

**ULUSLARARASI
YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ SEMPOZYUMU:**
DENEYİMLER ve YENİ FİKİRLER 13-15 EKİM 2010 İSTANBUL

BİLDİRİLER KİTABI

ULUSLARARASI YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ SEMPOZYUMU DENEYİMLER VE YENİ FİKİRLER 13 - 15 Ekim 2010 / İSTANBUL

BİLDİRİLER KİTABI

SYDGM Yayınları

ISBN 978-975-19-5056-7

Baş Editör

Mahmut KARDAŞ

Editörler

Dr. Nevzat Fırat KUNDURACI

Orhan BİLGE

Ersin KAYA

Sümer İNCEDAL

İkinci Baskı

Basım Adeti :750

Basım Tarihi

Mayıs 2011

T.C.

BAŞBAKANLIK

SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA

GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Akay Caddesi No: 6 Bakanlıklar/Ankara

Tel: (312) 415 58 31- 35 pbx / Faks: (312) 415 58 39

e-mail: mkardas@sydgm.gov.tr /obilge@sydgm.gov.tr /nkunduraci@sydgm.gov.tr

Dizgi-Mizanpaj

Fatih ÇETİN

Baskı

SATA Reklam Tasarım

Arjantin Cad. Halıcı Sok. No: 6/1 GOP / ANKARA

Tel.: +90 (312) 468 72 82 - 83

www.satareklam.com

© Mayıs 2011, Tüm yayın hakları

T.C. BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'ne aittir.

İÇİNDEKİLER

KADIN YOKSULLUĞU VE MİKROKREDİ UYGULAMASI: ANKARA ÖRNEĞİ	9
Prof. Dr. Gülay ARIKAN • Hacettepe Üniv. S. Elçin KORKUT • Hacettepe Üniv. Cem ULUOĞLAĞCI • RTÜK,	
GELİR GETİRCİ PROJELERİN YOKSULLUKLA MÜCADELEDE ETKİSİ- ANKARA İLİ ÖRNEĞİ	17
Berna Şafak Zülfikar • Çankırı Karatekin Üniversitesi Doç. Dr. Hatice Karaçay • Çankırı Hacettepe Üniversitesi Doç. Dr. Filiz Kardam Çankaya Üniversitesi	
İŞSİZLİĞİN AZALTILMASINDA DEVLETİN ROLÜ NE OLMALIDIR? POST-KEYNESYEN BİR YAKLAŞIM	35
Doç. Dr. Zeliha GÖKER • Akdeniz Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü Araş. Gör. Kutlu DANE • Akdeniz Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü	
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI PERSONELİNİN YOKSULLUĞUN NEDENLERİNE İLİŞKİN ALGILAMALARINI BELİRLEMEK	45
Öğr. Gör. Gonca Polat ULUOCAK • Başkent Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü Araş. Gör. Gizem ÇELİK • Başkent Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü Doç. Dr. Fatih ŞAHİN • Başkent Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü	
TÜRKİYE'DE BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN SOSYAL YARDIM ALANINDA KULLANIMI : BÜTÜNLEŞİK SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ VE SOSYAL YARDIM BİLGİ SİSTEMİ	55
Samet GÜNEŞ • Sosyal Yardım Uzmanı • SYDGM Umut İsmail YEŞİLİRMAK • Sosyal Yardım Uzman Yardımcısı • SYDGM	
OSMANLI DEVLETİ'NDE YOKSULLUĞU AZALTMA STRATEJİLERİ VE BU STRATEJİLERİN SÜREKLİLİĞİ VE DEĞİŞİMİ	67
Esra DEMİRCİ AKYOL • Sosyal Yardım Uzman Yardımcısı • SYDGM	
YOKSULLUĞU AZALTMAK İÇİN DAĞITIM ODAKLI POLİTİKALARIN SONUÇLARI: İRAN DENEYİMİNDEN ÇIKARILAN DERSLER	75
Muhammad Ali QASEMİ • Assistant Prof. of Political Science, Islamic Azad University, Bonab Branch. Ali KİANİ • M. Sc. Instructor of Political Science, Islamic Azad University, Bonab Branch	
KIRSAL ALANDA YOKSULLUKLA MÜCADELE İÇİN YEREL KALKINMA PROGRAMINA TOPLUMSAL KATILIM: ENDONEZYA MERKEZ JAVA'DA DURUM İNCELEMESİ	85
Prof. Dr. Waridin WARIDIN • İktisat Fakültesi, Diponegoro Üniversitesi • Endonezya Dr. H.M. CHABACHIB • İktisat Fakültesi, Diponegoro Üniversitesi • Endonezya Dr. Indi DJASTUTI • İktisat Fakültesi, Diponegoro Üniversitesi • Endonezya Prof. Dr. Indah SUSILOWATI • İktisat Fakültesi, Diponegoro Üniversitesi • Endonezya	
YOKSULLUĞUN GİDERİLMESİ: PAKİSTAN'DA ÖRNEK VAKA	93
Yrd. Doç. Dr. Shahzad Iqbal SHAM • Uluslararası İslam Üniversitesi, Islamabad, Pakistan	
YOKSULLUĞUN AZALTILMASI PROGRAMININ ETKİNLİĞİ: MALEZYA'DAN BİR ÖRNEK	103
Roslan ABDUL-HAKIM • Department of Economics, College of Arts and Sciences • Malezya Russayani ISMAIL • Department of Economics, College of Arts and Sciences • Malezya Mohd Saifoul Zamzuri NOOR • Department of Economics, College of Arts and Sciences • Malezya	

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE ZEKÂTIN ROLÜ VE HEDEFLERİ 119

Dr. Muhlis AKAR • Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE TÜRKİYE DENEYİMİ:

SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU 135

Araş. Gör. Yılmaz DEMİRHAN • AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dr. Nazım KARTAL • Kocaeli Üniv. İİBF

YAŞLILIK DÖNEMİNDE YOKSULLUK VE EŞİTSİZLİKLERİN ÇÖZÜMÜ: KOŞULSUZ NAKİT TRANSFERİNİN MEXICO CITY’DEKİ YAŞLI BİREYLERDE BESLENME VE GIDAYA İLİŞKİN GÖSTERGELER ÜZERİNE ETKİLERİ 151

Dr. José Alberto Rivera-Márquez • Autónoma Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Bölümü • Meksika

GELİŞMEKTE OLAN BİR ÜLKE PERSPEKTİFİNDEN ZAMAN VE YOKSULLUK 165

Rania ANTONOPOULOS

Emel MEMİS • İktisat Bölümü, Ankara Üniversitesi,

KRONİK YOKSULLUĞUN ORTADAN KALDIRILMASI NİÇİN ZORDUR? 185

Dr. Komalsingh RAMBAREE • Uluslararası Sosyal Araştırmalar Öğretim Görevlisi,

Gävle • İsveç

KAPİTALİZM ALTINDA EVSİZLİK: METALAŞABİLİRLİK VE BAĞLANMA

OLUMSALLIKLARI MULHOUSE ÖRNEĞİ (FRANSA) 199

Fabien Martinez BARCELO • BRASS Enstitüsü, Cardiff Üniversitesi • İngiltere

DÜNYA BANKASI’NIN, SAĞLIK POLİTİKASI VASITASIYLA YOKSULLUK İLE

MÜCADELEYE YAKLAŞIMI 215

Alexandra KAASCH • Bremen Üniversitesi

Abdulkadir ŞENKAL • Kocaeli Üniversitesi

YOKSULLUKLA UĞRAŞMAK VE ULUSLARARASI ORGANİZASYONLAR 227

Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ • Kırklareli Üniversitesi

Doç. Dr. Seyfettin ERDOĞAN • Kocaeli Üniversitesi

Özlem TOSUNER • Kocaeli Üniversitesi

BRETTON WOODS KURUMLARININ 80’LERDEN İTİBAREN YOKSULLUK

SORUNUNA BAKIŞ AÇISINDA YAŞADIĞI DEĞİŞİM..... 237

Şebnem AVŞAR KURNAZ • Sosyal Yardım Uzmanı • SYDGM

Nazlıhan ÖZGENÇ • Sosyal Yardım Uzman Yardımcısı • SYDGM

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE YEREL UYGULAMALARDAN ÇIKARILACAK DERSLER:

KAYSERİ ÖRNEĞİ 247

Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan ÖZDEMİR • Erciyes Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Kayseri.

ÇOK ACI, AZ KAZANÇ: HİBELERİN, UKRAYNALI AİLELERİN YOKSULLUKLA

MÜCADELESİNİN VE SOSYO EKONOMİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASI

ÜZERİNDE CİNSİYETE DAYALI ETKİSİ 259

Dr. Alissa V. TOLSTOKOROVA • Başkan, (Kiev)

Oleksandr RYNDYK • Proje Koordinatörü, Lviv Bölgearası Araştırma Birimi “Devridaim”, Ukrayna

TÜRKİYE’DE GENÇLERİN SOSYAL DIŞLANMASI İLE MÜCADELE

POLİTİKALARINDA AB PERSPEKTİFİNDE YENİLİKÇİ MODELLERİN ÖNEMİ 271

Dr. Binhan BERKSOY OĞUZ • İstanbul Kültür Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Nebile KORUCU GÜMÜŞOĞLU • İstanbul Kültür Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

YOKSULLUĞA KARŞI GRAMEEN BANKASI SEÇENEĞİ..... 289

Cemil Hakan KORKMAZ • İstanbul Üniversitesi İktisat ABD Doktora Programı

YOKSULLUK, SOSYAL YARDIM KAVRAMI, SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI	303
Esin POLAT • Sosyal Hizmet Uzmanı; Ankara Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	
KADINLARIN YOKSULLUK YÖNETİM STRATEJİLERİ.....	311
Araş. Gör. Esra IŞIK • İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü	
Araş. Gör. Işıl GÖKTÜRK • İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü	
YOKSULLUĞU AZALTMA STRATEJİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ; TÜRKİYE İÇİN ÇIKARILACAK DERSLER	317
Fatma Gül ÜNAL • Bard College • ABD	
YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KADIN KOOPERATİFLERİ DENEYİMİ	331
Yrd. Doç. Dr. Gülen ÖZDEMİR • Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü,	
YOKSULLUKLA MÜCADELEDE YEREL DÜZEYDE SOSYAL POLİTİKALARIN YÖNETİŞİMİNİN ÖNEMİ	339
Dr. Hasan CANPOLAT • Vali Müsteşar Yrd. İçişleri Bakanlığı	
SOSYAL AĞ ve BAĞLAR VE YOKSULLUK: DÜNYA BANKASI'NIN YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....	353
Araş. Gör. Dr. Hülya EŞKİ UĞUZ • Selçuk Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü	
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE YOKSULLUK.....	361
Yrd. Doç. Dr. İnan KESER • Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Diyarbakır,	
Yrd. Doç. Dr. Erol BULUT • Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Diyarbakır,	
ŞEHİRDEN ŞEHRE: TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN ÜSTESİNDEN GELMEDE MÜLTECİLERİN GÜNLÜK STRATEJİLERİ	367
Juliette TOLAY • Delaware Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü	
SAĞLIK HİZMETLERİ VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİNİN BÜTÜNLEŞMESİ-YOKSULLUK VE SOSYAL AYRIMCILIĞI ÖNLEME YOLU	379
Jüri KÖRE • Tartu Üniversitesi, Estonya	
Sirje KREE • Tartu Şehir Yönetimi, Estonya	
İRAN'DA KIRSAL KEŞİMDE YOKSULLUĞUN AZALTILMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA YÖNELİK İYİ YÖNETİŞİM YAKLAŞIMI OLARAK YEREL TOPLULUĞA DAYANAN YÖNETİM.....	389
Loghman Rashidpour • Islamic Azad University, Department of Agricultural Management • İran	
Seyed Jamal Farajallah Hosseini • Islamic Azad University, Department of Agricultural Management • İran	
Seyed Mahdi Mirdamadi • Islamic Azad University, Department of Agricultural Management • İran	
YOKSULLUKLA MÜCADELEDE BİR PARA POLİTİKASI STRATEJİSİ: MİKRO KREDİ	397
Doç. Dr. İrfan KALAYCI • İnönü Üniv. İİBF İktisat Bl., Malatya / Türkiye,	
Yrd. Doç. Dr. Sevilay SARICA • Çankırı Karatekin Üniv. İİBF İktisat Bl., Çankırı / Türkiye,	
YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KAYIT DIŞILIĞIN AZALTILMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	407
Öğr. Gör. Mehmet ŞENTÜRK • Kilis 7 Aralık Üniversitesi	
Öğr. Gör. Yusuf Ekrem AKBAŞ • Kilis 7 Aralık Üniversitesi	
YOKSULLUĞU AZALTMA KAMU, YEREL YÖNETİMLER, SİVİL TOPLUM VE YURTTAŞ İŞBİRLİĞİNİN ETKİN VE MODEL BİR DENEYİMİ: SARMAŞIK DERNEĞİ	423
Mehmet Şerif CAMCI • Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı Başkan Danışmanı	
AÇLIK VE YOKSULLUĞU BİTİRMENİN HIZLI YOLU: AİLE BESLENMESİ YAKLAŞIMI	427
Dr. Nira RAMACHANDRAN • Bhoovigyan Vikas (Earthcare) Vakfı, New Delhi, India	
YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL SERMAYE YAKLAŞIMI.....	443
Arş. Gör. Oytun MEÇİK • Uşak Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü	

BİREYİN TOPLUMSAL KATILIMINI ENGELLEYEN BİR OLGU OLARAK DEMOKRASİNİN ÖNÜNDEKİ ENGEL: YOKSULLUK.....	453
Doç. Dr. Ramazan YELKEN • Selçuk Üniv, Edebiyat Fak, Sosyoloji Böl,	
YOKSULLUĞUN AZALTILMASI İÇİN İNSAN KAPASİTESİNİN GELİŞTİRİLMESİ - PAKİSTAN'DA KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ	461
Yrd. Doç. Dr. Muhammad Rasheed KHALID • University of Central Punjab • Pakistan Yrd. Doç. Dr. Irfan SIDDIQUE • University of Lahore • Pakistan	
YOKSULLUKLA MÜCADELEDE YENİ BOYUTLAR – ROLLER, SORUMLULUKLAR VE KOOPERATİFLERİN MÜCADELELERİ	479
Sudheendra V • Singapur	
YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA DENEYİMİ; TÜRKİYE, ŞANLIURFA'DAN KADIN HİKÂYELERİ	487
Yrd. Doç. Dr. Şerife GENİŞ • Misafir Yardımcı Doçent Sosyoloji Bölümü	
YOKSULLUK DİNAMİKLERİ: ÖLÇÜLMESİ VE KAVRAMSAL OLARAK ANLAŞILMASI İÇİN LİTERATÜR TARAMASI.....	499
Yrd. Doç. Dr. Tolga KABAŞ • Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Balcalı-Adana 01330	
MUTLAK YOKSULLUK, MUTLAK OLMAYAN GELECEK: MÜLTECİ VE SİĞİNMACILAR	513
Tuğba KIRATLI • Süleyman Demirel Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Sos. Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi	
SULTANBEYLİ ÖLÇEĞİNDE ÖZÜRLÜLÜK VE YOKSULLUK	521
Mehmet TURGUT • İ.B.B ÖZÜRLÜLER MÜDÜRLÜĞÜ	
YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN ÖNEMİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ (STK) KATKILARI	531
Uğur DURAN • Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	
KIRSAL KESİMDE YAŞAYANLARIN PAZARLAMA KARARLARI VE MOZAMBİK'TE TARIMSAL KALKINMA	543
Vincenzo Salvucci • Siena Üniversitesi, İktisat Bölümü • İtalya.	
SEMPOZYUM GENEL DEĞERLENDİRME OTURUMU	563

KADIN YOKSULLUĞU VE MİKROKREDİ UYGULAMASI:

ANKARA ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Gülay ARIKAN

Hacettepe Üniv.,
gulayarikan@gmail.com

S. Elçin KORKUT

Hacettepe Üniv.,
senemelin@gmail.com

Cem ULUOĞLAKÇI

RTÜK,
cemuluoglakci@gmail.com

Özet

Kadın yoksulluğu, yoksulluk konusunda etkileyici bir başlık olmasına rağmen gereken ilgiyi görmeyen bir sosyal olgu niteliği taşımaktadır. Yoksulluk, kadınlar için bir gelir yoksulluğu olması yanında toplumsal hayata katılmama, dolayısıyla toplumsal dışlanmışlığı da beraberinde getirmektedir. Bildiride kadın yoksulluğu ve kadın yoksulluğu ile baş etmede mikrokredi uygulamasının etkin bir strateji olup olmadığı; mikrokredi kullanan belirli sayıdaki kadınlar grubunun ailelerinin sosyal ve ekonomik koşullarına bir iyileşme getirip getirmediği incelenecektir. Araştırmanın evreni Ankara'nın Altındağ ve Mamak ilçelerinde oturan ve TGMP üyesi olan 713 kadındır. Örneklem grubunu tesadüfi örneklem tekniği ile seçilen devamlı bir işi olmayan, ev kadını statüsündeki 321 kadın oluşturmaktadır. Veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Çalışmada gözlem tekniğinden de yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsani yoksulluk, kadın yoksulluğu, toplumsal cinsiyet, mikrokredi.

Abstract

Despite the fact the concept of "feminization poverty" is an effective headline in poverty issue, it is a social fact which is not considered so much. The meaning of poverty came into our lives not only in terms of lack of income for women and low participation in decision-making mechanisms and social life but in terms of social exclusion and violence against women. The paper will examine whether the micro-credit is an efficient strategy or not, whether the women's income level is increased via micro-credit or not. 713 women who are members of TGMP and who live in Altındağ and Mamak districts of Ankara are consisting of the environment of the research. The sampling group was selected according to random sampling technique and it consisted of 321 housewives. The data were collected via survey. On the other hand, technique of observation was also utilized for the research.

Key Words: Human development, feminization of poverty, gender, micro-credit.

Yoksulluk genel olarak en temel ihtiyaçların karşılanamaması durumunu anlatır. Burada en temel ihtiyaçlar beslenme, giyim, barınmanın yanı sıra yaşam için gereken temiz içme suyu, elektrik, sağlık, eğitim, altyapı hizmetleri gibi toplu tüketilen hizmetleri de kapsamaktadır. Bu konuda kişilerin gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için sahip oldukları satın alma gücü temelinde yapılan tanımlardan başka, görece daha yüksek bir satın alma gücüne sahip olsalar da, bireylerin toplumsal kültürel yaşama katılımının düzeyine bağlı olan yoksulluk tanımları da yapılmıştır (Kümbetoğlu, 2002:129). Örneğin Birleşmiş Milletler Kalkınma Örgütü'nün (UNDP) 1997'de yayınladığı raporda ilk kez dile getirilen insani yoksulluk kavramı, insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan gelirden başka bireyin insan olarak toplumsal hayata katılabilmesi için gerekli olan temel imkanlardan yoksun olmasını ifade etmektedir. (Acı ve Sezgin, 2007:574). Woolf (2008:45) da kadının toplum hayatına katılmasındaki en önemli aracın "onun bir gelirinin olması"nın altını çizerek. İnsani yoksulluk kavramı insani gelişme ve insanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara sahip olmanın da gerekli olduğu fikrine dayanır. Bu nedenle asgari gereksinimlerden daha fazla maddi refahın söz konusu olması gerektiğini ve yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğunu dikkate alır (Vural'dan aktaran Uluoğlakçı, 2009:59).

Küreselleşmeyle birlikte artan teknoloji ve yeni iş alanlarıyla hem kadın istihdamı sorunu gündeme gelmiş, hem de kadın reisli ailelerin artmasıyla birlikte yoksulluk olgusuna "kadın yoksulluğu" ve "kadın proletaryalığı" gibi kavramlar eklenerek kadınların ekonomik koşulların kurbanı olduğu vurgulanmıştır (Lie ve Lund, 2005:7). Kadın yoksulluğu kavramı çoğunlukla çocuklu anneler ve tek başına yaşayan yaşlı kadınlar için kullanılmaktadır. Yoksul kadınların durumuna baktığımızda öncelikle bir gelir yoksunluğu ve aile içerisinde para kullanımına ilişkin kararların alınmasında onların söz sahibi olamama durumlarıyla karşılaşılmaktadır.

DPT'nin "Çalışma Hayatı, Gelir ve Yoksulluk Alt Komisyonu Raporu"na (2001) göre; Türkiye'de hangi gelir grubunda yaşıyor olursa olsun kadınların sadece %22'sinin kendine ait bir geliri vardır. Bir başka veri Türkiye'de eşi ölmüş, boşanmış ya da ayrı yaşayan yoksullar içinde ezici çoğunluğu kadınların oluşturmasıdır. Kent ortalamalarına bakıldığında bu rakamlar kadınlar aleyhine daha da yükselmektedir. Türkiye kentlerinde eşi ölmüş yoksulların %91.90'ını, boşanmış yoksulların ise %86.68'ini kadınlar oluşturmaktadır (Hattatoğlu, 2002:306).

Kadınlar açısından yoksulluk gelir yoksulluğunun yanında, şiddete açık olma, karar verme mekanizmalarına dahil olmama, dışlanma ve potansiyellerini kullanamama gibi olguları da içerir (Özpınar ve Çondur, 2007:483). Yoksul kadınlar eşleri ve aileleri tarafından desteklenmeyen dolayısıyla geleneksel koruma ilişkilerinin dışına düşmüş kadınlardır (Bora'dan aktaran Erdoğan, 2008:104).

Yoksulluktan en fazla eğitimsizler, işsizler, aile içinde ücretsiz işçi olarak veya piyasada geçici/mevsimlik ücretli ve yevmiyeli olarak çalışanlar etkilenmektedir. Bu çerçevede özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınlar yoksullukla daha fazla mağdur olmaktadır. Çünkü eğitim görme olanakları olmadığı gibi ev içinde boğaz tokluğuna çalışmaktadırlar. Yoksulluk; kadınlar açısından kendini ağırlıklı olarak istihdam ve eğitim alanlarındaki eşitsizlikler, yani çoğunlukla çalışma yaşamına katılmaksızın ev kadını olarak yaşama, kendine ait geliri olmama, tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışma, kentlerde enformel sektörde düşük ücretli, kaçak işçi olarak çalışma ve eğitim olanaklarından yararlanamama biçiminde ortaya çıkmaktadır (Toksöz'den aktaran Özpınar ve Çondur, 2007:487).

Öte yandan kadınlar tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalıştıklarında ya da ev içi tüketime yönelik üretim yaptıklarında hiçbir gelir elde etmemekte, bir "karşılıksız çalışma" söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu karşılıksız kadın emeği yoksul hanelerde yoksullukla başa çıkmada başvuru olan başlıca araç halini almaktadır. Dayanıklı yiyecek maddelerinin evde üretilmesi; aile bireylerine örgü örme, giysi dikme; eve giren sınırlı ve küçük miktardaki gelirin ailenin zorunlu harcamalarına yetecek şekilde idare edilmesi ile tasarruf için gereken sosyal ilişkilerin kurulması, sürdürülmesi ana başlıklarındaki emek sunumları yoksul hanelerin dayandığı kadın emeği türlerini oluşturur. Ailelerin yoksullukla başa çıkmada kullandıkları temel araç "karşılıksız emek"tir ve bu emek de kadınlara aittir. Bu kadınların kendilerine ait bir gelirlerinin olmaması çok yaygın bir durumdur (Hattatoğlu, 2002: 309-310).

Bu çerçevede Fodor (2006:6)'a göre, hane bütçesi sınırlı olduğunda yaşlı ve çocuk bakımını gerektiren sorumluluklar yüklenildiğinde, alışveriş gibi ticari aktivitelerle baş başa kaldıklarında ve kendilerinden diğer evsel yükümlülükler beklenildiğinde kadınlar yoksulluğun daha ağır bir boyutuyla karşılaşmaktadırlar. Başka bir deyişle Fodor yoksulluğun kadınlara fazladan görevler yüklediğini belirtmektedir. Yukarıda belirtilen geleneksel rollerin varlığı kadını dezavantajlı bir konuma düşürmektedir (Skirboll&Silverman,1992:3; Hon, 2007:3; Leahey,2001).

Toplumsal cinsiyetle kadın yoksulluğu arasındaki ilişkiye baktığımızda dikkat çekici bir nokta kadınların yoksulluğu, toplumsal cinsiyet ilişkileri tarafından şekillendirilen iktidar ilişkileri nedeniyle erkeklere göre daha farklı yaşamalarıdır. Hane içinde kadınların yoksulluk deneyimlerinin farklılığını anlamamıza yarayan birbirleriyle ilişkili alanlar mevcuttur. Üretken kaynaklara ulaşma, aile emeği üzerindeki kontrol, tüketimde eşitsizlik, hane harcamalarında toplumsal cinsiyete dayalı farklılaşma, hane içinde kaynakların tahsisi (Baden ve Milward, 1997), aile kaynaklarının kullanımı üzerindeki kontrol en önemli olanlarıdır. Ailenin finansal kaynakları üzerindeki kontrol genel olarak erkeğin denetiminde gerçekleşmektedir (Pahl, 1989). Haneye gelen gelirin oranı azaldıkça paranın yönetimi ve denetimi kadının sorumluluğuna geçmektedir. Kadınlar ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için az miktarda olan bu parayı yönetme zorluğuyla karşı karşıya kalmaktadır (Lee, 2003). Kısaca haneye gelen gelirin oranı yükseldikçe denetim, kontrol ve kullanım hakkı erkeğin olurken, gelirin düşmesiyle bu sorumluluk kadına yüklenmektedir. 'Sorumluluk', 'kontrol' ve 'yönetim' terimleri para ile güç arasındaki ilişkiyi ifade eden önemli göstergelerdir. Yüksek gelir üzerindeki kontrol aynı zamanda gücün kaynağını da oluşturmaktadır (Payne, 1998). Kadınların parayla olan ilişkileri erkeğe ait olan kontrol kavramının dışında, onu idareli kullanma ve yarar sağlamaya yöneliktir.

Bildiride kadın yoksulluğu ve kadın yoksulluğu ile baş etmede mikrokredi uygulamasının etkin bir strateji olup olmadığı; Ankara'daki bir mikrokredi kuruluşundan (TGMP) yararlanarak mikrokredi kullanan belirli sayıdaki kadınlar grubunun ailelerinin sosyal ve ekonomik koşullarında bir iyileşme olup olmadığı ya da ne tür iyileşmeler yaşandığı incelenecektir.

Mikrokredi uygulaması ekonomik olarak aktif, açlık içinde olmayan, çalışarak para kazanabilecek yoksul kadınlara sembolik miktarlarda kredi vererek onları kendi işlerinin sahibi yapmayı ve onları yoksulluktan kurtarmayı hedefleyen, yoksullukla mücadelede etkili bir araç olduğu vurgulanan bir yoksullukla baş etme stratejisidir.

Mikrokreditinin kadınlara verilmesinin nedeni; kadın yoksulluğunun yüksek seviyelerde yaşanması ve kadınların ellerindeki parayı hane halkının refahı için harcaması olasılığının daha yüksek olduğunun tespit edilmiş olmasıdır. Öte yandan yüksek sesle dile getirilmese de kadınların borçların zamanında geri ödenmesi konusunda daha duyarlı olmaları belki de mikrokredi hizmetinin kadınlara sağlanmasındaki en önemli etkidir.

Türkiye'de mikrokredi veren kuruluşlardan Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi (TGMP) Ankara'nın Mamak ve Altındağ ilçelerinde yaklaşık dört yıldan beri mikrofinans hizmeti vermektedir.

Araştırmamızın evrenini Ankara'nın Altındağ ve Mamak ilçelerinde oturan ve 2009 yılı itibarıyla TGMP üyesi olan 713 kadın, örneklem grubumuzu ise araştırmaya katılan devamlı bir işi olmayan ev kadını statüsündeki tesadüfi örneklem tekniği ile seçilen 321 kadın oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri 44 sorudan oluşan bir anket formu kullanılarak toplanmıştır; çalışmada gözlem tekniğinden de yararlanılmıştır.

TÜRKİYE'DE GRAMEEN TÜRÜ MİKROKREDİ

Türkiye'de bulunan sivil toplum kuruluşlarının, belediyelerin, özel kuruluşların ve devlet kuruluşlarının katılımlarıyla pek çok alanda kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımını artırmayı amaçlayan projeler ve faaliyetler yürütülmektedir. Ancak bunların yeterli düzeyde olduğu tartışmalıdır. Mingione'ye göre Türkiye gibi aşırı aileselciliğin olduğu yerlerde zayıf devlet cimrileşmekte, ulus çapında reformlar ve kurumsal değişimleri uygulamayı ve sosyal refah ile işe yönlendirme hizmetlerini geliştirmeyi zor bulmakta ve en yoksul kesimlere sınırlı yardımlarda bulunmaktadır. Aile sistemi aşırı yükü kaldıramamaktadır ve zayıf devletin, yeni yoksulluğu cömert bir harcama ile

halletmek için çok az finansal kaynağı ve meşruiyeti vardır. Bu çerçeveden baktığımızda günümüz Türkiye'sinde yoksullukla mücadelede kalıcı çözüm üretilmesinden çok sosyal dayanışma/yardımlaşma ve hayırseverlik vurgusunun etkili olduğu görülmektedir (Buğra ve Keyder'den aktaran Korkut, 2010:54). Türkiye'de kadın yoksulluğu ile mücadelede yürütülen etkinliklerin en önemlilerinden birisi de uygulanmakta olan mikrokredi programıdır. Bangladeş'te Muhammet Yunus'un girişimiyle büyük ses getiren program, Türkiye'de kadın yoksulluğu ile mücadelede önemli bir araç olarak varlığını sürdürmektedir. Bangladeşli iktisatçı Muhammet Yunus 1973 yılında yoksullukla mücadelede alternatif bir çözüm olarak; tecrübeli, yetenekli, girişimcilik ruhu olan fakat başlangıç sermayesi olmayan yoksul kadınlara uygun şartlarda; teminatsız, kefilsiz ve tamamen güvene dayalı kredi imkanı sunan mikrokredi fikrini Grameen Bank öncülüğünde uygulamaya geçirmiştir. Mikrokredi insanların kendi kendilerine yoksulluktan kurtulmaları için önemli bir araçtır. Türkiye Grameen türü mikrokredi ile tam olarak 2003 yılında tanışmıştır. Dünya bankasının 500 milyon dolar kredi vermesi ve Başbakanlığın da ek olarak 130 milyon dolar bütçe ayırmasıyla; Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust işbirliğiyle Diyarbakır'da 11 Haziran 2003 tarihinde proje uygulanmaya başlanmıştır (Işık ve Işık, 2007:847).

Türkiye'de TGMP'den kredi alabilmek için üyeler kocalarından ya da babalarından yazılı izin almak zorundadırlar. Bu çıkabilecek aile içi gerginlikleri engellemek için alınmış bir önlemdir. Ancak kadının araçsallaştırıldığına da bir göstergesidir (Ululoğlakçı, 2009:185). Ayrıca TGMP'nin müşterileri, güvenilir olduğu düşünülen dört kişi bulmadan kuruluşa kredi almak için başvuramamaktadırlar.

Genel olarak Grameen türü mikrokreditinin sağladığı faydalara değinilecek olursa; mikrokreditinin işsizliği azaltıcı, kırdan kente göçü önleyici, üretimi, geliri ve tüketimi artırıcı etkileri vardır. Böylece işsizlikten kaynaklanan yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan birçok toplumsal sorunun (hırsızlık, kapkaç, terör ve çetecilik gibi) azaltılmasına katkı sağlar. Ekonomik açıdan bağımsızlığın kazanılmasını sağlayarak, özellikle yoksul insanların aşırı faizlerle kredi veren yerel tefecilerin ve yasa dışı örgütlerin ellerine düşmelerini engelleyebilir. Ancak mikrokredi uygulamaları bazı endişeleri de beraberinde getirmektedir. Bu endişelerin başında kredilerin geri dönüş oranının düşük olması halinde mikrokreditinin bankacılık sistemine zarar verebileceği, kayıt dışını artıracığı ve bu yöntemle bankalarda kara paranın aklanabileceği gelmektedir. (Işık ve Işık, 2007:855-856). Bunun yanında herhangi bir teminat ve güvencenin alınmaması, ödemeyenlere baskı ve yaptırımın zorluğu kredilerin geri dönmeme riskini artırıcı etki yaratabilir.

YOKSUL KADINLARA YÖNELİK MİKROKREDİ UYGULAMASI İLE İLGİLİ ARAŞTIRMA BULGULARI

Örneklem grubunun yarısını 31-45 yaş arasındaki kadınlar oluşturmaktadır.

Örneklemin %78'inin ilköğretim düzeyinde eğitimi vardır. Yaş grubuyla eğitim durumu birlikte değerlendirildiğinde grup gençleştikçe eğitim düzeyinin arttığı gözlemlenmektedir. Hanedeki kişi sayısına bakıldığında örneklemin %36'sı dört kişilik ailelerde yaşamaktadır. Bunu %21 ile beş kişilik aileler izlemektedir.

Sağlık güvencesine bakıldığında grubun yarısına yakınının Sosyal Sigortalar Kurumu'na üye olması, onların özel sektörde ücretli işçi olarak çalıştığını göstermektedir. Örneklemin %40'ının sigorta sistemine dahil olmaması, aile üyelerinin istihdam alanının dışında kaldığının ya da ancak kayıt dışı işlerde çalışabildiklerinin göstergesidir. %21'lik grubun ise yeşil kart dahil hiçbir sağlık güvencesine sahip olmadığı görülmüştür.

Örneklemin mikrokredi ile ilişkisine bakıldığında, üyelerin %80'i mikrokrediyi komşularından ya da akrabalarından duymuşlardır. Örneklemin %30'u ise görevlilerin tanıtım faaliyetleri sayesinde mikrokrediden haberdar olmuştur.

Aldıkları kredi ile örneklemin %46'sının mevcut işini büyüttüğü, %19'unun yeni bir iş kurduğu, %16'sının mevcut işinin borçlarını ödediği, %19'unun ise aldığı krediyi ailesinin ihtiyaçları ya da borçları için harcadığı saptanmıştır. Üyelğe kabul edilen kadınların üçte birinin aldıkları krediyi projenin amaçları doğrultusunda kullanmadıkları görülmektedir.

Yapılan işler çok çeşitli olup, ancak el işi yapıp satmada bir yoğunlaşma olduğu; bunu giysi alıp satmanın izlediği görülmüştür.

Üyelerin büyük çoğunluğu mikrokredi ile yapılan işin tamamını tek başlarına yürütmektedirler.

Örneklemin % 87'si tekrar mikrokredi kullanmayı düşündüğünü ifade etmiştir. Mikrokrediyi başkalarına tavsiye ettiğini belirtenlerin oranı ise %97'dir.

Örneklem grubunda mikrokredi kullanmadan önceki gelirleri ile geçinebildiklerini belirtenlerin oranı %16 iken, kredi kullandıktan sonraki gelirleri ile geçinebildiklerini ifade edenlerin oranı %30'a çıkmıştır.

Üyelerden sadece 29 kişi harcamalarından arta kalan parayı biriktirebilmektedir. Bunlardan 27 kişi biriktirdiği parayla işini büyütmeyi planlamaktadır.

Örneklemin neredeyse tamamının evinde çamaşır makinesi, yarısında çanak anten ve ev telefonu vardır. Ancak evlerde cep telefonu, ev telefonundan daha yaygın biçimde kullanılmaktadır (Uluoğluakçı, 2009: 163-180).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksulluğun sadece yoksul kadınların yoksulluk sınırının üzerinde gelir elde etmelerinin sağlanması ile değil; sürdürülebilir kalkınma, istihdam, eğitim, sağlık ve çalışma hayatı politikalarının da içinde yer aldığı çok boyutlu bir yaklaşımla çözülebileceği düşünülmektedir.

Yoksulluk riski altında bulunan bireylerin ve toplulukların yaşam standartlarının iyileştirilmesi, ekonomik ve sosyal hayata katılmaları ve bu dezavantajlı kesimlere yönelik yoksulluğu önleyici mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Literatüre bakıldığında mikrokredi ile ilgili en önemli kaygılardan birisi, kadınların krediyi sadece kağıt üzerinde kullanıyor görünmesi ve paranın eşleri tarafından kullanılmasıdır. Ancak bu konuda Ankara örneğinde olumlu bir tabloyla karşılaşmıştır. Alınan kredilerin büyük bölümünün elışı yapıp satmak, giysi alıp satmak, kozmetik, temizlik ürünleri alıp satmak ya da hamur işi yapıp satmak gibi işlerde kullanıldığı görülmüştür. Kadınlara özgü bu işlerin yanında tek başına kırtasiye dükkanı işleten, galoş imal edip satan, seyyar satıcılık yapan üyelere de rastlanmıştır. İstisnai olarak evden dışarı çıkmasına izin verilmediği, küçük çocuğunun yanından ayrılmadığı ya da "kafası hesap kitaba basmadığı" için kendi yaptığı ürünleri satamayan, satmasına izin verilmeyen üyelerle de karşılaşmıştır (Uluoğluakçı, 2009).

Mikrokredinin birey ve hane seviyesindeki etkisine baktığımızda temel göstergemiz ailenin geliridir. Çalışmamızın Ankara örneğinde mikrokredinin gelir artışı sağladığı kanıtlanmıştır. Ancak mikrokredinin yoksulluğu azaltıcı etkisine rastlanamamıştır. Bu nedenle mikrokredinin kadın yoksulluğu ile baş etmede tek başına etkili bir strateji olduğu söylenemez. Kadın yoksulluğunu önlemede mikrokredinin geniş kitlelere ulaşabilecek şekilde tanıtımı yapıldıktan sonra diğer stratejilerle birlikte kullanılması yararlı olacaktır.

Gelir artışına bağlı olarak hane varlıklarında çok az da olsa olumlu etki gözlenmiştir. Ankara örneğinde mikrokredi kullanımının uzun vadede üretim araçlarının sahipliğini artırdığı görülmüştür.

Hanenin gıda ve eğitim harcamalarında ise bir artış olmamıştır.

Mikrokredinin etkisi bireysel düzeyde incelendiğinde ise bireyin kendisine ilişkin algısı, bilgi ve beceri ya da kaynaklar üzerindeki kontrol unsurlarından hiçbirinde olumlu bir etki gözlenmemiştir. Başka bir deyişle, mikrokredi kullanımı örneklem grubumuzu oluşturan kadınların hanenin kaynakları üzerinde daha fazla söz hakkına sahip olmaları sonucunu doğurmamıştır. Yine onların kendilerini daha faydalı bireyler olarak hissetmelerine, kendilerine daha fazla güvenmelerine ve geleceğe güvenle bakmalarına da katkıda bulunmamıştır. Aynı şekilde çevrelerinden daha fazla saygı gördüklerini hissetmelerine de yol açmamıştır.

İlginç bir sonuç da; mikrokredi kullanan kadınların büyük bir kısmı kadınlarla erkeklerin eşit olduğunu düşündükleri halde, yoksulluğu aile içi şiddet için meşru bir neden olarak görmektedirler.

Öneriler

Kadın yoksulluğu sorunu bir insan hakları sorunu olarak da görülmelidir. Onlara kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olabilmeleri için gerekli koşulların ve olanakların yaratılması gerekmektedir.

TGMP üyelerinin çoğu eliş yapmaktadır, ancak ürettikleri ürünlerin pazarlanmasında sıkıntı yaşamaktadırlar. Pazarlama konusunda kendilerine destek verilmesini, belirli yerlerde kendilerine ürünlerini pazarlayabilecekleri yerlerin ayrılmasını istemektedirler. Bu çerçevede Ankara'da TGMP üyelerinin ürünlerinin belediyenin bazı stantlarında ve bazı alışveriş merkezlerinde sergilenmesi gibi projeler söz konusudur. Bu projelerin yaygınlaştırılarak hayata geçirilmesinde yarar vardır.

Mikrokredi uygulamaları eğitim, sağlık ve aile planlaması gibi etkinliklerle de desteklenmelidir.

Kadınlar için onların öncelikle kendilerinin içselleştirdiği geleneksel rollerini yok etmeye yönelik farkındalık yaratma eğitimi çalışmaları düzenlenmelidir.

Küçük işletme kurmak isteyen kadınlara yönelik kredi imkanları yaratılmalı ve kredi miktarları belirli kriterler çerçevesinde artırılmalıdır.

Kadın girişimciliğinin en önemli engelleri olarak kadınların finans desteklerinin ve kendilerine güvenlerinin olmaması ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede kadınların kendilerine güvenlerini geliştirmeye yönelik girişimcilik eğitimi, mikrokrediyi içeren eğitim programları, rehberlik ve destek hizmetleri verilmeli, kamu ve özel sektör tarafından beceri kazandırma ve geliştirme kursları açılmalı ve kurulacak işletmeler devlet tarafından bir süre karşılıksız desteklenmelidir.

Yoksul kadınlara yönelik "doğrudan iş yaratma programları" yaşama geçirilmelidir. İş yaratma programı, iş bulmaları çok güç olan işsizlere yönelik olarak geliştirilmiş programlardır. Doğrudan iş yaratma programları, çoğu ülkelerde gençlerin ve kadınların çalışma hayatı ile ilişki kurmaları ve bir deneyim kazanmaları amacına yönelik bir politika aracı olarak kullanılmaktadır (Gündüz, 2007:807).

Kadınların kendi çevrelerinde yerel hizmetlerle ilgili olarak politik hayata katılmaları da desteklenmelidir.

Yoksullukla etkin bir mücadele yürütebilmek için her şeyden önce sağlıklı ve güvenilir verilere ihtiyaç vardır. Kadın yoksulluğu ile ilgili demografik verilere ulaşmada sıkıntıların olması nedeniyle etkin bir istatistik sistemi oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acı, E.; Sezgin, F.(2007). "İnsani Yoksullukla Mücadelede Bir Sivil Toplum Proje Örneği: İnsanca Yaşam Projesi", *Küresel Yoksulluk, IV.Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 19-21 Ekim,2007, 573-582.
- BADEN, S., MILWARD, K.(1997)."Gender Inequality and Poverty: Trends, Linkages, Analysis and Policy Implications". (Prepared for the Swedish International Development Agency). *Bridge Report* No. 30. Brighton: Institute of Development Studies, University of Sussex.
- Erdoğan, T.(2008)."Chodorow'un Düşüncesinde Toplumsal Cinsiyet Organizasyonunun Merkezi Unsuru Olarak Annelik", *Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, Yıl 10, Cilt 4, Sayı 14, 73-82.
- Fodor, E.(2006). *A Different Type of Gender Gap: How Women and Men Experience Poverty*. East European Politics and Societies, Sage Publications.
- Hattatoğlu, D.(2002). "Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu ve Bir Başa Çıkma Stratejisi Olarak Ev Eksenli Çalışma", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed.Yasemin Özdek), TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Yayın No:19, Ankara, 303-316.
- Hon P.S.Y 2007. "Money in the Private Chamber": *Strategies for Retirement Planning Among Hong Kong Chinese Women*, Sage Publications.
- Korkut, S.E.(2010). *Japonya'nın Resmi Yardım Kurumu 'ODA'nın Türkiye'de Uyguladığı Kalkınma Yardımlarının Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Bir Strateji olarak Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Kümbetoğlu, B.(2002). "Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed.Yasemin Özdek),TODAİE, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Yayın No:19, Ankara, 129-142.
- Lee, W. K. M. (2003). "Women and Retirement Planning: Towards the Feminization of Poverty in Aging Hong Kong", *Journal of Women and Aging*. 15, 31-54.
- Leahey, E.(2001). *A Help or a Hindrance: The Impact of Job Training on the Employment Status of Disadvantaged Women*, Sage publications.
- Lie, M.; Lund, R.(2005). *From Nidl to Globalization: Studying Women Workers in an Increasingly Globalized Economy, Gender Technology and Development*, Sage Publications.
- Özpınar, Ş.; Çondur, F.(2007), "Küreselleşme ve Kadın Yoksulluğu", *Küreselleşme ve Yoksulluk, IV:Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,19-21 Ekim, 2007, 481-490.
- Pahl, J.(1989). *Money and Marriage*, Macmillan, London.
- Payne, R. (1998)."A Framework for Understanding Poverty", Highlands, TX:RFT Publishing Co.
- SKIRBOLL, E., & SILVERMAN, M. (1992). "Women's Retirement: A Case Study Approach", *Journal of Women and Aging*. 4, 77-90
- Uluoğlakçı, C.(2009). *Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Mikrofinansman: Ankara Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gündüz, A.Y.(2007). "Ekonomik Kalkınma İçin Yoksulluğun Önlenmesi ve Çözüm Önerileri", *Küreselleşme ve Yoksulluk, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 19-21 Ekim, 2007, 803-811.

GELİR GETİRCİ PROJELERİN YOKSULLUKLA MÜCADELEDE ETKİSİ- ANKARA İLİ ÖRNEĞİ

Berna Şafak Zülfikar

Çankırı Karatekin Üniversitesi
berna@karatekin.edu.tr

Doç. Dr. Hatice Karaçay

Çakmak Hacettepe Üniversitesi
hatice@hacettepe.edu.tr

Doç. Dr. Filiz Kardam

Çankaya Üniversitesi
kardam@cankaya.edu.tr

Özet

Yoksulluk, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde farklı şekillerde kendini gösteren iktisadi ve sosyal bir problemdir. Yoksulluk olgusu bilimsel boyutunun yanında "açlık", "ölüm" gibi kavramlarla da ilişkili olması nedeniyle vicdani bir problem olarak bireylerin hayatlarında yer edinmektedir. 1990'lı yıllarla birlikte yoksulluk olgusunda, tanım, yaklaşım ve ölçüm yöntemleri açısından değişiklikler görülmüş olsa da 2000'li yıllarla yoksulluğun azaltılması kalkınmanın temel hedefi ilan edilmiştir. Bu yıllarda Türkiye incelendiğinde, Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin başlamasıyla gelir getirici projelerin yoksullukla mücadele aracı olarak daha yoğun kullanıldığı görülmektedir.

Gerçekleştirilen çalışmada, gelir getirici projelerin katılımcılarda ortaya çıkardığı "sosyal ve ekonomik değişim" kıstas olarak alınıp Ankara ili örneğinde bu uygulamanın başarı değerlendirilmesinin yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, niteliksel araştırma yöntemi olan derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Dolayısıyla, sübjektif yoksulluk tanımı önem kazanmış ve katılımcı bir yoksulluk yaklaşımı izlenmiştir. Çalışma kapsamında; Keçiören, Altındağ, Çankaya ve Mamak İlçeleri Sosyal Yardımlaşma Vakıfları tarafından desteklenen projelerden 16 faydalancı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan faydalancıların 8 tanesinin finansal desteği Sosyal Riski Azaltma Projesi'nden sağlanmıştır. Diğer 8 tanesi ise 2006 yılından sonra gerçekleştirilmiş ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü kaynaklarıyla desteklenmiştir. ¹ Bütün görüşmelerde ses kayıtları alınmış, daha sonra her kaydın deşifresi yapılmıştır. Katılımcıların anlatı ve deneyimleri arasındaki benzerlik ve farklılıklardan yola çıkarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Çalışma sonucunda gelir getirici projelerin ekonomik olarak başarılı olamadığı ancak projenin, faydalancıların yaşam kaliteleri üzerinde olumlu etkileri olduğu, dolayısıyla sosyal ve psikolojik güçlenme noktasında başarılı olduğu görülmüştür. Küçük ve sistematik olmayan yardımların bile sosyal ve psikolojik güçlenmeye kattığı değerlerin çok büyük olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler:Yoksullukla Mücadele, Mikrokredi, Sosyal Riski Azaltma Projesi, Gelir Getirici Projeler

¹ SRAP sonrasında uygulanan gelir getirici projelerin içeriği, kredinin geri ödenmesi ve miktar açılarından SYDGM tarafından gözden geçirilmiştir. Çalışma ile gelir getirici projelerin faydalancıların hayatlarında yarattığı sosyo-ekonomik değişikliklerin SRAP ve SYDGM tarafından uygulanıyor olmasına göre farklılık göstermediği görülmüştür.

1. Giriş

1.1. Çalışmanın gerekçesi ve amacı

Yoksulluk, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde farklı şekillerde kendini gösteren iktisadi ve sosyal bir problemdir. 17. yüzyıl liberal kuramcılarının bile yaklaşımlarında yer alması, Adam Smith'in Paris yazılarında "fertlerin çoğunun yoksul ve perişan olduğu hiçbir toplumun refah içinde ve mutlu olmasının söz konusu olmadığını" ifade eden sözleri (Şenses, 2003, s. 33), günümüzde uluslararası kuruluşların hazırladığı raporların yoksulluk, yoksulluk profili ve yoksulluğu azaltma stratejilerine dayanması, yoksulluğun yüzyıllardır var olan ve her ülkede kendini gösterebilen dinamik bir olgu olduğunu göstermektedir. Hem dinamik yapısı nedeniyle hem de bütün ülkeleri kapsayan iktisadi ve sosyal bir problem olması nedeniyle çözüm yolları aranmaktadır. Öte yandan 2005 yılına gelindiğinde 3.14 milyar insanın günde 2,5 dolardan az gelire yaşaması, bu nüfusun % 44'nün de 1,25 doların altında gelire sahip olması yoksulluk konusunun önemini göstermektedir (Ala, 2009, s. 3).

Yoksulluk olgusu bilimsel boyutunun yanında "açlık", "ölüm" gibi kavramlarla da ilişkili olması nedeniyle vicdani bir problem olarak bireylerin hayatlarında yer edinmektedir. Olgunun dinamik ve çok boyutlu bir yapı göstermesi hem tanımlanmasını, hem nedenlerini, hem de mücadele yöntemlerini etkilemektedir ve birçok disiplinin çalışma kapsamında ele alınmasına yol açmaktadır. Yoksulluğun önlenmesi için politika oluşturma ve uygulamada sivil toplum örgütlerine, yerel yönetimlere, uluslararası kuruluşlara ve hanehalklarına rol düşse de bu çerçevenin tam ortasında ülke ekonomisindeki mülkiyet ve üretim ilişkileri, siyasal karar alma mekanizması yer almaktadır (Şenses, 2003, s. 218). Yoksullukla mücadelede en temel dolaylı politika ekonomik büyümedir. Dolaysız politikaları ise yeniden dağıtım ve transferler oluşturur.

Dolaysız yoksullukla mücadele politikaları açısından Türkiye incelendiği zaman Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün büyük bir role sahip olduğu görülmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü aynı ve nakdi yardımların yanı sıra, istihdama ve gelir yaratmaya yönelik çeşitli projelere kredi vermektedir. Gelir getirici projeler yoksul bireylerin geçimlerini sağlayacak iş kurmalarını sağlayan küçük çaplı iş kurma destekleridir. Projelerle yoksul bireylerin ekonomide aktif duruma geçmeleri ve sürdürülebilir gelire sahip olmaları amaçlanmıştır. Projeler için en fazla kişi başına 15.000 TL destek verilmektedir. Bu destekler ilk iki yıl ödemesiz olarak toplam 8 yılda geri ödenir (SYDGM, s. 2).

Gelir getirici projeler mikrokredi benzeri bir kredilendirme türüdür. Literatürde mikrokreditinin başarı değerlendirilmesi üç şekilde yapılmaktadır. Bu yöntemler, mikrokredi kurumunun finansal başarı değerlendirmesi, mikrokreditinin katılımcılarda ve ailelerinde ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik değişimin değerlendirilmesi ve mikrokredi kurumunun ve mikrokreditinin katılımcılarda ve ailelerinde ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik değişimin beraber değerlendirilmesidir (Döşeyen, 2007, s. 44).

Çalışmada, bu üç değerlendirmeden biri olan "mikrokredi uygulamasının katılımcılarda ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik değişim" kıstası kullanılarak Ankara ili örneğinde gelir getirici projelerin başarı değerlendirilmesinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Ankara ili örneğinde gelir getirici projelerin başarısını ele almak amacının yanı sıra, çalışmada, faydalanicıların bilgi/deneyim ve algılarından yararlanarak, bu kişilerin genel anlamda yoksulluk olgusuna; kendilerinin öznel yoksulluk hallerine ve yoksullukla mücadelede gelir getirici proje uygulamasına yönelik bakış biçimlerini değerlendirme altına almak da amaçlanmaktadır.

1.2. Çalışmanın planı

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışmaya kısa bir giriş yapılmakta ve araştırmanın amaç ve gerekçesi ile planına yer verilmektedir. İkinci bölümde çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan yoksulluk tanım ve yaklaşımları anlatılmaktadır. Üçüncü bölüm ise araştırmanın yöntemi ve tasarımı hakkında bilgi vermekte ve araştırma kapsamında elde edilen bulguları aktarmaktadır. Çalışmanın son bölümü yoksullukla mücadelede gelir getirici projelerin genel bir değerlendirmesini yapmaktadır.

2. Teorik Çerçeve ve Tanımlar

Özellikle sosyal bilimlerde yer alan pek çok kavram gibi, yoksulluk kavramı da üzerinde bir uzlaşa sağlanmış, sınırları açık ve kesin biçimde belirlenmiş bir kavram değildir. Mutlak yoksulluk veya göreceli yoksulluktan söz edilebileceği gibi, objektif veya sübjektif yoksulluktan da bahsedilebilir. Ya da parasalcı yoksulluk yaklaşımı yöntem olarak kullanılabildiği gibi katılımcı yoksulluk yaklaşımı da yöntemi oluşturabilmektedir.

Gelir getirici proje faydalanıcılarının bilgi ve deneyimlerinden yararlanarak yoksulluk algı ve hallerini öğrenmeyi, gelir getirici projelere bakış biçimlerini değerlendirmeyi amaçlayan bir yoksulluk çalışması için katılımcı yoksulluk yaklaşımı önem kazanmaktadır. Dolayısıyla katılımcı yoksulluk yaklaşımı ve sübjektif yoksulluk tanımı gerçekleştirilen çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmaktadır.

Sübjektif yoksulluk, yoksul bireylerin kendi yoksulluk algılarından hareket etmektedir. Asgari temel ihtiyaçların belirlenip belirlenmemesi, dışarıdan oluşturulan bir yargıya göre değil, kendi algılarına göre değerlendirilmektedir. Dolayısıyla yoksulların beyanları normatif değerlerden daha önemli hale gelmektedir. Sübjektif yöntemin temel iddiası insanların kendilerini nasıl hissettikleri ile ilgilidir. Eğer insanlar kendilerini yoksul hissediyorlarsa yoksuldurlar. Bunu anlamak için de onlara kendilerini hangi gelir düzeyinde gördükleri sorulur (Beken, 2006, s. 13). Sübjektif yoksulluk kendini yoksul hissedenleri yoksulluk çizgisinin altında, hissetmeyenleri ise yoksulluk çizgisinin üstünde tanımlar. Sübjektif yoksulluğun belirlenmesi için gerçekleştirilen araştırma ve anketlerde 2 temel soru yer alır. İlk soruda katılımcılara geçinmeleri için gereken asgari gelirleri sorulur. İkinci soruda da gelir düzeylerini çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi, çok iyi olarak tanımlamaları istenir. Objektif yoksulluk tanımı gelir veya yaşama alanının metrekaresi gibi “katı” olguların ölçülmesine odaklanırken, sübjektif yoksulluk tanımı gelirin verdiği tatmin, yaşam alanının verdiği mutluluk gibi “yumuşak” olguları esas almaktadır (Beken, 2006, s.13).

Katılımcı yoksulluk yaklaşımı 1990’larda Robert Chambers’ın (1994) öncülüğünde oluşturulmuş bir yaklaşımdır (Laderchi ve diğerleri, 2003, s. 23). Yaklaşım, yoksulluğu sübjektif (öznel) bir yolla değerlendirmektedir. Daha önceki yaklaşımlarda dışarıdan belirlenen değerlere göre yoksulluk değerlendirilip tanımlanmaktayken, katılımcı yoksulluk yaklaşımında yoksul olan veya kendini yoksul olarak tanımlayan bireylerin algıları ve tanımlamaları önem kazanmaktadır. Katılımcı yaklaşım yoksulluğun yapısını ve nedenlerini öğrenirken insanların görüşlerini yansıtmaya dayanır. Yaklaşım genellikle küçük ölçekli projeler için kullanılmıştır ve yerel bazlı çalışmalara daha uygundur. Bu yaklaşımda araştırmacı sadece dinleyici görevindedir ve kendini yoksul olarak tanımlayan bireylerin yoksulluk deneyimleri, yoksulluk algıları ve mücadele yöntemleri anketler veya araştırmalarla elde edilir.

Katılımcı yaklaşım yoksulluğu araştırırken kavramın çok boyutlu yapısına uygun hareket eder, yani yereldeki yoksulluk sorununun ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal sebeplerini araştırma fırsatına sahiptir. 1990’ların ortasına doğru daha çok küçük ölçekli projelerde kullanılan bu yaklaşım Dünya Bankası’nın yoksulluk değerlendirmelerini tamamlamak için kullanılmaya başlanmıştır. Nicel veriler nitel verilerle desteklenmiştir. Katılımcı yoksulluk yaklaşımının nicel çalışmaları destekleyici bir yöntem olduğu, bu nedenle de parasal yaklaşım veya kapasite yaklaşımı ile birlikte kullanılması gerektiği iddia edilmiş olsa da yoksullarla yoksulluk çalışılması birçok önemli konunun farkına varılmasını sağlamıştır, Şöyle ki:

- Yaklaşım, insan mutluluğu ve yaşam kalitesine odaklanarak en az düşük gelir kadar önemli olan sosyal dışlanma, güçsüzlük, kırılganlık gibi kavramların etkisini ortaya koymuştur.
- Yoksulluğun çok boyutlu yapıda olduğu ve iktisat politikalarında insanların görüş ve önceliklerinin analizlere dahil edilmesi gerektiği anlaşılmıştır.
- Bu yaklaşımın kullanılması ile yoksulların sözcükleri STK’ların, politikacıların karar ve politika uygulama süreçlerini etkilemiştir (Kabaş, 2009, s. 20).

3. Araştırmanın Tasarımı Ve Bulgular

3.1 Araştırmanın Tasarımı

Günümüz anaakım iktisat öğretisi, insanı “rasyonel optimizasyon yapıcı” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım nedeniyle insanların dürtüleri, alışkanlıkları, farklılıkları, sosyal ve sınıfsal olguların yaşamlarına etkileri göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla insanın davranışlarının daha geniş kapsamlı algılanması gerekmektedir. Ayrıca iktisadi gerçeklik dinamik bir yapıdadır, olayların zamana ve yere göre niçin değişiklik gösterdiği iktisadi araştırmaların yalnızca sonuçlara değil süreçlere odaklanmasını gerekli kılmaktadır. Anaakım iktisat öğretisi iktisat içindeki farklı düşünce okullarına yer vermemekte, diğer disiplinlerdeki gelişme ve yöntemleri görmezden gelmektedir (Evrımcı İktisat Derneği, 2001, s. 34). Bütün bu sebeplerden ötürü realist iktisadın çoğulculuğu ve sübjektivizmi içermesi gerekmektedir. Sübjektif yaklaşımlar birey kararlarını etkiledikleri süreçte, gerçekliğin bir parçası olduğu anlamına gelmektedir (Sapir, 2001, s. 224). Dolayısıyla iktisadi araştırma çeşitli araştırma yöntemlerine izin vermelidir. Derinlemesine görüşmeler, katılımcı gözlem ve söylem çözümlemeleri gibi çeşitli veri toplama yöntemleri olguların gözlenmesi, olgulara ilişkin yeni fikirler oluşturulması ve olguların daha iyi anlaşılmasını olanaklı kılacaktır (Evrımcı İktisat Derneği, 2001, s. 35). Bütün bu belirtilen nedenlerden ötürü çalışmada katılımcı bir yoksulluk yaklaşımının benimsenmesi tercih edilmiştir. Ayrıca yoksulluğun çok boyutlu ve dinamik yapısı sübjektivizmi gerekli kılmaktadır.

Çalışma gelir getirici projelerin değerlendirmesini yaparken,

- Proje faydalanıcılarının o bölgede yaşayan yoksul kesim olup olmadığının araştırılmasını,
- Proje faydalanıcılarının yoksulluk durumları ve algılarını öğrenmeyi,
- Uygulandığı bölgelerde istenilen etkiyi oluşturup oluşturmadığını irdelemeyi,
- Elde edilen sonuçlar ile Türkiye’de politika yapıcılara yeni politika ve önerilerde bulunmayı hedeflemiştir.

Bu araştırma, gelir getirici proje faydalanıcılarının sadece gelir durumlarındaki değişikliklerin değerlendirilmesini ele almamakta, aynı zamanda, bu faydacıların yaşam kalitelerinin ve sosyal hayata katılımlarının artması ve güçlenmesi durumlarının irdelenmesini de amaçlamaktadır. Benzer şekilde, faydalanıcıların genel yoksulluk algısına ve kendilerinin öznel yoksulluk hallerine ve yoksullukla mücadelede SRAP uygulamasına yönelik bakış biçimleri de araştırmanın değerlendirmeyi amaçladığı konular arasında yer almaktadır. Bu nedenle de, çalışmada, bahsedilen amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesine olanak veren niteliksel araştırma yöntemi izlenmektedir. Niteliksel araştırma yöntemleri, kişileri kendi yaşam alanlarında gözlemlene, deneyimlerini ve algılarını kendi sözcükleri ile öğrenme fırsatı vermektedir.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir ve yarı-yapılandırılmış sorular kullanılmıştır. Böylece görüşülen kişilerin algıları, deneyimleri ve proje değerlendirmeleri öğrenilirken değişik sorularla konuların ayrıntılarına girebilme şansı elde edilmiş, görüşmeler esneklik kazanmıştır.

Görüşme yapılacak bireylerin seçimi için niteliksel araştırmalarda örneklem seçim yöntemlerinden biri olan “amaca yönelik örnekleme yöntemi” tercih edilmiştir. Amaca yönelik örneklemin belirlenmesi için ilk önce görüşmelerin yapılacağı ilçeler seçilmiş, ikinci aşamada ise görüşülecek kişiler belirlenmiştir.

Görüşmelerin yapılacağı ilçeler Altındağ, Mamak, Keçiören ve Çankaya olarak belirlenmiştir. Böyle bir tercih yapılmasında amaç, bu ilçelerde yaşayan kişilerin maksimum çeşitliliğe ulaşabilme şansı verecek olmasıdır. İlçelerde yaşayan kişilerin gelir düzeyleri ölçüt olarak alınmıştır. Altındağ TÜİK ADNKS-2008’e göre 367.812 kişilik bir nüfusa sahiptir ve Ankara’da yoksulluğun en yoğun görüldüğü ilçedir. Altındağ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’nda yaklaşık 17.000 hane ile ilgili kayıt bulunmaktadır. Her hanede 4 kişinin yaşadığı varsayıldığında ilçede 68 bin yoksul bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Mamak'ın ADNKS-2008'e göre nüfusu 520.446'dır. Altındağ'a göre ilçede daha iyi gelir düzeyine sahip haneler bulunmaktadır. Mamak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nda yaklaşık 13.000 hane ile ilgili kayıt bulunmaktadır. Ayrıca, Mamak hem yoksulluğun azaltılması hem de kadınların güçlendirilmesi amacıyla birçok dernek ve kurum tarafından yürütülen projelerin olduğu bir ilçedir.

Keçiören ADNKS-2008'e göre 367.812 kişilik bir nüfusa sahiptir. Egemen siyasi yapının kendi yaşam alanını yaratması ve geliştirmesi nedeniyle, son sekiz yılda ilçenin şehircilik yapısında ve sosyo-ekonomik boyutunda ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nda yaklaşık olarak 15.000 hane ile ilgili kayıt bulunmaktadır.

Çankaya Ankara'nın en yüksek gelir düzeyine sahip hanelerinin bulunduğu ilçedir ve ADNKS-2008'e göre nüfusu 785.330'dur. Çankaya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı yaklaşık 9000 haneyi desteklemektedir.

Çalışmada, ilçelerin seçimi yapıldıktan sonra her ilçenin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'yla görüşülmüştür. Görüşmeler Gelir Getirici Proje sorumluları ve Vakıf müdürleriyle yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu görüşmeler sohbet tarzında ve informeldir. Dolayısıyla herhangi bir soru metnine bağlı kalınmamış ve ses kayıtları alınmamıştır. Yapılan görüşmelerde vakıf çalışanlarından hem projeler hakkında bilgi alınmış, hem de gelir getirici projeleri genel olarak nasıl değerlendirdikleri öğrenilmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları gelir getirici projelerin yereldeki uygulama birimleri olduğu için projenin sahası hakkında en detaylı bilgiye sahip kurumlardır. Böylece, gelir getirici projelerin uygulanabilirliği ve başarı durumu hakkındaki ilk bilgiler bu görüşmelerden elde edilmiştir. Vakıflarla yapılan görüşmelerden Gelir Getirici Projeler kapsamında destek alan kişilerin sayısı ve bu kişilerin temel demografik özellikleri hakkında bilgiler elde edilmiştir. Çalışma sırasında gelir getirici projelerin 2006 yılı öncesinde Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında desteklendiği öğrenilmiştir. 2004 itibarı ile daha yaygın halde uygulanmaya başlayan gelir getirici projelerden çok azının şu anda işini devam ettirdiği, bir kısmının da borçları nedeniyle icra durumunda olduğu vakıflarla yapılan görüşmelerde elde edilen bilgilerdendir. Çok az projenin sürdürülebilir olması daha önce destek almış kişilere ulaşmayı zorlaştırmıştır. Bu nedenle saha çalışması sırasında toplam 15 görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin 7 tanesi Genel Müdürlük projelerinden, 8 tanesi de SRAP projelerindendir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'ne göre projelerde başarı kriteri, projenin kredi borcunun ödenebilmesi ve projelerin devamlılığının sağlanmasıdır. Bu başarı kriterine göre 2 başarısız olmuş projeye görüşme yapılmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi bu projelerden biri SRAP kapsamında desteklenmişken, diğeri SYDGM tarafından desteklenmiştir.²

Sonuçta, çalışmada 2 görüşme Altındağ'da, 1 görüşme Çankaya'da, 5 görüşme Keçiören'de, 7 görüşme Mamak'ta olmak üzere toplam 15 görüşme yapılmıştır. Görüşmeler daha önce de değinildiği gibi yarı yapılandırılmış sorularla gerçekleştirilmiştir ve kapsamlı bir görüşme kılavuzu hazırlanmıştır. Niteliksel araştırmalarda, örnekleme dâhil edilecek bireylerden alınması planlanan verinin derinliği ve genişliği, örneklem büyüklüğü ile genelde ters orantılıdır. Dolayısıyla, toplanacak verinin miktarı arttıkça örnekleme dâhil edilecek kişi sayısı azalabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 115). Görüşmeler genellikle proje faydalanıcılarının işyerlerinde gerçekleştirilmiştir. Sadece başarısız olan projelerden biriyle yapılan görüşme evde gerçekleşmiştir. Görüşmeler yaklaşık olarak elli dakika sürmüştür. Görüşmelerin tam metnine ulaşabilmek için ses kayıtları alınmıştır. Ses kayıtlarının tamamı deşifre edilip metne döküldükten sonra, görüşme kılavuzunda önceden belirlenmiş temalara göre elde edilen veriler yorumlanmıştır.

3.2. Saha Bulgularının Değerlendirilmesi

Daha önce de değinildiği gibi saha çalışması için kapsamlı bir görüşme kılavuzu (Ek-1) hazırlanmıştır. Çalışma sırasında öğrenilmek istenen konular belli başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Saha çalışmasının bulguları açıklanırken bu kategoriler dikkate alınmaktadır.³

² Bir proje desteklendiği ilçede açılmak durumunda değildir. Mesela proje Mamak SYDV tarafından onaylanmış olabilir, fakat Çankaya'da işyeri açmasında bir engel yoktur. Kişiler ikamet ettikleri ilçenin SYDV'sine başvuru yapabilmektedirler.

³ Saha çalışması sonucunda, SYDGM'nin uyguladığı gelir getirici projelerle, SRAP-Gelir getirici projeler arasında katılımcıların deneyimleri, bakış açıları, anlamları arasında ayırtmaya gidilecek bir fark olmadığı görülmüştür. SYDGM'nin uyguladığı projeler, SRAP'ın uzantısı niteliğindedir, sadece başvuru koşulları, kredi vade ve miktarları değişmiştir. Bu nedenle saha bulgularının değerlendirilmesi yapılırken karşılaştırma yapılmamaktadır.

Görüşülen Kişilere Ait Temel Bilgiler:

Derinlemesine gerçekleştirilen görüşmelerdeki proje faydalanıcıların yaşları 28 ile 57 arasında değişmektedir. Görüşülen kişilerin çoğunluğu 40-44 ve 45-49 yaş aralığındadır. Çalışma sırasında sadece 3 kadınla görüşme gerçekleştirilebilmiştir. Bu kadınlardan ikisi eşlerinden bağımsız çalışmaktadır. Diğerleri ise, eşiyle birlikte çalışmasını sürdürmektedir. Görüşülen kişilerin hepsi evlidir ve çocuk sayıları en fazla 4'tür. Katılımcıların çoğu 3 çocuğa sahiptir, yalnızca birinin çocuğu yoktur. Hane büyüklüğüne bakıldığında, en kalabalık ailenin 7 kişiden oluştuğu gözlenmektedir. 5 proje sahibinin hanesinde ya annesi ya da anne-babası yaşamaktadır.

Yapılan görüşmeler sonunda 10 kişinin hanenin gelirini kurduğu iş ile sağladığı görülmüştür. 6 görüşmecinin ise ya eşinin, ya oğlunun ya da babasının geliri bulunmaktadır.

Proje faydalanıcılarının eğitim durumlarına bakıldığında iki kişinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. En düşük eğitim düzeyi ilkökuldür, okula hiç gitmemiş kimse aralarında bulunmamaktadır. Görüşülen kişiler yoğun olarak ilkökul eğitimi tamamlamıştır. Eğitimlerin tamamlandığı yere bakıldığında ise, 6 kişinin eğitimi il veya ilçe merkezlerinde değil, köyde tamamladıkları görülmektedir.

Görüşülen kişilerden 3'nün hiçbir sosyal güvencesi yoktur. Sosyal güvencenin olmama durumu genel müdürlük projelerinde görülmüştür. İş yerlerinin, diğer projelere göre yeni kurulmuş olması sosyal güvencelerini başlatmalarının sebebi olarak ifade edilmiştir.⁴

Destek Öncesi İş Deneyimleri:

Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu küçük yaşlardan itibaren çalışmıştır. Daha önce hiçbir ekonomik etkinliğe katılmayan bir kişi vardır. Diğer kişiler küçük yaşlardan itibaren yoğunlukla enformel sektörde çalışmışlardır. Görüşmelerden bu kişilerin, sürekli iş değiştirdikleri, dolayısıyla geçim sıkıntısı çektikleri öğrenilmiştir. Görüşülen kişilerin çoğunluğu kısa süre için sigortalı çalışmışlardır. Daha önce değinildiği gibi düzenli gelir sahibi olmak yoksullukla başetme stratejilerinin başında gelmektedir. Ayrıca, yoksulluk nedenlerini içsel ve dışsal faktörlere bağlayan iki yaklaşımın olduğu çalışmanın diğer bölümlerinde ifade edilmiştir. Araştırma kapsamında kişilerin neden düzenli bir işte çalışmadıkları araştırılmıştır. Görüşülen kişilerin çoğu bu durumu sektörel özelliklere ve dışsal faktörlere bağlamıştır.

"74'te askerden geldim Suudi Arabistan'a gittim, orda bi sene çalıştım. Şirketin işi bitti geri gönderdiler. Geldim burada hale başladım. O zaman biliyor musun insana sigorta ya yapmaktan korkuyorlardı. Ama bu da bizim devletimizin pasifliğinden kaynaklı bi şeydi yani. Hamallık yapıyorsun, indir bindir yapıyorsun, icabında kasa kırılıyorsa kolun kırılıyo, bacağın kırılıyo güvencen yok. Patrona dediğin zaman işine gelirse..." (57 yaşında, 3 çocuğu var, Bakkal).

"İlmi şimdi sektörde çok büyük sıkıntı oluyo yani, bizim tekstil ve konfeksiyon başlı başına, nasıl diyeyim, başıboş bi sektör yani. Denetleme mekanizması yok. Ben de bunun sıkıntılarını yaşadığım için çalıştığım işyerinden ayrılmak zorunda kaldım. Mesela bi yerde çalıştım sigortam yapılmamış, sigortam yapılmadığı zaman hak ettiğim ücreti zamanında alamamışım, o iş yerinden ayrılıp bu işyerine geçmişim. Sebep o yani..." (36 yaşında, 2 çocuğu var, Konfeksiyon atölyesi sahibi).

Görüşülen kişilerin bir kısmı da düzenli ücretli bir işte çalışmayı kendilerinin istemediklerini ifade etmişlerdir. Bu kişiler sürekli iş kurma çabası içinde olduklarını belirtmişlerdir.

"Benim asıl meslek mobilyacıyım, kendim sitelerde mobilyacılıkta çalıştım sonra ne bilim pastane açtım, süpermarket açtım, konfeksiyon mağazası açtım, kum ocağımız vardı... Türkiye'ye geri dönüş yaptık, geldim galeri açtım 3 sene çalıştırdım 3 seneden sonra bir ceketle kaldım..hep kendi işimde çalıştım el işinde hiç çalışmadım... fakat ilmi ne deyim tatminkar olmadım verdiklerinden, bir de ticarete yoğrulduğumuz için ben dedim ki yani ticaret yapacam ha bugünkü aklımı sorarsanız..." (47 yaşında, 3 çocuğu var, Gelinlik dikimi atölyesi sahibi).

4 Görüşülen kişilerle ilgili özet bilgiler Ek-2'de gösterilmektedir.

“Bana göre iki tip insan var. Birisi derki ben maaşımı alayım hiçbir şeye karışmayayım. Bizim gibi olanlar da ben de dedim ki; ben kendim yapayım kendim satayım. Askerden geldim geldikten ııı bir yıl falan sonra bi dükkan açtık, orayı kapattık bi dükkan açtık, orayı kapatık başka bir dükkan açtık. Yani tutmadı kapattık, tutmadı kapattık, Bodruma gittik dükkan açtık.” (41 yaşında, 2 çocuğu var, Unlu mamuller dükkanı sahibi).

“Çoğunda zaten ücretleri tatminkâr değildi. Şöyle düşündüm 600-700 liraya 22 yıllık eğitim. Kendimi büyük olarak görmüyorum da hani iki kelimeyi bir araya getiremeyen insanlarla, buyruğunda, 600 liraya 700 liraya çalışmak da pek yani, şeyime yediremedim...” (35 yaşında, Tercüme bürosu sahibi).

Mevcut İş Durumları

Proje faydalanıcılarına bu kategori altında işletmelerinin yapısı hakkında sorular sorulmuştur. Bu sorularla, çok kapsamlı olmasa bile ekonomik güçlenmeleri hakkında bilgiler edinilmiştir. Görüşülen kişilerin hangi işlerde çalışmakta olduğu Ek-2’de gösterilmiştir. SRAP-Yerel Girişimler bileşeni 2002’de başlatılmış olsa da projelere ancak 2004’te başlanabilmiştir. Görüştüğümüz projeler arasında 6 yıllık işletmeler de 1 yıllık işletmeler de bulunmaktadır. İşletmelerde genellikle proje faydalanıcıları dışında çalışan kişiler yoktur, fakat zaman zaman aile bireyleri proje sahiplerine yardımcı olmaktadır. Görüşme yapılan işletmelerden, yalnızca 3 tanesinin çalışanı bulunmaktadır ve çoğunluğu düzensiz ve sigortasız olarak işletmelerde görev almaktadır. Dolayısıyla, faaliyetlerine devam eden bu işletmelerin yeni istihdam olanakları yaratabilme kapasitesinde olmadığı görülmektedir.

Mesleki eğitim kurslarına katılan proje faydalanıcılarının sayısı çok azdır ve eğitimleri ya halk eğitim kurslarından ya da çıraklık okullarından almışlardır. SRAP istihdam yaratıcı eğitim programlarına katılıp işyeri açan kimse bulunmamaktadır.

Proje faydalanıcılarının ekonomik durumları hakkında bilgi sahibi olmak için gelir durumları, borçlanma durumları ve tasarruflar hakkında sorular yöneltilmiştir. Görüşülen kişiler şu anda işletmelerinin devamlılığını sağlıyor olsalar da halen geçim sıkıntısı çekmektedirler. Araştırılan projelerden sadece 4 tanesi diğer projelere göre biraz daha iyi konumdadırlar. Daha iyi durumdaki bu işletmeler, ancak harcamalarını karşılayabilmektedirler. Ayrıca görüşülen kişilerden hiç biri şu anda tasarruf yapamamakta, kısıtlı gelirle yaşamlarını sürdürmektedirler.

“Ben, açıkçası şu an bitik durumdayım. Düşünce olarak da bünye olarak da yetemem,e artıramama ııı bir de kira burası. Kira olduğu için 700 liralık bir kira ödeneğim var. 1 malzeme giderim çok fazla, o yüzden evim kira eşim özel şirkette 650 lira maaşla bir dükkan kirasını bile karşılayamıyo maalesef. O evimizle ilgileniyor ben burayı idare etmeye çalışıyorum. Çocuk da arada hırpalanıyor. Problem o.” (28 yaşında, 1 çocuğu var, Kadın kuaförü).

“Yok şu an sağlamıyor. Ödeyemiyorum. Çocuğum da çalışmasa yani, mümkün değil perişanız. Elektriği yatıramıyoruz, suyu yatıramıyoruz. Muhasebeci geliyor parayı ödeyemiyoruz, mümkün değil ama işte emekli olayım diye 2,5 yılım var, mecbur duruyoruz”...(57 yaşında, 3 çocuğu var, Bakkal).

Proje faydalanıcılarının ekonomik durumları yaşamlarını asgari seviyelerde yürütmelerine sebep olmaktadır. Gelirlerinde yaşanacak bir düşüş karşısında hangi harcamaların kısılabileceği araştırıldığında vazgeçebilecek bir harcamalarının olmadığı ifade edilmektedir.

“ Zaten her harcamamdan vazgeçiyom canım ya. Hiçbir tane yan harcama yapmıyorum. Sosyal faaliyet, bak altı yıldır daha hiç bir Pazar günüm yok. Hep çalışıyorum.” (45 yaşında, 3 çocuğu var, Tuhafiye sahibi).

“Hangi harcama? Özellikle kendi şahsi harcamalarımdayıyım ama öyle aham şaham bi harcamam yok. Mesela nedir belirli haftada her Pazar pazara gidiyosam 2 hafta veya 3 hafta gitmek zorundayım gitmeyeceksem ayda 1 sefer...”(40 yaşında, 2 çocuğu var, Anahtarcı).

"Çok zaruri bi harcamamız yok, inanın gerçekten yok. Nerden kısarız, inanın kısıbilecek bi yer yok yani. Hakikaten kısılacak bi yer yok"(41 yaşında, 2 çocuğu var, Unlu mamüller sahibi).

Şoklar karşısında kırılğanlığının azaltılması hedeflenen proje faydalanıcıların, gelirlerindeki bir düşüş karşısında gıda harcamalarını kısıbileceklerini ifade etmeleri hala risk altında olduklarını göstermektedir.

Kişilerin işle ilgili planları, işin ne kadar sahiplenildiğini ve ekonomik güçlenmeyi gösterir. Görüşülen kişilerden görece olarak daha iyi durumda olanlar işleriyle ilgili planlar yapmaktadır. Mesela ellerine umulmadık bir para geçmesi durumunda yapacakları ilk şeyin işlerini büyütmek olduğu ifade edilmiştir. Maddi sıkıntıların yoğun olduğu projelerde ise beklenmedik bir paranın borçları finanse etmek için kullanılacağı ifade edilmektedir

"Para çıkmasını hep hayal ediyorum. Ben çok güzel showroom açarım bu işimle ilgili çok güzel showroom açarım. Cadde üzerine çıkarım 2 katlı bir yer, her zaman düşüncem atıyorum üst katı imalatsa alt katı tamamen showroom bu şekilde bir düşüncem damatlığını koymak ayakkabısını koymak gelin ayakkabısını koymak yani bir gelin geldiği zaman damatla beraber giydirim göndereyim en büyük hayalim bu." (42 yaşında, 3 çocuğu var, Dikim atölyesi sahibi).

"Elime umulmadık bir para geçse hemen borçları ödemeye başlarım başta bağkur olmak üzere... Valla büyütsek neyle büyüteceğiz? Yani borcun üstüne borç yaparak büyüyecekse hiç büyümesin daha iyi. Ben aslında küçülmeyi düşünüyorum. Çünkü yani bura bana ağır gelmeye başladı. Yani haddinden fazla ağır gelmeye başladı" (35 yaşında, Tercüme bürosu sahibi).

"Direk borçlarımı bitiririm yani, direk. Hiçbi şeyi düşünmeden hemen oraya kapatırım. En azından oraya yatırdığım para her ay bana birikim olarak döner. O zaman da çocuklarım ve evimin ihtiyacını daha rahat dönderirim. Direk borç bitiririm" (35 yaşında, 3 çocuğu var, Tuhafe).

Görüşülen kişiler için iş; bir mecburiyet olarak, geçinmek için bir araç olarak algılanmaktadır.

"Ya şimdi böylesi şöyle yani, birincisi kendi ailemin kendi geçimimi sağlamak amacıyla yani, çalışmam gerektiği için çalışmak zorunda olduğu için yani, hayat şartlarından en önemli bi ifadesi deyim ben size. Ne diyim yani, çalışmak zorundayız yani mecbur ailen var ailenin geçimini çocuklarının geçimini tabi düşünmemiz gerek" (45 yaşında, 3 çocuk var, Kantin sahibi).

Gelir Getirici Projeler Hakkında Bilgi:

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda gelir getirici projelerin (özellikle SRAP'ın) görsel ve yazılı iletişim araçlarını çok iyi kullandığı anlaşılmıştır. Proje sahiplerinin bir kısmı destekler hakkında bilgiyi çevresinden duymuşken, büyük çoğunluk ilk bilgiyi televizyon ya da gazeteden elde edinmiştir.

Proje kapsamında verilen krediler, bütün katılımcılar tarafından işyerinin açılması ve mal alımları için harcanmıştır. SRAP kapsamında, proje sahiplerine, bir iş yerinin açılması için en fazla 5000 dolar karşılığı Türk Lirası verilmektedir. Genel Müdürlük projelerinde ise en fazla 15.000 Türk Lirası verilmektedir. Fakat bu kredi miktarları yeterli bulunmamaktadır. Yapılan görüşmelerden, başvuru şartlarının çok ağır olmadığı öğrenilmiştir, görüşülen kişiler başvuru aşamasında problem yaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

"Gittim müracaat ettim sordum prosedürünüz nedir dedim onlar da dediler ki işte üstünüzde hiçbir şey olmayacak efendim bi sigortanız olmayacak ne bilim bi geliriniz olmayacak çok şükür dedim hepsi var bende dedim oraya aynen bunu söyledim, ama bende dedim hepsi mevcut dedim o zaman işten çıktım, sigortam yok, eşimin sigortası yok, evimiz kira efendime söyleyim..."(42 yaşında, 3 çocuğu var, Dikim atölyesi sahibi).

Projelerin başvuru şartları çok ağır olmasa da kredilerin geç ödenmesi proje faydalanıcılarında ciddi sıkıntılar yaratmıştır. Proje başvurusu onaylandıktan sonra, ödemeler faturaların ibrazı ile gerçekleştirilmektedir. Ödeme tarihleri ile onaylanma tarihleri arasında çok uzun süre olması, zaman zaman 7-8 ayı bulması, proje sahiplerinin borçlanmalarına sebep olmuştur.

"Yaa dedim gedeyim dedim hadi, gettim. İşte naparsın. Şartları nedir, şunu götür, bunu götür, o krediyi almak 14-15 ay sürdü. O beni çok yıprattı. Zaten işim yok burada boş duruyorum yaa. Diyorum nasıl mal alacam boyuna borçlandım"(57 yaşında, 3 çocuğu var, Bakkal).

Görüşülen kişilerden 3'nün sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Diğer 13 kişi işyerini açtıktan sonra sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıt yaptırmışlardır, fakat primlerini düzenli ödeyememişlerdir. Görüşülen kişilerden sadece biri halen primlerini ödemeye devam etmektedir. Biriken sosyal güvenlik borçları nedeniyle görüşülen kişiler ciddi sıkıntılar çekmektedirler. Kredi ödemelerine bakıldığında, genel müdürlük projeleriyle desteklenen kişilerin bir kısmının kredi geri ödemesi henüz gelmemiştir. 2004- 2005 yıllarında SRAP fonlarıyla desteklenmiş projeler, kredi borçlarının geri ödemesinde zorlanmamışlardır. Ayrıca kredilerinin geri ödemesini yapmayan kişilerin, kredileri bir hak, bir yardım gibi algıladığı görülmektedir.

"Vergi şöyle vs diyorlardı, aman devlete borçlanma diyorlardı. Kurban olayım devlete niye korkuyorsun, şimdi biyerden faizsiz almak mümkün mü? Devlet istediğin zaman öde diyor, gelirin olduğunda alıyor" (57 yaşında, 3 çocuğu var, Bakkal.)

" Ödeme yapmadım yani yapamadığımızdan değil, şimdi öbür arkadaşlar da öyle olunca, şimdi burada yalan söylemeye gerek yok. Bazı şeyler esnaf arasında bilinir, duyurulur. Düşünün 4 kişi almışız ben ödesem diğeri ödemeyecek. Yaa mesele bu değil aslında, ama aslında keriz miyim meselesi falan. O kadar da şey konuşmak istemiyorum. Anlıyorsunuz değil mi? Noldu sonunda affoldu yani" (41 yaşında, 2 çocuğu var, Unlu mamuller sahibi).

Projelerden faydalanan kişilerin çoğu en az bir defa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan veya Büyükşehir Belediyesi'nden yardım almışlardır. Fakat bu kişilerin yardımlarla yaşamlarını devam ettirme gibi bir eğilimleri hayatlarının hiçbir döneminde olmamıştır.

Sosyal Katılım, Güçlenme, Ekonomik durum:

Çalışmada, görüşülen kişilerin yoksulluk durumlarındaki iyileşme ekonomik güçlenme ve sosyal hayata katılımın irdelenmesiyle değerlendirilmiştir. Mevcut iş durumları ekonomik olarak halen problemler yaşadıklarını göstermiştir. Öte yandan, iş yeri sahibi olmanın sağladığı psikolojik ve sosyal imkânların araştırılması da yoksulluklarının azalıp azalmadığıyla ilgilidir. Dolayısıyla işyerlerinin hayatlarına ne kattığı, kendilerini nasıl hissettirdiği, yoksulluk durumlarındaki değişikliğin nasıl algılandığı önem kazanmaktadır.

Görüşülen kişilerin neredeyse tamamı projeye başvurmadan önce geçim sıkıntısı çeken insanlardır. Şu anda istedikleri gibi bir yaşama sahip olup olmadıkları araştırıldığında, neredeyse tamamının istedikleri hayatı yaşayamadıkları görülmüştür. İstedikleri gibi bir yaşam çoğu katılımcı için "borcun olmadığı" bir yaşamdır. Borcun olmadığı bir yaşamı ise aylık 1.500 TL-2.000 TL net gelir elde etmeyle sağlayabileceklerini düşünmektedirler.

"... bugüne şükür diyoruz biz şükretmesini bilen insanız o topluluğuz yani, her şeyden önce yani olmasa da şükür diyoruz biz alışmışız artık buna... Borçsuz harçsız evim olsun efendim borçsuz harçsız arabam olsun aylık da bir gelirim olsun... Şöyle söyleyim en kötü en kötü şartlarda 2 lira en kötüsünü konuşuyorum yani 2 milyar bir gelirim olacak tabi" (42 yaşında, 3 çocuğu var, Dikim atölyesi sahibi).

" İstedğim gibi bi yaşam, kesinlikle değil yani. Mesela aldığım bi ayakkabıyı tam 6 ay giyiyorum o ayakkabı bana neler yaşıyor neler yani... Benim evim kiram. Ben şunu bekliyorum yani en azından barınma sorunu olmasın. Sadece ben değil de halk. Şimdi benim evimin kirasını verdim ya da vermedim. Bu konuda sıkıntı olmasını istemiyorum yani... 2000 lira olursa olur yani..."(36 yaşında, Konfeksiyon atölyesi sahibi).

"Ben açıkcası borçsuz harçsız bir yaşam istiyorum. Ben başka bir şeyde gözüm yok..."(35 yaşında, Tercüme bürosu sahibi).

Görüşmelerde, çoğu katılımcı gelir durumunun değiştiğini, fakat kendilerini ait hissettikleri gelir grubunda bir değişiklik olmadığını ifade etmişlerdir. Gelirlerindeki artış ise yoksunlukları ne-

deniyle geçmişte yapamadıkları şeyleri şu anda yapma fırsatı yaratmamaktadır. İş yerinin etkisini, çoğunlukla "öyle çok bi şey olmadı yani" cümleleriyle aktarmaktadırlar. Bunun yanı sıra, proje, ekonomik olarak çok ciddi katkılar sağlamamış olsa da, iş sahibi olmanın insanı güçlendirdiği görülmektedir. Projenin, ekonomik olarak hayatlarına katkısı sermaye piyasalarına ve ödünç alınabilir fona daha rahat ulaşabiliyor olmalarıdır.

"Yani işte bi değişiklik. işte kendi halimizde günü geçirmeye çalışıyoruz işte... çok şükür eskisine göre tabi ki biraz daha şimdi, kendi işimiz olduğundan dolayı sürekli yani paramız var." (47 yaşında, 2 çocuğu var, Tuhafiye).

"En azından bi kendi işim diye sahiplenebiliyorsun ıı ne bilim iş güzel olduğu zaman insanda bir zevk oluyor yani yaptığı işten bir zevk alıyor." (42 yaşında, Dikim atölyesi sahibi).

"Yani evde saat 10'da kalkarken, 8'de kalkmaya başladım, bir eee ne bileyim biraz daha hani insan iş sahibi olunca biraz daha kendini yani toparlaması biraz daha kendine ne bilim çekidüzen vermesi tabi ki.." (48 yaşında, 4 çocuğu var, Pazarda Valiz satışı yapıyor).

"Yani en azından önceden hep bir yerden bir şey bekliyordum, şimdi kendin uğraşıyorsun şey yapıyorsun böyle yani..." (36 yaşında, 3 çocuğu var, Elektrik tamircisi).

İş yeri sahibi olmanın saygınlık, güç kattığı, toplum içerisinde "esnaf" oldukları için daha iyi hissetmeye başladıkları ifade edilmiştir. Projeler, ekonomik olarak güçlenmelerini sağlayamamış olsa da sosyal güçlenmelerini sağlamıştır.

"Tabii ki. Esnaf sıfatına olduk yani, işveren konumu oldu. Çevre de fark etti. İnsana saygınlık kazandırıyor yani. Daha saygın. Saygınlık kazandırıyor yani." (36 yaşında, 2 çocuğu var, Konfeksiyon atölyesi sahibi).

"Tabii ki şimdi esnaflık güzel bişi yani kötü bişi değil ki şimdi, mesela 2-3 yıldır ben buradayım, ben bakkalı açtım mesela yeni gelmişim taşındım 2 ay sonra ben bakkalı açtım, buraya dükkan açtım çevrede tabi ki insanlar farklı baktı yani sonuçta esnafsın beni 2 yılda kim tanıyabilir? Hiç kimse tanıyamazdı mesela ama esnaf olduğum için çok çabuk tanıdı mesela" (37 yaşında, 3 çocuğu var, Kendi işyeri yok).

Çalışmanın birinci bölümünde de değinildiği gibi sosyal katılım kişilerin psikolojik güçlenmelerini de ifade etmektedir. Kişiler çok büyük ekonomik kaygılar yaşamadıkları müddetçe, kurulan işleri sayesinde psikolojik olarak kendilerini daha güçlenmiş hissetmişlerdir.

"Yaşadığının farkına vardım ben, yani gençliğime geri döndüm. Yani, benim çocuğuma daha duyarlıyım daha bilinçliyim. Mesela bi toplum içine girdiğim zaman kendime güvensizliğim çok fazlaydı ama şu an kendime güvenim çok fazla. İletişim halindeyim ve şu an mesela nasıl olduğunun farkına varabiliyosun, yani farkını anlayabiliyosun insanlarda... Diyorum ya psikolojik olarak bana çok faydası oldu çok rahatladım. Daha güzel anladım etrafı, hayatı..." (28 yaşında, 1 çocuğu var, Kuaför).

Ekonomik olmasa da, sosyal ve psikolojik güçlenme bağlamında kimi faydalanicıların kendilerini proje sonrası daha olumlu noktada hissetmeleri, sosyal dışlanmışlık olgusunun irdelenmesinde iktisadi boyut kadar, sosyal ve psikolojik boyutun da mutlaka göz önüne alınması gerektiği gerçeğinin altını bir kez daha çizmektedir.

Yoksulluk Durumları, Algıları:

Bu başlık altında, görüşülen kişilerin yoksul insanlara bakışı, zengin kişileri nasıl algıladığı, yoksulluklarının kronik olup olmadığının irdelenmesine yönelik sorular sorulmuştur.

Görüşülen kişilerin çoğu Ankara'da geçim sıkıntısı çeken insan olmadığını ifade etmektedir. Ankara'da yoksul insanların olduğunu düşünen proje sahipleri ise geçim sıkıntısının çekilmesini kişilerin kendi özelliklerine bağlamaktadırlar. Ankara'daki yoksullar, genelde lüks düşkünlüklerinden ya da iş beğenmediklerinden zor şartlarda yaşamaktadırlar. Proje sahiplerinin, bu tür sorulara cevap verirken kendi yaşamları ile bir karşılaştırma yaptığı görülmektedir.

"Ya bazı insanlar çok tembel oluyor, bazı insanlar iş beğenmiyo. Ondan geçim sıkıntısı. Diğer bazıları da şeyini bilmiyo, giderini, harcamayı bilmiyor. Bazı insanlar gelir yok, çok lüks giyiniyor. Bak ben çok kazanıyorum bak hiç hayatta lüks yapmıyorum. Bir gün daha bu dükkanımı kapatıp tatil yapmamışım." (45 yaşında, 2 çocuğu var, Tuhafiye).

Görüşülen kişilere göre, Ankara'da geçim sıkıntısı çeken insanların sayısı çok olmadığı gibi Ankara'da çok zengin kişiler de bulunmamaktadır. Zengin olanlar da çoğunlukla ailelerinin kaynaklarından faydalanmaktadırlar.

" Gittim şeye, Tunalı, Küçükkesat arabayla böyle bi gezdik, baktık eğlence mekanları önleri dolu, süslü püslü hanımlar arabalar, jipler... Ordaki insanlar ya geçmişinden zengin yani köklerden zengin ya da şans dönmüş ya da iş güzel ya da okumuş eğitilmiş belli bir seviyeye gelmiş insanların birleşip gruplaştığı yerler. Sen orda ne olabilirsin, belki orda bir kuaföre girer manikürcü olursun kaçşı ya da bir ağdacı olabilirsin ya da belki bi saç uzmanı olarak çalışabilirsin başka hiçbir sınıfın yok orda sadece girersin çıkarsın oraya dâhil olamazsın." (28 yaşında, 1 çocuğu var, Kuaför).

Görüşülen kişilerin yoksulluk durumları irdelendiğinde çoğunun küçük yaşlardan itibaren yoksulluk yaşadığı görülmektedir. Çoğu katılımcının anne-babasının gelir düzeyleri kötüdür ve çocuk yaşlarından itibaren yoksunluklara maruz kalmışlardır. Görüşülen kişiler eğitimlerini ilerletememe sebeplerini maddi imkânsızlıklarla yaşamış olmalarına bağlamışlardır. Proje sahiplerinde yoksulluğun nesilden nesile aktarıldığı görülmektedir. Çocuklarının da aynı şartlarda yaşamaması için çaba sarf ettikleri sıklıkla dile getirilmiştir. Görüşülen kişilerin birçoğu çocuklarına istedikleri gibi bir eğitim sunmaya çalışmaktadır. Öte yandan çocuklarının daha iyi bir yaşama sahip olmasıyla ilgili beklentileri değişiklik göstermektedir. Görüşülen kişilerin bir kısmı, çocuklarının şimdiden kendilerinden iyi şartlara sahip yaşadıklarını belirtmişlerdir.

"bir kere annesi kültürlü bir insan, babası kültürlü bir insan. Yani hayır bizimkiler cahil olduğundan şey yapmıyorum ilkokul mezunu cahil demek değil insan kendini geliştirebilir. Ama neticede belli bir bilgi birikimimiz var ikimizin de. İsan olarak da aynı şekilde. En azından 2-3 dilli yetişecek çocuk, yani o açıdan bir artıyla başlayacak hayata kesinlikle." (35 yaşında, Tercüme bürosu sahibi).

"Onlar şu anda bizden daha iyi koşullara zaten şu anda sahipler. Onlar (gülüyor) bizimki gibi sabah tarhana çorbasıyla kahvaltı yapmadılar. Yani illaki bizden bi gömlek üste yaşayacaklar, teknolojiye ayak uyduracaklar." (41 yaşında, Unlu Mamüller sahibi).

Öte yandan katılımcıların bir kısmı çocukları ile ilgili gelecek kaygısı taşımaktadır.

"inşallah daha hiç ummuyorum ha umduğum çocuk var ummadığım çocuk var."

(42 yaşında 3 çocuğu var, Dikim atölyesi sahibi).

"valla bilmiyorum yani çok umutsuzum ben çok umutsuzum yani memleketin ne bileyim yani büyük gelir uçurumları var yani belli bir şeye girmedikten sonra yani bugünkü şartlarla bizim gibi bu tip aileler yani iyi şartlarda yaşamasını gerçekten çok zor görüyorum." (48 yaşında 4 çocuğu var, Pazarda bavul- çanta satışı yapıyor).

"şimdi bizim elimizde, şimdi hepsi arka arkaya gelen şeyler bunlar. Eğer ki biz çocuklarımıza bişey bırakırsak bırakabilirsek çocuklarımız da madden rahat ederek girecek yok ben çocuğuma bişey bırakmazsam babamın bana yaptığı gibi benim çocuğum da aynı benim gibi kiraydı, sefil bi halde gidecek yani normal bi hayat çok geriden gidecek yani ..."(37 yaşında, 3 çocuğu var, İşyeri bulunmuyor.)

Desteklerin Değerlendirmesi:

Proje faydalanıcıları gelir getirici projeleri genel olarak başarılı, fakat eksik bulmaktadırlar. Projede verilen miktarların az olması, başvuru ile kredinin arasındaki sürenin çok uzun olması, yeterli takibin yapılmıyor olması, ikinci bir kredi imkânının bulunmaması en sık ifade edilen eksikliklerdir. Görüşülen kişiler, artan borç yükleri nedeniyle ikinci krediye ihtiyaçları olduğunu sıklıkla dile getirmişlerdir. Gelir getirici projelerin genel başarısının yanı sıra projeler, görüşülen kişilerin özelinde de başarılı bulunmaktadır.

"Gerçekten benim gibi insanlarda başarılı çok güzel. O olmasaydı ben dükkan kuramazdım. Yaşlıyım da yaşıma da ileri.. Tabii ki çok güzel de ama kesinlikle bakacaklar takip edecekler işini güzel yapan insan için gerçekten bir destek daha vermeleri lazım." (45 yaşında, 2 çocuğu var, Tuhafiye).

"Psikolojik olarak çok katkısı oldu. Yani derken sinir hastası olup ya da psikolojik tedavi gören ve 11 sinir hastası anne olabiliyordum. Evde şu anda o iki yılı da evde geçirmiş olsaydım ama şu an çok farklı düşünüyorum"

"Çünkü niye diyeceksin çünkü bana bu parayı 5 ay sonra da verseler 1 sene sonra da verseler o bana bi kuvvet oldu" (42 yaşında, 3 çocuğu var, Dikim atölyesi sahibi).

"Yanii verdikleri para bana göre, yani böyle bi işyerini işte dürüst bi insana verip de açılacak bi para değil, yani. Parayı biraz daha fazla verip denetimleri çok daha sık yapabilirler... Şöyle söylüyim yani, bize yani 3-4 ay nefes aldırdı. O para işte 2 aylık unumuzu karşılamış oldu. O para bizi çok rahatlatmış. Hııı yeterli mi değil..." (41 yaşında, 2 çocuğu var, Unlu mamuller sahibi).

Projeyi kendi özelinde başarılı bulmayan iki katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcılardan biri işyerini kapatmak durumunda kalmıştır. Proje başarısızlığını bilmediği bir alanda iş yapmaya, artan giderlerine ve işini kurduğu bölgenin yapısına bağlamaktadır.

"Gelir düzeyimi de bozdu... Veresiye alan çoktu mahallede hepsi kırsal kesim insanı olduğu için gelir düzeyi aylık işte şudur budur o işte veresiye olayı bizi içeriye attı, baktım içeriye giriyorum kapatmak zorunda kaldım. Kira devamlı çalışıyo idi, yer kira idi elektrik, su, şu bu derken. Yine 500-600 milyon lira bunun vergisi var şeyi var, muhasebecisi var." (37 yaşında, 3 çocuğu var, İşyeri yok).

Bütün araştırma sırasında en sık vurgu yapılan konu borçların birikmiş olmasıdır. Özellikle vergi ve sosyal güvenlik kurumu borçları kişilerin en yoğun sıkıntı duydukları konulardır. Projeyi başarisiz bulan diğer katılımcı, gelir getirici projelerin bu eksiklikleri nedeniyle kendi özelinde başarısız olduğunu düşünmektedir.

"Ya tabi ki eksikliği var. Yani biraz önce de söyledim bunlar alıyor sizi ortalığa bırakıyor hadi ne halin varsa gör. Bu mantıkla bir şey olmaz ki... Yani ben başarılı diyemiyorum. bir de işin şeyi size de bağlı değil, dediğim gibi mevcut duruma da bağlı. Yani vergiyle ilgili zaten en büyük şey vergiyle ilgili bu sorunu yaşıyorsunuz. Yani belli bir şeyden sonra da gerçekten kambur olmaya başladı, kambur artık belli bir süre sonra belimizi kıracak. Gerçekten de ben yani şu anda kapatmayı düşünüyorum. Yani şimdi benim şeyimde başarılı olmadı. ben burayı büyük güçlüklerle idare ediyorum" (35 yaşında, Tercüme bürosu sahibi).

Yoksullukla Mücadelede Devlet:

Görüşme yapılan kişiler Türkiye'de yaşam koşulları kötüye gitmesini insanların çoğunlukla iş beğenmemelerine, tembelliklerine bağlamaktadırlar. Devletin ayni ve nakdi olarak yaptığı yardımlar, tek yoksullukla mücadele politikası olarak görülmektedir.

"İnsanlar işsizlikten yakınıyor ama bana göre işsizlik diye bişey yok. Herkes beyaz gömlek peşinde kimse mavi gömlek giymek istemiyor. Öyle bişey yok insanlar çalışacak. Üretim yok yani insanlar hiçbir şey üretmiyor, hepimiz hep beraber tüketiyoruz. İııı tabi illaki sıkıntı olacak. Bence tek neden bu tembellik, başka hiç bişey değil." (41 yaşında, 2 çocuğu var, Unlu Mamuller sahibi).

Göz ardı edilmemesi gereken bir nokta ise görüşülen kişilerin ultra yoksul diye tanımlanan açlık sınırında yaşayan kimseler olmadığıdır. Yaşam alanlarının yakınında sürekli olarak yapılan yardımlar çalışma motivasyonlarını etkilemekte, çalışıyor olmanın getirdiği yükümlülüklerin sorulanmasına sebep olmaktadır.

"..bedavacılığa çok alışkınız, yani, bedavacılığa acayip derecede alışkınız. Mesela bi amca geldi. Amcanın her şeyi bedava, gerçekten her şeyi bedava. Elektriği, suyu, ekmeği, gıda yardımı, kömür falan, her şeyi bedava. fotokopi çektim gidiyo güzel güzel, amca dedim valla kusura bakma yani fotokopi bedava değil yani..." (35 yaşında, 3 çocuğu var, Tuhafiye-kırtasiye)

Devletin yoksullukla mücadele politikasının, yardımlar olarak algılanması bu sosyo-ekonomik düzeydeki kişiler tarafından eleştirilmektedir. Onlara göre devlet artık, "Devlet Baba" olmamalıdır. Dolayısıyla, kendileri de geçim sıkıntısı çekmekte olan katılımcıların sosyal devlet beklentisinden uzaklaşmış olduğu görülmektedir.

"Yardım çözüm değil ki hanfendi yardım çözüm değil yani şimdi bana vereceği bi ton kömür veya 2 çuval patates beni bişi ifade etmez yani sadece beni mayıştırır bişe yapmaz yani." (37 yaşında, 3 çocuğu var, Kendine ait işyeri bulunmuyor).

"Yani hani bir şey vardır balık tutmak mı yoksa balık tutmayı öğretmek midir? Yani sen adama balığı verirsın tutarsın verirsın bir kere yer. Ama balık tutmayı öğretirsen sürekli bir şeyler yapabilir..." (35 yaşında, Tercüme bürosu sahibi).

4. Sonuç Ve Öneriler

Yoksulların risklerini azaltmak ve gelir yaratmak amacıyla gerçekleştirilen gelir getirici projeler 1990'lı yıllarda da uygulanmış olsa da özellikle 2001 krizi sonrası SRAP ile daha yaygın hale gelmiştir. Saha çalışması bulgularından da görüldüğü üzere gelir getirici projeler çeşitli sıkıntılar barındırmaktadır.

2004 yılı itibari ile uygulamaya konulan yaklaşık 66 projeden hala devam edebilenlerin sayısı çok düşüktür. Bu durum projenin başarısı hakkındaki ilk önemli bilgiyi vermektedir.

Saha çalışması bulgularından da görüldüğü üzere devam eden projelerde de sıkıntılar mevcuttur. Gelir getirici projelerden yararlanan bireylerin şu anda karşılaştıkları en büyük problem borç yüklerinin ağır olmasıdır. Görüşülen kişiler, gelirleriyle ilgili çok büyük sıkıntılar yaşamadıklarını, fakat giderlerini karşılamakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Ekonomik olarak projenin katılımcılara sağladığı en büyük katkı; daha kolay ödünç alınabilir kaynaklara ulaşılıyor olmalarıdır. Bunun dışında gelir guruplarına etki edecek kadar iyileşmeler yaşanmamıştır. Öte yandan, sosyal katılımları artmış, çevreleri genişlemiştir. Ayrıca projenin yaşam kaliteleri üzerine etkisi olmuştur. Mesela bir fayda sahibinin de ifade ettiği gibi "En azından evinde internet" vardır, artık.

Desteklenen çok sayıda projeden yalnızca birkaç tanesinin devam etmesi, görüşülen kişilerin ekonomik durumlarında çarpıcı iyileşmelerin olmaması, devam eden projelerin çoğunun birikmiş bağ-kur borçlarının bulunması nedenleriyle gelir getirici projeler ekonomik bağlamda Ankara İli Örneği için başarısız olmuştur.

Genelde projelerde karşılaşılan başarısızlıklar hedefleme hatalarından kaynaklanır. Alan çalışmasıyla gelir getirici projelerde böyle bir durumun söz konusu olmadığı görülmüştür. Destekler gerçekten de yoksul kesime ulaşabilmiştir. Öte yandan projede planlama ve organizasyon hataları bulunmaktadır. Gelir getirici projelerin başvuru şartlarının incelenmesiyle bu konudaki sıkıntı anlaşılmıştır. Kredilerden; geliri, sosyal güvencesi ve üzerine kayıtlı varlığı olmayan herkes faydalanabilmektedir. Projeden faydalanmak isteyen kişiler başvuru formu ve ne iş yapmak istediklerini açıklayan dilekçelerle SYDV'lere başvurumaktadırlar. Kredi kriterinin sadece yoksulluk olması ve kurulacak işle ilgili iş planlarının ve fikirlerinin başvuru şartları arasında yer almaması, kredilerin yoğun bir şekilde dağıtılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla başlatılan projelerin birçoğu devam etmemiştir.

Gelir getirici projelerin planlama problemleri özetlenecek olursa:

- Sadece mesleki bilgi ve becerilere dayalı projeler değil hemen hemen her proje desteklenmiştir.
- Hiçbir projeden iş planı talep edilmemiştir.
- SYDV çalışanları, proje yönetimi ve proje takibi konularında bilgi sahibi değillerdir. Proje yönetimi konusunda KOSGEB'le iş birliğine gidilmiş olması projelerin başarısını etkileyebilecek etkenlerdendir. Fakat bu durum göz ardı edilmmiştir.

- Bölgeler arası ve sektörel farklılıklar göz ardı edilmiştir. Bütün iller için standart bir yaklaşım izlenmiştir.

- Projelerinin belli başvuru dönemlerinin olması ve bu dönemlere göre organize edilmiş iş planı ve girişimcilik eğitimleri, projelerin başarısını önemli ölçüde etkileyecek bir diğer etkidir. Fakat böyle bir uygulama gerçekleştirilmemiştir.

- Projelerin onaylanmasıyla projelerin başlatılması arasındaki süre çok uzundur. Bu sürenin bazen bir yılı geçtiği olmuştur. Bu süre zarfında, yoksulluğu azaltılması hedeflenen kişiler iş yerlerini kiralamış, gerekli kurumlara kayıtlarını yaptırmışlardır. Dolayısıyla masraflarını karşılayabilmek için çalışmaya başlamadan borçlanmaya başlamışlardır.

- Proje sahipleri hiçbir teşvikten faydalanmamış, proje başladıktan sonra stopaj vergisi, gelir vergisi ve bağ-kur primleriyle karşı karşıya kalmışlardır.

Bütün bu eksiklikler nedeniyle uygulanan projelerden çok azı halen faaldir. Devam eden projeler de biriken borçları nedeniyle büyük problemler yaşamaktadırlar.

Bütün bu planlama eksikliklerinin yanı sıra gelir getirici projelerin tasarımıyla ilgili de eksiklikler bulunmaktadır. Gelir getirici projeler mikrokredi benzeri bir kredilendirme türüdür. Türkiye’de de yürütülmekte olan mikrokredi projeleri mevcuttur. Türkiye’de yürütülmekte olan mikrokredilerle ilgili araştırmalar, bu kredilendirme türlerinin ekonomik güçlenme sağladığını⁵ ve yoksullukla mücadelede başarı olduklarını göstermektedir. Gelir getirici projelerin miktar, vade gibi özellikleri uygulanan mikrokredi projelerinden farklıdır. Mikrokredilerin, düşük miktarlara dayanması, sık ödeme koşulları, proje başlamadan önce eğitimlerin verilmesi ve grup bazlı çalışmaların ağırlıklı olması gibi özellikleri nedeniyle gelir getirici projelerden farklı olduğu görülmektedir. Gelir getirici projelerin mikrokreditinin bu özelliklerine göre hazırlanmış olmaması ekonomik bağlamdaki başarısızlığının bir diğer sebebidir.

Sonuç olarak, gelir getirici projelerin planlanması ve kredi şartlarının belirlenmesi ile ilgili problem olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların anlatılarından gelir getirici projelerin Ankara İli için ekonomik bağlamda başarılı olduğu söylenememektedir. Projelerin geri ödenmesi konusunda yaşanan sıkıntılar, sosyal güvenlik ve vergi borçları, katılımcıların her fırsat da geçim sıkıntısı çektiklerini vurgulayan anlatıları bu sonucu göstermektedir. Öte yandan, projenin bu alt bileşeni yoksulların yaşam kalitelerini yükseltmek, sosyal katılımlarını artırmak ve psikolojik güçlenmelerini sağlamak konusunda başarılı olmuştur.

Gelir getirici projeler ekonomik olarak yetersiz ve sistematik olmayan bir yardımı kapsasa da, küçük meblağların sosyal ve psikolojik güçlenmeye kattığı değerler çok önemli bir mesaj vermektedir. Ekonomik boyut, genel olarak yoksullukla mücadelede başarılı olmanın birinci temel koşulu olsa da, yoksulluğu yalnızca ekonomik boyutlu değerlendirmek yanıltıcı bir durumdur. İktisadi boyuttaki küçük bir ilerlemenin sosyal, psikolojik ya da kültürel boyutlar üzerindeki hızlandırıcı etkisinin olduğu açık olmakla beraber, ekonomik boyutla desteklenmeyen sosyal ve psikolojik güçlenmenin sürdürülebilir olmayacağı göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Ala, Melahat. (2009). Yoksulluk ve Küresel Çözumsuzlük. Paradoks Ekonomi, Sosyoloji Ve Politika Dergisi,5 (2), 1-8.
- Beken, H.G. (2006). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Döşeyen, A. (2007). Yoksullukla Mücadele Programlarından Mikrokredi Ve Türkiye Diyarbakır Örneği Başarı Değerlendirmesi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- Evrimeci İktisat Derneği. (2001). Tüm İktisat Bölümlerine Uluslararası Açık Mektup. K. Ardic. Post Otistik İktisat. (34-35). İstanbul. İFMC İktisat Dergisi Yayınları.

⁵ Baltacı (2010)’nın yaptığı araştırma ile Yoksulluk için Mikrokredi Projesi’nin güçlenmeye etkisi incelenmiştir. YİMİK Mersin İl Özel İdaresi’nin mali desteği ve İçel El Sanatları ve Eğitim Vakfı’nın (İCEV) ortaklığı ile yürütülen yoksulluğu azaltma amaçlı mikrokredi projelerindendir. Krediler bir yıl için verilmekte (52 hafta), ödemeler ise 50 haftada yapılmaktadır. Bir kişiye verilen kredi miktarı, kuracağı iş esas alınarak 500 veya 1.000 TL’dir. Döşeyen(2007) Türkiye Grameen Mikrokredi Projesini (TGMP)’nin başarı değerlendirmesini Diyarbakır örneği üzerinden yapmıştır.

- Kabas, T. (2009). Gelismekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri Ve Yoksullukla Mücadele Yolları. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Laderchi, R., Saith, R., Stewart, F.(2003). Does It Matter that We don't Agree on the Definition of Poverty. Erişim: 11 Mayıs 2010, <http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/qehwp/qehwps107.pdf>
- Sapir, J. (2001). Realist İktisat Teorisi İçin 7 Tez. K. Ardıç. Post Otistik İktisat. (224-234). İstanbul. İFMC İktisat Dergisi Yayınları.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Gelir Getirici Projeler Bilgilendirme Broşürü. Erişim Tarihi: 22 Mayıs 2010. <http://www.sydg.gov.tr/html/294>
- Şenses, F. (2003). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2008). Nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Ek-1: Görüşme Kılavuzu

I. Görüşülen Kişiyeye Ait Temel Bilgiler

1. Adınız?
2. Kaç yaşındasınız?
3. Medeni haliniz nedir? Evli iseniz kaç çocuğunuz var?
4. Çocuklarınızın yaşları ve eğitim durumları nedir?
5. Bakmakla yükümlü olduğunuz kişiler var mı? Hanede kimler yaşıyor, kimler çalışıyor?
6. Sosyal güvenceniz var mı?
7. Hanede yaşayan bireylerin sosyal güvencesi var mı?
8. Sizin eğitim durumunuz nedir? Nerelerde okudunuz? Almak istediğiniz eğitim bu muydu? Aileniz sizi ve diğer çocuklarını istedikleri gibi okutabildiler mi?
9. Çocuklarınıza istediğiniz gibi bir eğitim sağlayabiliyor musunuz?(Neden)

II. SRAP Öncesi İş Deneyimi

1. Bu iş yerini açmadan önce çalışıyor muydunuz?
2. Kaç yaşında çalışmaya başladınız?
3. İlk çalışmaya başladığınızdan itibaren hangi işlerde çalıştınız?
4. İşten ayrıldıysanız, bunun sebebi neydi?
5. Ücretli bir işte çalışmayı düşündünüz mü? Neden? Ya da bundan sonra düşünür müsünüz?

III. Mevcut İş Durumu Hakkında Bilgi

1. Şu anda ne iş ile uğraşıyorsunuz?
2. Ne kadar zaman oldu bu işle uğraşmaya başladığınız?
3. Yanınızda çalışan kişiler var mı? (aile bireylerinin olup olmadığını irdele)
4. Müşterilerinizi kimler oluşturuyor?
5. İşinizle ilgili herhangi bir mesleki eğitim katıldınız mı?
6. İş yeriniz haneniz için yeterli geliri sağlıyor mu?
7. Geliriniz harcamalarınızı karşılayabiliyor mu; mesela faturalarınızı düzenli ödeyebiliyor musunuz veya birilerine, bir yerlere borçlanıyor musunuz?
8. İşiniz olmasa aileniz geçim sıkıntısı çeker miydi?
9. İşyerinizin karlılık durumu nasıl?
10. Kazancınızdan bir kısmını biriktirebiliyor musunuz?
11. Mesela gelirinizde bir düşüş olsa ilk önce hangi harcamalardan vazgeçersiniz?
12. Elinize umulmadık bir para geçerse ne yaparsınız?
13. İşinizi büyütmeyi düşünüyor musunuz? Ya da geleceğiniz için işinizle ilgili neler yapmayı planlamaktasınız?
14. İşiniz size ne ifade ediyor?

IV. SRAP Hakkında Bilgi ve Geri Ödeme

1. İş kurmak için kredi verildiğini nereden duydunuz?
2. Kredi almaya nasıl karar verdiniz? Ne zaman kredi aldınız?
3. Aileniz ve çevreniz kredi almanız ve iş kurmanız ilgili ne düşünüyorlardı? Destek oldular mı?

4. Ne kadar kredi aldınız ve aldığınız bu krediyi nerelerde kullandınız?
5. Aldığınız kredi yeterli oldu mu?
6. Kredi almak zor oldu mu? (Başvuru şartları ve bürokratik işlemler açısından irdelenecektir.)
7. Kredi aldıktan sonra herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıt yaptırdınız mı?
8. Primlerinizi düzenli ödeyebiliyor musunuz?
9. Şu anda kredinizin geri ödemesini yapabiliyor musunuz?
10. Siz ya da haneden herhangi birisi SYDV'dan eğitim, yakacak, gıda veya proje desteği gibi bir destek veya yardım almış mıydı?
11. Siz ya da ailenizden birisi daha önce herhangi bir kurumdan destek ya da yardım almış mıydı?

V. Sosyal Katılım, Güçlenme, Ekonomik Durum

1. İşinizi kurmadan önce geçim sıkıntısı çekiyor muydunuz? İşinizi kurduktan sonra gelir durumunuzda bir değişiklik oldu mu?
2. İşinizi kurmadan önce bir gününüzü nasıl geçirirdiniz? İşinizi kurmanız bu durumda bir değişiklik yarattı mı?
3. İşinizi kurmadan önce genellikle kimlerle bir araya gelirdiniz? İşinizi kurduktan sonra çevrenizde bir değişiklik oldu mu? Artık kimlerle daha sık bir araya geliyorsunuz?
4. İşinizi kurmadan önce herhangi bir şeye ihtiyacınız olduğunda veya bir probleminiz olduğunda ilk kime veya nereye giderdiniz? Şu anda bunlarda bir değişiklik oldu mu?
5. Geçmişte yapmak isteyip de yapamadığınız ama şu anda yapabildiğiniz şeyler var mı?
6. Kendinizi aile içinde ve toplumda daha farklı konumda hissediyor musunuz?
7. Kredi almadan önce kendinizi hangi gelir grubuna ait olarak tanımlardınız; üst, ortanın üstü, orta, ortanın altı, alt, en alt? Şu anda nasıl tanımlarsınız?

VI. Yoksulluk Algıları

1. Sizce, Ankara'da geçim sıkıntısı yaşayanlar kimlerdir? Karşılaştığı zorluklar nelerdir? Nerelerde, nasıl yaşıyorlar?
2. Ankara'daki zenginler kimler? Nerede yaşıyorlar, neler yapıyorlar?
3. Çocukluğunuzdan beri düşünecek olursanız anne-babanızın durumu nasıl değişti? Daha iyiye mi daha kötüye mi gitti?
4. Sizce çocuklarınızın yaşamı nasıl olacak, sizden daha iyi şartlara sahip olacaklar mı?
5. Kimilerine göre Türkiye'de yaşam koşulları kötüleşiyor? Siz ne düşünüyorsunuz?
6. Bu koşullarda istediğiniz gibi bir yaşam sürdürebiliyor musunuz? İstedığınız gibi bir yaşam neyi ifade ediyor? Mesela ortalama gelirin ne kadar olsa böyle bir yaşam sürebilirsiniz?

VII. SRAP Değerlendirmesi

1. Sosyal Riski Azaltma Projesini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce eksiklikleri var mıydı? Varsa bunlar neler, gidermek için ne yapılmalı?
2. Siz bu projenin yürütücüsü olsaydınız, projede neyi ekler, neyi çıkarırdınız?
3. SRAP'ın başarısı, ya da başarısızlığının en önemli nedenleri nelerdir?
4. Bu tür projelerin devam etmesini ister misiniz?
5. SRAP sizin özelinizde başarılı oldu mu? Yani sizin ekonomik seviyenizi ve ekonomi dışı yaşam kalitenizi yükseltti mi? Bu başarı, ya da başarısızlıkta sizin ve projenin payı nedir? Aldığınız kredi ve kurduğunuz iş yaşam kalitenizde herhangi bir değişikliğe sebep oldu mu?

VIII. Yoksullukla Mücadelede Aktörlerin Değerlendirilmesi

1. Geçim sıkıntısı çeken insanlar için sizce devlet ne yapmalı? Bu konuda esas görev devlete mi düşüyor? Gerçekten “Devlet Baba” mı olmalıdır?
2. Peki yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları neler yapmalıdır? “Asıl görev devletindir, yoksullukla mücadelede bunların yapabileceği şeyler sınırlıdır”, diye mi düşünüyorsunuz?
3. Yoksullukla mücadelede uluslararası fon ve kuruluşları (AB fonu, Dünya Bankası vb.) nasıl değerlendiriyorsunuz? Elleriindeki mali olanaklar insanların bu tip kuruluşlara sıcak bakmasını sağlar mı?
4. Sizin durumunuzun daha da iyileştirilmesi için neler gerekmektedir?

Ek-2: Görüşülen Kişilere Ait Temel Bilgiler

Cinsiyet	Yaş	Medeni durum	Çocuk Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Eğitim	İş	İşyerinin yeri	Proje Türü
Erkek	47	Evli	3 çocuk	7 kişi	Lise	Dikim Atölyesi	Keçiören	SRAP
Erkek	36	Evli	3 çocuk	7 kişi	İlkokul	Elektrik tamirati	Etlik	SRAP
Erkek	41	Evli	2 çocuk	4 kişi	İlkokul	Unlu Mamüller	Saime Kadın	SRAP
Erkek	47	Evli	2 çocuk	4 kişi	Ortaokul	Tuhafiye	Karapürçek	SRAP
Erkek	57	Evli	3 çocuk	5 kişi	İlkokul	Bakkal	Kale içi	SRAP
Kadın	45	Evli	2 çocuk	5 kişi	İlkokul	Tuhafiye	Bağlum	SRAP
Erkek	45	Evli	3 çocuk	6 kişi	İlkokul	Kantin	Ege Mahallesi	SRAP
Kadın	28	Evli	1 çocuk	3 kişi	İlkokul	Kuaför	Ege Mahallesi	SRAP
Erkek	36	Evli	2 çocuk	4 kişi	Lise	Konfeksiyon Atölyesi	Ulus	GM
Erkek	40	Evli	2 çocuk	4 kişi	İlkokul	Anahtarcı	Kırkkonaklar	GM
Erkek	37	Evli	3 çocuk	5 kişi	İlkokul	Şu anda işyeri yok	-	GM
Erkek	48	Evli	4 çocuk	6 kişi	Üniversite	Pazarda bavul-çanta satışı	Sıhhiye	GM
Erkek	33	Evli	1 çocuk	3 kişi	İlkokul	Berber	Keçiören	GM
Erkek	35	Evli	-	5 kişi	Üniversite	Tercüman	Kızılay	GM
Kadın	35	Evli	3 çocuk	5 kişi	İlkokul	Tuhafiye	Şahapgürler Mahallesi	GM

İŞSİZLİĞİN AZALTILMASINDA DEVLETİN ROLÜ NE OLMALIDIR?

POST-KEYNESYEN BİR YAKLAŞIM

Doç. Dr. Zeliha GÖKER

Akdeniz Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü
zgoker@akdeniz.edu.tr

Araş. Gör. Kutlu DANE

Akdeniz Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü
kutludane@akdeniz.edu.tr

Özet

İşsizlik yoksulluğun en temel sebeplerinden biridir. 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalarla tam istihdam hedefi enflasyonist olduğu gerekçesi ile terk edilerek, işsizlik ve eksik istihdam ile ilgili daha önceki dönemde devlete ait olan yükümlülükler ortadan kaldırılmıştır. Ekonomilerde yetersiz talebin istihdamı sınırlandırdığı ve gönülsüz işsizliğe neden olduğu görüşünden vazgeçilerek sistemin başarısızlığı yerine bireyin başarısızlığı ön plana çıkarılmıştır. Ancak işsizliğin ve dolayısıyla yoksulluğun azaltılmasında ortaya çıkan piyasa başarısızlığı devlet müdahalesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Post-Keynesyen yaklaşıma göre tam istihdamı sağlamak için devlet, ya toplam talebi artırarak yatırımları ve dolayısıyla büyüme ve istihdamı artırmalı ya da “en son işveren” olarak çalışmak isteyen herkese doğrudan iş sağlamalı, kar beklentisi olmaksızın sonsuz esnek emek talebi yaratmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, Tam İstihdam, Toplam Talep, İş Garantisi, En Son İşveren (ELR)

Abstract

Unemployment is one of the main reasons of poverty. The neoliberal policies have abandoned the purpose of full employment, which is because thought to be inflationary and those policies have also terminated the obligations about unemployment and underemployment which were thought to be belonging to the state before. The idea of “personal failure” has dominated the “the failure of the system” one, by abdicating the view which denotes that poor demand has limited the employment levels. But the market failures which occur during the elimination of unemployment and poverty have opened a road to the necessity of state intervention. According to the Post-Keynesian view, the state must increase the aggregate demand and so accordingly the growth and employment levels, or create direct jobs as an “employer of last resort” for the ones who want to work, and create infinitely elastic labor demand without any expectation of profit.

Keywords: Unemployment, Full Employment, Aggregate Demand, Job Guarantee, Employer of Last Resort (ELR)

GİRİŞ

Yoksulluk esas olarak bir istihdam sorunudur; işsizlik, çalışma saatlerinin yetersizliği ve düşük ücretler yoksulluğun en temel sebepleri arasındadır. 1980 sonrası uygulanan ve yoksulluktan ekonomi politikalarını değil, yoksulları sorumlu tutan neoliberal politikalar, işsizlik ve eksik istihdam ile ilgili daha önceki dönemlerde devlete ait olan yükümlülükleri ortadan kaldırarak, ekonomilerde esnek emek piyasaları ile tam istihdamın kendiliğinden sağlanabileceğini öngörmüştür. Ancak bu öngörü gerçekleşmemiştir. İşsizlik ve yoksulluk dünyada olduğu gibi Türkiye’de de artarken, esnek emek piyasası politikaları, düşük ücretli-kısmi zamanlı ve geçici işlerin artmasına ve niteliksiz emeğin gönülsüz olarak bu işlerde çalışmasına yol açmıştır.

Yoksulluğu azaltmak ve tamamen ortadan kaldırmak için çalışabilecek durumda olan ve çalışmak isteyen herkes için bir iş olmalıdır. Oysa serbest piyasa argümanına dayanan neoliberal politikalar uygulamakta olan günümüz kayıtlı ekonomileri artan emek gücüne yeterli iş yaratmakta başarılı olamamaktadırlar. Kayıtlı ekonomide iş bulamayan insanlar ise güvenlik, temsil ve temel haklardan yoksun olarak kayıt dışı istihdama kaymak zorunda kalmaktadırlar. İşsizlik ve eksik istihdam düzeyinin yüksek olması, kayıt dışı ekonomide çalışanları, çalışma koşulları ve ücretlerle ilgili her türlü teklifi kabule zorlamakta bu da yoksulluğun artmasına yol açmaktadır.

Bu noktada piyasanın kendiliğinden sağlayamadığı tam istihdam hedefini gerçekleştirmek üzere devlete önemli rol düşmektedir. Post- Keynesyen yaklaşıma göre devlet bu hedefi iki farklı biçimde gerçekleştirebilir. Birincisi günümüz ekonomilerinin en önemli sorununun talep yetersizliği olduğu varsayımından hareketle devlet, toplam talebi artırarak istihdamı artırabilir. İkincisi ise devlet, en son işveren olarak çalışmak isteyen herkese doğrudan iş sağlayabilir. İkinci yöntem tam istihdamı garanti ederken, birinci yöntem bu garantiyi sağlamaz.

Bu çalışmada birinci bölümde farklı dönemlerde makro ekonomi politikalarında tam istihdam hedefinin önceliği, ikinci bölümde ise Post-Keynesyen yaklaşım çerçevesinde tam istihdamın sağlanmasında devletin rolü üzerinde durulmaktadır.

1- MAKRO EKONOMİ POLİTİKALARINDA TAM İSTİHDAMIN FARKLI DÖNEMLERDE ÖNEMİ

İkinci Dünya Savaşı’ndan 1970’li yıllara kadar uygulanan Keynesyen makro ekonomi politikalarının öncelikli hedefi tam istihdamın sağlanması ve sürdürülmesidir. Bu yaklaşıma göre tam istihdam, en az iş arayan insanlar kadar çalışılabilecek işin bulunduğu durum olarak tanımlanmakta ve emek piyasasında eksik istihdam varsayımı yapılmaktadır. Bu varsayım çalışmak istedikleri halde iş bulamayan insanların varlığına, dolayısıyla da işsizliğin, aslında gönülsüz işsizlik olduğuna işaret etmektedir. İşsizlik, kaynak kullanımında israf ve ulusal gelir kaybı, bu nedenle de yaşam standardı artışını sınırlandıran bir faktör olarak değerlendirildiği için, efektif talebi artırmak suretiyle devletin ekonomiye müdahalesi öngörülmektedir ve tam istihdamın piyasa tarafından kendiliğinden sağlanamayacağı savunulmaktadır.

Keynesyen modelde gönülsüz işsizlik kavramının anlaşılabilmesi için efektif talebin modelde nasıl bir işleve sahip olduğunun anlaşılması gerekir. Modelde istihdam düzeyi emek piyasasında belirlenmemektedir. Çünkü emek talebini, mal piyasasındaki nihai mal talebi belirlemektedir. Firmalar ürettikleri malları satamadıkları durumda üretim düzeylerini ve dolayısıyla da emek taleplerini azaltırlar. Böyle bir durumda ücretlerin düşürülmesi efektif talebin yeniden düşmesine neden olacağı için emek piyasasının temizlenmesini sağlayamaz, tersine işsizliği artırır. Dolayısıyla işsizlik, reel ücretler çok yüksek olduğu ya da emek piyasası temizlenmediği için değil, toplam talep düzeyi çok düşük olduğu için emek talebinin yetersiz olmasından dolayı ortaya çıkmaktadır.

Ücretlerin verimliliğe bağlı olduğu bu yaklaşımda, ücretlerin yükselmesi toplam talebin de sağlıklı bir şekilde artmasını sağlamaktadır. Talep artışı, yatırımların artmasını teşvik ederek verimliliğin artmasına, dolayısıyla da ücretlerin tekrar artmasına yol açmaktadır. Bu döngü makro ekonomi politikalarını sağlıklı bir şekilde tam istihdam hedefine yaklaştırmaktadır (Palley 2007,2009).

Bu noktada devlete düşen görev, ülkedeki toplam harcama düzeyinin, tam istihdam üretim düzeyine denk olmasını sağlamaktır. Eğer toplam harcamalar tam istihdam üretim düzeyinden büyük olursa enflasyon, tersi durumda ise işsizlik ortaya çıkacağı için birinci durumda devlet, har-

camaları azaltıp vergileri artırırken, ikinci durumda harcamaları artırıp vergileri azaltmalı, harcanabilir geliri artırmalıdır (Lerner 1943). Dolayısıyla bu dönemde maliye politikaları tam istihdamın sağlanmasında çok önemli bir role sahiptir.

Ancak 1970'li yıllara gelindiğinde, özellikle 1974 petrol krizi ile birlikte fiyatlar genel düzeyindeki hızlı artışla birlikte Keynesyen politikalardan uzaklaşıldığı, Parasalcı görüş ve doğal işsizlik oranı yaklaşımının ekonomi politikalarına egemen olduğu söylenebilir. Parasalcı görüş ve doğal işsizlik oranı¹ ekonomik teoride ve uygulamada önemli değişikliklere neden olmuştur. Parasalcı görüşle beraber makro politikaların öncelikli hedefi de değişmiş, tam istihdam hedefi enflasyonist olduğu gerekçesiyle terk edilerek, yerine fiyat istikrarı öncelikli hedef olarak sunulmuştur. İşsizlik bu yaklaşımda yapısaldır, bu nedenle para ve maliye politikası ile işsizlik oranını değiştirmeye çalışmak sadece fiyatlar genel düzeyinin artmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla tam istihdam devletin görevleri arasından çıkarılarak, ihtiyari makro ekonomi politikaları yerine, bağımsız merkez bankası ile önce para arzı daha sonra enflasyon hedeflemesi gibi kurallara dayalı politikalar uygulanması hızla benimsenmiştir.

Doğal işsizlik kavramı gönüllü işsizliğe, dolayısıyla piyasaların temizlendiğine işaret etmektedir. Friedman'ın doğal işsizlik oranı teorisi, işsizlik ile enflasyon arasında bir değiş-tokuş olduğunu ve dolayısıyla hükümetlerin daha yüksek bir işsizlik oranı karşılığında enflasyon oranını düşürmek ya da tam tersini yapma imkânları olduğunu reddederek, ekonominin kendiliğinden ve hızlıca doğal işsizlik oranına döneceğini iddia etmektedir. Bu modelde işsizliğin nedeni sosyal yardımlardan kaynaklı caydırıcı unsurlar, iş vasıflarının uyuşmaması, aşırı devlet düzenlemeleridir.

Friedman göre enflasyon düşük işsizlik oranında hızlanır çünkü düşük işsizlik çalışanlara aşırı pazarlık gücü sağlar. İşsizlik doğal oranın altında tutulduğu sürece bu güç çalışanların yüksek ücret talebine yol açar ve yüksek ücretler üretilen malların fiyatlarına yansıtılacağı için de enflasyonist sarmal ortaya çıkar. Bu nedenle devlet, ekonomiye tam istihdamı sağlamak veya çalışanlar için daha iyi işler yaratmak için müdahale etmemelidir. Çünkü bu tür bir müdahale daha yüksek bir enflasyona neden olan ve iş fırsatlarında bir iyileşme sağlayamayan yararsız, başarısız bir girişimdir (Pollin 2008).

Dolayısıyla 1980 sonrası dönemde makro ekonomi politikaların temel hedefi tam istihdam yerine fiyat istikrarını sağlamak olmuştur. Yeni sistemin zeminini emek piyasası yerine finansal piyasalar oluşturmaktadır. Konjonktür karşıtı (counter-cyclical) maliye politikalarından vazgeçilerek, maliye politikası hedefi bütçe açığı ve borçların sürdürülebilirliğinin sağlanması ile sınırlandırılmıştır. Tam istihdam ile maliye politikası arasındaki ilişki koparılmıştır.

Düşük enflasyonun sağlanması bu yaklaşımın öncelikli makro iktisadi hedefidir. İşsizlik ise, sadece bu hedefe ulaşılmasında kullanılacak bir araç olarak ele alınmaktadır. Buna göre, enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı (non-accelerating inflation rate of unemployment – NAIRU) adı verilen bir işsizlik düzeyinde enflasyon sabitlenmekte, bunun üzerindeki istihdam düzeylerinde enflasyon artmakta ve sonuçta işsizlik buna uyularak yeniden eski düzeyine geri dönmektedir. Bu modelde işsizlik, emeğin beklentilerini disipline edip, sermayenin kârlılık koşullarına uygun hale getirerek emek ve sermayenin çatışan taleplerini geçici bir süreliğine de olsa dengelemektedir (Mitchell ve Muysken, 2008, s. 227).

Bu dönemde uygulamaya konulan neoliberal politikalara göre, sürdürülebilir bir büyüme ve tam istihdam için Keynesyen makroekonomi politikalarının ve refah devletinin terk edilmesi ve esnek emek piyasası politikalarına geri dönülmesi gereklidir. Bu amaçla ekonomik ve sosyal politikalarda yeni radikal değişiklikler öngörülmektedir. Emek piyasasına yönelik, işe alma - işten çıkarma ve çalışma saatlerinin belirlenmesinde tüm kısıtların kaldırılması, kıdem tazminatı ve asgari ücret düzenlemelerinden vazgeçilmesi, karar alma süreçlerinde işçilerin temsil hakkının kaldırılması, işsizlik ödemelerinin en az ve en kısa süreli olacak şekilde belirlenmesi, sendikaların güçsüzleştirilmesi gibi düzenlemeler dayatılmaktadır. Çünkü bu düzenlemelerin ücretlerin aşağıya doğru ayarlanmasını zorlaştırarak doğal işsizlik oranının artmasına yol açtığı iddia edilmektedir.

¹ Bir ekonomide geçici ve yapısal işsizler toplamının işgücüne oranına doğal işsizlik oranı denir. Parasalcı yaklaşıma göre doğal işsizlik oranı, ortadan kaldırılması mümkün olmayan minimum işsizlik oranıdır. Bu nedenle işsizlik oranı, doğal işsizlik oranına eşit iken işgücünün tam kullanımının sağlanacağı varsayılarak, doğal işsizlik oranı tam istihdam işsizlik oranı olarak kabul edilmektedir.

Neoliberal politikalara göre işsizlik ve eksik istihdamın sorumluluğu devlete ait değildir. Keynes'in ekonomilerde yetersiz talebin istihdamı sınırlandırdığı ve gönülsüz işsizliğe neden olduğu görüşü terk edilerek, sistemin başarısızlığı yerine bireyin başarısızlığı ön plana çıkarılmaktadır. Kişilerin, uygun vasıflara sahip olmak için yeteri kadar çaba sarf etmediği, kendine uygun iş bulabilmek için çabalamadığı, tembel ya da çok seçici davranarak işsiz olmayı kendilerinin tercih ettiği görüşü öne çıkmaktadır. Devletin de bu atalet durumunu gelir transferleri ve çalışma ve iş-ten çıkarmalarla ilgili düzenlemeleriyle desteklediği savunulmaktadır (Mitchell ve Muysken 2008).

Bu dönemde emek piyasasında tam istihdam kavramı yerine tam çalıştırılabilirlik kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Devletin emek gücünün optimum kullanılmasını sağlama sorumluluğu önemli ölçüde azaltılarak, emek piyasasına yönelik politikaların amacı bireylerin işe alınabilirliğini kolaylaştırmak ile sınırlandırılmıştır. Bireylerin devletin sağladığı gelir desteklerinden yararlanmaları zorlaştırılmış ve haksız işten çıkarmaları engellemeye yönelik düzenlemeler başta olmak üzere diğer emek piyasasına yönelik düzenlemelerin istihdamı olumsuz etkilediği ileri sürülerek kaldırılması ya da azaltılması sağlanmıştır. Bu uygulamalar yedek işgücü ordusunun etkisini artırmaya yönelik bir işlev görmektedir. Düşük ücret düzeyinden istihdam edilebilirliği kolaylaştıran bu politikaların nihai hedefi sermaye birikiminin desteklenmesidir. Diğer yandan işsiz insanlar eğitim programlarına yönlendirilerek, bu yolla kişilik ve yeteneklerindeki yetersizlikleri telafi etmeleri öngörülmektedir. Tam çalıştırılabilirlikte emek piyasası ile ilgili düzenlemeler esas olarak sermayenin ihtiyaçlarına destek sağlayacak şekilde yapılmaktadır, eğitim programlarının da işlevi budur. Keynesyen dönemde eğitim programları çalışma sırasında, çalışanın donanımını artırmak üzere uygulanırken, bu dönemde kişiler herhangi bir işe girmeden önce bu eğitim programlarına katılmak durumundadırlar. Üstelik işsizlik bir meslek haline dönüşmüştür. Pek çok piyasa tabanlı organizasyon, emek piyasasına yönelik bu eğitim hizmetlerini vermek suretiyle bu yaklaşımdan önemli kazançlar elde ederken aynı zamanda bu tür eğitim hizmetleri de kamusal hizmet alanından çıkartılmış olmaktadır.

1980 öncesi Keynesyen politikaların uygulandığı dönemde ücret artışları verimlilik artışına bağlıdır ve bu ilişki daha sağlıklı bir büyümeye işaret etmektedir. Verimlilik artışı, ücretleri artırmaktadır, artan ücretler toplam talebi artırarak yatırımların artmasını teşvik etmektedir. Toplam talep artışının verimlilik ve ücret artışlarına bağlı olması büyüme döngüsünün de sağlıklı olmasını sağlamıştır. Fakat 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalarla tam istihdam hedefi enflasyonist olduğu gerekçesiyle terk edilerek ücretlerle verimlilik arasındaki ilişki koparılmıştır. Talep artışının lokomotif, ücretler yerine borçlanma ve varlık fiyatlarındaki enflasyon olmuştur. Yeni neoliberal model finansal canlanmalar ve ucuz ithalat üzerine inşa edilerek, tüketicilerin ve firmaların borçla finanse edilen harcamaları desteklenmiştir. Borçlanma aynı zamanda finansal yenilikler ve yeni finansal ürün akımını sağlayan serbestleştirmeler ile de sürdürülmüştür. Diğer yandan ücretlerdeki durgunluk ucuz ithalat yoluyla telafi edildiği için modele politik destek de devam etmiştir.

Ancak borçlanma ve varlık fiyatlarında enflasyona dayanan bu modelin sürdürülmesi mümkün değildir, çünkü tüketim harcamalarının sürekli artmasını sağlamak için borçlanmanın sürekli devam etmesi gerekmektedir. Ancak bu, bir yandan borç stokunun hızla artmasına ve tasarruf oranlarının düşmesine, diğer yandan da varlık fiyatlarının artmasına ve borç/gelir oranının sürekli yükselmesine neden olmaktadır. Süreç, oluşan balonların patlamasıyla kesintiye uğramaktadır. Üstelik ithalatın kolaylaşması nedeniyle, borçla finanse edilen harcamaların ithal mallara yönelmesi de sızıntı yaratarak, ülke içinde yeterli iş ve gelir yaratılmasını da engellenmiş olmaktadır.

2- TAM İSTİHDAMIN SAĞLANMASINDA POST KEYNESYEN YAKLAŞIM

Post-Keynesyen yaklaşımda, özel kesimin ya da kamu kesiminin harcamalarının yeni istihdam olanağı yaratmadığı duruma "tam istihdam" adı verilmektedir. Bu yönüyle, Post- Keynesyenlerin tanımladıkları tam istihdam düzeyi, ana akım iktisadın tarif ettiği üzerinde bir düzeye karşılık gelmektedir.

Neoliberal politikardan farklı olarak Post-Keynesyen yaklaşımda tam istihdamın sağlanması piyasaya bırakılamaz, devletin aktif müdahalesi gerekir. Ancak aktif müdahalenin ne şekilde olması gerektiği konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi toplam talep yönetimi,

ikincisi ise çalışmanın bir insan hakkı olduğundan hareketle çalışmak isteyen herkese devletin en son işveren olarak iş sağlamasıdır. İkinci görüş tam istihdamı garanti ederken, birinci görüş böyle bir garanti sunmamaktadır.

2-1 Toplam Talep Yönetimi ve Tam İstihdam

Arestis ve Sawyer (2003, 2004), Fontana'nın (2009) öncülük ettiği, Keynesyen politikaları esas alan bu yaklaşıma göre ekonomilerde talep yetersizdir ve sistemde bu yetersizliği ortadan kaldıracak otomatik bir mekanizma da bulunmamaktadır. Talep yetersizliği ya da talep açığı ekonomide fiili üretim düzeyi ile potansiyel üretim düzeyi arasındaki farka karşılık gelmektedir. Potansiyel üretim düzeyi, gönülsüz işsizliğin ortadan kalktığı tam istihdam düzeyinde ulaşılan üretim düzeyidir. Klasik yaklaşımda bu dengesizliği ortadan kaldıracak Say Yasası gibi bir mekanizma bulunmasına rağmen, söz konusu yaklaşımda bu tür kendiliğinden işleyecek bir mekanizma mevcut değildir. Bu nedenle devletin aktif müdahalede bulunarak maliye politikaları yoluyla toplam talebi artırması gerekir. Toplam talep artışı yatırımları uyarak ekonominin gelecekteki üretim kapasitesinin artmasını ve dolayısıyla da büyümenin ve istihdamın artmasını sağlar (Tcherneva 2008).

1980 sonrası dönemde uygulanan neoliberal politikalar para politikasını öne çıkarmakta, maliye politikasını ise arka plana itmektedirler². Para politikası kullanılarak toplam talebin kontrolü ise ancak faiz oranları ile mümkün olabilir fakat bu etki dolaylı bir etkidir. Ancak harcamaların faiz oranlarındaki değişime duyarlı olması halinde ortaya çıkabilir. Son yaşanan krizde olduğu gibi harcamaların faize duyarlı olduğu durumda ve likidite tuzağı durumunda para politikası ile toplam talebi artırmak mümkün olmayabilir. Bu yaklaşım ise maliye politikaları ile tam istihdam arasındaki ilişkiyi yeniden ortaya çıkararak, toplam talebi artırmak suretiyle devletin istihdamı artırabileceğini savunmaktadır.

Devlet toplam talebi özel sektörü teşvik ederek artırabileceği gibi açık bütçe politikası ile kendi harcamalarını artırarak da yapabilir. Hızlandırılmış amortisman, yatırım indirimi ve çeşitli vergi teşvikleri yoluyla devlet özel sektörün daha fazla yatırım yapmasını, böylelikle de toplam harcamaların artmasını sağlayabilir. Ancak Minsky bunun sonucunda özel sektörün borçlarının ve dolayısıyla finansal kırılganlığın artacağını, bu nedenle de kamu sektörünün harcama yapmasının istikrar açısından daha önemli olduğu ileri sürmektedir (Bell ve Wray 2004). Bu noktada önemli olan yatırım kararlarının koordine edilmesi, doğrudan yatırımların verimlilik artışı ve istihdam potansiyeli yüksek sektörlerle yönlendirilmesidir. Bunu yaparken aynı zamanda aşırı dış borçlanma ve yatırım yarışı da kontrol altına alınmalı, ithalat kontrolleri ve artan oranlı vergileme ile lüks tüketim sınırlandırılmalıdır (Akyüz 2006).

Yoksulluğun ve işsizliğin azaltılması ancak sermaye birikiminin ve emeğin niteliğinin artırılması ile mümkündür. Çünkü sermaye birikimi, ekonomik büyüme için en önemli belirleyicidir. Zira yatırımlar efektif talebin dinamik bir unsuru olarak gelir yaratırken aynı zamanda üretim kapasitesini de artırır ve teknolojik ilerleme ve üretim verimliliğini olumlu etkiler. Ancak günümüz makro ekonomi ve finansal politikalarında sermaye birikimi ve istihdam göz ardı edildiği için yatırımlar önceki dönemlere göre daha fazla kâr getirmekle beraber kârların daha az kısmı tekrar yatırıma dönüşmektedir (Akyüz 2006).

Devletin toplam talebi artırmak için harcamalarını artırması, açık bütçe politikası izlemesi borçların artmasına neden olabilir. Ancak Lerner'e (1943) göre maliye politikalarını değerlendirirken asıl önemli olan bu politikaların ekonomide yarattıkları reel etkilerdir, bütçeye olan etkileri değildir. Bu nedenle talep yönetimi sonucu ortaya çıkan bütçe açıkları, büyüme oranı reel faiz oranının üzerinde olduğu sürece sürdürülebilir.

Kısaca özetlemek gerekirse bu görüşe göre toplam talep arttığında yatırımlar ve sermaye birikimi ve dolayısıyla ekonomik büyüme artar. Emek talebi mal piyasasında belirlendiği için emek ta-

² Neoliberal politikalar maliye politikasına esas olarak dışlama etkisi yarattığı için karşı çıkmaktadırlar. Mali genişleme sonucunda faiz oranlarının yükselmesiyle özel harcamaların azalması bilindiği gibi dışlama etkisidir. Ancak dışlama etkisi kaçınılmaz bir durum değildir; dışsal (egzojen) para arzı varsayımı geçerli iken para arzının yeteri kadar artırılması, faiz oranının değişmesini önleyerek dışlama etkisini ortadan kaldırmaktadır. Faiz oranının merkez bankası tarafından belirlendiği içsel (endojen) para durumunda ise bu tür bir dışlama etkisi merkez bankasının planlı eylemi ile ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle merkez bankasının, mali genişlemeye karşılık faiz oranlarını artırması halinde bir dışlama etkisi ortaya çıkmaktadır ve faiz oranındaki artışa, diğer faiz oranlarına etkisine ve harcamaların faize duyarlılığı ile konjonktür aşamasına bağlı olarak da etkinin gücü değişebilmektedir. Burada önemle üzerinde durulması gereken dışlama etkisinin piyasaların tepkisi ile değil merkez bankasının tepkisiyle ortaya çıkmasıdır. Faiz oranları artsa bile yatırımların faize ne kadar duyarlı olduğu ise tartışmalıdır.

lebi de artarak işsizlik ve böylece yoksulluk azalır. Ancak sermaye yoğun teknolojilerin kullanılması ya da ithal girdi oranlarının yüksekliği nedeniyle ekonomik büyüme her zaman istihdam yaratmayacağı gibi, ekonomik büyüme ile yoksulluk arasında da her zaman negatif bir ilişki olmayabilir. Ekonomik büyümeye rağmen yoksulluk azalmayabilir. Bunun için Minsky ekonomik büyümenin yanı sıra gelir dağılımına yönelik politikaların önemine de dikkati çekmekte, yoksulluğun azaltılması için talep artışının, yoksulların gelirinin ve ücretlerin artırılması yoluyla sağlanması gerektiğini savunmaktadır (Bell ve Wray 2004).

2-2 Son Çare Olarak İşveren ve Tam İstihdam

Bu yaklaşıma göre, çalışmanın bir insan hakkı olduğundan hareketle “en son işveren” (ELR) olarak devletin çalışmak isteyen herkese iş bulması, temel ücret düzeyinde kâr beklentisi olmaksızın sonsuz emek talebi yaratması gerekmektedir. Çalışmak isteyenlere sunduğu bu işlerde devlet, etkin ve yeterli bir temel ücret belirlemek suretiyle yoksulluğun ortadan kaldırılmasını sağlayabilir. Çalışamayacak durumda olanlar için devlet yardımlarının devam ettiği bu programa göre, çalışabilecek durumda olanlara yönelik sosyal harcamaların azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılması öngörülmektedir. Devletin nihai işveren olmasını savunan Post Keynesyenler, işsizliği ücret ve fiyat belirlenmesi sürecini disipline eden bir unsur olarak gören NAIRU yaklaşımının aksine, iş garantisi yaklaşımının, tam istihdamın ve fiyat istikrarının aynı anda sağlanabilmesine olanak tanıyacağını savunmaktadırlar. Bu yaklaşımın çıkış noktası, kamu harcamalarındaki artışın kısa dönemde sermaye, yatırım ve üretim üzerinde olumlu etkileri olmasına karşılık, bu etkilerin tam istihdamın sağlanmasını kendiliğinden garanti etmeyeceğidir (Leclaire, 2007).

Yaklaşımın Gelişimi

Hyman Minsky (1965), Mitchell (1998), Mosler (1998) ve Wray (1998) bu yaklaşımın esas savunucuları arasındadır. Yaklaşıma göre devletin yapması gereken, “doğrudan istihdam yaratmaktır.” Bunun anlamı, özel kesimde meydana gelen işsizliğin, kamu kesimi tarafından absorbe edilmesidir. Bunu yerine getirmek için, kamu kesimi tarafından finanse edilen bir “iş havuzu” ve burada istihdam edilen ücretliler bulunacaktır. Diğer yandan, bu havuz tek parçadan oluşmayacak, iktisadi dalgalanmalar toplam talepte ve dolayısıyla istihdamda bazı iyileşmeler doğurduğunda bu havuzun “geçici” olarak algılanabilecek olan kısmı yeniden özel sektörde yaratılan istihdam olanaklarına kaydırılacaktır. Özel kesimin, toplam talep ne kadar yüksek olursa olsun, tam istihdamı gerçek anlamda sağlayamayacağı öngörülmekte, dolayısıyla bu kamusal istihdam havuzunun bir kısmı daha uzun süreli işlere ayrılmaktadır. Kamu kesimi, istihdam yarattığı bu havuzun yanında, kendi asli faaliyetlerini görmek için de ayrıca çalışanlarını istihdam etmeye devam edecektir.

Bu uygulamanın, günümüzde uygulanmakta olan işsizlik sigortası vb uygulamalara nazaran önemli avantajları bulunmaktadır. Bu tür sigorta mekanizmaları belirli süreliğine koruma sağlamakta, bu korumayı işsizlerin sadece bir bölümü ile sınırlandırmakta ve aslında çalışmayan insanlara ödeme yapmaktadır. Oysa bu program tüm işsizleri kapsamaktadır. Herkese iş verildiği için, çalışmayana ödeme yapılması gibi bir durum da bulunmamaktadır. Programın uygulamaya konulması, bu tür ödemelerde ciddi azalışlara neden olacaktır (Wray, 1997).

ELR yaklaşımı, sadece bir kamusal istihdam stratejisi olarak algılanmamalıdır. Aslında bu yaklaşım, tam istihdamın ve fiyat istikrarının bir arada sağlanmasına yönelik bir makro iktisadi politikalar çerçevesidir.

Bu yaklaşımda, kamu kesiminin nihai işveren olarak belirli ve kabul edilebilir bir asgari ücret belirlemesi ve iş bulamayanlara bunu ödemesi savunulmaktadır. Bu durumda, eğer özel kesim enflasyon yaratıyorsa, sıkı para ve maliye politikalarının uygulanması sonucunda özel kesimden bir miktar çalışan bu sektörüne kaydırılarak, işsizliğin artması engellenirken, enflasyonist etki de ortadan kaldırılmaktadır (Mitchell ve Muysken, 2008). Kamu kesimi tarafından sunulan işlerde ödenecek olan ücretin özel kesim tarafından verilen ücretin altında olması gerekliliği savunulmaktadır. Bunun nedeni, aksi durumda enflasyonist etkilerin oluşması riskidir. Dolayısıyla, fiyat istikrarının sağlanması amacıyla uygulamada kamu kesimince sağlanacak işler için önerilen ücret, asgari ücrettir. Bu ücret belirleme fonksiyonu, aslında ELR'nin anti-enflasyonist bir tam istihdam politikası olarak adlandırılmasının arkasındaki başlıca nedendir (Tcherneva, 2008).

Ne Tür İşler ELR Kapsamında Düşünülebilir?

İşsizlerin tamamını istihdam etme iddiasındaki bir programın uygulanabilirliğinin teorik olarak açıklanmasından bir sonraki adım olarak, böyle bir programının soyuttan somuta indirgenmesi, örneğin ne tür işlerin sağlanabileceğinin sıralanması gereklidir. Wray (1997), bu tür bir sıralama yapmakta, bunu yaparken de tercih edilmesi gereken işlerin kâr maksimizasyonu amacı güden özel sektör firmalarının faaliyet alanlarının dışında aranması gerektiğini belirtmektedir;

- Yaşlı ve engelli bireylerin bakımı,
- Okul öğretmenlerine asistanlık yapılması, öğrencilerin çalışmalarına yardımcı olunması,
- Okullarda ve çevresinde güvenliğin sağlanması, trafiğin düzenlenmesi,
- Çevre temizliği,
- Düşük gelirli bireylerin yaşadığı evlerde barınma olanaklarının restorasyonu,
- Bakıcılık,
- Kütüphanelerde çalışma,
- Yangın gözcülüğü, farklı çevre koruma aktiviteleri vb.

Bu liste elbette uzatılabilir, hatta konjonktürel olarak veya toplumun değişen öncelikli ihtiyaçları bağlamında yeniden ele alınabilir bir listedir. Örneğin sanayi yoğun bir bölge ile tarım yoğun bir bölgenin altyapı, kültür vb alanlarda ihtiyaçları farklı olacaktır.

ELR'nin Yararları

İş garantisi yaklaşımı, sadece tam istihdamı sağlamakla kalmamakta, bunu bölgelerin endüstriyel potansiyellerinden bağımsız bir biçimde gerçekleştirmektedir. Toplumdaki en kötü durumda olan kişilere dahi istihdam sağlamak ve özel kesimin piyasa koşullarında iş imkânı yaratamayacağı istihdam alanlarında (örneğin çevre koruma) faaliyette bulunarak, piyasanın çözemediği bazı sorunlara da çözüm yaratmaktadır. Diğer yandan ELR yaklaşımı, ücret pazarlıklarında işsizlik tehdidini ortadan kaldırarak, çalışanların lehine bir durum ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca konjonktür karşıtı istikrar sağlama rolü de bulunmaktadır. Böylelikle iktisadi dalgalanmaların istihdamda yarattığı dalgalanmalar ortadan kalkmaktadır (Tcherneva 2008). Kamu kesimi tarafından sağlanan işlerin, normalde özel kesim tarafından fazla maliyetli bulunan "iş eğitiminin" sağlanması gibi bir rolü de olabilmektedir (Mitchell ve Muysken 2008).

ELR ile sağlanan istihdam, sadece işsizliği değil, örneğin çalışma saatlerinin (yarı-zamanlı çalışma gibi nedenlerle) kısalığından kaynaklanan eksik istihdamı da ortadan kaldırmaktadır. Bu tür eksik istihdamın ortadan kaldırılması, özel kesim işverenleri açısından çalışma saatlerinin ve dolayısıyla koşulların uyarlanması noktasında uyarıcı bir işleve sahiptir (Mitchell ve Muysken, 2008).

ELR yaklaşımı, Lerner'ın kamu finansmanı ile ilgili görüşlerinden yola çıkmaktadır. Kamu kesiminin harcamasının önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Kamu finansmanının amacı da harcamaları karşılamak değildir, kamu kesimi tarafından basılan paraya talep yaratmaktır. Kamu kesimi tarafından basılan para bir yandan vergi gibi görevlerin yerine getirilmesini sağlar, diğer yandan özel kesim için bir "tasarruf" oluşturmaktadır. Finansal varlıkların istif edilmesi (saklanması) işsizliğe neden olur. Dolayısıyla, kamu kesiminin kendi yükümlülüğü olan bu parayı sınırlaması için herhangi bir neden de bulunmamaktadır (Tcherneva, 2008).

ELR Uygulamaları

ELR yaklaşımı, "çalışma hakkı" bağlamında ele alındığında, işsizliğe karşı önemli bir araç olabilir. Uygulamaya bakıldığında, bazı ülkelerde benzer programların çeşitli ölçeklerde uygulanmakta olduğu görülmektedir.

Arjantin

Arjantin'in kriz sonrası 2001 yılında uygulamaya koyduğu program bunlardan bir tanesidir. "Jefes de Hogar" adını alan program, "yoksul aile reislerine" yönelik bir iş garantisi programıdır. Krizin yarattığı politik istikrarsızlığı gidermeye ve %20'nin üzerine çıkan işsizliği düşürmeye odaklanan program, yoksul, çocuklu ya da hamile kadınların bulunduğu ailelerin erkeklerine yönelik olarak tasarlanmıştır.

Jefes programında bireylere günlük asgari dört saatlik çalışma karşılığında 150 peso gelir sağlanmaktadır. Program kapsamındaki işler genellikle kamu hizmetleri ve küçük boyutlu inşaat işleri ile ilgilidir. Bazı durumlarda katılımcılar doğrudan eğitime yönlendirilmektedir. Bakanlık verilerine göre, sağlanan işlerin %87'si doğrudan toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına yöneliktir. Bunlara örnek olarak otoyolların bakımı, yoksullara ücretsiz dağıtılacak ekmeklerin üretilmesi ve okul önlüğü üretimi gibi işler gösterilebilir (Wray 2007).

2005 yılında programın maliyeti GDP'nin %1'i düzeyinde olmuştur. Bu maliyete rağmen programın yoksul aileleri yoksulluk sınırının üzerine çıkaramadığı görülmektedir. Yine de programın yoksul ailelerin gelirlerinde belirli bir artışa yol açtığı anlaşılmaktadır. Programın en önemli getirisi ise, sağladığı işlerin sadece "çukur kazma" düzeyinde vasıfsız emek gerektiren işler olmaması, emeğin niteliğini arttıracak önlemler yoluyla, programdan ayrılışlar bile işlerine yarayacak şekilde katılımcılara önemli becerilerin kazandırılmasıdır.

Programın makro anlamda da olumlu sonuçları olmuştur. Öncelikle programın uygulamaya konulması ile beraber fiyat istikrarı önemli düzeyde sağlanmıştır. Benzer şekilde ekonomik büyüme de programdan önemli ölçüde etkilenmiştir. Yapılan tahminler, Jefes programının yarattığı gelir artışının sonucunda oluşan çarpan etkisinin 2,57 düzeyinde olduğunu göstermektedir (Wray ve Tcherneva 2005).

Bununla beraber, Jefes programı istenilen anlamda bir ELR programı değildir. Çalışmak isteyen herkese iş verilmesi anlamında ele alınan ELR'nin aksine Jefes programına katılım, ailelerin "reisi" olarak tabir edilen erkeklerle sınırlandırılmış, bunların da 18 yaşın altında çocuk sahibi olmaları koşulu getirilmiştir (Kaboub 2007). Ancak uygulamada katılımcıların %60'ının kadınlardan oluşması, bu yoksul ailelerin kadınlarının programa dahil olurken, erkeklerinin özel sektörde, çoğu kez de enformel alanlarda iş aradıklarını göstermektedir. Enformel sektöre kayış, işsizlik oranlarının programın uygulanması sonucunda önemli miktarda azalmamasına neden olmuş, ayrıca programa yönelik muhalefeti güçlendirerek sisteme girişlerin kısıtlanmasına, çoğu kez de ayrımcılığa varan uygulamalara kapı aralamıştır (Wray ve Tcherneva 2005).

Jefes programı, görünürde Dünya Bankası tarafından sağlanan fonlarla oluşturulmuştur. Bu yaklaşımın savunucuları, bu tür bir yoksulluk karşıtı programın Dünya Bankası'na hele ki dolar üzerinden bir geri ödeme sağlamanın mümkün olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bununla beraber, sonraları Arjantin hükümetinin Dünya Bankası'ndan alınan fonlar ile borç ödemesi yaptığı, Jefes'in finansmanında bu kaynakları kullanmadığı anlaşılmıştır (Kaboub 2007).

Jefes programı, 2006 yılının Şubat ayında sonlandırılarak, yerini iki ayrı programa bırakmıştır. Bunların birincisi işsizlik sigortasıdır. Bu kapsamda işsizlere iki yıl boyunca ayda 225 peso verilmesi kararlaştırılmıştır. İkincisi ise, yoksul ailelerin çocuk sayısı oranında desteklenmesini içeren bir diğer programdır (Wray 2007). Politik olarak güç bir dönemde ortaya konulan bu programın daha sonra program başarılı bir şekilde sürerken ve ekonomi düzelmışken ortadan kaldırılarak yerini bilinen yöntemlere bırakması politik risklerin büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Hindistan

Hindistan'da ise 2005 yılında, Ulusal Tarımsal İstihdam Garantisi programı oluşturulmuştur. 2009 yılında Mahatma Gandhi Ulusal Tarımsal İstihdam Garantisi Programı adını alan program, yoksulluk sınırına bakılmaksızın Hindistan'ın kırsal bölgelerindeki insanların satın alım gücünün yükseltilmesini amaçlamaktadır. Aslında programın temeli, 1977 yılında çıkarılan ve kırsal alanlarda yaşayanlara istihdam garantisi sunan "Maharashtra İstihdam Garantisi" yasasıdır (Wray 2007).

2006 – 2007 mali yılında programın maliyeti GDP'nin %0,3'ü kadar olmuştur. Diğer yandan, programın hedeflenen 40 milyon kırsal kesim yoksuluna erişerek tamamen işlemeye başladığı zaman maliyetinin bunun dört katı olacağı tahmin edilmektedir (Sjoblom ve Farrington 2008).

Program kapsamında verilmekte olan işler genellikle kırsal kesime yönelik altyapı yatırımlarıdır. Bununla beraber, program bireylere iş olanağı olarak sadece belirli "projelerde" yer almasını sağlamaktadır. Bunun sonucunda, istihdam garantisi ancak kesintili olarak sağlanabilmektedir. Çünkü bir proje sona erdiğinde istihdam edilenler bir sonraki projenin başlamasını beklemek zorunda kalmaktadırlar (Mitchell ve Muysken 2008). Zaten program, istihdam garantisini 100 gün olarak belirlemiştir. Diğer yandan, programın salt emeğe dayalı çalışmayı içermesi ve herhangi bir mesleki eğitim sunmuyor oluşu, eleştiri konusu olmaktadır (Sjoblom ve Farrington 2008).

Hindistan'daki uygulamada, özellikle bazı bölgelerde varlıklı ya da yüksek refah düzeyine sahip birey ve aileler sistemi suiistimal edebilmektedir. Bu durum, programın yoksullukla mücadele amacına ulaşmada elini zayıflatmaktadır. Bunlara karşılık, programın yoksullukla mücadele konusundaki başarısının irdelenmesi için henüz erken görünmektedir. Ortaya çıkan etkiler ise, daha çok dolaylıdır. Kırsal kesimde ücretlerin yükselmesi, tarım açısından ölü sezon olarak anılan Nisan-Temmuz döneminde iş sağlayarak istihdamda istikrar sağlanması bunlar arasında sayılabilir (Sjoblom ve Farrington 2008).

Mahatma Gandhi programının ilerlemesi ile beraber, yoksulluk sınırının altındaki nüfusun azalacağı, böylelikle programın hane halkı bazında değil, birey bazında ele alınabileceği ve gün sayısının da uzatılabileceği öngörülmüştür (Kaboub 2007). Ayrıca, programın tarım kesimi dışında da uygulanıp uygulanamayacağı tartışmaları da sürdürülmektedir.

SONUÇ

Günümüz ekonomilerinde istikrarsızlıkların kaynağının ürün piyasalarından ziyade finansal piyasalar ve bu piyasalarda ortaya çıkan yapay şişkinlikler olduğu dikkate alındığında makro ekonomi politikalarının öncelikli hedefinin fiyat istikrarı değil, işsizlik ve finansal istikrar olması gerektiği söylenebilir. İşsizliğin azaltılması ise esnek emek piyasası politikaları ile serbest piyasada kendiliğinden çözülebilecek bir sorun değildir. Bu nedenle günümüzde gittikçe artan işsizliğin ve yoksulluğun azaltılmasında devlete önemli görevler düşmektedir.

Post-Keynesyen yaklaşım, işsizliğin azaltılması için devletin ya toplam harcamaları arttırmasını ya da nihai işveren mercii olarak çalışmak isteyen herkese iş sağlamasını savunmaktadır. Bu iki yaklaşımdan ilki istihdam garantisini kendiliğinden sağlamaz. ELR yaklaşımı ise istihdam garantisi sunar, buna ek olarak fiyat istikrarının sağlanmasını da garanti altına alır.

ELR uygulamalarına örnek olarak gösterilen programlar, ELR yaklaşımının öngördüğü çerçeveye-nin oldukça uzağındadır. Bunun ilk nedeni, bahsedilen programların aslında kapsayıcılık açısından yeterli genişlikte olmamasıdır. Dahası, nitelik olarak gerçekten ELR çerçevesine yaklaşımları için, mesleki eğitim gibi unsurların daha güçlü olması gerekmektedir.

Genel olarak bakıldığında, ELR programlarının çok dikkatli bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Kapsayıcılık açısından, nüfusun çalışmak isteyen ancak iş bulamayan kesiminin tamamını kapsamalı, çeşitli nedenlerle kapsamadığı engelliler gibi kesimler sosyal yardımlarla desteklenmelidir. Ancak bunu sağlarken kamu sektörünün asli çalışan kesimini ortadan kaldırmamalı, dolayısıyla yeni bir kamu sektörü yaratmamalı, yolsuzlukların ve yozlaşmanın etkilerinin en az hissedileceği bir program şeklinde düzenlenmelidir.

Desantralize yapılanma, Arjantin ve Hindistan örneklerinin başarısının nedenleri arasında sayılmakla beraber, yerel ihtiyaçların ve potansiyelin belirlenmesinde yerel unsurların (örneğin belediyelerin) katkısı olabilecekse de, ayrımcılığın olmaması, denetimin daha etkili olması, ölçek ekonomilerinden yararlanılması gibi nedenlerle, merkezi yapılanmanın tercih edilmesi daha iyi sonuçlar verebilir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Yılmaz (2006) "From Liberalization to Investment and Jobs: Lost in Translation" http://www.networkideas.org/featart/feb2006/Lost_in_Translation.pdf
- Arestis, Philip ve Frank Skuse (2004) "The Relevance of Kalecki's "Political Aspects of Full Employment" to the Twenty-first Century", *Kalecki's Economics Today*, (Ed. Zdzislaw Sadowski and Adam Szeworski), Routledge, ABD.
- Arestis, Philip ve M.Sawyer (2003) "The Case For Fiscal Policy" Working Paper No.382, The Levy Economics Institute.
- Arestis, Philip ve M. Sawyer (2004) *Re-Examining Monetary and Fiscal Policies in the Twenty-First Century*. Cheltenham:Edward Elgar.
- Bell,S. ve R.Wray (2004) "The War on Poverty After 40 Years: A Minskian Assessment" Economics Public Policy Brief Archive 78, Levy Economics Institute
- Fontana,G.(2009) "Fiscal Policy in Today's Endogenous Money World" *Current Thinking on Fiscal Policy* (Ed. Creel,J.ve M.Sawyer) s.28-49, New York.
- International Labour Conference (2003) *Working Out of Poverty*, <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-dgreports/-dcomm/documents/publication/kd00116.pdf>
- Kaboub, Fadhel(2007) "Employment Guarantee Programs: A Survey of Theories and Policy Experiences", The Levy Economics Institute Working Papers, no 498.
- Kalecki, Michal (1971) *Selected Essays on the Dynamics of Capitalist Economy*, University Press, Cambridge, Britanya.
- Leclaire, Joelle (2007) "Seeking Full Employment in a Modern World", International Journal of Political Economy, cilt 36, no 3, güz, s. 47 – 62.
- Lerner , P.Abba (1943) "Functional Finance and Federal Debt" Social Research,10,s.38-51
- Minsky, Hyman (1965) "The Role of Employment Policy", *Poverty in America* (Ed.: M. S. Gordon), Chandler Publishing,
- Mitchell, W. (1998)"The Buffer Stock Employment Model - Full Employment without a NAIRU" Journal of Economic Issues, 32(2), s. 547-55
- Mitchell, William; Muysken, Joan (2008) *Full Employment Abandoned*, Edward Elgar Press, Cheltenham.
- Mosler, W.(1998) "Full Employment and Price Stability" Journal of Post Keynesian Economics, 20(2), s. 167-182.
- Palley, Thomas (2009) "The Limits of Minsky's Financial Instability Hypothesis as an Explanation of the Crisis" www.networkideas.org/featart/dec2009/Minsky.pdf
- Palley, Thomas (2007) "Seeking Full Employment Again""Challenge, vol.50,no.6s1-37
- Pigou, Arthur Cecil (1933) *The Theory of Unemployment*, Londra.
- Pollin,Robert (2008) "Is Full Employment Possible Under Globalization" www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/working_papers/working_papers_101-150/WP141.pdf
- Sawyer, M.(2003) "Employer of Last Resort: Could it Deliver Full Employment and Price Stability?", Journal of Economic Issues, sayı 39, s. 881 – 907.
- Sjoblom, Disa; Farrington, John (2008) "The Indian National Rural Employment Gurantee Act: Will it Reduce Poverty and Boost the Economy?", Overseas Development Institute Project Briefing, no 7, Ocak.
- Tcherneva, Pavlina(2008) "The Return of Fiscal Policy: Can the New Developments in the New Economic Consensus Be Reconciled with the Post-Keynesian View?",The Levy Economics Institute Working Papers, no 539.
- Wray, Randall (1997) "Government as Employer of Last Resort: Full Employment Without Inflation", Levy Economics Institute Working Paper No. 213.
- Wray, Randall (1998) *Understanding Modern Money: The Key to Full Employment and Price Stability*, Edward Elgar: Northampton, MA.
- Wray, Randall (2007) "The Employer of Last Resort Programme: Could it Work for Developing Countries?", ILO Economic and Labour Market Papers, Cenova.
- Wray, Randall; Tcherneva, Pavlina (2005) "Employer of Last Resort: A Case Study of Argentina's Jefes Program", <http://www.epicoalition.org/docs/ArgentinaJefes.htm>

SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI PERSONELİNİN YOKSULLUĞUN NEDENLERİNE İLİŞKİN ALGILAMALARINI BELİRLEMEK *

Öğr. Gör. Gonca Polat ULUOCAK

Başkent Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü
polatg@baskent.edu.tr

Araş. Gör. Gizem ÇELİK

Başkent Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü

Doç. Dr. Fatih ŞAHİN

Başkent Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü

Özet

Yoksulluk tüm dünyada en öncelikli sorunlardan biridir. Sosyal bilimler, yoksulluğun nedenlerine ilişkin farklı teorik açıklamalar önermektedir. Bu teorik yaklaşımlar çoğunlukla bireysel faktörler ve yapısal faktörler olarak gruplandırılmaktadır. Bu araştırmada, yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) özelinde incelenmiştir. Araştırma, Ankara’da bulunan ve çalışmaya katılmayı kabul eden 8 SYDV Şubesinde “sosyal yardım ve inceleme görevlisi” kadrosunda çalışan personelin yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, araştırma grubunun büyük bir çoğunluğunun yoksulluğa ilişkin yapısal faktörleri vurguladığını iletmektedir. Bulgular, uygulama ve politika çıktıları çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Algılar

1. GİRİŞ

Yoksulluk, değişik unsurlarıyla birlikte, gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin tümünde en büyük sosyal sorunlar arasında yer almıştır. Yoksulluğa karşı uygulanan mücadele ilke ve uygulamaları, her ülkede yaşanan yoksulluğun sebep ve sonuçlarına bağlı olarak değişik stratejilere sahiptir.

Yoksulluğa sebep olan unsurlar üzerinde oluşan fikirler, uluslararası karşılaştırma yapabilmek (Van Oorschot ve Halman, 2000) ve durumu Hollanda, (Van Oorschot ve Halman, tarihsiz) Finlandiya, (Niemala, 2008) İrlanda, (Hardiman, McCashin ve Payne) Lübnan, (Abouchedid ve Nasser, 2001), Hırvatistan (Ljubotina ve Ljubotina, 2007), Çin (Shek, 2002; Shek, 2003) ve Türkiye (Morçöl, 1997) gibi ülkelerde ülke ülke resmetmek adına önemli bir araştırma alanı oluşturmuştur. Yapılan diğer araştırmalar yoksulluğun sebeplerinin algılanmasına ilişkin unsurları incelemiştir (Nasser, 2007; Abouchedid ve Nasser, 2001).

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

Uzman kişiler arasında yoksulluğa neden olan algılamalar da ayrıca önemli bir çalışma alanı oluşturmuştur. Birçok araştırma, özellikle doğrudan yoksul kişiler (Weiss ve Gal, 2007) ile çalışan sosyal hizmet uzmanı ya da yoksulluk bölgesinde çalıştırılması için eğitilen sosyal hizmet öğrencileri tarafından yürütülmüştür (Clark, 2007; Sun, 2001; Schwarz ve Robinson, 1991).

Yoksulluğun nedenleri hakkındaki tutumların incelenmesi çağdaş toplumda yoksul kişilerin konumunu ortaya çıkarmış ve bize, yoksulluğun sosyal canlılığı anlayışını katmıştır (Niemelä, 2008). Ayrıca, bireylerin yoksulluğu algılayışları muhtemelen yoksul kişilerle olan iletişimlerini etkilemektedir (Bullock, 1999; Cozzarelli, Wilkinson ve Tagler, 2001; Niemelä, 2008). Dahası, yoksulluğun nedenlerine ilişkin olan ve belirli türde anti-yoksulluk ilkelerinin yasallaştırma ve yaşayabilme üzerinde büyük etkileri olan kavramlar, yoksul kişilerin kendilerinde yarattığı sonuçlara sahiptir (Niemelä, 2008). Ayrıca, bu kavramlar kişilerin yoksulluğu azaltma veya sonlandırma konusundaki isteklerini belirtmektedir (Cozzarelli ve diğerleri, 2001). Bu bakış açısına göre, doğrudan yoksul kişilere hizmet veren ya da onlarla çalışan uzman kişiler arasında yoksulluğa neden olan algılayışların incelenmesi ve belirlenmesi önemli bir çalışma alanıdır. Bu algılar, verilen hizmetlerin kalite ve etkililiğini belirleyici özelliklere sahiptir.

Dinamik genç nüfus ve yüksek işsizlik oranlarıyla Türkiye, yoksulluğu farklı açılardan yaşayan ve mücadele eden ülkelerden biridir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) bu anlamda en geniş alanda faaliyet göstererek ve en önemli devlet uygulaması olarak, ihtiyaç halinde bulunan nüfusa hizmet etmektedir. SYDV'nin kuruluş amacı 'yoksulluk içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici önlemler alarak, **gelir dağılımının iyileştirilmesine** katkı sağlamak, **sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı** teşvik etmektir' (Buğra ve Keyder, 2003:36). SYDV, doğrudan yoksulluk ile mücadele eden bir kurum olarak kabul edilmiştir.

İhtiyaç halindeki kişilere yardım ederken, bu uzmanların yoksulluk sorununa olan tutum ve algıları önemli bir husus oluşturmaktadır. Bu algılayışların bir boyutu yoksulluğun nedenleri hakkında oluşan fikirlerdir. Buğra ve Keyder (tarihsiz:20) tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için hazırlanan bir raporda yerel kuruluş çalışanları arasında, 'yapılan yardımların bir hak' olduğunun kanısında olanlar ve 'yardım istemeye utanan' ve 'yardımı hak eden yoksul kişiler' olarak bir ayırımın olduğunu ifade eder. Yazarlar, aynı ayırımın, değişik yardım kuruluşlarında çalışan işçiler arasında da olduğunu ve bunun yoksul kişilere olan yaklaşımlarını etkilediğini ifade etmektedir. Çalışanların hedef nüfusa olan bu tutumları, yoksulluğun nedenlerinin algılanışları ile de anlaşılabilir. Bu araştırmanın amacı SYDV ile çalışan ve doğrudan muhtaç kişiler ile iletişimde bulunan çalışanların yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılamalarını belirlemektir.

2. YOKSULLUĞA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

Sosyal bilimler, yoksulluğun nedenlerine ilişkin değişik açıklamalar sağlamaktadır. Teorik yaklaşımlar özellikle iki temel açıyı sunmaktadır. Bunlardan birincisi, yoksulluğa ilişkin bireysel açıklamalar içermektedir, diğeri ise, konu hakkında yapısal açıklamalardan oluşmaktadır (Taylor-Gooby, 1991, Niemelä, 2008; Van Oorschot ve Halman, 2000). Bireysel yaklaşımlarda bulunan odak noktası, davranış ve kültürel unsurlar üzerindedir. Örneğin, Oscar Lewis'in yoksulluk kültürüne olan yaklaşımı yoksulluğun yaşam tarzına ve böylece bireysel unsurlara da referans olmaktadır. Bireysel yaklaşımlar, yoksulluğun kuşaklararası geçişini ön plana çıkarmaktadır (Niemelä, 2008). Bireysel açıklamalar, yoksulluğu, daha çok kişisel eylem ve davranışlar ve bireyin çalışma motivasyonu eksikliği ile ilişkilendirmektedir (Hardiman ve diğerleri, 2004).

Diğer yandan, yapısal açıklamalar, toplumun yapısal hiyerarşisi içinde muhtaç kişilerin dezavantajlı konumlarına referans sağlamaktadır. Bu anlamda, yoksulluk, eğitim eksikliği, düşük gelir seviyeleri ve ayırım gibi dış unsurlardan doğan bir sorundur. Diğer bir anlatımla, muhtaç kişiler sosyal yapının kurbanlarıdır (Niemelä, 2008; Hardiman ve diğerleri, 2004).

Van Oorschot and Halman (2000), yapısal açıklamalar, sosyal kişiler arasındaki ilişki ve iletişimden bağımsız olarak doğan sosyal fenomenlere dayanmaktadır. Diğer bir anlatımla, bu açıklamalar, yoksul kişilerin kültürü ya da dezavantajlı yapısal konumlarının arkasında yer alan nedenleri belirleme konusunda başarısızdır. Bu durumda, ileri sürülen bir diğer açıklama ise kaderci açıklamadır. Hastalık ya da bahtsızlık gibi kontrol edilemeyen çeşitli unsurlar bu kategoride yer almaktadır (Feagin, 1975; Morçöl, 1997; Niemelä, 2008; Van Oorschot ve Halman, 2000).

Yöntemsel bir bakış açısıyla, yoksulluğun nedenlerinin ilk sınıflandırılması Feagin (1975) tarafından sunulmuştur. Bilinen bu sınıflandırmasında, Feagin yoksulluğun nedenlerini üç ayrı kategoriye ayırmıştır. Bunlar: bireysel görüşlerden kaynaklanan sorunlar, yapısal unsurlardan kaynaklanan sorunlar ve hastalık ve bahtsızlık gibi açıklamalar getiren kaderci yaklaşımlardan kaynaklanan sorunlardır. Feagin (1975) tarafından getirilen bu açıklamalar çeşitli ülkelerde yoksulluğun nedenlerinin ve algılanmalarının açıklanmasında kullanılırken çok sayıda ilave ölçütler geliştirilmiştir (Golding ve Middleton, 1982; Shek, 2002).

Bu araştırmada, yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılanmaların belirlenmesinde uygulanan ölçüt Shek (2002;2003) tarafından geliştirilmiş ölçek olmuştur. Shek'e göre (2002;2003), yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılamalar 4 set halinde değerlendirilmiştir. İlk sette yer alan inanç, yoksul kişilerin kişisel problemleri ile ilgilidir. İkinci set ise, sosyal adaletsizlik ve yapısal açıklamalara değinmektedir. Üçüncü set, aile tarafından ya da toplum tarafından benimsenilen imkânların yetersiz olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Son set ise kötü kader ve şanssızlığı içermektedir.

3. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu sunumun amacı, Ankara'nın dokuz farklı bölgesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında çalışan, yoksul kişilerle doğrudan iletişim içinde bulunan ve sosyal yardım programlarında araştırma yapan bir işçi grubunun, yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılamalarını keşfetmektir. Dahası, bu personelin yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılarının belirlenmesini tanımlayan belirli sosyo-demografik unsurların analizinin yapılması da hedeflenmektedir.

4. YÖNTEM

Katılımcılar ve Prosedürler

Bu araştırmanın nicel bir yöntemi ve tanımlayıcı bir doğası vardır. Veriler, Ankara'daki SYDV'lere ait farklı bölümlerden Sosyal İnceleme Görevlisi ve/ya da sosyal yardımlaşma programına başvurmuş kişilerin araştırılması prosedürlerinde görevli 33 çalışandan edinilmiştir. Mevcut 9 şubeden 8 tanesi çalışmaya katılmayı kabul etmiştir. Çalışmalardan elde edilen veriler yüzyüze gerçekleşen görüşmelerden toplanmıştır. Diğer durumlarda ise, doldurulan anketler kişiler tarafından araştırmacılara posta ya da belgegeçer ile ulaştırılmıştır.

Araç-Gereç

- *Sosyodemografik Anket*: Katılımcılardan, temel sosyodemografik (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, gelir düzeyi vb.) veriler içeren ve iş deneyimleri hakkında bilgi edinmek adına (meslek ve konum, SYDV ile iş deneyim süreci, geçmişte tecrübe edindikleri hizmet içi görevler) bir demografik anket doldurulması istenmiştir.

- *Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Algılamalar Ölçütü Türkçe Formu*: Yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılamalar ölçütü orijinal olarak Shek (2002) tarafından, yoksulluğun nedenlerine ilişkin açıklamaları ölçmek adına geliştirilmiştir. Bu ölçütün güvenirlik ve geçerlilik çalışmalarının Türkçe versiyonuna uyarlanması İçağasioğlu-Çoban ve arkadaşları (2010) tarafından yürütülmüştür. Orijinal metinde yer alan bireysel açıklamalara ilişkin maddelerden birinin çıkarılmasıyla geliştirilen ölçütün Türk kültüründe kullanımı açısından güvenilirliği ve geçerliliği saptanmıştır. Uyarlanmış versiyonda, ölçütün dört unsurundan elde edilmiş olan puanlar için hesaplanan Cronbach'ın alfa katsayısı 0.61 ile 0.81 arasında değişkenlik göstermiştir.

Ölçüt, 1 soru ve beşli likert ölçüsünde ('Kesinlikle katılıyorum' 1 puan, 'Katılıyorum' 2 puan, 'Nötr' 3 puan, 'Katılmıyorum' 4 puan, 'Kesinlikle katılmıyorum' 5 puan) yoksulluğun nedenlerine ait dört unsurdan oluşmaktadır. Birinci unsur yoksulluğun nedenlerine ilişkin kişisel sorunları ortaya çıkaran ifadeleri sunmaktadır (1,2 ve 3. maddeler). İkinci unsur yoksulluğun nedenlerine ilişkin toplum içerisinde yaşanan istismar durumunu sunmaktadır (4, 5 ve 6. maddeler). Üçüncü unsur, yoksulluğun kişisel imkânsızlıklara ilişkin nedenleri içermektedir (7, 8,11 ve 12. maddeler). Dördüncü unsur ise, yoksulluğu kaderin bir parçası olarak ifade eden durumları içermektedir (9 ve 10. maddeler). Her unsurdan elde edilen puanlarda yaşanan herhangi bir artış bireyin ilgili maddeye olan eğilimindeki artışı göstermektedir.

Ölçeği temel alan analizler iki şekilde yönetilmiştir: Birincisi, 4 unsurdan elde edilen puanları kesitli değişken olarak kullanmak ve diğeri, her bir unsur için puan farklılıklarını değerlendirerek elde edilen oranları sürekli değişkenler olarak kullanmak.

5. BULGULAR

5.1. Temel Sosyodemografik Veriler

Araştırma, Ankara'da SYDV'lerde çalışan 33 personelin katılımı ile yürütülmüştür. Çalışmaya katılmayı kabul eden şubeler ve çalışmaya katılımcı işçi sayıları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaya Katılan SYDV Şubeleri ve Personel Sayıları

SYDV	Katılımcı Personel Sayısı	%
Altındağ	8	24,2
Sincan	4	12,1
Etimesgut	4	12,1
Çankaya	4	12,1
Gölbaşı	4	12,1
Mamak	5	15,2
Keçiören	2	6,1
Yenimahalle	2	6,1
TOPLAM	33	100,0

Bu araştırma grubunun yaş ortalaması 31.93 (s.d.6.255) olarak tespit edilmiştir. En genç çalışan 24 yaşında iken en yaşlı katılımcı 44 yaşındadır. Katılımcı gruba dair temel sosyodemografik veriler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Katılımcı Gruba İlişkin Temel Sosyodemografik Veriler

TEMEL SOSYODEMOGRAFİK VERİLER			
Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Erkek	19	57,6
	Kadın	14	42,4
	<i>Toplam</i>	33	100,0
Eğitim Durumu	Lise	7	21,2
	Üniversite	25	75,8
	Yüksek lisans	1	3,0
	<i>Toplam</i>	33	100,0
Medeni Durum	Evli	21	63,6
	Bekar	12	36,4
	<i>Toplam</i>	33	100,0
Çocuk Sahibi	Evet	16	48,5
	Hayır	17	51,5
	<i>Toplam</i>	33	100,0
Uzun Süreli Konaklama	Kent	25	75,8
	Kırsal alan	8	24,2
	<i>Toplam</i>	33	100,0

Gelir Düzeyi	Yeterli	8	24,2
	Orta	20	60,6
	Düşük	4	12,1
	<i>Toplam</i>	32	97,0
Sosyal Sınıf Algısı	Üst sınıf	1	3,0
	Orta düzeyden üstün sınıf	12	36,4
	Orta sınıf	15	45,5
	Orta düzeyden alt sınıf	4	12,1
	Düşük sınıf	-	-
	<i>Toplam</i>	32	97,0

Tablo 2’de de görüldüğü gibi katılımcıların çoğu üniversite mezunu (%76), %64’ü evlidir ve tüm katılımcılar arasında en az bir çocuğa sahip olanların oranı %49 olarak saptanmıştır. Katılımcı grupta ortalama çocuk sayısı 1.44 olarak hesaplanmıştır.

Algılanan gelir düzeyi %61 oran ile ‘orta düzey’, %24’ü ‘yeterli’ ve %12’si ise ‘düşük’ gelir düzeyleri olarak rapor edilmiştir.

Sosyal sınıf algısı ise bireyin toplumdaki yerini yansıtan önemli bir unsurdur. Sosyal sınıf algısı, katılımcı grup arasında genellikle %46 oranıyla ‘orta sınıf’ olarak kayda geçmiştir. Ancak, %36’lık bir oranla bireyler tarafından orta sınıftan üstün düzey de görülmüştür. Üst ve alt sınıflar oldukça uçuk iki kategori olmasına rağmen katılımcıların %12’si kendi sosyal sınıflarını ‘düşük sınıf’ olarak sunmuşlardır.

Bireylerin iddialarına göre aylık giderleri 500 ila 2.500 TL arasında değişiklik göstermektedir. Katılımcı grubun tamamı için ortalama gider 1.300 TL olarak hesaplanmıştır (S.d. 420.82).

Bireylerin işleri ile ilgili veriler ise onlara işlerinin unvanı, meslek ve iş yerindeki konumları, SYDV ile çalışma süreçleri ve geçmişte yaptıkları hizmet içi deneyimler sorularak elde edilmiştir. Elde edilmiş sonuçlar Tablo 3’de listelenmiştir.

Tablo 3: Katılımcı Gruba ait İşleri ile ilgili Veriler

İŞ İLE İLGİLİ VERİLER			
		Sayı	%
İş yerindeki ünvanlar	Sosyal araştırma memuru	21	63,6
	Resepsiyon görevlisi	5	15,2
	Sosyal Hizmet Uzmanı	2	6,1
	Halkla ilişkiler uzmanı	1	3,0
	Kurum memuru	3	9,1
	İşletmeci	1	3,0
	<i>Toplam</i>	33	100,0
Hizmet içi eğitim tecrübeleri	Evet	9	27,3
	Hayır	23	69,7
	<i>Toplam</i>	32	97,0

Katılımcıların iş deneyimleri ortalama 76.5 ay olarak saptanmıştır. En tecrübeli işçi aynı iş yerinde 268 ay çalışmış ve yeni çalışanı ise 4 aylık bir çalışma tecrübesine sahiptir.

Çalışanların uzmanlıklarına baktığımız zaman katılımcıların çoğunun sosyal hizmet uzmanı (n=7) diğerlerinin ise ekonomist(n=4), halkla ilişkiler uzmanı (n=3), sosyolog (n=1) geri kalanların ise memur, teknisyen gibi değişik alanlarda uzmanlığı olduğunu görüyoruz.

Katılımcıların %27.3'ü kurumda çalışırken en az 1 defa hizmet içi eğitimi aldıkları konusunda bilgi vermişlerdir. Eğitimin başlığı ya da içeriği genellikle hizmet kullanıcıları (müşteri odaklı iletişim) ile etkili iletişim, sağlık ve gebelik konusunda eğitim, Sosyal Risk Azaltma Projesi ve Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) üzerine gerçekleşmiştir.

5. 2. Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Açıklamalar

Daha önce de bahsedildiği gibi, yoksulluğun nedenlerine ilişkin açıklamalar dört unsur ile değerlendirilmiştir. Bu dört unsuru açıklayıcı sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Algılama Ölçütü Dört Unsuru Tanımlayıcı İstatistikler

Unsur	Sayı	Min.	Maks.	Ortalama	Standart Sapma
Bireysel Açıklamalar	33	3	14	7,85	2,906
Sosyal Adaletsizlik	33	2	15	9,12	3,453
İmkan/Fırsat eksikliği	33	5	20	13,12	3,681
Kader	33	2	8	4,09	2,067

Ölçüte ait dört unsur aynı zamanda ayrı değişkenler olarak da incelenmiş ve her seviye-yi ayıran sınırlar değişiklik gösteren unsur puanlarına bağlı olarak hesaplanmıştır. Elde edilen puanlar unsur durumlarına eğilimleri belirleyici şekilde 'düşük', 'orta' ve 'yüksek' dereceler olarak gruplandırılmıştır (Bkz. Tablo 5).

Tablo 5: Katılımcılar arasında unsurları onaylama durumu

Onaylama Derecesi	UNSURLAR							
	Bireysel Açıklamalar		Sosyal Adaletsizlik		İmkan/Fırsat eksikliği		Kader	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
“Düşük” Onaylama	11	33,3	8	24,2	3	9,1	23	69,7
“Orta” Onaylama	14	42,4	13	39,4	21	63,6	7	21,2
“Yüksek ” Onaylama	8	24,2	12	36,4	9	27,3	3	9,1
Toplam	33	100	33	100	33	100	33	100

Tablo 5'te görüldüğü gibi katılımcılar arasında en çok onay 'Sosyal adaletsizlik' unsurunda %36'lık bir oranla öne çıkmıştır. Takibinde %27 oranla 'İmkan/Fırsat eksikliği' bulunmakta iken en düşük onayı 'Kader/kötü şans' unsuru ve 'Bireysel Açıklamalar' almıştır. Bulgulardan da anlaşılacağı gibi, orta düzeyde onay da dâhil edildiğinde katılımcı grubun çoğunluğu yoksulluğun sosyal adaletsizlik ve fırsat eksikliği gibi yapısal açıklamalara oy verdiği görülmektedir. Diğer yandan ise, en düşük oyu alan unsurlar kaderci yaklaşım ve bireysel unsurlar olmuştur.

Benzer bulgular Türkiye'de daha önce yürütülen ve yoksulluğa sebep açıklamaları belirlemek amacıyla bir araştırma literatüründe de rapor edilmiştir. Morçöl, Türkiye'de yoksul ve yoksul olmayan kişilerin yoksulluğun nedenlerini genellikle yapısal sebeplerle ilişkilendirdiğini tespit etmiştir (Morçöl, 1997). Van Oorschot ve Halman'ın (2000:11) yaptığı karşılaştırmalı araştırmalarında Batı ülkelerin tamamında yoksulluğun nedenini olarak sosyal adaletsizliğin hâkim olduğu ve yoksulluğun ağırlıklı olarak bir toplumun dışlanma işleminin sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Yazarlar, batı ülkelerinde yoksul kişilerin genellikle sosyal adaletsizliğin kurbanı olarak görüldüğünü önermişlerdir.

Sonuçlar katılımcı grubunun daha ziyade yapısal açıklamaları kader ya da bireysel açıklamalara tercih ettiğini göstermektedir. Bu, yoksulluğun kendisi ile doğrudan tecrübe yaşanmışlık ve sosyal problemler ile açıklanabilmektedir. Ancak, Weiss ve Gal (2007) sosyal hizmet çalışanları ve İsrail'de orta sınıf uzmanlar arasında birbirine paralel sonuçlara ulaşmışlardır. Yaptıkları araştırmaya göre, her iki grup da yoksulluğun sebeplerini bireysel ya da psikolojik nedenler yerine yapısal nedenlere

bağlamaya eğilimli olduklarını ifade etmişlerdir. İlerleyen çalışmalarda da sosyal hizmet çalışanları ve diğer orta sınıf uzmanları arasında tutarlı bulgular rapor edilmiştir (Kluegel ve Smith, 1986; Bullock, 1995, akt: Weiss ve Gal, 2007). Bu eğilimi, Weiss ve Gal (2007) yüksek öğrenim görmüş katılımcılar ve konumları üzerinde sosyal liberal etkiler ve kişisel yaklaşımların kusurlarının farkındalığı ile açıklamışlardır. Bu yapılan açıklama aynı zamanda mevcut çalışmaya da uygundur.

Ölçütte yer alan unsurlar aynı zamanda değişik açıklamalar arasındaki uyumluluğu ölçmek için incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur. Tabloda da belirtildiği gibi sosyal adaletsizlik ve imkanların eksikliği arasında istatistiksel olarak belirgin pozitif bir bağlantı bulunmaktadır ($p < 0.05$) Dahası, kader unsuru da istatistiksel belirgin sonuçlarla imkanların eksikliği unsuruyla pozitif bir bağlantı içinde olduğu belirtilmektedir. ($p < 0.05$) Araştırmancının bu bulgusu, yoksul kişilere ilişkin yapılan yapısal açıklamaların imkânsızlıklara tercih edildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, kaderci yaklaşımlar da imkânların eksikliği ile birlikte artma ve azalma eğilimindedirler.

Tablo 6: Yoksulluğun nedenlerine ilişkin unsurlar arasındaki bağlantı

	Bireysel Açıklamalar		Sosyal Adaletsizlik		İmkânların eksikliği		Kader	
	r	p	r	p	r	p	r	p
Bireysel Açıklamalar	-	-	-,144	,422	,165	,358	,169	,348
Sosyal Adaletsizlik	-,144	,422	-	-	,363(*)	,038	,252	,157
İmkânların Eksikliği	,165	,358	,363(*)	,038	-	-	,561(**)	,001
Kader	,169	,348	,252	,157	,561(**)	,001	-	-

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

5.3. Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Algıları Belirleyici Unsurlar

İlgili literatür, yoksulluğun nedenlerine ait algıları belirleyici değişkenler üzerinde yeterli ve açık bir uygulama sağlamamaktadır. Dolayısıyla, farklı değişkenleri ayrı ayrı incelemeyi hedeflemiştir. Yoksulluğun nedenlerine ilişkin katılımcı grubun getirdiği açıklamaların belirleyicilerini analiz etmek temel sosyodemografik ve çalışmayla ilgili verilerle yürütülmüştür.

Tablo 7: Katılımcı Grup İle Elde Edilen Unsur Puanları Ve Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Unsurlar	Kadın		Erkek		z	p
	Sayı	Ortalama $\pm$ SD	Sayı	Ortalama $\pm$ SD		
Bireysel Açıklamalar	19	7,68 $\pm$ 3,28	14	8,07 $\pm$ 2,41	-,238	,812
Sosyal Adaletsizlik	19	9,00 $\pm$ 3,90	14	9,29 $\pm$ 2,86	-,439	,661
İmkânların Eksikliği	19	13,32 $\pm$ 4,21	14	12,86 $\pm$ 2,93	-,641	,522
Kader	19	3,79 $\pm$ 2,17	14	4,50 $\pm$ 1,91	-1,232	,218

$P < 0,05$

Tablo 7 yoksulluğa ilişkin açıklamaların cinsiyete bağlı analizini göstermektedir. Tabloda da görüldüğü gibi kadınlar daha ziyade imkânların eksikliğini görürken erkek adaylar yoksulluğun nedenlerini diğer unsurlar ile ilişkilendirmiştir. Ancak istatistiksel sonuçlar yoksulluğun nedenlerini açıklarken cinsiyet grupları arasında belirgin farklar göstermemektedir.

Bu sonuç literatürde yer alan diğer araştırmalar tarafından da desteklenmektedir. (Weiss ve Gal, 2007; Ljubotina ve Ljubotina, 2007; Cozzarelli ve diğerleri, 2001). Ancak, bazı araştırmalar (Sun, 2001; Van Oorschot and Halman, 2000) erkek adayların kadın katılımcılara nazaran bireysel faktörlere daha çok ağırlık verdiklerini göstermektedir. Diğer yandan, Morçöl (1997), erkeklerin yapısal açıklamaları kadınlara nazaran daha çok tercih ettikleri bulgusuna ulaşmıştır.

Mevcut araştırmanın bulguları ise katılımcı grubun homojenliği ile açıklanabilir.

Yaşa bağlı bir başka analiz ise Pearson Korelasyon testi ile yürütülmüştür. Tablo 8’de görüldüğü üzere yaş ile sosyal adaletsizlik ve kader unsurları arasında pozitif bir bağıntı bulunmuştur. Tam tersi ise yaş ile bireysel unsurlar ve imkânların eksikliği unsurları arasında negatif bir bağıntı ortaya çıkmıştır. Ancak, istatistiksel testler yaş değişkeni ile unsurlar arasında belirgin bir değişiklik göstermemektedir. Bu sonuç, katılımcı grubun yaş bağlamında homojen olma durumuyla açıklanabilir.

Bu sonuç literatürde yer alan Weiss ve Gal (2007) gibi diğer araştırmacılar tarafından da desteklenmektedir. Ancak, Sun (2001), yaş unsurunun özellikle bireysel unsurlara bağlı olduğunu bildirmiştir. Öğrenci ne kadar küçük yaşta ise yoksulluğun nedenlerini bireysel unsurlarla bir o kadar daha çok ilişkilendirmektedir.

Tablo 8: Katılımcı Gruptaki Unsur Puanlamaları ve Yaş Arasındaki İlişki

Unsurlar		
	r	P
Bireysel açıklamalar	-,057	,752
Sosyal Adaletsizlik	,019	,916
İmkânların eksikliği	-,092	,611
Kader	,054	,767

p<0,05

Mesleki gruplar arasında da bir karşılaştırma yürütülmüştür. Yoksulluğun nedenlerine ilişkin nitelendirme yazınları sosyal hizmet çalışanları ve diğer uzmanlar arasında (Weiss ve Gal, 2007) ile sosyal hizmetler öğrencileri ve diğer bölümlerde eğitim gören öğrenciler arasında (Sun, 2001; Ljubotina ve Ljubotina, 2007) belirgin farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Bu noktada, mesleğin kaynağına bağlı farklılıkları belirlemek adına bir analiz yapılmıştır.

Mesleki gruplar ‘sosyal hizmet uzmanı’ ve ‘diğer çalışanlar’ olmak üzere iki ayrı grup halinde sınıflandırılmış ve aralarındaki farklar analiz edilmiştir (Bkz. Tablo 9)

Tablo 9: Katılımcı Gruptaki Unsur Puanlamaları ve Mesleki Gruplar Arasındaki İlişki

Unsurlar	Sosyal Hizmet Uzman		Diğer Çalışanlar		Z	p
	N	Ortalama ± SD	N	Ortalama± SD		
Bireysel Açıklamalar	7		26		-1,197	,231
Sosyal Adaletsizlik	7		26		-,796	,426
İmkânların Eksikliği	7		26		-1,063	,288
Kader	7		26		-2,178	,029

P<0,05

Tabloda görüldüğü gibi istatistiksel sonuçlar sosyal hizmet çalışanları ile diğer uzmanlar arasında yoksulluğun nedenlerine ilişkin açıklamalarda belirgin farklılıklar göstermemektedir. Bu, grubun içerisinde sosyal hizmet çalışanların sayısının az olmasının sonucu olabilir, yani bir kıyaslama gerçekleştirilememiş olabilir.

Bu sonuç ayrıca başka bir çalışmada da desteklenmiştir (Weiss ve Gal, 2007) Onlar da sosyal hizmet çalışanları ile diğer uzmanlar arasında bireysel ve yapısal açıklamalara ilişkin belirgin farklılıklar bulamamıştır. Ancak onlar, bu çalışmada mevcut olmayan bir boyut olan yoksulluğa ilişkin psikolojik açıklamalar arasında farklılık saptamışlardır.

Mevcut çalışmada unsurların aldığı puanlara ilişkin medeni durum, eğitim düzeyleri, sosyal sınıf algısı ve çalışma süresi gibi iş ile ilgili diğer sosyodemografik unsurlar arasındaki ilişkileri be-

lirmek adına analizler yürütülmüştür. Ancak, Niemelä (2008), sosyal sınıf ve eğitim düzeyinin yoksulluğun nedenlerini açıklarken önemli unsurlar olduğunu belirtmişse de, bu unsurların analizlerinde hiçbir belirgin farklılık görülmemiştir.

6. TARTIŞMA

Bu araştırma, yoksul kişilerle doğrudan iletişim halinde olan SYDV çalışanlarının yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla ve yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşleri etkileyen unsurların incelenmesi adına yürütülmüştür. İncelenen açıklamalar 4 unsur adı altında sınıflandırılmıştır. Bunlar, bireysel açıklamalar, sosyal adaletsizlik, imkânların eksikliği ve kader/bahtsızlık olarak adlandırılmıştır.

Yoksulluğun nedenlerine ilişkin algıların incelenmesini yoksul kişilerle birlikte doğrudan çalışan uzmanlarla birlikte yürütmenin özellikle önemli bir unsur olduğuna inanılmaktadır. Bu algıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyal sınıflar, sosyal yardımlaşma duygusu, etik anlayışı, politik duruş ve ideoloji, sosyal kimlik ve benzeri değişkenlerle bir bağlantı içinde oldukları tanımlanmaktadır (Kayaoğlu, 2003:176).

Araştırmanın sonucu, genellikle, katılımcı grubun yoksulluğun nedenlerine ilişkin olan algılarının yapısal açıklamalarda olduğunu göstermektedir. Diğer yandan ise, kader ve bireysel açıklamalar gibi unsurlar, yoksulluğun nedenlerine ilişkin açıklamalar adına daha az onay görmüştür. Yapısal açıklamalar, Amartya Sen (2005)'in de temel insan hakları arasında olduğuna işaret ettiği gibi kökleri sosyal adaletsizliğe, adaletsiz gelir dağılımı ve olanakların yoksunluğuna dayanmaktadır.

SYDTF (2004) tarafından toplumda yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşleri belirlemek adına yürütülen bir ankette çoğu kişi yoksulluğun eğitim eksikliği ile yetenek ve meslek eksikliğine dayandığını belirtmişlerdir. Ancak, bu sonuçlar, yoksul olmanın arkasında yatan açıklamaları ortaya çıkarmamaktadır. Bu açıklamalar, toplumun yoksulluğa karşı direncini, politik duruşunu ve uygulamalarını yansıtmaktadır.

Yapılan analiz, ilgili demografik unsurlar ile yoksulluğun nedenlerine ilişkin açıklamalar arasındaki bağlantıyı belirlemek adına yürütülmüştür. Ancak, ölçütte yer alan belirli değişkenler ile dört unsura bağlı herhangi belirli bir değişken elde edilmemiştir. Bunun yerine, bu unsurlar ile sosyal adaletsizlik ve imkânların eksikliği, kader ve fırsat yoksunluğu ile bir bağlantı içinde oldukları saptanmıştır.

Bu bulgular yapılan çalışma dâhilinde bazı sınırlamalar ile birlikte değerlendirmelidir. Sınırlılıklardan bir tanesi katılımcıların sayısına ilişkindir. Yürütülen çalışma Ankara'daki tüm SYDV şubelerini kapsamasına rağmen doğrudan çalışanların toplam sayısı etkili kıyaslama yapabilecek düzeyde tatmin edici olmamıştır. Diğer bir sınırlama ise katılımcı grubun homojen bir yapıda olmayıp, demografik veriler hakkında istatistiksel kıyaslama sağlayamamasıdır.

Bu sınırlılıkların yanı sıra, bu çalışma belirli bir politika ve uygulamalara ilişkin öneriler belirten önemli bulgulara sahiptir. Öncelikle, yoksulluğun nedenleri adına olan tutum ve açıklamalar, yoksulluğun ve işsizlik oranlarının nispeten yüksek olan ülkelerde önemli bir çalışma alanıdır. Bu algılar, hizmetin ve iyileştirmenin yöntemlerini belirleyen unsurlardır. Mağdur kişiyi suçlamak ya da yoksul kişiler için 'hak eden' veya 'hak etmeyen' kişiler olarak yapılan ayırmalar, yoksulluğun bireysel yaklaşımların sonucu olduğu olarak görülür.

İlerleyen çalışmalar, sosyal yardımlaşma ve yoksulluğu azaltma program ve politika alanlarında farklı gruplara (karar alan yetkililer) odaklanabilir ve farklı sayılı grupları daha derin bir analiz ve interaktif unsurlar ile yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Abouchedid, K. ve Nasser, R. (2001). Poverty Attitudes and their determinants in Lebanon's Plural Society. *Journal of Economic Psychology*, 22, 271-282.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (tarihsiz). Social Assistance In Turkey: For A Policy Of Minimum Income Support Conditional On Socially Beneficial Activity. Report prepared for UNDP.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey. Report prepared for UNDP.
- Bullock, H. (1999). Attributions for Poverty: A Comparison of Middle-class and Welfare Recipient Attitudes' *Journal of Applied Social Psychology* 29,10, 2059-2082
- Clark, S. (2007). Social work students' perceptions of poverty. *Journal of Human Behaviour in the Social Environment*, 16(1/2), 149-166.
- Cozzarelli C., Wilkinson A.V. ve Tagler M.J. (2001). Attitudes toward the poor and attributions for poverty. *J Soc Issues*, 57, 207-227
- Halman, I. ve W. Oorschot. (tarihsiz). Popular Perceptions Of Poverty In Dutch Society. Tilburg University
- Hardiman, N. T. ve McCashin, D. Payne. (2004). Understanding Irish Attitudes to Poverty and Wealth. Institute for the Study of Social Change Discussion Paper Series.
- İçağasıoğlu, Ç., A.Şahin, F., Polat Uluocak, G., Büyükköztürk, Ş. 2010. "Turkish Adaptation of the Chinese Perceived Causes of Poverty Scale" *European Journal of Social Sciences*, 15(4), 564-572.
- Kayaoğlu, A.G. (2003). "Yoksulluğun Sosyal Psikolojisine Eleştirel Bir Bakış". Yoksulluk Sempozyumu Kitabı, Deniz Feneri Derneği, İstanbul.
- Ljubotina, O. D. ve D. Ljubotina. (2007). Attributions of poverty among social work and non-social work students in Croatia. *Croat Med J.*, 48, 741-749
- Morçöl, G. (1997). Lay explanations for poverty in Turkey and their determinants. *The Journal of Social Psychology*, 137(6), 728-738
- Nasser, R.N. (2007). Does subjective class predict the causal attribution for poverty? *Journal of Social Sciences* 3(4), 197-201.
- Niemelä, M. (2008). Perceptions of the Causes of Poverty in Finland. *Acta Sociologica*, 51(1), 23-40.
- Schwarz, S. ve Robinson, M. (1991). Attitudes Toward Poverty During Undergraduate Education. *Journal of Social Work Education*, Vol. 27, Issue 3.
- Sen, A. (2005). Human Rights and Capabilities. *Journal of Human Development*, 6(2).
- Shek, D. (2003). Chinese people's explanations of poverty: the perceived causes of poverty scale. *Research on Social Work Practice*, 13, 622.
- Shek, D. T. (2002). Chinese adolescent explanations of poverty: the perceived causes of poverty scale. *Adolescence*, 37 (148), 789-810.
- Sun, A.P. (2001). Perceptions among social work and non-social work students concerning causes of poverty. *J Soc Work Educ.*, 37, 161-173.
- SYDTF, (2004). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kamuoyu Araştırması. Nihai Rapor. İnternet erişimli. Erişim tarihi: 06.09.2010
- Adres: http://www.sydgm.gov.tr/upload/mce/arastirma_raporlari/2004_SYDTF_nihai_rapor.pdf
- Van Oorschot, W. ve L. Halman (2000). Blame or fate, individual or social? An international comparison of popular explanations of poverty. *European Societies*, 2(1), 1-28. Vol 15(4), 564-572.
- Weiss, I. ve Gal, J. (2007). Poverty in the Eyes of the Beholder: Social Workers Compared to Other Middle-Class Professionals. *British Journal of Social Work* 37, 893-908

TÜRKİYE’DE BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN SOSYAL YARDIM ALANINDA KULLANIMI :

BÜTÜNLEŞİK SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ VE SOSYAL YARDIM BİLGİ SİSTEMİ

Samet GÜNEŞ

Sosyal Yardım Uzmanı

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve
Dayanışma Genel Müdürlüğü
e-mail: sgunes@sydgm.gov.tr

Umut İsmail YEŞİLİRMAK

Sosyal Yardım Uzman Yardımcısı

T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve
Dayanışma Genel Müdürlüğü
e-mail: uyesilirmak@sydgm.gov.tr

Özet

Sosyal yardım hizmetlerinin daha hızlı ve kaliteli sunulmasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasını sağlamak oldukça önem taşımaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak sosyal yardım alanında “reform” niteliği taşıyan projeler yürütmektedir.

Bu çalışmada sosyal yardımların sunumunda ihtiyaç duyulan muhtaçlık tespitinde ve sosyal yardımlardan mükerrer yararlanmanın engellenmesinde “Tek Tuşta Hizmet” dönemini başlatan “Sosyal Yardım Bilgi Sistemi” ve sosyal yardım alanının temel problemi olarak gösterilen sağlıklı işleyen ortak veri tabanı eksikliği gidererek kurumsal bir sosyal yardım sisteminin alt yapısının oluşturulmayı hedefleyen “Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi” hakkında bilgi verilecektir.

1. GİRİŞ

20. yüzyılı bir önceki yüzyıldan ayıran en temel özellikler hiç kuşku yok ki “bireysel ve toplumsal refahtaki artış” ile “sahip olunan toplam bilginin artması ve hızlı bir şekilde transferi”dir.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kitlesel ölümlere yol açan savaşların sayısının görece azalması, salgın hastalıkların bertaraf edilmesi ve küresel ekonomideki gelişmelerle birlikte ciddi bir servet birikiminin oluşması “küresel bir refah artışı” sağlasa da yoksulluk olgusunun ortadan kaldırılmasına yetmemiştir.

Öte yandan, bilginin işlenmesi, depolanması, erişimi ve iletimine yönelik teknolojiler topluluğu olarak tanımlanan “bilişim”de yaşanan gelişmeler yoksullukla mücadele amacı güden hizmetlerin kalitesinin artırılması hususunda yeni umutlar ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye’de ciddi bir sosyal politika ve yoksullukla mücadele aracı olarak kullanılan sosyal yardımlar alanında bilişim teknolojilerinin kullanım örneği olarak “Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS)” ve “Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi” anlatılacaktır.

2. TÜRKİYE’DE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN SOSYAL YARDIMLAR ALANINDA

KULLANILMASI

Yoksulluk temelde insanın var olmasını gerektiren kaynaklardan yoksun olmasının bir sonucu olsa da esasında daha karmaşık ve çok boyutlu bir sorundur. Bu nedenle insanların salt fizyolojik ihtiyaçlarının giderilmesi yönüyle düşünülemez. İnsanın kendini gerçekleştirme fırsatına sahip olmaması ve içinde bulunduğu toplum tarafından kabul edilmesine olanak sağlayacak imkânlardan yoksun bulunması da birer yoksulluk durumudur.

Yoksulluk söz konusu tanımdan da anlaşılacağı üzere, gerek içeriği gerekse sonuçları bakımından “negatif” bir olgu olup bireyler, toplum ve devlet açısından “risk” faktörü taşımaktadır. Bu nedenle tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de devletler çeşitli enstrümanlarla yoksullukla mücadele etmektedir. Ayrıca Dünyada 1980’lerle başlayan değişim sürecinde gelir dağılımı ve yoksulluk sorunu sıradan bir ekonomi sorunu olmaktan çıkmış, politik ve sosyal bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır. Bu algı yoksullukla mücadelede sosyal politika araçlarının daha etkin şekilde kullanılması zarureti doğurmuş ve “sosyal yardımları” ön plana çıkarmıştır (Güneş,2008; Coşkun-Güneş,2008).

Sosyal yardım, toplum örgütlenmesiyle doğrudan ilintili olarak ortaya çıkan “yoksunlaşma” olgusunun hafifletilmesine, geciktirilmesine, (geçici olarak) giderilmesine karşı insani bir hizmet alanı olup;en geniş anlamda, yerel ölçüler içinde asgari seviyede dahi kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu kişileri geçindirme olanağından kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksun kalmış kişilere, resmi kuruluşlar veya kanunların verdiği yetkiye dayanarak yarı resmi veya gönüllü kuruluşlarca muhtaçlık tespitine ve kontrolüne dayalı olarak yapılan ve kişileri en kısa sürede kendi kendilerine yetecek hale getirmek amacını taşıyan parasal ve nesnel (aynı) sosyal gelirden oluşan bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanıdır(Çengelci, 1993:22).

Diğer bir ifadeyle sosyal yardım, kendi ellerinde olmayan sebeplerden dolayı fakir olarak doğan veya sonradan yoksulluğa düşen ve dolayısıyla mutlak veya nispi olarak yardıma muhtaç hale gelen kişilere, insanlık haysiyetine yaraşır düzeyi sağlamak için çoğu kez devlet bütçesinden veya bu amaçla oluşturulmuş özel fonlardan tek taraflı olarak yapılan karşılıksız (veya kişinin durumunun iyileşmesi halinde daha sonra geri ödeme şartına bağlı olarak yapılan) maddi desteklerdir(Seyyar,2003:50).

Bireylere insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlamak için idari yapılanmamızda çeşitli kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumlar ya doğrudan doğruya sosyal yardım ve hizmet alanıyla görevli kılınarak ya da kendi görev alanlarına ek olarak parasal transferler yaparak yoksullukla mücadele etmekte ve sosyal barışı sağlama yolunda çalışmalarda bulunmaktadır. Bu kurumlar:

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV)
- Sosyal Güvenlik Kurumu Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü,
- Sağlık Bakanlığı Yeşil Kart Uygulamaları,
- TC Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü,
- TC Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü,
- Yerel Yönetimler,
- Sivil Toplum Kuruluşlarıdır.

Yukarıda sayılan kurumlardan da anlaşılacağı üzere ülkemizde sosyal yardımlar alanı “parçalı” bir yapı arz etmektedir. Bu parçalı yapı kurumlar arası “eşgüdümün” sağlanması ve sunulan hizmetlerde ve kaynak kullanımında “etkinliğin” sağlanması yönünde bir kaygı ortaya çıkarmaktadır. Bu kaygıyı aşmanın ve etkinliği sağlamanın en dikkate değer yollarından biri de “bilişim teknolojilerinin” kullanımıdır.

Bilişim sistemleri bireyler, örgütler ve toplumlar tarafından oluşturulan ve kullanılan teknolojiye dayalı yenilikler ya da bilginin bir çok kaynaktan toplanmasını, iletilmesini, işlenmesini ve depolanmasını sağlayan bilgisayar destekli bilgi sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle bilginin toplanmasında, işlenmesinde, depolanmasında, ağlar aracılığıyla bir yerden bir yere iletilmesinde ve kullanıcıların hizmetine sunulmasında yararlanılan ve iletişim ve bilgisayar teknolojilerini de kapsayan bütün teknolojiler bilgi ve iletişim teknolojileri olarak adlandırılmaktadır (Delikurt,2007:14).

Sosyal yardımların vatandaşa en yakın noktada, hızlı ve etkin şekilde sunulması hususunda son yıllarda bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler umut vaat etmektedir. Zira bilişim teknolojilerinde sağlanan gelişmeler sunulan kamusal hizmetlerin gözden geçirilerek basitleştirilmesi ve elektronik ortama aktarılması yolunda güdüleyici olmaktadır. Karmaşık bilişim teknolojilerinin kullanılması yoluyla hizmete erişim süreçlerinin basitleştirilmesi her ne kadar ne kadar ironik gözüktürse de gerek sosyo-ekonomik gerekse eğitim yönünden toplumun en dezavantajlı kesimini oluşturan sosyal yardım yararlanıcılarının doğru bilgiye ve yardıma (nihai faydaya) erişim fırsatlarını ciddi anlamda artırmaktadır.

Her ne kadar bazı düşünürler yoksullukla mücadele alanında bilişim teknolojilerinin kullanımını "gerekli" ancak "yeterli değil" şeklinde tanımlasa da ülkemizde kamusal sosyal yardımların birincil muhatabı konumunda bulunan Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) ve Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi adı altında iki önemli projeye imza atmış ve sosyal yardım hizmetlerinin sunumuna yönelik alt yapıyı büyük ölçüde tamamlayarak bürokratik süreçleri elemine etmiştir.

3. SOSYAL YARDIM BİLGİ SİSTEMİ (SOYBİS)

3.1. Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS)'in Tanımı, Sunulan Hizmetler ve Elde Edilen Kazanımlar

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS), **sosyal yardım başvurusu yapan vatandaşlarımızın muhtaçlıklarını ve kişisel verilerini merkezi veri tabanlarından temin/tespit etme ve mükerrer yardımların önlenmesine yönelik olarak kurumlar arası (online) veri paylaşımını sağlama** amacıyla SYDGM tarafından **6 aylık çalışma** ile hayata geçirilmiş bir **E-Devlet** uygulamasıdır (SYDGM, 2009).

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi vasıtasıyla sosyal yardım başvurusu yapan vatandaşlarımızın online olarak **TC Kimlik Numaraları** vasıtasıyla:

- İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü MERNİS veritabanından adres bilgileri, nüfus-aile-kışi kayıt örnekleri ve olay bilgileri,
- İŞKUR veri tabanından kişinin İŞKUR'a kaydının olup olmadığı, İşsizlik Sigortası, Kısa Çalışma Ödeneği ve İş Kaybı Tazminatı alıp almadığına ilişkin bilgileri,
- Vakıflar Genel Müdürlüğü veri tabanından kişinin Muhtaç Aylığı alıp almadığına ilişkin bilgileri,
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü veritabanından kişinin Evde Bakım Aylığı alıp almadığına ilişkin bilgileri,
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü veri tabanlarından kişinin Şartlı Nakit Transferi, Gelir Getirici Proje ve Diğer Yardımlardan yararlanıp yararlanmadığına ilişkin bilgileri,
- Sosyal Güvenlik Kurumu veritabanından kişinin Sosyal Güvencesinin olup olmadığı, sağlık hizmetlerinden yararlanıp yararlanmadığı ve 2022 sayılı Kanuna göre Maaş (yardım) alıp almadığına ilişkin bilgileri,
- Gelir İdaresi Başkanlığı veri tabanından kişinin Vergi Mükellefiyeti ve üzerine kayıtlı aracı olup olmadığına ilişkin bilgileri,
- Sağlık Bakanlığı veri tabanından veri tabanından kişinin Yeşil Kartı olup olmadığına ilişkin bilgileri,

- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nden kişinin üzerine kayıtlı gayrimenkulü olup olmadığına ilişkin bilgileri,
- Kredi ve Yurtlar Kurumundan burs ve kredi alıp almadığına ilişkin bilgileri,
- Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Çiftçi Kayıt Sisteminden de kişinin Arazi Varlığı, Ekili Arazi Varlığı, Tarımsal Desteklerden yararlanıp yararlanmadığı ve büyükbaş/küçükbaş hayvan sayısına ilişkin verileri,
- Milli Eğitim Bakanlığı E-Okul Bilgi Sisteminden öğrenci bilgileri ve eğitime devam durumlarına ilişkin veriler,
- İçişleri Bakanlığı Bilgi İşlem Daire Başkanlığından Geçici Köy Korucusu Maaş Bilgileri temin edilmektedir.

Hâlihazırda sistem **aktif** durumda olup **13 kurumdan 27 ayrı sorgulama saniyelerle** ifade edilen kısa bir süre içinde yapılabilmektedir. Önümüzdeki günlerde de içişleri Bakanlığı veri tabanlarından Terör ve Terörden Doğan Zararların Tazminine Yönelik Kanun doğrultusunda yapılan ödemelere ilişkin verilere de sistemde yer verilecektir. Ayrıca yardım başvurusu yapan kişilerin banka mevduatlarının tespitine yönelik de mevzuat çalışması yapılmaktadır.

Sosyal Yardım Bilgi Sisteminin hizmete sunulmasıyla birlikte:

- Yardım başvurusu yapan vatandaşlarımızın muhtaçlıkları merkezi veri tabanları kullanılmak suretiyle bizzat devlet tarafından yapılmaya başlanmıştır; bireyler muhtaçlıklarını ispatlama külfetinden kurtarılmıştır,
- Yardım başvurusu yapan vatandaşların tek tek kamu kurumlarını dolaşarak durumları ile ilgili evrak toplamasının önüne geçilmiş; sadece Nüfus Cüzdanlarını ibraz etmek suretiyle yardıma müstahak olup olmadığı belirlenmeye başlanmıştır,
- Yoksul vatandaşlarımızın yardıma erişim süreci kısaltılmıştır,
- Kamu kurumları tarafından mükerrer yardım verilmesi engellenmiş; sosyal yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ve daha geniş bir kitleye ulaşması sağlanmıştır,
- Yardım başvurusu yapan vatandaşlarımızın durumları ile ilgili belge talebinde bulundukları kamu kurumlarında oluşan iş yükü azaltılmıştır,
- SYD Vakıflarında yaşanan yoğunluk giderilerek, Vakıf çalışanlarının sosyal inceleme (hane ziyareti) yapmaları için ayırdıkları zaman artırılmıştır,
- Kamu kurumları arasında mükerrer yardımların engellenmesine yönelik yapılan yazışmalar ortadan kaldırılarak bürokrasi en aza indirilmiş ve kamu kaynaklarının etkin kullanılmasına katkıda bulunulmuştur,
- Etkin sosyal yardım politikaları geliştirilmesine yönelik gereken sağlıklı istatistiki bilgi için alt yapı oluşturulmuştur,
- SYDGM, ülkemizin e-devlet uygulamaları vasıtasıyla yürüttüğü e-dönüşüm sürecine, SOYBİS ile katkıda bulunmuştur.

3.2. Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) Öncesi Durum ve Kazanılan Katma Değer

Sosyal Yardım Bilgi Sisteminin ortaya çıkardığı katma değeri anlayabilmek için SOYBİS öncesi duruma bakmakta fayda bulunmaktadır. SOYBİS sistemi kullanılmaya başlanmadan önce, sosyal yardım başvurusu yapan kişilerin muhtaçlığının belgelenmesi için vatandaşların söz konusu kamu kurumlarını ya **tek tek dolaşması** ya da **Tek Adımda Hizmet Ofislerini** kullanması gerekiyordu. Ayrıca sosyal yardımlardan mükerrer yararlanmanın engellenmesi için kurumlar arası yazışmaların yapılması gerekiyordu. Vatandaşların kamu kurumlarını tek tek dolaşarak evrak toplaması için en azından 3-5 gün zaman harcaması ve ulaşım masraflarına katlanması; Tek Adımda Hizmet Ofislerinde işlemlerin tekemmül etmesi için ise en azından 15-20 gün süreye ihtiyaç duyulmaktaydı. SOYBİS'in hayata geçirilmesi ile birlikte **aylık olarak yaklaşık 5 Milyon evrak** ortadan kaldırılmış, **8 Milyon TL** yol parası vatandaşın cebinde kalmış ve en önemlisi ortalama **başvuru süresi 3 ile 15 günden birkaç dakikaya** indirilmiştir.

3.3. SOYBİS'in Hayata Geçirilmesinde Kullanılan Yöntem ve Yenilikçi Teknolojiler

Proje herhangi bir özel sektör firmasına ihale edilmeksizin tamamen kurum personeli ve öz kaynaklarla geliştirilmiştir.

Projenin hayata geçirilmesi için takım çalışmasına uygun, birbirinin eksikliklerini tamamlayan, aynı dili konuşan, hızlı karar alan ve uygulayan interdisipliner bir ekip oluşturulmuştur. Proje, Strateji Geliştirme Müdürlüğü bünyesinde, Strateji Geliştirme Müdürü koordinasyonunda

- 7 Sosyal Yardım Uzmanı (Bilgisayar Mühendisi, Kamu Yönetimi, İstatistik, Psikoloji gibi farklı disiplinlerden oluşan)

- 2 Bilgisayar mühendisi

- 2 Çözümleyici

den oluşan bir ekip tarafından hayata geçirilmiştir.

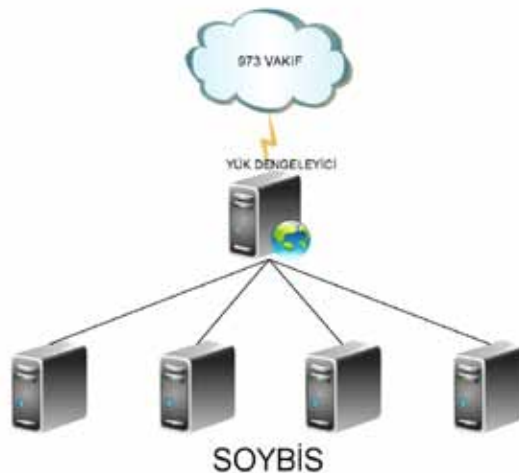
Söz konusu ekip projenin geliştirilme safhalarından önce, e-Devlet, Yönetim Bilgi Sistemleri ve Proje Yönetimi konularında TODAİE, DPT, ABGS gibi kurumlardan eğitimler almıştır.

Projede Nesneye Yönelik Programlama deneyimi olan, Java ve .Net uygulama dillerinde tecrübeye sahip yazılım ekibiyle çalışılmıştır. Veritabanı olarak SQL Server 2005, uygulama geliştirme aracı olarak Visual Studio 2008, uygulama sunucuları olarak Windows Server 2003 ve 2008, Raporlama aracı olarak Crystal Reports teknolojileri kullanılmıştır.

Yenilikçi teknoloji olarak tüm kurumlardan Web Service Extension 3.0 kütüphanesi kullanarak web servisler vasıtasıyla veri paylaşımı gerçekleştirilmiştir.

Sağladığı tüm servisleri Vmware Vsphere 4.0 yüklü sanal sunucular üzerinden sunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Bilgi Sistemi uygulamasını da tamamen sanal bir platformdan sunmaktadır. Sanallaştırma teknolojisi ile hizmet seviyesi performansında, erişebilirlikte ve kapasite, RAM, CPU kullanımlarında artış; sunucu sayısı ile paralel olarak altyapı ve bakım maliyetlerinde azalma sağlanmıştır. Artan kullanım talepleri sanallaştırma teknolojisi sayesinde yeni sunucular klonlayarak karşılanmaktadır.

Geliştirilen uygulama yük dengeleme yöntemleriyle birden fazla sunucudan hizmet vermektedir. Uygulamanın tüm farklı katmanlarında (veritabanı, network, uygulama sunucuları vb.) iş sürekliliği esas alınmış ve kesintisiz, yüksek erişilebilir bir sistem geliştirilmiştir.

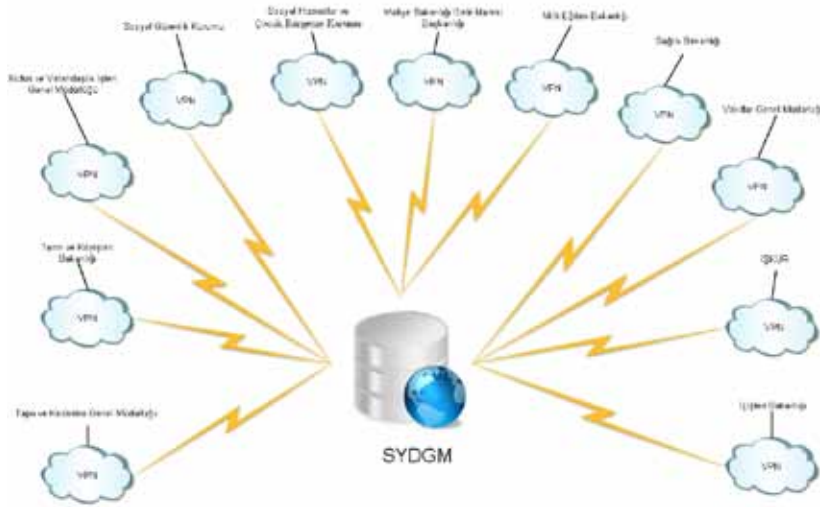

Fiziksel koşullar olarak geliştirilen uygulama, hassas kontrollü klima sistemi, yedekli UPS ve jeneratörü olan elektrik altyapılı, yangın, duman, su baskını, nem ve benzeri değerlerin düzenli olarak kontrol edildiği sensörlerle donatılmış, giriş çıkışların parmak izi ve manyetik kartlar üzerinden takip edildiği, FM 200 Gazlı Söndürme Sistemin olduğu gerekli teknolojik altyapıya sahip bir sistem odasından hizmet vermektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Bilgi Sistemi uygulamasını geliştirmeden önce ülke genelinde farklı bölgelerden seçilen vakıf çalışanlarıyla toplantılar düzenlemiştir. SOYBİS projesinin kapsamı tartışılmış hangi ihtiyaçları karşılayacağı son kullanıcı ile belirlenmiştir. Proje öncesinde vakıf kullanıcılarının yardıma başvuran vatandaşın hangi bilgileri temin etmesini istediği tespit edilmiş ve bu süreçte düzenlenen belgeleri incelenmiştir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının ihtiyaçlarının belirlenmesi sonrasında web servisler vasıtasıyla veri temin edilmesi düşünülen tüm kurum ve kuruluşlarla defalarca toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantılarda kurumların veri desenleri incelenmiş, sistem altyapılarını karşılıklı değerlendirilmiş, hali hazırda talep edilen bilgilere merkezi bir veritabanı ortamında sahip olup olmadıkları araştırılmıştır.

Kurumlar ile yapılan toplantılar sonrası kurumlardan hangi metotlarla veri paylaşımı yapılacağı belirlenmiş, hangi girdi-çıkış bilgileri alınacağı tespit edilmiştir. Sonrasında elde edilen verilerin saklanacağı veritabanı yapısı tasarlanmıştır. Görüşmeler düzenlenen tüm kamu kurum ve kuruluşları ile veri paylaşımlarının usul ve esaslara uygun olarak paylaşılabilmesini sağlayacak protokoller tek tek imzalanarak hukuki altyapı oluşturulmuştur.

Bu süreçte kamudaki alışlagelmiş yöntemin aksine resmi yazışmalar yapılmadan önce ilgili kurumlar ile yapılması düşünülen faaliyetler konusunda yüz yüze görüşmeler yapılarak mutabakat sağlanmış; resmi yazışmalar prosedürü tamamlamak için arkadan gelmiştir.

Veri paylaşımı için protokol imzalanan kurumlar:

- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü
- Sosyal Güvenlik Kurumu
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
- Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı
- Milli Eğitim Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı
- Vakıflar Genel Müdürlüğü
- İŞKUR
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
- İçişleri Bakanlığı

Projenin hayata geçirilmesi sonrasında Sosyal Yardım Bilgi Sistemi hakkında kitapçık hazırlanmıştır. Uygulamanın nasıl kullanılacağı hazırlanan kitapçıkta anlatılmış ve internet sayfamızda kitapçık yayınlanmıştır.

Uygulamanın tanıtım faaliyetine yönelik olarak tanıtıcı nitelikte hazırlanan kitapçık tüm kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilmiş ve kurumun internet sayfasında ana sayfadan duyurulmuştur. Uygulama Türksat www.turkiye.gov.tr adresinde duyuru olarak yayınlanmıştır.

Ayrıca kamu kurumlarına yapılan ziyaretlerde SOYBİS konusunda bilgilendirmede bulunulmuş; SOYBİS konusunda bilgi almak ve izlenen yöntemi öğrenmek için fikir danışan kamu kurumlarına, STK'lara ve yerel yönetimlere bilgi verilmiştir.

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) Projesi yönetimlerin değişik düzeyleri arasında eşgüdüm ve karar verme süreçleri açısından değerlendirildiğinde bazı önemli noktalar ön plana çıkmaktadır. Bunlar:

Dünyadaki e-devlet tecrübeleri incelendiğinde iki hususun projelerin başarısını engellediği görülmektedir. Birincisi e-devlet uygulamaları konusunda vizyon sahibi yönetici bulunması ancak ekip bulunmaması; ikincisi e-devlet uygulamaları konusunda iyi bir ekibin olması ancak yöneticinin bulunmamasıdır. SOYBİS Projesinde yazılım ekibi, proje ekibi, proje yönetimi ve üst yönetim arasında etkin bir eşgüdüm sağlanmıştır. Formel ve bürokratik ast-üst ilişkilerinin ötesinde sonuç odaklı ve yatay bir örgütlenme anlayışı içinde proje sonuçlandırılmıştır. Projenin hayata geçirilme süresi dikkate alındığında bahsi geçen etkin eşgüdüm açıkça görülecektir.

- Projede idari anlamda aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya çalışma metotları birlikte kullanılmıştır. İlgili kurumlarda verinin temini ve gerekli web servislerinin yazılması için teknik ekiplerle görüşülmüş, teknik ekibin üst yönetimi kurumumuzun talep ettiği verilere ve teknik alt yapıya ilişkin bilgilendirmesi sağlanmış; eş anlı olarak da muhatap kurumun üst yönetiminin teknik ekiplerine sürecin hızlandırılması ve tamamlanması konusunda talimat vermesi sağlanmıştır.

- Projenin hayata geçirilmesi çalışmalarında bürokratik bazı engellerle karşılaşmıştır. Özellikle kamudaki iş ve işlemlerin yazılı olma şartına bağlanmış olması nedeniyle sonuca ulaşabilmek için zaman alıcı yazışma süreçlerinin izlenmesi gerekmektedir. Ayrıca işbirliğine esas teşkil edecek protokollerin hazırlanması, söz konusu protokoller hakkında kurumların hukuk müşavirliklerinin ve ilgili birimlerinin görüşünün alınması ve kurumların mutabakatının sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle SOYBİS Projesinin uygulanabilmesi için yazışma süreci başlatılmadan önce söz konusu kurumlarla ilk etapta görüşmeler yapılarak sözlü olarak mutabakata varılmıştır. Kurumlardan elde edilebilecek veriler ve işbirliği esasları belirlenmiştir. Sonrasında zaman kaybedilmeksizin ilgili kurumdaki irtibat kişisine taslak protokol metni gönderilmiş ve metin üzerinde mutabakata varıldıktan sonra resmi yazışma süreci derhal başlatılmış ve bu süreç tüm kurumlarda personelimizce üst yönetim desteği ile elden takip edilmiştir. Protokol süreçlerinin uzama riskinin ortaya çıktığı durumlarda protokollerin imzalanmasını beklemeden test amaçlı tüm teknik çalışmalar ve veri paylaşımı başlatılmıştır.

- Veri talebinde bulunulan kurumlar, daha önce benzer bir projede kurumlar arası online bilgi paylaşımı konusunda deneyim sahibi olmamaları nedeniyle kişisel veri olarak algıladıkları bilgileri sağlama konusunda çekingen davranmışlardır. Söz konusu riski aşmak adına kurumca sağlanacak verilerin hukuki anlamda bütün sorumluluğu üstlenilmiştir. Uygulamanın geliştirilen farklı sürümleri veri verme konusunda kaygı duyan kuruma gösterilmiş; projenin amaç, kapsam ve sosyal faydası ayrıntılı şekilde anlatılmış ve evvelce tarafımıza veri sağlamış kurumlar örnek gösterilerek veri talebinde bulunulan kurumların kaygıları elemine edilmiştir.

- Projenin hayata geçirilme çalışmalarında etkin bir risk ve değişim yönetimi sağlanmıştır. Birlikte çalışabilirliğin ve online veri paylaşımının önünde engel teşkil eden riskler hızlı bir şekilde aşılmıştır. Bu doğrultuda:

- Veri talebinde bulunulan kurumların daha önce online veri sağlama deneyimi olmaması nedeniyle ihtiyaç duyulan web servisleri kurumumuzun teknik ekipleri tarafından yazılmıştır,

➤ Muhatap kurumların online veri sağlaması için gereken teknik imkanlardan yoksun olması durumunda ilgili kurumlara donanım desteği (server vs) verilmiştir,

➤ Online veri paylaşımı için gerekli network bağlantılarının gerçekleşmesi hususunda teknik destek verilmiş bazı durumlarda gerekli bağlantı işlemleri bizzat yerinde kurumumuz personeli tarafından yapılmıştır,

➤ Kurumlardan talep edilen veriler online paylaşıma uygun değilse yani bir veri tabanında tutulmuyorsa ihtiyaç duyulan veri tabanının oluşturulması için gerekli yazılım desteği verilmiş ve bazı durumlarda teknik ekibimizin bizzat web tabanlı yazılımı oluşturması sağlanmıştır,

➤ Farklı formatlarda ve kâğıt ortamında tutulan veriler bazı durumlarda kurum çalışanlarımız tarafından veri tabanına kaydedilerek paylaşıma hazır hale getirilmiştir,

➤ Belirli kurumlarda veri talebi konusunda sürecin kesintiye uğraması durumunda söz konusu kurum ile ilgili işler arka planda takip edilmeye devam edilmiş; ancak zaman kaybedilmeksizin başka bir kurum ile ilgili iş ve işlemler başlatılmıştır. Böylelikle yaşanan darboğazın tüm projenin başarısını tehlikeye düşürmesi engellenmiştir.

- Projeye başlamadan önce eğitim alınması ve e-devlet uygulamaları ve başarılı projeler konusunda proje ekibinde farkındalık oluşturulması,

- Bilgi talebinde bulunulan kurumların teknik alt yapılarının ve mevzuatlarının incelenmesi ve üst yönetim desteği ile ilgili kurumlarda üst düzeyde muhatap bulunması,

- Projenin başlangıcında oluşturulan Yardım Masası ile son kullanıcıların geri bildirimlerinin devamlı suretle alınması ve gelen talepler doğrultusunda sisteme yön verilmesi,

- Kullanıcı direncine karşı son kullanıcı memnuniyetinin temel alınması (kullanıcı odaklılık).

Sosyal Yardım Bilgi Sisteminin hayata geçirilmesi çalışmalarında bazı yenilikçi yöntemler kullanılmıştır. Bunlar:

- Evvelce de bahsedildiği gibi tüm bilişim uygulamaları sanala aktarılarak **“sanallaştırma”** işlemleri tamamlanmış ve kamu kurumları arasında bir ilk başarılmıştır.

- Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) Projesinin hayata geçirilmesinde **“Hızlı sonuç inisiyatifleri”** kullanılmıştır. Özellikle hayata geçirilmesi uzun zaman alan projelerde sonuç, çoğu zaman bir muammadır. Proje sonuçlandığında başlangıçta umulan faydaların sağlanmadığı ve projenin başarısız olduğu anlaşılabılır. Sonuçta uzun bir zaman dilimi boşa harcanmış olur. Bu nedenle projenin başlangıcında “asıl” projenin mikro ölçekte bir örneğinin yapılarak işe yarıyıp yaramadığının denenmesi önemlidir. Bu bilinçten hareketle web servisi havuzu ve birlikte çalışabilirlik örneği niteliğinde olan SOYBİS uygulamaya alınmadan önce, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü MERNİS veri tabanından nüfus kayıt örneği ve ikametgâh bilgileri web servisleri vasıtasıyla alınıp SYD Vakıflarının kullanımına açılmıştır. Örnek uygulamada yaşanan sıkıntılar ve son kullanıcıların talepleri doğrultusunda sistem revize edilmiş ve ilgili kurumların da teker teker bağlanmasıyla SOYBİS ortaya çıkmıştır.

- Kamu kurumları arasında **“birlikte çalışabilirlik”** sağlanmıştır. Bu kapsamda bildik resmi yazışma sürecinden vazgeçilerek enformel ilişkiler kullanılmak suretiyle ilerlemeler ve mutabakat sağlanmış; kurumlar tarafından sağlanacak verinin dezavantajlı ve yoksul vatandaşlarımızın yaşamlarında ne gibi olumlu sonuçlar doğuracağı defalarca anlatılarak yetkililer ikna edilmiş ve ilgili kurumların taşra teşkilatlarında oluşan iş yükünün azaltılacağı taahhüdünde bulunulmuştur.

- Ortak veri tabanı oluşturmak veya aynı verileri mükerrer şekilde depolamak yerine **“web servisi havuzu”** oluşturularak veri tabanları konuşturulmuştur.

- **“yardıma başvuru eğilimi” ve “coğrafi bilgi sistemleri ile bağlantısı”** kurulmuştur.

- Sosyal Yardım Bilgi Sistemi uygulaması devreye alınmadan önce bir çağrı merkezi gerekliliği sağlayacak personel, donanım ve diğer teknik altyapı temin edilmiş ve uygulamaya teknik ve yönetsel destek sağlayacak **çağrı merkezi** oluşturulmuştur.

3.4. SOYBİS ile Bürokrasinin Azaltılması ve SOYBİS'in Yaygınlaştırılması

SYD Vakıfları arasında farklılıklar görülmekle birlikte, SOYBİS hizmete açılmadan önce sosyal yardım başvurusunda bulunan vatandaşlarımızdan yardımın türüne göre aşağıda sayılan belgeler talep edilmekteydi. SOYBİS ile birlikte kişinin sadece TC Kimlik numarasını ibraz etmesi yeterli hale gelmiştir.

- Aile Kayıt Örneği,
- Nüfus Aile Kayıt Örneği,
- Öğrenci Belgesi,
- Nüfus Cüzdanı Fotokopisi,
- Adres Bilgileri,
- Araç Sahipliği Durumuna İlişkin Belge,
- Vergi Mükellefiyetine İlişkin Belge,
- Arazi Varlığına İlişkin Belge,
- Tarımsal Desteklere İlişkin Belge,
- Sosyal Güvenlik Durumuna İlişkin Belge,
- 2022 Maaşına İlişkin Belge,
- Küçükbaş/ Büyükbaş hayvan sahipliğine ilişkin belge,
- SHÇEK'den yardım alınıp alınmadığına ilişkin belge,
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden yardım alınıp alınmadığına ilişkin belge,
- Gayrimenkul Sahipliğine İlişkin Belge,
- İşsizlik Ödeneği alınıp alınmadığına ilişkin belge,
- Yardımın niteliğine ilişkin uygun görülen diğer belgeler.

SOYBİS, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca aktif ve yoğun olarak kullanılmaktadır. Ülke Geneline 81 il ve 892 ilçe olmak üzere 973 SYDV'de 3.251 kullanıcı sistemi aktif olarak kullanılmaktadır. Sistemin açıldığı şubat 2009'dan bu yana aylık ortalama 734.000 sorgulama yapılmış ve yaklaşık bir yılda toplam sorgu sayısı 9,5 milyonu aşmıştır.

SOYBİS, web servisi havuzunun bu denli yaygın kullanıldığı ülkemizdeki ilk (öncü) e-devlet uygulamasıdır. Bu nedenle çok sayıda kamu kurum ve kuruluşu ile yerel yönetimler ve STK'lar kullanım yetkisi talep etmektedir. Yetki talebinde bulunan kurumlar:

- Yeşil Kart Büroları (Ekonomik Koordinasyon Kurulu kararı ile kullanıma açılmış olup şifre tanımlama işlemleri yapılmaktadır)
- 2022 İşlemleri (EKK kararı ile kullanıma açılmış olup şifre tanımlama işlemleri yapılmaktadır)
- SGK Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü
- İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü
- Vakıflar Genel Müdürlüğü
- Kredi Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
- Terör ve Terörden Doğan Zararların Tazminine İlişkin Kanun doğrultusunda oluşturulan Zarar Tespit Komisyonları

- Ankara Büyükşehir Belediyesi ve çeşitli İlçe Belediyeleri
- Kaymakamlıklar
- Kızılay ve çeşitli STK'lar.

SOYBİS, sıfırlı maliyetle e-devlet uygulamaları açısından rekor olarak ifade edilebilecek bir zaman diliminde (6ay) hayata geçirilen ve web servisi havuzu ile kurumlar arasında bu denli yaygın olarak bilgi alışverişinde bulunulan ülkemizdeki ilk (öncü) e-devlet uygulamasıdır.

Bu nedenle aşağıda yazılan kurumlar SOYBİS'te kullanılan yöntem ve teknolojik alt yapı konusunda kurumumuzdan bilgi talebinde bulunmakta olup; edinilen tecrübe ilgili kurumlara aktarılmaktadır:

- TÜRKSAT
- Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı (Belediye hizmetlerinin basitleştirilmesi için)
- Gelir İdaresi Başkanlığı (Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Eylem Planı için)
- İller İdaresi Genel Müdürlüğü (Tek Adımda Hizmet Büroları Otomasyon Projesi için),
- Türkiye Belediyeler Birliği
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
- Devlet Personel Başkanlığıdır.

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) ülkemizde kamu kurumları arasında birlikte çalışabilirliğin sağlanması, kamu hizmetlerinin etkin sunumuna katkısı ve kullanılan yenilikçi bilişim teknolojileri sayesinde 2009 yılında ülkemizin en prestijli e-devlet yarışması olan **eTR Ödüllerinde Birinci olmuştur**; Bilişim Yıldızları Yarışmasında da **ikinci olarak** gümüş heykele layık görülmüştür.

3.5. SOYBİS'te Kişisel Veri Güvenliği

Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS), esas itibarıyla sosyal yardım başvurusu yapan vatandaşlarımızın kişisel verilerinin ilgili kamu kurumlarından temin edilmesi esasına dayanmaktadır. Kuşkusuz bu durum vatandaşlarımızın kişisel verilerinin güvenliğinin sağlanması ihtiyacını doğurmaktadır. Kişisel veri güvenliğinin sağlanması için:

- Sosyal yardım başvurusu yapan vatandaşlardan ilgili sorgulamaların yapılabilmesi için rıza içeren dilekçe alınmaktadır,
- Uygulamayı kullanan tüm son kullanıcıların bireysel kullanıcı adı ve şifreleri bulunmaktadır,
- Sistemden hangi tarihte ve hangi bilgilerle hangi kullanıcı tarafından sorgulama yapıldığı veri tabanında kayıt altına alınmaktadır,
- Bütün sorgular sorgunun kim tarafından ne zaman ve hangi bilgilerle sorgulandığını gösteren barkotlarla kayıt altına alınmaktadır,
- Vakıflarla Genel Müdürlüğümüz arasında oluşturulan VPN (Sanal Özel Ağ) omurga sayesinde söz konusu uygulamaya Vakıflarda bulunan bilgisayarlar dışında erişim yapılamamaktadır,
- Genel Müdürlüğümüz üzerinden sağlanan veri akışı uluslararası standartlara göre şifrelenmekte ve bu sayede söz konusu verilerin üçüncü şahıslar tarafından elde edilmesi engellenmektedir.
- Son kullanıcılar tarafında tek kullanımlık şifre üretilmesi için gerekli sunucu altyapısı sağlanmıştır.
- Tüm SOYBİS kullanıcılarına Two Factor Authentication doğrulaması için tokenlar dağıtılmaktadır.

İki Faktörlü Kimlik Doğrulama

4. BÜTÜNLEŞİK SOSYAL YARDIM HİZMETLERİ PROJESİ

SOYBİS'in hayata geçirilmesi ile birlikte sosyal yardım alanında hizmet sunan kurumlar arasında online veri paylaşımının temeli atılmıştır. SOYBİS, SYDGM'nin ve Sosyal Yardımlaşma Vakıflarının mükerrer yardımları engellemesini sağlamış ve bürokratik süreçleri minimize etmiştir. Bu yönüyle SOYBİS, iş süreçlerinin basitleştirilmesini ve elektronik ortama aktarılmasını sağlayarak başarılı bir E-Devlet uygulaması özelliği taşımaktadır.

Ancak daha önce de ifade edildiği gibi ülkemizde sosyal yardım hizmetlerinin parçalı bir yapı arz etmesi SOYBİS ile oluşturulan alt yapının ilgili diğer kurumlara da yaygınlaştırılmasını gerektirmektedir.

Bu noktada e-devlet kavramından bir adım daha öteye giderek c-devlet (connected government) kavramına değinmekte fayda bulunmaktadır.

Tek vücut olmuş-birbiriyle bağlı (connected) devlet olarak tanımlanan c-devlet; Bilgi ve iletişim teknolojilerini stratejik araç olarak kullanıp kamu-özel kurum içi ve kurumlararası yatay-dikey bütünleşmeye giderek iş süreçlerinde değişimi gerçekleştirmek suretiyle kamu hizmetlerinde yenilik ve verimliliği-etkililiği sağlamayı amaçlayan bir yapıdır.

İşte bu noktada Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi geliştirilmiş olup amaç; sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kurumları tek bir bilişim altyapısında (tek çatıda) toplamak ve sosyal yardım alanını topyekun düzenlemektir.

Ülkemizin lider bilimsel kurumu olan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ile işbirliği içinde yürütülen proje **3 aşamalı** olarak kurgulanmıştır. Buna göre **ilk aşamada SYDGM ve SYDV'ler** arasında Yönetim Bilgi Sistemlerinin oluşturulması; **ikinci aşamada SYDGM, SHÇEK, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve SGK'nin** veri tabanlarının entegre hale getirilmesi ve **son aşamada da kamu kurumları ile yerel yönetimler ve STK'lar** arasında bilgi paylaşımına olanak sağlayan bir mekanizma oluşturulması hedeflenmektedir.

Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesinin hayat geçmesi ile birlikte;

- Sosyal yardım veren kurumlar arasında etkin eşgüdüm sağlanarak işlevsel anlamda tek çatı (ortak kullanılacak veri tabanı oluşturulması ile hizmetlerin eşgüdüm içinde yürütülmesi) sağlanacak,
- Sosyal yardım yararlanıcılarına ait sağlıklı bir veri tabanına kavuşulacak,
- Sosyal yardımlardan mükerrer yararlanmanın önüne geçilecek,
- Sosyal yardım hizmetlerinin sunumunda hane yaklaşımına geçilerek, ulaşılamayan yoksul kesimlere ulaşılacak,
- Oluşturulacak tek başvuru formu ile hizmetlerde standardizasyon sağlanacak,
- Sosyal yardım hizmetlerinin sunumunda bilgi teknolojileri kullanılarak zaman ve kaynak tasarrufu sağlanacak, yardıma ulaşma süreci kısaltılacaktır.

Projede TÜBİTAK ile işbirliği içinde hareket edilmekte olup, en fazla yararlanıcının bulunduğu Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları Modülü tamamlanmıştır. İlk aşamada modül Karadeniz ve Ege Bölgesinde bulunan Vakıfların kullanımına açılmış olup; Eylül 2010 itibarıyla tüm ülkeye yaygınlaştırılmıştır.

Modülün devreye alınması ile birlikte yardım yapılabilmesi için şart olan eğitime devam durumu Milli Eğitim Bakanlığı E-Okul Sisteminden otomatik olarak yapılmaya başlanmış ve Vakıf çalışanlarının manuel olarak sisteme bilgi girmesine gerek kalmamıştır. Ayrıca ödeme dönemlerinde kişilerin sosyal güvenlik ve varlık sorgulamaları SOYBİS alt yapısı kullanılarak online yapılmaya başlanmıştır.

Ayrıca ödeme talimatları secure ftp yönetimiyle yapılmaya başlanmış ve azami güvenlik sağlanmıştır.

Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesinin tamamlanması ile birlikte yardım başvurusu, hak eden incelemesi, fayda sahibinin tespitine yönelik puanlama işlemi, yardımların takibi ve merkezden denetimi, ödemelerin bankalar aracılığıyla yapılması, sosyal yardım yararlanıcılarının yardım başvuru durumlarını takipleri ile sunulan hizmetlere ilişkin şikayet ve görüşleri tümüyle elektronik ortamda yapılabilecek ve sosyal yardımlara ilişkin ortak bir veri tabanı oluşturulacaktır.

SONUÇ

SYDGM, yıllık olarak **2,5 milyon haneye** sosyal yardım yapmakta olup; yaklaşık olarak **10 milyon vatandaşımızın** geleceğe güvenle bakmasını sağlayarak son derece önemli bir kamu hizmeti-ni yerine getirmektedir. Söz konusu hizmetlerin sunumunda etkinliğin sağlanması adına bilişim teknolojileri yoğun olarak kullanılmaktadır.

SOYBİS ve Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projeleri ile alt yapıda sağlanan gelişmeler to-pyekûn sosyal yardım sisteminin yeniden organize edilmesi ve kurgulanması için tetikleyici/güdü-leyici olmuştur.

SOYBİS projesi birlikte çalışabilirlik anlamında gerek kurumlar arası network oluşturmada gerekse tüm kurumların kendi özel ağında tuttuklarında veritabanlarının web servis yöntem-leriyle paylaşımından doğan oldukça önemli katma değerleri ortaya çıkaran bir hizmet sunumu olmuştur.

SOYBİS projesi bilgi paylaşımın güvenli ve efektif biçimde tüm sistemleri yormadan nasıl sağlanabileceği konusunda yol gösteren bir E-devlet projesi olarak diğer tüm kurumlara örnek bir model teşkil etmiştir. Birçok farklı alanda faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşu benzeri projeler gerçekleştirmek için çalışmalara başlamıştır.

KAYNAKÇA

- Coşkun, Selim- Güneş, Samet (2008), *"Dünyadaki Gelişmeler Çerçevesinde Ülkemizdeki Sosyal Yardımları İyileştirme Çabalarının Değerlendirmesi"*, Beşinci Aile Şurası Tebliği, Ankara,
- Çengelci, Ethem (1993), *"Sosyal Refahın Gerçekleştirilmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi"*, Sosyal Hizmetler Yüksek Okul Dergisi, C.11, S.1/2/3, s.9-35,
- Güneş, Samet (2008), *"Sosyal Yardımların Sunumunda Yeni Bir Yaklaşım Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Proje Destekleri ve Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi"*, Beşinci Aile Şurası Tebliği, Ankara,
- Seyyar, Ali (2003), *"Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele"*, Yoksulluk 1. Cilt, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul,
- SYDGM (2009), *Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS)*, SYDGM, Ankara

OSMANLI DEVLETİ'NDE YOKSULLUĞU AZALTMA STRATEJİLERİ VE BU STRATEJİLERİN SÜREKLİLİĞİ VE DEĞİŞİMİ *

Esra DEMİRCİ AKYOL

Sosyal Yardım Uzman Yardımcısı
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
EDemirciAkyol@sydgm.gov.tr

Özet

Yoksullukla mücadelede yeni yöntemler ve fikirler sunmadan önce bu konunun tarihi incelenmelidir. Bu çalışma Osmanlı İmparatorluğundaki hayırseverlik faaliyetlerinin tarihini inceleyip bugüne kadarki gelişimlerini ortaya koyacaktır. Osmanlı'da bu konudaki en önemli kurumlardan biri vakıflardır. Bu kurumun modern dünyada karşılaştığı değişim değerlendirilecektir. Öncelikle Osmanlı'daki vakıf faaliyetleri değerlendirilip onların, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla devam eden fonksiyonları açıklanacaktır. Böylece geçmiş ve bugünü incelenen sosyal yardım kurumlarının yeni stratejiler geliştirme ihtiyaçlarının temelleri gözler önüne serilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Vakıf, Hayırseverlik

Abstract

In order for new methods and ideas to be suggested, the history of the fight against poverty should be taken into consideration. This paper will look at the history of the charity activities in the Ottoman Empire and then follow their evolution till today. One of the most important institutions of poverty reduction in the Empire was the Waqf. The change that this institution had faced in the modern world will be taken into consideration. Waqf activities in the Ottoman Empire will first be looked at. Then, their continuing functions through the Social Assistance and Solidarity waqfs will be explained.

Key Words: Ottoman Empire, Waqf, Charity

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

Yoksulluk insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Toplumlar, çağlar boyunca yoksulluğu ortadan kaldırmak için yöntemler bulmaya çalışmışlardır. Dezavantajlı grupların hayatını geliştirmek ve yaşam koşullarını iyileştirmek daima bireyler, devlet ya da her ikisi için bir mesele olmuştur. Yoksullukla mücadelede sayısız stratejiler kullanılmıştır ancak yoksulluk var olduğu sürece yeni yöntemler hep olacaktır. Yeni fikirler ve uygulamalar ortaya koyabilmek için geçmiş deneyimler hakkında bilgi edinmek çok önemlidir.

Yoksulluğa karşı savaşta bir adım daha ileri gitmek için konuyla ilgili tarihsel olguların çok dikkatli incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, bu çalışmada uzun geçmişi boyunca Osmanlı İmparatorluğu tarafından uygulanan yoksullukla mücadele stratejileri üzerinde durulacaktır. Muhtaç ve fakirlere yardım için oluşturulmuş metotları ve kurumları tam anlamak için yoksulluğun nasıl tanımlandığı ve fakirlerin kim olduklarının iyi bilinmesi gerekir. Kavramı tanımladıktan sonra, yoksullara ve ihtiyacı olanlara yardım etme yollarını incelemek akıllıca olacaktır. Bu noktada hayırseverlik resmin içine girmekte ve çok çeşitli belgeler ve kurumlar çalışmanın parçası haline gelmektedir. Hayırseverliğin uygulanma yöntemleri, yoksulluğun nasıl ele alındığı ile ilgili olarak bize ipuçları verir. Hem devlet hem de özel girişimlerin fakirlere yardım şekilleri hayırseverlik uygulamaları ile ilgilidir. Geçmişteki uygulamaları anlamak ve devamlılığı ve değişimi görmek için bunların karmaşık ilişkilerinin incelenmesi gerekmektedir.

Bu çalışma ilk olarak bize yoksulluğun tanımını tarihi belgelerde geçtiği şekliyle sunacaktır. Terimin tanımı ve yararlanıcılarını tanımlama yöntemi Osmanlıların yoksulluğu azaltma stratejilerine geçmeden önce ortaya konacaktır. Yoksullara yardımda kurumsallaşmış ve kurumsallaşmamış türler irdelenecektir. Zekât ve sadaka yoksullara yardımın en yaygın uygulamaları arasındadır. Bunlara ek olarak, muhtaç ve fakirlere yardımın en yaygın ve kurumsallaşmış biçimi olarak vakıflar bulunmaktadır. Bunlar en yaygın uygulamalar arasında sayılabilir ve tam olarak anlaşıldıkları takdirde, Osmanlı İmparatorluğu'nda yoksullukla mücadele hakkında yararlı bilgiler toplanabilir.

Vakıf çok önemli bir kurum olduğundan dolayı, vakfın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki faaliyetlerine daha yakından bakılması bu çalışmanın önemli bir parçasını oluşturacaktır. Vakıf fikrinin nasıl ortaya çıktığı ve zamanla bu kurumun nasıl geliştiği modern dönemdeki vakıfların incelenmesi için temel hazırlayacaktır. Bu kurumun geçmişteki ve şimdiki durumuna bakarak devamlılığı ve değişiklikleri görmek mümkün olacaktır. Zaman içinde karşılaştırma yapmak için, Türkiye Cumhuriyeti'nin yoksulluğu azaltma alanında geliştirdiği ilk stratejiler ve bu stratejilerin dönüşümü ortaya konacaktır. Yoksulluğu azaltma stratejileri incelemesinin bir sonraki adımı ise bugünkü vakıflardaki uygulamalardır. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile ilişkili olan vakıflar incelenecek ve yapısı ile uygulamalarındaki değişiklik, değişimi ve devamlılığı göstermek amacıyla sunulacaktır. Geçmişteki vakıf kurumlarının kime, nasıl hizmet ettiği modern vakıfların faaliyetleri ile kıyaslanacaktır. Yoksulluğun tanımı da değişmiştir ve bunun değişmesi vakıfların ve diğer yoksulluğu azaltma uygulamalarının işlevlerini de etkilemiştir.

Yoksulluk ve Yoksullar

Yoksulluk ve yoksul kavramları tüm dünyada biliniyor olmasına rağmen evrensel olarak tanımlanmış kavramlar değildir. Anlamları ve kullanımları zamana, yere ve içinde bulundukları çevreye göre değişiklik göstermektedir. Yoksulluk, toplum içerisinde tanımlanan bir kavramdır ve sosyal yapı ve toplumun yaşam standartları bu tanımda büyük bir role sahiptir. Osmanlı yazılı eserlerinde fakir kelimesi sadece ihtiyaç sahibi değil ayrıca alçak gönüllülük, dindarlık, otoritelere bağlılık ve savunmasızlık anlamlarına gelmekteydi. (Kinberg, 1989). Her ne kadar bu çalışma yoksulluğun ekonomik eksiklik anlamına odaklanıyor olsa da Osmanlı eserlerinin daha iyi anlaşılması için yazılarda geçen farklı anlamlar da göz önünde bulundurulmalıdır. (Ginio, 2003:167).

Osmanlı metinlerinde yoksul genelde bir grubu tanımlamak için kullanılıyordu ve daha çok *fukara ahali* şeklinde ifade ediliyordu. Dahası *zaruret* kelimesi de bu metinlerde sıkça geçen kelimelerdendi. "*Fakir u zarurete duçar olmak*" kavramı bir bütün olarak kullanılıyordu ve geçici olarak yoksulluk çeken ya da beklenmedik olaylar sonucunda bu konumda olan insanları ifade ediyordu. Bu insanlar ekonomik olarak zorda olmasalar bile kısa bir süre için yardıma muhtaç olabilirlerdi. Örneğin kocasının ölümü, sultanın karısı bile olsa, bir kadını zor durumda bırakıyordu. Bu kişiler

yardıma muhtaç olarak kabul ediliyordu ve devlet tarafından yardım edilmesi gerekli olarak görülüyorlardı (Özbek, 2002:49). Diğer yandan, metinlerde sıkça görülen *muhtacın* terimi vardı ve bu da sürekli yoksulluk içinde bulunanlar için kullanılıyordu. Diğer bir yardıma muhtaç grup da *musabın* denilen ve bir felakete maruz kalmış insanlar anlamına gelen kavramla açıklanmaktadır. Aceze de çalışıp kendi geçimini sağlayamayan kimseler anlamına gelmektedir ve yaşlılar ve çocuklar bu grupta değerlendirilmektedir. Yardıma muhtaçların bu kategorilerine ek olarak, dullar, yetimler, şehit aileleri, gaziler ve herhangi bir nedenden dolayı görevinden azledilmiş olanlar da devletin bakması gereken gruplar arasında sayılmaktadır (Özbek, 2002:50). Bu kişilere ya bir aylık bağlanmakta ya da bu amaç için kurulmuş kurumlar tarafından yardım edilmektedir.

Osmanlı'da çeşitli kurum ve kurumsallaşmamış hayırseverlik yöntemleri vardı ve bunların kime yardımı amaçladığı belirtilmekteydi. Birçok dokümanda faydalanıcının dini önemsenmemektedir. Dini ne olursa olsun fakir insanlar yardım alabilmektedir (Hoexter, 2003:148). Yoksullar her ne kadar homojen bir grup olarak tasvir edilseler de, kadınlar ve çocuklar, erkeklerle karşılaştırıldığında daha dezavantajlı pozisyondaydılar, çünkü erkekler kadınlardan ve çocuklardan daha kolay iş bulabiliyordu.

Yoksulluk ve hayırseverlik el ele olan iki kavramdır ve bir toplumu tam olarak anlamak için hayırseverlik çalışmaları önemlidir, çünkü yoksulluğu azaltmak için geliştirilen stratejiler bir toplumun yapısı hakkında çok şey söyleyebilir. Hayırseverlik Osmanlı topraklarında İslamiyet öncesinde ve sonrasında da var olmuştur ve çok köklü kurumlar bu olgunun uzun süredir var olduğunu gösterir (Singer,2002:94). Dördüncü yüzyılda Roma İmparatoru Konstantin devlet temelli hayır kurumlarını kurdu ve sonra bu kurumlar sayıları artarak günümüze kadar geldi (Herrin,1985). Dahası, Türk-Moğol mirası da vakıf kuruluşu üzerinde etkili olmuştur. Özellikle saray kadınlarına yoksulların bakımı gibi roller verilmiştir ve onlar en önemli vakıf kurucuları arasında yer aldılar (Singer, 2002:100).

Osmanlı'nın hâkim olduğu coğrafyada zaten fakirlere yardım özellikleri bulunmaktaydı. Sadaka şeklindeki yardımlar İslam toplumlarının önemli bir özelliği idi. Zekât da İslam'ın beş şartı arasında yer almaktadır. Ayrıca Kur'an ve hadislerde de inanların gönüllü yardımlar yapmaları öğütlenmektedir. Dahası, bu topraklarda kurulmuş olan hemen hemen tüm devletler yardım kurumları inşa etmişlerdir. Bunların bazılarının kalıntılarına rastlanabilmekte ve hatta bazıları hala kullanılmaktadır. Bütün bu geçmişin üzerine Osmanlı Devleti yoksullukla mücadeleye devam etmiş ve ihtiyaç sahiplerine yardımı sürdürmüştür. Coğrafya ve bazı kurumlar açısından Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki devamlılık göz önünde bulundurulduğunda, yoksullukla mücadele kurumlarının da bazı ufak değişikliklere maruz kalsa da devam ettiği söylenebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Yoksullukla Mücadele

İslam kültürünün bir parçası olarak Zekât ve sadaka yoksulluğu azaltmanın yöntemleri arındaydı. Zekât, İslam'ın inanana emrettiği ilk emirlerden biridir ve Osmanlı devleti de bunu, devlet tarafından toplanıp fakirlere dağıtılan bir vergi haline getirmiştir. Sadaka bir yükümlülük değildir fakat veren için Allah'a yakınlık kazanmak bağlamında faydalı olacağı kanaati hâkimdir (Davis, 2003:315).

İslam sisteminin arkasındaki fikir, zenginden yoksula fazla zenginliğin akışını sağlamaktır. Osmanlı İmparatorluğu da İslami yükümlülükleri devlete karşı yükümlülük haline getirmiş ve dağıtıcı rolünü üstlenmiştir. Zekât ve sadaka kökleri çok eskiye dayanan yardım şekilleridir ve bunların uygulanması için kurulmuş kurumlar mevcuttur. Bunlardan en uzun soluklu olanı da vakıflardır. Vakıf kurumu, hayır için kullanılmak üzere verilen mal şeklinde açıklanabilir (Davis, 2003:316). Vakıf, İslam toplumlarında zenginliğin el değiştirmesi açısından en önemli örnektir ve modern zamanlara kadar da varlığını sürdürmüştür.

Daha önce de belirtildiği gibi İslam, bireyleri ellerindeki fazla parayı fakirlere dağıtmalarından sorumlu tutar. Bu yüzden de hayırseverlik, kişinin Allah'a yakınlığını artıran, bireysel bir konu olarak kabul edilmiştir ve 19. Yüzyıla kadar da devlete hayırseverlik rolü verilmemiştir. Bu yüzyılda, yönetsel merkezleşme ve politik ve ekonomik değişim çabaları kapsamında devlet, refaha ilişkin projeleri artırmıştır (Ener, Singer, & Bonner, 2003:3).

On dokuzuncu yüzyıl Avrupasındaki sosyal yardım uygulamalarıyla karşılaştırıldığında Osmanlı Devleti'nin tam olarak bir sosyal devlet halini aldığı söylenemez. Çünkü Avrupa devletlerinden farklı olarak endüstriyel devrim yaşanmamıştır. Fakat yine de fakirlere merkezi olarak yapılan maaş ödemeleri ve devletin yoksullukla mücadeledeki artan rolü sosyal devlet olma yolunda atılan adımlar olarak görülebilir. Yoksullarla ilgilenmek bir devlet sorumluluğu halini almıştır. Yoksullara yönelik devlet politikaları sadece onlara göz kulak olmak için değildi. Aynı zamanda onları kontrol etmek amacını da taşıyordu (Özbek, 2002:49).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Vakıflar

İslam'da daha farklı hayırseverlik çeşitleri olsa da Vakıf Kurumu bunlar arasında en yaygın hali almıştır. Bu kurum o kadar popüler ve uzun ömürlü olmuştur ki Osmanlı'da hayırseverliği konu alan her çalışma vakıf kurumunu odak noktasına yerleştirmektedir. Kurumun işleyişi, kendine has özellikleri ve içinde bulunduğu toplumun temel değerlerini yansıtmaları araştırmacılara Osmanlı toplumunu anlama fırsatı vermenin yanı sıra başka toplumlarla karşılaştırmalarını da olası kılmaktadır (Hoexter, 2003:145).

Her ne kadar Kur'an'da vakıf kurmakla ilgili kesin emirler bulunmasa da İslam, Müslümanlara cömert olmayı ve yardıma muhtaç olanlara yardım etmeyi öğütlemektedir. Vakıflar İslam'ın erken dönemlerinde de görülmektedir ve zaman geçtikçe daha yaygın ve kalıcı hale gelmişlerdir. Bütün İslam toplumlarında vakıflar, topluma hizmet eden kurumlardır. Toplum yararına olan herhangi bir şeyin yapımında aracılık etmenin yanında öğrencilere, zahitlere ve yoksullara yardım amacı da taşıyorlardı (Singer, 2002:4). Osmanlı İmparatorluğu vakıf geleneğinin mirasçısıydı. Abbasiler, Eyyübiler, Selçuklular ve Memluklarda da vakıf kurumu bulunuyordu. Anadolu'nun her yerinde ve bütün dünyada görülen vakıf binalarının kalıntıları, bu toplumların nasıl hayırseverlik yaptıkları hakkında bize ipuçları vermektedir.

Vakıf, temel olarak Allah adına verilen mal anlamına gelmektedir. Bunlar, faydalanıcıları vakıf kurucusu tarafından belirlenen bağışlardır. Vakfın amacı, kimin faydalanacağı ve vakfın bakımından ve devamından kimin sorumlu olacağı bir vakfiye ile belirlenmektedir. Her vakfın kendine has vakfiyesi olduğu için genel olarak amaçlardan ve yararlanıcılardan bahsetmek mümkün olmaktadır. Fakat her vakfiyede görülen genel bir tanım da vakfın, Allah ve dini adına verilen sürekli ya da sonsuz hayır olduğudur: *al-waqf sadaqa jariya fi sabil Allah ta'ala* (Hoexter, 2003:146). Vakıf, dini bir kurum olarak görülse de Müslümanlara has değildir ve yararlanıcıları da sadece Müslümanlar değildir. Vakıf, İslam toplumuna hizmet eden bir araç olarak tanımlanabilir (Hoexter, 2002). Vakıf kurmak hayırseverliğin çok popüler bir yolu haline gelmiştir çünkü herkes tarafından görülebilmekte ve sonsuz olarak kabul edilmektedir. Kurum devam ettiği sürece faydalanıcılar yardım alabilecek ve kurucu da Allah'a yakınlık (*kurbet*) kazanacaktır (Ginio, 2003:167).

Vakıfların kurulmasında farklı nedenler vardı. Her ne kadar dini nedenler en önemli olarak görülse de vakıflar, malları elde tutabilmek, sonraki nesiller için yatırım yapmak ve hayır işlemek için bir yöntem olarak da kabul ediliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda bütün topraklar devlete ait olduğundan, bireyler sadece kullanım hakkına sahipti. Bu yüzden de topraklar miras bırakılamıyordu. Diğer yandan, eğer topraklar kullanım hakkına sahip olan kişi tarafından vakfa dönüştürülür ve ailesi de vakfın mütevellisi ve yararlanıcıları olarak kaydedilirse aile, toprakları ve gelirini kendi ellerinde tutabiliyorlardı.

Vakıfların kontrolü ve devamlılığı için bir grup kontrolcü ve koruyucu (*mütevelli*) atanıyordu. Büyük vakıfların yöneticileri genelde yüksek rütbeli askerlerden ya da dini otoriteler arasından seçiliyordu. Mütevelli, vakfı kontrol etmekten, iyi durumda tutmaktan, vakfa verilen toprakların gelirlerini toplamaktan ve vakıfta çalışanları kontrol etmekten sorumluydu. Mütevelli heyeti genelde vakfın kurucusunun yakınları arasından seçiliyordu (Singer, 2002:25). Vakıf kurucuları hem üst düzey hem de sıradan halk arasından olabiliyordu. Vakfın kurulması için gerekli olan kaynaklar, vergi gelirleri vakfa aktarılan topraklardan elde ediliyordu. Şehirlerde, yakın dükkânlar ve üretim yerleri de giderlerini karşılamak için vakfa devredilebiliyordu. Müslüman olmayan bölgelerde bu vakıfların amaçlarından biri de İslam'ı yaymak oluyordu. (Singer, 2002:36).

Yukarıda da bahsedildiği gibi, vakıf kurumu İslam'ın en erken dönemlerinde bile vardı. Abbassiler döneminde kurumsallaştı ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde de zirveye ulaştı. Osmanlı devleti yüzyıllar boyunca egemenliğini devam ettirirken vakıf kurumu da zamanla gelişti. On dokuzuncu yüzyılda, vakıf kurumu diğer kurumlarla birlikte radikal bir değişime uğradı. 1826'da Sultan II. Mahmud imparatorluğa ait vakıfları Şeriye ve Evkaf Bakanlığı altında merkezileştirdi (Barnes, 1987:73). Sultanın devletin merkezi gücünü artırmak gibi genel bir amacı vardı. Bu yüzden de aynı yıl yeniçerilik kaldırılmıştı. Böylece Sultana karşı olan en büyük askeri güç elimine edilmiş oluyordu. Vakıf yöneticiliğinin ekonomik olarak güçlü kişilerin elinden alınması, Sultana karşı oluşabilecek herhangi bir ekonomik gücü de ortadan kaldırmak demektir. Tanzimat reformlarıyla birlikte Şeriye ve Evkaf Bakanlığı'nın yetkileri genişletilmiş ve vakıf gelirlerini toplama otoritesi verilmişti. (Singer, 2003:302). Merkezileşme hareketlerinin bir parçası olarak, vakıf gelirleri devlet gelirleri arasında sayılmıştı ve vakıf gelirleri belirli oranlarda azaltılmıştı. Vakıflarda değişen sadece iktisadi durum değildi. Vakıfların özerk yapısı değiştirilmiş ve mütevellî heyetleri de maaşla çalışan devlet görevlileri haline gelmişti (Yediyıldız & Öztürk, 1992). Vakıfların değişen yapısıyla birlikte, üstlendikleri sosyal yardım yükümlülükleri de devlet fonksiyonu haline aldı. Devlet tarafından yapılan yardımlarda görülen diğer bir önemli değişim de on dokuzuncu yüzyılda belediyelere de sosyal yardım rolünün verilmiş olmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Yoksulluğu Azaltma Stratejileri

Yirminci yüzyılın başlarında Türkiye Cumhuriyeti yoksullara ve muhtaçlara bakmak için devlet seviyesinde harekete geçmiştir. Bu amaç için 1935 yılında kurulmuş olan ilk kurum Çocuk Esirgeme Kurumu'dur. Türk Kızılay Topluluğu da yoksullara ve muhtaçlara yardım etmek amacıyla olan bir kurumdur. Bu kurumlara ek olarak, devlet olarak yoksullara yardım etmek için atılan bir başka önemli adım da 2022 sayılı kanundu. Bu kanunla devletin yoksullara ve acizlere yardım etmesi amaçlanıyordu (Tekeli, 2000:21).

Devlet tarafından yönetilen sosyal yardımlaşma kurumlarının yanı sıra, vakıflar var olmaya devam etmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi, vakıflar bir bakanlık altına toplanmıştır ve özel vakıflar dahi bakanlık tarafından kontrol ediliyordu. Vakıflar Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi devam ettirilmiştir. Bugün, İstanbul'daki Haseki Sultan İmaretî ve Süleymaniye Külliyesi gibi çok büyük kurumlar hala toplumun yararı için olan vakıflar olarak idare edilmektedir. Bu eski vakıflara ek olarak, öğrencilere ve var olan diğer farklı muhtaç gruplara yardım etmeyi amaçlayan özel vakıflar ile bu gelenek sürmektedir ve iyiliksever insanlar da bu vakıflara kullanmaları için mülkünü vermeye devam etmektedir. Bir başka tür vakıf da ilk olarak 1986 yılında oluşturulan devlet kaynaklı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıflarıdır. Bunlar hem şehir merkezlerinde hem de yerel seviyede teşkilatlanmışlardır. Bu vakıflar özerk yasal varlıklardır ancak, kaynakları devlet tarafından sağlanmaktadır. Çalışanları devlet memuru değildir ancak, maaşlıdırlar ve maaşları da devlet tarafından ödenmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

On dokuzuncu yüzyılda devletin değişen rolünden sonra çağdaş Türkiye'de, devletin hala yoksullara ve muhtaçlara bakma sorumluluğu bulunmaktadır. Devletin rolünde bir devamlılık olmasına rağmen yoksulluk tanımında ve bu insanlara yardım etme yöntemlerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, hükümet tarafından idare edilen sosyal yardım kurumları Cumhuriyet döneminde de kurulmaya devam etmiştir. Buna ek olarak devlet, yoksullara destek vermek için fonlar oluşturmuştur. Zamanla bu fon, devletin ülke çapındaki sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları vasıtasıyla ayrılan parayı yönettiği organ olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü şeklini almıştır.

Osmanlı vakıflarında da görüldüğü gibi, bu vakıfların amacı da yasal belgeler ile belirlenmiştir. Osmanlı vakıflarının ve çağdaş Türk vakıflarının arasındaki ortak nokta, yardım ettikleri kişileri tanımlamak için aynı dili kullanmalarıdır. "*Fakr u zaruret*" terimi hala bu vakıfların hedef grubunu belirten kanununda yer almaktadır¹. Bir başka ortak nokta, bu vakıfların idaresi ve denetimi için de bir mütevellî heyetinin görevlendirilmesidir. Mütevellî heyeti üyeleri yüksek rütbeli devlet memurları ile gönüllüler ve sivil toplum örgütleri temsilcileridir. Hatırlanacağı üzere, Osmanlılar da bu

¹ Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik eden 3294 numaralı kanun, 14.06.1986'da çıkarılmıştır.

görevlere yüksek rütbeli memurlar atamıştır. Dahası, bugünkü vakıflar her zaman mülkiyete sahip değildir. Merkezden gelen düzenli kaynakları bulunmaktadır ve hükümet fonlarını yoksullara ulaştıran aracı olarak çalışırlar.

Çağdaş Türkiye’de yoksullar kanun ile tanımlanmaktadır ve bu kişiler de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından yardım alabilen kişilerdir. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki uygulamanın aksine, bu vakıfların yararlanıcıları merkezi bir şekilde belirlenmektedir. Bazıları kaynaklarını belirli yerel koşullara ve ihtiyaçlara göre hayır yapmak için kullansa da yararlanıcılar ihtiyaç sahibi olduklarını devlet tarafından tanımlanan şekliyle kanıtlamaları gerekmektedir. Kanun zaman zaman değiştirilebilir ancak, tanımın merkezizeti sürmektedir.

Dahası, dünya çapında değişmekte olan ekonomik koşullar bu vakıfların desteklediği hayır şekillerinde de değişikliğe neden olmuştur. Mesela, çağdaş vakıfların en önemli yardım alanlarından biri de iş edindirme projeleridir. Bu, dünyadaki ekonomik değişimlerden kaynaklanan bir sonuçtur. Sosyal yardımlaşmanın değişen özellikleri en iyi bu vakıfların faaliyetleri ile görülebilmektedir. Kurum devamlılık arz etse de temel özellikleri değişmektedir.

SONUÇ

Dünya ekonomilerinin ve toplumlarının karşı karşıya kaldığı değişiklikler nedeniyle Osmanlı ve Cumhuriyet vakıfları arasında bir kıyaslama yapmanın zorluğuna karşın, bunların üzerinde durduğu ortak bir temel bulunmaktadır. İslam mirası ve devletin yoksullara yardım etme geleneği bu vakıfların kurulmasında bir temel oluşturmaktadır. Belirtilmeye çalışıldığı gibi, vakıf kurumları değişim geçirmiştir ve yapısında ve uygulamasındaki büyük değişikliklere rağmen hala devam etmektedir. Bu kurumların geçmişini bilmek toplumdaki değişiklikleri anlamamıza yardımcı olur. Yoksulların nasıl algılandığı ve tanımlandığı zaman ile değişmektedir ve bu değişimin bir sonucu olarak sosyal yardım stratejileri de değişmelidir.

Türk yardımseverlik kültürünün kökenlerini anlamamız için Osmanlı’nın geçmişine – özellikle vakıf kurumuna – daha yakından bakmamız gerekmektedir (Singer, Charity’s Legacies, 2003:310). Bunun yanı sıra, süregelen gelenekleri, hayırseverlik faaliyetlerinin kurumsallaştırılmasının ardından bulunan ilhamı görmek için bu toprakların Osmanlı öncesi geçmişi de incelenmelidir. Bu çalışma, hayırseverliğin devam eden bir kurumu olarak vakıflara odaklanmıştır. Vakıf kurumunun devamlılığı ön planda tutulsa da, geçmişte ve günümüzde bu kurumun yürüttüğü farklı yardım faaliyetleri bize yoksulluğun azaltılmasında yeni stratejilerin nasıl benimsendiği hakkında ipuçları vermektedir. Yoksulluk ve yoksulun tanımında farklılıklar olduğu sürece, bazı kurumlar devamlılık gösterse de bu stratejiler değişmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Barnes, J. R. (1987). *An Introduction to Religious Foundations in the Ottoman Empire*. Leiden: Brill.
- Davis, N. Z. (2003). Conclusion. M. Bonner, M. Ener, & A. Singer içinde, *Poverty and Charity in the Middle Eastern Contexts* (s. 315-324). Albany: SUNY Press.
- Ener, M., Singer, A., & Bonner, M. (2003). *Poverty and Charity in the Middle Eastern Contexts*. Albany: SUNY Press.
- Ginio, E. (2003). Living on the Margins of Charity. M. Bonner, M. Ener, & A. Singer içinde, *Poverty and Charity in the Middle Eastern Contexts* (s. 165-184). Albany: SUNY Press.
- Herrin, J. (1985). From Bread and Circuses to Soup and Salvation: The Origins Byzantine Charity. *Davis Center Article*.
- Hoexter, M. (2002). The Waqf and the Public Sphere. M. Hoexter, S. N. Eisenstadt, & N. Levtzion içinde, *The Public Sphere in the Muslim Societies* (s. 119-138). Albany: SUNY Press.
- Hoexter, M. (2003). Charity, the Poor, and Distribution of Alms in Ottoman Algiers. M. Bonner, A. Singer, & M. Ener içinde, *Poverty and Charity in the Middle Eastern Contexts* (s. 145-165). Albany: SUNY Press.
- Kinberg, L. (1989). Compromise of Commerce: A Study of Early Traditions Concerning Poverty and Wealth. *Der Islam*, 193-212.
- Özbek, N. (2002). *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Singer, A. (2003). Charity’s Legacies. M. Bonner, M. Ener, & A. Singer içinde, *Poverty and Charity in the Middle Eastern Contexts* (s. 295-313). Albany: SUNY Press.
- Singer, A. (2002). *Osmanlı’da Hayırseverlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2000). Kent Yoksulluğu ve Modernitenin bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri. İ. Tekeli içinde, *Yoksulluk-Kent Yoksulluğu*. İstanbul: TESEV Yayınları.

Yediyıldız, B., & Öztürk, N. (1992). Tanzimat Dönemi Vakıf Uygulamaları. H. D. Yıldız içinde, *150.Yılında Tanzimat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

YOKSULLUĞU AZALTMAK İÇİN DAĞITIM ODAKLI POLİTİKALARIN SONUÇLARI:

İRAN DENEYİMİNDEN ÇIKARILAN DERSLER *

Muhammad Ali QASEMI

Assistant Prof. of Political Science,
Islamic Azad University, Bonab Branch.
mualiq@gmail.com

Ali KİANI

M. Sc. Instructor of Political Science,
Islamic Azad University, Bonab Branch

Özet

İran'da, son on yıl içerisinde, yoksulluğu azaltmak adına birçok farklı uygulama formüle edilmiş ve uygulanmıştır. Bu uygulamaların arasında Adalet Payı'ndan (Justice Share) mahrum kalma, Mehr-e-Reza Fonu, KOBİ'ler için ucuz krediler ve kırsal kesimde ve göçebe alanlarında yaşayanlar için sosyal güvenlik gibi programlar sayılabilir. Bu planlar, enflasyon, devlet hâkimiyeti ve rekabet ve şeffaflık alanındaki zayıflıklarla uğraşan İran ekonomisinin makro ekonomisi bağlamında incelendiğinde sonuçların tek düze olmayacağı görülmektedir. Programların etkinliği, siyasi elit ve petrol kaynaklarının bağımsızlığını ön plana çıkaran, tepeden tırnağa oy birliği ile mücadele halindedir.

Anahtar Sözcükler: yoksulluğun azaltılması, İran (İslam Cumhuriyeti), dağıtım, ekonomik planlama

Abstract

In Iran, in the last decade, different programs have been formulated and implemented for poverty alleviation; among them one can mention divestiture of Justice Shares, Mehr-e-Reza Fund, cheap loans for SEMs and social security for inhabitants of rural and nomadic areas. Analyzing these plans in the macroeconomic context of Iranian economy, which is plagued with inflation, state dominance, and the weakness of competition and transparency, makes clear that the results will not be uniform. The effectiveness of programs is challenged by lack of consensus among political elite and their independence upon oil revenues and their top-down nature.

Keywords: Poverty alleviation, Iran (Islamic Republic of), Distribution, economic planning.

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

GİRİŞ

Toplumun süregelen bir sorunu olan yoksulluk, farklı ülkelerin politika oluşturucuları tarafından uzun zamandır ihmal edilmiştir. Dolayısıyla, 'insan güvenliği' ve 'sürdürülebilir kalkınma' gibi kavramların aciliyeti yoksulluk sorununun tartışmalarında yer almıştır. Hatta bir toplumun yoksulluğu söz konusu iken ve toplumda yarattığı sonuçlar ortaya konurken o toplumun gelişmesi, iyileşmesi ve sosyal yardımlaşma endekslerinden bahsetmek mümkün değildir. Düşünür ve araştırmacılar yoksulluğun doğası ve önemini tartışmışlar ve çeşitli tanımlamalar önererek farklı unsur ve ortaya çıkan sonuçlarını sınıflandırmışlardır. Yapılan tanımlardan bahsetmeye gerek olmadığından bizim çalışmamıza uygun olan iki bakış açısını inceleyeceğiz. Bunlardan birincisi, ünlü ekonomist Amartya Sen tarafından yapılan yoksulluk tanımıdır. Amartya Sen, yoksulluğu temel yeteneklerden mahrum olma hali olarak tanımlamaktadır. Bu bakış açısına göre, yoksulluk, bir insanın gıda ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlarını görme yeteneklerinin olmayışı ya da kişinin kendi bütünlüğü, öz güveni ve bireysel özgürlük ve asgari standart eğitim haklarını korumakta yetersiz olduğu anlamına gelmektedir. (Sen, 1997:210-212). Yapılan bu tanımlamaya göre, yoksulluk bir bireyin başka gelir kategorilerine ilişkin ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik herhangi bir program kapsamında gelir düzeyi ile sınırlandırılmış değildir. Bireyler, yoksulluğun düzeyine ilişkin kapsam ve şartlarını göz önünde bulundurmalı ve birey/insanoğlunun gelişimini gerçekleştirebilmek adına eğitim, sağlık hizmetleri ve temel ihtiyaçları esas alanları kuşatmalıdır.

Bir diğer bakış açısı ise Binyıl Kalkınma Konferansı'nda (2000) kabul edilen Bin Yıl Kalkınma Hedefleridir (MDG). Bu bakış açısı ile yoksulluğa daha anlaşılır ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik daha detaylı bir yaklaşım sergilenmiştir. MDG'ye göre, yoksulluğun yalnızca açlık ya da besin eksikliği yüzü değil ama aynı zamanda diğer yüzünde eğitim, sağlık ve çevre hizmetlerinin sürdürülebilirliğini de bulundurmaktadır. MDG kapsamında yoksulluk ve açlık sorununu kökünden halletmek, anne sağlığını geliştirmek, AIDS/HIV hastalığı ile mücadele etmek ve kendi kapsamında 'Slums' olarak bilinen (MDG, 2000) sakinlerinin hayat şartlarını iyileştirmek ve sürdürebilmek adına büyük hedefleri vardır. Bu hedef ve tanımlar insan güvenliği ve yoksulluk potansiyeli gibi kavramların içeriklerine benzemektedir.

Yukarıda bahsedilen iki kavrama dayanarak, biz, yoksulluğu ekonomik, kültür, sağlık, sosyal ve çevresel unsurlarıyla farklı boyutlarda ele alıyoruz. Yoksulluğun azaltılmasının ancak düzgün uygulanan ve sürdürülebilir planların siyasetçiler tarafından gerçekleştirilmesine ve bütçenin ayarlanıp, dolayısıyla da insanı içinde bulunduğu çevrede sosyal bir varlık olarak algılamaya, bir kısmı hatalı olduktan sonra diğerinin de hata vereceğini göz önünde bulunduran bir yaklaşıma dayanmaktadır. Yoksulluk ve temel ihtiyaçlardan yoksun olma, örneğin insanların doğada bulunan kaynakları uygun olmayan şekillerde kullanmaya zorlamak gibi durumlar, çevresel felaket ve aslında yine insanoğluna dönüş yapan olumsuz etkilere sahiptir. Böylelikle, yoksulluğun yalnızca devletlerin vazgeçmeden bunu çözmeyi istemi ve çok boyutlu plan ve programlarla ancak mücadele edebileceğini söyleyebiliriz.

İran'da Yoksullukla Mücadele Programları

Bağımsız bir hedef olarak yoksullukla mücadele, İslam Devriminden önce ve sonra İran'ın ekonomik programlarının kapsamına alınmamıştır. İslam Devrimi'nden sonra, Anayasanın çeşitli maddelerinde belirtildiği gibi (örneğin 3.ve 34.madde) hükümet yoksulluk ve fakirleşme ile mücadele etmeye çalışması gerekmektedir. Ancak, Irak ile savaşın başlaması (1980-1988) bütçe ve gelirler savaşın ön cephesine yönlendirilmiş ve pek çok ekonomik plan ve proje ertelenmek durumunda kalmışlar. Savaşın hemen ardından formüle edilen ve uygulanan bir seri kalkınma programında yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin bazı kategoriler bulunabilir. Ancak, bunlar genel içeriikli ifadelerden oluşup kimi zaman programın diğer ekonomik bölümleriyle çakışmıştır. Özellikle, 2005 ve 2009 yılları arasında ortaya konulan 4. Kalkınma Eylem Planında, vatandaşların temel ihtiyaçlarının koruma altına alınması, iş edinme hakkında eşit fırsatların sağlanması, bireylere onurlu ve düzgün işlerin sunulması, işsizlik sigortalarının yaygınlaştırılması ve yoksullar için amaçlanmış desteklerin sağlanması gibi hedeflerin önemi vurgulanmıştır. (4. KEP, 2004). Bu tanımlardan, yer alan hedeflerin genel bir özelliğe sahip olup gerçekleştirilmesi için gerekli sistematik uygulamaların olmadığını açıkça anlayabiliriz. 3. dünya ülkelerinde de olduğu gibi, İran'da yapılan plan ve

alınan kararlar bir yönetim ile bir başka yönetim arasında değişiklik gösterebilmektedir. Bunun nedeni ise, alınan bu kararların uzun soluklu planlara dayanmadan, yönetimde yetkili olan kişinin kendi fikirlerinin beyanı olma özelliği taşımasıdır.

Son 10 Yıl İçerisinde İran'da Yoksullukla Mücadele Programları

İslam Devriminden sonra (1979), ve onun ekonomik, kültürel ve siyasi bağımsızlık hedeflerinin ışığında yeni İslam ekonomi politikasını gerçekleştirmeye yönelik birçok girişimde bulunulmuştur. İran'da devrimi gerçekleştirenler, özgün ve İslami olmayan ekonomik bir modelle, yoksulluğun ve geri kalmışlığın ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını düşünmekteydiler. Ancak, gerçekleşen İslam Devriminden sonraki devletin, yönetimin ve yetkili idarenin ekonomik içerikli program ve politikalarına detaylı baktıktan sonra aralarında büyük farklılıkların olduğunu görebilmekteyiz.

Savaş esnasında ve Mir Hüseyin Musavi yönetiminde, örneğin uygulanan yarı-istatistik ekonomi programı ve Rafsancani döneminde mevcut ekonomide serbest piyasa, liberal ve hatta *laissez faire* hâkimiyeti söz konusuydu ve ekonomik liberalizmi ve özelleşmesini elimine ederek yönetimin belirlediği hedefler vardı. Yukarıda bahsedilen hedefler bazı uyarlamalar ile birlikte 8 yıl boyunca Hatemi başkanlığında uygulanmıştır. Ahmadinecad yönetimi İslam İnkılâbının temel ve orijinal sloganını devam ettireceğini ve İslam usullerine uygun bankacılığın çeşitli ekonomik politikalarla ülkenin ekonomik yapısını güçlendireceğini duyurmuştu. Ahmadinecad yönetiminde, İran İslam Cumhuriyeti tarihi boyunca görülmediği kadar çeşitli ekonomik programlar sunulmuştur. Hedef kitleye yönelik sübvansiyon programları ile düşük gelirli gruplara ev sahibi olma fırsatının tanınması (Mehr Evleri, 'Maskan-e Mehr') küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) uygun kredilerle desteklemesi, kırsal ve göç bölgelerinde yaşayan kişilere adil paylaşımlar sağlamak, ülkenin genel durumunu iyileştirmek bu söz konusu planlar arasındaydı.

Eğer bu politikaları detaylı bir şekilde incelersek (ki bu çalışmanın ileriki kısmında yapılacaktır), bunların bir şekliyle aşağıdan yukarıya politikalar olduğu ve petrol gelirlerinin dağılımına bağımlı olduğu yani dağılıma dayalı politikalar olarak adlandırılabilir. Diğer bir deyişle, bu ekonomik politikalar milli serveti dağıtarak geçim düzeyini, refahı ve insanların yaşamlarını iyileştirmeyi hedeflemektedir ve gelir düzeyine göre tanımlanan yoksulluk olgusuna dayandırıldıkları görülmektedir.

Yukarıda bahsedilen politikalar, ekonomik liberalleşme ve özelleştirme gibi hükümetin diğer politikaları ile ilk bakışta çelişebilir çünkü bunlardan bazıları ekonomik alanlardaki devletin varlığını azaltmayı hedeflese de diğerleri devletin rolünü (özellikle gelirlerin dağılımında) arttırmayı hedeflemektedir. Ancak bu çalışmanın ileriki bölümlerinde de anlatılacağı gibi, bu paradoks en azından teorik düzeyde çözüme ulaşabilir.

1-1-Adalet Payları

2006 yılından itibaren ve İran İslam Cumhuriyeti Anayasası 44. Maddesinin yeni bir yorumu uyarınca (ekonomik sektör içerikli madde) yeni bir kooperatif sektörü anlayışı sunulmuştur. Bu yeni tanımlamaya göre, Özelleştirme Örgütleri devlet tarafından işletilen şirketlerin Paylarını tanımlamalıdır. Bu planın uygulamasına ilişkin kural ve düzenlemelerin hedeflerinin, refahın dağılımı ve dezavantajlı gruplarla yoksul kesimlerin güçlendirilmesi olduğu belirtilmektedir. Bu planda, tüm nüfusun onda altısına adil payların dağıtılacağı ve en düşük ondalık değerleriyle ilk iki gruba %50 indirim ve 10 yıl içerisinde geri ödeme planı sağlanacak ve 3 ile 6. Ondalık grubunda olanlara ise sadece 10 yıllık bir geri ödeme uygulanıp kar paylarının değerleri ile borçlar kapanacaktır.

Kanun ve planların raporlarına göre, bu payları alacak olan vatandaşlar, bu payları dört aşamalı süreç içerisinde elde edebileceklerdir. Bunlar, ilk aşamada devlet tarafından herhangi bir konuda koruma altında olanlar, ikinci aşamada ise kırsal ve göç bölgelerinde yaşayanlar, devlet işçileri ve emeklileri, gazi ve dullar paylarını adil bir şekilde alacaklardır. (The Eligible, 2006).

Resmi istatistiklere göre 54 milyon civarında ekonomik veri elde edilmiş ve toplanan bu verilerin 43 milyonu süreci tamamlayıp payların edinimini talep etmiş ve son olarak 38 milyon civarında

paylarını aldıklarına dair kayıtlara geçmiştir. Bu, seçkin vatandaşların yaklaşık %90'ının bu süreci tamamladıklarını göstermektedir. Resmi bilgilere dayanarak, bölünmüş söz konusu paylar 2008 yılında ödenmeye başlamış ve 11 Bin Milyar Riyal (yaklaşık 11 milyar ABD doları) değerindeki paylar, pay sahiplerine ödenirken bu paylardan 56 firmaya ait olan bir kısmı bireylere dağıtılmıştır.

Bu figür ve istatistiklerde tabii ki farklılıklar vardır ancak söz konusu bu farklılıklar çok radikal olmayıp devam eden sürecin sonucu olabilir. Bu payların bölümlerinin ödenmesi 2008 yılında başlamış olmasına rağmen 2008 yılından sonra düzgün ödenmeyen paylarda bulunmaktadır.

1-2-KOBİ'ler

Ahmedinecad'ın cumhurbaşkanlığına seçimi ile beraber, istihdam yaratılması ve yoksulluğun azaltılmasına ilişkin seçim vaatlerinin gerçekleştirilmesi için yeni programlar başlatılmıştır. Buna bağlı olarak, kabine üyeleri aşırı bir bürokrasi oluşturmadan kısa bir dönemde imkânlar yaratarak bireysel istihdam sağlanması konusunda karar almışlardır. Bu hedef takip eden yıllarda devam etmiş (2006 yılından itibaren) ve küçük ve orta boy işletmelere ve kuruluşlara (KOBİ'ler) uygun kredi ve finansal imkânlar sunulmuştur. Bu işletme ve kuruluşların performanslarına ilişkin çok farklı istatistikler bulunmaktadır. Programa göre, hedef 3 milyon kişiye iş ve meslek sağlamaktır ve Parlamento Araştırma Merkezi'nin (MRC) raporlarına göre bu işletmeler ilk iki yılda kabul edilebilir sonuçlar almışlardır (Performans..., 2007). Ancak, Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı'nın İran İstatistik Merkezi'nin (ISC) raporlarına dayanarak parlamentoya sunduğu en yeni istatistiklere göre, yaklaşık 968.000 meslek imkânı yaratılmış ve yaklaşık 215.000.000 Riyal (21.500 ABD doları) değerinde imkânlar sağlanmış.

İran İstatistik Merkezi raporlarına göre %5,3 oranında sapma tespit edilmiştir. (örneğin, iş imkânları yaratma amacı dışında başka alanlarda görülen masraflar) Ancak, İran Merkez Bankası istatistiklerine göre sapma oranı %38 olarak belirtilmiştir. Bazı eleştiriler yukarıda bahsedilen girişimlerinin sürdürülemediğini ve kendilerine tanınan imkânların riskli olduğunu ifade etmektedir. İran Merkez Bankası, KOBİ'lere sağlanan düşük oranlı kredilerin enflasyon ve likidite kaynaklarına da katkıda bulunduğuna inanmaktadır. (Ekonomist, 2010)

Ayrıca, Merkez Bankası, sunulan iş imkânlarının güvenilir olduğuna dair istatistikleri kabul etmemekte ve yaratılan iş imkânlarının 300 000 ile 400 000 arasında olduğunu tahmin etmektedir.

1-3 Mehr-e-Reza Fonu

Ahmadinecad yönetiminin ilk yılında konut sektöründeki çok yüksek ve şaşırtıcı enflasyon oranları, hükümetinin konut sektörü ve yüksek enflasyon oranları ile ilgili çok önemli kararlar almasını gerektirdi. Mehr-e-Reza Fonu kurulmuş ve bu yeni fonun temel amacı konut sektöründe evlerin fiyatlarını düşürmektir ve bu amaçla kullanılmayan hazine arazileriyle kamusal tesisleri harekete geçirmektir. Evlerin fiyatlarını düşürmek ise arsa ve arazi değerlerini elimine ederek gerçekleştirilmiştir. Bu Fon, 25000 ve daha az nüfusa sahip olan yerleşim alanlarında kullanılmakta ve her yıl toplam 200 000 konut yapmayı amaç edinmektedir. (Mehr Evleri, 2010)

Yayınlanan raporlara göre, yaklaşık 4500 hektarlık alan 236 000 evin inşası için kullanılmış ve 370 000 başvuru yapan adaydan 250 000 tanesi onay görmüştür. 155 000 konutun inşası için izni alınmış ve yaklaşık 106 000 konutun inşasına başlanmıştır. **Bu birimlerin yetkili olan ev sahiplerine verileceği ve arsaların 99 yıl süreyle kiralanacağı duyurulmuştur. Mehr-e-Reza Fonunun iki ayrı hedefi daha vardır. İş imkânları yaratmak ve iş fırsatlarının korunmasını sağlamak ve özellikle kırsal kesimlerin olumsuz etkilerinin hissedildiği bölgelerde genç insanların evlenmesini sağlamak amaçları arasında yer almıştır. Bu programlar hakkında detaylı, güvenilir istatistiksel veriler bulunmamaktadır ama yapılan bazı değerlendirmeler bu konuda başarının elde edildiğine inanmamaktadır.**

Parlamento Araştırma Merkezi raporlarına göre, örneğin, program bazı nedenlerden dolayı başarılı olamamıştır. Bu nedenlerin arasında sağlanan imkânların az olması yer almıştır. (10-20 milyon Riyal= 1000-2000 ABD dolarına eşit olup yüksek enflasyon karşısında, yaklaşık %13, yok denilecek kadar az bir değere sahiptir) Ancak, istatistiklere göre ve resmi basılan raporlar doğrul-

tusunda bu program uygulanmaya konulduğu ilk iki yılında başarılı bulunmuş ve uygulamaların %80 oranında etkililiği ispatlanmıştı. O dönemde gerçek anlamda iş fırsatı yaratma konusundaki başarı oranı ise %95 idi. Yaklaşık 1 100 000 başvuru yapan aday bu imkânlardan yararlanmıştır. (Hasanpour,2007:11-12)

1-4. Kırsal ve Göç Bölgelerine Sosyal Güvenlik Fonu

Kırsal ve göç bölgelerinin koruma altına alınması son 10 yıl içerisinde Şah rejimi kapsamında tartışılmış ama Devrimin ve savaşın ortaya çıkması ile ulaşılmaması istenen hedef 30 yıl içine dağıtılmıştı. 2004 yılında Geniş Kapsamlı Sosyal Refah ve Sosyal Güvenlik Sisteminin onaylanmasıyla bu yönde radikal bir ilerleme kaydedilmişti.

İran'da yer alan kırsal bölgelerde 4,5 milyon ev sahibinden yaklaşık 1,5 milyonu öyle ya da böyle bir şekilde bağış kurumlarının koruması altındadır. Bu veri ve tahminlere dayanarak, kırsal bölgelerde görülen mutlak yoksulluk kentsel alanlarda olduğundan çok daha fazla olduğunu güvenle ifade edebiliriz. Ahmedinecad yönetimi kırsal ve göç bölgeleri adına yatırım yapmış ve bunu o bölgelerde yaşayan kişilerin yılda 90 günlük primlerini ödeme şartı ile gerçekleştirmiştir. Bu şekilde gerçekleştiği takdirde devlet geri kalanı karşılayacak ve o bireyler sağlık hizmetlerinden yararlanma fırsatı bulmuş olacaktı. Bu hareket, dezavantajlı bölgelerde yaşayan halkın durumunu iyileştirmek ve yoksulluğun dindirilmesi yönünde atılmış önemli bir adım oluşturmıştır. Ancak, maalesef, siyasi ve iç çatışmalardan ötürü, bu programın uygulanması ertelenmiş ve bu programın ve yatırımın başkanlığını yapan kişi iki yıl süreyle seçimlere katılamamıştı. Diğer yandan, yapılan uygulamada yaş sınırının getirilmesi (erkekler için 50 yaş, kadınlar için ise 45 yaş olarak belirlenmiş) yetkili olan ev sahiplerinin sayısını yarıya indirmişti. Bu programın iptal edilme prosedürü ise 3 yıllık bir zaman dilimine yayılmış ve Majlis tarafından yeterli bir bütçenin ayrılmış olmasına rağmen (1600 Milyar Riyal= 1,6 Milyar ABD doları) ancak dört yıl sonra hedefe ulaşılmış ve 1 milyon ev sahibi sosyal güvenliklikten yararlanmış, son istatistik raporlarına göre kırsal bölgede yaklaşık 810 000 ev sahibi sosyal sigorta programına dâhil edilmiştir. (2007 faaliyetleri) Bu figür, siyasi içerikli hedefler bir yana bırakıldığı takdirde, hedefler her ne kadar küçük de olsa kırsal bölgelerde yaşayan insanların ekonomik şartlarında iyileşme vaat etmektedir.

İran İslam Cumhuriyetinde Makro Ekonomi Politikası

Uygun makro ekonomi içerikli programlar olmadığı sürece yoksulluk sorununun ortadan kaldırılması ya da etkilerinin dindirilmesinin mümkün olmadığı açıktır. Dolayısıyla, bu durum son 10 yılda İran'da makro ekonomi dinamiklerini yakından incelemeyi gerektirmiştir. Bu çalışmanın başında da söylediğimiz gibi İslam usullerine uygun yönetilen ekonomi için farklı anlamlar çıkarılabilir ve aynı zamanda, bu getirilen açıklamalar kendi aralarında dâhil çalışmaktadır. Ancak, analiz yapan uzmanlar, sorunun İran ekonomisinde olan yapısal sorunlar olduğunu ve uygulanmak istenen gelişim amaçlı programların gerçekleştirilmesi için bu yapısal sorunların çözülmesi, bir başka programa girişmeden önce sorunları tanımlamak ve daima göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedirler.

Bu yapısal sorunların arasında ekonomik alanda devletin hâkimiyeti yer almaktadır. Bu sorunun temeli ise özel sektörün devletin ekonomisinde çok küçük bir alanda yer almasından da kaynaklanmaktadır. İslam Devriminden sonra, Pehlevi rejimi yetkililerinin görevden uzaklaştırılması ve firma ve fabrikaların devrimci kurumlara (Bonyard) dönüşmesiyle bu sorunu biraz daha göze çarpar duruma gelmiştir. Bunun sonucu olarak, Irak savaşının sona ermesinden sonra (1988), özelleştirme tüm hükümetler için resmi politika haline dönüşmüştür. Bir diğer yapısal sorun ise, ulusal üretimin devletin koruması ve sübvansiyonu altında olmasıdır. Bu durum özellikle benzin ve gıda sektörlerinde görülüp yıllık bütçenin büyük payını emdikleri söylenebilir. Birçok analiz uzmanı ve hatta siyasi **üyelerinde katıldığı** gibi vatandaşlar bu haklardan eşit olarak yararlanamamakta, **Örneğin, kırsal bir bölgede ikamet eden vatandaşlar** ve dezavantajlı gruplardakiler arabaları olmadığı için bu doğal kaynak ürünlerinden faydalanamamaktadır. Bu durumun çözümü savaşın sonrasında tartışılmıştır. Bunların yanı sıra, rekabet ortamının olmaması da İran ekonomisinde sorun teşkil etmektedir. Devlet yönetiminde olan İran ekonomisinde kimse rekabet ortamı hakkında tek kelime edememektedir. Rekabet ortamının olmaması ise sırayla diğer sorunlara da yol açmak-

tadır. Diğer yandan, rekabetin olmaması İran ekonomisinde tekellilik yaratmakta ve bu durum ise ürünlerinin kalitesini arttırma gereği duymayan üreticileri tatmin etmekte, onlar da ürün kalitesi ve hizmet anlayışını yükseltme gereği duymadıkları gibi fiyatları düşürmeyi de gerekli görmemektedirler. Şeffaflık konusunda zayıflık da rekabet ortamının oluşmasını olumsuz yönde etkilemekte ve gerek bürokratik gerekse de ekonomik anlamda yolsuzluklara sebep olmaktadır. Siyaset yapan kişiler tüm anlayışları ve vurguladıkları konularda farklılıkları olmasına rağmen bu konuda ortak bir noktada buluşmaktadırlar. Aşağıda yapısal sorunlarla mücadele eden makro ekonomik politikaları sıralamaktayız.

A. Ekonomik Liberalizasyon:

Devam eden savaşın baskısıyla 1980'li yıllarda devlet temel ihtiyaçların giderilmesi amacıyla kuponlar uygulamaya koymuş ve bunu yüksek oranlı enflasyonun daha fazla olumsuz etki yaratmasını engellemek ve nispeten daha zayıf ve güçsüz sosyal gruplara sağlamıştır. Bu uygulanan program devleti, ekonomik anlamda en büyük aktör haline getirmiştir. Devletin hacmini geliştirerek normal şartlarda devletin olmadığı alanlara da girmesini sağlamıştır. Savaşın sona ermesiyle mevcut bu sistemin elimine edilmesi ve yerini açık ekonomiye bırakması zayıf ve güçsüz vatandaşlarını korumaya devam etmesi devletin en temel amacı haline dönüşmüştür. Bazı planlar, Rafsancani ve Hatemi yönetiminde uygulamaya konulmuş ve kısa bir süreliğine bile olsa %50 oranına kadar yükselen yüksek enflasyona neden olmuştur. Ahmedinecad yönetiminde ise bu politika başka bir terminoloji ile sürdürülmüştür.

Bu planlara, kurallarına ve uyarlamalarına göre sosyal hizmetler ve temel ihtiyaçlar adına devletin sağlamış olduğu imkânlar ortadan kaldırılarak tarımsal faaliyetlerin kabulü başlayacaktır. Kitlelerin göstereceği tepki ve yapacağı protestoları göz önünde bulundurarak siyasetçilerin tedbirli olmaları, uygulamaları geciktirmelerine neden olmuştur. Bu planın uygulanma amacı, bir sonraki planla yakından alakalı olup (çalışmanın bir sonraki bölümünde ele alınacaktır) bazı bölgelerde gerçekleşmeye başlamıştır.

B. Hedef Kitleli Sûbvansiyonlar:

Bu politika, izlenen bir önceki politikanın tamamlayıcı özelliğini taşır ve sùbvansiyonların kaldırılması durumunda bunun yoksullar üzerinde bir etkide bulunmayacağı bir ortamı oluşturmayı amaçlar. 'Bu kaynakların destek oluşturması hedefi' hareketinin kural ve uyarlamaları gereğince, devlet vatandaşlarının gelir düzeyleri hakkında detaylı bilgi ve veri toplaması gerekir. Onların gelir düzeylerine göre sınıflandırmalı ve devletin imkânlarından yararlanabilmeleri ölçüsünde belirlenmelidir. (Full text, 2009) Sağlanan bu desteklerin nakit olarak ödenecek ve belirli periyotlarla yapılacak ödemeler fayda sahiplerinin kendi banka hesaplarına yatırılacaktır. Bu plan, zamanla birçok uyarlamadan geçmiştir. İlk etapta, gelir düzeylerine bakılarak herkesin bu imkânlardan yararlanabileceği duyurulmuştu. Ama ikinci etapta, yetkililer sadece dezavantajlı ve yoksul grupların bu imkânlardan yararlanabileceğini ifade etmişlerdir. Bu hareket şimdi son aşamasında olup önümüzdeki aylarda tamamen uygulamaya konulacaktır.

Uygulanacak olan bu programda, yaralanacak olan kişi sayısı ya da bu kişilere ne kadar para ödeneceği konusunda programın boyutunu ifade eden resmi güvenilir ve istatistiksel veriler bulunmamaktadır.

Tüm bu politik yaklaşımları ele alarak, devletin uygulamaya koyduğu bu programlarda daha ziyade paradoks halinde uygulamalar görülmüştür. Örneğin özelleştirme, devletin alanını minimize etmek ve özel sektörün faaliyet alanını genişletmeyi hedef alır. Diğer yandan ise, yoksul kimselere yapılan nakit yardımları ve desteklerde, devletin ekonomik alanda hareket alanını genişletecektir.

Biz bu paradoksun en azından teorik düzeyde açıklanabileceğini düşünüyoruz. Yapılan desteklerin nakit olarak ve adil payları dağıtılması dağıtım yapılan alanda devletin varlığını ve etkisini arttırmaktadır. Ancak, özelleştirme üretim alanında devletin varlık gücünü azaltmakta ve bu bakış açısından bakıldığında zamanda devletin ekonomik yaklaşımının dağıtım odaklı olduğunu ifade edebiliriz.

DEĞERLENDİRME VE EDİNİLEN DERSLER

Yukarıda bahsedilen bakış açıları ve planlara dayanarak ve diğer ülkelerin deneyimlerini dikkate alarak, İran'da mevcut yoksullukla mücadele programlarının avantaj ve dezavantajlarını inceleyebiliriz. Bu bağlamda İran'ın deneyimlerinden dersler çıkarabileceğimiz görülmektedir (Bu değerlendirme yapılırken bu planların bazıları ve hatta muhtemelen önemli bir çoğunluğunun uygulamalarının ilk aşamasında olduğu belirtilmelidir):

1-Yoksullukla mücadelenin teorik ve metodolojik konuları üzerinde *Politik ve akademik elitler arasındaki mutabakat eksikliği*, özellikle Parlamento ve hükümet arasında politik iç çatışmalara neden olmaktadır; bu bağlamda "Destekleme Hedefi Eylem Planı" ve kırsal alanda yaşayanlar için sosyal güvenlik üzerine uyumsuzlıklardan bahsedebiliriz. Birçok düşünür ve politikacı, yoksulluğa yoksulluk çalışmalarındaki yeni yönelimlerle miadını doldurmuş, yoksulluk sınırı açısından bakmaktadır (Araee,2005:14), ve pek çok plan ve eylemin gelir açığını azaltarak yoksullukla mücadeleyi hedeflediği görülmektedir.

2-Farklı kuruluşlar tarafından (örneğin Merkez Bankası ve İran İstatistik Merkezi gibi) yayınlanan ekonomik performanslar ve durumlar ve çelişen istatistiklerle ilgili *Güvenilir ve kabul edilebilir istatistik ve verilerin eksikliği* performansların objektif olarak değerlendirilmesini ve ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Güvenilir veriler sağlanmadıkça karar alma ve uygulama faaliyetleri anlamsızlaşmaktadır.

3-*Enflasyon*, yoksullukla mücadele uygulanan programlar için en tehlikeli tehdittir. Enflasyonun etkisiyle kötüye giden bir ekonomide, zengin daha zengin, yoksul ise daha yoksul konuma gelmektedir. Bu durumda nakit destekleri de etkilerini kısa bir sürede kaybetmektedirler. Bu durumda, enflasyonun kontrol altında tutulması, yoksulluğun azaltılması için uygulanacak olan programlarda ön gereklilik özelliği taşır. Bu çalışmanın başında da belirtildiği gibi, İran'da siyasi ve zıt görüşlerden dolayı enflasyon verilerinin son yıllarda %10'dan aşağıda hiç olmadığı anlaşılmakta ve bu durum ise nakit desteklerinin gerçekleşmesine engel olmaktadır.

4-Âdem-i merkezileşme yoksulluğun kaldırılmasına ilişkin bir ön koşul teşkil etmektedir. Bu merkezileşmenin önemini tartışmaya gerek yoktur ancak yoksulluğun bir yerel problem olduğunu ve kurbanlarının da etiyle kemiğiyle insanlar olduğunu hatırlamak gerekir. Bir merkezden yönetilen programlar, tek tip olmaları nedeniyle oldukça çeşitli yerel şartları ve konjonktürü göz önünde bulunduramamakta, bu nedenle de yerel halkın sorunlarına uzak kalmakta ve ihtiyaçlarını giderme hususunda yetersiz kalmaktadırlar. İran'da bu sorun açıkça ortadadır. Ayrıca, yoksulluğun giderilmesi için nakit desteğinin sağlanması bir çözüm değildir. Çözüm, bu bölgelerde yaşayan insanlara kalıcı şartlar sunarak, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri sağlanmasıyla ancak gerçekleşebilir. Ayrıca, bilinmesi gerekir ki adil payların dağıtımları merkezileştirme etkisini ortadan kaldıramamıştır çünkü devlet yine temel mülkiyet sahibi olarak işlev görmüştür.

5. Yoksulluğun kaldırılmasında bir diğer ön koşul ise *güçlendirme* politikasıdır. Yoksullukla mücadele eden her program için eğitimin sağlanması temel bir şarttır ve programın sonunda yoksul kişiler kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Sosyal yardımlaşma ve sosyal hizmetler bakanlığına bağlı resmi istatistiklerine göre İran'da işsiz olan nüfusun %75'i için sanayi ya da bilgi işlem alanlarında iş bulmak hiç de kolay değildir. Bunun nedeni ise onların yeterince eğitilmiş olmaması ve vasıfsız konumda iş aramalarıdır. İran hükümeti yeni bir program uygulamaya koymaya çalışmışsa da (Hejrat Planı) bu program hakkında yeterli veri ve bilgiye sahip değiliz. Bilindiği kadarıyla bu program kırsal alanlarda yaşayan kişilere eğitim sağlayarak onların güçlenmesine yardımcı olmayı içermektedir. Eğitim, yoksulluğun kaldırılmasında önemli rol oynayan bir unsurdur. Eğitilmiş kişiler hem daha güçlü olmakta hem de kendilerini ifade etmekte ve karşılarındaki yetkililere hitap ederken kendilerine saygı duyulmasını sağlayabilirler. Hesap verebilirlik, yoksulluğun giderilmesinde önemli olan bir diğer husustur çünkü 3. Dünya ülkelerinde bürokratik çatışmalar ancak hesap verme bilinciyle hareket edildiğinde çözüme kavuşur. Genel anlamda açıklamak gerekirse, yoksulluğun giderilmesi tek düze (yukarıdan aşağıya) bir proje değildir, enteraktif özelliği ile yönlendirilmelidir. İran'da uygulamaya konulmuş programların yukarıdan aşağıya özelliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

6-Eşit fırsat ve imkânların sağlanması yoksulluğun azaltılmasında kalıcı etkilere sahiptir. Eşitsizlikler bireylerin kendi aralarındaki farklardan ve bölgesel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Eşit imkânlar, kalıcı olarak yoksulluğun giderilmesi konusunda ancak düzgün bir eğitimden, sağlık imkânlarından ve piyasalarda rekabet ortamının oluşmasıyla toplum içinde sağlanabilir. İran gibi ülkelerde, etkili olmayan devlet bürokrasisi ve merkezileşme, başkent ve metropollerde sanayi bölgelerinin aşırı yoğunlaşması fırsat eşitliğinin doğmasına engel olmaktadır. Bu şartlar, devlet yardım ve koruyucu politikalarının etkisini azaltmakta ve kısa süreli etkilerin gelişmesine sebep olmaktadır. Yardım edilmesi ve iyileştirilmesi hedef alınan kitleler ise bu kaynakları verilen amaçları dışında kullanmakta ve dolayısıyla da devletin bu yardımlarla sağlanmasını beklediği olumlu etkiler yerine likidite artışı, enflasyon gibi olumsuz sonuçlar doğmaktadır. Genel olarak, yoksulluğun kaldırılmasına ilişkin uygulanan programlarda şartlar ve fırsat eşitliği sağlanarak bu uygulamaların kalıcılığı temin edilmelidir. Buradan anlaşılmaktadır ki âdem-i merkezileşme bu amaç için uygulanmaya konulmuştur. Bölgelere yetkililerin atanması ile sorunlar yerinde incelenerek çözüme kavuşturulmalıdır. Ancak, bunu beklemek ve görmek gerekir. Eğer İran'da uygulanan ya da uygulanmayı düşünülen yoksulluğu azaltma içerikli programlara bakılacak olursa, bu programların her birinin sonuç ve etkilerinin farklı olduğunu ve durum değerlendirilmesi gerektiğini anlıyoruz. Bu programlardan, örneğin nakit desteği ve dağıtımı kısa süreli bir iyileşme gösterebilir bu da ancak enflasyon kontrol altında tutulabilirse eğer mümkün olur. Ancak, Sosyal Sigorta Yatırımları kırsal bölgelerde, tamamen uygulanabildiği takdirde uzun soluklu bir çözüm teşkil edebilir. Bu durum yoksulluğun giderilmesine aynı zamanda katkı sağlayabilmektedir. Ancak, bazı programların sonuç etki ve değerlendirmeleri yapılmadan ve hatta programlar uygulanmadan önce ülkede yer alan makro ekonomi sorunlarının da çözülmesi gerekmektedir. Yoksulluğun giderilmesi yönünde fikir birliği oluşturulduktan sonra farklı kurum ve örgütlerin de destekleri ile birlikte kısa ve orta süreli çözümlere ulaşmak mümkün olabilir. İkinci bakış açısıyla, yoksulluğun azaltılması ya da kaldırılması adına faaliyet gösteren bu kurum ve örgütlerin tek bir çatı altında toplanarak çeşitli bölgelerde çeşitli sektörler ile aralarında organik bir bağ oluşturmalıdırlar. Bu yeniden kurumsallaşmaya İmam **Humeyni Komitesi**, Şehid Recai Örgütü, resmi bağış kurumları, Özürlü ve engelli vatandaşlara destek olan kurumlar, Anne Sağlığı üzerine çalışan kurumlar, Cihad ve Tarım Bakanlığı ve bunlar gibi diğer örgüt ve kurumlar dahil edilebilir. Bu kurum ve örgütlerin birlikte hareket etmesi halinde oluşan görevdeşlik yoksulluğun kaldırılmasına ilişkin radikal sonuçlar vereceği açıktır. Ancak, yukarıda bahsi geçen kurum bürokratları bu entegrasyonu, Hate-mi döneminde Yapım Cihadı Bakanlığı ve Tarım Bakanlığının entegrasyonu tecrübesinden sonra kabul etmeyebilir.

Üçüncü ve son olarak, yoksullukla mücadele eden ve yoksulluğu azaltmaya çalışan programlar bu denli yüksek enflasyonun olduğu bir ortamda başarı elde edemeyecektir. Rekabet ortamının eksikliği, şeffaflık ve devletin hâkimiyeti konusundaki eksiklikler bu başarıya engel teşkil etmektedirler. Bu durumda, yoksulluk ve onu kaldırma girişimleri sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olarak kalacak, sürdürülebilir kalkınma da yoksulluk ortadan kaldırılmadan başarılamayacağı için bu iki büyük hedef karşılıklı birbirlerini içereceklerdir.

KAYNAKÇA

4. Kalkınma Eylem Planı (2004) (Qanun-e-baname-ye chaharom), çevrimiçi olarak aşağıdaki adresten temin edilebilir: <http://www.dolat.ir/pdf/program.pdf>
- Araee, Seyyed Muhammad Mahdi(2005/1384), Pathology of poverty eradication plans in Iran,(asibshenasi-e barnameha-ye faqrzodayi dar Iran), Faslname-ye Elmi-Pezhuheshi-ye refah-e ejtemai(Sosyal Yardımlaşma Araştırma Makalesi), Cilt no.5,sayı.18. s.1-20.
- SEM planlarının savunulması (Defa az bongahha-ye zudbazdeh),(2010), çevrimiçi adres aşağıdaki gibidir: <http://www.iraneconomist.com/economic/ecnomy-bazaar/29438-2010-08-16-05-15-29.html>. Ziyaret tarihi: Aug/24/2010.
- Hasanpour, Ebrahim(2008/1386), Mehr-e Reza Yatırımları: Doğa ve Kazanımlar, (Sanduq-e mehr-e Reza:mahyat va dastavardha),Gozaresh-e Jomhur,no.19.
- Heyderi Kord-e zanganeh, Gholamreza (2007/1386), Adil Paylar: Doğa ve Siyaset (saham-e edalat :mahyat a siyasatha),Gozaresh-e Jomhur ,no.8.
- Mehr Evleri (Maskan-e Mehr),(2010),İslam İnkılâbı Konut Yatırımları Resmi web sitesi, çevrimiçi adresi aşağıdaki gibidir: <http://www.bonyadmaskan.com/portal/home/default.aspx?categoryid=382892303-d139->

449a-8f79-38112e05c914. Ziyaret tarihi: 6 Eylül, 2010.

Sen, Amartya (1997), Ekonomik Eşitsizlik Hakkında, Clarendon press, Oxford.

The eligible (Mashmulan-e Tarh)(2006), <http://www.vase.ir/index.aspx?siteid=81&pageid=374>. Son Ziyaret tarihi: 6 Eylül, 2010.

Desteklerin Hedeflenmesine İlişkin Full Text (Matn-e kamel-e qanun-e hadafmand kardan yaraneha), (2009), çevrimiçi adresi aşağıdaki gibidir: <http://www.dolat.ir/Nsite/fullstory/?id=186120>. Son Ziyaret tarihi: 5 Eylül, 2010.

KIRSAL ALANDA YOKSULLUKLA MÜCADELE İÇİN YEREL KALKINMA PROGRAMINA TOPLUMSAL KATILIM:

ENDONEZYA MERKEZ JAVA'DA DURUM İNCELEMESİ *

Prof. Dr. Waridin WARIDIN

İktisat Fakültesi, Diponegoro Üniversitesi
Endonezya
E-posta: waridin_dr@yahoo.co.id

Dr. H.M. CHABACHIB

İktisat Fakültesi, Diponegoro Üniversitesi
Endonezya
E-posta: chabachib@undip.ac.id

Dr. Indi DJASTUTI

İktisat Fakültesi, Diponegoro Üniversitesi
Endonezya
E-posta: indi@undip.ac.id

Prof. Dr. Indah SUSILOWATI

İktisat Fakültesi, Diponegoro Üniversitesi
Endonezya
E-posta: indah-susilowati@rocketmail.com

Özet

Bu çalışma, Endonezya kırsal kesiminde, yerel kalkınma programına toplumun katılım düzeyini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Yapılan çalışmada, toplumun belli bir ölçüde yerel kalkınma programının dört aşamasına katıldığı ortaya çıkmıştır: karar alma, uygulama, yardımları paylaşma ve değerlendirme. Ancak, her bir aşamaya katılım yoğunluğu düşükten orta düzeye sıralanmıştır. Yerel kalkınma programına toplum katılımını artırmak için çeşitli çalışmalar önerilmekte ve diğer hedef gruplara gerekli teknik, yönetim- danışmanlık desteği ve yeterli bilgi sağlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: katılım, yoksulluğun azaltılması, kırsal alan, Endonezya

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

Abstract

This study is aimed to assess the level of community participation in local development program with the case of rural area in Indonesia. The study found that to a certain extent, the community has participated in the four phases of local development program, namely: decision making, implementation, sharing benefits, and evaluation. However, the intensity of participation in each phase was ranged from low to moderate. Several efforts to improve community participation in the local development program, among others are providing appropriate technical and management advisory supports and sufficient information to the target members were recommended.

Keywords: participation, poverty alleviation, rural area, Indonesia.

GİRİŞ

Kırsal kalkınma programlarına toplumsal katılımın önemi bir kaç on yıldan beri vurgulanmaktadır. Terimin gelişmekte olan ülkeler arasında farklı yoğunlukta çeşitli tanımları ve kapsamaları vardır. Ancak, bu katılım yoluyla, kalkınma politikalarının kırsal kalkınmanın daha pratik gerçekleştirmesinin daha iyi kavranacağına inanılıyordu. Üstelik katılım ekonomik olarak zayıf olan yoksul insanlara ayrıcalık tanımayla demokrasiyi teşvik aracı olarak görülmeye başlandı (Ingham, 1993). Endonezya temelde bir adalar ve tarım ülkesidir. İnsanların yaklaşık dörtte üçü kırsal kesimde yaşar ve tarım ve kırsal faaliyetlerle uğraşırlar. Ziraat sektöründe olan insanların çoğunluğu ekonomik olarak kısıtlı küçük ölçekli çiftçilerdir. Ancak, yaşam standartlarını geliştirmek için uygulanan çeşitli gelişim programları ve etkinlikler aracılığıyla güçlendirilmeye ihtiyaçları vardır. Bu, çaresizlik, yoksulluk ve tecrit durumunu bastırmak için yoksul insanları yardım yollarından biridir.

Endonezya'nın bağımsızlığından itibaren, bir dizi kırsal kalkınma programları başlatıldı. İnsanların yardımıyla insanları güçlendirerek yoksul insanların yaşam standartlarını yükseltmeye yardım etme amaçlanmıştır. Programlar ve aktiviteler özellikle zirai ve kırsal sektörlerin olduğu kalkınma sektörlerinde çeşitlidir. Teknik, yatırım ve yönetim yardımları devlet ve diğer yardım kuruluşlarınca yoksul insanlara sağlanır. Örneğin, tarım ve kırsal sektörde birçok kalkınma faaliyetlerinde kullanılan yaklaşımlardan biri yerel halk ve destek kurumlarının kalkınma faaliyetlerinde diğerleri ile işbirliği içindeki ortak yönetim süreçleri ile olmalıdır. Bu yaklaşımı uygulayarak, kalkınma programları ve faaliyetleri kırsal insanlara sürekli yardımlar sağlaması ve sürdürülebilir olması istenir.

Tarım ve kırsal kalkınma ile ilgili çeşitli çalışmalar gelişmekte olan ülkelerde kalkınma programına toplum katılımının önemini vurguladılar (Cohen ve Uphoff, 1980; Birleşmiş Milletler, 1990; Burkey, 1993; Waridin, 1999). Kalkınma çabalarına insanların katılımı tepki ve katılım düşüncesi oluşturmak, iştiaak derecesini artırmak ve yerel kaynakların harekete geçirmektir. Burkey (1993) kalkınmasının özü yerel insanların kendi yaşamlarını değiştirmeyi, onların kendi problemlerini çözmeyi öğrenmeleri üzerinde süreç olduğunu doğrular.

Malzemeler ve Yöntem

Malzemeler:

Çalışmanın temel amacı, Endonezya merkez Java'nın Kendal ve Demak ilçeleri yerel kalkınma programına toplum katılım düzeyini belirlemektir. Çalışmanın özel amaçları: (a) çalışmadaki yerel kalkınma programlarına katılım yönünde toplumun tutumunu analiz etmek ve (b) toplum katılımını geliştirmek için politika önerileri sunmak.

Yoksulluğu hafifletmek için tarım ve kırsal kalkınmada hükümet ve sivil toplum örgütlerinin işbirliğini artıracak hükümet ve sivil toplum örgütlerden taahhütleri vardır. Bu ortak yönetim geliştirme insanları güçlendirerek gelişme faydalar sağlayan bir araç olarak tasarlanmıştır. Bu çalışmanın bulguları yerel kalkınma programlarına katılan topluluğun durumu ve formunu daha iyi anlamayı saylayacaktır. Bulgular yerel kalkınma programlarının planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde yer alan çeşitli kuruluşlar ve diğer organizasyonlar için de kullanışlı olabilir.

Birçok gelişmekte olan ülkede halk katılımına yapılan vurgu, kırsal projeleri büyük ölçekli yoksulluğu azaltmanın yolu olarak gören 1960 ve 1970'li yıllardaki kalkınma projeleri ile kendini önce-

den göstermiştir (Ingham, 1993; Waridin, 1999; Susilowati vd., 2004). Katılımla kalkınma politikalarının kalkınmanın pratik gerçeklerini daha iyi kavrayacağına inanılırdı. Katılım ekonomik olarak zayıf olan yoksul insanlara ayrıcalık tanımayla demokrasiyi teşvik aracı olarak görülmeye başlandı. Chambers (1983)'in yoksul insanların çoğunluğunun içine kilitlendikleri karşılıklı durum takviye ya da güçsüzlük, savunmasızlık, yoksulluk ve izolasyon gibi "mahrumiyet tuzağı" olarak terimlendirdiği şey kırmak anlamındadır. Yaklaşımın altında yatan felsefe yerel insanlar yüz yüze kaldıkları problemlerin ne olduğunu ve bu problemleri en iyi nasıl çözeceklerini hükümetin yaptığından gelişmişliğin çok daha büyük ölçüsünde bilmeleridir (Rigg, 1991; Bruns, 1993). Bir dizi çalışma da kalkınma programına katılımın önemini vurgulamaktadır (bkz. Cohen ve Uphoff, 1980; Birleşmiş Milletler, 1990; Burkey, 1993; Waridin, 1999; Susilowati ve diğerleri, 2004). Kalkınma çabalarına insanların katılımı, katılım ve tepki düşüncesi oluşturmak, iştihak derecesini artırmak ve üretken amaçlar için yerel kaynakların harekete gerdirmeyi saylayacaktır. İnsanların kendi yaşamlarını değiştirmeyi ve kendi problemlerini çözmeyi öğrenmeleri süreci kalkınmasının özüdür.

Katılım tanım veya yorumda herhangi tek girişime karşı koymaktadır. Oakley ve diğerlerinden. (1991) aktardığı gibi Paul'a göre toplumsal katılım kişisel gelişim, kendine güvenen veya onların besledikleri diğer değerler açısından onların refahını arttırmak için ihtiyaç sahibi veya müşteri grupları bir kalkınma projesinin yürütülmesine ve yönlendirilmesine etki ettiği aktif bir süreçtir. Kalkınma ile ilgili olarak katılım insanların kara alma aşamasında, programların uygulamasında, kalkınma programlarındaki yardımlarda paylaşım, böyle programları değerlendirme için çalışmalarda yerelmalarını içermektedir (Cohen ve Uphoff, 1980). Pretty (1995)'e göre, katılımın tipolojisi, manipülatif katılım, pasif katılım, danışmanlık, malzeme teşvikler, fonksiyonel katılım, interaktif katılım ve kendini seferber etmeyi içermektedir.

Literatür katılımın nicel göstergeleri üzerinde niteleyici göstergelere göre daha güçlüdür. Oakley ve diğerleri (1991) tarafından bir dizi kaynaktan çıkarılan nicel göstergelerin bileşik listesi aşağıdadır. (1) ekonomik göstergeler, (2) örgütsel göstergeler, (3) proje faaliyetlerine katılım, (4) kalkınma hareketi. Nicel göstergeler yalnız tam katılım süreci değerlendirmek için yeterli olduğunu çok az kişi iddia edebilir; gerçekten, Oakley ve diğerleri (1991) gösterdiği gibi Rugh onların "ilişkili, uygun ancak sınırlı" olduğu yorumunu yapar; benzer şekilde Cohen ve Uphoff (1977) daha geniş bir boyut için gerekliliğin farkındadır. Ancak böyle nicel göstergelerin kullanımı başlamak için iyi bir yoldur. Oakley vd. (1991) katılım sürecinin değerlendirilmesi için göstergeler (1) planlama aşamasında yararlanıcıların rolü, (2) uygulama aşamasında yararlanıcıların rolü, (3) bakım aşamasında yararlanıcıların rolü ve (4) yararlanıcılara proje bağlantılarından oluşmakta olduğundan bahsetmiştir. Cohen ve Uphoff (1980) modelini kullanarak, Bahaman (1992), Waridin (1999) ve Susilowati vd. (2004) toplum katılımının derecesinin yaş, eğitim, deneyim, gelir, aile sayısı ve uygulama süresi gibi çeşitli faktörlere bağlı olduğunu doğrulamıştır.

Yöntem:

Çalışma alanı

Araştırma Mart -Nisan 2010'da Endonezya, Java Merkez, Kendal ve Demak ilçelerinin kırsal topluluklarda yapıldı. İki çalışma alanları ortak yönetim süreçlerinin düzeyinde farklı olduğu hipotezi vardır (Susilowati, 2001; Susilowati vd., 2004). Bu topluluğun dış özellikleri ve yerel kurumların veya altyapıların mevcut olmasına tabidir. İlçelerin seçimi Kendal ve Demak'ın tarım toplumu profileinde farklı bir özelliğinin var olması sebebiyleydi.

Veri ve örnekleme

Standart bir anketle yönlendirilen ve eğitimli Sayımcılar tarafından kişisel görüşmeler yoluyla kesitsel araştırma, veri toplamak için tasarlanmıştır. Toplam 60 kırsal katılımcı (Kendal, n = 30 ve Demak, n = 30) çok aşamalı örnekleme yöntemiyle örneklem olarak seçilmiştir.

Analitik yaklaşım

Çok değişkenli analizler (Hair ve diğerleri, 1998) kullanıldı ve tanımlayıcı istatistiklerle de tamamlandı (bakınız Mason ve diğerleri, 1999; SPSS, 1996). Sosyal bilimler için istatistik paket

programı(SPSS) bu çalışmada veri analizi yapmak için kullanılmıştır. Çalışmanın tarafından takip detaylar aşağıdaki gibidir. (a) tanımlayıcı istatistikleri: frekansları, açıklayıcı özet, çapraz sekme ve diğer göstergeler gözlenen değişkeler ve katılımcının profillerini tanımlamada kullanıldı ve (b) çok değişkenli istatistik: regresyon ve diskriminant analizleri çalışma alanında toplumsal katılımına yönelik faktörleri belirlemede kullanıldı. Üstelik bağımsız t-testi(Mason vd. 1999) ile ortalamaları karşılaştırma çeşitli faktörlerin verildiği katılımda toplumun farklı davranışlarının olup olmadığını belirlemek için kullanıldı.

Yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, aile sayısı, toplam gelir ve insanların oturduğu yerin operasyonel değişkenleri çalışma alanına onların katılımını açıklamak için kullanıldı. Toplumsal katılımı değerlendirmede, bu çalışma gerekli değişiklikler yapılarak Oakley (1991), Bahaman (1992) ve Waridin (1999) tarafından öne sürülen göstergeler, Cohen ve Uphoff (1980) tarafından önerilen katılımın dört türlerine temel alan bir yaklaşım kullanmış oldu. Kalkınmadaki katılım toplumun program planlama, karar alma, programı uygulama, faydaları paylaşma ve programı değerlendirmede yer almayı içerir. Likert skalası (1'den 5'e) katılım ve tutumların boyutlarını ölçmede uygulandı. Ek olarak, kategori skalası (1=düşük, 2=yüksek) katılıma yönelik faktör etkisini ayırmak için kullanıldı. Çalışmada toplumsal katılım davranışının modeli aşağıdaki gibi formüle edilmiştir: katılım = fonksiyon (Yaş, cinsiyet, eğitim, aile, gelir, ilçenin yeri).

Tablo 1 Operasyonel Değişkenlerin Tanımları ve Ölçümü

Değişkenler	Tanım	Ölçüm
Bağımlı Değişken		
Katılımcı, Katılımcı Düzeyi	Yerel kalkınma programlarında yer alan toplumsal katılım düzeyi -aynen-	Aşağıdakilerle ilgili katılımın boyutu: - Planlama ve karar verme - Uygulama - Faydaları Paylaşım - Değerlendirme (Metrik puan) Kategori ölçeğinde(1=düşük ve 2=yüksek) Eğer katılım skoru ortalama skorsan küçük eşitse, katılım düşük, büyükse katılım yüksektir.
Bağımsız Değişken:		
Yaş	Kırsal kesim insanların Yaş	Sayısal değeri (yıl) içinde
Cinsiyet	Kırsal kesim insanların Cinsiyet	İndeks (erkek ise 1 ve aksi takdirde 0)
Eğitim	İnsanların Örgün eğitim	Sayısal değeri (yaş) içinde
Aile	Kırsal kesim insanların hanelerinde yaşayan Kişi sayısı	Sayısal değeri (kişi) olarak
Gelir	Kişilerin Ayda gelir ortalaması	Sayısal değeri (Rupiahı) olarak
İlçenin Yeri	Katılımcıların evi	İndeks (eğer Kendal ise 1 ve Demak ise 0)

Sonuçlar ve tartışma

Katılımcıların profili

Kendal ve Demak'ın tarım ve kırsal kesimlerinden 30'ar katılımcıdan toplam 60 katılımcı toplandı. Bu 15 kadın ve 45 erkek katılımcılar oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 21 ile 57 yaş aralığında dağılır ve ortalama olarak yaklaşık 15 yıldır tarım çevresindedirler. Onlar 24 yıldır tarım yoğunluğunu içinde kalmışlardır ve 57 yaşındaki en yaşlı katılımcının iddia ettiği gibi yaşamları boyunca da kalacaklardır. Katılımcıların ailelerinin fertlerin ortalama sayısı aile başına 4'dür. Katılımcıların çoğu ilköğretim (%67,4) ve ortaokula (%21,6) katılmışlardır. Bu onların örgün eğitimlerinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Katılımcıların eğitim seviyeleri onların cinsiyetleriyle anlamlı olarak ilişkili değildir (Ki-kare için önemlilik olasılığı sadece 0,345 dir). Katılımcıların detaylı istatistikleri tablo 2 de verilmektedir.

Tablo 2 Tanımlayıcı İstatistiklerin Özeti

Açıklama (n=60)	Ort.	St. Sapma.	Min	Mak
Yaş	35.20	8.53	21	57
Cinsiyet	0.86	0.32	0	1
Eğitim	1.46	0.57	0	4
Tecrübe	15.10	7.56	5	38
Ailenin sayısı	3.94	1.48	0	7
Toplam Gelir (Rp. 000)	740.75	317.50	350	1800
Kalış Süresi	23.87	11.65	7	57

Çeşitli Faktörlere Göre Katılım Portresi

İlgili topluluklarda kalkınma faaliyetlerine ve / veya programına katılanların katılım düzeyi istatistiksel olarak farklı değildir. Bir başka deyişle, iki çalışma alanları Susilowati (2001) tarafından eş-yönetim süreçleri düzeyi farklı gözlenmesine rağmen, Kendal ve Demak'da katılımcıların katılım yoğunluğu (düşük veya yüksek) anlamlı olarak farklı olmayabilir. Ancak, cinsiyet bilgisinden katılımcıların katılım düzeyi anlamlı ilişkili bulunmuştur. Bunlar eş zamanlı olarak, Tablo 3 ve Tablo 4 ile teyit edilir. Yerel toplumsal kalkınma faaliyetlerinde erkek çiftçiler kadınlardan daha çok katılımcıdır. Yaygın olarak erkekler ev dışı faaliyetlerde kadınlardan daha çok bağımsız olduğu için bu anlaşılabilir. Genellikle kadınlar Asya ülkelerinde önemli sorumluluklara sahiptir, bu nedenle dışarıdaki faaliyetlere katılmadan önce içindeki durumlarla ilgilenir. Üstelik topluluklarında insanların katılım çoğunluğu tablo 4 de gösterildiği gibi verilen farklı eğitim seviyelerinde aynı değildir. Bu ankete göre katılımcıların aldığı okul derecesi onları düşünce tarzını daha deneyimli, zengin ve ilerici yapacak anlamına gelir.

Tablo 3 Yer ve Cinsiyete Göre Balıkçıların Katılım Düzeyi

Yer	Demak	Kendal	Toplam
Düşük Katılım	20	12	32 (53,3%)
Yüksek Katılım	10	18	28 (46,7%)
Toplam	30 (50,0%)	30 (50,0%)	60 (100%)
Pearson Ki-kare 0.654	Karar: Anlam İlişkisi Yoktur.		
Asimptotik önem 0.246			
Cinsiyet	Kadın	Erkek	Toplam
Düşük Katılım	9	23	32 (53,3%)
Yüksek Katılım	5	23	28 (46,7%)
Toplam	14 (23,3%)	46 (76,7%)	60 (100%)
Pearson Ki-kare 11.496	Karar: Anlam İlişkisi vardır.		
Asimptotik önem. 0.001			

Katılım skoru: ort. =11.76; min=7; mak=19; s.sapma=2.14 (ortalamadan küçük eşitse düşük, ortalamadan büyükse yüksek)

Tablo 4 Yer, Cinsiyet ve Eğitime göre katılımın ortalamalarının karşılaştırılması

Tanım	F-Levene	t-oranı	Önem.	Karar
Yere göre Katılım	4.249 (olasılık:0.007)	-0.912	0.364	Anlamlı değil
Cinsiyete göre Katılım	7.471 (olasılık:0.013)	14.559	0.003	Anlamlı
Eğitim seviyesine göre Katılım	ANOVA	F=6.740	0.049	Anlamlı

Eğitim Seviyeleri: (1) Okula Gitmemiş;(2) İlk Okul; (3) Orta Okul; (4) Lise; (5) diğer.

Katılım yönünde faktörlerin etkisi

Çalışmada, kırsal kalkınma aktivitelerine toplumsal katılım hipotezi yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir, aile üyelerinin sayısı ve yasadıkları yer tarafından belirlenecektir [Cohen ve Uphoff (1980); Oakley (1991), gerekli değişiklik ile Bahaman (1992) ve Waridin (1999)]. Veri analizi için çağrılan iki tahminleme teknikleri (regresyon ve discriminant analizi) vardır. Bu iki teknikten sonuçlar benzer neticeler verir. Kalkınmada balıkçıların katılımı değişken yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve bir evde aile üyesi sayısına göre $\alpha = \% 10$ anlamlılık düzeyine kadar önemli ölçüde yönlendirilir. Bu arada, gelir ve katılımcının kaldığı bir yer regresyon modelinde önemli katılımcıların katılımını sürdürmek mümkün değildir(bkz. Tablo 5). Bu, kişilerin gelir seviyelerinin ait oldukları farklı CMP'ler seviyesine sahip topluluklarda aktiviteler ya da program geliştirmelerine katılıma kılavuzluk edemedikleri anlamına gelir. Kalkınma faaliyetlerine ya da programlarında kişilerin yer alması kişinin geliriyle belirlenmez, daha çok çevrelerine yönelik iç ve dış farkındalıklarıyla yönlendirilir.

Tablo 5 Regresyon Tahmin Özeti

Değişkenler	Katsayısı	t-oranı	Olasılık önemliliği	Karar
Sabit	8.542	6.217	0.001	Anlamlı
Yaş	0.265	4.305	0.001	Anlamlı
Cinsiyet	-1.176	-1.958	0.058	%10 anlamlı
Eğitim	0.852	2.614	0.042	Anlamlı
Aile	-0.512	-2.868	0.082	%10 anlamlı
Gelir	3.442E-08	0.105	0.805	Anlamlı değil
Yer	-0.398	-1.121	0.192	Anlamlı değil
Düzeltilmiş R ²	0.384			
F-oranı	5.463; önem = 0.001			
IV'te Önem	6 da 4 ($\alpha=10\%$)			
DW	1.892 (dl=1.550 ; du=1.803); karar: oto korelasyon yok			

Bağımlı değişken: Katılım

Bağımsız değişkenlerin 6 üzerinden 4 $\alpha = \% 10$ olarak anlamlı bulunmaktadır. Determinasyon katsayısı nispeten ($R^2 = 0,384$) düşük olmasına rağmen F-testi ile değerlendirilen regresyonun genel performansı 0.001 'de önemlilik olasılığı gösterir. Regresyon tahmin özeti Tablo 5'deki gibidir.

İlave olarak, düşük ve yüksek Katılımda orijinal gruplandırılmış olguların % 79,4 ile F-yaklaşık =4,392 (önem= 0,001) doğru Tablo 6 da gösterildiği gibi sınıflandırıldığı için yapılan diskriminant analizi, yaş, cinsiyet, eğitim, aile üyeleri, gelir ve ikamet katılımcıların bağımsız değişkenleri katılım düzeyinden ayrılabilir.

Tablo 6 Diskriminant Analiz Özeti

Değişkenler	Standartlandırılmış Kanonik Diskriminant Katsayıları		
Yaş	-0.108		
Cinsiyet	2.327		
Eğitim	-0.098		
Aile	0.359		
Gelir	0.009		
Yer	0.237		
Sabit	-0.974		
Kutu M:	63.350		
F-yaklaşık (olasılık-önem)	4.392 (önem. 0.001)		
Sınıf Bağlılık	Tahmini Grup Üyeliği		
	Düşük	Yüksek	Toplam
Orijinal			
Sayım: düşük	26	6	32
Yüksek	5	23	28

Not: Eşit Nüfus Kovaryans Matrisleri Test Hipotezi.

SONUÇ

Farklı yönetim süreçleri ile çalışma alanında kalkınma faaliyetlerini ve/veya programlarına katılmak için topluluklarında insanların katılımında istatistiksel anlamlı fark bulunamamıştır. Aksine, cinsiyet ve eğitimsel faktörler Kendal ve Demak ilçelerinde topluluk katılım yoğunluğunu farklılaştırabilmiştir.

Regresyon ve diskriminant analizleri sayesinde, yaş, cinsiyet, eğitim, aile üyeleri, gelir ve oturma yeri çalışma alanı kalkınma faaliyetlerinde insan katılımını belirlemede etkin faktörler olarak bulunmuşlardır. Bu çalışma insan katılımını artırmak için yukarıda seçilen faktörlerin güçlendirilmesi gerektiğini önermektedir. Kalkınma ile ilgili faaliyetlerde toplumsal katılımın derecesini artırmak için Modelde kullanılan belirleyici büyüklüğün (yaş, cinsiyet, eğitim, aile üyeleri, gelir ve konut gibi) daha çok araştırılabilir. Üstelik bu çalışmanın bulguları insanların katılımlarının artırılmasında ve başkaları arasında eğitim, kredi şeması ve diğer tedaviler veya amaçlar için çiftçiler ve kırsal kesim insanların hedeflerini belirlemedeki çeşitli amaçlar için kullanılabilir. Çalışma, topluluk katılımı üzerine stimülatör veya ilk araştırmaların bir türü olarak kabul edilebilir ve gerekli donanım ile geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Bahaman Abu Samah (1992). An Assessment of Farmers' Katılım in Integrated Agricultural Development Project in Peninsular Malaysia. Ph.D. Thesis. Iowa State University.
- Bruns, B. (1993). Promoting participation in irrigation: Reflections on experience in Southeast Asia. World Development, 21 (11): 1837-1849.
- Burkey, I. (1993). People First: A Guide to Self-Reliant, Participatory Rural Development. London: Zed Books Ltd.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. World Development, 8 (3): 213-235.
- Hair, J.F. Jr, Anderson, R.E. & Tatham, R.L. (1998). Multivariate Data Analysis. Fifth Edition. New York. Macmillan College Pub. Co.
- Igham, B. (1993). The meaning of development: Interaction between "New" and "Old" ideas. World Development, 21(11): 1803-1821.
- Kuperan, V., Nielson, R.L. & Degnbol P., Ahmed, M., Hara, M. & Abdullah, NMR. (2003). Fisheries Co-Management Policy Brief: Findings from a Worldwide Study. Worldfish Center. 2003. Penang, Malaysia.
- Mason, R.D., Lind, D.A. & Marchal, W.G. (1999). Statistical Techniques in Business and Economics. Tenth Edition. McGrawhill. International Edition.

Oakley, P. (1991). *Projects With People: The Practice of Participation in Rural Development*. Geneva: International Labor Office.

Pomeroy, R.S. & Williams, M.J. (1994). *Fisheries Co-Management and Small-Scale Fisheries: A Policy Brief*. ICLARM. Manila.

Pretty, J.N. (1995). Participatory learning for sustainable agriculture. *World Development*, 23 (8): 1247-1263.

Rigg, J. (1991). Grass-roots development in rural Thailand: A lost cause?. *World Development*, 19 (2/3): 199-211.

Susilowati, I. (2001). Evaluation of compliance behavior of fishers in the communities with different level of participation in co-management processes (CMPs): A case study in Central Java fisheries, Indonesia. Research Report. Presented in the Sixth Asian Fisheries Forum Seminar, Kaohsiung, Taiwan. 24 November-2 December.

Uphoff, N. (1993). Grassroots organizations and NGOs in rural development: Opportunities with diminishing states and expanding markets. *World Development*, 21(4): 607-622.

United Nations (1990). *Participatory Rural Development in Selected Countries*. Bangkok: United Nations.

Waridin (1999). Fishers' participation in poverty alleviation program: A case study in to less-developed villages in Pemalang District, Central Java. *Journal of Coastal Development*, 3(1), pp. 519-529.

YOKSULLUĞUN GİDERİLMESİ:

PAKİSTAN'DA ÖRNEK VAKA *

Yrd. Doç. Dr. Shahzad Iqbal SHAM

Uluslararası İslam Üniversitesi
İslamabad, Pakistan
ucs16@hotmail.com

Özet

Yazar, geçmişte Pakistan'da yoksullukla mücadele amacıyla hem kamu hem de özel sektörde çok sayıda programın başlatıldığının altını çizmektedir. Bu küçük ölçekli girişimleri bir kenara koyarak, yazar sosyal yardım faaliyetlerinin finansal dayanak noktası olarak düşünülebilen kurumlar üzerine yoğunlaşmıştır ve bunlar dışında enine boyuna incelemeden, müteakip programlar ve şemalar için mali kaynak sağladıklarından dolayı, iki temel kurumdan bahsetmeye değerdir. Daha belirgin bir biçimde söylersek, yazar arkalarında devlet mevzuatı olan ve eğer Hükümet değişirse yürürlüğe girmeyecek bu kurumları seçmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksullukla mücadele; Pakistan

Abstract

The author highlighted that for the purpose of alleviation of poverty in Pakistan, both in public and private sector, a number of programs have been launched in the past. Setting aside these initiatives at small scales, he concentrated his efforts on the institutions which may be considered a financial fulcrum of welfare activities and out of those, but not exhaustive, two basic institutions are worth mentioning as they provide financial resources for subsequent programs and schemes. More specifically saying the author selected those institutions which have state legislation at their back and would take no effect, if Government is changed.

Key words: Poverty alleviation; Pakistan

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

1. İLK BAKIŞTA PAKİSTAN

Coğrafi olarak Pakistan, Hindistan alt kıtasının Kuzeybatısında yer alan bir Güney Asya ülkesidir. Pakistan dört eyaletten oluşur, bir federal başkent bölgesi ve yedi federal olarak yönetilen kabile alanı (Government of Pakistan (GoP), 1973: Article 1). Her bir eyalet bölgelere bölünmüştür, bu bölgeler ise genellikle Tehsil adı verilen alt bölümlere ayrılmıştır. Pakistan'ın mevcut idari ve coğrafi bölünmesi şu şekilde gösterilebilir:

S No Eyalet	Bölge Sayısı	Ajans no (bölge)
1. Federal Başkent	01	-
2. Punjab	36	-
3. Sindh	23	-
4. Khyber Pakhtunkhwa	24	7
5. Baluchistan	30	-
Toplam	114	7

Son nüfus sayımına göre ülke nüfusu 162 milyondur, bunun %97'sini Müslümanlar oluşturmaktadır. Ülkenin para birimi Pakistan Rupisidir, (Re, P1 Rs.), 85+ rupi bir US doları etmektedir. Döviz rezervleri yaklaşık 15+ milyar US doları ve ihraç mallar yıllık yaklaşık 18+ milyar US doları etmektedir (GoP, 2010).

Yoksullukla ilgili olarak, toplam popülasyonun % 22.1'i yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır (GoP, 2009: 38). Farklı görüşleri içeren diğer çalışmalar farklı sonuçlar ve farklı yoksulluk tahminleri vermektedir (Jahangir, 2004: 49-51). Benzer şekilde, Sosyal Politika ve Kalkınma Merkezi (2004), çeşitli çalışmalarında, farklı istatistikleri değerlendirmektedir. Ancak biz Dünya Bankası'nın günlük 1 US doları kriterine uygun olan resmi verilere dayanabiliriz.

2. Yoksulluk: Global bir Fenomen

Ekonomi dilinde, "yoksulluk" kelimesi temel yaşam gereksinimlerini minimum seviyede sağlayabilecek yeterli kaynağın bulunmaması şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak yoksulluğun gerçek anlamı görecelik ilkesi ele alınmadan tam olarak anlaşılamaz. Yaklaşık bir yıl önce, bazı ünlü Alman iş adamları, Alman toplumunun oldukça azınlıkta olan üst sınıfına oranla büyük bir kısmının gıda ve geçim sıkıntısını içinde olduğunu öğrendir. Kendi ülkelerindeki bu yoksulluk gerçeğini öğrendiklerinde, Almanya Başbakanı'na bir mektup göndererek, kendi iş işlemleri ve gelirlerinden gönüllü olarak daha fazla miktarda ve daha kapsamlı vergi kesintisi yapılmasını teklif ettiler.

Farklı Avrupa devletlerinde sosyal güvenlik olanaklarından çeşitli ölçeklerde yararlanan Avrupa vatandaşları, Pakistan halkının içinde bulunduğu yoksulluğun gerçek anlamını kavrayabilecek bir pozisyonda değillerdir.

3. Tez Kapsamı

Yoksulluğun giderilmesi amacıyla, hem kamu hem de özel alanda, geçmiş ve son yıllarda çok sayıda program ve proje gerçekleştirilmiştir. Ülkedeki çalışan sınıfın sorunlarını gidermek için, çeşitli yönlerden bu sınıfa yardımcı olacak bir sosyal güvenlik yasası uzun zamandır itibar görmektedir (GoP, 1965). Çeşitli seviyelerde sınıflandırılmış girişimler, toplumun bazı sınıflarının yararlanması için uygulamaya konmuştur, ancak toplumu kapsamlı olarak hedeflememektedir. Eyalet ölçeğinde, Hükümetler de bazı etkili projeler gerçekleştirmiştir, bunlardan bazıları Federal yasaların uzantıları şeklindedir, bu yüzden daha detaylı açıklama ya da yinelemeye ihtiyaçları yoktur. Ülkedeki bazı siyasi partilerin de kendi yardım kanatları vardır, bazı sivil toplum örgütleri yardım örgütleri olarak çalıştıklarını söylemekte ve yoksulluğun giderilmesine yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Ancak, küçük ölçekteki bu proje ve girişimler bir kenara bırakıldığında, bu tezin yazarı ilk aşamada çabalarını kurumlar ve örgütler üzerine, yani yardım faaliyetlerinin mali dayanağı olarak görülebilecek kamu sektörüne yoğunlaştırmaktadır, bu bağlamda sözü edilecek iki temel kuruluş bulunmaktadır, bunlar aşağıda açıklandığı üzere takip eden programlar için mali kaynak sağlamaktadırlar.

Bu makalenin hazırlanması ve özetinin gönderilmesi esnasında, yazar öncelikle Federal Hükümet Benazir Gelir Destek Programı ve Punjab hükümeti Sustı Roti (Ucuz Ekmek) Projesi'ne odaklanmıştır - Punjab ülkenin en büyük eyaletidir. Ancak Ağustos 2010 tarihinde, Punjab hükümeti eyalette ve tüm ülkede yaşanan yoğun yağışlar ve seller nedeniyle yoksul halk arasında popüler olan bu etkili projeye devam etmemiş, bu proje için ayrılan mali kaynaklar sel nedeniyle büyük hasar görmüş diğer bölgelere ayrılmıştır. Bu yüzden, ülkenin mevcut ekonomik ve finansal durumları göz önüne alındığında, bu projenin devam etmemesi bu tezin konusu değildir, çünkü bu mali kriz ortadan kalkana ve yeni bir refah dönemi başlayana kadar projenin tekrar canlanması söz konusu olmayacaktır.

Federal Hükümet Benazir Gelir Destek Programı hala aktiftir ve tehlikeli bir bölgede değildir. Ancak Hükümet aralıksız devam eden projeler için 2 milyar Rs (23.52 milyon US doları) gibi büyük miktarda kesinti yapmaktadır, sel kurbanları için ayrılan nakit geçim yardımı ise sonuç olarak diğer projelerin askıya alınması ya da iptal edilmesine sebep olacaktır.

Yazar, okuyucunun bu metne devam etmeden önce son zamanlarda ortaya çıkan bu iki noktayı kesinlikle akılda bulundurmasını talep etmektedir. Yoksulluğun giderilmesi konusunda Hükümetin yapmış olduğu girişimler zamansal sıralamayla açıklanmaktadır.

4. Yoksulluğun Giderilmesi Konusunda Hükümetin Çabaları

Gündemden bahsetmeden önce, bu metnin okuyucusunun dikkati aynı zamanda 1947 yılında Pakistan'ın İslam ülkesi olması ve o zamandan beri çeşitli aşamalarda gerçek anlamda bir İslam ülkesi olmaya çalışması gerçeğine çekilmektedir. Tüm Kanunlar Pakistan İslam Cumhuriyeti ibaresini kullanmaktadır (GoP, 1973: Article 2). Uluslar arası topluma bu metni ibraz etmenin amacı, Pakistan hükümetlerinin hem İslam'ın gücünü kullanarak hem de genel laik ilkeler kabul ederek yoksulluğun giderilmesi konusunda gerçekleştirdikleri çabalara dikkat çekmektir.

Bu dokümanın bir akademisyen gözüyle okunması ve ele alınması istenmektedir, yazar bu metni gerçeklere dayandırarak yazmıştır. Bu yüzden bu doküman bir İslam savunması ya da avukatlığı şeklinde ele alınmaktan ziyade, Devletin son dönemde neler yaptığını gösteren bilgilerden oluşan bir derleme olarak görülmelidir.

Pakistan'da, devlet düzeyinde yoksulluğun giderilmesi konusunda atılan ilk ciddi adım İslam refah sisteminin bir parçası olan Zekat ve Ushr ile İslam yapısının yeniden canlandırılmasını sağlayacak yeni bir mevzuat çıkarılmasıdır. Bu sistem refahın yalnızca toplumun bazı kesimleri arasında mevcut olmasını önler ve toplum içinde dağıtılmasını sağlar. Zekat ve Ushr'un uygun şekilde yönetilmesi amacıyla Devlet on yıllar önce ülke Başbakanı tarafından yönetilen bağımsız bir Federal Kabine Bakanlığı oluşturmuştur.

4.1. Banka Hesaplarında Zorunlu Zekât Kesintisi

Pakistan İslam Cumhuriyeti Anayasası'nın bir Maddesi'nde şöyle denmektedir: "Devlet, Pakistan'daki Müslümanlar [%97'den fazla] için, zekât, ushr, auwaf ve camilerin uygun şekilde düzenlenmesini sağlamakla yükümlüdür." (GoP, 1973 :Article 31(2)(c) . 1980 yılında, Anayasanın bu maddesinin ardından, her Hicri takvim yılında Ramazan'ın ilk gününde mali kurumların kaynaktan Zekat kesintisi yapmasını ve Federal Hükümet tarafından yönetilen Merkezi Zekat Fonu'na aktarılmasını zorunlu kılan bir yasa kabul edilmiştir. Yasa, Zekât ve Ushr ödemeleri konusunun sadece Müslüman vatandaşlar, şirketler, ya da bireysel organlar (tüzel olsun ya da olmasın) için geçerli olduğunu, bu sebeple Zekât ve Ushr'dan faydalanan kişilerin yalnızca Müslümanlar olacağını açıkça belirtmektedir (GoP, 1980: Section 1).

4.1.1. Zekât Fonlarının Kullanımı

Zekât kesintilileri konu edinen yasa yalnızca Müslüman hesap sahipleri için geçerli olduğundan, fonlar Müslüman muhtaçlar, özellikle öksüz ve yetim sefil ve yoksullar, özürsüz ya da engellilere yardım ve doğal afetler sebebiyle evsiz kalan muhtaçlar için kullanılmaktadır. Zekât yapısı, diğer dini ritüeller gibi, Müslümanların yalnızca kendi aralarında gerçekleştirdiği ve yalnızca kendileri için zorunlu olan bir faaliyettir.

Zekât kesintisi yapan İslam yasası, Müslüman olmayanlara uygulanmaz ve yapılan kesinti Müslüman olmayanlara paylaştırılmaz. Ancak bu durum İslam devletinin Müslüman olmayanlara ayrımcılık yaptığı anlamına gelmez, Müslümanlar için yardım faaliyetlerini Zekat'la sınırlandırılmaları zorunlu kılınmıştır, Müslüman halk Müslüman olmayan insanları diğer dini bağışlar, Sadaquat, Khayrat ve Atiyyat gibi ile desteklemekle yükümlüdür. Bu yüzden, aynı Zekat ilkesi, Zekat paralarıyla ilgisi olmayan Sayyad için de geçerlidir (Muhammed Peygamberin oğlu, Hz.)

Mali kurumlardan Zekât toplanması federal bir konudur, fonlar aşağıdaki oranlarda nüfusa göre eyaletler arasında dağıtılmaktadır ve eyaletler Zekat fonlarını Bölgesel Zekat Komiteleri ve Yerel Zekat Komiteleri aracılığıyla dağıtılmaktadır (GoP, 1980):

Punjab (Federal Bölgeyi de kapsayarak)	57.36 %
Sindh	23.71 %
Khyber Pakhtoonkhawa	13.82 %
Balochistan	5.11 %
Toplam:	100 %

4.1.2. Zekât Sisteminin Yapısı ve Ödemeleri

Merkezi Zekât Konseyi ve Zekat Genel Yönetimi Pakistan Başbakanlık Kabinesi'nin Federal Bakanı tarafından başkanlık edilen Zekat ve Ushr Bakanlığı'nın hiyerarşisi altındadır. Zekât yasasının hedeflerinin gerçekleşmesi için, yasalarla ülkenin üst düzey yetkililerinden oluşan bir Merkezi Zekat Konseyi kurulmuştur. Pakistan Cumhurbaşkanı, Zekâtla ilgili konularda Baş Yönetici olan ve bu amaç için ayrılan miktarı göz önünde bulundurarak, Merkezi Zekat Konseyi tarafından belirlenen politikalara uygun şekilde hareket eden Genel Yönetici atamasını yapmaktadır. (GoP, 1980).

Zekât ödemeleri, yasalara bağlı şekilde gerçekleşen eyalet ölçeğinde bir konudur, bu yüzden ilgili Eyalet Konseyleri nüfusa dayalı olarak bölgelerde Zekât fonu dağılımı yapmaktadır. Bölgesel Zekât Komiteleri, ihtiyaçları olduğu oranda Yerel Zekât Komitelerine ödeme yapmaktadır. Eyalet Hükümetleri, Bölgesel Zekât Konseyleri ve Yerel Zekât Konseyleri, Zekât ve Ushr Federal Bakanlığı'nın politikaları çerçevesinde, bankalar ve diğer mali kurumlar tarafından toplanan paraların dağılımını yapmaktadır. (GoP, 1980). Bölgesel Zekât Konseyleri (DZC) ve Yerel Zekât Konseyleri (LZC) eyalet rakamları aşağıdaki şekildedir:

S No Eyalet	DZC sayısı	LZC sayısı
1 Punjab	35	25201
2 Sindh	23	7123
3 Pakhtoonkhwa	24	3896
4 Baluchistan	26	2819
Toplam	108	39039

Aşağıda farklı aşamalarda Zekât ödeme detayları görülebilir.

4.1.3. Eğitim Bursları

Düzenli zekat bütçesi eğitim bursları için kullanılmaktadır, bu bursların dağılım oranları aşağıda verilmiştir, dağılım okullar, kolejler, üniversiteler ve ilgili eğitim birimlerindeki öğrenciler arasında kuruluşların başkanlarının yetkisi dahilinde yapılmaktadır (GoP, 2003: 7).

S. No.	Eğitim Seviyesi	Rs/Ay
1.	1.-8. eğitim yılı arası	75
2.	9. ve 10. eğitim yılı	112
3.	Kolej seviyesi	375
4.	Üniversite seviyesi	750
5.	Mühendislik/Tıp Kolejleri, Mühendislik Üniversiteleri	874
6.	Bilgisayar bilimleri	874

Bu bütçe aynı zamanda dini eğitim veren kurum öğrencileri için de kullanılır. Bu okulların öğrenci bursları için ayrılan aylık oranlar şu şekildedir:

<i>Hifzo Nazira</i> (Kuran okuma ve ezberleme)	Rs.150/-
<i>Mouqoof Alah</i> (Özel bir dini kurs)	Rs.375/-
<i>Daura Hadith</i> (Peygamber deyişleri kursu)	Rs.750/-

Model Dini Eğitim Kurumları ve Pakistan Madrassah Eğitim Kurulu (PMEB) kurumları öğrencilerine ayrılan burs oranları şu şekildedir (GoP, 2003: 7-21):

1.-10. Eğitim yılı	Rs. 500/-
10. 14. Yıl üzeri ya da dengi	Rs. 750/-
Master (ya da dengi) ve yukarısı	Rs. 1000/-

4.1.4. Sağlık Hizmetleri

Sağlık hizmetlerine muhtaç (*mustahiq*) şahıslar ilgili Yerel Zekat Komitesi tarafından belirlenir ve düzenli Zekat bütçesinden bu amaç doğrultusunda harcama yapılır. Ücretsiz tıbbi müdahale oranları yatan hastalar için Rs.3000/- ve ayakta tedavi hastaları için Rs.2000/-'dir. Bu oranların üzerinde harcama gerektiren tıbbi tedaviler için Hastane'nin Sağlık Yardım Komitesi, az sayıda kişinin pahalı tedavi masrafları yüzünden çoğunluğu oluşturan *mustahiq* hastaların tedavisinin aksatılmaması ilkesine dayalı olarak oranları yükseltme yetkisine sahiptir (GoP, 2003: 22-24).

4.1.5. Yardıma Muhtaç Kadınlar için Evlilik Yardımı

Düzenli Zekât bütçesi her yıl evlenmemiş yardıma muhtaç kadınlara evlilik yardımı amacıyla da kullanılmaktadır. Yerel Zekât Komitesi tarafından bir kereye mahsus olmak üzere *mustahiq* Müslüman kadına Rs.10,000/- verilmektedir (GoP, 2003: 34). Evlilik yardımı girişimi yalnızca kadınlar için verilir, erkekler için geçerli değildir.

4.1.6. Eğitim Bursları (Teknik)

Bu proje 15 ve 35 yaşları arasında yardıma muhtaç kişilerin mesleki ya da teknik eğitimler sayesinde gelir elde etmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. En yüksek burs miktarı öğrenci başına aylık Rs. 1000/-'dir. Gerekli olduğunda, Bölgesel Zekât Komitesinin onayıyla Burs Komitesine yazılı olarak sebeplerin bildirilmesi üzerine üst limit arttırılabilir. Eğitim/kursun başarıyla tamamlanmasının ardından, her bir öğrenciye işe başlamak için gerekli olan alet ve ekipmanları alabilmesi için tek seferlik Rs. 5000/- verilmektedir. Bütçe ilgili teknik ve mesleki eğitim kurumu aracılığıyla yardıma muhtaç öğrencilere dağıtılmaktadır. (GoP, 2003: 6-9, 37-49).

4.1.7. *Guzara* (İşsizlik) Yardımı

Yoksulluk sınırı altında yaşayan yetişkin bir Müslüman (aylık Rs. 670/- kazanan), tercihen dul, engelli ya da işsiz, dilenci olmamak kaydıyla, Yerel Zekât Komitesi tarafından belirlendikten sonra aylık Rs. 500/- *Guzara* Yardımı verilmektedir (GoP, 2003 : 4).

4.1.8. Leprosi Hastaları için Yardım

Her mali yılda Rs. 0.570 milyon Rawalpindi’de leprosi hastaları için tek merkez için ayrılmaktadır (GoP, Zekat ve Ushr Bakanlığı (MoZU): Resmi Web Sitesi).

4.2. Pakistan *Beyt’ül Mal*: Genel Bakış

Pakistan *Beyt’ül Mal* (PBM) 1992 Parlamento yasasının sonucunda kurulan otonom bir organdır (GoP, 1992). En fakir kişilere odaklanan hizmetleriyle dinden bağımsız şekilde yoksullukla savaşıyor ve *Beyt’ül Mal* Kurulu’nun onayladığı seçilebilirlik ilkesi gereği dul, yetim, engelli, hastalıklı ve diğer muhtaç kimseler için eşit fırsat yaratma temelinde yardım hizmetleri sunan Sosyal Yardım ve Özel Eğitim Bakanlığına bağlı bir birimdir.

Pakistan *Beyt’ül Mal*, toplumun fakir kesimine sosyal güvenlik ve sefil, dul, yetim, engelli, hastalıklı ve diğer rehabilitasyona muhtaç kimseler için mali destek sağlamaktadır. Aynı zamanda muhtaç yetimler ve göze çarpan, gelecek vaat eden öğrenciler için yüksek mesleki eğitim, kalacak yer ve gerekli yardımları ve hastalıklı kişiler için ücretsiz tıbbi tedavi sağlamaktadır (GoP: 1992).

PBM yoksullar için ücretsiz hastane ve rehabilitasyon merkezleri kurmakta, eğitimsel & mesleki kurumlar dahil yardım kuruluşlarına mali destek sağlamakta, sponsor olmakta ve serbest meslek edinmeyi desteklemektedir. Bu amaçlara ulaşmak için, kısıtlı mali kaynaklarıyla *Beyt’ül Mal* hedef nüfus için bazı projeler geliştirmektedir, bunlardan bazıları aşağıda açıklanmaktadır (<http://www.pbm.gov.pk/Policy.html>).

4.2.1. Pakistan Bakım Evleri

Pakistan Bakım Evleri herhangi bir sebepten ötürü aile korumasına sahip olmayan çocuklar için tasarlanmıştır. Pilot proje olarak, ülkenin çeşitli bölgelerinde 16 adet Bakım Evi (yetimhane) kurulmuştur. Bu amaç için ayrılan *Beyt’ül Mal*’da ayrılan para daha sonra Bölüm seviyesinde (3-5 bölgeden oluşan bir grup) yetimhaneler kurmak için planlanmıştır. Ancak, özel sektörde, özellikle dini alanda, bu yetimhanelerin sayısı kamusal sektörde olduğundan çok daha fazladır.

4.2.2. Özel Arkadaş

Pakistan *Beyt’ül Mal* aynı zamanda engelli ve tek başına hareket edemeyen kişilere tekerlekli sandalye temin etmektedir. 2 ya da daha fazla engelli bulunan aileler Pakistan *Beyt’ül Mal* tarafından Özel Arkadaş olarak nitelendirilir ve ailelere, tekerlekli sandalye, duyma yardımı, görme engelliler için baston ve protez yardımının yanı sıra yıllık Rs. 25000/- verilmektedir.

4.2.3. Lungar (Ücretsiz Pişmiş Yemek) Projesi

Sınıflandırılmış sosyal güvenlik hizmetleri ülke vatandaşlarının ayağına gidemezken, çok sayıda yoksul ve refakatçi tedavi ve yardımlar için çok uzak bölgelerden gelmektedir. Bu hastaların ve eşlikçilerinin en azından gıda gibi temel gereksinimleri bulunmaktadır. Pakistan *Beyt’ül Mal* ülkenin çeşitli noktalarında 200 farklı hastanede hastaların yoksul yakınları için “Lungar Projesi” geliştirmiştir. Belirlenen hastanelerde bu kişiler için verilecek yemek yardımı için Pakistan *Beyt’ül Mal* kişi başına Rs. 3 ayırmaktadır. 17 bölgede, bu lungar projesi pilot proje olarak başlamıştır.

4.2.4. Bireysel Mali Yardım

Bireysel Mali Yardım (IFA) düzenli yardım, eğitim, tıbbi tedavi ve rehabilitasyon yardımı alan yoksul, dul, sefil kadın, yetim ve engellileri amaçlamaktadır. Hedefleri yoksulların acil ihtiyaçlarını gidermek, yoksul hastaların engelleri ve ağır hastalıkları için tıbbi tedavi sağlamak, eğitim ve teknik eğitim kurumlarındaki gelecek vaat eden yoksul öğrenciler için burs sağlamak ve yoksulların rehabilitasyonu ile ekonomik kalkınma sağlamaktır. Şu anda, Pakistan *Beyt’ül Mal*’dan yararlanan kişi sayısı 70,000’dir ve yıllık bütçesi Rs. 1 milyardır. Pakistan *Beyt’ül Mal*’ın 1992 yılında kurulmasından bu yana Rs. 4990m dağıtılmıştır.

Hiçbir gelir kaynağı olmayan engelli ya da ağır hastalar önce gelmek üzere yardım sağlanmaktadır. Ancak, tutarlı bir akademik başarı tablosu sergileyen öğrencilere, küçük çocuğu bulunan

dullar, küçük çocuğu bulunan engelliler, sakat ve 65 yaş üzeri olan yaşlılar, yetimler, engelliler ve tahmin edilemeyen durumların mağdurları, üç ay içerisinde rehabilitasyona girmesi gereken en yoksul kişilere öncelik verilmektedir.

Herhangi bir birey genel mali yardım için yılda bir kez başvuru yapabilir. Bu hizmetlerden herhangi ikisi, yani tıbbi tedavi, genel mali yardım, eğitim bursu ve bireysel rehabilitasyon, bir yıl içerisinde aynı kişiye aynı anda verilebilir. Ancak, mümkün olan en çok sayıda kişiye ulaşmak için genel mali yardım ve rehabilitasyon aynı anda verilemez.

4.2.5. Jinah Yanık ve Rekonstrüktif Cerrahi Merkezi, Lahor

Merkez 160,200 sft alanı kapsayan 5 katlı bir bina şeklinde olacaktır, 65 yatak kapasitesine sahip ve cilt alternatifleri için laboratuvar, eğitim&araştırma otomasyon için akademik bir bölüm, etkili buluş ve mali yönetim için bilgisayar sistemi, modern donanım ve uluslar arası standartta donanım bulunacaktır. Yılsonunda yapımı tamamlanacak ve yanık kurbanlarının ölüm oranında gözle görülür bir azalma sunacaktır.

4.2.6. Pak Beyt'ül Mal ve Shifa Uluslar arası Kemik İliği Nakil Birimi

Pakistan Bait ul Mal ve Shifa Uluslar arası Hastanesi İslamabat ortak olarak özel sektörde ilk defa yapılan bir girişim olan iyi donanımlı kemik iliği nakil birimini kurmuştur.

4.2.7. Çocuk Yardımı Programı (CSP)

Pakistan Bait ul Mal, ilk öğrenimi desteklemek ve çocuklarını okula gönderen yoksul ailelere ek kaynaklar sağlayarak okuldan ayrılmayı azaltmak için ülkenin 3 bölgesinde pilot proje olarak başlatılan diğer bir girişimi gerçekleştirmiştir, sonrasında diğer 8 bölge de projeye dahil edilmiştir. Proje teknik olarak Dünya Bankası ile işbirliği içindedir. Bu girişimle, aile başına 2 çocukla sınırlandırılmak üzere, çocuk başına aylık Rs. 300/ mali destek verilmektedir. PBM bu girişimi 2010–2011 yıllarında ülke çapında 29 bölgeye yaymayı hedeflemektedir.

4.2.8. Kurumsal Rehabilitasyon

PBM diğer projesi, en az 3 sene boyunca kayıtlı olarak yardım faaliyetleri göstermiş resmi Si-vil Toplum Örgütleri için destek sağlamaktadır. Bu proje muhtaç yetim, engelli, kimsesiz ve sefil kadınlara kurumsal destek vermeyi hedeflemekte ve yetimlerin sağlık, eğitim ve mesleki eğitim giderlerini karşılayarak destek sağlama amacıyla sivil toplum örgütlerinin PBM anaparasını yarı yarıya kullanmaktadır. Aynı zamanda muhtaç kimselerin rehabilitasyonu için var olan ve yeni kurulan kurumları da güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Katarakt ameliyatı durumunda ücretsiz göz bakımı da sağlamaktadır.

4.2.9. Çocuk İşçilerin Rehabilitasyonu için Ulusal Merkezler (NCsRCL)

90lı yıllarda yapılan uluslar arası anlaşmaların ardından, ülkede çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır ancak ülkenin uzun zamandır süregelen sosyal ve ekonomik durumu toplumda bu denli keskin ve ani değişikliklere izin vermemektedir, bu yüzden çok değişik ve karmaşık sebepler yüzünden devlet çocuk çalışanların sayısını dereceli olarak azaltmaya çalışmaktadır. 1995 yılında, Çocuk İşçilerin Rehabilitasyonu için Ulusal Merkezlerin kurulmasıyla, 5-14 yaşlarındaki çocuklar tehlikeli işlerden uzak tutulmuş (bazı tehlikeli kategoriler) ve ücretsiz ilk öğretim, kıyafet, ayakkabı, öğrenci ekipmanı, belirli miktarda burs ve ailelerine verilen yardım hizmetlerine erişebildikleri bu merkezlerde toplanmıştır.

4.2.10. Meslek Okulları (VDS) ve Çeşitlendirilmiş Meslek Okulları

Bu okullardaki düşük gelirli kadınların eğitimi için, ülke çapında, ücretsiz gelir sağlayan eğitimler 2 vardiya halinde, her bir vardiyada 30 öğrenci ve 2 eğitici olmak üzere, dullara, yetim ve yoksul kız çocuklarına teknik resim, kesme, dikme, örgü, el ve makine işlemesi eğitimleri verilmektedir.

4.2.11. Gıda Yardım Programı (FSP)

Yoksulların buğday alım gücünü ve buğdayın saklanma kapasitesini arttırmak amacıyla, ağustos 2000 tarihinde, buğday hasadı zamanında bu program başlatılmıştır. Yoksulların en yoksulları arasında ünlü ve popüler olan bu program Pakistan Postanesi ve Eyalet Hükümetlerinin işbirliğinin sonucudur. Program temel olarak etkinliğini kanıtlamıştır, bu yüzden Federal Hükümet iki yılda bir yoksullara ödenen miktarı Rs. 2400'den Rs. 3000'e çıkarmıştır. Programın başlamasından itibaren Rs. 24,215 milyar harcanmıştır. Hiçbir destek ve gelir kaynağı olmayan, hastalıklı ya da engelli muhtaç bireyler, küçük çocuğu bulunan dullar, küçük çocuğu bulunan engelliler, 65 yaş üzerindeki yaşlılar, yetimler, sefiller ve tahmin edilemeyen koşulların kurbanlarına destek sağlanmaktadır.

Rs. 3000/- ülke çapında postanelerdeki hesaplar aracılığıyla yıllık olarak ev başına ödenmektedir. Başvurular PBM ofislerine, Zekât Komitelerine, Bölgesel Tehsil & Birlik Konseyi Nazims ya da Bölgesel Koordinasyon Ofislerine yapılabilir. Program dinden bağımsız şekilde yürütülse de, toplam bütçenin %3'ü dini azınlıklar için harcanmaktadır.

4.3. Benazir Gelir Destek Programı

Ülke çapındaki bu program (BISP), ilk olarak Rs. 34 milyar (yaklaşık 425 milyon US doları) ayırmaktadır, 2008–09 mali yılında Federal Hükümet tarafından başlatılmıştır. Ancak mevcut mali yılda 2010–2011, Rs. 70 milyar (iki katından fazlası) tüm nüfusun neredeyse %15'ine ve yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun %40'ına denk gelen 5 milyon aileye nakit yardımı sağlamak için ayrılmıştır. Aylık Rs. 1000 miktarındaki yardım, muhtaç ailelere evlerine gidilerek ödenmektedir. Bu proje yoksulluğu gidermeyi ve yoksulluk sınırı altında yaşaya insanlar arasında kadını güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Ülkede yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusa yönelik kesin ve detaylı bilgi bulunmadığından, hükümet parlamenterlere kendi partilerinin temsil ettikleri sayıdan bağımsız şekilde başvuru formu vermek zorunda kalmıştır. Bu sebeple, Ulusal Meclis ve Senato üyelerinin her birine 8000 başvuru formu ve Eyalet Meclisi üyelerine 1000 adet başvuru formu verilmiştir. Bu programdan yararlanan kişilere Pakistan Post aracılığıyla ödeme yapılmaktadır. Benazir Gelir Destek Programı diğer girişimleri de başlatmıştır (<http://www.bisp.gov.pk/>):

4.3.1. Waseela e Haq (Hak Kaynağı)

Bu girişim yoksulluktan kaynaklanan problemlerin üstesinden gelinmesi için özellikle kadınlara veya temsilcilerine yönelik bir yardım girişimidir. Proje, kadını ya da temsilcisini kendi yeteneklerine uygun bir beceri geliştirmesi yoluyla güçlendirmeyi hedeflemektedir. Böylece, bu kadınlar dinamik ve entegre bir teknik ve mesleki eğitim olarak ekonomik açıdan bağımsız hale gelmektedir.

4.3.2. Waseela e Rozgar (Mesleki Teknik Eğitim)

Bu projede, teknik eğitim nihai olarak sertifika tabanlı bir yeteneği geliştirecek resmi olarak onaylanmış bir eğitimi ve onay gerektirmeyen ev içi eğitimi içerir. Öğrenciler 4 hafta, 3–6 ay ve bir yıl boyunca iki türde de eğitim almaktadırlar. Bu girişimle birlikte Benazir Gelir Destek Programı kılavuzluk ve danışmanlık hizmetleri vererek Waseela e Rozgar (Mesleki Teknik Eğitim) kurs programından başarılı öğrenciler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Program bu girişimi, Ulusal Mesleki Eğitim ve Teknik Eğitim Komisyonu (NAVTEC), Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Ulusal Kırsal Kalkınma Merkezi (NCRD), Islamabad, Teknik Eğitim ve Mesleki Eğitim Otoritesi (TEVTA) Punjab.

4.3.3. Çeşitli Konular

Yukarıda açıklanan girişimlere ek olarak, Benazir Gelir Destek Programı kaynaklarını aynı zamanda acil durum programlarına, bomba saldırısı kurbanları, deprem kurbanları ve yerlerinden edilmiş kurbanlar gibi, ayırmaktadır ve bu sebeple acil durumlar temel alındığında açıklamaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Buna benzer olarak, Program seçilen 15 bölgeyi hedefleyen girişimci bir pilot proje olacak Waseela e Sehat (Sağlık sigortası) gibi gelecek projeler de tasarlamıştır, bu programların detayları henüz açıklanmamıştır (GoP, 2010).

5. Özel Sektörün Rolü

Bu yazı için ayrılmış alan özel sektör oyuncularının yoksulluğun giderilmesi konusundaki çabalarını detaylı şekilde açıklamaya yetmemektedir, ancak bu çabaların kısa bir notla açıklamasını yapmak faydalı olacaktır. Kamu sektörüne zıt olarak, özel sektör bu konuda daha aktif bir role sahiptir. Sebepler neredeyse tüm gelişmekte olan ülkelerdeki sebeplerle aynı olduğundan, maliye kısıtlaması, ağır işleyen ve eski tarihli bürokratik sistem ve devletin kısıtlı mali kaynakları gibi, fazla açıklama yapılmasına gerek duyulmamaktadır. Özel sektör bu bağlamda kendi iç kaynaklı ajanslarına bölünebilir ve genellikle yerel mali ve insan kaynaklarına bağlıdır, diğer taraftan özel sektörün diğer bölümü, genellikle Batı'dan gelen mali kaynaklarla donatılmış sivil toplum örgütlerini içermektedir.

Bu alanda faaliyet gösteren çoğu yerel ajans hem yerel kaynakları hem de yerel bağışçılar ya da patronlar tarafından sağlanan, ya da bazı durumlarda uluslar arası yardım örgütlerinin sağladığı fonları kullanmaktadır. Bu alandaki yerel sivil toplum örgütleri, Edhi Yardım Örgütü, Al Khidmat Vakfı, yalnızca eğitim alanındaki READ vakfı gibi, konunun temelinde çok önemli ve etkin bir rol oynamaktadır, insanlar bu kuruluşlara tam bir güven duymaktadır çünkü gelip geçici amaçları yoktur, doğrudan yoksul insanların refah ve yararları için çalışmaktadırlar.

Yerel yardım örgütlerinin tersine, yabancı sermayeli sivil toplum örgütleri, Batı ülkelerinden mali kaynak aldıkları projelerle yoksul insanların refahı için doğrudan çalışmak yerine, yalnızca ülkenin büyük kentlerinde seminer ve kongreler düzenlemekte, yabancı ülkelere sık sık geziler yapmakta, uluslar arası bağış kuruluşlarını tatmin etmek için detaylı şekilde hazırlanmış pahalı raporlar hazırlamaktadır, ancak eğitim alanında faaliyet gösteren READ vakfı ve Birleşik Krallık İslami Yardım Örgütü buna dahil değildir. Şüphesiz ki sivil toplum örgütlerinin yoksullukla savaş konusunda verdiği hizmetler övülmeye değerdir.

5.1. Dini Madara Sistemi (Dini Eğitim Kurumları)

Yazar çok küçük bir alanda büyük bir konuyu açıklamak konusundaki yetersizliğini tekrar vurgulamaktadır. Ülkede mevcut dini eğitim sistemi, dini olarak bilinen alt kıtaya ilk kolonilerin gelmesinden önce var olan sistemin bir devamı niteliğindedir. Bu sistem yalnızca mühendislik, tıp ve sosyal bilimlerde yüksek kalitede eğitim vermek için kullanılmamış, aynı zamanda öğrencilerine yerleşke içinde gıda, barınak, giysi, ilaç, harçlık ve bazı durumlarda seyahat yardımı gibi çeşitli sosyal yardımlar sağlamak için kullanılmıştır. Yabancı yöneticilerin gelmesiyle birlikte, devlet iradesini kaybettiler ve bağımsızlık sonrasında hiçbir köklü ve göze çarpan bir değişiklik yaşanmamıştır.

Günümüzde, bu kuruluşlar normal olarak dini bilimler konusunda eğitim vermekte ve Müslüman bağışçıların sağlamış olduğu, gıda, barınak, giysi, ilaç ve öğrenci ekipmanı gibi limitli kaynaklarla öğrencilerine destek sağlamaktadır. Milyonlarca yoksul ve yetim öğrenciye ebeveynlik yapmakta önemli bir rol oynamaktadırlar.

6. SONUÇ

Sonuca ulaşmak için çalışma analizlerini incelemeye başlamadan önce, ülkenin başarıları konusunda iki temel ve önemli nokta akılda tutulmalıdır. İlk önemli nokta bu ülkedeki hayatın, diğer ülkelerden farklı olarak, yüzyıllardır değil sadece on yıllardır devam ettiği gerçeğidir – altmış üç yıl – ve ülkenin kurulması esnasında, ofislerde kullanılacak raptiye bile bulunamıyordu. Bağımsız ve ciddi araştırmacılar Pakistan Ulusal Arşivlerini ziyaret ettiklerinde, 1947 yılından 50'li yılların sonuna doğru geçen döneme ait eski resmi evraklara baktıklarında, kâğıtların raptiyelerle değil çalılardan toplanmış ince dal parçalarıyla tutturulduğunu görebilirler. Diğer ofis gereçlerinden bahsetmek söz konusu bile olamaz. Bu örnekten yola çıkarak, ülkenin ekonomisi açık ve net bir şekilde tahmin edilebilir.

İkinci olarak, en temel gereksinimlerde yoksun şekilde, sıfırdan iş yapmaya başlamış bu ülke, uluslar arası toplumdan bir kuruş bile almadan insanlık tarihinin en kalabalık – 8 milyon – mülteci akınına ev sahipliği yapmıştır. Bu yüzden bu koşullara, Pakistan devlet işlerine başladığı sırada, bahane olmamalarına rağmen çeşitli zorluklar yaşanmıştır.

Bu çalışma yoksulluğun giderilmesi için gerekli iki araç sunmaktadır – insan kaynaklarını ve mali kaynakları içeren etkili bir mekanizma ya da yapısal bir kurulum – en azından yapısal kurulum ülkede mevcuttur. Çoğu Batı ülkesinden mevcut olan Sosyal Güvenlik yapısı bu ülkede bulunmamaktadır, ancak farklı bir açıdan bakıldığında, Zekat ve Ushr sistemi ve Pakistan Bait ul Mal işlev ve görevleri, Sosyal Güvenlik yerine geçebilmektedir, ancak sonuçları Batılı ülkelerdekiyle aynı değildir. Bu yazının okuyucuları şunu akılda bulundurmalıdır ki bu tartışmada adı geçen yapısal kurulum ülkede mevcuttur.

Pakistan ekonomik yönden gelişmekte olan bir devlet olarak kendi grubu içinde, komşu ülkelere benzemektedir, İnsani Gelişmişlik İndeksi (HDI) komşularına kıyasla hala çok daha iyi durumdadır. HDI Pakistan nüfusunun yüzde 60.03'ünün günlük 2 dolar gelir altında yaşadığını, Hindistan nüfusunun yüzde 75.6'sinin bu gelir miktarına sahip olduğunu göstermektedir. Bangladeş halkı daha da kötü durumdadır, günlük 2 dolar gelire sahip olan nüfus yüzde 81.3'tür. Diğer bir ölçüm kullanıldığında (günlük 1 dolar), uluslar arası örgütlerin verilerine göre, Pakistan halkının yüzde 22.6'sı, Hindistan halkının yüzde 41.6'sı ve Bangladeş halkının yüzde 49.6'sı günlük 1 dolar gelirle yaşamaktadır (UNO, 2009).

Diğer uluslar arası tanınmış göstergeler, işsizlik, ölüm oranı, kişi başı gelir, yetişkin okuryazar oranı ve ülkedeki okuryazar oranı gibi, komşu ülkelere kıyasla daha iyi bir tablo çizmektedir, ancak tüm bu olumlu yaklaşımlara rağmen, yoksulluğun giderilmesi konusunda içinde bulunulan durum acil müdahale gerektirmektedir. Bu metnin yazarı, çeşitli bahaneleri göz önünde bulundurarak, yoksullukla savaş konusunda devletin yetersizliklerini haklı çıkarmayı amaçlamamaktadır, ancak zamanla siyasi denge ve ekonomik kalkınma ile, kuruluşlarının daha sağlam temellere dayanacağı ve gerçek bir refah seviyesinin başlayacağı ümit edilmektedir. O zamana kadar Pakistan, insanlığın gelişmesi için, uluslar arası toplumla işbirliği yapma ve bu ülkelerin iyi niyetini göstermelerine ihtiyaç duymaktadır.

KAYNAKÇA

- Pakistan Hükümeti, Ekonomik ve Mali İşler Bakanlığı, 2009, *Poverty Reduction Strategy Paper (PRSP) – II*, Islamabad, Pakistan.
- Pakistan Hükümeti, Ekonomik ve Mali İşler Bakanlığı, 2010, *Economic Survey of Pakistan, 2009-2010*, Islamabad, Pakistan.
- Pakistan Hükümeti, Hukuk, Adalet ve Parlamento İşleri Bakanlığı, *the Social Security Ordinance 1965*, Islamabad, Pakistan.
- Pakistan Hükümeti, Hukuk, Adalet ve Parlamento İşleri Bakanlığı, *the Constitution of the Islamic Republic of Pakistan 1973*, Islamabad, Pakistan.
- Pakistan Hükümeti, Hukuk, Adalet ve Parlamento İşleri, *Pakistan Bait-ul-Mal Act, 1992*, Islamabad, Pakistan.
- Pakistan Hükümeti, Diyanet İşleri, Zekat ve Ushr Bakanlığı, 1980, *Zakat and Ushr Ordinance 1980*, Islamabad, Pakistan.
- Pakistan Hükümeti, Diyanet İşleri Bakanlığı, 2003, *Zakat and Ushr; Disbursement Procedures of Zakat Programmes*, Islamabad, Pakistan.
- Jahangir, Waqar A., 2004, *Poverty Reduction through Improved Agricultural Water Management*, International Water Management Institute, Lahore, Pakistan.
- Sosyal Politika ve Kalkınma Merkezi, 2004, *Social Development in Pakistan*, Karachi, Pakistan.
- Birleşmiş Milletler, *Human Development Report 2009*, (<http://hdr.undp.org/en/>).
- http://mozu.gov.pk/Zakat_Programmes/Other_Programmes.htm
- <http://www.pbm.gov.pk/Policy.html>

YOKSULLUĞUN AZALTILMASI PROGRAMININ ETKİNLİĞİ:

MALEZYA'DAN BİR ÖRNEK *

Roslan ABDUL-HAKIM

Department of Economics, College of Arts and Sciences
Universiti Utara Malaysia, 06010 UUM Sintok
Kedah Darul Aman, MALAYSIA
Corresponding E-Mail: ahroslan@uum.edu.my

Russayani ISMAIL

Department of Economics, College of Arts and Sciences
Universiti Utara Malaysia, 06010 UUM Sintok
Kedah Darul Aman, MALAYSIA
E-Mail: russ1140@uum.edu.my

Mohd Saifoul Zamzuri NOOR

Department of Economics, College of Arts and Sciences
Universiti Utara Malaysia, 06010 UUM Sintok
Kedah Darul Aman, MALAYSIA
E-Mail: saifoul@uum.edu.my

Özet

Malezya yoksulluk sorununu başarılı bir şekilde ele alan gelişmekte olan ülkelerden biridir. Malezya'da yoksulluk oranı dikkate değer bir biçimde 1970 yılında %52,4'ten 2009 yılında %3,8'e azalmıştır. Hükümet 2015'e kadar yoksulluk oranını %2,0'ye kadar daha azaltmayı hedeflemiştir ve bu nedenle mevcut olan yoksullukla mücadele programlarının etkinliğini geliştirme ihtiyacı doğmaktadır. Bu çalışmanın Malezya'da kendi başlarına yoksulluk düşüncesiyle uğraşan yoksulluk programlarının etkinliğini güçlendirmek için daha iyi yöntemler araştırmaktadır. Bilgiye erişim, hedef grubu belirleme ve yardımın yeterliliği konularında gerekli olan bir kalkınmayı keşfetmekteyiz.

Anahtar kelimeler: Yoksulluğun azaltılması, etkinlik, Malezya

Abstract

Malaysia is one of the developing countries that have successfully tackled the problem of poverty. Poverty incidence in Malaysia has declined considerably from 52.4% in 1970 to 3.8% in 2009. The government targeted that poverty incidence to be reduced further to 2.0% by 2015, and hence raises the need to improve the effectiveness of the existing poverty alleviation programs. This paper explores better ways to enhance the effectiveness of poverty programs in Malaysia by seeking the opinion of the poor themselves. We discover that an improvement is needed with respect to access to information, identification of the target group, and adequacy of assistance.

Keywords: Poverty alleviation, effectiveness, Malaysia

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

I. GİRİŞ

Yoksulluğun ortadan kaldırılması, gelir öz sermayesi iyileştirmesinin yanı sıra her zaman Malezya'nın kalkınma politikası ve planlamasının ilgisi dahilinde olmuştur. Aslında Malezya'nın kalkınma politikası ve planlamasının altında yatan temel felsefeye göre ekonomik büyümenin kendi içinde bir sonucu yoktur ama o, Malezya toplumuna daha iyi bir yaşam kalitesi ve refah getirme için bir araç olarak görülmektedir. Bu bakımdan "öz sermaye ile büyüme" prensibi tüm Malezya kalkınma politikaları ve çabaları içerisinde ana tema olmuştur. Bu bakış açısı öncelikli olarak Yeni Ekonomik Politika (1971-1990)'nin kapsamına dahil edildi ve takip eden kalkınma politikalarında devam ettirildi. Yeni Ekonomik Politika (NEP 1971-1990)'nin 1971'de yayınlanması Malezya tarihindeki en önemli politika değişimiydi. NEP, Malezyalıları birleştirici en üst düzeydeki sosyoekonomik hedeflere ulaşmanın bir yolu olarak ekonomik büyümeyi sürdürmenin önemini vurgulamıştır. Bu hedefe ulaşmak için NEP'te iki büyük strateji benimsenmiştir: (i) ırka bakmaksızın gelir düzeylerini ve artan istihdam olanaklarını geliştirme yoluyla tüm Malezyalılar için mutlak yoksulluğu azaltma ve (ii) ekonomik dengesizlikleri düzeltmek için toplumu yeniden yapılandırma böylece ekonomik fonksiyonla ırkçılığı azaltma ve sonunda ortadan kaldırma. Bu nedenle 1970'ten beri hükümet tarafından yoksulluk sorunu ve dağılımına özel bir dikkat verilmesi; yoksullukla mücadele ve proaktif dağılım stratejilerinin her Malezya Beş Yıllık Planı dahilinde olması bir sürpriz değildir. Bu kalkınma politikaları ve planlar, çeşitli stratejiler ülke içerisindeki yoksulluk sorununun üstesinden gelme amacıyla devam ettirilmelidir.

Yoksulluk sorununun üstesinden gelme stratejisi basitçe üç bakış açısına bölünmektedir (Shireen, 1998). İlki modern teknikleri benimseme, mahsullerin yeniden dikimi ve gelişimi, sulama, yeni ürünlerin tanıtımı ve gelişmiş pazarlama, kredi, mali ve teknik desteğin benimsenmesi gibi yollarla verimliliklerini ve üretkenliklerini artırmanın yanında üretim sermayelerini genişletme aracılığıyla yoksulların üretkenliğini ve gelirini artırmadır. İkincisi yoksulların düşük verimlilik sektöründen yüksek verimlilik sektörüne ve katma değer sektörüne örneğin tarım sektöründen endüstri sektörüne olan sektörler arası hareketini cesaretlendirmektir. Bu strateji yeni istihdam olanaklarının yaratılabileceği yerlerde yüksek ekonomik büyümeyi sürdürme yoluyla başarılabilir. Hükümet ayrıca gerekli eğitim, öğretim, mali ve teknik becerileri sağlamaktadır. Son olarak barınma, sağlık, eğitim ve kamu hizmeti gibi sosyal hizmetlerin sağlanması aracılığıyla yoksulların yaşam kalitesini geliştirmektedir. Genel olarak konuşursak, bu stratejiler örneğin yüksek ekonomik büyümeyi sürdürmede hedeflenen kamu harcamaları, geliştirilen istihdam olanakları ve böylece yoksulların gelir ve yaşam standardı artışı gibi dolaylı ve büyük çapta yaklaşımlardır. Bu eğitim, sağlık hizmetleri, daha iyi alt yapı hizmetlerinin tahsis edilmesinin yanı sıra temiz suya ve elektriğe erişimin genişletilmesini de içermektedir.

Bununla birlikte 1980'lerin sonunda yoksul hane halklarının sayısı oldukça önemli bir biçimde düşmeye başlamış; yoksulluğu ele alan programlar genel olarak daha doğrudan ve küçük boyutlu yaklaşımlara doğru kaymıştır. Bu yaklaşım aracılığıyla yoksulluğu azaltma çabası, dolaylı olarak ekonomik büyümenin azar azar gelen azaltıcı etkilerine güvenme yerine direkt olarak her bir yoksul hane halkını geliştirme şeklinde hedeflenmiştir. Küçük boyutlu yaklaşımlar yoksulluğu azaltma programlarının etkinliğini daha da güçlendirmede duyarlı görünürken, buna rağmen onların etkinliklerinin kapsamı sonuçtan daha çok çıktıya odaklanmaktadır. Çeşitli devlet kurumları tarafından uygulanan yoksulluğu azaltma programlarının etkinliğinin kapsamını araştırmak bu nedenle ilgi çekicidir. Bu çalışmanın sonuna doğru yoksulluk programlarının etkinliğini ölçme, yoksulların (program yararlanıcıları) bakış açılarını izleyen sonuç üzerine odaklanma aracılığıyla standart analizden sapmayı denemektedir. Bu çalışmanın amacı var olan yoksulluğu azaltma programlarının etkinliğini geliştirmeye yardım etmek için daha iyi yöntemler keşfetmektir.

Makalenin kalan kısmı aşağıda belirtildiği gibi düzenlenmiştir:

Bölüm 2, Malezya'daki yoksulluk eğilimlerine kısa bir genel bakış sağlamakta; Bölüm 3, bu araştırmada çalışılan verileri ve metotları tartışmaktadır. Bölüm 4, araştırmanın bulgularını tartışmakta ve Bölüm 5, bunları sonuçlandırmaktadır.

II. MALEZYA'DAKİ YOKSULLUK EĞİLİMLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Hızlı ekonomik büyüme yoksulluğun ortadan kaldırılması için çok önemlidir. Geçtiğimiz yıllarda dikkate değer bir ekonomik büyüme ve hızlı bir yapısal değişim geçiren Malezya bu bakımdan çok şanslıdır. Ekonomi 1960'larda yüzde 5,2 oranında yıllık ortalama büyüme göstermiş ve 1970'lerde yıllık ortalama büyüme yüzde 8,3 oranını bulmuştur. 1980'lerde Malezya ekonomik büyümesi ortalama yüzde 6,0 değerine hafifçe azalmıştır. Fakat 1980'lerin ortalarından 1997'deki mali krizin öncesine kadar Malezya ekonomisi yüzde 8,0'dan daha fazla bir yıllık büyüme oranını sürdürmüştür. Bunun yanı sıra bu hızlı büyüme ayrıca ekonominin, tarıma dayalı olan ekonomiden endüstriye dayalı ekonomiye hızlı yapısal değişikliği ile birleştirilmiştir.

Daha ilginç olanı Malezya ekonomisinin bu etkileyici büyümesinin ayrıca yoksullukta önemli bir düşüşle bağdaştırılmasıdır. Tablo 1 yoksulluk oranının 1970'te % 52,4'ten 1990'da % 17,1'e önemli bir biçimde azalışını ve daha da azalarak 2009 yılında sadece %3,8 oranına sahip olduğunu göstermektedir. Bu dönemlerde yoksul hane halklarının sayısı 1970 yılında 1.000.000'dan 1990 yılında 574.500'e ve 2009 yılında 228.400 hane halkına düşmüştür. Ek olarak aşırı yoksulluk oranı 1990 yılında %3,9 değerinden 2009 yılında %0,7 değerine azalmıştır. Aynı dönem boyunca aşırı yoksul hane halklarının sayısı yarıdan daha fazla azalmış ve 137.100'den 2009'da 42.171 ev halkına düşmüştür. Bu nedenle Malezya'nın geçmişte hedeflenen hızlı ekonomik büyüme dönüşümünde yeterli olabildiği söylenmeye değerdir.

Tablo 1: Malezya: Yoksulluk oranı (%), 1970-2009

Yıllar	Yoksulluk oranı		Aşırı Yoksulluk oranı ²	
	(%)	Hane halklarının sayısı	(%)	Hane halklarının sayısı
1970	52,4	1.000.000	-	-
1976	42,4	975.800	-	-
1984	20,7	649.400	-	-
1987	19,3	-	-	-
1990	17,1	574.500	3,9	137.100
1995	8,7	365.600	2,1	88.400
1997	6,1	274.200	1,4	62.400
1999	7,5	360.100	1,4	66.000
2002	5,1	267.900	0,5	52.900
2004 ¹	5,7	311.300	1,2	67.300
2009	3,8	228.400	0,7	42.171

Notlar:

¹ Rakamsal veriler yoksulluk hesaplamanın gözden geçirilmiş bir çeşidi gibi 2004 rakamları için Ekonomik Planlama Birimi'nin 2005 metodolojisine dayanmaktadır. 2002 ve 2004 yılları arasında yoksulluk oranındaki artış kısmen bu revizyon nedeniyle.

² Malezya'da tanımlanan yoksulluk sınırı gelirinin yarısı veya daha az bir gelire sahip olan hane halkları aşırı yoksul hane halkları olarak dikkate alınmaktadır.

Kaynak: Malezya (1976, 1991, 1996, 2001, 2006, 2010).

Genel yoksulluk oranındaki geniş çaplı azalmaya rağmen, yoksulluk, Malezya'da kırsal bir olgu olarak kalmış gibi gözükmemektedir. Kırsal alanlarda yoksul hane halklarının sayısının yanında yoksulluk oranı karşılaştırılan kentsel alanlara göre hala önemli bir sayıdadır (Tablo 2). Kırsal alanlardaki yoksulluk oranı 1970 yılında %60 değerinden 2004 yılında %11,9'a önemli bir biçimde azalmıştır. Aslında yoksulluğun kırsal alanlarda etkileyici bir biçimde düşüşüne bakılmaksızın yüzdelik oranının hala kentsel alanlardan daha yüksek olmasına dikkat edilmelidir. 2004 yılında kentsel alanlardaki yoksulluk oranı sadece %2,5'ti. Daha fazlası 2004 yılında 219.700 hane halkını içeren kırsal hane halklarının sayısı önemli ölçüde fazlaydı. Toplam kırsal yoksul hane halklarının yaklaşık dörtte biri (53.200) aşırı yoksul hane halkları olarak sınıflandırılmaktaydı.

Tablo 2: Malezya: Tabakalara göre Yoksulluk oranı ve Yoksul Hane halklarının sayısı

Tabakalar	1970	1976	1984	1990	1995	1997	1999	2002	2004
Kırsal									
Yoksulluk oranı (%)	60,0	50,9	27,3	21,1	14,9	10,9	12,4	11,4	11,9
Yoksul Hane halklarının sayısı	-	864.100	556.400	492.500	281.800	221.800	271.000	198.300	219.700
Aşırı Yoksulların oranı (%)	-	-	9,3	5,2	3,6	2,5	2,4	2,3	2,9
Aşırı Yoksul Hane halklarının sayısı	-	-	-	121.600	68.300	51.800	52.100	40.300	53.200
Kentsel									
Yoksulluk oranı (%)	22,3	18,7	8,5	7,1	3,6	2,1	3,4	2,0	2,5
Yoksul Hane halklarının sayısı	-	111.800	93.000	82.000	83.800	52.400	89.00	69.600	91.600
Aşırı Yoksulların oranı (%)	-	-	2,4	1,3	0,9	0,4	0,5	0,4	0,4
Aşırı Yoksul Hane halklarının sayısı	-	-	-	15.500	20.100	10.600	13.900	12.600	14.100

Not: Kırsal ve kentsel yoksulluk ile ilgili son veriler maalesef Onuncu Malezya Planı (2011-2015) içerisinde mevcut değildir.

Kaynak: Malezya (1976, 1991, 1996, 2001, 2006).

(2011-2015) Onuncu Malezya Planı'nda hükümet yoksulluk oranının 2015 yılında %2'ye kadar düşürülmesini hedeflemektedir. Bu ulaşılması mümkün bir hedef iken, özellikle kırsal alanlarda yoksulluğu daha da azaltma gibi kesinlikle öncekinden daha büyük zorluklarla mücadele edilecektir. Bu özellikle ülkede insanları kırsal kesimin dışına boşaltmayla ve kırsal alanı yaşanmakta olan nüfus tarafından hakim olunan bir yer olarak bırakmayla sonuçlanan kırsal-kentsel göçün hızlı süreci sebebiyledir. Yaşlanmakta olan kırsal nüfus eğilimi kırsal ekonomiyi ve hatta kırsal iş-gücünün artan üretkenliğini devam ettirmede güç bir sorun ortaya çıkarmaktadır. Bu sınırlama göz önüne alınarak, eğer hedefe ulaşılabilecek ise var olan yoksulluğu azaltma programlarının etkinliğini daha da geliştirmenin bir acil ihtiyaç olduğuna inanılmaktadır. Yoksulların bakış açılarına dayanarak Malezya'da var olan yoksulluğu azaltma programlarının etkinliğini artırma yollarını ve araçlarını keşfetmekteyiz.

III. VERİ VE YONTEM

(a) Veri

Bu çalışmada analizin birimi Malezya'nın Perlis, Kedah ve Kuzey Perak eyaletlerini kapsayan kuzey eyaletlerindeki çeşitli devlet kurumları tarafından uygulanan yoksulluğu azaltma çalışmalarının katılımcıları olan yoksul hane halklarıdır.¹ Birincil veriler bir takım anketleri temel alan yüz yüze görüşmelerle katılımcılardan toplanmıştır. Katılımcılar e-Kasih'den bir listenin yanı sıra yoksulluğun azaltılması ilgili kurum tarafından sağlayan yoksul hanelerin bir listesinden rastgele seçilmiştir². Listelerde, çalışma alanında yoksul haneler olarak kayıt edilmiş 15.981 hane vardır. Toplanan nüfusun yaklaşık %13 olan 2100 katılımcı ile görülmüştür. Ancak, anketlerin bazıları tam olarak doldurulmamış olduğu için anketlerin sadece 1850'i analiz edilmiştir. Yoksulluk programının etkisinin yanı sıra, servislerin kalitesi, yardım alanların hak edisi ile ilgili hedeflerin isabeti, bilgiye ulaşmada katılımcıların bakış açıları, demografi ve sosyoekonomik bilgi katılımcılardan toplanmıştır.

Genel olarak yoksulluk programı üç ana kategoride incelenir: ekonomik tabanlı, beşeri sermaye ve refah. Ekonomik tabanlı programlar fiziki sermaye ve düzeni mikro kredi sağlanması gibi yoksul hanelerin gelirlerini artırmayı amaçlayan programlardır. Diğer taraftan, beşeri sermaye eğitimi

¹ Perak'ın kuzeyi Hulu Perak, Kerian, Kuala Kangsar ve Larut, Matang, ve Selama bölgelerini kapsar. Pulau Pinang, Malezyanın kuzey bölgesinde olmasına rağmen yoksulluk oranı önemli derecede düşük olduğu için dahil edilmemiştir.

² E-Kasih Malezyada yoksul haneler üzerine bir veritabanıdır. Veriler federal düzeyde çeşitli uygulama devlet kurumları tarafından e-Kasih'de kayıt altına alınır ve toplanır.

motivasyonlarının yanı sıra yoksulların bilgi ve becerilerini geliştirmeye odaklanan programlardır. Temel olarak refah programı engelli, yaşlı ve bekar annelere gerekli desteği sağlamayı hedefleyen programlardır. Destekler para yiyecek ve barınma yardımı gibi ihtiyaçlara göre ve çeşitli formlarda sağlanmaktadır. Yine de, bu çalışmada ekonomik tabanlı program yoksulların yaşamlarını geliştirmek ve gelirleri artırmadaki direkt ve önemli etkiye sahip olduğunu düşündüğümüz için ekonomik tabanlı programın etkinliğine sadece odaklanıyoruz. Yoksullukla mücadele programına da içeren çok büyük sayılara kuruluşlar nedeniyle, yoksullukla mücadele de direkt olarak yer alan ve katkıları önemli olan büyük kuruluşları seçtik. Böylece, seçtiğimiz kuruluşlar: (i) Amanah Ikhtiar Malezya (AIM), (ii) Refah Daire Başkanlığı; (iii) Zekât Daire Başkanlığı ve (iv) Kedah Bölgesel Kalkınma Kurumu (KEDA).

Etkinlik ölçümü

Bu çalışmada, yoksullukla mücadele programının etkinlik ölçümü yoksullukla mücadele programına katılan katılımcının algısıyla sınırlıdır. Etkinliğin içeriği aşağıdakileri katılımcı algılarıyla ölçülür. (i) bilgiye erişim, (ii) yoksulluk yardımının yeterliliği ve uygunluğu, (iii) hedefleme doğruluğu (yani programların hedeflenen yoksullara ulaşip ulaşmadığı), (iv) yaşamlarında yoksulluğu önleme programının etki ve (v) yoksulluğun azaltılması kurumlar tarafından sağlanan hizmetlerin kalitesi.

Etkinliğin bu beş boyutu üzerinde katılımcının algısı toplanmış ve analiz edilmiştir. Katılımcıların algıları Likert ölçeği kullanarak sıradan ölçümün yanı sıra nominal ölçüm (evet ya da hayır cevapları) kullanılarak ölçülmüştür. Katılımcılara 1 den 4 de kadar değerli seçenekler soruldu: 1 =hiç katılmıyorum, 2 = katılmıyorum, 3= katılıyorum ve 4= kuvvetle katılıyorum. Bunun dışında, bazı konularda görüşlerine göre belirli sorulara kapalı ve açık uçlu cevaplar da istenmiştir. Ölçümlerin yanı sıra her görüş üzerine açıklamalar aşağıda tartışılmıştır.

Bilgiye Erişim Ölçüleri

Herhangi bir yoksulluğu azaltma programının etkinliğini garantilemek için dikkat edilmesi gereken önemli yaklaşımlardan biri potansiyel ve mevcut hak alıcılar tarafından bilgiye erişilebilirliğidir. Yoksullar bilgiye erişemediklerinden dolayı yaşamlarını geliştirecek programların varlığının bilincinde olamayabilirler. Bu nedenle eğer yoksulluğu azaltma programının etkinliği güçlendirilecekse bilgiye erişimin derecesini araştırma önemlidir. Yoksulların ne tür yardıma (programa) hak kazandırılacağı, hangi kurumlardan yardım alabilecekleri bilgisinin eksikliği yoksulların ihtiyaç duydukları yardımı almalarını engelleyecektir. Bu nedenle yoksulların bilgiye erişimi çeşitli kurumlar ve programlar bakımından çok önemlidir. Bu çalışmada kullanılan bilgiye erişim ölçüleri aşağıdaki gibidir:

(i) Yoksulluğu azaltma programı dâhilinde olan organizasyon ve kurum bakımından bilgiye sahip olma;

(ii)Yoksulluğu azaltmayla bağlantılı programlar bakımından bilgiye sahip olma;

(iii)Bilginin yeterliliği ve

(iv) Bilginin erişildiği kaynaklar.

Yeterlilik ölçüleri ve Yardımın Uygunluğu

Etkinliğin diğer bir önemli safhası yoksullara yoksulluk yardımı hükmünün yeterliliği ve uygunluğudur. Etkinliği geliştirmek için yoksullara sağlanan desteğin çeşidi sadece onların yeterliliği açısından garantilenmemeli fakat daha da fazlası uygunluğu bakımından da garanti altına alınmalıdır. Bu sebepten dolayı aşağıdaki maddeler aracılığıyla yoksulluk yardımı hükmünün yeterliliğini ve uygunluğunu ölçeriz:

(i)Yardımanın türünün onların ihtiyaçlarına uygun olup olmadığını;

(ii)Yardımanın miktarının onların ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olup olmadığını ve

(iii) Genel olarak yardımla ilgili memnuniyetlerini.

Hedefleme Doğruluğu Hakkında Ölçüler

Etkinliğin diğer bir göstergesi yoksulluğu azaltma programının kendi başına gerçekten hedeflenen gruba ulaşip ulaşmadığıdır. Biz bunun önemli bir safha olduğuna inanıyoruz çünkü iyi bir yoksulluk programı amaçlanan hedefe gerçekten ulaşmadığında anlamsız olabilmektedir. Bu sebepten, yoksulların belirlenmesi yani yoksulları belirlemede kullanılan prosedür, program uygulamasının izlenmesi kadar çok önemlidir. Aksi takdirde, eğer alıcılar yanlış bir biçimde hedeflendiyse yoksulluğu azaltmayı hedefleyen kaynaklar heba edilmiş olacaktır. Bu konu hakkında daha iyi bir iç görüye sahip olabilmek için alıcılarımıza iki önemli soruyu sormaktayız:

- (i) Yoksul olduklarına inandıkları fakat herhangi bir yardım almayan birilerini tanıyorlar mı?
- (ii) Yardım alan fakat yoksul olduklarına ve yardım almak için seçilebilir özellikte olduklarına inanmadıkları birilerini tanıyorlar mı?

İlave olarak yoksulluk programının neden hedeflenen gruba ulaşmadığı hakkındaki nedeni (eğer biliyorlarsa) ifade etmelerini alıcılardan isteyerek bu meseleyi daha da fazla incelemekteyiz.

Yoksulluk programının Etkileri Hakkındaki Ölçüler

Şayet kurumların görevlerini yerine getirmede etkinliği geliştirilirse alıcıların yoksulluğu azaltma programlarının etkileri üzerine algıları ve geribildirimleri önemlidir. Bu çalışmada doğrudan yoksulların ekonomik statülerini geliştirmeyi amaçlayan ekonomi tabanlı programın etkisi üzerine odaklanılmaktadır. Bu bakımdan alıcılarımızın ekonomi tabanlı program hakkındaki algılarını öğrenmeye çalışmaktayız: (i) gelir seviyelerini artırmalarını mümkün kılma; (ii)mali yönden daha fazla özgür olmalarına yardım etme; (iii)yoksulluğun dışında olmalarını mümkün kılma ve (iv) daha konforlu bir hayata ulaşmalarına yardım etme.

Hizmet Kalitesinin Ölçüleri

Yoksullukla bağlantılı kurumlar tarafından sağlanan hizmetlerin kalitesi programın etkinliğini garanti lemede ayrıca önemlidir. Bu yüzden kurumlar tarafından sağlanan hizmetlerin kalitesi bakımından yoksulların algıları hakkındaki analiz, yoksulluğu azaltma programlarının etkinliğini geliştirmede yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada Pasuraman vd. (1998) tarafından önerildiği gibi hizmet kalitesinin beş boyutunu incelemekteyiz. Bu beş boyut maddi, güvenilirlik, cevap verme yeteneği, güvence ve empatidir. Her bir boyutun tanımı aşağıdaki gibidir:

- (i)Maddi- kurumların fiziksel özellikleri, ekipman, personel ve iletişim materyallerinin görünümü;
- (ii)Güvenirlik- çalışanların söz verilen hizmetleri güvenilir ve doğru bir biçimde uygulama yeteneği;
- (iii)Cevap verme yeteneği- çalışanların müşterilere yardım etme ve zamanında hizmet verme isteklilikleri;
- (iv)Güvence- çalışanların bilgi ve nezaketleri ve güven ve itimat iletme yetenekleri; ve
- (v) Empati- kurumlar tarafından müşterilerine sunulan kişiye özel dikkat ve ilgi.

IV. BULGULAR

(a) Katılımcıların Profili

Tablo 3 kurumlar tarafından katılımcıların dağılımını göstermektedir. Katılımcıların dörtte biri (%25) Yardım Bölümü tarafından uygulanan programın kapsamında iken, yaklaşık olarak katılımcıların %44'ü Amanah Ikhtiar Malezya (AIM) yoksulluk programının kapsamındadır. KEDA yoksulluk programının ve Zekât Bölümü'nün kapsamındaki katılımcılar sırasıyla %17 ve %14 civarında şekillenmiştir³. Katılımcıların dağılımı Tablo 4'te yaşa, cinsiyete, medeni duruma ve çocuk sayısına

³ AIM'den katılımcıların yüksek bir yüzdesi programlarının doğası sebebiyle mikro kredi programıdır. Bu sebepten tüm AIM programları ekonomiye dayalı programlar olarak sınıflandırılabilir. Buna karşın Yardım Bölümü, Zekât Bölümü ve KEDA programlarının tümü ekonomiye dayalı programlar değildir.

göre gösterilmektedir. Onların en geniş grubu toplam katılımcıların %27,8'i oranında olan 40-49 yaş grubudur. Bu grubu %21,2 oranıyla 50-59 yaş ve %18,9 oranı ile 30-39 yaş grubu izlemektedir. Yaklaşık olarak katılımcıların dörtte biri (%24,3) 60 yaşın üzerindedir. Katılımcıların ortalama yaşı 49,4'tur. Cinsiyete göre katılımcıların %65,2'si kadın, geri kalan %34,8'i erkektir. Katılımcıların çoğu (%64,9) evlidir, %4,1'i dul erkek ve %31,1'i dul kadındır. Katılımcıların ortalama çocuk sayısı 4,3 iken, katılımcıların yarıdan fazlası (%59,1) üçten fazla sayıda çocuğa sahiptir.

Tablo 3: Kurumlara göre katılımcıların dağılımı

Kurum	Sayı	Yüzde
Yardım Bölümü	465	25,3
Zekât Bölümü	257	13,8
Amanah Ikhtiar Malezya (AIM)	820	44,3
Kedah Geliştirme Kurumu (KEDA)	308	16,6
Toplam	1850	100,0

Tablo 4: Katılımcıların yaşa, cinsiyete, medeni duruma ve çocuk sayısına göre dağılımı

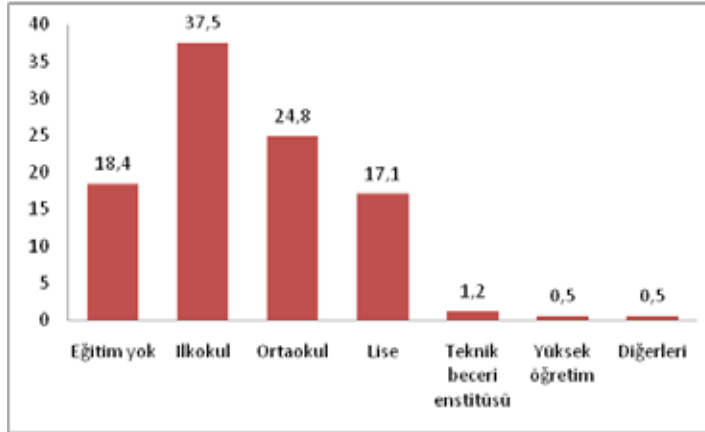
	Sayı	Yüzde
Yaş (Yaşında)		
30'dan daha az	145	7,8
30-39	350	18,9
40-49	515	27,8
50-59	392	21,2
60-69	228	12,3
70'ten daha fazla	222	12,0
Toplam	1850	100,0
Cinsiyet		
Erkek	644	34,8
Kadın	1206	65,2
Toplam	1850	100,0
Medeni Durum		
Evli	1201	64,9
Dul erkek	75	4,1
Dul kadın	574	31,1
Toplam	1850	100,0
Çocuk sayısı		
1	100	5,4
2	268	14,5
3	389	21,0
4	405	21,9
5	248	13,4
6	146	7,9
7	294	15,9
Toplam	1850	100,0

Eğitim düzeyleri bakımından katılımcıların çoğu düşük düzeyde eğitim seviyesine sahip olarak bulunmuştur (Şekil 1). Katılımcıların %18,4'u herhangi bir orgun eğitime sahip değildir. Onların çoğunluğu (%37,5) yalnızca ilkokul, %24,8'i ortaokul ve %17,1'i lise eğitimi almışlardır. Daha da ilginç %0,5 oranında üçüncü düzey- politeknik, kolej ya da daha yüksek öğrenim seviyesine sahip katılımcı vardır⁴. İstihdam türleri bakımından kauçuk toplayıcıların (%21,5) en geniş grubu oluş-

4 Daha yakından bir inceleme onların AIM'in üyeleri veya katılımcıları olduğunu açığa çıkarmaktadır.

turduğu katılımcıların çoğu (%38,1) tarım ve balıkçılık faaliyetleri kapsamındadır (Tablo 5). Onların içerisinde oldukça önemli bir miktarda (%34,5) küçük düzeydeki işler⁵ kapsamında olan katılımcı vardır.

Şekil 1: Eğitim düzeylerine göre katılımcıların dağılımı (%)

Not: diğerleri – Dini okullar

Tablo 5: İstihdam türüne göre katılımcıların dağılımı

İstihdam Türü	Yüzdelik
Çiftçi	10,5
Kauçuk Toplayıcısı	21,5
Balıkçı	6,1
Mikro-Girişimci	34,5
Yazlık Gıda Üretici	2,6
Koy is	7,9
İşçi	10,8
Devlet/özel Sektör Çalışanı	6,1
TOPLAM	100

Gelir bakımından katılımcıların hane halkı ortalama aylık geliri 686,00 Malezya Ringgiti (RM)'dir (Tablo 6). AIM mikro kredi programına katılan katılımcılar aylık 957 Malezya Ringgiti ortalama gelir ile en yüksek ortalamaya sahip olarak kayıt edilmiştir. Dağılıma göre katılımcıların yarıdan fazlası 500,00 veya daha az Malezya Ringgiti gelire sahipken, yaklaşık üçte birinin aylık geliri 501,00 ile 1000,00 Malezya Ringgiti'dir (Şekil 2)⁶.

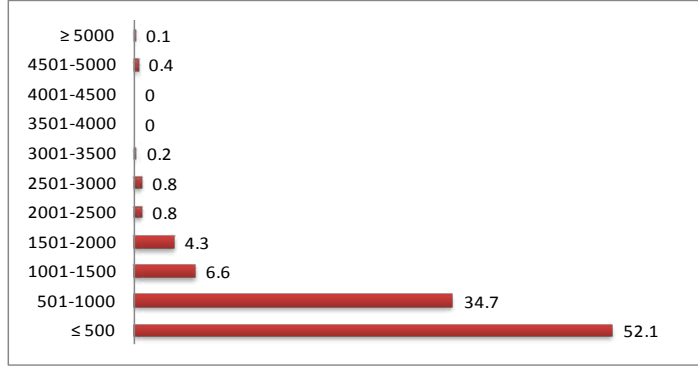
Tablo 6: Kuruma göre katılımcıların ortalama hane halkı geliri (RM/aylık)

Kurum	Ortalama hane halkı geliri (RM/aylık)
Yardım Bölümü	481,88
Zekât Bölümü	559,42
AIM	957,53
KEDA	504,04
Toplam(Genel)	686,48

⁵ Mikro-Girişimci çok küçük bir işin sahibi olan ve kurulması için küçük bir miktar sermaye gerektiren, sıklıkla kayıtlı olmayan ve genellikle çalışan olmayan veya sadece para ödenmeyen aile üyeleri veya işçilere sahip olan tek bir sahip-operatörü ifade etmektedir.

⁶ Bazı katılımcılar, gelirleri yoksulluk programına katıldıktan sonra yoksulluk sınırının üzerine artmış olabileceğinden artık yoksul değildir. 2007 yılında Malezya Yarımadası için yoksulluk sınırının olan RM720,00/aylık yoksulluk sınırının gelirini kullanarak hesaplamalarımız katılımcıların %70,5'inin yoksul, geri kalan %29,5'inin artık yoksul olmadığını göstermektedir. İlginç bir biçimde artık yoksul olmayan katılımcıların çoğunluğu AIM mikro kredi programının kapsamındadırlar.

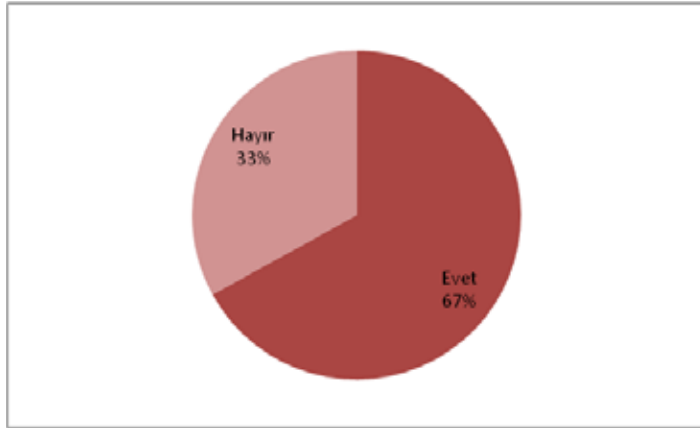
Şekil 2: Ortalama aylık hane halkı gelirine göre katılımcıların dağılımı(%)

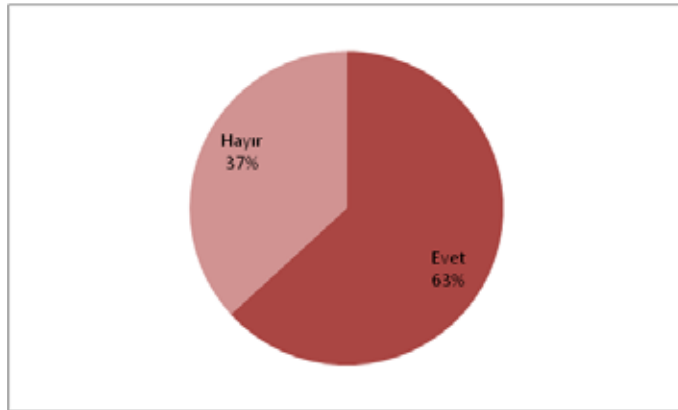
(b) Bilgiye erişim⁷

Katılımcıların neredeyse üçte birinin (%33,0) yardım alabilecekleri yoksullukla mücadele kurumları tarafından herhangi bir bilgi ve danışma almadıklarını keşfettik (Şekil 3). Bunun yanı sıra katılımcıların %36,8'i çeşitli kurumlar tarafından üstlenilen yoksulluk programları hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadıklarını rapor etmişlerdir (Şekil 4).

Şekil 3: Yoksulluk kurumları hakkında bilgiye erişim

Şekil 4: Yoksulluk programları hakkında bilgiye erişim

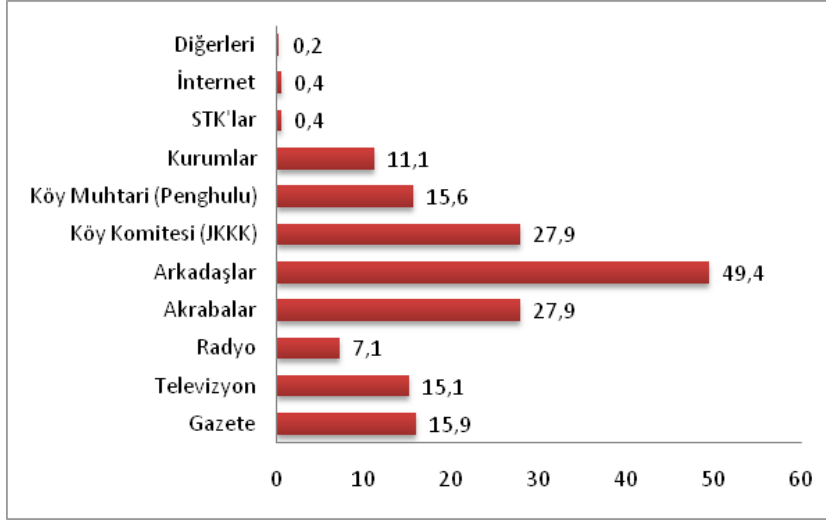

Üstelik bilgiye reisler için katılımcıların bilgi aldığı kaynakları araştırmaktayız. Bulgularımız katılımcıların %49,4'unun bilgiyi arkadaşlarından, %27,9'unun akrabalarından, %27,9'unun köy komitesinden (JKKK), %15,9'unun gazetelerden ve %15,6'sinin köy muhtarından (Penghulu) elde ettiğini göstermektedir (Şekil 5). Kurumlardan bilgi aldıklarını rapor edenlerin oranının yalnızca

⁷ Burada bilgiye erişim, katılımcıların şu anda katıldığı kurum ve programın dışındaki kurumlar ve programları ifade etmektedir.

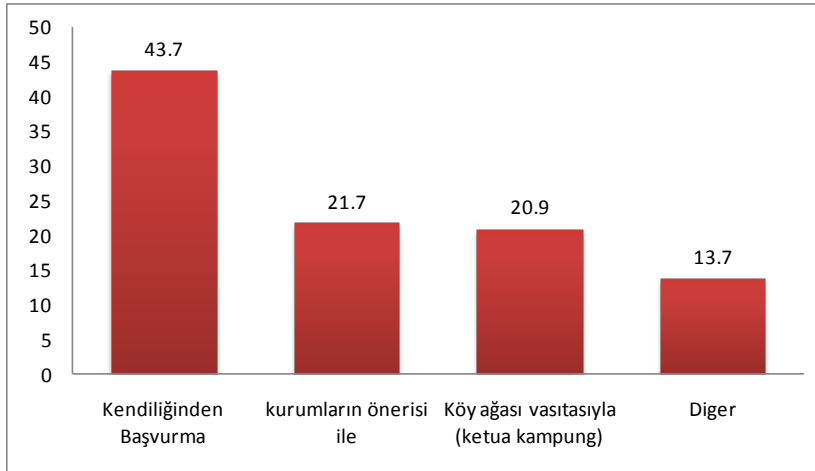
%11,1 olduğu kurumlar nispeten bilginin kaynağı olarak önemsiz görünmektedir.

Şekil 5: Bilginin kaynakları (%)

Ayrıca katılımcılarımızın eriştiği bilgilerin bağlantılı kuruluşlardan uygun yardımı güvence altına almada yeterli olup olmadığını araştırmaktayız. Çalışmamızın gösterdiğine göre katılımcıların %37'si yetersiz bilgiye sahip olduklarını rapor etmişlerdir. Buna ek olarak çalışmamızı ne tür ilave bilgi istediklerini araştırma yoluyla genişlettik. Bulduğumuz ihtiyaç duyulan ek bilgiler şunlardır: başvuru prosedürü hakkında bilgi (%38,4), kurumlar tarafından önerilen yardım türleri (%22,5), yoksulluk kurumlarının rolleri (%16,7), başvuru dönemleri ve koşulları (%12,3). Ayrıca katılımcıların yardım aldıkları kanalları daha ayrıntılı incelemekteyiz. Çalışmamız katılımcıların çoğunluğunun (%43,7) kendi başlarına başvuru yaptığını, %21,7'sinin kurumlar tarafından önerildiğini ve %20,9'unun köy ağasının yardımıyla yardım aldıklarını göstermektedir (Şekil 6).

Şekil 6: Yardım alma kanalı veya aracı

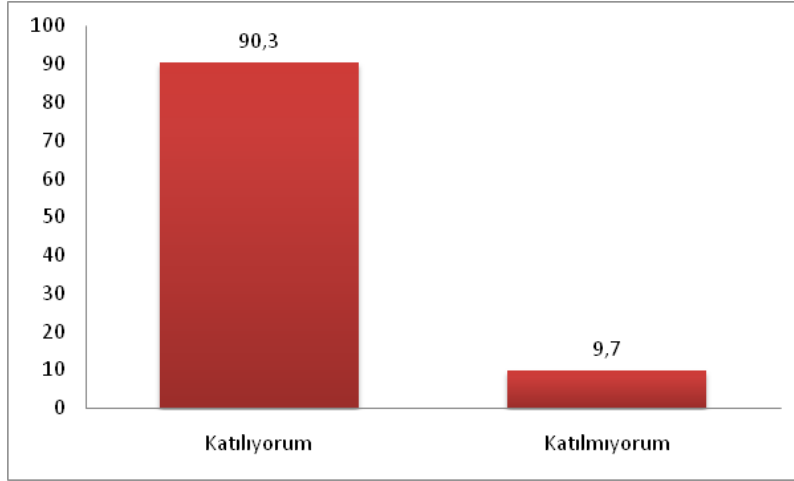
Bu çalışma eğer herhangi bir yoksulluk programı etkin olabilecekse, kurumlar ve programlar bakımından bilgiye erişimin çok önemli olduğunu fark ederek bilgiye erişimin geliştirilmesi gerekliliğini önermektedir. Çalışmamız bilgiye erişemeyen insanların yüzdesinin toplam katılımcıların üçte birinden fazlası olduğunu göstermektedir. Çalışmamız bilgi kanalı bakımından, yoksulluk kurum ve programları hakkında bilginin üzerinden yayılması gereken en etkin kanalın resmi olmayan kanal olmasını önermektedir. Bu bakış açısına göre, memurların pasif bir biçimde müşterilerin ofislerine gelmesini beklemeleri yerine dışarıya çıkıp potansiyel katılımcılarla görüşmesi vasıtasıyla kurumlara daha fazla proaktif bir yaklaşım üstlenmelerini önermekteyiz. Bunun yanı

sıra çalışmamız kurumların özellikle başvuru prosedürleri ve önerilen yardım türleri bakımından açık ve kolay ulaşılabilir etkili bilgiyi sağlamalarını tavsiye etmektedir.

(c) Yoksulluk yardımının yeterliliği ve uygunluğu

Katılımcıların çoğunluğu (%90,3) yoksulluk kurumları tarafından sağlanan yardımın turu veya çeşidinin ihtiyaçlarına uygun olduğunu kabul etmektedir (Şekil 7). Kurumların analizi genel puanın 4 üzerinden 2,86 olduğunu göstermektedir. Her bir kuruma bakıldığında, en düşük puanı (2,62) Zekât Bölümü ve en yüksek puanı (3,02) AIM rapor etmiştir (Şekil 8).

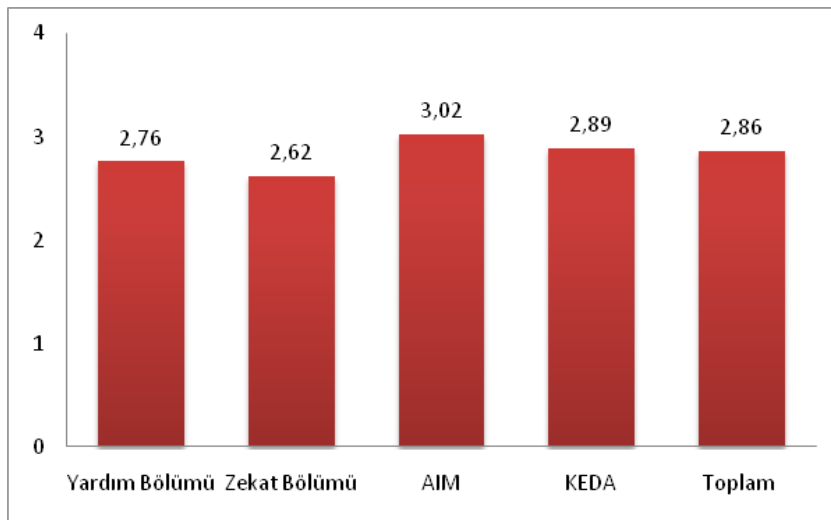
Şekil 7: İhtiyaç duyulan yardımın uygunluğu (%)

Şekil 8: Kurumlara göre yardımın uygunluğu hakkında alınan puan

Katılımcıların çoğunluğu yardımın uygunluğu hakkında aynı görüşte iken bunun yardımın yeterliliği ile ilgili bir durum olmadığı bulunmuştur. Çalışmamız katılımcıların %37,5'inin aldıkları yardımın yeterli olduğu fikrine katılmadıklarını göstermektedir (Şekil 9). Diğer maddelerle karşılaştırıldığında bu göreceli olarak yüksek anlaşmazlık yüzdesi, hal böyleyken memnuniyetsizliğin ciddiyetini göstermektedir.

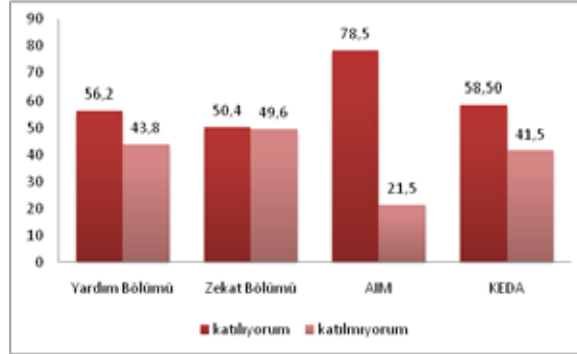
Şekil 9: Yardımın yeterliliği (%)

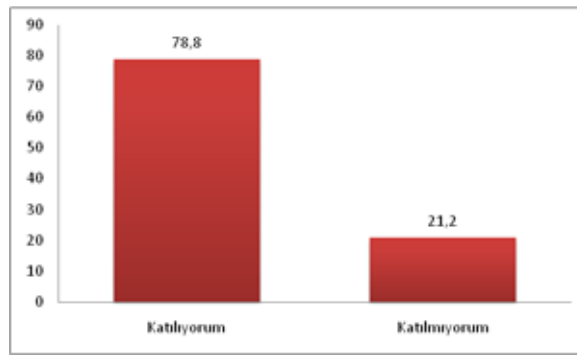
Daha ileri bir incelemenin gösterdiği üzere AIM'in dışında yardımın yeterliliği üzerine görüş ayrılığını rapor eden katılımcıların yüzdesi göreceli olarak yüksek bir değerdir (Şekil 10). Örnek olarak Zekât Bölümü bu konudaki görüşe katılanların ve katılmayanların yüzdelерinin neredeyse

eşit olduğunu göstermektedir. Ancak çalışmamız yardımın genel görüşü bakımından katılımcıların %78,8'inin memnun, geriye kalan %21,2'sinin memnun olmadığını açıkça ortaya koymaktadır (Şekil 11).

Şekil 10: Kurumlara göre yardımın yeterliliği hakkındaki memnuniyet(%)

Şekil 11: Yardımın genel durum memnuniyeti (%)

Çalışmamız sonuç olarak verilen yardımın, katılımcıların çoğu (%90,3) tarafından ihtiyaçlarına uygun olarak algılandığını göstermektedir. Diğerleri sadece göreceli olarak küçük bir yüzdelik (%9,7) almaktadır. Fakat yardımın yeterliliği dikkate alındığında, bulgularımız yardımın katılımcılarımızın oldukça önemli bir yüzdeliği (%35,7) tarafından yetersiz olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Bu yüzden çalışmamız, yoksulların yaşamlarını geliştirme yönündeki en büyük etkiyi garantilemek için verilen destek miktarının tekrar gözden geçirilmesini önermektedir. Bundan başka verilen desteğin ihtiyaçlarına uygun olmadığını düşünen ve beklentileri küçük olanlar durumunda gene de kamu fonlarının israfını önlemek için desteği belirleme gibi birincil çalışma veya inceleme her bir hane halkı arasında yapılmalıdır. Başka bir ifadeyle, o verilen desteğin onların bilgi ve becerileriyle, kapasite ve yetkinlikleriyle uyuşmasını garantilemektedir.

(ç) Hedeflenen yoksullara ulaşmanın doğruluğu

Çalışmamız rapor edilen katılımcılarımızın % 34,8'inin, yoksul olduklarına inandıkları ve yardım almak için uygun olan fakat herhangi bir yardım almayan bazı hane halklarını tanıdıklarını ortaya koymaktadır (Tablo 7). İlave olarak katılımcılarımıza yoksul olarak sınıflandırılacak fakat yardım almayan kaç tane hane halkı tanıdıklarını sormaktayız. Tablo 7, onların yaklaşık olarak %70'inin en az üç veya daha fazla hane halkı bildiklerini göstermektedir. Ayrıca bu sonucun her bir katılımcı tarafından rapor edilen rakamsal verilerin üst üste çıkışabileceği ihtimaline karşılık dikkatli bir şekilde yorumlanması gerekliliğini fark etmekteyiz. Buna rağmen katılımcılarımızın Kuzey Bölgesi içerisinde büyük bir alanda dağılmış olduğunu dikkate aldığımızda üst üste gelme ihtimali minimum düzeyde olabilecektir.

Tablo 7: Yardım almak için uygun olan fakat yardım almayan hane halklarının sayısı

Yardım almak için uygun olduğuna inandığınız fakat herhangi bir yardım almayan herhangi bir yoksul hane halkı tanıyor musunuz?	Katılımcıların sayısı	Katılımcıların yüzdesi
Evet	644	34,8
Hayır	1206	65,2
Toplam	1850	100,0
Eğer cevabınız evet ise kaç tane hane halkı tanıyorsunuz?		
1	74	11,5
2	131	20,4
3	245	38,1
4	45	6,9
5	67	10,4
>6	82	12,7
Toplam	644	100,0

Yukarıda hedeflemenin doğruluğu konusuyla ilişkili olarak, çalışmamız rapor edilen katılımcıların %29,4'unun yoksul olduklarına ve yardım almak için uygun olduklarına inanmadıkları bazı hane halklarının yardım aldıklarını bildiklerini açığa çıkarmaktadır (Tablo 8). Tablo 8 ayrıca onların yaklaşık olarak %70'inin yardım almak için uygun olmadığına inandıkları fakat yardım almakta olan en az üç veya daha fazla hane halkı tanıdıklarını göstermektedir. Tekrardan belirtmek gerekir ki bu sonuç birden fazla sayımdan dolayı büyük çıkmış olabilir fakat bu sorun çok az etkiye sahip olacaktır.

Tablo 8: Uygun olmayan fakat yardım alanlar

Yoksul olmadığına ve yardım almak için uygun olmadığına inandığınız fakat yardım almakta olan herhangi bir hane halkı tanıyor musunuz?	Katılımcıların sayısı	Katılımcıların yüzdesi
Evet	544	29,4
Hayır	1306	70,6
Toplam	1850	100,0
Eğer cevabınız evet ise kaç tane hane halkı tanıyorsunuz?		
1	64	11,8
2	113	20,8
3	211	38,8
4	39	7,1
5	57	10,6
>6	60	11,0
Toplam	544	100,0

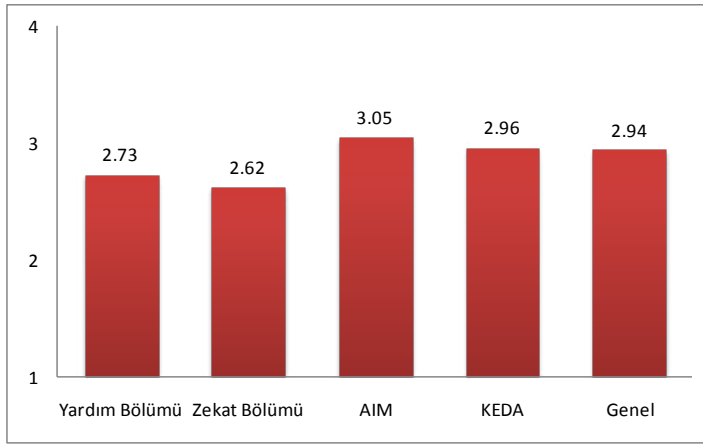
Ek olarak katılımcılarımıza bu gibi hataların muhtemel sebeplerini sormaktayız ve çalışmamız uygulayıcı kurumlar tarafından görmezden gelme, yetersiz açıklama veya açıklama yapılmamasından dolayı rapor edilen sebepler arasında kayırmacılık, yandaşçılık, yanlış bilgi ve uygulama başarısızlığını bulmaktadır. Bu nedenden dolayı çalışmamızın bulgusu çeşitli kamu kurumları tarafından verilen desteğin gerçekten hedef gruplara ulaşamayabileceğini ve yoksullara yardım amaçlı olan kaynaklarda sızmalar olabileceğini göstermektedir. Bizim düşüncemize göre, yoksulluk programının etkinliği geliştirilebilirse, bundan dolayı zamanla yoksulların belirlenmesi ve programın yararlanıcıları daha şeffaf olmalıdır. Bu bakımdan yoksul insanların kaydının (verinin)

sıklıkla güncellenmesini ve ilaveten bağımsız bir yapı tarafından bu verilerin toplanması, anlamlandırılması ve izlenmesini önermekteyiz.

(d) Yoksullar üzerinde yoksulluğu azaltma programının etkisi

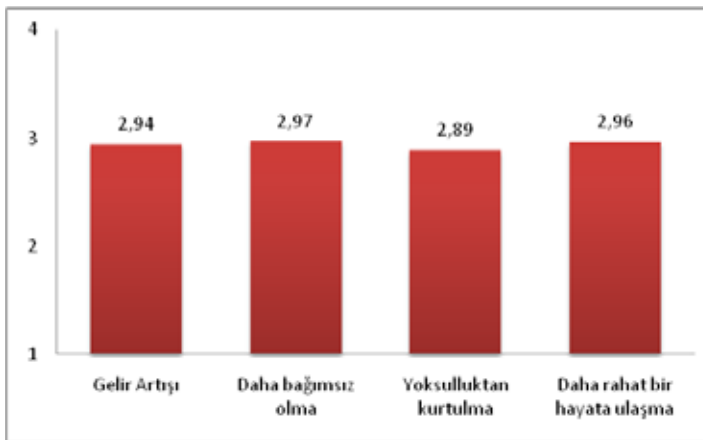
Bu çalışmada ayrıca yoksulların yaşamı hakkında yoksulluk programlarının etkisi üzerine katılımcıların algıları hakkındaki bilgiyi topladık ve analiz ettik. Genel ortalama puan 2,94'tur (Şekil 12). Kurumlara göre toplam puanın gösterdiği üzere en yüksek puanın (3,05) AIM, sonrasında sırayla KEDA (2,96), Yardım Bölümü (2,73) ve Zekât Bölümü (2,62) tarafından kayıt edilmesi ayrıca ilgi çekicidir. AIM ve KEDA'nın diğerlerine nazaran yüksek puanları muhtemelen her ikisinin de iyi eğitilmiş memurları, yeterli yardım koşullarına sahip iyi ve yerinde bir yönetimi, programın daha iyi takibi ve eğitim aracılığıyla sürekli motivasyonu sebebiyledir.

Şekil 12: Kurumlara göre ekonomik programın puanı

Ekonomik program bakımından katılımcıların algıları hakkında daha fazla analiz, ekonomik programın her bir safhası için puanın genel olarak yüksek olduğunu göstermektedir (Şekil 13). Katılımcılarımızın programın sorulan tüm safhaları üzerinde anlaştıkları görülmektedir. Spesifik olarak katılımcılar, ekonomik programın gelirlerini artırdığı, onları daha bağımsız kıldığı, yoksulluktan daha konforlu bir yasama geçmelerini sağladığı üzerine hemfikir olmaktadır.

Şekil 13: Boyutlara göre ekonomik programın puanı

Bulgularımız, katılımcıların büyük bir yüzdeliğinin çeşitli kurumlar tarafından uygulanan ekonomiye dayalı programın mali yönden daha bağımsız olmalarına yardımcı olduğunu, gelir seviyelerini yükselttiğini, yoksulluktan kurtulmalarını mümkün kıldığını ve yaşam kalitelerini geliştirdiğini kabul ettiklerini açığa çıkarmaktadır. Bu bulgu küçük bir sermayenin sağlanması gibi ekonomik

tabanlı programın katılımcılar tarafından iyi algılandığını ve minnettar olunduğunu ifade etmektedir. Nitekim AIM'in diğerlerine nazaran yüksek puanı onun iyi yönetilen bir mikro kredi programı olmasına dayandırılabilir ve bunun sonucu olarak mikro kredi sosyal yardım programlarının daha genişletilmesi ve yoğunlaştırılması gerekliliğine inanmaktayız. Bu gelişme hedefinin hükümet desteğine güvenmekten daha ziyade bağımsızlığını teşvik etme ile aynı çizgidedir. Gerçekten yoksulların teşviklere cevap vermede rasyonel ekonomik karar vericiler olarak zenginlerden daha az olmadığını bulmaktayız. Onlar yaşamlarını geliştirmede kamu desteğine bağımlı olmak yerine ekonomik refahlarını geliştirecek bir fırsat aramaktadırlar.

(e) İlgili yoksulluğu azaltma kurumlarının hizmet kalitesi

Çalışmalarımız katılımcılarımızın hizmetlerin kalitesi hakkındaki genel algılarının genel olarak memnun edici olduğunu göstermektedir. Genel puan 2,72'dir (Tablo 9). En düşük puan (2,72) empati için, en yüksek puan (2,77) güvencenin boyutu için kayıt edilmiştir. Kurumlara göre en yüksek puan (2,94) Jabatan Zekât için, ardından AIM(2,73) ve JKM (2,64) tarafından rapor edilmiştir (Şekil 14).

Tablo 9: Boyutlara göre hizmet kalitesinin ortalama puanı

Boyut	Ortalama puan (Min)
Maddi	2,68
Güvenirlilik	2,72
Cevap verme yeteneği	2,72
Güvence	2,77
Empati	2,66
Toplam (Genel)	2,72

Şekil 14: Kurumlara göre hizmet kalitesinin puanı

Böylece bu bulgu çeşitli kurumlar tarafından sağlanan hizmet kalitesinin katılımcılar tarafından algılanan seklinin genel olarak memnun edici olduğunu önermektedir. Yine de katılımcılar yoksullukla ilgili kurumların hizmet kalitesini güçlendirmek için empati safhasının geliştirilmesini seçmektedirler. Bu bakımdan yoksullukla ilgili çeşitli kurumların memurlarının yoksullara yardım etmek için ilgili sosyal becerilerle donatılmış olmalarının zorunlu olduğuna inanmaktayız.

V. SONUÇ

Yoksulluğun yaygın olduğu bir durumda, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi kamu altyapısının sağlanmasının yanı sıra yüksek ekonomik büyümeyi garantileme, istihdam olanaklarını yaratma gibi makro stratejilerin yardımları muhtemelen yoksulların sayısını azaltacaktır. Fakat su anda Malezya'da olduğu gibi yoksul hane halklarının sayısı önemli bir biçimde düşük olduğunda yoksulluğun nasıl daha azaltılacağı çok zor bir görev olmaktadır. Doğrudan yoksulları hedef alan mikro kredi programı gibi mikro stratejiler kesinlikle makul birer strateji olmaktadır. Buna rağmen mikro stratejilerin etkinliği öncelikle sonuçtan daha çok çıktıya odaklanmaktadır. Bu bakımdan bu makale yoksulluğu azaltma programlarının etkinliğini incelemektedir ve yoksulluk programlarının sonucu üzerine odaklanarak yoksulluk programlarının etkinliğini ölçme yoluyla standart analizden uzaklaşmaktadır. Burada yoksulluk programlarının etkinliğini yoksulların (program yararlanıcıları) kendi algılarına dayalı olarak araştırmaktayız.

Bu çalışmanın bulguları hala gelişme için nedenler olduğunu önermektedir. İlk olarak, prosedürler ve gereksinimler bakımından bilgi açık ve kolayca kullanılabilir yapılmalıdır. Bundan başka çalışmamız bilginin amaçlanan gruba yayılmasının iletişimin resmi olmayan kanalları aracılığıyla daha iyi yapılabileceğini tavsiye etmektedir. İkincisi, yoksullara verilen yardım onların bilgi ve becerileri, kapasite ve yetkinlikleri ile uyumlu olmalıdır. Ayrıca verilen desteğin yeterliliği ciddi bir biçimde tekrar araştırılmalıdır; böylece o yoksulların yaşamlarını geliştirme yönünde en fazla etkiyi verecektir. Üçüncüsü, yoksullara yardım amaçlı kaynaklar bakımından sızmalar minimuma indirilmelidir. Bu yoksulluk programı yararlanıcılarının seçiminde kayırmacılık ve yandaşlıktan

kaçınılabilir. Bu bakımlardan, yoksullar hakkındaki veriler bağımsız bir yapı tarafından toplanmalı, anlamlandırılmalı, izlenmelidir ve sıklıkla güncellenmelidir. Dördüncü olarak, küçük bir sermayenin sağlanması gibi ekonomik tabanlı bir program katılımcılar tarafından iyi algılanmış ve minnettar olunmuş görünmektedir. Bu bakımlardan, mikro kredi yardım programlarının genişletilmesi ve yoğunlaştırılması gerekmektedir. Son olarak, empati safhasının önemi belirtilmelidir böylece yoksullar kendilerini önemli, değerli ve iyi karşılanmış hissedebilirler. Bu bakımlardan, yoksullukla ilgili çeşitli kurumların memurları fakirler ile ilgili sosyal becerilerle donatılmış olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Amanah Ikhtiar Malaysia 2007, 'Jejak Usahawan Ikhtiar'. Amanah Ikhtiar Malaysia, Kuala Lumpur.
- Amanah Ikhtiar Malaysia 2009, 'Senarai nama sahabat AIM bagi negeri Kedah, Perlis dan Perak, 2009'. Amanah Ikhtiar Malaysia, Kuala Lumpur.
- Banka Negara Malezya (1994), Malezya'da Para ve Bankacılık (35th yıldönümü baskısı 1959-1994). Kuala Lumpur: Banka Negara Malezya.
- Banka Negara Malezya (Çeşitli Sorunlar), Banka Negara Malezya Yıllık Raporu, Kuala Lumpur: Banka Negara Malezya.
- İstatistik Bölümü (2008), Devlet / İlçe Veri Bankası 2008.
- Jabatan Kebajikan Masyarakat 2009, 'Bantuan Kewangan Persekutuan: Skim Bantuan Kebajikan 2009'. Jabatan Kebajikan Masyarakat, Putrajaya.
- Jabatan Kebajikan Masyarakat Negeri Kedah 2009, 'Senarai nama penerima bantuan JKM negeri Kedah, 2009'. Jabatan Kebajikan Masyarakat Negeri Kedah, Anak Bukit, Kedah.
- Jabatan Kebajikan Masyarakat Negeri Perak 2009, 'Senarai nama penerima bantuan JKM negeri Perak, 2009'. Jabatan Kebajikan Masyarakat Negeri Perak, Ipoh, Perak.
- Jabatan Kebajikan Masyarakat Negeri Perlis 2009, 'Senarai nama penerima bantuan JKM negeri Perlis, 2009'. Jabatan Kebajikan Masyarakat Negeri Perlis, Kangar, Perlis.
- Jabatan Zakat Negeri Kedah 2008, 'Laporan Zakat, 2008'. Jabatan Zakat Negeri Kedah, Alor Setar, Kedah.
- Jabatan Zakat Negeri Kedah 2009, 'Buletin Zakat, 2009'. Jabatan Zakat Negeri Kedah, Alor Setar, Kedah.
- Jabatan Zakat Negeri Kedah 2009, 'Senarai nama penerima bantuan zakat negeri Kedah, 2009'. Jabatan Zakat Negeri Kedah, Alor Setar, Kedah.
- Jabatan Zakat Negeri Perak 2009, 'Senarai nama penerima bantuan zakat negeri Perak, 2009'. Jabatan Zakat Negeri Perak, Ipoh, Perak.
- Jabatan Zakat Negeri Perlis 2009, 'Senarai nama penerima bantuan zakat negeri Perlis, 2009'. Jabatan Zakat Negeri Perlis, Kangar, Perlis.
- Lembaga Kemajuan Wilayah Kedah (KEDA) 2009, 'Senarai nama penduduk miskin negeri Kedah yang mendapat bantuan KEDA, 2009'. Lembaga Kemajuan Wilayah Kedah, Alor Setar, Kedah.
- Malezya (1976), Üçüncü Malezya Planı 1976-1980. Kuala Lumpur: Milli Matbaa Bölümü.
- Malezya (1991), İkinci Ana hat Perspektif Planı, 1991-2000, Kuala Lumpur: Milli Matbaa Bölümü.
- Malezya (1996), Yedinci Malezya Planı, 1996-2000, Kuala Lumpur: Milli Matbaa Bölümü.
- Malezya (2001), Sekizinci Malezya Planı, 2001-2005, Kuala Lumpur: Milli Matbaa Bölümü.
- Malezya (2001), Üçüncü Ana hat Perspektif Planı, 2001-2010, Kuala Lumpur: Milli Matbaa Bölümü.
- Malezya (2002), Yaşam 2002 Malezya Kalitesi, Kuala Lumpur: Milli Matbaa Bölümü.
- Malezya (2003), Sekizinci Malezya Planı, 2001-2005 Orta Dönem Gözden Geçirme, Kuala Lumpur: Milli Matbaa Bölümü.
- Malezya (2006), Dokuzuncu Malezya Planı, 2006-2010, Kuala Lumpur: Milli Matbaa Bölümü.
- MAPEN II. (2001), Laporan Majlis Perundangan Ekonomi Negara Kedua (MAPEN II): Dasar Pembangunan Wawasan 2001-2010. Kuala Lumpur: Percetakan Nasional Berhad.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V.A. dan Berry, L.L. 1985, 'Hizmet kalitesinin bir kavramsal modeli ve gelecekteki araştırmalar açısından sonuçları', Pazarlama Dergisi 49. 41-50.
- Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Perlis 2009, 'Senarai nama penduduk miskin yang berdaftar di dalam sistem e-Kasih, 2009'. Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Perlis, Kangar, Perlis.
- Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Kedah 2009, 'Senarai nama penduduk miskin yang berdaftar di dalam sistem e-Kasih, 2009'. Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Kedah, Anak Bukit, Kedah.
- Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Perak 2009, 'Senarai nama penduduk miskin yang berdaftar di dalam sistem e-Kasih, 2009'. Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Perak, Ipoh, Perak.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE ZEKÂTIN ROLÜ VE HEDEFLERİ

Dr. Muhlis AKAR

Diyanet İşleri Başkanlığı
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi
makar@diyanet.gov.tr

GİRİŞ

Yoksullukla mücadele için ekonomik ve sosyal yatırımlar elbette önceliklidir. Ancak şurası da bir gerçektir ki, bir toplumda yardımlaşma ve dayanışma bilinci oluşturulmadan sadece ekonomik ve sosyal tedbirlerle fakirlik ve yoksulluk problemine çözüm bulmak mümkün olmamaktadır. Söz konusu bu problemin çözümünde İslâm'ın beş temel ibadetinden biri olan zekâtın hikmet ve hedeflerinin anlaşılması önem arz etmektedir. Zira İslâm dini, insanlara sosyal sorumluluk yüklemiş, birbirlerini görüp gözetmelerini, bencillikten uzak bir beraberlik ruhu taşımalarını istemiş; bunun için varlıklı müminlere dini bir gereklilik olarak zekât vermeyi emretmiştir. Diğer bir ifadeyle zekâtı isteğe bağlı bir yardım olarak değil; hak sahipleri olan muhtaçlara ulaştırılması gereken bir kul hakkı ve eda edilmesi zorunlu dinî bir ibadet olarak görmüştür. Ayrıca yoksulluk probleminin çözümü için gönüllü yardımları da teşvik etmiştir.

İşte biz bu tebliğimizde; diğer ibadetler gibi hayatı anlamlı kılan, bireysel ve toplumsal alanda çok önemli yeri ve işlevi olan zekât ibadetini, yoksullukla mücadeleye katkısı açısından hikmet ve hedefleriyle incelemeye çalışacağız.

A. ZEKÂTI VEREN AÇISINDAN

Zekâtın başlı başına bir ibadet olmasının yanı sıra, veren açısından dünyevî ve uhrevî birtakım yarar ve hikmetleri de vardır. Bunları ana başlıklar halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. *Kulluk Bilincini Diri Tutmak*

Zekât, her şeyden önce bir kulluk göstergesidir. Çünkü zekât vermeyi emreden Yüce Allah'tır. Kulun vazifesi; öncelikle yaratıcısı tarafından kendisine verilen vazifeleri harfiyen yerine getirmektir. Bu nedenle Müslüman kişi diğer bedenî ibadetlerde olduğu gibi malî ibadetlerde de Rabbinin emri doğrultusunda, malını hiçbir maddî karşılık beklemeden sırf O'nun rızası için infak ederek kulluk borcunu yerine getirir. Böylece içindeki aşırı mal sevgisini kırıp, Allah sevgisini ve rızasını bütün sevgilerin önüne geçirmiş olur.

2. Nimeti Verene Şükretmek

Varlıklı insan, Allah'ın kendisine verdiği sayısız nimetlerden dolayı O'na şükreder. Zira kendisine nimet veren, fakirlik ve yoksulluk pençesinden onu kurtaran Allah'a şükretmek kulun üzerine bir borçtur. Yüce Allah, kullarından iyi ve temiz rızıklardan yemelerini ve kendisine şükretmelerini istemektedir. (Bakara, 2/172)

Sorumluluğunun farkında olan varlıklı insan, elde ettiği servetlerde içinde yaşadığı toplumun da hakkının ve katkısının olduğunu bilir. Eğer bulunduğu çevrede değil de dağ başında tek başına yaşasaydı bu serveti elde edebilir miydi? Elbette elde edemezdi. Bu nedenle kişi, bütün bu nimetleri veren Allah'a şükür ve içinde yaşadığı topluma da teşekkür borcunu ödemek için zekât emrini yerine getirmelidir. Çünkü zekât, kulun Allah'ın verdiği nimetlere şükretmesinin en güzel örneklerinden biridir. Kul, Allah için yoksul ve ihtiyaç sahiplerine zekâtını vermekle Yüce Allah'ın verdiği mal ve servet nimetine karşı şükür borcunu eda etmiş olur.

3. Cimrilik Hastalığından Korunmak

Cimrilik, harcanması gereken malı infak etmekten kaçınmak ve malı çok sevdiğinden dolayı başkalarına vermemektir. Diğer bir ifadeyle cimrilik, kişinin sahip olduklarından yalnızca kendisi yararlanıp başkalarına hiç fayda sağlamama duygusudur.

Kur'ân'da Rahman olan Allah'ın kullarının özellikleri sayılırken, *"Onlar, harcadıklarında, ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır."* (Furkân 25/ 67) buyrulur, gerçek müminlerin cimrilik ve israftan sakınan ve harcamalarında ölçülü olan kimseler oldukları vurgulanır.

Peygamberimiz de, *"Bir kulun kalbinde cimrilik ile iman asla bir arada bulunamaz."* (Nesâî, Cihâd, 8) buyurmuşlardır. Diğer bazı hadislerinde de; *"Cimrilikten sakının, çünkü sizden öncekiler cimrilik sebebiyle helâk oldular. Cimrilik onları, vermemeye sevk etti de vermediler, akrabaya iyiliği kesmeye sevk etti de ilişkilerini kestiler, (mal toplamak için) günah işlemeye sevk etti de günah işlediler."* (Ebû Dâvûd, Zekât, 46) ; *"Zulümden sakının. Çünkü zulüm kıyamet günü karanlıklar olacaktır. Nefsin hırs ve cimriliğinden de sakının. Çünkü sizden öncekiler hırs ve cimrilikleri sebebiyle helâk olmuşlardır. Bu duyguları kendilerini kan dökmeye ve haramlarını helâl kılmaya sevk etmiştir"* (Müslim, Birr, 56) *"Her Allah'ın günü iki melek iner. Bunlardan biri Allah'ım! Malını verene yenisini ver! diye dua eder. Diğer de Allah'ım! Cimrilik edenin malını yok et! diye beddua eder."* (Buhârî, Zekât 27; Müslim, Zekât 57) buyurarak, müminleri cimrilikten sakındırmış ve cömertliğe teşvik etmişlerdir. Ayrıca cimrilikleri sebebiyle helâk olan topluluklardan haber vermişlerdir.

Bu bakımdan mal ve servet sahipleri zekât ve sadakalarıyla muhtaçları gözetmezlerse, fakirlerin öfke ve hasetlerinin tahrik olmasına sebep olurlar. Hâlbuki insanların birbirleriyle yardımlaşmaları gerekir. Varlıklılar servetlerindeki hakkı muhtaçlara vererek zekât borcundan kurtulur; muhtaçlar ise ihtiyaçlarını karşıladıkları için zenginlere karşı sevgi ve saygı duyarlar. Aksi takdirde hadis-i şeriflerde haber verildiği gibi toplumların helâki söz konusu olur. İnsanlar kan dökmeyi, başkalarının mal ve servetlerini haksız şekilde almayı meşru görür hale gelirler.

Zekât ise, fertleri maddeye karşı aşırı düşkünlükten, toplumsal huzursuzluklardan ve cimrilik hastalığından koruyan bir ibadettir.

4. Cömertlik Erdemine Kavuşmak

Mümin kanaatkâr olmalı, bir mala sahip olunca mümin kardeşlerini kendisine tercih etme ve cömertlik hasleti kendisinde belirmelidir. İyilik yapmaya çalışmalı, cimrilikten uzak durmalıdır. Bu hususa Kur'ân-ı Kerim'de şöyle işaret edilmektedir: *"Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler..."* (Haşr, 59/9)

Cömertlik muhtaç olanları sıkıntılarından kurtardığı için bir bakıma hastalığı tedavi eden ilaç gibidir. Peygamberimizin ifadesiyle; *"Cömert kişi Allah'a yakındır, insanlara yakındır, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise, Allah'tan uzaktır, insanlardan uzaktır, cennetten uzaktır, cehen-*

neme yakındır. Allah, cahil cömert kişiyi, cimri ibadet düşkünü kimseden daha çok sever.” (Tirmizî, Birr ve Sıla, 40) Sevgili Peygamberimiz “İnfak et, sayıp durma, Allah da sana karşı nimetini sayıp esirger. Paranı çömlekte saklama, Allah da senden saklar.” (Müslim, Zekât, 88) buyurarak, harcarken cimri davranmamayı, eli sıkı olmamayı, aksi halde Allah’ın da kişiye verdiği ikramlarını kısıp, nimetini esirgeyeceğini bildirmektedir.

Cömertlik sadece çok vermek olarak da anlaşılmamalıdır. Bundan kastedilen, elindeki imkânlara göre az veya çok infakta bulunmaktır. Müslüman az da olsa sadaka vermeye gayret etmelidir. Zira sadakanın azı dahi cehennemden kurtulmaya vesile olur. Nitekim Peygamberimiz kişinin az da olsa, gücü yettiği kadar sadaka vermesini istemiş, *“Aranızdan kim yarım hurma ile ateşten korunabiliyorsa, bunu yapsın.”* (Müslim, Zekât, 66) buyurmuştur.

İşte başta zekât olmak üzere infak ruhu, paylaşım ahlâkı kişiyi manevî bir kıvama ve başkaları için fedakârlık yapabilme bilincine kavuşturur.

5. Şefkat ve Merhamet Yüklenmek

Zekât, kulu Rabbine yaklaştıran, gönlünü ve malını manen temizleyen bir ibadettir. Zekât veren insan, gönlünde mala karşı olan aşırı sevgiyi ıslah etmeyi başaramış demektir. Bu erdemliliğe ulaşan kişi, ne varlığa bakarak şımaran, ne de ulaşamadığı şeylerden dolayı üzülen bir anlayışa sahip olur. O, Allah’ın ahirette vereceği nimetlere itibar eder. Bu dünyadaki yaptığı infakın ahiretteki derecesini yükselteceğine inanır. Bu şekilde manevî donanımına sahip olan insan, toplumda muhtaç olarak gördüğü kimselere yardım elini uzatır, yaptığı işten manen zevk alır, gönlü huzurla dolar. Bunu yaparken Yüce Allah’ın vereceği mükâfattan başka kimseden herhangi bir mükâfat beklentisi içerisinde olmaz. Boynu bükük, aç, yetim, dul, çıplak, kısaca zayıf birisini görünce merhamet duyguları onu harekete geçirir. Muhtaçların karnını doyurmadıkça rahat edemez.

Sevgili Peygamberimiz; *“Komşusu aç iken tok olarak yatan bizden değildir.”* (Beyhakî, es-Sünenü’l-Kübrâ, X, 7) buyurarak gönlü şefkat ve merhamet duygularıyla dolu olan müminin, ihtiyaç içerisindeki kardeşini o halde yalnız başına bırakamayacağına işaret etmişlerdir. Nitekim Medineli Ensar’ın kalbi imanla öylesine yoğrulmuş ve gönlü öylesine yumuşamıştı ki, her şeylerini Mekke’de bırakıp hicret eden Mekkeli Muhacir kardeşlerini bağırlarına basmış, kendilerine maddeten ve manen destek vermiş, hatta onları mal ve servetlerine ortak etme önerisinde bile bulunmuşlardı.

Bir müminin merhamet, şefkat ve hassasiyetle donanabilmesinin yolu ise, mal ve can ile yapılan infaktan geçmektedir. Bunun başında da zekât gelmektedir. Nitekim kalbinin katılığından şikâyet eden bir sahâbîye Peygamber Efendimiz (s.a.v), *“Eğer kalbinin yumuşamasını istiyorsan fakiri yedir, yetimin başını okşal!”* (Beyhakî, Şuabü’l-İmân, VII, 472, hadis no. 11034) şeklinde cevap vermişlerdir.

6. Yardımlaşma ve Dayanışma Bilincine Sahip Olmak

İnsanın yaratılıştan getirdiği, iyiye ve güzele yönelmeyi sağlayacak donanımlardan biri de yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma duygusudur. Önemli olan, insanın fıtratında var olan bu duygunun harekete geçirilebilmesi ve gelişiminin sağlanmasıdır. İşte zekât, bu duyguyu açığa çıkaran, geliştiren, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı gerçekleştiren bir işleve sahiptir.

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma ise, çalışma güç ve kudretinde olmayan ya da çalışmakla ihtiyaçlarını tamamen karşılayamayan fakir ve yetimlerin, muhtaç ve düşkünlerin temel ihtiyaçlarının toplum tarafından karşılanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, sosyal dayanışma; toplumdaki her bir ferdin, kendi üzerinde topluma karşı yerine getirmesi gereken birtakim görev ve sorumlulukların olduğunu bilmesi, hissetmesi ve bu uğurda üzerine düşen görevi yapması demektir.

Müslümanlar birbirlerinin kardeşi, hatta bir vücudun organları gibidir. Nasıl ki, vücudun herhangi bir organında ağrı ve sızı olduğunda bütün vücudun diğer organları rahatsız olursa, İslâm toplumunda da bir kimsenin acı ve üzüntü duyması, muhtaç hale gelmesi diğer Müslümanları rahatsız eder. Bunun üzerine iyi durumda olan Müslümanlar, sıkıntıda olan kardeşlerinin yardımına koşar, acılarını paylaşır ve ihtiyaçlarını karşılarlar. (Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr, 66) Böylece toplumda sosyal yardımlaşma ve dayanışma bilinci gelişir.

Bir müminin yaşadığı dert, sıkıntı, keder ve üzüntü, diğer müminlerce paylaşılmalıdır. Çünkü din kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılamak, maddî sıkıntılarını gidermek, tasaddukta bulunmak birçok âyet ve hadislerle teşvik edilmiştir: Müminler, yoksul ve muhtaçları kendilerine tercih eder, mallarını onları sevindirme uğruna harcarlar. Başkalarının dertleriyle ilgilenmekten hoşlanırlar, onlardan bir karşılık beklemezler. *“Biz size sırf Allah rızası için yediyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.”* (İnsân, 76/8-9) derler. Ve şunu kesin olarak bilirler ki, *“Bir kimse, bir müminin dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da kıyamet gününde onun sıkıntılarından birini giderir. Bir kimse darda kalana kolaylık gösterirse, Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık gösterir. Bir kimse, bir Müslüman’ın ayıbını örterse, Allah da onun dünya ve âhiretteki ayıplarını örter. Mümin kul, din kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da o kulun yardımındadır.”* (Buhârî, Mezâlim 3; Müslim, Zikir 38; Birr, 58)

O halde varlıklı mümin, sahip olduğu mal varlığını gerek zorunlu olan zekâtla, gerekse sadaka olarak adlandırılabilen diğer gönüllü yardımlarla ihtiyaç sahibi yoksul ve fakirlerle paylaşır, onların gönüllerini hoş tutmak gayreti içerisinde olur. Bu uğurda malını seve seve ve sadece Allah rızası için harcar. (İnsân, 76/ 8-9)

Nitekim tarih boyunca bu inceliği fark edebilen müminler, veren el olabilmek için helâlinden gece gündüz demeden çalışmış, üretmiş, vakıflar kurmuş ve başkalarına da faydalı olmaya gayret etmişlerdir. En büyük mutluluğun fakire, yetime ve öksüze yardım etmede, onların yüzlerini güldürmede olduğunu fark etmişler ve bu bilinçle hareket etmişlerdir. Günümüzde bu bilincin kazanılması çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Zekât ise, en güzel sosyal yardımlaşma ve dayanışma müesseselerinden biridir.

7. Mal ve Servetin Gerçek Sahibini İdrak Etmek

Mülkün gerçek sahibi Yüce Allah’tır. Bu nedenle mülk üzerinde tasarruf yetkisi de O’na aittir. Çünkü yaratan ve rızık veren O’dur. Âyet-i kerimelerde bu husus şöyle ifade edilmektedir: *“Göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümlerini yalnızca Allah’ındır. O her şeye hakkıyla gücü yetendir.”* (Mâide, 5/120) *“De ki: “Ey mülkün sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin.”* (Âl-i İmrân, 3/26)

Yukarıda mealleri verilen âyet-i kerimelerden anlaşıldığına göre insana verilen mülk Allah’ın emanetidir. O dilediği zaman verdiği mülkü geri almaya kadirdir. Çünkü mülkün gerçek sahibi kendisidir. Buna göre mutlak anlamda dünya hayatında hiç kimse mülkü sınırsızca ve sorumsuzca harcama yetkisine sahip değildir. Sadece mülkün sahibi olan Yüce Rabbimizin onu dilediği gibi tasarruf etme yetkisi vardır.

Kısaca, biz Allah’a ait olduğumuz gibi (Bakara 2/156), sahip olduğumuz şeyler de Allah’a aittir. (Âl-i İmrân, 3/189) O, kullarına malında tasarruf etmeleri için izin vermiştir. Bu izni kullanırken titiz davranmak, onun vekili gibi harcamada bulunmak gerekir. Sevgili Peygamberimizin, *“Veren el, alan elden daha hayırlıdır.”* (Buhârî, Zekât, 18) *“Salih bir kimsenin elinde bulunan helâl ve faydalı mal ne güzeldir.”* (İbn Hıbbân, Sahîh, VIII, 6, hadis no. 3210) hadislerine kulak vererek, malın hakkı olan zekât ve sadakayı aksatmamalıdır. Kendilerini mülkün gerçek sahibi gibi görüp Allah yolunda infakta bulunmayanlar ise, şu ilâhî uyarıdan gereken dersi çıkarmalıdır; *“Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah’ındır”* (Hadîd, 57/10)

8. Hırs Duygusunu Frenlemek

Kur’ân-ı Kerîm’de insanın mal ve servete karşı bir hırs ve düşkünlüğünün olduğu açıkça ifade edilmekte (Âdiyât, 100/8); *“Malı pek çok seviyorsunuz.”* (Fecr 89/20) buyrulmaktadır. Diğer bir ayette ise, *“Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanır. Ona bir hayır dokunduğunda da eli sıkıdır.”* (Meâric, 70/19-21) buyrulmaktadır insanın bu karakterine işaret edilmektedir. Ancak ayetin devamında; namazlarına devam eden, mallarında isteyenlerin ve (isteyemeyip) mahrum kalanların haklarını gözetken yani zekâtlarını veren, ceza gününü tasdik edip Rablerinin azabından korkan, mahrem yerlerini koruyan, emanetlere riayet eden, verdikleri sözü tutan, şahitliklerini dosdoğru yapan ve namazlarını titizlikle koruyan” kim-

selerin; servet düşkünlüğü, hırs ve açgözlülük gibi negatif tavır ve davranışlardan korunacakları belirtilmektedir. (Meâric, 70/22-35)

Sevgili Peygamberimiz de, *“Âdemoğlunun iki vadi dolusu malı olsa mutlaka bir üçüncüsünü ister. Onun gözünü ancak toprak doyurur.”* (Buhârî, Rikâk, 10; Müslim, Zekât, 116, 119; Tirmizî, Menâkıb, 32) buyurarak insanın açgözlü bir tabiata sahip olduğuna, dolayısıyla bu duygunun kanaat gibi olumlu bir duyguya dönüştürülmesine, her türlü taşkınlık ve sapmaların kanaatle frenlenmesi gerektiğine işaret etmiştir. Yine Peygamberimizin; *“Bir koyun sürüsüne salıverilmiş iki aç kurdun koyunlara verdiği zarar, servet ve mevki düşkünlüğü bir adamın dinine verdiği zarardan daha büyük değildir.”* (Tirmizî, Zühhd, 41; Dârimî, Rikâk, 21) hadis-i şerifi, hırs ve tamahın yol açacağı zararın boyutlarını göstermektedir.

Şurası bir gerçektir ki, manevî denetimle kontrol altına alınmayan bu hırs ve aç gözlülük yüzünden günümüz dünyasında nice insanlar Yüce Allah’ın kendilerine bahşetmiş olduğu nimetlerin şükrünü eda etmemekte, ihtiyaç sahiplerini mal ve servetlerinden faydalandırmamaktadırlar. Ayrıca hakkı olmayanı almaya, emeği ile hak etmediğini güç kullanarak ya da rüşvet, torpil gibi gayri meşru yollara başvurarak elde etmeye çalışmaktadırlar.

Kontrolsüz hırs ve açgözlülük duygusu; sadece fertlerin dinî, ahlâkî ve psikolojik hayatlarına zarar vermekle kalmamakta; bununla birlikte sosyal hayatın düzenini bozmakta, toplumda barış, kardeşlik, adalet, eşitlik gibi yüce değerleri tahrip etmekte, dayanışma ve paylaşım ruhunu öldürmekte, birçok alanda haksızlıklara ve huzursuzluklara yol açmaktadır.

Nice zenginler vardır ki, servetlerini hırsları yüzünden ihtiyaç sahipleriyle paylaşmadıkları gibi, hayatî öneme haiz kendi ihtiyaçları için bile harcayamazlar. Böylece varlık içinde yokluk çekerler. Bu durumda iken ne kendilerine ne de topluma faydası olan servetlerini helâl-haram demeden sürekli arttırmaya çalışırlar. Böyle bir psikolojiye sahip olanlar Kur’ân’ın ifadesiyle, yetime ikram etmezler, yoksulu yedirmeye teşvik etmezler, haram helâl demeden mirası alabildiğine yerler ve malı pek çok severler. (Fecr, 89/17-20) Ancak insanlar iyi bir kanaat eğitiminden geçirilirse; o takdirde kanaatle kontrol altına alınan hırs, kendilerine zarar vermeyeceği gibi, maddî ve manevî yönden gelişmelerine de olumlu yönde katkı sağlar. Zira kanaat, kişideki bu yersiz endişe ve korkuları ortadan kaldırır.

Bu nedenle başta Kur’ân ve Sünnet olmak üzere tüm İslâmî kaynaklar hırs ve tutkuları frenleyici ve olumlu istikamette yönlendirici mahiyette ahlâkî prensipler ortaya koymuşlardır. İbadetlerin bu konudaki rolü ise büyüktür. Özellikle İslâm’ın beş temel esasından biri olan zekât ibadeti, mala karşı olan hırsı kontrol altına alıcı ve düzenleyici bir fonksiyona sahiptir.

9. Mal Sevgisinin Gönüllü İşgal Etmesine Engel Olmak

Yüce dinimiz İslâm, insanın dünyadan tamamen elini eteğini çekmesini istemediği gibi, bütünüyle dünyaya yönelerek maddeye karşı aşırı derecede bağımlı olmasını da istemez. Bilakis dünya ve âhiret dengesini kurarak her iki dünya mutluluğunu da sağlamasını öngörür. Nitekim bir âyet-i kerimde bu konuda şöyle buyrulmaktadır: *“Allah’ın sana verdikleri içinde âhiret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma. Allah’ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah, bozguncuları sevmez.”* (Kasas, 28/77)

Sevgili Peygamberimiz de; *“Dünyasını ahireti için, ahiretini de dünyası için terk eden bir kimse, sizin en iyiniz olamaz. Sizin en iyiniz ancak her ikisinden de nasibini alandır. Zira âhirete ulaşmanın yolu dünyadan geçer. Öyleyse sakın başka insanlara yük olmayınız.”* (Kenzü’l-Ummâl, III, 238, h.no: 6334) buyurarak Müslümanlardan dünya-ahiret dengesini sağlamalarını istemiştir.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, dünya malı ile insanın durumunu gemi ile suya benzetmektedir. O, “Suyun gemi içinde olması geminin helâkidir. Gemi altındaki su ise gemiye; geminin yürütmesine yardımcıdır” derken (Mesnevî, I/80 beyit: 985), denizin engin suyuna benzettiği mal ve servet sevgisinin insanın kalbinde yer etmesi durumunda o kişiyi helâke sürükleyeceğini hatırlatmaktadır. Oysa suyu yol almak için bir araç olarak kullanan gemi, hedefine salimen ulaşacaktır.

Zekât vermek, kişiyi mala karşı tamahkâr olmaktan koruduğu gibi, dünya ve ahiret arasındaki söz konusu dengeyi kurma yolunda da büyük bir adımdır. Varlıklı kişi, zekât vermekle sadece kendi ruh dünyasını açgözlülük, iştah ve mal bağımlılığı gibi kötü huylardan arındırmakla kalmamakta, maddenin tahakkümünden kurtularak dünya ve ahiret dengesini de sağlamış olmaktadır.

10. Günahlardan Arınmak, Rahmete Erişmek

Diğer ibadetlerde olduğu gibi zekât ibadeti de eda edenler için af, mağfiret, günahlara kefarete ve rahmete erişme vesilesidir. Bu husus âyet-i kerimelerde şöyle vurgulanmaktadır: *“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al...”* (Tevbe, 9/103); *“... Andolsun eğer namazı kılar, zekâtı verir ve elçilerime inanır, onları desteklerseniz, (fakirlere gönülden yardımda bulunarak) Allah’a güzel bir borç verirsiniz, elbette sizin kötülüklerinizi örterim ve andolsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım...”* (Mâide, 5/12) Bir başka âyet-i kerimde ise, *“... Rahmetim her şeyi kapsamıştır. Onu, bana karşı gelmekten sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım.”* (A’râf, 7/156) buyrulurak Yüce Allah’ın kuşatıcı rahmetine eriştiren ve kişiyi günahlarından arındıran ibadetlerden birinin de namazla beraber zekât olduğu haber verilmektedir.

Sevgili Peygamberimizin, insanın ailesi, çocukları ve komşuları yüzünden uğrayacağı imtihanın, namaz kılmak, sadaka vermek ve iyilik etmek suretiyle giderileceğini ifade etmesi de sadakaların günahlardan arınmaya, bela ve musibetlerden korunmaya vesile olacağına işaret etmektedir. (Buhârî, Zekât, 23) Yine, *“Yarım hurma ile bile olsa kendinizi ateşten koruyunuz”* (Buhârî, Zekât, 10) anlamındaki hadis-i şerif de, büyüklüğüne ve küçüklüğüne bakılmaksızın verilen her sadakanın, Allah yolunda yapılan her türlü hayrın günahlara kefarete olacağını ve kişiyi cehennem ateşinden koruyacağını açıkça ifade etmektedir.

B. ZEKÂTI ALAN AÇISINDAN

Zekâtın, veren açısından olduğu gibi alan açısından da maddî ve manevî birçok hikmet ve yararları vardır.

1. Alanla Veren Arasında Gönül Köprüsü Oluşturmak

İbadetlerin bilinen veya bilinmeyen birçok hikmetinden söz edilebilir. Bunlardan biri de insanlar arasında kaynaşma, sevgi ve saygı bağının kurulmasıdır. İşte konumuzu teşkil eden zekât ve sadaka gibi malî ibadetler de alan ile veren arasında sevgi ve saygıya dayalı manevî bir bağın kurulmasına vesile olur. Zira zengin, yardım etmenin manevi hazzını duyup sevincini yaşarken, yoksul da zengine karşı muhabbet ve saygı duyar. Diğer bir ifadeyle mal ile eda edilen bu ibadet sayesinde zengin ile fakir arasında sevgi bağı oluşur, gönül köprüleri kurulur. Sevgili Peygamberimizin, *“Zekât, İslâm’ın köprüsüdür”* (Kenzü’l-Ummâl, VI, 293, hadis no. 15758) hadis-i şerifi de bir yönüyle bu noktaya işaret etmektedir.

Zekât veren kişi, zenginliğin ilâhî bir sınav olduğunu, bugün sahip olduğu nimetlerin kadrini bilmezse yarın elinden gidebileceğini tefekkür eder. Nice toplulukların şükürsüzlükten dolayı elilerindeki nimetleri kaybettiklerini aklından hiç çıkarmaz. Bu yüzden, Allah kendisine nasıl ihsanda bulunmuşsa, o da başkalarına öyle ihsanda bulunur. Zekât alan kişi de, asıl nimeti verenin Allah olduğunu, ancak bu nimetin ulaştırılmasında varlıklı kişilerin vasıta kılındığını bilir. Yüce Allah’a karşı şükran borcunu ödemenin yanı sıra, kendisine nimeti ulaştıran kimselere de sevgi, saygı ve minnet duyar. Sevgili Peygamberimiz bu hususta şöyle buyurmuştur: *“Kalpler iyilik yapana karşı sevgi duyar, kötülük yapandan da nefret eder.”* (Beyhakî, Şuabü’l-İmân, VI, 481, hadis no. 8983) Diğer bir hadislerinde de, *“insanlara teşekkür etmeyen Allah’a da şükretmiş sayılmayacağını”* ifade etmişlerdir. (Tirmizî, Birr ve Sıla, 35)

Bu nedenle zekât alan ve veren her iki taraf da birbirlerine şükran borçludurlar. Zira varlıklı insan, malındaki sadaka hakkını verebilecek hak sahiplerini bulamamış olsa, emredilen farzı yerine getiremeyecektir. Dolayısıyla muhtaç kimseler, bu görevi yerine getirebilmesinde kendisi için büyük bir nimettir. Onlar sayesinde sorumluluktan ve mala karşı olan bağımlılıktan kurtulmuş olmaktadır. Muhtaç kimse ise, varlıklı kişiler sayesinde Yüce Allah’ın kendisi için takdir buyurduğu nimete kavuşmaktadır.

2. Alanın İhtiyacını Karşılama

İnsanoğlu dünyada rahat ve huzurlu bir hayat yaşamak, mutlu olmak ister. Bunun için çalışır, ihtiyaçlarını karşılamaya gayret eder. Ancak kimi zaman çeşitli nedenlerden dolayı çalışacak güce sahip olamaz. Kimi zaman da çalışma kudretine sahip olduğu halde, helâlden geçimini temin edecek kadar bir iş ya da istihdam imkânı bulamaz. Ya da herhangi bir işte çalışmasına rağmen kendisinin ve ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar bir gelir elde edemez. Bu yüzden çeşitli sıkıntılara maruz kalır. İşte ilâhî tedbir burada devreye girer. Yüce Allah, zengin kulunun kalbine, yardımda bulunma duygusunu ilham eder; onun gönlünü şefkat ve merhametle doldurur; ona kulluğunun bir gereği olarak zekât vermeyi emreder; o da muhtaç durumdakilerin ihtiyaçlarını karşılar.

Böylece zekât verilen kişi bir bakıma toplumun dışına itilmediğini, kendisine sahip çıkıldığını hisseder. Verilen zekâtın ihtiyacı kadarını alır. Bundan fazlasını ise, iffetinden dolayı istemez. Gönüllü zengin olanı, Allah'ın zengin kıldığına inanır. (Kenzü'l-Ummâl, VI, 503, hadis no. 16726-16727) Bu durum, nefis terbiyesinde de ciddi bir fayda sağlar. Hem verenin, hem de alanın gönlü dünyasında bir genişlik ve rahatlık oluşturur. Veren insanın nefisini eğittiği, onu manevî kirlerden temizlediği gibi; alanı da haksız kazanç ve dilencilik gibi insan onurunu rencide edici kötü davranışlardan korur. Çünkü zekâtın hikmet ve hedeflerinden biri de şerefli bir varlık olan insanın onur ve izzetine zarar veren dilencilik problemini ortadan kaldırmaktır.

Zekâtını verenler bu vazifeyi yerine getirirken Yüce Allah'ın; *“(Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirsiniz, şüphesiz Allah onu bilir”* (Bakara, 2/273) ayetine uygun hareket ederek gerçek muhtaçları tespit etmeye gayret ederler. Zira edep ve hayâ sahibi insanlar, yoksulluklarını açığa vurmaz, başkalarından kolay kolay bir şey istemezler.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) *“Ben kime gönlü hoşnutluğu ile bir şey veririm, onun bereketini görür. Ancak dilendiğinden veya aç gözlülük yaptığının dolayı veririm, o kimse yiyip doymayan bir kimse gibi olur.”* buyurmuşlardır. (Müslim, Zekât, 98) Diğer bir hadislerinde de bir şey istemekte ısrar edilmesi halinde verilen malın bereketinin olmayacağını (Müslim, Zekât, 96) ifade ederek bu konuda ümmetini uyarmışlardır. Çünkü dilencilik yapan insan, kendisinde bulunan hayâ duygusunu yıpratmış, utanma duygusunu kaybetmiştir.

Bu bakımdan zekât alan insan kanaatkâr olmalı, kendisine yetecek miktarda mala sahip olduğu halde dilenmemelidir.

3. Kin ve Haset Ateşini Söndürmek

Yüce Allah, nimetlerini kulları arasında belli ölçekte bizzat taksim eder (Zuhur, 43/32); kimisine bol rızık verir, dünya nimetlerinden çokça yararlandırır. Kimisine az rızık verir, mahrum bırakır. Ancak bütün bunlar ezelde ilâhî bir hikmete göre takdir edilmektedir. (Nahl, 16/71) Şayet insanların tümü eşit miktarda mal ve servete sahip olsalardı, birbirleriyle yardımlaşma ihtiyacı duymaz, yapılması gereken birçok iş ve meslek icra edilemez, maddî ve manevî alanda gelişme sağlanamazdı. İnsanlar kendi başlarına yaşamaya başlar, aralarında sevgi ve saygı bağı da oluşmazdı.

Bu nedenle dünya nimetlerine istediği ölçüde sahip olamayan kişi, başkasının elindekine göz dikmemeli, kanaatkâr olmalıdır. Başkasının sahip olduğu nimeti kıskanmamalı, ona karşı içinde kin ve nefret duyguları beslememelidir. Servet sahibi ise, mal ve servetiyle şımararak veya gösteriş amaçlı tüketim yaparak kendisinin sahip olduğu nimetlerden mahrum olan muhtaç insanların kin ve haset duygularını tahrik etmemelidir. Ayrıca elindekilerin geçici olduğunun ve asıl kalıcı nimete ahirette kavuşulabileceğinin bilincinde olmalı; bu bilinçle Yüce Allah'ın emri gereği mal ve servetinden zekât ve sadaka vererek yoksullarla paylaşmayı, onların gönüllerini almayı kendine ilke edinmelidir.

Şurası bir gerçektir ki, zenginler, zekât vererek iş ve geçim imkânlarından mahrum olan yoksul insanların ihtiyaçlarını gidermez, problemlerinin çözümü noktasında gayret göstermezlerse, onların, varlıklı insanlara karşı kin ve haset beslemelerine engel olamazlar. Nitekim tarih boyunca bu bilinçten yoksun olan zenginlerle iş ve gelir imkânlarından mahrum olan fakirler arasında süre-

li mücadeleler olmuştur. Günümüzde de genellikle fakir ülkelerde gelir dengesizliğinden dolayı yoksul kesimin varlıklarına karşı kin ve öfke duydukları, zaman zaman mallarını yağmalayarak veya çalarak onlara zarar verdikleri görülmektedir.

İşte zekât ve sadakalarla fertlerin karşılıklı olarak kardeşlik, sabır, kanaat ve rıza gibi güzel ahlâki duygular edinmeleri sağlanır. Böylece insanlar arasında düşmanlığı öne çıkaran duygular bastırılarak, ne servet sahibinin gururlanmasına, ne de fakirin ona karşı bir kin ve kıskançlık beslemesine fırsat verilmiş olur.

4. Çalışıp Kazanmaya ve Üretkenliğe Teşvik Etmek

İslâm'da zekât vermek, zekât almaktan daha makbuldür. Sevgili Peygamberimiz de “veren el alan elden daha hayırlıdır” buyurmuştur. (Buhârî, Zekât, 18; Müslim, Zekât, 94; Tirmizî, Zekât, 38) Bu bakımdan daha hayırlı bir konuma yükselmek isteyen her mümin, zekât verme bilinci sayesinde helâlinden çalışıp kazanmaya, üretken olmaya ve meşru yollardan servet edinmeye gayret edecektir. Sevgili Peygamberimiz imrenilecek iki kişiden bahsederken şöyle buyurmaktadır: “Yalnız şu iki kişiye gıpta edilir: Biri, Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı lâıyk olan yerlere harcayan kimse, diğeri de Allah'ın kendisine ilim verdiği ve bu ilimle hüküm verip, bu ilmi öğreten kimsedir.” (Buhârî, Zekât, 5; Müslim, Salâtü'l-müsâfirin, 268)

Görüldüğü gibi kendisine gıpta edilecek iki kişiden biri de Allah Teâlâ'nın helâl mal ile zengin kıldığı kişidir. Çünkü bu konumdaki kişi, eline geçen malı Allah rızası için başta zekât olmak üzere dinin öngördüğü yerlere gece gündüz harcar. Elindeki servetin kendisine büyük bir sorumluluk yüklediğinin bilincinde olur. Emanet gözüyle baktığı bu serveti nereye sarf etmesi gerektiğini iyi hesap eder. Diğer yandan zekât alan ise, kendisine zekât veren ve malını Yüce Allah'ın rızası istikametinde harcayan bu güzel insanı gördüğünde, ona imrenir ve kendisi de bu konuma gelebilmek için çalışıp kazanmaya ve helâlinden mal sahibi olmaya gayret eder. Şüphesiz bu anlayış zekât alan insanları çalışmaya ve üretken olmaya teşvik eder.

O halde şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: İslâm'da zekât, sanıldığı gibi fakir ve yoksulları âtil ve miskin hale getirmez, onları hazır yiyiciliğe ve tembelliğe sevk etmez; bilakis, helâlinden çalışıp kazanmaya, üretmeye, insanlık için faydalı birer mümin olmaya teşvik eder. Bu bakımdan zekât, bir yandan ekonomik gelir seviyesi düşük olan sosyal kesimlere yeni ve ilave bir satın alma gücü temin ederek temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlarken, diğer yandan da onları potansiyel birer üretici güç olarak topluma kazandırır.

C. MAL VE SERVET AÇISINDAN

Zekâtın, hukukî ve dinî değeri olan “mütekavvim” maldan verilmesi ve bu malın helâl yollarla kazanılmış olması gerekir. Bu durumda verilecek zekât; mal ya da serveti kul haklarından arındırıp temizleyeceği gibi, aynı zamanda onu bereketlendirip artırır, korur ve ebedî bir yatırıma dönüşür.

1. Mal ve Serveti Zekâtla Arındırmak

Artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü anlamlarına gelen zekâtın, bir yönüyle temizlik anlamını içermesi, kişinin hem ruh dünyasının hem de edindiği mal varlığının helâl ve meşru olmasını gerektirir. Öyle ki, zekâtı Yüce Yaratıcının kullarına farz kıldığı bir ibadet olarak idrak eden insan; bu ibadetin kabul olması için temiz olan, yani dinen helâl/meşru sayılan yollarla mal varlığı edinmeyi ve meşru alanlarda harcama yapmayı kendine ilke edinir.

Zekât ile helâlinden kazanılmış olan maldan hak sahiplerinin payı ayrılıp verildiği için mal ve servet temizlenir. Bu bir bakıma biriktirilip, stok edilen malın zekât sayesinde kirden arınmasıdır. Nitekim Hz. Peygamber'e Kur'ân-ı Kerîm'de müminlerin mallarından zekâtlarını alarak onların kendilerini ve mallarını temizlemesi emredilmiştir: “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (Tevbe, 9/103).

Bu ayette geçen temizliğin, bireysel, toplumsal ve malî yönden arınma şeklinde üç boyutunun olduğunu söylemek mümkündür. Zekât vermekle bunların hepsi gerçekleşir. Zekât kelimesi, ifade ettiği esas anlam itibarıyla öncelikle mal için manevî bir temizlik vasıtasıdır. Çünkü zekâtta fakir ve yoksulların hakkı bulunmaktadır. (Zâriyât, 51/19) Buna göre varlıklı kişi, toplumda yardıma muhtaç olanlara ödemekle yükümlü olduğu malî borcunu ödemedikçe sorumluluktan kurtulamaz, helâl yollardan edinilmiş olsa da serveti temiz sayılmaz.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadislerinde, *“Yüce Allah zekâtı ancak, sizin geride kalan mallarınız, servetleriniz tertemiz olsun diye farz kılmıştır.”* (Ebû Dâvûd, Zekât, 32) buyurarak, zekât verilmeyen malın temizlenemeyeceğini, çünkü o malda muhtaçların, yoksulların haklarının bulunduğunu açıkça beyan etmişlerdir.

2. Mal ve Serveti Zekâtla Bereketlendirmek

Malî yardımda bulunmak ilk bakışta zenginın servetini azaltıyor gibi görünse de, gerçekte sadaka ve zekât vermekle kulun malî eksilmez. (Tirmizî, Zühd, 17) Bilakis, zekât mal ve servetin bereketlenip artmasına vesile olur. Sevgili Peygamberimiz bu konuda şöyle buyurmuşlardır: *“Bir kişi temiz (helâl) olan malından sadaka verirse –ki, Allah sadece temizi (helâl olanı) kabul eder- bir tek hurma bile olsa Rahman onu kabul buyurur ve sizin bir buzağıyı veya tayı özenle büyüttüğünüz gibi, o sadakayı dağ kadar oluncaya dek büyütür.”* (Müslim, Zekât, 63; İbn Mâce, Zekât, 28)

Hadis-i şerifte de ifade edildiği gibi, insan zekât vermekle fakirlere yardım elini uzatmış ve malının bereketle buluşmasını sağlamış olur. Çünkü zekâtı verilen mal adeta bir meyve ağacı gibidir. Kişi meyve ağacının sulama, budama gibi işlerini iyi yaparsa, o ağacın kesilen ve budanan dallarına rağmen ürün çok ve bereketli olur, sahibini sevindirir. İşte zekât ve sadakalar da bunun gibi malın bereketini artırır. Cimrilik edip zekâtı vermemek ise, malın bereketini yok eder. Nitekim *“Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.”* (İbrahim, 14/7) âyet-i kerimesinin bize verdiği en önemli mesajlardan biri de budur.

Yine, *“Allah yolunda her ne harcarsanız Allah onun yerine başkasını verir. O rızık verenlerin en hayırlısıdır.”* (Sebe, 34/39) anlamındaki âyet-i kerimede, hayır amacıyla yapılan harcamaların Allah katında karşılıksız bırakılmayacağı, gönül rızasıyla zekât ve sadaka veren kişilerin bundan ötürü maddî bir kayba da uğramayacakları açıkça garanti edilmektedir.

Kısaca, verilen zekâtla eksilen malın yeri Yüce Allah tarafından doldurulur; bu, ya yerine benzeri maddî imkânlar verilmesi, ya bitmez tükenmez bir hazine olan kanaat duygularının geliştirilmesi ya da kişinin gönül huzurunun artırılması biçiminde olur.

3. Mal ve Serveti Zekâtla Sigortalamak

Gelir dağılımının bozulduğu ve gelir farklılıklarının fakirlerin aleyhine olabildiğince arttığı toplumlarda, zenginlerle fakirler arasında düşmanlık baş gösterir ve bu düşmanlık zamanla sosyal çatışmaya dönüşebilir. Bunun sonucunda can ve mal güvenliği tehlikeye girer; servetler yağmalanır, toplumda huzur ve emniyet kalmaz.

Bu bakımdan varlıklı kişi, mümin olmanın gereği olarak (Mü’minûn, 23/4; Meâric, 70/24-25) zekâtını hakkıyla verip sorumluluklarını yerine getirince, hak sahiplerinin hakkını ödemiş; böylece onların haset, kıskançlık, kin, gasp ve hırsızlık gibi her türlü kötü duygu, düşünce ve eylemlerine karşı canını ve malını manen sigorta ettirmiş olur. Çünkü zekâtı verilmeyen mal, bir bakıma hak sahiplerinden gasp edilerek veya zorla alınarak biriktirilen mala benzer. Onların bu mal üzerindeki hakları ödenmedikçe ne mal sahibi, ne de hak sahibi huzura kavuşabilir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.), *“Mallarınızı zekât vermek sureti ile koruma altına alın.”* (Kenzü’l-Ummâl, VI, 293, hadis no. 15759) buyurarak, zekâtın, servetin manevî sigortası olduğuna dikkat çekmiştir. Buna göre zekât veren kişi adeta canını ve malını her türlü saldırı ve afete karşı koruma altına almış, onları erişilmez ve muhkem bir yerde muhafaza etmeyi başarmış demektir.

O halde zekâtını verenler, sahip oldukları nimetleri kaybetme endişesi içerisinde olmazlar. Çünkü hakkıyla verilen zekât ve sadakalar sayesinde toplumda hırsızlık, dolandırıcılık, vurgun, soygun, gasp gibi mala ve cana karşı girişilen saldırılar büyük oranda azalır. Bu da toplumun her kesiminde huzur, denge ve barışın tesisi anlamına gelmektedir.

4. Faniyi Ebedi Kılmak

Zekâtın bireysel ve toplumsal hayatımıza yansıyan hikmet ve faydalarının yanı sıra; asıl önemlisi, onun, geçici olan malı kalıcı hale getirerek ahiret yatırımına dönüştürmesidir. (Yâsîn, 36/12) Kur'an-ı Kerim'de, *"Allah'a ve Rasulüne iman edin ve sizi üzerinde tasarrufa yetkili kıldığı maldan, Allah yolunda harcayın. İçinizden iman edip de Allah yolunda harcayanlar var ya, onlar için büyük bir mükâfat vardır"* (Hadîd, 57/7) buyrulması, Allah için yapılacak infak ve harcamaların karşılığının ebedî âlemde, *"büyük ecir ve mükâfat"* olarak verileceğini göstermektedir.

İşte asıl kazanç budur! Nitekim bir gün Efendimizin ailesi bir koyun kesmiş ve etini dağıtmışlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir ara: *"Ondan geriye ne kaldı?"* diye sordu. Sevgili eşi Hz. Âişe (r.a.), *"Sadece bir kürek kemiği kaldı."* cevabını verdi. Bunun üzerine Rasulullah; *"Desene bir kürek kemiği hariç, hepsi bizim oldu!"* (Tirmizî, Sıfatü'l-Kiyâme, 33) buyurarak, yenilip içilenin değil, Allah için fakir fukaraya dağıtılanın gerçek anlamda mal sahibine ait olduğuna işaret etmişti. Diğer bir hadisinde ise Allah Rasulü bu durumu daha net bir şekilde şöyle beyan etmişti: *"İnsanoğlu 'malım, malım' der durur. Hâlbuki senin malın; sadece yiyip tükettiğin veya giyip eskittiğin, ya da sadaka olarak verip kalıcı yaptığındır."* (Müslim, Zühd ve Rekâik, 3)

D. SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN

Zekâtın, farz bir ibadet olarak, kulun Allah ile olan manevî bağıni pekiştirmesinin yanında sosyal ve ekonomik fonksiyonları da vardır. Bunlardan bazılarını şöyle sayabiliriz:

1. Zekâtla Sevgi ve Barış İklimi Oluşturmak

Günümüz toplumlarında işlenen suçların birçoğunun maneviyat yoksunluğun yanı sıra, ekonomik sıkıntılardan ve yoksulluktan kaynaklandığı inkâr edilemez bir gerçektir. Şüphesiz yoksulluk ve yoksulluk fertler, toplumlar, sınıflar ve milletler arasında düşmanlık ve çatışmaya neden olmakta, ahlâkî çöküntüyü beraberinde getirmekte, ülkelerin olduğu kadar insanların da mal ve can güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. Bu yüzden Sevgili Peygamberimiz, *"Allah'ım! Küfre düşmekten ve fakirlikten sana sığınırım."* (Ebû Dâvûd, Edeb, 110) buyurarak kötü sonuçlarından dolayı fakirliğin şerrinden Allah'a sığınmıştır. Diğer bir hadisinde de; *"Allah'ım! Fakirliğin ve zenginliğin fitnesinden sana sığınırım"* (Abdürrezzâk, Musannef, X, 438, hadis no.19631) şeklindeki duasıyla sadece fakirliğin sebep olabileceği kötü sonuçlardan değil, aynı zamanda sosyal, ahlâkî ve ekonomik sorumlulukları yerine getirilmeyen zenginliğin şerrinden de Allah'a sığınmıştır.

Zekât, toplum düzeninin korunmasına katkıda bulunan, fakirle zengin arasındaki mesafeyi daraltan, sosyal kesimler arasındaki çatışmayı önleyen, yoksulluğa dayalı birçok suçun azalmasına vesile olan, fakirin zengine karşı olumsuz duygular beslemesini engelleyen, sosyal ve ekonomik fonksiyonlara sahip bir ibadettir.

Dünyanın çeşitli yörelerinde kimi zenginlerin olabildiğince lüks, israf ve gösterişe dayalı tüketim odaklı bir hayat yaşamaları ve sıkıntı içinde kıvranan ihtiyaç sahiplerine karşı duyarsız kalmaları, onların hasedini tahrik etmektedir. Diğer bir ifadeyle bir tarafta bolluk ve refah içerisinde keyif dolu bir hayat yaşayan insanlara karşılık, öbür tarafta zorunlu ihtiyaçlarını bile karşılamaktan aciz kitlelerin olması, ister istemez sosyal çatışma problemini beraberinde getirir. Özellikle ahlâk ve değerler eğitimi almamış, manevî bir sorumluluk yüklenmeyi öğrenmemiş topluluklarda bu tehlike kendini daha fazla gösterir.

Bu bakımdan toplum varlığının sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi ve sosyal adaletin sağlanabilmesi için, toplumu oluşturan bireyler arasında gerilime yol açabilecek bu ve benzeri olumsuzlukların giderilmesi şarttır. İşte bu noktada zekât çok önemli bir rol oynayarak toplumda güven, sevgi ve barış ortamının oluşmasını sağlar.

2. Zenginden Fakire Gelir Akışı Sağlamak

Zekât, zenginin yerine getirmek zorunda olduğu malî bir ibadettir. Kur'an-ı Kerim'de; *"Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı istemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır."* (Zâriyât, 51/19) buyrulması zekâtın, zenginin zimmetinde bulunan fakirin doğal bir hakkı olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Malî bir ibadet olan zekât sayesinde, İslâm toplumunun varlıklı kesiminden yoksul kesimine doğru bir mal ve gelir transferi; aynı zamanda karşılıklı olarak ilgi, alâka ve muhabbet akışı sağlanır. İhtiyaç sahipleri; fakirler, miskinler, borçlular, yolda kalmışlar gözetilir. Böylece toplumun muhtaç kesiminde varlıklılar aleyhine oluşması muhtemel sermaye düşmanlığı da kendiliğinden önlenmiş olur.

Yüce dinimiz İslâm, toplumun ekonomik yapısının piramide dönüşmesini istemez. Diğer bir ifadeyle, mutlu bir azınlık ve aşağı doğru giderek genişleyen ve nihayet en alt tabakada sayıları milyarlarla ifade edilen yoksul tabakanın oluşmasını onaylamaz. Bu nedenle başta zekât olmak üzere diğer zorunlu ödemelerle ya da gönüllü bağışlarla toplumun zengin kesimlerinden alt tabakada bulunan fakir ve yoksul kesimine doğru bir mal ve gelir akışını öngörür.

3. Fakirlik Problemine Çözüm Bulmak

Kur’ân-ı Kerîm’de bedenî bir ibadet olan namaza verilen önemin, benzer bir şekilde malî bir ibadet olan zekâta da verildiği görülmektedir. (Tevbe, 9/5) Nitekim Bakara suresinin 177. ayetinde bu durum açıkça müşahade edilmektedir: *“İyilik yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz (den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin, mala olan sevgisine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özürlükleri için) kölelere verenlerin, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah’a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.”* (Bakara, 2/177)

Zekât ve diğer sosyal yardımların bu öneminden dolayıdır ki, bütün peygamberler fakirleri, yoksulları, yetim ve öksüzleri görüp gözetmişler, onların sosyal ve ekonomik problemleriyle yakinen ilgilenmişler, ümmetlerine de namaz kılmalarıyla birlikte zekât vermelerini emretmişlerdir. (Bakara, 2/83; Mâide, 5/12; A’râf, 7/156; Meryem, 19/31, 55; Enbiyâ, 21/73; Beyyine, 98/5 vd.)

Diğer yandan tarih boyunca olduğu gibi bugün de fakirlik bahanesiyle daha dünyaya gelmeden ana rahminde iken çocukların hayatlarına son verilmesi, yoksulluğun mutlaka çözülmesi gereken bir sosyal problem olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de fakirliğin, insanları çocuklarını öldürmeye sevk edecek kadar kötü sonuçlar doğurduğundan söz edilmekte, rızık verene güvenmeyerek bu acımasız davranışları sergileyenler şiddetli bir şekilde kınanmaktadır: *“Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır.”* (İsra, 17/31. ayrıca bkz. En’âm 6/151) Sevgili Peygamberimizin, *“Fakirlik nerdeyse küfre yaklaşıyor”* (Beyhakî, Şuabü’l-İmân, V, 267, hadis no. 6612; Kenzü’l-Ummâl, VI, 492, hadis no. 16682) buyurması da fakirliğin olabilecek en kötü sonucuna işaret etmektedir.

Görülüyor ki, kişiyi küfre yaklaştıracak, hatta kendi çocuğunun hayatına bile son vermesine sebep olacak kadar büyük bir tehlike arz eden fakirlik ve istihdam problemi çözülmedikçe, ahlâkî yönden yeterince olgunlaşmamış ve Allah karşısındaki sorumluluğunun farkında olma bilincine ulaşmamış bireylerin bu durumdan olumsuz yönde etkilenmemeleri mümkün değildir.

Elbette yoksulluk problemini tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildir. Zira bir ülkenin insanları çoğunluk itibarıyla ne kadar zengin olursa olsunlar; toplumda özürlüler, hastalar, yetimler, yaşlılar ve güçsüzler her zaman var olacaktır. Yine, deprem, yangın, sel, kuraklık gibi doğal afetler ve savaşlar sebebiyle her an fakir grupların oluşması mümkündür. Bu nedenle, açlık ve yoksulluk probleminin kısmen de olsa çözümlendiği ya da insanların asgarî geçim imkânlarına kavuştuğu bir dünyanın kurulabilmesinde temel ölçü, insanlar ve ülkeler arasındaki yardımlaşma ve dayanışma bilincinin geliştirilmesi ve uygulanabilmesidir. Zekât ibadeti bu açıdan çok önemli bir fonksiyon icra etmektedir.

4. Sosyal Güvenlik ve Dayanışmayı Gerçekleştirmek

Zekât, kişisel ve toplumsal arınmaya vesile olmanın yanı sıra, toplumda sosyal dayanışma ve sosyal güvenliğin sağlanmasında üstlendiği rol ile sosyal bünyenin sağlıklı bir şekilde gelişmesine de katkı sağlar. Çünkü ihtiyaç sahipleri, fakirler, yoksullar, borçlular, yolda kalmışlar (Tevbe, 9/60) zekât vasıtasıyla korunup desteklenmekte, böylece onlara bir yönüyle sosyal güvence sağlanmaktadır.

Toplum içerisindeki fertlerin karşılaşabilecekleri sıkıntılı durumlarda ya da maruz kalabilecekleri felaketlerde de zekât bir güvence olarak işlev görmektedir. Şüphesiz bu gibi durumlarda mevcut sigorta sistemleri görevlerini icra etmektedirler. Ancak zekât ile sigorta kuruluşları amaç ve misyon bakımından birbirinden farklıdır. Çünkü sigorta sistemlerinde ödemeler sigortaya yatırılan prime göre yapılmakta, zararlar ise önceden sözleşmede belirtilen oranlarda karşılanmaktadır. Sigorta yoksa herhangi bir ödeme yapılması ya da zararın karşılanması söz konusu olmamaktadır. Zekâtta ise, karşı tarafın önceden ödemede bulunma ya da prim yatırma gibi bir zorunluluğu söz konusu değildir. Yardım ve destekler tamamen Allah rızası için ihtiyaç sahiplerine veya felakete uğrayan kimselerin ihtiyaçlarına uygun ve karşılıksız olarak yapılmaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse İslâm, bir taraftan meşru yollardan çalışmayı, kazanmayı ve üretmeyi esas alırken, diğer taraftan da başta zekât olmak üzere çeşitli yardım vasıtalarıyla ihtiyaç sahiplerine maddî destek sağlanmasını öngörmektedir.

5. Servetin Belli Ellerde Toplanmasını Engellemek

Servetin, belli bir kesimin elinde dönüp dolaşan bir güç haline dönüşmesini engelleyen en önemli araçlardan birisi zekâtıdır. Çünkü zekât, serveti sadece zenginlerin ellerinde bir güç olmaktan çıkarıp fakir ve muhtaçların da istifadesine sunmakta; böylece insanların alım güçlerini artırarak ekonomik hayatı canlandırmakta; ihtiyaç sahiplerini sevindirdiği gibi, esnafın da yüzünü güldürmekte, dolayısıyla mal ve hizmet üretimini teşvik ederek istihdama olumlu katkı sağlamaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: *"Allah'ın, (fethedilen) memleketlerin ahalisinden savaşmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir servet (ve güç) haline gelsin diye (Allah böyle hükmetmiştir). Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah'ın azabı çetindir."* (Haşr, 59/7)

Âyet-i kerimede geçen *"O mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dönüp dolaşan bir servet ve güç haline gelsin"* ifadesi, toplum olarak elde edilen ve üretilen mal ya da servetin belirli kişilerin ellerinde tedavül edip kalmaması, sosyal adaletin sağlanması ve refahın geniş kitlelere yayılması gerektiğini vurgulamaktadır. Zekât ise burada dile getirilen hedefin gerçekleştirilmesinde ve servetin tabana yayılmasında en etkili araçlardan biridir.

6. Mal ve Serveti Ekonomiye Kazandırmak

İslâm'da sermayenin üretim alanının dışında atıl bir vaziyette tutulmaması, sürekli olarak meşru ölçüler içerisinde harcanması, infak ve yatırım sürecinde değerlendirilerek toplumun yararına sunulması gaye edinilmiştir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de, *"...Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve 'İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım biriktirip sakladıklarınızı!' denilecek."* (Tevbe, 9/34-35) buyrulurken, mal ve servetlerini biriktirip (kenz haline getirip) zekâtlarını vermeyenler ve dolayısıyla onları toplumun istifadesinden uzak tutanlar uyarılmışlardır.

Şüphesiz kişi zekâtını vererek dinî sorumluluğunu yerine getirse de, biriktirip piyasadan uzak tuttuğu geride kalan sermaye, gerek her sene vermek zorunda olduğu zekât yoluyla, gerekse enflasyon gibi nedenlerle her geçen gün eriyecek ve sonunda servet sahibi büyük bir ekonomik kayba uğrayacaktır.

İşte burada zekâtın ekonomik anlamda taşıdığı bir hikmet boyutu ortaya çıkmaktadır: O da sermayenin piyasadan uzaklaştırılarak günbegün eriyip yok olmasını engellemektir. Zekât yoluyla, bir yandan toplumun muhtaç kesimlerinin ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenirken, diğer yandan da bu servetin yatırıma, üretime ve dolayısıyla istihdama dönüştürülmesi öngörülmektedir.

E. ZEKÂT VERME ADABI

Kur'an-ı Kerim'de başta zekât olmak üzere Allah rızası için yapılan her türlü hayır ve hasenatın önemi vurgulanırken; ifaları esnasında uyulması gereken birtakım adaptan da bahsedilmektedir.

1. Helâl Kazançtan Vermek

Zekât ve diğer malî ibadetlerin kabul olması, ancak helâl kazançtan verilmeleriyle mümkün olur. Haram olan şeyler dinimizce mal sayılmadığı için onlarla hayır hasenat da yapılamaz. Zira Kur'an-ı Kerim'de peygamberlere ve müminlere helâl yoldan kazanmaları ve helâl olan nimetlerden yemeleri emredilmiş, Allah'a kulluğun da temiz gıdalarla yapılabileceği vurgulanmıştır:

"Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyiniz ve iyi ameller işleyiniz. Şüphesiz ben, sizin yaptığınız şeyleri tamamen bilirim " (Mü'minûn, 23/51); *"Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah'a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıktan iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah'a şükredin. "* (Bakara, 2/172)

Peygamberimiz (s.a.v.) helâl rızkın ibadetlerin kabul olmasında çok önemli bir faktör olduğuna şöyle dikkat çekmişlerdir: *"Bir kimse Allah yolunda uzun seferler yapar. Saçı başı dağınık, toza toprağa bulanmış vaziyette ellerini gökyüzüne açarak: Yâ Rabbi! Yâ Rabbi! diye dua eder. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır. Haramla beslenmiştir. Böyle birinin duası nasıl kabul edilir!"* (Müslim, Zekât, 65)

Bu bakımdan Müslüman insan çalışmaksızın başkalarının sırtından veya gayri meşru yollardan kazanç elde etmekten şiddetle sakınmalı, haram yollardan kazanılmış mal ya da servetin hayrının olmayacağını, böyle bir parayla verilen zekât ve sadakaların kabul edilmeyeceğini bilmelidir.

2. Sevilen Değerli Maldan İnfak Etmek

Yüce Allah insana temiz rızıklar vermiş; Kuran'da, nimetin gerçek sahibinin kendisi olduğunu hatırlatmış; *"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir."* (Âl-i İmrân, 3/92) ; *"Ey iman edenler kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olamayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki, Allah her bakımdan zengindir. Övülmeye layıktır."* (Bakara, 2/267) buyurarak, kullarından da sosyal ve ekonomik sorumluluklarını yerine getirirken helâl ve güzel olanlardan ihtiyaç sahiplerine vermelerini istemiştir.

3. İnfakta Acele Etmek

Dünya hayatı gelip geçicidir. Oysa insanın bitmek tükenmek bilmeyen birtakım arzu ve hevesleri vardır. İnsan kendisini dünyanın geçici arzularına kaptırırsa, âhîret için hazırlık yapmak gereğine inansa bile, henüz önünde uzun bir süre bulunduğunu sanıp, yaratılış amacına ilişkin görevlerini ileriye erteleme gibi bir yanılgıya düşebilir. Ölüm gerçeği ile yüz yüze geldiğinde ise, kendisine ek süre verilmesi için yalvarır. Ama sınav süresi bitmiş, artık sıra değerlendirmeye gelmiştir. Zekât ibadetinin zamanında eda edilmeyip ertelenmesi de böyle bir tehlike doğurabilir. Ayrıca zamanında ödenmeyen zekât ve sadakalar muhtaçlar için anlamını yitirmiş de olabilir. Bu bakımdan Yüce Allah varlıklı kullarını uyararak vazifelerini zamanında yapmalarını kendilerinden istemektedir:

"Herhangi birinize ölüm gelip de, 'Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam!' demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın. Allah, eceli geldiğinde hiçbir kimseyi asla ertelemez. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır." (Münâfikûn, 63/10-11)

Sevgili Peygamberimiz her konuda olduğu gibi infak mevzuunda da ashabını en güzel şekilde yetiştirmiş ve onları dünyanın en cömert insanları hâline getirmişti. Gönüllerine bu sevda nakşolunan insanlardan birisi, infakın en güzel ve kazançlı şeklini sormak için Efendimize gelmişti. *"Ey Allah'ın Resûlü! Hangi sadakanın sevabı daha büyüktür?"* diye sordu. Peygamber Efendimiz: *"Sihhatin yerindeyken, mala düşkünken, fakir düşmekten endişe etmekteyken ve zengin olmayı düşlerken verdiği sadakanın sevabı daha büyüktür. Bu işi can boğaza gelip de; 'Falana şu kadar, filana bu kadar.' (diye miras dağıtma) zamanına bırakma! Zaten o mal, artık vârislerden şunun veya bunun olmuştur."* (Müslim, Zekât, 92) buyurarak sıkıntılı anlarda veya mala düşkün olunan zamanlarda verilen sadakanın, rahat ve bolluk zamanlarında, gelecek endişesi yokken verilenden daha kıymetli olduğunu ifade etmiştir.

O halde iyilik ve yardımda bulunacak kişinin bunu zamanında yapması, infak fırsatını kaçırmaması, vakti geldiğinde ihtiyaç sahiplerine bir an önce zekâtını vermesi gerekir.

4. Sağ Elin Verdiğini Sol Elden Gizlemek

Müslüman insan, verdiği zekât, sadaka ve yaptığı hayır hasenatıyla mümkün merteye riyadan, gösterişten kaçınmalıdır. Zira riya ve gösteriş, bütün amellerin sevabını yok eder. Gizli olarak yapılan infak ise, kişinin başkasına karşı büyükmemesine veya bağışta bulunduğu insanın ona karşı eziklik duymasına engel olur. Böylelikle gizli olarak yapılan infakta fakirlerin şeref ve haysiyetleri de korunmuş olur. Çünkü iffet sahibi muhtaçlar başkalarına el açarak kendilerini toplumda dilenci konumuna düşürmek istemezler. Gizlice hayırda bulunmak konusunda Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Gizli verilen sadaka, Rabbin gazabını söndürür.”* (Taberânî, el-Mu’cemül-Kebîr, XIX, 421; Kenzü’l-Ummâl, XV, 916, hadis no. 43581)

Kur’ân-ı Kerîm’de gizli olarak yapılan infakın açıktan yapılandan daha üstün olduğuna şöyle dikkat çekilmektedir: *“Sadakaları açıktan verirsiniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirsiniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da kefarettir.”* (Bakara, 2/271) Çünkü kişi gizli olarak yaptığı infak ile hiç kimsenin değil, sadece malı kendisine veren Allah’ın rızasını kazanmayı umar ve O’nun vereceği karşılığı bekler.

Peygamberimiz (s.a.v.) de sadakalarını gizli olarak verenleri, Yüce Allah’ın kıyamet gününde güneşin şiddetli sıcağından koruyacağını şöyle müjdelemiştir: *“Allah’ın rahmet gölgesinden başka bir gölgenin bulunmayacağı bir günde yedi sınıf kimseyi Allah Teâlâ rahmetinde gölgelendirecektir. ... (Bunlardan birisi de) sağ elinin verdiği sadakadan, sol elinin haberi olmayacak şekilde gizliliğe dikkat eden(dir)...”* (Buhârî, Zekât, 16; Müslim, Zekât, 91)

Bu bakımdan tarih boyunca bu olgunluğa erişen müminler, sadakalarını verirken fakire bile kimliklerini bildirmemeğe gayret etmişler, ya sadaka taşlarına koyarak ya da muhtaç olanların yolunun üstüne, kapısının altına yardım bırakarak kendilerini göstermemeğe çalışmışlardır. Bazen de başkalarını aracı kılarak kendilerini gizlemeye özen göstermişlerdir.

5. Özendirici Olacaksa Açıktan Vermek

Infakın her ne kadar gizli yapılması daha iyi görülmekte ise de, açıktan yapıldığı takdirde halkın kendisine uyması, örnek alması, böylece zekât ve sadakalarını vererek fakirlerin faydalanmalarını sağlaması söz konusu ise, kişi açıktan bağışta da bulunabilir. Zira açıktan zekât ve sadaka vermekle halk bu sosyal sorumluluğu yerine getirmeye teşvik edilebilir. Nitekim ayetteki, *“sadakalarınızı açıkça verirsiniz ne güzel”* (Bakara, 2/271) ifadesiyle de bu durum övülmüştür. Şüphesiz bu durumda riyaadan uzak kalmak şartı önem arz etmektedir.

Özetle infak hususunda insan her iki yöntemi de iyice düşünmeli, en uygun olanı tercih edip uygulamalıdır. Zira açıktan veya gizli olarak infak etmenin hangisinin maslahata daha uygun olacağı kişiden kişiye ya da ortamdaki ortama değişmektedir. *“Onların mallarından zekât al”* (Tevbe, 9/103) âyet-i kerimesi de farz olan zekâtın gizli olmaktan ziyade açıktan verilebileceğine işaret etmektedir. Bu nedenle bir hadis-i şerifte toplumda örnek konumdaki bir kimsenin açıktan sadaka vermesinin, gizli olarak vermesinden daha faziletli olduğu (Beyhakî, Şuabü’l-İmân, 5/376, hadis no: 7012) da ifade edilmiştir.

6. Verirken İnsanları İncitmek

Fakir ve yoksullara yardım etmek, din kardeşliğinin, hatta insanlığın bir gereğidir. Müminin en önemli özelliklerinden biri de yardımseverliktir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), *“Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu yalnız bırakmaz. Bir kimse Müslüman kardeşinin ihtiyacını karşılar, Allah da ona yardım eder. Bir kimse bir Müslüman’ın sıkıntısını giderirse, Allah da kıyamet günü onun sıkıntılarından birini giderir. Bir kimse din kardeşinin ayıbını örterse, Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter.”* (Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58) buyurarak, Müslüman’ın çevresine ve mümin kardeşlerine karşı sorumluluğunu hatırlatmıştır.

İşte böylesi bir sorumluluk bilinciyle hareket eden varlıklı mümin, infakta bulunurken son derece dikkatli davranmalı; zekât verdiği kişilerin izzeti nefislerini rencide etmemeli, gönüllerini incitmemelidir. Bakara suresinde bu temel ahlâkî ilkeler şöyle hatırlatılmaktadır: *“Mallarını Allah yolunda harcayan, sonra da harcadıklarının peşinden (bunları) başa kaktırmayan ve gönül incitmeyenlerin, Rab’leri katında mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de”* (Bakara, 2/262)

“Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır.” (Bakara, 2/263)

“Ey iman edenler! Allah’a ahiret gününe inanmadığı halde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kaktırmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiç bir şey elde edemezler. Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.” (Bakara, 2/264)

Bu nedenle gönlü imanla aydınlanmış gerçek müminler infakta bulundukları kimselere eziyet ederek ya da iyiliklerini durmadan hatırlatarak kazandıkları sevapları boşa çıkarmazlar. Fakirlerin gönüllerini alıcı güzel bir söz söylemenin ve kusurlarını bağışlamanın, onları incitici ve onurlarını kırıcı bir iyilikten daha hayırlı olduğunu (Bakara, 2/263) asla unutmazlar. Onlara karşı son derece nazik ve kibar davranırlar. *“...Biz size sırf Allah’ın rızası için yediyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür istemiyoruz.”* (İnsân, 76/9) diyerek yaptıkları iyiliğin karşılığını sadece Yüce Allah’tan beklerler.

Nitekim Kur’ân’da zekâtın fakir ve muhtaçların bir hakkı olduğunun (bkz. Zâriyât, 51/19) vurgulanmasının nedenlerinden biri de zekât alanın rencide edilmesini, verenin de bundan dolayı övünmesini engellemektir. Çünkü zengin verdiği zekât ve sadaka ile Allah’ın hakkını fakire teslim etmekte, fakir de rızkını Allah’tan almaktadır. Zira varlıklı kimse malda vekil konumundadır. Diğer bir ifadeyle kendisine verilen malın belli bir miktarını karşı tarafa ödenmek üzere ulaştıran aracı gibidir. Onun yaptığı, sadece emaneti sahiplerine ulaştırmaktan ibarettir. Durumu bu şekilde kavrayan varlıklı kişi, muhtaç durumda olanlara yaptığı infakı asla başa kaktırmaz, bu mali desteğinden dolayı onlara minnet ve eziyetle bulunmaz.

Kısaca ifade etmek gerekirse, zekât dinî bir yükümlülüktür. Onun, dinin belirlediği yerlere sarf edilmesi bir lütuf değil, temel dinî görevlerden birinin ifasıdır. Bu nedenle zekât sorumluluğunu yerine getirirken söz konusu muhtaç kişiler incitilmemeli, onurları rencide edilmemelidir. Malın helâlinden ve kalitelisinden verilmeli; verirken *“Acaba Rabbim bunu kabul eder mi?”* endişesi taşınmalı; verdikten sonra da iyiliği başa kaktırmamalı; her türlü gösteriş ve riyadan uzak durulmalıdır.

F. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İslâm’ın beş temel esasından biri olan zekât, varlıklı kişinin isteğine bırakılmış gönüllü bir yardım değil, zenginın yerine getirmekle yükümlü olduğu malî bir görevdir. Zekât, dinin belirlediği miktarda ve nitelikte mala sahip olarak zengin sınıfına dahil olan kimsenin zimmetinde bulunan ve ihtiyaç sahiplerine ait olan bir hak, bir emanettir.

Zekât, her şeyden önce bir kulluk eylemidir. Kur’ân ve sünnetin açık ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Rabbin varlıklı kuluna emri, dinin beş temel ibadetinden biridir. Zekât, Allah’ın verdiği mal ve servete sunulan teşekkürdür. Kul, zekâtını vermekle nimetin asıl sahibine karşı şükür borcunu ödemiş olur.

Zekât, fertleri mala karşı düşkünlük ve cimrilik hastalığından koruyup cömertlik erdemine kavuşturur; kulun gönlünü manevî kirlerden, servetini de ihtiyaç sahiplerinin haklarından arındırır. Varlıklı kişi zekât vermekle sadece gönül dünyasını olgunlaştırmakla kalmaz; aynı zamanda mal, mülk, makam ve servet sevgisinin gönlünü işgal etmesinden ve maddenin tahakkümünden de kurtularak dünya ve ahiret dengesini sağlamış olur.

Zekât, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan bir vasıta. İnfak ruhuna ve paylaşım ahlâkına sahip olan müminler, sadece kendileri için yaşamaz, başkaları için de fedakârlıkta bulunurlar. Sahip oldukları mal varlığını gerek zorunlu olan zekâtla, gerekse sadaka şeklindeki diğer gönüllü yardımlarla ihtiyaç sahibi mümin kardeşleriyle paylaşır, onlarla aralarında merhamet, mu-

habbet ve güven bağları kurarlar. Zira Müslüman, “Ben tok olayım, başkasının açlığı beni ilgilendirmez” diyemez. En yakınından başlamak üzere halkalar halinde genişleyen bir ilgi ile toplumun her kesiminde aç kalanların ıstırabını yüreğinde hisseder. Zekât sayesinde, İslâm toplumunun varlıklı kesiminden yoksul kesimine doğru bir mal ve gelir transferi olduğu gibi, aynı zamanda bir sevgi ve saygı akışı sağlanır; alan ile veren arasında gönül köprüleri ve kalıcı dostluklar kurulur.

Zekât, fitre, sadaka ve vakıf gibi müesseseler işletilerek toplumda açlık, yoksulluk ve fakirlik problemlerine büyük oranda çözüm bulunabilir. Böylelikle farklı toplum kesimleri arasındaki nefret, kin, hırs, haset ve düşmanlık gibi olumsuz duygu ve düşüncelerin yerini, karşılıklı anlayış, sevgi, saygı, toplumsal huzur ve barış alır. Cinayet, yağmalama, hırsızlık, dilencilik gibi insan onurunu rencide eden birçok olumsuz tutum ve davranışın önüne geçilir. Mala ve cana karşı işlenen suçlar azalır. Böylece zekât yoluyla toplumda can, mal, nesil ve servet korunmuş olur.

Zekât; malı arındırıp bereketlendirir, serveti sadece zenginlerin elindeki bir güç olmaktan çıkarıp, fakir ve yoksulların da istifadesine sunarak ihtiyaç sahiplerini sevindirdiği gibi; insanların alım güçlerini artırıp ekonomik hayatı canlandırır; dolayısıyla mal ve hizmet üretimini teşvik ederek istihdama da olumlu katkı sağlar. Piyasadan çekilmiş olan mal ve serveti yeniden ekonomiye kazandırır.

İslâm’da veren el alan elden daha hayırlıdır. Bu ifade, alan elin hayırsız olduğu anlamına asla gelmez. Sadece hayır yarışında vermenin daha önde bir eylem olduğuna dikkat çekerek; insanları iyilik yapmaya, hayırda yarışmaya teşvik eder. Bu nedenle daha hayırlı bir konuma yükselmek isteyen her mümin, zekât bilinci sayesinde helâlinden çalışıp kazanmaya ve üretken olmaya gayret eder.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE TÜRKİYE DENEYİMİ:

SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU

Araş. Gör. Yılmaz DEMİRHAN

AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü
e-mail: yilmaz.demirhan@hotmail.com

Dr. Nazım KARTAL

Kocaeli Üniv. İİBF
e-mail: nazimkartal@yahoo.com

Özet

Bu çalışmanın amacı yoksullukla mücadele için Türkiye’de oluşturulan mali ve idari yapıyı incelemektir. Bu çerçevede önce yoksullukla mücadele için mali kaynak olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu anlatılacaktır. Ardından bu mali kaynağı yönetecek idari yapılar: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve onların çalışmaları tartışılacaktır. Daha sonra bu yapının taşıradaki uygulama araçları olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir. Son başlıkta ise teşekkül eden mali ve idari yapının yoksullukla mücadele politikasına bakılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yoksulluk, Fon, İdari Birimler, Politikalar.

Abstract

The purpose of this study to examine financial and executive structure which is made for fight poverty in Turkey. In this context, firstly Social Assistance and Solidarity Fund will be explained as a financial source to fight poverty. Then Social Assistance And Solidarity Fund Board (Committee), Social Assistance And Solidarity General Directorate and their activities will be discussed. And then we will talk about Social Assistance And Solidarity Foundations which are the application tools of this financial and administrative structure. In the last section we will look at the politics against poverty of this structure.

Key Words: Turkey, Poverty, Fund, Administrative Structures, Politics.

GİRİŞ

Türkiye ve dünyanın en önemli sorunlarından biri olan yoksulluğun azaltılması için ülkeler uzun yıllar boyunca farklı çözüm yolları aramışlardır. Son yüzyılın önemli bir bölümünde özellikle gelişmiş ülkeler sorunun çözümünü Refah Devleti çerçevesinde çözme yoluna gitmiştir. Refah Devletinin 1970'li yıllardan itibaren kriz yaşaması ile birlikte pek çok sorun gibi yoksulluk da olumsuz şekilde etkilenmiştir. Zira o tarihten itibaren ülkeler soruna doğrudan el atmak yerine onu gönüllü kuruluşlara, akrabalar arası yardımlaşma ve dayanışma ağları gibi devlet dışı aktörlere havale etme yolunu tercih etmiştir. Bu tercihte 1980'den sonra başta ABD ve İngiltere'de iktidara olmak üzere diğer bazı ülkelerde de iktidara gelen Yeni Sağ (Yeni Liberaller) adlı bir siyasal akımın da etkisi bulunmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi yoksulluk Türkiye için de önemli bir sorun alanıdır. Aynı şekilde Türkiye'de de sorunun çözümü için yıllar hatta yüzyıllar boyunca farklı çareler aranmıştır. Ancak Türkiye'nin soruna çözüm arayışı özellikle son çeyrek yüzyılda içinde yer aldığı batı toplumundan biraz farklılaşmıştır. Çünkü söz konusu dönemde gelişmiş batı devletleri sorunun çözümünü devlet dışı aktörlere havale etmeye hazırlanırken, Türkiye devlet eliyle ve kurumsal bir şekilde soruna doğrudan el atmaya başlamıştır. Hem de söz konusu siyasal akımın Türkiye varyasyonu olan bir partinin (Anavatan Partisi) öncülüğünde bu adım atılmıştır.

Bu çerçevede önce yoksullukla mücadele için benimsenen bu yeni politikanın mali kaynağı oluşturan ve bu yönüyle söz konusu politikanın şemsiyesi rolünü üstlenen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu¹ (SYDTF-Fon) 1986'da kurulmuştur. Ardından bu Fon'u yönetecek, kaynakların kullanım yerlerini belirleyecek ve bunları ilgililere ulaştıracak idari organlar teşekkül etmiştir. Bunlar arasında Fon kaynaklarının kullanımında karar organı olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu (SYDTFK), Fon kaynaklarının kullanımında yürütme organı olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) kurulmuştur. Bunların yanı sıra Fon'da biriken kaynakların taşrada belirlenen yerlerde kullanılması amacıyla da il ve ilçelerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) oluşturulmuştur. Vakıflara, yapının uygulama araçları da denilebilir.

Bu çalışma esas itibarı ile yukarıda isimleri zikredilen mali ve idari yapıları ayrıntılı olarak ele almayı, aralarındaki ilişkiyi ortaya koymayı ve bütün bu yapının yoksullukla mücadelede aldığı mesafeyi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

A. YOKSULLUKLA MÜCADELENİN MALİ KAYNAĞI: SOSYAL

YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU (SYDTF)

Türkiye'de de yoksulluk problemi dünyadakiyle benzer bir görünüm sergilemektedir. Ülkemizde yoksulluk bir problem olarak kamuoyu ve devletin gündeminden hiç eksik olmamıştır. Sorun çoğu zaman seçim propagandalarının ana malzemesi, Yeşilçam filmlerinin önemli bir konusu ve bilimsel çalışmaların ilgiye mazhar çalışma alanı olagelmıştır. Kökeni itibarıyla eski ve o derece yaygın olmasına karşın uzun sayılabilecek bir zaman boyunca devlet ya da hükümetler, sorunu doğrudan çözmeye yönelik etkin kurumsal ve istikrarlı bir mücadeleye girişmemiş-girişememiştir. Belki de hükümetlerin sorun karşısındaki bu tavrı (hareketsizliği) sorunun derinleşmesine ve sürekli hale gelmesine dolaylı olarak zemin hazırlamıştır. Türkiye'de yoksulluk probleminin çözümü için kurumsal ve bütüncü mücadele yolunda ilk adımlar önemli bir gecikme ile 1980'lerin ortalarında başlayabilmiştir. Bu tarihten önce hükümetler sınırlı bir kesimi ilgilendiren ve sosyal hizmet adıyla ifade edilen bir takım hizmetleri (*Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu aracılığıyla kimse-siz çocukların bakımı, huzurevlerinde bazı yaşlıların barınması hizmetleri ile Emekli Sandığından 65 yaş ve üzerinde olanlara yaşlılık aylığı bağlama gibi*) hayata geçirmekle yetinmişlerdir. 1986 yılına gelindiğinde ise, sözü edilen yapının temeli sayılan "Fon" kurulmuştur. Böylece yoksullukla mücadelede devletin doğrudan ve kurumsal olarak aktif rol alacağı yeni bir döneme girilmiştir. Türkiye'de bu amaçla merkez ve taşra ayağı olan yeni bir politika başlamıştır.

¹ Bundan sonraki sayfalarda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu geçen yerlerde SYDTF veya kısaca Fon sözcükleri kullanılacaktır.

Türkiye'nin yoksullukla mücadelesini yakın dönem itibariyle çağdaşlarından farklılaştıran en önemli unsur salt bu mücadeleye tahsis edilen bir mali kaynak ve bu mali kaynağı işletecek idari yapıların varlığıdır. Çünkü çağdaş batılı ülkeler bu dönemde sorunun çözümünde doğrudan rol üstlenen devleti ve onun kurumlarını bu rolden sıyırma arayışı başlatmıştır. Aynı zaman diliminde Türkiye Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu adlı kendine özgü bir mali kaynağın temelini atmıştır. 29 Mayıs 1986 tarihinde Birinci Turgut Özal Hükümeti tarafından 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Yasası² ile kurulmuştur. 12 maddelik bu yasada Fon'un amacı;

"fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek"

olarak belirtilmiştir. Fon'un kuruluş kanununda derin fakirlik hali ve muhtaç durumda bulunanlar öncelikli olarak yeni politikanın merkezine yerleştirilmiştir. Ardından bir başka durumdan söz edilmiştir. O da adı verilirse de Sosyal Devlet anlayışıdır. Bunu da sosyal devletin ilkeleri olan *"sosyal adaleti pekiştirici tedbirleri almak"* ve *"gelir dağılımını adilane bir şekilde dağıtmak"* cümlelerinden anlıyoruz. Böylece bilerek-isteyerek veya farkında olmadan - dolaylı olarak Anayasa'nın ikinci maddesinde ifadesini bulan "...Sosyal Devlet"ın amacına uygun yeni ve kapsamlı bir adım atılmıştır.

Başlangıçta yasanın kapsamı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile sınırlı tutulmuşken, zaman içinde koşulların dayatmasıyla bu kapsam genişletilmiştir. Yasanın ilk halinde sadece Türk vatandaşlarına yardım etmek ve aralarında dayanışmayı sağlamak üzere kurulan Fon, 1989'da yapılan değişiklikle ülkeye *"kabul edilmiş veya gelmiş"* kişileri de kapsamına almıştır. Buradaki temel gerekçe Bulgaristan'dan zorunlu göçle yurda giren Türk vatandaşlarına da gerekli yardımların yapılabilmesidir. Fon Yasasına eklenen bu fıkra ile Fon kaynaklarını kullanmakla görevli idari yapılara benzeri zorunlu durumlarda ani ve hızlı karar alma, çözüm üretme imkânı tanınmaktadır.

Zaman içinde Fon'Yasasının kapsamında başka değişiklikler de olmuştur.³

Yukarıda birinci maddede kuruluş amacı açıklanan Fon'un kaynaklarından faydalanabilmek için muhtaç durumda olmanın yanında, kanunla kurulmuş olan sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmamak ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almamak şartları aranmıştır. Böylece amaç kısmında *"fakru zaruret ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar..."* ibaresi ile geniş bir kitleye hitap etmesi beklenen mali ve idari yapının aslında tam olarak kimleri kapsadığı daha açık bir şekilde belirlenmiştir.

Yasadaki amacın gerçekleşmesi ve uygulamaya dönük çalışmanın başlaması için Merkez Bankası nezdinde bir fon hesabı açılmış, yasada sayılan gelirlerin Maliye Bakanlığı'nın belirleyeceği esaslara göre bu hesapta toplanması öngörülmüştür. Fon kaynaklarının nasıl, kim tarafından, ne şekilde kullanılacağı ve Fon'un denetiminin kim tarafından yapılacağı ise, bu konuda çıkarılan yönetmelikle⁴ belirlenmiştir. Buna göre, kaynakların nasıl ve nereye kullanılacağı Fon Kurulu kararı ve başbakanın onayı ile gerçekleşmektedir (İlgili Yönetmelik m. 8). Yönetmeliğe göre, Fon Kurulu Başkanı kaynakların nemalandırılması için her türlü çalışmayı yapmaya yetkilidir. Fonda biriken mali kaynağın denetimi ise, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu tarafından yapılmaktadır (İlgili Yönetmelik m. 9). Ayrıca 2006 yılında çıkarılan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunun 68. maddesi gereğince harcama sonrası denetim işlemleri bakımından Fon, Sayıştay Başkanlığı'na da denetleneyecektir. (SYDGM, 2008:41)

Fon'un Gelirleri: Fon'un gelirleri kuruluş yasasının dördüncü maddesinde sayılmıştır. Madd-

2 Resmi Gazete, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu, Tarih:14 Haziran 1986 - Sayı: 19134.

3 3294 Sayılı SYDTF Kuruluşu Hakkındaki Yasanın 2. Maddesine Kapsamı Şu Şekilde Açıklanmıştır:

"Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir almayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkanı sağlaması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişiler bu kanun kapsamı içindedir. Ancak, Sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olan ve bu kuruluşlardan aylık ve gelir alan özürhükümler, tedavi giderleri ile fonksiyon kazandırıcı ortopedik ve diğer yardımcı araç ve gereçlerin kurumlarca karşılanmayan kısmı bu kanun kapsamındadır."Yasanın kapsam başlıklı ilk halinde "aylık alanlar" ibaresi olup, 2002 de yapılan bir değişiklikle bu ibare yasanın çıkarılmıştır. 1997 de yapılan bir başka değişiklikle daha önce kapsamda olmayan özürhükümlere yönelik kısım da eklenmiştir (SYDGM, 2010:15).

4 Resmi Gazete, "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Yönetmeliği", Sayı: 19167, Tarih:17.7.1986.

eye göre Fon'un gelirleri;⁵ "kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan veya kurulacak olan fonlardan, Bakanlar Kurulu Kararıyla %10'a kadar aktarılabacak miktarlardan, gelir ve kurumlar vergisi tahsilât toplamının %2,8'i, trafik para cezalarının %50'sinden, RTÜK gelirlerinin %15'inden, bütçeye konulacak ödeneklerden, her türlü bağış ve yardımlardan ve diğer gelirlerden oluşmaktadır."

Fon'un gelirlerine bakıldığında önemli bazı gelir getirici kalemlerin bu alana tahsis edildiği açıkça görülmektedir. Ancak Trafik Para Cezalarına bağımlı yardım kalemi ilginç olup, daha fazla gelir için daha fazla trafik kurallı ihlali gibi ironik bir durumu da içinde barındırmaktadır.

Bu gelirlerin yanında Fon, bazı muafiyetlere de sahiptir. Bunlar, 3294 Sayılı Kuruluş Yasasının 9. maddesinde sayılmıştır. 1 Aralık 2004 tarihinde çıkarılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yasası'nın yirminci maddesinde Fon'un muafiyetlerine yönelik değişiklikler yapılmış ve bu muafiyetler sayıca arttırılmıştır. Yapılan bu değişikliğe göre *Fon, kurumlar vergisinden (iktidadi işletmeleri hariç), yapılacak bağış ve yardımlarda veraset ve intikal vergisinden, sahip oldukları taşınır ve taşınmaz mallar ve yapacakları tüm muameleler dolayısıyla her türlü vergi, resim, harç ve fonlardan muaf tutulmuştur⁶. Aynı maddede yapının bir ayağını oluşturan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma* böylece Fon kaynaklarının bazı kesintilere maruz kalmasını önlemiş ve biriken kaynağın olabildiğince amaca uygun şekilde kullanılabilesini hedeflemiştir.

Önemli gelir kalemleri bulunan Fon'un hesabında ciddi bir kaynak birikmeye başlamıştır. Aşağıdaki tablo gider ve gelirlerin oranını daha iyi göstermesi bakımından örnek olarak seçilmiştir. Ayrıca gider ve gelir kalemlerinin ayrıntılı olarak görülebilesi bakımından da bu tablo önem arz etmektedir.

Tablo:1 Fon'un 2009 Yılı Faaliyet Sonucu (Gider-Gelir) Tablosu

GİDERLER	Cari Dönem TL	GELİRLER	Cari Dönem TL
I - Cari Transferler	2.190.472.297,35	I- Alınan Bağış ve Yardımlar İle Özel Gelirler	1.010,60
A - Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yapılan Transferler	2.190.472.297,35	D- Kurumlardan ve Kişilerden Alınan Bağış ve Yardımlar	1.010,60
1- SYDV'lere Transferler	1.638.134.964,47	II- Diğer Gelirlerden Alacaklar	1.634.258.529,97
Periyodik Transfer	459.982.200,00	A - Faiz Gelirleri	1.745.456,63
Sermaye Transferi	253.985,00	1- T.C. Ziraat Bankası Ankara Kurumsal Şubesi	941.002,82
Sağlık Transferi	140.777.248,81	2- Vakıflar Bankası A.O. Kolej Şubesi	118.446,33
Özürli Destek Transferi	1.206.479,52	3- T.C. Ziraat Bankası Tunah Hilmi Şubesi	686.007,48
Mesleki Eğitim ve İstihdama Yönelik Projelere Transferler	20.890.377,08	B - Kişi ve Kurumlardan Alınan Paylar	1.564.683.891,51
Eğitim Transferi	538.556.868,23	1- Vergi ve Harç Gelirlerinden Alınan Paylar	1.534.405.035,78
Aile Destek Transferi	438.081.220,83	2- Diğer Paylar	30.278.855,73
Sosyal ve Özel Amaçlı Transferler	36.559.785,00	Trafik Para Cezalarından Alacaklar	11.402.540,03
Vakıflara Diğer Transferler	1.826.800,00	Kanun ve Kararname İle Kurulu Bulunan Fonlardan Alacaklar	8.751.326,20
2-Kamu Kurumlarına Transferler	552.337.332,88	RTÜK Reklam Geliri Hâsulatından Alacaklar	10.124.989,50

5 Fon'un gelir kalemlerinde zamanla bazı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin 1989 da yapılan bir değişiklikle daha önce Fon'un gelir kalemleri içerisinde yer alan orman emvali satış hâsulatından alınan pay ile petrol ürünlerinin satışlarından alınan paylar kaldırılmıştır. 2003 tarihinde yapılan bir diğer değişiklikle daha önce gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden alınan ilave bir yüzde yerine bu tarihten itibaren bu iki verginin tahsilât toplamı üzerinden %2,8 Fon'a aktarılmaya başlanmıştır. 1998 de 4397 Sayılı RTÜK Yasasında yapılan değişiklikle ise daha önce TRT reklam gelirlerinden Fon'a aktarılan %30'luk miktar yerine, RTÜK reklam gelirleri hâsulatının %15'inin Fona aktarılmasına karar verilmiştir.

6 Fon' gelirlerinin kesintiye maruz kalmasını önleyen maddede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları için de bazı muafiyetler getirilmiştir. Buna göre Vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğüne vakıflardan tahsil edilen denetleme ve teftiş giderlerine katılım paylarından muaf tutulmuş ve daha önce bu kapsamda tahakkuk eden borçlar silinmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığına Transferler	452.337.332,88	C - Diğer Çeşitli Gelirler	67.829.181,83
Toplu Konut İdaresine Transferler	100.000.000,00	Vakıflara Önceki Dönemlerde Yapılan Transferlerden İadeler	23.517.872,84
II - Değer ve Miktar Değişimleri Giderleri	85,40	KASDEP Geri Dönüşleri	13.964.499,66
E- Diğer Değer ve Miktar Değişimleri Giderleri	85,40	Gelir Getirici Proje Destek Geri Ödemeleri	14.565.629,44
III - Gelirlerin Ret ve İadesinden Kaynaklanan Giderler	3.226.707,08	Vakıflardan Diğer İade ve Geri Dönüşler	2.875.662,73
Diğer Gelirler	3.226.707,08	Muhtelif ŞNT iadeleri	12.333.186,65
IV- Silinen Alacaklardan Kaynaklanan Giderler	2,11	Muhtelif Diğer Çeşitli Gelirler	572.330,51
E- Gelirlerden Alacaklardan Silinenler	2,11		
<u>GİDERLER TOPLAMI</u>	2.193.699.091,94		
DÖNEM OLUMSUZ FAALİYET SONUÇLARI	559.439.551,37		
GENEL TOPLAM	1.634.259.540,57	GENEL TOPLAM	1.634.259.540,57

Kaynak: SYDGM 2009 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara: SYDGM, Nisan 2010, s. 75.

Yukarıda Fon gelirlerini gösteren tabloda önemli iki nokta dikkat çekmektedir. Birincisi gelirlerin neredeyse tamamının devlet tarafından yapılan aktarmalardan oluşmaktadır. İkincisi ve daha önemli olanı bağış ve yardımların çok ama çok düşük bir düzeyde kalmış olmasıdır. Tablodaki bağış miktarı kuruluştaki hedeflenen sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik amacının geçen sürede hayata geçmediğini açıkça göstermektedir.

Fon'un, 2003-2008 yılları arası gelir gider durumunu gösteren aşağıdaki tablo ise gelirlerin yıldan yıla ciddi oranda arttığını ortaya koymaktadır. Yıllar itibarıyla Fon'da biriken mali kaynak, yoksulluğun yönetilmesi amacıyla üretilecek yeni politika, proje ve bunların doğru şekilde uygulanmasıyla yoksulların kuruma bağımlılığını azaltacak potansiyeli taşımaktadır.

Tablo: 2 SYDTF 2003-2008 Gelir Gider Tablosu

YILLAR	GELİRLER (TL)	GİDERLER (TL)
2003	826.583.000	651.990.000
2004	1.260.574.000	1.347.846.000
2005	1.357.571.871	1.304.664.099
2006	1.379.511.063	1.389.547.995
2007	1.597.593.985	1.413.757.199
2008 (Temmuz)	937.170.544	948.124.772

Kaynak: sydgm.gov.tr Erişim Tarihi: 03.11.2008.

Yukarıda da belirtildiği gibi Fon kaynaklarının nasıl kullanılacağı 3294 sayılı Fon Yasası ve bu konuda çıkartılan yönetmelikte açıklanmıştır. Bu durumda kaynakların kullanımı, Fon Yürütme Kurulunun kararı ve başbakanın onayı ile belirlenmektedir. Belirlenen kullanım alanlarına göre Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Fon kaynaklarının bir kısmını doğrudan, bir

kısmını ise yine belirlenen çerçevede il ve ilçelerde kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nın vasıtasıyla kullanmaktadır. Fon'un kaynakları yakın bir tarihe kadar daha çok gıda, yakacak, barınma vb. gibi bir takım temel ihtiyaç maddelerinin temin edilmesi için harcanırken, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün kurumsal yapısının oluşmasıyla birlikte farklı harcama kalemlerine de önemli oranda yer verilmeye başlanmıştır (Bakınız Tablo 1).

Yoksullukla mücadelenin yanında, 1988'den 2002 yılına kadar, Fon gelirlerinin önemli bir kısmı (en az yüzde 40'ı) genel bütçeye aktarılmıştır (Bilici, 2003: 25). 2002 yılından itibaren bu uygulamaya son verilmiş ve böylece daha fazla kaynak yoksullukla mücadele amacına yönlendirilmiştir. 1987-2001 yılları arasında Fon'dan bütçeye aktarılan kaynağın oranı toplam harcamaların % 50-70 düzeyine çıkmıştır. Bu dönemde vakıflara aktarılan kaynak Fon harcamalarının yarısına bile ulaşmamıştır. 1986-1991 döneminde Fon harcamalarının en çok yüzde 42'sinin vakıflar aracılığıyla yoksullara aktarılması hedeflenmişse de bu oran 1993-1997 yılları arasında daha da azalmış ve yüzde 10 ile 30 arasında değişmiştir (Gül, 2002: 118).

Fon kaynaklarının yoksulluk amacı dışında kullanılması, eleştirilere neden olmuştur. Gül'e göre siyasal iktidarlar Fon kaynaklarını çeşitli dönemlerde bütçe açıklarını kapatmak, piyasa ekonomisini desteklemek, savunma sanayiine ek kaynak sağlamak ve seçim dönemlerinde oy avcılığı yapmak gibi amaçlar için kullanmışlardır. Dansuk da Fon kaynaklarının amaç dışı kullanımını eleştirmiş, siyasetçinin kolayca kullanabileceği bir araç olarak değerlendirmiş ve kaynakların bu şekilde kullanıma açık olmasını Fon'un sadaka kurumu gibi düşünülmüş olmasına bağlamıştır (Dansuk, 2003: 246).

Büyük bir kesimi ilgilendiren ve yaygın olan böylesi bir sorunun çözümü neden Fon tarzlı bir mali kaynakla çözülmeye çalışılmıştır sorusu önemlidir. Bu önemi nedeniyledir ki hem geçmişte hem de günümüzde zaman zaman bu mali kaynağın kullanım biçimine ilişkin olarak tartışmalar yapılmış-yapılmakta ve bazı dönemlerde bu tartışmalar alevlenmektedir. Muhtemelen bu alandaki mali kaynağın oluşumunun bütçe dışı bir uygulama olan Fon şeklinde düşünülmüş olması kaynağın hükümetler tarafından istenildiği şekilde ve kolaylıkla kullanılabilmesi amacıyla alakalıdır. Zira bütçe içi bir kaynağın ne şekilde kullanılacağı açık şekilde önceden belirlenmiştir. Bütçeye dahil bir kaynağın kullanımı bütçe kullanım kuralları ile belirlendiğinden bu konuda ilgililerin inisiyatif kullanma imkanları da sınırlı hatta hiç olmayabilir. Ama bütçe dışı oluşan bir kaynak ilgililer tarafından daha kolay ve istenilen yönde kullanılabilir. Bu bakımdan Dansuk'un Fon kaynaklarının kullanımı ile alakalı olarak ileri sürdüğü ve yukarıda yer verdiğimiz görüşünün tutarlı yanları bulunmaktadır.

B. FON KAYNAKLARININ KULLANIMINDA GÖREVLİ İDARİ YAPILAR

Yukarıda oluşumu ve gelirleri kısaca anlatılan Fon'un ne şekilde yönetileceği, buradaki kaynakların nerelere hangi organlar eliyle dağıtılacağı da ilgili düzenlemelerle belirlenmiştir. Fon kaynaklarının kullanımını üzerinde tasarrufta bulunmak üzere oluşturulan üç adet idari yapılanma bulunmaktadır. Üçü de ilgili kaynağın farklı yönleri üzerinde tasarrufta bulunmaya yetkilidir. Bunlardan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu mali kaynağın kullanımı ile ilgili karar organıdır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü mali kaynakla ilgili olarak alınan kararların yürütücüsüdür. Yurt sathına yayılmış Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ise mali kaynağı yoksullara ulaştıran uygulama araçları olarak tanımlanabilir. Mali kaynakla ilgili olarak teşekkül eden idari yapıların temel özelliği oluşum biçimleri ve yapısal farklılıklarıdır. Farklı idari usullere göre şekillenen bazı yapılar arasında doğrudan hiyerarşik bağlar da görünmemektedir (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile Vakıflar arasındaki ilişki gibi.). Özellikle kaynakları doğrudan yoksullara ulaştıran Vakıfların kuruluş biçimi, yönetimdeki üye profili ve istihdam biçimi Türkiye'nin klasik yönetim yapısından oldukça farklılaşmaktadır. Bu nedenle vakıfları devlet teşkilatı şeması içinde göstermek çok kolay değildir.

Vakıflar yapıları, çalışma usulleri ile hem bir kamu kuruluşu hem de özel kuruluş izleri taşımaktadır. Bu yapı bu özelliği ile bir yönetim örneği-modeli görünümündedir.

İzleyen sayfalarda Fon'da biriken kaynakla ilgili olarak tasarrufta bulunma yetkisi olan ve yukarıda isimleri geçen idari yapılara ana hatları ile yer verilecektir.

1. Fon Kaynaklarının Kullanımında Karar Organı: Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu

Fon Kaynaklarının kullanımında karar organı, "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu"dur.⁷ 1 Aralık 2004 tarihinde 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilât ve Görevleri Hakkında Yasanın beşinci maddesiyle görevleri ayrıntılı olarak sayılmıştır. Buna göre Kurul; Başbakanın görevlendireceği bir Devlet Bakanının başkanlığında, Başbakanlık Müsteşarı, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Sağlık Bakanlığı Müsteşarı ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürü ve Vakıflar Genel Müdüründen oluşmaktadır. Fon Kurulu'nun aldığı kararlar başbakanın onayı ile yürürlüğe girmektedir. Fon Kurulu'nun sekreteryaya hizmetleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir. Kurulun çalışma esas ve usulleri bir yönetmelikle⁸ belirlenmiş olup ayda bir olağan toplantı yapmakta ve gerektiğinde başbakanının ya da ilgili devlet bakanının daveti üzerine olağan üstü toplanabilmektedir.

Fon Kurulunun görevleri ise,

- *Fon'da toplanan kaynakların nasıl kullanılacağını ve önceliklerini belirlemek,*
- *Gerektiğinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürüne yetki devretmek,*
- *Vakıflardan ve diğer kurum ve kuruluşlardan gelen sosyal yardım taleplerini değerlendirip genel müdürlüğe önerilerde bulunmak,*
- *Toplumda dayanışma ve paylaşma bilincini geliştirmek ve desteklemek üzere bilimsel, sosyal ve kültürel programlar ve projeler önermek, hazırlanan projelere destek sağlamak olarak sayılmıştır.*

Fon Kurulu'nda görevli olanların özelliği bulundukları kurumlarda üst düzey temsil yetkisine sahip kişiler olmasıdır. Kurul üyelerinin bu özelliği Fon'a ve onun kuruluşuna kaynaklık eden sorunun çözümüne verilen önemi de dolaylı olarak göstermesi bakımından önemlidir.

2. Fon Kaynaklarının Kullanımında Yürütme Organı: Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

Fon'un yürütme organı, 01.12.2004 tarih ve 5263 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Yasa ile oluşturulan ve doğrudan Başbakanlığa bağlı olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'dür.

Genel Müdürlüğün temel görev ve yetkileri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (SYDGM, 2007: 6).

- 3294 Sayılı Kanunun amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanmasını sağlamak üzere gerekli idari ve mali önlemleri almak,
- Fon gelirlerinin zamanında tahsilini yapmak ve ihtiyaçlara uygun biçimde kullanılmasını sağlamak,
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının iş ve işlemlerini incelemek, izlemek ve denetlemek, karşılaşılan sorunların çözüme kavuşturulması için gereken önlemleri almak,
- Çalışma usul ve esaslar ile sosyal yardım programlarının kriterlerini belirlemek,
- Çalışmaların daha etkin ve verimli kılınması amacıyla araştırma ve incelemeler yapmak, proje hazırlayıp uygulanmasını gerçekleştirmek,
- Ve yürüttüğü faaliyetler konusunda ilgili kamu ve akademik kuruluşlarla işbirliği yapmaktır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Ana hizmet birimleri, Danışma ve Dene-tim Birimleri ile Yardımcı Hizmetler biriminden oluşmaktadır. 2009 yılı itibariyle Genel Müdürlük bünyesinde sürekli ve geçici olmak üzere toplam 154 çalışan görev yapmaktadır. Böylesine önemli bir sorunun merkezdeki az sayılabilecek bir görevli grubu eliyle yürütülüyor olması belki bir eksiklik olarak düşünülebilir. Ancak bu personelin yoksullukla mücadelenin doğrudan uygulama ayağında yer almadıklarını, görevlerinin politikayı yönlendirme, izleme şeklinde olduğunu belirtmek gerekir.

⁷ 1986 da çıkarılan SYDTF Kanunun 4. maddesi ve aynı yıl içinde çıkarılan SYDTF Yönetmeliğinde de Fon Kurulundan ve onun görevlerinden söz edilmiştir.

⁸ Resmi Gazete'nin 21.8.2005 tarih ve 25913 sayılı nüshasında "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında" yönetmelik yayımlanmıştır. Yönetmelik 5263 sayılı SYDGM kuruluş Yasasının beşinci maddesi ile benzer düzenlemeler içermektedir.

SYDGM Fon'da biriken kaynağın bir kısmını doğrudan kendi birimleri aracılığıyla, geriye kalan bölümü ise (periyodik yardımlar ve yakacak yardımları gibi) il ve ilçelerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları üzerinden ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır.

Mevcut yapılanmada her biri özel hukuk tüzel kişiliği olarak kurulan vakıflarla Fon arasında doğrudan hiyerarşik bir bağ ve denetim ilişkisinin olmadığı ileri sürülmektedir. Vakıflar bağımsız organları vasıtasıyla çalışmalarını sürdürmektedirler. Bununla birlikte 5263 sayılı Yasa'nın 3. maddesinin c bendinde yapılan değişiklikle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne Vakıfların iş ve işlemlerini inceleme, izleme ve denetleme görevi verilmiştir. Bu nedenle SYDGM'nin vakıflar üzerinde bir tür vesayet denetiminden söz edilebilir.

SYDGM'nin faaliyetleri, kurumsal ve personel giderleri genel bütçeden tahsis edilen ödeneklerle karşılanmaktadır. 2009 yılı merkezi yönetim bütçesinden Genel Müdürlüğe tahsis edilen ödenek miktarı 12.162.200.00 TL'dir. Aynı yıl bunun 5.918.912.00 TL'lik kısmı harcanmıştır (SYDGM, 2010:68). Genel Müdürlüğün kurulduğu 2004 yılından itibaren tahsis edilen ödenek miktarının sürekli ve ciddi oranda arttığı görülmektedir. Mesela 2006'daki ödenek miktarı 2009'un oldukça altında olup 2.790.500 TL'dir. Bunun 2.073.619 TL'si de harcanmıştır (SYDGM, 2007: 55).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünün iç denetimi iç denetçiler, dış denetim ise Sayıştay tarafından yapılmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Kurulmadan önce Fon kaynaklarının yürütme organı Başbakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fon'u Genel Sekreterliği idi. Sekreterlik farklı kurumlardan gelen geçici personelden meydana gelmişti. O zaman ki teşkilatın başında bir genel sekreter ve onun yardımcıları bulunmaktaydı. Sekreterlik yapılan yardım türlerine göre alt birimlere ayrılmıştı. Fon Sekreterliği, Fon'la ilgili evrak ve defterleri tutmak, gelirlerin vakıflara dağıtımını zamanında yapmak, gelirlerin muhasebesini tutmak, evrak ve yazışma işlerini yapmak ve Yüksek Denetleme Kuruluna denetim yapması konusunda yardım etmek gibi görevlerle donatılmıştı. Şimdiki yapılanmadan temel farkı kurumsal kimliğin olmamasıydı. Bu durum bu alanda uzmanlaşmanın önünde engel oluşturmaktaydı. Çünkü sekreterlik döneminde personel geçici görevle başka kurumlardan sağlanmaktaydı ve her an kendi kurumlarına dönme ihtimalleri bulunmaktaydı. Bu durumda sürekli bir bilgi birikimi ve aktarımı olmadığı gibi, gelen personele de kurumsal aidiyet hissi vermemektedir. Nitekim 2003 yılı Aralık ayında Genel Sekreterlikte görüşme yaptığımız bazı memurlar bu durumu açıkça dile getirmişlerdir. Sekreterlikten Genel Müdürlüğe geçişin en önemli avantajı da sanırım bu kurumsal aidiyet ve biriken bilginin aktarımı olacaktır. Verilen hizmet alanındaki sürekli çalışmanın getireceği uzmanlık da ayrıca önemli olacaktır.

3. Fon Kaynaklarını Yoksullara Ulaştıran Uygulama Araçları Olarak

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

Kelime anlamı olarak *"durdurmak, alıkoymak anlamına"* gelen vakıf bir müessese olarak geçmişten beri İslam dünyasında ve özellikle Osmanlı'da önemli bir role sahip olmuştur (Yüksel, 2003: 23). Günümüzde de özellikle sivil alanda varlıklarını yaygın bir şekilde sürdüren Vakıflar özel hukuk tüzel kişiliği şeklinde kurulmaktadır. 4721 sayılı Medeni Yasanın 101-107. maddeleri ile düzenlenmiştir. Yasanın 101. maddesinde *"Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır"* şeklinde tanımlanmıştır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV- Vakıf / Vakıflar) ise, hem bir özel kuruluş hem de kamu kuruluşu özelliğindedir. Mütevelli heyeti başkanının mülki idare amiri olması, kaynak bakımından büyük ölçüde Fon'a bağımlı olması, mütevelli heyetinin ağırlıklı olarak kamu çalışanlarından oluşması, çoğunlukla kaymakamlık veya valilik binalarında çalışmalarını yürütmesi, kaynakların kullanılmasının yasayla belirlenmiş olması vb. özellikleriyle bir kamu örgütü görünüşündedir. Diğer yandan kuruluş biçimi, çalışma usulü, istihdam biçimi ve mütevelli heyetinin bazı üyeleri nedeniyle bir özel kuruluş biçimindedir. Ayrıca Vakıflar Medeni Yasa'daki hükümler

çerçevesinde oluşmakta, denetimi ve tescili yine bu yasadaki hükümlere göre yapılmaktadır.⁹ Bu da onların özel kuruluş gibi algılanmalarına yol açmaktadır.

Bu yapıyla SYDV'leri ülkemiz klasik yönetim şeması içinde konumlandırmak oldukça güçtür. Ayrıca karar organı olan mütevelli heyetinin üye profili onu bir tür yönetim modeli haline getirmektedir.

Vakıfların Oluşumu: SYDV'ları, 3294 sayılı SYDTF yasının 7. maddesi ile düzenlenmiştir. İlgili maddede *“Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunda toplanan kaynağın ülke çapında ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve aynî olarak dağıtılması ve bu yasanın amacına uygun faaliyet ve çalışmalarda bulunulması için her il ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıfları kurulacağı belirtilmiştir.”* Kuruluş amacı yukarıdaki madde de açıklanan Vakıfların kuruluş biçimini içeren *“Vakıf Senedi”* örneği 1986'da bir Başbakanlık Genelgesi¹⁰ne ek olarak yayımlanmıştır. Genelgenin başında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun kuruluş amacı tekrarlanmıştır. Genelgede sosyal yardımlaşma ve dayanışma ile vakıf yapılanmasının Türk toplumu için taşıdığı öneme değinilerek, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun uygulamasında ana görevin il ve ilçelerde kurulacak olan vakıflara verildiği belirtilmiştir. Söz konusu Genelge Türk toplumunun manevi değerlerine hitap edilmesi ve bu çerçevede yardımlaşma ve dayanışmaya dikkat çekilmesi önemli olup, bu yapının neden normal bir kamu kuruluşu biçiminde teşekkül etmediği de cevaplanmış oluyor.

Adı geçen Başbakanlık Genelgesinde vakıfların nasıl kurulacağı, senedin nasıl oluşturulacağı, hangi faaliyetlerin yapılacağı, tescil işlemlerinin ne şekilde gerçekleştirileceği, vakıf mütevelli heyetinin nasıl çalışacağı, vakfın denetimi ve infisah halleri hakkında ilgili mülki idare amirlerine bilgi verilmiştir. İl ve ilçelerde SYDV'lerin kurulabilmesi için başbakanlık genelgesiyle içeriği belirlenen vakıf senedi örnek alınmakta ve yapılacak işlemler sırasıyla takip edilmektedir. Türkiye genelinde 2010 yılı itibarıyla toplam 973 tane SYDV bulunmaktadır. İl ve ilçe statüsü kazanan birimlerde vakıflar da yukarıda anlatıldığı şekilde kurulmaktadır.

Vakıfların Karar Organı: Vakıfların karar organı Mütevelli Heyetidir ve başkanı illerde vali, ilçelerde kaymakamdır. Vakıfların karar organı olan Mütevelli Heyetlerinin üyeleri illerde belediye başkanı, defterdar, il millî eğitim müdürü, il sağlık müdürü, il sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu müdürü ve il müftüsü iken; ilçelerde belediye başkanı, malmüdürü, ilçe milli eğitim müdürü, Sağlık Bakanlığının ilçe üst görevlisi ve ilçe müftüsüdür.¹¹ Mütevelli heyetinin üyeleri bakımından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünün kurulmasını düzenleyen 5263 sayılı Yasada önemli bir değişiklik yapılmıştır. Söz konusu değişiklik ile daha önce Mütevelli Heyetinin üyesi olan emniyetin il ve ilçelerdeki üst yetkilisi üyelikten çıkarılmış, bunun yerine heyete köy ve mahalle muhtarlarının kendi aralarından seçecekleri birer muhtar ile o konuyla ilgili Sivil Toplum Kuruluşlarının kendi aralarında seçecekleri iki temsilci (ilçelerde bir) alınmıştır. Aynı şekilde daha önce vali ve kaymakamlarca yöredeki hayırsever vatandaşlar arasından heyet üyeliği için seçilen iki kişi (ilçelerde bir) aynı değişiklik ile il genel meclisi tarafından seçilmektedir. Eğer il ya da ilçede STK yoksa İl Genel Meclisi tarafından hayırsever vatandaşlar arasından bir kişi daha seçilmektedir (SYDGM, 2008:16). Bu değişiklik ile daha fazla sivil katılım hedeflenmiştir.

Mütevelli Heyeti Vakıfların tek yetkili organı olup, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun 21.06.2006 tarih ve 8921 sayılı *“Sosyal Yardımlaşma Vakıfları Başvuru, İnceleme, Değerlendirme, Dağıtım ve Teslim Usul ve Esaslarına Dair Genelge”*si doğrultusunda kimlere yardım yapılacağına karar vermektedir. Genelge ile Vakıflar arasında süregelen uygulama ayrılıkları ortadan kaldırılmıştır.¹² Mütevelli heyeti çoğunlukla toplanır ve çoğunlukla karar alır. Oylamanın eşitlikle sonuçlanması halinde başkanın oyu iki oy olarak değerlendirilmektedir. Mütevelli Heyeti her toplantı için belli bir ücret almaktadır. Toplantıların sayısı bir ay içinde 10 (on) u geçmeyecek şekilde belirlenir (1986-11 Sayılı Başbakanlık Genelgesi.).

9 TC. Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü, 16.7.1986 tarih ve 19-383-14399 sayı ve 1986-11 Nolu Başbakanlık Genelgesi.

10 TC. Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü, 16.7.1986 tarih ve 19-383-14399 sayı ve 1986-11 Nolu Başbakanlık Genelgesi.

11 Resmi Gazete, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu, Tarih:14 Haziran 1986 - Sayı: 19134.

12 Bu tarihten önce Vakıfların Mütevelli Heyetleri hiçbir kısıtlama ve kurala bağlı olmadan kimlere yardım yapılacağına haftalık olarak yaptıkları periyodik toplantılarda karar vermekteydi. Mütevelli Heyetleri vatandaşların yardım talepleri hakkında karar verirken vakıf personelinin düzenlemiş olduğu olumlu veya olumsuz raporları da dikkate almaktaydı. Ancak heyet bu raporlarla bağlı değildi.

Vakıfların Yapısı ve İdari İşleyişi: Vakıflar Mütevelli Heyetinin altında görev yapan vakıf müdürü tarafından yönetilmektedir. Vakıflarda ayrıca vakıf müdür yardımcısı, sosyal hizmet uzmanları, muhasebeci ve hizmete uygun diğer personel çalıştırılmaktadır. Vakıf personeli 4857 sayılı İş Kanununa göre sözleşmeli personel istihdam edilmektedir. Aldıkları ücret ve çalışma süreleri Mütevelli Heyetleri tarafından belirlendiği için vakıfların personeline ödenen ücretlerin belirli bir standardı bulunmamaktaydı. Vakıfların bu konudaki farklı uygulamalarını ortadan kaldırmak ve ülke genelinde bir standardı yakalamak amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu tarafından bir düzenlemeye¹³ gidilmiştir. Yeni düzenlemede alınacak personelin sayısı, nitelikleri, çalışma şartları, verilebilecek unvanlar, taban ve tavan ücretler ile diğer özlük hakları yer almıştır. Vakıfların personel sayısı il ve ilçenin nüfusuna paralel olarak norm kadro ile belirlenmektedir (SYDGM, 2008: 18.). 2009 yılı itibarıyla tüm vakıflarda 4831 personel görev yapmaktadır (SYDGM, 2010:13). Vakıf personeli yazışmaları yapar, gelir gideri tutar, vatandaşların yardım dilekçelerini kabul eder, dilekçelerle ilgili yerinde durum tespiti yapar ve bazen de yardımların dağıtımını gibi görevleri yerine getirir.

Fon'dan aldıkları periyodik paylarla yoksullara yardım yapmayı amaçlayan Vakıflar özerk bir yapıya sahip olup bir birlerinden bağımsızdırlar. Ne kendi aralarında ne de Fon ile ilişkilerinde resmi olarak belirlenmiş herhangi bir hiyerarşik bağ bulunmaktadır. Ancak gelirlerinin tamamına yakını bakımından Fon'a bağımlı olduklarından fiili ve görünmez bir hiyerarşinin varlığı yadsınmamalıdır. Bu nedenle resmi bir zorunluluk olmasa da fiili olarak Vakıfların Fon'u yöneten merkezi örgütün (SYDGM) emir ve talimatlarına uydukları tahmin edilmektedir. Genellikle bu konuda yazılan kaynakların tamamında ve söz konusu kurumların yetkililerinin açıklamalarında Vakıflarla SYDGM arasında ast üst ilişkisi olmadığı belirtilmektedir. Ancak 5263 sayılı yasanın 3 maddesinin c bendinde, Vakıfların iş ve işlemlerinin incelenmesi, izlenmesi ve denetlenmesi görevi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne verilmiştir. Fon Yasasında yer almayan bu yeni düzenleme ile Vakıflar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün bir tür vesayet / mali vesayet denetimine tabi olmuşlardır.

Vakıfların Gelirleri: Vakıfların gelirleri 3294 sayılı Fon Yasasının 8. maddesinde ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna göre Vakıfların gelirleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fon'undan aktarılabilecek miktardan, her nevi fitre, zekât, kurban derileri ve bağırsak yardımlarından, işletme ve iştiraklerden elde edilecek gelirlerden ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Vakıflar amaçları doğrultusunda kullanmak üzere bağış kabul edebilir, her türlü menkul ve gayrimenkul satın alabilir, bunları işletebilir. Vakıflar il ve ilçenin nüfusu ile paralel, gelişmişlik seviyesi ile ters orantılı olarak Fon'dan pay almaktadırlar. Bu çerçevede doğu ve güneydoğudaki vakıflar diğer bölgelerdeki vakıflara göre Fondan % 50 oranında daha fazla pay almaktadırlar.

Vakıf gelirlerinin ne şekilde kullanılacağı önceden ayrıntılı olarak belirlendiğinden doğal olarak bütün vakıfların benzer yardımları yaptıkları görülmektedir. Bu durum uygulamada da biz-zat görülmüştür. Bu konuda ilk çalışmamızı 2003 yılı Aralık ayında yaptığımızda uygulamada ne tür yardımlar yapıldığını görmek için Ankara İl Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakfı ile Sincan ve Çankaya İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yetkilileri ile görüşmeler yapılmıştı. Aynı şekilde yüksek lisans ve doktora programlarında dönem arkadaşlarımız olan pek çok kaymakamla da bu çerçevede görüşme yapıldı. Bütün görüşmelerin ortak noktası yapılan yardım kalemlerinin benzerliği olmuştur. Bu yardımlar ağırlıklı olarak yiyecek, yakacak, giyim ve eğitim kalemlerini içeren periyodik yardımlar şeklindedir.

Vakıflar her şeyden önce gelirlerini kuruluş amacı ve mevzuata uygun olarak kullanmak zorundadır. Vakıf gelirleri kullanılırken Başbakanlığın bu konudaki genelgesinde yer alan ölçütler Vakıflar için yol gösterici olmaktadır. Bu ölçütlere göre, ayni ve nakdi yardım yapılacak kişilerin durumu özenle değerlendirilmeli, gerekli yardım yapıldıktan sonra bu yardımlardan faydalananlar takip edilmelidir. Ayrıca Vakıf gelirlerinin yerel ihtiyaçlar çerçevesinde dağıtım usulleri belirtilmeli ve yardım miktarları tespit edilmelidir. Vakıf'ın gelir gider durumunu gösteren belgeler ve bütçe programları hazırlanmalıdır.

¹³ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Personelinin Norm Kadro Standartları, Nitelikleri, Özlük Hakları ve Çalışma Şartlarına İlişkin Esaslar", Tarih: 02.08.2006 (2006/4 Sayılı Karar).

Vakıflara Başvuru ve Yoksulluğu Kanıtlama Zorunluluğu: Vakıflar gelirlerini vatandaşların yaptıkları başvuru üzerine Mütevelli Heyetinin oluru ile kullanmaktadırlar. SYDTF'nin kuruluş yasasına göre vatandaşların yoksulluk yardımlarından yararlanabilmesi için öncelikle fakru zaruret içinde olmaları gerekmektedir. Diğer bir kıstas ise, herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmamaktır. Vatandaşların herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olup olmadığı Vakıf personeli tarafından SOYBİS¹⁴ üzerinden ilgili kurumların veritabanlarından sorgulanmaktadır. Daha önce vatandaşlar hem fakir hem de sosyal güvenceye tabi olmadığını kurum kurum dolaşarak belgelerine vurduracağı farkı mühürlerle kanıtlamak zorundaydı. Bu durum da bir tür tescilli-ispatlı yoksulluk anlamına gelmekteydi. Özellikle sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmamanın belge ile kanıtlanması zorunluluğu vatandaşlar bakımından önemli bürokratik işlemleri de beraberinde gerektirmekteydi. Yardıma muhtaç vatandaşlar o zamanki Bağ-Kur, SSK ve Emekli Sandığı (Sosyal Güvenlik Kurumu) ndan ayrı ayrı belgeler getirmek zorunda kalmakta ve bu kurumlar arasında günlerce mekik dokumaktaydı. SOYBİS sistemi üzerinden sorgulanma işlemi başvuranları yoksulluğu tescilleme ve bürokratik işlemlerden kurtarması bakımından son derece önemli bir gelişmedir.

Başvurusu uygun görülenler için süreç Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun 21.06.2006 tarih ve 8921 sayılı "Sosyal Yardımlaşma Vakıfları Başvuru, İnceleme, Değerlendirme, Dağıtım ve Teslim Usul ve Esaslarına Dair Genelge" doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

Vakıfların Denetimi: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları hesap yönünden Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Vakıf Başkanlarının Mülki İdare Amiri olması nedeniyle idari yönden İçişleri Bakanlığının denetimine tabidir. Yukarıda da belirtildiği gibi yeni yasa ile birlikte Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne; Vakıfların iş ve işlemlerini araştırmak, incelemek, izlemek ve denetleme yapmak ve görülen aksaklıklarla ilgili gerekli tedbirleri almak, Vakıfların çalışma usul ve esasları ile yardım programları kriterlerini belirlemek gibi görevler verilmiştir. Böylece açıkça belirtilmese de Vakıflar SYDGM'nin vesayet/mali vesayet denetimine de tabi olmuşlardır.

C. FON MERKEZLİ YAPININ YOKSULLUKLA MÜCADELE

POLİTİKASI VE POLİTİKA UYGULAMALARI

1986 yılından itibaren oluşturulan yapının yoksullukla mücadele politikası veya stratejisi iki döneme ayrılabilir. Birincisi 2001'e kadar olan dönemdir. Bu dönemde yoksullara yapılan doğrudan ayni ve nakdi yardımlar yoksullukla mücadele politikasının temelini oluşturmaktadır. Yani durumu yardım almaya uygun olan kişilere belirli dönemlerde belirli miktarda ayni ve nakdi yardımlar yapılmıştır. Bu dönemin temel özelliği yardım alanların bu yapıya bağımlı hale gelmiş olmasıdır. Bu dönemdeki politika yoksulluğu sürdürülebilir düzeyde tutma amacına dönük olmuştur. Bu dönem bu yönüyle "ne öl ne de insanca yaşa" cümlesi ile özetlenebilir. Vakıflara her yıl artan oranda aktarmalar yapılmasına karşın (2004 yılında bu kapsamda vakıflara 158.617.400 TL kaynak aktarılmışken, 2009 da bu oran 459.982.200 TL'ye yükselmiştir (SYDGM, 2010: 93.) kişilerin yapıya bağımlılığı azalmamış aksine giderek yenileri bu sisteme dâhil olup devam etmiştir.

Periyodik aktarmalar il ve ilçelerin nüfusu ve sosyo-ekonomik gelişmeleri çerçevesinde gönderilmektedir. Doğu ve Güney Doğu'daki vakıflara % 50 daha fazla kaynak aktarılmaktadır. 2009 yılı içerisinde bu çerçevede vakıflara 459.982.200 TL aktarılmıştır (SYDGM, 2010:93).

Periyodik aktarmalar içerisinde Sağlık Yardımları, Eğitim Yardımları, Aile Destek Yardımları Sosyal ve Özel Amaçlı Yardımlar, Affet ve Terörden Zarar Görenlere Yönelik Yardımlar ve Diğer Muhtelif Sosyal Yardım kalemleri yer almaktadır.

Her bir yardım kalemi de kendi içinde alt gruplara ayrılmaktadır. Bunlar (SYDGM, 2010:93-110) ;

➤ Sağlık Yardımları: Sağlık Yardımları Tedavi Giderlerine Yönelik Destekler,

Şartlı Nakit Transferi Sağlık Yardımı ve Özürlü İhtiyaç Yardımları alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

¹⁴ SOYBİS Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün e-devlet uygulaması olup, bu sistem üzerinden başvuranlara ait gerekli sorgulamalar yapılmaktadır (Sosyal güvencesinin olup olmadığı, tapu ve araç kaydı gibi).

Tedavi Giderlerine Yönelik destekler kapsamında bazı kesimlerin sağlık giderleri Fon kaynaklarından karşılanmaktadır. Bunlar genellikle yeşil kart sahibi kimselerdir.

Şartlı Nakit Transferi Sağlık Yardımları kalemi en önemli sağlık yardımı alt bileşenidir. 2003 yılında başlatılan uygulama kapsamında toplumun en yoksul kesimine ulaşılmaya çalışılmaktadır. Amacı ailelerin çocuklarını düzenli bir şekilde sağlık kuruluşlarına götürmesi ve kontrol ettirmesidir. 0-6 yaşı kapsayan uygulamada ailelere çocuk başına 20 TL aylık ödenmektedir. Annelere de gebeliklerini sağlık merkezlerinde takip ettirmeleri halinde 2. Aydan itibaren ve doğumdan sonraki 2 ayda aylık 20 TL ödenmektedir. Hastanede doğum yapılmışsa 60 TL ödenmektedir.

2009 yılında bu çerçevede yardım alanların sayısı 836.506 kişi olup, bunlara verilen yardım miktarı 138.781.038,81 TL dir.

Özürlü İhtiyaç Yardımları kalemi içerisinde özürlülere akülü araç yardımı, motorlu araç yardımı, protez yardımı gibi yardımlar yapılmaktadır. 2009'da bu kapsamda 462 kişiye 1.206.479,52 TL tutarında kaynak aktarılmıştır.

➤ Eğitim Yardımları kalemi Eğitim Materyali Yardımı, **Öğrenci Barınma,**

Taşıma, laşe vb. Yardımlar, Yüksek Öğrenim Bursları, Şartlı Nakit Transferi (**ŞNT**) Eğitim Yardımı, **Taşımalı Siteme Öğle Yardımı, Ücretsiz Kitap Dağıtımı ve Özürlü Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması** gibi alt bileşenlerinden oluşmaktadır. 2009'da bu çerçevede Fon'dan toplam 990.894.201,11 TL kaynak aktarılmıştır. Bu miktar içindeki en büyük pay % 34,82 ile ŞNT'ye ayrılmıştır. Eğitim ŞNT'si kapsamında yoksul ailelerin kız ve erkek çocuklarına bulundukları öğrenim düzeyine göre aylık 20 ile 45 TL arasında yardım yapılmaktadır. 2009 yılında 2 milyonun biraz üzerinde çocuk bu yardımdan yararlanmıştır.

➤ Aile destek yardımları **gıda, yakacak ve barınma kalemlerinden oluşmaktadır.**

2009 da 4.339.811 aile yararlanmış, bunlara 438.081.220,83 TL'lik kaynak aktarılmıştır.

2001 yılından itibaren yoksullukla mücadelede yeni bir politika izlenmeye başlanmıştır. Yani politikada bir değişim dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönemde aynı ve nakdi yardımların yanı sıra küçük de olsa istihdam sahibi yapacak yardımlar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde hala ikili bir yapı söz konusu olup, bu tür yardımlar genel yardım kalemi içinde küçük bir bölümü oluşturmaya devam etmiştir. Yoksullukla mücadele politikasında esaslı değişiklik Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kurulması ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Genel Müdürlüğün kurulması yardımların yapılış şeklinde istisnai bir durum olan iş sahibi yapmayı yavaş yavaş genel kural haline getirmeye başlamıştır. Artık genel aynı ve nakdi yardımların yerine diğer kamu ve özel kuruluşlarla işbirliği içinde yürütülen istihdam projeleri önem kazanmıştır. Günümüzde bütün bir politikanın bu yönde değiştiğini söyleme imkânı olmasa da bu yöndeki eğilim yoksulluk sorunun çözümü veya en azından hafifletilmesi için umut verici yolda ilerlendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

2001 Yılında Dünya Bankası ile yapılan sözleşme çerçevesinde başlayan Sosyal Riski Azaltma Projesi, Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi, Gelir Getirici Projeler, İstihdam Amaçlı Eğitim Projeleri, Sosyal Hizmet Projeleri, Geçici İstihdam Projeleri ve Toplum Kalkınması gibi projeler bu kapsamda yer almaktadır. Bu projeler içinde önemli görülen bir kaçına aşağıda kısaca yer verilecektir.

➤ *Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP):*Sosyal Riski Azaltma Projesi, doğrudan

Fon kaynaklarıyla olmasa da Fonu yöneten idari yapı tarafından yürütülen en önemli çalışmalarından biridir. Proje, 2001 yılında Dünya Bankası ile yapılan antlaşma ile hayata geçirilmiş ve 31 Mart 2007 itibarıyla sona ermiştir. Bu proje, 57. Hükümet (DSP-MHP ve ANAP 1999-2002) döneminde uygulanmakta olan ekonomik programı desteklemek amacıyla düşünülmüş ve bu doğrultuda IMF ile Dünya Bankasından 500 milyon ABD doları kredi alınmıştır. Yine hükümetin de 135,46 milyon ABD Doları katkısıyla bu amaçla kullanılacak kaynak toplamı 635,46 milyon dolara yükselmiştir. Beş yıllık bir süreyi kapsayan proje, hızlı yardım ve yatırım olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Projenin ana amacı;

- Krizden etkilenen en yoksul kesime acil gelir desteği sağlanması (sosyal riskin azaltılması),
- Sosyal yardım sağlayan kurumların kapasitesinin artırılması (sosyal risk yönetimi),
- Temel sağlık ve eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi amacıyla nüfusun en yoksul yüzde altısına yönelik temel bir sosyal yardım sisteminin uygulanması (şartlı nakit transferi)
- ve yoksul kesim için gelir elde etme ve istihdam olanaklarının sağlanması (sosyal riskin önlenmesi) dır (SRAP Tanıtım Broşürü, 2004: 1-2).

Projenin hızlı yardım bölümünde Fonun yapmakta olduğu çalışmalar mali yönden desteklenmiştir. Bu çerçevede "okula devam paketi" adı altında bir milyon elli bin çocuğa ulaşılması hedeflenmiş ve her çocuk için 50 milyon TL olmak üzere 52,2 trilyon liralık bir kaynağın dağıtımı öngörülmüştür. Gıda, yakacak ve sağlık yardımları da dâhil olmak üzere bu bölümde toplam 142 trilyon 523 milyar lira yardım yapılmıştır (Bilici, 2003: 30). Nüfusun % 6'lık en yoksul kesimini kapsayan Şartlı Nakit Transferi sona ermiş olsa da Fon kaynaklarıyla bu yöndeki yardımlara devam edilmektedir. 2007 sonu itibarıyla bu kapsamdaki eğitim ve sağlık için 1.757.187 çocuğa 224.456.894.66 TL ödenmiştir. Proje sağlık yardımı olarak 0-6 yaş arasındaki çocuklara 17 TL, gebe kadınların hastanede doğum yapmaları şartıyla bir defaya mahsus 55 TL ödenmektedir. Böylece 2007 de 999.041 çocuğun annesine 95.943.606 TL, 30.662 gebe kadına da 665.615 TL ödeme yapılmıştır. Projenin eğitim bölümü kısmında ise 1.029.703 çocuğa 96.609.521 TL ödenmiştir (SYDGM, 2008: 82-83.).

Projenin yatırım bölümü ise üç alt bileşenden oluşmaktadır. Bunlar Kurumsal Gelişim (*Yoksulluk yardımlarını yapan kuruluşların, kapasitelerinin geliştirilmesi öngörülmektedir.*), Şartlı Nakit Transferi ve Yerel Girişimler Türkiye'nin en yoksul % 36'lık kesiminin gelir elde etme ve istihdam fırsatlarını arttırmaya yönelik faaliyetleri içermektedir. Yerel Girişimler dört ana ayak üzerine inşa edilmiştir. Bunlar gelir getirici mikro ölçekli alt projeler, istihdam edilebilirlik projeleri, toplum yararına işler için geçici istihdam olanakları ve sosyal hizmetlerin yaygınlaştırmasıdır.

Diğer projeler de bir bakıma SRAP'ın devamı şeklinde olmuştur. Bunlardan;

- Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP) adından da anlaşılacağı gibi kırsal alandaki yoksul aileleri tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile üretim içine çekmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda 2003-2009 yılları arasında 1038 proje desteklenmiş bunun için 579.819.776,70 TL kaynak aktarılmıştır. 1038 projeden toplam 74.908 aile yararlanmıştır (SYDGM, 2010:86).
- Fon kaynaklarıyla Genel Projelere de destek verilmektedir. Bu projeler ise kişilerin kendi işlerini kurmasını amaçlayan gelir getirici projeler, yoksulları, kadınları ve işsizleri istihdam sahibi yapmayı amaçlayan istihdama yönelik eğitim projeleri, sokakta çalışan çocukların, engellilerin, yaşlıların ve düşkünlerin düşük maliyetli sosyal hizmetlere erişimini amaçlayan projeler, belirli kişilere yönelik geçici istihdam projeleri ve geniş kesimleri ilgilendiren birden fazla projenin birlikte uygulanmasını amaçlayan toplum kalkınması projelerinden oluşmaktadır. Genel Proje Destekleri kapsamında 2009 yılı içerisinde toplam 10896 proje desteklenmiş bunlar için 205.428.723,34 TL kaynak aktarılmış ve 606.912 kişi de faydalanmıştır (SYDGM, 2010:87-90).

D. YOKSULLUKLA MÜCADELE İÇİN İDARİ İŞLEMLERDE

İYİLEŞTİRME ÇABALARI

Yoksullukla mücadeledeki politika değişimi yapılan yardım miktarlarının tür olarak değişimi yanında bu yardımların sahiplerine daha iyi koşullarda ulaştırılması için yapılan idari düzenlemeler de dikkat çekmektedir. Ağırlıklı olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülen idari iyileştirme çalışmalarının ana amacı sürdürülen faaliyetleri en hızlı, verimli, az maliyetli ve bürokratik süreçlerden arınmış bir şekilde gerçekleştirmektir. Bu çerçevede yapılan bazı idari iyileştirme çalışmaları başlıklar halinde aşağıya aktarılmıştır.

➤ **Bütünleşik Sosyal Yardım Projesi:** Projenin temel amacı ülkede sürdürülen bütün Sosyal Yardım faaliyetlerinin bir çatı altında toplanmasıdır.

➤ **Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS):** SOYBİS kurum kaynaklarıyla gerçekleştirilen bir e-devlet projesidir. Amacı başvuranların hak sahibi olup olmadığını ilgili kurumların veri tabanlarından elektronik ortamda incelemektir. Böylece başvuru sahipleri kurum kapılarında günlerce dolaşp yoksulluklarını tescilleme zorunluluğundan kurtarmıştır. Diğer yandan yoksullukla mücadele yapısına da daha sağlıklı ve gerçekçi bilgilere daha kısa sürede erişim imkânı vermiştir.

➤ **Sosyal Yardım Yararlanıcılarının Belirlenmesine Yönelik Puanlama Formülünün Geliştirilmesi Projesi:** Önemli projelerden biri olarak yapılacak yardımlarda kayırmaları önleme amacına hizmet etmektedir. Ayrıca ülke genelinde başvuranlar için bir standart getirmektedir.

➤ **Alo Sosyal Yardım Hattı Projesi Alo 144:** Alo Sosyal Yardım Hattı projesi kişilerin kurumlara doğrudan telefonla ulaşmasını hedeflemektedir.

➤ **Ücretsiz İnternet Telefonu (VOIP) Projesi:** Genel Müdürlük ile ülkedeki bütün vakıf personelinin kendi aralarında ücretsiz konuşabilecekleri bir telefon hattı projesidir. İletişim maliyetlerinin düşürülmesi bakımından önemlidir.

SONUÇ

Türkiye'nin yoksullukla mücadelesinde mali kaynak olarak düşünülen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve bu kaynağı amacına uygun olarak yönetmek ve kullanmak için tanzım edilen idari yapılar 1986'dan itibaren açlık ve yoksulluğun toplumdaki yıkıcı etkilerini hafifletmek için çok önemli bir görev üstlenmiştir. Aynı yapılar ilgili mevzuat çerçevesinde bu amaca yönelik pek çok faaliyet gerçekleştirmiştir. Fon kaynaklı yoksullukla mücadele politikası özellikle ekonomik bunalım ve buna eşlik eden sosyal sorunların yaşandığı dönemlerde sosyal patlamaları önlemede büyük işlev görmüştür.

Diğer yandan Fon'da biriken kaynağın artışına karşın, hala ülkemizde yaklaşık 15 milyon kişi (her ne kadar son yıllarda yoksul sayısında bir azalma gözlenirse de) yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Söz konusu idari ve mali yapıya Türkiye'deki yoksulluğu çözme görevi açıkça verilmemiş olsa da ülkemizde bu problemin çözümü fiili olarak adı geçen yapı üzerinden yürütülmektedir. Dolayısıyla bu yapının geçen sürede gerçekleştirdikleri çalışmalar bir bütün olarak hükümetlerin de bu alanda yaptıklarını göstermesi bakımından da önemlidir. Uzun süre bu anlamda yapılan tüm çalışmalar "ne öl, ne yaşa" şeklinde özetlenebilir. Bunun temel nedeni yoksulları bütünüyle yapıya bağımlı kılmaktan kurtaracak bir mekanizmanın yakın zamana kadar düşünülmemiş olmasıdır. Çünkü hükümetlerin bu alandaki politikalarına paralel olarak çalışan bu yapı, yoksul vatandaşların önemli bir bölümünü düşük miktarda ayni ve nakdi yardımlarla bağımlı hale getirmiştir.

Ülkemizdeki yoksullukla mücadele politikasının bu özelliği nedeniyle sorun uzun süre sürdürebilir düzeyde tutulmaya çalışılmıştır. Yani kişinin varlığını sürdürmesi için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanması gibi kısa ve gündelik amaçlara hizmet eden bir anlayışla kaynaklar kullanılmıştır. Yoksullukla mücadele yapısı, uzun vadede yoksulluğu ortadan kaldıracak projelere ancak son 10 yılda başlayabilmiştir.

Günümüzde yoksulluğu önlemede ayni ve nakdi yardımlar yerine söz konusu yardımlarla iş sahibi yapma projeleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla ne öl ne yaşa politikasından imkânlar ölçüsünde yaşa politikasına dönülmüştür. Bu olumlu politika değişimi Türkiye'deki yoksullukla mücadele yapısının doğru işler yapma yolunda ilerlediğini, bu özelliği ile başka ülkelere de örneklik edebilecek potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, bütün tartışma ve noksanlıklarına rağmen süregelen yoksulluk karşısında devletin sosyal yönünün ve sosyal devlet araçlarının ne kadar önemli olduğu ve devletin ilgili araçlarla bu ve benzeri konularda mücadeleye devam etmesi gerektiği açıkça görülmektedir. Çünkü böylesine önemli problemlerin kendi kaderine terk edilerek piyasa şartlarında, akrabalık bağları, dayanışma ağları vb. şekillerde çözülemeyeceği tartışma götürmez bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bilici, Mevlüt (2003), "Yoksullukla Mücadelede Örnek Uygulama: TC Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu", A. Emre Bilgili ve İbrahim Altan (ed), **Yoksulluk Sempozyumu**, Cilt 2, Deniz Feneri Derneği, İstanbul, s. 22-31.
- Dansuk, Ercan (2003), "Yoksullukla Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi", A. Emre Bilgili ve İbrahim Altan (ed), **Yoksulluk Sempozyumu**, Cilt 1, Deniz Feneri Derneği, İstanbul, s.246-248.
- Gül, Songül Sallan (2002), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlaklığa", Yasemin Özdek (ed), **Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları** (Sempozyum), TODAİE (İnsan hakları Merkezi), Ankara, s. 107-118.
- Resmi Gazete (1986), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu, Tarih:14 Haziran 1986 - Sayı: 9134.
- Resmi Gazete (1986), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Yönetmeliği, Sayı: 19167, Tarih:17.7.1986.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5263, Tarih: 01.12.2004.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Personelinin Norm Kadro Standartları, Nitelikleri, Özlük Hakları ve Çalışma Şartlarına İlişkin Esasları Belirleyen Kararı, Tarih: 02.08.2006, Sayı:2006/4.
- SYDGM (2007), **2006 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayını.
- SYDGM (2008), **2007 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayını.
- SYDGM (2008), SYDTF 2003-2008 Gelir Gider Tablosu, www.sydgm.gov.tr (Erişim Tarihi: 03.11.2008).
- SYDGM (2010), **SYDGM 2009 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayını.
- SYDTF (2004), **Sosyal Riski Azaltma Projesi Tanıtım Broşürü**, Ankara.
- TC. Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü (1986), **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Resmi Senedi Örneğine İlişkin 1986/11 Numaralı Başbakanlık Genelgesi**, Tarih: 16.7.1986, Sayı:19-383-14399.
- Yüksel, Ahmet Turan (2003), "Türk-İslam Medeniyetlerinde Vakıfların Önemi", **Yoksulluk Sempozyumu**, A. Emre Bilgili ve İbrahim Altan (ed), Deniz Feneri Derneği, İstanbul, s. 22-29.

YAŞLILIK DÖNEMİNDE YOKSULLUK VE EŞİTSİZLİKLERİN ÇÖZÜMÜ:

KOŞULSUZ NAKİT TRANSFERİNİN MEXICO CITY'DEKİ YAŞLI BİREYLERDE BESLENME VE GIDAYA İLİŞKİN GÖSTERGELER ÜZERİNE ETKİLERİ *

Dr. José Alberto Rivera-Márquez, PhD.

Sağlık Bilimleri Bölümü, Autónoma Üniversitesi
Metropolitana-Xochimilco, Mexico City, Mexico.
(arivera@correo.xoc.uam.mx)

Concepción Díaz de León-Vázquez, DDS, BSc.

Bağımsız Danışman.

Özet

2001 yılından beri Mexico City Yönetimi 70 yaş ve üzerindeki bireylerin koşulsuz nakit transferinden yararlanmasını sağlayarak ileri yaşlarda görülen yoksulluk ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Programın değerlendirilmesi benzer olan başka bir deneyi kıyaslayarak gerçekleştirilmiştir. Sınırlı olmasına rağmen, güvenli ekonomik kaynaklar beslenme farklılıklarında ve fayda sahiplerinin gıdaya erişiminde iyileşme sağlamışlardır. Toplam nüfusun fazla kilolu ya da obezite sınırı prevalansı %63.0 olarak bulunmuş ve bu programdan yararlanan ya da yararlanmayan bireyler arasında hiçbir belirgin fark bulunmamıştır. Bu program, tamamlayıcı işlemlerin gerçekleştirilmesi durumunda yaşlı bireylerin beslenme durumları ve gıda güvenliği üzerinde daha olumlu etkilere sahip olabilir.

Anahtar Kelimeler: etki değerlendirmesi, koşulsuz nakit transferi, beslenme, gıda güvenliği, Meksika Şehri

Abstract

Since 2001, the local Government of Mexico City benefits persons aged 70-and over through an unconditional cash transfer, aiming at reducing poverty and inequalities in old age. An evaluation of the programme through a quasi-experimental design was carried out. Though limitedly, a secure source of economic resources improves dietary diversity and access to food in beneficiaries. A prevalence of 63.0% of overweight or obesity in the total population was found, with no significant differences between beneficiaries and non-beneficiaries. This programme would probably have better impacts on older persons' nutritional status and food security if complementary actions were implemented.

Keywords: impact evaluation, unconditional cash transfers, nutrition, food security, Mexico City

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

Giriş

2001 yılında Meksika Hükümeti (GMC), sosyal güvenliğin evrenselliği temeline dayanan bir yerel sosyal politika çerçevesi oluşturmuştur. (GDF, 2001a, 2001b ve 2001c) Yukarıda belirtilenlere dayanarak, GMC, bu büyük kentsel alan içerisinde tarih boyunca ihmal edilmiş nüfus sektörlerinden biri sayılan yaşlı bireylerin karşılanmayan temel ihtiyaçlarına odaklanmıştır. Bu sosyal politika çerçevesine bağlı olarak *Pensión Alimentaria Ciudadana para Adultos Mayores de 70 años residentes en el Distrito Federal* (Mexico City’de yaşayan 70 ve üzeri yaşında olan Yaşlı Bireyler için Gıda Yardımı) uygulanmıştır (GDF, 2001d). GMC ile imzalanan bir sözleşme ardından kişisel banka hesaplarına aylık nakit transferi yapılmıştır. Yararlanıcıların evine, Mexico City’nin her bir yanında bulunan belirli süpermarketlerden temel gıda maddelerinin ve ürünlerinin alınabileceği bir bankamatik kartı gönderilmektedir. Ancak, bu teslim edilen kartlar ile PIN numaraları verilmediği için hiçbir koşulda nakit para çekilememektedir.

PAC programı (İspanyolca kısaltmasını kullanmak gerekirse), iki temel kapsam düzeyinde işletilmesi amacıyla tasarlanmıştır. Bunlardan birincisi, (bu çalışmada incelenmiş olan) Mexico City’de yaşayan 70 yaş ve üzeri, yoksul ve çok yoksul çevrelerde ikamet eden bireylerin gıda bütçelerini ile birlikte aynı yaş grubundan olan, yoksul olmayan bölgelerde yaşayan ve gelirlerinin Mexico City’nin 2001’deki (MX\$ ≤ 1,200; US\$ 132) asgari ücret oranından daha az veya buna eşit olduğunu kanıtlayan bireylerin gıda bütçelerini iyileştirmeyi hedeflemiştir. Yerel yetkililer, PAC aracılığıyla paranın artık yaşlı bireylerin yeterli bir diyetle erişmeleri için bir sınırlama olmayacağı konusunda oldukça ikna olmuş durumdaydılar ve bu yarardan kaynaklanan ekonomik özerkliğin yararlanıcıların hayat kalitelerinin olumlu etkilerde bulunacağını düşünüyorlardı. PAC’nin ikinci aşaması ise (bu araştırmada ele alınmamıştır) bu girişimi, bu yarardan faydalanmayı talep eden 70 yaş ve üzeri yetişkinlerin, ikamet ettikleri bölgelere ve gelir seviyesine bakılmaksızın, almaya uygun olduğu evrensel kapsamda bir sosyal emeklilik maaşı haline getirmeyi içermektedir.

Dokuz senelik varlığı boyunca 436 bin yararlanıcı alınmıştır, bu da Mexico City’deki 70 yaş ve üzere yaşlı bireylerin yüzde 90’ından fazlasını karşılamaktadır (GMC tahminlerine göre). Tablo 1’de gösterildiği üzere ,PAC’nin GMC’ye maliyeti çok yüksektir. Nominal açıdan, 2001 yılında her yaşlı birey başına verilen aylık 600 Meksika doları ile transfer 2002un başlarında 882 dolara ulaşmıştır. Ancak, reel açıdan, başta Meksika pezosunun devalüasyonu nedeniyle, 2001 ile 2006 yılları arasındaki nakit transfer düzeyin değerleri 2007 ile 2008 yılı arasında artmış ve 2010’un başlarında 65 ABD doları değerine geri dönmüştür.

Tablo 1. Yararlanıcı sayısı ve yıllık PAC maliyetleri

Yıl	Yararlanıcılar (bin)	Destek		Programın maliyeti (milyon)		GMC bütçesi payı
		Meksika doları	ABD doları	Meksika doları	ABD doları	
2001*	250.0	600.0	65.6	1,224.9	134.0	2.9
2002	325.0	638.0	65.2	2,080.2	212.5	3.4
2003	335.5	668.0	63.5	2,605.2	247.6	3.3
2004	352.0	688.0	66.1	2,889.6	277.6	3.6
2005	381.5	709.0	66.9	3,188.7	300.8	uygulanamaz
2006	400.0	730.0	66.8	3,415.9	312.8	uygulanamaz
2007	416.5	758.5	69.4	3,706.3	339.1	uygulanamaz
2008	430.0	788.8	78.6	3,983.3	397.1	uygulanamaz
2010*	436.0	822.0	65.0	4,300.7	340.2	uygulanamaz

* Mart ayı verisidir

Kaynak: GDF, 2005 & 2008

PAC hiç şüphesiz Latin Amerika’daki yaşlı bireylere yönelik en istekli sosyal programdır. Bu çaba yalnızca alıcılar tarafından değerli görülmektedir, aynı zamanda nüfusun büyük bölümleri tarafından da önemsenmektedir. Yararlanıcılar ve toplum tarafından bir bütün olarak kabul edilmesi

Meksika'nın diğer bölgesel ve yerel hükümetlerin mevcut programlar üzerindeki propagandalarını güçlendirmeye veya nüfusun bu kesimine göre tasarlanmış programları uygulamayı başlamaya itmiştir.

Kentsel bölgelerde yaşam sürmenin zorunlu bir koşulu ekonomik kaynakların, özellikle nakdin, bulunmasıdır (Rivera-Márquez, 2007; Rivera-Márquez ve diğerleri, 2009). Ancak, Mexico City ve gelişen ülkelerin diğer kentsel alanlarında, birçok yaşlı birey hayatın son aşamalarında mevcut olan sınırlı iş imkânları nedeniyle kolayca kendi ekonomik kaynaklarını yaratamamakta ve aynı zamanda işveren ve çalışandan kesilerek oluşturulan emeklilik fonundan da yararlanamamaktadırlar. Bu nedenle, katılımlı olmayan emeklilik maaşları, mevcut oldukları yerlerde, nüfusun bu kesimi için daha iyi yaşam kalitesine ulaşmakta çok önemli bir rol oynamaktadır. Bundan dolayı, yaşlılık sosyal emeklilikten gelen ve kaynağı güvenli olan ekonomik kaynakların varlığı beslenmeye ilişkin daha iyi göstergeler, daha iyi gıda güvencesi ve yararlanıcıları arasında azaltılmış yoksulluk ile sonuçlanmalıdır. Bu nedenle, bu çalışmanın ana amacı nakit-transfer programlarının Mexico City'de yaşayan yaşlı bireyler arasında, yetersiz beslenmenin ve gıda güvencesizliğinin seçili göstergelerini iyileştirmekte bulunduğu belirli katkıları değerlendirmektir.

Çalışma Tasarımı

PAC'den gelen potansiyel değişikliklerin hedef kitlede nasıl meydana geldiği ve bu değişikliklerin ne dereceye kadar bu müdahaleye dayandırılabilirdiği, 2002 yılında yapılan bir *yarı-deneysel* tasarım aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışma, müdahaleden önce herhangi bir gözlem yapılmaması ve GMC tarafından daha önce bir kontrol grubu belirlenmemesinden dolayı, *ön-testsiz* bir şekilde PAC katılımcıları ve bir kontrol grubu arasında yapılan bir *ardıl* karşılaştırma içermektedir (Valadez & Bamberger, 1994). Müdahale grubu, PAC'nin potansiyel ve gerçek alıcılarından oluşmaktaydı. Ancak, GMC'nin hedeflenen yoksul mahallelerin tüm sakinlerini alması gerekmesi nedeniyle, aynı bölgede ikamet eden yararlanıcılar ve yararlanıcı olmayanlar arasında PAC kaynaklı değişiklikleri incelemenin herhangi bir gerçek olasılığı bulunmuyordu. Bu nedenle, karşılaştırma grubu Mexico City'nin Büyükşehir Bölgesi'nin (MZMC) belirli belediyelerinde yaşayan aynı yaş gruba ait olan bireyleri içermektedir.

Alıcıların ve alıcı olmayanların seçimindeki başlıca kriterler Tablo 2'de açıklanmıştır. PAC'nin yararlanıcıları ve yararlanıcı olmayanları arasındaki karşılaştırma analiz yapmak üzere yapılmıştır.

Tablo 2. Müdahalenin ve karşılaştırma grupların tanımı kriterleri	
Müdahale grubu	Karşılaştırma grubu
Her iki cinsten yaşı 70 ve üzeri olan bireyler	Her iki cinsten yaşı 70 ve üzeri olan bireyler
Mexico City'nin yoksul, kısmen yoksul ve çok yoksul mahallelerinde ikamet edenler	MZMC'nin yoksul, kısmen yoksul ve çok yoksul mahallelerinde ikamet edenler
Programa alınmadan önceki en az 3 yıl boyunca Mexico City'de temelli olarak ikamet eden bireyler	En az 1997 yılından beri MZMC'de temelli olarak ikamet eden bireyler (Mexico City'de PAC programının uygulanmasından 3 yıl öncedir)
PAC'nin gerçek veya potansiyel yararlanıcıları	Yaşlı bireyler için olan herhangi bir nakit transferinin yararlanıcısı olmayanlar

Örnek hacmi ve örneklem stratejisi

Bu çalışmanın örnek hacmi, müdahale ve karşılaştırma grubu arasındaki herhangi istatistiksel önem taşıyan bir yüzde 10'lık puan farkını algılayacak kadar yeterliydi. Tahmini için *alfa* ve *güç* sırasıyla 0.05 ve 0.90 olarak ayarlanmıştır. Retler veya evde birkaç defa bulunamamaları ihtimaline karşı yüzde 5'lik bir marj ayrılmıştır. Bu çalışmanın nihai örnek büyüklüğü şöyle oluşturulmuştur: Mexico City'de yaşlı birey barındıran 850 hane ve MZMC'de yaşlı birey barındıran 425 hane; toplam 1275 hanelik bir örnek hacmi sunmaktadır.

Müdahale grubunun seçilmesi: Mexico City

Çok aşamalı örneklem, 70 yaş ve üzeri olan ve PAC alabilecek durumda olan sakinlerinin (yaklaşık olarak) eşit miktarda seçilme ihtimali olabilecek şekilde uygulanmıştır.

a) *Birinci örneklem birimi.* PAC programı, yaşadıkları Bölge Birimlerine (BB)¹ göre bir yararlanıcı listesi hazırlamıştır. Program yalnızca *çok yoksul*, *yoksul* ve *kısmen yoksul* olarak belirlenen BB'de yaşayan yararlanıcıları almıştır.² Hedeflenen BB'ler kapsamı içerisinde 85 bölge birimlik bir sistematik örneklem seçilmiştir; burada olasılık hacim ile orantılıdır ve *hacim* ise belirli bir BB'de yaşayan yararlanıcılar sayısı manasına gelmektedir. Örnek, BB'leri öncelikle ilçelere göre sıralandırarak ve resmi kod ile hazırlanmıştır. Yararlanıcı sayısının toplanması ardından, listenin her 2,816. yararlanıcısını karşılayan bir BB sistematik örneği alınmıştır. Başlangıç yeri ise rastgele seçilmiştir.

b) *İkinci aşama birimi.* MZMC'deki BB'ler ile ilgili herhangi bir veri bulunmaması nedeniyle Mexico City ile MZMC arasındaki BB'ler arasında bir eşleştirme yapmak mümkün olmamıştır. Bununla birlikte, Mexico City'deki BB'ler boyut açısından oldukça eşitsizdi ve bu da onları coğrafi olarak eşleştirmek için uygunsuz kılıyordu. Hangi Temel Jeo-istatistiksel Alanların (TJIA)³ her bir BB içersine düştüğünü belirlemek için harita kullanılmıştır. Yine, her BB içersinde bir TJIA seçmek için hacim ile orantılı olasılık kullanılmıştır.

c) *Üçüncü aşama.* Her TJIA'nın haritası çıkarıldıktan sonra, TJIA'da verilen her blok sırasıyla numaralandırılmıştır. Her eve bakarak yaşlı birey araması başlatmak için rastgele sayı üreticisi kullanılarak bir blok seçilmiştir.

d) *Hanelerde bulunan bireylerin örnekleme.* Belirli bir hanenin her potansiyel yaşlı bireyi (katılmayı hem isteyen hem de imkânı olan) belirlenmiştir, saha çalışanları da ilk olarak görüşmek üzere alfabe sırasına göre dizilmiş bir listenin başında çıkan ismi seçmektedir.

Kontrol grubun seçimi: MZMC

Çok aşamalı örneklem, 70 yaş ve üzeri olan sakinlerinin (yaklaşık olarak) eşit miktarda seçilme ihtimali olabilecek şekilde uygulanmıştır.

a) *Birinci örneklem birimi.* Mexico City'deki her bir seçili TJIA için MZMC'de benzer bir TJIA seçilmiştir.

b) *İkinci aşama birimi.* Her seçili TJIA içersinde Mexico City'de yapılanların aynısı yapılmıştır ancak, yalnızca 70 yaş ve üzeri yaşlı bireyler barındıran yalnızca beş adet hane seçilmiştir.

c) *Haneler içindeki bireylerin örnekleme.* Bu örneklem tamamen Mexico City'de yapıldığı şekilde yapılmıştır.

Eşleşen mahalleler

Yararlanıcılar ve yararlanıcı olmayanlar arasında en yüksek derecede karşılanabilirlik elde edebilmek için, 2000 yılı Meksika nüfus sayım bilgileri veritabanındaki (INEGI, 2001a) tüm değişkenler, bir adet TJIA Mexico City ve diğeri de MZMC'den benzer özellikleri olan TJIA çiftlerini belirlemek için kullanılmıştır. Bu değişkenlerin birçoğu birbirleriyle ilişkiliydi. Faktör analizi kullanılmıştır. Aşağıdaki değişkenler kullanılarak tek bir sosyo-ekonomik puan değişkeni oluşturulmuştur: okur-yazar olmayan nüfus 15 ve üzeri, talimatları olmayan nüfus 15 ve üzeri, video oynatıcısı, çırpıcı, buzdolabı, çamaşır makinesi, telefon, buhar kazanı. Bu her iki bölgeden olan TJIA'ların, yani destek alanların örtüşen alt takımlarını belirlemeyi mümkün kılmıştır ve bundan da anket TJIA'lar son olarak örneklenmiştir. Destek alanı, MZMC'de bulunan ve PAC'nin zaten yürütülmekte olan Mexico City'deki bir TJIA grubuna olan benzer koşulları nedeniyle PAC'nin uygulanabileceği TJIA'ları içeriyordu.

PAC'nin etkilerini ayırmak

PAC etkilerini ayırmak için çok-değişkenli yaklaşımlar kullanılmıştır; yararlanıcılar yararlanıcı olmayanlardan ayırt edilmiştir. İkamet edilen alan, PAC almak için bir vekil olarak görülmüştür. Bulunan farklılıklar ise özellikle müdahaleye atfedilmiştir. Bu analiz STATA™ sürüm 8.1 (STATA Corp,

¹ Bölgesel birim, Federal Seçim Kurulu tarafından oluşturulan ve kullanılan, nüfus sayım bilgilerinin raporlanmadığı seçmen alanıdır. Ancak, hükümetin farklı seviyelerinden olan Meksika politika planlayıcıları, müdahalelerin coğrafi olarak hedeflenmesi durumunda Temel Jeoistatistiksel Alanlar'dan (TJIA) elde edilmiş verileri kullanmayı tercih etmekteiler.

² GMC'nin PAC için uygun olan mahalleleri saptadığı mantık tamamen güncel değildir. Teoride, potansiyel yararlanıcıların olduğu hane kümelerini, yani bölgesel birimleri (BB), belirlemeyi hedefleyen bir yoksulluk endeksi 2000 yılı nüfus sayım bilgileri kullanarak oluşturulmuştur.

³ TJIA, Meksika'da coğrafi ve istatistiksel bilgilerin sağlanabileceği en küçük birimleri teşkil etmektedir.

1984-2005) kullanarak yapılmıştır. Kümelemek için uyarlanmış probit ve sıralı probit regresyonları yapılmıştır ve p değerleri < 0.05 ve < 0.01 sırasıyla önemli ve oldukça önemli olarak görülmüştür. Çok-değişkenli analize yalnızca 1.253 yaşlı birey dahil edilmiştir çünkü MZMC'deki eşindeki herhangi bir yaşlı bireyin bu çalışmaya katılmak istememesi nedeniyle Mexico City'den seçilmiş olan bir tane TJIA çıkarılmıştır. Beslenme durumunun göstergeleri olarak besinsel çeşitlilik, yaşlılık gıda güvencesizliği, hane gıda güvencesizliği, yaşlı bireylerin yetersiz bakımı için seçili göstergeler ve vücut kütle endeksi (BMI) ikamet ettikleri alanlara göre analiz edilmiştir (Tablo 3).

Analiz etki karışımı için kontrol edilmiştir. Yaşlılık sırasındaki yetersiz beslenme, gıda güvencesizliği ve yoksulluk arasındaki ilişkilerin potansiyel etki karışımları cinsiyet, yaş, yaşlı birey hane reisliği, hanedeki maksimum eğitim seviyesi, yaşayan bir eşin veya partnerin varlığı, hane büyüklüğü ve yapısı, hane düzeyinde çalışılan saat miktarı, hane düzeyinde iş gücüne katılımı, yaşlı bireyin iş gücüne katılımı; konut sahipliği, telefon, araç, motosiklet, minibüs veya pikap kamyonunun ve su pompasının olup olmaması; ulusal süt programına katılımı, Yaşlılar için Ulusal Kurum'undan (INAPAM, İspanyolca kısaltması) indirim kartı alınıp alınmamasıdır. Kullanılan eşleştirme tasarımının iki adet karşılaştırılabilir nüfus grupları belirleyecek kadar sağlam olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3. Çalışma içersindeki değişkenlerin açıklamaları	
Besinsel çeşitlilik	Besinsel çeşitlilik, yaşlılık sırasında daha iyi besinsel durum ile birlikte fiziksel ve bilişsel fonksiyonlar ile ilişkilendirilmektedir (Bernstein ve diğerleri, 1999; Clausen ve diğerleri, 2005). Mexico City ve Büyükşehir Alanı içersinde bulunan ve yaşlı bireyler bulunduran hanelerde son 24 saat içersinde en çok tüketilen 58 gıda maddesinin listesi dahil edilmiştir. Gıda maddeleri 2000 yılı Meksika Ulusal Hane Bütçe Anketi'nde (INEGI, 2001b) raporlananlardan seçilmiştir ve tüm dünyada en yaygın olan gıda gruplama önerilerine göre yedi adet başlıca kategoriye ayrılmıştır (Painter ve diğerleri, 2002). Şimdiye kadar besinsel çeşitlilik konusunda kabul edilen bir tanım bulunmamaktadır. Gıda çeşidini puanlama metotları ve göstergelerin gelişimi ve doğrulanması bir çalışmadan diğer çalışmaya göre değişiklik gösterebilmektedir (Ruel, 2003).
Gıda güvencesizliği:	Gıda edinimi, ücret dışı gelirin eksikliği ve sosyal güvenlik ağların yokluğu tarafından etkilenebilse de, bu çalışma içersinde kullanılan gıda güvencesizliği kavramı, diğer faktörlerin yanı sıra, finansal kaynakların eksikliği nedeniyle gıdaya sınırlı veya belirsiz bir erişimin algılandığı durumlarda kullanılmaktadır (Dünya Bankası, 1986; Anderson, 1990).
a) bireysel düzeyde	Yaşlılık gıda güvencesizliğe dair mevcut ve geçmiş deneyimler, Cornell-Radimer gıda güvencesizliği ölçeğinin nitel ve nicel bileşenlerini karşılayan beş adet soruyu yaşlı bireylere yönlendirerek değerlendirilmiştir. Bu bilgi, <i>en az bir</i> adet mevcut ve geçmiş gıda güvencesizliği deneyimi algılayan yaşlı bireylerin sayısını ve oranını hesaplayarak özetlenmiştir (Olson ve diğerleri, 1996; Lee & Frongillo, 2001a, b ve c).
b) hane düzeyinde	Gıda güvencesizliği üzerine son zamanlarda gerçekleşen veya olağan deneyimler, hanede tüketilen gıda miktarına, daha fazla gıda olmaması ve almaya yetecek kadar para olmaması endişesi ve gıdaya belirsiz erişiminin nitel ve nicel bileşenlerin algısına odaklanmıştır. Hane gıda güvencesizliği üzerine gerçekleşen güncel deneyimlerin özetlenmiş bir göstergesi oluşturulmuştur (Olson ve diğerleri, 1996; Lee ve Frongillo, 2001a, b ve c).
Yaşlı bireylerin yetersiz bakımı	Bu yaklaşım gıda ile ilgili verilen kararlarda hanenin diğer bireylerine kıyasla pazarlık yapma gücü derecesi ve yalnızlık ve terk edilme, akrabaların ve arkadaşların destek olmaması göstergelerini içermektedir. Bu göstergelerin çoğu bu çalışmanın metodolojik yenilikleridir.
BMI	Vücut kütle endeksi daha yaşlı bireylerde yetersiz beslenmenin hem belirleyicilerini ve sonuçlarını belirlemek, müdahaleleri hedeflemek ve gıda ile sağlığa ilişkin programların yanıtlarını değerlendirmek konusunda yardımcı olduğu kanıtlanmıştır. (WHO, 1995).

Sonuçlar

Sosyo-demografik özellikler

Program öncesi değişkenler ile ilgili iki örnek arasındaki üç başlıca benzerlik ait oldukları yaşlı nüfusların cinsiyet dağılımı, ortalama yaş değerleri ve hanelerin oluşumudur. Daha yaşlı bireylerin hane reisi olmasının daha yüksek oranda olması ve Mexico City'deki yaşlı bireylerin eğitim düzeyleri, sırasıyla, haneye daha fazla derecede katılım ve yetersiz beslenmekle mücadele etmek için çok önemli olabilecek bilgilere daha kolay erişimi önermektedir. MZMC'den olan bireylerin sağ bir eşi veya partneri olmasının oranının daha yüksek olması hayatın geç dönemlerinde daha önemli bir yardım ve destek kaynağına daha fazla erişim olduğunu önermektedir.

Tablo 4. Araştırılmakta olan nüfusun sosyo-demografik özellikler ve ikamet edilen bölgelere göre dağılımı				
	Mexico City		ZMCM	
Cinsiyet (% , No.)				
Erkek	35.9	300	39.2	164
Kadın	64.1	535	60.8	254
Yaş (ortalama ± sd)				
Erkek	77.5	5.9	76.8	5.7
Kadın	76.4	5.6	77.8	6.5
Hane reisi olarak yaşlı birey (% , No.)				
Erkek	85.7	257	76.8	126
Kadın	51.8	277	35.8	91
İlkokul ve üzeri mezunu (% , No.)				
Erkek	45.0	135	28.7	47
Kadın	29.3	157	18.5	47
Sağ eşi veya partneri olan (% , No.)				
Erkek	54.0	162	61.6	101
Kadın	21.3	114	25.6	65
Hane oluşumu (% , No.)				
Çok nesilli haneler	73.2	611	77.3	323
Tek bireyli haneler (≥ 70)	10.2	85	8.9	37
Yalnızca yaşlı bireyler	16.6	139	13.9	58
* p < 0.01				
† p < 0.05				

Gelir yoksulluğu

Mexico City'de daha fazla hane bir ücret gelirine dayanıp ve kendi su pompalarına sahipken, MZMC'de daha fazla hane kendi evine, bisikletine, arabasına (veya hanenin kullandığı başka bir araca) ve radyosuna sahiptir (Tablo 5).

Tablo 5. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre gelir yoksulluğun göstergeleri					
	Mexico City		ZMCM		Fark
	%	No. = 835	%	No. = 418	(ayarlanmış)
I. İstihdamdan veya serbest meslekten edinilen gelir					
Hane düzeyinde	68.6	573	76.6	320	-7.9*
12 ve üzeri yaşında olan üyeleri ‡	56.1	894	54.8	492	1.2
Yaşlı bireyler	16.8	140	16.3	68	0.5
Hane içersinde istihdamdan veya serbest meslekten edinilen gelir					
Yalnızca genç bireyler	51.9	433	60.3	252	-8.4
Genç ve yaşlı bireyler	10.4	87	9.3	39	1.1
Yalnızca yaşlı bireyler	6.3	53	6.9	29	-0.6
II. Seçilen varlıklar					
Sahip olunan haneler	81.1	677	88.5	370	-7.4*
Bisiklet	16.3	136	28.5	119	-12.2*
Araba, kamyonet veya motosiklet	20	167	28.5	119	-8.5*
Bilgisayar	11.9	99	10.3	43	1.6
Video oynatıcısı	33.8	282	34.9	146	-1.2
Radyo	61.3	512	69.6	291	-8.3*
Ses sistemi	69.5	580	71.1	297	-1.6
Televizyon	93.7	782	94.3	394	-0.6
Mikrodalga	28.9	241	26.3	110	2.5
Çamaşır makinesi	63.2	528	60.3	252	2.9
Buzdolabı	89	743	86.6	362	2.4
Ocak	97.2	812	96.7	404	0.6
Su pompası	32.2	269	24.4	102	7.8†
III. Emekli maaşından edinilen gelir					
Haneler	30.7	256	27.8	116	2.9
Yaşlı bireyler	23.5	196	21.1	88	2.4

Tablo 5. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre gelir yoksulluğun göstergeleri (devamı)					
	Mexico City		ZMCM		Fark
	%	No. = 835	%	No. = 418	(ayarlanmış)
IV. Gıda programlarına katılım					
Süt	40.7	340	27.5	115	13.2*
Gıda sepetleri, yemekler, gıda bankaları, vs	7.8	65	7.4	31	0.4
İşten elde edilen gıda kuponu	4.4	37	3.6	15	0.8
Yaşlı Bireyler kartı (INAPAM)	1.3	11	8.1	34	-6.8*
Diğer nakit transferleri	0.4	3	0.0	0	0.4
* p < 0.01					
† p < 0.05					
‡ t12-69 yaşı arasında olan kişilerin toplam sayısı: DF = 1,594, ZMCM = 897					

Yine de MZMC'nin daha fazla haneye sahip olma oranına sahip olmasının illa bu hanelerde daha iyi bir gelir veya harcama seviyelerinin olduğunu göstermediğini hatırlatmakta fayda vardır. Son yıllarda, MZMC'deki arsa ve ipotek planlarının daha erişebilir olması nedeniyle (hala öyle ola-

bilmektedir) buraya Mexico City'den taşınan veya Meksika'nın diğer bölgelerinden göç eden çok kişi olmuştur. Öte yandan, MZMC'de daha fazla hanenin bir arabaya (veya başka ulaşım araçlarına) sahip olması bir lüksten çok bir ihtiyaç olarak görülmelidir.

Mexico City'de daha fazla hanenin sübvans edilmiş süt programına katılması, muhtemelen bu alanın MZMC'ye kıyasla daha fazla sayıda ve daha az dağılmış durumda ve bu nedenle daha erişebilir olan süt dükkânlarına sahip olmasına atfedilebilir. Bu arada, INAPAM'ın kartının MZMC'de daha fazla kullanılması burada Mexico City'e kıyasla yararlanılabilecek daha az imkân olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Beslenme durumu

Araştırma içerisindeki yaşlı bireyler aynı zamanda fiziksel açıdan da benzerdirler. Hem BMI ortalama değerleri hem de kilo fazlalığının veya obezitenin yaygınlığı, her iki nüfusun ortalama bir Fazla Kilolu I ($>25.0 \text{ kg/m}^2$), kategorisine göre sınıflandırılabilir. Bu arada, aynı zamanda fazla şişmanlık bu şehirdeki yaşlıların yarısından fazlasını etkilediğini de gösterir. Fazla kiloluluk veya obezite yaşlı erkeklerle kıyasla yaşlı kadınlarda daha fazla görülmektedir (Tablo 6). Fazla kilolu ve obez olmak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki yaşlılarda gittikçe daha yaygın hale gelmektedir (Gutiérrez-Fisac et al, 2004).

Tablo 6. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre vücut kütle endeksi ortalama değerleri ve fazla kiloluluk veya obezitenin yaygınlığı*				
	Mexico City		ZMCM	
Vücut kitle endeksi (kg/m^2) (ortalama $\pm$ sd)				
Erkek	25.6	3.8	25.7	3.9
Kadın	27.0	4.8	26.4	4.7
Fazla Kilolu (% , No.)				
Erkek	51.2	150	51.2	84
Kadın	63.0	334	62.8	159
* Ayarlanmış veya ayarlanmamış değerler istatistikî önem taşımamaktadır.				

Besinsel çeşitlilik ve gıda güvencesizliği

Tablo 7, ikamet edilen bölgelere göre son 24 saat içindeki gıda gruplarının ve maddelerinin tüketimi açıklanmaktadır. Büyük gıda gruplarına göre analiz edildiğinde yalnızca süt ürünleri yüksek istatistikî farklılıklar göstermiştir. Bununla birlikte, gıda maddelerine göre ayrıldığında ise Mexico City'deki bireyler daha fazla tüketim yüzdesi sergiledi. İstatistikî açıdan önemli farklılıklar sergileyen gıda maddeleri pahalı olup, süpermarketten satın alınmaktadırlar; bu durum Mexico City'deki yaşlı bireylerin diyetlerindeki çoğu öğenin PAC'nin desteği aracılığıyla alındığını önermektedir. En yüksek farklılıklar peynir ve yoğurttur; bunun ardından pirinç, gazlı içecekler ve dilimlenmiş ekmek; kahvaltılık gevrekler, diğer süt ürünleri, tavuk, şekerlemeler ve tatlılar ve krema veya kaymak; kırmızı et, ton balığı konservesi, domuz jambonu ve diğer yağlar ve taze balık gelmektedir. Bazı meyvelerin ve sebzelerin tüketimindeki bölge farklılıklarında da istatistikî önem bulunuyordu. Ancak, bu ürünler sadece süpermarketten alınmamaktadır. Bazı haneler onları, muhtemelen daha ucuz olabildiklerinden, yerel veya seyyah pazarlardan almaktadır. Bu sonuçlar aynı zamanda, yalnızca önemli protein, lif, kalsiyum, fosfor veya kompleks karbonhidratlar kaynaklarının GMC tarafından öngörüldüğü gibi alınmadığını ama, aynı zamanda yüksek oranda doymuş yağ veya oldukça işlenmiş karbonhidratların da alındığını önerebilmektedir.

Tablo 7. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre son 24 saat içerisinde tüketilen gıda grupları ve maddeleri

	Mexico City		ZMCM		Fark
	%	No.	%	No.	(ayarlanmış)
I. Ekmek, gevrekler, makarna, pirinç ve yumru kökleri	99.6	832	99.8	417	-0.1
II. Süt ürünleri	89.1	744	78.0	326	6.7*
III. Hayvan ürünleri ve baklagiller	95.7	799	95.9	401	-0.4
IV. Meyveler	85.9	717	82.5	345	1.4
V. Sebzeler	93.9	784	96.7	404	-2.6
VI. Yağlar ve şeker	96.2	803	94.3	394	1.0
VII. İçecekler	68.6	573	71.8	300	-4.2

Tablo 7. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre son 24 saat içerisinde tüketilen gıda grupları ve maddeleri
(devamı)

	Mexico City		ZMCM		Fark
	%	No.	%	No.	(ayarlanmış)
I. Ekmek, gevrekler, makarna, pirinç ve yumru kökleri					
Mısır tortilla	87.2	728	92.8	388	-4.6†
Yuvarlak ekmek	53.7	448	53.1	222	0.8
Pirinç	46.3	387	37.8	158	8.9*
Yuvarlak tatlı ekmek	44.1	368	37.6	157	6.4†
Makarna	41.9	350	41.6	174	0.5
Patates	40.6	339	31.6	132	7.0†
Somun ekmeği	22.8	190	12.0	50	7.8*
Diğer mısır ürünleri	20.7	173	10.8	45	9.2*
Kahvaltılık gevrekler	17.0	142	9.6	40	7.3*
II. Süt ürünleri					
Taze süt	78.7	657	72.7	304	1.3
Peynir	40.8	341	26.6	111	12.9*
Yoğurt	25.4	212	12.9	54	12.0*
Diğer süt ürünleri	10.4	87	4.1	17	6.0*
III. Hayvan ürünleri ve baklagiller					
Fasulye	60.0	501	61.0	255	-0.8
Tavuk	52.6	439	44.7	187	5.9†
Yumurta	40.7	340	37.3	156	0.6
Kırmızı et	28.1	235	24.2	101	5.0†
Mercimek	9.7	81	8.4	35	1.2
Konserve ton balığı	10.5	88	5.7	24	4.0*
Domuz jambonu	10.5	88	5.3	22	4.7*
Domuz eti	6.6	55	6.5	27	0.2
Taze balık	7.7	64	3.8	16	3.4†
Diğer hayvan ürünleri	4.8	40	3.3	14	0.7
Sosis	3.0	25	2.2	9	0.8
IV. Sebzeler					
Muz	48.0	401	43.1	180	3.6
Limon ve misket limonu	45.3	378	40.7	170	4.1
Elma	32.8	274	27.3	114	4.1
Diğer meyveler	24.4	204	22.0	92	1.5
Papaya	23.1	193	18.9	79	0.5
Kayısı veya şeftali	17.5	146	16.7	70	0.9

Tablo 7. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre son 24 saat içerisinde tüketilen gıda grupları ve maddeleri (devamı)

	Mexico City		ZMCM		Fark
	%	No.	%	No.	(ayarlanmış)
Guava	18.9	158	10.3	43	8.2*
Portakal	15.1	126	8.6	36	4.8†
V. Sebzeler					
Soğan	77.1	644	80.4	336	-4.0
Domates (kırmızı)	78.1	652	74.9	313	4.9
Acı biber	52.2	436	50.7	212	3.3
Domates (yeşil türden)	36.4	304	38.5	161	-0.6
Havuç	32.2	269	23.7	99	7.2†
Kabak	29.9	250	27.0	113	2.2
Kaktüs bitkisi	29.2	244	22.7	95	6.4†
Marul	19.2	160	17.5	73	1.4
Çayote kabağı	20.2	169	12.2	51	7.8*
Taze fasulye	16.3	136	12.4	52	3.2
Diğer sebzeler	12.1	101	12.4	52	-1.7
Salatalık	10.7	89	5.5	23	3.1
Karışık dondurulmuş sebzeler	9.5	79	5.5	23	2.4
Enginar ve kırmızıturp	3.2	27	1.9	8	0.7
VI. Yağlar ve şeker					
Pişirme yağı	87.5	731	83.7	350	4.2
Şeker	71.6	598	71.8	300	-1.8
Gazlı içecekler	32.2	269	22.5	94	8.3*
Avokado	27.5	230	23.2	97	3.7
Şekerlemeler ve tatlı	25.4	212	17.7	74	6.0†
Krema veya kaymak	22.6	189	15.8	66	6.0†
Diğer yağlar	11.9	99	6.5	27	4.9*
Kızartılmış domuz derisi ve/veya eti	9.3	78	7.7	32	3.5†
Sucuk	3.1	26	3.6	15	-0.2
VII. İçecekler					
Kaynak suyu	65.6	548	60.3	252	2.8
Diğer içecekler	4.0	33	19.4	81	-11.8*
Bira, şarap ve alkollü içkiler	2.5	21	4.1	17	1.0
* p < 0.01					
† p < 0.05					

Mexico City ve ZMCM'deki yaşlı bireylerdeki besinsel çeşitliliğe ikinci bir yaklaşım Tablo 8'de verilmiştir. Yaşlı bireylerin son 24 saat içerisinde diyetlerini kattıkları gıda gruplar özetlendiğinde önemli bölgesel farklılıklar gözlemlenmektedir. 5 veya daha fazla gıda grubu içeren diyetler çeşitli olarak görülmektedir. Bu kritere göre, Mexico City ve ZMCM'den gelen yaşlı bireyler arasındaki ayarlanmış fark 7 yüzdelik puandır. Son 24 saat içerisinde her gruptan en az 2 gıda maddesi dahil eden yaşlı bireylerin oranlarını tahmin ederken daha yüksek, önemli ayarlanmış farklılıklar bulunmuştur. Mexico City'li yaşlı bireylerin bu kritere göre daha çeşitli bir diyeti olduğu rapor edilmiştir.

Tablo 8. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre besinsel çeşitliliğin göstergeleri					
	Mexico City		MZMC		Fark (ayarlanmış)
	%	No.	%	No.	
Besinsel çeşitlilik					
≥ diyetle 5 gıda grubu	71.3	595	60.8	254	6.7 [†]
≥ her grupta 2 gıda maddesi	26.6	222	15.5	65	9.2 [*]
* p < 0.01 (kümelenme durumunda probit gerileme)					
† p < 0.05 (kümelenme durumunda probit gerileme)					

Gıda güvencesizliği: bireysel ve hane düzeylerinde

Tablo 9, MZMC'deki yaşlı bireyler arasında mevcut yaşlı birey gıda güvencesizliğinin dört seçilen göstergesinden üçünün daha yüksek olduğunu göstermektedir: *düzgün beslenmeyi karşılayamamak, genellikle aç olmak ve gerektiğinden daha az yediklerini düşünmek*. Küçük de olsa, farkların istatistikî önem taşıdığı görülmüştür. Diğer yandan, hane düzeyince yapılan gıda güvencesizliği analizi tekrarlanma sıklığının iki ikamet bölgesinde de aynı olduğunu göstermektedir.

Tablo 9. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre gıda güvencesizliği göstergeleri					
	Mexico City		MZMC		Fark (ayarlanmış)
	%	No.	%	No.	
Gıda güvencesizliği: yaşlı birey					
<i>Mevcut deneyimler: geçen hafta, yaşlı birey...</i>					
...düzgün yemek yemeyi karşılayamamıştır	16.3	136	23.4	98	-5.2 [†]
...genellikle aç ama yeterince yemek almaya gücü olmadığı için yemek yememiştir	12.3	103	20.8	87	-5.9 [*]
...yemek almaya yeterince parası olmadığı için gerektiğinden daha az yediğini düşünmektedir	18.4	154	25.1	105	-4.9 [*]
... ≥ 1 gıda güvencesizliği deneyimi (geçen hafta)	23.4	195	28.2	118	-3.3

Tablo 9. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre gıda güvencesizliği göstergeleri (devamı)					
	Mexico City		MZMC		Fark (ayarlanmış)
	%	No.	%	No.	
<i>Geçmiş deneyimler: geçen sene, yaşlı birey...</i>					
...yeterli yiyecek olmaması nedeniyle kilo kaybı	13.4	112	15.1	63	-0.5
...açlıktan sancılanmış ancak gıda almaya yetecek parası olmadığı için yiyememiş	7.8	65	7.7	32	0.9
... ≥ 1 gıda güvencesizliği deneyimi (geçen sene)	15.2	127	18.2	76	-1.2
Gıda güvencesizliği: hane düzeyi					
Hanede bazen veya sıklıkla yeterince yemek yenmiyor	34.7	290	36.8	154	-0.9
Bazen veya sıklıkla doğrudur...					
...daha fazla yiyecek alacak paramız olmadan yemeğine biteceğinden korkuyoruz	41.4	346	41.4	173	2.3
...aynı şeyi günlerce yiyoruz çünkü yalnızca elimizde birkaç çeşit yemek var ve daha fazlasını alacak kadar paramız yok	41.6	347	40.7	170	0.3
...satın almış olduğumuz yiyecek dayanmadı ve daha fazlasını alacak paramız yoktu	37.0	309	35.9	150	2.3
...bir yemek hazırlayamaya ihtiyaç duyduğumuz gıda bitti ve daha fazlasını alacak kadar paramız yoktu	40.8	341	40.2	168	2.0
≥ 1 gıda güvencesizliği deneyimi (olağan/şimdi)	60.2	503	57.9	242	4.0
* p < 0.01 (kümelenme durumunda probit gerileme)					
† p < 0.05 (kümelenme durumunda probit gerileme)					

Yaşlı bireylere yetersiz bakım

Yaşlı bireylere yetersiz bakım göstergelerinin karşılaştırmalı analizleri Mexico City ve MZMC arasında çok fazla zıtlık sergilemese de, çoğu zaman yararlanıcılar yararlanıcı olmayanlara kıyasla daha fazla tek başına yemek yemektedir. Çalışmanın her iki alanında bulunan yaşlı bireylerin yaklaşık yüzde 75'i hangi gıdaların veya şeylerin satın alınacağına karar vermekte veya karar verme aşamasında rol almaktadır. Ancak, diğer hane üyelerine kıyasla pazarlık yapma gücünün varlığı Mexico City'de daha yüksektir (Tablo 10).

Tablo 10. Araştırılmakta olan nüfusun ikamet ettikleri bölgeye göre yetersiz bakımın seçili göstergeleri					
	Mexico City		MZCM		Fark (ayarlanmış)
	%	No.	%	No.	
Kimse tarafından ziyaret edilmiyor	43.8	366	41.9	175	4.8
Çoğu zaman tek başına yemek yiyor	40.6	339	32.5	136	7.1 [†]
...durumlarda kimseye güvenmiyor					
...konuşmak istediğinde/ihtiyacı olduğunda	22.9	191	23.7	99	-1.1
...hasta olduğunda veya ilaç alması gerektiğinde	19.8	165	16.5	69	1.7
...doktora gitmesi gerektiğinde	16.2	135	12.2	51	3.0
...paraya veya bir şeye ihtiyaç duyduğunda	19.9	166	19.4	81	0.8
...çarşıdan bir şeye ihtiyacı olduğunda	16.4	137	16.0	67	0.8
Karar vermiyor veya karar alınırken danışılmıyor...					
...ne yenileceği	19.6	164	23.9	100	-0.7
...satın alınacak gıdaları ve şeyleri	18.4	154	27.5	115	-6.0 [†]
...kendi yemeklerini nasıl hazırlayacağı	21.3	178	25.8	108	-0.3
* p < 0.01					
† p < 0.05					

Tartışma

PAC'nin yaşlı bireylerin besinsel çeşitliliğini etkilediği açıkça görülmektedir. Bir gün 24 saatlik bir geri dönüşün sınırlamalarına rağmen yararlanıcılar sistematik bir şekilde en fazla seçilen gıdaları, özellikle genel olarak süpermarketlerden satın alınan ve başka türlü diyetlerine eklenmemiş olacak geleneksel olarak pahalı gıdaları (mesela hayvan ve süt ürünleri, kahvaltılık gevrekleri ve diğer karbonhidrat kaynakları), daha fazla tükettiklerini belirtmişlerdir. Ancak, öte yandan, para transferi aynı zamanda gazlı içecekler gibi daha sağlıksız maddeleri almak için de kullanılmaktadır. Yaşlılık mevcut gıda güvencesizlik deneyimleri arasındaki farklar ve hane gıda güvencesi üzerine olumlu etki gösterdiğinde dair kanıt olmaması PAC'nin, GMC tarafından da öngörüldüğü üzere, genellikle yaşlı bireyler tarafından kullanıldığını ve özellikle onların yararlandığını önermektedir. Ancak, yaşlılık gıda güvencesizliği üzerine sorular ve açıklamaların daha genç yetişkinler ve çocuklar içeren hanelere göre tasarlanmış olanlardan meydana gelmesi gerçeği bazı tahminlerin az olmasına yol açmış olabilmektedir (Olson ve diğerleri, 1996; Lee ve Frongillo, 2001a, b ve c; Nord, 2003; Rivera-Márquez & Díaz de León-Vázquez, 2010). Güvenli bir ekonomik kaynağa dayanmanın aynı zamanda yararlanıcıların gıda seçimleri ve kararları üzerine sahip oldu pazarlık gücünün üzerine olumlu etkiler olduğu görülmektedir.

Muhtemelen, verilerin besinsel durumları üzerine somut etkilerin gözlemlenemeyeceği bir program aşamasında toplanması nedeniyle BMI üzerine açıkça görülen etkiler bulunmamıştır. Ne daha az yetersiz beslenme olduğuna dair PAC'nin BMI'nin üzerine olumlu bir etkisi, ne de yararlanıcılarda kilo fazlalığının veya obezitenin daha yaygın olmasıyla müdahalenin olumsuz etkisi gözlemlenmiştir. Ancak, yetersiz beslenmenin, gıda güvencesizliğin ve yoksulluğun Mexico City

ve Büyükşehir Bölgesi'nin yaşlı nüfusunun önemli bir kısmını etkilediği, kilo fazlalığı ve obezitenin 70 yaşı ve üzeri yetişkinlerde oldukça yaygın olduğu ve ekonomik kaynaklarının güvenli olması ile yaşlı bireylerdeki besinsel çeşitliğinin oldukça güçlü bir ilişkisi olduğu başlı başına bu değerlendirmenin önemli bulgularıdır.

PAC yoksulluğu azaltma yaklaşımına dayanan bir müdahale değildir; daha çok mevcut kaynakların evrenleştirilmesi dayanağı üzerine tasarlanmıştır. Bu nedenle, bu büyük ölçekli katılımsız emekli maaşının bu meydana getirdiği birkaç etkinin GMC tarafından bir başarı olarak algılanması çok olağandışı değildir. Yerel yetkililer, geleneksel olarak sosyal gündeme dahil edilmeyen bir gruba dikkatini veriyor, siyasi kapıtaillerini arttırıyor ve yaşlı bireyleri ekonomik açıdan bağımsız hale getiriyor; aynı zamanda hane düzeyinde herhangi önemli bir iyileşme gözlemlenmediğinden bu müdahaleden genellikle yaşlı bireylerin yararlandığından oldukça emin olabilmekteler.

Buna karşın, diğer göstergeleri de değerlendirmek şarttır; mesela, yararlanıcıların tatmin düzeyi, yerel yetkililerin onlara yatırım yapmasıyla ilgili ne düşünüyorlar ve güvenli bir gelir kaynağına güvendiklerinde ne tür değişiklikler meydana geliyor gibi durumlar. Mexico City'nin yerel yetkilileri muhtemelen aynı zamanda PAC ile yararlanıcıların kartı kullanıp kullanmadıklarını, bu desteği ne için kullandıklarını ve yaşlı bireyler için bu program aracılığıyla gıda ve temel ihtiyaçlar edinmenin ne kadar önemli olduğunu öğrenmek için izin verilen ve isabetli olan stratejiler de tasarlayabilirler. Bu soruları yanıtlayarak GMC, desteğin sağlıklı gıdalar satın almaya ve tüketmeye yönelik kullanmayı artıran bilinçlendirme kampanyaları uygulamanın gerekli olup olmadığına karar verebilecektir. GMC aynı zamanda PAC yararlanıcıların gıda alışverişi konusunda yardımcı olmak üzere mahalle düzeyinde destek gruplarının oluşturulmasını da teşvik edebilir ve özellikle evinden çıkamayan yararlanıcılara özel ilgi gösterebilir. Böylece, GMC para transferinin yaşlı bireylerinin gıda ihtiyaçlarını çok daha iyi bir şekilde karşılamak üzere kullanıldığını güvence altına almış olur. Rapor edilen fazla kiloluğun ve obezitenin yaygınlığına bakılacak olursa, Mexico City'nin yerel yetkilileri aynı zamanda yararlanıcılar arasında bir sistematik besinsel gözetim uygulamalıdır. Buna ek olarak, bu halk sağlık sorunu ile mücadele etmek üzere yapılan ve genç destekçilerin obez olmasını engelleyecek eğitimsel ve fiziksel faaliyetlere ilişkin müdahaleler oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anderson, S. A. (1990). "Core indicators of nutritional state for difficult-to-sample populations." *J Nutr* 129 (Suppl): 1559-1599.
- Bernstein, M., BBcker, K., Ryan, N., O'Neil, E., Clements, K., Nelson, M., Evans, W. (1999). "Higher dietary diversity is associated with better nutritional staBBs in frail elders." *FASEB Journal* 13(5): A695 - A695.
- Clausen, T., Charlton, K.E., Gobotswang, K.S.M., Holmboe-Ottesen, G., (2005). "Predictors of food variety and dietary diversity among older persons in Botswana." *Nutrition* 21(1): 86 - 96.
- Gobierno del Distrito Federal (GDF). (2001a). Programa general de desarrollo del Distrito Federal 2001-2006. Mexico City, Gobierno del Distrito Federal.
- Gobierno del Distrito Federal (GDF). (2001b). "Política Social del Gobierno del Distrito Federal." <http://www.df.gob.mx/virBBal/sds/politicasocial/index.html> Retrieved October, 2001.
- Gobierno del Distrito Federal (GDF). (2001c). Mensaje del Jefe de Gobierno del Distrito Federal, Andrés Manuel López Obrador, en la presentación del Primer Informe de Gobierno ante la Asamblea Legislativa del Distrito Federal. Mexico, Gobierno del Distrito Federal.
- Gobierno del Distrito Federal (GDF). (2001d). Acuerdo mediante el cual se emite el Programa de Apoyo Alimentario y Atención Médica y Medicamentos GraBBitos para adultos mayores de 70 años, residentes en el Distrito Federal. México: 1-9.
- Gobierno del Distrito Federal (GDF). (2005). "Programas." <http://www.df.gob.mx/secretarias/programas/index.html> Retrieved March, 2005.
- Gobierno del Distrito Federal (GDF). (2008). Encuesta de Percepción sobre Beneficios y Evaluación de la Pensión Alimentaria para Adultos Mayores de 70 años residentes en el Distrito Federal. Ciudad de México, GDF.
- Gutiérrez-Fisac, J. L., López E, Banegas JR, Graciani A, Rodríguez-Artalejo F. (2004). "Prevalence of Overweight and Obesity in Elderly People in Spain." *Obes Res* 12: 710-715.
- InstiBBto Nacional de Estadística Geografía e Informática (INEGI). (2001a). XII Censo General de Población y Vivienda (CD-ROM). Aguascalientes, INEGI.
- InstiBBto Nacional de Estadística Geografía e Informática (INEGI). (2001b). Encuesta Nacional de Ingreso y Gasto de los Hogares: Tabulados y Base de Datos. Aguascalientes, INEGI.

- Lee, J. S., Frongillo, Jr., E. A., (2001 a). "Factors associated with food insecurity among U.S. elderly persons: Importance of functional impairments." *J Gerontol B Psychol Soc Sci* 56B(2): S94-S99.
- Lee, J. S., Frongillo, Jr., E. A., (2001 b). "Nutritional and health consequences are associated with food insecurity among U.S. elderly persons." *J Nutr* 131: 1503-1509.
- Lee, J. S., Frongillo, Jr., E. A., (2001 c). "Understanding needs is important for assessing the impact of food assistance program participation on nutritional and health staBBs in U.S. elderly persons." *J Nutr* 131: 765-773.
- Nord, M. (2003). "Measuring the food security of elderly persons." *Family Economics and Nutrition Review* 15(1): 33-46.
- Olson, C. M., Kendall, A., Wolfe, W.S., Frongillo, E.A., (1996). Understanding the measurement of hunger and food security in the elderly. Madison, University of Winsconsin-Madison.
- Painter, J., Jee-Hyun R., Yeon-Kyung, L. (2002). "Comparison of international food guide pictorial representations." *J Am Diet Assoc* 102(4): 483-489.
- Rivera-Márquez JA. (2007). La insatisfacción colectiva de las necesidades de alimentación-nutrición y su relación con la salud-enfermedad. En: Jarillo E. Guinsberg E. La salud colectiva en México: temas y desafíos. Buenos Aires, Lugar editorial: 153 – 169.
- Rivera-Márquez JA, Ruiz-Arregui L, Laurell AC. (2009). Crisis, políticas de ajuste y alimentación-nutrición en la Ciudad de México: análisis del periodo 1970 – 1992. Serie Académicos: Contribuciones Científicas de Ciencias Biológicas y de la Salud. México, UAM-X.
- Rivera-Márquez JA, Díaz de León-Vázquez C. (2010). Inseguridad alimentaria en los adultos mayores. En: Gutiérrez-Robledo LM., et al. (Eds.). Gerontología y nutrición del adulto mayor. México, McGraw-Hill Educación: 46 – 54.
- Ruel, M. (2003). "Operationalizing dietary diversity: a review of measurement issues and research priorities." *J Nutr* 133: 3911S–3926S.
- STATA Corp. (1984-1985). STATA. College Station, Stata Corporation.
- Valadez, J., Bamberger, M., (1994). Monitoring and evaluating social programs in developing countries: a handbook for policymakers, managers and researchers. Washington, DC., The World Bank.
- World Bank (1986). Poverty and hunger: Issues and options for food security in developing countries. Washington, DC., World Bank.
- World Health Organization. (1995). Physical staBBs: the use and interpretation of anthropometry. Geneva, WHO.

GELİŞMEKTE OLAN BİR ÜLKE PERSPEKTİFİNDEN ZAMAN VE YOKSULLUK *

Rania ANTONOPOULOS

rania@levy.org

Emel MEMİS

İktisat Bölümü, Ankara Üniversitesi,
emel.memis@politics.ankara.edu.tr

Özet

Bu çalışma geliştirmekte olan ülkeler bağlamında yoksulluk ölçümü ile ilgilidir. Yoksulluk oranlarını belirlemede ücretli ve ücretsiz çalışmaların zaman kullanım boyutlarını dikkate almak zorunda olduğunu tartışacağız. Bu konuda mevcut literatürü inceledikten sonra, metodolojimiz zaman yoksulluğu ve zaman yoksunluğu arasındaki kritik ama gözden kaçan analitik ayrımı ortaya koyar. Buna dayanarak, 2000'de toplanan Güney Afrika zaman kullanımı anket verilerini kullanarak deneysel kanıt sunmayı sürdürdük. Bulgular gelişmiş ülkelerde iyi çalışan mevcut metodların geliştirmekte olan bir ülkede uygulandığı zaman modifikasyona ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Sonuçlar daha önce "zaman zengin" olarak düşünülen, gözden kaçan, yetişkinlerden oluşan bir grubu belirlemektedir.

Anahtar kelimeler: Zaman Yoksulluk Ölçümü; Zaman Kullanımı, Yoksulluk; Politika

JEL sınıflandırma: J22; J16; I32

GİRİŞ

Yoksulluğun insani, ekonomik ve sosyal yıkıcı sonuçları geniş olarak tanıtılır ve sonuç olarak çözüm için ulusal ve uluslararası sorumluklar otuz yılı aşkın zamandır kalkınma konuşmalarının bir parçasını oluşturmaktadır. Yoksulluk sınırlarını ve o sınırın altına düşenlerin sosyoekonomik karakteristiklerini belirlemek çok önemlidir. Bu, zaman üzerinden toplanan veriler hizmet edilecek topluluğun demografiklerine göre etkin yoksulluk azaltma stratejilerinin nasıl olduğu ve müdahale planının nasıl geliştirileceği üzerine ışık tuttuğu için özellikle önemli olarak düşünülür.

Bu bakımdan, neyin yoksulluğu oluşturduğunun ve yoksulluk sınırlarının hesaplandığı yöntemlerin çok iyi belirlenmesi, haneler ve/veya kişilerin yoksulluk ölçeğini belirlediği için önemlidir. Bu durumda yanlış hüküm verme yoksulluktaki eğilim derinlik ve miktarın yanlış hesaplamalarıyla - ihtiyaç durumundaki bazı gruplarının tamamen gözden kaybolmasıyla sonuçlanır. Çok yaygın

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

kullanılan ölçek dünya bankasının günlük 1\$ da (şimdi 1.25\$ a çıkarıldı)¹ kalmasına rağmen bile, yıllardır araştırmacılar gelir (kazanım) yoksulluğu üzerindeki vurgudan uzağa bir hareket önermektedir (Townsend 1962; Sen 1976; Ravallion 1996).

“Minimum kalori alımı”, “tüketim harcamaları” ve “genişletilmiş gelir” gibi kavramlar yaşam gerekliliklerinin yönetim (örneğin eğitim ve sağlık hizmetleri) ve diğer gelir kaynaklarıyla (para ve kısa dönem kredi) güvence edilebileceği gerçeğine dikkat çeker. Onların hepsi sahip olunan malların alanını genişletir; üstelik yoksulluğa düşme ya da yoksul olma riski taşıyan alt toplulukları daha iyi belirlemek için, yoksulluğun yol açtığı diğer çok boyutlu yoksunluklar ile çapraz listelenen gelir/tüketim verileri üzerinde daha çok çalışma gereklidir. Buradaki örnekler “kabiliyetler, işlevler ve başarılar” (Sen 1985 ve 1992), “haysiyet ve kendine saygı” (Çağatay 1998; Fukuda-Parr 1999), “vatandaşlık, katılım ve ses” ve “marjinalite ve sosyal dışlanma” (Townsend 2002; Burchardt 2000) kavramlarını temel alan genel yapıyı içerir.

Ancak yapılan pek çok gelişmelere rağmen, çok az dikkat çeken bir kritik boyut –kısaca tartışacağımız bir kaç önemli istisna ile- hane haklinin içinde ve hane halkları arasında zaman ve zamanın dağılımıdır. Basit olarak, devlet ve marketten hizmet ve mallara ulaşma kazanımına ek olarak Dünya nüfusunun değişen çoğunluğu için yaşam standartları ücretsiz ev isine de bağlıdır. Bu yüzden, zaman ev (ücretsiz) üretim aktivitelerinde harcanmak zorundadır. Örneğin, pişirme, son tüketici mallarına market satın almalarını dönüştürmek; temizlik, bir temiz ve sağlıklı ev ortamı sağlamak; bakım, gence çocuklar ve yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak vs. gelişmiş ülkeler için, özellikle fakir haneler arasında, zaman hanenin kullanımı için su, yakıt odun ve bedava mallar toplamak için harcanmak zorundadır. Dayanıklı ev aletlerinin eksikliği ve temel yapının yokluğu da rutin günlük ev işlerini yapmak ve mallar ve insanları varacakları yere taşımak için ihtiyaç duyulan zamanı artırır². Zaman ihtiyaçları ve onları karşılayacak hane haklinin yetenekleri hanelerin ve kişilerin yaşam standartlarını etkileyen varyasyonlar ve eşitsizlikler sonucuna bağlıdır. Yoksulluk esikleri ve yoksunluk önlemleri bu temel -ama hesaplanamayan - eşitsizlikleri kapsamaz. Zaman, bir ihmalin önemi nasıl olabilir? Amerika Birleşik Devletlerinin durumu için Vickery (1977) ve son zamanlarda Kanada için Harvey ve Mukhopadhyay (2007), İngiltere için Burchardt (2000) bir hayli önemli araştırma bulgularını ortaya koydular.

Araştırmalarımıza göre, bu analitik çerçeve geliştirmekte olan ülkeler bağlamında kullanılmamış³ ve bu makalede yapmayı planladığımız şey budur. Bu yüzden, geliştirilmiş bir analitik çerçeve geliştirilmelidir. Zaman ayarlı yoksulluk sınırlarının mevcut önlemleri gelişmiş ülkelerle ilgili konulardaki -ama geliştirmekte olan ülkeler için gerçekçi olamayacak- varsayımlar üzerine yapıldığı için bu modifikasyon zorunludur. Örneğin, tarım tabanlı ekonomilerde çok yüksek mevsimlik işsizlik karşısında, iş piyasasına zaman ayırma ne hazır olarak mevcut ne de yıl boyu ve / veya tam zamanlıdır. Ücretsiz işte zaman harcama, fiziksel konum olarak tek bir değer kullanımı ile ifade edilemez ve diğer hane halkının özellikleri ortalama / orta değer civarında fahiş varyasyonları gösterir. Bu çalışmada, bu oncu çalışmayı takip ederek gelişmiş analitik çerçeveleri geliştirmekte olan ülkeler için uygun hale getirdik ve Güney Afrika’daki duruma uyguladık.

Bu çalışma aşağıdaki gibi düzenlenmiştir. İkinci bölümde, bizim kendi metodolojik çerçevemizi geliştirilmede önemli olan iki zaman ayarlı yoksulluk önlemleri üzerinde çoğunlukla yoğunlaşan literatürün bir özetini verdik. Üçüncü bölümde, çalışmanın kapsamını geliştirdik ve analitik olarak argümanlarımızı oluşturduk. Dördüncü bölüm Güney Afrika’da verileri, zaman kullanım modellerinin açıklaması ve gelir yoksulluk karakteristiklerini özetler ve deneysel sonuçlarımızı sunar. Son bölüm olan besinci bölüm bazı gözlemleri ve elde edilen deneysel sonuçlardan çıkarılan politika önerileri sunar.⁴

1 Dünya bankası 1985 yılında satın alma gücü (purchasing power parity-PPP) değişim oranlarını kullanan 22 ülke için günde kişi başına 1\$ a göre temel yoksulluk tahminlerini verir (detaylı bilgi siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/WDI08supplement1216.pdf dosyasında bulunabilir). Tahminler, 1.08 \$ lik yoksulluk sınırı ile 1993 PPP ve 1.25\$ e yükseltile yoksulluk sınırı ile 2005 PPP değişim oranlarını kullanarak revize edildi. 1985den beri hane gelir ve masraf incelemeleri sağlayan ülkelerin sayısı kayda değer bir şekilde arttı. Su anda dünya bankasının yoksulluk izleme veritabanı 115 geliştirmekte olan ülkenin 600 anketinden daha çoğunu içeriyor. (Chen ve Ravallion 2008; UN 2009).

2 Üstelik ödenmemiş treme is olarak da gösterilen, mevcut malların ve hizmetlerin havuzunu genişleten “Üretim” olarak ödenmemiş faaliyetlerinin kavramsallaştırma ve dolayısıyla iyi varlıklı insanlar 1930’lardaki M. Reid, G. Becker (1970s), Mincer (1962), ve pek çok çağdaş feminist ekonomiste kadar uzanabilmektedir.

3 Gana’daki zaman yoksulluk sorunlarını analiz eden Bardasi ve Wodon (2006 ve 2009) hariç. Ancak onlar bizim tartıştığımızdan farklı bir çerçeve kullandı. Gelecek bölümde bu çalışmaları irdelleyeceğiz.

4 Bu makalenin, geliştirmekte olan ülkeler bağlamında kullanım için çeşitli önerilen yöntemler nasıl geliştirilebilir üzerine bilgi geliştirme amacı ile konu üzerinde açıklayıcı bir dizi makalenin ilki olduğunun farkına varınız.

1. ZAMAN-AYARLI YOKSULLUK SINIRI: LİTERATÜR İNCELEMESİ

İş ve iş dışı arasındaki zaman ayırma kararı, kişilerin yaşadığı ailelerin demografik yapısı ve ücretli çalışma saati başına kazanılan gelir düzeyi tarafından müştereken belirlenir. Günde 24 saati olan bir kişinin, gerekli kişisel zamanını (örneğin yemek, uyku, banyo ve diğer kişisel ihtiyaçlar) 24 saatte çıkardıktan sonra boş zamanının ne kadarını iste harcayabileceğine özgürce karar verilebildiği varsayılır. Vickery (1977: 28) ve Harvey ve Mukhopadhyay (2007: 60) tarafından belirtildiği gibi serbest tahsis için insanların sahip olduğu toplam zaman miktarı (T_m), onların ailelerine ayırdıkları gerekli olan zaman tarafından kısıtlanır. Temizlik, yiyecek hazırlama, ev bakımı, çocuk ve / veya diğer fertlerin bakımı için gerekli zaman (T_1) kompozisyonlarına bağlı olarak haneler arasında yaygın olarak değişir⁵. Şöyle ki çalışma zamanı hem aileyi sürdürmek için ücretsiz iş çalışma faaliyetlerinde harcanan zamanı hem de ücretli iş zamanını içerir. Bütün mallar ve hizmetlerin marketten sağlanmadığı artık kabul edilmektedir. Her hangi bir hane tarafından ulaşılabilir yaşam standartlarını gösteren herhangi bir iyi tedbir ücretli piyasa isine ilave olarak piyasa olmayan ücretsiz iş tarafından üretilen mal ve hizmetleri içerir. Ancak, standart yoksulluk sınırı, gerekli düzeyde minimum gelir / tüketim, para gelirine göre sadece hane halkı ihtiyaçlarını dikkate alır. Bununla birlikte, bu önlemler ücretsiz iş ihtiyaçlarındaki varyasyonları dikkate almadığı için standart yoksulluk önlemleri her hane hakkının ücretsiz iş için yeterli miktarda bir zamana sahip olduğunu varsayar. Özellikle, minimum standartların kesme seviyesinin hemen üzerinde bulunan gelir seviyesine sahip hane halkları onların hanelerinde gerekli ücretsiz çalışma zamanını tahsis etmek mümkün olmayabilir. Bu konuda temel olan zaman ayarlı yoksulluk sınırı Vickery tarafından 1977'de belirlendi.

Eğer minimal yoksul olmayanların tüketimi hem para geliri hem de ücretsiz çalışma ürünleri gerektirirse, resmi yoksulluk standartları ev ihtiyaçları doğru olarak ölçmeyeceğini Vickery (1977: 27) tartışır. Sadece ev işleri için mevcut T_1 çalışma saatlerine hane haklı sahipse standart gelir yoksulluk sınırı yeterli olur. Ama ücretli iş saatleri T_m ve T_1 farkından daha büyükse, o zaman ev bir zaman eksikliğine sahiptir ve yetişkin üyeler yeterli zamanı olanlar gibi aynı yaşam standartlarına ulaşmak için piyasada satın alınan hizmetler ve mallar ile gerekli ücretsiz çalışma ürünlerini bırakarak yerine getirmek durumundadır. Vickery'nin burada, ücretsiz iş zamanını, ödenmemiş çalışma süresinin (T_u) ve tersinin bağlayıcı olmayan asgari bir düzeyi hariç, ücretli çalışma zamanı / para geliri ile mükemmel bir şekilde ikame edilebildiğini farz ettiğine dikkat ediniz.

Vickery (1977) ücret dağılımını araştırarak zaman-yoksul haneleri dolaylı olarak belirler. O, T_1 ile T_m den çıkardıktan sonra, ücretli iş için mevcut olan zamanın miktarına bağlı olarak ücret düzeylerini (farklı ev tiplerinde yaşayan yetişkin başına kritik ücret gibi) hesaplar. Hanelerin farklı tipleri için inşa edilen kritik ücret kesmeleri ile kırsal alanda yaşayan tam gün işçilerinin (Vickery, insanların ne kadar zaman ücretli işte harcayacağını ve çalıştığı işte ne zaman tam gün çalışacağını da seçebileceğini varsayar) ücret dağılımlarını karşılaştıran Vickery potansiyel yoksulluğu belirler. Eğer ücret düzeyi kritik ücret düzeyinin altında ise o zaman hane gönüllü olarak zaman yoksulu olarak düşünülür, ama üzerinde ise o zaman saman yoksulu değildir. Vickery'nin bulguları tek yetişkin haneler, özellikle çocuklarıyla yaşayan tek kadın olduğu hane, zaman yoksulu olma ihtimali çok yüksektir.

Amerika birleşik devletlerinde zaman yoksulluk durumunu sunan Vickery öncü çalışmalarında 30 yıl sonra Harvey ve Mukhopadhyay Vickery'nin ölçümüne dikkat çekici bir modifikasyon getirerek Kanada için zaman ayarlı yoksulluk sınırlarını geliştirdi. Eğer insanlar ücretli çalışma zamanı miktarlarını seçebildiklerini varsayarsak, kritik ücret düzeyi analizi temel alan istemsiz zaman-yoksulu tanımlaması sadece mümkün olabilir. Dünya genelinde (gelişmiş ülkeler dâhil) ücretli çalışma zamanının çağdaş yapısı durumun böyle olmadığını gösterir. Bu, günümüz dünyasının, güvencesiz, düzensiz ve / veya yarı zamanlı işleri veren bir gerçektir. Şöyle ki, Harvey ve Mukhopadhyay (2007) insanların ücretli işte ne kadar zaman harcayacaklarına karar verme seçeneğine sahip oldukları rahatlatıcı varsayımını amaçladı.

Vickery'nin hesaplamalarına benzer şekilde, T_m den T_1 çıkardıktan sonra Harvey ve Mukho-

5 Kişisel ihtiyaçlar için gerekli zaman miktarı faaliyetler için toplumsal ortalama alınarak belirlenir. Benzer şekilde T_1 hanelerin farklı kompozisyonları (çocuk veya yetişkin sayısı) dikkate alan bu zamanının sosyal ortalaması olarak belirlenir. Kişisel kriter gerekli zaman ve T_1 seviyesi aynı kompozisyon özellikleri ile her hane ve yetişkin için belirlenir.

padhyay ücretli çalışma ve bos zaman arasında tahsil edilecek hanelerin farklı türleri için mevcut zaman miktarını (TA) elde eder. Eğer ücretli çalışma için bu mevcut zaman ücretli çalışmada harcanan gerçek zamanından daha az ise, bu hanenin bir sure açığı var demektir ki bu sadece hane-nin bos zamanı yok anlamına değil üstelik gerekli ücretsiz çalışma faaliyetleri için yeterli zamanı yok anlamına da gelir. Ücretli çalışma için mevcut ve gerçek zaman miktarları arasındaki fark hem Vickery'nin (1977) hem de Harvey ve Mukhopadhyay'nin (2007) ölçümlerinde neyin zaman açığı-nı/bolluğunu belirlediğidir.

Zaman yoksulu haneleri belirlemek için kullananlar metot ortaya çıktığında, Harvey ve Mukhopadhyay'nin ölçümü Vickery'nin metodundan önemli bir şekilde fark etti. Kritik ücret analizleri ile potansiyel yoksulluğu veren dolaylı metot yerine Harvey ve Mukhopadhyay (2007) zaman eksikliğinin para değerini hesapladı. Onlar, piyasada asgari ücret oranında ayarlanmış bir yenileme maliyeti uygulayarak, elde edilen miktarla olağan yoksulluk sınırının ayarladılar ve çalışan yoksul tarafından zaman açığı miktarının parasal eşdeğerini saydılar. Burada Harvey ve Mukhopadhyay ücretli çalışma, ücretli çalışma süresi sözleşme niteliğinden dolayı ücretsiz çalışma zamanıyla değiştirilemez veya ikame edilemez olduğu varsayılır. Ama ücretsiz çalışma zamanı, asgari bağlayıcı olmayan miktar (T_0) hariç, ücretli çalışma zaman/para geliri ile yine mükemmel bir şekilde ikame edilebilir.

Vickery'nin sonuçlarına benzer olarak Harvey ve Mukhopadhyay (2007: 75) çocuklu çalışan bekâr ebeveynler arasında zaman eksikliğinin yüksek bir oranını bulmuştur. Vickery aksine, Onlar, verilerle desteklendiği gibi Kanada'da bekâr annelerle benzer zorluklarla yüz yüze olan çok az bekâr babalar var olduğunu belirterek cinsiyet durumunu ele almadılar.

Yukarıda özetlenen her iki çalışma gelişmiş ülkelerin bağlamında zaman yoksulluk olayını in-celer. Bu konuda tek istisna Ganadan kanıt sağlayarak gelişmekte olan ülkelerin durumlarda özgü bazı konularda ortaya koyan Bardasi ve Wodon (2006) tarafından sağlanmaktadır. Ancak onlar el-deki durumu yakalamada yeterli olmayan bir çerçeve kullanırlar, örneğin yoksul olmamanın asgari standartları eldeki gelir ihtiyaçlarınca ve zaman ihtiyaçlarınca birleşik olarak yalnızca belirlenebilir. Bardasi ve Wodon deki yoksulluğun zaman boyutu onun tek boyutlu yoksulluk zaman boyutu üzerinde durur. Hem kavramsal hem de analitik olarak araştırmamızın bu ipucu burada tartıştığımız sedyen bazı farklılıklar taşır. Bardasi ve Wodon yoksulluk sınırlarının hesaplanmasında Dünya Ban-kası tarafından kullanılan ve zaman yoksulluğunun bir sayımını gerçekleştiren metodolojisi uygu-lar. Yoksulluğun sayım oranı ölçümleri için geçerli bütün eleştirilerin, Bardasi ve Wodon (2006) ta-rafından açıklanan zaman yokçuluk çizgisi için de geçerli olduğundan bahsetmeye ihtiyaç yoktur.

Çalışmalarındaki zaman, sadece yoksulluğu belirlemek için düşünülen özneliktir. Zaman yok-sulluk sınırı toplam kişisel çalışma saatleri (ücretli ve ücretsiz) göz önüne alınarak hesaplanır ve bir alt sınır toplam kişisel çalışma saatleri dağılımının orta değerinin 1,5 katına eşit olarak belirlenir; bir üst sınır orta değerinin 2 katına eşit olarak belirlenir. Eğer bir kişi ücretli ve ücretsiz çalışmalarda sosyal medyandan daha fazla zaman harcarsa, o zaman o kişi zaman yoksulu olarak adlandırılabil-ir. Öncelikle, seçilen bu iki esik keyfidir. İkincisi, zaman yoksulu olacak bir kişi için, ücretli ve/veya ücretsiz çalışmada uzun saatler harcama yaşadıkları hanenin gelir düzeyinden bağımsız yeterli bir durumdur. Üçüncü olarak, ücretsiz is yapmada uzun saatler harcayan piyasadaki çalışan insanlar yüksek ihtimaliyette zaman yoksunu çıkacaklardır, ama bu aşırı gelir yoksulluk koşulları altında yaşıyor olan işsizlere karşı önyargıya neden olabilir.

Daha yeni bir çalışmada, Bardasi ve Wodon (2009) zaman yoksulluğu üzerinde gelir yoksul-luğunun etkisiyle ilgili onların eksikliğini kapatmayı amaçladı. Para gelir yoksulluğu göre fakir ve fakir olmayan olarak insanları kategorize ederek, zaman yoksulluk sınırından daha uzun çalışan-lar olarak para gelir yoksulu grup arasındaki zaman yoksulu insanları belirlediler. Bu gruba, eğer verilen zaman açlık sınırı altına düşen çalışma saatlerini azaltırlarsa gelir yoksulu grubuna düşe-bilecekleri de eklediler. Ancak, zaman ihtiyaçları ve para gelir ihtiyaçlarıyla birleşik olarak zaman yoksulluğunu belgeleme olayı, yukarıda açıklanan zaman ayarlı yoksulluk sınırlarının aksine, ikinci analiz ile ele alınamaz. Verilen yüksek işsizlik oranları, ücretli is zamanı Bardasi ve Wodon'nin dü-şündüğünden daha fazla kısıtlayıcı olabilir. İnsanlar seçeneklerini değiştirerek zaman yoksulluk problemlerini çözmek ve ücretli çalışma saatlerini azaltmakta özgür olduğunu varsaymak bir ge-

lişmekte olan ülke bağlamında çok uygun düşünölemeyebilir.

2. ÇALIŞMA KAPSAMI VE ÖNERİLEN YAKLAŞIM

Yukarıda özetlendiğı gibi (bazı metodolojik farklılıklara rağmen) zaman-yoksulluk önlemleri, sinirli bir kaynak olarak zaman ayırmayla ilgili insanlar arasında eşitsizlikler ve yoksul zaman boyutuna karşı duyarsız olunduğı için geleneksel yoksulluk önlemleri üzerine yaygın eleştirel bakisi paylaşırılar. Her bir tedbir, yoksulluk geleneksel ölçüm sınırlamaları aşmak için bir yol sağlar, ancak bakış açıları daha çok gelişmiş ölkelerdeki olaylar ve sorunlar, özellikle yoksulluk durumlar, üzerinedir. Örneğın, Vickery (1977) hanelerin zaman gereklilikleri asgari yeterlilikte yaşam standartları için düşünölmek zorunda olduğı fikrini ortaya koyarken, kafasındaki şey çalışan bir ebeveynin ya ücretsiz gerekli çalışmayı yerine getirecek ikinci vardiya yapmak ya da onları piyasadan temin etme zorunda olduğunu gerçeğiydi. Böylece çalışan bir ebeveynin daha çok zaman ya da yeterli bir yaşam standardına ulaşmak için daha yüksek bir gelir seviyesine ihtiyacı olur. O zaman, Vickery'nin tam zamanlı istihdam varsayımı gelişmiş ölkelerde istihdam modellerinin son durum ile uyuşmadığını tanımlayarak Harvey ve Mukhopadhyay (2007) zaman yoksul hanelerin belirlenmesi için geliştirilmiş bir yöntem ortaya koydu. Deliller, sadece gelişmiş ölkelerde değil, dünya genelinde insanların çalışma saatlerini seçemediklerini ve tam gün çalışmanın artık bir sosyal norm olmadığını ortaya koyar, Şuan ki deliller tam zamanlı istihdam varsayımı zayıflatır. Yarı zamanlı, düzensiz ve gayri resmi istihdam payındaki artış ile özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda (ILO 2002), düzenli tam zamanlı iş saatlerinden daha fazla veya daha az saat işte zaman harcamak çalışan için son derece olasıdır. Ancak tüm bu durumlar daha çok gelişmiş ölkeler bağlamında tartışıldı. Tam istihdam varsayımı dışında, Gelişmekte olan bir ülke açısından mevcut önlemlerin olası sınırlamaları henüz tartışılmamıştır.

Gelişmiş ölkelerdeki durumların aksine, bazı gelişmekte olan ölkelerde pazar girdileri ve / veya devlet hazırlama seçenekleri vatandaşlar için mevcut olamadığı pek çok ücretsiz çalışma faaliyetleri vardır. Bu şimdiki çalışmada ortaya koymak istediğimiz merkezi noktasıdır. Basitçe söylemek gerekirse, asgari bağlayıcı olmayan, ikame edilemeyen miktar (T₀) hariç, daha önceki çalışmada mükemmel ikame ücretsiz iş faaliyetlerinin varsayımını sorgularız. Gerçekten ücretli çalışma saatlerine benze olan ücretsiz işin ikame edilemeyen miktarı ülkenin gelişme düzeyine bağlı olarak yüksek oranlarda değişir. Gelişmekte olan bir ülke bağlamında ücretsiz işin ikame edilemeyen miktarı ücretsiz çalışma, yakıt toplama ve su çekme gibi faaliyetleri içerdiğinde, sözleşmeli ücretli çalışma süresi kadar bağlayıcı olabilir. Hanen için su toplayacak birini kiralamak yüksek oranda mümkün olduğu için, bu aktiviteler üzerine zaman harcama piyasada mükemmel bir şekilde ikame edilebilir olarak düşünölemez. Çünkü öyle pazarlar genellikle mevcut değildir. Ücretsiz çalışmanın ikame edilmeyen bölümünü ücretli iş kadar ne kısıtlayıcı ise ne yapar? O zaman pek çok gelişmekte olan ölkelerde ücretsiz çalışmanın ikame edilebilirliğinin düşük ya da sıfır ihtimalini veren yukarıda açıklanan ücretsiz çalışma zamanı (T₁) sorunlu hale gelir.

T₁ tanımına benzer olarak, hem Vickery (1977) hem de Harvey ve Mukhopadhyay (2007) kişisel gerekli süre için ölçüt gerekli seviye olarak toplumsal ortalamayı (24 saat ve T_m arasındaki fark) belirledi⁶. Bu kişisel gerekli zamanı gösterdiği için, hiçbir zaman değişikliği / ayarlamalarına her iki çalışmada da izin verilmez. Bu nedenle, gerekli faaliyetlerde harcanan zaman miktarına göre insanlar arasındaki varyasyonlar ihmal edilebilir olduğu kabul edilmelidir. Ancak deliller, bazı durumlarda insanların kişisel ihtiyaçları için zamanlarını ikame ettiklerini gösterir. Örneğın, çalışma için gerekli zamanı karşılamak için bazen uyuklarından odun verilirler. Özellikle, harcamaya ihtiyacı oldukları hem ücretli hem de ücretsiz çalışma zamanını ikame edemedikleri durumları göz önüne alınız. Onlar kendilerini uzun süre için son olan kalıcı zaman yükleri ile bulur.

Genellikle 12-13 saat gün sınırı olan bir ücretli işin, bir yeni hukuk mezununun çok uzun saatleri alması gerektirdiğini düşününüz. Aile etkinliklere katılımı ve / veya uyku için yeterli zaman gibi ücretsiz işler için haftada yeterli saatleri olmayabilir. Böyle durumları zaman yoksunluğu olarak adlandıracğıız. Zaman yoksunluğu insanların eksik zamanlarını ayarlamalarına göre insanları

6 Vickery Michigan (ABD) 1966 zaman kullanımı anketinden elde edilen gözlenen ortalamayı kullanır, ve her yetkisin için hafta başına gerekli boş zaman olarak ona on saat daha ekler. O zaman her yetişkinin her hafta 81 saatlik geçindirmeye ihtiyacı olduğu kabul edilir. Yetişkin başına kişisel geçim için gerekli hafta başına toplam 87.5 saat ve gün başına toplam 12.5 saat üreterek, Harvey ve Mukhopadhyay 1988 Kanadalı araştırmasından benzer şekilleri kullanır ve bu gerekli kişisel faaliyet zamanına günde 2 saat daha ekler.

kategorize etme ve tanımlamamıza imkân sağlar. Böylece, örneğimizdeki genç avukat zaman yoksunu olarak gösterilebilir.

Ücretli isin çok uzun saatleri sadece zaman yoksunluğuyla sonuçlanmaz üstelik ücretli is ile beraber ücretsiz isin uzun saatleri ya da ücretsiz isin yeterince uzun saatleri de zaman yoksunluğuyla sonuçlanabilir. Örneğin, Güney Afrika'da kırsal ticari alanlarda yaşayan meslektaşları ortalama olarak hemen hemen 13 saat harcarken, iki ya da daha fazla çocuğu ile eski vatanda yasayan bir bekâr ebeveyn ücretsiz isleri yapmada on saatten daha fazlası zaman harcar.

Benzer şekilde, New York gibi bir metropolde bir taksi sürücüsü olan yoksulluk altında çocuklarıyla birlikte yaşayan ve temizlik, pişirme, çocukları ve kendinin banyo ihtiyacı için su toplamak zorunda olan bir işsiz bekâr ebeveyn ya da dünyanın birçok yerinde gayri resmi şartlar altında çalışan bir hizmetçi (özellikle gelişmekte olan ülkeler) genellikle günde 24 saat hizmete açıktırlar ve zaman yoksunu da olabilirler. Genç avukat çok uzun çalışma saatlerine maruzken, ev isi üretme faaliyetleri yüksek alınan gelir ve mevcut piyasa ikameleri sayesinde sıfıra yakın azaltılabilirler. İş gününün uzunluğunun tahsisi üzerinde daha çok kontrol kazanma beklentisi de makuldür. Bizim verdiğimiz diğer örneklerde, insanlar ne yakın ne de uzak bir gelecekte öyle umutlara sahip değildir. Kişinin kazanma yeteneğinin birbirine bağlılığı temel alan ve ücretli çalışma ve ücretsiz çalışma için gerekli zaman diye tanımlayabileceğimiz bu kalite farkını öne çıkarmak önemlidir.

Avukat ve taksi sürücüsü kesinlikle zaman yoksunudur, ama onların zaman yoksunluk durumlarını ikisinininse zaman fakiri olduğunu göstermez. Bu basit örnekte, birincisi ikincisinden daha büyük bir yeteneğe sahip olduğunu gözlemlemek mümkündür. Gelişmekte olan bir ülkenin bakış açısından varsayımsal bir örnek yardımıyla zaman yoksunluk ve zaman yoksulluk arasındaki farkı ortaya koyalım.

Aynı kompozisyona sahip eşit büyüklükte iki bekâr yetişkin haneye (sırasıyla yetişkin A ve B üyesi) sahip olduğunuzu varsayalım. Üstelik hem A hem de B üyesi kişisel aktiviteleri için günde 12 saat harcamak zorunda olduklarını varsayalım ki bu onların toplumsal ortalamasına (T_n^A) karşılık gelir. O zaman her ikisi için de ücretli iş ve ücretsiz işe ayrılacak toplam zaman (T_m) da 12 saat olur ($24 \text{ sat} - T_n^A$). Hanelerin kompozisyonları aynı olduğu için, ücretsiz iş için gerekli zaman (T_1) ve ücretli iş için mevcut zaman (T_p^A) dört saate eşit olur ki o ücretsiz çalışma zamanı için gerekli zaman (T_1) çıkarıldıktan sonra çalışma için toplam mevcut zamandan artık mevcut zaman olarak elde edilir. Bu ifadelerin bir özeti tablo 3.1 de semalarla gösterilmiştir.

Tablo 3.1 Benchmark Düzeyleri (günde saat)

	Kişisel gerekli zaman (sosyal ortalama) (T_n^A)	Çalışma için toplam mevcut zaman (T_m)	Ücretsiz çalışma için gerekli zaman (T_1)	Ücretli çalışma için mevcut zaman (T_p^A)
Kişi A	12	12	8	4
Kişi B	12	12	8	4

Yukarıdaki her kategori için sosyal ortalamalar verilen A ve B'nin gerçek gözlemlenen zaman kullanım durumları tablo 3.2 de görüldüğü gibidir. Her ikisi de ücretli çalışmaya katılır, yani, piyasada istihdam edilir. Ama kişi A ücretli iş yapmada dokuz saat harcarken, kişi B günde sadece üç saat çalıştığı yarı zamanlı bir işe sahiptir. Ücretsiz çalışma zamanına göre, kişi A aslında beş saate ve kişi B on bir saat harcar. Kişi B'nin su ve elektriğe ulaşmanın mevcut olmadığı kırsal bir alanda yaşadığı ve/veya kişi B'nin uzun süreliğine bakım gerektiren bir çocuğun bakıcılığını yapmak zorunda olduğu durumu düşünelim. Böylelikle, aşağıda gösterildiği gibi kişi B, temizlik, yemek pişirme ve/veya çocuk bakımı üzerine kişi A tarafından harcanan zamanın iki katından daha fazlasını harcar. Son olarak, A ve B'nin her ikisi de kişisel gerekli zamanının sosyal ortalama seviyesinden iki kat daha az uyuma, banyo ve diğer aktiviteler gibi kişisel aktivitelerde on saat harcarlar.

Tablo 3.2 Bilfiil harcanan zaman (günde saat)

	Bilfiil ücretli çalışma zamanı (T_p)	Bilfiil ücretsiz çalışma zamanı	Bilfiil gerekli zaman (T_n)	Zaman açığı ($T_p^A - T_p$)	Zaman yoksunluğu ($T_p^A - T_n$)
Kişi A	9	5	10	-5	2
Kişi B	3	11	10	0	2

A ve B'nin eşit derecede zamanı yoksun olmasına rağmen karşı karşıya kaldıkları zaman yoksulluğun farklı olduğuna dikkat ediniz. Biz bunu Harvey ve Mukhopadhyay'nin modifiye edilmiş zaman yoksulluk önlemini uyguladığımız zaman açık olarak gözlemledik. Çalışma için mevcut toplam zamandan T_1 çıkararak ücretli çalışmanın mevcut zamanını elde ederiz. Ücretli çalışma için mevcut zaman her iki durum içinde 4 saate eşittir. Kişi A aslında dokuz saatini istihdamda harcadığı için beş saatlik zaman açığı ile yüz yüze kalır. Oysaki kişi B'nin zaman açığı yoktur, gerçekten, istihdamda sadece üç saat çalışan B bir zaman artısına (bir saat) sahip olduğu görülür. Toplam çalışmada (ücretli + ücretsiz zaman) hem A hem de B nin dört saat harcadığı gerçeğini düşünmek-sizin, tablo 3.2 de görülebileceği gibi kişi B zaman zengini olarak ortaya çıkarken, yalnızca kişi A zaman fakiri (5 saatlik zaman açığı) olarak belirlenir.

Her iki hane için geleneksel yoksulluk sınırı hanelerin aynı kompozisyonsal karakterleriyle verilen gelirin aynı düzeyinde ayarlamış olacaktı. Ancak, zaman ayarlı yoksulluk sınırı (Harvey ve Mukhopadhyay'nin önlemi) istihdamda daha uzun süre çalışan A'nın durumunda bir zaman ayarlamasına ihtiyacı belirler. Diğer taraftan, aynı çalışma zamanını harcamasına rağmen bile (ancak ücretsiz işte daha fazla), standart gelir yoksulluk sınırı kişi B için ilgili ve yeterli olarak önerilirdi. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerin bağlamındaki zaman ayarlı yoksulluk ölçümü sorunları uygulama bu ülkelerin bazı özellikleri ortaya çıkarır. Gelişmiş ülkeler için uygun önlemlerle ilgili durum yoksulluk ölçümünde tamamen istenmeyen bir on yargıya yola açabilir.

Bu bölümde, bir zaman ayarlı yoksulluk önleminin nasıl zaman yoksunu olan ve üstelik uzun surede çalışan ama ücretsiz işte daha çok zaman harcadığı için zaman fakiri olarak tespit edilmeyen insanlara karşı on yargılı sonuçlara yol açabileceğini varsayımsal olarak göstermeye çalıştık. Gelecek bölümde herhangi bir modifikasyon yapmadan Harvey ve Mukhopadhyay'in önlemlerini uyguladığı güney Afrika verilerini kullanarak elde edilen deneysel sonuçlara gideceğiz.

3. VERİ VE DENEYSEL SONUÇLAR: GÜNEY AFRİKA ÖRNEĞİ

Deneysel analizimizde kullandığımız veriler 2000 yılında Güney Afrika'da uygulanan ilk zaman kullanımı anketinden sağlanmıştır (TUS 2000). Anket dokuz ili kapsamaktadır. Her hanenin içinde en çok iki kişi (on yas ve üstü) seçilmiş ve önceki gün yaptıkları aktivitelerin ne olduğu sorulmuştur. Bütün aktivitelerin bir listesi ek A da tablo A1 de verilmiştir.

Toplam örneklem büyüklüğü 14209 katılımcıyı içeren 8327 hanedir. Kullandığımız alt örneklem (6 387 hane) bir- iki- ve üç-yetişkinli haneleri içermiştir. Bu hanelerin yüzde 32 (2 019 hane) tek yetişkinlidir ve yüzde 42 si (2720) iki yetişkinli hanedir. Kalan yüzde 26 (1648) üç yetişkinli hanelere karşılık gelir. Tam bilgi sadece en fazla iki yetişkinli haneler için mevcuttur.⁷

Haneleri yoksulluk durumunu ve hanelerin yerlerini dikkate alarak bir arada gruplandırdık. Haneler ilk defa kentsel ve kırsal bölmelerle kategorize edildi. Kentsel hane resmi ve gayri resmi olarak iki gruba ayrıldı. Resmi kentsel yerleşim alanları geleneksel konut banliyö alanları ve şehir ya da kasaba merkezlerini kapsar; bu alanlardaki yerleşikler genellikle orta gelirli veya zengin hanelerdir. Diğer taraftan gayri resmi alanları, kenar mahalleler ve gecekonduları kapsamaktadır.

Örneğimizin demografik yapısı ve diğer seçilen özellikleri Ek A da Tablo A2 de özetlenmiştir. Alt örneklemdeki hanelerin çoğunluğu (yüzde 51) resmi kentsel alanlarda yasar ve bunu gayri resmi kentsel alanlarda yaşayan aileler yüzde 11 ile takip eder. Nüfusun geri kalan kısmı kırsal alanlarda ya kırsal ticari veya kırsal koy alanlarında yasar (sırasıyla yüzde 32 ve yüzde 7). Örnek üzerinde daha fazla bilgi için Ek A'daki A2.1–A2.4 tablolarına bakınız.

⁷ Üç yetişkin olan haneleri içererek kullandığımız ikame yöntemi için ek B ye bakınız.

Ölçüt olarak hane geliri düzeyini kullanarak yoksulluk durumlarına göre de haneleri gruplandırdık. TUS 2000, hanenin olağan aylık geliri üzerinde sadece bir tek kategorik değişken içerir. Katılımcılardan on değer aralığına göre aylık gelirlerini göstermeleri istendi ve bu çalışmanın amacı için her kategorinin orta değeri hane başına bilfiil aylık gelir olarak belirlendi. Elde edilen orta düzeyler farkı hane büyüklükleri için Oxford eşdeğer skalasını kullanarak elde edilen Pazar Araştırmasının Asgari Geçim Düzeyi Bürosunu temel alan gelir yoksulluk sınırı (Tablo A3) ile karşılaştırıldı.

Buna göre, Güney Afrika'da toplam nüfusun yüzde 52 yoksulluk altında yaşıyor (tablo 4.1). Kadın ve Afrikalı olmak, üç yetişkinli evde yaşamak, en az iki çocuk sahip olmak, istihdam edilmek ve kırsal / köyde ya da gayri resmi kentsel alanlarda yaşamak yüksek oranda gelir yoksulluğuyla ilişkilidir. Kadın nüfusu gelir yoksulu hanelerde yaşayanların yüzde 58 ine karşılık gelir ve gelir fakiri nüfusun yüzde 92 si Afrikalıdır. İşsiz ya da ekonomik olarak aktif olmayan nüfus toplamının yüzde 30unu içerir. Yerleşim yeri nedeniyle, gelir yoksulu nüfusun yüzde 47 si eski yerleşim alanlarında ve yüzde 13u kentsel gayri resmi alanlarda yaşıyor. Onların yüzde 33'u kentsel resmi alanlarda yaşıyor (Tablo 4.1).

Tablo 4.1 Örnek karakteristikleri: Gelir Yoksulluk durumları

	Gelir yoksulu (%52)	Gelir yoksulu değil (%48)	Toplam (%100)
% Kadın	58	53	56
% Afrikalı	92	53	73
% Renkli / Asya	7	14	10
% Resmi Kentsel	32	70	51
% Kayıt dışı Kentsel	13	8	11
% Eski Yerleşim Alanı	47	16	32
% Kırsal	8	6	7
% çalışan	34	58	4
% Ekonomik Olarak Aktif Olmayan	9	4	7
% İşsiz	27	19	23
% Çalışma Yaşında değil	29	19	24
% Tek Yetişkin	19	23	21
% İki Yetişkin	44	51	47
% Üç Yetişkin	38	26	32
% Çocuksuz	25	52	38
% Bir Çocuk	22	22	22
% İki Veya Daha Fazla Çocuk	52	26	40

Zaman fakiri haneleri belirlemek ve onların zaman açığı derinliğini tahmin etmek için geleneksel gelir yoksulluk önlemin ötesine giden Harvey ve Mukhopadhyay'nin (2007) önlemini aşağıdaki adımlarla açıklandığı gibi takip ederiz:

1.Adım: Kişisel Gerekli Zaman ve Tm'nin türetilmesi

Harvey ve Mukhopadhyay a benzer olarak, kişisel gerekli zaman için, sadece çalışma yaşında (15 den büyük 66 dan küçük) olan kişilerin dikkate alarak her çalışma faaliyeti üzerinde harcanan zamanın medyan seviyesini çıkardık. Çalışma yaşında olmayan çocuklar ve yaşlıları bizim örneklemimizden çıkardık çünkü uyumaları için gerekli zaman (diğer gerekli zaman kategorileri için de benzer şekilde) çalışma yaşındaki yetişkinlerden çok farklı olabilir. Üstelik işsiz/ekonomik olarak aktif olmayan kişiler eğlence zaman aktivitelerinin yanında önemli bir oranda daha uzun süre uyuma üzerinde zaman harcadığı gerçeğini göz önünde bulundurarak referans grubumuzu çalışan yetişkinlerle sınırlandırdık. Şekil A1 uyku, eğlence ve gerekli bakım için harcanan zaman dağılımını gösterir. Çalışma yaşındaki çalışanlar için eğlence uyku ve gerekli bakım zamanının medyan düzeyleri sırasıyla 210, 540 ve 120 dakikaya eşittir ki bu günde toplam 870 dakika (14.5

saat) eder⁸. O zaman toplam çalışma için mevcut zaman (Tm) kişisel gerekli zaman 24 saatten çıkarıldıktan sonra elde edilen kalan olarak hesaplanır ki bu Güney Afrika'daki 9.5 saate karşılık gelir.

Vickery'de 10,5 saat iken, kişisel gerekli zaman tahminleri Harvey ve Mukhopadhyay e göre 12,5 saat olarak belirtilir. Vickery günde 12.5 saat ortalamasını kullanır; bu tahminler Michigan (ABD) 1966 zaman kullanımı anket elde edilen yeme (1.2 saat), dinlenme (0,3 saat), uyku (7.6 saat), ve kişisel bakım (1.1 saat) bilgilerini içerir ve her yetişkin için haftada gerekli boş zaman olarak on saat daha fazla ekler. O zaman her yetişkinin her hafta 81 saatlik bakıma ihtiyacı olduğu varsayılır. Harvey ve Mukhopadhyay 1998 Kanada çalışmasında 10,5 saatin benzer karşılaştırmalarını kullanır ve her yetişkinin kişisel geçimi için gerekli haftada 87,5 saat ve günde toplam 12,5 saati düşürerek bu gerekli kişisel aktivite zamanına iki saat daha eklerler. Daha önceki tahminlerle karşılaştırınca, Güney Afrikalı yetiksizler uykuda daha fazla zaman harcar ki bu Amerika Birleşik devletleri ve Kanada ile karşılaştırınca Güney Afrika'da daha yüksek oranda bir işsizliği gösterir.

2.Adım: Gerekli Hane İş Minimum (T1) türetilmesi

Harvey ve Mukhopadhyay takip ederek 16 yaşından daha genç çocukların yaşadığı hanelerin ve hanelerdeki yetişkinlerin sayısı üzerinden ücretsiz çalışma koşulunun ortalama gerekli minimumunu hesaplarız. Onların metoduna benzer olarak, ortalamalar kendini -ev işi⁹ için başlıca sorumlusu (6387 dışında 5425 hane) -ev kadını olarak rapor eden yetişkinlerden birinin olduğu hanelerden elde edilir. Aşağıdaki Tablo 4.2 Güney Afrika'daki durumda hanelerin farklı tiplerini özel ücretsiz çalışma zamanının koşullu ortalamalarını sunar.

Tablo 4.2. Yetişkin başına T₁ Tahminleri (dakika)

	Çocuk yok	Bir çocuk	İki ya da daha çok çocuk
Tek yetişkin	151.11	306.80	392.54
İki yetişkin	145.80	203.83	234.43
Üç yetişkin	130.52	166.60	201.48

3.Adım: Zaman Açığı / Fazlasının türetilmesi

Tm den T1 çıkararak istihdam çalışması için mevcut zamanı elde ederiz. O zaman, Güney Afrikalıların ücretli çalışma üzerinde harcadığı bilfiil zamanı ile istihdam çalışması için mevcut zamanı karşılaştırarak, onların bir zaman açığı ya da fazlasıyla yüz yüze olup olmadıklarını elde bulabiliriz. Zaman açığı eksik olan ücretsiz çalışma zamanı ikame etmek için daha çok para gelirine ihtiyaçları olduğunu ima eder. Bu haneler için zaman ayarlı yoksulluk sınırı gerekli olan miktar ve ücretsiz iste harcanan zaman arasındaki farkı telafi etmek için gerekli olan gelir miktarını da kapsar.

Bu nedenle, tahminlerimiz toplam nüfusun yüzde 18 nin zaman açığıyla yüz yüze olduğunu gösterir. Harvey ve Mukhopadhyay'nin bulgularını destekleyen tek yetişkin haneler arasında daha yüksek bir oranda (yüzde 34) zaman fakiridir (Tablo 4.3). Zaman fakir olan tek yetişkin hane halkı arasında, yüzde 25 iki ve/veya daha fazla çocuk sahibi, yüzde 14 bir çocuk sahibidir (Ek A daki tablolar A.4 ve A.5).

Tablo 4.3 Zaman açığı / fazlası olan Nüfusun Yüzdesi

	Zaman artışı olan haneler	Zaman açığı olan haneler	Toplam
% tek yetişkin	66	34	100
Sütun Yüzdesi	17	38	21
% iki yetişkin	82	18	100
Sütun Yüzdesi	47	46	47
% üç yetişkin	91	9	100
Sütun Yüzdesi	36	16	32
% Toplam	82	18	100
Sütun Yüzdesi	100	100	100

⁸ Ortalama olarak çalışma yaşında Güney Afrika yetişkinleri 9 saat 20 dakika uyumada, 2 saat 38 dakika bakım aktivitelerinde, 3 saat 5 dakika ücretsiz çalışmada, ve 2 saat 40 dakika ücretli çalışmada zaman harcarlar.

⁹ Evde bakım üzerinde harcanan zaman kriteri için (onun durumunda ev idaresi), Vickery ev idaresinin diğer ücretsiz çalışma zamanı aksine büyük değişimlere tabi olduğunu düşünerek sadece piyasada full time çalışan kadınların zaman ayrımını dikkate alır. Harvey ve Mukhopadhyay onun üzerinde önemli bir değişiklik görmez, ve çalışan ve çalışmayan katılımcılar arasında bir ayrım yapmaz. Burada Harvey ve Mukhopadhyay takip ederken biz de bu ayrımı yapmayacağız.

Tablo 4.4 zaman açığı / artışının derinliği hakkında bilgi sağlar. En az bir çocuk ile yaşayan ve piyasada çalışan tek yetişkinli evler hariç, ortalama olarak bütün haneler bir zaman fazlasına sahiptirler.

Tablo 4.4 Yetişkin başına ortalama zaman açığı / Fazlalığı (dakika)

	Tüm yetişkinler işsiz/aktif olmayan	Bir çalışan yetişkin	İki/üç çalışan yetişkin
Tek yetişkin			
Çocuksuz	345.72	62.41	
Bir çocuklu	215.96	-31.22	
İki ya da daha fazla çocuklu	112.07	-64.05	
İki yetişkin			
Çocuksuz	383.79	225.09	85.72
Bir çocuklu	299.30	161.81	96.42
İki ya da daha fazla çocuklu	260.48	136.43	11.88
Üç yetişkin			
Çocuksuz	337.26	265.24	154.89
Bir çocuklu	301.79	195.28	139.75
İki ya da daha fazla çocuklu	279.70	195.49	131.51

Yukarıdaki tahminleri kullanarak, bir zaman açığı olan haneler için geleneksel yoksulluk sınırı üzerinde zaman açığının parasal değeri ekleyerek Güney Afrika için yeni bir zaman ayarlı yoksulluk sınırı kurulabilir. Zaman ayarlı yoksulluk sınırı düzeylerini oluşturmanın dışında, buradaki amacımız, bu önlemler herhangi bir modifikasyon yapmadan gelişmekte olan ülkelere uygulandığı zaman, onların zaman yoksunu olduğu gerçeğine rağmen, zaman fakiri gruplar arasında yer almayan bazı insanların var olabileceğini göstermektir.

Gerekli kişisel aktiviteler için benchmark seviyesi ve gerekli kişisel aktivitelerde harcanan zamanın miktarı arasındaki farkı hesaplayarak haneleri zaman yoksunluk durumlarına göre sınıflandırdık ve gerekli kişisel aktiviteleri yapmada benchmarktan daha çok ya da az zaman harcayan aile yetişkinlerinin hanelerini belirledik. Bunu kullanarak, yetişkin üyelerinin zaman yoksunu (TD-time deprived) olanları zaman yoksunu olmayanlara (NTD -not time deprived) göre haneleri kategorize ederiz. 1) gelir yoksulu ve zaman yoksunu (PTD-poor and time deprived), 2) gelir yoksulu değil ama zaman yoksunu (NPTD), 3) gelir yoksulu, ama zaman yoksunu değil (PNTD not income poor, but time deprived), ve 4) ne gelir yoksulu ne zaman yoksunu (NPNTD-neither income poor nor time deprived).

Tablo 4.5 zaman yoksunluk durumuna göre örneğimizin demografik karakteristiklerini sunar. Gözlemlenebileceği gibi kadın olmak, Afrikalı olmak, eski yerleşim yerinde yaşamak, yaşlı olmak (çalışma yaşında olmamak), tek yetişkinin olduğu hanede yaşamak ve en az iki çocuğa sahip olmak gelir yoksulu ve aynı zamanda zaman yoksunu olma ile yüksel oranda ilişkilidir.

Tablo 4.5 Örnek Özellikleri: Gelir Yoksulluk ve Zaman yoksunluk durumu

	PTD	NPTD	PNTD	NPNTD	Hepsi
% Kadın	61	47	58	55	56
% Afrikalı	92	54	92	52	73
% Renkli / Asya	7	16	7	13	10
% Resmi Kentsel	24	70	34	70	51
% Kayıt dışı Kentsel	13	10	14	7	11
% Eski Yerleşim Alanı	51	11	46	17	32
% Kırsal	12	9	7	5	7
% Çalışan	49	81	31	52	46
% Ekonomik Olarak Aktif Olmayan	12	6	30	22	23
% İşsiz	7	2	10	5	7
% Çalışma Yaşında değil	32	11	28	22	24
% Tek Yetişkin	44	35	13	19	21
% İki Yetişkin	39	50	45	51	47
% Üç Yetişkin	17	15	42	30	32
% Çocuksuz	21	52	26	52	38
% Bir Çocuk	19	22	23	22	22
% İki Veya Daha Fazla Çocuk	60	26	51	26	40

Not: her hücrenin başlık satırındaki evlerde yaşayan grupların yüzdesini karşılık geldiğinden satırların toplamı 100 etmez. Örneğin ilk hücredeki 61, PTD hanelerinde yaşayan insanların yüzde 61'inin kadın olduğunu gösterir.

Üstelik tablo 4.6 daki durumlar Güney Afrika'da toplam nüfusun yüzde 52 sinin gelir yoksulluğu altında yaşadığını gösterir. Toplam nüfusun neredeyse yüzde 10 zaman yoksulluğunun yani sıra gelir yoksulluğu da çekmektedir. Ancak, gelir yoksulu ve zaman yoksunu arasındakilerin yüzde 46'ı (tablo 4.6 da gölgelenmiş hücreler) eksikliği bırakın zaman fazlalığına sahip olduğu ortaya çıkar ve bu nedenle bu insanlar için zaman ayarlaması düşünülmez. Zaman yoksunu ve gelir yoksulu hanelerin diğer yüzde 54'u Harvey ve Mukhopadhyay'nin önlemi tarafından zaman yoksunu olarak belirlenir ve yoksulluklarının standart sınır düzeyi onların yüz yüze oldukları zaman yoksunluğunun miktarı ile ayarlanabileceği önerilir.

Tablo 4.6 Zaman Açığı / Fazlası olan Nüfus Yüzdesi: Gelir Yoksulluk ve Zaman Yoksunluk Durumları

	PTD	NPTD ¹	PNTD	NPNTD	Toplam
% zaman artışı haneler	5	2	50	43	100
Sütun Yüzdesi	46	15	96	93	82
% zaman açığı haneler	28	49	9	15	100
Sütun Yüzdesi	54	85	4	7	18
% toplam	9	10	43	37	100
Sütun Yüzdesi	100	100	100	100	100

PTD haneleri arasında, bazıları zaman yoksunu bazıları zaman zengini olarak görülür. Bu noktada, su soruları sormak gerekir: bu iki grup arasında bu farkı yaratan nedir? Niçin PTD hanelerinin bazıları zaman yoksunluğu göstermez? Bu gelir yoksulu ve zaman yoksunu insanlar, zaman zengini olarak, kimlerdir?

Zaman yoksunu haneler arasında bu gözden kaçan grupların bazı karakteristikleri Tablo 4.7'de sunulur. Görülebileceği üzere, kadınlar yüzde 65 ve Afrikalılar yüzde 92'dir. Yüzde 42'si tek yetişkinli hanelere karşılık gelirken, yüzde 35 iki yetişkinli hanelerde yasar. Tek yetişkinli haneler arasında yüzde 71 iki ya da daha fazla çocukludur (Tablo A6'ya bakınız).eski yerleşim yerinde yaşamak bu grup içine düşme ile yüksek oranda ilişkilidir (Tablo 4.7 ve tablo A7 bakınız). Çalışıyor yasta ol-

mamak, tek yetişkin olmak ve üstelik en az iki çocuğa sahip olmak da grubun diğer muhtemel karakteristikleri arasındadır.

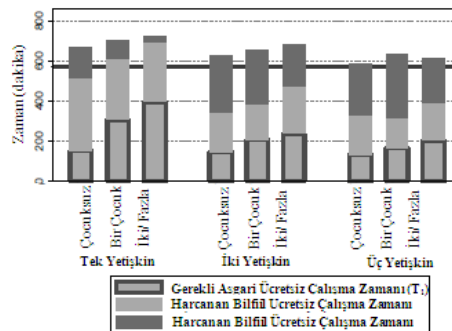
Tablo 4.7 Gözden kaçan PTD Hanelerinin Özellikleri

	Zaman fazlası olan PTD	Tümü
% Kadın	65	57
% Afrikalı	92	74
% Renkli / Asya	7	10
% Resmi Kentsel	17	49
% Kayıt dışı Kentsel	11	11
% Eski Yerleşim Alanı	62 35	
% Kırsal	9	6
% çalışan	34	39
% Ekonomik Olarak Aktif Olmayan	21	27
% İşsiz	7	7
% Çalışma Yaşında değil	38	26
% Tek Yetişkin	42	17
% İki Yetişkin	35	47
% Üç Yetişkin	23	36
% Çocuksuz	13	37
% Bir Çocuk	17	23
% İki Veya Daha Fazla Çocuk	70	40

Gözden kaçan grupların yetişkin üyelerinin çoğunluğunun kadın (yüzde 65) olduğuna dikkat ediniz. Bu özellikle tek yetişkinli haneler için doğrudur. Yetişkin üyenin cinsiyetini baz alan demografik karakterler yetişkin üyelerinin yüzde 85nin tek yetişkinli hanelerde kadınlar olduğunu gösterir (Ek A da Tablo 8). Yetişkin üyenin kadın olduğu tek yetişkinli haneler arasında, onların yüzde 76sinin eski yerleşim yerlerinde yaşadığını, yüzde 10nun gayri resmi kentsel alanlarda yaşadığını gözlemledik. Üstelik onların is durumlarına göre, yarıdan daha çoğunun ya işsiz (yüzde 13) ya da ekonomik olarak aktif değil (yüzde 38) şeklinde gözlemledik.

Zaman fazlalığı olan PTD hanelerinin zaman kullanım durumunu sosyal ortalamalarla karşılaştırdığımız zaman, zaman yoksunu gruplar arasında onların bazılarını niçin kaçırdığımızın cevabı için bazı deliller elde ederiz. Şekil 4.2 de gözlendiği gibi bu PTD hane halkları sosyal ortalama-ya göre ücretsiz çalışmada çok daha yüksek miktarda zaman harcarlar (Koyu gri ana hat ile sınırlanmıştır barların açık gri bölümü olarak gösterilir). Beklendiği gibi, istihdamda çok sınırlı bir zaman harcarlar (koyu gri parçalar ile gösterilir). Şekil 4.2 de verilen ücretli ve ücretsiz çalışma arasında toplam çalışma zamanının paylaşımı gösterir ki gözden kaçan grup üyeleri gerekli ücretsiz çalışmada(T1) sosyal ortalamasının hemen hemen iki katı kadar çok zaman harcarlar.¹⁰

Şekil 4.2. Zaman Artışı olan PTD'nin Ücretli ve ücretsiz Çalışma Süresi (yetişkin başına)

¹⁰ Üstündeki kalın yatay referans çizgi toplam çalışma zamanı (T1 + ücretli çalışma süresi) için kriter seviyesini gösterir. Eğer bir yetişkin bu kriter seviyesinden daha fazla zaman çalışmada harcarsa, o zaman yoksunu olarak belirtilir. Eğer gerekli ücretsiz çalışma zamanı(Gerekli ücretsiz çalışma kriter dışında yukarıda ücretsiz çalışma zamanı kısmını bırakarak) ile ücretli çalışma zamanı toplarsak, o zaman toplam miktarın toplam çalışma zamanı için mevcut zamandan daha az olduğunu görebiliriz. İki yetişkinli ve üç yetişkinli hanelerle karşılaştırdığımız zaman, tek yetişkinli haneler(onların arasında, özellikle iki ya da daha fazla çocuklu tek yetişkinli haneler) en şiddetli zaman yoksunu gruplardır.

Bu gözden kaçan PTD grubundaki üyeler gerekli asgari sosyal ortalamadan (T1) daha fazla ücretsiz çalışmada zaman harcadıklarını gözlemleriz. Altında yatan sebepleri anlamak için, onların zaman kullanımı durumlarının bir detaylı analizine ihtiyaç vardır. Ancak bazı basit tahminler konu üzerine ışık tutabilecektir. Örneğin, , çocuksuz tek yetişkinli hane halkı su ve yakıt toplama için sadece ortalama olarak dört dakika harcarken, bu gözden kaçan PTD haneleri arasında çocuksuz tek yetişkin otuz iki dakika harcar ve çocuklu tek yetişkin bir saat harcar. Benzer şekilde, bu alt grup sosyal bakimin yanı sıra ev bakım aktivitelerinde de daha çok zaman harcar. Farklı örnek karakteristiklerine göre grup analizi onların zaman yoksunu olmalarına rağmen neden zaman zengini görünürler konusunda daha iyi açıklamalar sağlayabilir. Ek A da Şekil A2 farklı yerleşim yerlerine göre her alt grubun zaman kullanım şemasını verir. Zaman yoksunluğunun arkasındaki gerçek sebepler ve zaman yoksunluğunun derinliği nedeniyle farklılıklar üzerindeki gözlemler bu şekillerden çıkarılabilir. Bu tip analizler diğerleriyle ilişkili bazı politika müdahalelerinin amansız ihtiyacı içinde olan alt grupları belirlemeye yardımcı olabilirler ve onların ihtiyaçlarının özellikleri nedeniyle zaman yoksunluk ve gelir yoksulluk durumlarının anlaşılmasını sağlayabilir.

4. SONUÇ

Geleneksel yoksulluk önlemleri zaman kaynaklarına göre haneler arasındaki eşitsizlikleri düşünmezler. Çok az çalışma sınırlı bir kaynak olarak zamanı göz önüne alır ve yoksulluk analizinde zaman eşitsizliklerinin ilişkisini tartışır. Bunlar arasında araştırmalardan biri bu çalışmanın kalbi olan zaman ayarlı yoksulluk sinirini inşa eder ve tartışır. Sınırlar gelişmiş ülkelerle iyi çalışabilecek pek çok varsayımlar (ama gelişmekte olan ülkelerle uyumlu değildir) kullanılarak yapılır.

Burada, özellikle bazı gelişmekte olan ülkelerde zaman yoksulluk durumları için farklı bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu önererek geliştirmekte olan ülkeler için özel durumları ortaya koyduk. Geliştirmekte olan ülkelerde daha güçlü olan ücretsiz çalışma yükü ve yoksulluğun yakın ilişkisini vererek ikame edilemeyen ücretsiz çalışma zamanının ücretli çalışma zamanı kadar bağlayıcı olabileceğini tartıştık. Bazı gelişmekte olan ülkelerde ücretsiz çalışma aktiviteleri, pazar yerinin olmadığı ya da ulaşılabilir olduğu yerlerde, yakıt ve su toplama gibi aktiviteleri içerdiği gerçeğini düşününüz. Satış alış yapılı bilemeyen ücretsiz çalışma aktiviteleri yoksulluk altında yaşayan haneler için hayati gerekliliktir ve insanların ücretli çalışmaya katılımlarını engeller. Bu nedenle, ücretsiz çalışma zamanı insanların zaman fazlalığı/ açığını belirlemede ücretli çalışma zamanı kadar bağlayıcıdır.

Zaman yoksunluğu olgusunu ifade ederek, argümanlarımızı analitik olarak inşa ettik ve Güney Afrika zaman kullanımı verilerini kullanarak zaman ayarlı yoksulluğun Harvey ve Mukhopadhyay'nin (2007) önlemini tekrar üreterek destekleyici deneysel deliller sağladık. Onların metodu Kanada için çok uyumlu çalışmasına rağmen, Güney Afrika gibi geliştirmekte olan bir ülkede herhangi bir modifikasyon yapmadan uygulandığında belirli toplumsal gruplara karşı ayrımcı olabildiğini gösterdik. Elde ettiğimiz sonuçlar önlemlerin yetişkin üyelerinin çalışmada daha uzun saatler harcadığı bazı gelir yoksulu ve zaman yoksunu haneleri yakalayamadığını ortaya koyar. Ancak onların çalışmasının doğası-ücretsiz çalışma- nedeniyle zaman zengini olarak görünürler.

KAYNAKÇA

- Addabbo, T. 2003. "Unpaid Work by Gender in Italy." in A. Picchio (ed.), *Unpaid Work and the Economy—A Gender Analysis of Standards of Living*. Londra: Routledge.
- Antonopoulos, R. 2008. "Unpaid Care Work-Paid Work Connection." Working Paper No. 541 Annandale-on-Hudson, NY: Bard School Levy Ekonomi Enstitüsü.
- Antonopoulos, R., ve E. Memis. 2010. "Poverty Unpaid Work, Poverty and Unemployment: A Gender Perspective from South Africa." in R. Antonopoulos ve I. Hirway (eds.), *Unpaid Work and the Economy: Gender, Time Use and Poverty in Developing Countries*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Bardasi, E. ve Q. Wodon. 2006. "Measuring time poverty and analyzing its determinants: concepts and application to Guinea." *Economics Bulletin* 10(10): 1– 7.
- Bardasi, E., ve Q. Wodon. 2009. "Working long hours and having no choice : time poverty in Guinea." Policy Research Working Paper Series 4961. Washington, DC: Dünya Bankası.
- Budlender, D., N. Chobokoane, ve Y. Mpetsheni. 2001. *A Survey of Time Use: How South African Women and Men Spend Their Time*. Pretoria: Statistics South Africa.
- Burchardt, T. 2000. "Social exclusion." in M. Davies (ed.), *The Blackwell Encyclopaedia of Social Work*. Oxford:

Blackwell.

- Cagatay, N. 1998. "Gender and Poverty." UNDP Social Development and Poverty. Chen, S., ve M. Ravallion. 2008. "The developing world is poorer than we thought, but no less successful in the fight against poverty." Policy Research Working Paper Series 4703. Washington, DC: Dünya Bankası.
- Douthitt, R.A. 2000. "Time to do the chores? Factoring home-production needs into measures of poverty." *Journal of Family and Economic Issues* 21(1): 7–22.
- Fukuda-Parr, S. 1999. "What Does Feminization Of Poverty Mean? It Isn't Just Lack of Income." *Feminist Economics* 5(2): 99–103.
- Harvey, A.S., ve A.K. Mukhopadhyay. 2007. "When twenty-four hours is not enough: time poverty of working parents." *Social Indicators Research* 82(1): 57–77. 26
- ILO. 2002. *Women and Men in the Informal Economy, A Statistical Picture*. Geneva. Uluslararası işçi organizasyonu (International Labour Organization).
- Kızılırmak, A.B., ve E. Memis. 2009. "The Unequal Burden of Poverty on Time-use." Working Paper 572. Annandale-on-Hudson, NY: Bard School Levy Ekonomi Enstitüsü
- Mincer, J. 1962. "Labor Force Participation of Married Women." in H. Gregg Lewis (ed.), *Aspects of Labor Economics*, Universities-National Bureau Conference Series 14. Princeton, NJ: Princeton Üniversitesi Baskısı.
- Ravallion, M. 1996. "Issues in measuring and modelling poverty." *Economic Journal* 106: 1328–1343.
- Royston, P. 2004. "Multiple imputation of missing values." *The Stata Journal* 4: 227– 241.
- Rubin, D.B. 2004. *Multiple Imputation for Nonresponse in Surveys*. Hoboken, NJ: Wiley Classics Library.
- Sen, A.K. 1976. "Poverty: an ordinal approach to measurement." *Econometrica* 44: 219– 231.
- Sen, A.K. 1985. *Commodities and Capabilities*. Amsterdam: Kuzey-Hollanda.
- Sen, A.K. 1992. *Inequality Reexamined*. Cambridge, MA: Harvard Üniversitesi Basımı.
- Townsend, P. 1962. "The Meaning of Poverty." *The British Journal of Sociology* 13: 210–225.
- Townsend, P. 2002. "Poverty, social exclusion and social polarisation: the need to construct an international welfare state." in P. Townsend and D. Gordon (eds.), *World Poverty: New Policies to Defeat and Old Enemy*. Bristol, UK: Bristol Üniversitesi.
- Birlesmis Milletler. 2009. "Rethinking Poverty: Report on the World Social Situation 2010." New York: Birlesmis Milletler.
- van Buuren, S., H.C. Boshuizen, ve D.L. Knook. 1999. "Multiple imputation of missing blood pressure covariates in survival analysis." *Statistics in Medicine* 18: 681– 694.
- Vickery, C. 1977. "The time-poor: a new look at poverty." *The Journal of Human Resources* 12(1): 27–48.

Ek A**Tablo A2.1** Demografik Özellikler (toplam nüfusun %)

Yetişkinlerin sayısı		Çocukların sayısı	
Tek Yetişkin	21	Çocuksuz	38
İki Yetişkin	47	Bir Çocuk	22
Üç Yetişkin	32	İki Veya Daha Fazla Çocuk	40
Toplam	100	Toplam	100
İrk		Cinsiyet	
Afrikanlı	73	Kadın	56
Renkli / Asya	10	Erkek	44
Beyaz	17	Toplam	100
Toplam	100		
Çalışma durumu		Yerleşim yeri	
Çalışan	46	Resmi Kentsel	51
İşsiz	7	Kayıt dışı Kentsel	11
Ekonomik Olarak Aktif değil	23	Eski Yerleşim Alanları	32
Çalışma Yaşında değil(<16 ya da >65)	24	Kırsal	7
Toplam	100	Toplam	100

Tablo A2.2 Özellikler (devam)

Hane gelirinin temel kaynağı (toplam nüfusun %)	
Ücret / Maaş / parça başı is ödeme / Komisyon	55
Kendi İş veya Çiftlik kazançlar	9
Devlet Hibeleri	16
Özel Emeklilik	3
İşsizlik Sigortası Fonu	1
Yatırımlar	1
Diğer hane Üyelerinden Para	12
Hane halkı dışındaki kişilerden Gelirler	1
Özel Bakım	2
Toplam	100

Tablo A2.3 Özellikler (devam)

	Çalışan	İşsiz	Eko.Ol.Aktif Değil	Çalış. Yaş. Değil	Toplam
Ücret / Maaş / parça başı is ödeme / Komisyon	74	40	40	38	55
Kendi İş veya Çiftlik kazançlar	13	5	6	8	9
Devlet Hibeleri	5	12	21	32	16
Özel Emeklilik	1	2	5	4	3
İşsizlik Sigortası Fonu	0	4	1	1	1
Yatırımlar	0	1	1	2	1
Diğer hane Üyelerinden Para	5	26	23	13	12
Hane halkı dışındaki kişilerden Gelirler	0	2	2	1	1
Özel Bakım	1	8	2	1	2

Tablo A2.4 Özellikler (devam)

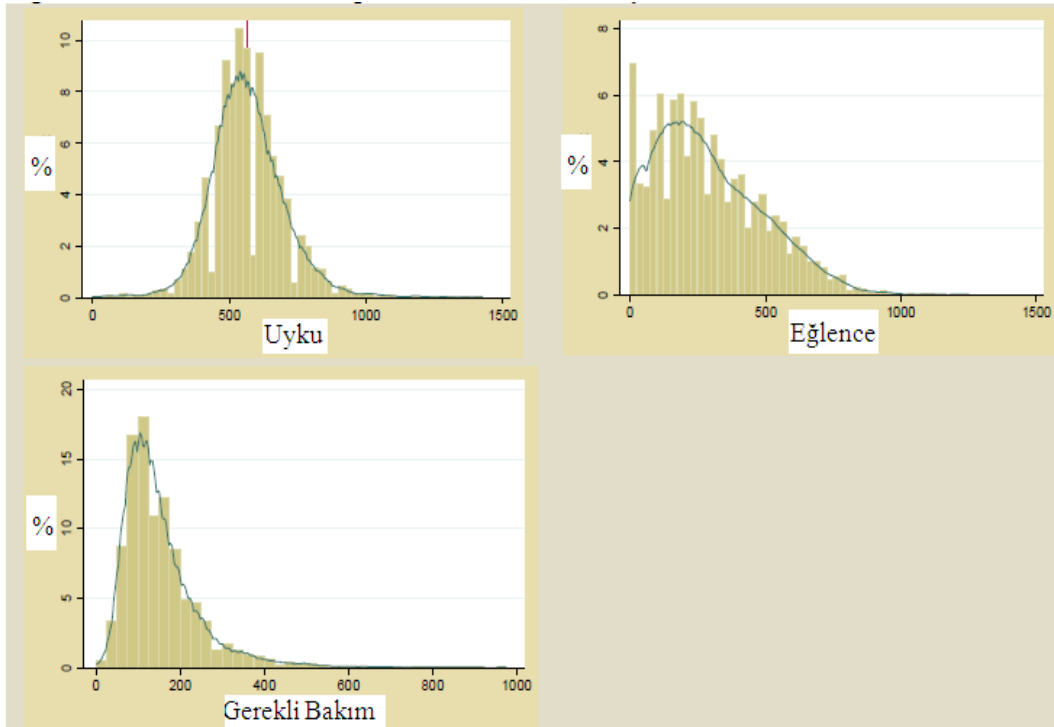
Konut Tipi (toplam nüfusun%)	
Bahçe ya da ayırık arazi üzerine ev veya Tuğla Yapısı	56
Geleneksel malzemelerden yapılan yapı/ baraka/ geleneksel Konut/	15
Dairelerden oluşan Bloкта bir Daire	7
Kasaba / birleşik yapılar / Yarı Müstakil	3
Arka bahçesinde ev / Daire / Oda	2
Arka bahçesinde Gayri resmi Daire/ Arka Bahçede gecekond	2
Gayri resmi Konut / Başka bir yerde gecekond örneğın Gayri resmi İskân veya Geleneksel Bölge	13
Arka bahçede olmayan oda(lar)/ Garaj, ama bir Paylaşılan Mülkiyet Üzerinde	1
Karavan / Çadır	0
Diğeri, Belirtilmemiş	2
Toplam	100

Tablo A3. Hane Boyuta göre Yoksulluk Geliri

Hane Boyutu	Aylık (Rand)
1	587
2	773
3	1028
4	1290
5	1541
6	1806
7	2054
8+	2503

Rand: Güney Afrika parası

Kaynak: Güney Afrika bölgesel yoksulluk ağı ((SARPN), 2004.)

Şekil A1.Uyku, Eğlence ve gerekli bakım dağılımı

Tablo A4. Zaman Yoksulluk Durumuna göre Nüfus Dağılımı(devam)

Haneler	Zaman Fazlalığı	Zaman Açığı	Toplam
Tek Yetişkin	17	38	21
Çocuksuz	9	23	12
Bir Çocuk	3	5	3
İki veya Daha Fazla Çocuk	5	100	6
İki Yetişkin	47	46	47
Çocuksuz	18	17	18
Bir Çocuk	11	9	11
İki veya Daha Fazla Çocuk	18	19	18
Üç Yetişkin	36	16	32
Çocuksuz	9	4	8
Bir Çocuk	9	5	9
İki veya Daha Fazla Çocuk	17	7	15
Toplam	100	100	100

Tablo A5. Zaman Yoksulluk Durumuna göre Hane Dağılımı (devam)

Zaman Fazlalığı olan hanelerde yasama					Zaman Açığı olan hanelerde yasama			
	Çocuk-suz	Bir Çocuk	İki veya Daha Fazla Çocuk	Toplam	Çocuk-suz	Bir Çocuk	İki veya Daha Fazla Çocuk	Toplam
Tek Yetişkin	53	16	31	100	61	14	25	100
	24	12	13	17	53	27	27	38
İki Yetişkin	39	23	38	100	37	21	42	100
	50	48	45	47	39	46	55	46
Üç Yetişkin	26	26	48	100	24	35	42	100
	26	40	43	36	8	27	18	16
Toplam	37	23	40	100	44	20	36	100
	100	100	100	100	100	100	100	100

Tablo A6. Zaman Artısı olan PTD Hane halkı Özellikleri - Hane halkı Kompozisyonu

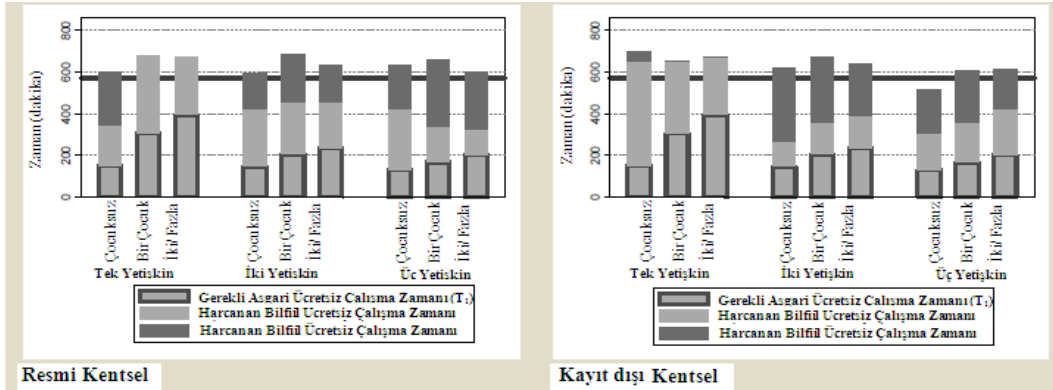
	Çocuksuz	Bir Çocuk	İki veya Daha Fazla Çocuk	Toplam
% Tek Yetişkin	8	21	71	100
Sütun Yüzdesi	26	51	43	42
% İki Yetişkin	21	11	69	100
Sütun Yüzdesi	56	22	35	35
% Üç Yetişkin	10	21	69	100
Sütun Yüzdesi	18	27	22	23
% Toplam	13	17	70	100
Sütun Yüzdesi	100	100	100	100

Tablo A7. Zaman Artısı olan PTD Hane halkı Özellikleri - yerleşim yeri

	Resmi Kentsel	Kayıt dışı Kentsel	Eski Yerleşim Alanları	Kırsal	Toplam
% Tek Yetişkin	9	9	78	3	100
Sütun Yüzdesi	23	35	53	15	42
% İki Yetişkin	22	12	48	18	100
Sütun Yüzdesi	45	37	27	70	35
% Üç Yetişkin	25	14	55	6	100
Sütun Yüzdesi	33	28	20	15	23
% Toplam	17	11	62	9	100
Sütun Yüzdesi	100	100	100	100	100

Tablo A8. Zaman Artısı olan PTD Hane halkı Özellikleri - Cinsiyet

	Yetişkin hane üyeleri		
	Erkek	Kadın	Toplam
% Tek Yetişkin	14	86	100
Sütun Yüzdesi	18	41	34
% İki Yetişkin	40	60	100
Sütun Yüzdesi	58	34	41
% Üç Yetişkin	27	73	100
Sütun Yüzdesi	24	26	25
% Toplam	28	72	100
Sütun Yüzdesi	100	100	100

Şekil A2. Yere göre Ücretsiz ve Ücretli Çalışmaya Ayrılan ortalama zaman (yetişkin başına)**EK B**

Bu bölümde, analizlerimizde üç yetişkinli haneleri dâhil etmek için kullandığımız ikame yöntemi özetleriz ve Güney Afrika TUS 2000 verileri ile çalışırken veri mevcudiyetin eksikliği nedeniyle ifade ettiğimiz problemleri sunarız.

1. Veriler her bir hanedeki sınırlı sayısındaki insanların toplanmaktadır

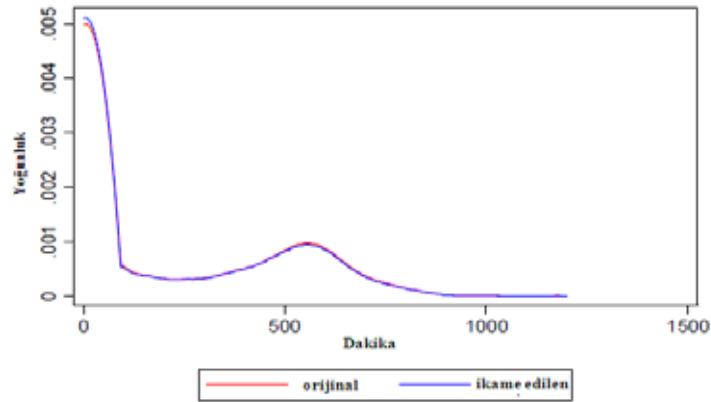
On yas ya da üzeri iki kişi her haneden TUS 2000 için sistematik olarak seçildi ve önceki gün yaptıkları aktivitelerin ne olduğu soruldu. Hanenin her üyesinin zaman kullanım bilgisine sahip değiliz. Verilerin mevcut durumda olsaydı, her hane için ücretsiz çalışma için gerekli zamanı hesaplayabilirdik. Üstelik kişisel günlükler hakkında tam bilgi, her iki yetişkinin zaman kullanım günlükleri ve demografik anketler için katılımcı olarak seçildiği durumda tek yetişkinli ve iki yetişkinli

hane için sadece mevcut olur. Hanenin tüm üyeleri tarafından ücretli ve ücretsiz çalışma zamanının toplam miktarı bu haneler için sadece hesaplanabilir.

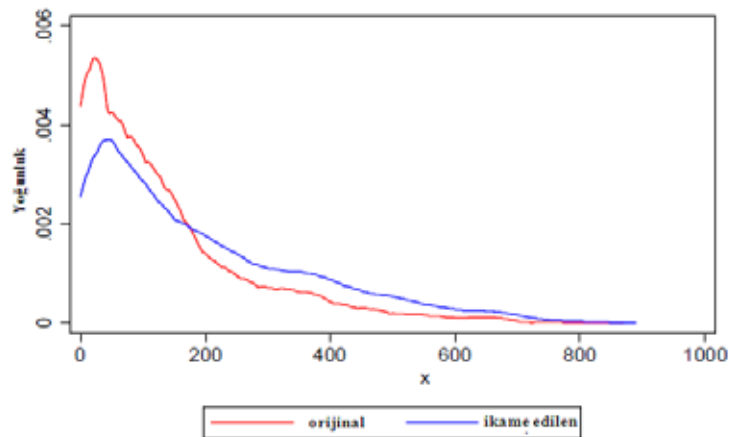
Seçilmemiş kişilerin zaman kullanım günlüklerinin eksikliği bizi eksik değerleri ikame etmek için bir metot kullanmaya iter. Bazen, eksik veri problemi bütün durumlar yerine, sadece mevcut durumu kullanarak ya da ortalama değer ile doldurulmuş bazı gösterge değişkenlerini kullanarak çözülür. Bazı yaklaşımlar eksik verilere izin verir. Çoklu ikame yöntemi eksik datayı çözmek için genel ve daha uygun bir yöntemdir (Rubin 2004). Burada, analiz edilen üçüncü yetişkin için gerekli değişkenleri ikame ederek, örneklemimize üç yetişkinli haneleri dâhil etmek için çoklu ikame yöntemini¹¹ kullandık. Çoklu çok değişkenli ikamenin anahtarlama regresyon yöntem van Buuren, Boshuizen, ve Knook (1999) tanımladığı gibi uygulanmıştır. Sonraki prosedür Royston (2004:233)'de özetlenmiştir.

İkame sayesinde, tekli, üçlü yetişkin haneleri kapsayabildik ki sonra örneğimiz tüm anket verilerinin 77,1 oranına kadar ekledi. Üç yetişkinli haneler çıkarıldığında ayarda datanın sadece yüzde 57.2 si kapsandı. Ücretli ve ücretsiz çalışma zamanının ikamesi iki aşamada yapılmıştır. İlk olarak, olasılıklı bir ikame üçüncü yetişkinin istihdamda çalışan olup olmadığını belirlemek için ele alınır. Seçilmemiş yetişkinin çalışma durumu hakkındaki bilgi verilerde mevcut değildir. Ücretli çalışma zamanının miktarını ikame ederken piyasada çalışmayan insanları hariç tutarız. İkame edilen eksik değer örneğin yüzde 23.6sına karşılık gelir. Ücretli ve ücretsiz çalışma zamanı için elde edilen Kernel yoğunluk fonksiyonları aşağıda şekil B1 ve B2 de verilmiştir.

Sekil B1. Ücretli Çalışma zamanı

Sekil B1. Ücretsiz Çalışma zamanı

11 Eksik değerlerin çoklu ikamesi üzerine detaylı bir tartışma için Rubin (2004) ve Royston (2004) a bakınız.

2. Gelir değişkenlerine göre veri mevcudiyetinin eksikliği

TUS 2000 anketleri kazanılan gelirin bilfiil seviyesinin bilgisini içermez. Onun yerine, hanenin/kişinin olağan aylık gelirini (tüm kaynakları içeren) gelir aralıklarında sunar. Bu nedenle mevcut gelir değişkeni kategoriseldir. Yoksulluk durumlarına göre haneleri sınıflandırmak için, gelir seviyelerinin her aralığındaki orta noktayı hesapladık ve hanelerin yoksulluk durumlarını belirlemede bu orta nokta değerlerini kullandık. Hanelerin verilen geliri için kategoriler aşağıdaki gibidir (orta noktalar parantez içinde gösterilmiştir):

R0–R399	(R200)
R400–R799	(R600)
R800–R1 199	(R1000)
R1 200–R1 799	(R1 500)
R1 800–R2 499	(R2 150)
R2 500–R4 999	(R3 750)
R5 000–R9 999	(R7 500)
R10 000 ya da daha fazla	(R15 000)

Kişisel anket her katılımcı tarafından kazanılan gelir hakkında bilgi sağlar. Ancak, hane gelir seviyesi için atanmış kategoriler kişinin aylık geliri için tasarlanan kategorilerle uyumsuz. Bu nedenle, kişisel gelirin orta noktası hanenin gelir oranını veren orta noktadan daha yüksek olduğunun ihtimalini göz önünde bulundurarak hesaplarımızda kişisel gelir kullanımından kaçınılır. Tüm kaynaklarda toplam aylık kişisel gelir için sınıflamalar aşağıdaki gibidir:

Kişisel gelir yok
R1–R500
R501–R1 000
R1 001–R5 000
R5 001–R10 000
R1 001 artı
Mal karşılığı ödeme
Bilinmiyor
Reddetme

(Footnotes)

1 Bütün PTD haneleri herhangi olcum tarafından zaman fakiri olarak düşünülmesi gerektiğini düşündüğümüz için aşağıdaki detayda zaman zengini olarak ortaya çıkan PTD nin karakteristiklerini tartışırız. Ancak, zaman zengini olarak gösterilen ama zaman yoksunu olarak sayılması gereken NPTD haneleri arasında bazı insanlar var olabileceğini fark ediniz. Bu grup içinde kimin zaman yoksunu olabileceğini belirlemek için, başka bir makalede tartışacağımız bir modifiye ölçüme ihtiyacımız vardır. Bu nedenle bizim tartışmamızı gelir yoksulu ve zaman yoksunuyla sınırlandırıyoruz.

KRONİK YOKSULLUĞUN ORTADAN KALDIRILMASI NİÇİN ZORDUR? *

Dr. Komalsingh RAMBAREE

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Öğretim Görevlisi
Psikoloji ve Sosyal Araştırmalar Bölümü
Sağlık ve İş Bilimleri Fakültesi
Gävle Üniversitesi S-801 76 Gävle, İsveç
E-mail: rambaree@yahoo.co.uk veya kolsie@hig.se

Özet

Kronik yoksulluk genellikle, insanların birkaç yıllık bir süredir, zorluğun çeşitli biçimlerini ve korunmasızlıkların pek çoğunu yaşadığı bir durum olarak tanımlanmaktadır. Bu makale, geçtiğimiz birkaç on yılda birbiri ardına gelen hükümetlerin kronik yoksulluğu ortadan kaldırmaya çalıştığı Mauritius'dan bir örnek olayı esas almaktadır. Makalenin temel amacı kronik yoksulluğu ortadan kaldırmadaki temel zorlukları irdelemektir. Çalışma 54 fotoğrafik delil, 18 derinlemesine formatsız görüşme, 4 odak grup tartışması gibi çeşitli tekniklerle toplanan verileri analiz etmektedir. Çalışmanın araştırma katılımcıları kronik yoksulluk içinde yaşayan insanlar ve kronik yoksulluğun ortadan kaldırılması için çalışan kalkınma görevlilerinden oluşmaktadır. Verilerin bir temele dayanan teorik analizi, kronik yoksulluğu ortadan kaldırmanın neden zor olduğuna verilen temel cevaplardan bazılarının 5 l olarak kategorize edilebilir olduğunu göstermektedir: Cehalet (Ignorance), içselleştirme (Internalisation), yanılgı (Illusion), dayatmalar (Impositions) ve yasadışılık (Illegalities). Dolayısıyla çalışma kronik yoksulluğu ortadan kaldırmak için karar alıcıların (politikacıların) bu makalede sözü edilen bu tür zorlukların varlığını kabul etmelerini önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kronik Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Sosyal Politika ve Refah Devleti

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

Giriş

Morityus yaklaşık 12 milyon nüfuslu, 1.865 kilometre kare yüzey alanına sahip Hint okyanusunda bir adadır. Ülke barışçı, siyasi açıdan istikrarlı, çok milletli ve çok kültürlü bir ülke olarak kabul edilir. İngiltere'den 1968'de bağımsızlığını kazandığından beri, Morityus dikkat çekici bir sosyo-ekonomik ilerleme kaydetmektedir. Gerçekten, Morityus Afrika'da sosyo ekonomik gelişme için bir model olarak kabul edilmektedir. 1980'lerin başlarından beri %5 civarında ortalama yıllık ekonomik büyüme kaydetmekte ve birbirini izleyen hükümetler tarafından, sosyal devleti oluşturmak için sürekli çabalar gösterilmektedir. Üstelik Morityus 2008 de yayınlanan son sıralamada 58. sıradan 2010 da 6.lığa yükselerek çevresel performans indeksinde (Environmental Performance Index- EPI) dünya sıralamasında dikkat çekici bir ilerleme sağlamıştır (EPI, 2010'a bakınız). Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik olarak yıllardır devam eden çabaya rağmen, yoksulluk ve gelir eşitsizliği son birkaç Morityus hükümeti için önemli bir sorun olarak kalmıştır.

Özellikle, UNDP (2008) raporunda;

"Görelî yoksulluk sınırı altındaki yoksul hanelerin sayısı nın 2007 de %7.7 den 2006/07de %8.0 a yükseldiği... ve eşitsizliğin artışı gösteren Gini katsayısı 2001/02 yılında 0,371 den 2006/07 yılında 0,389'a yükseldiği" (s.1).

Hususlarına yer verilmektedir.

Resmî göstergelere göre, Morityus'un 229 mahrumiyet bölgesinde aşırı yoksulluk içinde yaşayan 7157 aile vardır (Finans ve Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, 2009). Aylık hane halkı harcamaları medyan değerinin %50'sinde hesaplanan bir yoksulluk ölçütü temel alındığında, özellikle Morityus nüfusunun yaklaşık %12'sinin yoksul olduğu tahmin edilmektedir (Çevre ve Ulusal Kalkınma Birimi Bakanlığı, 2010). Temel olarak 2001/02 ve 2006/07 'Hane Halkı Bütçe Araştırması' sırasında toplanan verileri esas alan CSO (Central Statistics Office- Merkezi İstatistik Ofisi) tarafından sunulan bir analiz, bu dönem zarfında yoksulluğun Morityus'da kötüye gittiğini rapor etmektedir (Finans ve Ekonomik Kalkınma Bakanlığı, 2009).

Bu nedenle, görevdeki Morityus hükümeti 2008-2009 bütçesinde yoksullukla mücadele projeleri ve programlarına yönelik olarak milyarlarca rupi tahsis etmiştir. Örneğin, Ulusal Güçlendirme Vakfı (NEF-National Empowerment Foundation) yetişkin okuryazarlık, istihdam, yaşam becerileri eğitimi, para kazanmayı öğrenme gibi çeşitli güçlendirme programları için 560 milyon rupilik bir bütçe ile kurulmuştur. Kamu sektörü içinde başka bir kuruluş olan Korunmasız Grupların Entegrasyonu Vakfı Fonu da (TFIVG - Trust Fund for the Integration of Vulnerable Groups) 60.000 korunmasız kadın, erkek ve çocukla çalışmaktadır. Dahası, Morityus'da kar eden bütün firmaların, kazançlarının yüzde ikisini hükümet tarafından onaylanan Kurumsal Sosyal Sorumluluk faaliyetlerine (KSS) vermeleri veya başka bir şekilde yoksulluğa karşı mücadelede kullanılmak üzere fonlara aktarmaları zorunludur. (Morityus Hükümeti, 2010 a bakınız). 2010 yılı için tüm karlı şirketlerden KSS katkısı yılda 1 milyar rupi civarında olacağı tahmin edilmektedir (Ibid).

Son birkaç on yılda ayrıca, yoksulluk ile ne kastedildiği konusunda da tartışma olmuştur. Bir kaç on yıl önce, yoksulluk asgari bir yaşam standardını sürdürmedeki yetersizlik olarak belirlenmişti (Dünya Bankası, 1990). Günümüzde ise çeşitli araştırmacılar ve akademisyenler arasında yoksulluğun karmaşık ve çok boyutlu bir kavram olduğuna dair genel bir fikir birliği olduğu görülmektedir. Çoğu araştırmacı ve akademisyenler tarafından da yoksulluğun karmaşık ve dinamik 'yoksulluk tuzakları' içinde var olduğuna ciddi biçimde inanılmaktadır (Kronik Yoksulluk Araştırmaları Merkezi, 2010). Yoksulluk üzerine odaklanmadaki karmaşıklık göz önünde tutulduğunda, politika yapıcılar yoksulluğun kronik biçimine daha dikkatli odaklanmaya başlamışlardır. Kronik yoksulluk insanların bir kaç yıldır zorluğun çeşitli biçimlerini ve korunmasızlığın pek çoğunu sürekli olarak yaşadığı bir durum olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle kronik yoksulluk, yaşamın uzun bir dönemi için ve hatta yaşam seyri boyunca yaşanan, yoksulluğun mutlak biçimi olarak kabul edilmektedir (Shepherd, 2007). Kronik yoksulluk görünebilir ve sosyal devletin bütünleşmesi içinde önemli bir unsur olarak düşünülmektedir (Tepe, 2005). Kronik yoksulluk üzerine odaklanma, araştırmacıların yoksulluğu ortadan kaldırmada anlayış, fırsat ve zorlukları daha iyi anlamak için, yoksulluğun yoğunluğu, süresi, dinamiği, şiddeti ve çok boyutluluğunu incelemelelerine imkân vermektedir (Hulme ve diğerleri, 2001).

2008-09 Kronik Yoksulluk Raporuna göre, kronik yoksulluğu ortadan kaldırma amaçlı politikaların özel ulusal şartlara göre özelleştirilmiş olmasına gereksinim vardır (Kronik Yoksulluk Araştırmaları Merkezi, 2010). Kronik yoksulluğu anlamak, yoksulu yoksulluğa mahkûm eden yoksulluk tuzağının yapısal yönlerini ve içeriğini anlamaktır. Shephard'ın (2007) dediği gibi;

"...kronik olarak yoksul olan insanlar öyle biçimde konumlandırılmıştır ki, yaşadıkları ve çalıştıkları çerçevede önemli değişiklikler olmazsa kaçış çok zor veya imkansızdır" (s.1).

Özellikle, özel ulusal durumlar, kronik yoksulluğun ortadan kaldırılması ile politikaların, stratejilerin ve programların tasarlanmasında göz önüne alınması, anlaşılması ve araştırılması gereken bazı özel yönler ortaya koymaktadır. Bu perspektiften bakıldığında bu makale bir Morityus vaka çalışmasından yola çıkarak, kronik yoksulluğun ortadan kaldırılmasındaki zorlukları değerlendirmektedir. Girişten sonra içeriğin kısa bir özeti sunulmaktadır. Sonrasında, bu makalede yararlanılan yöntem bilim açıklanmaktadır. Bu makalenin ana bölümü, vaka çalışmasından elde edilen bulgularının analizlerini esas alan bir tartışmaya odaklanmaktadır. Dolayısıyla makalenin analizi kronik yoksulluğu ortadan kaldırmanın neden zor olduğu sorusuna cevap bulma üzerine yoğunlaşmaktadır. Bundan sonra, bulguların bazı siyasal çıkarımları vurgulanmaktadır. Son olarak da, makalede ortaya konan tartışmadan genel bir sonuç çıkarılmaktadır.

Vaka çalışmasının içeriği

Morityus adasının güneydoğu kıyı bölgesi, Grand Port bölgesinde yer alan Trois Boutiques, Mahebourg, Old Grand Port, Bois des Amorettes ve Grand Sable gibi kırsal köyleri içine alır. CSO (2002) küçük alanlar için Bileşik Görelî Gelişme Endeksi'ni (CRDI- Composite Relative Development Index) temel alan bir sıralama uygulaması (en yüksek 1'den en düşük için 145'e) gerçekleştirmiştir. Bu özel uygulamada, güneydoğudaki bu kıyısız köylerden (145) bazılarının sıralaması aşağıdaki gibidir: Grand Sable, 136; Old Grand Port, 117 ve Bois des Amorettes, 138. Özellikle, UNDP (2001) tarafından yaptırılan bir araştırma Morityus'un güneydoğu kıyı kesimlerini ülkenin en yoksul ve yardıma muhtaç olan yerleri arasında tanımlamıştır. Morityus'un güneydoğu kıyı kesimindeki yoksul insanların çoğu geçim ve nakit gelir için ağırlıklı olarak balıkçılık ve mikro ölçekli tarıma dayanma eğilimindedir (IFAD, 2007). Çevre ve Ulusal Kalkınma Birimi Bakanlığı (2010):

"aşırı avlanma sonucu, kıyı gölü havzasında balık avlamada genel bir düşüş gözlemlenmiş olup bu düşüş, bir dereceye kadar kıyı köylerinde yoksulluğa yol açmıştır" (s.46).

İfadesine yer vermiştir.

Bunun anlamı küçük ölçekli balıkçılıkla geçimlerini sağlayan Morityus'un güneydoğu kıyı köylerinden bir dizi yoksul insanın zor zamanlar yaşamakta olduğudur. Güneydoğu kıyı köylerindeki yoksul insanlar geçimlerini ayrıca, şeker kamışı ekimi, yarı zamanlı inşaat işleri, fabrika el işleri gibi düşük ücretli işlerden kazanmaktadırlar. Düşük ücretli olmasına ilave olarak bu tür işler istikrarsız, güvencesiz ve güvensizdir. IFAD (2007):

"Son zamanlarda maruz kalınan küresel rekabet ve bunun sonucunda ihracata yönelik şeker ve tekstil üretimindeki düşüşün ardından, ülke genelinde yoksulluk artmaktadır. İşsizlik yükselmekte ve zaten dezavantajlı olanlar daha derin bir yoksulluk içine batmaktadır(s.1).

İfadesine yer vermiştir.

Bundan başka, öğrenilen becerilerin yokluğu ve işsizlik ile birlikte düşük eğitim seviyesi, bu kıyı bölgelerindeki insanların yoksulluk tuzağından kurtulma şanslarını daha da fazla engellemektedir. Benzer şekilde, Sobhee (2004) Grand Port bölgesinde (yaklaşık olarak 10 yaşında) ilkokuldan ayrılan öğrencilerin %50'sinden daha azının 1998'de ortaokula kayıt olduğunu belirtir. Örneğin UNDP (2001) raporuna göre Bois des Amorettes bölgesinde bu kuruluşça danışmanlık yapılan kadın ve erkeklerin çoğunun Standart VI'dan (genellikle 10-11 yaşında) önce okulu bırakmış olup, yalnızca az sayıda kişinin ortaöğretim düzeyinde Form III (genellikle aşağıdaki 16 yaşında) seviyesine ulaşmıştır. Üstelik Sobhee ve diğerleri (2007) tarafından ortaya konulan bir çalışmada, eğitim-siz balıkçıların çoğunun Grand Port bölgesinden olduğu belirlenmiştir.

Vaka çalışması yapılan köylerde, bazı insanlar 10 yılı aşkın zamandır odaları kullanılmış eski gazeteler ile ayrılmış, paslı demir levhalardan yapılmış küçük kulübelerde yaşamaktadır (Kutu 1). İçer acısı barınma koşullarına ek olarak, kronik yoksulluk içinde olan pek çok insan ötekileşmenin çeşitli şekillerinin sıkıntısını çekmektedirler. Örneğin, bazı durumlarda, bir takım bölge sakinleri, 20 yıldan daha fazla zamandır bir yerde kalmış olmalarına rağmen, onlara ait olan arazilerin tapularına sahip olmadıkları için gecekonducu olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla «gecekonducular» konut kredilerine erişimde yoksundur ve bu nedenle kötü barınma koşullarında yaşamak zorundadırlar.

Güneydoğu kıyı bölgelerinin çoğu Grand Port sıradağlarının yamaç ayağında yerleşiktir. Yoğun yağış sırasında, çeşitli yerler sular altında kalmakta ve toprak, kayalar ve kanalizasyon pek çok korunmasız evden geçerek denize tahliye olmaktadır. Benzer biçimde, (2001) UNDP tarafından yürütülen çalışma Anse Jonchée ile ilgili olarak:

“Çoğu ev oluklu demir levhalardan oluşmaktadır. ..., yoğun yağışlar sırasında sakinler çok büyük zorluk yaşamaktadır..., dağlardan gelen su tuvaletlerini taşırmakta ve hijyenden son derece uzak koşullar yaratmaktadır” (s. 104-105)

Kutu 1: Kronik olarak yoksul olan Araştırma Katılımcıların Yaşam Koşulları

Yöntembilim

Bu çalışma, kronik yoksulluğu ortadan kaldırmanın neden zor olduğu sorusunu cevaplandırırken belli bir temele dayanan teori yaklaşımını kullanmıştır. Belli bir temele dayanan teori toplanan verilerden teori keşfetme sürecidir. Flick'e göre (2002: 41) temeli olan teori yaklaşımı, teorik varsayımlara kıyasla, çalışılan veri ve sahayı tercih eder. Bu nedenle, bu makalede sunulan araştırma bulguları sahadan toplanan verileri temel almıştır.

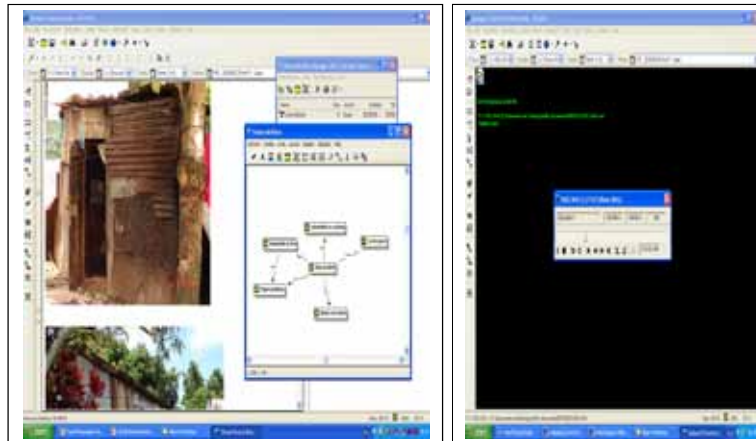
Toplanan veriler, Grand Port bölgesinde bulunan mahsus seçilmiş üç köyün - Bois des Amourettes, Grand Sable ve Vieux Grand Port- sakinleridir. Bu üç köy kasti seçilmiştir çünkü bu köyler; (a) bölgede en yoksul, (b) kalkınma görevlilerince düzenli olarak takip edilen, (c) birbirine yakın yerlerdir (araştırma bütçesinin kısıtlılığı dikkate alınmıştır). Veri toplamaya başlamak için, Morityus'un güney doğu bölgesinde çalışan saha kalkınma işçilerinden yardım istenmiştir. Kalkınma işçileri, sayesinde, kronik yoksullukla yaşayan sakinler ile ilk temas kurulmuştur. Araştırma katılımcılarıyla ilk temas kurulduktan sonra, 2004-2009 döneminde veri toplama amacıyla pek çok alan ziyareti yapılmıştır. Bu çalışma yürütülürken Sosyal araştırma etik kuralları (Örneğin bilgilendirilmiş rıza, gönüllü katılım ve anonim raporlama) dikkatli bir şekilde göz önünde bulundurulmuştur.

Bu çalışma boylamsal bir kronik yoksulluk çalışma veritabanına dayalıdır ve veriler çok çeşitli teknikler kullanılarak toplanmıştır: ziyaret edilen alanlardan 54 fotografik delil, bölgeden kalkınma çalışanları ve hanelerin sorunlu üyeleriyle 18 derinlemesine formatsız görüşme, kronik yoksulluk içinde yaşayan yerel sakinler ile 4 odak grup tartışması (Focus Group Discussions - FGD). Katılımcıların tercihlerine bağlı olarak derinlemesine görüşmeler Creole ve/veya Bhojpuri dillerinde (yerel diller) yapılmıştır. FGDler ise Creole dilinde yapılmıştır.

Bu çalışmanın analiz birimleri esas olarak Morityus'un güney doğusundan amaçlı olarak seçilen üç kıyı köyünün kronik olarak yoksul sakinleri ve bir ölçüde bu üç ilgili köyden kalkınma görevlileridir. Araştırma katılımcılarının cevap, algı, deneyim ve anlayışları temelli teorinin çatısının oluşturulmasında (Ground Theory) kullanılmıştır. Ayrıca araştırmacının kendi yansıtıcı analizine de, çalışmanın analiz bölümü içerisindeki tartışmanın bir parçası olarak yer verilmiştir. Fotografik bilgiler dahil, görüşmeler ve FGD'lerden toplanan nitel veriler Aynı 'Yorumsama Birimi' (Kutu 2'de gösterildiği gibi) altında Atlas-ti 5. 0 (Bilgisayar Destekli Nitel Veri Analizi Yazılımı) yardımı ile analiz edilmiştir.

Temelli teorinin kuralı gereğince, teoriyi oluşturmada doygunluğa (teorik uygunluk) ulaşıncaya kadar veritabanında elektronik olarak tutulan veriler kullanılmıştır. Böylece çalışmada teorik bir örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Veri analizi süreci toplanan nitel verinin açık kodlaması ile başlamıştır. Durumun kanıtı olarak kullanılan toplanmış fotoğraflar da araştırmacı ve araştırma katılımcısı tarafından ne gözlemlendiği konusuyla ilişkili olarak kodlanmıştır. Sonrasında açık kodlar, oluşan kavramların çeşitli kategorileri altında yeniden gruplanmıştır. Kavramlar daha sonra eksensel kodlamaya tabi tutulmuş ve sonunda, kavramların kategorileri arasındaki ilişkiler ana araştırma sorusu için cevabın kuramlaştırılmasında kullanılmıştır. Atlas-ti hafıza özelliği araştırmacıların şartlar, durum ve yanıtlar ile ilgili kendi yansıtıcı analizlerini toplamak için kullanılmıştır.

Kutu 2: Aynı 'Yorumsama Birimi' altında Atlas-ti 5.0 ile Fotoğraf ve Ses Analizi

Bulgular

Verilerin belli bir temele dayanan teori analizleri, bu özel durum çalışması kapsamında kronik yoksulluğu ortadan kaldırmanın neden zor olduğu sorusuna verdiği cevapların bazılarının 51; Cehalet (Ignorance), İçselleştirme (Internalisation), yanılgı (Illusion), dayatmalar (Impositions) ve yasadışılık (Illegalities) olarak kategorize edilebileceğini göstermektedir. Bu kategorilerin birbirleriyle bağlantılı ve çakışmış olduklarını belirtmeye değer, ancak burada açıklama ve kuramlaştırma kaygısı ile bunlar ayrı olarak göz önüne alınmıştır.

Cehalet

Cehalet genellikle bilgi ve bilme eksikliği olarak düşünülür. Cehalet belki de kronik yoksulluğu ortadan kaldırma içindeki en büyük zorluklardan biridir. Özellikle, cehalet yoksulluğun en temel sebebi olarak görülebilir. Bu vaka çalışmasında, kronik yoksulluk içinde yaşayan insanların çoğunluğu düşük eğitim seviyesine (bir kaç yıllık ilkokul eğitimi) sahip olup, bunların çoğu yoksulluğun sebeplerini çevreleyen karmaşıklıkları anlamada zorluk çekmektedirler. Yoksulluğun sebepleriyle ilişkili bilgi ve bilme kronik yoksulluktan kurtulmak için hayati öneme sahiptir. Örneğin, pek çok kronik olarak yoksul bölge sakini eğitim ve iyi çevre temizliği uygulamalarının yoksulluktan kurtulmak için neden/nasıl önemli olduğundan bihaber görünmektedir. Çarpıcı olan şey kronik yoksulluk içinde yaşayan sakinlerden bazılarının, kirlilik ve temizlik gibi konulara ilgi göstermedikleri konusunda güçlü bir izlenim vermeleridir. Özellikle, pek çok sakin, kirli ve kötü sağlık koşulları altında yaşamaya alıştıklarını ifade etmektedir. Yapılan görüşmelerden, kronik olarak yoksul insanların çoğunluğunun kötü hijyen, sağlık sorunları ve kronik yoksulluk arasındaki ilişkiyi kabul etmede bazı zorluklara sahip oldukları anlaşılmıştır.

Bazı bölgelerde, bazı insanlar düzenli olarak yakınlarındaki çıplak araziye katı atık dökmekte ve periyodik olarak, çöpleri yakmak için ateş yakmaktadır (Kutu 3). Fotografik delillerden düzenli olarak yakılan bir dizi zehirli maddeler belirlenebilir. Bu yasadışı çöp yakma istasyonu çevresinde yaşayan az sayıda bölge sakini, (her zaman toksin maddelere sahip) çöplerin zaman zaman yakılmasının sağlıklarını etkileyebileceğini düşünmediklerini ifade etmektedir. Buna ek olarak, su dağıtım probleminin yaşandığı Bois des Amorrettes'de pek çok insan vücutlarında döküntüler ve uyuz bulunduğunu belirtmişlerdir (Kutu 4'e bakınız). Döküntü ve cilt problemlerinin çoğu, kronik olarak yoksul insanların yaşadıkları kötü sağlık koşulları ve temiz su eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Görüşme yapılan insanların büyük çoğunluğu, rahatsızlıklarının ne olduğu, buna nasıl yakalandıkları ve aynı sağlık problemlerini tekrar yaşamaktan kaçınmak için ne yapmaları gerektiği konusunda net bir açıklama ortaya koyamamıştır. Örneğin, kutu 4 deki fotografik delillerden biri, tarladaki işinden eve giderken yolda ellerini ve yüzünü yıkamak için kirli suyu kullanan kadını göstermektedir.

Katılımcıların çoğu Tanrının isteği ve/veya politikacılar ve zengin sanayiciler gibi diğer kişiler yüzünden kronik yoksulluk içinde olduklarına inanmışlardır. Bazı kronik olarak yoksul insanlar çocuklarının 'zayıf beyin'e sahip olduklarına ve bu nedenle eğitimin onlar için olmadığına inanmaktadır. Yoksul insanlar, eğitim ve sağlık gibi yoksulluktan kurtulmada hayati unsurların önemi konusunda hem cahilse, hem de bunları önemsemiyorsa, politika yapıcılar kronik yoksulluğu nasıl ortadan kaldırabilir?

Kutu 3: Çöpün Dökülmesi ve Yakılması

İçselleştirme

Burada içselleştirme; kanıksama, değiştirilmesi zor hale gelen bazı algılamalar, değerler, davranışlar ve uygulamaları öğrenme ve benimseme demektir. Bu çalışmadan toplanan saha delilleri bazı kronik yoksulların onları yoksulluk tuzağına çeken bazı değer, davranış ve uygulamaları öğrendikleri ve benimsediklerini ortaya koymaktadır. Bazı kronik olarak yoksul insanların kanıksanmış değerleri, davranışları ve uygulamaları çeşitli etkileşen sosyal, ekonomik ve psikolojik özellikler ile karakterize edilen bir yoksulluk kültürü yaratmaktadır (Lewis, 1969; Niemelä, 2008). Özellikle, yoksulluğu açıklarken kullanılan 'yoksulluk kültürü' üzerine olan eski teori, yoksulları için «kurbanları suçlayan» (kronik yoksullar) ihtilaflar ile kuşatılmıştır (Vaisey, 2010). Ancak, 'yoksulluk kültürü' açıklaması içinde kabul edilmesi gereken bazı gerçekler vardır. Vaisey (2010)'un ortaya koyduğu gibi:

“yoksulu suçlamanın ahlaki ve siyasi korkusu ve kültürün önceki modellerinin sınırlamalarına sosyologların aşırı tepkisi, yoksulların kanıksadığı kültürel model ve motiflerin sosyo-ekonomik başarıyı engellemeye hizmet eden bir “dışsal açıklayıcı güç”e sahip olup olmadığını sormaktan bizi alıkoymaz” (p. 96).

Bu vaka çalışmasında, yoksulların içselleşmiş belirli davranış ve uygulamalarının onları hastalık ve kaza riskine soktuğu bulunmuştur. Örneğin, birçok insan, yerleşim yerleri etrafında çöp dökme uygulamasını kanıksamıştır. Kutu 6'da da görülebileceği gibi, evde çeşme suyu tesisatı olmasına rağmen, birçok kadın çamaşırlarını yıkamak için hala dereye gitmektedir. Yerel yönetimler tarafından sağlanan haftada iki kez verilen çöp toplama hizmetine rağmen, halen bazı insanlar çöplerini daha sonra yakmak üzere yakınlardaki bazı arazilere dökmektedir. Böyle uygulamalar dereleri ve kanalları kirletmiştir. Sonrasında, kirlenmiş su birçok yoksul insanca, el ve yüz yıkamak için kullanılmaktadır. Kirli dereler ve çevre bölgenin sakinleri için çeşitli türlerde sağlık problemleri yaratmaktadır. Bölgelerdeki birçok kronik yoksul insanlar, astım, bronşit problemleri ve deri reaksiyonları gibi kronik hastalıklar geliştirdiklerini ifade etmektedir. Geçmiş bir kaç yıl sırasında, kronik yoksul insanların arasında bazı dang humması (Morityus'da yaygın olmayan) vakalarına rastlanmıştır. Hala insanların çamaşırlarını yıkamak için derelere neden gittikleri sorulduğu zaman, yıllardır böyle yaptıklarını ve şimdi de dereyi kullandıklarını belirtmiştir. Dereye çamaşır yıkayan kadınlardan biri:

“...fine habitué... pas capave changé... Line vine couma dire ene passe temps pour moi pour... (buna alıştık... Değiştiremezsiniz... Benim için bir hobi haline geldi...)”

Ayrıca, kronik olarak yoksul insanların bir problem olarak görmediği ve kabul bile etmediği bir sürü uygulama vardır. Kutu 5'de tehlikeli bir virajda kaldırımlı kullanmayan bir kadının fotoğrafı kanıtı bulunmaktadır. Hükümet insanların emniyet ve güvenlik için kaldırımlar yapmasına rağmen bazı insanlar eski yol üstünden yürüme alışkanlıklarına devam etmektedirler. İnsanlar hala öyle çevresel hasar uygulamalarına devam etmelerinin ve emniyet ve güvenlikleri hakkında duyarsız olmalarının nedeni sorulduğu zaman, alınan en yaygın cevap, “eski, yol üzerinde yürüme davranışlarına ve uygulamalarına alışık oldukları ve kaldırımların çok dar olduğu” olmuştur. Üstelik görüşü-

lenlerden birisi sürücülerin yol üzerinde yürüyenlerin farkında olduğunu ve yol üstünde yürüyen yayaaların taşıtları görebileceği, bu nedenle kaza riski olmadığını belirtmiştir.

Dolayısıyla bu tür kanıksanmış davranış ve uygulanmalar, kronik yoksulluğun ortadan kaldırılmasını güçleştirmektedir. Kronik yoksullar sağlıkları, güvenlikleri ve emniyetleri açısından kendilerini riske atarak, kendilerini, yoksulluk döngüsündeki diğer problemlere karşı daha korunmasız bir duruma sokmaktadırlar. Örneğin, kazalar ya da sağlıksızlık nedeniyle, kronik yoksulların çoğu ailelerine bağımlı hale gelir böylece daha fazla yoksulluğa batmaktadırlar.

Kutu 5: Bölge Sakinlerinin Bazı Yaygın Uygulamaları

Yanılğı

Yoksullukla ilgili gerçekliklerin Mauritüs'daki bazı kalkınma çalışanları ve politika yapıcılar tarafından nasıl anlaşıldığı konusunda bir tür yanlışlığı vardır. Birçok politikacı ve kalkınma çalışanı, insanlar yoksul olması ve yoksul kalmasının nedeniyle ilgili olarak öznel yorumlara sahiptirler. Örneğin bölgedeki kalkınma çalışanlarından birisi:

"Ou conne ena dimoune jamais zotte pour réussi faire progrès dans zotte la vie. Zotte vivre en manière bien different... mangé boire, bal tout les temps... fini zotte case bien facile... (bilirsiniz bazı insanlar hayatlarında asla bir ilerleme kaydedemezler. Farklı bir şekilde yaşarlar... Yer, içer ve hep eğlenirler... Paralarını kolayca israf ederler)

Örnek olarak, kronik yoksulların yoğun alkol tüketimi problemi burada göz önüne alınmaktadır. Alan ziyaretleri esnasında, birçok hanenin alkol problemlerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bazı yerlerde çeşitli alkol şişeleri bahçelerde kolaylıkla görülebilmektedir (Kutu 6'daki fotografik kanıtı bakınız). Boş şişeler nakit para için kolayca satılabilmektedir. Sahiplerinin neden boş şişeleri satmadıklarını sorulduğu zaman ise alınan yaygın cevap yenilerini satın almak için o şişelere düzenli olarak ihtiyaç olduğudur. Şişelerin sahipleri ağır alkol tüketicileri olduklarını da kabul etmektedir.

Kutu 6: Arka Bahçesinde Bulunan Boş Alkol Şişeleri

Araştırmayı daha ileri götürürken, görüşme yapılanlardan birisi ailecek o kadar çok içmelerinin nedeniyle ilgili şunları ifade etmiştir:

"Nous boire pour blié la mizere... Nous fine née dans la mizère nous pour mort dans la mizère.... amizé sa nous façon pour prend sa la vie. Jamais personne pou capave tire nous dans la mizère..." (sefaletimizi unutmak için içiyoruz... sefalette doğduk sefalet içinde öleceğiz... Bizim bu hayatı kabullenmemizin yolu budur. hiç kimse bizi bu sefaletten asla kurtaramaz...)

Biri bir kalkınma çalışanı ve diğeri de kronik yoksullukta yaşayan bir kişi tarafından verilen ifade, iki farklı gerçekliği ayırt edebiliriz. Biricisinde gerçeklik, hayatlarını yönetemeyen ve dolayısıyla yoksulluğun tuzağına düşen insanlar ile ilgilidir. İkincisinde ise gerçeklik, yoksul insanların, bir olasılık olarak yoksulluktan kurtulmaya inanmaması dolayısıyla yaşamı olduğu gibi kabul etme konusunda kendi yöntemlerini oluşturmalarıdır. Şimdi Chambers (1997)'in ifadesini kullanırsak, kimin gerçekliği önemlidir?

Kronik yoksul insanlar arasında yanılığın başka bir biçimi de bulunur. Bu vaka çalışmasında, pek çok kronik yoksul insanın politikacıların kendilerine güvenceli iş, yasadışı olarak işgal ettikleri arazi için tapu ve uygun barınma koşulları vereceği yanılığası ile yaşadıkları görülmüştür. Birçoğu politikacılar, ya da politikacıların temsilcileri tarafından kendilerine iş, emeklilik, arazi, barınma ve benzeri sözler verildiğini ifade etmişlerdir. Ancak, hemen hemen hepsi bu tür sözlerin genellikle seçim kampanyası esnasında verildiğini söylemiştir.

Bu nedenle, yoksul insanların gerçekliklerinin anlaşılması, çözümlenmesi ve anlamlarının kavranması, yoksulluğu ortadan kaldırma girişimlerinde zorlayıcı niteliktedir. Kronik yoksulluğun ortadan kaldırılması işine dahil olanlar için, kronik yoksul insanların gerçeklikleri, davranışları, tutumları, uygulamaları, normlar ve değerlerinin derinlemesine anlaşılması esastır ama belli şartlarda elde edilmesi zordur. Yoksulluğun ortadan kalkması için çalışan bölge kalkınma görevlilerinden birinin ifade ettiği gibi:

"Bizine PhD ek dix bannés expérience pour comprend zotte sa" (onları (kronik yoksullar) anlamak için on yıllık tecrübe ve bir doktora gerekir).

Dayatma

Yunus'un (Tech, 2008 den alıntı olarak) belirttiğine göre:

"yoksulluk yoksul tarafından yaratılmaz, sistem tarafından yaratılır. Yoksulluk insanlar üzerinde yapay bir dayatmadır." (s.14)

Bu vaka çalışmasından toplanan ve analiz edilen veriler, yoksulluğun belirli kronik yoksul insanlar üzerinde dayatıldığını ortaya koymaktadır. Bu özel vaka çalışmasında belirlenen bu dayatmalar: çocuk bakımı, az ücretli güvencesiz işler, iste ve evde sağlıksız ve emniyetsiz şartlardır. Belirli kronik yoksul insanlar için temel problemlerden biri belki de çocuk bakımıdır. Birçok durumda ücretsiz çocuk bakım hizmeti yetersizliğinden dolayı, kadınların resmi emek piyasasına katılamadıkları ortaya çıkmıştır. Örneğin, üç çocuklu bir kadın, çocuk bakımı hizmetlerine ödeme gücü yetmediğinden dolayı çocuklarına bakmak zorunda olduğu için hiç çalışmadığını bildirmiştir. Çocuk bakım hizmetleri aylık minimum 1000 Rupidir (1 dolar yaklaşık 33 rupi), (ki çoğu gayri resmi olup otoriteler tarafından düzenlenmemiştir) ve çoğu kadın için bu miktar sosyal güvenliği olmayan az ücretli işlerde ayda kazanabilecekleri gelirin yaklaşık yarısı kadardır. Bu nedenle kadınlar çocuk bakımı için evde kalmakta ve geçimleri (genellikle, tek gelir sahibi olarak erkekler) için diğerlerine bağımlı (Yoksulluğun dışlaştırılması) hale gelirler. Özellikle tek gelir tüm ailenin parasal ve ekonomik savunmasızlığını artırır. Bazı durumlarda, tek gelir sahibinin ciddi bir kazası ya da ölümünden sonra tüm aile yoksulluğun içine gömülür.

Kocalarının ölümünden sonra işe girmeyi başarabilen kadınlar, düşük ücretli, güvencesiz mevsimsel işlerde istihdam bulmaktadır. Çoğu durumda kronik yoksul insanlar sabah saat 5.00 de başlayıp 11.00'de biten işlerde çalıştırılmaktadır. Bu tür işlerden kazanılan günlük maaş yaygın olarak kadınlar için 100 erkekler için 150 rubidir. Birçok insan iş kazası kurbanı olduklarını da söylemektedir. Araştırma yapılırken konutlarının yanı sıra işyerlerinin de belli temel sağlık ve güvenlik

düzenlemeleri ve uygulamalarından yoksun olduğu ortaya çıkmıştır. Kronik yoksulların çoğu düşük eğitim seviyesine sahip olduğu ve iş sağlığı ve güvenliği haklarını yüksek sesle talep etmede yeterli olmadıkları için, çalışma ve yaşam şartlarında korunmasız kalmakta, böylece yoksulluğun tuzağında sıkışmaktadır. Benzer şekilde Kern ve Ritzen (2001: 2) yoksulluğun, okuma yazma bilmezlik yaratarak, insanları sağlık riskleri konusunda kötü bilgilendirilmiş bir duruma terk ettiğini ve ve sağlıkların zarar verebilecek tehlikeli işlere "zorladığını" ifade etmektedir.

Bundan başka vaka çalışması içinde, insanların yaşamlarını tehlikeye sokacak derecede yüksek gerilimli elektrik bir elektrik hattı verildiği ve kurulduğunun ortaya çıkarılması şaşırtıcı olmuştur.. Bazı durumlarda yüksek gerilimli teller ve ana elektrik kaynağı küçük çocukların ulaşabilecekleri yerlerde sallanmaktaydı (fotografik kanıt olarak Kutu 7 ye bakınız). Ana yüksek gerilim kaynağının bağlantılarının bazıları insan güvenliği ve sağlığı için çok tehlikeli idi. Merkez Elektrik Kurulu gibi otoritelerin bu kadar amatör bir yolla nasıl elektrik sağlayabildiklerini anlamak mümkün değildir. Elektrik tüketim sayaçlarının her zaman ana kaynak bağlantısının yanında olduğu göz önünde tutulduğunda, nasıl olurda aylık olarak sayaçları okuyan memurlarca bu tür riskler konusunda rapor verilmez? İnsanlar üzerinde risklerin ve dolayısıyla yoksulluğun ve "dayatılması" olarak ifade edilebilecek şey budur. Eğer insanlar sürekli olarak bu tür risklere ve yaşam şartlarına maruz kalacaklarsa, kronik yoksulluğu ortadan kaldırmak da zor olacaktır.

Kutu 7: Kronik Yoksullar için Zorluklar ve Riskler

Yasadışılık

Güneydoğu kıyı bölgelerinde, kronik yoksulların çoğu devlet toprağı üzerinde yasa dışı olarak yapılan evlerde yasarlar. Yıllardır, devlet arazisine çöken ve bu nedenle yapım **için yasal izinlere ve gerekli tapuya sahip olmayan pek çok insan vardır. Bu nedenle** bu tür yasadışı yapılar hıfzıssıhha kurallarının yanı sıra sağlık ve güvenlik düzenlemelerine de uymamaktadır. Hükümet bazı durumlarda yasadışı evleri yıkmayı denemiştir ve bu tür eylemler bazı siyasiler, bazı sivil toplum kuruluşları arasında ve basında ayaklanmaya sebep olmuştur. Belli durumlarda, TFIVG (hükümet kuruluşu) diğer bölgelerde düşük maliyetli konutlar sunarak gecekonducuları yeniden iskan etmeye **çalışmışsa da kronik yoksulların çoğu** buradan taşınmayı reddetmiştir. Bu gecekonducuların düşük maliyetli konutları niçin tercih etmediklerini sorguladığımızda alınan en yaygın cevap **aşağıdaki gibi olmuştur:**

"nou pas capave alle reste lezot place...nou travaille dans la mer...nou bizin reste prés are la mer... Nous famille fine reste la plis qui dix ans, sa nous la terre" (denizden uzağa gidemeyiz, biz deniz işçileriyiz... denize yakın yaşamak zorundayız... yıllardır ailemiz burada yaşadı, bu bizim toprağımız).

Üstelik yasadışı ve gayri resmi gelir getirici faaliyetlerde ve işlerde (kayıtsız) yer alan pek çok insan vardır. Saha ziyaretleri esnasında yasa dışı balıkçı ve ayrıca kayıt dışı küçük ölçekli işletme (Arka bahçesinde hayvan yetiştirme, işportacı ve ruhsatsız ticaret vb) sahibi çok sayıda kronik yoksul insana rastlanmıştır. Örneğin, birçok insan bazı durumlarda komşuları tarafından da hoş karşılanmayan küçük ölçekli sığır / kümes hayvanı yetiştirme yerlerine sahiptirler. Bu işletmeler ruhsatsız olup, sağlık ve temizlik gerekliliklerine uymamaktadır. Çoğu durumda ilgili otoriteler a) sahipleri

arazi tapusuna sahip olmaması ve çoğu zaman da b) arazinin bu tür işler için çok küçük olması nedenleriyle bu insanlara hayvan/tavuk üretimi ruhsatı vermemektedir. Dolayısıyla, bu tür gayri resmi ve yasa dışı işletmelerdeki tavuklar ve inekler aşı hizmetlerinden yararlanmakta olup bunun sonucunda hastalık ve enfeksiyonlara karşı korunmasızdırlar.

Bundan başka, kronik yoksul insanların komsu tarlalardan sebze ve meyveler çalma ve geçim için sokaklarda onları satma gibi suçlar işlediği durumlarla da karşılaşmaktadır. Dolayısıyla kronik yoksul insanlar yasadışı uygulamalarla yoksulluk tuzağına düşmektedirler. Sabıka kaydı bulunan insanlar normal iş bulmada zorluklar yaşamakta ve sonucunda bu durum onları yasal olmayan faaliyetlere geri itmektedir. Görüşme yapılan kronik olarak yoksul insanlardan birisinin ifadesi ise şudur:

“Mo rode en ti la vie dans la mer, parfois mo alle coquin impe fruits oubien légumes pour mo alle vender lor la rue... mo pas pour honte pour dire ou mo fine faire prison...mo pas capave laisse mo famille mort sans manger” ((yasadışı) balıkçılıkla yaşamaya çalışıyorum, zaman zaman sokaklarda satmak için sebze meyve çalarım... Hapse girdiğimi söylemekten utanmıyorum... Ailemin açlıktan ölmesine izin veremem)

İnsanlar yasadışı faaliyetlere karışıklarında, yoksulluğu ortadan kaldırmak, kalkınma çalışanları için zor hale gelir. Kalkınma çalışanları yasadışı şartlarda yaşayan kronik yoksul insanları destekleyemez. Örnek olarak kalkınma çalışanları, yasadışı olarak arazi işgal eden kişiler için konu inşaatı hizmeti sağlayamazlar. Eğer kronik yoksul insanlar mikro işletmelerini kayıt altına aldırılmazsa, kalkınma çalışanları gelir getirici faaliyetleri geliştirmek için onlara finansal destek sağlayamaz.

Kutu 8: Yasadışı uygulamalar-Gecekonducuların geçimi

Politik çıkarımlar

Politika yapımcılar, kronik yoksulluğu ortadan kaldırmak için politika planlamada, yukarıda bahsedilen bütün güçlük ve zorlukları dikkate almak zorundadırlar. Dar odaklı politikalar, program ve projelere sahip olmak kesinlikle yeterli değildir. Verilen belirli bir çerçeve içinde kronik yoksulluğun ortadan kaldırılmasındaki geniş karmaşıklıkların kabul edilmek zorunda olup ve uygun önlem ve eylemler başarılı olmanın ön koşuludur. Özellikle bu vaka çalışmasındaki bulgular kritik yoksulluğu ortadan kaldırmak için önemli politika çıkarımlarına sahip olup sonraki satırlarda değer.

Cehaletle baş etmek açısından, iyi temizlik, sağlık ve eğitimin yoksulluğu ortadan kaldırmak için ne kadar hayati olduğu konusundaki bağlantılar üzerine, insanların güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle insanların bilme ve bilgi yoluyla güçlendirme için bir strateji olarak, kalkınma işi konusunda Sen'in (1999) yetenek yaklaşımı çok uygundur. Pasif bir şekilde bilgi sağlanması cehalet probleminde karşı gelmede kesinlikle yeterli değildir. Politikacılar için, riskleri, tehlikeleri anlamak ve refah ve hakları korumada insanları aktif olarak becerikli hale nasıl getirileceği üzerine stratejiler düşünmek önemlidir. Eğer yoksul insanlar, yoksulluk durumlarının dinamiklerini aktif olarak anlayabilir, buna uygun taleplerde bulunabilir ve ayrıca haklarını savunabilirlerse bu

yoksulluğun ortadan kaldırılması yolunda onlara yardımcı olacaktır. Seslerini duyurma becerisi konusunda beceri eksiklikleri çektiklerinden dolayı yoksul insanlar, genellikle ötekileştirilmekte ve dolayısıyla politikacılar ve saha çalışanları tarafından kolaylıkla göz ardı edilmektedirler (Narayan ve diğerleri, 2000). İnsanların kendileri cehalet içinde oldukları zaman politikacılar insan merkezli bir yaklaşıma sahip olamazlar.

Ayrıca, yalnızca ekonomik/mali sıkıntıların hafifletilmesi üzerine odaklanıldığında sadece odaklandığında ve kronik yoksul insanların kanıksanmış davranışları politikacılar ve kalkınma çalışanları tarafından göz ardı edildiğinde kronik yoksulluğu ortadan kaldırma amaçlı çabalar daha zor hale gelir. Ekonomik/mali sıkıntıların hafifletilmesine, kronik yoksulluğun ortadan kaldırılması konusundaki çabaları sürdürmek için hayati nitelikte olan normlar, değerler, davranışlar, tutum ve uygulamalardaki değişikliklerle eşlik edilmesi gerekir. Kronik yoksulluğu ortadan kaldırılması, yoksul insanların risk davranışları ve uygulamalarında değişiklikler yapmak için müdahalelere dayalı olmalıdır. Başka bir deyişle zorluklar, ilgili insanlara daha az riskli ve daha sağlıklı bir hayat tarzı için yeni normlar, değerler ve alışkanlıklara kabul ettirme ve bunlara inandırmada yatmaktadır. Bu açıdan, kronik yoksul insanların, kendi durumsal analizlerinin yapılması, sorunlarının ve çözümlerin tanımlanması ve yapılandırılması sürecine dahil olmaları gereklidir. Belki de bu tür kapsamlı müdahaleler/programlar için çok fazla kaynak gerekli olduğundan bunu söylemek yapmaktan daha kolaydır. Ayrıca, kronik yoksulluğu saran çeşitli gerçeklikleri derinlemesine anlamak politikacılar için çok önemlidir. Kronik yoksulluk birçok gerçekliğe sahiptir. Politikacılar hangi realiteler neden önemlidir sorularının cevaplarını ortaya çıkarmak zorundadırlar. Chambers (1995: 173) "yoksul insanların gerçeklikleri karmaşık, çeşitli, yerel ve değişkendir" demektedir. Chambers (1997)'e göre hatalar ve kötüye kullanılan güç nedeniyle kalkınma çalışanları sıklıkla başarısız olurlar ve sonucunda sosyal sorunlar oluşur. Yoksullukla ilgili akademik bilgiye sahip olma önemlidir ama yoksulluğun çoklu gerçekliklerini anlamada kesinlikle yeterli değildir. Kronik yoksul insanlarla onların doğal ortamlarında düzenli etkileşim de kronik yoksulluğun daha açık bir resmine sahip olmak için son derece önemlidir. Bu nedenle, saha/kalkınma çalışanlarının kronik yoksulların her birinin, duygusal, psikolojik ve ruhsal sağlık durumu iyi kavramaları önemlidir ki bu gerçekten de zordur. Kronik olarak yoksul insanlara katılımcı bir yaklaşımın merkez alınması, kronik yoksulluğu ortadan kaldırmadaki politika ve programlarının yapılması uygulanması ve değerlendirmesinde bir ön koşuldur.

Kronik yoksul insanların karşılaştığı dayatmaların çeşitli türlerini ele almak için, yoksulluğun ortadan kaldırılması müdahalelerine, çocuk bakımı, sağlık ve güvenlik düzenlemeleri ve uygulamaları gibi çeşitli temel sosyal refah programlarının eşlik etmesi önemlidir. Örneğin elektrik gibi önemli hizmetler, başkalarının hayatını tehlikeye atmadan ,büyük bir dikkatle verilmelidir. Elektrik ve su gibi temel hizmet sağlayıcılarının yoksulluğun nedeninde ve devamında bir unsur olarak katkıda bulunması kabul edilemez. Özellikle, yoksulluğu yaratan ve devam ettiren bu tür yapısal, sistemik ve kurumsal bir çok unsur bulunmaktadır. Bu nedenle politikacılar yoksulluğun insanlar üzerine dayatılmadığını görmekle görevlidir.

Son olarak, yoksulların yaşamlarının pek çok yönünün suç olmamasına rağmen yasadışı olduğunun politikacılarca anlaşılması önemlidir(Mitlin, 2006). Bu açıdan, politikacılar bazı kronik yoksul insanların yaşamlarının önemli öğeleri haline gelen bu yasadışlıklar işle nasıl baş edileceği üzerinde düşünmek zorundadır. Kronik yoksulluğu ortadan kaldırma politikaları mümkün olduğu ölçüde, , insanları yasadışlıklar içine girmekten koruma amaçlı stratejiler yanında onları bu tür şartların dışında tutmak için mekanizmalara ihtiyacı vardır.

Sınırlamalar ve Sonuç

Bu çalışmanın vurgulamamız gereken iki önemli sınırlaması vardır. İlk olarak, araştırma belirli bir ülkedeki çerçeveden alınan belirli bir vaka çalışmasını temel almaktadır. Bu nedenle, bu çalışmanın bulgularını başka çerçevelere genellemeden önce dikkatli bir değerlendirme gerekmektedir. İkinci olarak, bu çalışma çoğunlukla kronik yoksul insanlar üzerine odaklanmakta ve politikacıların bakış açılarına çok az ilgi gösterilmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın bir devamı olarak, kronik yoksul insanlar ile politikacıların bakış açılarını karşılaştırmak önemli olacaktır. Bununla birlikte, bu çalışma belli şartlarda kronik yoksulluğu ortadan kaldırmanın niçin zor hale

geldiği hakkında derinlemesine bir anlayış sağlamaktadır. Üç nitel veri toplama tekniğinden yararlanan bu vaka çalışması diğerleri arasında, cehalet, içselleştirme, yanılgı, dayatmalar ve yasadışılık terimleriyle açıklanan kronik yoksulluğu ortadan kaldırmadaki zorlukların beş temel kategorisini ortaya koymaktadır.

Genel bir sonuç olarak, yoksulluğun toplumda her zaman bulunduğu ve ortadan kaldırılmasının her zaman çetin ceviz bir durum olduğu söylenebilir. Ancak, kronik yoksulluğun insanlık dışı olduğu ve ekonomik olarak ilerleyen toplumlarda tolere edilemez olduğu konusunda genel fikir birliği mevcuttur. Bu bağlamda, kronik yoksulluğun yok edilmesi üzerine öncelikle odaklanan refah devletini bütünleştirmek için ilgili hükümetin siyasi iradesi ve kararlılığı çok önemlidir. Fakat yoksulluk karmaşık olduğunu ve ortadan kaldırılmasının çok disiplinli, çok sektörlü, kapsamlı ve tutarlı politikalar, stratejiler ve programlar gerektirdiğini herkesin bilmesi de aynı zamanda önemlidir. Bu anlamda, kronik yoksulluğun ortadan kaldırılmasındaki zorlukları kronik yoksullar da dahil herkesin anlaması ve bu çok büyük görevi mümkün kılmada, bireysel ve kolektif çabaların gösterilmesi önemlidir. Kronik Yoksulluk Raporunun ortaya koyduğu gibi 2008-09 (2010: 113): «Kronik yoksulluğun «umutsuzluğun» yoksulluğu haline gelmesine izin verilmemelidir».

KAYNAKÇA

- Chambers, R. (1997) *Whose Reality Counts? Putting the First Last*. London: Intermediate Technology.
- Chronic Poverty Research Centre (2010) 'Chronic Poverty Report 2008-09' http://www.chronicpoverty.org/uploads/publication_files/CPR2_Chap7.pdf [15.08.2010] 'den ulaşılabilir
- CSO [Central Statistics Office] (2002) '2000 Housing and Population Census: Relative Development Index' <http://www.gov.mu/portal/sites/ncb/cso/ei393/intro.htm> [10/08/08] 'den ulaşılabilir
- EPI [Environment Performance Index] (2010) '2010 Environment Performance Index. http://www.sciencedev.net/Docs/report_env.pdf [14.02.2010] 'den ulaşılabilir
- Flick, U. (2002). *An Introduction to Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage
- Government of Morityus (2010) Provision of Rs 800 m for Eligible Corporate Social Responsibility Activities. http://www.gov.mu/portal/site/Mainhomepage/menuitem.a42b24128104d9845dabddd154508a0c/?content_id=1575f7da10934210VgnVCM1000000a04a8c0RCRD [12.08.2010] 'den ulaşılabilir
- Hulme, D., Moore, K. ve Shepherd, A. (2001) 'Chronic poverty: meanings and analytical frameworks' Working Paper 2. Manchester: IDPM/Chronic Poverty Research Centre
- IFAD [International Fund for Agricultural Development] (2007) Rural poverty in Morityus. <http://www.rural-povertyportal.org/english/regions/africa/mus/index.htm> [10/08/08] 'den ulaşılabilir
- Kern, A., ve J. Ritzen. (2001). *Dying for Change: Poor People's Experience of Health and. Ill-Health*. Geneva: WHO ve Dünya Bankası:
- Lewis, O. (1969) 'The Culture of Poverty', in D. P. Moynihan (ed.) in *Understanding Poverty*, pp. 187–200. New York: Basic Books.
- Mitlin, D. (2006) 'The role of collective action and urban social movements in reducing chronic urban poverty'. CPRC Working Paper 64. http://www.chronicpoverty.org/uploads/publication_files/WP64%20Mitlin.pdf [20.09.2010] 'den ulaşılabilir
- Ministry of Environment and National Development Unit (2010) 'Morityus Strategy for Implementation National Assessment Report 2010'. http://www.sidsnet.org/msi_5/docs/nars/AIMS/Morityus-MSI-NAR2010.pdf [12.08.2010] 'den ulaşılabilir
- Ministry of Finance and Economic Empowerment (2009) 'Poverty Analysis: 2006/07'. <http://www.gov.mu/portal/goc/cso/report/natacc/poverty/poverty07.pdf> [12.08.2010] 'den ulaşılabilir
- Narayan, D., Chambers, R., Shah, M. K., & Petesch, P. (2000). *Crying out for change: Voices of the poor*. New York: Oxford University Press ve the World Bank.
- Niemelä, M. (2008) 'Perceptions of the Causes of Poverty in Finland'. *Acta Sociologica*, 51(1): 23–40
- Sen, A. K. (1999) *Development As Freedom*. Oxford: Oxford University Press
- Shepherd, M. (2007) 'Understanding and explaining chronic poverty'. CPRC Working Paper 80.
- Sobhee, S.K (2004) 'Economic Development, Income Inequality and Environment Degradation of Fisheries Resources in Morityus'. *Environment Management*, Vol.34, No.1, pp.150-157
- Sobhee, S.K, Jankee, K. ve Rambaree, K. (2007) 'The Socio-economic Status of Fishers in Morityus'. Report Submitted to the Ministry of Fisheries and Agro-industry
- Tepe, F.F (2005) An Introduction to the Swedish Welfare State. *Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl:4 Sayı:7 Bahar 1 s.261-274
- The Tech (2008) 'Yunus Speaks About Capitalism, Poverty, and the Future of 'Social Business' <http://tech.mit.edu/V128/N28/commencement/yunus.html> [21/09/08] 'den ulaşılabilir
- UNDP [United Nations Development Programme] (2001) 'Final Report: Patterns and Trends in the Feminisa-

tion of Poverty in Morityus'. Report prepared by DCDM, Morityus.
UNDP [United Nations Development Programme] (2008) 'Achieving the MDGS and Reducing Human Poverty, <http://un.intnet.mu/undp/html/morityus/povertyred.htm> [12/08/08] 'den ulaşılabilir
Vaisey, S. (2010) 'What People Want: Rethinking Poverty, Culture, and Educational Attainment'. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 629 (1): 75-101
World Bank (1990) *World Development Report 1990: Poverty*. Oxford: Oxford University Press

KAPİTALİZM ALTINDA EVSİZLİK: METALAŞABİLİRLİK VE BAĞLANMA OLUMSALLIKLARI MULHOUSE ÖRNEĞİ (FRANSA) *

Fabien Martinez BARCELO

BRASS Enstitüsü
Cardiff Üniversitesi
MartinezF@cardiff.ac.uk

Özet

Bu makale evsiz insanların başarılı bir şekilde rehabilite edilmeleri için gerekli olan şartları yakalamayı amaçlamaktadır. İş camiasının ilerleyici, güçlendirici olumsuzluklar yaratmak amacıyla sergilemesi gereken anlama ve uyum ile ilgili proaktif çabalara vurgu yapmaktadır. Tartışma, işletmelerin bağlanma yapılarını belirsiz gelecekler karşısında daha dirençli hale getirmede ki belirginliği anlamaları ve dikkate almaları hususunda ki gerekliliği savunmak amacıyla Marris'in (1991) teorik önerileri, özellikle de belirsizliğin sosyal oluşumu üzerinedir. Makale Mulhouse'da (Fransa) evsizlik vakası üzerine yapılan niteliksel bir çalışma sonucunda elde edilen ampirik bulguları sağlamaktadır.

Çalışma, bağlanma deneyimlerinin hem cezalandırıcı hem de güçlendirici olabileceklerine işaret etmektedir ve metalaşabilirliğin takip edilmesindeki farklı senaryoları teşvik etmektedir.

Anahtar sözcükler: metalaşabilirlik, direnç, evsizlik, bağlanma olumsuzlukları, kapitalizm

Abstract

This article aims to capture the provisos for successful rehabilitability of homeless people. It stresses on the necessity of pro-active efforts of comprehension and adaptation from the business community to create progressive, reinforcing contingencies. The discussion draws on the theoretical propositions of Marris (1991), notably on the social construction of uncertainty, to argue that businesses should aim to understand and take account of the salience of rendering structures of attachment more resilient in the face of uncertain futures.

The article provides empirical evidence from a qualitative study completed in Mulhouse (France) on the case of homelessness.

The analysis indicates that experiences of attachment can either be punishing or reinforcing which stimulates different scenarios in the pursuit of commodifiability.

Key words: commodifiability, resilience, homelessness, attachment contingencies, capitalism

GİRİŞ

Eissel (2008)'in kapitalizmin başlıca sonuçları olarak savunduğu eşitsizlik ve yoksulluk, ekonomik büyüme ve genel refah için hem etmen hem de engel olarak görülmektedir. Yani birbirinden farklı iki senaryo ayırt edilebilir: Eissel (2008) çaba göstermelerini ve içinde yaşadıkları toplumun büyümesine katkıda bulunmalarını sağlamak amacıyla insanoğlunun yoksul olma zorunluluğunun bulunduğu dair perspektifi rapor ederken, Springer (2008) eşitsizliğin *kapitalistlikle ilgili*

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

olarak yapıcı amaçların tamamlanması ve sistemin reddedilmesi için yetersiz derecede istekliliğe/ yeterliliğe yol açtığı konusuna uyarıda bulunmaktadır. Özellikle Springer (2008), Colas (2003) ve Harvey (2003) tarafından rapor edilen kapitalizmin Marksist bir tanımı sistemi çalışanlar ve sermayedarlar arasındaki değiş tokuş aracılığı ile meydana gelen bir üretim tarzı olarak tasarlamaktadır: Hawken, Lovins ve Lovins'in (2002) "*Parasallaştırılmış insan kaynakları*" olarak adlandırılan metalaşmış işgücü ile sermayenin değerlendirilmesi. Endüstriyel kapitalizme sık olarak insan ihtiyaçlarına karşılık vermek amacıyla olan fiziki, maddi ve/veya meritokratik yollara doğal olarak odaklanan insan gelişiminde finansal olarak faydalı olan, sürdürülebilir olmayan bir anormallik olarak fakat ruhsal ve manevi ihtiyaçları değerlendirmede başarısız olarak işaret edilmektedir (Hawken ve diğerleri, 2002). Bu (elverişsiz) neo klasik ortamda, yoksullaşmış insanların işgücünün metalaşabilirliği (ya da satılabilirliği) sorusu ekonomik değeri üretmek amacıyla olan düzenleme ve/veya potansiyel aracılığı ile rekabetçi kapitalist sistemin içerisine başarılı bir şekilde entegre olmanın ön koşulu olarak ileri sürülmüştür. Bireylerin metalaşabilirliği iş çevresi ve başarılı ekonomik aktivite içerisine entegre olmaları için bir ön koşul olarak görülmektedir ve yararlılığı maksimum seviyeye çıkarma amacıyla olan bir istekten kaynaklandığı anlaşılmaktadır (von Neuman ve Morgenstern, 1947, Cohen ve Winn, 2007).

Bu belgenin amacı evsiz bireyler için geçerli olan aşırı yoksulluk koşullarını (Santos ve Lacznia, 2009) anlamak ve bu metalaşabilirlik koşulunun nüfusun *önem derecesi düşürülmüş olan* bu kesimine ne kadar uygulandığını incelemektir.

Mulhouse'da (Fransa) yapılan niteliksel bir çalışma ile evsizliğin kapitalizmin rekabetçi ve materyalist baskılarına karşı yoksulların direncini nasıl ve neden sarstığını araştıran bir incelemenin bir parçası olarak ampirik bulgular sağlanmıştır. Çalışma çok sınırlı oranda ya da hiçbir maddi ve sosyal kaynakları bulunmayan, sıkça umutsuz olabilen, soyutlanmış ve örneğin hükümete ya da yardım kurumları gibi başkalarına bağlı olan evsiz bireylerin metalaşabilirlik potansiyelini araştırmaktadır (Santos and Lacznia, 2009). "Çaresizliğin" koşulunu araştırma konusunda, tartışma anlam yükleme ve insan etkileşimini öngörme kapasitelerinin gelişimimiz gerçekleştikçe bağlanma ilişkilerinin nasıl idare edildiğine bağlı olduğunu savunan Marris'in (örneğin, 1991) yapmış olduğu çalışmaya odaklanmaktadır. Bağlanma deneyimleri kişilik gelişimini etkilemektedir ve başkalarının buna işletmelerin (potansiyel işverenler) ya da hükümete bağlı kurumların bizden neler belediklerini öngörülebilir bir anlam çıkarma kapasitemizi belirlemektedir (Marris, 1991). Bu araştırma insanoğlu için direnci oluşturan ve kapitalizm altında yaşamın olumsuzluklarının bireyleri ne kadar "güçlendirdiğine" ya da "cezalandırdığına" etki eden ve metalaşabilirliğin gerçekleştirilmesini hem destekleyen hem de sarsılmasına neden olan bağlanma kriterini anlamaya çalışmaktadır. Bir diğer emel ise sadece evsiz insanların başarılı bir şekilde rehabilite edilmeleri için gerekli olan koşulları yakalamaktan ibaret olmamakla beraber aynı zamanda iş camiası tarafından ilerleyici, güçlendirici olumsuzluklar yaratmak amacıyla sergilenmesi gereken anlama ve uyum ile ilgili proaktif çabalara vurgu yapmaktadır.

KAVRAMSAL ALT YAPI

Evsizliği ve sabit olmayan barınma imkanını konu alan literatür içerisinde çeşitli sağlık konuları üzerine yapılan araştırmalar geniş ölçüde baskın durumdadır. Bu durumda, evsiz nüfus sık olarak kamu sağlığı ve sağlık sistemleri için son derece ciddi içerimler ile ilişkilendirilir (Jones ve diğerleri, 2009). Ve gelişmiş bölgelerde, artan bir HIV ve STI (Marshall ve diğerleri, 2009) bulaşma riski, alkol bağımlılığı, madde bağımlılığı (Kertesz and Weiner, 2009), yüksek oranlarda yetersiz şekilde kontrol edilen kronik hastalıklar, sigara kullanımı, solunum koşulları ve diğer akıl hastalıkları (Ramin ve Svoboda, 2009) ile karşı karşıya olan en savunmasız gruplardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Yakın zamanda yapılan çalışmalar (Kresky-Wolff ve diğerleri, 2010, Hoch ve diğerleri, 2008, Kryda ve Compton, 2009, Carton ve diğerleri, 2009, Mares ve diğerleri, 2008, Foster ve diğerleri, 2010, McGraw ve diğerleri, 2010) evsizlik konusunun bir çözüme kavuşturulmasına yönelik araştırma yapmaları için kamu politikalarını etkilemeye çalışmıştır özellikle de sosyal hizmetlerin etkinliğini ölçmek amacıyla yapılan inceleme aracılığı ile. Bu literatürün önemli bir bölümü başlıca ruh ya da psikolojik sağlık ile ilgili olan (Raskin ve diğerleri, 2008, Bonin ve diğerleri, 2009, Yu ve diğerleri, 2008), sosyal hizmetlerin kalitesini etkin bir biçimde düzeltecek bir görüş ile evsiz insan-

ların tipolojisinin tanımlanmasına adanmıştır. Literatürün bunu gösterdiği üzere, sosyal olarak adil ve sürdürülebilir politikalar geliştirmek ve değerlendirmek amacıyla kamu sağlığı, sosyal statü ve potansiyelleri- örneğin istihdam edilebilirlik ve rehabilite edilebilirlik- bakımından beraberinde neleri getirdiğini anlamak gerçekten de büyük bir önem taşımaktadır.

Buna karşın, birkaç yazar (Taussig, 1992, Watts, 2000, Bourdieu and Wacquant, 2004, Bourgois, 2004) yoksulların “ahlaki yönden şüpheli” ve şiddete (Springer, 2008) başvurabilecek insanlar olarak varsayıldıkları neoliberalizmin güncel egemen ideolojisinin ayrımcı desteklemelerini anlatmaktadırlar. Hocking ve Lawrence’in (2000) gözlemlediği üzere:

“Kısacası, birçok insan evsiz insanlara ait basma kalıp görüşlerden oluşan bir yelpaze ile aynı fikirdedirler. Anekdöt olarak, evsiz insanların tipik olarak erkek, tembel, moral olarak iflas etmiş ve potansiyel olarak tehlikeli insanları olduklarını gözlemlemiş bulunuyoruz. Çünkü evsizlik sosyo-ekonomik koşulların bir ürünü olarak değil de geniş bir biçimde bir karakter bozukluğu olarak görülmektedir, evsiz insanlar sık olarak bulundukları kötü durum için şahsen sorumlu tutulmaktadırlar.”

Başka deyişle, hem özel hem de kamu kurumları içerisinde var olan hegemonyacı varsayımlar evsizler arasında direnci destekleyebilecek koşulları yaratmak ve geliştirmek için *elverişli değildir*. Wolch, Rahinian ve Koegel (1993) evsizlik ve evsiz insanlar ile etkileşim halinde olmak amacıyla izlenmesi gereken pozitif yaklaşımlarla ilgili olarak iş camiasına eğitim verilmesi hususunda çabaların gösterilmesi gerektiği yönünde olan ve bu rapor içerisinde yer alan öneriyi kabul etmektedirler. Hawken ve diğerlerine (2002) göre ticaretin yapabileceğinden ziyade insan ihtiyaçlarına dayalı olan –meritokratik yerine- gerçek demokratik yönetim sistemlerine mahal veren farklı bir zihniyet çevresel zararı azaltmaya, ekonomik büyüme yaratmaya ve anlamlı istihdamın artırılmasına katkıda bulunabilir.

Güven Duygusunu Oluşturacak Bir Araç Olarak Sosyal Bağlanma

Marris (1991) insan varlığı ve sosyal varlık için olduğu gibi sahip olduğumuz direncin bağlanma deneyimleri tarafından şekillendirildiğini önermektedir. Bu deneyimlerden oluşan kategori içerisinde, beş ayrı bağlanma objesi kategorisi üzerinde anlamlı bir şekilde tartışılabilir. Örneğin; insanlar, kurumlar, idealler, kültür ve mekân. Bireysel insan yaşamının anlamlılığı bireyin geçmiş, mevcut zamanı ve geleceği anlamlı bir bütün içerisine ne kadar başarılı bir şekilde entegre edebilecek kapasiteye sahip olduğuna bağlıdır. Bunun için olan potansiyel güvenilir ve sağlam bir bağlanmaya bağlı olan sosyallikten, belirli diğer kişilerin bir aile içerisinde yaşamış oldukları her günkü önemseme deneyimlerinden ya da çocukluktan beri var olan bakım ortamlarından ortaya çıkmıştır. Güvenilir bağlanma sağlam beklentileri meydana getirir ve böylece geleceğin belirsizliği deneyim içerisine entegre edilir. Birey olgunlaştıkça, bağlanma “döngüsü” farklı olan diğerlerden, bazı insanlardan oluşan geniş yelpazeyi kapsayacak şekilde genişler ve bazısı genişlemez. Kendini bireyin yaşamış olduğu bölgenin çevresinde gerçekleştirilen her günlük seyahatler şeklinde kendini gösteren mekân deneyimi bağlanmanın hayati boyutlarından biridir (Tilley, 1994). Farklı bir seviyede, kurumlar kendini keşfetme ve geliştirme için kapasitelerin ve yeteneklerin artırılacağı ortamlar sağlamaktadır. Simgesel değer boyutlarını, farklı idealleri daha fazla kapsamaya yönelik bir adım daha fazla atmak bağlanma ilişkileri için hayati olarak görülen kalite ifadeleri haline gelmektedir (adalet, cesaret, sadakat ve buna benzer). Yine de, bağlanma kendini geliştirmeyi mümkün kıldığından aynı zamanda korunmasızlığı da dahil etmektedir.

İnsan yaşamının içerisinde belirsizlik ile ilgili var olan derin yansımalar bağlanma deneyimlerinden ortaya çıkmaktadır. İnsan yaşamlarının nasıl ilerlediği ve onlara eşlik eden refah ve başarılı gelişmeler farklı diğer kişiler ile sahip olunan ilişkilerin nasıl gittiğine bağlıdır. Bu ilişkilerden bazıları oldukça önemsizken bazıları esas nitelikte olur, birilerini belirlerler (ve burada sonuncu kategoride ki insan dışı bağlanma objeler ile olan ilişkileri dışta tutmak için *muhtemel* bir sebep bulunmamaktadır). Bu anlamda bir sona ulaşmak için bir araç olarak kullanılan bir şey ile karşılaştırıldığında, bağlanmalara bir rol tayin eden anlam varlığı bir insanın iyiliği için yapıcı ya da bir bileşen niteliğinde olan bir değer olan Aristocu yapıcı değerden oluşmaktadır (O’Neill, 1993). Marris’in anlayışına göre böylece insanlar (Alasdair MacIntyre’nin cümlesi kullanılacak olursa) “*bağımlı rasyonel hayvanlardır*” (MacIntyre, 1999); Böylece korunmasız yaşamlarına (ve bu korunmasızlığın

kendi koşuluna) anlam vermek için etraflarında var olan dünya ile sahip oldukları bağlantılılığa bağlıdır. Bu bağlamda sahip oldukları bu ilişkileri devam ettirmeye dikkat etmeye ihtiyaçları vardır ve ayrıca bu ilişkilerinin özen gösterdikleri var oluşları ile sonuçlanacağına dair sahip oldukları beklentiler hususunda kendilerini güvende hissetmeye ihtiyaçları vardır. Bağlanmalarda meydana gelen kayıp (başka insanların ya da insan olmayanların gidişi ya da ölümü, mekanların değiştirilmesi, kurumların feshi, ideallere ihanet edilmesi vs. aracılığı ile) refah temellerini sarsabilecek üzüntü deneyimlerini meydana getirme eğilimindedir ve zamanla yıkıcı örnek davranışların ortaya çıkmaması halinde bunları detaylı bir şekilde incelemek gerekir (Marris, 1986).

Yukarıda üzerinde tartışılan bağlanma objelerinin evsiz bireylerin bakış açısından oldukça değişken olarak algılanmaları muhtemeldir. Bu nedenle Fransız sosyal bağlamında ki evsiz bireyler ile kurumlar arasında ki bağı – ya da bağlanma derecesini (Marris, 1991)- anlamak uygun olacaktır. Cassidy, Lichtenstein-Phelps, Sibrava, Thomas ve Bokovec (2009) mevcut sosyal ve psikolojik işleyişleri etkileyebilecek iki önemli bağlanma ögesine işaret etmektedirler: Çocukluk bağlanma deneyimleri ve bağlanmaya ilişkin mevcut ruh hali. Bağlanma duygusunda ki eksiklikler kaygı bozukluğuna (Cassidy ve diğerleri, 2009) yol açabilir ve belirsizlik durumlarında evsiz insanların yükselme isteği potansiyelini yok edebilir. Yani, maddesel zorluklar, buna ayrılık ve boşanma (Hunt ve diğerleri, 2002, Whisman ve diğerleri, 2000), arkadaş yokluğu (Whisman ve diğerleri, 2000) ve düşük aile dayanışması (Ben-Noun, 1998) dahil olmak üzere , kendi açma etkileşimleri (Erickson and Newman, 2007)esnasında negatif duygu gösterimlerini açıklayabilir – İş mülakatları gibi- aynı şekilde yıkıcı davranış örneklerinin ortaya çıkması gibi. Topluluk desteğine karşı bir bağlanma çeşidi olarak arayış içerisinde olmak yoksulun benliğini kısmen yeniden tanımlaması ile sonuçlanan özdeğişimini tetikleyebilir ve bu onların yeni yaklaşım ve davranış örneklerini benimsemelerine izin vermektedir (Hill, 2008). Bowlby (1973) bir bağlanma figürünün ulaşılabilirliğin önemi ile ilgili olarak yorum yapmaktadır:

"Bir birey bir bağlanma figürünün bunu her istediğinde onun için ulaşılabilir durumda olabileceği-ne inandığında, bu kişinin herhangi bir sebepten dolayı bu inanca sahip olmayan bir bireye nazaran hem yoğun hem de kronik korku hissetmeye karşı çok daha az derecede eğilimi bulunacaktır."

Bağlanma ya da sosyalleşme deneyimleri aracılığı ile inanç duygusunu oluşturmak aynı zamanda refah içerisinde temel bir unsur haline gelebilir ve böylece metalaşabilirlik için esas hızlandırıcı olarak görülebilir; bu özellikle de korunmasız bireylerin baş etme kaynaklarını arttırmaktadır. Ancak, evsiz bireylere karşı yapılan zarar verici damgalama ve onları suçlu olarak göstermek önemli engeller teşkil etmektedir. İnsan gelişiminde meydana gelen bir anlama eksikliğini ve bizim yoksulluk ile başa çıkma kapasitemizi sınırlamaktadır. Evsizliğin kendi içinde var olan şiddet böylece anlaşılmamış hale gelir (Springer, 2008).

Vazquez ve diğerlerinin (2009) önermiş oldukları uyarlanabilirlik ve girişimcilik kavramları belirli bir biçimde işletmeler ve paydaşlar arasında ki etkileşimleri tanımlamak amacıyla entegre edilmiştir. Yukarıda tespit edildiği üzere, evsiz insanlar evsizlik inisiyatiflerine karşılık verme kapasitesine sahipken – istihdam edilebilirken, rehabilite edilebilirken-, iş camiası içerisinde bilinçlilik duygusunu oluşturmak ve işletmeler ile daha geniş olarak korunmasız paydaşlar arasında ki uyarlama ve girişimcilik (Vazquez ve diğerleri, 2009) uygulamalarının teşvik edilmesi övülmeye değerdir; özellikle de, işletmelerin özü itibarıyla belirsiz olan geleceklere karşı bağlanma yapılarını daha dirençli hal getirmelerinin ne kadar önemli olduğunu anlamaları ve dikkate almaları gerekir. Bu neoliberalizmin varsayımları altında ayrıcalıklı kılınan belirsizliğin ele alınması için bazı stratejilerin sosyal anlamda çok değerli olarak düşünülmesine olan gerekliliğe işaret etmektedir. Belirsizliği oluşturma ve yönetmenin "rekabetçi" stratejisi adını verdiği stratejinin ana hatlarını dile getirerek Marris (1996) General Motor'un bir işçi sınıfı banliyösünü yerle bir ederek –büyük bir başarı olmadan- yatırım için daha cazip bir çevre inşa etme çabaları içerisinde olan bir şehir yaklaşımı ile sonuçlanan Detroit'te bulunan üretim tesisini kapatma kararı örneğini kullanmıştır. Tesis kapanmıştır ve iş başka bir yere gitmiştir. Belirsizlik burada çeşitli yakinen kurulmuş ilişkilerde kendini göstermektedir: insanlar ve belediye diktası tarafından radikal bir biçimde değişime uğratılmış fiziksel çevre arasında, aile içerisinde ki insanlar ve ailelerin kendi aralarında, çalışanlar ve işverenler arasında ve vatandaşlar ve belediye temsilcileri arasında. Şirket güçlü bir ekonomik pozisyonda bulunması itibarıyla başka yerdeki yatırımlarını korumak amacıyla belediye ve işçiler arasında ki ilişkilerini kesmeyi tercih eder. Şirket belediyelerin kendi yatırımları için geçerli ihale tekliflerinde

bulunmalarını sağlayarak kendi ekonomik belirsizliklerini başka bir yere transfer ederek yönetir -Alternatif olarak "Dışlama ya da istemsiz ayrımcılık ile birikim" olarak isimlendirilmiş olan ve bağlanma deneyimlerinin ve belirsizliğin insan yaşamında ki merkezi ve temel rolünün önemini yok sayma eğiliminde olan "Kamulaştırma ile birikim" fenomeninin bir örnekleme olduğunu oluşturmaktadır. Yani, bir araç olarak yürütülen iş kararlarının yerel topluluklar üzerinde istemsiz, zarar verici etkisi olabilir. Örneğin güven bağlarını kopararak, bağlanmaları yıkarak istikrarlı beklentilerin ve umudun yok edilmesi aracılığı ile bireylerin geleceklerini tayin ederek ve mahvederek.

Marris'in karşılıklı stratejileri olarak adlandırdığı şey aksine karşılıklı taahhütlerden oluşan bir sistemin yerinde kalmasını temin etmeyi amaçlar böylece bireyler ve gruplar kendilerinden beklenileni ve yakından uzun vadeli gelecekte neler bekleyebileceklerini anlarlar. Birinci öncelikleri taahhütleri ve kamu yararlarının provizyonunu stabilize etmektir, böylece bağlanmalar (ve bağlanma objeleri) korunabilir. Sendika üyeliği ve sosyal yardım sistemleri gibi sosyal dayanışma ve güven biçimleri bu türde enstrümantal olmayan karşılıklı için iyi örneklerdir (Jaeggi, 2001). Karşılıklı stratejileri karşılıklı tanıma ve güvenden oluşan bir "halk tabakasını", belirsizliğin herkesin menfaatine yönelik yönetildiğini temin etmek amacıyla davranışın kontrol altına alındığı ve rehberlik edildiği normatif bir bağlam yaratma arayışı içerisindedirler. Rekabet ya da bağımsızlık stratejileri bunun aksine, sıkça diğerlerinin kısa vadeli avantaja yönelik olan beklentilerinden yararlanarak karşılıklı kavramını kırmaktadırlar. Onları kullanarak aktörler mevcut zamanda hareket özgürlüğünü maksimuma çıkartma arayışı içerisinde olarak belirsizliğin yerini değiştirerek onu daha az kaynakları bulunan ya da daha çok sayıda iptal edilemez taahhütleri bulunan ya da her iki durumda olanlara doğru kaydırmaktadır, Marris tarafından sunulan General Motors örneğinde olduğu gibi. Belirsizliğin yerinin değiştirilmesi *kamulaştırma ile birikim* sürecinin çok önemli bir boyutu olmakla beraber bununla aktörler ekonomik olarak daha güçlü ve böylece rekabet etme konusunda daha iyi durumda olanların benimsemiş oldukları uygulamalar ile aynı hızda olan belirsizlik yönetimi uygulamalarını benimsemek zorundadırlar. Neoliberalizmde ve daha geniş olarak kapitalizmde insanoğlunun kamulaştırma ya da dışlamanın önüne geçmeyi çok istiyorsa birikime katkıda bulunması zorunludur.

Bu raporda açınımlı yapılan temel bir önerme, istikrarlı bağlanma yapılarının ifadeleri olarak *istihdam edilebilirliğin* ve *rehabillite edilebilirliğin* yerine getirilmesinin evsiz insanların *normatif sosyal düzene* katılma ve oradan istenilme kapasitelerini öngörecektir. Literatür taraması, anlayışlı ve uygulanabilir politikaların ya da ortaklıkların geliştirilmesi amacıyla evsizliğin kamu sağlığı, sosyal statü, potansiyeller ve beklentiler anlamında neleri kapsadığını anlamaya ne kadar dikkat edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. İş camiasının varsayımları *kamulaştırma ile birikimin* ayrımcı kapitalizmin desteklemesinin bir sonucu olarak varsayılmaktadır (Springer, 2008, Harvey, 2003); Özellikle de, mutlak ekonomik etkinliğin arayışı yoksulların entegrasyonunu destekleme aracı olarak bağlanma yapılarının daha dirençli hale getirmenin önemine gölge düşürme eğilimindedir. Bu bağlamda evsiz insanların metalaşabilirlik için sahip oldukları potansiyeli değerlendirmek amacıyla, uyarlanabilirlik ve girişimcilik stratejileri için açılımlar belirlemek ve evsiz ve iş kavramlarının nasıl bir araya getirilebileceğinin ana hatlarını belirtmek gereklidir.

Bu teorik düşünceler dört araştırma sorusuna götürmektedir:

- Bir vaka olarak evsizlik evsiz bireye ne gibi kısıtlamaları dayatır?
- Evsizliği azaltma hususunda-potansiyel işverenler olarak- işletmelerin görevi nedir ve ne olmalıdır?
- Yoksullaştırılmış insanların direnç gösterme kapasitelerini destekleme ya da engelleme koşulları nelerdir?
- Metalaşabilirlik için gerekli olan koşulları yaratmak için ne tür bağlanmalar aranmalıdır?

YÖNTEM

Bu araştırma sorularına bir karşılık bulmak üzere niteliksel araştırma yöntemleri kullanılarak Mulhouse'da evsizlik konusu incelemeye alınmıştır. Yer Doğu Fransa'da, İsviçre ve Almanya sınırlarının kenarında bulunmaktadır. Bu bölge şehirde evsiz nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan geniş bir mülteci akımı ile karakterize edilmektedir. Metropoliten alanda 280,000 kişilik yerleşik halk ile Mulhouse Alsace bölgesinde ikinci en büyük şehirdir. Son birkaç on yıl içinde evsizliğin

göstermiş olduğu değişime sürekli olarak uyum sağlamak amacıyla kuruluşlardan oluşan önemli bir ağ geliştirilmiştir. Ancak giderek artan evsiz insan sayısı sosyal hizmetleri kritik bir duruma sokmuştur. Bu araştırmayı yürütme kararının alınmasına Fransa genelinde kuruluşların liderleri tarafından durumun aciliyetini vurgulama yönünde sıkça yapılan halka seslenişler -sosyal hizmetlere yöneltilen aşırı talep her bir bireye etkili ve etkin bir biçimde yardım sunmayı imkansızlaştırmaya yol açmaktadır – ve evsizliği yok etmek amacıyla alternatif çözümler uygulayarak sistemi yeniden şekillendirmeye duyulan ihtiyaç sebep olmuştur.

Bir etnografik inceleme aracılığı ile Mulhouse'da bulunan evsiz insanların bulundukları durum çeşitliliğinin ve gelişimsel engellerinin iç yüzünü anlamak için 28 niteliksel yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Veri toplama yöntemi 8 kuruluş başkanı/üyesi, 5 işletme yöneticisi ve 15 evsiz birey ile yapılan görüşmeleri içermektedir. Onları görüşleri yukarıda öne sürülen sorulara tutarlı yanıtlar geliştirmek için karşılaştırılmaktadırlar.

Mulhouse'da bulunan evsizlik kuruluşlarının görüşü durumun aciliyeti hususunda doğrudan bir bakış açısına sahip olan başkanlarının sözleri ile iletilmiştir. Kuruluşlardan görüşmelere katılanlar içerisinde yer alanlar: Anne-Marie Weibel (SURSO, Service d'URGence Sociale-Acil Sosyal Hizmet), Jean-Luc Sutter, Sébastien Castells, Nour Ahmat-Brahim (ALSA, Association pour le Logement des Sans-Abris de Mulhouse- Mulhouse Evsizlerini Yerleştirme Kuruluşu), Jean-Robert Yapoudjian (ACCES, Association Chrétienne de Coordination, d'Entraide et de Solidarité – Hristiyan Koordinasyon, Yardımlaşma ve Dayanışma Kuruluşu), Liliane Bick (Espoir-Umut), ve Mimi Wisselmann ve Nathalie Benhaida ('Les Restaurants du Coeur'¹). Her bir kuruluşu tanımlayan tablo **Ek-1**'de sunulmuştur.

5 yönetici ile ard arda görüşülmüştür. Bunlar bir geçici istihdam bürosundan, bir bayiden, bir IT şirketinden, ticaret odasından (İşletme danışmanı) ve bir araba imalatçısından olan ve gizlilik koşulu altında katılmayı kabul eden yöneticilerden oluşmaktadır; Bu nedenle isimleri ve şirket adları bu makalede belirtilmemiştir. Saha gözlemleri çalışmayı tamamlamıştır. Özellikle de bulguları desteklemek ve incelemenin doğruluğunu sağlamak amacıyla. Evsiz insanlara özellikle iş camiası ile yaşamış oldukları deneyimler ve kendilerini evsizlik durumunda bulmalarının sebepleri ile ilgili olarak soru sorulmuştur.

Böylece, evsiz insanların metalaşabilirliği, *normatif sosyal düzen* içerisine entegre olmayı isteyen evsiz insanların, esas amacı istihdam edilebilirliğe ve metalaşabilirliğe doğru giderken evsiz insanlara eşlik etmek olan sosyal hizmet sağlayıcılarının ve bireylerin metalaşabilirliğini istihdamın ve işbaşının düzenlemeleri için bir ön koşul olarak ele almayı umut eden işletme yöneticilerinin görüşlerine yapılan vurgu ile incelemeye alınmıştır.

Veri analiz süreci belli bir temeli olan teorilerin ve gizli içerikli analizlerin gereksinimlerinden esinlenmiştir. İncelemenin kapsamı saha notlarının temelini oluşturan simgelerin ve kayıt altında alınan sözlü iletişimlerin yorumlayıcı okumasına uzanmaktadır (Berg, 2009). Teknik derin yapıları ve söylevler içerisinde var olan anlamı ortaya çıkarmayı önermektedir. Bu çalışma ile ilgili olarak, söylevlerin gizli içerik analizi ve evsiz bireylerin davranışlarının gözlemi sosyo-demografik durumlar ve gelişimsel engeller bağı şeklinde bir etnografik analizi geliştirmeye imkan sağlamaktadır. Örneğin sosyo-ekonomik, psikojenik, kültürel, hukuki ve fiziki engeller. Bu anlambilimsel yaklaşım bulguların sağlamlığını kesinleştirmek için birçok sayıda kanıyı ve dikkatlice derinlemesine düşünülme gerektirmektedir.

MULHOUSE'DA EVSİZLİK

Mulhouse'da gerçekleştirilen görüşmeler, muhtaç insanlardan oluşan genişlemiş bir tipolojinin ve gelişimsel engellerden oluşan ve farklılaşan bir sınıflandırmanın ortaya çıkışına doğru bir gidişat olduğunu doğrulamaktadır. Evsizlik ya da yoksulluk durumlarının boyutu yayılmaktadır, özellikle de mevcut ekonomik yavaşlamanın yaratmış olduğu etki nedeniyle. Bu gelişim sosyal hizmet kuruluşlarını sürekli olarak kendi hizmetlerini geliştirmeye ve uyarlanabilir çözümler önermeye zorlamaktadır; Ancak sosyal hizmet sağlayıcıları şimdi ilerideki bir gelişmeye engel olacak bir tehdit oluşturan ve çok fazla büyük bir boyutta olan bir taleple karşı karşıyadır. Fransa'daki ku-

¹ Restaurants du Coeur'= Fransa'da gönüllülerden oluşan ve özellikle kış aylarında yoksul ve evsiz insanlara ücretsiz yemek sunan bir kuruluş.

rumal bağlamın sadece güçlü fakat artan bir biçimde baskı altında olan bir kuruluşlar ağı ile değil anı zamanda hükümsel örgütlerin esnemezliği, göz korkutucu ve cesaret kırıcı bir iş piyasası ile iş camiası tarafından gösterilen kısıtlı sosyal sorumluluklar ile karakterize edildiğine vurgu yapılmaktadır. İş camiası içerisinde farkındalığın oluşturulma gerekliliği ve teselli ve direnç için maddi kaynakların ve zihinsel ihtiyaçların önemi hakkında tartışmadan önce evsizliğin Mulhouse'da özellikle de meydana getirdiği gelişimsel engeller anlamında neleri içerdiğini keşfetmek gereklidir.

Tanım Ve İlgili Engeller

Sosyal hizmet sağlayıcı kuruluşların ve evsiz bireyler ile yapılan görüşmelerinin değerlendirilmesine ve teftişine göre bu nüfus, evsizlik profilleri konusuna ve sosyal gelişime yönelik olan engellere içerik kazandıran dört ana sosyo-demografik *sınıf* ile kategorize edilebilir.

Mevcut durumda Fransız sistemi tarafından garanti edilen asgari sosyal gelir dışında tutulan 18 ile 25 yaş arası olan genç insanlar, nüfusun özellikle göze çarpan bir bölümünü oluşturmaktadır. Evsizler ile yapılan görüşmelerin ellisinden beşi bu *kategoriye* aittir. Sık olarak herhangi bir kaynaktan tamamen yoksun olan bu bağımlı halk kesimi esas olarak aile çöküntüsü ve heteronomi ile karakterize edilmektedir. Bu genç insanlar ekonomik olarak desteklenmemektedir ve sık olarak batmış durumdalar ve bunun bir sonucu olarak kendilerini güçsüz durumda düşüren ruhsal sorunlar yaşarlar. Jean-Robert Yapoudjian (ACCES Müdürü) tarafından açıklandığı üzere, bu gelişimsel engeller esasen bir profesyonel ya da hatta bir sosyal çevreye ve buna bağlı bir düzen bağına başarılı bir şekilde entegre olmak üzere gereken olgunluk hususunda gizli bir eksikliğe dönüşmektedir. Nour Ahmat-Brahim (ALSA) *"asgari bir disiplin ve uyulması gereken kuralları içeren 'profesyonel düzenlemeler' hususunda zorluk çeken insanlar... (örneğin, zamanında gelmek garanti değildir. Onlardan bazılarının eğitimleri tamamlama ve kendilerini geliştirme motivasyonları bile yoktur)"* insanlar için çalıştığını anlatmaktadır. Bu sonuç olarak rehabilite edilebilirlik ya da metalaşabilirlik potansiyellerine engel olur ya da onları durdurur.

Bu belirsiz durumlara karşılık vermek üzere politika belirleyicileri tarafından savunulan önlemler tartışılır bir biçimde sosyal dışlamaya yönelik bir sosyal dayanışmaya dayalı bir yaklaşımı oluşturmamaktadır. Politikaların odak noktası minimum bir manada sosyal adalet üzerine olma eğilimindedir, yani, finansal yardıma başvurmaksızın sosyalleşmenin temel bir biçimi olan istihdam edilebilirlik üzerine. Sosyal destek böylece bireyselleştirilmiş sosyal danışmanlık şeklinde yalnızca kuruluşlar tarafından sağlanır-örneğin görüşmeler, sosyal faaliyetler ve maddi destek. Bu profesyonel katılıma ya da metalaşabilirliğe doğru olan yöneltim genelde yalnızca konut durumları saptıldağında zaman görünür.

Bunun ötesinde, Mulhouse çoğunluk olarak Doğu Avrupa ülkelerinden gelen geniş boyutta olan mülteci (aylık 70 ile 120 arası), yasadışı göçmen ve daha düşük bir kapsamda sağlık turistlerinden oluşan bir akım ile karşı karşıyadır. Evsizler ile yapılan elli görüşmeden dördü mültecilere aittir. Alsace bölgesi Almanya ve İsviçre Sınırları boyunca yer aldığından Fransa'ya bir giriş kapısı konumundadır. Bu coğrafi konum bu şehre olan çok sayıdaki sığınmacı akımını ve yoğunlaşmasını kolaylaştırmaktadır. Nüfusun bu savunmasız bölümünün her ne kadar –garanti olmayan ve sıkça geçici olan; hukuki, finansal yardım şeklinde olan ve başlıca sağlık hizmetlerinden oluşan- yardım programlarına erişimi bulunuyor olsa da, bu kesimin sosyal geçimi potansiyellerinin sunabileceklerinin en iyisi ile sadece yerel sosyal hizmet sağlayıcılarına bağılırlar ve onlar tarafından sağlanmaktadır.

Bunun ötesinde, *rehabilite edilebilirliğe* ve *istihdam edilebilirliğe* yönelik ilişkisel, birleştirici kapasiteleri ve potansiyeli güçlü bir biçimde sarsan kültürel (dil) ve hukuki (statü ve çalışma izinleri için başvuru süreci) engeller ile karşı karşıya gelmektedir. Görüşme yapılan evsiz bir kişi: *"Çalışmıyorum. Durumum 'yasallaşmadığı' sürece bu imkânsız olacaktır"* itirafından bulunmuştur. Jean-Robert Yapoudjian bu evsiz insan kategorisinden *"Fransa'da sığınma talep eden ancak ille de sosyal olarak entegre olma isteğinde olmayan yabancılar ve her ne kadar entegre olma niyetinde olacak olsalar da Fransa'da kalabilmek ve orada çalışabilmek için hala sığınmacı statüsünü elde etmeleri gerekecektir"* şeklinde bahseder.

Vurgulanabilecek olan üçüncü kategori ruhsal, fiziksel sakatlık ve bağımlılık sorunları gibi çeşitli sağlık sonuçları ile karşılaşan bireyler ile ilgilidir. Görüşme yapılan elli evsiz kişiden ikisinde bu sağlık koşulları mevcuttur. Anne-Marie Weibel (SURSO) yorum getirmektedir: *“Bir önemli kategori sağlık sorunları olan insanlar ile ilgilidir: sakatlık, psikiyatrik bozukluk, bağımlılıklar vs”* Bu nüfus içerisinde - beslenme, ilişkisel ve sosyal zorluklara değinmeksizin -genel olarak sadece evsiz olmadıkları gibi aynı zamanda kişisel güvenlik, sağlık ve hijyen hususunda bir eksilik ile karşı karşıya olan uyuşturucu ve alkol bağımlıları özellikle zarar verici koşullarla mücadele etmektedirler. Çok kez gönüllü derneklerinin desteğine ve yönlendirmesine tamamen bağımlı olan bu *halk* davranışsal olarak istikrasızlaşmış olarak – bağımlılıkların ve diğer sağlık koşullarının fiziksel yönleri bunun başlıca sebebidir- ve sosyal olarak ilişkisi kesilmiş olarak, bu nedenle de rehabilitasyon ve istihdam edilebilirlik programlarına güçlükle karşılık verme kapasitesine sahip olarak nitelendirilebilir.

Bu korunmasız sosyo-demografik kesimlere ilaveten, geçici çalıştırma ya da geçici personel sayısının artırılması olgusunun yakın zamanda ortaya çıkması evsiz muhtaç insanların tipolojisini oldukça değiştirmiştir. Yani, istihdam tam zamanlı ve sürekli ya da sözleşmeli görevlendirmenin baskın olduğu bir durumdan iş güvenliğini olumsuz yönde etkileyen ve mülkiyet satın almaya, ileri eğitime başlamaya, emekliliğe yatırımda bulunulmasına ya da özel sağlık sigortası için yeterli maddi duruma sahip olmaya engel teşkil eden bazı *çevresel* etkileri ortaya koyan yüksek seviyelerde olan geçici görevlendirmelere doğru yön değiştirmiştir. Görüşme yapılan on beş evsiz kişi arasından üçü *geçici* olarak istihdam edilmiş durumdaydı. Liliane Bick (Espoir) eğilimi tanımlamıştır: *“yoksullaştırılmış işçiler konusu ile değişmekte olan bir yoksulluk ve evsizlik kavramına değinmeye başladık...geçici istihdam sağlamış olduğu kaynaklar anlamında çok değişikler özellikle de konut koşulları ve görünüşleri bakımından.”* Mevcut ekonomik kriz ile yoğunlaşan bu olgu genişleyen bir risklilik durumu ve yeni bir korunmasız insan grubu üreten geçici çalıştırma ile örtüşmektedir. Yani asgari sosyal gelir temin edilen bireyler ve bazı geçici istihdam konumunda bulunan işçiler – Çok kez var olan düşük ücretli istikrarsız iş piyasasının en alt kısmında yer alan-kendi kendilerine yetecek durumda değildirler. Görüşme yapılan bir evsiz birey kısaca kendi durumuna açıklık getirmiştir: *“ayda 10 ile 20 saat arası çalışıyorum. Her ne kadar kazancıma sosyal gelirler eklesem de, doğru dürüst bir yaşam sürmem için maddi gücüm hala yetersiz durumdadır.”*

Geçici personel sayısındaki artışın ve eşya fiyatlarında ki net yükselişin damgasını vurmuş olduğu bu sosyo-ekonomik bağlamda tek ebeveynli aileler açık bir şekilde en çok korunmasız nüfus kesimleri arasında yer almaktadırlar. Hükümet yakın bir zamanda “Revenu Minimum d’Insertion” (RMI)’nin (Asgari Katılım Geliri) bir uzantısı olan ve (risk altında, yeni) istihdam edilen bireylerin ek bir gelirden faydalanmalarına imkan tanıyan ‘Revenu de Solidarité Active’i (RSA, 1 Haziran 2009 tarihinde itibaren uygulamaya konulmuştur) (Aktif Dayanışma Geliri) yaratarak bu sosyo-ekonomik eğilime karşılık vermek üzere kendi konumunu uyarlamıştır. Rehabilitasyon ve istihdam edilebilirlik kavramları bu evsiz nüfus kesimine tamamen uygun düşmemektedir. Alternatif olarak kullanılabilecek *esasi* ya da *ilişkisel* koşulları anlamayı daha iyi hale getirmek üzere daha ileri bir araştırma üstlenilmelidir. Örneğin *pazarlanabilirlik* ya da bütün haklara sahip çalışanlar olarak kendilerini beğendirme kapasiteleri ya da işin ihtiyaçlarını anlama ve karşılık verme konusunda *uyarlanabilirlik*.

Bu riskli durumlar hepsi bireyler çaba gösterdikçe (Eissel, 2008) ve kendi sosyal koşullarını iyileştirdikçe düzeltilebilir. Konut sorunlarına çözümler bulma baskısı dört sınıftaki durumların tamamında kendini gösterirken, evsizlik durumları sosyal entegrasyon için sundukları imkanlar ya da kısıtlamalar anlamında aynı değildir. Yani, sosyal ilerlemeyi durduran farklı baskı *belirtiler* ile ilişkilendirilebildikleri için farklı çarelerin benimsenmesi gerekir. Sorgulanan evsizler ve profesyonel sosyal hizmet sağlayıcılarının ifadelerine göre, bu belirtiler evsiz bireylerin *rehabilitasyon* ve *istihdam edilebilirlik* derecelerini etkileyen gelişimsel engeller şeklinde kendini göstermektedir. Yukarıda üzerinde tartışıldığı ve **Tablo-1**’de kavramsallaştırıldığı üzere, bireylerin ilişkisel, birleştirici kapasiteleri esas olarak sosyo-ekonomik, ruhsal, kültürel, hukuki, fiziksel ve gelişimsel sorunlar ile engellenmektedir. Bu gelişimsel engellerin gücü be baskınlığı evsiz bireylerin ait oldukları sosyo-demografik kesime bağlıdır. **Tablo-1** bağlantılı kısıtlamaların sıralaması örneklendirmek amacıyla her bir sosyo-demografik kesime ait olan sorgulanan kişilerden elde edilen tipik aktarımları içermektedir. Gelişimsel engeller evsiz insanların doğasında var olan değişkenlik dinamiklerini dikkate alarak çözümlerin –istihdam becerilerinin ve yeterliliklerinin gelişimine vurgu yapan çareler (ör-

neğin disiplinle ilgili kurallara uyulması) oluşturulduğu ve oluşturulmaya devam edildiği eksenleri ifade etmektedirler. Bir problem olarak evsizliğin karmaşıklılığı evsiz nüfusun sabit olmayışı ancak bundan ziyade bir konuttan ya da bir sosyal durumdan bir diğerine geçiş şeklinde olan yüksek bir değişkenlik ile karakterize edilmesi ile artış göstermektedir.

Song (2007) tarafından vurgulandığı üzere, istihdam edilebilirliğin ve rehabilite edilebilirliğin zayıf potansiyelinin algılamaları iş camiasının üyeleri gibi toplum içerisinde bazılarını bu bağımlı nüfusa bir metalaşabilir iş gücü içerisinde şekil verilemeyeceğini varsayımlarına yol açmaktadır. Fransa'da sosyal dışlamaya yönelik var olan yaklaşım evsizlik ile ilişkilendirilen gelişimsel, özgürleştirici engellere karşı koymak amacıyla fiziki maddi destek (örneği telefon, bilgisayarlar, internet, duş, vs..) ve fiziki olmayan (psikolojik destek, uygun ve zamanında sosyal takip) çözümler sağlayan güçlü bir kuruluş ağının yaratılmasına ve geliştirilmesine imkan tanımamaktadır. Kuruluşların sadece önem derecesi düşmüş bu nüfusun ihtiyaçları ile ilgilenmeleri yönünde bir beklenti olduğu kabul edilmektedir ve bu bir dereceye kadar hükümetsele kurumların mesafesine ve işletmeler arasında kopukluk ve pasifliğin egemen olması ile açıklanabilir.

TABLO 1 Evsizlere ait sosyo-demografik durumlar ve baskın olan gelişimsel, özgürleştirici engeller bağı.

	Sosyo-demografik kesimler	Konut kısıtlamaları	Baskın olan gelişimsel engel	Görüşme yapılan bireylerin tipik aktarımları
Değişkenlik	Asgari sosyal gelir faydalanıcıları Geçici, devamlı olmayan işi olan işçiler	ÇÖZÜLEBİLİRLİK	Sosyo-ekonomik -örneğin geçici personel sayısının artış gösterdiği olgu-	"Bir kirayı karşılama ve ailemi geçindirme kapasitesine sahip olmadığı açık" "Her şey git gide çok pahallaşıyor, ben hala aynı gülünç kaynaklara sahipken yiyecek, giyecek, vs... fiyatlar yükseliyor, bu sadece imkansız."
	Genç Bireyler		Psikojenik -örneğin olgunluk-	"Genelde işimin kuralları ve acımasızlığı ile baş edemiyorum" "Birkaç kez işe geç kaldım ve bu durumda firma ile olan ilişkim oldukça gergin bir hal aldı"
	Sığınmacılar		Kültürel Yasal	"Şimdiki şartlara göre tamamıyla bağlanmış durumdayım ve statüm yasal oluncaya kadar bir işe giremem" Dil engeli zorluk teşkil ediyor. İnsanlarla konuşmama ve yerel kültürü ve gelenekleri anlamama engel oluyor"
	Bağımlılıkları bulunan ve diğer sağlık koşullarında olan bireyler		Fiziksel	"Zayıf durumdayım ve durumumu iyileştirmek ve idarenin üstesinden gelebilmek için mücadele edemiyorum"

İş Camiasının İçerisinde *Farkındalığın Oluşturulması*

Evsiz bireyin baskın gelişimsel engellerinin, hükümetin mesafesinin (algılanan) ve iş camiasının ağırlıklı olarak negatif olan tutumlarının kombinasyonu kanıtlanabilir bir şekilde evsizlik ortaklık girişimlerinin karşı karşıya kaldığı zorluklara ve evsiz bireyin yaşamış olduğu belirsizlikte, güvensizlikte, korunmasızlıkta ve önem derecesinin düşmesinde ki artışa katkıda bulunmaktadır. Jean-Luc Sutter (ALSA) not etmektedir: "*Yaşamış olduğumuz sistem açık bir şekilde dayanışma esaslı değildir. Dayanışma aslında bir 'aksesuar' gibi.*"

İnsan yaşamlarını anlamlı kılan kendine özgü anlam ve bağlanma yapısı için karşılıklı sorumluluk, öngörülebirlilik ve saygı ilkelerini birinci sıraya koyan ve evsiz bireylere yönelik olan bir stil yönetim etkileşimlerinin oluşturulması beklentisi vardır. Özellikle de mevcut durumda Fransa'da geçerli olan neoliberalizmin politik ideolojisi ile aykırı düşen Marris (1991, 1996) tarafından üzerinde tartışıldığı gibi bu kökten daha işbirlikçi ve demokratik olan bir yönetim stildir.

Mevcut sistem uygun bir yaklaşımın hazırlanması ve korunması ve etkin –örneğin evsiz insanların ihtiyaçlarına karşılık veren- ve etkili – örneğin acil durumlara cevap veren- faaliyetlerde bulunulması hususlarından başlıca kuruluşlara güvenmektedir. Evsiz bireyler doğrudan, sosyal hizmet sağlayıcıları ise dolaylı yoldan evsizliğin zarar verici etkileri ile yüzleşmektedir. Jean-Robert Yapoudjian (ACCES) Mulhouse'da bulunan sosyal hizmet sağlayıcı kuruluşlarının karşı karşıya kaldıkları fazla kalabalıklaşma durumunu açıklamaktadır: *Şimdi olduğu gibi, yoksullukta ve sığınmacı sayısında git gide kendini gösteren artış nedeniyle her şey felç olmuş, aşırı derecede kalabalıklaşmış durumda..Oysaki sosyal 'araç' iyi bir şekilde geliştirilmiştir ve kalabalıklaşma yaşanmadan mükemmel bir şekilde çalışabilir."* Mulhouse'da mevcut olan durumun aciliyeti, evsizlere yönelik yenilikçi çözümler geliştirmek amacıyla daha fazla bilişsel çabaların üstlenilmesine olan gereksinimi haklı göstermektedir. Evsiz insanlarda kendini gösteren ve belirsizlik, güvensizlik, korunmasızlık ve önem derecesi düşürülmüşlük duygusundan oluşan zarar verici birikmiş etkinin potansiyel olarak diplomatik, pedagojik ve şirketler ile kamu politikaları oluşturucularının bilinçli çıkarımları aracı ile zayıflatılabileceğine inanılmaktadır.

Her ne kadar işletmelerin Mulhouse'da evsizliğe karşı yapılan mücadeleye müdahil olmaları ve somut bir şekilde çok az da olsa bir çabayı yerine getirmeleri beklenilmesinde de, istihdam sağlayıcıları olarak sosyal rolleri onlara muhtaç insanlara yardım etme ve ortaklık ve bağımsız girişimlerinin var olduğu bağlamda kullanılabilecek kaynakları tanımlama potansiyelini vermektedir. Bu işletme tarafından evsizliğe yönelik sergilenen ve sosyal olarak sorumlu olan bir davranışa doğru bir değişim olacaktır. Bir geçici istihdam ajansı müdürü itiraf ediyor: *"şirketler mantıksızca kaynakları dağıtamazlar. Yine de işletmelerin asgari bir sosyal katılım gösterme zorunluluğu olmalıdır."* Aslında, evsiz insanların belirsizliğini ve bulundukları zor durumu açıklayabilen sebeplerden biri bu nüfusun Marris (1991) tarafından tanımlanan bağlanma objelerinden birine karşı olan kopukluğu ile açıklanabilir, örneğin kurumlar. Muhtaç insanların profesyonel ve toplumsal kurumlar ile daha büyük bir sıklıkla temas halinde olmalarını sağlamanın yollarını aramak sosyal bütünlüğün teşvik edilmesi yönünde bir araç olarak kullanılmalıdır. Şirketlerin evsiz nüfusu *normatif sosyal düzene* yeniden bağlama sorumluluğuna sahip oldukları açıktır; örneğin şirketlerin geçici olarak istihdam edilmiş işçilerin bulundukları sosyo-ekonomik koşullara dikkat eden daha çok sorumluluk sahibi bir yaklaşıma sahip olmaları amacıyla çaba harcamadan ucuz ve esnek ki bu işyerinde geçici olarak istihdam edilmiş personelin sayısının artmasına ve sosyo-ekonomik gelişimsel engellere yol açmaktadır- işgücü elde etmek için geçici istihdam ajansına müracaat etmeden önce bunu bir kez daha düşünmeleri onların sorumluluğudur. Aksi halde, güçlü iş lobisi ile geniş toplum arasında ki ilişkiyi normalleştirmek ve yeniden dengelemek amacıyla geçici istihdamın (rahatsız edici) yayılımına bir çözüm bulmak ayrıca geçici istihdam sözleşmelerine başvurulmasını işletmeler için daha az cazip hale getirmek amacıyla hükümet tarafından çabalarının gösterilmesini gerektirecektir.

Evsiz insanların işletmelerin (potansiyel işveren) ve hükümetler kurumların kendilerinden neler beklediği hususunda anlaşılabilir ve öngörülebilir bir şekilde bir anlam çıkarmaya yönelik yanıt verici kapasiteye sahip olamayabileceklerine dair düşünce kabul edilmektedir (Harvey, 2005, Harrison ve Huntington, 2000). Cronley (2010) evsizliğin kişisel yetersizliklerin (madde istismarı ve sosyal ayrılma gibi) bir sonucu olduğunu iddia eden bireysel yorumları evsizliğe sistemsel faktörlerin (düşük maliyetli konut eksikliği ve istihdam fırsatları) yol açtığını öne süren yapısal yorumlardan ayırmaktadır. Bu nedenle evsizliğin yaratmış olduğu etkiyi iyileştirmek evsiz insanların bağımsızlığı destekleyen bağlanmalar konusunda nasıl bir aşınım ile karşı karşıya olduklarının daha geniş bir alanda fark edilmesini gerektirmektedir, özellikle de iş camiasının içerisinde. Ancak bu türde bir farkındalık *"karşılıklı bilinçlilik ve özgürlüklere giden yolu açmaya"* yardımcı olabilir (Papa Benedict, 2009). Bağımsızlığın inşa edilmesinde bağlanmanın sahip olduğu rol üzerinde daha önce tartışılmıştır. Tartışma şimdi evsiz insanlar için bağımsızlık koşullarının nasıl teşvik edilebileceği konusuna yönelmiştir.

Teselli Ve Direnç İçin Bir Araç Olarak Maddi Kaynakların Ve Ruhsal İhtiyaçların Belirginliği

Görüşme yapılan ve 2006 yılında Cezayir'den Fransa'ya göç eden bir evsiz yorum yapıyor:

"Fransa'ya geldiğimde iyi bir kadınla tanışma şansım oldu ve onunla evlendik. Evliliğim bittiğinden beri işler benim için iyi gitmedi ve kendimi kimsesiz, zavallı, alternatifler bulma konusunda kendimi yetersiz durumda buldum. Yetersiz kaynaklara sahip olmam sonunda kendimi sokakta bulmama neden olmuştur. Ülkemi fena halde özledim."

Bu ifade kültür, mekân (“*ülkemi özledim*”) ve sosyal bağlanmışlık ile ilgili deneyimlenen kayıpları kast etmektedir: insanlar, kurumlar (“kimsesiz”). Böylece direnç kapasitesini şekillendiren iki temel öge tanımlanabilir: mekân ve sosyal bağlama olan bağlanmışlık – İnsanlar, kurumlar ve mekan gibi bağlanma ihtiyaçlarının tatmin edildikleri derece olarak (Marris, 1991) – ve daha geniş anlamlılık boyutlarında olan manevi bir yatırım – Kültür eve idealler (Marris, 1991) ile ilgili olarak bağlanma ihtiyaçlarının karşılanmış oldukları derece olarak. Böylece evsiz bireylerin direnç kapasitesinin Marris tarafından önerilen bağlanma objelerine olan bağlanmışlık derecesine bağlı olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır; özellikle de, ruhsal ihtiyaçların yerine getirilmesi (farklı bağlanma şekillerinin anlamlılık duygusuna ve geçmişin, mevcut zamanın ve geleceğin entegrasyonuna katkıda bulunmaları).

Geçici personel sayısının aşırı ve marjinal artışının ötesinde “uyumluluğa” doğru girişim.

Tablo-1’de listelenen 4 evsiz insan kategorisi arasında, maddi ve ruhsal edinimler arasında belirgin uyumsuzluklar mevcuttur. Bunlar bağlanmalarla ve bağlanmaların kaybedilmesinin ele alınması ile beraber ortaya çıkan çeşitli zorlukların kanıtı olarak kabul edilmelidir. Bu zorluklar bas-kın bir şekilde sosyo-ekonomik, psikojenik, kültürel, yasal ve fiziksel gelişimsel engelleri yansıtmaktadır ve bu engelleri güçlendirebilir. Bir “Uyumluluk bölgesi” anlamında kavramsallaştırılan bir bağlanmanın yapılmasına ve yönetilmesine engel olmaktadır. Bu **Figür-1** (sayfa 14)’de gösterilmektedir. Ruhsal deneyimlerin yoğunluğunun ve maddi kaynakların kullanım imkânının her ikisi evsiz insanların uygun bir direnç ve bağımsızlık seviyesini yerine getirmeleri için gereklidir. Uyumlaştırma uygun maddi kaynaklarının bağlanmışlık deneyimleri ve ruhsal yatırım ile kesişmesi ile meydana gelir. Çok önemli bir şekilde bağımsızlık için her iki koşulun da yerine getirilmesi gerekmektedir. Anne-Marie Weibel (SURSO) ruhsal ve maddi bağlanmanın negatif etkisini örneklendirmek için yorum yapmaktadır: “kuruluşlarımıza çeşitli negatif sosyal deneyimler nedeniyle maneviyatı ağır bir şekilde zayıflamış olan çok sayıda birey gelmektedir... Bu insanlar sıkça evsizdir ve karşı karşıya kaldıkları zorlukların üstesinden gelinmesi için mutlak olarak gerekli olan maddi ve ilişkisel kaynaklara sahip olmadıkları açıktır.”

Tablo-1’den dolayı olarak çıkarılan bağlanma eksiklikleri bireyin şartlandırılmış olduğu bağlanma yapısının dengesini sarsma ve Cassidy ve diğerlerinin (2009) düşüncesi ile uygun düşerek kaygı bozukluğuna yol açma eğilimindedir. **Figür-1**’de gözlemlendiği ve gösterildiği üzere, bu karmaşıklık farklı geçici istihdam artış derecelerine yol açabilir – örneğin aşırı ya da marjinal. Geçici istihdam derecesi zayıf/güçlü(yoğun) ruhsal deneyimlerden oluşan örneklerden yola çıkarak anlaşılabilir. Sosyal hizmet sağlayıcıları ile yapılan görüşmeler ve arazi gözlemleri, gelişimsel engelleri (**Tablo-1**’de tanımlandığı üzere) aşmak ve uyumluluğu sürdürmek amacıyla uygun şekilde uyum sağlamış olmak için psikolojik yatırım bakımından en güçlü örnekleri ve davranışsal kararlılık – **Figür-1**’de geçici personel sayısında marjinal (ya da ılımlı) bir artış oluşturduğu varsayılan) sergileyen evsiz insanları göz önünde bulunduran bir ilişki mekanizmasını önermektedir. Bunun aksine, psikolojik olarak etkilenmiş olanlar ve davranışsal olarak kararsızlık sergileyenler ya da isteksiz olanlar –çok büyük derecede artan geçici personel sayısı ile karşı karşıya kalanlar- uyumluluğa erişmek üzere (Bu **Figür-1**’de uyumluluk bölgesine işaret eden parlak renkli olarak işaretlenmiş ok ile gösterilmiştir) çok zayıf bir şekilde donatılmış olanlardır. Bu ayırım “evsiz nüfus içerisinde rehabilite edilebilirlik için çeşitli potansiyellere” atıftan bulunan Jean-Luc Sutter’in ve Sébastien Castells’in (ALSA) her ikisi tarafından kabul edilmektedir.

Figür-1’de krokisi yer alan mekanizma maddi kaynaklara erişimin ve ruhsal ihtiyaçların yerine getirilmesinin uyumluluğu tanımlamaktayken ve metalaşabilirliği belirlerken bu türde olan bir erişim ve yerine getirmenin olmayışı direnci engellemekte ve kaçınılmaz bir biçimde evsiz insanların kapitalizmin koşullarını özümseme ve iş çevresine başarılı bir şekilde entegre olma konusunda ki yetersizlikleri ile ilişkilendirilmekte olduğunu önermektedir. Neoliberal beklentilerin hegemonyası böylece metalaşabilirliğe giden yola ve evsiz insanların son derece büyük ya da marjinal seviyede olan geçici personel sayısı artışından ve heteronomi durumlarından uyumluluk ve bağımsızlık durumlarına geçişlerine mani olmaktadır. İşletme danışmanı (Ticaret Odası) teyit etmektedir “evsiz insanlar ve iş camiası arasında ki farkın çok geniş olduğu açıktır” ve Anne-Mari Weibel (SURSO) ilave etmektedir: “evsiz insanlar şirketler için yararlı olan yetenekler olarak görülmemektedir.

Geçici personel sayısında ki artışın son derece önemli boyutta olduğu durumlarda, korunmasız bireylerin kişisel bağımsızlık ve bağlanabilirlik konusunda sahip oldukları eksiklik kararlı bek-

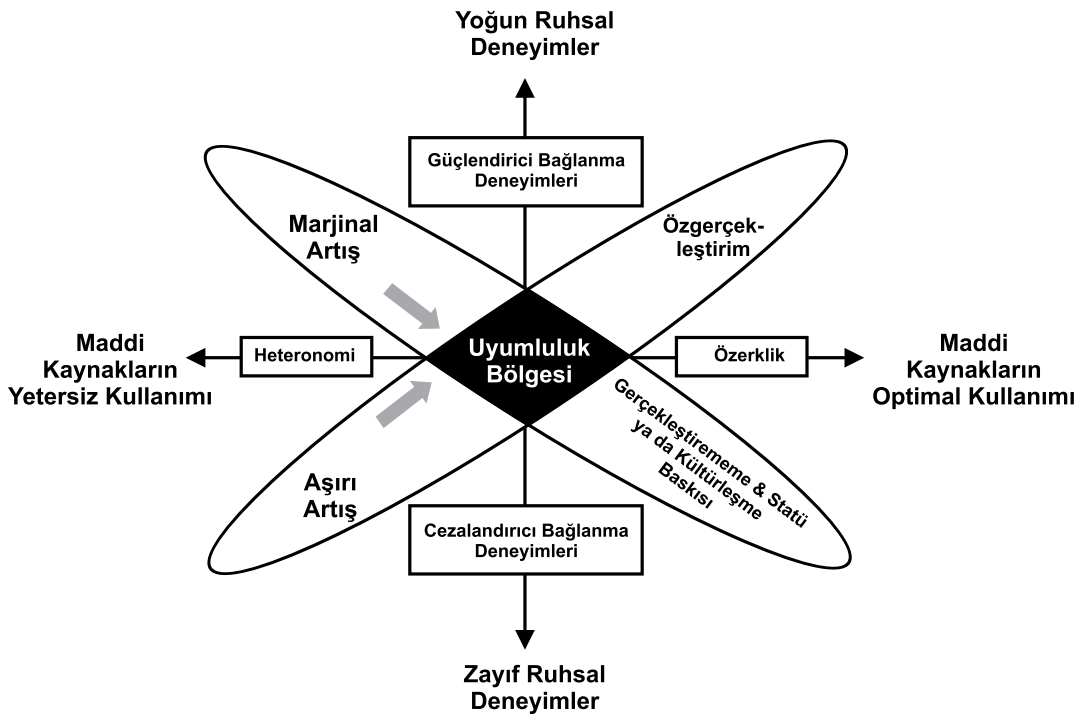
lenti hissini destekleyebilen bir çeşit kuruluşların araştırılmasına yol açan başka kolektif bağlanma çeşitlerine odaklanılmasına yöneltebilir. Mulhouse'da evsiz olan bir mülteci açıklamaktadır:

"Kendimden emin değilim fakat benim gibi olan başka insanlar var, birlikte başıboş geziyoruz ve bazı ortak değerlerimiz var. Biz aynı zamanda futbolu seviyoruz ve farklı kulüpleri destekliyoruz. O kadar da zavallı değiliz. Bunun yanı sıra, kuruluşlar çok yardımda bulunmaktadır..."

Bu tür gözlemler evsiz insanların, son derece tehlikeli durumda olsalar da, bir şekilde çaresiz bir biçimde insanlardan uzak durmaya mahkûm oldukları yönünde ki anlayışı sarsmaktadır.

Gerçekten de onlar, geçici personel sayısının artışının son derecede önemli boyutta olduğu bir durumdan geçici personel sayısının artışının marjinal (kesik çizgili ok, **Figür-1**) olduğu duruma ve sonuç olarak uyumluluğa (koyu renkli ok, **Figür-1**) taşımaya yardımcı olduğundan bağlanmanın araştırılmasının evsizliğin deneyiminin bir parçası olduğuna ve bir dereceye kadar sosyal olarak yapıcı (Hill, 2008) olabileceğine işaret etmektedir. Başka deyişle, bağlanmanın olumlu deneyimleri mutlak heteronomi durumundan artış gösteren bağımsızlık durumuna geçiş sağlanması için gereken koşulları sunabilir. Bu geçiş evsiz bireylerin örneğin topluluk desteği, aile bağlılığı, spor vs.aracılığı ile sürekli ve yoğun bağlanma deneyimlerini devam ettirmeyi başarmaları ile kolaylaştırılır.

FIGÜR 1 Teselliye ve dirence yönelik araçlar olarak, bağlanma deneyimleri tarafından yerine getirilmiş ya da engellenmiş maddi kaynaklar ve manevi ihtiyaçların kullanılmasının belirginliğini gösteren çizim.

Bağlanma ihtiyaçlarını değerlendirmek üzere evsiz ve iş camialarını dahil etmek

Evsizlik durumunun doğasında var olan maddi istikrar eksikliği göz önünde tutulursa, sürdürülebilir bağlanma deneyimlerinin takip edilmesi bireysel direncin ve standart olarak kabul edilebilir derecede olan bir metalaşabilirliğin oluşturulması için en önemli faktördür. **Figür-1**'de uyumluluk bölgesi ile belirtilmiştir. Korunmasız bireylerin güçlü bağlanma deneyimlerinin katalitik gücünü kullanabildikleri kadarıyla kişisel koşulları üzerinde ki kontrol kapasitelerine erişebilirler ya da onu yeniden kazanabilirler. Evsizler camiasından olan bir sakat erkek kendisiyle yapılan görüşme esnasında olağanüstü bir inisiyatif benimseme kapasitesini sergilemiştir. Ailesine sayısız, özellikle de bağlanma ve motivasyon konusunda başlıca kaynak olarak gördüğü kızına atıfta bulunarak kendisine ait *"tahta oymacılığı işini başlatma projesi"*nden açıkça bahsetmiştir: *"Bir kızım var ve be-*

nimle gurur duymasını istiyorum... Daha istikrarlı bir suruma ulaşabilmek için elimden gelen her şeyi yaparım."

Bağlanma deneyimleri, karşılık olarak evsiz insanlar için çaba göstermeleri, metalaşabilirliğin temellerini geliştirmek – örneğin esneklik ve bağımsızlık- için ve kapitalist normatif sosyal düzen ile barışma olasılığını yaratmak için gerekli olan istek ile donatan ruhsal ihtiyaçların yerine getirilmesi için bir araç olarak yapıcı şekilde kullanılabilir. Ruhsal ihtiyaçların yerine getirilme derecesi esasen sosyal bağlanabilirlik üzerine dayanan bir zihinsel dengelilik barometresi ile özümzenebilir. Fakirleşmiş bireylerin bu barometreyi ayarlama kapasitesi – böylece sosyal bağlanmaların optimal dengesini ve yukarıda bahsi geçen geçişi tamamlama kapasitesini belirleyerek- bağlanma deneyimlerinin sürdürülebilirliğine, sıklığına ve yoğunluğuna bağlıdır ve direncin ve metalaşabilirliğin temel taşıdır. Nour Ahmat-Brahim (ALSA) öne sürmektedir: *"birçok durumda baştan korunmasız durumda olan bu bireylerin bizimle ne kadar uzun kalır ve çalışır iseler kişilikleri ve yetenekleri üzerinde ki olumlu etki bir o kadar güçlü olduğu açıktır... Genellikle bizden kendilerine daha çok güvenen bireyler olarak ayrılmaktadırlar."*

Bütünlük, uyarlanırlık ve girişimcilik birleşme sürecinin geliştirilmesi halinde ölçüleme önemli derecede kolaylaştırılır (Vazquez ve diğerleri tarafından önerildiği üzere, 2009) – bunun sayesinde sermaye ortakları ve fakirleşmiş insanlar karşılıklı olarak anlaşmış bulunuyor. İş camiası liderlerinin adil seçim uygulamaları aracılığı ile ve böylece ilerleyici güçlendirici olumsuzluklar yaratarak erişilebilir istihdam olanakları sunmaları beklenirken, evsiz bireyler potansiyel işverenlerin kendilerinden neler beklediklerini anlaşılabilir ve öngörülebilir bir şekilde anlamak için duyarlı bir kapasite oluşturmaları gerekir. Anne-Marie Weibel'in ifade ettiği gibi: *"Karşılıklı bir değiş tokuş süreci olması gerekir, yani evsiz insanların bir uyum sağlama gayreti göstermeleri ve şirketlerin buna açık olması, gelişim ve özgürleşme olasılıkları yaratma şansını bırakmaları gerekir"*. Aslında, işletmelerin perspektiflerini evsizlerin hak edilen bir fakirlik (Daly, 1996) yaşadıkları yönünde olan baskın neoliberal anlayıştan –kişisel sorumsuzluk ya da kültürel düşüklük çeken (Harvey, 2005, Harrison ve Huntington, 2000) - evsizlerin potansiyel dirençli bireyler olarak profesyonel ve sosyal entegrasyonu hak ettikleri yönünde ki görüşe doğru değiştirmeleri gerekir.

Dolayısıyla belirsizliğin herkesin yararına olan sosyal uygulama içerisine entegre edilmesine sebep olan karşılıklılık stratejilerini başlatmak kritiktir; özellikle de dirence ve metalaşabilirliğe yönelik olan kapasitenin değerlendirmesi damgalamayı ve cezalandırıcı olumsuzlukların yaratılmasına engel olmak için olay/vaka bazında yapılmalıdır (Ravenhill, 2008). Çalışabilecek durumda olmayan (geçici personel sayısında son derece önemli bir boyutta artışın olduğu durum) ya da kendilerine ve ailelerine bakacak kadar destek sağlamayan marjinal ya da sıradan bir işe (geçici personel sayısında marjinal artış durumu) sahip olan yaklaşık bir milyar insanı etkileyen bir insan potansiyeli israfından oluşan ve – bakınız Hawken ve diğerleri (2002)- Cenevre'de bulunan Uluslararası İşgücü Örgütü tarafından rapor edilen mevcut duruma yanıt verilmesine acilen ihtiyaç vardır.

SONUÇ

Mulhouse'da var olan evsizliğin analizi bize işletmelerin sahip oldukları ve zayıf istihdam edilebilirlik ve evsiz insanların zayıf rehabilite edilebilirlik potansiyelinden oluşan anlayışını sürdürme eğiliminde olan baskın gelişimsel engelleri yakalamamıza imkan tanımıştır. Bu, Song (2007) ile aynı doğrultuda, bu istikrarsız nüfusun metalaşabilir bir işgücü kalıbı içerisine koyulamayacağıının varsayılmasına yol açmaktadır.

İşletmelerden Mulhouse'da var olan evsizlik ile mücadeleye dahil olmaları somut anlamda ise az da olsa bir şey yapmaları yasal olarak istenilmemektedir, ki bu neoliberal bir düzende *kamulaştırma ile birikimin* (Springer, 2008, Harvey, 2003) rolünü yansıtan bir durumdur. Evsizlerin karşı karşıya kaldıkları sorunların üstesinden gelmek için, mevcut durumda evsiz insanları etkileyen engeller ve işletmelerin istihdam sağlayıcıları olarak muhtaç insanlara yardım etmek üzere sahip oldukları potansiyel hususunda işletmeler içerisinde bir farkındalık duygusunun artış göstermesi hayatidir. Bu Vazquez ve diğerleri (2009) tarafından önerilen uyarlanabilirlik ve girişimcilik kavramları ve aynı şekilde Marris'in karşılıklılık kavramı ile ilgilidir. İşletmeler adil seçim uygulaması ve ayrımcılık yapılmaması aracılığı ile erişilebilir istihdam olanakları sunabilirken, evsiz bireylerin sürdürülebilir bağlanma deneyimlerini esas alarak bir direnç oluşturmaları gerekir.

Figür-1 geçici personel sayısında marjinal artış ve geçici personel sayısında son derece önemli boyutta artış arasında ki ayırımı yapmak üzere örnekçe öne sürmektedir. Bu durumlar bir bireyin iş çevresine entegre olma ve bu çevre içerisinde özgürleşme kapasitesini belirleyen farklı psikolojik ve davranışsal örnekler ile karakterize edilmiştir. Sosyal bağlanmaların optimal dengesi-uygun maddi kaynakların bağlanabilirlik ve zihinsel ya da ruhsal yatırımlar ile kesişmesi-, evsiz insanların istihdam ilişkili beklentilere cevap vermelerine imkan tanıyan ve uyumluluk bölgesi olarak düşünülen yere ulaşmalarına izin vermelidir.

En son olarak ihtiyaç duyulan şey bağlanmalar oluşturma ve direnci inşa etme konularında evsiz insanlara destek sağlandığı ve işletmelerin evsiz insanların güvensizlik ve bağlantısızlıktan ortaya çıkan sosyal zorluklar olarak yüzleşmekte oldukları özel zorlukları tanıdıkları bir yakınsak süreçtir.

Daha ileri bir araştırmanın yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu deneme Mulhouse'da ki evsizlik durumuna odaklandığından, evsiz insanların ve ilgili engellerin önerilen etnografik analizi geniş çapta genelleştirilemeyebilir; yine de, **Figür-1**'de önerilen çerçeve başka bağlamlarda ya da coğrafi konumlarda denenebilecek olan ve evsiz insanların maddi ve sosyal/ruhsal ihtiyaçları arasında ki etkileşimleri anlamının yolunu kolayca göstermektedir. Burada kullanılan yaklaşım farklı gelişimsel engellerin meydana gelme oranlarını ve geçici personel sayısının son derece önemli boyutta ve marjinal artış gösterdiği durumlar olarak tanımlanan durumları araştırmak üzere belirlenen nicel yaklaşımlar ile tamamlanabilir

EK 1

Kuruluşların Tanıtımı

Kuruluşlar	Görüşmeye Katılanlar	Görevleri
S.UR.SO Services d'URgence Sociale (Acil Sosyal Hizmet)	Anne-Marie Weibel, Başkan	Barınma, güvenlik, sosyal bağ, hijyen koşullarına erişim, sağlık hizmeti, konut ve sosyal katılım gibi ihtiyaçlara uygun bir yanıt verilmesini sağlayacak bir görüş ile belirsiz durumlarda bulunan bireyler tarafından başvuru sosyal ortakların tümünde görevdeşliği oluşturmayı amaçlayan sığınma ve yönlendirme hizmetleri.
ALSA Association pour le Logement des Sans-Abris de Mulhouse (Mulhouse Evsizlerini Yerleştirme Kuruluşu)	Jean-Luc Sutter. Başkan Sébastien Castells. Sosyal Hizmet Sorumlusu Nour Ahmat-Brahim. Yerinde Eğitim Sorumlusu	ALSA'nın amacı en korunmasız halde olan bireylerin ihtiyaçlarına ve beklentilerine karşılık vermeyi amaçlamaktadır. Kuruluş asgari sosyal gelirlerden faydalanan ve istikrarsız konut durumları bulunan insanları koruma altına almaktadır. Amaç ulaşabilecekleri bağımsızlığı bulmalarını yardımcı olmaktır ve mümkün olan en iyi yaşam kalitesini garanti eden görüş ile buna ihtiyacı olanlara uzun vadeli destek bulmalarına imkân sağlamaktır.
Espoir (Umut)	Liliane Bick. Başkan	Espoir belirsiz durumlarda bulunan erişkinlere ve ailelere barınma ve konut imkânı sağlamaktadır. Başlangıçta, sosyal çöküntü durumlarında olan ve tam anlamıyla hiçbir desteksiz bırakılmış olan erkekleri ve kadınları koruma altına alma emeli ile kurulmuştur ve geliştirilmiştir.
ACCES Association Chrétienne de Coordination, d'Entraide et de Solidarité (Koordinasyon, Yardımlaşma ve Dayanışma Kuruluşu)	Jean-Robert Yapoudjian. İcra Kurulu Başkanı	ACCES dört ana sektörde tesisler ve hizmetler içeren bölgesel bir kuruluştur: konut, sosyal rehabilitasyon, mülteciler için istihdam ve projeler. Korunma altına alarak ve danışmanlık ederek profesyonel ve sosyal katılımı kolaylaştırmayı amaçlayarak sürekli olarak altı yüzden fazla bireyin ihtiyacını karşılamaktadır. Kuruluş, maddi, manevi ve ruhsal gelişim sağlanarak korunmasız insanlara bağımsızlığa ve sorumluluğa doğru eşlik etmektedir. Bunu yapmak üzere Avrupa ve Fransa'da ki yerel kooperatifler ve bağışçılar tarafından desteklenmektedir.

Les Restaurants du Coeur	Mimi Wisselmann. Bölgesel Koordinatör	Başlangıçta muhtaçlara gıda paketleri ve sıcak yemekler dağıtma fikriyle kurulmuş olan Les Restaurants du Coeur sosyal gündemlerine sosyal yeniden katılımı, konut, istihdam, evsizliğe karşı mücadele, sosyal destek ve kültürel ya da serbest zaman girişimleri gibi konuları dahil ederek ‘çok görevli’ bir sosyal hizmet sağlayıcı kuruluş olarak gelişmiştir.
	Nathalie Benhaida. Kuruluş Yönetici	

KAYNAKÇA

- BEN-NOUN, L. (1998) Generalised anxiety disorder in dysfunctional families. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 29, 115-122.
- BERG, B. L. (2009) *Qualitative research methods for the social sciences*, Boston, Allyn & Bacon.
- BONIN, J.-P., FOURNIER, L. & BLAIS, R. (2009) A typology of mentally disordered users of resources for homeless people: towards better planning of mental health services. *Administration and Policy in Mental Health*, 36, 223-235.
- BOURDIEU, P. & WACQUANT, L. (2004) Symbolic violence. IN SCHEPER-HUGHES, N. & BOURGOIS, P. (Eds.) *Violence in War and Peace*. Malden, MA, Blackwell Publishers.
- BOURGOIS, P. (2004) US inner-city apartheid: the contours of structural and interpersonal violence. IN SCHEPER-HUGHES, N. & BOURGOIS, P. (Eds.) *Violence in War and Peace*. Malden, MA, Blackwell Publishers.
- BOWLBY, J. (1973) *Attachment and loss*, New York, Basic Books.
- CARTON, A. D., YOUNG, M. S. & KELLY, K. M. (2009) Changes in sources and perceived quality of social supports among formerly homeless persons receiving assertive community treatment services. *Community Mental Health Journal*, 1-8.
- CASSIDY, J., LICHTENSTEIN-PHELPS, J., SIBRAVA, N. J., THOMAS, C. L. J. & BORKOVEC, T. D. (2009) Generalized Anxiety Disorder: Connections With Self-Reported Attachment. *Behavior Therapy*, 40, 23-38.
- COHEN, B. & WINN, M. I. (2007) Market imperfections, opportunity and sustainable entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 22, 29-49.
- COLAS, A. (2003) Exploitation and solidarity: putting the political back into IPE. IN TETREAU, M. A., DENE-MARK, E. A., THOMAS, K. P. & BURCH, K. (Eds.) *Rethinking Global Political Economy: Emerging Issues*. New York, Unfolding Odysseys, Routledge.
- CRONLEY, C. (2010) Unraveling the Social Construction of Homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20, 319-333.
- DALY, G. (1996) *Homeless, policies, strategies, and lives on the street*, London & New York, Routledge.
- EISSEL, D. (2008) Inequality and Poverty as a Motor for Growth and Prosperity? *Journal of Contemporary European Studies*, 16, 9-23.
- ERICKSON, T. M. & NEWMAN, M. G. (2007) Interpersonal and emotional processes in generalised anxiety disorder analogues during social interaction tasks. *Behavior Therapy*, 38, 364-377.
- FOSTER, S., LEFAUVE, C., KRESKY-WOLFF, M. & RICKARDS, L. D. (2010) Services and Supports for Individuals with Co-occurring Disorders and Long-Term Homelessness. *Journal of Behavioral Health Services and Research*, 37, 239-251.
- HARRISON, L. E. & HUNTINGTON, S. P. (2000) *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*, New York, Basic Books.
- HARVEY, D. (2003) *The New Imperialism*, New York, Oxford University Press.
- HARVEY, D. (2005) *A Brief History of Neoliberalism*, New York, Oxford University Press.
- HAWKEN, P., LOVINS, A. B. & LOVINS, L. H. (2002) *Natural Capitalism. The Next Industrial Revolution*, London, Earthscan Publications Ltd.
- HILL, R. P. (2008) Disadvantaged consumers: an ethical approach to consumption by the poor. *Journal of Business Ethics*, 80, 77-83.
- HOCH, J. S., DEWA, C. S., HWANG, S. W. & GOERING, P. (2008) Healthcare cost matters for homeless people: an example of costing mental health and addiction services in homeless shelters in Canada. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 6, 476-483.
- HOCKING, J. E. & LAWRENCE, S. G. (2000) Changing Attitudes Toward the Homeless: The Effects of Prosocial Communication With the Homeless. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 9, 91-110.
- HUNT, C., ISSAKIDIS, C. & ANDREWS, G. (2002) DSM-IV generalised anxiety disorder in the Australian National Survey of Mental Health and Well-Being. *Psychological Medicine*, 32, 649-659.
- JAEGGI, R. (2001) Solidarity and indifference. IN HUBERTUS, R., TER MEULEN, J., ARTS, W., ARTS, W. A. & MUFFELS, R. (Eds.) *Solidarity in health and social care in Europe*. Springer.
- JONES, C. A., PERERA, A., CHOW, M., HO, I., NGUYEN, J. & DAVACHI, S. (2009) Cardiovascular disease risk among the poor and homeless - What we know so far. *Current Cardiology Reviews*, 5, 69-77.

- KERTESZ, S. G. & WEINER, S. J. (2009) Housing the chronically homeless. High hopes, complex realities. *Journal of American Medical Association*, 301, 1822-1824.
- KRESKY-WOLFF, M., LARSON, M. J., O'BRIEN, R. W. & MCGRAW, S. A. (2010) Supportive Housing Approaches in the Collaborative Initiative to Help End Chronic Homelessness (CICH). *Journal of Behavioral Health Services and Research*, 37, 213-225.
- KRYDA, A. D. & COMPTON, M. T. (2009) Mistrust of outreach workers and lack of confidence in available services among individuals who are chronically street homeless. *Community Mental Health Journal*, 45, 144-150.
- MACINTYRE, A. C. (1999) *Dependent rational animals: why human beings need the virtues*, London, Duckworth.
- MARES, A. S., GREENBERG, G. A. & ROSENHECK, R. A. (2008) Client-level measures of services integration among chronically homeless adults. *Community Mental Health Journal*, 44, 367-376.
- MARRIS, P. (1986) *Loss and change*, London, Routledge & Kegan Paul.
- MARRIS, P. (1991) The social construction of uncertainty. IN PARKES, C., STEVENSON-HINDE, J. & MARRIS, P. (Eds.) *Attachment Across the Life Cycle*. London, Tavistock/Routledge.
- MARRIS, P. (1996) *The politics of uncertainty: attachment in private and public life*, London; New York, Routledge.
- MARSHALL, B. D. L., KERR, T., SHOVELLER, J. A., PATTERSON, T. L., BUXTON, J. A. & WOOD, E. (2009) Homelessness and unstable housing associated with an increased risk of HIV and STI transmission among street-involved youth. *Health and Place*, 15, 753-760.
- MCGRAW, S. A., LARSON, M. J., FOSTER, S., KRESKY-WOLFF, M., BOTELHO, E. M., ELSTAD, E. A., STEFANCIC, A. & TSEMBERIS, S. (2010) Adopting Best Practices: Lessons Learned in the Collaborative Initiative to Help End Chronic Homelessness (CICH). *Journal of Behavioral Health Services and Research*, 37, 197-212.
- O'NEILL, J. (1993) *Ecology, Policy and Politics*, London, Routledge.
- RAMIN, B. & SVOBODA, T. (2009) Health of the homeless and climate change. *Journal of Urban Health*, 1-11.
- RASKIN, J. D., HARASYM, M. T., MERCURI, M. A. & WIDRICK, R. M. (2008) Construing stigmatized identities: a golden section study. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 81, 285-296.
- RAVENHILL, M. (2008) *The Culture of Homelessness*, Hampshire, England, Ashgate Publishing Limited.
- SANTOS, N. J. C. & LACZNIAK, G. R. (2009) Marketing to the poor: an integrative justice model for engaging impoverished market segments. *Journal of Public Policy & Marketing*, 28, 3-15.
- SONG, J. (2007) 'Venture companies, Flexible labor, and the New Intellectual': the neoliberal construction of underemployed youth in South Korea. *Journal of Youth Studies*, 10, 331-351.
- SPRINGER, S. (2008) The nonillusory effects of neoliberalisation: Linking geographies of poverty, inequality, and violence. *Geoforum*, 39, 1520-1525.
- TAUSSIG, M. (1992) *The Nervous System*, New York, Routledge.
- TILLEY, C. (1994) *A phenomenology of landscape: places, paths and monuments*, Oxford; Providence, RI, Berg Publishers.
- VAZQUEZ, D. A., PLAZA UBEDA, J. & NATENZON, C. (2009) Environment and vulnerability: the necessity for adaptation and entrepreneurship and the key role of stakeholders. IN WANKER, J. & STONER, J. (Eds.) *Management Education for Global Sustainability*. Charlotte, NC, IAP Verma.
- VON NEUMAN, J. & MORGENSTERN, O. (1947) *Theory of Games and Economic Behaviour*, Princeton, Princeton University Press.
- WATTS, M. J. (2000) *Struggles over Geography: violence, Freedom, and Development at the Millenium*, Heidelberg, Department of Geography University of Heidelberg.
- WHISMAN, M. A., SHELDON, C. T. & GOERING, P. (2000) Psychiatric disorders and dissatisfaction with social relationships: Does type of relationship matter? *Journal of Abnormal Psychology*, 109, 803-808.
- WOLCH, J. R., RAHINIAN, A. & KOEGEL, P. (1993) Daily and Periodic Patterns of the Urban Homeless. *The Professional Geographer*, 45, 159-169.
- YU, M., NORTH, C. S., LAVESSER, P. D., OSBORNE, V. A. & SPITZNAGEL, E. L. (2008) A comparison study of psychiatric and behaviour disorders and cognitive ability among homeless and housed children. *Community Mental Health Journal*, 44, 1-10.

DÜNYA BANKASI'NIN, SAĞLIK POLİTİKASI VASITASIYLA YOKSULLUK İLE MÜCADELEYE YAKLAŞIMI *

Alexandra KAASCH

Bremen Üniversitesi
Alexandra.kaasch@zes.uni-bremen.de

Abdulkadir ŞENKAL

Kocaeli Üniversitesi
aksenkali@hotmail.com

Özet

Yüksek oranda yoksulluğun daimi hüküm sürdüğü dünyamızda, çeşitli küresel sosyal politika aktörleri, yardımlar ve çeşitli girişimler aracılığıyla, düşük ve orta gelirli ülkelerde kalkınmayı desteklemeye girişiminde bulunmaktadır. Bu tür projeler ve ilintili politika modelleri, sağlık sistemini kuvvetlendirmek için önemli ölçüde girişimleri kapsamaktadır. Bu makale, Dünya Bankası'nın, sağlık sistemlerindeki reformların desteklenmesine yönelik yaklaşımına odaklanmaktadır. Ayrıca, ülkelerin kalkınma ve sosyal güvenlik sistemleri oluşturmalarını daha kapsamlı bir amaç doğrultusunda desteklemek için, Dünya Bankası'nın sağlık sistemlerine yönelik fikir ve stratejilerini ele almaktadır. Makale, öncelikle kalkınma politikası müzakereleri dahilinde sağlık sistemlerine verilen statüyü açıklamak, ardından, bu küresel sosyal politika sahasında Dünya Bankası'nın genel rolüne değinmek üzere düzenlenmiştir. Buna müteakip, Dünya Bankası'nın sağlık sistemleri ve bu sistemlerin yenilenmesine yönelik (ana raporlar ve strateji belgelerinde öngörülen) genel fikirlerinin ve ülkelere has, daha somut belgelerde ve kredi sözleşmelerinde açık ve kesin olarak ifade edilen stratejilerinin analizi yer almaktadır. Bu da Türkiye'de geçtiğimiz yıllarda meydana gelen sağlık sistemi yeniliklerine dayanılarak kanıtlanmaktadır. Makale, Dünya Bankası'nın bir kalkınma politikası yolu olarak, ulusal sağlık sistemleri oluşturmaya yönelik yaklaşımıyla ilgili vaatler ve sorunlar hakkındaki bir tartışma ile sona ermektedir.

GİRİŞ

Bugünün toplumları için sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle yaşamak ve insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak giderek zorlaşmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda, dünya çapında ülkeleri vuran ve en çok da düşük ve orta gelirli ülkelerdeki yoksul ve korunmaya muhtaç insanları etkileyen birçok krize (yiyecek krizleri, ekonomik krizler) tanıklık ettik. Bu durum, yoksullukla mücadele etme ve yoksulluğu hafifletme mekanizma, yöntem ve sonuçları ile küresel, bölgesel ve ulusal politika düzeylerindeki politik gündemleri hedefleyen müzakere ve girişimleri beraberinde getirmiştir.

Yoksulluğun tanım ve kavrayışları oldukça tartışmaya açık olarak gösterilmiştir ve yoksulluk ölçütleri uluslararası kurumlar arasında değişiklik göstermekte ve çeşitli çıkarlar ve değerler tara-

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

findan şekillendirilmektedir (St Clair, 2006:59). Hem Dünya Bankası, hem UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) yoksulluğu ve ölçütlerini gözle görülür derecede farklı bir yolla ifade etmektedir. Dünya Bankası'na göre yoksulluk; en düşük yaşam standardına sahip olamama durumudur. UNDP'nin İnsani Gelişmişlik İndeksi (HDI) temel eğitim, sağlık ve temiz su gibi temel ihtiyaçların nasıl ulaşılabilir olduğu kadar ortalama yaşam süresini de göz önünde bulundurmaktadır (Sen, 2003: 225). Bunlar örneklerden bazılarıdır.

Sağlığın, refahın belirleyicilerinden biri olduğu ve nüfusun sağlığının kalkınmaya yönelik ön koşul olarak görüldüğü göz önüne alınacak olursa, özellikle küresel sosyal politika aktörleri tarafından yapılan birçok çalışma ve girişimler, yoksullukla mücadele bağlamında sağlık sorunlarının üstesinden nasıl gelinebileceği üzerine odaklanmaktadır. Sağlık sorunları ülke sınırlarında sona ermediğinden, sağlık sorunlarına uluslararası bağlamda yaklaşmak daha çok önem taşımaktadır, örneğin, bulaşıcı hastalıklar daha önceleri ortaya çıktıkları bir bölgeden şu anda çok uzakta bulunan nüfusları bile tehdit etmektedir.

Gelişmemiş ülkelerdeki açlık sorununu çözmeye yoğunlaşmış uluslararası örgütler tarafından yoksulluk, sağlık hizmetlerine olduğu kadar yiyecek ve besin kaynaklarına ulaşmak olarak anlaşılmaktadır. Yoksulluk sorunu, sosyal ve ekonomik yapı ile birlikte açlık sorunu dahilinde değerlendirilmektedir. Bu sayede, derhal çözülmesi gereken sağlık sorunları büyük bir önem kazanmaktadır. Sağlık sorunları bir ülkenin yapısal sorunları arasında olmasına rağmen, sağlık hizmetlerinin nasıl sınıflandırıldığını ve nasıl sağlandığını analiz etmek için de elzemdir. Bundan dolayı, sağlık politikasının ve özellikle de bir ülkenin sürdürülebilir kalkınması için kapsamlı sağlık hizmetlerinin önemi küresel sosyal ve sağlık politikası forumlarında gittikçe artmaktadır. Bu durum, hem bireyin ve nüfusun sağlığıyla hem de sağlık sistemlerine yönelik sosyal güvenlikle ilgili konuları kapsamaktadır. Sağlık sistemlerini oluşturmak ve güçlendirmek ile ilgili kavramlar, fikirler, planlar ve stratejiler sağlık sistemlerine dair bir çok belirli konunun yanı sıra (Para sağlama, tedarik ve yönetim gibi işlevler, sağlık personeli, tıbbi ilaçlar) sağlık sistemlerinin nasıl olması gerektiği (örneğin ulusal sağlık hizmetleri ya da sigorta modelleri) ve nasıl yenilenebileceği ile ilgili daha kapsamlı kavramlar üzerine odaklanmaktadır (erişimi, özelleştirmeyi ya da (ademi) merkezileştirmeyi geliştirme konuları).

Bu makale, ülkelerin kalkınma ve sosyal güvenlik sistemleri oluşturmalarını daha kapsamlı bir amaç doğrultusunda desteklemek için, Dünya Bankası'nın sağlık sistemlerine yönelik fikir ve stratejilerini ele almaktadır. Makale, öncelikle kalkınma politikası müzakereleri dahilinde sağlık sistemlerine verilen konumu açıklamak, ardından, bu küresel sosyal politika sahasında Dünya Bankası'nın genel rolüne değinmek üzere düzenlenmiştir. Buna müteakip, Dünya Bankası'nın sağlık sistemleri ve bu sistemlerin yenilenmesine yönelik (ana raporlar ve strateji belgelerinde öngörülen) genel fikirlerinin ve ülkelere has, daha somut belgelerde ve kredi sözleşmelerinde açık ve kesin olarak ifade edilen stratejilerinin analizi yer almaktadır. Bu da Türkiye'de geçtiğimiz yıllarda meydana gelen sağlık sistemi yeniliklerine dayanılarak kanıtlanmaktadır. Makale, Dünya Bankası'nın bir kalkınma politikası yolu olarak, ulusal sağlık sistemleri oluşturmaya yönelik yaklaşımıyla ilgili vaatler ve sorunlar hakkındaki bir tartışma ile sona ermektedir.

Analiz Dünya Bankası'nın farklı belgelerine ve ikincil literatüre dayanmaktadır.

1- Küresel yoksulluk ile mücadelede bir araç olarak sağlık hizmetleri reformu

Bugün, sağlık sorunları pek çok ülkenin özellikle de gelişmemiş olanlarının önüne bazı somut zorluklar koyarak küresel düzeyde büyük bir önem kazanmıştır. Küresel düzeyde sağlık hizmetleri yalnızca bu gerçek nedeniyle küresel sosyal politikanın önemli bir argümanı haline gelmiştir. Nasıl tanımlandığına ya da ölçüldüğüne bakılmaksızın, küresel eşitsizlik ile ilintili olan yoksulluğun dünya toplumları tarafından çözülmesi gereken başlıca bir sorun olması gerçek anlamda tartışmaya açık değildir. Konuyu farklı düzeyler ve farklı ölçeklerde ele almak için birçok girişimde bulunulabilir. Kalkınma yardımının esas kısımlarından biri sağlık politikaları olacaktır. (Örneğin; ulusal kalkınma yardımı, Bill ve Melinda Gates Vakfı aracılığıyla sağlanan insanı yardım, uluslararası örgütler aracılığıyla sağlanan kalkınma yardımı). Birleşmiş Milletler (BM) bu faaliyetlere rehberlik etmek için kullanılabilecek küresel hedefler geliştirmiştir, bunlardan en belirgin olanı 2015'te erişilmesi

gereken Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDGs)' dir.

Bununla birlikte, çeşitli proje, program ve faaliyetlerin etkinliği, girişimlerin kendileri olduklarından dolayı ilgiye ve çekişmeye bağlıdır. Özellikle Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Dünya Bankası (birçok sivil toplum gözlemcilerinden ayrı olarak) yardımın etkinliğini düzenli olarak gözden geçirmektedirler. (Ör: Ketkar ve Ratha 2008, OECD, 2009).

Sağlığın, kalkınma politikalarının önemli bir unsuru olmasının nedenleri çok ve çeşitlidir (derleme için bkz WHO, 1998). Öncelikle, sağlık konuları sınırların ötesine geçmektedir. HIV/AIDS gibi başlıca bulaşıcı hastalıklar göz önünde bulundurulduğunda, bu oldukça açıktır. Bu nedenle, kalkınmayı desteklemeye dair gerçek hedeften ayrı olarak, sağlık sorunları uluslararası ve küresel anlamda ele alınması gereken bir küresel sosyal sorun olarak görünmektedir. İkincisi, sağlık eşitsizlikleri daha geniş ölçekte yetersiz olarak algılanmaktadır. Bununla ilgili endişeler “sosyal, ekonomik, demografik ya da coğrafi olarak tanımlanan nüfuslar ya da nüfus grupları üzerinde, sağlığın bir ya da birden fazla açılarındaki sistemli ve potansiyel olarak düzeltilebilir farklılıkların yokluğu” hakkındadır. (Starfield, 2002). Daha kesin bir şekilde açıklayacak olursak: “Önlenebilir, gereksiz ve haksız sağlık eşitsizlikleri adaletsizdir.” (Whitehead, 1992, ayrıca bkz Norheim ve Asada 2009). Üçüncüsü, sağlık kalitesi kendi içlerinde kalkınma mevzuları olan, beslenme ve temizlik gibi diğer belirleyici etkenlere bağlıdır. Özellikle son yiyecek krizleriyle bağlantılı olarak, sağlık konuları yetersiz beslenmeden dolayı daha baskın hale gelmiştir. Mevcut küresel ekonomik krizin bir sonucu olarak, düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşayan insanlar mesleklerini ve bununla bağlantılı olarak gelirlerini kaybetmekte ve sosyal ve sağlık koruma sistemlerinden mahrum kalmaktadırlar. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) internet sitesinde bu konuları açıklamaktadır.¹ Dördüncüsü, demografik süreçler ve göç dünya çapında farklı ülkelerin karşısına farklı yollarla çıkmakta ve sağlık hizmetlerini etkilemektedir. Yaşlanan topluluklar ve HIV/AIDS hastalıkları veya göç nedeniyle nesillerin önemli kısımlarında yaşanan kayıplar, ihtiyaç sahiplerine ulaşmak için sosyal ve sağlık sistemlerinin ne gerektirdiğine dair önemli içerimler barındırmaktadır. Beşincisi, sağlık konuları cinsiyet meseleleri ile bağlantılıdır, özellikle de sağlıkla ilişkili Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde (MDGs) yansıtıldığı gibi anne ve çocuk sağlığı ile ilgiliyse.

Bu önemli sağlık konuları bazı çeşitli girişimlerde ele alınmakta ve küresel sosyal ve sağlık politikası aktörleri tarafından yazılan sayısız belgelerde ve makalelerde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, başlıca küresel sosyal politika aktörleri, sağlığı kapsam dahilinde tutmakta ya da özellikle yoksullukla mücadeleye yönelik stratejiler geliştirirken sağlık konuları üzerine odaklanmaktadır. Fakat sağlık sistemleri ile ilgili daha kapsamlı reform gündemlerini öne alarak bunları ele geçirmeye yönelik oldukça fazla sayıda girişimler de mevcuttur. Bu da genel sağlık sistemlerinin önemli bir kısmına çözümler sağlayacak olan kapsamlı, sürdürülebilir sağlık sistemlerini oluşturan umut ve beklenti ile bağlantılıdır. Bu durum özellikle, kalkınma yardımı sorunlarından birinin, bağımsız bir ulusal sistemi olmayan ve çözülmesi gereken daha fazla problem yaratan bir ülkedeki donörlerin ve kesişen ya da zayıf bağlantılı projelerin çeşitliliği olarak görülmesi nedeniyle önemlidir.

Aşağıda, Dünya Bankası'nın sağlık sistemleri hakkındaki fikirlerini ve düşük ve orta gelirli ülkelere, özellikle de Türkiye olayına odaklanarak müdahalesini ve bu durumdan ne öğrenilebileceğini tartışacağız.

2- Küresel Sosyal Politika Aktörü Olarak Dünya Bankası

Küresel sosyal politika literatürü, küresel sosyal politika düzeyini “çok sayıda rekabet eden ve çekişen kurum ve ülke gruplaşmalarının [...] politika oluşturma hakkı ve bu politikanın kapsamında etkin bir uluslararası sosyal yönetim sistemi olarak görülmesinin yer alması için mücadele ettiği” bir alan olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde, küresel sağlık politikasının faaliyet alanı da elbette çok sayıda farklı aktörler tarafından karakterize edilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Bankası ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) gibi uluslararası örgütler fikirler ileri sürmekte ve çeşitli girişimler gerçekleştirmektedirler. Birçok sivil toplum kuruluşu (STK) bu tür sağlık girişimlerini farklı yollar ve farklı kaynaklarla (zengin ve güçlü bir kuruluş olan Bill ve Melinda Gates Vakfı'ndan OXFAM'a ve hem hizmet hem de fikir sağlayan daha küçük sivil toplum kuruluşlarına kadar uzanan) yürütmekte, desteklemekte ve ileri sürmektedir. Diğer aktörlerse, farklı

¹ http://www.who.int/food_crisis/en/, erişim tarihi 31 Ağustos 2010

politik forumlarda kendi girişimlerini yürüten yüksek gelirli ülkelerin (Ör: G8/G20 Ülkeleri) güçlü bireylerini kapsamaktadır (Ör: Jeffrey Sachs).

Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelerde yoksullukla mücadele ile alakadar olan başlıca uluslararası kuruluştur. Dünya Bankası'nın yapısal denge ve yoksulluktan ve IMF'nin de makroekonomik konulardan sorumlu olması nedeniyle bu iki kuruluş arasında sorumluluk dağılımı mevcuttur (Stiglitz, 2000: 15-16). Geliştirmekte olan ülkelerde yoksullukla mücadele, 1990'lardan beri Dünya Bankası için önemli bir gündem başlığı olmuştur. Üstelik bir küresel sosyal politika aktörü olarak Dünya Bankası, yoksullukla mücadele çalışmalarını finansal ve diğer teknik yardım ve desteklerin temel amacı olarak belirlemeye başlamıştır.

Bugün, yoksullukla mücadele kalkınma politikalarının ayrıcalıklı bir hedefi haline gelmiştir (Stiglitz, 2002). Bu nedenle, yoksulluk ve bununla mücadele şu anda kalkınma politikalarının temel ilgi alanları arasındadır. Bugün Dünya Bankası küresel anlamda bu alandaki başlıca kuruluştur. Dünya Bankası ve diğer lider küresel kuruluşların yoksullukla ilgili pek çok araştırmayı tamamladıkları ve bununla mücadeleye yönelik yeni strateji ve politikalar geliştirdikleri de bir gerçektir.

Bu makale, aktörler arasındaki mücadeleyi analiz etmek yerine, tek bir küresel sosyal politika aktörü üzerine odaklanmakta ve Dünya Bankası'nın düşük ve orta gelirli ülkelerde sağlık sistemleri oluşturmak ve yenilemek için destek vermesini anlamaya ve tartışmaya teşebbüs etmektedir. Dünya Bankası'nın önemli bir aktör olduğu gerçeği ve sağlık alanındaki destek projeleriyle yüklü tarihi literatürde de tasdik edilmektedir. Dünya Bankası kadrosu tarafından yazılan birçok çalışmaya (yayın) çoğunlukla akademik literatürde atıfta bulunulurken (bazen bilinçsizce de olsa), bu müdahale hakkında sosyal politika ve sağlık politikası literatürü (Ör: Koivusalo ve Ollila, 1997) genellikle oldukça eleştiricidir.

Fakat Dünya Bankası'nın sağlık politikası üzerindeki etkisinin oldukça farklı yollarla da gerçekleştirilebileceği düşünülmelidir (birbirine bağlı bazı aşamalara rağmen) ve bu faaliyetlerin ardında uygun bir mesaj ya da plan olması gerekmemektedir, fakat belirli fikirlere bağlı şebekelerin yanı sıra, farklı politikalar da çeşitli politika geliştirme düzeyleri karakterize edebilmektedir.

Dünya Bankası'nın etkisinin en belirgin mekanizması şüphesiz düşük ve orta gelirli ülkelere Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) aracılığıyla finansal yardım sağlama yönündeki faaliyetleridir (bu iki Dünya Bankası Grubu kuruluşu sıklıkla "Dünya Bankası" olarak tanınmaktadır). Fakat Uluslararası Finans Kurumu (IFC) da bu ülkelerdeki özel sektörleri destekleyerek kalkınma yardımı sağlamaktadır.

Dünya Bankası Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) aracılığıyla borç ve kredi vermekte, bağışta bulunmaktadır. Bu, iki temel türü kapsamaktadır: yatırım işlemleri ve kalkınma politikası işlemleri. Yatırım işlemlerinin, hükümetleri "ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine yönelik belirli harcamaları kapsayarak" desteklemeye yönelik olmasına karşılık, kalkınma politikası işlemleri "hükümetlere bir dizi belirli kalkınma sonuçlarına erişmeyi amaçlayan politikalar ve kurumsal yenilikler için serbest, doğrudan bütçe desteği" sunmaktadır.² Şu anda, bu borç verme işlemleri gözden geçirilme aşamasındadır ve yenilenecektir.

Dünya Bankası'nın geçtiğimiz yıllarda karşı karşıya kaldığı başlıca eleştirilerden biri borç verme faaliyetlerine ve özellikle de beraberindeki fikir kapsamına (politika reformu modelleri) bağlı olmuştur. Kısaca: "1980'lerden beri geniş çapta hüküm sürmekte olan ve Dünya Bankası tarafından yönetilen ve korunan Neoliberal Ekonomik düşünceye göre, ekonomik liberalleşme ve bütünleşme yoksulluk ile mücadelede aşırı derecede önemlidir ve küresel ekonomik bütünleşme, küresel ekonomik gelişmeye neden olacak, bu da ekonomik refah seviyesinin yükselmesine katkı sağlayacaktır." (Thomas, 2000).

Dünya Bankası Grubu'nun Uluslararası Finans Kurumu (IFC) aracılığıyla daha pek çok proje yürütülmektedir. Uluslararası Finans Kurumu kendisini "sağlık hizmetleri ve eğitime erişimi olmayan insanların yaşamlarını iyileştirmeye yardımcı olan, sürdürülebilir ve sosyal yönden sorumlu bir yolla geliştirmekte olan ülkelerdeki sektörlerin gelişimini destekleyen bir kuruluş" olarak tanımlamaktadır.³ Bu amaçla Uluslararası Finans Kurumu özellikle özel sektöre destek sağlamaktadır. IFC'nin

² <http://go.worldbank.org/C4UAVZ7TK0>, erişim tarihi 31 Ağustos 2010

³ <http://www.ifc.org/che>

hem kâr hem de kalkınma amacı güttüğünü görmek önemlidir. Resmi olarak, IFC “özel sektörün kalkınmasına odaklanarak, Dünya Bankası’nın özel sektör reformu görevini tamamlamaktadır” (Lethbridge, 2005:207). Bu doğrultuda, IFC’nin yatırımları hastane sektöründe yoğunlaşmakta fakat aynı zamanda özel sağlık sigortası, tıbbi ilaç ve tıbbi cihazlar ile sağlık çalışanlarının eğitim ve antrenmanları gibi hastane dışı yatırımları da büyütmektedir.

3- Dünya Bankası’nın Sağlık Sistemleri Reformlarını Desteklemeye Yönelik Stratejileri

Dünya Bankası yıllık olarak, araştırma konseyinin belli konulardaki görüşlerine dayanan Dünya Kalkınma Raporu (WDR) yayımlamaktadır. 1978’de yayımlanan ilk rapordan beri, bu raporlarda birçok farklı başlık analiz edilmektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi, Dünya Bankası’nın sağlık sistemleri hakkındaki fikirleri, yoksulluk anlayışı ve yetkisiyle ve bunun üstesinden nasıl gelineceğiyle yakından ilgilidir.

Ülkeleri ekonomik ve sosyal kalkınma yönünden desteklemekteki genel yetkisiyle Dünya Bankası, sağlık sistemlerindeki kalkınma ve yenilikleri de destekleme teşebbüsü içindedir. Sağlık sistemleri kalkınması için uzmanlık ve finansal destek ile beraber bir ülkenin sürdürülebilir kalkınmasının bir parçası olan işlevlerinde de yenilik sağlamaktadır.

Dünya Bankası’nın sağlık konularına ve sağlık sistemlerine müdahalesi oldukça uzun bir tarihe uzanmaktadır. Bu konuyla birlikte tanımlanmakta ve ele alınmakta olan güçlüklerle dayanarak, hem katkı hem de müdahale anlamlarında yükümlülükler 1980’lerden beri artmıştır.

Dünya Bankası’nın sağlık sistemleri üzerine fikir yönünde bulunduğu katkılar 1990’larda, özellikle de 1993 yılında Dünya Kalkınma Raporu Sağlık Finansmanı’nın yayımlanmasıyla (Dünya Bankası, 1993) beraber ortaya çıkmıştır. Bu raporun yayımlanmasının bir sonucu olarak, kullanıcı ücreti ve özelleştirme gibi çok sayıda çekişme ortaya çıkmıştır (örnek için bkz. Brugha ve Zwi, 2002) Sonuç olarak, küresel sağlık aktörlerinin ve kalkınma politikasına yönelik fikirlerin artması nedeniyle, Dünya Bankası küresel sağlık politikasındaki rolünü yeniden düşünmeye itilmiştir.

Mevcut sağlık sistemleri “modeli”⁴, bu konudaki başlıca Dünya Bankası yayımlarından özetlenerek şu şekilde tanımlanabilir;

Sağlık sistemlerinin değişik işlevlerinden ayrı olarak, sağlıkla ilgili hükümler üzerinde karma tedarikçiler (kamu ve özel) özel tedarikçilerin ve yetkilerin dağılmasının (Bölgesel hastaneler yoluyla) avantajlarını vurgulamaktadır (Dünya Bankası, 1997, Dünya Bankası, 1993). 2004 Dünya Kalkınma Raporu (Dünya Bankası, 2003) hiç bir tedarikçi türünün kendi başına daha iyi olamayacağını açıklığa kavuşturup, hizmet sunumunda yetkilerin dağılmasıyla ilgili uyarıda bulunurken, 2007’de yayımlanan mevcut strateji makalesi (Dünya Bankası, 2007) özellikle uyumlu sistem oluşturmanın öneminden bahsetmektedir.

1993 Dünya Kalkınma Raporu sınırlı kamu harcamalarının zengin insanlar için (ayrıca bkz. Gwatkin ve dig., 2005, Yazbeck, 2006) boş yere harcanabileceğine duyulan kaygıyı ifade ederek, hükümet harcamalarının temel sağlık hizmetleri ve kamu sağlığı müdahalelerinden (mali boyut) daha az olması gerektiğini ön görürken, 1997 ve 2007 strateji makaleleri bu bağlamda bir değişiklik yaparak risk koruma ve havuzlama mekanizmalarını ileri sürmektedir. (Ek kaynakların harekete geçirilmesine ek olarak). Aynı zamanda, belgeler gerekli sağlık hizmetlerinin kamusal anlamda finanse edilmesi gerektiğini vurgulamaya devam etmektedir. Önceki çalışma ve tartışmalarda önemli bir unsur olan kullanıcı ücretleri konusu, neredeyse yok olmuştur.

Yönetmelikte, 1993 Dünya Kalkınma Raporu maliyet etkinliğine ve kadın hak ve statülerine özel dikkat gösterilmesi, sağlıkla ilgili hükümleri ve finansmanı gözlemek gibi diğer alanlara göre, sosyal yardımları tanımlayarak, hükümetlere ‘özel ve sosyal sağlık sigortasına’ dair önemli bir rol vermiştir. Yine bu da, devletin koruyucu ve iyileştirici hizmetler, kamusal ve özel harcamalar ve önlemlere yönelik adil ve evrensel erişim sağlamaktan sorumlu tutulduğu 1997 ve 2007 strateji makalelerinden farklıdır. Devletin düzenleyici rolü güçlendirilmeli, diğer işlevler içinse, özel müdahale artırılmalıdır. Bunun aksine, 2004 Dünya Kalkınma Raporu, sigorta ya da genel vergilendirme (risk havuzu) yoluyla çapraz sübvansiyon hususunda daha açık olmuştur (Dünya Bankası, 2003).

4 Tabii ki sağlık sistemi konuları üzerine çalışan tüm kadro tarafından paylaşılan tek bir tutarlı ve somut çerçeve yoktur; fakat bu özet birkaç önemli belgeden çıkarılmıştır.

Bahsedilen fikirler Banka tarafından yayınlar ve internet sitelerinin yanı sıra Dünya Bankası Enstitüsü tarafından verilen kurslar aracılığıyla yayılmaktadır. Sağlık sistemleri alanında en iyisi olan bu kurs, -belirli öğretim gereçleri kullanılarak- (Robert ve diğerleri, 2008, WHO, 2000, Gottret ve Schieber, 2006) bu fikirleri sürdürmektedir.

Dünya Bankası Enstitüsü içinde yer alan eğitim modülleri, genellikle hükümetlerle Dünya Bankası arasındaki sosyal güvenlik ve sağlık sistemlerini de kapsayan kredi sözleşmelerinin de bir parçasıdır.

Bu konuya daha kapsamlı bir şekilde yaklaşmak için bu makalenin devamına geçmek gerekmektedir, bu nedenle somut Türkiye olayı örnek olarak gösterilecektir.

4- Vaka Çalışması: Türkiye'nin sağlık sistemi reformu ve Dünya Bankası'nın desteği

Türkiye'de Sağlık Hizmetleri Sistemi; Genel Görünüş

Sosyoekonomik kalkınma düzeyi göz önüne alındığında, Türkiye'deki sağlık göstergelerinin tatmin edici olmadığı görülmektedir. Daha önünde kat etmesi gereken uzun bir yol olsa da, Türkiye son 20 yılda sağlık konularında kayda değer bir gelişme göstermiştir. Bunun arkasındaki en önemli nedenler; ekonomiyi ithalat ikamesinden ihracata dayanan bir gelişme stratejisine doğru kaydırmak, AB ile bütünleşmek ve ekonomik ilişkilerde elde edilen başarılarıdır. 2003 yılında, Türkiye'nin sağlık bütçesinin büyük bir miktarı (neredeyse %60-70 civarı) kamusal kaynaklar tarafından, kalan kısmı da özel kaynaklar tarafından karşılanmıştır. Bu durum, hem sağlık hizmetlerinin hem de bu hizmetlere erişimin kalitesine engel olmuştur.

İlk olarak 2003 yılında uygulanan, "Sağlıkta Değişim Programı" adlı bu yenilik programı ileriye dönük önemli bir adımdır. 2003'ten önce, hem sağlık servisleri sağlayan hem de bunları finanse eden çeşitli kamu kuruluşları mevcuttu. Bu kuruluşlar arasında hem hiyerarşik hem de sözleşmeli ilişkiler bulunuyordu ve toplumun farklı kesimlerine hizmet ediyorlardı. Sosyal güvenlik kuruluşları resmi sektördeki maaşlı ve ücretli görevlileri, serbest meslek sahiplerini ve emekli devlet memurlarını kapsamaktaydı. Hükümet tarafından finanse edilen bir diğer program ise (Yeşil Kart Sistemi) sigortası olmayan ve gelir seviyesi düşük olan insanları kapsam dahilinde tutmaktaydı. Gayri resmi sektörde çalışan insanlar toplumun %25'ini oluşturmaktadır. Bunlardan yalnızca bazıları doğrudan "yardıma muhtaç kesim" olarak kapsam dahiline alınmaktaydı (OECD ve Dünya Bankası, 2008).

Sağlık hizmetleri kamusal, yarı özel, özel ve hayırsever kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır, fakat bunların arasındaki ilişkiler de iyi yapılandırılmamış ve düzenlenmemiştir. Sağlık hizmetleri hükümet (Maliye Bakanlığı vasıtasıyla), sosyal güvenlik kuruluşları (Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), Bağ-Kur ve Emekli Sandığı) ve cepten yapılan ödenen masraflar tarafından finanse edilmektedir. Farklı fon kaynakları hakkında daha fazla bilgi için, sağlık hizmetleri finansmanı ve harcamaları kısmına bakınız. (Savaş ve diğerleri, 2002).

Tablo 1. Sigortalı Bireylerin Kategori Sayılarına Göre Sağlık Sigortası Kapsamı 2002-2003

	Devlet Planlama Teşkilatı 2002	Hane halkı Sağlık Harcamaları Anketi
	Toplam Nüfusun İç Verim Oranı	Toplam Nüfusun İç Verim Oranı
Memurlar	15,4	-
Çalışanlar	-	7,4
Emekliler	-	5,1
SSK (Sosyal Sigortalar Kurumu)	46,3	33,5
Bağ-kur	22,3	11,7
Özel Fonlar	0,5	0,4
Yeşil Kart	-	8,6
Diğerleri	-	0,5
Toplam Sigortalı Sayısı	84,5	67,2

Tablo 1.1'e göre, toplam nüfusun neredeyse %85'i 2003 yılında bir şekilde sağlık sigortası sistemi kapsamına dahil olmuştur. Nüfusun geri kalanı herhangi bir sağlık sigortasına erişim sağ-

layamamış ve hiç bir şekilde prim ödemesi yapmamıştır. Sağlığı etkileyen gelir eğitim derecesi yoksulların genellikle sağlık sorunlarına maruz kaldığını ve yüksek gelirli insanlardan daha erken yaşta öldüklerini göstermektedir. Türkiye'nin kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasılası, AB 25'in yalnızca %9,5'i olan 2638 Euro iken, satın alma gücü paritelerinde (6650 Euro) AB 25 ortalamasının (24480 Euro) %29'unu temsil etmektedir. 2002 yılında, nüfusun %25'i, yoksulluk riski sınırının da altında olan göreceli yoksulluk düzeyinde yaşamaktaydı.

Türkiye'de Sağlık Sistemindeki Kriz ve Çözüm Arayışları

1980'lerden sonra, neo liberalleşme süreci ve dünya ekonomisi ile bütünleşmenin bir sonucu olarak, sağlık hizmetlerinde özelleştirme talepleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Seçim ekonomileri ve politik tutarsızlıklar, yapay ve kuramsal faaliyetlere neden olan kısa vadeli gelişim performanslarına dayalı bir takım politikalara zemin hazırlamıştır. Bunun bir sonucu olarak, tutarsızlık-kriz-büyüme sarmalında sıkışıp kalmış bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır. Kamu maliyesi, finansal sistem ve ekonominin rekabet gücünün zayıflığı kriz riskini artırmıştır. Üstelik sosyoekonomik koşullar sağlık konularında bir takım olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Türkiye'de meydana gelen ekonomik krizin bir diğer önemli etkisi sosyal güvenlik sistemi ile ilgiliydi. Krizin yanı sıra IMF'nin dayatmaları nedeniyle, sosyal güvenlik sisteminde görülen daimi bütçe açığının bir neticesi olarak, 2000 yılında reform kanunları yürürlüğe girmiştir. Bu yeni sosyal güvenlik modeli aslında, IMF ve Dünya Bankası tarafından tüm gelişmekte olan ülkelere dayatılan modelin aynısıydı.

Türkiye'nin sağlık hizmetleri sistemi birdenbire merkezileştirilip, parçalara ayrılması nedeniyle, oldukça karışık bir yapıdadır. Mevcut sistem mantıklı bir planlama sürecinin değil tarihsel gelişimlerin bir sonucudur. Sonuç olarak, karar alma ve uygulama organları biçim, yapı, amaç ve başarı bakımından çeşitlilik göstermektedir.

Ekonomik krizlerin bir sonucu olarak sağlıkta belli derecede bozulmalar görülmüş olmasına karşın, şehir merkezlerinde ruh sağlığı sorunları, özellikle de stres oldukça yaygındır. 1995 yılında binde 43,1 olan bebek ölümleri oranı 2000 yılında binde 35,3'e düşmüş ve aynı dönemde ortalama yaşam süresi oranı 68 yıldan 69,1 yıla yükselmiştir.

Koruyucu sağlık hizmetleri genelde yok sayılmıştır ve temel sağlık hizmetleri ile daimi olarak hizmete sunulması mümkün olamamıştır. Birinci seviye sağlık hizmetlerinin hızlı gelişen kentsel nüfus ihtiyacı tam olarak karşılanamamıştır. Hizmet aşamaları arasında etkin bir hasta transfer sistemi kurulamamıştır.

Kriz zamanlarında yoksul insanların uyguladıkları temel strateji yiyecek tüketimini azaltmak ve çocuklarının eğitim sürecini sona erdirerek, aile bütçesine katkı sağlamaları için çalıştırmaktır. Yoksul insanlar genellikle geniş aile yapısına ve arkadaşları ve komşularıyla akrabalık ilişkisine dayanmaktadır. Hemşericilik de önemli bir mücadele stratejisidir. Fakat yoksulluğa karşı tüm bu mücadele stratejileri hem 1999 depremi hem de 2000-2001 ekonomik krizlerinden olumsuz anlamda etkilenmiştir. (Dünya Bankası).

Genel bir kalkınmanın hem tüm dünya hem de Türkiye için geçerli olması, finansal krizin sosyal harcamalara yönelik fonları kısıtlamadığını, aksine IMF ve Dünya Bankası gibi küresel kuruluşların sosyal güvenlik reform süreçlerindeki etki ve belirleyiciliğini artırdığını göstermektedir. Bu etkinin istikameti sosyal harcamaların kısıtlanmasına doğru gitmiştir.

Türk Sağlık Sisteminde Reform

Türkiye'de, sağlık hizmetlerinin AB'ye uyum bakımından uygun olmamasının bir sonucu olarak uzun zamandır reform talepleri mevcuttu. Türkiye'deki sağlık hizmetlerinin yetersizliği bazı araştırmalarda ifade edilmektedir. Bu araştırmalara göre, Türk sağlık sisteminin temel özellikleri;

- Türkiye'deki sağlık harcamaları gelişmiş ülkelerin oldukça altındadır.
- Sağlık hizmetlerinin etkinliği oldukça düşüktür,
- Sağlık hizmetlerine erişen insan sayısı yetersizdir ve,
- Özelleştirme finansal kaynak sağlamada ana yol olarak görülmekte ve bu faaliyetler üzerinde etkin olacağı düşünülmektedir.

1990'ların başlarından itibaren, Dünya Bankası ve Dünya Sağlık Örgütü, Türkiye'deki sosyal güvenlik ve sağlık sektörünü yeniden yapılandırmak için bir reform programı ortaya koymak amacıyla politikalar üretmekte ve bu konuda hükümeti desteklemektedir. Dünya Bankası'nın Türkiye'deki yoksulluğu incelemek bakımından 2000 yılında yaptığı araştırma 1987 ve 1994 yıllarında yapılan Hane halkı Geliri ve Tüketim Araştırmalarına dayanmaktaydı (Dünya Bankası, 2000). Sosyal göstergelerdeki ilerleme ve 1980–2000 yılları arasında mutlak yoksulluk oranındaki düşüş, bu araştırma aracılığıyla belgelenmiştir. Bunun sonucunda, sağlığın yoksullukla en fazla bağlantılı faktör olduğu görülmüştür (Dünya Bankası, 2005).

Bunun üzerine AKP Hükümeti, Dünya Bankası'nın desteğiyle reform çalışmalarına başlamıştır. 2003'ten beri yürürlükte bulunan Sağlıkta Değişim Programı'nın ana fikirleri şu şekildedir:

- i) Sağlık Bakanlığı'nı planlayıcı ve gözlemleyici bir kuruluş haline getirmek,
- ii) Türkiye'deki tüm insanları bir kuruluş altında toplayan Genel Sağlık Sigortası sistemini uygulamak,
- iii) Sağlık hizmetlerinin kapsamını genişletmek ve daha ulaşılabilir hale getirmek,
- iv) Sağlık çalışanlarının motivasyonunu yükseltmek ve onları gelişmiş bilgi ve becerilerle donatmak,
- v) Sistemi desteklemek için eğitsel ve bilimsel kuruluşlar kurmak,
- vi) Kaliteli sağlık hizmetlerinin etkinliği ve faydasını artırmak için kalite ve akreditasyon sistemlerini güçlendirmek,
- vii) Uygun ilaç ve tıbbi cihaz kullanmak,
- viii) Sağlık Bilgi Sistemi vasıtasıyla etkin bilgi erişimi sistemi sağlamak

Yeşil Kart şeması 1992 yılında oluşturulmuş ve en düşük gelir seviyesinin de altında para kazanan insanlar için doğrudan hükümet tarafından finanse edilmiştir (kanunla belirtilmiştir). 1997 yılında neredeyse bir milyon adet Yeşil Kart dağıtılmıştır. Yeşil Kart hamilleri, Sağlık Bakanlığı hastanelerinde ve üniversite hastanelerine sevk edildiklerinde, ücretsiz ayakta tedavi ve yatarak tedavi imkânına sahiptir. Tasarı, Yeşil Kart hamillerinin yatarak tedavileri sırasında yapılan ilaç harcamalarını da kapsamakta, fakat ayakta tedavi ilaçlarının ücretlerini karşılamamaktadır. 1994'ten beri, harcamalar hükümet hisselerini aşmış, bu da yıllık bütçe açıklarına neden olmuştur (Savaş ve diğ., 2002).

Türkiye'de sağlık reformuna dair çalışmalar 1990'larda başlamıştır. Dünya Bankası'nın desteğiyle gerçekleştirilen bu çalışmalar, birçok yasal ve kurumsal düzenlemelerden oluşmaktaydı. Türkiye, reformu başarılı kılmak için Dünya Bankası ile pek çok anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmalar şu şekildedir;

- 7 Ekim 1990 tarih ve 20658 numaralı,
- 22 Aralık 1994 tarih ve 22149 numaralı,
- 17 Aralık 1997 tarih ve 23203 numaralı anlaşma.

Sağlık reformu bu anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Sağlık reformunun çeşitli aşamaları vardır. İlki, çalışanların, serbest meslek sahiplerinin, devlet memurlarının, banka memurlarının, ticaret odası çalışanlarının sosyal güvenlik haklarının farklı kuruluşlar tarafından farklı kanunlar altında sağlanması, uygulamada eşitsizlikler olması; sosyal güvenliği olmayan insanların tüm haklardan mahrum kalması, özellikle sağlık hizmetlerinden faydalanamaması ve bunlar arasında yalnızca küçük bir kesimin Yeşil Kart uygulamasından faydalanabilmesidir.

Sosyal güvenlik reformu tüm sosyal güvenlik kuruluşlarını tek bir çatı altında toplayarak, tüm insanlara doğumdan ölüme kadar genel sağlık sigortası vasıtasıyla sağlık hizmetlerinden faydalanma imkânı sunarak, sosyal güvenlik bütçe açıklarını ortadan kaldırarak, tüm bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik amaçlar gütmektedir.

Reformu üç adet yasal düzenleme oluşturmaktadır. Bu düzenlemeler;

- Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu
- Sosyal Sigorta ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve
- Sosyal Refah ve Primsiz Ödeme Kanunu'dur.

Türkiye ilk önce Dünya Bankası ve IMF ile bağlantılarında ortaya çıkan istikrar programlarına paralel olarak, 4 adet reform gerçekleştirmiştir. İlki, bay ve bayan emeklilik yaşlarını sırasıyla 43'ten 60'a ve 38'den 58'e yükseltmek ve toplam geliri hesaplamada kullanılan taban ve azami ücretleri artırmaktır. Sosyal güvenlik sistemindeki finans açığı bunun sayesinde tespit edilmeye çalışılmıştır. İkincisi; işsizlik ödeneği kanunu için gereken fonu oluşturmaktır. Üçüncüsü; kayıt dışı istihdamı kayıt altına almak üzere yasal ve idari düzenlemeleri oluşturmaktır. Dördüncüsü; taban fiyat ve satın alma uygulamaları desteklemekten, doğrudan gelir transferine geçmektir. Bunların dışında, özel istihdam büroları kurulmasına izin vermek ve sağlık hizmetlerini genel sağlık sigortasına kaydırmak ya da yeniden yapılandırmak yerine, sosyal sigortalardan ayırmak gibi tasarı girişimleri hakkında konuşabiliriz.

Türkiye'de sağlık reformunun üç temel amacı vardır:

- i) Halkın genel sağlık koşullarını geliştirmek,
- ii) Bunu yaparken ücretleri düşürmek,
- iii) Beklenmeyen, yıkıcı sağlık harcamaları için finansal kapsam oluşturmak ve sağlık hizmetlerine erişimde eşitliği gözetmek (OECD ve Dünya Bankası, 2008: 99).

Henüz tüm ülke çapında yaygınlaşmış olmasa da, Türkiye yoksullukla mücadele etmek için Dünya Bankası'nın da finansal ve teknik desteğiyle, şartlı nakit transferini uygulamıştır. Bu transferlerden elde edilen ilk sonuçlar gelecek vaat etmektedir. Bu transferlerde hak sahipleri için ön koşullardan biri periyodik sağlık kontrollerinden geçmektir. Buradan elde edilen desteğin miktarı oldukça az olsa bile, bu miktar desteği alan ailenin tek geliri olabilir. Kısaca, bu destek yoksullukla mücadelede oldukça önemlidir.

5- Müzakere: Sağlık Reformunun Küresel Yoksulluğa Etkisi ve Dünya Bankası'nın Rolü

Bir ülke nüfusunun genel sağlık hizmetlerini hedef alan sağlık sistemlerinin kalkınmasını desteklemek, kalkınma politikasının önemli bir unsurudur ve daha kapsamlı olarak yoksullukla mücadele stratejilerinin de belirleyicisidir. En azından temel sağlık hizmetlerinin şartlarını hazırlamak, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde, sosyal güvenlik sistemlerinin koruma kapsamında bulunmayan insanları etkileyen, özellikle küresel kriz zamanlarında baskılayıcı olmaktadır.

Dünya Bankası, daha kapsamlı kalkınma girişimleri dahilinde sağlık sistemlerindeki reformu destekleme konusunda uzun zamandan beri süregelen bir geleneğe sahiptir. Bu doğrultuda, bu makale Dünya Bankası tarafından ileri sürülen politika fikirlerinin kapsamına ve bu politikaları borç verme faaliyetlerine nasıl yansıttığına değinmiş, Türkiye'nin sağlık sisteminde yaptığı reformu da örnek olarak göstermiştir.

Önemli Dünya Bankası belgelerini ve akademik literatürü yeniden gözden geçirecek olursak, aşağıdaki sonuçlara ulaşırız:

Bu bağlamda, Zecchini (Zecchini, 1995) (1995), Dünya Bankası'nın göz önünde bulundurduğu faktörleri ve ülkelere sağlık reformu yönünde destek vermeye karar verdiği zaman uygulanan süreci analiz etmektedir. Süreç ülkenin, ihtiyaç duyduğu yardımı Dünya Bankası'ndan talep etmesiyle başlamaktadır. Genellikle, ülkeler Dünya Bankası'na sağlık sektörü reformu için yardım talebinde bulunmaktan kaçınılmaktadırlar.

"Bu nedenle, başlangıç reformlarını hızla ve başarıyla uygulamış olan ülke, artan yaşam süresi ve diğer göstergelerin de gösterdiği gibi, sağlık sektörünü daha etkin hale getirecek olan Dünya

Bankası desteğini vaktinden önce ve daha fazla miktarda alması muhtemeldir. Sonuç olarak, Dünya Bankası'nın reforma teşvik etmek yönündeki başarısının etkisinin yansıması, ülkenin kuruluşlarının da desteği veya engellemesi şeklinde olabilir" (Radin, 2003).⁵

Dünya Bankası'nın desteğiyle uygulanan Türk sağlık reformu bir takım önemli gelişmelere öncülük etmiştir. Bu reform, kamunun sağlık hizmetlerine erişiminde eşitlik sağlamış ve sağlık hizmetlerinin kapsamını da genişletmiştir. Özellikle, toplumun dezavantajlı kesimine yönelik Sağlık sigortası sisteminin yetersiz kapsamı, göstergelerin kötüleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Sağlık, temel insan hakları arasında yer almaktadır. Dünyada sağlık problemlerini çözemeyen insanların mevcudiyeti, dünya barışını ve toplumsal eşitliği oluşturmada önündeki en büyük engellerden biridir. Eğer ortada küresel sosyal politika oluşturmaya yönelik bir niyet varsa, bunun temel ilkelerinden biri sağlıklı bir toplum oluşturmak olmalıdır. Bu nedenle, Dünya Bankası bu süreçteki en büyük paya sahiptir. Dünya Bankası bu konuda daha aktif olmalı ve gelişmekte olan ülkelerle olan iş birliğini artırmalıdır.

KAYNAKÇA

- BRUGHA, R. & ZWI, A. B. (2002) Global approaches to private sector provision: where is the evidence. IN LEE, K., BUSE, K. & FUSTUKIAN, S. (Eds.) *Health Policy in a Globalising World*. Cambridge, Cambridge University Press.
- EU (2006) General Overview of the Public Health Sector in Turkey. Policy Department Economic and Scientific Policy.
- GOTTRET, P. & SCHIEBER, G. (2006) Health Financing Revisited. A Practitioner's Guide. Washington, The World Bank.
- GWATKIN, D. R., WAGSTAFF, A. & YAZBECK, A. S. (Eds.) (2005) *Reaching the Poor with Health, Nutrition and Population Services. What Works, What Doesn't, and Why*, Washington D.C., World Bank.
- KETKAR, S. & RATHA, D. K. (Eds.) (2008) *Innovative Financing for Development*, Washington D.C., World Bank.
- KOIVUSALO, M. & OLLILA, E. (1997) *Making a Healthy World*, Helsinki, STAKES.
- LEE, K. & GOODMAN, H. (2002) Global policy networks: the propagation of health care financing reform since the 1980s. IN LEE, K., BUSE, K. & FUSTUKIAN, S. (Eds.) *Health Policy in a Globalising World*. Cambridge, Cambridge University Press.
- LETHBRIDGE, J. (2005) The Promotion of Investment Alliances by the World Bank. Implications for National Health Policy. *Global Social Policy*, 5, 203-225.
- NORHEIM, O. F. & ASADA, Y. (2009) The Ideas of Equal Health revisited: definitions and measures of inequity in health should be better integrated with theories of distributive justice. *International Journal for Equity in Health*, 8, 40.
- OECD (2009) Aid Effectiveness. A Progress Report on Implementing the Paris Declaration. Paris, OECD.
- OECD & WORLD BANK (2008) Sağlık İncelemeleri- Türkiye. Paris, OECD.
- RADIN, D. (2003) The Impact of the World Bank on Health Care Reform in Transitional Economies. *Politicka Misao*, XL, 30-51.
- ROBERTS, M. J., HSIAO, W., BERMAN, P. & REICH, M. R. (2008) *Getting Health Reform Right. A Guide to Improving Performance and Equity*, New York, Oxford University Press.
- SAVAS, B. S., KARAHAN, Ö. & SAKA, R. Ö. (2002) Health Care Systems in Transition - Turkey. IN THOMSON, S. & MOSSIALOS, E. (Eds.) *European Observatory on Health Care Systems*.
- SEN, K. (Ed.) (2003) *Restructuring Health Services: Changing Contexts and Comparative Perspectives*, London, Zed Books.
- ST CLAIR, A. L. (2006) Global Poverty. The Co-Production of Knowledge and Politics. *Global Social Policy*, 6, 57-77.
- STARFIELD, B. (2002) Equity in health. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 82.
- STIGLITZ, J. E. (2000) Development Thinking at the Millennium. IN PLESKOVIC, B. & STERN, N. (Eds.) *Annual World Bank Conference on Development Economics 1999*. Washington D.C., World Bank.
- STIGLITZ, J. E. (2002) *Globalization and its discontents*, New York.
- THOMAS, C. (2000) *Global Governance, Development and Human Security: The Challenge of Poverty and Inequality*, London, Pluto.
- WHITEHEAD, M. (1992) The concepts and principles of equity and health. *International Journal of Health Services*, 22, 429-445. 13
- WHO (1998) World Health Report 1998: Life in the 21st century: A vision for all. Geneva, WHO.

⁵ Dagmar Radin, The Impact of the World Bank on Health Care Reform in Transitional Economies, *Politicka misao*, Vol. XL, (2003), No. 5, sf. 30-51

- WHO (2000) The World Health Report 2000: Health Systems: Improving Performance. Geneva, WHO.
- WORLD BANK Turkey: Poverty and Coping After Crisis. *Report No. 24185*. Washington D.C., World Bank.
- WORLD BANK (1993) World Development Report 1993: Investing in Health. Oxford, New York et al., Oxford University Press/ World Bank.
- WORLD BANK (1997) Health, Nutrition, and Population Sector Strategy Paper. Washington, World Bank.
- WORLD BANK (2000) Turkey: Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study. Economic Report. Washington, World Bank.
- WORLD BANK (2003) World Development Report 2004: Making Services Work for Poor People. Washington, Oxford University Press/ World Bank.
- WORLD BANK (2005) Growth, Poverty and Inequality: Eastern Europe and Former Soviet Union.
- WORLD BANK (2007) Healthy Development. The World Bank Strategy for Health, Nutrition, and Population Results. Washington D.C., World Bank.
- YAZBECK, A. S. (2006) Economic Viewpoint: Reaching the Poor. Washington D.C., World Bank.
- ZECCHINI, S. (1995) The Role of International Financial Institutions in the Transition Process. *Journal of Comparative Economics*, 20, 116-139.

YOKSULLUKLA UĞRAŞMAK VE ULUSLARARASI ORGANİZASYONLAR *

Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ,

Kırklareli Üniversitesi
rektor@kirkklareli.edu.tr

Doç. Dr. Seyfettin ERDOĞAN,

Kocaeli Üniversitesi
serdogan@kocaeli.edu.tr

Özlem TOSUNER,

Kocaeli Üniversitesi
tosuner76@gmail.com

Özet

Yoksullukla mücadele konusunda öne çıkan başlıca kuruluşlar Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Uluslararası Çalışma Örgütüdür. Bu kuruluşların politikaları yoksullukla mücadele eden ülkeler açısından yönlendirici niteliktedir. Fakat bu kurumların önerdikleri politikalar yoksullukla mücadele eden ülkeler açısından yeksenak kullanılabilir değildir. Her ülkenin özgün koşulları vardır. Ülkelerin özgün koşullarına göre alternatif politika tedbirleri geliştirmeleri gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı yoksullukla mücadelede öne çıkan kurumların 2000 sonrası dönemde önerdikleri yeni politikaların ve öne çıkan yeni eğilimlerin Türkiye ekonomisi açısından uygulanabilirliğini ve yoksullukla mücadele konusunda son dönemde öne çıkan politika tedbirlerini tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: yoksullukla mücadele, uluslar arası kuruluşlar, Dünya Bankası, UNDP

Abstract

The outstanding leading organizations in the fight against poverty are the World Bank, United Nations Development Programme and the International Labor Organization. The policies of these institutions are guiding for the countries that are attacking poverty. However the policies recommended by these institutions are not fully practicable for all the countries. Every country has its own original condition. It is necessary for the countries to develop alternative policy measures according to its own original conditions. The aim of this study is discussing the poverty alleviation policies of these institutions after 2000.

Keywords; poverty alleviation, international organizations, World Bank. UNDP

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

GİRİŞ

Yoksullukla mücadele konusunda politika tercihleri yaparken yoksullukla mücadele tanımlarının yapılmaya çalışılması büyük önem taşımaktadır. Yoksulluğun tanımını yaparken, sosyal ve etnik değerler çoklukla vurgulanır. Dolayısıyla yoksulluğun tanımına başlamadan önce “yoksul” kelimesi tanımlanmalıdır.

Yoksul yeterli geliri olmayan kimsedir. Lipton yoksulluğu “bir insan ekonomik kaynaklara erişimde temel maddi ihtiyaçlarını düzgün şekilde karşılamak üzere yeterli mala sahip olamayarak belirli bir beklenti için eğer yetersiz kalıyorsa, herhangi bir dönemde yoksuldur” şeklinde tanımlamaktadır (Lipton, 1997:127). Bu tanımlamadaki temel ihtiyaçlardan beslenme, giyim, barınma, eğitim, sağlık hizmetleri ve kültürel faaliyetlere katılım kastedilmektedir. Çünkü hayatta kalabilmek için gerekli olan temel ihtiyaçlar topluma, çevreye ve şartlara göre değişiklik gösterebilmektedir, bunun gibi yoksulluk tanımı da yaş, cinsiyet ve kültürel, sosyo ekonomik şartlara farklı olabilmektedir. Ayrıca yoksulluk toplumda genel kabul gören etkinliklere katılacak kadar ve alışılmış yaşam koşullarına sahip olacak kadar kaynağa sahip olamama şeklinde tanımlanabilmektedir. Kaynaklar ortalama bireysel veya hane halkından oldukça düşük olmalıdır (Townsend, 1979:30).

En önde gelen yoksulluk tanımlarından birisi mutlak yoksulluktur. Mutlak yoksulluk, hane halkı ya da fertlerin, kendilerini biyolojik olarak yeniden üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir (Insel, 2005:2). Bir hayatı sürdürmek için asgari ihtiyaçlar, gıda içerikleri ve kaloriler yoksulluğa mutlak bir özellik vermektedir. Mutlak yoksulluk tanımı objektif ve bilimseldir ve “asgari geçinmeye” dayanmaktadır. Asgari geçinme, hayatta kalmak için gerekli olan asgari ihtiyaçlardır ve asgari geçim düzeyinin altında olmak ise mutlak yoksulluktur. Çünkü birey hayatı sürdürebilmek için gerekli ihtiyaçları sahip değildir (Alcock 1997:68). Bunun yanı sıra mutlak fakirlik aile halkının veya bireyin toplumda gelenek halini almış yaşam koşullarına sahip olup olmadığıdır. Göreli Yoksulluk genel olarak “toplumun günlük hayatına katılmak, normal etkinliklere ve yaşam koşullarına en az ve ancak kabul görececek düzeyde katılımın imkansız olması veya uygun olmama durumu” şeklinde tanımlanır (Şenses, 2001:91).

Yoksulluk, görelilik veya nesnellik açısından tanımlanabilir. Nesnel yoksulluk, bir toplulukta standart yaşam için ihtiyaç duyulan kaynaklardan yoksun olmaktır ancak nesnel yoksulluk bireyin kaynak eksikliğinden muzdarip olduğu konusundaki kendi düşüncesidir (Lipton,1997:158). Narayan tarafından yapılan bir çalışmada dünyanın pek çok ülkesinde fakirlere kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Bu tanımlamalar görelidir. Fakir insanlar fakirliği gıda, nafaka, barınmayı garanti edememe; bağımlı olmak ve darbelerden korunmasız olma, gelirden başka güç ve servetten de mahrum olma olarak tanımlamışlardır (Narayan, 1999:64).

Amartya Sen’e göre yoksulluğu imkânların olmaması veya yoksunluk olarak tanımlamak daha doğrudur. İmkânlardan yoksunluk, bireylerin veya toplumların ne olacaklarını ve hayatlarında temel olanlarla ilgili ne yapacaklarını seçememeleridir. Yani yoksulluk belirli değerli imkânları elde etmekten mutlak şekilde muhtaç olma demektir. Sen toplumlar arasında değişiklik göstermeyen altı temel imkân tanımlamıştır. Bu altı imkân, gıda gereksinimlerini karşılama, önlenebilir hastalıklardan korunma, barınma, giyinme, seyahat edebilme ve eğitim görmedir. Bununla beraber saygınlığa sahip olmak, utanç duymadan yaşayabilmek ve toplumdan topluma geçebilecek şekilde toplumun faaliyetlerine katılma imkanını da eklemiştir (Sen, 1983:160,162). Sen ayrıca ölüm oranlarının (ortalama yaşam süresi) iyi bir imkan göstergesi olduğunu belirtmiştir. “Yaşamak” değerli bir şekilde kendi kendine iş görebilmedir. Ayrıca “yaşamak” diğer imkânlar arasında özel bir yere sahiptir. Diğer işlevlere ulaşmak için imkânların merkezidir. Bu yüzden ölüm oranı istatistikleri imkânların iyi bir göstergesidir (Alkire, 2005:158).

Dolayısıyla yoksul yalnızca kaynaklardan mahrum olmakla kalmaz aynı zamanda fırsatlardan da mahrum kalır. Sosyal dışlanma ve fırsat yoksunluğu yüzünden pazara ulaşmak ve iş sahibi olmak zorlaşır. Bunun yanı sıra eğitimsizliğin yaşam koşullarını ve iş sahipliğini iyileştirecek bilgiye ulaşabilmede olumsuz etkisi vardır. Yetersiz beslenme ve ulaşılamayan sağlık hizmetleri zihinsel ve fiziksel olarak sağlıklarını koruma imkânlarını azaltır. Bütün bu öğeleri dikkate alarak Bilemiş Milletler Kalkınma Programı 1997 yılında İnsani Kalkınma Raporunda “insani yoksulluk” kavramını geliştirmiştir. İnsani yoksulluk temel ihtiyaçları karşılamak için mali kaynaklarla beraber ekonomik, sosyal ve kültürel fırsatlar insani kalkınma ve saygın yaşam için gereklidir fikrine dayanmaktadır

(UNDP, 1997:15–16). Yoksulluk sınırı üzerinde gelire sahip bir kişi eğer okuma yazması yoksa veya beklenmedik erken ölümlere yol açabilecek saldırılara açık olma durumlarına maruz kalabiliyorsa veya güvenli su kaynaklarına ve sağlık hizmetlerine erişimi yoksa yoksun sayılır. Bundan başka insani yoksulluk gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için farklı tanımlanmalıdır. Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk açlık, cahillik, salgın hastalık, sağlık hizmetlerinden yoksunluk demekken gelişmiş ülkelerde yoksulluk sosyal dışlanmışlık ve toplumun hayatında yer alamamaya ilişkilendirilmektedir (Anand&Sen,1997:5-7).

I – 2000 YILI ÖNCESİNDE YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

Dünya üzerinde yoksullukla mücadeleye kendini adanmış iki kuruluş Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programıdır. Dünya Bankasının kuruluş amacı değişik olsa da son 30 yıldır dünya üzerinde yoksulluğun azaltılması için çalışmaktadır. Dünya Bankası düzenli aralıklarla Dünya Kalkınma Raporları yayınlamaya yoksulluğu gündemine almıştır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 1990 yılından beri her yıl raporlar yayınlamaya ülkelerin insani kalkınmışlıklarındaki ilerlemelerini ölçmektedir.

1970’li yıllarda Dünya Bankası gelişmişlik kaynaklarını dört ana başlıkta özetlemiştir. Bunlar doğal kaynaklar, yatırım ve fiziki sermaye, insan kaynakları ve nüfustur. Bu süre zarfında ILO ve Dünya Bankası fakirliği istenen hızda azaltmak için tek başına ekonomik gelişmişliğin yeterli olmadığını farkına vararak etkin politikaların dört değişik tamamlayıcı strateji üzerinde yoğunlaşması gerektiğini belirtmiştir: istihdamın artırılması, temel ihtiyaçların karşılanması, gelir ve servet eşitsizliğinin azaltılması ve fakirlerin üretkenliklerinin artırılması (Dünya Bankası 1980:32).

Eşitsizliğin ve yoksulluğun azaltılmasında başlıca görev hükümetlere düşmektedir. Hükümetler toprak reformu, yol, sulama sistemi, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi altyapı yatırımlarıyla, fakirler yararına araştırmalarla ve teknoloji transferleri ile sübvansiyonlar gibi değişik önlemlerle yoksulların gelirlerini arttırma yoluna gidebilirler (Dünya Bankası, 1980). Salgın hastalıkların ortaya çıkmasına uygun ortamlarda yaşayan, koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerine ulaşamayan ve sağlık çalışanlarının tam zamanlı hizmet veremediği bölgelerde yaşayan fakirler için sağlık hizmetleri önemli bir faktör haline gelmektedir. Bunun için geliştirilmiş gezer sağlık birimleri iyi hizmeti kısa sürede veremezler. Dolayısıyla ağırlık, temel önleyici ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin sağlanmasındadır (Dünya Bankası, 1980:57). Bundan başka, gıda sübvansiyonu, ilave beslenme programları, vesika ile gıda dağıtımı, nüfus artışını azaltmak için kadınların eğitilmeleri vurgulanır (Dünya Bankası, 1980:62-63).

Dünya Bankası 1990’lı yıllarda uygulanmış olan etkin politikaların iki önemli ayağına odaklanmıştır. İlki yoksul insanların en çok sahip oldukları üretken değerlerin efektif kullanımının desteklenmesidir örneğin iş gücü, ikinci ise sağlık, aile planlaması, beslenme, ilköğretim gibi temel sosyal hizmetlerin sağlanmasıdır (Dünya Bankası, 1990:iii) 1990 Dünya Kalkınma Raporu yoksullukla mücadele için iki taraflı bir seçenek sunmaktadır. İlki piyasanın uygun inisiyatifidir, fiziksel altyapı, kurumlar ve teknolojik yeniliklere bağlı olarak aktif iş gücü – yoğun büyüme, ikincisi aile planlaması, ilköğretim ve temel sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere sosyal hizmetlerin uygun sağlanması. Bunlara ek olarak kaynak aktarımı ve sosyal güvenlik sağlanması vurgulanan diğer politika önlemleriydi (Dünya Bankası 1990:138).

Toprağa, kredilere, altyapıya ulaşımı arttıracak politika önlemleri ve yoksullar için üretken gelirler değerlendirilmiştir. Ülke deneyimleri tarafından gösterildiği üzere kırsal kalkınmanın gelişmesi için tarımdan alınan vergilerin kaldırılması, kırsal alt yapının güçlü şekilde desteklenmesinin sağlanması ve küçük çiftçilerin teknik yeniliklere ulaşmasının sağlanması gereklidir. Bunlara ek olarak hükümetler iş yaratma faaliyetlerini canlandırabilmeli ve mallarda ve iş piyasasındaki bozulmaları önlemek suretiyle iş gücü talebini arttırabilmeli ve şehirsiz alanlarda uygun altyapıyı sağlayabilmelidirler (Dünya Bankası, 1990:56). Diğer bir deyişle yoksulların toprağa, krediye ve alt yapıya erişimleri sağlanmalıdır. Bu sebepten dolayı, ağırlık mülk haklarının reformu, kiracılığın iyileştirilmesi, kamu ve özel mülklerin dengelenmesi, kredilerin sübvansiyonu ve küçük çiftçiler için teknoloji uygulamaları gibi tedbirlere verilmişti (Dünya Bankası, 1990:64-69).

1990’lı yıllarda yoksullukla mücadelede ana çözümün ekonomik büyüme olduğu düşünülüyordu. Ancak kişi başına düşen milli gelirin artması tek başına yeterli değildir. Düzelmelerin genel

kabul gören kişi başına tüketim, ortalama yaşam süresi ve eğitim düzeyi gibi yoksulluk belirteçlerinde olması da gereklidir. Yoksulluk sınırının altında kalsalar dahi temel hizmetlere erişim sağlayan yoksulların durumu iyileşmiştir. Bu yüzden hükümetin temel görevi, özel sektörün kenara çekildiği alanlarda sağlık hizmeti sağlamak olmalıdır. Hükümet bütçesinden yüksek eğitim yerine ilk öğretime daha fazla pay ayrılması ve sosyal güvenlik sisteminin genişletilmesi gereklidir (Dünya Bankası, 1990:84,87).

Birleşmiş Milletler tüm kuruluşlarıyla 1980'lerde ve 1990'larda popülerlik kazanan küreselleşmeyi desteklese bile tüm insanlar ve ülkeler için adil ve etkin olduğunu göstermek için çalışmaktadır (UNDP, 1997:93). Birleşmiş Milletler yoksulluğu azaltmak için altı ana politika üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar,

i) Bireylere, hane halkına ve topluluklara siyasi katılımcılık fırsatı sağlayarak kendi yaşamları üzerindeki kontrollerini kuvvetlendirmek

ii) cinsiyet eşitliğini kuvvetlendirmek, kadınların sosyal hayata katılımlarını arttırmak

iii) Gelişmekte olan ve geçiş sürecindeki ekonomilerde yoksullar yararına gelişmenin hızlandırılması,

iv) küreselleşmenin daha iyi yönetimi

v) yoksullukla mücadelede halkın daha etkin katılımının sağlanması

vi) özel durumlar için özel politikaların belirlenmesi (UNDP,1997:110).

Küresel ekonomik küçülmeden ve 1980'li yılların başlarındaki borç krizlerinden dolayı makro ekonomik zorluklar yaşayan ülkelerde Dünya Bankasının rehberliğinde yapısal düzenleme programları geniş olarak uygulanmıştır (Sönmez, 2005:278,327). Washington mutabakatı olarak bilinen politika önerileri; mali disiplini, kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesini bununla beraber kamu harcamalarının eğitim, sağlık ve altyapı harcamalarına yönlendirilmesini, verginin tabana yayılmasını sağlayan bir vergi reformunu, piyasa tarafından belirlenen ve pozitif bir faiz oranını, rekabetçi döviz oranlarını, doğrudan yabancı yatırıma açıklığı, miktarsal kısıtların yerine ticaret serbestisini, kuralılaştırma ve mülkiyet haklarına kanuni güvenceyi içerir (Dünya Bankası Bank 2000:63).

Dünya bankası yapısal düzenleme programları aracılığıyla ekonomik gelişmenin güvence altına alınacağını ve kişi başına ulusal gelirin artacağını ileri sürmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde çok geniş bir nüfusun hayatlarını kazandığı tarım sektörünün büyümesi yoksulluğu azaltacaktır. Diğer taraftan düzenleme politikalarının uygulandığı ülkelerde az veya hiç bir büyüme olmamaktadır. Latin Amerika ülkeleriyle ilgili bir araştırma göstermiştir ki borç kullanan ülkeler yapısal düzenleme borçları kullanmayan ülkelere göre daha hızlı gelişmemişlerdir, hatta büyüme performansları kredi kullananlardan daha kötü olmuştur (Crisp&Kelly, 1999:540).

Yoksulluğu azaltmak üzere büyüme oranlarını bulmak için yapılan deneysel çalışmalar yoksulluğun çok yüksek büyüme oranlarıyla azalabileceğini göstermiştir, ancak tek başına ekonomik büyüme yeterli değildir, yoksulluğu azaltmak için politika oluşturulması ve kurumsal değişiklikler yapılması gereklidir (Besley&Burgess, 2003:9). Easterly yapısal düzenleme politikalarının büyüme üzerinde bir etkisi olduğuna yönelik herhangi bir kanıt bulamamıştır ancak yapısal düzenleme politikaları yoksulluğun büyüme elastisitesini azalttığını belirlemiştir örneğin verilen bir büyüme oranı için yoksulluk oranındaki değişim miktarını azaltırlar. Yapısal düzenlemeler altında ekonomik büyümenin yoksula daha az yararı olduğu gibi ekonomik durgunluğun da daha az zararı vardır (Easterly, 2001:2) Edward büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini yoksulluk tüketim ve Gini katsayısı parametrelerini kullanarak araştırmıştır. Bulunan sonuçlar büyümenin gelişmiş ülkelerde yoksul ülkelere göre daha çok yarar getirdiğini ve gelir seviyesi türünden eşitsizliğin arttığını göstermiştir (Edward, 2006:1673).

Dünya Bankasının ana hedefi yoksulluğu azaltmaktır. Ancak kurumun politikalarının hangi boyutta yoksulluğu azalttığı konusunda değişik değerlendirmeler yapılmaktadır. Pek çok araştırmacı sağlanan yardımın yoksulluğu azaltmadığı, teknoloji uçurumunun kapanmadığını ve eğitim ve sermaye birikimi için sağlanan kaynakların büyümede ve yoksulluğun azaltılmasında fazla bir başarı elde edemediği yönünde görüş bildirmişlerdir (Uzun, 2003:161). Çeşitli sağlık ve eğitim

göstergelerinde borçların etkilerini tahmin etmeye çalışan bir araştırmada yardımın insani yoksulluk göstergelerinde kısa vadede olumlu etkisi olduğu halde uzun vadede yardımın hiç bir etkisi olmadığı bulunmuştur (Bhaumik, 2005:431).

İş piyasasındaki asgari ücret yasası yoksulluğun azaltılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Asgari ücretlerdeki artış yoksulluğu önlediği gibi, bir bireyin Honduras'ta yaşadığı şekliyle aşırı yoksulluğa düşmesini de önler (Gingling & Terrell, 2010:909). Çin'deki ticaret serbestisini inceleyen bir araştırmada ithal edilebilir mal üreten tarım üreticileri ve fakirlerin serbestiden zarar gördüklerini göstermiştir. Sonuç olarak ticaret serbestisi yoksulluğu daha da kötüleştirebilir ve gelir eşitsizliği doğurabilir (Huang ve diğerleri, 2007:260). Diğer taraftan, Maerten ve Swinnen Senegal'de ticaret standartlarının yoksulluk üzerindeki etkilerini araştırmışlar ve ihracat üretimine katılmayan aile halkı arasındaki yoksulluğun ihracat endüstrisinde çalışan aile halkından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Senegal'de tarımsal ürünler üzerindeki ticaret standartları küçük ölçekli çiftçilere iş olanakları yaratarak sonuçta yoksulluğu azaltmaya katkıda bulunacak geniş ölçekli intifa haklı tarımsal üretime yol açmıştır (Maerten&Swinnen, 2008:167,173).

Stiglitz geliştirmekte olan ülkelere uygulanan şartların yoksullukla savaşın etkinliğini azalttığını belirtmiştir. Ayrıca gelişmiş ülkelerin, geliştirmekte olan ülkelere uygulanan politikaları uygulamayı kabul etmeyerek Dünya Bankasının itibarına ve samimiyetine zarar verdiğini belirtmiştir (Stiglitz, 2007:10).

II – 2000 YILI SONRASINDAKİ YOKSULLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARI

1990'lı yıllardaki yoksulluk karşıtı stratejiler istihdam yoğun büyüme, insan sermayesi ve sosyal güvenliğe dayanmaktaydı. 2000/1 Dünya Kalkınma Raporu yoksullukla savaş için daha dengeli bir strateji geliştirmiştir. Bunlar fırsat, güçlendirme ve güvenliktir.

2000'li yıllara gelindiğinde Dünya bankası yoksulluk sebeplerini üç başlık altında değerlendirmiştir. Bunlar gıda, barınma, giyinme, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçları karşılayacak bir gelirden yoksun olmak toplumda ve devlet kurumlarında zayıflık ve sesini çıkartamama, şoklara açık olma ve bunlarla baş edememedir (Dünya Bankası, 2000:34). Fırsat, güçlendirme ve güvenlik yoksul için gerekliliktir böylelikle etkili yoksulluğu azaltma stratejileri bu eksenler üzerinde inşa edilebilir (Dünya Bankası 2000:37). 2000/1 Dünya Kalkınma Raporunda yoksulluğun çok boyutlu bir tanımı yer almaktaydı; bu tanımda fırsat, güçlendirme ve güvenliği içeren daha dengeli bir strateji yer alıyordu. Ayrıca uluslararası faaliyetler konusunda bölümler içeriyordu. Raporun fırsatla ilgili bölümleri ekonomik büyümeyle ve güçlendirmeyle ise sosyal sermaye oluşumu ve devlet kurumlarının yoksullara cevap verebilirlikleriyle ilgiliydi (Dünya Bankası, 2000).

1988'de Dünya Bankası ve ILO'nun 1988 yılında yayınladıkları "İş yerinde Prensipler ve Temel Haklar Beyannamesi" evrensel çalışma standartlarının yayılması üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu beyanname örgütlenme özgürlüğü, toplu sözleşme hakkı, zorla çalıştırma ve angaryanın kaldırılması, çocukların çalıştırılmasının yasaklanması istihdamda ve çalışma hayatında ayrımcılığın ortadan kaldırılması gibi ifadeler içermekteydi (Dünya Bankası, 2000:73). Ancak bu standartların uygulanacağını kastetmiyordu, yalnızca geliştirmekte olan ülkelerde bazı standartların uygulanmasının yoksullukla sonuçlanacağını vurguluyordu (Dünya Bankası 2000:74).

Kamu harcamaları doğrudan doğruya yollar, okullar, klinikler ve su sistemi inşaatları, sağlık ve eğitimin talep tarafında yapılacak sübvansiyonlar şeklinde yapıldığında yoksulların kendileri ve çocuklarının gelecekleri için yaptıkları insan sermayesi yatırımlarını arttırabilir. Raporda pek çok ülkede kamu kaynaklarının yoksulluk politikaları yerine borç ödeme hizmetlerine, yetersiz sübvansiyonlara ve askeri harcamalara aktarıldığını; sosyal hizmetlerin kamu tarafından sağlandığı ülkelerde bile yoksullara ulaşmanın zor olduğunu belirtilmiştir (Dünya Bankası, 2000:82-84).

Bundan başka, hükümet yoksullar yararına olan etkinlikler için uygun bir ortam oluşturmali yoksul birliklerini ve derneklerini desteklemeli ve siyasi kapasitelerini arttırmalıdır (Dünya Bankası, 2000:99). Yasal sistem yasal eşitliği desteklemeli ve adalet yoksullar tarafından erişilebilir olmalıdır. Aynı zamanda yasal hükümler yoksulların seslerini politik olarak duyurmaları için destek vermeli ve siyasal süreçlere katılımlarını cesaretlendirmelidir. Diğer taraftan, merkezi hükümet ve yerel

yetkililer geniş katılım için mekanizmalar oluşturmali ve seçkin grupların faydanın tamamını ele geçirmeleri önlenmelidir (Dünya Bankası 2000:102-107).

2000/1 raporu yoksulluğu gelecekte endişe duymak, ne zaman krizin vuracağını ve bununla uzun süre tüketim, eğitim ve sağlık hizmetleri olmadan mücadele edip edemeyeceğini bilmemek olarak tanımlamıştır. Riskin ana kaynakları doğal, toplumsal, ekonomik, sağlık, politik ve çevresel ve ayrıca onlara ait mikro, orta – vadeli ve makro etkiler olarak sınıflandırılmışlardır (Dünya Bankası 2000:136). Risk yönetimi araçları sağlık sigortası, yaşlılık maaşı ve yardımı, işsizlik sigortası, çalışma refahı programları, sosyal fonlar, mikro kredi programları ve nakit transferleridir (Dünya Bankası, 2000:135). Bunun yanı sıra risk yönetimi üç ana başlık altında gruplanmıştır, riskin düşürülmesi, azaltılması ve şoklarla mücadele (Dünya Bankası, 2000:141).

Birleşmiş Milletler yoksullukla mücadelede Bin Yıllık Kalkınma Amaçlarını ana hedefi saymaktadır. Birleşmiş Milletlerin 189 üye devleti New York'ta 6-8 Eylül 2000 tarihinde yapılan Liderler Zirvesinde bu hedeflerin 2015 yılına kadar elde edilmesi konusunda anlaşmışlardır (UNDP,2000):

- 1- Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak
 - Günde bir doların altında geçinen insanların oranını yarıya indirmek
 - Açlık çeken insanların oranını yarıya indirmek
 - Kadınlar ve genç insanlar da dahil olmak üzere herkesin tam ve üretken istihdam ile saygın bir iş elde etmesi
- 2- Herkes için evrensel ilköğretim sağlamak
 - Tüm erkek ve kız çocuklarının ilköğretimi tamamlamalarını sağlamak
- 3- Cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadının güçlendirilmesini sağlamak
 - Tercihen 2005 yılına kadar ilk ve ortaöğretimdeki 2015 yılına kadar ise her türlü cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak
- 4- Çocuk ölümlerini azaltmak
 - Beş yaşın altındaki çocuk ölümlerini üçte iki oranında azaltmak
- 5- Anne sağlığını iyileştirmek
 - Anne ölüm oranını dörtte üç oranında azaltmak
 - 2015 yılına kadar üreme sağlığına evrensel oranda erişimin sağlanması
- 6- HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele
 - HIV/AIDS'İN yayılmasını durdurmak ve geriletme
 - Malarya ve diğer başlıca hastalık vakalarının yayılmasını durdurmak ve geriletme
 - 2010 yılına kadar HIV/AIDS'İN tedavisine ihtiyacı olanların buna evrensel erişiminin sağlanması
- 7- Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak
 - Sürdürülebilir kalkınma prensiplerini ülke politika ve programlarıyla bütünleştirilmesi; çevresel kaynakların kaybının tersine çevrilmesi
 - 2010 yılına kadar ulaşılmak üzere biyo çeşitliliğin kaybının azaltılması ve kayıp miktarında hissedilir bir azalma sağlanması
 - Sağlıklı içme suyu ve temel hijyene sürdürülebilir bir erişim sağlayamayan kişi sayısında yarıya azalma kaydedilmesi
 - 2020 yılına kadar gecekonduda yaşayan en az 100 milyon insanın hayatında hissedilir düzeyde iyileşme sağlanması
- 8- Kalkınma için küresel bir ortaklık
 - Açık kurallı, tahmin edilebilir, ayrımsız ticareti finansal sistem içinde daha da geliştirmenin sağlanması
 - Az gelişmiş ülkelerin özel ihtiyaçlarına vurgu yapılması
 - Kararla çevrili gelişmekte olan gelişmekte olan ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinin özel ihtiyaçlarına vurgu yapılması

- Gelişmekte olan ülkelerin kapsamlı şekilde borç sorunuyla ilgilenilmesi
- İlaç şirketleriyle beraber çalışarak gelişmekte olan ülkelere satın alınabilir zorunlu ilaçlara ulaşımın sağlanması
- Özel sektörle işbirliği içinde özellikle yeni bilgi ve iletişim teknolojilerin faydalarından yararlanmalarının sağlanması

Birleşmiş Milletler ülkelerin bu hedeflerle ilgili performanslarını her yıl İnsani Kalkınma Raporunda duyurmaktadır. 2000 yılından sonra bu hedeflere ulaşmada gelir yoksulluğunu azaltacak olan ekonomik büyüme öncelikli politika olarak görülmüştür (UNDP, 2003:67). Ekonomik büyüme hem gelir yoksulluğunu azaltır hem de insani kalkınma için yatırım yapmak üzere kaynaklar yaratır. İnsani kalkınmaya yatırım yapmak dünya ekonomisine katkıda bulunabilen üretken iş gücü sağlayacaktır. Bunlara ek olarak küçük ölçekli zirai çiftçilerin üretkenliğini arttıracak teknoloji ARGE faaliyetlerini destekleyerek, kırsal ve uzak topraklardaki altyapı yatırımlarının, yatırımları teşvik edilmesi için artırılması, küçük ve orta büyüklüklerdeki girişimciler için bir endüstriyel politikanın ve diğer tavsiye edilen politikaların oluşturulması gereklidir (UNDP, 2003:18).

III- TÜRKİYE'DEKİ YOKSULLUK POLİTİKALARI

Türkiye için ilk Binyıl Kalkınma Hedefleri raporu Devlet Planlama Teşkilatı tarafından Birleşmiş Milletler Türkiye Ofisinin de teknik desteği ile 2005 yılında ve ikinci rapor ise 2010 yılında yayınlanmıştır.

İlk hedefle başlamak için aşırı fakirlik için gösterilen günde bir dolardan daha azıyla yaşayan nüfus oranı 2008 yılında ortadan kaldırılmıştır ve 2002 yılında gıda fakirliği % 0,2 iken 2008 yılında % 0,54 seviyesine inmiştir.

Yiyecek ve yiyecek dışı harcamalarla tanımlanan yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus oranının azaltılması oldukça dikkate değerdi. Kız çocuklarının okutulmasının kampanyalar ile teşviki edilmesiyle, duruma ilgili nakit transferleriyle ve kırsal kesimlerde okul servisi hizmeti kullanımıyla evrensel ilköğretimin elde edilmesi her kayıt edilen öğrenci için neredeyse %100 mertebesinde-dir. Ancak bazı bölgelerde ilköğretim dışında kalan çocuk oranı hala yüksektir ve bunların üçte ikisi kız çocuklarıdır. 15 – 24 yaş grubu içinde okuryazarlık 2008 yılında %97,4 mertebesinde-dir ve erkekler için %98,7 ile kadınlar için %96 değeriyle erkek ve kadınlar arasındaki uçurum kapanmaktadır. Üçüncü hedefin belirteçlerinden olan ilköğretimde kızların erkeklere oranı olarak ifade edilen değer 1998 yılındaki %85,7 değerinden 2009 yılında %98,9 değerine ulaşmıştır.

Bununla Türkiye'nin ilköğretimde cinsiyet eşitsizliğini neredeyse ortadan kaldırdığı söylenilebilir. Kadınların işgücüne katılımları hala düşüktür ve kadınların siyasette temsil edilme oranları Avrupa, Amerika, Pasifik ve Afrika ülkelerindeki parlamento düzeyindeki ve yerel hükümetler düzeyindeki katılım ortalamalarının hala altındadır. Beş yaş altı ve bebek ölüm oranları 19993 ila 2008 yılları arasında hissedilir oranda azalmıştır. Beş yaş altı çocuk ölümleri 1993 yılında her 1000 canlı doğumda 60,9 iken 2008 yılında bu oran 23,9 mertebesine ve bebek ölümleri ise her 1000 canlı doğumda 1993 yılında 52,6'dan 2008 yılında 17'ye düşmüştür. Ayrıca anne ölüm oranları 1998 yılında her 100.000 doğumda 49,2 iken 1998 yılında bu oran 19,4'e düşmüştür (DPT, 2010:12-37).

Türkiye'de 2000 yılından beri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma fonu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Dünya Bankası tarafından pek çok proje uygulamaya konulmuştur. Türkiye'de 2000 ve 2007 yılları arasında Dünya Bankasının 500 milyon ABD doları ilave kaynağıyla yapısal Reform Programına destek olmak için Sosyal Riski azaltma programı uygulanmıştır. Bu Programın amacı 2001 ekonomik krizinin en az korunan ve dezavantajlı gruplar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak, sosyal hizmet organizasyonlarının kapasitelerini iyileştirmek ve istihdam piyasasına yoksulların katılımını sağlamak için insan sermayesini arttırmaktır. Bu projenin ilk adımı 2001 ekonomik krizinin yoksullar üzerindeki darbelerini azaltmaktır. Diğer iki adım ise yoksullara sosyal yardım ve hizmet götüren devlet kurumlarının kapasitelerinin artırılması ve ayrıca yoksullar için gelir üretimi ve istihdam fırsatlarının artırılmasıdır. Projenin son adımı ise Koşullu Nakit Transferleridir ve nüfusun en fakir kısmı olan %6'lık bir kesim için temel sağlık ve eğitim hizmetlerini iyileştirmek için sosyal yardımları içerir. Bu kapsamda yoksul insanlara 0-6 yaş arasındaki çocuklara

ve hamilelere düzenli olarak sağlık kontrolleri yapılması şartıyla kaynak aktarımı, ilk ve orta dereceli öğrenimdeki oğlanlara ve kızlara, kızlara eğitimlerinde destek olmak için daha fazla olmak üzere kaynak aktarılması; ilk öğretim öğrencilerine kitapların bedava dağıtımı gündeme alınmıştır. İlgili kaynak aktarımları kadınların toplumda ve ailedeki konumlarını güçlendirmek amacıyla doğrudan doğruya annelere yapılmıştır (SYDM, 2010). Eğitim kampanyaları, özellikle de kızların okula gönderilmesi için devam etmektedir. Bu kapsamda okul inşa eden veya öğrencilere bedava kitap dağıtanlar %5 ila %100 vergi muafiyetinden faydalanmışlardır (Karadeniz, Köse ve Durusoy, 2005:69).

Bununla beraber eğitimde elde edilen başarıya rağmen her ülkede öğrencilerin temel beceri düzeylerini ölçmeye yoğunlaşan bir araştırma Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında en düşük seviyeye sahip olanlardan birisi olduğunu göstermiştir. Ve öğretim kadrosu büyüklüğü AB ve OECD ülkelerine kıyasla istenen düzeyde değildir. Eğitimin kalitesini iyileştirmek için, ideal bir sınıf büyüklüğü, uygun eğitim malzemesi, ekipmanı ve öğretim elemanı sayısının sağlanması gereklidir (DPT, 2010:26-27).

Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu, Tarım Bakanlığı ve Ziraat Bankası tarafından yürütülen Kırsal Bölgeler Sosyal Destek Projesi. Bu projenin amacı kırsal kesimlerdeki yoksulların gelir düzeylerinin artırılmasının desteklenmesi, istihdamın artırılması, üretime katılıma zirai ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlanmasıyla destek verilmesi suretiyle ve üretimin sürdürülebilirliğinin cesaretlendirilmesiydi (SDYM, 2010). Bunlara ilaveten 2002'den sonra mikro kredi projeleri çerçevesinde, Dünya Bankasıyla ortaklaşa olarak istihdamı arttıran projeler uygulamaya konulmuştur (Gül, Sayın ve Vural, 2010:7). Kırsal kesimde yoksullukla mücadele politikalarının biri de Mikro kredidir. Mikro kredi, en fakir hane halkına küçük üretim faaliyetlerine girilerek küçük işlerini büyütmeleri için verilen küçük miktarlardaki borçlar olarak tanımlanmaktadır (Aşçı ve Demiryürek, 2008:75). Bu proje potansiyel girişimcilik potansiyellerini, özellikle fakir kadınları desteklemeyi amaçlamaktadır. Mikro kredi projelerinde uygulanan faiz oranları ticari standart değerlerden çok da düşük olmadığı için (Bugra & Keyder, 2005:31), hedeflenen gruplara erişim açısından engeller oluşturmasıyla sorunlar yaratabilmektedir. Eğer ekonomik faaliyetin gelir üretme süresi borcun geri ödenmesinde ve bireylerin girişimcilikle desteklenmesi dikkate alınırsa ve gerektiğinde eğitimler pazarlınırsa politikanın etkinliği artacaktır (Odabaşı, 2008:4-5).

Parçalı yapıdaki sosyal güvenlik sisteminin tek bir çatı altında toplanması için sosyal güvenlik reformu yapılmıştır. Bu kapsamda emeklilik yaşı kadınlarda 58'e ve erkeklerde ise 60'a çıkarılmıştır. Reformun amacı mevcut sağlık sigortası ve emeklilik maaşlarındaki çoklu ve değişik uygulamaların ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Bunlara ek olarak üç sosyal güvenlik sistemini tek bir sistem altında birleştirmek tek bir veri tabanı yaratarak mükerrer ödemeleri ortadan kaldıracaktır (Karadeniz ve diğerleri, 2005:65). Herhangi bir sosyal güvenliğe sahip olmayan yoksullara sağlık hizmeti sağlayan "Yeşil Kart Sistemi" 2005 yılında Sağlık Bakanlığına bağlanan Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonunun en büyük harcama kalemini oluşturmaktadır. Bunun dışında Fon hiçbir sosyal güvenliğe sahip olmayan ve Yeşil Kart da almaya hak kazanamamış olanlara ödeme güçlerinin üzerindeki sağlık harcamalarını ödeyerek yardımda bulunmaktadır. Bu arada Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu ekonomik ve sosyal açılardan yoksul olanlara gıda, yakıt, giysi ve barınma imkanları türünden ve nakit para olarak da yardımlar sunmaktadır (SDYM, 2010).

Birleşmiş Milletler çeşitli alt organizasyonlarıyla beraber Türkiye'de Binyılın Kalkınma Hedefleri çerçevesinde özel ve kamu kuruluşları ile beraber pek çok projede ortaklık kurmuştur. Örneğin, Uluslararası Çalışma Örgütü kayıt dışı ekonominin önlenmesi, çocukların çalıştırılmalarının önlenmesi, kadınların girişimciliklerinin desteklenmesi ve gençlerin istihdamlarının garanti altına alınması gibi etkinlikleri desteklemektedir. UNICEF aşı kampanyaları, bebeklerin ve çocukların beslenmelerinin iyileştirilmesi, kızların eğitimlerinin iyileştirilmesi, okul öncesi eğitim, ilk ve orta dereceli eğitim ve cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması gibi projeler düzenlemektedir (UN, 2007).

UNDP yerel hükümet reform programına, kadınların siyasi hayata katılımlarına, kamu çalışanlarına insan hakları eğitimi verilmesine, Güney Doğu Anadolu Bölgesindeki küçük ve orta ölçekli kuruluşların gelişimlerine, Doğu Anadolu Bölgesinde kırsal turizmin gelişmesine, Sağlıkta Dönüşüm Projesine ve Tarımsal Reform Uygulama Projelerine destek olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü

ana çocuk sağlığı hizmetlerine erişimi ve etkinliğiyle kalitesini iyileştirmek amacıyla ve sağlık sisteminin acil durumlarla ilgilenme yeteneğinin sağlanması için, aşı ile önlenebilecek enfeksiyon hastalıklarının kontrolü için oluşturulmuş belirli projelere destek olmaktadır (UN, 2007).

IV- SONUÇ

Dünya Bankası son yıllarda yayınlanmış raporlarda yoksulluğu dünya ekonomisinin geleceğini tehdit eden başlıca sorunlardan biri olarak görmektedir. Bu raporlarda öne çıkan başlıca nokta insan sermayesi kavramıdır. Çünkü yoksullukla mücadele eden ülkelerde insani sermaye birikimi gerçekleşmesi üretim bilgisinin ve yeteneklerinin geliştirilmesi ve yoksulluğun orta vadede azalacağı anlamına gelmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi 1990 yılındaki yoksulluk raporu yoksul kişilerin en önemli zenginliği olan işçiliğin üretken kullanımının cesaretlendirilmesi ile sağlık, aile planlaması, beslenme, ilköğretim gibi temel sosyal hizmetlerin sağlanması üzerine yoğunlaşmıştı. Yoksulluğun gelir/ tüketim tanımına beslenme, ortalama yaşam süresi, 5 yaş altındaki çocuk ölüm oranı, okula kayıt oranları da eklenmiştir. Ekonomik büyümenin yoksulluğun en önemli çözümü olduğu vurgulanmıştır. Ekonomik büyüme, insani sermayeyi iyileştirecek kamu yatırım kaynaklarını arttırarak yoksulların gelirlerinde artış sağlayacaktır. Bunun yanı sıra kırsal yoksulluğun azaltılması zirai üretimi ve geliri canlandıran bir büyüme modeliyle mümkün olabilecektir.

2000 yılındaki son raporunda Dünya Bankası geleneksel yoksulluk tanımına yoksullukla ilgili korunmasızlık, riske maruz kalma, güçsüzlük ve sessizliği de eklemiştir. Bu tanıma göre oluşturulmuş politikalar bu konular üzerine yoğunlaşır. Etkin yoksulluğu azaltma stratejisi fırsat, güçlendirme ve güvenlik üzerine kurulmuştur. "Fırsat" piyasaların çalışmasını iyileştiren ve varlıklarını geliştiren politikalara ağırlık verir, "güçlendirme" sosyal sermaye oluşumu ve devlet kurumlarının daha cevap verici olmalarına odaklanır, "güvenlik" risk yönetimi ve politikalara korunmasızlığı azaltacak politikalara yoğunlaşır.

Son on yıllar boyu sıkça kullanılan yapısal düzenleme programları ekonomileri dönüştürmeyi ve onların küresel piyasalara katılabilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Bunun uzun vadede olumlu etkileri olsa bile, politikaların kısa vadedeki sonuçları düşük gelir gruplarına özellikle de yoksullara zarar verecektir. Politikalar uygulandığında yoksulluk artarsa, özellikle tarıma dayalı ekonomilerde yoksulluk göstergeleri kötüleşir. Tek bir büyüme modeli veya her bir ülke için tek bir yol yerine her bir ülke kendi ekonomik ve sosyal özelliklerini dikkate alarak kendi büyüme modelini geliştirmelidir.

Bu gösteriyor ki yoksullukla mücadele eden uluslar arası kuruluşların politika önlemleri göz ardı edilemez. Ancak şu kuvvetle ifade edilmelidir ki ulusal politika yapıcılarını kendi orijinal terimlerine dayanarak toplumun büyük parçalarının alternatif uygulamalara katılımına öncülük etmelidir. Önemli nokta yoksullukla mücadelenin uzun dönem kalkınma stratejisi olarak sürdürülmesidir. Aksi takdirde kısa vadeli popülist önlemler yoksulluk tuzağını daha da güçlendirecektir.

KAYNAKÇA

- Alcock, Pete (1997), Yoksulluğu Anlamak, 2. Baskı, Macmillan Press, London.
- Alkire, Sabina (2005), Özgürlükleri Değerlemek: Sen'in Yetenek Yaklaşımı ve Yoksulluğu Azaltmak, Oxford Üniversitesi Basımı, New York.
- Anand, Sudhir; Sen, Amartya (1997), "İnsani Kalkınma ve Yoksulluk Kavramları: Çok Boyutlu bir Perspektif", **İnsani Kalkınma Makaleleri**, UNDP, New York.
- Aşçı, Zeynep; Demiryürek, Kürşat (2008), "Kırsal Yoksullukla Mücadelede Yeni Adım: Mikrokredi", Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 12(4), ss. 73-79.
- Besley, Timothy; Burgess, Robin (2003), "Küresel Yoksulluğu Yarılamak", Ekonomik Perspektifler Dergisi Cilt. 17, No. 3, ss. 3 – 22.
- Bhaumik, S.K. (2005), "Dünya Bankasının en fakir ülkelerdeki insani kalkınma üzerinde herhangi bir etkisi var mı? Afrika'dan ön kanıtlar, Ekonomik Sistemler Cilt. 29, ss. 422-432.
- Buğra, Ayşe; Keyder, Çağlar (2005), "Günümüz Türkiye'sinde Yoksulluk ve Toplumsal Politika ", Boğaziçi Üniversitesi Toplumsal Politika Reformu, Ocak.

- Crisp, Brian F.; Kelly, Micheal J. (1999), "Yapısal Düzenlemenin Sosyoekonomik Etkisi", Uluslararası Çalışmalar Üç Aylık Yayını, Cilt. 43, No. 3, ss. 533 – 552.
- Easterly, William (2001), "IMF ve Dünya Bankası Programlarının Yoksulluk üzerindeki Etkileri", UNU/WIDER Tartışma Makaleleri No. 2001/102.
- Edward, Peter (2006), "Eşitsizliği incelemek: Küresel Büyümeden Aslında Kim Faydalaniyor?", World Development Cilt. 1667–1695.
- Gindling, T.H.; Terrell, K. (2010), "Honduras'ta Asgari Ücretler, Küreselleşme ve Yoksulluk", World Development Cilt.38, No. 6, ss. 908-918.
- Gül, Songül Sallan; Sayın, Aysun ; Vural, Devrim Gül **"Yoksulluğun azaltılmasında İstihdam Politikalarının Önemi ve Türkiyede Kadın İstihdamı üzerindeki Yansımaları"** http://www.ctspe.metu.edu.tr/papers/gul_sayin.pdf
- Huang, J.; Jun, Y.; Xu, Z.; Rozelle, S.; Li, N. (2007), "Çin'de Tarımsal Ticarete Serbestlik ve Yoksulluk", China Economic Review, Cilt. 18, ss. 244-265.
- İnsel, Ahmet (2005) "Yoksulluk, Dışlanma ve STK'lar", Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No. 6.
- Karadeniz, O.; Köse, S.; Durusoy, S. (2005), "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele için Yeni Stratejilerin Uygulanması", South-East Europe Review, 4/2005, ss. 47 – 76.
- Lipton, Micheal (1997), "Yoksulluğu Tanımlamak ve Ölçmek: Kavramsal Konular", İnsani Kalkınma Makaleleri UNDP, New York.
- Maerten, M.; Swinnen, J.F.M. (2008), "Ticaret, Standartlar, ve Yoksulluk: Senegal'den Kanıt", World Development, Cilt. 37, No. 1, ss. 161-178.
- Narayan, Deepa (1999). **Yoksulların sesi: Bizi Duyan Var mı?**, Oxford Üniversitesi Basımı, New York, 1999.
- Odabaşı, Ferhat (2008), "Yoksullukla Mücadelede Temel Yöntemler" V. Aile Şurası Tebliğ Metni**, www.sydgm.gov.tr/upload/mce/birimler/.../v.aile_surasi_tebliğ.pdf
- Sen, Amartya (1983), "Yoksul, Göreceli Konuşmak", Oxford Ekonomi Makaleleri, 35 (1983), ss. 153 – 169.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (2010), Proje Destek Programları, <http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/203/Uygulaması+Biten+Projeler/>
- Sönmez, Sinan (2005), Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Devlet Planlama Organizasyonu, DPT (2010), Bin yılın Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye, http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/TR%202010%20MDG%20Report_EN.pdf
- Stiglitz, Joseph E. (2007), "Dünya Bankası ve Ekonomik Yardım", Finansal Hizmetler Komitesine Sunulmak üzere, 22 Mayıs, 2007.
- Şenses, Fikret (2001), Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Townsend, Peter (1979), " Giriş: Yoksulluk ve Yoksunluk Kavramları", in Frank A. Cowell (2003), Yoksulluk ve Eşitsizliğin Ekonomisi Cilt 2, Edward Elgar Yayıncılık Limitet, Cheltenham.
- UN (2007), Birleşmiş Milletler Türkiye, www.un.org.tr/bmtr.pdf
- UNDP (1997), İnsani Kalkınma Raporu 1997, Cenevre: Oxford Üniversitesi Basımı.
- UNDP (2000), Bin Yılın Kalkınma Hedefleri, <http://www.undp.org/mdg/basics.shtml>
- UNDP (2001), İnsani Kalkınma Raporu 2001, İnsani Kalkınma için Yeni Teknolojileri Çalıştırmak, Cenevre: Oxford Üniversitesi Basımı.
- UNDP (2003), "Bin Yılın Kalkınma Hedefleri: İnsani Yoksulluğu Sona Erdirmek için Milletlerarası Anlaşma", New York: Oxford Üniversitesi Basımı.
- Uzun, Ayşe Meral (2003), "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, ss. 155 – 173.
- Dünya Bankası (1980), Dünya Kalkınma Raporu 1980, Yoksulluk ve İnsani Kalkınma, Dünya Bankası, Washington D.C.
- Dünya Bankası (1990), Dünya Kalkınma Raporu 1990, Yoksulluk, Dünya Bankası, Washington D.C.
- Dünya Bankası (2000), Dünya Kalkınma Raporu 2000/2001, Yoksullukla Uğraşmak, Dünya Bankası, Washington D.C.

BRETTON WOODS KURUMLARININ 80'LERDEN İTİBAREN YOKSULLUK SORUNUNA BAKIŞ AÇISINDA YAŞADIĞI DEĞİŞİM

Şebnem AVŞAR KURNAZ

Sosyal Yardım Uzmanı
Sosyal Yardımlaşma ve
Dayanışma Genel Müdürlüğü
skurnaz@sydgm.gov.tr

Nazlıhan ÖZGENÇ

Sosyal Yardım Uzman Yardımcısı
Sosyal Yardımlaşma ve
Dayanışma Genel Müdürlüğü
nozgenc@sydgm.gov.tr

Özet

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 1944 yılında Bretton Woods'da toplanan Birleşmiş Milletler Uluslararası Konferansı, bağımsız ulus devletlerin 1970'lere kadar devam edecek bir uluslararası para sisteminde anlaşılmasına sahne olmuştur. Konferansın bir diğer önemli ürünü ise zamanla dönüşüme uğrasa da hala dünya ekonomisine yön veren ve Bretton Woods Kurumları veya İkizleri olarak da bilinen Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kuruluşudur.

Dünya Bankası yapısal reformlar yoluyla uzun vadeli kalkınma hedefine odaklanarak geliştirmekte olan ülkelere proje ve program kredileri vermektedir. IMF ise özellikle ülke parasının güçlendirilerek ekonominin istikrarlı hale getirilmesi amacı ve IMF uyum programlarının sıkı bir şekilde sürdürülmesi koşuluyla ülkelere kısa vadeli finansal kredi kullanmaktadır. 1970'lerde Bretton Woods sisteminin yıkılışının ardından rolünü 1980'lerden itibaren yeniden konumlandırmaya başlayan IMF, kalkınmanın sağlanması amacını ikizine devretmenin rahatlığıyla uyguladığı programlarda sosyal harcamalara en son sıralarda öncelik vermiştir. Bu durum IMF'nin özellikle kriz dönemlerinde yoksulluğu derinleştirdiği eleştirilerine neden olmuştur.

Bu çalışma Dünya Bankası ve IMF'nin 80'lerde belirginleşen bu rolünün yaşanan ekonomik krizin de büyük etkisiyle, yoksulluk sorununa bakış açısında yaşadığı değişimi değerlendirecektir.

Anahtar Sözcükler: Bretton Woods, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Yoksulluk.

İkinci dünya savaşı devam ederken büyük buhranın ve ekonomik farklılıklar ile yoğun ticaret mücadelelerinden kaynaklanan dünya savaşlarının yıkıcı etkileri nedeniyle, kapitalist sistemin tekrar işler duruma geçebilmesi için dünya ekonomik düzeninin yeniden inşası ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçla, 1944 yılında Bretton Woods kasabasında 44 ülkenin katılımıyla Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı gerçekleştirilmiştir.

Konferansta kabul edilen ve adını konferansın gerçekleştirildiği kasabadan alan Bretton Woods sistemi, İngiltere ve Amerika arasında bir uzlaşmanın sonucunda şekillenmiştir. Bretton Woods sisteminde, ABD dışındaki ülkeler ulusal paraların dolar cinsinden tanımlarken savaştan güçlenerek çıkmanın avantajını taşıyan ABD ise doları bir başka ülkenin parasına değil altına bağlayarak ayrıcalıklı bir konuma gelmiştir. Amerikan doları uluslar arası ekonomide bir tür “anahtar para” statüsü kazanmıştır. Sistemde her ülkenin ulusal parası dolaylı olarak altına bağlanmakta ve ABD diğer ülke merkez bankalarının ellerindeki dolarları Federal Rezerv Bank’a arz etmeleri durumunda onlara sabit resmi fiyattan altın satma sorumluluğunu üstlenmekteydi (Seyidoğlu,2003).

Sistem dış ödeme dengesizliklerini gidermek için üye ülkelere paritelerde değişiklik yapma olağanı taniyordu. Ancak temelde bir sabit kur sistemi söz konusu olduğu için devalüasyon ve revalüasyon gibi kur değişiklikleri en son başvurulacak çarelerdi. Dış açıkla karşılaşan ülkeler, önce döviz rezervlerini kullanacaklar ve para-maliye politikası gibi yurtiçi önlemlerle toplam harcamalarını kısma çalışacaklardı (Seyidoğlu, 2003).

Konferansta sistemin kurgulandığı şekilde yürüyebilmesi için IMF ve Dünya Bankası kurulmuş ve aralarında rol paylaşımı yapılmıştır. Her ne kadar sistem bir dönem başarı ile uygulandıktan sonra 1970’li yıllarda uygulamadan kalksa da sistemin kurduğu kurumlar rollerini ve aralarındaki rol paylaşımını yeniden şekillendirerek günümüze kadar etkinliklerini arttırarak hayatta kalabilmişlerdir.

İkiz kuruluşlardan IMF’nin kuruluş amacı 1929 krizine benzer bir krizin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla küresel toplam talebi korumak için üstüne düşeni yapmayan ve kendi ekonomilerinin çökmesine engel olamayan ülkelere uluslararası baskı uygulamak olarak belirtilmiştir. Gerekliğinde ekonomik çöküşle karşı karşıya kalan ve toplam talebi kendi kaynaklarıyla canlandıramayan ülkelere likiditede sağlayacaktı. Bir başka ifadeyle IMF, ekonomik istikrarı sağlamak için küresel düzeyde bir kolektif faaliyete ihtiyaç olduğu inancına dayanarak kurulmuştur (Stiglitz, 2004:32–33).

IMF’nin başlıca görevi dış açık veren ülkelere kısa süreli kredi sağlamaktır. Kullanılan finansman kaynaklarına ve alınan iç önlemlere karşın açıklar giderilememiş ise, ancak o takdirde devalüasyona başvurulabilecekti. Fon yasalarına göre yüzde 10’dan daha yüksek oranda yapılacak bir devalüasyon için IMF’nin iznini almak gerekiyordu (Seyidoğlu, 2003). IMF kuralları arasında dış ödemeler dengesi devamlı fazla veren ülkelere karşı alınacak önlemlere de yer verilmişti. Bu kuralların mantığına göre devamlı dış ödeme fazlası veren ülkenin parasına talep artacak ve o ülkenin fon kotasındaki parası bu artan talep sonucu kredi olarak kullanılmaya başlanacaktı. Bu gibi durumlarda IMF söz konusu ülkeden dış dengesindeki fazlayı gidermesi için dış ticaret kısıtlamalarını azaltmasını ve revalüasyon yapmasını isteyecekti. Bu önlemler alınmadığı takdirde, IMF o ülkenin parasını kıt para ilan edebilecekti. Bunun sonucunda, diğer IMF üyeleri söz konusu ülke ile ticari ilişkilerini kısıtlayıp ve koruyucu önlemler almakta serbest olacaklardı. IMF, uluslararası ticaretin uyumlu biçimde gelişmesini sağlamayı, istihdam hacmini genişletmeyi, reel gelir artışı sağlayarak üretken kaynakların artışına katkıda bulunmayı amaçlamaktaydı (Öztürk, 2002: 9).

Kuruluş ismi “Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası” olan Dünya Bankası Avrupa’nın yeniden inşasına katkıda bulunmak ve o zamanlar sömürge durumunda olan ülkelerin “kalkınması”nı ya da ekonomik büyümesini gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur (Stiglitz, 2004:33).

Dünya Bankası Grubu üye ülkelerin sahibi oldukları her biri birbirleriyle yakından bağlantılı beş kuruluştan oluşmaktadır. Her bir kuruluş geliştirmekte olan ülkelere yoksullukla mücadele ve yaşam standartlarının geliştirilmesi görevinde belirli bir görev üstlenmiştir.

- Dünya Bankası'nın ana kuruluşu Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development – IBRD) 1945 yılında kurulmuştur. IBRD orta gelirli ve yoksul fakat kredi değerliliğine sahip ülkelerde kredi, garantiler ve kredi dışı olanaklar aracılığıyla sürdürülebilir kalkınmaya destek vererek ve danışma hizmetlerinde bulunarak yoksulluğu azaltmayı hedeflemektedir.

- Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association – IDA) 1960 yılında IBRD'den kredi alacak mali yeterliliğe sahip olmayan çok yoksul ülkelere kredi sağlamak üzere kurulmuştur. IDA eğitim, sağlık, temiz su, sağlık koruma gibi temel hizmetlerden daha iyi biçimde yararlanılmasına yardımcı olmakta ve ekonomik kalkınma ile istihdama yönelik reform ve yatırımlara destek vermektedir.

- 1956 yılında kurulan Uluslararası Finans Kurumu'nun (International Finance Corporation – IFC) amacı geliştirmekte olan ülkelere özel sektör yatırımlarını teşvik ederek ekonomik kalkınmayı sağlamaktır. Bu kuruluş geliştirmekte olan ülkelere sürdürülebilir özel girişime yatırım yapmakta ve müşterilerine uzun vadeli kredi, garanti ve risk yönetimi sağlamaktadır.

- Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes – ICSID) 1966 yılında hükümetler ve yabancı yatırımcılar arasındaki yatırım anlaşmazlıklarına çözüm getirmek amacıyla kurulmuştur.

- 1988 yılında kurulan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA) yabancı sermayenin geliştirmekte olan ülkelere istimlak, paranın konvertibl olmaması, transfer kısıtlamaları, savaş ve sivil karışıklıklar gibi ticari olmayan risklere karşı korunarak teşvik edilebilmesi için garantiler sağlamaktadır (Tosuner, 2007).

İkizlerin özellikle de IMF'nin görevleri yoksulluk sorunu ile doğrudan bağlantılı görülmesi de oluşturulmaya çalışılan makro ekonomik sisteme yönelik politika önceliklerinin değişimi yoksulluğun önemli bir problem olarak algılanma durumundaki değişimini de yansıtmaktadır. Bretton Woods sisteminin çöküşü ve uluslararası ekonomik düzenin bağlandığı kuralların değişimine paralel olarak Bretton Woods ikizlerinin başlangıçta tasarlanan işlevleri ve tanımlanan görevleri yerine getirmek için kullandıkları araçlarda köklü değişimler görülmüştür.

Bretton Woods kuruluşlarının kuruldukları günden itibaren yoksulluk da dahil her konudaki bakış açısı, bu kuruluşların kararlarında daha yüksek finansman sağladıkları için daha fazla temsil hakkı olan başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin bakış açılarını ve çıkarlarını yansıtmaktadır.

1980'lere Kadar Uygulanan Politikalar ve Yoksulluk Sorununa Bakış Açısı

Bretton Woods sistemi her ne kadar 1944 yılında hayata geçmiş olsa da savaşın etkilerinin silinmesi zaman aldığı için gerçekte 1950-1970 yılları arasında uygulanmıştır. Söz konusu 30 yıllık dönemde ikizlerin uyguladığı politikaları inceleyebilmek için öncelikle dönemin makro politik anlayışının değişimi incelenmelidir.

1945-71 yılları arasında IMF'ye üye olan ülkeler, resmi kur oranlarını Amerikan dolarına endeksleyerek "köklü bir ekonomik dengesizlik haricinde IMF onayı olmadan kur oranlarını değiştirmeyeceklerine" dair teminat vermeleri nedeniyle dolar küresel para birimi haline gelirken IMF'nin finansmanı ve kredilendirme kararları üzerindeki ABD egemenliği perçinlemiştir. Oluşan sistem, ticarete korumacılığı önleyip dünya ekonomisinde büyüme dinamiklerini anarırken, ulusal karar alıcılara ekonomik ve sosyal politikaları istihdam ve büyüme hedeflerine yönlendirmede politika özerkliği tanımaktadır (Ünay, 2009).

Bu dönemde yoksulluğun azaltılmasında en iyi yol ülkelerin sanayileşme hızını arttırmak ve altyapıya daha çok yatırım yapmak olmuştur. 1960'lı yıllar, özellikle, Keynesyen görüşün makro ekonomik politikalara hakim olduğu ve Keynesyen yaklaşımın başarılarına tanık olduğu yıllardır. Sanayileşen ülkelere hızlı büyüme ve istihdam artışı gözlemlenmiştir.

Bretton Woods sistemi 1960 ortalarına kadar fazla aksaklık göstermeden işlemiştir. Almanya ve Japonya gibi ülkeler bu sistem içerisinde kalkınmalarını gerçekleştirmiştir. Ancak 1971 yılın-

da ABD'nin, doların altına konvertibilitesini geçici olarak kaldırdığını tek taraflı olarak ilan etmesi ile başlayan süreç 1973 yılında diğer ülkelerinde de kurlarını dalgalanmaya bırakmasıyla Bretton Woods sisteminin yıkılması ile son bulmuştur. Sistemin çöküşüne neden olan temel unsurlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir. (Seyidoğlu, 2003; Öztürk, 2002)

- Altın üretimindeki artışın dünya ticaret hacmindeki gelişmenin gerisinde kalması nedeniyle likidite sorunu yaşanmıştır.
- Likidite açığı zorunlu olarak ABD doları ile karşılandığından ödemeler bilançosu açıkları oluşmuştur. ABD dış açıklarını karşılayabilmek için altın rezerv para oranını düşürmüştü, bu nedenden dolayı dolara olan güvenin sarsılmasına yol açmıştır. Elleri dolar bulunan ülkeler dolarları altına çevirmeye başlamış, böylece dünya genelinde para krizi ortaya çıkmıştır.
- ABD dışındaki ülkelerin uluslararası likiditeyi sağlayabilmeleri için önce mal ve hizmet ihraç etmeleri, başka bir deyişle reel kaynak harcamaları gerekmektedir. Oysa ABD, Federal Reserve Bank'ın para basması ile ithalatını finanse edebilmekteydi. Dolar basmanın sifıra yakın olan maliyeti ile bu dolarlar karşılığında elde ettiği yabancı mal ve hizmetlerin değeri arasındaki fark, ABD'nin kazancını oluşturmaktaydı. Bu özelliğinden dolayı özellikle Fransa tarafından sistem "gayri adil" ve "gayri ahlaki" olarak nitelendirilmekteydi.
- ABD, altın konvertibilitesini kaldırana kadar, dolar emisyonu için belli oranda altın karşılık bulundurmamak zorunda kalmıştır. Kıt kaynakların harcanması ile elde edilen altınların, Merkez Bankalarının kasalarına gömülmesi nedeniyle kaynaklar israf edilmekteydi. Altın üretmek için israf edilen kıt kaynaklar geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmaları için harcanabilseydi çok daha yararlı bir iş yapılmış olacaktı.
- IMF sistemi az gelişmiş ülkelerin kalkınma gereksinimlerine de tam olarak cevap veremekteydi. Sistemin temel felsefesi olan serbest ticaret ve sınırsız konvertibilite o dönemlerde çoğu kez bu ülkelerin ekonomik gerçeklerine ters düşüyordu. IMF sistemi az gelişmiş ülkelere yeterli ölçüde reel kaynak transferi de sağlayamıyordu.

Savaş sonrası uluslararası bir uzlaşma ile oluşturulan sistemin ortadan kalkması ile ana görevi sabit kur rejimini korumak olan IMF için yeni bir misyon arayışı başladı. 1970'li yılların başlarından itibaren, hem kur farkları üzerinden yeni kâr ve sermaye birikim imkânlarının belirmesi hem de büyük çaplı sermaye hareketleri üzerindeki legal engellerin kaldırılması, finansal küreselleşme süreçlerini hızlandırdı. Uluslararası finansal piyasalarda likidite miktarının artması ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle finansal küreselleşme ivme kazandı. Sabit kur düzeninde ödemeler dengesi problemleri yaşayan ülkeler, IMF'den kısa vadeli krediler alarak durumlarını düzeltmeye başladılar (Ünay, 2009: 5).

Bretton Woods Sistemi sona erdikten sonra, IMF, üye ülkelerin her birinin kendi ulusal paraları için kur sistemini belirlemede serbest oluşunu; ancak bunun için tek şartın üye ülkenin ulusal parasının değerini altına bağlamamak ve seçeceği kur sistemini Fon'a açıkça bildirmek olduğunu duyurdu. Bu yasal değişiklikle üye ülkeler sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine kadar, çeşitli kur belirleme politikaları kullanmışlardır. 1976 yılında IMF yasasında yapılan bir değişiklikle IMF'ye uluslararası para sisteminin etkin işleyişini sağlamak için üye ülkelerin kur politikalarını "gözetleme" görevi verilmesi ile mevcut uygulamalar yasallaştırılmıştır (Töre, 2006: 19).

Dünya Bankası grubu söz konusu dönemde önceleri sadece Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankasından (IBRD) oluşmakta ve Avrupa'nın savaş sonrası ekonomilerinin tamirini amaçlamaktaydı. Ancak kısa süre içinde yoğunlaştığı alanı geliştirmekte olan ülkelere ve onların altyapı yatırımlarına doğru genişletmiştir. Önceleri kullandığı kredilerde daha dikkatli ve tutucu olan Dünya Bankası zamanla az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelere karşı daha esnek olmaya başladı. Hatta 1960 yılında yoksul ülkelere az veya sıfır faiz ve uzun vadeli kredilerle yardım etmek için Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA) kuruldu. 1956 yılında geliştirmekte olan ülkelerdeki özel sektör yatırımlarını desteklemek amacıyla kurulan Uluslararası Finans Kurumu (IFC) bankanın kalkınmaya ve özel sektörün gücüne verdiği önemi işaret etmektedir (Şencan, 2008).

Kalkınmaya verilen desteklerin, büyümeyi arttırıp düşük işsizlik oranları sağlayacağı ve yoksulluğu azaltacağı inancı 1970'lerde sorgulanmaya başlanmıştır. 1950-1970 yılları arasında ge-

lişmekte olan ülkelerde kişi başı gelir ikiye katlanmasına rağmen düşük gelirli ülkelerde ortalama artış bunun yarısı kadar olmuştur. Ayrıca düşük ve orta gelirli ülkelerde yoksulların gelirlerinin ortalama daha yavaş arttığı gözlenmiştir. 1970 yıllarında ekonomik büyümenin tek başına yoksulluğu istenen hızda düşüremediği fark edilince, ILO ve Dünya Bankası gibi kalkınma ile ilgilenen kuruluşlar dört farklı ama tamamlayıcı strateji üzerinde odaklanmıştır: istihdamı artırmak, temel ihtiyaçları karşılamak, gelir ve servet eşitsizliğini azaltmak ve yoksulların üretkenliğini artırmak (Tosuner, 2007).

1970'li yıllarda Dünya Bankası, büyümeden daha çok dağıtım eşitsizliklerini ve yoksulluğu ortadan kaldırmaya, kentsel ve kırsal yoksulluğa daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu dönemde düşük gelirli gruplara yönelik, tarım ve eğitim alanlarındaki projelere daha fazla kredi verilmiştir.

1980'lerden İtibaren Bretton Woods Kurumlarındaki Köklü Değişimler

1980'li yıllar dünyada genel anlamda derin dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Uluslararası petrol krizleri sonrasında, ödemeler dengesi sorunlarını sermaye piyasalarında borçlanarak gideren ve sanayileşmiş ülkelerdeki faiz artırımları üzerine borçlarını ödeyemeyen ülkelerden kaynaklanan uluslararası borç krizi, Kurumların küresel konumunun bütünüyle yeniden tanımlanması sonucunu doğurdu (Ünay, 2009: 6).

Bu dönemde 1980'den önce uygulanan korumacılık ve ithal ikameci politikalar yerini serbestleşmeye bırakmıştır. Finans piyasalarının ve dış ticaretin serbestleşmesi, esnek döviz kuru politikaları, deregülasyon, özelleştirme gibi politikalar yaygın olarak uygulamaya konmuştur (Tosuner, 2007).

1980'lerden sonra devletin doğrudan mal ve hizmet üreticisi olma konumunu terk etmesi, daha ziyade düzenleyici rolü ile ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletin düzenleyici rolü üzerindeki eleştirilerle ekonomiye müdahale alanı daraltılmaya çalışılmış, piyasalara ve rekabet gücüne daha fazla önem verilerek devletin küçültülmesi ve temel fonksiyonlarına döndürülmesi planlanmıştır (Özaydın, 2008).

1980'lerde IMF ve Dünya Bankası işbirliği içinde, borç krizlerinin yaşandığı dönemin ruhuna uygun olarak ülkeleri neoliberal politikalar uygulamaya zorlayan şartlı yapısal uyum programlarını kullanmaya başladılar.

Stiglitz, IMF ve Dünya Bankasını, bu dönemdeki uygulamalar nedeniyle, borç almaya ihtiyacı olan, serbest piyasa ekonomisine geçmeye gönülsüz fakir ülkelere bu fikirleri dayatmak için kullanılan yeni misyoner kuruluşlar olmakla eleştirmektedir.

IMF ve Dünya Bankasının dilimler halinde ağır koşullar ile verdiği kredilerin en önemli özelliği uluslararası sermayeye, ülkenin güvenliği konusunda güvence vermesidir. Gelişmekte olan ülkeler, iç ya da dış ortamdaki olumsuzluklar nedeniyle dış kredi bulmakta zorlanıyorsa, ancak çok kısa vadeli/yüksek faizli kredilere mahkum kalmışsa, IMF'nin koşullarını yerine getirmek kaydıyla, IMF'den borçlanabilir. Borçlu ülkenin, IMF koşullarına uyduğu kanıtlandığı takdirde, uluslararası piyasadan da elverişli şartlarla borçlanması mümkün olabilir (Töre, 2006).

Bu durum nedeniyle yapısal uyum programları, ülkeye gelmesi muhtemel kredilerin geri ödenmesini garanti etmeye yönelik olarak küçülmeyi ve tasarruf yapmayı hedefleyen politikaları uygulamakla eleştirilmektedir.

IMF ve Dünya Bankası gibi temel uluslararası finansal kuruluşların uyguladığı yapısal uyum programlarının, finansmanı ve tasarımı ABD'nin önemli rol oynadığı bilinmektedir (Soyak, 2004:37). İstikrar ve yapısal uyum programları aşağıda belirtilen unsurları içermektedir (Danaher, 2004.16):

- Devletin sağlık, eğitim, refah harcamalarını azaltması
- Devlet varlıklarının özelleştirilmesi
- Yabancı yatırımlar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması
- Ücretlerin düşürülmesi ve emeği koruyucu politikalardan vazgeçilmesi

Üçüncü Dünya ülkeleri olarak tanımlanan az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki “farkın” kapanmasını hedefleyen finansman desteklerinin, ülkeler arasındaki uçurumu derinleştirdiği ve Üçüncü Dünya Ülkelerinde yaşanan yoksulluğu arttırdığı görülmektedir (Partant, 2002). Yapısal uyum programları uygulandıkları az gelişmiş ülkelerde özelleştirme ve devletin küçülmesi sonucunda işsizliğin artmasına neden olmaktadır (Gibbon, 1992:212; Stiglitz, 2004). IMF ve Dünya Bankasının “dayattığı” neoliberal yapısal uyum programlarıyla birlikte işgücü piyasalarında enformelleşme (Turan, 2007:628) , düşük ücret, iş güvenliğinin azalması gibi sorunlar yaşanmaya başlamıştır (Şenses, 2003:195; Özbudun, 2002:54). IMF’nin “emek piyasası esnekliği” olarak uygulamaya çalıştığı politikalar düşük ücretler ve daha az iş güvenliğini beraberinde getirerek yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Stiglitz, 2004:105).

Küreselleşme süreci ve yapısal uyum programlarının yoğun olarak uygulandığı son 20 yıla ilişkin bir değerlendirme yapıldığında zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurumun açıldığı, gelir grupları arasında adaletsizliğin arttığı, “zenginin daha zengin, yoksulun daha yoksul” hale geldiği görülmektedir (Soyak, 2004: 40–41). Bu bağlamda yoksulluk sorunu giderek artan ölçülerde “küreselleştirici” süreçlerin ve bu süreçlerin dinamiğini oluşturan neoliberal politikaların bir sonucu olarak görülmektedir (Özbudun, 2002:54; Şenses, 2003:20; Karataş, 2003:92; Küçükkaraca, 2004:14; Soyak, 2004:39; Boratav, 2004:7–8; Şenses,2009:241). Yeni sorunların ortaya çıkmasına ve mevcut sorunların ağırlaşmasına neden olan neoliberal politikalar, nüfusun çoğunu mağdur etmekte ve devlete bu sistem altında zarar görenlerin durumunu telafi edecek bir araç sunamamaktadır (Chang ve Grabel, 2005:35). Bu surum neoliberal politikaları ve sosyal harcamaları ve ücretleri düşürücü uygulamaları kullandığı kredilerin şartı olarak koşan uluslar arası kuruluşları eleştirilerin odağı haline getirmiştir.

İthal ikameci sanayileşme programları yürüten Asya-Latin Amerika ülkeleri ile dekolonizasyon sonrası büyük çaplı kamu yatırımlarına girişen Afrika ülkelerinde “son borç verici” olarak devreye giren IMF’nin başlattığı yapısal uyum programları, Fon’un kredilendirme kriterlerinin standardizasyonu ve siyasi otoritelerle ilişkileri üzerinde derin etkiler oluşturdu. Finansman ihtiyacının muazzam hacmi ve problemlerin çeşitliliği Fon’un idari-bürokratik yapısını genişletirken “uluslararası kriz yöneticisi” pozisyonunu da perçinledi (Ünay, 2009: 6). IMF’nin krizler üzerine yoğunlaşması gerekiyordu ama gelişmekte olan ülkelerin her zaman yardıma ihtiyacı oluyordu. Dolayısıyla IMF gelişmekte olan ülkelerin yaşamlarının kalıcı bir parçası haline gelmişti (Stiglitz, 2004).

1980’lerden itibaren IMF ve Dünya Bankasının işbirliği içinde uyguladığı Yapısal Uyum Programları yoksulluğu arttırıcı etkileri nedeniyle başta işçi sendikaları olmak üzere toplumun büyük kesimi tarafından işsizliği ve yoksulluğu arttırdığı şeklinde eleştirilirken Dünya Bankası ana yayını olan Dünya Kalkınma Raporunda her on yılda bir yoksullukla mücadele konusunu gündeme taşımıştır. Bu konuda hazırlanan ilk rapor 1980’de yayınlanmış ve 1980’li yılların durgunluk ve yapısal uyum tartışmaları arasında kaybolmuştur (Tosuner, 2007).

1990’lı yıllardan itibaren Dünya Bankasının yoksulluk sorunuyla daha fazla ilgilendiği görülmektedir. Dünya Bankası 2000 yılında “Yoksulların Sesi” adlı bir araştırma yaptırmıştır. “2000 yılı Dünya Kalkınma Raporu”nda yayınlanan araştırma için binlerce yoksul insanla görüşülmüştür. Bu raporda, yoksulların güçsüzlük hissini yoğun olarak yaşadığı ve kendi kaderleri üzerinde hâkimiyetlerinin olmadığını düşündükleri ortaya çıkmıştır (Stiglitz, 2004:105). Yoksulların düşüncelerini anlatan bu rapor, neoliberal politikalar çerçevesinde IMF’nin uyguladığı sosyal ve ekonomik hakların azaltılması ve “emek piyasası esnekliği” gibi uygulamaların yoksullar üzerindeki olumsuz etkilerini de ortaya koymaktadır.

1990 ve 2000 yıllarında yayınlanan diğer yoksulluk konulu raporlar oldukça ses getirmiş ve 2015 yılında ulaşılması hedeflenen Milenyum Hedeflerini oluşturmuştur. Dünya Bankasının bu konuda yoğun çaba gösterdiği ortada olmasına rağmen yapısal uyum programlarının içeriği ve şartları konusunda IMF’nin politikalarından ayrılamaması uygulamada çalışmalarının pek fark yaratamamasına neden olmuştur.

Yoksulluk konusunda yoğun çalışmalar yapan ve kapsamlı raporlar ile yeni yaklaşımlar oluşturan Dünya Bankası, IMF’nin onayladığı ülkelere kredi kullandıran ve IMF’nin uygulamalarını etkileyemeyen görüntüsüyle IMF’nin gölgesinde kalmış bir görüntü sergilemektedir.

Bu dönemde iki kurum arasında prensipte bir işbölümü vardı. IMF'nin bir ülkeyle ilgilenirken kendini makro ekonomik meseleleriyle yani devletin bütçe açığı para politikası enflasyonu gibi konularla sınırlaması Dünya Bankasının ise yapısal meselelerle yani devletin parayı nereye harcadığı ülkenin mali kuruluşları emek piyasası ticaret politikası gibi konularla uğraşması gerekiyordu. Ama her yapısal mesele ülkenin genel performansını dolayısıyla devlet bütçesi ya da dış ticaret açığını etkileyebileceğinden her şey kendi alanı içinde görmeye başladı (Stiglitz, 2004).

Yapısal uyum politikalarının uygulanması süresince kamu harcamaları içerisinde özellikle eğitim, sağlık (Stiglitz, 2004: 41) ve sosyal güvenlik gibi sosyal harcamaların gelişmiş ülkeler dahil birçok ülkede gerilediği, bunun da yoksulluk başta olmak üzere birçok sosyal dışlanma biçimini etkilediği açıkça görülmektedir. IMF ve Dünya Bankası programları sonucunda artan eşitsizlikler ve güvencesizlikler sosyal güvenliğe olan ihtiyacı daha da artırmıştır. Ancak devletler, bu ihtiyaçları karşılamada ve harcamaları artırma konusunda bir çıkmaza girmiştir. Birçok ülkede IMF programları, sosyal koruma harcamalarının artmasına engel olmaktadır (Sapancalı, 2005: 80–85).

IMF'nin, Dünya Bankası ile birlikte uyguladığı yapısal uyum programlarının dayandığı standart neoliberal politika paketlerini, geliştirmekte olan ülke yönetimlerine kabul ettirmek için uluslararası finansal krizleri bir manivela olarak kullanması ve finansman ihtiyaçlarını karşılamakta gerekli olan "onay mührü"nü giderek daha ağır ve siyasi şartlara bağlaması son yıllarda ciddi eleştirilere konu olmuştur (Ünay, 2009: 6). IMF ile ilgili bu eleştirilerin temelinde karar alma mekanizmalarının tek veto hakkı olan ABD'nin ve diğer ana finansör ülkelerin kontrolünde olması yatmaktadır.

Bu kuruluşlara yalnız karar mekanizmalarındaki etkili ülkeler değil, az gelişmiş bu ülkelerdeki ticari ve finansal çıkarlar da hükmetmektedir. Ülke adına konuşan merkez bankası yöneticileri ve bakanlar finans dünyasına sıkı sıkıya bağlıdır, finans kurumlarından gelirler ve kamu görevleri bittiğinde dönecekleri yer yine orasıdır. Bu insanlar dünyayı finans dünyasının penceresinden görürler. Bir kurumun kararları doğal olarak kararları alan kişilerin bakışını ve çıkarlarını da yansıtır (Stiglitz, 2004)

2008 Küresel Krizin Bretton Woods Kurumlarının Uygulamalarına Etkisi

1970'li yıllardaki borç krizinden itibaren küresel finansal krizlerde kriz yöneticisi olarak misyon belirleyen IMF'nin bu misyonu, özellikle Asya Finans Krizinden itibaren yara almıştır. Henüz hazır olmayan ülkelerde dahi serbest piyasa ekonomisine geçişi yapısal sorunlardan kurtuluş için ısrarla ve tüm eleştirilere rağmen savunan IMF, Doğu Asya ülkelerinin başarılarını serbest piyasa ekonomilerinin başarısına dolayısıyla da kendi klasik ve standart politika paketlerinin doğruluğuna delil olarak gösteriyor iken yaşanan Asya Krizini açıklayamaması ve IMF önerilerinden vazgeçen Malezya'nın başarısı, IMF'ye yönelik eleştirilerin dozunu arttırmıştır.

Asya krizinden sonra IMF programları daha yaygın şekilde sorgulansa da IMF'nin kendini ciddiyeyle sorgulaması daha çok son küresel krizle başlamıştır. Bretton Woods'tan itibaren ikiz rollerini ve etki alanlarını sürekli güncelleyerek, değişen sistemler içinde kendilerini değiştirerek hayatta kalsalar da geline nokta bu sürekli değişimin kurumlarda yorgunluk yarattığı savunulabilir. Özellikle geliştirmekte olan ülkeler üzerinde artan oranda etkilerinin olması nedeniyle yaygın şekilde eleştirilmiş ve inanırlılıkları zedelenmiştir. Çıkarlarını savunmakla eleştirdikleri ABD'de bile yapı ve misyon revizesine ihtiyaç olduğunu savunan kurumlar ve çevreler vardır.

Fon'un ABD yönetimi ile arasındaki "asimetrik bağımlılık" ilişkileri IMF'nin, krizin özellikle Amerikan ekonomisindeki kaynaklarına dair oldukça pasif bir tutum izlemesine ve marjinal tepkiler vermesine yol açmıştır. IMF'nin, Washington yönetimine yaptığı kamu maliyesinin disiplin altına alınması, sıkı para ve maliye politikaları uygulanması ve finansal türev ürünlerin realist biçimde değerlendirilmesi tavsiyeleri göz ardı edilmiştir. Bunun sonucunda Fon, ancak krizin etkileri gelişmekte olan dünyaya yayıldıktan sonra devreye girebilmiştir. Fon'un, başta ABD olmak üzere kendisinden kredi almayan gelişmiş ülkelere karşı hiçbir yaptırım gücü olmadığı ve bunun da kurumun küresel rolünü sarstığı son krizle bir kez daha görülmüştür (Ünay, 2009: 12-13)

Fon'a yönelik olarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan dünyadan kaynaklanan eleştirilerin göz önüne alındığını ve kurumsal meşruiyeti onarma yönünde kısıtlı da olsa bazı adımlar atılmak

istendiğini görüyoruz. 6-7 Ekim İstanbul toplantılarındaki, IMF'nin organizasyonel yapısı, görev tanımlaması, politika öncelikleri ve kaynakları ile ilgili olarak kapsamlı bir reform programının başlatılması noktasında uluslararası toplum nezdinde genel bir uzlaşmaya varılmış olduğu görülüyor (Ünay, 2009: 17)

Değişen bakış açısı, IMF'nin son yayınlarında özellikle sosyal harcamalar ve yoksullukla mücadele alanında yoğunlaşmaktadır. IMF yayınlarında tüm dünya çok uzun süredir görülen en şiddetli ekonomik kriz ile mücadele ederken, üyelerini desteklemek için birçok alanda harekete geçerek, ülkelere daha fazla kredi imkanı sunmaya, uygulanacak politikalar hakkında çok sayıda ülkeye tavsiyelerde bulunmuş olmanın getirdiği tecrübeyi kullanmaya ve faaliyetlerini modernleştirmek ve üye ülkelerin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek için reformlar uygulamaya başladığını bildirmektedir. IMF bu kapsamda;

- Kredi mekanizmalarını gözden geçirdiğini
 - Farklı ülke ihtiyaçlarına cevap verecek daha esnek bir yapı oluşturulmakta olduğunu,
 - Krizin yayılmasını önlemek için kaynakları arttırarak finansal bir güvenlik ağı kurmakta olduğunu,
 - Analiz hizmetleri ve hedefe yönelik tavsiyeler sunmaya devam ettiğini,
 - Krizden ders çıkarılarak finansal sistemin reformlardan geçirilmesi çalışmalarına katkıda bulunduğunu,
 - İyi yönetilen ülkeler için yeni kredi mekanizmaları oluşturarak koşulların kaldırıldığı, kredilerin aşamalı kullandırılmasından vazgeçildiğini,
 - Sosyal korumaya önem verilmesi, sosyal güvenlik ağlarının oluşturulması ya da genişletilmesi yoluyla toplumun en korunmaya muhtaç kesiminin dikkate alınması yönünde çalışmaların yürütüldüğünü,
 - Sosyal harcamaların ve yoksulluğu azaltmayı hedefleyen harcamaların mümkün olduğu ölçüde artırılmaya çalışıldığını,
 - Düşük gelirli ülkelerdeki programların üçte birinde sosyal harcamaların ve diğer öncelikli harcamaların alt limitinin belirlendiğini,
 - Yapısal reformların, toplumun en savunmasız kesimlerini koruyacak şekilde tasarlandığını,
 - Uygulanan birçok programda yapısal şartların sayısının azaltıldığı, en önemli önlemlerle, özellikle de acil olan kamu maliyesi reformlarıyla sınırlandırıldığı ve kredi şartları belirlenirken, artık temel hedeflere daha fazla önem verildiği,
 - Dünya Bankası ve gönüllü ülkeler ile birlikte sosyal koruma amaçlı dış finansman ihtiyacını belirlemek ve sosyal güvenlik reformunu desteklemek için işbirliği yapıldığını,
 - Krizin bütçe açıklarını ve harcamalarını arttıracakı düşünülerek mali destek programlarının esnekleştirildiğini,
 - Enflasyon konusundaki hedeflerin krizin etkisiyle anlamsızlaştığı görüldüğü için enflasyon hedeflemesinden vazgeçildiğini,
 - Spesifik eylemlerden ziyade hedeflere odaklanıldığını,
- bildirmiştir (IMF, 2010).

IMF, ayrıcalıklı kredi araçlarını daha esnek hale getirmek ve düşük gelirli ülkelerin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde düzenlemek amacıyla reformlar yapıyor. Yeni finansman mekanizmasına göre, kaynaklar arttırılacak, borç alma limitleri iki katına çıkarılacak, 2011 sonuna kadar faiz oranları sıfır seviyesinde tutulacak ve daha esnek koşullar uygulanacak. Yapısal reformlar, sadece bir ülkenin ekonomisinin düzelmesi açısından önemli görüldüğü durumlarda IMF destekli programlar kapsamında devam edecek. Bu politikaları izleme çalışmaları, borçlu olmaktan duyulan utanç duygusunu azaltacak şekilde yürütülecek. Bu çerçevede, ülkeler üzerinde anlaşmaya varılan bir önlemi belirli bir tarihe kadar hayata geçiremediğinde resmi bir açıklama yapmak zorunda kalmayacak (IMF, 2010)

En önemli reform adımlarından biri, gelişmekte olan ülkelere kota aktarımı yapılarak, hem Fon kurullarında temsilde hem de Fon kaynaklarının kullanımında adaletin sağlanması ile ilgilidir. An-

cak gelişmekte olan dünya için öngörülen %5'lik kota artışının sembolik kaldığı da çok açıktır. Ayrıca bu artırım da ancak Nisan 2008'de 54 üye için alınan kota artırımını uygulandıktan sonra devreye gireceğinden çok gecikmeli ve yetersiz bir reforma işaret etmektedir (Ünay, 2009: 17).

IMF'in açıklamaları ile vaad ettiği reformlar, özellikle 1970 sonrası uygulanmaya başlanan politikalarına yöneltilen eleştiriler ile örtüşüyor görünse de atılması gereken en önemli adımın henüz atılmaması açıklamalara temkinli yaklaşılmasına neden olmaktadır. Fon kararlarının başta ABD olmak üzere fon finansörü ülkeler tarafından alınması, tek bir ülkenin veto hakkına sahip olması bir sistem reformu gerçekleştirmek için gereken istikrarlı iradenin geniş kitlelerin değil eskiden olduğu gibi sınırlı kesimin bakışını yansıtacağını göstermektedir.

Eleştirileri karşılayacak reformların belirtildiği şekilde gerçekleşebilmesi için:

- Gelişmekte olan ülkelere kota aktarımı yapılmalı,
- Fon kurullarında temsilde adalet sağlanmalı,
- Kota oranlarının, üyelerin oy haklarının ve İcra Kurulu'nun yapısı kapsamlı biçimde yeniden belirlenmeli,
- Çok taraflı bir veto sistemine geçilmeli,
- Kota ve oy haklarının hesaplanmasında, Fon'a finansal katkıların yanında, nüfus, küresel gelir ve sermaye hareketlerindeki pay ve UNDP insani kalkınma endeksindeki konum gibi farklı kriterler göz önüne alınmalı,
- İcra Kurulu toplantı tutanakları ve Direktör seçim süreçleri şeffaflaştırılmalı
- Yönetici konumları Avrupa-ABD ekseninden dışarıya da açılmalı,
- Fon yetkililerini geliştirmekte olan ülkelere baskı yapan "otoriter teknokratlar" pozisyonuna iten ve yerel aktörler ile aralarında çatışma alanları yaratan standby ve yapısal uyum sistemleri gözden geçirilmeli,
- Ülkelerin ulusal egemenliklerinin sınırına dokunmadan politikalarına etki etme sınırı hukuken tanımlanmalı,
- Son olarak gözetim ve denetim misyonları sadece ülkelerin uluslararası kriz kaynağı olabilecek politikalarına odaklanmalı, ulusal neoliberal dönüşüm gibi ideolojik önceliklerden arındırılmalıdır (Ünay, 2009).

Açıklamalar, reformlar ile kurumların rollerinin ve rol paylaşımlarının ve işbirliği esaslarının değişmekte olduğuna işaret etse de henüz yapılarının değiştiğini söylemek için çok erkendir. Küresel krizin etkileri kurumların yapısının ve politikalarının değil, henüz niyetlerin değişiminde kendini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- BORATAV, K. (2004). Yoksulluk Kavramı Üzerine Notlar, Toplum ve Hekim, 19 (1), 7-9.
- CHANG, H.J., GRABEL, I. (2005). Kalkınma Yeniden: Alternatif İktisat Politikaları El Kitabı (Çev. Özçelik, E.), İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- DANAHER, K. (2004). 10 Reasons to Abolish the IMF and World Bank. New York: Seven Stories Press.
- ENÇ, E., AYKAÇ, G. (2003). Türkiye'nin IMF Deneyimine Bir Bakış, G.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3, 25-30.
- GIBBON, P. (1992). The World Bank and African Poverty, 1973-91. Journal of Modern African Studies, 30 (2), 193-220.
- KARATAŞ, K. (2003). Yoksullukla Mücadele, Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Yardımlar. Yay. Haz. Erdost, G., Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı Bildirileri, Ankara: Buluş Matbaacılık.
- KÜÇÜKKARACA, N. (2004). Küreselleşme Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler. Acar, H., Acar Baykara, Y., Buz, S., Çay, E., Çay, F., Çınar, S., Girgin, M., Karacık, N., Kılıç, A., Küçükkaraca, N., Ordem (Yayına Haz.). 6. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, Küreselleşme, Sosyal Adalet ve Sosyal Hizmetler (ss. 13-23). Ankara: Aydınlar Matbaası.
- ÖZAYDIN, M.M (2008). Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.
- ÖZTÜRK, N. (2002). IMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 4, 32-45.
- PARTANT, F. (2002). Kalkınmanın Sonu " Bir Alternatif mi Doğuyor? (Başkaya, F. Çev). Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.

- SEYİDOĞLU, H.(2003). Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları,
- SOYAK, A. (2004). Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Bilim ve Ütopya Dergisi, 125, 36-45.
- STİGLİTZ, J. (2004). Küreselleşme – Büyük Hayal Kırıklığı. (Taşcıoğlu, A., Vural, D. Çev.). İstanbul: Plan b yayınları.
- ŞENCAN, E.M. (2008). Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele Stratejilerinin Bir Analizi, Koç University, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ŞENSES, F. (2003). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TOSUNER,Ö.(2007). Dünya Bankası ve Yoksullukla Mücadele, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- TÖRE, S. (2006). Dünya Ekonomisinde IMF'nin ve Yapısal Uyum Politikalarının Yer ve İşlevi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TURAN, S. (2007). Küresel Sosyal Adalet ve Yoksulluk Olgusu. (Yay. Haz.), Ataman, B.C. Cahit Talas Anısına Güncel Politika Tartışmaları, (ss.621–638), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- UZUN, A.M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:2, 155-174.
- ÜNAY, S. (2009). IMF ve Küresel Misyon Arayışı, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayınları.

IMF. Factsheet: Küresel Krizden En Olumsuz Etkilenebilir Konumda Olanların Korunmasına Yardım Etmek Konusunda IMF'nin Rolü, Nisan 2010

IMF. Factsheet: Değişen IMF'de Krize Çözüm Arayışları, Mart 2010

IMF. Factsheet: Düşük Gelirli Ülkeler İçin IMF Desteği, Eylül 2010

IMF. Factsheet: IMF ve Dünya Bankası, 2010

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE YEREL UYGULAMALARDAN ÇIKARILACAK DERSLER: KAYSERİ ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan ÖZDEMİR

Erciyes Üniversitesi, İİBF,
İşletme Bölümü, Kayseri.
e-mail: ozdemira@erciyes.edu.tr

Özet

Bu çalışmada yoksullukla mücadelede Kayseri örneği ele alınmıştır. Kayseri özelindeki yerel uygulamalardan hareketle yoksullukla mücadelede genele yayılabilecek bir model önerisi tanıtımı yapılmıştır. Bu model Kayseri Büyükşehir Belediyesinin geliştirmiş olduğu yoksullukla mücadele projesinin sonucu olan Kucak Açan Şehir modelidir.

Anahtar Kelimeler: Yoksullukla Mücadele Uygulamaları, Kayseri

Abstract

In this study The case of Kayseri is examined as an example of struggling with poverty. A model suggestion is introduced from local application of Kayseri example in struggling with poverty to be extended through the country. This model has been developed by Kayseri Metropolitan Municipality to struggle with poverty and it is called as "The City receiving her open with arms".

Keywords: Applications of Struggling with Poverty, Kayseri

1. GİRİŞ

Son yıllarda yoksulluk ve yoksulluğun azaltılması insanlığın en önemli sorunlarının başında gelmektedir. Tarih boyu kıtlıklar ve açlıklar şeklinde dramatik biçimde ortaya çıkan yoksulluğun sonucunda göçler meydana gelmiş ve insanlık tarihi milletlerin büyük göçlerine sahne olduğu gibi milletlerin kendi yaşadıkları coğrafyada iç göçler şeklinde de hareketler görüle gelmiştir. Afrika'da açlıktan ölen çocuklar, sel felaketi ile Pakistan'da yaşanan son olaylar, Tsunami ile Endonezya'nın yaşadıkları ya da deprem sonucu Haiti örnekleri güncel doğal afetler ve iklim koşullarına bağlı olarak meydana gelen kıtlıklara ve yoksulluklara örnek verilebilir. Yoksulluk temel ihtiyaçların asgari ölçüde olsa da karşılanması anlamında gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin ve toplumların ortak sorunudur.

Bu çalışmanın temel hedefi yerel örneklerden ve uygulamalardan hareketle uygulama ve model önerisi üzerine odaklanmak olduğundan yoksullukla ilgili teorik bilgiler daha çok özet olarak verilmiş ve bunda da (Aktan ve Vural, 2002)'in çalışmasından büyük ölçüde yararlanılmıştır. Diğer bölümlerde ise Kayseri özelinde Hayırseverlerin katkılarıyla yapılan Üniversite fakülte ve hastaneleri anlatılmış ve sonrasında Kayseri'deki Kamu ve Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) faaliyetlerinden bahsedilmiş ve sonrasında Kayseri Büyük Şehir Belediyesinin geliştirip uyguladığı Yoksullukla mücadele modeli incelenmiş ve açıklanmıştır. Son olarak da buradan hareketle yoksullukla mücadele için öneriler getirilmiştir.

2. YOKSULLUKLA İLGİLİ TERMINOLOJİ

Kelime anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir.

İnsan sosyal bir varlıktır ve bu nedenle fiziki varlığını sürdürmesi için gerekli olan beslenme ihtiyacının yanı sıra giyim, barınma, eğitim, sağlık, kültür, birliktelik kurma, dinlenme, eğlenme vb. sosyoekonomik kültürel ihtiyaçları olan bir varlıktır.

Beşeri ihtiyaçlar, temelde ekonomik koşullara bağlı olarak karşılanabilen ihtiyaçlar (maddi nitelikte ve yapısal koşullara bağlı olan ihtiyaçlar) ve ekonomik koşullara bağlı olmayan ihtiyaçlar (manevi nitelikte ve kişilere özgü ihtiyaçlar) olarak iki ana grup altında toplanabilirler. Yoksulluk tanımının maddi nitelikte olmayan ihtiyaçların (sevgi, katılım, yaratıcılık, kimlik, özgürlük v.b.) tatminini de içermesi önemli bazı sorunlara yol açabilir.

Mesela, yalnız olan ancak çok varlıklı biri yoksul olarak nitelenebilir. Öte yandan, beşeri ihtiyaçlar zaman içinde değişebilir. Belirli bir gelir miktarı bekâr birisinin asgari yaşam standardı içinde yaşaması için yeterli olabilir; ancak, aynı kişinin evlenmesi ve çocuk sahibi olması ve gelir düzeyinin aynı kalması durumunda bu kişi ve hane halkı yoksulluk riski altına girebilir (Aktan ve Vural, 2002).

3. YOKSULLUKLA İLGİLİ KAVRAMLAR

3.1. Mutlak Yoksulluk-Görelî Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hane halkı ya da fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir. Tanımın yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi esas alması ona mutlaklık niteliği kazandırmaktadır. Ülkelerarası karşılaştırmaların yapılması amacıyla kullanılan bir tanımdır. Bu amaç doğrultusunda ülkelerin içinde bulundukları farklı koşulları ve gelir dağılımındaki farklılıkları dikkate almaksızın her ülkeye uygulanabilecek bir global yoksulluk sınırı belirlenmeye çalışılır. Bu sınır temel tüketim gereksinimlerini karşılayacağı varsayılan mal demetinin maliyetine denk gelen bir yoksulluk düzeyini tespit eder. Başka bir ifadeyle, seçilen tanıma bağlı olarak, yoksulluk sınırı daha alt düzeyde yaşamı sürdürenin mümkün olmadığı bir asgari tüketim seviyesi belirler. Elde edilen bu yoksulluk sınırı ile hesaplanan gerçek hane halkı ya da fert geliri karşılaştırılmaktadır. Yoksulluk sınırı altında gelire sahip olan kişi veya hane halkı yoksul ve aşırı yoksul olarak sınıflandırılmaktadır.

Görelî yoksulluk kavramı, insanın bir toplumsal varlık olmasından yola çıkmaktadır. Görelî yoksulluk kavramına göre yoksulluk sadece kaynaklara erişememe ve yaşamı sürdürme meselesi değildir. Yoksulluk, kişi ya da hane halkının, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadığı ile alakalı bir konudur. Bu nedenle görelî yoksulluk kavramı farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanır. Başka bir ifade ile, görelî yoksulluk kavramı, yoksul hane halkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve mevcut koşullara göre ortalama bir gelire sahip olan hane halkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma kabiliyeti arasındaki farkı ifade eder ((Dumanlı, 1995a) içinde, Aktan ve Vural, 2002)).

3.2. Objektif Yoksulluk-Sübjektif Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanmasında objektif yaklaşım (refah yaklaşımı) yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen (normatif) değerlendirmeleri içerir. Sübjektif yaklaşım ise yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin tercihlerine (fayda yaklaşımı) önem verir. Kişilerin elde ettiği toplam faydanın hesaplanmasında karşılaşılan güçlükler nedeniyle iktisatçılar, geleneksel olarak, objektif yaklaşımı benimsemek eğilimindedirler. Bu yaklaşımı savunanlara göre bireyler her zaman kendileri için neyin en iyi olduğunu değerlendirme yeteneğine sahip değildir. Örneğin, yoksulluğun ölçümünde kullanılan hemen hemen tüm yöntemler objektif yaklaşımı benimseyerek asgari besin gereksinimi konusu üzerinde durmaktadır. Oysa kişiler tükettikleri yiyeceklerin miktarı ve türleri konusunda çok farklı değerlendirme ve tercihlere sahiptirler. Bazı kişiler yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan yiyecek demetini tercih ederken diğerleri fiziki varlıklarını sürdürmeleri açısından önem taşımayan yiyecek demetine ağırlık verebilir. Bu nedenle yoksulluğun tanımlanmasını kişilerin ve hane halkının değerlendirmelerine bırakan sübjektif yaklaşım yoksulluğun ölçülmesinde önemli problem ve karışıklıklara yol açabilmektedir. (Aktan ve Vural, 2002)

3.3. Gelir Yoksulluğu-İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu (income poverty) yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak için kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak tanımlanabilir. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında genellikle asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli gelir, **yoksulluk sınırı** olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk sınırının altında bir gelir/tüketim seviyesine sahip olan kişi veya hane halkı yoksul olarak adlandırılır. Ülkelerarası karşılaştırmalar için global bir yoksulluk sınırı tespit edilebilir. Ancak bu tip bir global yoksulluk sınırı ülke içinde söz konusu olan yoksulluğun analizi için yararlı değildir. Bu amaç için ülkenin içinde bulunduğu sosyoekonomik koşulları yansıtan bir yoksulluk sınırı oluşturulabilir. Benzer bir şekilde, ülke içindeki farklı bölgelerde (kırsal alanlar-kentsel alanlar) mal ve hizmetlerin fiyatlarında ve bunlara erişimde farklılıklar varsa farklı yoksulluk sınırları tespit edilebilir.

Yoksullar yalnızca gelir ve kaynaklardan mahrum kalmazlar; bunun yanı sıra, fırsatlardan da yoksun kalırlar. İmkânlarının az olması ve sosyal dışlanma nedeniyle iş bulmaları ve piyasalara erişimleri zordur. Öte yandan, eğitim düzeyinin yetersiz olması yoksulların iş bulma ve yaşam kalitelerini artıracak bilgiye erişim kabiliyetlerini olumsuz yönde etkiler. Yetersiz beslenme ve sağlık hizmetlerinden faydalanamamaları iş imkânlarına kavuşmalarını engeller ve akli ve fiziki sağlıklarını koruma olanaklarını ortadan kaldırır. Yoksulların içinde bulundukları bu durum güvenliğin ortadan kalkması ile daha da kötüleşebilmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu'nda geliştirilen insani yoksulluk kavramı insani gelişme ve insanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için iktisadi, sosyal ve kültürel bazı olanaklara sahip olmanın da gerekli olduğu fikrine (capabilities approach) dayanır. Bu nedenle asgari gereksinimlerden daha fazla maddi refahın söz konusu olması gerektiğini ve yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğunu dikkate alır. Aynı raporda insani yoksulluğu ölçmek için insani yoksulluk endeksi (The Human Poverty Index-HPI) geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk endeksi yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet ve kamusal ve özel kaynaklara erişim gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir. (Aktan ve Vural, 2002)

4. KAYSERİDE YOKSULLUKLA MÜCADELE FAALİYETLERİ

4.1. HAYİRSEVERLER

Yoksullukla mücadelede eğitimin ve sağlığın önemi yadsınamaz. Uzun vadede yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için eğitim ve sağlık şarttır. Eğitimin de en önemli ayağını yüksek öğrenim oluşturmaktadır. Bunun önemini çok iyi kavrayan Kayserili iş adamları çok sayıda okul ve hastane yaptırmıştır. Bunlardan belki de en önemlisi Erciyes Üniversitesi'dir. Erciyes Üniversitesi neredeyse

tamamıyla Kayserili hayırseverlerin eseridir dense abartı olmaz. Erciyes Üniversitesi genelinde 16 Fakülte, 4 Yüksekokul, 6 Meslek Yüksekokul ve 7 Enstitü yer almaktadır. Enstitüler ortak binada faaliyet gösterirken diğer okulların her birinin bağımsız binası vardır.

Erciyes Üniversitesinde Hayırseverlerin Yaptırmış Olduğu Binalar:

- 1) ***Diş Hekimliği Fakültesi***- Hülya-Mehmet Tatar
- 2) ***Eczacılık Fakültesi***- Mustafa Kılıçer
- 3) ***Fen-Edebiyat Fakültesi***- Nuri Cingilioğlu
- 4) ***İlahiyat Fakültesi***(Ek Bina)-H.Mehmet Bayraktar
- 5) ***Eğitim Fakültesi*** -Ziya Eren
- 6) ***Hukuk Fakültesi*** - Özbıyık-Göknar Aileleri
- 7) ***İletişim Fakültesi***- Süleyman Çetinsaya
- 8) ***Seyrani Ziraat Fakültesi***
- 9) ***Sağlık Bilimleri Fakültesi***-Kayseri Yüksek Öğrenim Vakfı
- 10) ***Tıp Fakültesi Hastaneleri***

- Mehmet ve Yılmaz Öztaşkın-***Kalp Hastanesi***

- Semiha Önkibar- ***Organ Nakli ve Diyaliz Hastanesi***

- M.Kemal Dedeman- ***Onkoloji Hastanesi***

- F.Mercan- M.Eraslan- ***Çocuk Hastanesi***

- ***Laboratuvarlar***

- Çetinsaya-***Genetik Araştırmalar Enstitüsü***

(Burada ifade edemediğimiz poliklinik ve servis yenileme ve tefrişatları)

- 11) ***Enstitüler Binası***-Nuri Has
- 12) ***Sivil Havacılık Yüksekokulu***-Anadolu Grubu
- 13) ***Sosyal Bilimler Yüksekokulu***- İzzet Bayraktar
- 14) ***Turizm Otelcilik Yüksekokulu***- Türkan-Tuncer Hasçalık
- 15) ***Yabancı Diller Yüksekokulu***- Makbule Küçükçalık
- 16) ***Sağlık Meslek Yüksekokulu***- Halil Bayraktar
- 17) ***Meslek Yüksekokulu*** (Teknik Bilimler)-Mustafa Çıkrıkçı
- 18) ***Meslek Yüksekokulu*** (Gıda ve Hayvancılık)-Safiye Çıkrıkçı
- 19) ***Meslek Yüksekokulu***- Develi Hüseyin Şahin
- 20) ***Kadir Has Merkez Kütüphane***
- 21) ***Sabancı Kültür Merkezi***
- 22) ***Hızıroğlu Konağı(Otel-Misafirhane)***

Yukarıdaki tablo ve buna ilave olarak, tamamen **Boydak Holding**'in finansmanını üstlendiği **Melikşah Üniversitesi** ve **Nuh Naci Yazgan Vakfı**'nın üstlendiği **aynı isimdeki üniversite**, bize Kayseri özelinden hareketle, Türkiye genelinde yoksulluğun uzun vadede ortadan kaldırılabilmesi için, bütün bölgelerde hayırseverlerin eğitime ve özellikle yüksek öğretime katkı yapmaları noktasında örnek teşkil etmektedir.

4.2. KAYSERİ'DE YOKSULLUKLA MÜCADELE EDEN KURUM/KURULUŞLAR:

4.2.1 VALİLİK:

Valilik yaklaşık 150.000 TL/ay tutarında desteği İl Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile ihtiyaç sahiplerinin acil ve anlık ihtiyaçlarını (okul kayıt ücreti, yol parası vb.) karşılamada kullanmaktadır. Ayrıca 300 bin TL/yıl civarında bir parayı Erciyes Üniversitesine öğrencilere burs olarak dağıtılmak üzere aktarmaktadır.

4.2.2 KAYMAKAMLIKLAR:

Melikgazi Kaymakamlığı:

İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile aşağıdaki yardım türlerini yerine getirir:

4.2.2.1 Yapılan Yardım Çeşitleri

Vakıf Mütevelli Heyeti, yardıma muhtacın durumuna göre:

1. Nakdi Yardım:

a) Bir defaya mahsus nakdi yardım, b) Aylık nakdi yardım.

2. Sağlık Yardımı :

Yeşil Kart sahibi vatandaşların;

- a) Sağlık kurumlarınca ayakta muayeneleri sonucunda düzenlenen reçete bedelleri,
- b) Sağlık kurumlarınca düzenlenen gözlük reçete bedelleri,
- c) Sağlık Kurulu Raporu'na bağlı el, ayak... vb. protez ve işitme cihazı bedelleri,
- d) Mevzuat hükümlerine uygun diğer sağlık yardımları.

3. Eğitim Yardımı:

a) Nakdi eğitim yardımı, b) Ayni eğitim yardımı.

4. Ayni Yardım:

a) Erzak, b) Yakacak, c) Giyecek.

5. Diğer Yardımlar.

2008 yılı itibari ile 1.833.674 TL yardım yapılmıştır (<http://www.melikgazi.gov.tr/onemli.asp?id=20>). Sonrasında ilçenin periyodik payı 209.000 TL/ay olarak belirlenmiştir.

Kocasinan Kaymakamlığı: Benzer yardımlar ilçe SYDV tarafından yürütülmektedir.

4.2.3. İL SOSYAL HİZMET MÜDÜRLÜĞÜ:

İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün faaliyetleri; topluma yönelik ve kurum bakımı olmak üzere iki ana hizmet alanında gerçekleştirilmektedir. Topluma yönelik hizmetler arasında başlıca Evlatlık, Ayni-Nakdi Yardım, Gönüllü ve Koruyucu Aile, Aile Danışmanlığı hizmetleri sayılabilir.

Kurumsal bakım alanında ise halen 1 Çocuk Yuvası (0-12 Yaş) , 1 Erkek Yetiştirme Yurdu (13-18 Yaş), 1 Kız Yetiştirme Yurdu (13-18 Yaş), 1 Rehabilitasyon Merkezi(13-18 Yaş Erkek), 1 Kız Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi (13-18 Yaş) ve 1 Çocuk Gençlik Merkezi olmak üzere 6 sosyal hizmet kuruluşu bulunmaktadır.

Kurumsal bakım esaslarının başında bireylerin ekonomik ya da sosyal yönden yoksunluk içerisinde bulunmaları gelmektedir. Dolayısıyla 2828 sayılı yasayla belirlenen korunmaya muhtaçlık esas alınmaktadır.

Ekonomik yönden herhangi bir sosyal güvencesi bulunan bireylerden özellikle engelliler için Kayseri'de; açılışı, takip ve denetimi İl Müdürlüğü'nce yürütülen özel rehabilitasyon merkezlerinde hizmetler sunulmaktadır. Yine aynı şartlara tabi olarak yaş gruplarına göre kreş ve gündüz bakım-mevleri de faaliyet göstermektedir.

4.2.4. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Erciyes Feneri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği:

Dernek Türkiye’de ilk örneklerden olan yoksul insanların 45 günde bir düzenli alışveriş yapmak üzere uğradıkları ve ismi “Fener Market” olan bir market uygulaması ile 500 aileye yardım yapmaktadır. Kişi sayısına göre aile başı 40 ila 80 TL arası dönemlik temel gıda ihtiyaçlarını tamamen alışveriş havası içinde marketten temin etmektedirler. Bunun için farklı mahallelerden servis hizmeti de sunulmaktadır. Buna ilave her ay ortalama 2,5 kg. paketlenmiş etler bu alışverişin dışında kayıtlı ailelere sunulmaktadır. Ayrıca yılda 3 kez bütün aile fertleri komple giydirilmektedir. Bunların yanı sıra Türkiye’de bir ilk olan Hamam ve Çamaşırhane hizmeti dernek tarafından yoksullara sunulmaktadır. Böylece herkes haftada bir olmak üzere hem banyosunu hamam ortamında yapmakta hem de çamaşırları dernek görevlileri tarafından sanayi tipi çamaşır makinelerinde yıkanmaktadır. Bu hizmet ihtiyaç sahiplerini çok memnun etmektedir. Dernek yöneticisi Nuh Hasyüncü, kardeş aile projesini hayata geçirmenin ve market sayısını artırmanın öncelikli hedefleri olduğunu iletmektedir.

Kimse Yok Mu Derneği Kayseri Şubesi:

Dernek 8 ay öncesine kadar yerelde Gökkuşuğu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği olarak hizmet yapmakta iken sonradan Kimse Yok Mu adını almıştır. Son üç yılda derneğe 1.143 kişi müracaat etmiş 967’sine gıda, giyim, ev eşyası, elektrik, su vb. fatura ödemeleri gibi konularda yardım yapılmıştır. 7 kişiye ise 8.200 TL nakdi yardım yapılmıştır. Dernek Uluslar arası Kimse Yok Mu derneğinin Kayseri şubesi olarak çeşitli ulusal ve uluslar arası yardım faaliyetlerine de destek sağlamaktadır. Din, dil ve ırk farkı gözetmeksizin Haiti’den Endonezya’ya kadar farklı coğrafyada ihtiyaç sahiplerine destek olmaktadır. Kayseri şubesi olarak Şube Başkanı Abdurrahman Haskahraman, gelecekte burs ve kira yardımı gibi konularda da yardımcı olmak istediklerini belirtmektedir. Ayrıca dernek bir ilke imza atarak kendine ait 7.300 metrekare alan üzerine kurulacak olan modern hizmet binası ve depoları ile hizmet alanını genişletmek istemektedir. Bu yeni binasına iki yıl içinde geçmeyi planlayan dernek özellikle; meslek edindirme, sermaye desteği ve atölye açacakları yönlendirme ve takip konularına odaklanmayı hedeflemektedir. Böylece yoksulluğun kısır döngüsünü kırmaya çalışacaklarını iletmektedirler.

Dernek ayrıca sağlık hizmeti de sunarak yoksul insanların sağlıklı yaşam sürmelerine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Kayseri’de 16 köyde sağlık taraması yapmışlardır. Bu taramayı doktor-laboratuvar ve eczane üçlüsünü bir araya getirerek ihtiyaç sahiplerine yerinde ve hızlı bir biçimde sağlamıştır.

Bunun yanı sıra yapılan yardımlar Yardım Bankacılığı adı altında yardımseverlerin bağışlarının ödeyecekleri vergi matrahından düşürülmesi imkânı sağlanarak yardımların miktarı artırılmaya çalışılmaktadır.

Yeni Ufuklar Derneği:

Yoksul öğrencilere burs vermek üzere kurulmuş bir dernektir. Liseden mezun olan 15 kişinin kurduğu bir dernek olarak yöneticilerinin genç olması hasebiyle gençlerin ihtiyaçlarını daha iyi anladıklarını ileri süren dernek yöneticileri kendilerini okumak üzere imkan bulmakta zorlanan yoksul öğrencilere burs vererek vatana borçlarını ödediklerini düşünmektedirler. Dernekten burs alan öğrencilerden hiçbir beklentileri olmadığını ancak iş sahibi olunca derneklerine bağış yapan gönüllüler olarak katılabileceklerini ifade etmektedirler (Seven, 2010: s.112).

Verenel Derneği:

Dernek yöneticileri amaçlarının dernek kurulduğunda yoksullara maddi yardımdan ziyade manevi yardım sağlamak yani onlara eğitim ve destek hizmetleri vermek olduğunu ifade etmektedir. Ancak zaman içerisinde insanlara manevi destek veren, ailevi ve psikolojik sorunlara çözüm bulmaya çalışan, parçalanmış aileleri birleştirmeye çalışan bir derneğe kimsenin bağış yapmayacağı fikri ileri sürülmüş ve dernek yardım faaliyetleri yürüten bir dernek haline dönüşmüştür. Bu sayede bağış toplamakta sorun yaşamadıklarını ifade etmektedirler. Böylece 800 aileye gıda, kira

vb. yardımlar yapılmaktadır. Bunun yanı sıra eğitim hizmetlerine de devam etmeye gayret göstermektedirler (Seven, 2010: 113).

Bu STK'lar dışında ayrıca Dar-ül Aceze Vakfı ve sayamadığımız birkaç vakıf ve dernek daha yoksullukla mücadele alanında Kayseri'de faaliyet göstermektedir.

4.2.5. BELEDİYELER:

Kayseri Büyükşehir Belediyesinin öncülüğünde yoksullukla mücadelede etkin çalışmalar yürütülmektedir. Öncelikle ihtiyaç sahiplerine ayni ve nakdi yardımlar başta olmak üzere, günlük gıda gereksinimlerini karşılamak üzere 17 aşevi kurulmuş ve günlük en az 3 çeşitten oluşan bir menü ihtiyaç sahiplerine sunulmakta ve günlük 22.000 adet ekmek dağıtımı gerçekleştirilmektedir.

Bunun yanı sıra 400 kişi kapasiteli huzur evi aracılığı ile imkânı olmayan 300 yaşlı barındırılmaktadır. Ayrıca sokakta kalan kişilerde kendisine bir yer ayarlayana kadar burada misafir edilmektedir.

Ayrıca aile destek hizmetleri ve aile danışma merkezleri aracılığı ile yoksulluğun çocuklar ve aileler üzerindeki etkileri azaltılmaya çalışılmaktadır.

Diğer taraftan meslek edindirme kursları düzenlenerek yoksul insanların ekonomik durumları iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Spor okulları ve diğer kurslar da çocukların toplumsal rehabilitasyon ve uyumu için önem arz etmektedir.

Bütün bunların dışında KBB Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı aracılığı ile 500 kişi daha önceden yapılan araştırmalar ve görüşmeler sonucu tespit edilen çeşitli işlere yönlendirilmiş ve 350'si işe yerleştirilmiştir (Mehmet Ali Kircioğlu KBB SHD Bşk.)

Bütün bunların dışında Kayseri Büyük Şehir Belediyesi aşağıda detayları verilen yoksullukla mücadele projesini (modelini) hazırlamış ve hayata geçirmiştir. Bu model daha da geliştirilerek Türkiye geneline uygulanabilir bir model olabilir.

4.3 KENTSEL YOKSULLUKLA MÜCADELE VE SOSYAL SORUMLULUK PROJESİ:

Proje detayları ve fikri tamamen **Kayseri Büyükşehir Belediyesi (KBB)** tarafından geliştirilen proje "**KUÇAK AÇAN ŞEHİR**" başlığı altında 6 ana bölümden oluşmaktadır. "Sosyal devlet anlayışının da bir gereği olarak ortaya konulan bu proje ile Kayseri Büyükşehir Belediyesi sosyal içerikli sorunların doğrudan ve ilk elden çözümü için Türkiye'de ilk defa model alınacak düzeyde kapsamlı ve çok yönlü bir sosyal projenin altına imza atma cesareti göstermektedir." (KBB Kuçak Açan Şehir Projesi Giriş Bölümünden alıntı).

Bu proje hazırlanmadan önce bilimsel bir çalışmayla durum tespiti yapılmış, yüz yüze gerçekleştirilen anketler 2008 yılında uygulanmış ve şehrin "Sosyal Risk Haritası" çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra Kayseri'de yoksullukla mücadelede yer alan sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları ile proje kapsamında bilgi paylaşımı esas alınarak daha etkin bir mücadele faaliyeti yürütmek adına web tabanlı olarak Yardıma Muhtaç Hane Bilgi Sistemi işletilmeye başlanmıştır (Mehmet Ali Kircioğlu, Mülakat Tarihi: 20 Ağustos 2010) .

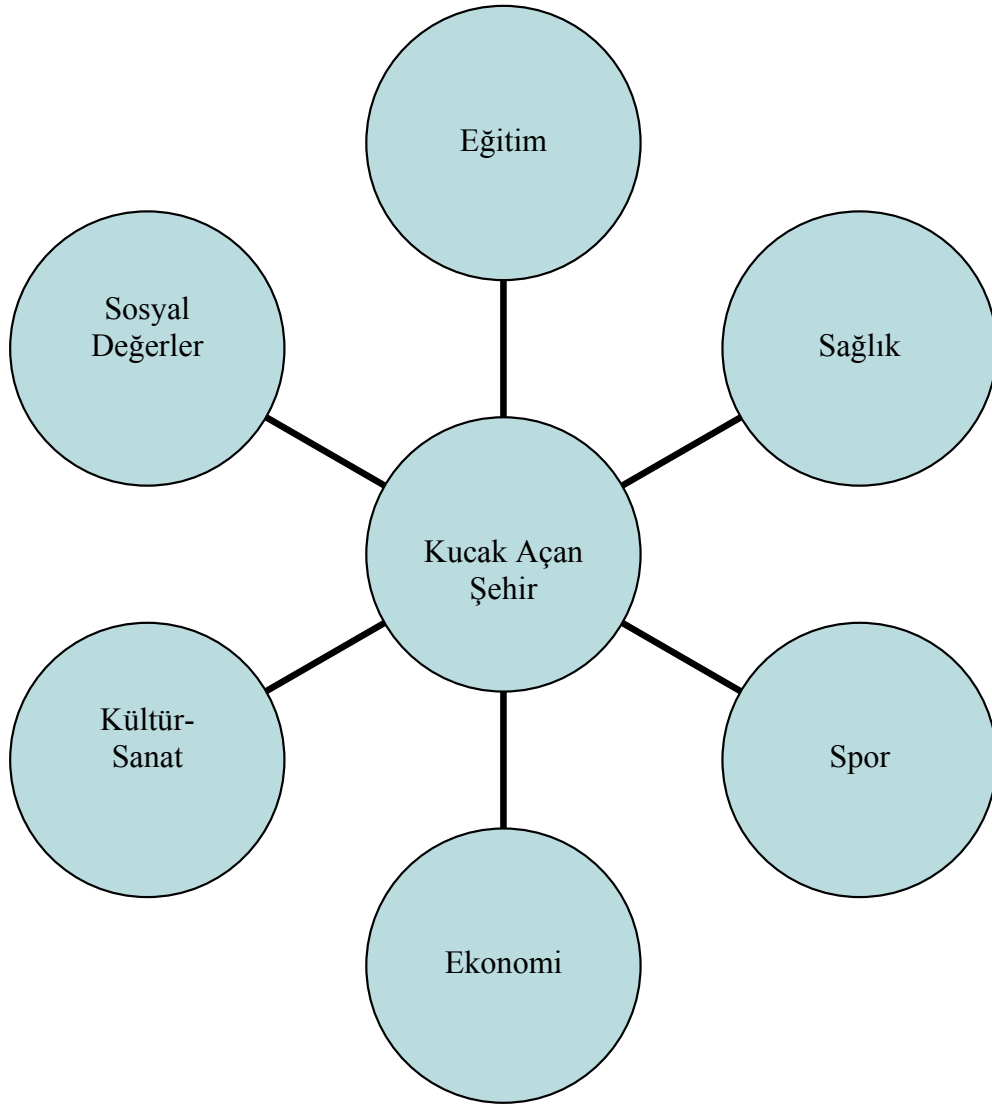
Projenin Amacı: Sosyal projelerin ortak çatı altında toplanarak kusursuz bir birliktelik sağlanması, sosyal unsurlar arasında entegrasyonun gerçekleştirilmesi ve gerek iç gerekse dış göç ile beraber ortaya çıkan kentsel yoksulluk ve sosyal izolasyon ile mücadele olarak ifade edilebilir.

Projenin Hedef Kitleleri: Aile kurumu başta olmak üzere kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve gençler, işsizler ve engellilerdir.

Uygulama Esasları: Alt projeler arasında koordinasyon ve tek merkezden yönetim.

Finansman Kaynakları: Belediye bütçe ve imkânları.

Proje Modeli aşağıdaki gibidir:

Şekil 1. Kucak Açan Şehir Modeli-Kayseri Büyükşehir Belediyesi

Proje Alt Başlıkları:

1) **Eğitim ve Eğitime Destek:** Proje kapsamında çocukların eğitim hayatlarında başarılı olmaları hedeflenmektedir. Bu bağlamda ders kitapları ve yardımcı kaynaklar konusunda eksiği olan öğrencilerimize kırtasiye yardımı yapılmaktadır. Projede gerekli görülen ğrenciler “Gülen Yüzler Deniz Yıldızı” projesi (AB Projesi) kapsamına alınacaktır.

Somut ıktılar: 2009-2010 Eğitim ve ğretim Yılı Gülen Yüzler Deniz Yıldızı Projesi kapsamında yeni Őubelerin açılması ile birlikte 2 adet YGS-LYS Şubesi, 3 adet SBS ve iki adet ilköğretim Şubesi olmak üzere toplamda 7 Şubede 2.173 öğrenciye hizmet sunmaya devam etmektedir.

Gülen Yüzler Projesi Kapsamında 2009 yılında proje kapsamına alınan 230 yoksul öğrenciden 170’i, 2010 yılında da 381 öğrenciden 193’ üniversiteyi kazanmıştır. Detaylar ise aşağıda Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1. Gülen Yüzler Projesi ile Üniversiteyi Kazanan Öğrenciler/**Yerleştikleri Fakülteler**

FAKÜLTE	2009 MEZUN	2010 MEZUN
HUKUK FAKÜLTESİ	0	2
TIP FAKÜLTESİ	2	0
MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ	10	17
EĞİTİM FAKÜLTESİ	29	27
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ	35	30
SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ	10	16
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ	19	24
İLAHİYAT FAKÜLTESİ	2	17
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK	2	4
SİVİL HAVACILIK MESLEK YÜKSEK OKULU	0	2
BESYO	0	2
MESLEK YÜKSEK OKULU	61	46
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ	0	6
YERLEŞEMEDİ	60	190
TOPLAM	230	381
TOPLAM 4 YILLIK KAZANMA SAYISI(6 YILLIK TIP FAK.DE DAHİL)	109	147
TOPLAM 2 YILLIK KAZANMA SAYISI	61	46
TOPLAM KAZANMA SAYISI	170	193

Kaynak: Bef-Kayseri Büyük Şehir Belediyesi.

2) Spor Etkinliği: Sosyal risk haritası kapsamında yapılan anketler neticesinde tespit edilen 2.000 öğrenciyle yapılan yüz yüze görüşmeler aracılığı ile çocuklar spora kanalize edilmeye çalışılmaktadır. Burada hedeflenen, gençleri başıboş ve sokakta potansiyel tehlike olmaktan kurtarıp, en azından bir sportif faaliyete katılmasını sağlayarak onlarda yaşadığı topluma bağlılık ve geleceğe daha olumlu bakma duygularını geliştirmektir. Bu bağlamda belediyenin üç farklı yerdeki spor tesislerinde, Futbol branşında 2 hoca, Basketbol, Voleybol ve Teakwando branşlarında birer hocanın talimi altında 500 çocuk sportif faaliyetlere katılmıştır.

Somut Çıktılar: Futbol branşında 205, Basketbol'da 98, Voleybol'da 106 ve Teakwando branşında 91 öğrenci sportif faaliyetlere haftanın belirlenen saatlerinde düzenli olarak katılmışlardır. Bu faaliyetler sonucunda öğrencilerin tamamına Türkiye Futbol Federasyonu tarafından futbol lisansı çıkarmıştır. Bu kişilerden 7'si basketbol branşında, 2'si de futbol branşında Kayseri'de faaliyet gösteren Panküp Spor Kulübünün bünyesine katılmıştır. Bir çocuğu ise Galatasaray Spor Kulübü istemektedir. Ayrıca Kayserispor futbolcuları ve Panküp Bayan Basketbol Takımı oyuncuları ile tanışma merasimi düzenlenmiştir.

3) Sağlık: Yerel yönetimlerin halkın sosyal ve ekonomik sorunlarının yanı sıra sağlık sorunları ile de ilgili olması ve çözüm üretimine katkı sağlaması gerektiği düşünülerek bu alanda proje kapsamında yer almıştır.

Somut Çıktılar: Proje kapsamına alınan öğrenciler ilk günden itibaren sağlık taramalarından geçirilmiştir. Sakatlıklar konusunda öğrencilere uzmanlar tarafından seminer verilmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilere ağız ve diş sağlığı konusunda seminer verilmiş ve diş macunu ve diş fırçası dağıtılmıştır. Ayrıca, anketler neticesinde ailelerinde sağlık problemi olanlar evlerinde muayene edilmiş ve gerekli tedavi ve tavsiyeler verilmiştir.

4) Ekonomik Boyut: Yoksulluğun ortadan kaldırılmasında en önemli etken bireylerin ekonomik refah düzeyinin iyileştirilmesidir. Yoksul insanlar, işsiz ve herhangi bir geliri olmayan ya da

geliri yeterli düzeyde olmayan insanlardır. Buradan hareketle işsizlere iş bulmak ve diğerlerinin de gelirini artırıcı ekonomik faaliyetler üretmek temel gayedir. Diğer taraftan hedeflenen yoksulları kendi ayakları üzerinde durabilen (balık tutabilen) insanlar olmasıdır. Bu amaçla Belediye bünyesinde kurulan Kayseri Meslek Edindirme Kurumu (KAYMEK) bünyesinde meslek edindirme kursları düzenlenmektedir.

Somut Çıktılar: Proje kapsamında projeye katılan ailelerde yapılan araştırmalar sonucunda aile bireyleri ilgi alanları doğrultusunda KAYMEK kurslarına yönlendirilmişlerdir. Bu kurslar sayesinde sertifika alan kursiyerler çeşitli iş alanlarına yönlendirilmiştir. Proje kapsamında yetenekli öğrencilerin iş imkânlarını genişletmek ve bilinçli tercihler yapabilmelerini sağlamak amacıyla mesleki danışmanlık seminerleri düzenlenmiştir. Meslek eğitim branşları: Hasta bakıcı ve refakatçi yetiştirme, Eğitici bakıcı anne, Bilgisayar İşletmenliği, Aşçılık, Halkla ilişkiler, İngilizce, LKS (Muhasebeci eğitimi) ve Sanayi tipi dikiş makineleri kullanım, bakım ve onarımıdır. Bu bağlamda 980 kursiyer istihdama kazandırılmıştır. Ayrıca AB destekli Yeni Umutlar projesi ile de 16-20 yaş arası sokakta çalışan ve yaşayan, örgün eğitime devam etmeyen ve herhangi bir niteliği olmayan 101 gence bir yıl boyunca mobilya döşemeciliği ve elektrik tesisatçılığı eğitimi verilerek meslek sahibi olmuşlardır. Bu gençlerden 87'si istihdam edilirken 4'ü ise üniversiteyi kazanarak eğitimlerine devam etme fırsatı yakalamışlardır.

5) Kültür Sanat: Proje kapsamında yer alan öğrencilere Kayseri'nin kültür ve sanat değerlerinin tanıtımı amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öğrenciler gelişen ve değişen dünyadan kopmadan şehrin değerlerine sahip çıkmaya devam edecektir. İçlerinden yetenekli olan çocuklar yetenekleri doğrultusunda güzel sanatlar branşlarına yönlendirilecektir. Kültür miraslarımızın tanıtımı kapsamında Açık ve kapalı hava müzelerine ücretsiz geziler düzenlenmiştir. Ayrıca Ramazan aylarında çocuklara dönük Hacivat-Karagöz oyunları ve tüm halka hitap eden açık hava sineması gibi etkinlikler düzenlenmektedir.

6) Sosyal Değerler: Gelişen dünyada teknolojik gelişmeler oldukça hızlı ilerlemektedir. Bu hız içerisinde öğrenciler anti-sosyal duruma düşmektedirler. Proje ile birlikte çocuklarımıza sosyal kentsel bilinci aşılanmaya çalışılmaktadır. Şehirden kopuk bir hayat düşünülemez, bu sebeple öğrenciler Kayserinin değerlerini hem öğrenecek hem de bu değerlere sahip çıkacaktır. Gençler bu değerlere sahip çıkarak gücünü geçmişten alan ve geliştirerek gelecek nesillere aktaran birer birey olacaktır (Refik Tuzcuoğlu, Mülakat Tarihi: 20 Ağustos 2010).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER:

Yoksulluk, tarih boyunca insanlığın ortak sorunu olagelmiş ve toplumları derinden etkileyen bir olgudur. Yoksullukla mücadele adına İslam toplumları dinlerinden aldıkları referansla yardımseverlik ve hayır işleri ile ihtiyaç sahiplerine yardımcı olmaya gayret göstermişlerdir. Bu bağlamda çeşmeler, imaretler, medreseler, vakıflar insanların hizmetine sunulmuştur. Günümüzde de bu hayır hizmetleri devam ede gelmektedir. Kayseri bu geleneği en iyi yaşatan illerin başında gelmektedir. Kayseri'de hayırseverler tarafından hastaneler, okullar, camiler hala imar edilmektedir. Bunun en güzel örneğini yukarıda detaylarını verdiğimiz üzere Erciyes Üniversitesi Hastaneleri ve Fakülteleri olarak gösterilebilir.

Bunun dışında yoksullara devlet eliyle, sivil toplum kuruluşları ya da bireysel olarak da destek olunmaya çalışılmaktadır.

Kayseri'de özel olarak Büyükşehir Belediyesinin yürüttüğü detayları yukarıda aktarılan "Kucak Açıkan Şehir" Projesi aracılığı ile yoksullukla mücadele programı yürütülmektedir. Bu proje sayesinde yoksulluğun en önemli kaynaklarından biri olan göçün meydana getirdiği şehrin sosyal risk alanlarını oluşturan "kenar" mahallelerde yapılan çalışmalarla işsiz insanlara meslek edindirme kursları ile iş sağlanmakta (980 kişilik istihdam oluşturulmuştur), spor faaliyetleri ile sokakta başıboş olan çocuklara spor eğitimi verilmekte (500 çocuk lisanslanmıştır), sağlık hizmetleri ile aileler ve çocuklara yerinde tedavi imkânı sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra kültürel ve sanatsal değerler proje kapsamında yeni nesillere öğretilmeye ve kent bilinci oluşturularak, yoksul insanların kente bağlılık duygularının gelişmesine ve toplum içinde yerlerini almalarına çaba sarf edilmektedir. Ayrıca Çocuk esirgeme yurdunda kalan çocuklardan bir grubu belediyenin dayayıp döşediği ve

bütün ihtiyaçlarını karşıladığı 4 adet evde barındırılarak başlarında ablalar aracılığı ile gerçek hayata, hayatın içinde hazırlanmaktadır. Engelliler için de çok çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

Aslında bu proje bu haliyle ya da biraz daha geliştirilerek Türkiye geneli için Yoksullukla Mücadele’de yol haritası olabilir. Bu proje aracılığı ile çözüm üretilmeye çalışılan ve yoksullukla mücadelede öne çıkan en temel mesele kaynakların ve destek faaliyetlerinin iyi planlanarak koordine edilmesi gerçeğidir. Kayseri İl özelinden hareketle ülkemize genelleyebileceğimiz bir kaynak dağınıklığı ve kaynakların yönetiminde çok başlılık sorunu vardır. Örneğin bir ilde hem Valilik, hem Kaymakamlıklar hem de İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü belirli miktarda kaynakları birbirinden kopuk planlamakta ve kullanmaktadır. Buna Belediyeler ve Sivil Toplum Kuruluşlarını da ekleyince çok büyük bir kaynak etkinlikten uzak kullanılmaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için bütün yardım sağlayıcı kurum ve kuruluşların temsilcilerinin yer aldığı, üniversite ve sanayicilerin de temsil edildiği bir il yardım koordinasyon kurulunun kurulmasının gerekliliği tartışmasız olarak ortadadır. (Görüştüğümüz bütün yetkililer de bu düşüncededirler).

Ayrıca yoksullara doğrudan yapılacak yardımların sivil toplum kuruluşları aracılığı ile yapılması ve devletin Sosyal yardımlaşma vakıf kaynaklarının bir kısmını buralara aktarması daha etkin ve doğru bir mücadele imkânı verecektir. Devletin burada daha çok eğitim ve istihdam altyapısını geliştirmeye dönük faaliyetler içinde yer alması, diğer taraftan kömür, gıda vb. yardımları sivil toplum kuruluşları eli ile yerlerine ulaştırması daha etkin olacaktır. Bunu yaparken devlet bireylerle ilgili yoksulluk bilgilerini STK’larla paylaşabilir ve ortak bir veri havuzu oluşturabilir. Birebir yoksulların ihtiyaçlarının yerinde tespit edilip ona göre çözümler üretilmesi işi tamamen gönüllülük varsa doğru ve yerinde tam olarak yapılabilir. Gönüllülük esası da STK’ların en temel özellikleridir. Sonuç olarak STK’lardan bu süreçte etkin ve yoğun olarak yararlanmak gerekir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar (2002) “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar Ve Ölçüm Yöntemleri” Coşkun Can Aktan (ed.), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Abdurrahman Hasyüncü, Kimse Yokmu Derneği Kayseri Şube Başkanı, Mülakat Tarihi: 21/08/2010
- Nuh Hasyüncü, Erciyes Feneri Derneği Başkanı, Mülakat Tarihi: 21/08/2010
- Mehmet Ali Kircioğlu, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Daire Başkanı, Mülakat Tarihi: 21/08/2010
- Refik Tuzcuoğlu, Kayseri Büyükşehir Belediyesi BEF Koordinatörü, Mülakat Tarihi: 21/08/2010
- Proje Ekibi, Kucak Açan Şehir Projesi, (2010) Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Seven F., (2010) “STK’ların Yoksullukla Mücadeledeki Roller: Kayseri Örneği” Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE.
- İnternet Kaynakları:
- <http://www.erciyes.edu.tr/> , Erciyes Üniversitesi, Erişim Tarihi: 25, 26 /08/2010
- <http://www.melikgazi.gov.tr/onemli.asp?id=20>: Meikgazi Kaymakamlığı, Erişim Tarihi: 25/08/2010.
- <http://www.kocasinan.gov.tr> : Kocasinan Kaymakamlığı, Erişim Tarihi: 25/08/2010
- <http://www.kayseri.gov.tr> : Kayseri Valiliği, Erişim Tarihi: 25/08/2010

TEŞEKKÜR:

Bu çalışmanın hazırlanmasında bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen Sayın Kayseri Büyükşehir Belediyesi Bef Koordinatörü Sayın Refik Tuzcuoğlu, Sosyal Hizmetler Daire Bşk. Sayın Mehmet Ali Kircioğlu Beyler’e, Erciyes Feneri Başkanı Sayın Nuh Hasyüncü Bey’e, Kimse Yok mu Derneği Kayseri Şube Başkanı Abdurrahman Haskahraman Bey’e teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın Kaymakamlık ve Valilik sosyal yardımlaşma kısımları için hocalarına destek adına Valilik ve Kaymakamlıkta ilgilileri ziyaret eden ve onlardan bilgi sağlayan öğren-cilerim Manolya Çetiner ve Seda Yıldız’a da teşekkürlerimi sunarım.

ÇOK ACI, AZ KAZANÇ:

HİBELERİN, UKRAYNALI AİLELERİN YOKSULLUKLA MÜCADELESİNİN VE SOSYO EKONOMİK SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN SAĞLANMASI ÜZERİNDE CİNSİYETE DAYALI ETKİSİ *

Dr. Alissa V. TOLSTOKOROVA

Başkan, (Kiev)
alictol@yahoo.com

Oleksandr RYNDYK

Proje Koordinatörü, Lviv
oryndyk@gmail.com
Bölgelerarası Araştırma Birimi
"Devridaim", Ukrayna

Özet

Bu makalenin temel hedefi hibelerin, Ukraynalı uluslararası ailelerin yoksullukla mücadelesi ve daha geniş anlamda sosyoekonomik sürdürülebilirliği üzerindeki cinsiyete dayalı etkisinin bir analizini yapmaktır. Burada, sosyoekonomik sürdürülebilirlik, yoksulluğun yanı sıra istihdam, sağlık, eğitim ve göçmen ailelerde cinsiyet eşitliği gibi konuları da kapsayan, etki göstergeleriyle ölçülmektedir. Makale, katılımcı gözlem, göç politikası ve kadın/ cinsiyet konularında uzman kişilerle yapılan kapsamlı röportajlar, Ukraynalı uluslararası aile üyeleriyle yapılan formatlı röportajlar ve Ukraynalı göçmen işçilerle yapılan yaşam seyri röportajları gibi çok sayıda aşamanın gerçekleştirildiği bir alan araştırmasının materyallerini esas almaktadır.

Anahtar Kelimeler: hibelerin cinsiyete dayalı etkisi, sosyoekonomik sürdürülebilirlik, yoksullukla mücadele, Ukraynalı uluslararası aile.

Abstract

The key objective of this paper is to make an analysis of the gendered effect of remittances on poverty alleviation, and in wider terms, on socio-economic sustainability in Ukrainian transnational household. Socio-economic sustainability is measured here by means of its impact indicators, which include together with poverty, issues of employment, health, education and gender equality in migrant families. The paper is grounded on the materials of a field research, implemented across a number of stages: a participant observation, in-depth interviews with experts in migration policy and women's/gender issues, structured interviews with members of Ukrainian transnational households and life-course interviews with Ukrainian labor migrants.

Key words: gendered effect of remittances, socio-economic sustainability, poverty alleviation, Ukrainian transnational family

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

1. GİRİŞ

Ukrayna'da, iş gücü devingenliğindeki çarpıcı ivme ile birlikte ortaya çıkan serbest piyasa ekonomisine geçiş, çok sayıdaki kadını harekete geçirmiştir. Bu süreç iki açıdan açıklanabilir: bunlardan ilki; devlet sosyalizminden kapitalizme geçişin Orta ve Doğu Avrupa'daki tüm kadınların yaşamlarında ve pozisyonlarında büyük bir etki yaratmış olması ve ikincisi; bu geçişin maliyetinin nüfus içinde eşit miktarda dağıtılmamış olmasıdır (UNIFEM, 2006). Yoksulluk, cinsiyet ve yaş konusunda kadın, genç ve ihtiyarları ayrı bir boyuta taşımış, bu durum piyasa ekonomisine geçişin sonuçlarının etkisine maruz kalmış ve savunmasız hale gelmiştir, bu nedenle de, bu kesim yoksulluk riskiyle toplumun diğer kesimlerinden daha fazla karşı karşıya kalmıştır (Tikhonova, 2003).

Temel kavramlar ve tanımlar. Bu makalede, cinsiyet kavramı, OECD'nin yapmış olduğu "kadın ve erkek olmakla bağlantılı ekonomik, sosyal, politik ve kültürel nitelik ve imkânlar" (OECD, 1998) şeklindeki tanıma atıfta bulunarak anlaşılmaktadır. Uluslararası aile kavramı burada, Bryce-son ve Vuorela'nın tanımları (2002: 3) izlenerek "üyelerinin, zamanlarının bir kısmını ya da çoğunu birbirlerinden ayrı olarak geçirmesi fakat yine de ulusal sınırların ötesinde bile toplu refah ve birlik yani "aile birliği" oluşturmaları" şeklinde ifade edilmektedir. Makale, hibe kavramının, bu kapsam içinde, özellikle de "kaynakları kimin gönderdiği" ve "kaynakların nasıl kullanılacağına kimin karar verdiği" (Roberts, Banaian, 2004: 3) gibi meseleler dâhilinde hangi para akışının yer aldığına dair bilgi veren kuramsal değerlendirmelerle birleştirilen "yurt dışında çalışan bireyler tarafından, geldikleri ülkelerde bulunan alıcılara gönderilen para fonu" şeklindeki klasik tanımını izlemektedir. Buna ek olarak, bu makalede hibe kavramı "göçmen işçi doları" (yabancı göçmen işçilerin evlerine gönderdikleri para) kavramının parasal boyutunun da ötesine geçerek ve göçmen transferlerinin sosyal yönlerini de kapsayarak, UN-INSTRAW (BM Kadının İlerlemesi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü) (2006a) yaklaşımıyla aynı doğrultuda ibraz edilmektedir. Sosyal hibelerin, aile ve toplum içindeki cinsiyet ilişkileri üzerinde, geleneksel cinsiyet rollerine ve "cinsiyet eşitliği hibeleri"ne bağlı olarak gelişen kadın imajına meydan okuyan bir etkisi olduğu varsayılmaktadır (Tolstokorova, 2010a). Bu çerçeveden faydalanarak, makalenin temel amacının yoksulluk, sağlık, eğitim, çalışma konuları ve Ukraynalı ailelerde cinsiyet eşitliği gibi sosyal sürdürülebilirlik etki göstergelerine (TSIA El Kitabı, 2008) yönelik hibelerin rolünün, cinsiyete dayalı bir analizini yapmak olduğu söylenebilir.

Metodoloji. Makale, aşağıdaki aşamalarla uygulanan, karmaşık bir yaklaşımı kapsayan bir araştırma projesinin materyallerini esas almaktadır:

— Göç politikası ve kadınlar/cinsiyet konuları üzerine uzman kişilerle yapılan *25 tane kapsamlı röportaj*. Bu röportajlar, 2008 yılı yaz mevsiminde, İtalya Roma'da bulunan 'Centro Studi di Politica Internazionale' tarafından yürütülen "Bakım hizmetleri ve refahı beynelmilleştirme. Geleceğin refahı için uluslararası senaryolar" adlı proje kapsamında Kiev ve Lviv'de yapılmıştır.

— Ukrayna'dan yapılan kadın göçleri için yardım toplayan başlıca AB ülkelerinde (İtalya, Yunanistan ve Fransa'nın Kuzeyi gibi) çalışan, Ukraynalı göçmen kadınlarla 2008-2009 yılları boyunca yapılan *10 tane yaşam seyri röportajı*.

— İçerisinde bizzat döngüsel göçmenleri ve aile üyelerini barındıran, 7 uluslararası aileyi kapsayan pilot bir proje kapsamında *göçmen ailelerle* (çalışmakta olan) *yapılan pilot röportajlar*. Röportajlar Kiev, Lviv ve Ternopil ilinin Chortkiv kasabasında (Ukrayna'nın batısında yer almaktadır) yapılmıştır.

— 2010 yılı bahar mevsiminde Chortkiv'de, aile işleri hizmetleri delegeleri ve Chortkiv ilçe devlet idaresi memurları, Chortkiv'de bulunan bir ortaokulun müdür yardımcısı, yerel işadamları ve yerel perakende satış ağlarının sahipleri gibi görevlilerle yapılan gayri resmi röportajları kapsayan *katılımcı gözlem*.

2. Ukraynalı uluslararası ailelerin ekonomik sürdürülebilirliği üzerinde hibelerin rolü

Göçmen hibeleri üzerine yapılan istatistiklerde eksiklik olmasına ve farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerde ahenk sağlama zorluğu bulunmasına rağmen, çalışanların hibelerinin bir çok Ukraynalı aile ve bölge için elzem olduğu görülmektedir (Atamanov ve dig, 2009: 28-29). Daha önce de müzakere edildiği üzere (Tolstokorova, 2010b), Ukrayna'nın yurt dışında çalışan yurttaşlarından almakta olduğu hibelerin etkisi, analistlerden elde edilen değerlendirmelere göre GSYH'nın

%0,7'si ile %25'i arasındadır. (GFK, 2008, p. 5). Bu suretle, Ukrayna Ulusal Bankası'na göre, Ukrayna 2006 yılında, göçmen işçilerinden 5.6 milyar dolarlık hibe elde etmiştir (Gadjucky, 2007). Yine aynı yıl için IFAD (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu)'ın yaptığı istatistiklerde bu miktarın 8,47 milyar dolar olduğu görülmektedir (IFAD, 2007, p. 12). Ayrıca, Ukraynalı uzmanların, Ukraynalıların ulusal bankacılık sistemine güvenmediklerini ve kredi transferini gayri resmi olarak yapmayı tercih ettiklerini göz önünde bulundurarak yaptığı tahminlere göre, gerçek miktar 10 ila 20 milyar dolar civarına ulaşabilmektedir (Fedorak, 2007). Buna karşı, Ukrayna'nın 16 yıllık bağımsız devlet sistemi boyunca elde ettiği doğrudan yabancı yatırımların miktarı 24 milyar doları aşamamıştır (Kyiv Post, 2007). Ternopil ve Chernivcy gibi ekonomik açıdan mağdur birçok ilde, bu karışıklığın daha keskin olduğu, ulusal ekonomiye yapılan yabancı yatırımlar ile gayri resmi göçmen hibeleri arasındaki oranın 1'e 40 olmasından anlaşılmaktadır. (Parkhomenko, Starodub, 2005, p. 20). 2000-2006 yılında yapılan hibelerin dinamikleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Ukrayna'da hibe dinamikleri, 2000-2006.

(ABD Doları milyon)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
İç kaynaklı hibe akışı:	33	141	209	330	411	595	595
Çalışanların Hibeleri	-	84	133	185	193	236	-
Çalışanların ücretleri	33	56	74	145	218	359	-
Göçmenlerin yaptıkları transferler	-	1	2	-	-	-	-
Dış kaynaklı hibe akışı:	10	5	15	29	20	34	34
Çalışanların Hibeleri	-	-	-	-	-	34	-
Çalışanların ücretleri	2	-	4	4	6	10	-
Göçmenlerin yaptıkları transferler	8	5	11	25	14	22	-

Kaynak: Dünya Bankası (2008)

Mevcut araştırmadan elde edilen analiz, hibelerin, bir çok Ukraynalı uluslararası ailede, yoksullukla mücadele ve refaha ulaşmaya imkân tanıma vazifesini üstlendiğini göstermektedir. Başka bir yerde daha gösterildiği gibi (Tolstokorova, 2009b), uluslararası istihdam aracılığıyla elde edilen birikimler ağırlıklı olarak, aile tüketimi, çocukların eğitime yatırım ve konaklama için kullanılmaktadır. Ukraynalı emlakçıların değerlendirmelerine göre, hibelerin yaklaşık %60'ı ile %80'i gayrimenkule yatırılmaktadır. Daha az bir ölçüde, Ukrayna'nın bu tür bir girişim için az oranda ekonomik teşviki olması nedeniyle, bu miktarlar küçük aile şirketlerine yatırılmaktadır. 2002 yılında yapılan, uluslararası ailelerin sosyolojik öz değerlendirmelerine göre, cevap verenlerin %41,1'i göçün aile refahını somut bir şekilde artırmalarına imkân tanıdığını; %43,1'i maddi ve mali durumlarının "biraz geliştiğini" ve sadece %8,8'i de refah durumlarının gözle görülür şekilde değişmediğini bildirmişlerdir. Aynı zamanda, ailelerin %63,4'ü işçi göçünün onlara yüksek ekonomik statüye ulaşma imkanı tanıdığını belirtirken, sadece %13'ü maddi durumlarının zayıf olduğunu ifade etmişlerdir (SIFY, 2004: 19). İstatistikler, uluslararası ailelerdeki tüketim modellerinin Ukrayna'da çalışan, benzer sosyal ve eğitsel konumlarda bulunan ailelere göre daha çeşitli olduğunu doğrulamaktadır. Örneğin, onların evleri modern mobilya ve teçhizatlarla daha iyi bir şekilde donatılmakta, daha fazla motorlu taşıtları, dayanıklı tüketim malları vb. bulunmaktadır. (Malynovska, 2004: 14). Bu nedenle, 2003 yılında Ukrayna'da her 100 ailede 13'er adet videokaset varsa, uluslararası ailelerde bu içerik 55'e kadar çıkmıştır. Benzer şekilde, Ukraynalı ailelerde aile başına 2 tane mikrodalga fırın düşerken, uluslararası ailelerde aile başına 25 adet mikrodalga fırın, 2 adet bilgisayara karşı 24 adet bilgisayar ve 16 otomobile karşı 36 otomobil düşmekteydi. Sosyolojik anketleri yanıtlayanlar, bu eşyaların %55 ila %60'ının hibe amaçlı alındığını bildirmişlerdir (SIFY, 2004: 19). Ulus çapında yapılan sosyolojik bir araştırmanın sonuçlarıyla bu bulgular birbirini tutmaktadır. Bulgular, göçmen ailelerin, göçmen olmayanlarla kıyaslandığında gündelik eşyada 2,3 kat, bilgisayar teçhizatlarında 2,5 kat, teyp ve video teçhizatlarında 1,8 kat daha modern eşyaları olduğunu kanıtlamaktadır: (Pribytkova, 2003: 112).

Aynı zamanda, daha önce de belirtildiği gibi (Tolstokorova, 2010b), hibeler bir tür "kalkınma mantrası" haline gelmiş, uluslararası aileler ve kaynak toplumların ekonomik sıkıntıları karşısında

her derde deva olarak görülmüş ve dış kaynak kullanımının olumsuz etkileri olacağını düşünenlere karşı “umut ışığı niteliğinde bir kanıt” olduğuna inanılmıştır. Yine de, hibeleri alan toplumlarda enflasyonun arttığı ve bu nedenle nüfusun tüketim potansiyelinin azaldığı gerçeği gölgede bırakılmaktadır (SIFY, p. 21). İlâveten, hibelerin faydaları “bölgesel sosyal koruma sistemlerindeki kayıpları ve/veya göçmen işçilerin ana vatanlarında vergi ödememeleri, fakat ailelerinin kamusal malları (sağlık hizmeti, eğitim ve diğer kamusal hizmetler gibi) kullanmalarının sonucu olarak ortaya çıkan bütçe açıklarını karşılamayabilir” (Gora, Rohozynsky, 2009, p. 11). Aynı derecede, bu yaklaşım, emek ihracatının kaynak toplumlara yönelik finansal faydalarını ön plana alırken, göçün, özellikle de orta ve uzun vadede görülen sosyal ve insani maliyetlerini ihmal etmektedir.

3. Hibeler, cinsiyet ve sürdürülebilir aile kalkınması

Günümüzde, göçün cinsiyete dayalı bir süreç olduğuna dair bazı tanımlamalar olsa da, hibeler ile cinsiyet arasındaki ilişkiler araştırma altındadır. Hibe modelleri, transfer kanalları, hibelerin kullanımı ve kalkınmaya yönelik potansiyelleri üzerine yapılan çalışmalarda cinsiyet perspektifi çok az oranda göz önünde bulundurulmuştur (Yinger, 2007). Ayrıca, ortada uluslararası işçi göçünün işçi gönderen toplumlar üzerindeki ekonomik faydalarına yönelik bir fikir birliği olmasına karşın, işçi gönderen toplumların, özellikle de aileler bazında, aile içindeki evlilik ve kuşaklararası ilişkileri üzerindeki uzun vadeli etkisinin kavranma oranı hayli düşüktür. Deneyisel araştırma (Pinna-wala, 2009) göçmenlerin ailelerinden mekânsal olarak ayrılmasının, kaynak kullanımı ve yönetimi konularının ev sınırları dışında kalmasına neden olduğunu göstermiştir. Bu durum, uluslararası aile alanında birbirinden mekânsal olarak ayrı ama birbirine paralel iktidar merkezleri oluşturarak, (gelir idarecisini yerli ailenin/hane halkının iktidar merkezine, kazanç sahibini de (kadın göçmen) yeni yaşam alanındaki iktidar merkezine yerleştirerek) bir kazanç sahibinin bir idareciden ayrılması sonucunu doğurabilir. Bu nedenle, uluslararası ailelerde hibe etme (para gönderme) stratejilerini belirlemede ve uluslararası ailelerin finansal güvenliği ve refahını desteklemek için yardımcı sosyal ağları şekillendirmede cinsiyet önemli bir faktördür. Ayrıca, araştırma bulguları kadınların hibe etme konusunda hem alıcı, hem idareci hem de gönderici olarak öncü bir rolü olduğunu kanıtlamaktadır. Bu nedenle, cinsiyet ve hibeler üzerine UN-INSTRRAW (BM Kadının İlerlemesi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü) kapsamında yapılan sanal bir müzakerenin (UN-INSTRRAW, 2008) katılımcıları, kadınların para gönderme modellerinin, göç etme nedenlerine bağlı olarak çeşitlilik gösterebilmekte olduğunu kanıtlamıştır (Ramirez, Dominguez, Morais, 2005). Ve genel olarak kadınların hem gönderen hem de parayı idare eden olarak erkeklerden daha güvenilir oldukları düşünülmüştür. Peru’da yapılan bir araştırma, kadınların hibe yatırımları yaparken, terzilik, el sanatları, ticari tarım ve büyükbaş hayvan yetiştirme gibi verimli girişimlere meyilli olduklarını göstermiştir. Dominik Cumhuriyeti’nde yapılan bir vaka çalışmasında, göç akışının ilk başladığı zamanlarda, kadınların kocalarına para gönderdikleri, fakat kocalarının parayı idare etmedeki zayıflıklarının sonucu olarak, parayı direkt olarak annelerine ya da kız kardeşlerine göndermeyi seçtikleri ortaya çıkmıştır (UN-INSTRRAW, 2006). Bu durum ayrıca Filipinli kadın göçmenler için de geçerlidir. Gürcistan’da yapılan bir araştırma, bilgi veren kadınlar arasındaki mevcut görüşün; kadın göçmenlerin kazanacakları ücretler için çalışırken, boşa zaman harcamadıkları, çalışma saatleri bitiminde dışarı çıkmadıkları, ailelerini yalnızca ayda iki defa aradıkları, biriktirdikleri paralardan ailelerine daha fazlasını göndermek için kendilerine hiç bir şey almadıkları için, daha fazla para gönderdikleri ve ailelerini daha iyi destekledikleri yönünde olduğunu göstermiştir (Zurabishvili, Zurabishvili, 2010: 81). Hibe edilecek parayı kadınlar daha etkin biçimde yatırırken, erkeklerin sorumsuzca harcadıkları görülmüştür. Erkeklerin paralarını kadın göçmenlere emanet etmesinin nedeni budur. Tacikistan’da yapılan bir deney, erkek göçmenlerin ailelerinden ne kadar uzun süre uzak kalırlarsa, ikinci bir aile kurmaya o kadar meyilli olduklarını, bu durum meydana geldiğinde de hibelerin kademeli olarak azaldığını göstermiştir (Kriz Grubu Röportajları, 2009). Londra’daki Ganalılar arasında yapılan bir araştırma, para gönderme modellerinde cinsiyet farklılıklarını, özellikle de erkeklerin daha yüksek miktarda ama düzensiz para gönderdiklerini, kadınlarınsa hem daha düzenli para gönderdiklerini hem de kriz dönemlerinde ana vatanlarından gelen çağrılara daha olumlu yanıtlar verdiklerini kanıtlamıştır. Bu nedenle, kadınlar BM tarafından, kalkınma hibeleri paradigmasında önemli aktörler olarak görülmekte ve hatta hibe kullanımı, birikimler ve yatırımlar kapsamında farklı cinsiyet özelliklerinin anlaşılması bölgesel kalkınma programlarının başarısı için temel ön koşul haline gelmektedir. Bu nedenle, UN-INSTRRAW (BM Kadının İlerlemesi için Uluslararası Araştırma ve Eğitim Enstitüsü) tarafından da müzakere edildiği üzere, küresel göç

karmaşıklıklarının en iyi şekilde anlaşılmasını sağlayacak bir çerçeve arayışında, cinsiyet ve hibeler arasındaki bağlantı, daha fazla inceleme gerektiren bu küresel olguda kilit faktör olarak ortaya çıkmaktadır (UN-INSTRRAW, 2007).

4. Alan araştırması bulgularının analizi

İşçi göçünün finansal boyutu, Ukrayna'da oldukça yeni bir araştırma alanıdır. Fakat bu alanda çok az sayıda makale bulunmaktadır (Gadjucky, 2007; Atamanov ve dig, 2009). Aynı zamanda, göçmenlerin faaliyetlerinin cinsiyet boyutu da Ukraynalı bilimcilerin odağında daha önce hiç yer edinmemiştir. Bu nedenle proje, yabancı istihdamı dinamiklerinin altında yatan çeşitli güçleri ve bunun ekonomik boyutlarının cinsiyet perspektifinde daha iyi anlamayı ve göçün kilit uluslararası paydaşlarını ve seçili coğrafi alanlardaki hibeleri saptamayı amaçlayan gösterge niteliğinde bir çalışma olarak tasarlanmıştır.

4.1. Yoksullukla mücadelede ve Ukraynalı uluslararası ailelerin istihdamında hibelerin rolü: Etkin ama yetersiz

Röportajlarımız, hibelerin, uluslararası ailelerin yoksullukla mücadelesinde, evde kalan aile üyelerine yiyecek, kira ve ufak tefek günlük harcamalar gibi temel tüketim giderlerini sağlama imkanı tanınması nedeniyle önemli rol oynadığını göstermiştir. Bu durum, evde kalan tüm kadın göçmenler ve göçmen ailelerin bayan üyeleri tarafından oy birliğiyle kabul edilmiştir. Göçmen bir bayanın açıklamasına göre, telefonda annesine göçmen yaşamının zorluklarından şikayet ettiğinde, ihtiyar kadının cevabı şu şekildeydi (Tolstokorova'dan alıntı, 2010a):

“Senin orada olman sayesinde, çocuklarının burada yiyecek yemekleri ve Üniversite harçlarını yatıracak paraları var. O yüzden, dişini sık ve tahammül et.” (49 yaşındaki ev hizmetlisi Tamara ile yapılan röportaj, Roma, 02.04.2009).

Hibelerin, uluslararası ailelere ciddi finansal kısıtlamalardan kurtulma imkanı tanıdığı kabul edilmiştir.

Yanıtlayan (2): Hibeler olmasaydı bile, burada yine kalırdım, çünkü yalnızca kendi maaşımla ayakta kalmayı başaramazdım tabi ki. **(Göçmen bir ailenin bekar genç kızı Olena ile yapılan röportaj. Bir erkek kardeşi var. Bir süpermarkette tezgahtar olarak çalışmakta. Chortkiv, 29. 04. 2010).**

Yanıtlayan (2): Göçmen kızım her ay bana para gönderir, çünkü 700 Hryvnia (Ukrayna Para Birimi)¹ miktarındaki emekli maaşımla burada ayakta kalmam oldukça zor. Oğlum burada çalışmasına rağmen, onun maaşı da yalnızca 700 hryvnia miktarında ve bu da bir ailenin geçinmesi için elbette ki yetersiz. Ailede benden başka, okuyan ve çalışan bir oğlumun, göçmen kızım okul ücretlerini ödediği okuyan bir erkek torunumun ve yakında öğrenci olacak bir kız torunumun olduğunu düşünün. Kızımın da yaşamını devam ettirebilmesi için bir takım ihtiyaçları var, çünkü hala genç, 40 yaşında. Görüyorsunuz işte, kocası öldükten sonra kendi yaşamını devam ettirmek zorunda. **(Marta ile yapılan röportaj, emekli, yarım gün çalışıyor, dul ve göçmen bir kız evlat annesi. Lviv, 18.05.2010).**

Fakat hibelerin ailelerindeki finansal durumun gelişimine olanak tanıdığını kabul eden tüm kadınlar, tek başına olduklarında geride kalan aile üyelerinin tüketim gereksinimlerini karşılamada yetersiz olmuşlardır. Yanıt verenlerin neredeyse tümü hibelerle emekli maaşlarını ve yarı zamanlı işlerden elde edilen kazançları birleştirse de, evdeki finansal durumun refah içinde olmadığı görülmüştür.

Muhabir: Aldığınız hibeler burada ailenize destek olmanız için yeterli mi?

Yanıtlayan (1) %100 yeterli olduğunu söyleyemem. Büyük çoğunlukla yeterli değil. Aylık sadece 150 Euro miktarında. Yani, tabi ki yeterli değil. **(Marta ile yapılan röportaj, emekli, yarım gün çalışıyor, dul ve göçmen bir kız evlat annesi. Lviv, 18. 05. 2010).**

Yanıtlayan (2): Her zaman değil. Kimi zaman yetersiz kalıyor. ... Kocam ve ben emekli olduğumuz halde çalışıyor olmamıza rağmen hem de. **(Ganna ile yapılan röportaj, emekli, yarı zamanlı olarak**

¹ 2010 yılı Mayıs ayı oranlarına göre, yaklaşık 90 Dolar civarındadır.

çalışıyor ve boşanmış bir erkek evlat annesi. Chortkiv, 29. 04. 2010).

Yanıtlayan (3). *Aslında, büyük çoğunlukla evet, ama bunlara ek olarak emekli aylığımı ve yarı zamanlı işimden kazandığım paraları da sayarsak. Tüm bunları bir araya koyunca, aşağı yukarı yeterli oluyor. (Diana ile yapılan röportaj, emekli, yarı zamanlı olarak çalışıyor, göçmen bir çiftin annesi. Chortkiv, 29. 04. 2010).*

Bu nedenle, çoğu durumda birden fazla akraba tarafından alınan hibeler, göçmenlerin ailelerine yoksulluktan kurtulma ve finansal güvenliklerini artırma imkânı sağlamasına rağmen, finansal gerekliliklerini kısmen karşılayabilmekte ve en çok da ailenin temel günlük ihtiyaçlarını sağlamakta yetersiz kalmaktaydılar. Uluslararası ailelerde, az çok iyi bir yaşam düzeyini sürdürmek için, emekli yaşlılar ve öğrenciler de dâhil olmak üzere, ailenin tüm yetişkin üyeleri çalışmak zorundaydı. Dolayısıyla, hibeleri de aylıklar, yarı zamanlı işlerden elde edilen kazançlar, emekli maaşları gibi diğer gelir kaynaklarına eklemeleri gerekmektedir. Bununla birlikte, göçmen akrabalar, elektronik teçhizat, mobilya, giyecek, ayakkabı, geride kalan çocukların okul masrafları gibi daha pahalı harcamaların sorumluluğunu alsalar bile, kadınlar evlerindeki finansal durumun yeterli miktardan daha fazla olmaması için hesaplamalar yapmaktaydı.

Buna bağlı olarak, röportajlarımızdan elde edilen sonuçlar, hibelerin, finansal ilerleme konusunda kadınlar üzerindeki güçlendirici etkisinin (yoksulluktan kurtulma imkanı vermesi fakat özellikle emeklilikten sonra, finansal güvenlik sağlamaları için yeterli fon temin etmemesi nedeniyle) oldukça göreceli olduğunu göstermiştir. Ayrıca, bir incelemeye göre, "hibe alan belli ailelerin yoksulluğunu azaltmak, illa ki bütün ekonomideki yoksulluğu azaltacak diye bir şey yoktur." (IBON EDM, 2009: 2) bu durum, hibe potansiyellerinin aile ve toplum içindeki ekonomik sıkıntıları çözmede oldukça yetersiz olduğu ve "aile üyelerinden uzun süre ayrı kalmanın yarattığı sosyal stres bedelini" karşılamadığı anlamına gelmektedir.

4.2. Göçmenlerin ailelerindeki gençlerin eğitimlerini güvence altına alma konusunda hibelerin rolü: Öğrenim için kazanç.

Üç gruptan katılımcılarla yaptığımız röportajlar, çocukların eğitiminin, göç konusundaki önemli teşviklerden biri olduğunu göstermiştir. Uzmanların değerlendirmelerine göre, Ukraynalıların kazanç sağlamada üç tane önceliği vardır ve bunlar şu şekildedir (Tolstokorova, 2009a):

- a) Günlük yaşam için kazanç sağlamaya ve evde kalan aileyi desteklemeye yönelik bir iş bulmak.
- b) Çocukların okul masraflarını karşılamak için gerekli birikimleri oluşturmak.
- c) Konut almak ya da gayrimenkule yatırım yapmak için birikim yapmak.

Bu etkenler cinsiyete özel olarak tanımlanmamıştır, hem kadınlar hem de erkeklerle ilgilidir. Bunun nasıl olduğu da uzman röportajlarından birinde açıklanmıştır.

Yanıtlayan: *Ben, bu paranın çoğunlukla yiyecek gibi günlük tüketim ihtiyaçları için kullanıldığı iddialarına katılmıyorum. Kişisel görüşüme göre, yurt dışından gelen hibeler ve GSYH'nın yaklaşık %10'u, iş geliştirmeye yatırılmamasına rağmen, çocukların yüksek öğrenimlerine yatırılmaktadır. Yurt dışına kazanç sağlamak için giden çoğu insana göre, teşvik edici temel neden çocukların yüksek öğrenimi için kalite oluşturmak. (Ukrayna Diasporası'na bağlı bir düşünce kuruluşu müdürüyle yapılan röportaj. Lviv, 01. 07. 2008).*

Bu durum, yukarıda geçen Tamara ile yapılan röportajda olduğu gibi göçmen kadınlar tarafından ifade edilen durumlarla birbirine uymaktadır. Röportaj yapılan diğer kadınlar da, birikim yapmalarındaki öncelikli amacın çocuklarının üniversite masraflarını karşılamak olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmak için önce Yunanistan'a giden ve sonra da yaşlı bakımı alanında hizmet verdiği İtalya'ya taşınan Nadezhda'nın (Yaş 39, eski müzik öğretmeni ve şarkıcı) ailesindeki durum da buydu. Onun aldığı hibeler, Kiev'de dayısıyla birlikte yaşayan oğlunu üniversitede okutmasına olanak tanımıştı. Anastasia için de iki oğluna yüksek öğrenim koşulları sağlama niyeti göç için teşvik ediciydi (Tolstokorova'dan alıntı, 2010a):

"Büyük oğlum okuldan mezun olmak üzereydi ve üniversite eğitimi için paraya ihtiyacımız vardı. Sorun; Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra endüstri ve ordu çöktüğünde, küçük kasabamız

Crimean'da erkekler için yapacak hiç bir iş kalmamasıydı. Hizmet sektöründeyse bayanlar için yalnızca düşük maaşlı işler mevcuttu. Bu nedenle, kocam işini kaybetti ve ancak gayri resmi sektörde yarı zamanlı bir iş bulabildi. Hizmet sektöründe çalıştığım süre boyunca işimi elimde tutmayı başardım ama maaşım komik derecede azdı. Her neyse, ortaklaşa elde ettiğimiz gelirler ise iki çocuklu bir aileyi geçindirmek için yeterli değildi. Böylece, yurt dışında kazanç sağlamak için evden ayrılması gereken kişinin ben olduğuma karar verdim. **(Monaco'da hizmet işletmeleri alanında çalışan, 38 yaşındaki Anastasia ile yapılan röportaj. Muhabire Anastasia'nın işiyle ilgili "gizlilik nedeniyle" daha fazla bilgi verilmemiştir Nice, Fransa, 08. 12. 2007).**

Uluslararası aile üyeleri arasında, genç neslin yüksek öğretimine yapılan hibe yatırımlarına yönelik farklı modeller uygulanmaktaydı. Nitekim yukarıda yer verilen, Marta ile yapılan röportajda görüldüğü gibi, hibeler Marta'nın göçmen kızı tarafından, Ukrayna'da yaşayan üç çocuğun, yani şu anda okumakta olan oğlu ve kardeşi ile okumaya başlayacak olan kızının eğitim masraflarını karşılamak için kazanılıyordu. Olena'nın ailesinden de, ABD'de yüksek öğrenim gören göçmen erkek kardeşi, orada yarı zamanlı olarak çalışarak masraflarını karşılıyordu. Gerekli olduğu zaman, her ikisi de İtalya'da çalışan, boşanmış ebeveynleri okul masraflarını karşılaması için ona yardım ediyordu. Üçüncü modele örnek olarak Vera'nın ailesi gösterilebilir. Kızı ve damadı, ileride iki küçük çocuklarına yüksek öğrenim imkânı sağlamak üzere para kazanmak için çocuklarını Vera'ya emanet ederek İtalya'ya gittiler. Çalışmak için gittikleri ülkeden kabul gördüklerinde, çocuklarının Avrupalı eğitim almasının daha iyi olacağına karar verdiler. İleride İtalyan üniversitelerinden birine girdikleri zaman okul ücretlerini ödeyebileceklerini umarak, okul çağındaki çocuklarını alıp kendileriyle birlikte yaşamaları için İtalya'ya getirdiler, Başta ailenin büyük kızı gitti ardından erkek kardeşi de aileye katıldı.

Yanıtlayan: İki torunum da öğrencilik hayatlarına küçük bir kasabada bulunan bir ortaokulda başlamalarına rağmen, İtalyancayı çabucak öğrendiler ve şimdi ikisi de çok iyi çalışıyorlar. İkisi de okullarında çok başarılılar. Bazı derslerde en iyi notları alıyorlar. Mesela, kız olan torunum şimdi 5. sınıfı atlayıp 6'ya geçti, oysa Ukrayna'da 6'ya değil, doğrudan 7. sınıfa transfer edilmişti. Sınıfında düzenlenen, İtalyan tarihi konusunda en iyi makale yarışmasını kazandı! O nedenle, çocuklarımızın ileride başarılı birer üniversite öğrencisi de olacaklarından eminiz **(Emekli ve göçmen bir çiftin annesi Vera ile yapılan röportaj. Kiev, 05. 03. 2009).**

Bu örneklerden, hibelerin göçmenlerin çocuklarına eğitim imkânları sağlamak konusunda çok önemli bir rolü olduğu sonucuna varılabilir. Bu nedenle, hibelerin temel teşvik edici rolü ve yurt dışında çalışan aileler için gerekçe olduğu doğrulanmaktadır (Boehm, 2008), çünkü çocuklara gelecekte daha iyi bir yaşam perspektifi sunarak, Ukraynalı ailelere sosyal sürdürülebilirlik açısından katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda, yukarıda söz edildiği gibi (Tolstokorova, 2008; Tolstokorova, 2010a), uzman röportajları göçmen çocukları için eğitimin, bilgi ve beceri kazanımından ziyade önemli bir sosyal prestij göstergesi olduğunu ve bu yüzden, üniversitelerdeki çalışmalarını aksattıklarını, bunun neticesinde de yurt dışında kendileri için çalışan, "maaş kapısı anneler"inin (Tolstokorova, 2010b) hibeleriyle elde edilmiş "Avrupa Bursları"nı (Tolstokorova, 2009b), kaybettiklerini göstermiştir. (Tolstokorova'dan alıntı, 2008).

*"Bir kız bana, "Of, çalıştığım gruptaki öğrenci arkadaşlarımla anneleri İtalya'da, bu yüzden de onların çalışmaya ihtiyacı yok, çünkü anneleri onlara para gönderiyor ve onlar da kredilerini ödeyebiliyor." dedi. Yani, bu durumun çocuklar, özellikle de gençler üzerindeki etkisi büyük. Anneleri para gönderiyor, yani kolay para elde ediyorlar, kumar oynamaya ya da alkol almaya başlıyorlar ve çalışma ihtiyacı hissetmiyorlar, çünkü "Annem bana nasılsa para gönderecek, ne diye okula gideyim ki?" diye düşünüyorlar. **(Bir kadın sivil toplum kuruluşu uzmanlarıyla yapılan röportaj. Lviv, 02. 07. 2008).***

Kısacası, çocukların üniversite çalışmalarına yatırılan hibelerin verimliliği tartışılır, o kadar ki, ailelerinin yanında olmaması nedeniyle ebeveyn kontrolü dışında kalan çocuklar ve gençler, bu hibeleri gerektiği gibi kullanamamakta ve sıklıkla da yurt dışından gönderilen bu paraları geçici istekleri ya da kötü alışkanlıkları doğrultusunda istismar etmektedirler (Kyrchiv, 2004).

4.3. Göçmen ailelerde sağlık hizmetleri konularında hibelerin rolü: tedavi maliyeti

Daha önce de ele alındığı gibi (Tolstokorova, 2009b), sağlık hizmetleri göçmen işçiler için, birçoğunun da yurt dışında yasal olmayan yollardan çalıştığı ve sağlık güvenceleri olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, yaşamın zorlu alanlarından biridir. Üstelik, genelde yoğun fiziksel baskı oluşturan, sağlığa zararlı ve hayati tehlike unsuru barındıran, fiziksel, duygusal ve üreme sağlıklarında ciddi bozulmalara neden olan iş koşullarında çalışmaktadırlar (Lakiza-Sachuk, 2001: 48). Göç uzmanlarıyla yapılan röportajlar, potansiyel göçmenlerin çoğunun sağlığının iyi olmasına rağmen (ki bunu yurt dışında gerçekleştirecekleri başarılı bir iş arayışı için ön koşul olarak görmektedirler), çoğunda başka ülkelerde çalıştıkları işleri nedeniyle sağlık sorunlarının ortaya çıktığına yönelik kanıt mevcut olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda, sosyolojik anketler (Kadınların Bakış Açısı, 2003) göçmenlerin %37.86'sının yurt dışında çalışırken sağlık sorunları yaşayıp yaşamadıklarına yönelik sorulara evet cevabı verdiğini ve %6.80'inin kısmi sorunlar yaşadıklarını belirttiğini, kadınların %8,2'sinin ise cinsel tacize maruz kaldıklarını ifade ettiklerini göstermiştir. Dahası, uzmanlar kadın göçmenlerin yaşadığı temel sağlık sorunlarından birinin duygusal baskı ya da yabancı ülkede maruz kalınan farklı iklim koşulları nedeniyle ortaya çıkan kadın hastalıkları olduğunu belirtmişlerdir (Tolstokorova'dan alıntı, 2008).

Uzman: Farklı iklim koşulları, stres vb. gibi nedenlerle ortaya çıkan sağlık sorunlarından bahsediyorum, birçok kadın jinekolojik sorunlarla karşı karşıya kalmakta. ... Her neyse, geri döndüğünü (İtalya'dan) söyleyen bir müşterim vardı ve burada hayatına yeniden başlamak zorundaydı, çünkü eğer geri dönerse (İtalya'ya), doktorları bu hastalığın kansere ya da benzeri başka bir şeye dönüşmesi için garanti veremeyecekti... Eğer bayanlar gayri resmi ve yasadışı olarak çalışırlarsa, sağlık sigortaları olmaz ve onlar için durum daha kötüye gider (sağlık koşulları açısından) Örnek olarak, benim yengemi ele alalım. Yurt dışında yasa dışı olarak çalıştı ve bu nedenle bir süre sonra eve sağlığı bozulmuş olarak döndü. Burada tedavi gördükten sonra, doktorlar uzun süre yaşamak istiyorsa bundan sonra evde kalması gerektiğini, sağlık durumunun kötüye gittiğini söylediler.

Muhabir: Peki, buna benzer başka olaylar da var mı?

Uzman: Evet... Bir kaç yıl önce İtalya'dan dönen bir müşterim daha oldu. Dönmesinin nedeni, bir araba kazası geçirmesi ve sağlık sigortasının olmamasıydı. Kazandığı tüm parayı ameliyatlar için harcamıştı... ve bu nedenle uzun bir süre çalışmamıştı. Ukrayna'ya geri dönebilmek için, yalnızca uçak bileti parasını ödeyebilmişti. (Sivil toplum kuruluşu uzmanı bir avukatla yapılan röportaj. Lviv, 02. 07. 2008).

Üreme hakları ve cinsel haklar, Ukrayna'dan en çok göçmen işçi alan 5 ülke arasındaki Portekiz ve Polonya gibi kürtajın yasak olduğu Katolik ülkelerde çalışan bayanlar için sıkıntı verici bir konudur. Ana vatanlarında üreme konusunda özgür olan Ukraynalı kadınlar, bu tür kısıtlamalara göz yummaya henüz hazır değildir. Birçoğunun cinsel partneri vardır ve onlar için ihtiyaç halinde kürtaj yaptıramamak bir sorundur. Kürtajı, üreme sağlığında sıklıkla komplikasyonlara neden olan yasadışı yollardan yaptırmak zorundadırlar (Tolstokorova, 2008).

Kadın göçmenlerin duygusal refahı da uzmanları ilgilendiren bir konudur, çoğunlukla aşırı stres ve duygusal baskı koşullarında çalıştıkları fakat ailelerinden ayrı oldukları da hesaba katıldığında, zorluk ve kriz zamanlarında duygusal ve ruhsal koruma geliştirmeleri oldukça zordur. Bu tür koşullarda, duygusal ve ruhsal sağlık sorunlarıyla karşılaşmaları hiç garip değildir. Bu kapsamda, Dış İşleri'ne bağlı Ukrayna Parlamento Komitesi, 1999 yılından başlayarak, İtalya'da çalışan Ukraynalı kadın işçilerin hastaneye yatırılma oranlarında 10 kat artış olduğunu bildirmiştir. (NIC, 2006). İtalya'da psikolojik açıdan elverişsiz ortamlarda çalışan birçok kadın göçmende, eve dönene kadar, fiziksel rahatsızlıklar hariç, paranoya, kapalı alan korkusu, saldırganlık ve diğer ruhsal rahatsızlıkları kapsayan "İtalyan Sendromu" (Tolstokorova, 2009b) denilen bir hastalık görülmeye başlamıştır.

Bu nedenle, hibelerin etkisi her zaman çarpıcı değildir, evde kalan aile üyelerinin sağlık hizmetleri ihtiyaçları için çok kullanılsa da, göçmenlerin kendi sağlığına yönelik yurt dışındaki elverişsiz çalışma koşullarından dolayı meydana gelen hasarları karşılamak için kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle, her zaman "sağlık hizmeti payı" getirmemekte, fakat göçmenlerin sağlığında meydana gelen bozulmalara ek olarak, göç sırasında yaşanan olaylar için de bir ücret olarak hizmet edebilmektedir.

4.4. Uluslararası ailelerde cinsiyet eşitliğini teşvik konusunda hibelerin rolü

Röportajlarımızda, kadınlarla alakalı konularda uzman kişiler, kadın göçünün aşırı ebeveyn kontrolünden ya da başarısız evliliklerden kaçış için bir fırsat olduğunu belirtmişlerdir. Bu tür olaylarda göç, kadınlara “geleneksel ve ataerkil otorite altında yaşadıkları koşullardan kendi hayatları üzerinde daha büyük bir otorite kurmalarına izin verilen koşullara geçiş” için bir fırsat sağlamıştır (BM, 2006).

Uzman (1): “Burada zirai alanda çalışan bir köylü kadın, çok sıkı çalışmasına rağmen çok fazla kazanamaz. Tabi ki, durum değiştiğinde, diğer iş koşullarında çalışmaya başladığında, tavırları değişir, bu da onun zihniyetini değiştirir. Yani, kadın eve döndüğünde, daha önceden yaşadığı gerçekleri kabul etmez, çünkü zihniyeti ve algılaması değişmiştir. (Bir devlet araştırma enstitüsünde, göç konusunda bir uzmanla yapılan röportaj. Kiev, 24. 07. 2009).

Uzman (2): “Köyde bir kadın sıkı çalışır, zira durumu biliyorsunuz. Ve yurt dışına çıktığında, kendisine oldukça farklı davranıldığını görür. Bu nedenle evde yaşadığı aynı durumlarla tekrar karşılaşmak istemez. Gördüğünüz gibi, bu bir güçlendirme etkisidir. Bu ailelerin çökme nedenlerinden biridir. Çünkü kadın güçsüz olduğu o koşullara geri dönmek istemez [...]. Çünkü eve döndükten sonra çocuklarına farklı standartlarda yaşamının imkansız olduğunu anlatacaktır. Kocasından gördüğü muameleyi ileride kendi kızının da görmesini istemeyecektir.” (Ukrayna Diasporası’na bağlı bir düşünce kuruluşu müdürüyle yapılan röportaj. Lviv, 01. 07. 2008).

Fakat bu durum bazı kadınlar için doğru olmasına rağmen, diğer röportajlar göçün kadınlar üzerindeki güçlendirici etkisinin göreceli olduğuna yönelik önceki bulgularımızı doğrulamıştır (Tolstokorova, 2008; Tolstokorova, 2009b; Tolstokorova, 2010a). Buradaki çelişki, hibelerin göçmen kadınların daha fazla finansal özgürlük ve kendine güven elde etmesini sağlamasına rağmen, uluslararası ailelerde kadın açısından ne daha fazla mali demokrasiye ne de cinsiyet eşitliğine yol açmamasıdır. Yabancı istihdamı, sadece annenin yükünü iki katına çıkartmaktadır, fakat kocaları aile bütçesine yapmaları gereken katkıyı azaltmak veya bundan tamamen kaçınmak için kadınların ekonomideki yönetsel rollerini kullanırken, kadınların geçim temin eden rolü üstlenerek çocuklarına karşı daha fazla finansal mesuliyet alması gibi durumlar finansal bağımsızlığa engel olmaktadır. Üstelik bazı durumlarda kadınlar, eski eşlerinin annelik duygularını aynen uygulamaya çalışan eski kocalarına çeşitli şekillerde finansal açıdan bağımlı kalabilmektedirler. Diğer çalışmamızda da gösterildiği gibi (Tolstokorova, Ryndyk, 2010), katılımcı gözlem ve aile işlerine hizmet memurlarıyla ve Chortkiv ilçe devlet idaresi başkanlarıyla yapılan gayri resmi röportajlar süresince, oradaki mahkemelerin, kocalarını alkol bağımlılığı ya da diğer anti-sosyal davranışlar nedeniyle, babalık haklarından mahrum etmeye çalışan göçmen kadınlar yüzünden bu tür hukuk davalarıyla dolu olduğunu öğrendik. Tüm bu erkekler babalık görevlerini yerine getirmede başarısız olmalarına rağmen, eşlerine şantaj yaparak ebeveyn otoritelerini sürdürmektedirler. Örneğin, eski eşlerine çocuklarını yaz tatili için bile olsa alıp yurt dışına çıkarmalarını sağlayacak bir izin belgesi vermeyi reddetmekte ve bu kadınları uzun süre boyunca yalnızlığa terk etmektedirler. Bu kocalar sıklıkla, çocukları üzerindeki babalık haklarından (ve görevlerinden) resmi olarak vazgeçmeleri nedeniyle eski eşlerinden ceza ödemeleri yönünde talepte bulunmaktadırlar. Bu ihtilafların arkasında yatan mantık, çocuklarını bedavaya kaptırmak istemeyen babaların çocuklarına olan duygusal bağları değil, çocukları üzerindeki haklarından vazgeçtikleri için paylarına düşen “yardım”ı elde etmeye yönelik ticari istekleridir. Bu olaylar yalnızca göçmenlerin ailelerindeki cinsiyet rollerinin değişimini değil, aynı zamanda uluslararası ailelerdeki akrabalık ilişkilerinin de ticari hale geldiğini de kanıtlamaktadır.

Bu bağlamda araştırmamız, kadınların Batı demokrasilerinin aşırı eşitlikçi kültürlerinin etkisinden kalarak elde ettikleri finansal bağımsızlık ve “cinsiyet eşitliği hibeleri”nin, illa ki güçlendirici etki oluşturmadığını, fakat kadınlar üzerinde ailelerine ya da eski kocalarına daha çok bağımlı olma gibi tam tersi bir yönde bir etki yapabileceğini göstermektedir.

5. Özet ve Sonuçlar

Röportajlarımız hibelerin, ekonomi ve sosyal sürdürülebilirliğe ulaşma konusunda, Ukraynalı aileler için bir yardımcı olduğunu göstermiştir. Hibeler, uluslararası ailelere yoksulluktan kurtulma ve finansal güvence sağlama imkânı sağlamakta, bu sayede de ileride kaçınılmaz hale gelebilecek finansal kısıtlamaların önüne geçme fırsatı sunmaktadır. Hibeler, göçmenlerin çocuklarına eğitsel imkânlar sağlama konusunda önemli bir rol oynamakta, bu sayede de onlara sağlam bir zemin ve geleceğe yönelik kendilerini gerçekleştirme imkânı sağlamaktadır. Kadınlara göre göç, aşırı ebeveyn kontrolünden ya da başarısız evliliklerden kaçmak için bir fırsattır. Yurt dışında biriktirilen paralar, uluslararası ailelere sağlık güvenliği konusunda önemli katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda, hibelerin uluslararası ailelerin finansal ihtiyaçlarının belli bir kısmını, yani aile için en önemli olan günlük ihtiyaçları karşıladığı görülmüştür. Hibelerin kadınlar üzerinde finansal gelişmeye yönelik güçlendirici etkisi biraz daha görecelidir, özellikle emeklilikten sonra finansal güvence temin etmeleri için yeterli finansmanı dahi sağlamamaktadır. Hibeleri gönderen kadınlara gelince, finansal açıdan bağımsızlıkları ve yurt dışında çalışmalarından dolayı “cinsiyet eşitliği hibeleri” daha fazla olsa da, bu durum onlara da her zaman için tam yetki ya da aile içinde eşitlik sağlamamakta, hatta birçok olayda onlar üzerinde tam tersi etki yapmakta, ailelerine ve eski eşlerine daha fazla bağlı kalmalarına neden olmaktadır. Hibelerin göçmen çocuklarının üniversite masraflarına yatırılması, yurt dışından gelen finansal katkılara yönelik daha çok tüketime dayalı davranışlar sergilemek ve bu paralardan profesyonel amaçlı faydalanmamak gibi yaklaşımlarda bulunan çocuklar tarafından, bu durumun sonradan istismar edilmesiyle sonuçlanabilmektedir. Uluslararası ailelerdeki sağlık hizmetleri sorunlarına çözüm getirmeye yönelik katkıları ile ilgili alan çalışmamız, hibelerin birçok durumda aile üyelerinin fiziksel iyiliğini korumaktan ziyade, yalnızca göçmenlerin düşük maaşlı işlerde, elverişsiz koşullarda çalışmalarından ötürü ortaya çıkan sağlık sorunlarını telafi etmek üzere görev yaptığını göstermiştir.

Dolayısıyla, genel sonuç, hibelerin Ukraynalı uluslararası ailelerin sosyoekonomik sürdürülebilirliğine açıkça katkı sağlamasına rağmen, etkisinin göreceli olduğu ve ailenin sosyal fonksiyonlarını baltalamak (Tolstokorova, 2009b), akrabalık bağlarına zarar vermek (Tolstokorova, Ryndyk, 2010) ve ailenin çözülmesi gibi göçün uluslararası aile alanında yarattığı yıkıcı etkileri zorlukla telafi ettiği yönündedir.

KAYNAKÇA

- Atamanov, A., Luecke, M., Mahmoud, T. O., Mogilevsky, R., Tereshchenko, K., Tourdyeva, N. A., Uzagalieva, A., Vavryshchuk, V. (2009). Income and Distribution Effects of Migration and Remittances: An Analysis based on CGE Models in Selected CIS Countries. CASE Network Reports, No 86.
- Boehm, D. A. (2008). “For My Children”: Constructing Family and Navigating the State in the U.S. Mexico Transnation. *Anthropological Quarterly*, 81 (4), sf. 777-802.
- Bryceson, D., Vuorela, U. (2002). Transnational Families in the Twenty-first Century. *The Transnational Family. New European Frontiers and Global Network.* /Eds. Bryceson, D., Vuorela, U. Oxford and New York: Berg Yayıncılık Ltd., sf. 3-30.
- Morokvasic, M. (2008). Crossing Borders and Shifting Boundaries of Belonging in Post-Wall Europe. *A Gender Lens*. Retrieved Haziran 10, 2008 Bkz. <http://www.migrationonline.cz/themes/gender/>
- Crisis Group interviews, NGO leader and local expert on migration. (2009). Duşanbe, Kasım 2009; civic leader, Moskova, Ekim 2009.
- Fedorak, Z. (2007). Nashi sered chuzh [Ours among the aliens]. *Status. Ekonomichni novyny* [Status. Economic News] 20 Eylül, 2007 de düzeltilmiştir. Bkz. <http://status.net.ua/material?id=496429> (Ukraynaca)
- Fedyuk, O. (2009). Death in the Life of Ukrainian labor migrants in Italy. 14 Nisan 2010’da düzenlenmiştir. bkz. http://aa.ecn.cz/img_upload/6334c0c7298d6b396d213ccd19be5999/OFedyuk_DeathinthelifeofUkrainian-labormigrantsinItaly_1.pdf
- Gajduky, A. (2007). Migracijny capital v Ukrajin: Pryhovana real’nist’ [Migratory capital in Ukraine: A concealed reality]. *Dzerkalo tyzhnya* [Mirror of the Week], Kyiv, 15 (644) 20 Eylül 2007’de düzenlenmiştir. Bkz. <http://www.dt.ua/2000/2020/56473/> (Ukraynaca).
- GFK Ukraine. (2008). The Contribution of Human Resources Development to Migration policy in Ukraine. (Taslak). Kiev. 12 Ocak 2009’da düzenlenmiştir. Bkz. [http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/%28getAttachment%29/A00CF64FCA5D200BC12574B90055DB51/\\$File/NOTE7WBHPM.pdf](http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/%28getAttachment%29/A00CF64FCA5D200BC12574B90055DB51/$File/NOTE7WBHPM.pdf)
- Góra, M., Rohozynsky, O. (2009). Restructuring and Social Safety Nets in Russia and Ukraine – Social Security

Influence on Labour Mobility: Possible Opportunities and Challenges. CASE Network Studies and Analysis, 397. IBON EDM (2009). The Myth of Migration for Development. Vol. 8, No. 4, Temmuz-Ağustos.

IFAD (2007). Sending money home. Worldwide remittances flows to developing and transition countries. International Fund for Agricultural Development. Rome. 12 Ocak 2008'de düzenlenmiştir. Bkz. <http://www.ifad.org/events/remittances/maps/brochure.pdf>

Kapur, D. (2004). Remittances: The New Development Mantra?. G-24 Müzakere Dökümanı. 29, UN Conference on Trade and Development. Geneva: Birleşmiş Milletler.

Kyiv Post (2007). İşçi göçü 8.4 milyar dolar kazanç getirir, 25 Ekim, sf. 1.

Lakiza-Sachuk N. (2001). Labour Migration, Migrants' Health and Strategies of Development of Civilized Democratic Society in Ukraine, In: Changes in Consciousness of Ukrainian Society on the Millenniums Transition. IREX, Kiev, sf. 45—51 (Ukraynaca)

Malynovska O. (2006). **Caught Between East and West, Ukraine Struggles with its Migration Policy Online. Migration online.** 22 Eylül 2007'de düzenlenmiştir. Bkz. <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=365>.

Malynovska O. (2004). International Migration in Contemporary Ukraine: trends and policy, In: Global Migration Perspectives, No 14, Ekim, Geneva: Global Commission on Internationalization.

Massey, D. S., Parrado, E. (1994). Migradollars: The Remittances and Savings of Mexican Migrants to the USA. Population Research and Policy Review 13 (1), sf. 3–30.

MLSPU, TSAT. (2002). Trudova mighracia naselennya Ternopil'skoi oblasti: kil'kisny ta geografichny aspekty [Labour Migration of Population in Ternopil' region: quantitative and regional aspects]. Ministry for Labour and Social Policy of Ukraine, Ternopil Devlet Yönetimi. Ternopil: Liderlik (Ukraynaca).

NIC (2006). Infomacija: 18% nacelennya Ukrainy pracyue za kordonom [Information: 18% of Ukrainian population work abroad]. 20 Aralık 2006'da düzenlenmiştir. Bkz. <http://nic.co.ua>

OECD (1998). DAC Source Book on Concepts and Approaches Linked to Gender Equality. Paris: OECD Development Assistance Committee.

Pinnawala, M. (2008). Engaging in Trans-local Management of Households. Aspects of Livelihood and Gender Transformations among Sri Lankan Women Migrant Workers. In: Gender, Technology and Development, Cilt. 12, No. 3, sf. 439-459.

Parkhomenko N., Starodub, A. (Eds.) (2005). Ukrains'ka trudova mighracia do krajin Evropejskogho Sojuzu u dzerkali sociolohgii [Ukrainian labour migration to the EU countries as mirrored by sociology]. Kiev: CFCPU, Institut Spraw Publicznych, PAUCI (Ukraynaca)

Parreñas, R. S. (2005). Long distance intimacy: class, gender and intergenerational relations between mothers and children in Filipino transnational families. Global Networks, No 5 (4), sf. 317–336.

Pribytkova, I. (2003). Trudovye migranty v social'noy ierarkhii ukrainskogo obschestva [Labour Migrants in the Social Hierarchy of the Ukrainian Society]. Sociologia: teoria, metody, marketing [Sociology: theory, methods, marketing]. Kiev, 1, 109–124 (Rusça)

Ramirez, C. Dominguez, M.G., Morais, J. M. (2005). Crossing Borders: Remittances, Gender and Development, Haziran 2005 Çalışma Kağıdı. New York: The United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women.

Ribas-Mateos, N. (2008). Gender, Remittances and Development: The Case of Filipino Migration to Italy. Final Özeti Alan Çalışması Raporu. UN-INSTRAW, Santo Domingo, Dominik Cumhuriyeti, Eylül.

Roberts, B., and K. Banaian. (2004). "Remittances in Armenia: Size, Impacts, and Measures to Enhance Their Contribution to Development." USAID, Yerevan, Ermenistan April 14 Nisan 2009'da düzenlenmiştir. Bkz: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADB948.pdf

SIFY (2004). Osoblyvosti zovnishnyoi trudovoi migracii molodi v suchasnyh umovakh [Specificities of External Labour Migration of Youth in Current Conditions]. Kyiv: State Institute for Family and Youth (Ukraynaca).

Tikhonova, N. (2003). Fenomen gorodskoy bednosti v sovremennoj Rossii [The Phenomenon of Urban Poverty in Modern Russia], Moscow: Letny Sad.

Tolstokorova, A. (2008). *Locally Neglected, Globally Engaged: Ukrainian Women on the Move*. Technologies of Globalization. International Conference Proceedings (Eds. Anderl, Reiner, Arich-Gerz, Brund, Schmiede, Rudi), Technical University Darmstadt, 44-61.

Tolstokorova, A. (2009a). Who Cares for Carers?: Feminization of Labor Migration from Ukraine and its Impact on Social Welfare. International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs Cilt. XVIII, No. 1, 62-84.

Tolstokorova, A. (2009b). Costs and Benefits of Labour Migration for Ukrainian Transnational Families: Connection or Consumption? Les cahiers de l'URMIS (University of Nice-Sophia Antipolis, France). Circulation migratoire et insertions économiques précaires en Europe, No 12, Haziran, 2009. Bkz: <http://urmis.revues.org/index868.html>

Tolstokorova, A. (2010a). Where Have All the Mothers Gone? The Gendered Effect of Labour Migration and Transnationalism on the Institution of Parenthood in Ukraine. The Anthropology of East Europe Review. Special Issue "Gender in Postsocialist Eastern Europe and the former Soviet Union", Cilt. 28, No 1, sf. 184-214.

Tolstokorova, A. (2010b). Bitter Berries of Better Life: Socio-Demographic Costs of Labour Migration for the Ukrainian society, In: ENQUIRE Online Journal. Stories of Migration: Research, Theories and Everyday Lives.

- (Eds.) Samuel Okyere, Roda Madziva, Joe Greener and Sue Brown, 5. Baskı. School of Sociology & Social Policy, Nottingham Üniversitesi BK, 2010, sf.68-94. Bkz: <http://www.nottingham.ac.uk/Sociology/Prospective/Postgraduate/ENQUIRE/ENQUIRE-Edition-5.aspx>
- Tolstokorova, A., Ryndyk, O. (2010). *Femina mobilis, familia dynamica: Effect of Labour Migration on Ukrainian Women and Family*. Proceedings of the KCTOS Conference, Viyena, Avusturya, 6-7 Aralık 2007 (yakında çıkacak). TSIA Elkitabı (2008).
- UN (2006). 2004 World Survey on the Role of Women in Development. Women and International Migration. New York.
- UNIFEM (2006). *The Story Behind the Numbers: Women and Employment in Central and Eastern Europe and the Western Commonwealth of Independent States*. Bratislava.
- UN-INSTRAW (2006a). *The Development potential of remittances: A gender perspective*. Santo Domingo, Cumhuriyeti.
- UN-INSTRAW (2006b). *Gender, remittances and development: the case of women migrants from Vicente Noble, Domini Cumhuriyeti*. Santo Domingo, Dominik Cumhuriyeti.
- UN-INSTRAW (2007). *Remittances. Working Paper Four*. Santo Domingo, Dominik Cumhuriyeti.
- UN-INSTRAW (2008). *Results of the Virtual Discussion Gender, Migration, Remittances and Development: Towards a Participatory Research Framework*, 8 Eylül – 3 Eim, 2008. Santo Domingo, Dominik Cumhuriyeti.
- Women's Perspectives (2003). *Reasons and Consequences of Ukrainian Women's Work in Italy*. Unpublished report, Lviv (Ukraynaca).
- Dünya Bankası (2006). *Report. Migration and remittances: Batı Avrupa ve eski Sovyetler Birliği*./ Eds. Mansoor A., Quillin B. Dünya Bankası, Avrupa ve Orta Asya.
- Dünya Bankası (2008). *Migration and Remittances Factbook*. By Dilip Ratha and Zhimei Xu. Migration and Remittances Team, Development Prospects Group. 12 Aralık 2009'da düzenlenmiştir. Bkz. www.worldbank.org/prospects/migrationandremittances
- Yarova, O. (2006). *The migration of Ukrainian women to Italy and the impact on their family in Ukraine. Migration Process in Central and Eastern Europe: Unpacking the Diversity*/ Eds. Szczepanikova, A., Canek, M., Grill, J. Multicultural Centre Prague tarafından basılmıştır. sf. 38-41.
- Zurabishvili, T., Zurabishvili, T. (2010). *The Feminization of Labour Migration from Georgia: The Case of Tianeti*. Laboratorium, No 1, sf. 73-83.

TÜRKİYE’DE GENÇLERİN SOSYAL DIŞLANMASI İLE MÜCADELE POLİTİKALARINDA AB PERSPEKTİFİNDE YENİLİKÇİ MODELLERİN ÖNEMİ

Dr. Binhan BERKSOY OĞUZ

İstanbul Kültür Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
b.oguz@iku.edu.tr

Nebile KORUCU GÜMÜŞOĞLU

İstanbul Kültür Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
n.gumusoglu@iku.edu.tr

Özet

Avrupa 2010 Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmayla Mücadele Yılı seferberlik politikalarının odak noktasında olan gençlerin yoksulluğu ve işsizliği ise bugün Avrupa’nın olduğu kadar aday ülke Türkiye’nin de karşı karşıya olduğu temel sorunların başında gelmektedir.

Gençlerin yoksulluk ve sosyal dışlanma nedenlerinin AB-Türkiye mukayesesine dayalı bu çalışma ile farklılıkların ortaya konması Türkiye’ye AB ile aynı sosyal modelin dayatılamayacağını gösterecek sonuçlara katkıda bulunmaktadır.

İncelenen ortak noktalar ise AB’de gençlerin yeni beceri ve meslek edinmelerini kolaylaştıran ve uzun dönemli işsizlikle mücadelede etkin yenilikçi modellerin incelenmesi gereğini ortaya koymuştur. AB ile uyumlu ancak Türkiye’ye özgün sosyal katılımcı bir “Ulusal Genç İstihdamı Politikası” na katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB, Türkiye, Gençlerin yoksulluğu, İşsizlik, sosyal dışlanma, sosyal katılımcı

Abstract

The idea of the project is a benchmark between Europe and Turkey’s youth people social exclusion; the goal is to open dialogue between experts from authorities, organisations and institutions at regional and local level in Turkey and in Europe in order to share experiences and discuss different measures and initiatives, for promoting inclusive labour markets and tackling long term unemployment of youth people.

Keywords: EU, Turkey, Youth poverty, unemployment, social exclusion, social inclusion.

I. GİRİŞ

Dünya genelinde 2008'den bu yana krizin en çok tartışılan konu olduğunu, OECD ülkelerinde, ABD'de ve Avrupa'da özellikle krizin yol açtığı işsizlik ve yoksulluk gibi sorunların gündemin ilk maddesi olduğunu görüyoruz. Küresel kriz tüm dünyada olduğu gibi ABD'de de küresel krizin yoksulluk üzerindeki etkisi ürkütücü rakamlara ulaştırmıştır; son dönemde ABD Sayım bürosu görevlilerinin yaptığı bir açıklamada ABD'de yoksulların oranı 2009'da %13.2'den %14.3'e yükselmiştir. Son 51 yılın en yüksek yoksul rakamı olan 43.7 milyon insana ulaşılmıştır. Her 7 kişiden biri yoksul duruma gelmiştir¹. Türkiye'de ise, adeta 2001 yılı sonrası yakalanmış olan istikrarı kaybetmemek güdüsüyle, AB ve ABD gündemine oranla krizin çok daha az anıldığını tespit edebiliyoruz. Bu nedenle, AB'de krizin yol açtığı işsizlik, yoksulluk artışı gibi sorunlar gündemin birinci maddesi olarak kalırken, Türkiye'de göreceli olarak çok daha az yer edinebildi; bu da çözüm tartışmalarının ve acil tedbirlerin alınmasının ötelenmesi sonucunu doğurmuş olabilir endişesinin yaygınlaşmasına sebep olmaktadır.

Türkiye, Avrupa Birliği ülkelerinden çok daha önemli bir yoksullukla karşı karşıyayken çocuk yoksulluğunda OECD birincisi olurken, genç ataletinde OECD'de en yüksek orana sahipken yoksullukla ve yoksullukla mücadeleyle ilgili duyarlılığın yaratılması açısından Hükümet, STK'lar ve diğer sosyal tarafların çok daha büyük bir çaba harcanmış olması beklenmektedir. Yoksulluğun başlıca sebeplerinden biri olan işsizlik AB geneline göre çok daha yüksektir ama yapısal ve kronik bir hale gelme noktasında olan işsizlik ve yoksullukla mücadele yöntemlerinin Avrupa'ya göre çok daha az tartışılıyor olması tezatlı ve vahim bir durum olarak karşımızdadır.

Türkiye'yi AB ülkelerinden ayırtıran en önemli özelliklerinden biri yüksek genç nüfusedir ve Türkiye'nin çalışma çağındaki nüfusu önümüzdeki on yılda her yıl 800.000'in üzerinde artmaya devam edecektir. Bu "üretken nüfus"un artan bir sosyo-ekonomik baskı ve gerilim kaynağı olmaması için gençlerin çalışma dünyasına en uygun biçimde eğitimi, meslek edinmelerinin sağlanması ve işgücü piyasasının bu gençlere daha fazla ve iyi iş yaratması Türkiye'nin istikrarı açısından hayati önem taşımaktadır.

Bu nedenle gençlerin yoksulluğu ve sosyal dışlanması konusunda gençlerin çalışma dünyasından dışlanması ve çalışırken ki yoksulluğu boyutunda duyarlılık yaratılması birincil önem taşımaktadır.

Genç işsizliği ve çalışan yoksul gençlerin sayısının yükselmesi Türkiye'nin istikrar, eşitlik ve rekabetçilik hedeflerini tehdit edecek, yani AB'ye mukayese ile çok daha büyük bir toplumsal doku bozukluğuna da yol açacak bir tehlikedir.

II. AB'de de gençlerin sosyal dışlanması

AB'de nüfusun % 16'sı yani 79 milyon insan, her 5 çocuktan 1 tanesi, ülkelerinin orta gelir düzeyinin % 60 kadar altında yaşadıklarından yoksulluk riski ile karşı karşıyadır. Ayrıca, Avrupalıların % 17'si, kaynak sıkıntısı nedeniyle, maddi yoksunluk içerisinde. Avrupalıların % 84'ü son 3 yılda yoksulluğun kendi ülkelerinde arttığını düşünmektedirler. (AB Komisyonu "Eurobarometer survey on poverty and social exclusion" 2009)

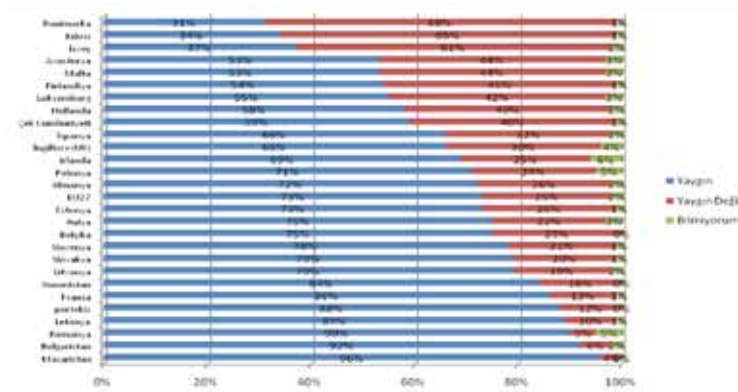
İnsanların % 24'üne göre, kaynak yetersizliği nedeniyle içerisinde bulundukları toplum hayatına katılamayanlar kendilerini yoksul hissetmektedirler. Ayrıca, 2009'da "Eurobarometer survey on poverty and social exclusion" anketine katılanların % 22'si yoksulluğu içerisinde bulundukları toplumda temel gereksinimlere ulaşamamak olarak tanımlarken, % 21'i de yoksulluğu iane ve kamu yardımlarına muhtaçlık olarak algılamaktadır. Ankete konu kişilerin sadece % 18'i yoksulluğu aylık zorunlu harcamaları içeren yoksulluk sınırı altında olanlar olarak tanımlamaktadır.

AB araştırmasına katılanların % 73'ü yoksulluğun ülkelerinde yaygın olduğunu düşünmekle birlikte yaygınlığın boyutu ile ilgili algılama ülkelere önemli değişiklikler göstermektedir².

¹ www.dunyagazetesi.com

² EU Commission, Eurobarometer survey on poverty and social exclusion, 2009

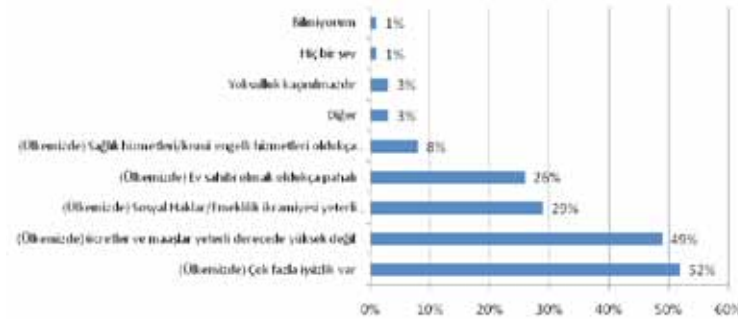
Grafik 1. AB’de yoksulluk algılaması: Ülkemizde yoksulluk.?....

Kaynak: EU Commission, Eurobarometer survey on poverty and social exclusion 2009

Yoksulluk algılaması kişisel ve toplumsal olgularla açıklanabilmektedir. Yüksek işsizlik ve yetersiz ücret/maaş yoksulluğun “toplumsal” açıklamasında başta gelen öğelerdendir. Yetersiz sosyal güvenlik ve emeklilik ödenekleri ve insana yaraşır bir konuttan yoksunluk insanların kendilerini yoksul hissetmesinde son derece önemlidir.

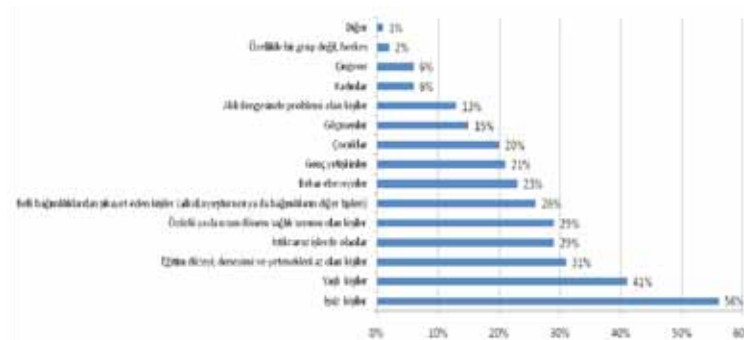
Grafik 2. AB'de yoksulluk algılaması: Sizce aşağıdaki sosyal faktörlerden hangi ikisi insanların yoksulluk nedenini en iyi açıklar?

Kaynak : EU Commission, Eurobarometer survey on poverty and social exclusion 2009

En dikkat çekici nokta ise eğitimsizlik, mesleki beceriden yoksunluğun insanların yoksulluğa düşmesinin başlıca nedenleri arasında sayılmasıdır.

Grafik 3. AB’de yoksulluk algılaması: Sizce yoksul insanların kendileri için düşünecek olursanız aşağıdaki sebeplerden hangi ikisi onların neden yoksul olduklarını en iyi açıklamaktadır? (En fazla 2 cevap veriniz)

Kaynak : EU Commission, Eurobarometer survey on poverty and social exclusion 2009

Ankete katılanların % 56'sı yoksulluk riskinin en yüksek olduğu kesim olarak işsizleri gösterirken, % 41'i yaşlılara, % 31'i ise eğitimsizlere işaret etmektedir.

Grafik 4. AB'de yoksulluk algılaması: Sizce ülkenizde aşağıdaki nüfus gruplarından hangileri en çok yoksulluk riskiyle karşı karşıyadır?

Kaynak: EU Commission, Eurobarometer survey on poverty and social exclusion 2009

AB-27'de, üye ülkeler arasında önemli farklılıklar olmasına rağmen, 18-24 yaş arası gençlerin her 5 tanesinden 1'i yoksulluk tehlikesi altındadır (% 20). Kuzey ülkelerden Danimarka'da % 34, İsveç'te % 27 gibi yüksek oranlara çıkmış olan bu genç yoksulluğu Slovenya gibi "güney" ülkelerinde % 9 gibi düşük bir değerdedir.

Tablo 1. AB, yoksulluk riski sosyo ekonomik verileri, 2007

1. İşsizlik ve Büyüme													
EU-ROS-TAT	GSYH Büyüme Oranı*	GSYH kişi başına**	EU-ROS-TAT	İşgücü Oranı (% -15-64 yaş)					EUROS-TAT	İşsizlik Oranı (% işgücünün)			
				15-64			15-24	55-64		15 +			15-24
				Toplam	Erkek	Kadın				Toplam	Erkek	Kadın	
2000	3.9	115.3	2000	62.1	69.2	55.2	28.6	30	2000	9.1	7.6	10.9	20.1
2005	1.9	110.8	2005	63.1	68.8	57.6	20.7	38	2005	9.7	8.8	10.7	22.7
2008f	0.7	105.7	2007	64.6	69.3	60	31.5	38.3	2007	8.3	7.8	8.9	19.4
* GSYH sabit fiyatlarla büyüme hızı (2000)-y yıllık bazda % değişim; ** GSYH kişi başına (EU27=100): f:tahmin													
2.Demografi ve Sağlık													
EU-ROS-TAT	Doğumda Yaşam Beklentisi		65 Yaşında Yaşam Beklentisi		Doğumda Sağlıklı Yaşam Beklentisi		Bebek Ölüm Oranı (2006 yerine 2007)	WHO-OECD	Toplam Sağlık Harcaması (%GSYH)	Kamu Sağlık Harcaması (% TSH)*	Cepten Yapılan Harcamalar (%TSH)	EU-SILC	Sağlık için Beklenmedik Harcamalar (%- Nüfus)
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın							
1995	73.9	81.8	16.1	20.6	60	62.4		1995	9.9	79.7	7.6	-	-
2000	75.3	83	16.8	21.4	60.1	63.2	4.5	2000	9.6	79.4	7.1	2005	1.7
2006	77.3	84.4	18.2	22.6	62,7b	64,1b	3.8	2006	11.1	79.7	6.7	2006	1.5
s: Eurostat tahmini ; p: geçici; b: serideki kırılmalar													
*TSH: Toplam Sağlık Harcaması													
3. Harcamalar ve Sürdürülebilirlik													

Sosyal Koruma Harcamaları (Esspros) - fonksiyonel % toplam fayda									Age-related projection of expenditure (AWG)					
EU-ROS-TAT	Toplam harcamalar* (% GSYH)	Yaşlı olanlar ve hayatta kalanlar	Hastalık ve Sağlık Hizmetleri	İşsizlik	Aile ve Çocuk	Ev ve Sosyal Ayırışma	Engellilik	EPC-AWG	(2008) Yaşlı bağımlılık oranı Eurostat	Expenditure (% of GDP) Level in 2004 and changes since 2004				
										Toplam sosyal harcama	Kamu Emekli Maaşı	Sağlık Hizmetleri	Uzun dönemli Koruma	
1995	30.3	43.5	28.3	7.9	10	4.5	5.9	2004	25.3	26.7	12.8	7.7	0	
2000	29.5	44.4	28.8	7.2	9.1	4.7	5.9	2010	25.8	0	0.1	0.3	n.a	
2006	31.1	44.3	29.9	6.9	8.6	4.3	6.1	2030	39	1.9	1.5	1.2	n.a	
* including administrative costs								2050	44.7	2,,9	2	1.8	n.a	
4. Sosyal içirme ve emekli maaşı yeterliliği (Eurostat)														
Yoksulluk Oranı					Yoksulluk Riski				Gelir Eşitsizliği			Yoksulluk Riskinde Sabitlenen		
SILC 2007	Toplam	Children 0-17	18-64	65+	Toplam	Children0-17	18-64	65+	S80/S20				Toplam-sabit 2005 threshold	
Total	13	16	12	13	17	15	17	19	3.8			2005	13	
Male	12	-	11	12	17	-	18	19	-			2006	13	
Female	14	-	13	14	16	-	17	19	-			2007	13	
		İşsiz Hanelerde Yaşayan Bireyler			Uzun dönem işsizlik oranı				Erken Okuldan terk					
		Çocuk	% 18-59* yaş		% 15-64 yaş				% 18-23 yaş					
	toplam	Toplam	Erkek	Kadın		Toplam	Erkek	Kadın		Toplam		Erkek	Kadın	
2001	9.2	10.3	8.9	11.6	2000	2.9	2.4	3.6	2000	13.5		15	12	
2004	9.6	10.8	9.5	12.1	2004	3.9	3.5	4.3	2004	14.2		16.1	12.3	
2007	8.7	10	9	11.1	2007	3.3	3.1	3.6	2007	12.7		14.6	10.9	
* : öğrenciler hariç; i: metodolojideki değişiklik; b: serideki kırılmalar														
2007 SILC		Toplam	Erkek	Kadın	SILC 2007					Toplam	Erkek	Kadın		
Göreceli Gelir 65+		0.9	0.93	0.89	Toplam Çıkan kişinin Yerine İşe Alma Oranı					0.61	0.61	0.54		
Teorik çıkan kişinin yerine işe alma oranlarındaki değişiklik (2006-2046) - kaynak ISG														
Change in TRR in percentage points (2006-2046)								Varsayımlar						
Net		Net Yerine Koyma Oranı				Kapsama Oranı(%)			Destek Oranı					
Total	Toplam	Kanuni maaşlar	Tiplerine göre Kanuni Projeler*	Mesleki & gönüllü maaşlar	Tiplerine göre destekleyici projeler**	Kanuni maaşlar	Mesleki & gönüllü maaşlar	Kanuni Maaşlar (veya Sosyal Güvenlik	Mesleki & gönüllü maaşlar					
									Şu anki tahmin (2002)		Tahmin			
-18	-16	-16	DB	/	-	100	/	20	/		-			
* (DB: Tanımlı Yararlar; NDC: Ulusal Tanımlı Bağışlar; DC: Tanımlı Bağışlar) ; ** (DB/DC)														

Kaynak: Eurostat

III. Türkiye’de yoksulluk ve sosyal dışlanmanın boyutları

Türkiye’nin AB düzeyinde, sosyal içirme belgesi gibi, ortak belgeleri kullanması Türkiye’deki yoksulluk ve sosyal dışlanmanın boyutlarının karşılaştırmasını kolaylaştıracaktır. TÜİK “Hanehalkı İşgücü Anketleri”, yoksulluk sınırının belirlenmesi ve diğer sosyo-ekonomik analizler için kolaylıklar sağlamaktadır. TÜİK gelir dağılımı konusunda istatistik üretmeye 1987 yılında Hanehalkı Gelir

ve Tüketim Harcamaları anketi ile başlamış, 2006 yılından itibaren ise gelir dağılımı yanında yaşam koşulları, gelire dayalı göreceli yoksulluk ve sosyal dışlanma konularında bilgi derlemek üzere “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” isimli yeni bir çalışma başlatmıştır.

2007 yılı sonuçlarına göre son yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20’lik gruba göre 8.1 kat daha fazladır³. Gelir dağılımı eşitsizlik ölçüsü olan gini katsayısı 2007 yılında 2006 yılına göre 0.02 puanlık bir düşüş göstermiştir. Türkiye’de hane halkı başına düşen ortalama yıllık kullanılabilir gelir 2007 yılı sonuçlarına göre 18 827 YTL olarak hesaplanmıştır. **2007 yılı sonuçları eşdeğer hane halkı gelirine göre nüfusun % 20,6’sının yoksulluk sınırının altında olduğunu göstermektedir.**

TÜİK, 2008 yoksulluk çalışması sonuçlarına (1 Aralık 2009) göre ise Türkiye’de ulusal yoksulluk oranı % 17,11’dir ama bu oran Avrupa Birliği üyeleriyle karşılaştırmamıza yetmemektedir. Aynı yöntem, aynı istatistik veri tabanı kullanılmadığından, bunu gerçek karşılaştırmada kullanamıyoruz. Ancak, Türkiye’de ülke ortanca gelirinin % 60’ından daha düşük gelirle yaşayanlar diye tanımlanan yoksulluk oranı % 25’in üzerinde tahmin edilmektedir ve bu oran AB üyesi ülkeler arasında en yüksek orandır. (2005)⁴

Türkiye’nin işsizlik, gelir dağılımı bozukluğu ve bölgesel farklılıklarda AB standartlarını yakalaması sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadelede istenen seviyeye gelinmesinde ön koşul olarak görülmektedir. İşsizlik oranları karşılaştırıldığı zaman AB ile Türkiye arasındaki fark büyüktür.

AB’de işsizlik sosyal dışlanmada önemli rol oynuyor

Sosyal dışlanma hissi 2008 krizinin etkisi ile artmıştır ve bunun sebeplerinin başında hızlı bir şekilde yeniden artışa geçen işsizlik gelmektedir. AB-27 için 2008’de % 66,4’e yükselmiş olan çalışma hayatına katılım oranı 2009’un ilk çeyreğinde % 64,6’ya düşmüştür. Buna paralel olarak da Mart 2008’de % 6,7’lere kadar gerileyen işsizlik Haziran 2009’da 8,9’lara ulaşmıştır⁵. 1980’ler ile 1990’ların ortası arasında göreceli yoksulluk riski tüm AB ülkelerinde artmış, 2000’lerin ortasına değin de yeniden artmış veya aynı değerlerde kalmıştır. AB genelinde, çalışma yaşında olan yetişkin işsizlerin yoksulluk riski işi olanlara göre 3 kat fazladır. (% 27’ye % 8 gibi bir oran).

Ama söz konusu dönemde en önemli değişim **yoksulluk riskinin** giderek artan oranda ağırlıklı olarak **gençleri tehdit eder** olmasıdır.

AB genelinde 2008 yılında %15,4 düzeyinde olan 15-24 yaş grubu genç işsizliği 25-54 yaş arası yetişkin işsiz grubuyla karşılaştırıldığında, iki kat daha fazladır. Krizden en fazla nasibini alan bu 15-24 yaş grubundaki işsiz gençlerin aynı yaş grubundaki toplam nüfusa oranı 2008 yılında AB 27’de %6,9’dur. “Employment in Europe 2009” adlı AB Komisyonu tarafından yayınlanan raporda yer alan diğer bir olgu da genç erkeklerde işsizlik oranının genç kadınlara göre daha yüksek olmasıdır.

15-24 yaş grubu istihdamında 2008 yılında % 7,3 oranında bir küçülme yaşanmıştır; bu küresel krizden gençlerin daha fazla etkilenmesine sebep olan faktörlerin başında

-İşe alımların yavaşlamış olması

-Gençlerin kıdemli çalışanlara göre öncelikli olarak işten çıkarılması gelmektedir.

Oysa işsizlerin yoksulluk riski % 43’lere çıkmaktadır. Bu da işin yoksullukla mücadelede en etkin korunma yöntemi olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, işsizlerin sosyal güvencesi üye ülkelere göre önemli farklılıklar da göstermektedir. İşsizler için yoksulluk riski oranı Bulgaristan’da % 50 nin üzerinde olup, Almanya, Estonya, Litvanya, Letonya ve İngiltere’de de çok yüksektir. Üye ülkeler arası farklılıklar sosyal sigorta kapsamı, işsizlerin kategorisi ve mensup oldukları hane halkı türünden kaynaklanmaktadır.

³ (www.tuik.gov.tr).

⁴ Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü, Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı Temsilcisinin Katılımı ile Atölye Çalışması, 17 Nisan 2006, Pazartesi Bilgi Üniversitesi,

⁵ EU Commission, The Social Protection Committee, Manuscript completed in September 2009, GROWTH, JOBS AND SOCIAL PROGRESS IN THE EU A contribution to the evaluation of the social dimension of the Lisbon Strategy,

Türkiye’de genç işsizliği ve atıl genç oranının yüksekliği sosyal dışlanmanın daha önemli boyutta sorun olabileceğine işaret etmektedir.

TÜİK verilerine göre, gençlerin işgücüne katılım oranı artmaktadır; 2007 yılında %37,7 seviyesindeki oran, 2009 yılında %38,7’e yükselmiş; 2010 Haziran-temmuz-ağustos 3 aylık dönemde işgücüne katılma oranı %50 olmuştur.

Tablo 2. Türkiye’de Genç İşsizliği (15-24 yaş)		
Yıllar	İşgücüne katılma oranı %	İşsizlik oranı %
2009	38,7	25,3
2008	38,1	20,5
2007	37,7	20
2006	37,9	18,7
2005	38,7	19,3
2004	39,3	19,7
2003	38,4	20,5
2002	40,9	19,2
2001	42,1	16,2
2000	42,5	13,1

Kaynak: TÜİK, 2010

Genç işsizliği oranı ise 2007 yılı ortalamasında %20 iken oran 2009 yılında %25,3’e tırmanmıştır. 2010 Haziran döneminde ise genç işsizliğinin hafif bir iyileşme ile %19,1’e düşmesi ümit vericidir. Ancak, oranlar ciddi derecede yüksek olmaya devam etmektedir ve genç işsizlerin sayısı son bir yıl içinde 218 bin kişi artarak 1 milyon 148 bin kişi olmuştur.

Kentlerde genç işsizliği oranı 2007’de %27,3 seviyesindedir. Kentlerde genç işsizliği 2009 yılı Haziran döneminde %28,1 iken, 2010 yılında %23,1’e gerilemiştir. Ancak, bu hafif iyileşme sorunun büyüklüğünü gölgeleyememektedir; kentlerde neredeyse her üç gençten biri işsizdir.

AB ile mukayesede sorunun Türkiye’de çok daha acil çözüm beklediğine işaret eden bir diğer olguda atalet (inactivity) oranıdır.⁶; AB genelinde % 7, OECD genelinde % 9 olan bu oran Türkiye’deki gençlerde % 35 olup, OECD ülkeleri arasında en yüksek orandır.

AB ve Türkiye’de bir işi olmak da yoksulluk riskine karşı bir garanti teşkil etmiyor ve “çalışan yoksullar” riskli kategorinin büyük bir çoğunluğunu oluşturuyor.

AB’de 2007 yılında, çalışanların % 8’i yoksulluk sınırının altında yaşamaktaydı. Çalışan yoksullar, risk altındaki çalışma çağındaki kişilerin 1/3’ünü oluşturmaktadır. Sonuç olarak, birçok ülkede çocuk yoksulluğuna sebep olan faktörlerin başında çalışanların yoksulluğu gelmektedir. Çalışan yoksulluğu ücret düşüklüğü, mesleksizlik, geçici, düzgün olmayan (precaire) işler ve gönüllü olmayan yarı-zamanlı işler gibi çalışma şekillerine bağlıdır.

Hane halkı yapısı da çalışan yoksulluğunda etkili olmaktadır; bir kişinin kazancına bağlı olan hane halkı tipi, veya az saat çalışan bireylerden oluşan hane halkı bunlara örnektir.

Türkiye’de de sadece işsizlik değil, işsizliğin nasıl yaşandığı, çalışanların durumu da çok farklı tablolar çıkarıyor. Çalışan yoksulluğu, yani çalışanların arasındaki yoksulluk oranının yüksekliği de çok önemli bir sorun teşkil ediyor.

-TÜİK verilerine göre 2008 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı % 5,93 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 28,56, işverenlerde % 1,87, kendi hesabına çalışanlarda % 24,10 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 32,03 olmuştur.

-En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı 2007

6 OECD’de eğitime devam etmeyen ya da çalışmayan gençlerin durumunu belirtmek için kullanılan bir kavramdır.

yılında % 32,05 iken, 2008 yılında % 37,97 olarak tahmin edilmiştir. Sanayi sektöründe çalışanlarda 2008 yılında yoksulluk oranı % 9,71 olarak hesaplanırken, bu oran hizmet sektöründe çalışanlarda % 6,82 olmuştur. 2008 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı % 13,73 iken, iş arayan fertlerin yoksulluk oranı % 17,78'dir. (TÜİK, 2008 YOKSULLUK ÇALIŞMASI SONUÇLARI, 1 Aralık 2009)

Verilerden de görüldüğü üzere Türkiye'de önemli bir kesim bir işte çalışmasına rağmen yoksulluk sınırının uzağına gidememiş olmaları - adete bir "çalışan yoksul" kesimin oluşması - dikkate alınması gereken çok önemli bir olgudur.

Çalışan kesimlerin yoksullaşması özellikle kentlerde çarpıcı boyutlardadır.

Ücret düzeylerinin düşmesine karşın özellikle metropollerde toplumsal hizmetlerin ticarileşerek paralı hale gelmesi, çalışan kesimleri yoksulluk sınırının altına çekerken, işsizler, diğer çalışamayan engelliler, yaşlılar, çocuklar ile kadınlar ve gençler gibi ev içi emeği ücretsiz olan kesimler yoksulluk düzeyinin en altında yer almaktadırlar.

Kentlerdeki yoksulluk iş türlerinin büyük bir kesiminin geçici, güvencesiz ve kayıtdışı olması ile de ilintilidir.

Türkiye'de AB'den farklı olarak ekonomik büyüme yeterli istihdam yaratamamaktadır.

2001 krizi sonrasındaki istikrarlı büyüme sürecinin dahi genç işsizlik oranında kayda değer bir gerileme getirememesi üzerinde önemle durulacak bir olgudur. Ekonomik göstergelerin son derece olumlu bir büyüme sergilediği dönemde 2000-2005 döneminde istihdam ve işgücü piyasasındaki gelişmeler olumsuz yönde olmuştur:

- GSYİH yıllık ortalama %4,4 büyürken, toplam istihdam artışı %0,4 olmuştur.
- İşsizlik oranı 2000 yılında %6,5 iken, 2005 yılında %10,3'e yükselmiştir.
- 2005 yılı itibarıyla, çalışma çağındaki nüfus içinde istihdam edilenlerin payı %43,4 düzeyindedir.
- 2000 – 2005 döneminde çalışma çağı nüfusu yıllık ortalama %1,9, işgücü %1,3, istihdam ise %0,4 oranında artmıştır.

Tablo 3. Türkiye'de büyüme ve istihdam

	2000	2005
GSYİH (Milyar YTL)	124,6	487,2
Kişi Başına Milli Gelir (GSYİH, \$)	2,879	5,042
Toplam Tüketim (% değişim)	6,3	8,1
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı (% değişim)	16,9	24
İhracat (Milyar\$)	27,8	73,4
İthalat (Milyar \$)	54,5	116,5
Turizm Gelirleri (Milyar \$)	7,6	18,2
Nüfus (Milyon Kişi)	67,4	72,1
İşgücüne Katılma Oranı (%)	49,9	48,3
İstihdam Oranı (%)	46,7	43,4
İşsizlik Oranı (%)	6,5	10,3

Kaynak : TÜİK Türkiye'nin büyümeye rağmen istihdam yaratmada çok sıkıntı yaşamasının en büyük nedeni üretim, imalat ve yatırım eksikliğidir.

İhracatımızın 100 milyar doları aşmasına karşın istihdam yaratma motor olamamış olması önemli ölçüde katma değerinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Çok güncel bir örnek 'TÜİK'in 6 aylık kesinleşen dış ticaret rakamlarından alınabilir. İhracatımızın yılın ilk 6 ayında % 14,9 artarken, ithalatımızın artışı % 34 olmuştur.

Ara malı ithalatının 44 milyar dolardan 60 milyar dolara çıkmış olması istihdam yaratma sıkıntı-

ısı açısından üzerinde önemle durulacak bir veridir; yani yılın ilk 6 ayında Türkiye 54,8 milyar dolar ihracat yaparken, 60 milyar dolar ara malı ithalatı gerçekleştirmiştir. Bu veri ihracatımızın katma değerinin ne derece düşük olduğuna işaret etmektedir; istihdam açısından vahim olan ara malı üreten KOBİ'lerimizin ürünleri yerine ihracatta rekabetçi kalabilmek için ithal ürünler kullanılmak zorunda kalınmasıdır.

Ekonominin çok büyük bir bölümünü oluşturan KOBİ'ler genellikle ara malı imalat sanayi odaklı olduklarından kriz ve artan ithalatın en olumsuz etkilediği kesimlerdir; dolayısıyla istihdam yaratma potansiyeli olan üretim önemli ölçüde kısıtlanmaktadır.

Tarım sektöründe yaşanan istihdam azalışı ve tarımdan açığa çıkan işgücü için bölgesel alternatif alanların yaratılamamış olması da özellikle gençler açısından önemli bir ögedir.

Oysa Türkiye'de her yıl 700 bin genç işgücüne katılıyor. Bunun asgari 400 bini istihdam talebiyle geliyor. Diğerleri ise eğitim öğretim çağındadır. Ayrıca, göç de AB ülkeleri ile mukayesede önemli bir farklılıktır. Köyden şehre göç elbette ki işsizlik ve yoksulluk oranları üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Kentlerde sosyal dışlanmayı körükleyen göç AB'den önemli diğer bir farklılıktır.

Ekonomideki yapısal dönüşüm sürecinde sektörlerin ekonomi içerisindeki ağırlıkları değişmekte, bu durum istihdamın sektörel dağılımını ve nüfus hareketlerini etkilemektedir. Ekonomik veya zorunlu nedenlerle oluşan göç hareketleri Türkiye'de işgücü planlamasını güçleştirmiştir.

Ekonomik nedenli göçler artmış

Sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak kentlerde yoğunlaşan nüfus göçü istihdam imkanlarını ve yaşam koşullarını iyileştirme olanaklarını daraltmakta kentlerde yoksulluğu arttırmaktadır.

2000 yıllara doğru, özellikle orta yaş grubunun kentlere göçünde belirgin bir artış kaydedilmektedir. 1975-1980 döneminde toplam nüfusun %9,3'ünü oluşturan 3,6 milyon kişi göç etmiş iken, 1995-2000 döneminde nüfusun %11'ini teşkil eden 6,7 milyon kişi göç etmiştir.

1995-2000 döneminde göç edenlerin %92,86 gibi büyük bir kısmı okuma yazma bilmekte ilkokuldan mezun olmuş kişilerdir.

Ancak, 1995-2000 döneminde 12 ve daha yukarı yaşlarda göç etmiş kişilerin %57,87'si işgücüne (istihdam+işsiz) dahil iken, %42,13'ü işgücüne dahil değildir.⁷

Terörden kaynaklanan zorunlu göçler sorunları arttırmıştır.

Genelinde ekonomik nedenli olan bu göçe 1990'ların başından itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde il içinde kırsaldan kente ve Türkiye genelinde doğu illerden batıya yaşanan göçler de eklenmiştir. Bu göçler genelde güvenlik ve terör sorunlarından kaynaklanmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde kentlere göç eden bu kesim genellikle kentlerin gecekondu mahallelerinde ve sağlıksız çevre koşullarında ve konutlarda, yeterli iş ve gelir olanaklarından yoksun olarak yaşamak durumunda kalmışlardır. Yerlerinden olmuş bu nüfusun çoğunluğunun eğitim düzeyinin yetersiz olması ve genellikle vasıfsız iş gücünü oluşturmaları sosyal dışlanmalarını daha da ağırlaştırmıştır.

TTYONA (Türkiye Göç ve Yerinden Edilmiş Nüfus Araştırması, 2006) sonuçlarına göre:

. *Güvenlik nedenleriyle göç sürecine dahil olanların yaklaşık %86'sı çalışma çağındaki (15-64) kişilerden oluşmaktadır.*

. *Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin %87'si kendi istekleri dışında göç ettiklerini beyan etmişlerdir.*

. *Güvenlik nedenleriyle gerçekleştirilen göçlerin %55'i aile göçü; %42'si ise yerleşim yerinin kısmen ya da topluca terk edilerek gerçekleştirildiği göçlerdir.*

. *Güvenlik nedenleriyle göç edenlerin yaklaşık %40'ının yerleşim yerinden göç kararı sonrasındaki 1 hafta içinde ayrıldığı görülmektedir.* (Kentleşme Şûrası, "Kentsel yoksulluk, göç ve sosyal politikalar", Ankara2009, T.C, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı)

Göç sonrasındaki dönemde yoksullaşma artmaktadır; işsizlik, çocuk işgücü kullanımının artması, ev sahibi olamama gibi sorunlar sosyal dışlanmayı arttırmaktadır.

Zorunlu göç haricinde 2000'lere kadar olan göçlerde kent ile köy arasında ekonomik bağın sürekliliği hem kentlerde tutunabilmelerine katkıda bulunmuş, hem de kendilerinin de köydekilere

7 Kentleşme şûrası, "Kentsel yoksulluk, göç ve sosyal politikalar", Ankara2009, T.C, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı

ekonomik fayda sağlamalarına sebep olmuştur. Oysa yerinden olmuş nüfusun kırsal ile ekonomik bağının kopması yoksullaşma ve dışlanmasını derinleştirmektedir.

Ayrıca, kırsaldan kentlere akan nüfusun 1990'lardan sonra mekansal dışlanmaları yoksulluğa dirençlerini kırmaktadır. 2000'lerin başından beri ise kentlerin sunduğu büyük rant olanakları gecekondulardaki hızlı değişimleri getirmiştir. 1990'larda gecekondularda kiracılığı ile başlayan bu dönüşüm, 2000'lerde gecekonduların kentsel dönüşüm projeleri çerçevesinde yok olmasına yerini alışveriş merkezleri ve rezidanslara bırakmasına kadar varmıştır.

Kurumsal olmayan nüfusun yaşam koşulları göstergelerine göre durumu;

2007 yılı sonuçlarına göre kurumsal olmayan nüfusun;

• % 39,1'inin oturduğu konutta "sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere çerçevesi vb." sorunlar söz konusudur.

• % 39,8'inin oturduğu konutta "izolasyondan dolayı ısınma sorunu" yaşanmaktadır.

• % 55,5'inin hanesinin taksit ödemeleri ve borçları (konut alımı ve konut masrafları dışında) bulunmakta, bu borç ödemeleri, % 23,3'ünün hanesine çok yük getirmektedir.

• % 70'den fazlasının hanesi, ekonomik nedenlerle; "evden uzakta bir haftalık tatili", "beklenmedik harcamalarını" ve "yıpranmış ve eskimiş mobilyalarını yenileme ihtiyacını" (TÜİK, "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması" isimli çalışma)

Gecekondularda kent yoksulunu ayakta tutan, sosyal patlamanın "gazını atan" işlevi tükenmektedir. Tabi bu dönüşümden en fazla etkilenen çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler gibi kesimlerdir.

Ekonomideki yapısal dönüşüm sürecinde sektörlerin ekonomi içerisindeki ağırlıkları değişmekte, bu durum istihdamın sektörel dağılımını ve nüfus hareketlerini etkilemektedir. Ekonomik veya zorunlu nedenlerle oluşan göç hareketleri Türkiye'de kayıt dışılığı körükleyen bir faktör olmuştur.

Türkiye'de kayıt dışılık gençlerin sosyal dışlanmasında AB'ye göre çok önemli farklılıktır.

İstihdam oranlarının düşük olması kayıt dışı bir kesimin oluşmasına ve bu kesimin ücretlerinin düşük olmasına da sebep olmaktadır.

2007 yılı (Hanehalkı İşgücü Anketi) HİA⁸ sonuçlarına göre Türkiye'de istihdam edilenlerin %46,9'u, yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadan çalışmaktadır. Bu oran erkeklerde %40,9 iken kadınlarda %63,9'dur. Kadınlarda oranın yüksekliği kadınların halen yarısının tarımda istihdam edilmesine bağlıdır. Tarım dışı sektördeki toplam kayıt dışı istihdam oranı %32,2 iken, tarım sektöründe %87,6'dır.

Kentlerde ise istihdam edilenlerin %33,4'ü, yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadan çalışmaktadır. Bu oran erkeklerde %32,5 iken kadınlarda %36,6'dır.

Tarım dışı sektördeki toplam kayıt dışı istihdam oranı %31,1 iken, tarım sektöründe %83,6'dır.

Tablo 4. Sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlılık durumuna göre istihdam, 2007

(15+ yaş, Bin kişi)					(Kent)							
Cinsiyet	Toplam				Tarım				Tarım Dışı			
	Toplam	Kayıtlı	Kayıtlı değil	Kayıt dışı*	Toplam	Kayıtlı	Kayıtlı değil	Kayıt dışı*	Toplam	Kayıtlı	Kayıtlı değil	Kayıt dışı*
Toplam	12593	8399	4205	33,4	561	92	469	83,6	12032	9296	2736	22,7
Erkek	9933	6703	3230	32,5	327	95	232	71,0	9606	6617	2989	31,1
Kadın	2660	1696	974	36,6	234	7	228	97,4	2426	1694	732	30,2

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

(*) Kayıt Dışı: Yaptığı işten dolayı, herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanlar

Türkiye'de işgücü planlaması göçlerin getirdiği sorunlar ve artan kayıt dışılık nedeniyle daha da güçleşmiştir. Bu da kuşkusuz eğitim sisteminin sanayi ve hizmetler sektörünün ve bölgesel gereksinimlerin ihtiyaç duyduğu alanlarda iş gücü yetiştirmemesinin nedenlerinden biridir.

8 Türkiye İstatistik Kurumunun (Hanehalkı İşgücü Anketi) HİA yıllık sonuçlarına göre Türkiye'de kurumsal olmayan nüfus 2007 yılı itibarıyla 68 milyon 897 bin kişiye ulaşmış Kurumsal olmayan çalışma çağındaki (15 ve daha yukarı yaşta) nüfus, 49 milyon 215 bin kişi ve toplam işgücü ise 23 milyon 523 bin kişi olarak tahmin edilmiştir. İstihdamın dağılımı tarım, sanayi, inşaat ve hizmetler olarak dört ana sektör ayrımında incelendiğinde, toplam istihdam içinde tarımın payı %26,4, sanayinin payı %19,7, inşaatın payı %5,8 hizmet sektörünün payı %48,0 olarak gerçekleşmiştir. Kentlerde ise; toplam istihdam içinde tarımın payı %4,5, sanayinin payı %26,3, inşaatın payı %7,1 hizmet sektörünün payı %62,2 olarak tahmin edilmiştir.

Türkiye’de eğitim sistemi sanayi ve hizmetler sektörünün ve bölgesel gereksinimlerin ihtiyaç duyduğu alanlarda iş gücü yetiştirememektedir.

Türkiye’nin son dönemdeki önemli çok yüksek büyüme oranlarına rağmen, rekabetliliğini düşük maliyetler ve ucuz ithal ara malına dayandıran bir strateji izlemesinin sürdürülebilir olmadığı görülmüştür.

Türkiye’nin AB üyelik perspektifi ile geliştireceği ekonomik büyüme ve istihdam stratejilerinin bilgi, beceri ve yenilik esasında rekabet edebilirliği hedeflemesi gerektiği aşikardır.

Evrensel temel eğitimin yanı sıra ileri seviyeli beceriler ve insanların beşeri sermayelerini kullanmalarına olanak tanıyacak açık bir işgücü piyasası gerekmektedir.

“Mesleki ve teknik eğitim seferberliği başlıyor. Bizde temel sorun işsizlikten ziyade mesleksizlik. İşsizlerin yüzde 60’ı lise ve altı düzeyinde. Bu çalışma yılda 200 bin kişiye iş imkanı demektir.”

Ak Parti Genel Başkan Yardımcısı Bülent Gedikli, 13.06.2010, Hürriyet

Eğitim uzun dönemde yoksulluk ve işsiz kalma riskini düşürmektedir. 2008 yılında okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı % 39,59 olurken, ilkökul mezunlarında bu oran % 13,44, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 5,64, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 0,71 olmuştur. İlköğretime başlamamış olan 6 yaşından küçük çocukların yoksulluk riski ise % 22,53’tür. (TÜİK, 2008 YOKSULLUK ÇALIŞMASI SONUÇLARI, 1 Aralık 2009)

Ancak Türkiye’de yeni mezun olan, lise ve üzeri eğitim almış yüksek sayıdaki genç işgücünün istihdam olanaklarının düşük olduğunu görülmektedir. Yani, örgün eğitim sisteminde edinilen niteliklerin işgücü piyasasının ihtiyaçları ile uyummadığı konusu ön plana çıkmaktadır.

Tablo 5. İşgücünün Eğitim Durumu, 2006

	Okuma-yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul veya dengi meslek okul	Genel lise	Lise dengi meslek okul	Yüksekokul veya fakülte	İlköğretim	Toplam
2009	1.089	1.167	9.394	2.256	2.764	2.519	Mar.78	1.779	24.748
2008	1.025	01.Kas	9.215	2.278	2.742	2.504	3.503	1.428	23.805
2007	1.045	1.031	9.188	2.379	2.745	2.451	3.195	1.081	23.114
2006	1.243	1.088	10.471	2.755	2.857	2.495	3.067	800	24.776
2005	1.324	1.069	10.764	2.736	2.908	02.Mar	2.827	636	24.565
2004	1.537	890	11.467	2.619	2.925	1.917	2.558	377	24.289
2003	1.606	672	Kas.44	2.545	2.573	1.979	2.624	203	23.64
2002	1.728	722	11.885	2.488	Şub.56	1.889	2.406	140	23.818
2001	1.959	793	12.093	2.289	2.521	1.629	2.114	92	23.491
2000	1.985	750	12.012	2.254	2.606	1.384	2.037	50	23.078

Kaynak: TÜİK, 2010

Türk eğitim sisteminde işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre şeklenmiş meslek lisesi ve meslek yüksek okulu yapılanması çok yetersizdir.

İşletmeler mezunların işgücü piyasasına getirdikleri beceriler ile kendi ihtiyaç duydukları beceriler arasında bir uyumsuzluk görmektedir.

Ayrıca, eğitimin kentselleşmenin artması ve hizmet sektörüne yönelmesine daha uygun çok farklı yetenekler ve beceriler gerektirdiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

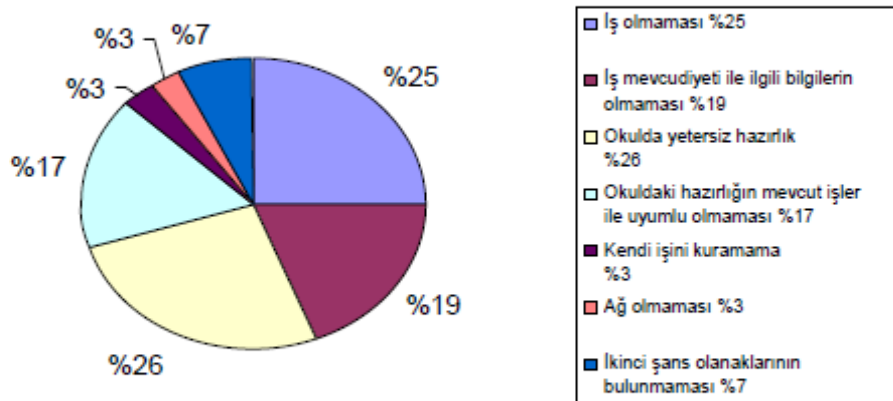
Katılımcı İşgücü Piyasası Anketlerine katılan gençlerin yüzde 40'ından fazlası, eğitimde yetersiz hazırlığın veya anlamlı olmayan eğitimin gençlerin okuldan işe geçişte karşılaştıkları en önemli zorluk olduğunu belirtmektedir. ("Türkiye'nin Gelecek Nesillerine Yatırım Yapmak: Okuldan İşe Geçiş ve Türkiye'nin Kalkınması," Dünya Bankası, İnsani Kalkınma Sektörü Türkiye Birimi Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Rapor No. 44048 – TU, Haziran 2008, sayfa 26)

Aynı araştırmaya göre işverenlerin ihtiyaç duydukları beceriler ile çoğu öğrencinin yüksek öğretimi tamamladıklarında sahip olduğu beceriler arasında bir uyumsuzluk olduğu saptanmaktadır.

Aslında istihdam edilebilirliği artırma potansiyeli yüksek olan öğrencileri belirli bir mesleğe hazırlamaları beklenen meslek liselerindeki ve MYO'lardaki eğitim beklentilerin aksine son derece yetersiz kalmaktadır. Daha zayıf genel becerilere ve yeteneklere sahip olan öğrencilerin ileri bir eğitime geçmeleri de istihdama katılımları da sınırlıdır.

Türkiye'de gençlerin karşılaştıkları temel sorunlardan biri, eğitim dönemini tamamlayıp işgücü piyasasına ilk girişlerinde ortaya çıkmaktadır. İş arama konusunda yeterli derecede bilgi sahibi olmama, mesleklerin tanıtılmaması, rehberlik ve kariyer danışmanlığı hizmetlerinin yetersizliği ve deneyim eksikliği gibi nedenlerle gençler iş bulma konusunda sıkıntı yaşamaktadır.

Grafik 5: Gençler Tarafından Okuldan İşe Geçişte Tespit Edilen En Önemli Zorluklar, Katılımcı İşgücü Piyasası Değerlendirmeleri

Kaynak: "Türkiye'nin Gelecek Nesillerine Yatırım Yapmak: Okuldan İşe Geçiş ve Türkiye'nin Kalkınması," Dünya Bankası, İnsani Kalkınma Sektörü Türkiye Birimi Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Rapor No. 44048 – TU, Haziran 2008

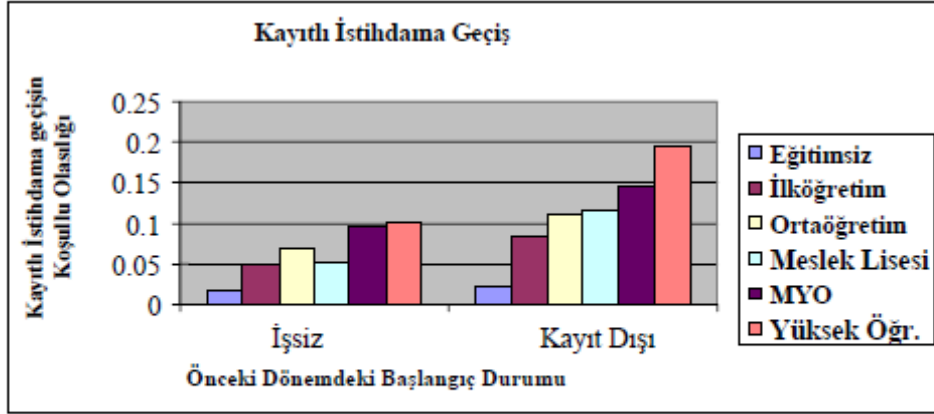
Gençlerin işgücüne katılım oranının düşüklüğünün sebepleri araştırmasında gençlerin çoğunun iş ararken karşılaştığı güçlükler ve bunun sonucunda şevklerinin kırılması gelmektedir. (yani iş bulma konusundaki karamsarlıktan dolayı işgücünden çıkma). İşsizlikle erken yaşta ve kimi zaman uzun süreli olarak karşılaşılması, özgüven kaybına ve bazı yeterliliklerin yitirilmesine yol açmaktadır. Uzunca bir dönem işsiz kalan gençler, ya kayıtdışı sektörde sosyal haklardan yoksun biçimde düşük gelirle çalışmakta ya da iş aramaktan vazgeçerek kendilerini ilerleyen yıllarda ciddi sorunlarla karşı karşıya bulmaktadırlar.

Eğitim durumu düşük olan gençler için istihdam oranları çok düşüktür

Eğitim durumu ilköğretimden düşük olanların yüzde 23'ünden azı ve ilköğretim mezunlarının sadece yüzde 33'ü 2005 itibarıyla istihdam edilmektedir.

Genç kızların eğitim düzeyi ile istihdam edilebilme oranının artması daha da sıkı bir ilişki sergilenmektedir. 2005 yılı itibarıyla, kentsel alanlarda ilk öğretim mezunu veya daha düşük eğitim durumuna sahip kadınların sadece yaklaşık yüzde 15'i işgücünde yer almaktadır. Bu oran lise eğitimi olan kızlar için yüzde 40'a, yüksek öğretim mezunu kadınlar için de yaklaşık yüzde 80'e çıkmaktadır

Grafik 6: Eğitim Durumuna Göre Kayıtlı İstihdama Geçiş

Not: Koşullu olasılığı tahmin etmek için kullanılan model, kadınlar ve erkekler için ve yaş, eğitimi, medeni durum ve coğrafi bölge kontrol grupları için ayrı ayrı tahmin edilen bir "çokterimli logit" tir.

Kaynaklar: Yazarların 2004 ve 2005 Hane Halkı İşgücü Anketi verileri kullanılarak yapılan hesaplamaları

Kaynak: "Türkiye'nin Gelecek Nesillerine Yatırım Yapmak: Okuldan İşe Geçiş ve Türkiye'nin Kalkınması," Dünya Bankası, İnsani Kalkınma Sektörü Türkiye Birimi Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Rapor No. 44048 – TU, Haziran 2008

Ayrıca, aynı ankete göre kayıtlı istihdama girdikten sonra, eğitilmiş gençler daha az eğitilmiş olan ve bir yıl sonrasında kayıtlı istihdamdan çıkışa daha fazla maruz kalan gençler ile karşılaştırıldığında, kayıtlı istihdamda kalma olasılıkları daha yüksektir (yüzde 50 daha fazla).

IV. Çözüm Önerileri

Türkiye'de gençlerin yoksulluğu ve sosyal dışlanması ile mücadelede atılacak en önemli adım bugün ve gelecekteki istihdam beklentilerini karşılayabilen bir eğitim sistemine geçiş politikalarının uygulanması olacaktır.

Türkiye AB'ye üyelik sürecinde elini güçlü kılan fırsatları değerlendirmelidir:

1. Ülkemizin eğitilmiş, genç ve dinamik nüfusa sahip olması,
2. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının, özellikle bu genç nüfus arasında yaygınlaşmış olması,
3. Yoksulluğun temelde sosyal ve politik bir süreç olarak algılanması,
4. Bugüne kadar yoksul kesimin kentlere entegrasyonunda çok büyük sorunların yığılması,
5. Türkiye'nin ekonomik bir istikrar ortamına girmiş olması
6. AB programlarının da katkısı ile kırsal kalkınmada duyarlılığın yaratılmış olması ve kırsal alanda istihdama yönelik bazı tedbirlerin gündeme gelmiş olması

7. Tarım alanlarında halen yüksek üretim potansiyelinin mevcut olması
gençlerin istihdam edilebilirlik becerilerini edinmede ve daha iyi işlere erişimde uygulanacak politikaları kolaylaştırıcı fırsatlar olarak değerlendirilebilir.

1. Küresel ekonomik kriz ve yarattığı işsizlik,
 2. Rant odaklı kentsel dönüşüm kapsamında mekansal dışlanmanın hızlanması,
 3. Tarımdan kopan nüfusun gidecek alan bulamaması sonucunda hala büyük kentleri çekim merkezi olarak değerlendirmesi,
 4. Türkiye’de tarım dışında kalan imalat ve hizmet sektörlerinde üretim imkanlarının zayıflığı nedeniyle istihdam olanaklarının çok kısıtlı kalması
 5. Kentlerdeki genç işsizliğinin ve çalışan yoksulluğunun kent güvenliği sorunu haline gelmesi
- Gibi tehditleri aşmak için gençlerimizin istihdam edilebilirliğinin artırılabilmesi her şeyden önce işgücü piyasasının gerekliliklerine uygun niteliklere kavuşmaları sağlanmalıdır.

Eğitim, yaşam boyu eğitim ve gençlerin işgücü piyasasına yeniden entegre olabilmeleri için ikinci şansların sunulması rekabet gücünü geliştirme, istihdamı koruma ve sosyal dışlanma ile mücadelede en önemli araçlardır.

AB üye ülkelerinde de özellikle küresel kriz ile birlikte “yaşam boyu istihdam garantisi” anılmaz olmuş, “yaşam boyu eğitim” ve “istihdam edilebilirlik” kavramları ve “içerici büyüme” ve “içerici beceriler” geçerlilik kazanmıştır. AB’nin olduğu gibi Türkiye’nin de iddiası işgücü piyasasının talep ettiği niteliklere sahip bir eğitimin ve yeni istihdam olanaklarının güvencesini verebilmek olmalıdır.

AB’nin yeni işlem yeni beceriler gündemi

Küresel krizin Avrupa ekonomileri üzerindeki yıkıcı etkileri ile yapısal sorunların derinleşmesi özellikle Fransa gibi büyük sosyal kazanımları tehdit eder hale gelmiştir. 2007 yılı sonlarından bu yana önemli toplu işten çıkarmalara sahne olan AB ülkelerinde toplumsal uyum özellikle mali tabloların bozulması ve milyonlarca kişinin işsiz kalması ile önemli darbeler alamaya devam etmektedir.

AB 2000 yılında Avrupa’yı dünyanın en rekabetçi, dinamik ve bilgi temelli ekonomisi yapmak hedefiyle benimsenen Lizbon Stratejisi’nin geçen 10 yılda beklenen sonuçları verememesi ve küresel kriz ile değişen yeni rekabet ortamına uyabilmek amacıyla 3 Mart 2010 tarihinde Avrupa 2020 Stratejisi benimsemiştir.

Lizbon Stratejisi ile küresel düzeyde rekabet gücünü sosyal ve çevresel konulara hassasiyet içerisinde arttırmak isteyen Avrupa, 2020 yılı itibarıyla yüksek istihdam oranı, üretim kapasitesi ve sosyal uyumu, sürdürülebilir ve içermeci bir sosyal piyasa ekonomisine dönüşmeyi hedeflemektedir.

AB’nin 2020 yılı itibarıyla gerçekleştirmeyi planladığı hedefler arkasında akıllı, sürdürülebilir ve içerici Büyüme öncelikleri vardır. Sosyal ve bölgesel uyuma imkan veren yüksek istihdam düzeyinin sağlanması ekseninde şu hedefler Türkiye açısından da dikkat çekmektedir:

-A.B üyeleri, şu an % 69,1 seviyesinde olan 24–60 yaş arası nüfus istihdam oranını %75 seviyelerine yükseltmeyi hedeflemektedir. Sosyal ayrımcılığa maruz kalan kadın, yaşlı ve göçmenlerin işgücü piyasalarına dahil edilmeleri önceliklidir.

- AB ülkelerinde ortaokul düzeyinde ya da daha az eğitim alanların oranının %14,4 düzeyinde olduğu gerçeğinden yola çıkan AB üyesi ülkeler, 2020 yılı itibarıyla okul bırakma oranını %10’nun altına düşürmeyi ve gençlerin en az %40’ının yükseköğrenim seviyesinde eğitim görmesini sağlamayı amaçlamaktadır.

-AB ülkelerinde yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya olanların sayısı 120 milyon 322 bindir. AB ülkeleri 2020 yılı itibarıyla yoksulluk ve sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya bulunanların sayısını en az 20 milyon azaltılması hedeflenmektedir.⁹

9 “Avrupa 2020 stratejisi” Seven Erdoğan, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni, Haziran, Temmuz, Ağustos 2010

Avrupa 2020 stratejisi kapsamında benimsenen yaklaşım Akıllı Büyüme hedefi ile “Hareket Halindeki Gençler” adlı bir alt hedef ile gençlerin istihdam edilmelerini kolaylaştırmak üzere eğitimin kalitesinin artırılmasını öncelikler arasına koymuştur.

İçerici Büyüme hedefi çerçevesinde yer alan alt hedeflerden:

- Yoksulluğa Karsı Avrupa Platformu: Büyüme ve istihdamın faydalarının herkes tarafından paylaşılması, yoksulluk ya da sosyal dışlanma mağdurlarının onurlu bir şekilde yasamalarına ve topluma katılmalarının sağlanmasını,

-Yeni işler ve Beceriler Gündemi: İş gücü piyasalarının modernize edilmesi, kişilerin istihdama katılımının artırılması; işgücü arzı ve talebi arasında uyumun sağlanması, işgücü hareketliliği de dahil olmak üzere kişilerin hayat boyu öğrenme yoluyla becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunulmasını öncelik yapmıştır. AB Beceri, Uzmanlık ve Mesguliyetler taksonomisi (ESCO) ve EURES “Match and Map” hizmeti gibi örnekler Yeni işler ve Beceriler Gündemi çerçevesinde geliştirilen girişimlere örneklerdir. CEDEFOP’un istidam ve beceri arz ve talep tahminleri her iki yılda bir yenilenecektir.

Ayrıca, OECD, ILO gibi uluslar arası örgütler ve ülkeler arası diyalog ve dayanışma ile istihdam ve eğitim-beceriler arası uyumun sağlanması yönünde yeni adımlar atılacaktır.

Söz konusu strateji hayata geçirilirken AB tarafından üye devletlere tahsis edilen kaynakların da en etkin şekilde kullanılması için gereken çaba da gösterilecek ve kaynakların özellikle yaşam boyu öğrenim ve genç hareketliliği çerçevesinde istihdam beklentilerine uygun eğitim politikalarına kaydırılması gözetilecektir.

Türkiye’de de eğitim-istihdam bağlantısının kurulması ve mesleki eğitimin özendirici hale getirilmesi kayıtlı genç istihdamının kolaylaştırılması ve genç girişimciliğinin geliştirilmesinde kilit rol oynayacaktır.

Kayıtlı genç istihdamının artırılması için AB 2020 hedefleri ile uyumlu içerici büyüme yaklaşımı ile **“Ulusal Genç İstihdam Stratejisi ve Eylem Planı” ortaya konması gençlerin sosyal dışlanması ve yoksulluğu ile mücadelede birincil hedef olmalıdır.**

- AB perspektifi ve küresel rekabet açısından ele alındığında zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkartılması mutlaka gerçekleşmelidir ancak tek başına yeterli bir adım olamayacaktır; eğitim sisteminin işgücü piyasasının ve bilgi ekonomisinin ihtiyaçlarına odaklı hale gelmesi ve yüksek becerilere sahip gençler yetiştirmesi şarttır.

- Ortak beceriler ve yetenekler için güçlü bir temelin oluşturulabilmesi amacıyla genel ve mesleki eğitim arasındaki engellerin yıkılması bir zorunluluk halindedir. Orta öğretim kurumlarına ve ortaöğretim sonrası daha esnek ve etkin bir eğitim sistemine ihtiyaç vardır.

- Yüksek öğretimin modernleştirilmesi ve genişletilmesi, özel sektör-üniversite işbirliğinin geliştirilmesi daha çok sayıda gencin işgücü piyasasına hazırlanmasını sağlayacaktır.

- Türkiye genelinde ve il bazında işgücü piyasası ihtiyaçlarının tahminlerine göre eğitim planlaması yapılması mutlak bir gereklilik haline gelmiştir. Türkiye, bölge ve il düzeyinde sürekli ve sağlıklı veri takibi yapılması için AB CEDEFOP benzeri “İşgücü Piyasası Bilgi Sistemi” ve Ortak Veri Tabanının hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir. Eğitimin kalitesinin ve özellikle de kalitedeki eşitsizliklerin bertaraf edilmesi, kaynakların, özellikle doğu illerinde ve yoksul ailelerde yaşayan gençler örneğinde olduğu gibi, risk altındaki gruplara yönlendirilmesi, sistemin katılımının artırılması ve müfredat reformu açısından bölge ve il bazında veri takibi zorunludur.

- Mesleki Yeterlilik Sisteminin hayata geçirilmesi eğitim ve işgücü piyasasını yakınlaştıracak önemli bir araç olacaktır.

- Türkiye’de orta öğretim mezunlarını ve daha yüksek seviyedeki mezunları hedeflemiş olan gençlere yönelik aktif işgücü piyasası programlarını daha az eğitilmiş olan gençler, düşük gelirli ailelerden gelen gençler ve genç kadınlar üzerinde odaklanmak akılcı bir çözüm olarak çıkmaktadır. İşgücü piyasasına girişte en büyük sorunları yaşayanları desteklemek için, dezavantajlı gençlere

yönelik için ikinci şans programlarının hedeflenmesi son derece önemlidir. İkinci şans müdahalelerinin çoğu özellikle birden fazla hizmet sunulduğunda yüksek maliyetlere sebep olmaktadır; bu nedenle özel hedefleme önemli bir husustur.

Gençleri daha iyi işlere hazırlamak gerekli beceriler konusunda hazırlayacak eğitim sistemi

reformları gerekmektedir. Türkiye, kişilerin istihdama katılımının artırılması işgücü piyasalarının modernizasyonu için işgücü arzı ve talebi arasında uyumun sağlanmasına yönelik eğitim politikalarına yönelmelidir. AB benzeri bir “yeni işler, yeni beceriler” yaklaşımı ile işgücü hareketliliği de dahil olmak üzere kişilerin yaşam boyu öğrenme yoluyla becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunulacak hedeflere odaklanmalıdır.

Ancak, Türkiye’ye özel şartların acilen kaldırılması genç istihdamının önünü açacak, yoksullukla mücadelede katkıda bulunacaktır.

Genç istihdamının önündeki Türkiye’ye özel engellerin acilen kaldırılması hayati önem taşımaktadır.

Kriz ve artan ara malı ithalatı nedeniyle üretimin zayıflamış olduğu ortamda şirketlerin istihdam şevki de kırılmış olduğundan genç istihdamına özendirici ve gençlerin girişimciliğini teşvik edici önlemlere acilen ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu nedenle TİSK’in genç istihdamına yönelik aşağıdaki önerilerinin büyük önem taşıdığı görülmektedir: “5763 sayılı Kanunla uzun vadeli sigorta kolları işveren payının 5 puanlık kısmının Hazine tarafından karşılanması; gençlerin, kadınların ve özürliülerin istihdamı konusunda işverenlere sağlanan prim desteği; eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırma yükümlülüklerinin kaldırılması; emzirme odası ve çocuk bakım yurdu kurma, işyeri sağlık birimi açma, işyeri hekimi, iş güvenliği mühendisi istihdam etme gibi yükümlülüklerin dışarıdan hizmet alımı ile yerine getirilebilme imkanı tanınması gibi tedbirlerin, işverenlerin istihdamı artırmasına katkıda bulunacağı görüşündeyiz.”¹⁰

İstihdam üzerindeki vergi ve prim yükünün azaltılarak yükün işgücü maliyetine oranını OECD ortalamasına indirmenin özellikle gençlerin maruz kaldığı kayıt dışı çalışmayı daraltacak bir araç olduğu yaklaşımının mutlaka benimsenmesi büyük önem arz etmektedir.

Dünya Bankası tahminlerine göre, 30 yaş altı çalışanların sosyal güvenlik primlerinin işveren paylarında yapılacak 7 puanlık bir azaltma, ilave 70.000 yeni kayıtlı iş yaratacaktır. Bu rakam söz konusu yaş grubu için kayıtlı istihdamda %2’lik bir artış anlamına gelmektedir.(TİSK)

Genç işsizliğin azaltılması ve işgücüne katılım oranlarının artırılması için esnek istihdam türlerinin yaygınlaştırılması ve İş Kanunumuzun buna göre şekillendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Ağır kıdem tazminatı yükü ve katı iş güvencesi düzenlemesi gençlerin işe girişlerinden en önemli engellerdendir. Rekabet gücünü zayıflatan söz konusu yük gençlerin kayıt dışı istihdamını adeta teşvik etmektedir ve yeniden değerlendirilmesi kürsel rekabetlilik açısından önemlidir.

“Özel istihdam büroları aracılığıyla dönemsel istihdam” sistemi, gerekli yasal değişiklikler yapılarak uygulamaya geçirilmesi gençlerin uzun süre “deneyimsizlik” nedeniyle çalışma hayatına katılmasını engelleyen bu zorluğa aşmada faydalı olacaktır.

¹⁰ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu’nun Gençlerin İstihdamına İlişkin Görüş Ve Önerileri, 15 Aralık 2009

SONUÇ

Gençlerin yoksulluk ve sosyal dışlanma nedenlerinin AB-Türkiye mukayesesine dayalı bu çalışma ile farklılıkların ortaya konması Türkiye'ye AB ile aynı sosyal modelin dayatılamayacağını gösterecek sonuçlara katkıda bulunmaktadır.

Genç istihdamının önündeki Türkiye'ye özel şartların acilen bertaraf edilmesi ve AB'de **gençlerin yeni beceri ve meslek edinmelerini kolaylaştıran ve uzun dönemli işsizlikle mücadelede etkin yenilikçi modellerin benimsenmesi gereği ortadadır. Bu modellerin mukayeseli olarak derinlemesine incelenmesi AB ile uyumlu ancak Türkiye'ye özgün sosyal katılımcı bir "Ulusal Genç İstihdamı Politikası" na katkıda bulunacaktır.**

KAYNAKÇA

- Dünya Bankası Raporu, 2008. Türkiye'nin Gelecek Nesillerine Yatırım Yapmak: Okuldan İşe Geçiş ve Türkiye'nin Kalkınması, rapor no. 44048-TU.
- European Commission, 2009. *Eurobarometer Survey on Poverty and Social Exclusion*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- EU Commission, The Social Protection Committee, Manuscript completed in September 2009. *GROWTH, JOBS AND SOCIAL PROGRESS IN THE EU A contribution to the evaluation of the social dimension of the Lisbon Strategy*.
- Yentürk, N. And Başlevent, C., 2007. *Gençlik Araştırmaları Birimi Araştırma Raporu, Türkiye'de Genç İşsizliği*, no.2. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü, 17 Nisan 2006. *Avrupa Yoksulluk ile Mücadele Ağı Temsilcisinin Katılımı ile Atölye Çalışması*, Bilgi Üniversitesi.

YOKSULLUĞA KARŞI GRAMEEN BANKASI SEÇENEĞİ

Cemil Hakan KORKMAZ

İstanbul Üniversitesi
İktisat ABD Doktora Programı
chkorkmaz@gmail.com

Özet

Grameen Bankacılığı'nın mikro kredilendirme sistemi Bengalli iktisatçı Muhammad Yunus tarafından 1976 yılında kurulmuştur. Yoksul kadınlar Yunus'un projesinin merkezindeydi ve bu kurum zamanla birçok ülkede yayıldı. Bugün bu sistem yoksulluk karşıtı stratejiler için klasik bankacılıktan oldukça farklı uygulamalara sahiptir. Ancak bilmeliyiz ki Grameen Bankacılığı sisteminin uluslararası uygulamaları ve kalkınma idealleri çok sayıda yerel köklere sahiptir. Bu durum nedeniyle özellikle toplumsal hareketlilik ve işsizlik olguları bu çalışmada öne çıkartılmıştır. Böylelikle çalışmanın amacı söz konusu olgular tarafından sınırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk – Grameen Bankası – Toplumsal Hareketlilik – İşsizlik

Abstract

The Grameen Banking's microfinance system was founded by Bengali economist Muhammad Yunus in 1976. Poor women were in the centre of Yunus's project and in time this foundation spread in many countries. Today, this system has quite different applications from classical banking for international strategies against poverty. However, we must realise that, Grameen Banking system's international applications and development ideals have many local origins. Because of this situation, social mobility and unemployment factors are especially emphasized in this study. Thus, the aim of study is limited by these factors.

Keywords: Poverty – Grameen Bank – Social Mobility – Unemployment

Yoksulluğun bir zorunluluk olmadığı düşüncesinden yola çıkılarak 1976 yılında Bangladeşli iktisat profesörü Muhammad Yunus tarafından temelleri atılan Grameen Bankası, evrensel ölçekte etkiler yaratmış olan bir uygulama olarak göze çarpar. Özü itibarıyla sistem; asgari yaşam şartlarını sağlayamayan, buna karşılık üretime yönlendirilebilecek mal ya da hizmet sağlanması konusunda oldukça düşük miktarlarda bir parasal kaynağa ihtiyaç duyan kesimlerin desteklenmesini ifade eder. Bu açıdan Grameen Bankası ve mikrokredilendirmenin yoksulluk karşıtı bir iktisat siyaseti olarak kullanılması, oldukça geniş bir sorunsala işaret eder. Buna göre çalışmadaki amaçla bağlantılı olarak söz konusu yapılanmanın yerel nitelikli temellerine ya da ayrıntılı bir biçimde uygulamalarının kendisine değinilmeyecektir. Burada esas olan, mikrokredilendirmenin neden ve nasıl olup da yoksulluğa karşı bir iktisat siyaseti olarak kullanıldığıdır. Buradan hareketle cevaplanması gereken asıl soruysa, böylesi bir uygulamanın geçekten de genel geçer bir nitelik taşıyıp taşıyamayacağıdır. Yoksulluğun üretime katılmayan ya da katılamayan geniş kitlelerle ilişkili olduğu ortadadır. Ne var ki kredi kanallarını açarak söz konusu kitleleri üretime katmak belli birtakım sınırlamaları da bağrında taşımıyor değil. İşte anılan bu sınırlarıyla birlikte olsa da Grameen Bankası, evrensel ölçekte yaygınlaşmış ve ülkemiz için de önemli bir sorun olarak varlığını her geçen gün daha fazla hissettiren yoksulluğa karşı bir çözüm yolu olabilir. Elbette böylesi bir çözümü yaşama geçirebilmek için gereken en önemli hamleyse, öncelikle anılan sistemin kendisini tanıtmaktan geçmektedir. Yukarıda kısaca belirtmeye çalışılan nedenler ışığında çalışma üç bölüm olarak düzenlenmiştir.

İlk bölümde Grameen Bankası ile ilgili genel bilgiler, tarihsel eşik noktaları ve sistemin temel ilkeleri gösterilmeye çalışılacaktır. İkinci ve üçüncü başlıklardaysa, çalışmanın zeminini oluşturan iki ana etken ele alınacaktır. Buna göre söz konusu zeminlerden ilki, kredilendirmenin hedef kitesini oluşturan yoksul kesimin -özellikle de kadınların- toplumsal hareketsizliğiyle ilgilidir. Üretime katılan kitlenin kredi geri ödemesinde önemli bir garanti oluşturan bu hareketsizlik, aynı zamanda sistemin işlerliği adına da belli birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Diğer yandan üretime yönelik faaliyetlerinin kredilendirilmesi yoluyla kapitalist sistemin içine alınan kesimlerin, ürettikleri mallar ya da verdikleri hizmetlere yönelik bir talebin varlığına da ihtiyaç duydukları açıktır. Hem üretimin sağlanması hem de bu üretimin çıktılara ilişkin talebin varlığı, kredi sisteminin devam ettirilebilmesinde yaşamsal öneme sahiptir. Bu nedenle düşük miktarlardaki kredilendirme yoluyla iktisadi yaşam içine sokulan kesimler, arz ve talep olmak üzere iki yanlı işleyen bir sistem içine girerler. Bu noktada üretilen mal ya da verilen hizmetlerin kârlılığı, Grameen Bankacılığının sürdürülebilmesindeki belirleyici bir süreçtir. Sonuç olarak hem toplumsal alandaki hareketlilikleri sınırlı olan kadınların varlığı hem de mikro düzeydeki kredilendirmenin karşı karşıya kalabileceği olası riskler nedeniyle yüksek faizli bir geri ödemeye dayandırılması, Grameen Bankası sisteminin iki önemli sacayağını oluşturmaktadır. Nitekim her iki çetrefilli sorunsalın genel bir çerçeve içinde ele alınmasını kapsayan bu çalışma, kredilendirmenin yumuşak karnına işaret ederek, sistemin nasıl daha da güçlendirilebileceğine ilişkin kaygıları -bir parça da olsa- gidermeyi amaçlamaktadır.

1. Grameen Bankası'nın Oluşumu ve Temel Dayanakları

Yoksul kitlelerin birer girişimci olarak ayakları üstünde durabilmesini sağlamayı amaçlayan sistem, bir bankacılık faaliyeti olarak 1976 yılında Muhammad Yunus tarafından Bangladeş'te yaşama geçirilmiştir. 28 Haziran 1940 tarihinde dünyaya gelmiş olan Yunus, bir akademisyen olarak yoksulluğun oldukça derin ve yaygın biçimde kendisini gösterdiği Bangladeş'teki söz konusu soruna kayıtsız kalamamıştır. Müslüman bir ailenin dokuz çocuğundan üçüncüsü olarak doğan Yunus, başarılı bir okul yaşamının ardından girdiği Dhaka Üniversitesi İktisat Bölümü'nde hocalığı olan Nurul İslam'ın asistanlığını yapmış ve ardından Chittagong Lisesi'nde okutmanlık görevine getirilmiştir. 1965 yılında Fullbright Bursu ile gittiği ABD'de doktorasını tamamlamış ve 1969 ile 1972 yılları arasında Middle Tennessee Üniversitesi'nde doçent olarak ders vermiştir. Yunus'u yoksulluğun Bangladeş özelinde yarattığı sonuçlar açısından etkileyen iki önemli olaydan ilki bu sıralarda gerçekleşti. Hem Pakistan'ın doğusu ile batısı arasındaki gerilim, hem de Hindistan'ın Pakistan üzerine askeri bir saldırı düzenlemesi işleri iyiden iyiye çığırından çıkarttı. Nihayet 1971 yılında başlayan ve Bangladeş'in Pakistan'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olmasıyla sonuçlanan bu gelişmeler, Yunus'un düşüncelerini yaşama geçirmesini kolaylaştırmışa benzemektedir. Siyasal sınırları belirginleşmiş olan Bangladeş'te gerçekleşen ve Yunus'u derinden etkileyen ikinci olaysa

1974 yılındaki kıtlık felaketidir. Henüz çok genç bir siyasal yönetime sahip olan ve zaten yoksulluğun yoğun biçimde görüldüğü ülkede tarımsal üretimin bir krizle karşı karşıya kalması çok daha büyük bir yıkımı beraberinde getirmişti. Bu duruma bir de sellerin yarattığı yoğun tahribat eklendiğinde pirinç fiyatlarında olağanüstü bir artış meydana geldi. Üstelik Hindistan'ın da siyasal ya da iktisadi olarak destek vermediği ülke, bütün bu nedenlerden dolayı büyük bir kıtlık yaşamaya başladı. Sonuç olarak yıl boyunca etkili olan, doğal, siyasal ve iktisadi şartlarca da derinleşen kıtlığın sonuçları, ülke genelindeki yoksulluğun çok daha vahim boyutlara ulaşmasına neden oldu. Hem tarım üreticisini hem de temel gıda maddelerinden biri olarak pirincin fiyatındaki artış nedeniyle yoksul kesimi oldukça fazla sarsan bu süreç, ülkenin iktisadi sistemini de bir çıkmaza doğru sürüklemekteydi.

Yunus'un siyasal sınırları belirginleşmiş bir ülkede yaşanan bu soruna karşı akademik ilgi alanları ölçüsünde bir çözüm yolu bulma arayışı da bu yıllara rastlamaktadır. Etkin bir biçimde ülkedeki yoksulluğun nasıl giderileceğine ilişkin çetrefilli soru, kuramsal olduğu kadar uygulamalı alanda da kendisini gösterecek bir çıkış yolunu bulmayı zorunlu kılmaktaydı. Böylelikle Yunus, yoksulluğun yoğun olarak yaşandığı köyleri ziyareti sırasında, çok az miktarlardaki paralarla desteklenebilecek birtakım üretim imkânlarının varlığına şahit oldu. Bambudan tabure yaparak geçimlerini sağlamaya çalışan kadınları gören Yunus, araçlara borçlanarak bambu alabilen kadınların yaşadığı sorunla yüzleşti. Tabure üreticisi kadınlar, çok düşük miktarlarda da olsa araçlara borçlu duruma geliyorlar, ürettikleri tabureler de ancak bu borcun ödenmesi için yeterli olabiliyordu. Buna göre tabure yapan kadınların çok az miktarlardaki paralarla desteklenerek, bambuyu kendilerinin satın alabilmesinin sağlanması gerekmektedir. Buradaki kadınların, herhangi bir aracıya ihtiyaç duymadan ürettikleri malların hammaddesine ulaşabildikleri takdirde, yoksulluğun sürekli olmaktan çıkarılabileceğini gördü. 1976 yılında Jobra köyünde deneyimlediği ve düşünsel açıdan kendisini etkileyen bu gerçek karşısında Yunus, kendi bütçesinden karşıladığı ilk mikro krediyi bu köydeki kadınlara vererek yepyeni bir uygulamanın kapılarını aralamıştır. Köydeki bambu ağacına dayalı mobilya yapımı için toplam 42 kadına verilen bu kredi sadece 27 dolardı. Grameen Bankası sisteminin uygulama alanındaki ilk örneğini oluşturan bu örneğin gösterdiği üzere, uygulamanın düzenli bir biçimde yaygınlaştırılması için çok daha büyük miktarlardaki kredi kaynaklarına ihtiyaç bulunmaktaydı. Bu nedenle de oldukça fazla sayıdaki yoksul kitleye ulaşabilmek, mevcut bankacılık sisteminin kaynaklarından yararlanmayı da zorunlu kılmaktaydı.

Ne var ki bankalar, böylesi bir kredilendirme sisteminin fazlasıyla riskli olduğunun farkındaydı. Kredilerin geri ödenmesi için ipotek, yüksek gelir ya da kefil gibi pek çok güvence aracı oluşturma konusunda dikkatli davranan bankalar, sadece üretecekleri mala dayalı olarak kazanç sağlayacak olan ve bunun dışında herhangi bir teminat gösteremeyecek kesimlere soğuk bakmakta kendi açılarından haklıydı. Üstelik kredi kullanılacak olan kişiler hakkında yeterli ve güvenilir bir bilginin mevcut olması gerekirken, daha önce iktisadi yaşam içinde etkin olmamış insanlara böylesi bir parasal kaynak yaratmak bankalar açısından akılcı bir tutum gibi görünmüyordu. (Ersel, 2003, s. 74.) Buna karşın Yunus'un çabaları ilk olarak, bir devlet bankası olan Janata Bank'ta başarıyla ulaştı. Deneme amaçlı da olsa verilen bu destek, kendisine inanan öğrencileriyle birlikte harekete geçmesi için yeterli oldu. Kredilerin miktarındaki bu artış, sistemin ayakları üstünde durmasını sağlayan ikinci adımını oluşturmaktaydı. Böylelikle mikrokredilendirme, yoksul kitlelerin üretim faaliyetlerini iktisadi alana taşıyabilecekleri bir payanda oluşturuyor, kredilerin sağlanacağı kaynakların çoğaltılması da sistemin ülke geneline yayılmasını sağlıyordu. Her iki adımın da kısa süre içinde başarıyla atılmış olması, sadece 27 dolarlık sermaye ile kurulan yepyeni bir bankacılığın doğuşu anlamına gelmekteydi. Ne var ki sorun burada bitmiyordu. Üçüncü adım, kırsal yaşamın değerleri ve o zamana kadar ilgi görmemiş olan yoksul kitlelerin güvensizliğine karşı atılmalıydı. Üstelik köylüye borç veren tefeciler de bu durumdan oldukça rahatsızdı. Her şeyden önce kendilerine gelerek, borç para vereceklerini söyleyen bu kişilerin karşısında köylüler şüphe duymakta haklıydılar. Diğer yandan kredi sistemi, sadece tarımsal ürünlere dayalı bir iktisadi canlanmayı değil, stratejik önemi bulunan ve kalkınmayı sağlayarak yoksulluğu azaltacak tarım dışı sektörlerle yönelik ilgiyi de artırma amacını taşımaktaydı. (Şenses, 2001, s. 238-239.)

Öğrencileriyle birlikte köy köy gezerek insanları ikna etmeye çalışan Yunus, bu zorlu süreci de kısa sürede başarıyla atlatarak söz konusu uygulamayı kurumsallaştırdı. Son adımsa kredilerin ger-

çekten geri dönebilmesini garanti altına almakla ilgiliydi. Daha önce ifade edildiği üzere bankacılar, sistemin işleyemeyeceğini, yoksul kesime verilen paraların sağlıklı biçimde geri döneminin imkânsız olduğunu düşünmekteydiler. Gerçekten de söz konusu eleştirilerin haklılık payı bulunduğu iyi bir iktisatçı olan Yunus da biliyordu. İşte atılması gereken dördüncü adım, kredilerin verilmesinde uygulanacak temel ilkeleri ifade etmekteydi. Toplumsal alanda hareketli olmayan, kırsal yaşam içinde bulunan, ailevi ihtiyaçlara yönelik bir geçim kaygısı taşıyan kadınların sistemin hedef kitlesini oluşturması bu adımın belki de en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Erkeğe verilen paranın başkaca amaçlar uğrunda çarçur edilebilme olasılığı karşısında Yunus, kadınları temel alan bir kredilendirmenin çok daha sağlıklı olacağını görmüştü. Diğer yandan krediler, belli sayıdaki insana verilerek geri ödenme olasılığı artırılmaya çalışılıyordu. Gerçekten de kredi alan grup, üretimin düzenli biçimde devam ettirilmesi ve elbette kredinin geri ödenebilmesi konularında birbirlerini etkin biçimde denetliyordu. Atılan bu dört adım sonucunda 1982 yılında 28000 üyeye kavuşan sistem, 1983 yılında Grameen Bankası olarak adlandırıldı. Görüldüğü üzere genel olarak dört adımda anlaşılabilecek olan Grameen Bankası'nın temel anlamı ve ilkeleri ancak bu adımların ışığında değerlendirilebilir. Buna göre toparlanacak olursa sistemin var olmasını sağlayan ana esaslar aşağıdaki biçimde ortaya koyulabilir:

1- Yoksul kesimin üreticiliğini desteklemeye yönelik olarak hisselerinin devlete ve bizzatıhi kredi verdiği yoksulların kendisine ait olduğu bir bankanın kurulması ve bu banka tarafından yürütülen kredilendirme sisteminin yaşama geçirilmesi

2- Kredilerin sağlanması için ilk aşamada mevcut bankacılık sisteminden destek sağlanması

3- Kırsal yaşama ait belli birtakım zorlayıcı etkenleri ve tefecilik sisteminin aşılması. Böylelikle tarımsal olduğu kadar tarım dışı sektörlerin de canlandırılması

4- Kredi geri ödemelerini olabildiğince garanti altına almak için gruplar hâlindeki kadın üreticilerin sistemin hedef kitlesi olarak tayin edilmesi

Bütün bu esaslar çerçevesinde Grameen Bankası sistemi, hızla büyüdü. Toplumsal dayanışma ve grup içi kontrolün sıkı olduğu kırsal alanların ruhuna uygun önlemlerle desteklenmiş olan kredilendirme süreci, giderek Bangladeş sınırlarının dışında da uygulama alanı bulur oldu. Sadece iktisadi bir önlem paketi olmayan sistem, aynı zamanda topyekûn bir kalkınma anlayışının yansımasını oluşturmaktaydı. Buna göre kadınların iş yaşamındaki yerlerinin sağlamlaştırılması, yoksul kesimlerin kapitalist sistem dışına itilmiş hâldeyken aşırı uçlara kayma tehlikesinin bertaraf edilmesi, özellikle köylülerin yerel güç odaklarının otoritesi altında ezilmesinin önüne geçilmesi gibi pek çok toplumsal ve siyasal etken, sistemin doğrudan ya da dolaylı sonuçlarına işaret etmekteydi. Bu yönüyle kapitalist kredi sisteminin bir parçası ve üretim yoluyla iktisadi yaşamın etkin bir öznesi olan kişiler, yoksulluğun dışlayıcı sonuçlarından sıyrılabilme imkânına kavuşmuşlardır. Halen Asya'dan Afrika'ya ve oradan da Amerika'ya kadar yayılmış evrensel bir uygulama alanı bulmuş olan Grameen Bankası, temelde yoksul insanların kendilerine ait rüyalarını gerçekleştirme parolasıyla yola çıkmıştır. (Counts, 2008, s. viii.) Ayrıca küçük ofisler yoluyla ve daha çok da yoksul kesimin ayağına giderek onları kredi konusunda ikna etmeye dayalı bu sistem, herhangi bir biçimde kâra odaklı bir işleyiş ve amaca sahip değildir. Bu anlamda yeni bir bankacılığın adresi olarak Grameen Bankacılığı, gerek işleyiş ve yönetim anlayışı gerekse de bankanın devlete ve kredi verilen yoksul kitlelere ait olan mülkiyet yapısıyla birlikte oldukça farklı bir kurumsallaşma esasını ifade eder. Buna göre esas olan halkın ayağına gitmek ve doğrudan doğruya yoksulların kendisine ulaşmaktır. Bu süreç, bankanın mülkiyetiyle ilgili bir ortaklığı beraberinde getirir. Kamusal otoritenin güvencesi ve yoksulluğa karşı uygulaması gerektiği karşı stratejilerle birlikte söz konusu sistem, kadın özelinden hareket ederek bütünlüklü bir toplumsal dönüşümün peşindedir.

Sonuç olarak Grameen Bankası; özellikle yoksul kadınların emeğini merkeze alarak yenilikçi bir anlayış ve tüm uygulamalarında gözetilen şeffaflık ilkesi çerçevesinde olabildiğince geniş bir katılım sağlanarak yeni girişimciler yaratma temelinde anlaşılabilir.¹ Bu çekirdek etrafında söz konusu sistem, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan 45 milyon insana ulaşmış, 2010 yılı itibarıyla Amerika, Asya ve Afrika'daki 37 ülkede sistemli bir biçimde uygulamaya sokulmuştur. 2015'e gelindiğinde 100 milyon yoksulu bu durumlarından kurtarması amaçlanan Grameen Bankası'nın, birtakım

¹ İlkelerin daha ayrıntılı bir açıklaması için ayrıca bkz.: <http://www.grameenfoundation.org/who-we-are>

toplumsal şartların farklılaşması nedeniyle everensel bir uygulama olup olamayacağı konusunda eleştiriler almaktadır. Nitekim söz konusu eleştirilerin ana dayanaklarından biri kadınların toplumsal konumlarındaki farklılaşmayken, diğeryse bizatihi yoksul kesimlerin birer üretici olarak girdikleri kapitalist sistemle ilgili temel niteliklerden kaynaklanmaktadır. Öyleyse anılan iki ana soru, Grameen Bankacılığının evrensel ölçekte etkin bir uygulama olarak yerleşip yerleşemeyeceğine ilişkin sorunsalı da açığa çıkartmaktadır.

2. Mikrokredilendirme ve Toplumsal Hareketlilik Açısından Grameen Bankası

Her şeyden önce mikrokredilendirme sırasında, hedef kitlesi olarak belirlenen yoksul kadınların toplumsal ve kültürel nitelikleri esas alınmaktadır. Bu sayede finansman modelinin klasik bankacılık ilkelerinden farklı oluşu, kredilerin geri dönüşüyle ilgili birtakım ciddi sorunları beraberinde getirmemektedir. Buna göre özel olarak kadınların, genel olarak mikro ölçeklerle desteklenen grupların durumu, kredilendirme sisteminin neden küçük birimleri merkeze aldığını ve bu merkezin çekirdeğini de neden kadınların oluşturduğuna ilişkin sorunsal, çalışmanın önemli yanlarından birini oluşturur.

İlk olarak Grameen Bankacılığı, merkezi bir kurum etrafında örgütlenen, kapitalist üretim esası çerçevesinde hareket eden birtakım küçük üreticilerin desteklenmesinden farklı bir işleyişe sahiptir. Örneğin köydeki tavuk kümeslerinin, merkezi bir konuma yerleştirilen fabrika aracılığıyla sistematik bir biçimde üretime yönlendirilmesi, burada ifade edilen mikrokredilendirme sisteminden ayrı bir temel üzerine kuruludur. Buna göre tavuk yetiştiren köylülerin, büyük ölçekli üretim yapan bir fabrikayla -sözleşmeler yoluyla yaşama geçirdikleri- ilişkisi bulunmaktadır. Öyleyse burada söz konusu olan olay, geçimlik ya da sınırlı bir piyasaya yönelik olarak yapılan üretimin, büyük ölçekli sermayenin üretim tesisleri kanalıyla merkezileştirilmesi ve koordineli bir biçimde üretim merkezli yapılanmaya tabi tutulmasıdır. Oysaki mikrokredilendirme yoluyla yoksullara finansal destekte bulunmak, herhangi bir iktisadi dayanaktan çok, toplumsal bir hamlenin etrafında yaşam alanı bulmaktadır. Bu nedenle Grameen Bankacılığı; toplumsal sistemin tam anlamıyla dışına itilmiş kitlelerin, bir biçimde iktisadi rekabete ve üretim merkezli bir yaşama doğru açılmalarını amaçlamaktadır. Bu yönüyle sistemin hem iktisadi kazancı hem de toplumsal barış ve uyumu gözeterek oluşturulduğu aşikâr. Görüldüğü üzere yoksulların hedef kitlesi olarak seçilmesindeki belirleyici etken, toplumsal sistemin sürekliliğini desteklemek ve kazanca dayalı bir iktisadi düzen içinde insanların ayakta durmalarını sağlamak etrafında anlaşılabilir. Çünkü yoksulların ve yoksulluğun varlığı sadece çaresizliğin değil, aynı zamanda şiddetin ve toplumsal çatışmaların da önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Sonuç olarak emeklerini değerlendirebilecekleri ve çoğunlukla da bildikleri en iyi işi onlara yaptırtarak sistem içine çekilmeleri, hem yoksullar için iktisadi kazanç hem de toplumun geneli için bir uyum ve süreklilik anlamına gelecektir. Üstelik anılan bu sistem, yoksulluğun ve çaresizliğin, siyasi bir rant alanı olarak kullanımını bertaraf edebilecektir. Balık tutmayı öğrenen kişinin, yardımlara muhtaç bir yaşam süren kişiden farkı burada ortaya çıkmaktadır. Çok az miktarlardaki borçlanma yoluyla yaşamını kendi kendine idame ettirebilecek ailelerin göreceli iktisadi özerkliği, siyasi tercihlerinden dinsel inançlarına ve oradan toplumsal yaşam içindeki söz hakkını kullanma biçimine kadar pek çok alandaki tercihlerini de destekleyecek, aynı zamanda toplumsallaşmanın demokrasiye dayanan güçlü payandalarını oluşturacaktır. Özetle neden geniş yoksul kitlelerin merkeze alındığı ve böylesi bir sistemin neden mikro ölçekli kredilendirme yoluyla yaşama geçirilmeye çalışıldığı bu çerçevede anlaşılabilir. Bu noktadan sonra cevaplanması gereken bir diğer soruysa, kredilendirme sisteminin neden sivil toplum kaynaklı olduğu ve yoksulluğa karşı stratejik bir hamle olarak düşünülen kredilerin neden küçük gruplara verildiğiyle ilgilidir.

Öncelikle kamu kaynaklarının kullanılmasına dayalı olarak yoksulluğun azaltılması, elbette devletin bu konudaki iktisadi ve siyasi tercihlerine bağlı olacaktır. Ne var ki Grameen Bankacılığı, gerek kamu kaynaklarının kullanılmaması gerekse de doğrudan doğruya devlet çatısı altında örgütlenmemesi nedeniyle temelde bir sivil toplum hareketidir. Bu yönüyle sistem, özel sektörün ya da devletin ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmeyi içermez. Buna karşılık iktisadi bir altyapıya, gerekli finansal kaynaklara ve kredilendirme şartlarının yerine getirilebilmesi için etkin bir yönetsel yapılanmaya ihtiyaç duyulduğu ortadadır. Hâl böyleyken yoksul kesimlerin kendi ayakları üstünde durabilmelerini sağlamayı amaçlayan kredilendirmenin, hem kamu yönetiminin kârlılık esasına

dayanmayan niteliğine hem de özel sektörün iktisadi faaliyetlerini düzenlemesinde önemli bir etken olarak beliren risk yönetimine dayanması gerekmektedir. Böylelikle Grameen Bankası'nın, yoksulların iktisadi sürece katılmalarını sağlamak açısından uyguladığı kredilendirmenin sürekli ve sağlıklı olarak devam ettirilebilmesi için özel sektörün iktisadi tercihleriyle uyumlu olması zorunludur. Bu çerçevede sistem, sivil toplum hareketi olarak kapitalist üretim biçimine uygun bir yönetime sahip olarak kamusal iradenin amaçlarıyla doğru orantılı bir işlerliğe sahiptir. Söz konusu açıdan kredilerin geri ödenebilmesiyle, âdeta sistemin bel kemiğini oluşturmaktadır.

Riski paylaştırmak ve kredinin verildiği kişileri birbirleri üzerinde bir kontrol mekanizması olarak kullanmak, klasik bankacılığın ipotek yoluyla sağladığı garantiye benzemektedir. Buna göre belli sayıdaki yoksul kişiye verilen kredi, krediyi alan kişilerin birbirlerini kontrol etmelerini sağlamaktadır. Herhangi bir ödeme güçlüğü yaşayan kişiye gerektiğinde yardım edilmesi, alınan kredinin çarçur edilmesi ya da grup içindeki bir kişinin sistemi suiistimal etme olasılığı, grup içi dayanışma yoluyla en aza indirilmektedir. Bu nedenle Grameen Bankacılığı'nda ipotek, psikolojik etkenler ve toplumsal dayanışma olgusuna dayandırılarak yaşama geçirilmektedir. Gelineen noktada anlaşılabilirliği üzere sistem; sivil toplum kaynaklı bir örgütlenme modeline dayalı olarak yoksulların kapitalist sistem içine dâhil edilmesini amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesindeki temel araçsa, belli sayıdaki gruplara sunulan mikrokredilendirme imkânıdır. Son olaraksa sistemin işlerliği, grup içi dayanışma ve oto kontrol mekanizmasını tamamlayan bir diğer etkenle birlikte sağlam bir temele kavuşturulmaktadır. Böylece ağırlıklı olarak kadınların hedef kitlesi olarak belirlenmesi bu çerçevede anlaşılabilir.

Kadınların toplumsal, kültürel, iktisadi ve birtakım doğal nitelikleri, kredi sisteminin sürekliliği konusunda birtakım güvenceler sağlamaktadır. Söz konusu açıdan mikrokredilendirme, belli sayıdaki kadının oluşturduğu grupları merkeze alarak mal ya da hizmet üretimini amaçlar. Buna göre pek çok nedenden dolayı üretim sürecinden dışlanmış, emek gücünü piyasada değerlendiremeyen ve kıt kaynaklara sahip çevreye sahip kitleler, en çok kadının aile içindeki emeğine bağlı olarak bir çerçeveye sahip olur. Bu anlamda kadın, ailevi değerlerin ve maddi birlikteliğin ayakta durmasında ağırlık rol sahibidir. Buradan hareketle kadın olma hâli sadece biyolojik bir nitelik olmaktan çok; sınırları, sorumlulukları, anlamı ve toplumsal açıdan sahip olduğu değer konusunda sonradan kazanılan bir unvana işaret eder. Daha çok erkek egemen yapılanmanın toplumsal ve kişisel sonuçları üzerinden anlaşılabilir olan bu genel durum, hem kadın bedeni hem de kadının toplumsal ve ailevi görevleri konusunda birtakım baskı unsurlarını yaşama geçirir. Söz konusu anlamda kadın, türün devam ettirilmesiyle sorumludur ve bu yönden aileyle sınırlı bir çerçevede hareket etmesi beklenir. Toplumsal alanın erkek merkezli mantığı, binlerce yıldır kadın olmanın kültürel yorumunu doğurganlık özelinden hareketle yapmaya çalışmıştır. (Agacinski, 1998, s. 47.) Sonuç olarak iktisadi yaşam açısından kadının sahip olduğu konum, ancak bu sınırlı niteliğin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle mikrokredilendirme yoluyla sağlanan maddi imkânın neden kadınları hedef seçtiği, ancak bu genel tanımlama ışığında ortaya koyulabilir. Konumuzla doğrudan bağlantılı olmasa da erkek egemen toplum ifadesi ve bunun sonucu olarak görülen kadın olma hâli üzerindeki çarpık tanımlamalar, beş etken üzerinden Grameen Bankacılığı sisteminin merkezi konumunda yer alır. Buna göre; ailevi bağlar, genetik nitelikler, toplumsal sorumlulukların belirlenmesi sırasında kadına verilen görevler, toplumsal alanın özgürlükçü bir çerçeveye kavuşturulmasında kadının işlevsel niteliği ve nihayet kredi sistemin bir güvence olarak dayandığı kadınların toplumsal hareketliliğinin sınırlı hâli olmak üzere toplam beş ana madde olarak gözler önüne serilebilir. Buna göre kredilendirmenin boyutlarını ve güvencelerini daha iyi anlayabilmek için açıklanması gereken beş ana etken şunlardır:

- Genetik nitelikler ve doğurganlık
- Aileye olan bağlılık
- Toplumsal açıdan kadının konumu
- Toplumsal dönüşüm açısından kadının sahip olduğu anlam
- Bütün bunları çevreleyen ve kredi sisteminin ayakta tutacak bir etken olarak değerlendirilen kadının, toplumsal alandaki erkeğe göre çok daha hareketsiz oluşu

- Her şeyden önce kadının genetik olarak taşıdığı birtakım nitelikler, onun toplumsal konumunu etkilemektedir. Doğurganlık ve çocukla olan biyolojik bağındaki olağanüstü derinlik, kadını erkek karşısında çok daha farklı bir yere taşımaktadır. Ne var ki erkek egemen toplum anlayışıyla birlikte söz konusu gerçeklik, kadın üzerindeki baskı araçları biçiminde de kendisini göstermektedir. Hâl böyleyken kadının en belirgin ayırıcı niteliği olarak doğurganlık, pek çok toplumda kadının özgürleşmesine karşı en büyük engel olarak çıkartılmıştır. Modernleşmeyle birlikte değişen aile anlayışı ve kadın-erkek ilişkileri, bambaşka sorunlara kapı aralamış olsa da, kadının özgürleşmesi konusunda oldukça büyük rol oynamıştır. Buna göre, kadının çalışma yaşamında yerini almaya başlaması, daha fazla emek talep eden ve sonucunda da piyasaya çok daha fazla mal ve hizmet sunabilecek işletmelerin yararınadır. Piyasadaki mal ve hizmet çeşitliliği, süreç içinde artan talebin yarattığı hareketlenme, kapitalizmin sürekli büyümeye dayalı karakterine uygundur. Bu noktada kadının iktisadi alandaki yeri, aynı zamanda kapitalizmin işlerliği açısından zorunlu bir sonuçtur. Sonuç olarak değişen iktisadi yaşam, tüketim hızındaki artış, çalışma şartlarının yasal çerçeve içerisine alınmış olan haklarla birlikte görece olarak iyileşmesi vb. etkenler, kadın-erkek ilişkilerini hiyerarşik temellerden ayırtmıştır. Sonuç olarak öncelikle genetik nitelikleri açısından kadının toplumsal konumunu belirleyen erkek akıl, toplumsal yaşamdan geri çekilmeye başlamıştır. Bu açıdan hemen hemen her modernleşme hareketi, yoksul kitlelerin sistem dışına itilmiş olma hâllerine karşı olarak, kadının konumunu sorgulamakla işe başlar. Nitekim kadının ve kadın bedeni üzerindeki erkek egemen söylem ve baskıların varlığı, modernleşmenin ve kapitalistleşme sürecinin aşması gereken kalıplara işaret etmektedir. Bu anlamda iktisadi yaşamın temel şartlarına adapte olmak, kadın için tek çıkış yoludur.

Böylelikle kadının aile kurumuna olan genetik ve kültürel temelli bağlılığı, onun toplumsal konumundaki değişim sırasında kullanılabilecek iki önemli çıkış noktasını oluşturmaktadır. Özellikle yoksul kadın, yüzyıllardır süregelen toplumsal şartlar gereği belli bir karaktere sahip olarak yaşamaktadır. Bu niteliğin değişmesi anlık bir gelişme olarak görülmemelidir. Hâl böyleyken kadının toplumsal konumu, Grameen Bankası açısından iki önemli sacayağı sağlar. Bunlardan ilki yukarıda açıklanmaya çalışılan kadının toplumsal yaşam içindeki konumunun değişmesi ve modernleşme gereği, diğeryse kadına verilecek olan kredinin onun toplumsal hareketsizliği üzerinden bir çeşit ipotek altına alınmasıdır. Toplumsal alanda oldukça sınırlı bir hareketliliğe sahip olan yoksul kitleler, maddi imkânları ölçüsüne uygun yerleşim yerlerinde bulunurlarken özel olarak yoksul kadınların durumu çok daha sınırlı bir nitelik arz eder. Buna göre yoksul kadınlar, toplumsal yaşam içinde neredeyse hareketsiz olarak yaşarlar. İmkânlarının oldukça dar oluşu, yoksul ailelerin ve özellikle de kadınların kişisel tercihlerinden çok, yaşamak için asgari gereklilikleri öne çıkartır. Bu nedenle mikrokredilendirmenin asıl hedefi olarak yoksul kadınlar, aile kurumuna olan bağlılıkları, genetik nitelikleri ve toplumsal alandaki hareketsizlikleri nedeniyle âdeta kendi kendilerine kredi için gereken ipoteği sunmaktadırlar. Bu anlamda ipoteğin yaşam biçiminin ta kendisi olduğu garip bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır.

Öyleyse yoksul kadının sistemin merkezinde durması, hem modernleşmenin bir uzantısı hem de kredilendirmenin güvence kaynağı olarak anlamlandırılmaktadır. Kadın merkezinden hareket ederek modernleşmenin temel dinamiklerinin ortaya atılması, geleneksel erkek egemen toplumun değişimi adına önemli bir etkindir. Bu noktada Grameen Bankacılığı, bir büyüme modeli olmaktan çok, yoksulluğa karşı bir kalkınma stratejisidir. Sonuç olarak erkeğe verilecek olan paranın ya da herhangi bir maddi imkânın, amacı dışında kullanılarak heba edilmesi olasılığı, kadına göre çok daha fazladır. Bu durumda mikrokredilendirmenin sürekliliği ve işlerliği, erkeğin de içinde bulunduğu ancak asıl öznesini toplumsal yaşam içindeki şartları gereği kadının oluşturduğu bir temel sayesinde ortaya çıkar. Nitekim Grameen Bankacılığını evrensel anlamda uygulanabilir bir niteliğe eriştirerek, dünyanın pek çok yerinde ciddiye alınır bir sistem olarak ayakları üstünde tutan nitelik, bu hassas dengenin gözetilmesinden geçmektedir. Bu noktada dönüşümün merkezinde bulunan kadın; modernleşme kadar iktisadi büyümenin, yoksulluğa karşı önemli bir karşı hamle kadar kalkınmaya ilişkin temel siyasetin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilir. Nitekim modern toplumsal yaşamı öne çıkartarak kalkınma siyasetini bu çerçeve içine almak, doğal olarak kadının toplumsal yaşamdaki hareketsizliğine karşı bir stratejiyi beraberinde getirmektedir.

Ne var ki yukarıdaki mantığın tutarlı bir biçimde uygulanabiliyor oluşu ve evrensel düzeyde yarattığı etkiler, Grameen Bankacılığının bu yönde hiçbir sorunla karşılaşmadığı ya da karşılaşmaya-

cağı anlamına gelmez. Öncelikle modernleşme ve iktisadi süreç içinde aktif bir rol alma konusunda gereken desteğin verildiği yoksul kadın, sadece kırsal ve geleneksel bir çerçeve içinde yaşamaz. En azından günümüzde yoksulluğun anlamı ve görünümü daha çok şehir özelinde kendisini belli eden birtakım sonuçları bertaraf etmeyi gerektirir. Hâl böyleyken kırsal yaşamın ilkeleri üzerinden yoksul kadının merkezi konuma yerleştirilmesi, şehirdeki yoksulluğun farklı niteliklerinin yeterince iyi değerlendirilememesine yol açar. Örneğin Türkiye’de gözlenebilen aile içi üretimin önemli bir aktörü olarak kadının varlığı, Grameen Bankacılığının öngördüğü güvence sitemini sağlamaktan uzaktır. Buna göre şehirde yaşayan ve bir grup akrabasının bir araya gelerek yürüttüğü iktisadi faaliyet, dışa kapalı ve kadının emeğini kullanan bir yapılanmayı göstermektedir. Bu anlamda söz konusu üretim biçimi, doğrudan doğruya kapitalist ilişkilerin ve cinsiyet ayrımcılığının bir parçasıdır. (White, 1999, s. 22-23.) Böylesi bir gerçeklik karşısında yoksulluğa karşı uygulanacak bir mikrokredilendirme, klasik bankacılığın ilkeleri üzerinden yaşama geçirilebilir. Üstelik şehirdeki yoksulluğun bir diğer boyutu da, kırsal yaşamın geleneksel ve hareketsiz yaşamına göre çok daha değişken ve hareketli bir nitelik göstermesiyle ilgilidir. Bu durumda da kamu müdahalesinin çok daha etkin biçimde yaşama geçtiği ülkelerde Grameen Bankası sisteminin mikrokredilendirmeye dayalı temel araçları gereksiz olur. Öyleyse bir yandan şehrin değiştirdiği toplumsal ve iktisadi ilişki biçimleri, diğer yandansa devletin toplumsal adaleti gözeterek uyguladığı güçlü siyasetin varlığı yoksulluğa karşı uygulanabilecek bir strateji olarak Grameen Bankacılığını etkisizleştirmektedir. Diğer yandan kadının aileye olan bağlılığına ilişkin yargı, modern şehrin birtakım sonuçları tarafından parçalanmışa benzemektedir. Günümüzde pek çok kadın, gerek aile kurma konusunda gerekse de elindeki parayı akılcı biçimde ve ailesi adına kullanmakla ilgili geleneksel konumundan ayrılmışa benzemektedir. Üstelik dünya ölçeğindeki -özellikle de tekstil ve moda sektöründeki- lüks harcamaların önemli bir bölümü kadınlar tarafından yapılmaktadır. Sadece zengin kesim açısından değil, gelirini doğru yönetemeyerek lüks harcamaya büyük pay ayıran yoksul kadınların durumu da az rastlanır bir çelişki olmaktan çıkmıştır. Bu yönüyle şehrin cazibesi, değişen ilişki biçimleri, değer ve kavramlara yüklenen anlamların maddi kazanç üzerinden tanımlanması ve nihayet daha iyiyer daha güzele ve elbette daha fazla paraya olan ihtiraslı tutumların baskın çıkması, kadının daha çok geleneksel davranışlarına atıf yapan Grameen Bankacılığının gediklerinden bir diğeridir.

Toplumsal hareketlilik açısından sisteme yöneltilebilecek ikinci temel eleştiriye, kadınların toplumsal konumlarını modernleşme eksenindeki bir değişime tabi tutmakla birlikte aynı zamanda yeni bağımlılık ilişkilerini de yaratmasıyla ilgilidir. Buna göre yoksul kadının mikro krediyle birlikte yaşama kazandırılan üretim ve hizmet sektöründeki faaliyetleri, geleneksel ilişkilerin çerçevesine ilişkin önemli bir yırtılmayı beraberinde getirmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere söz konusu süreç, kadının toplumsal konumu ve toplum içindeki işlevleriyle ilgili erkek egemen anlayışın zayıflamasını sağlar. Ne var ki eleştirel bir karşı duruşu zorunlu kılan gerçeklik, tam da bu noktada kendisini belli eder. Buna göre yoksul kadınların gruplar hâlinde aldıkları mikro kredi karşısındaki ortak sorumlulukları, onların geleneksel kalıplar içindeki konumlarını perçinler. Böylelikle kredinin muhatabı olan her bir kadın, diğerlerini gözlemek ve hatta denetlemekle yükümlüdür. Bu bir anlamda kendi yaşamının garantisini oluşturmaktadır. Nitekim kredi geri ödemelerinin % 97’ler civarında olduğu sistemin, klasik bankacılığın öngörülerinin tam tersi bir sonuca ve büyük bir başarıya imza atmaktadır. Böylesi bir güvence siteminin, kredilerin geri ödenmesiyle ilgili olarak âdeta bir ipotek gibi etki yaratmasına şaşmamak gerekir. Riskle doğru orantılı olarak oldukça yüksek bir faize sahip olan mikro kredilerin sağlıklı bir biçimde sürdürülebilmesi böylesi bir süreci zorunlu kılıyor olabilir. Ne var ki grup içi dayanışmanın bağlayıcı niteliği, kadının özgürleşmesinin sadece iktisadi yaşama atılabilme konusuyla sınırlı tutulamayacağını göstermektedir. Diğer yandan kredinin tamamıyla ödenmesi sonucunda kredi verilen grubun kontrol mekanizması ancak sınırlı olarak dağılır. Her şeyden önce geleneksel kalıplar içindeki topluluğun iktisadi faaliyetlerini kredi mekanizmasının da bir ölçüde pekiştirdiği açıktır. Üstelik gerek kadınları gerekse de bir bütün olarak mikrokredilendirme yoluyla belli bir mesafe kat edilen yoksul kitleleri kapitalist üretim ve tüketim biçimlerine bağlı kılmaktadır. Bu durumda sistem, onlardan büyümeyi değil, sınırlı ölçeklerde hareket eden geçimlik bir iktisadi üretimde bulunmalarını talep eder.

Son olarak kültürel farklılıklar ve özellikle de kadınların geleneksel kalıpların oldukça baskıcı biçimlere büründüğü çok daha büyük aileler içinde yaşadığı coğrafyalarda sistemin işlerliği büyük

ölçüde sekteye uğrar. Örneğin Türkiye’de aşiretler içindeki birimler olarak adlandırılabilen geniş anlamıyla aile kurumunun varlığı, kadının özerk biçimde hareket etmesini engeller. Bu durumda mikro kredinin gerçek sahibi olması istenen kadının, üretim faaliyetinden, kazandığı paraya kadar pek çok süreç hakkında gerçekten söz sahibi olması beklenemez. Bu durumda kamusal müdahale araçlarının devreye girerek geniş ölçekli bir değişimin ve çok daha uzun vadeli bir dönüşümün yaşanması gerektiği ortadadır. Diğer yandan erkek ve kadın arasındaki ilişkinin oturduğu mantık değiştirilmeden, mikrokredilendirme yoluyla üretime atılan kadın, temelde değişmeyen bir egemenlik ilişkisinin devamına şahit olur. (Hahnel, 2004, s. 151-152.) Özetle şehirdeki ilişkilerin ve toplumsal gerekliliklerin farklılığı, kadınların iktisadi ve toplumsal anlamda farklı bağımlılık biçimleriyle karşı karşıya kalmaları ve son olarak kültürel farklılıkların etkisiyle birlikte değişen şartlar, Grameen Bankacılığının toplumsal hareketlilik ve kadınlar üzerindeki siyasi tercihleri konusunda üç eleştirel merkezi oluşturmaktadır. Ne var ki bütün bunların varlığı, aynı zamanda söz konusu sistemin yoksulluk karşısında en etkin sivil toplum kaynaklı çözüm yollarından biri olduğu gerçeğini değiştirmez. Eleştirel karşı duruşların birtakım nedenlerden yola çıkarak dillendirilmesi, nesnellik kadar eleştirilen uygulamanın da kendini kontrol ederek güçlenmesini beraberinde getirir. Buna göre;

-Şehir yaşamı ve modernleşmenin, yoksul kitleler üzerinde yarattığı sonuçlar, mikrokredilendirmenin işlevselliğini azaltır ve yer yer yok eder.

- Mikrokredilendirmeye ilişkin sistem, kadının mutlak anlamda özgürleştirildiği bir süreci tanımlamaz. Yeni bağımlılık esasları kendisini yoğun biçimde belli eder.

- Farklı coğrafyaların sahip olduğu temel nitelikler ve özel şartlar, uygulamanın yöntemsel tercihleri kadar belli birtakım esaslarını da anlamsızlaştırır. Bu açıdan sistemin kendisini, evrensel anlamda genel geçer bir yasa biçiminde algılamak doğru değildir.

Özetle her üç eleştiri kaynağı da, kadının mikrokredilendirme yoluyla yaşadığı değişimi ve bu değişim üzerinden toplumun geneline sirayet eden bir farklılaşmayı reddetmek anlamına gelmez. Ne var ki farklı kültürel, siyasal ve iktisadi şartların, aynı zamanda sistemin zaafılarıyla birleşerek bazı olumsuz sonuçları doğurması kuvvetle muhtemeldir. Özellikle kalkınma konusunda sağlanması gereken atılım ve yoksulluğun ancak bu çerçevede belinin kırılabileceğine ilişkin ortak algı, tek bir doğru yöntemin varlığına işaret etmez. Bu anlamda iktisadi üretici olmakla, istihdam olanaklarının artırıldığı bir iktisadi ortamın sağladığı sonuçlar arasında bazı çelişkiler ve çatışmalar kendisini gösterir. İşte bu açıdan gerek üretici olmak ve üretime yönelik örgütlenme modeli oluşturmak açısından, gerekse de tüketim olgusunun toplumsal yaşam içindeki anlamıyla ilgili olarak Grameen Bankacılığı iki esaslı eleştiriyle daha karşı karşıya kalmaktadır.

3. Kalkınma, Üretim Örgütlenmesi ve Tüketim Açısından Grameen Bankası

Bölümü oluşturan temel eleştirilerin ayrıntısına geçmeden önce, aynı zamanda çalışmanın ikinci ana omurgasını oluşturan üç noktayı, maddeler halinde göstermek gerekmektedir. Buna göre Grameen Bankacılığının etkin olarak uygulanmasının önündeki temel iktisadi engeller, aşağıdaki sorulardan yola çıkılarak gösterilebilir:

1- Kalkınma stratejisi olarak emek talebinde artışın mı, yoksa yoksulların birer girişimci olarak geçimlik de olsa bir üretici kitlesi oluşturmalarının sağlanması mı tercih edilmelidir?

2- Piyasaya yönelik olarak yapılan üretimin aynı zamanda piyasanın koşullarına uyma zorunluluğu, yoksulların geçim amaçlı iktisadi faaliyetlerini ve dolayısıyla da sistemin bütünü etkiler mi?

3- Kredi sağlanması, yoksulların yaşamlarını garanti altına alacak -örneğin sigorta, emeklilik hakkı gibi- birtakım güvenceleri de beraberinde getiriyor mu?

Yukarıdaki sorulardan en önemlisi ve diğer sorunsalların yükünü hafifletebilecek olan esaslısı, kalkınma konusunda cevaplanması gereken ikileme dairdir. Öncelikle bir ülkedeki yoksulluğun giderilmesi ve en azından ülkenin vatandaşı olan herkes için asgari şartların yakalanması, belli bir büyüme oranını ve toplumsal şartların tümüyle iyileştirilmesini gerektirir. Ülkenin bir yıl içinde ürettiği mal ve hizmetlerin toplam değerindeki artış, kişi başına düşen milli gelirin yoksulluk düze-

yinin üstünde yer alması ve elbette adaletli bir gelir dağılımı, kalkınmanın ilk şartlarını oluşturmaktadır. Ancak ve ancak söz konusu maddi imkânlar üzerinde yükselebilen eğitim, sağlık, barınma ve beslenmeyle ilgili temel ihtiyaçların layıkıyla karşılanmasıysa kalkınmanın temel göstergelerini oluşturmaktadır. Bu açıdan kalkınma, sadece toplam büyüklüğün artması ve maddi gelirin artışı değil, bu artışın sağlıklı ve sürekli olarak toplumsal yaşam içinde yerini alması anlamına gelmektedir. Buna göre kişi başına düşen ortalama gelirin 20 bin doların üstün olduğu bir ülkede adaletli gelir dağılımı yoksa yoksulluk ve açlık böyle bir ülkenin de sorunu olmaya devam edecektir. Eğitim imkânlarının sadece erkeklere sunulduğu ya da sağlık harcamalarının kamusal kaynaklar tarafından yeterince finanse edilmiyor oluşu sonucunda da benzer bir durumla karşı karşıya kalınır. Bu tür ülkelerde iktisadi büyümenin varlığı inkâr edilemez. Ne var ki gerçek bir kalkınmadan ya da yoksulluğun ortadan kalkmasından bahsedilemez. Hâl böyleyken Grameen Bankacılığının üzerinde durduğu asıl sorunsal, yoksulluğun bağış ve yardımlar yoluyla çözülemeyeceği, uygulanması gereken siyasetin kalkınma merkezli olması gerektiği üzerinedir. İşte tam bu noktada kalkınmanın yoksulların girişimci olarak iktisadi sisteme dâhil edilmeye çalışıldığı sisteme karşı temel bir eleştiri getirilebilir. Buna göre mal ya da hizmet üretimi sağlayarak iktisadi faaliyetlerini kendi ihtiyaçlarını anlamlı biçimde giderebilecek olmaları, genel olarak arz ve talep arasındaki dengelerle doğrudan ilişkilidir. Bu çerçevede mikro kredi, bir yoksul grubun örneğin turistik bir eşya olarak değerlendirilebilecek olan bez bebek yapımını yaşama geçirebilir. Ne var ki bu noktadan sonraysa piyasanın serbest nitelikli işlerliğine egemen olan ilkeler devreye girecektir. Üretilen her bir bebeğin maliyetinin karşılanması, alınan mikro kredinin faiziyle birlikte geri ödenmesi, ailenin temel ihtiyaçlarının sağlanabilmesi için gereken para ve elbette bez bebek yapımını sürdürebilmek için gereken sermayenin korunması gibi dikkat edilmesi gereken noktalar üretim mal ya da hizmete yönelik olarak piyasada gerçekleşen talepten bağımsız düşünülemez. Öyleyse ister yoksullara sunulan mikro kredi imkânı, isterse de herhangi bir işletmeye verilmiş olan klasik bankacılık kredisi olsun temel olarak anılan arz-talep süreci aynıdır. Piyasadaki işlerliğin ve şartların içinde yoksulun varlığı, ürettiği mal ya da hizmete olan taleple birlikte kökleşebilir. Ne var ki bu durum, yoksulluğa karşı uygulanması gereken stratejiyi kısıtlayan ve hatta baltalayan bir niteliğe de erişebilir. Yoksulun girişimci olarak piyasada yerini alması, onun herhangi bir ayrıcalığa sahip olacağı anlamına gelmez. Bu noktada gerçekten de çözüm yolu yoksulun girişimci olmasında mı yoksa istihdam olanaklarının artırılmasında mıdır? Nitekim bu soru, Grameen Bankacılığının yapmaya çalıştığı şeyi temelden eleştirmek için güçlü bir kalkış noktası sağlar. Çünkü üretimin artırılması hâlinde emek talebindeki artış, Grameen bankacılığının yoksullardan girişimci çıkartarak yaşama geçirmeye çalıştığı strateji kadar etkili ve akılcıdır. Özellikle böylesi bir strateji değişikliğinin zorunlu olarak gerçekleşmesi gerektiği pek çok ülke bulunmaktadır. Gerek bir önceki bölümde anılan güçlükler gerekse de istihdam artışına gidilmesinin çok daha akılcı bir tercih olacağı ülke ve coğrafyalarda mikrokredilendirmenin işlevselliği oldukça azalır.

Örneğin kapasite kullanım oranları oldukça düşük düzeylerde olan, yurt içi ve yurt dışından gelen talebin karşılanmasında üretimin yetersiz kaldığı, buna karşılık elindeki imkânların yaşama sağlıklı biçimde geçirilmesi hâlinde iktisadi üretimi artacak bir ülkenin, yeni girişimcilerin varlığı kadar emek gücüne de ihtiyacı vardır. Elbette işçi olarak üretime katılacak kişi sayısının, girişimci olarak piyasaya atılacak olan kişi sayısından çok daha fazla olması gerektiği aşîkâr. Bu noktada Grameen Bankacılığının öngördüğü mikrokredilendirme yoluyla yoksulların iktisadi yaşama kazandırılması ilkesi, büyük bir darbe alır. Her şeyden önce böylesi bir dinamik ortamda, klasik bankacılık kredilerinin ve kamunun finansman araçlarının oynayacağı ya da oynaması gereken rol çok daha belirgin olacaktır. Nitekim hızla artırılması gereken üretimin, yoksulların küçük çaplı ve çoğu zaman evlerinin sınırlarında yaptıkları katkılarla büyümesi mümkün değildir. Diğer yandan sistemin en zayıf noktasını oluşturan bu olgu, sadece üretimin artırılabilmesi dinamik bir iktisadi ortamda değil, durgun bir iktisadi üretim düzeyine sahip olan ülkelerdeki yoksulluk sorunun çözümünde de benzer bir gediği yaratmaktadır. Anlaşılabileceği üzere Grameen Bankacılığının buradaki asıl sorunsalı, yoksulların işçi olarak istihdam edilmeleri gerektiğine ilişkin stratejiyle belli ölçülerde çatışma içine girmesidir. Elbette her iki stratejinin bir arada uygulanabileceği durumlar çok daha olası ve uygun bir çözüm yolu olacaktır. Ne var ki hangisinin öne çıkarılıp, hangisinin yardımcı etken olarak yoksulluğa karşı kullanılacakları, Grameen Bankacılığın temel ilke ve yöntemlerinin yaşama geçip geçemeyeceklerini belirlemektedir. Üretim ve buna yönelik emek talebinin merkeze alındığı bir iktisat siyasetinin, yoksulların birer girişimci olarak sisteme dâhil edilmeleri konusunda

çok da istekli olmayacağı rahatlıkla anlaşılabilir. Bu noktada mikrokredilendirme sistemi; çok dar alanda kendisini gösteren ve kadınların toplumsal konumlarını değiştirmeye yönelik girişimlerin yaşama geçmesi, turistik faaliyetler konusundaki özellikle yerel nitelikli imkânların değerlendirilmesi ve bazı mesleklerin, geleneksel önemleri olan malların ya da korunması gerekeli olan birtakım değerlerin yaşatılması adına oldukça sınırlı bir işlevselliğe sahip olabilir. Ne var ki bütün bunların, aslında Grameen Bankacılığını yapmaya çalıştığı şeyle ve yoksulluğa karşı esaslı bir strateji oluşturma mantığıyla örtüştüğü ifade edilemez.

Kalkınma siyasetinin oluşturduğu temel, üretim merkezli sistemin sermaye artırımına dayalı büyüme performansı ve nihayet emek talebindeki artış ve azalışlarla ilişkili olarak değişen stratejilere karşılık, sistem bir başka sorunla daha yüz yüze gelir. Buna göre, mikrokredilendirmenin uygulanmaya başladığı ve yoksulluğa yönelik olarak etkin biçimde yaşama geçirildiği varsayıldığında, hangi mal ve hizmetlerin hangi tüketiciye nasıl ulaştırılacağı ve elbette bu mal ya da hizmete ilişkin olarak gerekli-yeterli talebin var olup var olmadığı sorunsalları kendisini gösterir. Öncelikle bir mal ya da hizmetin alıcısı olması gerektiği ortadadır. Serbest piyasa şartlarının olduğu ya da en azından büyük sermayeli işletmelerin yer aldığı bir iktisadi ortamda, herhangi bir üretimin söz konusu şartları ve aktörleri göz önüne almadan bir harekete girişmek mümkün değildir. Elbette sistemin öngördüğü sonuçlar açısından yoksulların büyük işletme sahipleri olmalarını sağlamak iktisadi aklın ilkeleri açısından uygun değildir. Ne var ki geçimlik iktisadın ilkeleri, üretim örgütlenmesinin kâr merkezli olduğu bir piyasada yetersiz kalabilir. Söz konusu durum her insanın daha fazla kazanç elde etmeye çalışacağına ilişkin doğal eğilimle birleştiğinde sistemin işlerliği tehlikeye girmektedir. Sonuç olarak üretimin kapitalist çerçeve içinde örgütlendiği, işlediği ve sürekliliğinin sağlandığı evrensel ölçekli bir düzende, yine evrensel ölçekli bir sorun olan yoksulluğun çözümü, oyunu kuralına göre oynamayı zorunlu kılmaktadır. Oysaki Grameen Bankacılığı bu açıdan yerel ve kırsal temelden hareket etmektedir. Kredi alan kişilerin üretim merkezli yaşamlarını düzenleme girişimleri, bu açıdan sınırlı bir işlevselliğe sahiptir. Böylelikle kalkınma stratejisinin, emek talebini artırmaya dayalı bir tercihi ilk sıraya koyması, çok daha etkin bir çözüm yolu olarak anılmaya değer. Özetle kalkınma, üretim ve üretim örgütlenmesi açısından Grameen Bankacılığı -tıpkı kadınların yeni tür bağımlılık ilişkilerine sokulmasında olduğu gibi- sistemin işlerliğine yönelik ciddi eleştirileri beraberinde getirmektedir. Ne var ki burada ifade edilen sorunların, sistemi tam anlamıyla ortadan kaldırdığını ya da emek talebini artırma yönlü siyasetin aynı zamanda mikrokredilendirme ile birlikte yaşama geçirilen Grameen Bankacılığının bir arada uygulanamayacağını iddia etmek yersizdir. Elbette her iki kalkınma ve yoksulluk karşıtı strateji bir arada var olabilir. Önemli olan her ikisini bölgesel ve ülkesel farklılıkların gözetilerek hangi oranlarda destekleneceği ve bir ülke siyaseti hâline getirileceğidir. Modern şehrin şartlarına uygun çözüm yollarının kırsal yaşamın değerleri ve şartları tarafından reddedildiği sıklıkla yaşanan ve gözlemlenebilen türden evrensel bir sorundur. Böylelikle kırsal şehirle olan iletişimini sağlayacak ve aynı zamanda yoksulluğa karşı ciddi bir çözüm oluşturacak bir kredilendirme sisteminin ülkemiz için de acil olarak uygulanması gereken bir çözüm yolu olduğu ortadadır.

Nihayet kredi geri ödemesinin tamamlanmasının ardından yoksul kitlelerin gerçekten geçimlik iktisadın temel şartlarını uygun biçimde yerine getirip getiremedikleri sorunuyla karşı karşıya kalınır. Amaç, yoksulluğun büyük ölçüde ortadan kaldırılması olduğu için sistemin temel aktörleri, kredi finansmanın ardından gerçekleşen süreci de izlemek zorundadır. Hâl böyleyken kredi kullanan kişilerin tasarruf yapabilmeleri, sigortalı olmalarının sağlanmaları ve emekli olabilmeleri de sistemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu noktada büyük ölçüde başarılı olan Grameen Bankacılığı, temelde insanın yoksulluğundan ya da sistem dışına itilmiş olmasından yola çıkarak etkin bir uygulamayı yaşama geçirmiştir. Borç batağında sınırlı bir üretimle yaşamını idame ettirmeye çalışan kişilerin kırsal alan içindeki çıkmazlarla dolu yaşamlarını değiştirmeye çalışmak, esasen aynı zamanda birtakım sorunları da davet etmek anlamına gelir. Üretim ve kapitalist site-me uygun olarak örgütlenen piyasanın şartları, bu çerçevede sistemi zorlayarak bazı noktalardan gedikler açılmasına neden olur. Özellikle dönemsel olarak kendisini tüm dünyadaki iktisadi alanlarda gösteren kapitalist üretim biçimine has krizlerin varlığı, yoksulluğu derinleştiren bir etkiye sahiptir. Bu noktada kredi desteğiyle ayağa kalkmış bir grubun mal ve hizmet üretiminin sahip olduğu sınırlı imkânlar, çoğu zaman krizlere dayanabilmeyi güçleştirir.

Ne var ki bütün bu zorlayıcı etkenler karşısında sistem, 1970'li yıllardan bu yana hızla büyürek yoluna devam etmekte ve her geçen gün daha fazla sayıdaki yoksul insana ihtiyacı olduğu asgari imkânları sağlamaya çalışmaktadır. Bir iyi niyet girişimi olmasının yanında Grameen Bankacılığı, temelde iktisadi yaşam içinde akılcı bir örgütlenme ve stratejik bir model anlamına gelmektedir. Bu yönüyle kapitalist üretim biçimin yanında ve ona destek olacak bir örgütlenme sistemini oluşturmaktadır. Söz konusu nedenledir ki özü itibariyle Grameen Bankacılığı bir mucize olmaktan çok acil olarak çözülmesi gerekli olan sorunların üzerine etkin bir biçimde gitmenin kurumsallaşmış ifadesidir.

SONUÇ

Her şeyden önce Grameen Bankacılığına dâhil olan özneler, toplumsal yaşamdaki eşitsizliklere karşı etkin bir karşı duruş sergilemenin, sürekli olamayan birtakım yardımlarla gerçekleşmeyeceğinin bilincindedir. Gerek kredi veren sistemin uzmanları ve yöneticileri gerekse de bizatihi yoksulların kendisi tarafından bilinen bu gerçek, ülkemizde ciddi bir sorun olarak kendisini göstermektedir. Sınırlı ve temel bir çözüm yolu olmayan daha çok kişisel inançlara ve isteklere dayalı olarak kendisini gösterebilen düzensiz yardımların ya tembelliğe yol açtığı ya da çoğunlukla olduğu gibi gerçekten yoksul insanların herhangi bir derdine çözüm olmadığı ortadadır. Nitekim yüzyıllara yayılan işçi mücadeleleri, kapitalist büyümenin yarattığı olumlu sonuçlar ve kitlesel tüketimin bir gereği olarak tüketicinin çok daha fazla miktarlarda mal ve hizmet talep etmesi, pek çok şeyi kökünden değiştirdi. Çalışma yaşamının sigorta ile desteklenmesi ve nihayet emeklilik ile birlikte sonlanması, kişilerin iktisadi alan içindeki yaşamlarına ilişkin olarak güvence oluşturan destek noktalarıdır. Bundan bir buçuk asır önce adından bile bahsetmenin zor olduğu özgürce yaşamak, emeklilik, sigortalı çalışma konularındaki haklar, bugün devletler tarafından yasalar, uluslararası örgütler tarafındansa sözleşmeler yoluyla koruma altına alınmıştır. Hâl böyleyken yoksulluk, temelde insan haklarına aykırı bir durumdur ve bu nedenle ortadan kaldırılması zorunludur. Üstelik kitlesel tüketimin kapitalist üretim açısından sağladığı olağanüstü imkânlar, her gün daha fazla tüketiyor olma hâli ve yaşam kalitesindeki artış göz önüne alındığında yoksul kitlelerin varlığı aynı zamanda dünyadaki ticarete ve üretime ilişkin bir tehdit oluşturmaktadır. Buna göre yoksulluğa karşı mücadele etme zorunluluğunun yasal, iktisadi, siyasi ve elbette temel olarak insani temelleri, bizatihi yoksulluğun kendisinden doğan tehdit unsurlarıyla birlikte anılmak zorundadır. Nitekim yoksulluğun yarattığı tehdit; çalkantılı kamusal alan üzerinden siyasi, üretimin yeterli taleple karşılaşmaması hâlinde iktisadi, çatışmaya dayalı riskleri artırması nedeniyle askeri ve adli, açlığın ve alabildiğine tokluğun görüldüğü toplumsal alanlarda yoğun biçimde kendisini gösteren zıtlığın yarattığı insani sorunlar biçiminde tarif edilebilir.

Yukarıda aktarılanlar ışığında Grameen Bankası sistemi; kadınların eşitlik sorunsalını tam anlamıyla çözmek için tek başına yeterli değildir. Buna karşılık pek çok coğrafyada özellikle de kırsal alanlarda çok iyi bir başlangıç oluşturduysa reddedilemez bir gerçektir. Diğer yandan kalkınma amaçlı iktisadi ve toplumsal siyaset için istihdam yaratmaya dayalı strateji karşısında oldukça büyük eksiklikleri bulunmasına karşılık, geçimlik temelde bir iktisadi örgütlenmenin sistemin tam anlamıyla dışına itilmiş kitleler için bir umut ışığı oluşturması adınaysa Grameen Bankacılığı önemli bir işlevselliğe sahiptir. Bu çerçevede hem kadının toplumsal hareketsizliği hem de kalkınma siyaseti açısından mikrokredilendirme, artık evrensel anlamda yerini sağlamlaştırmış bir pozisyona erişmiştir. Sonuç olarak sistem, bazı olumsuzlukları bağrında taşımasına karşılık yoksulların acil olarak çözülmesi gereken yaşamsal sorunlarına doğrudan müdahale ederek oldukça kritik bir görevi yerine getirmektedir. Bu anlamda kadının toplumsal alandaki yerini, iktisadi bağımlılığın çok daha keskin biçimde kendisi gösterdiği şartlar göz önüne alındığında görece olarak iyileştirmek ve kalkınma siyaseti için güçlü bir dayanak noktası daha oluşturabilmek için Grameen Bankacılığı, göz önüne alınması zorunlu bir seçenek olarak evrensel ölçekte dikkate alınması ve uygulanması gereken bir gerçekliktir. Yukarıda anılan eleştirilerin hesaba katılması hâlinde mikrokredilendirme sisteminin ülkemiz için de benzer bir işlevselliği bulunmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda turizme yönelik faaliyetler ve tarımsal üretim ile geleneksel el sanatlarının iktisadi alanda değerlendirilebilecek mal ve hizmetleri, böylesi bir stratejinin en belirgin ayaklarından birini oluşturacaktır. İşte bu açıdan Grameen Bankacılığı, bir iktisat siyaseti ve sivil toplum hareketi olarak ülkelerin gündemine oturabilmiş özel bir uygulamadır. Onu bu derece başarılı ve geniş ölçekli bir uygulama yapan da temelde bu gerçeklikten kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Agacanski, Sylviane: Cinsiyetler Siyaseti, Çev. İsmail Yerguz, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1998
- Buğra, Ayşe: Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008
- Counts, Alex: Small Loans, Big Dreams: How Nobel Prize Winner Muhammad Yunus and Microfinance Changing The World, New Jersey, John Wiley and Sons, 2008
- Ersel, Hasan: "Kredi Piyasası, Düzenleyici Yetke ve İktisat Politikası", Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, derl. A. Köse, F. Şenses, E. Yeldan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 73-92.
- Hahnel, Robin: Siyasal İktisadın ABC'si, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2004
- Şenses, Fikret: Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001
- White, B. Jenny: Para ile Akriba: Kentsel Türkiye'de Kadın Emeği, Çev. Aksu Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999
- Yunus, Muhammad: Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru, Çev. Gülden Şen, İstanbul, Doğan Kitap, 1999
- Banker to The Poor, 3. bs., New York, Public Affairs, 2007
- Building Social Business, New York, Public Affairs, 2010

YOKSULLUK, SOSYAL YARDIM KAVRAMI, SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI

Esin POLAT

Sosyal Hizmet Uzmanı;
Ankara Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Özet

Yoksulluk, maddi nitelikteki yoksunluklar nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine ulaşamamak, böylece asgari yaşam düzeyini sürdürecekt gelirden yoksun bulunma halidir. (Bilsel, Polat ve Çalışır, 2002).

Sosyal Yardım; kişilerin kendi ellerinde olmayan nedenlerle mahalli ölçüler içerisinde asgari seviyede dahi geçinme imkânı bulamayan insanları muhtaçlık araştırmalarına dayalı olarak en kısa sürede kendi kendilerini yeterli hale getirme amacını taşıyan karşılıksız mahiyetteki parasal ve sosyal destek sağlamak için yapılan kamusal faaliyetler bütünüdür.

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu'nun ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının amacı; herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabii olmayan ya da yeşil kartı bulunan, sosyal ekonomik yoksulluk yaşayan vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılamak; özürlü kişilerin eğitim ve rehabilite giderlerine katkı sağlamak, kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan vatandaşların gelirlerini artırma ve sürekli bir işe sahip olmalarına yönelik hazırlanan projelere destek vermektir.

Yoksulluk uzun vadede çözümlenecek bir sorun olarak düşünülmelidir. İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yapılan çalışmalar her kesimin duyarlılık göstereceği bir dava haline dönüşmelidir.

Yoksulluk etkilerinin azaltılmasında veya önlenmesinde kamu ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte eşgüdüm içerisinde çalışmalar yapılması ve bu bağlamda yeni sosyal politikalar oluşturulması gerekli görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: yoksulluk, sosyal yardım, risk grupları, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları, yardım mekanizmaları

GİRİŞ

Kavram olarak yoksulluk, maddi nitelikteki yoksunluklar nedeniyle kaynaklara ve üretim faktörlerine ulaşamamak, böylece asgari yaşam düzeyini sürdürecekt gelirden yoksun bulunma halidir. Aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşama, sağlıklı çevre koşullarında barınma, adalet, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanamama ya da daha az yararlanma, yeterli güvenliğe sahip olamama ve bu sebeplere bağlı olarak kent mekânında tutunamama gibi durumlarla iç içe yaşama biçimidir.(Bilsel, Polat, Çalışır, 2002)

Yoksulluğun nedenlerini kısaca hızlı nüfus artışı, işsizlik, istihdam olanaklarının yetersizliği, göç ve çarpık kentleşme, doğal afetler gibi nedenlerle açıklayabiliriz. Yukarıda belirtilen yoksulluk nedenleri ise muhtaç kişilerin artmasına ve birçok sosyal sorunun da bir arada yaşanmasına neden olmaktadır.

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilintili olan yoksulluk kavramı sadece geri kalmış ülkelerde değil aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de varlığını sürdüren bir olgudur.

Buna paralel olarak konu bütün ulusların, uluslararası kuruluşların gündemine gelmekte çözüme yönelik çabalarda artış göstermektedir. Bu çerçevede de ülkemizde yoksulluk önemli bir artış göstermiştir. Meydana gelen ekonomik krizlerde bu durumu bazen tehlikeli durumlara taşımıştır.

İşte bu noktada; sosyal yardım ilkesine kısaca değinmek gerekir; Sosyal yardım temelinde insan olan insanlık tarihiyle de çok yakından gelişme gösteren bir olgudur.

Sosyal Yardım; kişilerin kendi ellerinde olmayan nedenlerle mahalli ölçüler içerisinde asgari seviyede dahi geçinme imkânı bulamayan insanları muhtaçlık araştırmalarına dayalı olarak en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirme amacını taşıyan karşılıksız mahiyetteki parasal ve sosyal destek sağlamak için yapılan kamusal faaliyetler bütünüdür.

Devletin anayasal görevi olan Sosyal yardım ilkesini ise; kamu alanında devlet adına en iyi icra eden kurumlardan birisi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'dür. 1986 yılında 3294 sayılı yasa kapsamında Başbakanlığa bağlı Genel Sekreterlik olarak faaliyetlerini sürdürmüş, fakat 2004 yılından itibaren faaliyetlerine Genel Müdürlük statüsünde devam etmektedir. 81 il ve 973 ilçe de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıyla geniş bir örgütlenme ağına sahiptir. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu'nun ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının amacı; herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabii olmayan ya da yeşil kartı bulunan, sosyal ekonomik yoksulluk yaşayan vatandaşların temel ihtiyaçlarını (yakacak, gıda, giyim, eğitim, barınma, sağlık vb.) karşılamak özürli kişilerin eğitim ve rehabilite giderlerine katkı sağlamak, kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan vatandaşların gelirlerini artırma ve sürekli bir işe sahip olmalarına yönelik hazırlanan projelere destek vermektir. Yoksulluğun azaltılmasında ya da mücadelede vakıfların diğer bir amacı ise; yoksul kişileri tüketici konumdan üretici hale getirmek, gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek, sosyal barışı sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışma duygusunu pekiştirmektir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında aynı zamanda yoksulluğun ortaya çıkardığı sosyal sorunların çözümüne ilişkin çalışmalar yapılmakta ve projeler uygulanmaktadır.

Bu amaçla kurulan vakıfların karar organları Vakıf Mütevelli Heyetleridir. Yardım programları, mütevelli heyetlerinin kararları doğrultusunda uygulanır. İllerde Vali başkanlığındaki vakıf mütevelli heyeti üyeleri; belediye başkanı, il emniyet müdürü, defterdar, il milli eğitim müdürü, il sağlık müdürü, il sosyal hizmetler müdürü, il müftüsü, STK'ların kendi aralarından seçtikleri iki STK temsilcisi ve hayırsever vatandaşlar arasında İl Genel Meclis üyelerinin seçtiği iki kişi ile mahalle muhtarları arasından seçilen iki muhtardan oluşur.

İlçe Vakıf Mütevelli heyetleri ise; Kaymakam başkanlığında, ilçe belediye başkanı, ilçe emniyet müdürü, mal müdürü, ilçe milli eğitim müdürü, ilçe sağlık müdürü, ilçe sosyal hizmetler müdürü, ilçe müftüsü, STK'ların kendi aralarından seçtikleri iki STK temsilcisi ve hayırsever vatandaşlar arasında İl Genel Meclis üyelerinin seçtiği iki kişi ile mahalle muhtarları arasından seçilen iki muhtardan oluşur.

ANKARA VALİLİĞİ

SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI'NA

BAŞVURU YAPAN VE YOKSULLUKTAN EN FAZLA ETKİLENEN RİSK GRUPLARI

Valilik SYDV'nın temel amacı; sosyal ekonomik yoksulluk yaşayan, yeşil kartı bulunan ve sosyal güvenceden yoksun vatandaşlarımızla sığınmacı ve mülteci statüsüyle ülkemize kabul edilen grupların 3294 sayılı yasa kapsamında desteklenmesidir. Risk Grupları;

- Cezaevlerinden tahliye olmuş hükümlüler,
- İl dışından ilimizdeki Hastanelere tedavi amacıyla gelmiş yeşil kartlı veya sosyal güvenceden yoksun hasta ve refakatçileri,
- Eğitimine devam etmekte zorlanan yoksul öğrenciler ile Türk Cumhuriyetlerinden gelen üniversite öğrencileri,
- İşsizler (günlük işlerde dahi çalışamayacak ölçüde vasıfsız, düşük eğitimli ya da okuryazar olmayan)
- Çalışamayacak durumdaki, yeşil kartlı ve 2022 yasa kapsamındaki özürllüler, yaşlılar ve hastalar,
- Barınma, sağlık ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olan evsizler,
- Ruh sağlığı bozuklukları sağlık raporuyla belgelenmiş olan ve genelde madde bağımlısı (al-kol, hap bağımlılığı) olanlar,
- Boşanmış veya fiziksel şiddete maruz kalmış ve yakınları tarafından desteklenmeyen evsiz kadın ve çocukları,
- Mülteci ve sığınmacı gruplardan oluşmaktadır.

Belirtilmiş olan grupların özelliklerine ve yaşadıkları sorunlara göre vakıf bünyesinde danışmanlık ve rehberlik hizmetleri verilmekte olup, bu kişiler aynı ve nakdi yardımlarla desteklenmektedir.

YAPILAN YARDIMLAR, YOKSULLUKLA MÜCADELEDEKİ ÖNEMİ VE YOKSULLAR ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

Gıda ve Yakacak Yardımları

Gıda yardımları, ilçe Kaymakamlıkları bünyesinde hizmet veren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla yapılmaktadır. Vakıfların birçoğunda yoksullara gıda çeki verilmektedir. Gıda çeki uygulaması doğrudan gıda paketi dağıtımından daha modern bir uygulamadır. Gıda çeki uygulamasında ailenin yoksulluk düzeyi ve çocuk sayısı baz alınmaktadır. Fakat hala birçok STK'lar, yerel yönetimler ve vakıflar tarafından yoksul ailelere dağıtılan gıda paketleri uzun süreli dayanan gıda maddelerine yönelik olduğundan (bakliyat, un, şeker, makarna, salça, vb.) tek tip beslenmeyi desteklemekte, malnütrisyon (beslenme yetersizliği) obezite gibi sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Çünkü yoksul ailelerin büyük çoğunluğu yaşamını aldıkları gıda yardımıyla sürdürmektedir. Ayrıca gıda paketlerinin dağıtımında çağdaş toplum görünümüne uymayan görüntüler oluşmaktadır.

Yakacak yardımları Ankara Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı koordinatörlüğünde muhtaç kişi ve ailelere ulaştırılmaktadır. Yapılan kömür yardımıyla yoksulların kış mevsiminde ısınmaları sağlanmakta ancak yoksul ailelerin bir bölümü gecekondü merkezlerinin dışında kalan apartman dairelerinde barınmaktadır. Apartman dairelerinde barınan yoksulların büyük bir bölümü ise doğalgazla ısınmaktadır. Doğalgazın pahalı bir ısınma aracı olması nedeniyle ise özellikle bu kesim ısınma sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır.

Eğitim Yardımları

Ekonomik yoksulluk yaşayan öğrenciler ve 24 ilçe sınırları içerisinde eğitim veren YİBO'lar, aynı ve nakdi olarak yararlanmaktadır. Ankara dışından ilimize okumak için gelen üniversite öğrencileri, yabancı uyruklu öğrenciler ve ankara içinde ikamet eden yoksul aile çocukları yararlanmaktadır. Diğer ilçe vakıflarında ise ilköğretim ve ortaöğretime devam eden yoksul aile çocuklarına şartlı nakit transferi kapsamında öğrenim bursu verilmektedir. Ailede okuyan çocuk başına yapılan eğitim yardımlarının günün ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak miktarının artırılması gerekmektedir.

Yoksullukla mücadelede eğitimin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Yoksul bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmek özellikle yeterli eğitim alamayan dolayısıyla iş piyasasının aradığı nitelikleri taşımayan kişilerin mesleki formasyon kazanmalarında mesleki eğitim programlarının önemli bir katkısı vardır. Bu bağlamda işsiz yoksul gruplar, meslek edindirme kurslarından yararlandırılmakta, kurs ücreti ve işe giriş sürecine kadar periyodik nakdi destek vakıf kaynaklarından sağlanmaktadır. Ancak mesleki eğitim programlarıyla desteklenen yoksulların istihdamında güçlükler yaşanmaktadır. Bu süreçte İŞKUR'un istihdam geliştirme programlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yoksullukla hane halklarının eğitim düzeyleri arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. TÜİK'in 2006 yoksulluk verilerine göre hane halkının eğitim düzeyi yükseldikçe yoksulluk düzeyi azalmaktadır.

İş Kurma Yardımları

Yoksul grupları içinde barındıran önemli sosyal sorunlardan birisi de işsizliktir. İşsizlikle yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. İşsiz insan temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelirden yoksundur. İşsizlik aile içi sorunların başlıca nedenlerinden biridir. Ailede anne ve babanın işsiz olması kişinin ruh sağlığını olumsuz etkileyerek aile içi çatışmaya neden olur ailenin boşanma sürecine girmesine katkı sağlar. Ailenin çok nüfuslu olması, işsizlikle birlikte diğer sorunları da beraberinde getirir. Bir toplumda işsizliğin fazla olması o toplumda diğer sosyal sorunların artmasına neden olur. Aile içi ilişkiler bozulur; uyuşturucu – alkol kullanımı artar. Suça yönelim ve benzeri toplumsal düzeyde huzuru bozacak davranışlar gelişir. Çünkü işsizlik; kişilerin yalnızca geçimini sağlayacak bir gelirden yoksun kalması anlamına gelmez. Her insan çalışma hayatına girmekle yeni bir sosyal kimlik ve statü elde eder. İşsizlik ise bu süreci olumsuz yönde etkileyerek, kişinin yaşamı için gerekli maddi koşulları elde etmesini engeller, aynı zamanda da iş yaşamının kişiye kazandıracağı sosyalleşme sürecinin de dışında kalmasına neden olur.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında iş yaratma programları ve yerel girişimlere destek projeleriyle yoksul ailelere ve kişilere sağlanan kredilerle bireylerin üretken hale gelmeleri amaçlanmaktadır. Bu noktada iş kurma yardımlarından öncelikli olarak tahliye olmuş iş bulamamış hükümlüler, evsizler ve diğer işsiz yoksul yetişkinler ile kadın konuk evlerinden ayrılan şiddet mağduru kadınlar faydalanmaktadır. Ancak yapılan aynı ve nakdi yardımlar bazı yoksul gruplar için gerekli olmakla birlikte kalıcı bir çözüm değildir. Çeşitli kurumlarca yapılan sosyal yardımlar bazı yoksul grupları tembelleştirmekte ve üretim faktörlerine erişmesini engellemektedir. Bu insanların yaşamlarını bağımsız idame ettirmelerini sağlayacak bir ortamın sağlanmasında istihdam politikalarının geliştirilmesi gereklidir. Kişinin istihdam edilmesi onu sadece gelir sahibi yapmakla kalmaz aynı zamanda iş sahibi olan kişinin toplumsallaşma sürecine de katkı sağlar.

Ayrıca iş edinen yoksul aileler kendi temel ihtiyaçlarını karşılayacaklarından dolayı devlet bütçesinden yoksul gruplara aktarılan kaynakla yeni istihdam olanakları sağlanacaktır.

Sağlık Yardımları

Vakıflar bünyesinde yapılan sağlık yardımlarını, ilaç, hastane masrafları, tıbbi cihaz, medikal, cenaze masrafları, ambulans ve uçakla sevki gereken hastaların giderleri oluşturmaktadır. Sağlık yardımlarından öncelikle tedavi amacıyla diğer illerden ilimize gelen hasta ve refakatçilerinin yanı sıra mülteci ve sığınmacı gruplar ve sosyal güvenceden yoksun ve yeşil kart sahibi kişiler yararlanmaktadır. Hastanelerin Sosyal servisleriyle iş birliği içerisinde sosyal inceleme raporları ile muhtaçlığını belirten hasta ve refakatçileri nakdi yardımlarla desteklenmekte ve bunun yanı sıra yol giderleri de vakıf kaynaklarından karşılanmaktadır. Sosyal güvencesi bulunmayan, madde bağımlısı olan ve tıbbi tedaviyi kabul eden kişilerin sosyal rehabilitasyonlarını sağlamak amacıyla, tedavi süresince hasta ve refakatçilerinin de temel ihtiyaçları Ankara Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na karşılanmaktadır. Ayrıca Ankara il sınırları içinde ikamet eden Yeşil Kart'lı yoksul kişi ve ailelerin ilaç reçete bedellerinin %20 si de vakıf tarafından karşılanmaktadır.

Barınma Yardımları

Yoksullukla birlikte ortaya çıkan sorunlardan birisi de barınma gibi en temel ihtiyacı karşılayamayan evsiz yoksullardır. Evsizlerin sayısı artan diğer sosyal sorunlarla birlikte çoğalmaktadır. Evsizler ya da sokağın insanları dediğimiz bu yoksul grup, yaşamlarını daha çok otobüs terminallerinde, tren garlarında, hastane acil servis bölümlerinde yazları ise parklarda sürdürmektedir.

Barınma yardımlarından, ilimizde tedavi amacıyla bulunan hasta yakını ve ayakta tedavi edilen hastaların yanı sıra, özellikle bulaşıcı hastalığı bulunan ve ayakta tedavi gören hasta ve yakınlarına hizmet veren diğer barınma merkezlerine kabulü yapılmamış kişilerle birlikte; kirasını karşılamadığından sokakta kalma riski taşıyan yoksul ailelerin, kadın konuk evinden ayrılan çocuklu veya yalnız yaşayan kadınların, işe giriş sürecine kadar konut kira bedelleri vakıf kaynaklarından karşılanmaktadır.

Evsizleri cinsiyet özelliklerine göre kadınlar erkekler ve eviyle bağını koparmış çocuklar oluşturmaktadır. Ayrıca aile birliği bozulmuş işsiz/ yalnız yaşayan yoksul çocuklu kadınlar da kira giderlerini karşılayamadıklarından barınma sorunuyla karşı karşıya kalmakta ve evsizler grubuna eklenmektedir. Yetişkin erkek grubundaki evsizlerin önemli bir çoğunluğu madde bağımlısı ya da ruh sağlığı bozulmuş ve tamamen sosyal yönden kopma noktasına gelen, suça yönelmiş ve suça itilme tehlikesiyle karşı karşıya kalan kişilerdir. Yetişkin evsiz kadınlar ise cinsel istismar, tecavüz, fuhuşa zorlanma gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Çocuklara gelince; aile bağını tamamen koparmış ve sokakları kendine mesken edinmiş, sokağın çocuklarında suça, uçuca ve uyuşturucu madde kullanımına yönelmekte ve bu çocuklar, uyuşturucu ve insan tacirlerinin hedef noktası olmaktadır. Yoksulluktan en fazla etkilenen diğer bir risk grubu da mülteci ve göçmen sığınmacı ailelerdir. Bu gruptakiler çalışma/oturma izni gibi yasal zorunlulukları aşamadıklarından temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta sağlıksız koşullarda barınmakta, bulaşıcı hastalık ve suça yönelme riski taşımaktadırlar. (SYDV Kayıtları, Görüşme raporları).

Periyodik Yardımlar

Temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak düzeyde yoksulluğu sosyal incelemesi yapılarak tespit edilmiş Ankara ilinde ikamet eden acil olarak temel ihtiyaçları karşılanması gerekli görülen aileler ya da sosyal güvencesi olup ancak bir hastalık ve özrürlülük nedeniyle çalışamayacak durumda olan kişi ve aileler yararlandırılmaktadır. Ayrıca periyodik yardımlarımızdan, herhangi bir geliri olmayan ya da temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük yaşayan aileler, kadın konuk evlerinden ayrılan, kimsesiz boşanmış kadın ve çocukları yararlanmaktadır. Diğer müracaatçı yoksul gruplar ise Kaymakamlık bünyesinde hizmet veren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yönlendirilmektedir.

Yol Yardımları

İl dışından tedavi amacıyla hastanelere gelen Yeşil Kartlı ve sosyal güvencesi olmayan kişilerin tekrar memleketlerine dönüş bilet bedelleri vakıf kaynaklarından karşılanmaktadır. Ayrıca diğer illerden iş bulmak amacıyla ilimize gelen ve iş bulamayıp sokakta kalan vatandaşlar, kadın konuk evlerinden ayrılıp başka ile gitmesi gerekli görülen kadınlar, SHCEK'te korunma altında bulunan veya ayrılan iş sınavları için faklı illere giden çocuklar, eğitimini güçlükle sürdürebilen yoksul öğrenciler, ceza evinden tahliye olmuş hükümlüler yararlanmaktadır.

Fakat yol yardımlarının memleket dışına iş aramak umuduyla çıkan işsizlere verilmesi bu yardımların suiistimaline yol açmakta, yoksulluk kısır döngüsünü tetikleyerek özendirici olmaktadır. Bu kişilerin kendi memleketlerinde istihdam edilmeleri yönünde sosyal politikalar geliştirilmelidir. Çünkü özellikle Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz, İç Anadolu gibi bölgelerden ilimize iş aramak amacıyla gelen kişilerin büyük bir çoğunluğu iş bulamadıklarından sokakta kalarak açlık, darp ve benzeri sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Öneriler

- Yoksulluk-işsizlik ilişkisini değerlendirdiğimizde asgari ücretin bile yoksulluk sınırının altından kaldığı düşünülecek olursa, işsizlik sigortasının kapsam ve koşullarının yetersizliği, işsiz kalan bireyleri daha da yoksullaştırmaktadır. İşsizlik sigortasının yeniden gözden geçirilerek işlevsel hale getirilmesi önemlidir.
- Yoksul gruplara sosyal yardım sürecinde verilen hizmetler psiko-sosyal destek hizmetleriyle birlikte verilmeli yaşadıkları sosyal sorunlar göz önüne alınmalı ve bu doğrultuda verilecek tardim türleri yoksulların sosyal sorunlarının çözümüne katkı sağlamalıdır.

- Ülkemizde sosyal yardımların en geniş örgütlenme ağını SYDV'ler oluşturmaktadır. Ülke düzeyinde vakıflar arası otomasyon sisteminin oluşturulmuş olması kaynakların yerinde kullanılması ve mükerrer yardımların önüne geçilmesi açısından önemlidir. Ancak SYDV'lerin birçoğu kurumsal yapı olma özelliği kazanamamıştır. Öncelikle yoksullara verilen yardımların hak temelli bir yaklaşımla verilmesi sağlanmalı, SYDV'lerde çalışan personelin profesyonel, sosyal yardım konusunda eğitilmiş kişiler olmasına dikkat edilmelidir.

- Muhtaçlık kriterleri net olmalı, yoksulluk ölçütleri geniş bir perspektifle değerlendirilmelidir. Çünkü yoksulluk göreceli ve heterojen bir sorun alanıdır. Birçok farklı sorunu içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk tespitinde sosyal inceleme raporları önemli bir yer tutar. Sosyal inceleme raporları, sosyal hizmet mesleğinin temel unsurlarından birisidir. Hane halkı yoksulluk tespitinde sosyal incelemelerin sosyal hizmet uzmanlarınca yapılması önem taşımaktadır. Çünkü sosyal incelemeyi yapan sosyal hizmet uzmanı ailenin güçsüzlük odaklarını tespit eder ve çözüme yönelik psikososyal destek hizmeti sunar. Hane halkının güçlendirilmesinde rehberlik ve danışmanlık hizmeti verir.

- SHÇEK bünyesinde hizmet veren toplum merkezleri, aile danışma merkezleri, çocuk ve gençlik merkezleri ile SYDV'ler arasında işbirliği olmalı ve koordinasyon sağlanmalıdır. Çünkü belirtilen merkezlerde gecekondü ailelerine, çocuklara yönelik eğitim programları uygulanmakta, ailelerin kente uyum sürecinde destek hizmeti verilmekte, sosyal sorunlara yönelik koruyucu ve önleyici çalışmalar yapılmaktadır. Bu nedenle SYDV'ler ile adı geçen merkezler arasında hizmet ağının oluşturulması önemlidir.

- İstihdam sübvansiyonları arttırılmalıdır.

- Sosyal yardımlar muhtaç yoksul vatandaşlar için bir hak, devlet için ise bir kamu görevi olarak algılanmalıdır. Sosyal devlet olmanın ön koşulu ise, yapılan sosyal yardımların hak temelli bir yaklaşımla verilmesi koşulunu gerektirir. Avrupa'da uygulanan sistemin ülkemizde de uygulanması, yoksul kimseler için 'vatandaş aylık hesabı' açılması, bu sistemin hayata geçirilmesi sonucunda kişilerin yardım kuruluşları önlerinde örselenmesi önlenecektir. Bu noktada belirlenecek muhtaçlık kriterleri, hane halklarının tespiti önemlidir. Ayrıca yardım süreci profesyonel meslek elemanlarınca değerlendirilmelidir.

- Sosyal yardım temelde devletin üstlendiği bir yükümlülük olarak görülse de toplumsal maliyetler ele alındığında STK'lar gibi toplumun her kesiminin duyarlılık gösterdiği bir olgudur. Ancak kamu kurum ve kuruluşlarıyla STK'lar arasında işbirliği ve koordinasyon eksikliği mevcuttur. Bu nedenle STK'lar ile kamu sosyal yardım kuruluşları arasında ortak bir veritabanı oluşturulmalıdır.

- Sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler tek çatı altında toplanmalıdır. Kaynakların eşit dağılımı, dağılıklığın önüne geçilmesi kaynakların birleştirilmesi açısından önemlidir.

SONUÇ

Yoksullukla mücadelede devlete büyük görevler düşmektedir. Ancak yoksulluk uzun vadede çözümlenecek bir sorun olarak düşünülmelidir. İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yapılan çalışmalar her kesimin duyarlılık göstereceği bir dava haline dönüşmelidir.

Bu nedenle; yoksulluk etkilerinin azaltılmasında veya önlenmesinde kamu ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte eşgüdüm içerisinde çalışmalar yapılması ve bu bağlamda yeni sosyal politikalar oluşturulması gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

Çengelci Ethem, ‘Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi’ H.Ü.S.H.Y.O. Dergisi Cilt.11
Aktan Coşkun Can, Yoksulluk Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Fener Yayınları, İstanbul, 2003.

Gündoğdu Naci, Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü ve Önemi. Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Fener Yayınları, İstanbul, 2003.

1986 Tarih ve 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu.

SGK, Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü, Türkiye’de Sosyal Yardım Sistemi Çalıştay Raporu, Ankara, 2008.

KADINLARIN YOKSULLUK YÖNETİM STRATEJİLERİ

Araş. Gör. Esra IŞIK

İstanbul Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
esraisik@istanbul.edu.tr

Araş. Gör. Işıl GÖKTÜRK

İstanbul Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
igokturk@istanbul.edu.tr

Özet

Yoksulluk yönetim stratejileri açısından tüzel kişiliklere, dolayısıyla, mevcut kaynaklarının yönetimini elinde bulunduran devlet mekanizmalarına, yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına çeşitli görevler düşmektedir. Bu çalışma da ise; yoksulluk yönetimi stratejileri açısından bu kişi ve kurumların yapması gerekenlerden öte, kadınların yoksulluğu önlemek, azaltmak ve yönetmek adına yaptıklarına değinilmiştir.

Demografik açıdan yoksulluğa en çok maruz kalanlar öncelikle çocuklar ve daha sonra kadınlardır. Hane-içi konumu düşünüldüğünde kadınlar, yoksulluk halinin taşıyıcısı ve idarecisi konumundadır. Dolayısıyla, özellikle geleneksel değerler ile yetişmiş kadınların, yaşadıkları yoksulluğu azaltmak ve yoksulluğun etkilerini hafifletmek adına geliştirdikleri yöntemler çalışmamızın temel konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Yoksulluk Yönetimi Yoksulluğun Kadınlaşması.

Abstract

In terms of poverty management strategies, there has to be delegation of duties to the incorporated bodies, which are, government mechanisms who can manage the direct sources, local governments and non-governmental organizations (NGOs). In the present study, we'd like to mention on the act that women make to fight against poverty, to prevent or manage it, instead of acting poverty strategies.

From demographic viewpoint, the people who are exposed to poverty are first children and the women. If we think about the internal household position, women are the manager and the carrier of poverty. This means that, the basic point of our study is to observe the women, who are raised by traditional values, and their methods, which are developed to reduce their poverty and to lighten the effect of poverty.

Key Words: Poverty, Women Poverty, Poverty Management, Feminization of Poverty.

GİRİŞ

CNBC’de yayınlanan “*Consumers Beating Manufacturers at Their Own Game*” adlı makalede Deloitte araştırma şirketinin tüketiciler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçları yayınlanmıştır. Bu araştırmaya göre ABD’de özellikle büyük buhranın ardından tüketicilerin tüketim alışkanlıklarında belirgin değişimlerin olduğu ortaya çıkmıştır. Artık tüketiciler borçlarından kurtulabilmek için yoğun biçimde çalışmakta ve bu durum insanlarda bıkkınlık hissinin aksine, daha da güçlü olma duygusunu tetiklemektedir. Bunun yanı sıra makale, tüketicilerin, özellikle babaannelerinin-anneannelerinin yaptığı ürünleri tekrar tekrar kullanmak, evde yemek hazırlayıp plastik kaplarda işe gidenin yanına vermek, marka sadakatinden uzaklaşmak gibi davranış modellerini yeniden yaşamaya başladıklarına dikkat çekmektedir. (Hürriyet, 23.07.2010) Aslında bu tutum ülkemizde de yoksulluk yönetim stratejileri ve yoksulluğu idare/idame ettirme davranışları arasında oldukça yaygın şekilde görülmektedir. Özellikle geleneksel değerlerle yetişmiş kadınlar, içinde bulundukları yoksulluktan ailelerini korumak adına bir kuşak öncesinde – babaanne/anneanneler- ve toplum içerisinde gördükleri davranışları uygulamaktadırlar.

1950’lerden sonra artan iç göç ve kentleşme ile kırsal kesimden şehirlere gelen aileler, kentlerde onları karşılayan toplumsal ve kültürel belirsizlik ve karmaşanın yanında, kentlerin bireysellik üzerine kurulu ikincil ilişkileri ile karşılaşmışlardır. “*Kentler, karmaşık, ayırksı, çıkara dayalı ilişkilere hapsoldükçe, cemaat duygusunun, hemşehrilik ilişkilerinin komşuluğun, ahlaki ölçüler ve insani erdemlerin de buharlaştığına tanık olunmaktadır.*” (Aytaç ve Akdemir, 2003: 38) Kırsal kesimdeki gibi dayanışmaya dayalı ilişkilerin kentlerde görülmemesi de kadınların sıkıntı ve sorunlarının çeşitlenmesine, içinde yetiştikleri değerleri kent yaşamı ile uyumlaştırarak davranış kalıplarını, sorun çözme biçimlerini değiştirmelerine yol açmıştır. Bu çalışma da, yoksulluk ekseninde geleneksel değerler ile yetişen kadınların yoksulluğu azaltmak adına söz konusu değerleri nasıl kullandıklarını sorgulamayı amaçlamaktadır. Unutulmamalıdır ki, yoksulluktan çocuklardan sonra en fazla etkilenen ve zarar gören kadınlardır. Erkeklerin çalışma hayatında daha aktif yer aldığı toplumlarda kadının “*evi çekip çevirmesi*”, çocuklarla ilgilenmesi yoksulluğu erkeklerden daha fazla yaşamasına neden olmaktadır. Her ne kadar günümüz koşulları dikkate alındığında kadının çalışma hayatına katılım oranı geçmiş yıllara nazaran yükselmiş olsa da, hala iş alanında kadın istihdamı erkeklerden çok daha düşüktür. “*Yüzyıllar boyunca hâkim olan ataerkil toplum yapısı erkeğe toplumda etkin bir rol yüklerken kadının toplumsal etkinliklere katılımını hep engellemiştir.*” (Cömertler, 2004: 66) Bu engelin kadınlar üzerindeki etkilerinden biri, kadınların toplumsal hayattan daha kopuk hale gelmeleridir. İşte bu noktada yaşamsal alanı hane-içi ile sınırlı olan kadınlar yoksulluğu kendi çabaları ile azaltabilmek adına geleneksel değerlerden ürettikleri davranış kalıplarını kullanma yolunu seçmişlerdir. Aslında bu durum bir anlamda kadınlar tarafından uygulanan yoksulluğu azaltma stratejisidir.

YOKSULLUK NEDİR?

En genel ve yaygın tanımı ile bireyin beslenme, barınma, temiz su kaynaklarına ulaşma gibi hayatın devamına yönelik temel gereksinimlerini karşılayamama durumuna yoksulluk denir. Fakat tüm bu gereksinimlerin karşılanıyor olması bireylerin yoksul olmadığı anlamına gelmemektedir. O halde yoksulluk olarak adlandırılan toplumsal sorun, sadece temel ihtiyaçların karşılanamıyor olmasından çok daha fazlasını ifade etmektedir. Örneğin toplumsal hayata uyum noktasında kültürel gereksinimlerin karşılanamaması da yoksulluktur. O halde yoksulluğun uzlaşılır bir tanımını yapmak yerine yoksulluk çeşitleri üzerinde durmak konuyu anlama ve açıklama açısından daha aydınlatıcı olacaktır.

Yoksulluk çeşitleri aynı zamanda yoksulluğu ölçülmesinde kullanılan değerlerin ifadesi olabilmektedir. Buradan hareketle yoksulluk ölçülürken üç ana kavramdan bahsedebiliriz:

1. Mutlak Yoksulluk
2. Göre(ce)li Yoksulluk
3. İnsani Yoksulluk

Sözünü ettiğimiz bu üç yoksulluk çeşidinden mutlak yoksulluk kavramı “*bir insanın yaşamını minimum düzeyde sürdürebilmesine, yani biyolojik olarak kendisini yeniden üretebilmesi için gerekli*

kalori ve diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirmesine dayalı olarak tanımlanmaktadır." (Bener, 2004: 144) Göreli yoksulluk olarak da ifade edilen göreceli yoksulluk ise, mutlak yoksulluktan farklı olarak "hayat ihtiyaçları tanımını aşarak, tam katılımcı bir hayat için gerekli materyal ve diğer destekleri kapsar." (Thorns, 2004: 162) Daha açık bir ifade ile göreli yoksulluk, insanların toplumdaki genel refah düzeyinin altında kalmaları durumudur. İnsani yoksulluk denildiği zaman ise, "yaşam süresinin kısalığı, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yoksunluk, iş olanaklarından yoksunluk gibi temalar incelenmektedir." (Ünal, 2004: 14) Aslında bu üç yoksulluk çeşidi de birbiri ile bağlantılı ve fiziksel- psikolojik olarak insan hayatının sağlıklı bir biçimde devam etmesi için ortadan kaldırılması gereken sorunların ifadesidir. "Ancak, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda odak noktası mutlak yoksulluktur." (Thorns, 2004: 160) Elbette tüm dünya ülkelerinin ortak sorunlarından biri olan yoksulluğun açıklanmasında bu üç tanım dışında farklı ölçütleri içeren daha ayrıntılı tanımlar da geliştirilmiştir. Kırsal yoksulluk, korunmasızlık, sübjektif yoksulluk, gelir yoksulluğu, çevresel yoksulluk gibi diğer yoksulluk ölçütleri de, yoksulluk üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla ele alınmaktadır.

Yoksulluk tanımları ve ölçülerinden bu şekliyle kısaca bahsedilebilecekken, yoksulluk tartışmalarında üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta yoksullukla karşı karşıya kalan bireylerin cinsiyet ve yaş durumlarıdır. Çünkü yoksulluktan kadınlar, erkekler, yaşlılar ve çocuklar farklı şekillerde etkilenmektedir. Yapılan araştırmalar yoksulluğun en fazla çocukları ve kadınları etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu sebeple yoksullukla mücadele eden kuruluşlar demografik nitelikli, yaş, cinsiyet ve bölge eksenli yoksulluk önleme programları üzerinde durmaktadırlar. Ancak bu programların kalıcı çözümler üretebildiği tartışmalıdır. Dünya genelinde mevcut kaynakların çoğunu kullanan kesim nüfusun çok az bir bölümü iken, geriye kalan çoğunluk daha az kaynakla yetinmek zorundadır. Bu da yoksulluğun sürekliliğini sağlamaktadır. "Bu gün dünyanın en zengin ve en yoksul %20'lik kesimleri arasındaki gelir farkı, son otuz yılda azalacağı yerde ikiye katlanmıştır. Her gün on binlerce kişi yoksullar sınıfına yani, günde 1\$'ın altında bir parayla geçinen insanlar sınıfına katılmaktadır." (Akbal, 2004: 39)

Yoksulluğun yaygın ve sürekli büyüyen bir sorun olmasının bir sebebi de, bu soruna karşı alınan tedbirlerin aynı zamanda farklı toplumsal sorunların da çözümünü gerekli kılıyor olmasıdır. Sadece işsizliğin çözümü veya konut sıkıntısının giderilmesi sorunun çözümünü eksik bırakacaktır. Örneğin bu çözümlere ek olarak alt yapı sorunlarının, çevre kirliliğinin, sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin de giderilmesi gereklidir.

Her ne kadar ülkeler bazında ulusal ve uluslar arası çözümler geliştirilse de, yoksulluk var olmakta ve birçok toplumsal soruna kaynaklık etmektedir. Sokak çocuklarının sayılarının ve suç oranlarının her geçen gün artmasında, intihar vakalarının çoğunda yoksulluk olgusu temel faktördür.

KADIN VE YOKSULLUK

Yoksulluğu oluşturan süreçler ve de yoksulluğun etkileri/sonuçları erkek ve kadın nüfusunu farklı şekillerde etkilemektedir. (Duyan, 2003: 359) Daha önce de ifade ettiğimiz gibi pek çok toplumsal soruna kaynaklık eden yoksulluğun en fazla etkilediği kesimlerden biri kadınlardır. Özellikle ülkemizde iş hayatına erkekler kadar katıl(a)mayan ve ev idaresinde toplumsal açıdan birinci derecede sorumlu olan kadınlar, yoksulluğun fiziksel ve psikolojik riskleri ile karşı karşıyadır. Yoksulluğun yarattığı psikolojik sorunların erkek tarafından şiddet yolu ile kadına yansıtıldığı örnekler çok sık görülmektedir. Aynı zamanda çocuğun yetiştirilmesinde pek çok kez temel sorumluluğu alan kadınların yoksulluk nedeni ile yaşadıkları sıkıntılara, erkeklerin görece daha az maruz kaldıklarını da söylemek yanlış olmaz. Yine yoksulluk nedeni ile pek çok kadının sağlıksız koşullarda doğum yapması ve bundan dolayı hayatını kaybetmesi de mevcut bir sorundur. Tüm bunlar ve bunlara eklenebilecek sayısız örnek yoksullukla mücadele de kadın yoksulluğunun dikkate alınması gerektiğinin kanıtıdır.

Şenol-Cantek, yoksul hanelerde ev kadınlarının yoksulluğu hane pratiklerinin yeniden üretimi sürecinde nasıl deneyimledikleri üzerine yaptığı bir araştırmada, yoksulluğun ev kadını için özellikle bir sonraki kuşağa aktarılan bir zorunluluk olarak acı verici bir sonuç olduğunu tespit etmiştir. Fedakârlık söylemi doğrultusunda, kendi ihtiyaçlarını ertelediği, inkâr ettiği, farkına varmadığından ya da "yuvayı dışı kuş yapar" deyiminin öğrettikleri ile ihtiyaçlarından feragat ettiğinden,

yoksulluğun en sarsıcı tezahürü kadına yansımaktadır. (Şenol-Cantek, 2001: 117) 1990'dan beri toplanan bütün Birleşmiş Milletler Konferanslarında, Kopenhag Dünya Kalkınma Zirvesi ve Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı'nda kadınların yoksulluğunun bir dünya sorunu olduğu teyit edilmiştir. 1995 yılında Pekin 4. Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen Pekin Eylem Platformu'nda "*yoksulluğun kadınlaşması*" ifadesi kullanılmıştır. Bu kavram Pekin Konferansı ile birlikte, kadın ve yoksulluk konusunda yapılan analizlerin kilit kavramı olmuştur.

Niçin yoksulluk daha çok bir kadın sorunudur? Sorusunun temeli ise toplumsal cinsiyet ilişkileri ve eşitsizliklerinde aranmalıdır. Dolayısıyla bu durum kadınların ve erkeklerin hanede yaşadıkları yoksulluğun farklı olması sonucunu doğurmaktadır. Kadınların kapasitelerini gelire ve iyilik (refah) haline dönüştürebilmeleri zordur. Diğer yandan, hane gelirlerinin ve değerlerinin dağılımında ve kontrolünde; kredi gibi üretken değerlere erişimde; kaynakları kullanmada; mülkiyet üzerinde söz hakkına sahip olmada arka planda durmaları ve eşitsiz muamele görmeleri; işgücü piyasasındaki ayrımcılık; ev içinde yeniden üretim ile ilgili sorumlulukları nedeniyle ücretli ekonomik faaliyetlerinin sınırlandırılması; ekonomik ve politik kurumlarda yaşadıkları toplumsal dışlanma, kadınların kronik yoksulluğa karşı korumasız olmalarının nedenleridir. (Ecevit, 2003: 85)

Toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü ve bunun sonucu kadınların ücret karşılığı olmayan işler yapmaları, enformel, sigortasız, kayıtsız işlerde çalışmaları, kadınları ekonomik ve toplumsal olarak güvensizliğe itmektedir. Dolayısıyla bahsi geçen nedenler kadınları hem '*kronik*' yoksullukla hem de kişisel, toplumsal ve ekonomik krizlerden doğan '*geçici süreli*' yoksullukla karşı karşıya bırakmaktadır. Yapısal ekonomik politikaların uygulandığı ve makroekonomik krizlerin yaşandığı durumlarda ise kadınlar, ücretli ve ücret karşılığı olmayan emeklerini artırarak ve erkeklere kıyasla daha fazla çalışarak hanenin ayakta kalması için uğraşırlar. (Ecevit, 2003: 86)

Bu çalışmada da amacımız, kadın yoksulluğu ile ilişkili olarak, kadınların yoksulluk karşısında geliştirdikleri yoksulluk yönetim stratejilerini ortaya koymak olacaktır. Yoksulluğu yaşamasına rağmen onun ezici toplumsal/kültürel/ekonomik etkilerini ötelemek ya da idame ettirmek adına mevcut koşulları kullanarak çözüm yolu arayan kadınlar, ailelerinin yaşadığı sıkıntıların giderilmesinde önemli rol oynarlar. Uzaktan bakıldığında küçük ve önemsiz gibi görünen bu girişimler aslında dikkate alınması ve takdir edilmesi gereken yoksulluk önleme stratejileridir. Ancak dikkat çekmemiz gereken çok önemli bir husus da, bu çalışmaya konu olan kadınların çalışan, iş yaşamına formel şekilde katılan, eğitilmiş ya da kentli kadınlar olmadığı, daha ziyade geleneksel, ev-idare yöntemlerini modern hayata taşıyıp adapte edebilen kadınlar olduğu noktasıdır. İşte bu nedenle yoksulluğun yaşandığı evlerde emeğini sermayeye dönüştürebilen, daha da önemlisi elindeki imkânlardan maksimum düzeyde faydalanan, yeni imkânlar yaratan kadınlar çalışmamızın asıl aktörleridir.

KADINLAR VE YOKSULLUK YÖNETİMİ

Bir toplum yaşadığı değişim ve dönüşümlere rağmen mevcut kültürünü koruyabiliyor ve gerektiğinde bu kültürü değişime adapte edebiliyorsa toplumsal ve kültürel varlığını daha kolay sürdürebilir. Ancak "*günümüzün sanayi ve teknoloji çağında, milli kültürlerin değerlerini devam ettirmesi çoğu defa güçlüklerle karşılaşır. Yabancı kültürlerin değer ve inançları, sınır tanımayan yayılma hızıyla toplumları adeta istila eder.*" (Türkdoğan, 1996: 11) Bu duruma en güzel örneklerden biri ardı arkası kesiilmeyen tüketim ve marka çılgınlığıdır. Artık insanların yaşamaktan ziyade önceliği belli kalıplara uygun yaşamak olmuştur. Özellikle genç kuşaklarda görülen bu hayat tarzı kolaycı, hazırıcı, ve pratik çözüm üretmekten uzak nesillerin yetişmesine sebep olmaktadır. Hızlı yaşayan insanlar ellerindekini de çabucak tüketebilmektedirler. Oysa geçmiş nesillerde üretilenin değeri, ona verilen emekle eş tutulmaktadır. Çalışmamızın başında belirttiğimiz gibi, özellikle savaş, kriz gibi dönemlerde yaşanan yoksulluk insanları artık eski alışkanlıklara yöneltmekte modern toplumların hızlı hayat tarzını sorgulamaya itmektedir. Ülkemizde bu durumdan farklı olarak geleneksel değerlerden tam olarak bir kopuştan bahsedemeyiz. Özellikle kadınların bu değerleri kullanarak yoksulluğu hafifletme ve önleme çabaları önemlidir.

Kent hayatının sınırlayıcı kurallarına karşın annesinden öğrendiği el işlerini ekonomik getiriye dönüştüren kadınlar, dikiş dikerek ailesini giyim ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle kışlık ve yazlık gıda hazırlanması, ekmek gibi temel besin maddelerinin fırınlardan alınması yerine, evde kadın tarafından yapılması, eski eşyaların değerlendirilerek yeniden kullanıl-

ması, olanaklar dâhilinde sebze meyve yetiştirilmesi kadınların yoksulluğun azaltılmasına yönelik yaptıkları arasındadır. Bu doğrultuda, "yamalı ama temiz olsun", "fakirlik ayıp değil" gibi yoksulluk ve yoksunluğun ortaya çıkardığı ifadelerle yetişen kadın hane içinde eski olanın yeniden tüketimine yönelik organizasyonel bir davranış içerisinde. Geliştirdiği yoksulluk yönetim stratejisi kadını pantolon, ceket yamalamaya, eskiyen koltuğunu 'temiz/yeni' bir örtü ile örtmeye yönlendirir. Bunların yanında kadınlar yoksulluğu yönetme adına el becerilerini de geliştirir. Hane içindeki bireylerin giyim ihtiyaçlarını görece daha pahalı hazır giyim yerine, el becerilerini kullanarak, dikiş dikerek, örgü örerek giderme çabası içindedirler. Ayrıca, artan yemekleri değerlendirme ve eldeki malzemelerle farklı yiyecekler hazırlama konusunda oldukça yeteneklidirler. Cihan Aktaş'da "Türkiye'de Kadın Olmak" adlı söyleşisinde bu konu ile bağlantılı olarak alışverişi yapan, aileyi doyuran kadının "canını dişine takıp" kent hayatında bile geleneksel değerlerin öğrettiği meziyetleri ticarete dönüştürebildiklerine dikkat çekmekte ve özellikle kentlerde çok tutulan ev mantısı, börek, gibi gıdaları ve yöresel yemekleri üreterek sattığını ifade etmektedir. (Aktaş, 2004: 53-54) Yine bunun gibi kadınlar, -belki dışarıda satmak için¹- konserve yapmak, evde parça başı karşılığında düşük ücretlerle çoğunlukla el işi olmak üzere ev-işçiliği yapmak yoluyla hane-içi gelire katkıda bulunmaya çabalarlar. Yoksulluğu önleme stratejileri bu şekliyle kayıt dışı-enformel bir çalışma biçimi de geliştirmiştir. Oluşan bu enformel sektör istatistiksel yöntemlerle tespit ve analiz edilememekle birlikte, yarattığı ekonomik unsurları dolayısıyla hane-içi mali yönetimi -dolayısıyla ülke içi ekonomiyi etkileyen toplumsal bir olgudur.

. Göç ve gecekondulaşma olgusunun ülkemiz gerçeğinde devam ettiği, kalabalık ailelerin varlığını koruduğu günümüz toplumlarında çoğu zaman kadına, yoksullukla mücadele konusunda kendi yaratıcılığı düşmektedir. Gündelikçi/temizlikçi olarak çalışma, evde çeşitli gelir getirici işlerle meşgul olma, ucuz gıda alışverişlerini yapma ya da halk ekmek büfelerinde beklemek bunlardan sadece bir kaçıdır. (Duyan, 2003: 365) Örneğin "gündelikçilik" bu yönüyle yoksulluk ve kadın literatüründe başlıca tartışma konusu haline gelmiştir. Kadınlar yakın çevrelerindeki diğer kadınlarla da iş birliği yaparak günü birlik temizlik işlerine gitmekte aynı gün içinde tekrar eve dönerek evinin işlerini de yapmaktadırlar. Bu konu temelde kadınların yoksulluk yönetim stratejileri içerisinde enformel bir sektör olarak yer almaktadır. Hane içinde yoksulluğu idame ettirme adına kadın tarafından üretilen ürünlerin yeniden dönüşümü organizasyonu, ekonomik anlamda ilk elden "gelir"i işaret etmediği algısı kadını gündelikçilik, parça başına evde el işçiliği gibi nakdi geliri olan işlere yönlendirmektedir. Hane içinde kadınlar ihtiyaçlar hiyerarşisinde en sonlarda gelmektedir. Kadın bireysel ihtiyaçlarını öncelemekten, geleneksel ve sosyal olarak öğrendiği pratik davranış kalıplarını, maruz kalınan yoksulluğu idare etmek adına uygular.

SONUÇ

Kadınlar, çalışmamızda da sıklıkla belirttiğimiz üzere, yoksulluktan demografik olarak çocuklardan sonra en fazla etkilenen kesimdir. Toplumsal cinsiyet kategorileri içinde erkekler ve kadınlar yoksulluğu farklı yaşamakta ve farklı algılamaktadırlar. Dolayısıyla erkekler ve kadınların yoksulluk yönetim stratejileri de farklılaşmaktadır. Yoksul ülkeler ya da ekonomik krizler nedeniyle yoksullukla yüz yüze kalan ülkelerde nüfusun önemli bir bölümünün mutlak yoksulluk çizgisi altına düşmemesinin nedeni, kadınların ev içindeki yeniden üretim ile ilgili faaliyetlerine bağlanmaktadır. (Cömertler, 2003: 186) Örneğin, ekonomik kriz dönemlerinde geleneksel ilişki² biçimlerine bağlı olarak özellikle büyük kentlerin otobüs garlarına yolculardan çok erzak geldiği haberleri basında sık sık yer almıştır. Bu, toplumsal açıdan geleneksel bir yoksulluk yönetim stratejisidir ve yoksulluğun genel görünümünü azaltır. Kadın ise, hane-içi yoksulluk yönetim stratejilerinin görünmez/örtülü lideri konumundadır. Kadınların yoksulluk yönetim stratejilerine ilişkin davranışları, hane-içi gelir gider dengesini stabilize etme ve hayat standartlarının yönetimini sürdürülebilirlik temeli ekşininde idame ettirme üzerine kuruludur. Televizyon programların gündüz kuşağında magazin ve reality showların yanı sıra Derya Baykal -ya da Batı'da Martha Stewart- gibi figürlerin çok izlenmesi de önemli bir göstergedir. Eşyaların yeniden dönüşüm üzerine kurulu bu çeşit programlar "kendin yap, dik, pişir..." ya da "daha ucuza mal etme" üzerine kuruludur. Dolayısıyla toplumsal açıdan, sürdürülebilirliğe dayalı, idare/idame etme merkezli olarak kadının hane-içi emeği bu tutum içerisinde örtülü/gizli de olsa pekiştirilir. Yoksulluğa maruz kalan kadın, içinde bulunduğu

1 Çoğunlukla büyük kentlerde belediyeler organizasyonu ve desteği ile kurulan ve çeşitli isimlere sahip "kadınlar pazarı" buna bir örnektir. Bu örnek aslında, konumuzun da temeli olan kadınların yoksulluk yönetim stratejileri doğrultusunda el emeği ile ortaya çıkardıkları ürünler "ekonomik pazara" sunulması açısından belediye gibi kurumsal organlar tarafından desteklenmektedir.

2 Bu durum "dayanışmacı geniş aile bağları" olarak da ifade edilmektedir.

olumsuz koşulları çoğu kez görmezden gelerek ailesini yoksulluk sorunundan olabildiğince uzak tutmak adına annesinden/çevresinden gördüğü, öğrendiği davranış kalıplarını kullanmaktadır. Bu durum, kadın yoksulluğunun bir göstergesi olsa da, aslında kadının yoksulluk adına geliştirdiği yönetim pratiğidir. Bu pratik hem geleneksel ve toplumsal olarak öğrenilmiş bir pratiktir, hem de bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKBAL, İsmail (2004), *"Demokrasi Açısından Yoksulluğun Değerlendirilmesi"*, IV. Aile Şurası Bildirileri, Ankara, ss.37-48.
- AKTAŞ, Cihan (2004), *"Soruşturma: Türkiye'de Kadın Olmak"*, Sivil Toplum, Yıl: 2, Sayı: 8. ss.53-58.
- AYTAÇ, Ö., ve Akdemir, İ. O. (2003), *"Türkiye'de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu"*, Yoksulluk, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul. ss.50-77.
- BENER, Özgün (2004), *"Yoksulluğun Ailede Kadın Üzerine Etkileri"*, IV. Aile Şurası Bildirileri, Ankara. ss.143-155.
- CÖMERTLER, Necmiye (2003), *"Yoksulluk ve Kadın"*, Edt. Ahmet Emre Bilgili, Yoksulluk, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Cilt: I, İstanbul, ss. 182-197.
- CÖMERTLER, Necmiye (2004), *"Kadının Penceresinden Yoksulluk"*, IV. Aile Şurası Bildirileri, Ankara. ss.57-77.
- DUYAN, Gülsüm Çamur (2003), *"Türkiye'de Kadın Yoksulluğu: Halk Ekmek Büfelerinde Bir Araştırma"*, Edt. Ahmet Emre Bilgili, Yoksulluk, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Cilt: I, İstanbul. ss. 356-367.
- ECEVİT, Yıldız (2003), *"Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?"*, C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25: 4, ss. 83-88.
- Hürriyet, 23.07.2010, *"Yeni Tip Tüketici Babaanne Yöntemini Benimsiyor"*, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonet/15396895.asp?gid=303>
- ŞENOL-CANTEK, L. Funda (2001), *"Fakir/haneler: Yoksulluğun 'ev hali'"*, Toplum ve Bilim, 89 Yaz, ss. 102-132.
- THORNS, David. C. (2004), *Kentlerin Dönüşümü*, Çev. Esra-Hasan Nal, CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996), *Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÜNAL, Gülsen (2004), *"Türkiye'de Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluk Araştırmaları"*, IV. Aile Şurası Bildirileri, Ankara.

YOKSULLUĞU AZALTMA STRATEJİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ; TÜRKİYE İÇİN ÇIKARILACAK DERSLER *

Fatma Gül ÜNAL

Bard College at Simon's Rock and
Levy Economics Institute,
e-mail: gunal@simons-rock.edu

Özet

Bu çalışma, farklı ülkelerdeki yoksulluk azaltma stratejilerine karşılaştırmalı bir bakış açısı ile bakarak, bu stratejilerin Türkiye için ne derece örnek teşkil edebileceklerini inceler. 1980lerden bu yana, yoksulluğu azaltmada önemli başarıya kaydetmiş orta gelirli farklı ülkeleri inceleyerek farklı politikaları değerlendiriyoruz; bu ülkeler, Brezilya ve Arjantin (Latin Amerika); Tunus ve Mısır (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) ve Çin (Asya)'dir. Analizimize dayanarak, ülkelere özgü belirli sorunlara ve imkanlara bağlı olan farklılıklara rağmen, yoksulluk ile etkili olarak savaşmak için, yoksulluk stratejilerinin makroekonomik politikalar ile desteklenen ulusal stratejiler ile desteklenmesi gerekir. Özellikle, yoğun emek gerektiren sektörlerde istihdam yaratmak, yoksulluk ile savaşmanın en etkili yoludur. Buna ek olarak, var olan eşitsizlikler, yüksek gelirli ülkelerdeki yoksullara ulaşmak için sağlanan ekonomik imkanlar için önemlidir ve gelir eşitsizliği hedeflenen politikalar, daha geniş bir gelişim ajandasının bir parçası oldukları sürece daha etkili olabilirler.

Abstract

This paper comparatively looks at poverty elimination strategies in different countries to the extent that they would form examples for Turkey. We look at different middle income countries that have recorded significant success in reducing poverty since 1980s and elaborate different policies from; Brazil and Argentina (Latin America); Tunisia and Egypt (Middle East and North Africa), and China (Asia). Based on our analysis, we conclude that despite differences based on country specific challenges and opportunities, to effectively combat poverty, poverty strategies must be national strategies supported with macroeconomic policies. Particularly, employment creation in labor intensive sectors is the most effective policy to combat poverty. In addition, existing inequalities matter for economic opportunities to reach the poor thereby in countries where there is high income and asset inequality targeted policies may be more effective as long as they are part of a broader development agenda.

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

I. GİRİŞ

Ekonomideki en parlak beyinlerin çoğu, yoksulluğa bir cevap bulabilmek istedikleri için ekonomi çalışmaya başlamışlardır. Ancak, görünüşe bakılırsa bu konu, gelecek yıllarda da pek çok zihni meşgul edecektir. Birleşmiş Milletlerin, Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) ilerleme raporunda, 2015 senesinde yaklaşık 1 milyar kişinin hala yoksulluk ile mücadele ediyor olacağını göstermektedir. Dahası, Birleşmiş Milletler'in Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) tahminlerine göre, eksik beslenen bireylerin sayısı, 2009 senesinde ilk olarak bir milyarın üzerine çıkmıştır. (Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü (UNRISD), 2010).

Yoksulluk, insanlara sadece fiziksel olarak zarar vermediği, aynı zamanda bu kişilerin, bireysel ve sosyal potansiyellerini kullanmalarını engellediği için, bütün sosyal kötülüklerin anası olarak adlandırılabilir. Yoksulluk, üçünü bir parti tarafından müdahale edilmediği sürece, gelecek nesilleri de etkisi altına alır. Grootaert and Braithwaite (1998) ve Thorbecke (2005) tarafından da bahsedildiği üzere, bir kişinin şu andaki refahı, gelecekteki refahını belirler çünkü arazi, sermaye, yetenek ve eğitim gibi bütün kazanımlar, hanenin refah düzeyini ve yaşam döngüsü boyunca nasıl geliştiğini büyük ölçüde belirler. Bu, özellikle seçeneklerini güçlendirme mekanizmasından, hatta çoğu zaman değil güçlenmiş seçenekler, normal seçeneklerden bile yoksun olan en yoksullar için doğrudur.¹

Akılda bulundurulması gereken en önemli nokta, yoksulluğun sosyo-ekonomik bir canavar olduğu ve bütün sosyo-ekonomik sonuçlar gibi, yoksulluğun de makroekonomik politikaların bir sonucu olduğudur. Yoksulluk, insanlar tarafından yaratılmıştır ve bu nedenle, bu sorunun çözümü de insanların elindedir. Aslında, 2015 senesinin yarısına kadar yoksulluğu azaltmak için ulusal hükümetler tarafından uygulanan BKH'ne odaklanıldığında, politik amaç, doğru politikalar ile birleşince yoksulluğun azaltmanın mümkün olacağı açıkça görünür. Ders çıkarılacak pek çok başarı ve kaçınılacak pek çok başarısızlık mümkün olabilir, ancak "Hiçbir ülke bütün cevaplara sahip değildir".

Bu çalışmanın amacı, azaltacak en iyi çalışmaları öğrenmek için farklı ülkelerdeki farklı cevapları incelemektir. Bunu gerçekleştirirken, çalışmanın içeriği şu şekilde olacaktır. Bir sonraki kısımda, ülke seçimlerimizin altında yatan bazı nedenler incelenecektir. Üçüncü kısımda, sadece genç yoksulluğu hakkında konuşacağımız Mısır dışındaki diğer ülkelerin yoksulluk ile savaştaki etkili politikalarına bakacağız. Dördüncü bölümde ise, çalışmanın analizini ve sonuç kısmını gerçekleştireceğiz.

II.

Türkiye için en iyi uygulamaların seçilmesi kapsamında, diğer ülkelerdeki farklı uygulamaları en etkili şekilde incelerken, bu ülkelerin sosyo-ekonomik koşulları açısından Türkiye ile bir ya da birden fazla açıdan karşılaştırılabilirlikleri önemlidir. Bu nedenle, oldukça fazla nüfuslu ve yoksulluk ile savaşta oldukça önemli aşamalar kaydetmiş orta gelirli ülkeleri seçmeye özen gösterdik. Yoksulluk azaltma stratejilerini, dünyanın üç farklı bölgesinden edindiğimiz beş farklı örnek olay incelemesi sayesinde karşılaştırdık. Bu bölgeler ve ülkeler; Latin Amerika (Brezilya ve Arjantin); Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Mısır ve Tunus) ile Asya (Çin)'dir.

Bu ülkelerin, Türkiye ile benzer olan bazı özellikleri, Çin'deki büyük tarım payından görülebileceği gibi ekonomilerinin yapısı, Mısır ve Tunus'taki kadınların iş gücüne düşük katılımından görülebileceği gibi benzer zorluklar, Arjantin'de görülebileceği gibi tekrar eden finansal kriz ve Brezilya'da görülebileceği gibi önemli eşitsizlik sorunudur; Türkiye'nin doğusu ve batısındaki bölgesel uyumsuzluğa bakıldığında bu durum da benzerdir.

Daha fazla ilerlemeden önce, her bir ülke için yoksulluk profili vermeye teşebbüs etmediğimizin ve her ülke tarafından uygulanan bütün yoksulluk stratejilerinin zorlu bir analizini yapmadığımızın altının çizilmesi önemlidir. Amacımız oldukça açıktır; diğer uygulamalardan ders çıkarmak; bu nedenle, her ülkenin, yoksulluk ile savaşta etkili olduğunu düşündüğümüz farklı bir stratejisini sunuyoruz.

¹ Barack Obama'nın, 23 Eylül 2010'da, New York ABD'de BKH toplantıları esnasında 65. Genel Kurul'a seslendiği konuşmasından alınmıştır.

Bu çalışmadaki ülkelerin çok çeşitli deneyimleri vardır. Ancak, deneyimleri birbirinden ne kadar farklı olursa olsun, yine de hepsinin birkaç ortak noktası vardır. İlk olarak, bütün bu ülkelerin, yoksulluk ile savaş konusundaki başarıları, sadece bir dizi iyi uygulamanın ötesine geçmiş ve ulusal stratejinin bir parçası olmuştur. Cornia (2006) tarafından bahsedildiği üzere, yoksulluğun azaltılmasına sadece makroekonomik politikalardan bağımsız olan en iyi uygulamaların toplamı olarak görülmesi, özellikle de küreselleşme yüzünden gittikçe daha fazla bağımsız olan bir dünyada, oldukça zordur. Mikro ekonomik değişkenlerin bile makroekonomik yapılarla yüzleşmesi ve dolayısıyla, kapsamı ne kadar mikro olursa olsun, bütün yoksulluk azaltıcı stratejilerin daha geniş bir kalkınma stratejisinin parçası olması gerekmektedir. İkinci olarak, varlık, gelir ve olana eşitsizlikleri, yoksulların de karlı çıkabileceği daha geniş bir temele ulaştıracak ekonomik politikalar açısından önemlidir. Başlangıç eşitsizliklerinin fazla olduğu ekonomilerde, yoksullar, özel politikaların hedefleri olmadıkları sürece, artan ekonomik olanaklardan faydalanamazlar. Globalleşen dünyada, ekonomik olanaklar en fazla özel vasıfları olanların ve girişimci aktiviteleri için sağlanan kredilere ulaşım imkânları olanların işine yaramaktadır. Yoksullar, genellikle hem eğitimden hem de sermayeden yoksundurlar ve sonuç olarak, ekonomi büyüse bile bu büyümenin gerisinde kalabilirler.

Ekonomik büyümenin, yoksulluğun azaltılması için kesinlikle gerekli olduğu kabul edilen bir gerçektir; ancak, yoksulluğu azaltmada, atılan adımın ne derece etkin olduğunu belirlemek, farklı yoksulluk azaltma performanslarının aynı ölçüde ekonomik büyüme yaratabilmesinden de görüldüğü üzere, daha karmaşıktır. Bunu daha iyi bir şekilde görebilmek için, aşağıdaki iki tabloya bakmak faydalı olacaktır; bu tablolardan birincisi 1990lar ve 2000lerdeki ekonomik büyüme ve ikincisi de 1990lar ve 2000lerdeki yoksulluk oranları hakkındadır.

Tablo 1: Yıllık Büyüme Oranları				
	1990-99		2000-2008	
	GSYİH	Kişi başına GSYİH	GSYİH	Kişi başına GSYİH
Çin	10	9	10	9
Tunus	5	3	5	4
Mısır	4	2	5	3
Arjantin	5	3	4	3
Brezilya	2	0	4	2
Türkiye	4	2	5	3
Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri				

Tablo 2: Yoksulluk Oranları		
	1.25 \$/ gün	
	1990-91	2005-2007
Çin	60	16
Tunus	6	2
Mısır	4	2
Arjantin	2	3
Brezilya	15	5
Türkiye	2	3
Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri		

Bu iki tablodan açıkça görülmektedir ki, ekonomik performans ve yoksulluk azalması arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmamaktadır. Örneğin Türkiye ve Tunus, ekonomik büyüme bakımından neredeyse aynı performansı göstermiştir (Tablo 1), ancak Tunus'un yoksulluğu azaltma performansı, Türkiye'ninkinden daha iyidir (Tablo 2). Diğer iyi bir örnek, iki on senelik zaman dilimi içerisinde yoksulluk oranını, ortalamaya bakıldığında vasat bir ekonomik performans ile % 15'ten 5'e düşürmeyi başaran Brezilya'dır.

Literatürde bahsedildiği üzere, yoksulluğun büyüme esnekliği, yani ekonomi büyüdüğünde yoksulluğun ne kadar değiştiği, ekonomik büyümenin nerede gerçekleştiğine bağlıdır. Diğer bir deyişle, yoksullukla ilgili savaş konusunda neyin etkili olduğu, sadece ne kadar hızlı ve ulusun ekonomisinin ortalama olarak ne kadar büyümesiyle alakalı değildir; aynı zamanda hangi sektörlerin

büyümeye en çok katkıda bulunduğu ve bu sektörlerin, yoksulları ne ölçüde istihdam ettiği ile alakalıdır. Tanımını vermek gerekirse, yoksul insanlar, tek varlıkları çalışma güçleri olan kişilerdir ve bu nedenle, yoksullara gelir sağlayabilecek istihdam imkânları, bu kişileri, yoksulluktan daha etkili bir şekilde kurtaracaktır. Eğer bir sektör, yoksul insanların çoğunu istihdam ederse, bu sektördeki büyüme ile yoksulların geliri de artacaktır. Diğer bir deyişle, eğer ekonomik büyüme, yoğun emek gerektiren sektörlerde gerçekleşiyorsa, bu, yoksul insanların kullandığı donanımların, yani iş güçlerinin, artması anlamına gelir.² Yani, eğer başarılı yoksulluk azaltılmasının, kalkınma stratejisinin ve ekonomik gelişimin bir parçası olması gerektiği düşünülüyorsa, yoğun emek gerektiren sektör- lere istihdam olanakları sağlayan büyüme motifinin yoksulları desteklemesi gerekir.

III. Ülke Olay İncelemeleri:

Çin, yoksulu destekleyen ekonomik büyümenin en önemli belirleyicilerinden birinin büyüme motifi olduğu, yani her sektörün (tarım, hizmet ve endüstri), ekonomik büyümeye nasıl katkıda bulunduğu hipotezi için mükemmel bir kanıttır.

Çin'in yoksulluğu azaltma konusundaki performansı bir mucize olarak kabul edilebilir. Ulusal yoksulluk çizgisine dayanan Çinli bordrolu çalışan kişi endeksi, 1981 senesinde % 53 iken 2001 se- nesinde %8'e düşmüştür ve bu da her açıdan çok önemli bir başarıdır (Ravallion and Chen, 2007). "1.3 milyar insanın yaşamlarındaki kalkınmanın hızı, kapsamı ve boyutu, insan kalkınma tarihinin en büyüleyici başarıları arasındaki yerini almıştır (İKR Çin 2007-2008 – sf. iii).

Ancak, bu süregelen ve büyük büyümenin büyüleyici başarısının yanında, bu kadar sürekli ve hızlı bir yoksulluk azaltma oranı yoktur. Ekonomik büyüme, aman içerisinde tutarlı bir şekilde yüksek olsa da, yoksulluğun azaltılmasına iki dönemde değinilmiştir; 1979 ila 1984 arasında ve 1995 ila 1997 arasında. Coğrafi açıdan da bir yoğunlaşma vardır; yoksulluk azaltılmasının dörtte üçü kırsal kesimde yer almıştır (Ravallion and Chen 2007). Dahası, yaklaşık son on senedir kıyı bölgelerdeki ekonomik kalkınmaya yoğunlaşılmasından ötürü kırsal ve kentsel kesimlerdeki gelir eşitsizliğinin artması ile karşı karşıya kalan Çin'de yoksulluğun azaltılmasının etkileri, ya da başka bir deyişle yoksulluğun büyüme esnekliği, zayıf olmuştur. Bunun altını çizdikten sonra, yer kısıt- lamasından ötürü, sadece Çin'de yoksulluğun azaltılmasında en başarılı olan dönemlere odakla- nacağız.

1979-1984 seneleri arasındaki yoksulluğun azaltılması başarıları, Pazar reformları esnasında kırsal kesime odaklanma politikasının bir sonucuydu. İlk olarak, alan hanelere eşit biçimde dağı- tıldı, ancak kredi piyasası yeterince gelişmemiş olduğu için, herhangi bir eşitsizliğe yol açmamak adına hiçbir mülkiyet verilmedi. Bu, reformların, toplumun yoksul kesimine ulaşabilmek için daha geniş bir temeli olduğu ve toprak mülkiyetine yoğunlaşma engellendiği için yoksulun kalkınma- sını destekleyen en önemli adımlardan bir tanesi oldu. Çin hükümetinin uyguladığı ikinci politika, çiftçileri, ürünlerini kota temelli sadece tahıl sisteminden çıkarıp çeşitlendirmek ve *çift hatlı fiyat- landırma sistemi* kullanıp fiyatları liberalize ederek daha çok pazar bazlı sisteme geçmek için teşvik etmekte. Çiftçiler, tahıl kotalarını doldurduktan sonra, pazarda satmak için istedikleri herhangi bir şeyi yetiştirebiliyorlardı; bu da tahıl marketinde herhangi bir istikrar kaybına yol açmadan üret- kenliği arttırmak için gerekli teşvik demektir.

Üçüncü olarak, Çin'de yoksulluğun azaltmadaki çok önemli diğer bir faktör, mal fiyatları destek- lerini yükseltirken çiftçileri desteklemek için gübre tedarikini arttırmaktı (Cornia, 2006). Yoksulluk Azaltma Planı'nın (1994-2000) bir sonucu olarak, ülkedeki yoksul insan sayısı 80 milyondan 30 milyonun altına düştü. Burada ana faktör, çiftlik, özellikle de tahıl, satın alma, fiyatlarının iki katına çıkarılmasıydı; bu, çiftçilerin gelirlerini önemli ölçüde arttırmıştı.

Bu üç faktöre ek olarak, Çin hükümeti, belediye ve yerel seviyelerde sermaye birikimini teşvik eden devlet bankalarının yaygınlığı ile ekonomik büyümeyi desteklemek için makroekonomik bir çerçeve sağladı; ve bu, kontrollü bir sermaye hesabı ve yönetimli döviz kuru ile desteklendi (Chandrashekar and Ghosh, 2006).

² Klasen tarafından da belirtildiği gibi (2004) herhangi bir tür büyüme, eğer yoksullara nüfusun diğer kesimlerinden daha fazla yarar sağlayan transferler veya vergilendirme içeriyorsa yoksullar içindir. Fakat ekonomi politikalarının başarısı kamuoyundan aldığı işbirliği ve desteğin derecesinde yatmaktadır ve bu tür trans- ferler oy kullananlar arasında pek popüler değildir çünkü pek çokları tarafından "refahi teşvik edici" olarak algılanır. Bu tür transferler ve artan oranlı vergi sistemleri yoksulluğu azaltmada çok etkili olmayabilir özellikle gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri vergi toplamak için çok geniş bir tabana sahip değildir.

Özetlemek gerekirse, Çin'in başarısı sadece merkezi planlı ekonomiden pazar bazlı ekonomiye pazar geçişini arttırmak için uygulanan şok terapisi politikasının sonucu değildi; hükümet, yoksulların yoğunlukta olduğu alanlarda çeşitli politikalar ile yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynadı. Devletin birleşimi, tarımda pazara yönelik büyüme yarattı ve bu, aynı anda hem istikrar hem de motivasyon yarattı. Ali ve Son tarafından açıkça belirtildiği gibi, yoksullar büyümeye katılmaya ve koşullarının ve pazar sorunlarının izin verdiği müddetçe büyümeden faydalanmaya başladılar. Dolayısıyla, yoksullar, genellikle toplumun diğer kesimleri ile karşılaştırıldıklarında pazar merkezli ekonomik büyümeden çok daha az faydalanırlar.

Peki, bu Çin örneği, Türkiye ile nasıl ilintili olabilir? Türkiye, Çin'in yoksulluk ile savaşırken uyguladığı ve aynı zamanda da yüksek ekonomik performans getirebilecek kırsal ekonomik politikalarla yararlanabilir. Tarım Reform Uygulama Programı'ndan (TRUP) ve iş gücünü çekebilecek tarım dışı sektörün sınırlı kapasitesi yüzünden karşılaşılan yüksek işsizlik oranlarından sonra, Türkiye'de yoksulluğun en hızlı arttığı sektörün tarım sektörü olduğu düşünülürse, tarım sektörü Türkiye'deki ekonomik gelişim ve yoksulluğun azaltılması için hem bir problem hem de bir olanaktır.

Çin'in başarısını tekrarlamak gerekirse, yoksulluk ile savaştaki en etkili politikalardan bir tanesi, arazileri, hiçbir mülkiyet hakkı olmadan çiftçilere dağıtmaktı. Çin hükümeti, arazinin pazar yolu ile değiştirilmesini engellerken, satışlar esnasında zenginlere bir avantaj olan resmi kredilere ulaşım eşitsizliğinin bir sonucu olan arazi yoğunlaşmalarını da önledi. Buna ek olarak, hükümet aynı zamanda tarımda ürün kaybını da engelledi; zira küçük çiftçilerin daha üretken olduklarını ve daha fazla iş gücü gerektiren teknikler kullandıkları bilinen bir gerçektir (Unal 2009).

GSYİH'ya katkısı düşük olsa da, Türkiye'deki tarım hala önemli bir istihdam kaynağıdır. Diğer bir deyişle, tarımda üretkenlik azdır. Bu bilinen bir gerçektir. Türkiye örneğinde çok iyi bilinmeyen gerçek ise küçük çiftçilerin, büyük çiftçilerden çok daha üretken olduklarıdır. Ne kadar şaşırtıcı olsa da, TGÖ (Tarım ve Gıda Örgütü) ya da AEİT (Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı) veya Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası kuruluşların çoğu, Türkiye'ye pazar dostu reformlar ile tarımsal üretkenliği arttırmak için arazileri birleştirme tavsiyesi vermektedirler. Şaşırtıcı olan kısım tavsiye değil, tavsiyenin hiçbir bilimsel kanıta dayanmamasıdır. Üretkenlik – boyut ilişkisini inceleyen tek deneysel çalışma, Türkiye'deki küçük çiftçilerin büyük olanlardan dokuz kat daha fazla üretken olduklarını ortaya koymaktadır (Unal 2009).

Arazi birleştirilmesi ve yoğunlaştırılmasının, tarımdaki düşük üretkenlik sorununa bir çözüm olduğunu öne sürmek, Türk tarımı için başarısız ve temelsiz bir tavsiyedir. Tarımdaki ters üretkenlik- boyut ilişkisi incelendiğinde, tarımsal üretkenliğin artması ve genel büyüme için gerekli olan, "pazar dostu reformlar" olarak adlandırılanlar değil, arazinin, çiftçilere teknik ve finansal destek verilerek tekrar dağıtılmasıdır. Tarımdaki mevcut makroekonomiler düşünüldüğünde, Türkiye artan eşitsizlik ve yoksulluk ile karşı karşıyadır. 2005 senesinde Devlet İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen yoksulluk çalışması da kırsal kesimde yaşayan insanların % 37'sinin tarım sektöründe istihdam edildiğini ve yoksulluğun, en hızlı tarım sektöründe arttığını ortaya koymuştur. (TÜİK 2006)

Türkiye, tarımsal bir toplum olmaktan çıkıp endüstriyel bir toplum haline gelmeye çalışmaktadır. Ekonomik kalkınmanın tanımının, tarımdan üretime ve sanayiye ve sonra da hizmet sektörüne doğru yapılan yapısal bir geçiş olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak geçiş ve değişim arasında bir fark vardır; ekonominin değişimi, üretim, endüstri ve hizmet sektörlerindeki daha kazançlı işlerde istihdam edilecek tarım işgücüne ihtiyaç duyar. Ancak, gelişmekte olan ülkeler, küreselleşme çağında, ekonomilerini tarımdan endüstriye değiştirme çabaları içerisinde, farklı zorluklarla karşılaşır. Bu zorlukları göz ardı etmek, işsizlik ile birleşmiş kontrol edilemeyen göç felaketi ve sosyo-ekonomik problemler sebebi ile yüksek suç oranları ve politik istikrarsızlık ile sonuçlanır. Hemen hemen hiçbir gelişmiş ülke, tarımdan gelen güçlü bir itiş olmadan endüstrileşmemiştir ve bundan da önemlisi, küreselleşme çağında, Çin ve Hindistan gibi, üretimde ölçek ekonomilerinden faydalanan iki dev ekonominin eşliğinde, gelişmekte olan küçük ülkelerin üretim pazarına girmeleri şimdilik çok zordur. Diğer bir deyişle, biz ekonomistlerin belirttiği gibi, Çin'in üretimdeki başarısı, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu pek çok ülke için bir başarısızlık örneği olabilir. Ekonomik kalkınmanın şu klişe tanımını tekrar değerlendirmenin tam zamanı olabilir; bir kısım

için doğru olan, bütün için doğru olmayabilir. Bütün ekonomilerin, Türkiye gibi Tarım potansiyeli yoktur. Türkiye, önemli bir uluslar arası üreticidir. Türkiye için, tarımdaki yüksek mal fiyatları düşünüldüğünde, tarımsal sektörü desteklemek, gelişmiş ülkelerin daha önce yaptıklarını körü körüne uygulamak yerine varlığını sürdürebilir bir geleceğin bir adımı olabilir. Bu önemli sektöre bağlı olan pek çok insana acı verecek ekonomik kriz yarattıklarında ve küreselleşmenin sorunları düşünüldüğünde, hiçbir mümkün ve önceden kestirilebilir başarı olmadığında, bu politikaları savunmak özellikle zor olabilir. Bize göre, Türkiye, Çin'in kırsal kesimin yoksulluğunu azaltma deneyiminden çok şey öğrenebilir.

Şimdi dikkatimizi, Çin ile kıyaslandığında çok büyük büyüme oranlarına sahip olmadan yoksulluğun azaltılmasında çok başarılı olan **Brezilya**'ya çevirebiliriz. Brezilya, Çin'den farklı olarak, dünyada eşitsizliğin en fazla olduğu ülkelerden bir tanesidir. Brezilya'nın yoksulluğu azaltma performansı, kısmen de ülkedeki mevcut eşitsizlikler nedeniyle, çok yüksek olmamıştır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, büyüme, yoksul insanlar ekonominin büyümesini besleyen kanallara, yani marketlere, entegre oldukları sürece onları destekler. Bu nedenle, pazara, özellikle de pazarın ihtiyacı olan vasıfların geliştirilmesi olanaklarına ulaşımdaki eşitsizlik, sadece yoksulluğun azaltılmasına engel olmuyor, aynı zamanda prestijli bir gazetenin manşetinde duyurulduğu gibi, ekonomik büyümeye bir üst limit koyuyordu.³

Ekonomik büyüme yoksullara ulaşmadığı ve Brezilya'da ciddi derecede eşitsizlik ve yoksulluk olduğu için, en etkili ve politik açıdan tutarlı yoksulluk azaltma stratejisinin, Brezilya hükümetinin seçtiği, şartlı ve şartsız nakit transferi gibi hedefli programlardır.

Birleşmiş Milletlerin bir raporuna göre (2010) şartlı nakit transferi (bundan böyle ŞNT olarak geçecektir) ilk olarak Latin Amerika ve Güney Asya'daki birkaç ülkede tanıtılmıştır. Brezilya'da, 1990ların ortalarında Bolsa Familia ilk olarak iki belediye ile başladı ve şu anda, 11 milyon aileyi bünyesinde barındırıyor (BM 2009).

Yoksulluk ile mücadele konusundaki başarılarına rağmen, evrensel kapsamın aksine, ŞNT gibi hedefli politikalar, mali zorlanmalar nedeni ile yoksulluğu azaltma stratejileri olarak hükümetler arasında oldukça yaygın ve popülerdir. Özellikle kuşaklararası yoksulluk döngüsünün kırılması için, yoksulluğun, parasal olmayan boyutu da dahil olmak üzere, pek çok kısmı ile ilgilenirler. Kuşaklararası yoksulluğun kırılmasına yardımcı olmak için, şartlı nakit transferleri, nakit gelir ve kamu hizmetinin birleşimini sağlar. Bazıları, özellikle işgücü piyasası ve ev içindeki sorumluluklarından dolayı, özellikle ikincil eğitim aşamasındayken okuldan alınma ihtimali daha yüksek olan kız çocuklarına daha fazla transfer gibi ailevi sorumluluklarla güçlü bağlantılar kurulmasının önemini vurgular. (BM 2009)

Lustig'e göre (2000) başarılı ŞNT'ler, ülke ve belirli durumların bağlamı kadar, yoksul insanların özellikleri- ne kadar kolay tespit edilebildikleri, ne kadar oldukları ve yoksulluklarının altındaki faktörler vb. - gibi pek çok faktöre de bağlıdır. Latin Amerika'da, ŞNT programlarının pek çoğu, bireyleri değil aileleri hedef alır (Soares ve Silva 2010). Ancak, pek çok ŞNT'lerde, kadınlar, erkeklerle kıyaslandıklarında kaynaklarının çoğunu çocuklarına harcadıkları için, kadınlar ŞNT'lerden en çok faydalananlardır. Dahası, Soares ve Silva'nın (2010) belirttiği üzere, bazı kanıtlar, kadınlara çok az miktarda doğrudan verilen para bile, kadınların en içerisindeki güçlerinin ve eğitim programları sayesinde artan sosyal etkileşim ile kadınların kendilerine olan saygılarının artırılmasına neden olduğunu; bu nedenle cinsiyet bazlı eşitsizliklerin azaltılmasına yardımcı olduğunu göstermektedir.

Brezilya'da, en iyi bilinen program Bolsa Familia'dır, ancak bu program, sadece Fome Zero (Sıfır Açlık) olarak adlandırılan daha geniş bir programın en önemli bir parçasıdır. Fome Zero, yoksulluk ile savaşın tek bir programı aştığının, bunun, açlığın farklı boyutlarına aynı anda değinilen ulusal bir strateji olduğunun en iyi kanıtıdır.

2003'ün başlarında başlayan Fome Zero stratejisi, Lula'nın, tüm Brezilyalıların günde 3 öğün yemek yiyebileceklerini iddia ettiği başkanlık manifestosuydu (Soares ve Silva 2010). Bu strateji, hükümetin federal, eyalet ve belediyesel katılımını içeren ve hemen hemen tüm bakanlıkları da

3 Educational Gaps Limits Brazil's Reach New York Times, September 2010. (<http://www.nytimes.com/2010/09/05/world/americas/05brazil.html?ref=world>)

içine alan bir stratejidir. Bu strateji açlığı sona erdirmek için tasarlanmış olsa da sektörler arası koordinasyonu teşvik etmek, gelir oluşumunu ve bireylerin standartlarını arttırmak için sosyo-ekonomik, ırk ve cinsiyet farklılıklarının üstesinden gelmek için sivil toplum ve hükümet arasındaki işbirliğini başlatmak gibi daha geniş hedefleri de vardır.

Foma Zero programının dört temel boyutu vardır. İlk boyut, hem yiyeceğe ulaşım hem de yiyecek ve beslenme hakkındaki bilgilere ve eğitime ulaşımı içeren **yiyeceğe ulaşım**dır. Bu boyut kapsamında yapılanlar *Bolsa Familia* (nakit transferi); okul beslenmesi; çeşitli zayıf gruplara yiyecek dağıtılması; su deposu kurulması; finanse edilmiş restoranlar; yiyecek bankaları; ortak sebze bahçeleri; Yiyecek ve Beslenme İzleme Sistemi (Food and Nutritional Surveillance System - SISVAN); A vitamini ve demir maddeleri dağıtılması; yerel halk için yiyecek ve beslenme planlanması ve İşçi Yiyecek Programı (PAT) kapsamındaki işçiler arasında yiyecek ve beslenme eğitimi verilmesi ve sağlıklı yemek yeme alışkanlıklarının artırılması vardır (Soares ve Silva 2010).

İkinci boyut, gelir yaratılması ve ekin sigortası, tarımsal aile sigortası ve Yiyecek Edinim Programı (PPA) ile tarım ailelerinden yiyecek satın alımı ile küçük çiftçilere gelir sağlamayı ve yiyecek üretimini arttırmayı da içeren **aile bazlı çiftçiliğin güçlendirilmesidir**. (Soares ve Silva 2010)

Üçüncü boyut, Yiyecek Güvenliği ve Yerel Kalkınma Konsorsiyumu; toplumların verimli organizasyonu; çok/geri dönüşüm kooperatiflerinin desteği, mikro krediler ve teknik destek ile yoksul insanların pazarlanabilir yetenekleri geliştirmek için, dayanışma ekonomisini de içeren, gelir kazandırıcıdır. (Soares ve Silva 2010)

Dördüncü boyut, sivil toplum ve hükümet arasındaki ortaklığın geliştirilmesi programlarını da içere **koordinasyon, bağlılık ve sosyal sorumluluktur**. Bu, Sosyal Destek Başvuru Merkezlerini (SDBM); sosyal hareketliliği ve vatandaşlık eğitimini; sosyal ve devlet yetkililerinin eğitimini; toplum çalışmaları ve sosyal konseyler yolu ile toplumsal sorumluluğu içine alır (Soares ve Silva 2010).

Bunlar arasında, Bolsa Familia en ünlü olanı ve incelenmeye en değeridir. Brezilya cumhurbaşkanı Lula de Silva, Bolsa Familia'yı 1996 senesinde ilk olarak bir federal program olarak ortaya konan yiyecekten (PETI), özellikle maden işçiliği, açık deniz balıkçılığı ve sisal üretimi ve işlenmesi gibi tehlikeli işlerde çalışan çocuklar için çocuk işçiliği azaltmaya kadar pek çok yönden yoksulluk ile savaşıyor dayanaklı bir ŞNT modeli olarak başlatmıştır (Soares ve Sátyro, 2009). Bolsa Familia, Ekim 2003'te ilk ortaya çıktığında, eğitimdeki *Bolsa Escola* – Eğitim Bakanlığı'nın 6 ila 15 yaş arasındaki okula kayıtlı çocukları kapsayan programı, sağlıktaki *Bolsa Alimentação*- Sağlık Bakanlığı'nın 0 ila 6 yaş arasındaki çocuklar ve hamileleri kapsayan programı, gaz ve enerjideki *Auxílio Gás*- Maden ve Enerji Bakanlığı'nın yoksul hanelere aşamalı olarak gaz yardımı sağlayan programı, ve yeni yaratılmış bir yiyecek programı olan *Cartão Alimentação*(Yiyecek Güvenliği Bakanlığı) gibi hali hazırda var olan programları güçlendirmek için ortaya çıkarılmış bir programdı. Bu programlardan *Bolsa Escola* ve *Bolsa Alimentação* şartlı programları ve *Auxílio Gás* koşulsuz transferdi. Bu programları karıştırmak, bütün yararlanıcıların verilerini *Cadastro Único* altında birleştirmeye yardımcı olmuştur. Program, aynı zamanda, eski Yiyecek Güvenliği Bakanlığı ve Sosyal Destek Bakanlığı'nın birleşmesi yüzünden, Sosyal Kalkınma ve Açlıkla Savaş Bakanlığı adlı tek bir bakanlığın altında işlemeye başlamış

Soares ve Silva'ya göre (2010), bu birleşmenin yararlarından bir tanesi de seçme kriterlerinin, çıkar değerlerinin, bilgi sistemleri ve yürütme temsilciliklerinin standardizasyonudur. Aynı zamanda, Aralık 2002'de faydalanan aile sayısı 5.1 milyonken Ekim 2006'da 11.1 milyona çıkmıştır. 2009 Ekim itibarıyla, programın 12.5 milyon faydalancı ailesi vardır ve Aralık 2010 itibarıyla, bu rakamın 12.9 milyon aile olması beklenmektedir. Bu son artış, krizin etkilerini azaltmak için sadece geçici bir önlemden daha fazlası olsa da finansal krize bir cevap olacağı da düşünülmektedir.

Sorulacak diğer bir önemli soru, Bolsa Familia ve Foma Zero'nun, yoksulluğu azaltma ve yoksulluk içindeki insanların hayat standartlarını geliştirmede ne derece etkili olduğudur. MDS (2007) ve Bölgesel Kalkınma ve Planlama Merkezi'ne (Centre for Regional Development and Planning - CEDEPLAR, 2005), bu programların hanelerin, yiyecek, çocuk kıyafetleri ve eğitim için para harcamaları şeklinin değiştiği bulunmuştur. Aynı zamanda, okula katılımı da pozitif olarak etkilemiştir. Bazı çalışmalar, Bolsa Familia'dan yararlanan hanelerdeki çocukların, ortalama olarak, Bolsa

Familia'dan yararlanmayan yaşlılarından daha az başarılı olduklarını bulmuştur. Ancak, bunun nedeni, ŞNT'nin yoksul kesimlerden göre marjinalleşmiş öğrencileri okula çekmesidir.

Ancak, tam da bu noktada, şartlı nakit programlarının etik noktalarını da sorgulamak isteriz. Bu programlar, yoksul insanların, paralarını en iyi şekilde nasıl harcamayı bilmedikleri için yoksul olduklarını, bu nedenle paralarının şartlı olması gerektiğini iddia etmeleri için tepki çekebilirler (Standing 2007)⁴. Bu nedenle, ŞNT'leri ideal olmayabilir; ancak aralarında Brezilya'nın da bulunduğu bazı ülkelerde etkili olmuştur.

Şimdi ise, Latin Amerika'daki diğer bir örneğe, yoksulluğu azaltmak için ŞNTler yerine istihdam programı uygulamayı tercih eden Arjantin'e dönebiliriz.

2002'de nüfusu 38 milyon olan ve hanelerin yarısının yoksulluk içerisinde yaşadığı ve %20'den fazla işsizlik oranına sahip olan ülkede, Arjantin hükümeti, 2003 sensinde *Plan Jefes* olarak adlandırılan bir yardım programı ile, programın ana hedefi olarak 2 milyondan fazla kişiye yardım ediyordu (Ronconi et al. 2006). Jefes, başlangıçta işsizlikle savaşan haneler için nakit transfer programı olarak başladı, ancak nakdin, ihtiyacı olan bu kişilere gitmediği gözlemlendi. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, iş piyasasının resmi olmamasından ötürü, kimin işsiz olduğunu, ya da başka bir deyişle faydalanıcıları belirlemek, mümkün değildir. Bu belirleme problemine bir çözüm bulmak için, nakit, çalışma ile birleştirilmiştir. Tanım açısından düşünülürse, kişi kendi parası için çalışırsa, bu transfer olmaktan çıkar. Diğer bir deyişle, Jefes hükümet garantili sınırlı çalışan son çare programına dönüşmüştür.

Jefes programı, daha az vasıflı çalışanları hedeflemiştir ve ücret oranlarını, pazar ücret oranlarının daha altına çekerek etkili kişisel hedef tespitini gerçekleştirmiştir; böylece, katılımın olanak maliyeti, eğer kişinin düzenli bir işi olsaydı faydalarından daha fazla olacağı için, sadece ihtiyacı olanlar katılacaklardır. Ancak, uygulama konusunda düşük kurumsal kapasiteden ötürü, katılımcıların % 18'inin, resmi ya da gayri resmi bir işten kazanılan para ya da işsizlik yardımı şeklinde ek bir gelirleri olduğu düşünülmektedir (Ronconi et al. 2006). Sonuçta, yoksul bir insanın, ücret koşulları pazar ücretlerinden daha düşük olduğu bir işte çalışmayı kabul etmeleri düşünülemez; yani, bahsi geçen % 18'in, ek bir gelire ihtiyaç duyan ve programdan yararlanan çalışan yoksullar olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Uygun hanelerde, *Jefes* programına katılmak için sadece bir katılımcı seçilmiştir ve bu hanede, 18 yaşın altındaki çocuklar, birlikte yaşadıkları engelli kişiler veya hamile bir kadın olması ve en az bir karşılanmamış ihtiyacının olması gerekmektedir (Tcherneva and Wray, 2005). Katılımcı hane-nin reisine, günlük minimum 4 saatlik bir çalışmanın ardından aylık 150 peso ödenmiştir. İş Gücü ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na göre, Ekim 2007 senesinde tüm katılımcıların % 70.5'i kadındır ve bunların %36'sı 26 ila 35 yaşları arasındadır⁵. Atılımcılar, çoğunlukla yoksul mahallelerdeki toplum projelerinde yer almışlardır. Bazı örnekler şu şekildedir; tarım sektöründe temizlik ve çevresel destek, kanalizasyon sistemleri ve su kuyuları; mevcut merkezlerin yenilenmesi ya da yenilerinin yapılması. Mutfaklarda gerçekleştirilen bazı toplum hizmetlerinde, aile içi şiddetten de korunulur. Diğer projeler içerisinde, hijyen uygulamalarının öğrenilmesi gibi sağlık teşvik programı vardır. Bazıları, yoksul insanlar tarafından kullanılması için eski kıyafetleri onarmakla ve daha varlıklı kütüphanelerden gelen kitapları onarmakla ilgilenir. Dahası, daha geniş boyuttaki altyapı inşaatında da Jefes işçileri kullanılabilir (Tcherneva and Wray, 2005).

Başarılı toplum bazlı projelerin önemli bir bileşeni, bu projelerin merkezsizleşmiş yönetimidir. Tcherneva ve Wray'e göre (2005), Jefes'in ulusal yönergeler kapsamında oldukça şeffaf ve merkezsizleştirilmiş bir yapısı vardır. Fonlama ve yönetime yönelik yönergeler, ulusal hükümetin yanı sıra faydalanıcılar için ulusal kayıt ve projeleri takip edecek verilerin temini gibi yardımcı servisler tarafından sağlanır. Bu veriler, daha sonra şeffaflık politikası ile yozlaşmayı minimuma indirmek için halka sunulur. Projeler, yerel kar amacı gütmeyen kurumlar ya da sivil toplum örgütleri tarafından sunulur ve kabul edilenler, yerel proje liderlerine verilen önemli rollerle belediyeler tarafından yürütülür.

⁴ UNRSID'den (2009) alıntıdır.

⁵ <http://www.trabajo.gov.ar/jefes/index.asp>

Çalışma, İstihdam ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na göre, bu program, yoksulluk seviyesinde olan hanelerin % 29.3'üne yoksulluk seviyesinden çıkma ve yoksulluk seviyesinin altında olan hanelerin % 6.7'sine yoksulluğun üzerine çıkma konusunda yardım etmiştir. Dahası, Jefes programının, yoksulluğun parasal olmayan boyutlarıyla, yani ŞNTlerinin ulaşamadığı boyutlarla, başa çıkmada Jefes programının diğer bir yararı da vardır; bu da insan onurudur.

Jefes katılımcılarına nasıl hissettiklerinin sorulduğu bir ankette, katılımcılar çalıştıkları toplum kalkındırma projeleri yüzünden "değerli" ve "saygın" hissettiklerini söylemişlerdir (Tcherneva ve Wray, 2005). İnsanlara, toplumunun gelişimine faydalarının olabileceği bir iş sağlamak, doğrudan para vermeye ya da varlık transferinden çok da etkili olabilir. İnsanlar, sosyal açıdan tanındıklarında, daha büyük bir dünyanın parçası olduklarını hissettiklerinde daha saygın hissetmektedirler.

"Kadın katılımcıların sosyal yardım almak yerine çalışmayı tercih ettiklerini bulduk çünkü çalışmak, sosyal hayatlarını zenginleştiriyor, onların dahil edilmiş hissedilmelerini sağlıyor ve toplumlarına katkıda bulunuyor. Dahası, bazı projelerdeki istihdam, eş istismarı, okuldan ayrılma oranları, uyuşturucu kullanımı ve bununla ilgili suçlar ve daha pek çok şeyin (anekdotsal olarak) azaltılmasına yardımcı olan sosyal servislere ulaşım oranını da arttırır. Kadınların çoğu – özellikle de daha önce resmi iş piyasasına katılmamış olanlar ⁶- işlerine yarayan beceriler öğrendiklerini düşünüyorlar; pek çoğu bu becerilerin, pek çok kadının arzusu olduğu gibi onlara başka iş bulma (Jefes dışı) konusunda yardımcı olacağına inanıyor" (Tcherneva ve Wray 2005: 3)

Özellikle bu programların Türkiye'de uygulanmasının etkili olup olmayacağını görmek için belirli bir çerçeveden bakıldığında, önemli olan diğer bir konu da, bu programların beraberinde getirdiği cinsiyet konusudur. Bunun faydaları, genellikle Jefes programındaki kadınlar tarafından kullanılır, çünkü kadınlar, erkeklerle kıyaslandıklarında, daha düşük ücret almaktadırlar. Böylece, Jefes piyasadakinden daha düşük bir ücret ve daha düşük olanaklar teklif edince kadınlar temel katılımcılar olurlar. Jefes gibi, kişi hedef mekanizmalı programlardan, Türkiye'nin kadınlar arasında inanılmaz düşük seviyedeki ekonomik aktiviteleri de düşünülünce Türk kadınları da yararlanabilir. Ancak, Jefes deneyimi kadınların düşük ücret almasını destekleme şansı olarak görülmemelidir; program, eşitsizliklerden, nasıl yoksulların, örneğin kadınların, yaşam standartlarını geliştirecek eşitlikler yaratılabileceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Jefes Arjantin hükümeti için çok pahalıya mal olmamıştır. En üst noktadayken, toplam maliyet GSYİH'nın %1'inin altındadır. Program başladığında hanelerin yüzde 50'sinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı bir ülkede, ihtiyaca bakıldığında bu, çok büyük bir miktar değildir (Tcherneva ve Wray, 2005). Tam tersine, programın olumlu sonuçları, özellikle de cinsiyet bakımından olan sonuçları, düşünüldüğünde, bu miktara bir masraftan ziyade bir yatırım gibi bakılabilir.

Yoksulluk ile savaşıma konusunda başarılı örnekler sergilemiş ve Türkiye ile, özellikle kadınların iş gücüne düşük katılımı gibi cinsiyet konularında benzerlikler gösteren diğer iki ülke **Mısır** ve **Tunus'tur**. Şimdi, bu ülkeleri inceleyebiliriz. İki ülkenin de çalışmalarının, ülkelere özel koşullar nedeni ile özgün olduğunu ve bu şekilde incelenmeleri gerektiğinin bilincinde olsak da, yer sorunu nedeni ile sadece bu noktaya kadar incelemediğimiz diğer ülkelerin kontekstlerinde incelemediğimiz yoksulluğu azaltma stratejilerini inceleyeceğiz.

Yoksulluk ve eşitsizlik çerçevesinden bakıldığında, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (bundan böyle ODKA olarak geçecektir) bölgesi, dünyadaki diğer bölgelerle kıyaslandığında, düşük yoksulluk seviyesi, düşük gelir eşitliği ve aynı zamanda düşük ekonomik büyüme sağlayan özgün bir örnektir.

Petrol kaynakları nedeni ile ODKA bölgesine özgü olan düşük ekonomik büyümeye rağmen günümüzün düşük yoksulluk oranları bakımından etkili olan makro faktörleri çürütmek kesinlikle zor olabilir. Bu bölgede daha önceden olan gelirin ve varlıkların eşit dağılımı yüzünden, durum daha da ilerlemiş ve bu da daha düşük eşitsizlik ve yoksulluk oranlarına yol açmıştır (Adams ve Page, 2003). Literatürde, düşük eşitsizlik seviyelerinin yoksullar için olan ekonomik büyümeye tercih edildiği belirtilmiştir (Ravallion 2007). Gelir ve varlıklardaki düşük eşitsizlik seviyesi düşünüldüğünde, ODKA ülkeleri yüksek ekonomik büyüme oranları olmadan yoksulluğu düşürme-

6 Vurgu, yazar tarafından eklenmiştir.

yi başarmıştır. Ama takdire şayan olan asıl konu, 1980ler ve 1990lar arasında, ortalama kişi başı GSYİH büyümesi % 4.3 iken, bölgedeki en yoksul beşte birlik kesimini kişi başı GSYİH büyümesi % 15'ten fazladır (Adams ve Page, 2003). ODKA, dünyanın pek çok yerinde gelir ve varlık eşitsizlikleri çok kötü durumdayken ve yoksulluk, 1980lerde başlayan neoliberal paradigmaları takip eden hükümetlerin uzak durma politikaları yüzünden artmışken, açıkça yoksullar için büyüme dönemini yaşamıştır.

Düşük ekonomik büyüme esnasında, yoksulları destekleyen performanslar için literatürde sağlanan açıklamalardan bir tanesi ODKA ülkelerinde, devletlerin temel işverenler olarak aktif rolleridir ve Tunus ve Mısır da istisna değildir. Örneğin, Mısır'da iş gücünün % 30'u hükümet tarafından istihdam edilmektedir (Adams ve Page). Diğer bir makul açıklama ise, Mısır gibi yoksul ülkelere Suudi Arabistan gibi daha zengin ülkelere doğru akan iş göçü ile oluşan hâsılatın miktarının artmasıdır (Adams ve Page, 2003). Son olarak, kamu harcamalarının rolü, petrolden elde edilen geliri dağıtmakta ve ODKA'da eşitlikçi bir toplum yaratmakta oldukça etkili olmuştur.

Kamu harcamaları hemen her zaman, zenginden çok yoksullardan faydalanır çünkü yoksul insanlar, kamu mallarını zenginlerden daha fazla kullanırlar. Böylece, yoksulluktaki azalma, artan kamu harcamasının açıklanabilir bir sonucudur. Ancak, hangi kamu harcamasının yoksullar insanlara en iyi şekilde hizmet vereceğini anlayabilmek için, kamu harcamalarının çeşitlerine detaylı olarak bakmak gerekir. Bu kısımda, Tunus örneğine bakarak bunu gerçekleştirmek istiyoruz.

Bibi ve Chatti'ya göre, (2005) Tunus için aşırı yoksulluk bir problem değilse de, hassasiyet öyledir. Diğer bir deyişle, eğer yoksulluk sınırı, vasat tüketimin % 50'si civarında olursa, kırsal kesim nüfusunun % 40'ı ve kentsel kesim nüfusunun % 15'i yoksul olur (Bibi ve Chatti 2005). Dünyanın geri kalanında olduğu gibi, yoksullar, başını en fazla yoksulluk seviyesi ile tarım işçilerinin çektiği % 34.4'lük bir oran ile Tunus'un kırsal kesiminin önemli bir parçasıdır (Bibi ve Chatti 2005). Bu nedenle, konu yoksulluğu azaltan kamu harcamaları olduğunda odaklanılması gereken alanlardan bir tanesi tarıma yapılan yatırım ve tarımsal büyümeyi desteklemedir.

Tunus hükümeti, tarıma yapılan kamu harcamasını ve dolayısıyla üretkenliği, önemli ölçüde arttırarak tarımsal büyümeyi desteklemiştir. Bu kamu harcamaları, özellikle sulama ve drenaj ile tarımda işlem görmüş suyun tekrar kullanımı üzerinedir. Tarımdaki kamu harcamaları, 1970lerden 1980lerin ortalarına kadar, yıllık ortalama 7.2 büyüme oranı ile ciddi ölçüde artmıştır (Bibi ve Chatti, 2005).

Yoksulluk ile savaşırken yardımcı olan diğer bir politika da eğitime yapılan kamu harcamalarıdır. Eğitime yapılan harcamalar, daha iyi olanaklara ulaşmak için gerekli olan kuşaklararası varlık bağımlılığını kırmaya yardımcı olduğu için yoksullukla savaşılmasına yardımcı olacaktır. Tunus'ta eğitime yapılan kamu harcamaları hep çok yüksek olmuştur ve son senelerde GSYİH'nın % 5'i ile 6.5'i arasındadır (Bibi ve Chatti, 2005). Dünya Bankası'na göre (1995), toplam harcamaların % 41'i ilköğretime yapılırken, % 33'ü ikincil eğitime yapılmıştır. Tunus örneğinde, ilköğretim eğitime yapılan harcamalardan toplumun daha yoksul kısmı yararlanırken, ikincil ya da daha yüksek öğretime yapılan kamu harcamalarından toplumun daha zengin kesiminin yararlandığı görülmüştür (Dünya Bankası, 1995)⁷.

Eğitim ve tarıma yapılan harcamaların yanı sıra, Tunus hükümeti, 1980lerden bu yana, doğrudan transferler ve yiyecek destekleri ile yoksul nüfusa sosyal güvenlik sağlıyor. Bu tür kamu harcamalarının boyutu 1980lerde GSYİH'nın % 4'ü iken 2000lerde GSYİH'nın %1'ine düşmüş dahi olsa, yiyecek yardımları, yoksulların - ve maalesef yoksula odaklanıldığından ötürü yoksul olmayanların- günlük kalori ihtiyaçlarını karşılama bakımından hala önemli bir rol oynamaktadır (Bibi ve Chatti, 2005). Tunus örneğine bakarak, bu tür yardımlar söz konusu olduğunda, yoksulları daha iyi bir şekilde hedeflemek için gerekli birkaç stratejiden bahsetmek isteriz.

1990lara kadar, Tunus'taki yiyecek yardımı şeması evrenseldi; yani, yiyecek yardımı içerisine dahil edilen tahıl, yenebilen yağlar, süt ve şeker gibi yiyecek maddelerine ulaşmak mümkündü ve bunların miktarlarında bir kısıtlama yoktu. Mali kısıtlamalar olmadığında, evrensel yaklaşım en iyiydi çünkü sadece bütün yoksulların tüketim seviyesini arttırmakta etkili değildi, aynı zamanda

⁷ Bibi and Chatti'den (2005) alınmıştır.

da bir gözlem gerektirmediği için yönetimi açısından da uygun maliyetliydi. Ancak, çok az ülkenin limitsiz mali imkânları vardır. 1990lardan başlayarak, Tunus hükümeti, yoksullara daha etkili bir şekilde yardımcı olmak için yiyecek maddelerinde kalite ayırımına giderek yiyecek yardımlarının planını değiştirmiştir. Bunu yaparken, sadece genellikle zengin kesim tarafından tüketilen bazı maddeleri yardım listesinden çıkararak değil, aynı zamanda da yiyecek maddelerine “daha düşük” ve “daha yüksek” alternatifler sunup zenginleri yardım olarak sunulmuş yiyecek maddelerinden uzaklaştırarak bir kişi hedefli mekanizma ortaya sunmuşlardır (Iqbal 2006). Örneğin, Tunus’ta süt yardımları daha varlıklı tüketiciler için çok da çekici olmayan ucuz kartonlara dönmüştür; ancak aynı zamanda, taze, yerel olarak üretilen, şişeler içindeki sterilize sütler de iyileştirilmiş ve pazardaki yerini almıştır (Iqbal, 2006).

Şimdi ise, Mısır’ın sadece ODKA’da değil, Türkiye’de de çok yaygın olan, 18 ila 29 yaşları arasındaki genç insanların yaşadığı işsizlik sorunu ile başa çıktığını görmek için **Mısır’ı** inceliyoruz. 2010 İnsani Kalkınma Raporu’nda (İKR) çok doğru bir şekilde belirtildiği gibi, genç insanların yaşadıkları zorluklar, yetişkinlerin yaşadıkları yoksulluktan daha farklıdır çünkü kişinin erişkinlik hayatının başında belirli imkânlarla ulaşamaması, daha ilerideki yaşlarda ulaşamamasından çok daha fazla yankı uyandırıcıdır.

Başlangıç olarak, bir ulusun insan sermayesi, en çok gençler arasında yoksulluk var ise zarar görür çünkü genç insanların, öğrenme ve üretme kapasiteleri daha yüksektir (EHDR, 2010). Buna ek olarak, yoksulluk nedeni ile genç yaşta olanaklara ulaşamama ya da herhangi bir tür dışlanma, korunmayı daha da zorlaştıracaktır çünkü yoksulluğun etkileri, hayatın ilerideki safhalarında karşılaşılan yoksulluğun etkileri ile kıyaslandığında daha uzun bir süre boyunca etkili olur. Genç yaşlar, kişinin içindeki potansiyele erişebilmek için kapasitesini geliştirmeye başladığı yıllardır ve bu nedenle, genç yoksulluğu, taşlardan bazılarının eksik olmasını sağladığı için kişinin hayatına daha negatif bir şekilde etki eder. Dahası, genç yoksulluğu, ülkeler için daha fazla istikrar bozucudur ve gerilimin bir sonucu olarak sosyal huzursuzluk yaratmaya meyillidir; şiddet eylemlerinin gençler arasında daha yaygın olduğunu unutmamak gerekir. Bu nedenle, EHDR’de belirtildiği üzere (2010) genç işsizliği “fanatizm ve devlete karşı aşırı karşı çıkma” için bir zemin hazırlamaktadır (EDHR, 2010).

EHDR’ye göre (2010), Mısır’daki yoksulluk oranı % 21.6’dır (ulusal yoksulluk çizgisine dayanarak) ve en kötü durumda olan Yerel Yukarı Mısır (yaşayanların % 43.7’si yoksuldur) ve Metropolit bölge arasında derin bölgesel farklılıklar vardır. Dahası, ortalama olarak ve istisnasız bir biçimde, bütün bölgelerde genç yoksulluğu oranı % 1.5 daha yüksektir (EHDR 2010).

Dahası, rapora göre, yoksulluk, yoksulluğun devamına katkıda bulunmaktadır; yoksul genç insanların çoğu, daha gençlerken de yoksuldurlar. Genç yoksulluğunun Mısır’da kendini gösterdiği alanlardan bir tanesi eğitime ulaşım ve eğitimin bir sonucu, başarı ile mezun olma ile ölçülür. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, yoksul gençlerin, daha düşük bir eğitimsel başarıları vardır ve bu da yoksulluklarına katkıda bulunurken aynı zamanda yoksulluklarının çocuklarına aktarılmasını sağlar (EHDR, 2010). Yoksul gençlerin, özellikle de kızların, Mısır’da okula gitme oranı çok düşüktür. Eğitime ulaşmadaki bu farklılıklar, özellikle eğitime yapılan ekonomik harcamaların çok yüksek olduğu Türkiye gibi ülkelerde, daha da büyük farklar yaratır.

Genç bir insan, yaşamını sürdürmek için talep edilen becerilerini geliştirme şansı bulacağı yeterli eğitimi almazsa, güvenli olmayan bir iş bulur ya da hiç iş bulamaz, güvenlik için düşük kazançlara bağlı kalır ya da hiç kalamaz, sosyal korunma ve temel hizmetlere minimum derecede erişir ve yoksulluk döngüsünden çıkmak için çok az şansı kalır (EHDR, 2010). Mısır’da, durum kırsal kesimdeki gençler için daha da zordur çünkü Türkiye’de de benzer olduğu üzere, kentsel kesimdeki gençlerle kıyaslandıklarında bu gençler daha yoksul ve daha yoksulluk içindedirler.

Genç yoksulluğu sorunu kapsamında, Mısır hükümeti sorunu çözmek için bu güne kadar neler yapmıştır? Her çözümün ilk basamağı durumu açıkça görebilmektir; yani Mısır hükümetinin en sonunda dikkatini yoksul gençlerin profilini ve en ihtiyaç duydukları şeyleri çıkarmaya yönelttiği söylenebilir. Şu anda, bildiğimiz üzere, İtalyan hükümeti ile ortaklaşa yürütülen bir program dışında, duruma doğrudan müdahale eden bir program yoktur. Aralık 2009’da başlayan iki hükümet

arasındaki özel ortaklık, üç sene sürecek ve 2 milyon Euro değerinde, İtalya'ya göçmen yollamaya en yatkın köylerdeki yoksullara yardım etme amaçlıdır. Programın amacı, gençlere verilecek eğitim ve öğretim ile, örneğin gençlere İtalyanca öğretmek, her iki ülkedeki istihdam olanaklarını geliştirmektir.

Gençlerin işsizliği, Türkiye'de de büyük bir problemdir. Akla gelen ilk adım, yoksulluğu kırmak için kullanılacak hükümet kanallarının ne olabileceğini görmek için profilleri ve gençlerin ihtiyaçlarını detaylandıracak benzer bir çalışma yürütme ihtiyacıdır.

IV: SONUÇ

Yoksulluk ile savaş stratejilerinin bu çok kısa özetinden, her ülkenin kendine has zorlukları ve imkânları olduğu görülebilir. Ancak, bu politikaların etkinliğini belirleyen bazı temel yapılar vardır. İlk olarak, bu çalışmada da altını çizmeye çalıştığımız gibi, yoksulluk, her türlü açıdan savaşılması gereken çok yönlü bir canavardır; aksi takdirde stratejiler başarısız olmaya mahkûmdurlar. Dahası, yoksulluğu azaltma stratejilerinin, makroekonomik çerçevenin bir parçası olması gereken ulusal kalkınma stratejilerinin bir parçası olması gerekir.

İkinci olarak, eşitsizlikler önemlidir. Ancak, çok zorlu eşitsizlik durumlarında bile, politik inanç hedeflen politikalarla yoksulluğa etkili bir biçimde değinmek için engelleri aşabilir.

Üçüncü olarak, yoksullukla savaşmanın en etkili yolu, yoksullar için istihdam yaratmaktır. İstihdam yaratmak, makroekonomik politikalara bağlı olan ekonomik büyümeye bağlıdır. Ekonomik büyümenin yoksulluk azaltan performansı, ekonomik büyümenin istihdam yaratan performansına bağlıdır. Mümkün olduğunca fazla istihdam yaratmak için, ekonomik politikaların, genellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kırsal, tarımsal sektörler gibi yoğun emek gerektiren sektörlerdeki büyümeyi hedeflemesi gerekmektedir.

Son olarak, yoksulluk insanlar tarafından yaratılır ve doğru makroekonomik politikalar ile yok edilebilir.

KAYNAKÇA

- Adams JR. R., H., and John Page (2003).** Poverty, Inequality and Growth in Selected Middle East and North Africa Countries, 1980–2000. World Development Vol. 31, No. 12, pp. 2027–48.
- Ali, I., and Hyun H. Son (2007).** Defining and Measuring Inclusive Growth: Application to the Philippines. ERD Working Paper No. 98. Asian Development Bank.
- Arbache, J., S. (2006).** Has Macroeconomic Policy Been Pro-Poor in Brazil? in Pro-Poor Macroeconomics Potential and Limitations, pp. 326–49. Ed. By Cornia G., A., Palgrave MacMillan: New York.
- Bibi, S., and Rim Chatti (2005).** "Public Policy and Poverty Reduction in the Arab Region": Public Spending, Pro-poor Growth, and Poverty Reduction in Tunisia: A Multilevel Analysis. IFPRI/API collaborative research project: first draft.
- Cornia, A., G. (2006).** "Potential and Limitations of Pro-Poor Macroeconomics: An Overview", in Pro-Poor Macroeconomics Potential and Limitations, pp. 3–25. Ed. by Cornia G., A., New York: Palgrave MacMillan.
- Chandrasekhar, C., P., and Jayati Ghosh (2006)** "Macroeconomic Policy, Inequality and Poverty Reduction in Fast-Growing India and China" in Pro-Poor Macroeconomics Potential and Limitations, pp. 3–25. Ed. by Cornia G., A., New York: Palgrave MacMillan.
- Grootaert, C., and Jeanine Braithwaite (1998).** "Poverty Correlates and Indicator-Based Targeting In Eastern Europe and The Former Soviet Union". Poverty Reduction and Economic Management Network Environmentally and Socially Sustainable Development Network, The World Bank.
- EHDR (2010).** Egypt Human Development Report: Youth in Egypt: Building our Future. United Nations Development Programme.
- HDR China (2007/08).** "Human Development Report China 2007/08: Access for All: Basic public services for 1.3 billion people". United Nations Development Programme, China and China Institute for Reform and Development.
- Iqbal, F. (2006).** Sustaining Gains in Poverty Reduction and Human Development in the Middle East and North Africa. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- Klasen, S. (2004).** "In Search of the Holy Grail: How to Achieve Pro-Poor Growth". In Towards Pro-poor Policies: Aid, Institutions, and Globalization. Ed. by B. Tungodden, N. Stern and I. Kolstad Oxford: Oxford University

Press.

MDS (2007). Ministry of Social Development, Brazil.

Nora Lustig, N. (2000). Crises and the Poor: Comments Socially Responsible Macroeconomics. *Economica*, Volume 1, Number 1, Fall pp. 1-19. Brookings Institution Press tarafından basılmıştır. DOI: 10.1353/eco.2000.0009

Ravallion, M., and Shaohua Chen (2007). Measuring Pro-Poor Growth. Development Research Group, World Bank

Ronconi, L., Sanguinetti, J., Casazza V., and Franceschelli, I. (2006). "Poverty and Employability Effects of Workfare Programs in Argentina" PMMA Working Paper 2006-14.

Soares, F., V., and Elydia Silva (2010). "Conditional Cash Transfer Programmes and Gender Vulnerabilities: Case Studies of Brazil, Chile And Colombia". International Policy Center for Inclusive Growth: Working Paper number 69.

SIS (2006). "Nüfus İstatistikleri ve Projeksiyonlar (Population Statistics and Forecasts)." Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>.

Tcherneva, P., R. and Randall Wray (2005). Public Employment and Women: The Impact of Argentina's *Jefes* Program on Female Heads of Poor Households. Levy Economics Institute Working Paper No: 519.

Thorbecke, E. (2005). "Multi-dimensional Poverty: Conceptual and Measurement Issues" *The Many Dimensions of Poverty* International Conference için hazırlanan çalışma, UNDP Uluslararası Yoksulluk Merkezi, Brasilia, August 29-31, 2005.

UN (2009) Rethinking Poverty: Report on the World Social Situation 2010. Ekonomi ve Sosyal İşler Departmanı: New York.

Unal, F., G. (2009). Small Is Beautiful: Evidence of an Inverse Relationship between Farm Size and Yield in Turkey. Levy Institute Working Paper No: 551.

UNRISD (2010). Combating Poverty and Inequality: Structural Change, Social Policy and Politics. Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü - United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD) Palais des Nations, 1211 Geneva 10, Switzerland

World Development Indicators (2010). Erişim: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KADIN KOOPERATİFLERİ DENEYİMİ

Yrd. Doç. Dr. Gülen ÖZDEMİR

Namık Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü, Tekirdağ.
gozdemir@nku.edu.tr;
ozdemirgulen@hotmail.com

Özet

Günümüzde tüm Dünyada ve ülkemizde, zenginler ve yoksullar arasındaki uçurum giderek artmakta; değer sistemleri çökmektedir. Demokratikleşmenin genişlemesi gerçeğine karşın, özellikle kadınlar ve çocuklar olmak üzere çok fazla sayıda insan baskıya ve yoksulluğa maruz kalmaktadır. Buna karşın yoksullukla mücadele programları çoğu zaman kadınların yaşamlarındaki gerçekliklerden kopuk olduğu için kadınları kapsayamayan programlardır.

Bu çalışmada özellikle yoksullukla mücadelede ülkemizde kurulmuş olan Kadın Kooperatifleri ele alınmış ve çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, kadın, kadın kooperatifleri, işsizlik, işbirliği

Abstract

In Turkey and all over the world today, the abyss between the rich and the poor has been increasingly expanding and the system of values has been collapsing. Despite expansion of democratization, larger numbers of people, particularly women and children, have been exposed to oppression and poverty. However, programs of struggle against poverty do not include women since they are usually detached from the realities of women's life.

This study particularly deals with Women's Cooperatives established in the struggle against poverty in our country and develops a number of solution proposals.

Key words: Poverty, women, women's cooperatives, unemployment, cooperation

GİRİŞ

Günümüzde tüm Dünyada ve ülkemizde, zenginler ve yoksullar arasındaki uçurum giderek artmakta; değer sistemleri çökmektedir. **Demokratikleşmenin genişlemesi gerçeğine karşın, özellikle kadınlar ve çocuklar olmak üzere çok fazla sayıda insan baskıya ve yoksulluğa maruz kalmaktadır.**

En genel anlamıyla yoksulluk insanların temel gereksinimlerini karşılama olanağına sahip bulunamaması, kişilerin yaşayabilecekleri minimum yaşam standartlarının olmamasıdır (Şenkal, 2005).

Yoksulluk, temelde bir azgelişmişlik sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak gündem teşkil etmektedir.

UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) yoksulluğu, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, üretken bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven ve saygınlık) mahrum olma şeklinde tanımlamaktadır (Uzun, 2003).

Yoksulluk tüm insanlık için temel bir sorun olmakla birlikte, ağırlıklı olarak kadınlar tarafından yaşanan bir olgudur. İlk kez 1995'te 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı'nda "Yoksulluğun Kadınlaşması" ifadesi yer almıştır.

Dünyadaki tüm yoksulların % 70'ini kadınlar oluşturmaktadır (Öztürk ve Çetin, 2009). Kadın yoksulluğunun, işgücü piyasasındaki konumu ve eğitim imkânlarından yararlanma durumu başlıca belirleyici özellikleridir. Kadınların işgücü piyasasına katılımın düşük olması, katılım sağlandığında düşük ücretli işlerde istihdam edilme, kayıt dışı sektörde çalışma, fason çalışma, ücretsiz aile işçisi olma, elde edilen gelir üzerinde, (özellikle kırsal alanlarda), söz sahibi olmama-gelirden yoksunluk vb. gibi göstergeler işgücü piyasasındaki konumunu belirlemektedir (Buvinic, 1998).

Yoksulluğun azaltılması 1990 yılından bu yana BM Kalkınma Programı'nın Türkiye gündeminin en önemli maddelerinden biridir (Anonim, 2008). Türkiye'de bugün yaklaşık 72 milyon nüfusun 36 milyonunu kadınlar oluşturmaktadır. Kadınların %74,8'i kentlerde, %25,2'si kırsal alanlarda yaşamaktadır. Türkiye'de kadın istihdamının genel özellikleri şunlardır;

- Kadınların işgücüne katılımı düşük düzeyde gerçekleşmektedir,
- Göçle şehre gelen kadınlar istihdam dışında kalmaktadır,
- Kadınlar, eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıkları için genel ücret düzeyinin düşük olduğu sektörlerde istihdam edilmektedirler,
- Kırsal istihdam edilen kadınlar büyük ölçüde ücretsiz aile işçisi olarak, kentte kayıt dışı sektörde asgari ücretin altında ve evde düzensiz-sigortasız fason işlerde çalışmaktadır.

Kadınlar arasında son verilerin ışığında işsizlik oranı %14,3 oranında seyretmektedir. Kadınların %77,0'si ücretsiz aile işçisi konumunda olup, kentlerde %85,5'inin, kırsal kesimde ise %77,5'inin hiçbir geliri yoktur. Tarımda çalışan kadının %32,97'si, tarım dışında çalışan kadının ise %10,44'ü yoksuldur (www.tuik.gov.tr, www.ksgm.gov.tr, www.iskur.gov.tr,).

Tüm bu rakamlar ülkemizde kadınların eğitim, gelir düzeyi ve işgücü açısından oldukça geri durumda olduğunu göstermektedir. Bu verilerle Türkiye'de kadın istihdam potansiyelinden yeterince yararlanılmadığı, atıl bir işgücü kapasitesinin var olduğu, işgücüne dâhil olanın ise verimliliğinin düşük olduğu bilinmekte; sosyal ve ekonomik açıdan da kendisini tatmin etmekten uzak kaldıkları görülmektedir.

Kayıt dışı istihdam da kadınlar için önemli bir sorun alanını teşkil etmektedir. 2000 yılında kayıt dışı istihdam kırsal kesimlerde yüzde 73,8 (kadın yüzde 91,4; erkek yüzde 64), kentsel yerlerde yüzde 28,8 (kadın yüzde 30; erkek yüzde 28,5) iken 2007 yılında kayıt dışı istihdam kırsalda yüzde 66,6 (kadın yüzde 89,1; erkek yüzde 55,3), kentsel yerlerde yüzde 33,4'tür (kadın yüzde 36,6; erkek yüzde 32,5) (Anonim, 2009). 2008 sonunda ise, toplam kadın istihdamının yüzde 58'i kayıt dışı çalışmaktadır. Erkeklerde bu oran yüzde 38'dir (www.keig.org/yayinlar). Yine ev ekstenli-fason çalışanların büyük bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır.

Türkiye’de kadınların istihdama katılım oranlarının bu denli düşük olması, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmanın yüksek oranda gerçekleşmesi kadınların aileye-erkeğe bağımlılığını artıran, yaşam seviyesini erkeğin elde ettiği gelire bağlayan bir durumu ortaya çıkarmaktadır. İnsani Yoksulluk İndeksinde okuma yazma, okullaşma, sağlık hizmetinden yararlanma vb. verilere bakıldığında; zaman içinde kadınların yaşam koşullarında iyileşme olduğu halde gelirlerinde aynı iyileşmenin meydana gelmediği görülmektedir. İyileşme ailenin gelirine bağlı olarak, erkeğe bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Şener, 2009).

Ayrıca kadınların çalıştıklarında aldıkları ücretler de oldukça düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu, Türkiye’de benzer işlerde çalışan kadınların aldıkları ücretin erkeklerinkilere oranının 0,62 olduğunu ve toplumsal cinsiyet temelli ücret eşitsizliğinde Türkiye’nin dünya sıralamasında 125 ülke arasından 84. olduğunu göstermektedir (Barbaros, 2004).

Ülkemizde Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele başlığı altında, yoksullukla mücadele kapsamında başta özürllüler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve göç edenler olmak üzere yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz kalmış kesimlerin; ekonomik, sosyal ve siyasal hayata aktif katılımlarının sağlanacağı ve bu gruplara yönelik şiddet ve istismarın önleneyeceği belirtilmiştir. Bu çerçevede, dezavantajlı kesimlerin eğitim, sağlık, barınma, sosyal hizmetler ve istihdama yönelik hizmetlere erişimine öncelik verileceği, sunulan hizmetlerin yoksulluk kültürünü önleyici ve yoksul kesimin üretici duruma geçmesini sağlayıcı nitelikte olacağı vurgulanmıştır.

Yoksulluğu azaltmakla sorumlu kuruluşlar arasındaki eşgüdüm eksikliği ve bu kuruluşların yürüttüğü programlarda ortak norm ve standartların bulunmayışı, yoksullara yönelik etkili bir sosyal koruma sisteminin oluşturulmasını zorlaştırmaktadır.

Bu bağlamda, yeni yoksullukla mücadele (sosyal dışlanma ile mücadele) programlarında iki ana yaklaşım ön plana çıkmaktadır: Mevcut sosyal koruma sisteminin geliştirilmesi ve yeni istihdam alanları oluşturulması. Dünya Bankası ve Türk Hükümeti (SYDGM) tarafından başlatılan 635 milyon dolarlık “Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP)” bu doğrultuda yürütülen çalışmalardan birisidir (Anonim, 2008).

Yine ilk uygulama olarak Yoksulluğu Azaltma Projesi kapsamında, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), 2002 yılının Haziran ayında Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesini İstanbul ve Kocaeli’ndeki kadınlara mikrokredi vermek amacıyla kurmuştur. Diğer uygulamalardan biri ise, Bangladeş merkezli Grameen Bank’ın desteği ile Türkiye İsrافی Önleme Vakfı ve Diyarbakır Valiliği’nce 11 Haziran 2003 tarihinde pilot bölge olarak seçilen Diyarbakır’da başlatılan projedir. Bu proje kapsamında 28 Eylül 2007 tarihine kadar 6126 kişiye toplam 8.248.656,50 YTL kredi sağlanmıştır (Anonim, 2008).

Kooperatifler yoksulluğa çözüm olması açısından tam bu noktada, uygun bir istihdam geliştirme aracı olarak devreye girmektedir. Bağımsız kooperatifler ortaklarına, genel eğitimlerini ve mesleki kabiliyetlerini artırmada yardımcı olarak, insan kaynakları gelişimine önemli ölçüde katkı yapmakta; nüfusun daha zayıf gruplarına yönelik olumsuz etkilerini azaltmaya yardımcı olabilmektedirler. Kooperatiflerde ortak çalışma ruhu gelişmekte ve bu ortak çalışma biçimi, göreceli olarak toplumun ekonomik yönden daha zayıf kesimlerinin pazarlık gücünü kuvvetlendirmede ve toplumsal dayanışmayı artırmaktadır. Ortak çalışma ruhu Devlet tarafından artık sağlanmayan toplumsal hizmetlerde oldukça etkilidir. Bununla beraber unutulmamalıdır ki, daha yoksul toplumlarda çalışmak için yüksek düzeyde dayanışma gerekli olup **güçlü yerel liderlik** önem arz etmektedir.

Yaygınlaşan işsizlik ve yoksullaşma sürecine paralel olarak son yıllarda ülkemizde de tabandan gelen bir örgütlenme hareketi ve dayanışma şekli olarak kadın kooperatifleri kurulmuştur.

Dünyada kadınlar; kooperatif girişimlerini, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak, gelir getirici fırsatlar yaratmak, ihtiyaç duydukları ürün ve hizmetleri elde etmek amaçlarıyla cazip bir seçenek olarak görmektedirler.

Kooperatifler demokratik olarak sahip olunan ve yönetilen, kendi kendine yardım, kendine karşı sorumluluk, eşitlik, hakkaniyet ve dayanışma değerlerinin yönlendirdiği girişimlerdir. Kişileri faaliyetlerinin merkezine yerleştirir ve ortakların demokratik karar verme vasıtasıyla ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlarına nasıl ulaşacaklarını belirlemelerini mümkün kılar (www.turkiyemillikoop.org.tr) .

Bu nedenlerle, bu çalışmada kadın kooperatiflerinin yoksulluğa çözüm açısından kadınlara sağlayabilecekleri kazanımların ve bu yolla ülke kalkınması açısından yapılabileceklerin ele alınması amaçlanmıştır.

KADIN KOOPERATİFLERİ

Dünya'daki Gelişim

Günümüzde yoksulluğun giderek artması, kadınların da yoksulluktan en çok etkilenenler içerisinde yer alması, örgütlülüğü ön plana çıkarmıştır. Özellikle kadın emeğinin değerlendirilmesi aşamasında uluslararası güçlere karşılık örgütlülük önemlidir. Kadın kooperatifleri de yoksullukla mücadelede göz ardı edilemeyecek ölçüde önemli kooperatiflerdir.

Dünyada yoksulluğa çözüm olması, istihdamı arttırması açısından kooperatifler önemli ekonomik kalkınma araçlarıdır. Özellikle yoksulluktan işsizlikten en çok etkilenen dezavantajlı grup olan kadınlar, kadın kooperatifleri ile bu durumu aşmaya çalışmaktadır. Dünyada Hindistan, Yugoslavya, İran, Nijerya, Tayland gibi ülkelerde FAO ve ILO gibi kuruluşların çeşitli projeleri ile Kadın Kooperatifleri birlikte çalışmalar yapmaktadır (FAO, 2003).

Kadın kooperatifleri yeni bir oluşum olmamakla birlikte, bugün tüm gelişmekte olan ülkelerde çeşitli sektörlerde tek amaçlı veya çok amaçlı olarak kurulup çalışmaktadırlar. Ekonomik açıdan darda ve zorda olan kadınların ekonomik gelişmeleri için oldukça önemli araçlardır. Nepal'da süt üreten kadınların kurduğu kooperatif, Hindistan'da ise tıbbi bitki üreten kadınların kooperatifi bulunmaktadır. Nijerya'da sepet üretimi yapmaktadırlar. İran'da ise kadınların kooperatif ortaklıkları teşvik edilmekte ve halı dokuma gibi geleneksel alanlarda çalışmalar yapılmaktadır.

Hindistan'da 1992 yılından beri gelişen kadın kooperatifleri, yaklaşık 100 kooperatif ve 8 birlik içerisinde 32000 kırsal kadının üye olduğu kooperatifler haline gelmişlerdir. Hatta bu kooperatifler aynı bölgede erkeklerin kurduğu kooperatiflere oranla ve sosyal değişim getirmesi açısından daha etkilidirler.

Yugoslavya'da özellikle komünist sistemin çöküşünden sonra kadınların kooperatif hareketindeki pozisyonu ICA içerisindeki kadın çalışmaları daha aktif hale gelmiştir. Kooperatifler özellikle kadınlara yeni çalışma alanları yaratması açısından önemli olmuştur.

Tayland'da FAO tarafından yürütülen proje ile kırsal kadınlar arasında kooperatifleşme oldukça yaygındır. Ancak daha çok hükümetin desteği ile kadınların gelirini artırmak amacı ile kurulan bu kooperatifler; kredi, pazarlama vs konularında çalışmalarını yürütmektedirler. Bu kooperatiflerin görünürlüklerini ve sürdürülebilirliklerini artırmaya ihtiyaçları vardır.

Burkina Faso, Hindistan, Japonya, Honduras ve ABD'den kadınlar benzer kooperatif deneyimlerini paylaşmaktadırlar. Hindistan'da başarılı bir kadın girişimci ve kooperatif ortağı olan Bayan Kumari kooperatif ile ilgili deneyimini aktarırken özetle "Beni güçlü bir kadın yaptığı ve hayallerimin gerçekleşmesini sağlama imkânı tanıdığı için kadınlar kooperatif bankasına teşekkür etmek istiyorum" demiştir (www.turkiyemillikoop.org.tr).

Türkiye'deki Gelişim

Ülkemizde yeni gelişmeye başlayan kadın kooperatifleri girişi özellikle 1990'lı yıllardan sonra dikkat çekicidir. Kadının dezavantajlı konumunu ortadan kaldırmak ve ekonomik kalkınmada kadının yer alması gereği ile ekonomik yönden güçsüz kişilerin oluşturduğu kadın kooperatifleri önem kazanmaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Kadın Kooperatifleri

Kadın Kooperatifi Türü	Kooperatif Sayısı	Bulunduğu Bölgeler
İşletme Kooperatifleri	74	Adana, Adıyaman, Ağrı, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Diyarbakır, Düzce, Erzincan, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Mardin, Nevşehir, Osmaniye, Sakarya, Sivas, Tekirdağ, Van
Küçük Sanat Kooperatifleri	6	Ankara, Balıkesir, İstanbul, İzmir
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri*	7	Erzurum, Eskişehir, İzmir, Kırşehir, Kilis, Çorum, Konya/Karaman
Üretim ve Pazarlama Kooperatifi	3	Çanakkale, Samsun, Sinop
Yardımlaşma Kooperatifi	1	Sakarya/Adapazarı
Konut Yapı Kooperatifi	1	Kocaeli
Yayıncılık Kooperatifi	1	İstanbul
TOPLAM	93	

Kaynak: T.C.Sanayi ve Ticaret Bakanlığı verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

*Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ne kadarının sadece kadınlar tarafından kurulduğu konusunda kesin bir veri olmamakla birlikte çeşitli kaynaklardan taranarak elde edilmiştir.

Ülkemizde Kadın Kooperatifleri öncelikle deprem bölgesi Kocaeli, İzmit başta olmak üzere İstanbul’da da örgütlenmeye başlamıştır. Daha sonra Doğu ve Güneydoğu bölgeleri ve tüm Türkiye’de örgütlenmişlerdir (Özdemir, 2008). Bu durum kadının ülkemizin her bölgesinde yoksullukla karşı karşıya kaldığını ve en çok etkilenen grup olduğunu göstermektedir. Özellikle büyük ekonomik krizler yaşadığımız 2000’li yıllardan sonra bu kooperatifler ortaya çıkmıştır. Tablo 1’de görüldüğü üzere bugün ülkenin her tarafına yayılmış olarak toplam 93 kadın kooperatifinden bahsedilmektedir. Sayıları gün geçtikçe artmaktadır. Yapılan bir çalışmada 2005 yılında kadın kooperatifleri sayısı 36 iken günümüzde nerdeyse üç katına çıkmıştır (Özdemir, 2005).

Kadın kooperatifleri genelde işletme kooperatifi biçiminde kurulmaktadır. Ev eksenli çalışanlar ise küçük sanat kooperatifi biçiminde örgütlenmeyi tercih etmektedirler. Bunun yanında konut, yayıncılık, üretim ve pazarlama, yardımlaşma kooperatifleri de kurulmuştur. Kadınlar bu kooperatiflerde çeşitli el ürünlerinin değerlendirilmesinden, ev yemekleri ve yöresel yemekler yapımı, kuaförlük hizmetleri, kadın ve çocuk merkezleri kurulmasının yanında sosyal ve sanatsal açıdan desteklere kadar birçok faaliyette bulunmaktadır. Bu gelişme kadınlar açısından yoksulluğu önleme ve istihdamı geliştirme açısından oldukça önemlidir.

Tarımsal alanda ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan yararlanmak amacıyla özellikle hayvancılık alanında Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri kurulmuştur. Kadın kooperatifleri birçok faktörün etkisi altındadırlar. Açıkçası kadın kooperatiflerinin başarısı birçok faktöre bağlıdır, yani çok bilinmeyenli denklem çözümü gibidir.

Bu kooperatifler, ortağı olan kadınların tutumundan devletin bakış açısına, hatta ortak olmayan kadınların kooperatife olan ilgisine kadar birçok faktörün etkisi altındadır. Özellikle burada Devletin kooperatiflere karşı tutumu ve Devleti temsile yetkili olan bürokrasinin bu örgütlere bakışı çok önemlidir.

Kadın Kooperatifleri üretim ve işletmeyi de içerdiği için sürekliliği sağlamakta, kadınlar bu kooperatiflerde çalışma, üretme ve para kazanma olanağı bulmaktadırlar. Bu aşamada özellikle kadın girişimciliğini arttırmaktadır. Başka bir işte çalışma olanağı olmayan kadınlar için ideal bir ortam oluşturmaktadır. Hem çalışıp hem de sosyal faaliyet sürdürme imkânı sunduğu için de kadınlar açısından önemli olmaktadır.

Günümüzde kadın kooperatifleri üzerinde, ulusal ve uluslararası çok çeşitli kurumların olumlu ya da olumsuz anlamda etkileri olabilmektedir. Bu kooperatiflerin yönetici ve ortaklarının etkileşime oldukça açık olması da kooperatifleri olumlu ya da olumsuz etkilere maruz bırakmaktadır. Burada Kadın Emekçi Değerlendirme Vakfının; kooperatiflerin kuruluşu ile kadın ve çocuk merkezlerinin kuruluşunda kadınlara liderlik eğitimi vermesinden bahsedilebilir. Özellikle deprem bölge-

sinde kurulan kooperatiflerin birçoğu KEDV'in bu desteklerinden yararlanmıştır. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu'da kurulan birçok kadın kooperatifi AB fonlarından projelendirilmiştir. Çeşitli illerde Valilik bünyesindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve İŞKUR da kooperatiflerin çeşitli projelerini desteklemiştir. Bu destekler kaynak yaratması ve istihdam sağlaması açısından oldukça önemlidir.

Aynı şekilde kadın girişimciliğini destekleme ve geliştirme kapsamında; Başbakanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Bankalar (Vakıfbank, Ziraat Bankası, Halk Bankası), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), KOSGEB İş Geliştirme Merkezleri, Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP), Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), Girişimci Destekleme Merkezleri (GİDEM), Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV), Kadın Merkezi (KA-MER), Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV), Türk Grameen Mikrokredi Projesi, Türkiye İsrafi Önleme Vakfı (TİSVA) gibi oluşum ve projeler sıralanabilir (Toksöz, 2007). Bu kuruluşların çoğu kadın kooperatiflerinin de gelişimine destek olan kuruluşlardır.

Kadın kooperatifleri finansal, örgütsel, psikolojik açılardan çeşitli darboğazlar yaşamaktadır. Bunlar; kadınların çoğunluğunun ilk kez böyle bir örgütlenmenin içinde olması, kooperatifin ekonomik yönden güçsüz kişilerden oluşması, ürünlerin pazarlaması açısından deneyimsiz olunması ve piyasa koşullarının bilinmemesinden kaynaklanan çeşitli olumsuzluklardır. Bunların yanında öz kaynakların ve finansman olanaklarının yetersizliği, kadınların kooperatif bilincinin yetersizliği, devletin kooperatifleri yeterince desteklememesi, kooperatiflerin genel sorunlarının yansması, kamu yöneticilerinin olumsuz bakışı, örgütlenme motivasyonunun sağlanamaması, popülist politikalar, bencil ve bireysel davranışlar diğer olumsuzluklar olarak sıralanabilir.

Bunların yanında; kadınların örgütlenmeye yatkınlığı, kadın dinamizmi, demokrasinin ekonomik alanda uygulanmasında kooperatiflerin önemli bir araç olması, ekonomik koşulların kadınları örgütlenmeye itmesi, tabandan gelen bir talep olması, sosyal çalışmalara yatkınlık gibi kadın kooperatiflerinin gelişimi açısından olumlu yönleri de burada belirtmekte yarar vardır.

Kadınların ekonomik ve sosyal hayatta gerçek yerini alabilmesi açısından bu kooperatifler önemli araçlardır ve kadınlar için yeni bir alandır. Özellikle yoksullukla mücadelede işbirliği yaparak oluşturdukları bu kurumlar onları toplum içinde yeni bir konuma oturtmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadın kooperatifleri kadınlara, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesine katkı sağlama ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirilebilme fırsatını yaratmaktadırlar.

Kooperatifler; kadın ortaklar ve çalışanlarına uygun iş fırsatları, kredi kolaylıkları, yaşam standartlarını geliştirme olanakları sağlayan etkin örgütsel ortamlardır. Ayrıca kadınlar kooperatifler içerisinde özgüven kazanmakta; ekonomik, kültürel ve sosyal durumlarını iyileştirmektedirler.

Kadınlar ekonomik hayata katılımlarında bilgi ve deneyim eksikliği, sermayeye ve eğitim olanaklarına sınırlı erişim gibi zorluklarla baş başa yaşamaktadırlar. Ekonomik sorunlar için çözüm yolları geliştirilirken, kadınların "yok"lukları ve yoksullukları kadar, kadınların "var"lıklarından da yola çıkılmalı ve ona göre projeler geliştirilmelidir. Kadınların yönetim/organizasyon becerisi ve tasarruf/ev ekonomisi deneyimini temel alarak, bilgi ve deneyimlerini etkin hale getirmelerini ve ekonomik sürece katılımlarını sağlamak üzere eğitim, kredi, danışmanlık ve pazarlama destekleri verilmelidir.

Kadınların güçlendirilmesi; kendilerine değer verme, seçenek sahibi olma, fırsat ve kaynaklara ulaşma, ev içi ve dışında hayatlarını kontrol etme, ulusal ve uluslararası alanda daha adil bir sosyal ve ekonomik düzenin oluşmasına katkı sağlama gibi belirleyici özelliklerle gerçekleştirilebilir. İşte kooperatifler tüm bunlara hitap etmekte ve gerçekten dünyanın her yerinde kadınlar için güçlenme fırsatları yaratmaktadır.

Tüm bunların yanında kurulan kadın kooperatiflerinin ülke çapında başarılı olabilmeleri için; dağınık, düzensiz ve birbirinden kopuk bir çabayla gelişmeyip, birbirleriyle işbirliğine gitmeleri gerekmektedir. Buna uygulamada üst örgütlenme denir. Kooperatifler arası işbirliği, kooperatif-

çiliğin ilkelerinden biridir. Üst örgütlenmeye (birlik kurmaya) gitmeyen birim kooperatifler küçük çaplı, etkin olmayan yerel kuruluşlar olarak cılız bir varlık sürdürecektir. Özellikle bölgelerinin geleneksel ürünlerine sahip çıkarak, her biri yöresel özelliklerini koruyarak, ulusal hatta uluslararası işbirliğine gitmeleri çok sayıda ekonomik, ticari, kültürel ve psikolojik yarar sağlayacaktır.

Aslında kooperatif ortakları bilgiyi, çalışmayı, sorumluluğu paylaştıkları sürece ve yöneticilerinin idare ve iş kabiliyetlerine bağlı olarak başarılarını geliştireceklerdir.

Son olarak, kooperatifler kadınlar için önemlidir. Çünkü;

- Kooperatif yeni şartlara dinamik olarak uyma gereksinimi olan kadınlar için bir ekonomik modeldir.
- Kooperatiflerde para kazanmanın yanı sıra önemli roller, tecrübeler ve bilgiler edinilmekte ve paylaşılmaktadır.
- Toplumun demokratik olarak ilerleyebilmesi için kadın kooperatiflerinin gelişimi ileri bir adımdır.

Tüm bu sonuçlardan hareketle Kadın Kooperatifleri ülkemiz kooperatifçiliği ve ekonomisi açısından önemli bir fırsattır. Gelişme seyrine baktığımızda diğer kooperatiflerden farklı olarak; tabandan gelen bir hareket olması, ulusal ve uluslararası birçok kuruluşun desteklemesi, gerçek demokratik yapıda ilerlemesi, yoksulluğa çözüm olması ve istihdama katkıları açısından değerlendirilmelidir. Bu şekilde ülke dinamikleri ortaya çıkarılmış ve daha önce fırsat verilmemiş bir grup harekete geçirilmiş olur. Bu nedenlerle özellikle yönetici ve ortakların eğitiminin ve teknik desteklerin sağlanması yerinde olacaktır. Ayrıca bu kooperatiflerin güçlü yönlerinden yararlanıp, zayıf yönlerinin tamamlanması gerekmektedir. Böylece kooperatifler yerel güçleri ortaya çıkararak ulusal hatta uluslararası alanda başarı sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

- Anonim (2009), *Türkiye'de Kadının Durumu*, KSGM, 2009
- Anonim (2008), *Kadın ve Yoksulluk*, T.C.Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Politika Dokümanı, Ankara.
- Barbaros, S. (2004), *Türkiye'de Kadın Olmanın Özeti; Yoksul, işsiz, eğitimsiz, bağımlı*.
- "Türkiye'de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış Raporu" Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu tarafından yayınlanan rapor.
- Buvinic, M. (1998), *Women in Poverty: A New Global Underclass*.
- FAO (2003), *"Promoting rural women's cooperative businesses in Thailand" A training kit, RAP Publication 2004/1*, FAO and UN Regional Office for Asia and Pacific, Bangkok.
- Özdemir, G. (2008), *"Günümüz Kooperatiflerinde Dönüşümün Örneği: Kadın Kooperatifleri"*, Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından 9-10 Ekim 2008 tarihinde düzenlenen XIX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresinde sunulu bildiri.
- Özdemir, G. (2005), *"Cooperative- Shareholder Relations in Agricultural Cooperatives in Turkey"*, Journal of Asian Economics, Volume 16, Issue 2, Pages 315-325.
- Öztürk, M. ve Çetin, B.I. (2009), *Dünyada ve Türkiye'de yoksulluk ve kadınlar (Poverty and women in World and Turkey)*, Journal of Yasar University 2009, 3(11)2661-2698.
- Şenkal, A. (2005), *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, s. 392.
- Toksöz, G. (2007), *"İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Analizi ve Bölgeler Arası Dengesizlikler"* Çalışma ve Toplum, 4.
- Uzun, A.M. (2003), *"Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası"*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 4, S. 2., s. 156.
- Şener, Ü. (2010), *Kadın Yoksulluğu*, TEPAV Değerlendirme Notu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu, s.4.
- www.tuik.gov.tr,
- www.ksgm.gov.tr,
- www.iskur.gov.tr,
- www.keig.org/yayinlar
- www.turkiyemillikoop.org.tr

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE YEREL DÜZEYDE SOSYAL POLİTİKALARIN YÖNETİŞİMİNİN ÖNEMİ

Dr. Hasan CANPOLAT

Vali
Müsteşar Yrd.
İçişleri Bakanlığı
hcanpolat@hotmail.com

Özet

Ülkemizde son dönemlerde merkezi ve yerel yönetimlerde sosyal nitelikli kamu harcamalarında ile yoksullukla mücadelede artış eğilimine karşın, bu alanda görevli merkezi ve yerel düzeydeki kuruluşlar da sosyal odaklı bütçeleme anlayışı, birlikte planlama, ortak izleme ve değerlendirmeyi içeren sosyal politika yönetişimi tam olarak sağlanmış değildir. Bu durum yoksullukla mücadelede çok önemli bir faktör olan etkili kamu yönetimi politikaları geliştirilmesi ve uygulanması boyutunu zayıflatmakta dolayısıyla istenilen sonuçlar alınamamaktadır.

Bu makalede yoksulluğun küresel ve ulusal ölçekte sebepleri üzerinde durulduktan sonra, yoksullukla mücadelede önemli yeri olan il ölçeğinde kamu hizmetlerinde sosyal odaklı politika geliştirilmesi, koordine edilebilmesi ve izlenebilmesi üzerinde durulmuş, bu konularla ilgili olarak 2003-2006 yılları arasında Sivas ilinde yürütülen çalışmalara ve bu kapsamda geliştirilen özgün uygulamalara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yerel Yönetimler, Valilik, Sosyal Odaklı Bütçeleme, Yerel Ölçekte Yönetişim

Abstract

Although in recent times, there is a tendency, in central and local administrations, towards an increase in fighting with poverty via social oriented public expenditures, in central and local level institutions in charge of this duty, the perception of social centered budgeting, collaborative planning, social policy administration which includes joint monitoring and evaluation is not fully achieved. This fact weakens the dimension of development and implementation of effective public administration policies which is a crucial factor in fighting with poverty, so desired results can not be secured.

In this article, after dwelling on the causes of poverty in global and national scale; developing, coordinating and monitoring of social-oriented policy in province level that has important role in the fight against poverty has been focused on. In relation to these topics, original implementations and studies carried out between 2003-2006 in the province of Sivas have been given in the context.

Key Words: Poverty, Local Authorities, Governorship, Social-oriented budgeting, Local level governance

Küresel Eşitsizlik ve Küresel Yoksulluk

Dünyada bugün insanlığın en önemli sorunlarından birisi, yoksul, orta gelirli veya varlıklı ülkelerde ortaya çıkan küresel düzeydeki yoksulluktur. Varlıklı ülkelerin bazılarında kentsel yoksulluk olarak görülen bu olgu fakir ülkelerde hem kentlerde hem kırsal alanda çok ağır biçimde yaşanmaktadır. Özellikle Mısır, Hindistan gibi ülkelerin metropol alanlarında ortaya çıkan yoksulluğa bağlı hayat biçimleri bugüne kadar insanlığın karşılaştığı en acı manzaralardan birisini oluşturmaktadır.

Küresel düzeyde veya farklı ülkelerde yoksulluğun ortaya çıkmasının en temel sebebi gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksullukla mücadelede etkin olmayan kamu politikalarıdır. Bu iki parametre ile yoksulluk seviyesi arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur.

Küresel düzeyde bölgeler arasında ortaya çıkan yoksulluğun temelinde dünya kaynaklarının bölgeler arasında eşitsiz ve haksız biçimde toplanması yatmaktadır. Bu gün literatürde az gelişmiş bölgeler olarak nitelendirilen yoksul ülkelerin fakirliğinin temelinde geçtiğimiz milenyumun ikinci yarısından itibaren bu ülkelerin başta insan gücü varlığı olmak üzere her türlü kaynaklarının sömürülerek batı ülkelerine transfer edilmesi yatmaktadır.

Yoksulluğa bağlı olarak bu ülkelerde işsizlik, iç çatışmalar, şiddet ve terör problemleri ortaya çıkmakta bu sorunların baskısı altında ülkelerinden göç etmeye çalışan insanlar, bu defa transfer ettikleri kaynaklarla refah düzeyini artıran zengin ülkelerin ördüğü duvarlara çarpılmaktadırlar.

Şu anda ortaya çıkan bu eşitsiz tablo aslında geçtiğimiz binyılın son iki yüzyılında batı ülkeleri lehine ortaya çıkan dönüşümle yakından ilgilidir. Bu dönüşüm ise yeni toprakların keşfi ve işgali, uluslar arası ticaret ve sermaye hareketinin artması ve yeni teknolojilerin gelişmesi ile ilişkilendirilmektedir (Maddison; 2001).

Buna göre ilk bin yılda dünya nüfusu altı kat artarken kişi başına gelir bir miktar düşmüş ve global düzeyde fakirlik düzeyi artmıştı. İkinci milenyumda ise 1000-1820 arasında kişi başına gelir sadece %50 oranında artmış bu artış ise aynı dönemde dört kat artan nüfusa artışının altında kalmıştır. Ancak günümüzdeki dengeleri etkileyen çarpıcı gelişme ikinci milenyumun ikinci yarısındaki gelişmelerle ilintilidir. Buna göre 1820-1998 arasında gelir 8,5 kat, nüfus 5,6 kat artmış ve bu artıştan en fazla Batı ve Avrupa ülkeleri yararlanmıştı. 1820 yılında A grubu (Japonya ve Batı bölgesi ülkeleri) ülkelerin kişi başına geliri, B grubu ülkelere (Latin Amerika, Doğu Avrupa, Asya ve Afrika) göre 2 kat gelire sahipken, 1998 gelindiğinde bu oran 7 katına çıkmıştır. Bu karşılaştırma en zengin grup olan A grubu ile en fakir olan Afrika kıtası ile yapıldığında 19 katına çıkmaktadır. Bu dönüşüme bir başak açıdan bakıldığında, 1000 yılında Asya kıtası dünya ekonomisinin üçte ikisine ve Batı Avrupa sadece %9 una sahipken, 1998 yılına gelindiğinde dengeler değişmiş Asya'nın payı %30'a düşmüş batı Avrupa'nın payı ise %46 olmuştur (Maddison; 2001).

Ancak bölgeler arası farkın en üst seviyeye çıktığı 1990 yıllardan itibaren ikinci milenyumdaki gelişmeleri tetikleyen faktörlerin (mal, hizmet ve sermayenin dolaşımının önündeki engellerin azalması, yeni teknolojilerin yayılması bilginin dolaşım hızının artması) etkisi ile bu defa üçüncü milenyumda çok önemli bir değişim başlamış, üretimin odağı tekrar ilk milenyumda olduğu gibi Asya'ya kaymaya başlamıştır. Buna göre halen Hindistan ile birlikte dünya üretiminin yarısını oluşturan Çin 2015 yılında dünyanın en büyük ekonomisi olacak ve 1890' larda sahip olduğu pozisyona tekrar gelecektir (Maddison, 2008).

Dünyanın ekonomik eksenindeki kayma sadece Çin ile sınırlı kalmamış başta Asya olmak üzere dünyanın fakir ve orta gelirli ekonomilerindeki son yirmi yılda görülen ve OECD ülkelerinin iki katı seviyesindeki büyüme bu gruba giren ülkeleri çok ciddi şekilde etkileyen yoksulluk üzerindeki olumlu etkisini hemen göstermiştir. Buna göre 1990 da %60 lar seviyesinde olan mutlak yoksulluk düzeyi 2005'de %16'lar seviyesine düşmüştür. Bu olumlu gelişmenin devam edeceği ve özellikle Çin ve Hindistan gibi büyük ekonomilerin fakir ülkelere yardım ve yatırımlarının artması ile bu düşme eğilimin daha da güçleneceği tahmin edilmektedir. Küresel yoksulluğun genel seviyesindeki bu olumlu gelişmeye karşılık, bazı ülkelerde kötü yönetimin doğrudan bir sonucu olarak ekonomik büyümenin halka yansımadığı ve dolayısıyla yoksullukla seviyesinde bir düşme

olmadığı, bazı ülkelerde ise ekonomik gelişme zayıf kalmasına karşılık etkili yönetim modelleri ile yoksullukla mücadelede etkili mesafe alınabildiği tespit edilmektedir (OECD;2010).

Bu gelişmeler yoksulluk politikalarında esas alınması gereken iki temel politikayı ortaya koymaktadır. İlki ekonomik iyileşmenin gelir dağılımının iyileştirilmesi suretiyle topluma yayılması ve ikincisi etkili kamu politikaları ile yoksullukla mücadele edilmesi.

Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü

TÜİK verilerine göre, 2008 yılında Türkiye’de fertlerin yaklaşık % 0,54’ü yani 374 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 17,11’i yani 11 milyon 933 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Türkiye kişi başı günlük harcaması, satınalma gücü paritesine göre 1 Doların altında kalan fert bulunmamaktadır. Buna karşın satınalma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2,15 Dolar olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranı %0,47, yoksulluk sınırı 4,3 Dolar olduğunda yoksul fert oranı ise % 6,83 olarak tahmin edilmiştir. (TÜİK;2010)

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008
TÜRKİYE							
Gıda yoksulluğu (açlık)	1.35	1.29	1.29	0.87	0.74	0.48	0.54
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.11
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.20	0.01	0.02	0.01	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3.04	2.39	2.49	1.55	1.41	0.52	0.47
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30.30	23.75	20.89	16.36	13.33	8.41	6.83
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	14.74	15.51	14.18	16.16	14.50	14.70	15.06
KENT							
Gıda yoksulluğu (açlık)	0.92	0.74	0.62	0.64	0.04	0.07	0.25
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.03	0.01	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2.37	1.54	1.23	0.97	0.24	0.09	0.19
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24.62	18.31	13.51	10.05	6.13	4.40	3.07
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	11.33	11.26	8.34	9.89	6.97	8.38	8.01
KIR							
Gıda yoksulluğu (açlık)	2.01	2.15	2.36	1.24	1.91	1.41	1.18
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34.48	37.13	39.97	32.95	31.98	34.80	34.62
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.46	0.01	0.02	0.04	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4.06	3.71	4.51	2.49	3.36	1.49	1.11
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38.82	32.18	32.62	26.59	25.35	17.59	15.33
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	19.86	22.08	23.48	26.35	27.06	29.16	31.00

Kaynak:www.tuik.org.tr

(1) Satınalma gücü paritesine göre 1 \$'ın karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL, 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL, 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.(2002-2008)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. İlki Türkiye’de son dönemde görülen ekonomik büyümenin ve uygulanan sosyal politikaların bir sonucu olarak mutlak yoksulluk büyük ölçüde ortadan kaldırılmış, gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk ise 9 puan azalarak %26 seviyesinden %17 seviyelerine inmiştir.

Bu düşüğe kent-kır ayırımı açısından bakıldığında uygulanan politikaların etkinliğinin kentlerde ve kırsal alanlarda farklılaştığı görülmektedir. Buna göre, kentlerde gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk düzeyinin %21 seviyesinden, %9 seviyesine düştüğünü, ancak kırsal alanlarda %34 düzeyinde kaldığı görülmektedir. Bu gösterge bir yandan ekonomik büyümenin etkilerinin kırsal alana yansımadığını, diğer yandan da uygulanan sosyal politikaların kırsal yoksulluğun, kentsel yoksulluktan farklı niteliği itibarıyla kırsal yoksulluk üzerinde fazla etkisi olmadığını göstermektedir.

Bu durum bir yandan Türkiye’de kent ve kır yoksulluğunun farklı boyutlarını dolayısıyla farklı politikalar geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymakta, öte yandan, kentsel ve kırsal alanlarda sosyal kamu politikalarının etkinlikle uygulanması açısından bir organizasyon problemine de işaret etmektedir. Geliştirilen sosyal politikalar kentsel alanlarda belediyeler eliyle daha etkili bir biçimde uygulanırken, kırsal alanda organize olan yönetim modelinin etkisizliği bu açıdan bakıldığında bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Yoksulluk göstergelerine milli gelirin bölüşümü açısından anlamlı olan harcama esaslı görel yoksulluk açısından bakıldığında, bu gösterge 2002 yılından 2008 yılları arasında azalmamış tersine %14’den %15’e çıkmıştır.

Harcama esaslı görel yoksulluk göstergesi kent ve kır ayırımı açısından incelendiğinde, kentsel yoksulluğun bir miktar azaldığını ancak kırsal yoksulluğun ciddi düzeyde arttığını ve %19 seviyesinden %31 seviyesine çıktığını görüyoruz. Bu durum ekonomik olarak büyüyen Türkiye’de milli gelirin bölüşümünde başarılı olamadığını ve özellikle ilk gösterge ile birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de kırsal yoksulluğun kentsel yoksulluktan çok daha ciddi boyutlara ulaştığını ve kırsal yoksulluğun ayrı bir kamu politikası alanı olarak ele alınması zorunluluğunu bir kez daha göstermektedir.

Ülkemizdeki yoksulluk probleminin en sıkıntılı kısmını oluşturan kırsal yoksulluk, aslında kırsal ekonominin temelini oluşturan tarım sektörünün milli gelirden aldığı payın düşüklüğü, kırsal nüfusun gelirinin düzensizliği, kırsal nüfusun geliri içinde sosyal güvenlik gelirinin düşüklüğü, kırsal nüfusun profili ve kırsal nüfusun eğitimin kalitesi ile doğrudan bağlantılıdır.

Konuya nüfus profili açısından baktığımızda, 2008 yılında 3 veya 4 kişi olan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı %8,48 olurken, 7 ve daha fazla olan hanelerde yoksulluk oranı %38,20’ olarak gerçekleşmiştir. Bu grupta olanlar için kentlerde yoksulluk riski %26,9, kırsal alanlarda ise %54,03 gibi yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

Yoksulluğu ortaya çıkaran en temel unsurlardan birisi olan istihdam açısından konuya bakıldığında ise 2008 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı % 13,73 iken, iş arayan fertlerin yoksulluk oranı % 17,78’dir. 2008 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı % 5,93 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 28,56, işverenlerde % 1,87, kendi hesabına çalışanlarda % 24,10 ve kırsal alanda en fazla görülen istihdam tipi olan ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 32,03 olmuştur.

İstihdamı etkileyen en önemli unsur olan eğitim açısından konuya baktığımızda 2008 yılında okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı % 39,59 olurken, ilkokul mezunlarında bu oran % 13,44, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 5,64, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 0,71 olmuştur.

Konuya kırsal ekonomi açısından bakıldığında, tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı 2007 yılında % 32,05 iken bu oran 2008 yılında artmış ve % 37,97 olarak tahmin edilmiştir. Buna karşılık Sanayi sektöründe çalışanlarda 2008 yılında yoksulluk oranı % 9,71 olarak hesaplanırken, bu oran hizmet sektöründe çalışanlarda % 6,82 olmuştur.

Eşdeğer hanehalkı kullanılabılır gelirlere göre sıralı yüzde 20'lik gruplar, 2007-2008

Yüzde 20'lik fert grupları	Türkiye		Kent		Kır	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
İlk yüzde 20 ^(*)	5,8	5,8	6,2	6,1	6,4	6,5
İkinci yüzde 20	10,6	10,4	11,0	10,7	11,1	10,8
Üçüncü yüzde 20	15,2	15,2	15,3	15,3	16,0	15,6
Dördüncü yüzde 20	21,5	21,9	21,2	21,9	22,3	22,5
Son yüzde 20 ^(*)	46,9	46,7	46,2	46,0	44,2	44,5
Gini katsayısı	0,41	0,41	0,39	0,40	0,38	0,38
Son yüzde 20/İlk yüzde 20(P80/P20)	8,1	8,1	7,5	7,5	6,9	6,8

Not: Gelir referans dönemleri bir önceki takvim yılıdır.

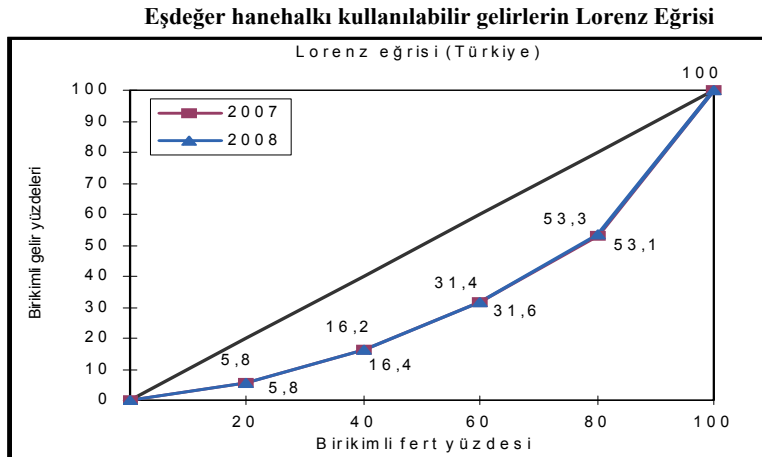
(*) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabılır gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Yukarıdaki tablo incelenerek yoksulluk sorununa milli gelirin dağılımı açısından bakıldığında yoksulluğun bölüşüm sorunundan kaynaklanan boyutu daha net olarak görülmektedir. Buna göre, eşdeğer hanehalkı kullanılabılır gelirlerine göre oluşturulan yüzde 20'lik gruplarda, en yüksek gelire sahip olan gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay % 46,7 iken, en düşük gelire sahip gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay % 5,8'dir. Bu grubun gelirleri içinde emekli dul yetim aylıkları %2,2 ile en düşük bölümü oluştururken, %27,7 ile yevmiye gelirleri ve %26,2 ile diğer sosyal transferler en büyük payı oluşturmaktadır. Bu rakamlardan, milli gelirden %5,8 ile en düşük payı alan nüfusun %20'sinin düzenli sosyal güvenlik geliri olmadığını, geçici işlerde çalışarak geçimini temin ettiğini ve büyük ölçüde sosyal yardımlar ile ayakta durduklarını anlamaktayız.

Öte yandan milli gelirin dağılımına bölgesel açıdan bakıldığında kırsal yoksulluğun yanı sıra Türkiye'de önemli boyutta bir bölgesel yoksulluk sorunu olduğu görülmektedir. Buna göre, 2008 yılı itibarıyla Türkiye için hesaplanan ortalama kişi başına milli gelir 8,372 TL iken Marmara, Ege, Doğu Karadeniz bölgesinde bu ortalamanın üzerinde, Akdeniz, Orta Anadolu, Batı Karadeniz'de ortalama gelirin bu ortalamanın bir az altında gerçekleştiği görülmektedir. Buna karşılık Doğu (5,301 TL)ve Güneydoğu Anadolu'da (4,193TL) bu oranın oldukça altında bir gerçekleşme vardır. Bu iki bölge milli gelirden en az pay alan %20'lik grup açısından durum çok daha sıkıntılıdır. Buna göre Güneydoğu Anadolu'da milli gelirden en az pay alan grubun ortalama geliri 1,272TL ile Türkiye ortalamasından yaklaşık 7 kat düşüktür.

Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinden Gini katsayısı 2008 yılı için 0,41 olarak hesaplanmış, 2007 yılı araştırma sonuçlarına göre bir değişim göstermemiştir. Katsayı, kentsel yerleşim yerleri için 0,40, kırsal yerleşim yerleri için ise 0,38 olarak hesaplanmıştır. 2007 ve 2008 araştırma sonuçlarına göre gelir dağılımında değişim olmadığını, gelirin nüfusa dağılımındaki eşitsizliğin grafik gösterimi olan Lorenz eğrisinde bulunan yıllık eğrilerdeki çakışma da göstermektedir.

Eşdeğer hanehalkı kullanılabılır gelirlerin Lorenz Eğrisi

Sadece gelir dağılımı açısından değil, Türkiye’de nüfusun yaşam koşulları göstergelerine genel olarak bakıldığında, kurumsal olmayan nüfusun;

- % 61,0’i kendilerine ait konutta oturmaktadır.
- % 39,0’ının konutunda “sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere çerçevesi vb.” sorunlar söz konusudur.
- % 38,5’inin oturduğu konutta “izolasyondan dolayı ısınma sorunu” yaşanmaktadır.
- % 57,7’sinin hanesinin taksit ödemeleri ve borçları (*konut alımı ve konut masrafları dışında*) bulunmakta, bu borç ödemeleri, % 25,0’ının hanesine çok yük getirmektedir.
- % 88,8’i “evden uzakta bir haftalık tatili”, %71,1’i “beklenmedik harcamalarını” ve %82,6’sı “yıpranmış ve eskimiş mobilyalarını yenileme ihtiyacını” ekonomik nedenlerle karşılayamamaktadır.

Türkiye de yoksullukla ilgili istatistiki veriler ve yukarıdaki çıktılar birlikte incelendiğinde;

- Yoksullukla ilgili bazı göstergelerde görülen düzelme büyük ölçüde son dönemde geliştirilen sosyal nitelikli kamu politikaları ve buna bağlı olarak artan sosyal harcamalar ile ilgilidir. Ancak Türkiye’de yoksulluğun temel kaynağı olan gelir dağılımı eşitsizliği sürmektedir. Bu durum son dönemde ekonomide yaşanan büyümenin dengeli bir biçimde dağılmadığını göstermektedir.
- Gelir dağılımı eşitsizliği kırsal alanda daha yoğun olarak hissedilmektedir. Bu durum tarım ekonomisinin milli gelirden aldığı düşük pay, eğitimsizlik ve mesleksizlik, kırsal hane büyüklüğünün yüksek olması, yevmiye gelirlerinin düşüklüğü ve nihayet konut stokunun kalitesizliği, kırsal alana yönelik kamu hizmetlerinin yetersizliği başta olmak üzere kırsal alana has birçok sorundan kaynaklanmaktadır.

• Kırsal yoksulluğun yanı sıra, bölgesel gelişmişlik farkından kaynaklanan ciddi düzeyde bir bölgesel yoksulluk sorunu vardır. Bazı bölgelerimizde kırsal ekonominin hakimiyetinden dolayı kırsal yoksulluk ile bölgesel yoksulluk biraraya gelerek sorunu ağırlaştırmaktadır.

Bu sonuçlar birlikte ele alındığında etkili yoksullukla mücadele politikalarının geliştirilmesi için aşağıdaki ölçütleri elde edebiliriz:

- Yoksulluğun köklü olarak ortadan kaldırılması için milli gelirin dağılımının düzeltilmesine yönelik kamu politikaları geliştirilmelidir.
- Yoksulluğun çok yakından etkilediği kırsal alana yönelik olarak, başta etkili kırsal alan yönetimi geliştirilmesi olmak üzere, kırsal yaşam şartlarının düzeltilmesi ve kırsal ekonominin iyileştirilmesini içeren kapsamlı kırsal alan kalkınma politikaları geliştirilmesi zorunluluğu vardır.
- Yoksulluğun bölgesel boyutu gözönüne alınarak, bölgesel kalkınma politikalarının sorgulanması gerekmektedir. Öncelikle bölgesel politikaların bölgesel düzeyde ve il ölçeğinde etkili biçimde uygulanıp uygulanmadığının, bölge ölçeğinde ortaya çıkan yönetim ve yönetim boşluğunun nasıl giderilebileceğinin incelenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.
- Geliştirilen sosyal politikaların şu anda en etkili düzeyde uygulama ölçeği olan il ölçeğinde uygulamanın etkinliğinin sorgulanması ve bu politikaların etkinliği için en önemli faktör olan kamusal hizmetlerde sosyal politika öncelikli bütçeleme ve yönetişimin anlayışının il ölçeğinde geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Politika Uygulamalarının Gelişimi

Türkiye’de 1950 yıllardan itibaren kapalı, devletçi ekonomi modeli dönüşmeye başlamış ve çok hızlı ve yoğun bir iç göç hareketinin başladığı bu dönemde Türkiye’de gerek kentsel gerekse kırsal alanlarda ciddi sosyal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu gün ülkemizde aile, komşuluk, mahalle, hemşerilik gibi geleneksel sosyal yapıların ve kurumların her biri farklı düzeyde ancak ciddi biçimde sarsılmaya başladığını görmek mümkündür.

1980’li yıllara gelindiğinde dünyadaki pek çok ülke gibi yeni sağ politikaların etkisinde kalan Türkiye’de kamu sektörünün ekonomideki ağırlığı azalmaya, daha önce kamu hizmeti olarak görülen birçok hizmetin kamu sektörü dışına çıkartılmaya başlanmıştır. Bu dönemde OECD ülkele-
rindeki gelişmeye paralel bir biçimde, Türkiye’de de GSYH içinde kamu harcamalarının payının azalmasına karşılık dönüşümün toplum üzerindeki etkilerini azaltmaya yönelik olmak üzere sosyal harcama niteliğindeki harcamaların belirgin biçimde artış gösterdiği gözlenmektedir.

Bu dönem döneminde sosyal harcamalar açısından değerlendirildiğinde 1930'larda sosyal harcamaların konsolide bütçeden aldığı pay yüzde 8'in altında iken, 1960'lı yıllarda yüzde 21'in üzerine, 1992 yılında ise yüzde 27,7 ile en üst düzeyine çıkmıştır. 2000 yılına gelindiğinde sosyal harcamaların konsolide bütçeden aldığı pay, 1992 yılındaki seviyesinin yarısının bile altında olan yüzde 13,2'ye kadar gerilemiştir (Erdoğdu, Yenigün:77-80).

2000'li yıllardan itibaren ise ekonomideki kamu yönetimindeki dönüşüm hızlanmış ve bu dönüşüm sürecinde, sosyal nitelikli kamu hizmetlerinin organizasyonunda ve sosyal kamu harcamalarında ciddi değişimler yaşanmaya başlamıştır. 2004–2007 yılları arasında, MYB'nin GSYH içindeki payı yüzde 5,8 gerilerken, sosyal harcamaların GSYH içindeki payı yüzde 17,0 seviyesinde artış göstermiştir. Buna bağlı olarak, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamaları 2004–2007 yılları arasında önemli ölçüde artmıştır. Bu dönemde Merkezi Yönetim Bütçesi (MYB) harcamalarındaki ortalama artış yüzde 44,3 iken, sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamalarındaki artış yüzde 76,7'dir. Başka bir ifadeyle bu kalemdeki artış, MYB harcamalarındaki artış oranının yüzde 70 üzerindedir (Erdoğdu, Yenigün:77-80).

Söz konusu dönemde(1994-2007) eğitim harcamalarının GSYH'daki payı % 2,7'den %4'e, Sağlık harcamaları ise %0,6'dan, %1,5'una çıkmıştır. Beşeri sermaye yatırımları olarak büyüme literatüründe tanımlanan bu iki harcama kaleminde yer alan kamu harcamalarının GSYH içindeki payının geçen on iki yılda 2,2 puanlık bir artış göstermesi ve savunma ve güvenlik harcamalarının üzerine çıkmış olması önemli bir olumlu gelişmedir(Gürsel :28).

Bu harcama kalemlerindeki artış ile beraber sağlık hizmetlerine ve ilaca ulaşım eskiye göre kolaylaşmış, artıca ilköğretim okullarında okul kitaplarının ücretsiz dağıtılması, yükseköğretimde bursların artırılması, yurt hizmetlerinin iyileştirilmesi uygulamalar yoksul kesimlerin hayatlarında ciddi iyileşmeler sağlanmıştır.

Ayrıca kırsal kesime yönelik olarak geliştirilen KÖYDES ve BELDES projelerine aktarılan kaynaklar sonucunda kırsal hayat şartlarının iyileştirilmesi ve dolayısıyla kırsal yoksulluğun etkisinin azaltılmasında olumlu etki sağlanmıştır.

Bu dönemde özellikle sosyal güvenlik alanında kurumsal olarak kapsamlı düzenlemeler yapılmış SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Başkanlığı adı altında aynı çatı altında birleştirilmiştir. Bu kanunda öngörülen genel sağlık sigortası (GSS) modeli ile SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı ve yeşil kartlılar olmak üzere farklı standartta ve kurumsal yapılar altında yürütülen kamunun sağlık hizmetleri sunumu ve finansmanı ile ilgili hizmetlerinin birleştirilmesi ve tüm vatandaşlara eşit kapsam ve kalitede sağlık sigortacılığı hizmeti verilen bir yapı oluşturulması hedeflenmiştir (Erdoğdu, Yenigün: 53-54) .

Sosyal yardım alanında son yıllarda gerçekleştirilen en önemli düzenleme ise, 5263 sayılı Yasa ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün (SYDGM) kurulması ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) yönetiminin 9 Aralık 2004 tarihinde buraya devredilmesidir. Bu değişiklikle beraber sosyal yardımların hizmet kalitesi, erişilebilirliği, etkinliği ve koordinasyonu konusunda önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

Bu reformların yanı sıra sosyal hizmetler alanında ciddi düzenlemeler yapılmış ve özellikle özürliülere yönelik olarak, evde bakım ve özel eğitim hizmetlerine maddi destek verilmesi, ihtiyacı olanlara ayni ve nakdi yardım yapılması gibi destekler sağlanmaya başlanmıştır. Bütün bu düzenlemeler sonucunda, SYDV, Vakıflar Genel Müdürlüğü, SHÇEK olmak üzere değişik kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen sosyal yardımların miktarı 2002 yılında 1,4 milyar YTL iken, 2006 yılında üç kattan fazla artışla 5,7 milyar YTL'ye ulaşmıştır (Erdoğdu, Yenigün: 58) .

2002 yılından itibaren eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve kırsal alana yönelik reformlar ve aktarılan kaynaklar sonucunda yukarıda incelendiği üzere yoksul kesimlerin hayat seviyesinde önemli iyileşmeler sağlanmıştır. Öte yandan merkezi düzeyde geliştirilen politikaların başarısının önemli kriterlerinden birisi olan yerel düzeyde düzeydeki uygulamaların etkinliğidir. Ancak ülkemizde sosyal nitelikli kamu politikalarını geliştirilmesinde ve uygulanmasında önemli sorunlar yaşanmaktadır. Aşağıda sosyal politikaların en etkili uygulama ölçeği olan il düzeyinde sosyal bütçeleme anlayışının ve sosyal politika yönetişimin güçlendirilmesi konusu ele alınacaktır.

Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Sosyal Hizmetlerde Rolü ve Yönetişim Problemi

Merkezi idarenin yerel nitelikli hizmetlerin gerçekleştirilmesi ve sunulmasında zafiyetlerini gidermek üzere ortaya çıkan yerellik (Subsidiarity), herhangi bir sorunun çözümünde o soruna en yakın olan yönetim birimlerinin sorunu üstlenmesi, yetkilerin onda toplanması ilkesidir. Bu yaklaşımın yanı sıra kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum ya da gönüllü kuruluşlardan oluşan katılımcı bir yönetim anlayışı yani yönetim ilkesi de önem kazanmıştır.

Bu yaklaşım sosyal politika alanında da yeni bir "refah yönetişi" modelinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu modelin özelliklerinden bir tanesi, merkezi devletin refah sunumu ile ilgili sorumluluklarının yerel yönetimlere devridir. Bir diğeri ise, kamu kuruluşları ile özel sektör arasındaki, içinde gönüllü kuruluşları da barındırması özellikle arzu edilen işbirliklerine atfedilen önemin artmasıdır. Aslında bugün sivil toplum kuruluşları (STK) sosyal politika alanında, hem kamu hizmetlerinin hem de sosyal bakımın sağlanmasında çok önemli birer aktör haline gelmişlerdir (Buğra, Adar: 11) .

Türkiye'de yerel yönetimlerin sosyal hizmet ve yardım alanına aktif olarak yönelmeleri 1980'li yıllara rastlamaktadır. Özellikle 1984 sonrası yeniden yapılanma ve gelirlerinin artmasına paralel olarak, Büyükşehir belediyeleri ve ekonomik durumu güçlü olan diğ er belediyeler, merkezi yönetimin ilgi alanında bulunan sosyal hizmet ve yardımları yapar duruma gelmişlerdir.

2000'li yıllarda yerel yönetimlerin sosyal harcama alanında daha da aktif hale geldiği görülmektedir. Bu eğilimin bir sebebi yerel yönetimlerle ilgili olarak yapılan reformlarla belediyelerle il özel idarelerine sağlanan kaynak ve yetki ile ilişkili iken diğ eri de merkezi idare alanında görülen sosyal harcamaların artırılması tercihinin yerel yönetimlere yansımasıdır.

Son dönemde yerel ve merkezi düzeyde sosyal nitelikli kamu hizmetlerinde belirgin artışa karş ılık bu alanda yaşanan önemli problemler vardır ve bu problemler sosyal politikalardan istenilen sonuçların tam olarak alınmasında engel teşkil etmektedir. Bu problemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- Ülkemizde kamu yönetimi dikey örgütlenme modeli göre teşkilatlanmıştır ve kamu hizmetleri merkezden yerele hizmet götürölmeye çalışılmaktadır. Bu modelde temel kamu hizmetleri merkezde kurulan teşkilatların taşra temsilcileri aracılığı ile doğrudan yürütölmekte ve bu kuruluşlar ile yerel yönetimler ile sivil örgütler arasında kurulması gereken iletişim ise bir takım kurullar, komisyonlar tarafından yürütölmeye çalışılmaktadır. Ancak sürekli ve etkili işleyen bir izleme, değerlendirme, yönlendirme modeli yoktur.

- Türkiye de yerel düzeyde sosyal nitelikli temel kamu hizmetlerini sunmak üzere teşkilatlanan kuruluşların en uç noktada köy, mahalle, sokak, ev düzeyinde insanlara ulaşarak hizmet sunabilmelerinin önünde ciddi düzeyde zihniyet, kapasite ve örgütlenme problemleri bulunmaktadır.

- Ülkemizde sosyal politika denilince yerel düzeyde öncelikle sosyal hizmet ve sosyal yardımlar anlaşılmaktadır. Türkiye'de henüz sosyal politika alanının temel kavramları olan hayat kalitesinin geliştirilmesi, insani odaklı kalkınma, sosyal politikanın yönetişi, sosyal bütçe, yerel sosyal politikaların geliştirilmesi, yerel aktörlerin sisteme koordinasyonu ve entegrasyonu, yerel sosyal bütçelerin gözetimi, gibi birçok kavramın zihinsel düzeyde tam olarak içselleştirildiğini söylemek mümkün değildir.

- Sosyal politika yaklaşımının kamu hizmetlerine yansıtılarak kamu hizmetlerinin planlanması ve finansmanında bu anlayışın egemen olması kritik düzeyde önemlidir. Ancak yerel düzeyde kamu hizmetleri ile ilgili olarak katılımcı stratejik planlamanın yapılması ve uygulamanın izlenmesi yaklaşımının yeterince gelişmemiş olması kaynakların ciddi biçimde israfına ve mükerrer işlerin yapılmasına yol açmaktadır.

Bu sorunların önüne geçmek için il ölçeğinde aşağıda belirtilen yaklaşımın hayata geçirilmesi gerekmektedir;

- Sosyal politika alanında zihniyet ve bakış açısı değiştirilmeli, birbirinden kopuk çalışan kamu kurumlarında gerek yerel bütçelerde gerekse yerel kamusal hizmetlerin yürütümünde sosyal odaklı yaklaşımın hâkim olması sağlanmalıdır.
- Sosyal odaklı yaklaşım il düzeyinde kamusal hizmetlerin planlama sürecine yansıtılarak, il ölçeğinde katılımcı ve sosyal odaklı kamu hizmeti planlaması yapılmalıdır.
- Uygulama aşamasında katılımcı bir yaklaşımla uygulamaların izlenmesi de sosyal politika yönetişiminin çok önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bunun için sürekli ve etkili işleyen bir izleme, değerlendirme, yönlendirme modeli geliştirilmelidir.
- Kamu hizmetlerinde özellikle sosyal nitelikli hizmetlerin ve yoksullukla mücadelenin yürütümünde il ölçeğindeki merkezîyetçilik kırılmalı, en uç noktada bulunan insana ulaşabilecek yeni kamusal hizmet modelleri ve örgütlenmeleri oluşturulmalıdır.

Bu temel yaklaşımlar çerçevesinde aşağıda 2003-2006 yılları arasında Sivas ilinde sosyal politika odaklı kamu hizmeti anlayışının geliştirilmesi ve sosyal politika yönetişiminin hayata geçirilmesi için yapılan çalışmalar ve geliştirilen özgün çalışmalara yer verilecektir.

İl Düzeyinde Sosyal Politika Odaklı Kamu Yönetimi Anlayışının ve Sosyal Politika Yönetişimi Geliştirilmesi

Kamu hizmetlerde sosyal politika anlayışının yansıtılması ve bu kapsama giren hizmetlerin daha kaliteli bir biçimde yerine getirilmesinde en önemli aşama kamu hizmetlerine bakış açısının zihinsel düzeyde değiştirilmesidir. Zihinsel dönüşümü hızlandırmanın en etkili yöntemleri ise üst yönetimin bu konuda üstleneceği liderlik rolü ile kamu hizmetlerini sosyal odaklı yaklaşım ve katılımcı bir anlayışla planlanması ve yürütülmesidir.

Sivas ilinde bu kapsamda ilk aşamada, il genelinde yürütülen kamu hizmetlerinin sosyal odaklı bir yaklaşımla ve katılımcı bir süreç içinde planlanması çalışmalarına başlanmıştır. Bu anlamda hazırlanan Sivas il gelişme planının temel yönelimi, il genelinde hayat seviyesi göstergelerinde iyileşme sağlamak olarak belirlenmiştir. Bu amacın hayata geçirilmesi için eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi temel kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi, kırsal altyapının geliştirilmesi, yoksullukla etkili mücadele yöntemleri geliştirilmesi hedeflerine yönelik bütçeleme, organizasyon ve kapasite oluşturma çalışmaları yapılmıştır.

Bu aşamada belirlenen her bir sektörle ilgili olarak sektördeki bütün tarafların katılımı ile detaylı eylem planlarının hazırlanması sağlanmıştır. Her bir eylem planının uygulanması yeniden oluşturulan veya mevcut mekanizmalarla valilik tarafından izlenmiş ve sonuçları, periyodik olarak yayınlanan sağlıklı yaşam göstergesi, denetim ve sektörel faaliyet raporları ile kamuoyuna duyurulmuştur. Böylece kamu kaynaklarının kullanımında sosyal odaklılık, hedefleme, motivasyon, planlama, izleme, denetim, açıklık, katılım, hesap verebilirlik gibi önemli ilkelerin hayata geçirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Aşağıda il gelişme planının hedeflerine uygun olarak yoksulluğun özellikle kırsal yoksulluğun etkisini azaltmak amacıyla kırsal altyapı, eğitim ve sağlık alanında yapılan bazı uygulamalardan örnekler verilmiştir.

- Kırsal altyapı alanında temel olarak, kırsal alanda hayat seviyesini olumsuz yönde etkileyen en önemli iki unsur olan susuzluk ve yol kalitesizliğinin giderilmesi hedeflenmiştir. Özel idare ve KÖYDES kaynakları ile bu alanda çok önemli gelişmeler sağlanmış ve İl özel İdaresinin bu nitelikteki harcamalarında 2002-2006 yılları arasında toplamda 10 katlık bir artış yaşanmıştır. Netice olarak Sivas'ta şebekeli suya erişemeyen köy kalmamış, yol altyapısı ise büyük ölçüde iyileştirilmiştir.
- Kırsal alanda eğitim yoksunluğunu ve eğitim hizmetlerinde kalitesizliği doğuran en önemli sebepler okul ve yurt binalarının fiziki yetersizliği ile taşımalı sistem ve öğretmensiz okullardır. Bunun için eğitim hizmetlerinin altyapısının iyileştirilmesi, eğitime ulaşılabilirlik ve eğitim kalitesinin artırılması Sivas Eğitim Hizmetleri Eylem Planının temel politika önceliklerinden birisi olmuştur. Bu amaçla ciddi bir eğitim bütçesi ayrılmış, bu bütçe okulların iyileştirilmesi, yeni okulların ve yeni

yurtların yapılması için harcanarak bu alanda ciddi bir iyileştirme yapılmıştır. Öte yandan eğitime ulaşılabilirlik ve eğitim kalitesini artırmak amacıyla taşınmalı öğretmen modeli geliştirilmiş ve uygulamaya konulmuştur.

- Sağlık Hizmetleri Eylem Planı kapsamında, fiziki altyapının iyileştirilmesi ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması temel hedefler olarak belirlenmiştir. Bu hedeflere uygun olarak mevcut sağlık tesislerinin şartlarının iyileştirilmesi ve ihtiyaç olan sağlık tesislerinin yapılması sağlanmış bunun yanı sıra Türkiye’de ilk defa taşınmalı sağlık hizmetini geliştirilerek oluşturulan kırsal mobil sağlık ekipleriyle köylere, vatandaşların ayağına sağlık hizmetleri düzenli olarak götürülmüştür.

İl Ölçeğinde Sosyal Nitelikli Hizmetlerin Etkinleştirilmesi ve Sosyal Hizmet Yönetişim Mekanizmalarının Geliştirilmesi,

Sosyal politika alanının en önemli boyutlarından birisi il ölçeğinde sosyal nitelikli hizmetlerin ve sosyal yardımların ilgili kuruluşlar arasında planlanması, koordinasyonu ve hizmetin insana ulaşabilmesinin sağlanmasıdır. Bu amaçla Sivas ilinde aşağıda belirtilen aşamalar izlenerek iyi ve sürekli işleyen bir koordinasyon mekanizması oluşturulmuş ve kamu hizmetinin ulaştırılmasında boşlukların doldurulması için yeni örgütlenme modelleri geliştirilmiştir.

Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi Eylem Planı-İl ölçeğinde hizmet veren tüm kuruluşların katılımı ile ‘**Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi Eylem Planı**’ hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

İl Sosyal Hizmet Koordinasyon Merkezi-İl genelinde planda belirtilen hizmetlerinin uygulanmasını izlemek, değerlendirmek, yönlendirmek ve raporlamak üzere ilgili kamu ve gönüllü kuruluş temsilcilerinin katılımı ile Valilik bünyesinde sekretaryasını İl Sosyal Hizmetler müdürlüğünün yaptığı ‘**İl Sosyal Hizmet Koordinasyon Merkezi**’ kurulmuştur. Bu kapsamda İlçelerde kurulan koordinasyon merkezlerinin başkanlığının ilçe kaymakamları tarafından, sekretarya hizmetlerinin ise İlçe Sosyal Dayanışma Vakıfları tarafından yerine getirilmesi sağlanmıştır. Koordinasyon merkezinin görevleri ile ilgili detaylı bir yönerge yayınlanmış ve bu birimin görevini tam olarak yapabilmesini sağlamak üzere, merkezin koordinasyonunda İl genelinde tarama çalışmaları yapıp İl’in sosyal hizmet envanteri çıkarılmıştır.

Sosyal Hizmet Bölgeleri- Koordinasyon merkezi ile ilişkili olmak üzere İl merkezinde ve ilçelerde ‘**Sosyal Hizmet Bölgeleri**’ oluşturularak her bir bölgeden sorumlu olmak ve buralarda yürütülecek sosyal hizmetleri koordine etmek üzere bir sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmiştir. Sosyal hizmet uzmanları bölgelerindeki mahalle meclislerinin çalışmalarından, sosyal hizmet gönüllülerinden, sosyal hizmet birimlerinden ve okullardaki sosyal hizmet çalışmalarının koordinasyonundan sorumlu tutulmuştur.

Sosyal Hizmet Birimleri- Sosyal hizmet bölgeleri bünyesindeki bütün Sağlık Ocaklarında ‘**Sosyal Hizmet Birimleri**’ oluşturulmuş ve sadece bu işle ilgilenmek üzere en az bir yardımcı sağlık personeli görevlendirilmesi sağlanmıştır. En uç noktada bulunan sosyal hizmet biriminin görevi sosyal hizmetlerin izlenmesi, kayıt ve ilgili sosyal hizmet birimleri ile koordinasyonu olarak belirlenmiş ve bu birimlerde yeterince sağlık personeli görevlendirilerek, ekipman ve oda tahsisi sağlanmıştır.

Mahalle Meclisleri-Her mahallede halkın sosyal problemlerin teşhis ve çözümüne katkısının artırılması amacıyla mahalle meclisleri oluşturulmuş ve mahalle meclislerinin, sosyal hizmet birimleri ve sosyal hizmet gönüllülerinin ile entegre çalışması için düzenlemeler yapılmıştır.

Sosyal Hizmet Gönüllülüğü-Sosyal Hizmetlere Toplumun katılımının teşvik edilmesi amacıyla sistemi uygulamaya konulmuş ve gönüllülerin sosyal hizmet birimleri ile bağlantılı olarak görev yapmak üzere mahallerde, hastanelerde, sosyal hizmet bölgelerinde, sosyal yardım faaliyetlerinde görevlendirilmeleri sağlanmıştır.

Hizmet Kuruluşlarının Etkinliğinin Sağlanması-İl genelinde sosyal hizmet alanında ihtiyaçların karşılanması için sosyal hizmet kuruluşlarının ihtiyaçlara göre çeşitlendirilmesi ve kalite-

tesinin artırılması amacıyla sosyal hizmet birimleri ile bağlantılı çalışan **Aile Danışma Merkezi, Çok Amaçlı Toplum Merkezleri, Özürlü Eğitim Kültür ve Rehabilitasyon Merkezi, Gençlik Merkezleri, Madde Bağımlılığı Rehabilitasyon Merkezi** gibi ihtiyaç olan birimlerinin açılması sağlanmıştır. Bu birimlerin tamamı çalışmalarını alanda sosyal hizmet birimleri ve gönüllülerle, il düzeyinde koordinasyon merkezi ile bağlantılı biçimde yürütmüşlerdir.

Bu birimlerin eylem planına uygun olarak yaptıkları başlıca çalışmalar şu şekilde özetlenebilir;

- Sosyal hizmetler alanındaki en önemli konulardan birisi olan engelli vatandaşların sosyal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla başta engellilerin fiziki çevreye ulaşılabilirliği olmak üzere, sosyal tesislerin iyileştirilmesi ve yenilerinin yapılması, engellilerin sosyal ve mesleki eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, evde bakım hizmetleri gibi hizmet konularında çalışmalar yapılarak önemli gelişmeler elde edilmiştir.
- Gençlere, özellikle gelir seviyesi düşük yerleşim yerlerinde yaşayan gençlerimize yönelik sosyal hizmetler öncelikli olarak ele alınmış ve bu kapsamda ilk aşamada, bütün ilçelerde öncelikle spor salonlarında olmak üzere durumu uygun olan mekanlarda gençlerimize yönelik sosyal, mesleki sportif hizmetleri vermek üzere gençlik merkezleri kurulması ve buralarda gençlerimizin ihtiyacı olan sosyal aktivitelerin sağlanması, meslek edindirme kursları açılması, meslek edinmelerinin sağlanması, sportif ve kültürel aktivitelere imkan sağlayacak altyapının güçlendirilmesine yönelik kapsamlı çalışmalar yapılmıştır.
- Aile Danışma Merkezi öncülüğünde, suça meyilli veya sürekli suç işleyen sokakta çalıştırılan, sokakta yaşayan ve madde kullanan çocukların, tedavi ve rehabilitasyonu ile topluma kazandırılması amacıyla ciddi sonuç alınan çalışmalar yapılmıştır.

Yerel Düzeyde Yoksullukla Mücadelenin Etkinleştirilmesi

Sosyal Politika alanında en önemli konulardan birisi olan Yoksullukla mücadele etmek ve özellikle yoksulluk sınırının altında yaşayan kişilerin hayat seviyesini yükseltmek amacıyla Sosyal Hizmet Koordinasyon Merkezinin koordinasyonu ile il ölçeğinde geçerli olmak üzere yoksullukla mücadele eylem planı hazırlanarak kapsamlı bir çalışma başlatılmıştır. Eylem Planının özü il genelinde değişik kurumlarca yapılan sosyal yardımların entegre bir biçimde ve amacına uygun olarak yapılmasının sağlanması, konut yoksunluğunun giderilmesine yönelik çalışmalar, yoksullara yönelik mesleki eğitim faaliyetlerinin ve ağının etkinleştirilmesi oluşturmaktadır.

Sosyal Yardımların Etkinleştirilmesi- Bu kapsamda bireyin özel durumu ve ilerlemesi dikkate alan 'Kişisel Gelişime Duyarlı Sosyal Yardım Programı' geliştirilmiştir. Bu kapsamda sosyal yardımların yapısının, yararlanan her bir bireyin hayat seviyesinin kalıcı ve hissedilir biçimde değiştirilmesi amacına yönelik olarak yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır.

Yaklaşımın özünü öğrencilerin okula devamı ve başarısı, özürlülerin tedavisi, işsiz olanın iş kurslarına devamı, suça meyilli olanların suç işlememesi, madde bağımlısı olanların bağımlıktan kurtulmak için gerekli çabayı göstermesi gibi kriterler oluşturmakta ve sosyal yardımların bu kriterler gözetilerek yapılması amaçlanmaktadır. Buna göre, ilçelerdeki sosyal yardıma muhtaç kişilerin kayıtlarının güncellenmesi ve ailedeki her bireyin durumunun; yeni doğanlar, öğrenciler, yaşlı ve çalışamaz olanlar, özürlüler gibi özel durumlar dikkate alınarak tek tek belirlenmesi sağlanmıştır.

Sosyal Marketlerin Kurulması- Gönüllü aynî yardımların koordineli ve tek elden düzenli bir şekilde dağıtımı için tüm ilçelerimizde Sosyal Dayanışma Vakıfları bünyesinde yerel yönetimler ve sivil örgütlerle işbirliği halinde sosyal market adı verilen bir aynî yardım yönetim sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem içerisinde önemli miktarlarda aynî yardım sağlanmış ve bu yardımlardan sosyal hizmet gönüllülerinin görev yaptığı sosyal marketler aracılığı ile ihtiyacı olan bütün vatandaşların ücretsiz olarak yararlanmaları sağlanmıştır.

Konut İyileştirmeye Yönelik Çalışmalar-Geliştirilen sosyal yardım programı içerisinde en çok önem verilen konuların başında konut yoksunluğunun azaltılması gelmiştir. Çünkü kişisel durumları ve kişisel ilerlemeyi gözeterek yapılacak yardımların yanı sıra ailenin toplam refahının yükseltilmesi amacıyla ailenin veya bireyin oturduğu konutun iyileştirilmesi en önemli faktörlerden

birisidir. Bu amaçla kentsel alanlarda sağlıklı konut kiralanmasına yönelik kira yardımı sistemi, kırsal alanlarda ise yeni konut yapımı ve mevcutların koşullarının iyileştirmesine yönelik bir sistem uygulamaya konulmuş ve ciddi faydalar elde edilmiştir.

Mesleki Eğitim ve Meslek Edindirme -Sosyal yardımların en önemli hedefi kişilerin hayatında sürekli iyileştirme sağlanmasıdır. Bu amaçla Mesleki Teknik Eğitim Kurulu ve İl istihdam kurulu-nun birlikte çalışması sağlanmış ve kamu kuruluşlarının, belediyelerin, sosyal yardımlaşma vakıf-larının, sivil toplum örgütlerinin, meslek örgütlerinin ortak meslek edindirmeye yönelik projeler üretmesi, ihtiyaçlara uygun meslek edindirme kursları açılması ve kurslar sonucunda bu kişilerin meslek alanlarında çalışmaları veya kendi işlerini kurmaları için gerekli desteklerin verilebilmesi-nin zemini oluşturulmuştur.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyetinin temel niteliklerinden birisi olan sosyal devlet ilkesinin hayata geçiril-mesi ve yoksullukla etkili mücadele edebilmek için gelir dağılımının iyileştirilmesine yönelik poli-tikaların geliştirilmesi ve kamu harcamalarında ve politikalarında sosyal politika odaklı bir yaklaşı-mın benimsenmesi gerekmektedir.

Bunun yanı sıra merkezi düzeyde geliştirilen politikaların yerel düzeyde etkin ve yönetim anlayışına uygun bir biçimde uygulanması da büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşımın il ölçeğin-de hayata geçirilmesi amacıyla Sivas ilinde 2003-2006 yıllarında yapılan çalışmaların özünü il ge-nelinde sosyal politika ile ilgili kuruluşların hizmetlerini planlarken ve yürütürken sosyal politika odaklı bir anlayışı ve yönetim yaklaşımını benimsemesini sağlamak çabası olmuştur.

Bu amaçla katılımcı ve sosyal odaklı planlama süreci başlatılmış, planlamanın hayata geçiril-mesi için ciddi ve iyi işleyen izleme, değerlendirme mekanizmaları kurulmuş, ayrıca sosyal nitelikli kamu hizmetlerinde insana ulaşmayı sağlayabilen, karşılıklı işbirliğini geliştirmeye yönelik örgüt-lenmelerin oluşturulması sağlanmıştır.

Bu yaklaşım çerçevesinde özellikle kırsal yoksulluğun etkisinin azaltılması sağlanmış, ayrıca sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetleri etkinleştirilmiş, özürlüler, gençler, çocuklar gibi farklı kuruluşların sorumluluk alanına giren gruplara yönelik olarak geliştirilen ortak hedefler doğrultusunda kurumlararası işbirliği ile kapsamlı çalışmalar yapılmış, olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Açıklık anlayışı doğrultusunda bütün gelişmeler faaliyet ve izleme raporları halinde kamuoyuna durulmuştur

Bu süreçten elde edilen en önemli sonuçlar ise, kamu sektöründe ve toplumda insan odaklı kamu hizmeti anlayışının yerleşmesi, yerel düzeyde sosyal politika odaklı kamu hizmeti ve yöneti-şim anlayışının yaygınlaştırılması, açıklık, katılım ve hesap verebilirlik ilkelerinin hayata geçirilmesi olmuştur.

ÖNERİLER

1-Yoksullukla Etkin Mücadele İçin Gelir Dağılımı Eşitsizliği Giderilmelidir-Türkiye’de kırsal ve bölgesel düzeyde daha yoğun olarak görülen önemli bir yoksulluk problemi vardır. Bu problem son yıllarda yapılan reformlar ve aktarılan kaynaklarla bir ölçüde hafiflese de problemin temel kaynağı olan gelir dağılımı eşitsizliği ile ilgili kamusal politikalar geliştirilerek, yoksulluk problemi ile kalıcı olarak mücadele edilmelidir.

2-Yeni Kırsal ve Bölgesel Politikalar Geliştirilmelidir-Yoksulluğun kırsal ve bölgesel boyut-ları göz önüne alınarak kırsal ve bölgesel düzeyde yeni kamusal politikalar geliştirilmeli, kırsal ve bölgesel düzeyde ortaya çıkan kapasite problemi ve yönetim boşluğu giderilmelidir.

3-Merkezi ve Yerel Aktörler Arasında Görev Ve Yetki Paylaşımı Yeniden Yapılmalıdır- Sos-yal politika alanında faaliyet gösteren yerel ve merkezi aktörler arasında yeni bir örgütlenme ve iş-birliği ortamı oluşturulmalı, bunun için yerel yönetimler tarafından yerine getirilebilecek nitelikte olan sosyal hizmetler yerel yönetimlere kısmen veya tamamen devredilmelidir.

4-İl Ölçeğinde Kurumsal Kapasite Problemi Giderilmelidir-Yoksullukla mücadelenin en etkili ölçeği olan il ölçeğinde ciddi kurumsal kapasite problemi vardır. Bunun için yerel düzeyde temel kamu hizmetlerini sunmak üzere teşkilatlanan kuruluşların kapasite, kaynak ve örgütlenmeye ilişkin problemleri çözülmelidir.

5-İl Ölçeğinde Sosyal Politika Yönetişimi Güçlendirilmelidir; Ülkemizde il genelinde ve yerel düzeyde sosyal nitelikteki kamu harcamaların belirlenen hedeflere yönlendirilmesi ve sosyal politikaların geliştirilmesinde ilgili aktörler arasında iyi işleyen bir işbirliği ortamının yaratılması büyük önem taşımaktadır. Bunun için il genelinde stratejik planlama sürecinin ciddiye alınması ve gerek planlama gerekse uygulama aşamasında katılımcı mekanizmaların işletilmesi sağlanmalıdır.

6-Sosyal Hizmetlerde ve Yoksullukla Mücadelede Yeni Yöntemler Geliştirilmelidir; Sosyal hizmet ve yoksullukla mücadele esnek ve dinamik bir alandır. Bu alanda yerel çözümler her zaman için çok daha etkilidir. Bu yöntemler insanların içinde bulunduğu şartları iyileştirmeye veya tamamen ortadan kaldırmaya yönelik nitelikte olmalıdır. Bunun için yerel yöneticiler sorun teşhisini iyi yapmalı, insana ulaşabilecek çözümler geliştirerek hayata geçirebilmelidirler.

KAYNAKÇA

- Maddison, Angus, *The World Economy, A Millennial Perspective*, OECD Publishing, 2001, France
Maddison, Angus *Chinese Economic Performance in the Long Run*, OECD Publishing, 2008, France
Buğra, Ayşe Adar, Sinem *Türkiye'nin Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi*, Sosyal Politika Forumu, Sosyal Politikaları İzleme Birimi Nisan, 2007, İstanbul
DPT, IX. *Kalkınma Planı*, , 2007, Ankara
Toksöz,Fikret Yayına Hazırlayan, İyi Yönetişim El Kitabı, TESEV, 2008, İstanbul
Erdoğan, M. Mustafa, Yenigün, Ethem *Türkiye'de Sosyal Bütçe,Nasıl Yapılıyor?Nasıl İzlenir?*, TESEV Yayınları, Ekim, 2008, İstanbul,
GÜRSEL, Seyfettin Proje Yöneticisi, *Kamu Harcamalarının Bileşiminin Büyüme Ve Refah Etkileri*, Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, 2008, İstanbul
Sivas Valiliği, Sivas İl Ana Planı, 2006, Sivas
Sivas Valiliği, Sivas 2023 İl Gelişme Planı, 2006, Sivas
Sivas İl Özel İdaresi Performans Planı, 2006, Sivas
Sivas Eğitim Hizmetleri Eylem Planı, Sivas Valiliği, 2006, Sivas
Sivas Sağlık Hizmetleri Eylem Planı, Sivas Valiliği, 2006, Sivas
Sivas Gençlik Hizmetleri Eylem Planı, Sivas Valiliği, 2006, Sivas
Sivas Eğitim Hizmetleri Eylem Planı, Sivas Valiliği, 2006, Sivas
Sosyal Hizmetlerin Geliştirilmesi Eylem Planı, Sivas Valiliği, 2006, Sivas
Gözübüyük, Şeref *Yönetim Hukuku*,2000
The 2010 Perspectives on Global Development: Shifting Wealth, OECD Publishing, 2008, France
TÜİK, Yoksulluk Çalışması Sonuçları,www.tuik.gov.tr,

SOSYAL AĞ ve BAĞLAR VE YOKSULLUK: DÜNYA BANKASI'NIN YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME *

Araş. Gör. Dr. Hülya EŞKİ UĞUZ

Selçuk Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
hulyaeski@selcuk.edu.tr

Özet

Modernleşme teorisinin uzun yıllar Batı modernliğinin dışındaki dünyanın sorunu ve ekonomik gelişmenin önünde bir engel olarak gördüğü aile ve akrabalık bağları, etnik ya da dini kökene dayalı cemaat ilişkileri, geçimlik ve enformel ekonomiler yani kısacası “sosyal sermaye”, bu gün Dünya Bankası’nın yoksullukla mücadele programlarında kullanılan yeni bir strateji olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yeni stratejide, yoksulluğu azaltmak için aile üyeleri, komşular, yakın arkadaşlar arasındaki etnik bağlar ve cemaatler temelindeki sosyal ilişkilerin geliştirilmesi gerekli görülmekte ve bu ilişkiler dizisinin bir toplamını oluşturan “sosyal sermaye”nin geliştirilmesiyle yoksulluğun azaltılacağı varsayılmaktadır. Ancak Dünya Bankası’nın en basit biçimde “yoksul insanları birbirleri için bir sermaye olarak görme” şeklinde ifade edebileceğimiz yoksullukla mücadele stratejisi, pek çok açıdan tartışmalıdır. Mesela eğer sosyal sermaye denilen şey, ilişkilerin sermaye değeri olduğu savından hareket ediyorsa ve ilişkilerin miktarı ile kalitesi sahip olunan sosyal sermaye miktarını belirleyici bir güce sahipse, sosyal güçler eşitsizlikleri yeniden üretmeyecek midir? Yani yoksulların yoksun oldukları bir şeyin, yoksulluğu önlemesi nasıl beklenmektedir? Yine yoksulluğu azaltmayı yoksul toplulukların kendi dayanışma ve yardım ağlarına bırakan bu bakış açısı, sosyal devlet fonksiyonlarını özel alana kaydırmakta, bu stratejide yoksulların hayatta kalmaları için devletin alması gereken sosyal bir önlem bulunmamaktadır. Bu haliyle Dünya Bankası’nın sosyal ağ-bağlar etrafında şekillenen formülü, yoksulluğu önleme/mücadele etme yükünü devletten sivil topluma ve sivil toplum kuruluşlarına kaydırma adına kullanılan bir “yönetmel strateji” değil midir? Ya da geçmişte “tampon mekanizmalar” olarak adlandırılan enformel alan, şimdi neden bir sermaye olarak değerlendirilmektedir? Bu çalışma, bu ve benzeri sorular etrafında Dünya Bankası’nın yoksullukla mücadele stratejisinin geçerliliğini sorgulamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Dünya Bankası, Yoksulluk, Washington-Sonrası Konsensüsü, Sosyal Ağ-Bağlar, Sosyal Sermaye

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

Abstract

The relations like family and kinship ties, ethnic or religious connections and informal economies, in another word "social capital", which has considered as a problem outside the Western modernity by the theory of modernization; appears as a new strategy of World Bank's of struggle against poverty today. According to this new strategy, the social relations that are based on community relations between family members, neighbors and close friends needs to be improved. Moreover, it was assumed that by improving social capital that consist the above mentioned relations, poverty might be decreased. However, World Bank's strategy of struggle against poverty which can be put forth as "seeing poor people as a capital for each other" is controversial in many ways. For instance if the concept of social capital argues that the relationships have a capital value and the quantity and quality of the relations can also have a power to determine the quantity of the social capital possessed, do not social powers reconstruct the inequalities? In other words how a thing which the poor people deprived of, can be expected to prevent the poverty. Therefore this strategy does not let any social measures needs to be taken by the state for the survival of poor people. Is not this an "administrative strategy" of World Bank shaped around the social networks-ties utilized to transfer the mission of decreasing poverty from the state to civil society? Or why the informal area called "buffer mechanisms" in the past is evaluated as a capital today? The study aims to examine the validity of World Bank's strategy in the context of the above mentioned questions.

Key words: World Bank, Poverty, Post-Washington Consensus, Social Network-Ties, Social Capital.

GİRİŞ

Bu araştırmanın konusu Washington-Sonrası Konsensüsü üzerine Dünya Bankası'nın (DB) gündeminde öne çıkan ve o günden sonra da yoksulluk için belli başlı konulardan birisi olan sosyal ağ bağlarından oluşmaktadır. Aile üyeleri, akrabalar, komşular ve yakın arkadaşlar arasındaki güçlü ağ ve bağlara dikkat çekerken Dünya Bankası yoksulların kendilerini 'yoksun, güçsüz, yardıma muhtaç ve çaresiz' durumda hissettiklerinde 'kurtulma' adına yakın ağ bağlarına (kendi bakış açılarından 'bir nevi sosyal güvenlik çeşidi') işlerlik kazandırmalarını beklemektedir. Bununla beraber en basit şekilde 'yoksulu kendileri için bir sermaye görmek' olarak tanımlanabilecek olan Dünya Bankasının bu stratejisi pek çok açıdan tartışmaya açıktır. Örneğin, eğer sosyal sermaye denen şey ilişkilerin birer sermaye değeri olduğu iddiasından yola çıkıyorsa ve eğer ilişkinin kalitesi ve miktarının sosyal sermaye miktarını belirleme gücü varsa bu durumda sosyal güçler eşitsizlikler de doğurmaz mı? Başka bir deyişle yoksulun zaten yoksun olduğu bir şeyin yoksulluğu önlemesi nasıl beklenebilir? Bu bakış açısı devlet tarafından yoksulların kurtuluşları için alınması gerekli herhangi bir sosyal önlemi içermeyen bir strateji şeklinde kalarak yoksulluğun azaltılması işini yine yoksul toplulukların ellerine, kendi iç dayanışmalarına ve destek ağlarına bırakarak sosyal devlet işlevlerini özel alana doğru kaydırmaktadır. Başka bir ifadeyle, yoksullukla savaş stratejisi özel etki alanının genişlemesi bakımından buna ek olarak geleneksel toplumsal ilişkileri de kuvvetlendirerek sosyal etki alanının yeniden yapılanmasına doğru ilerlemektedir. Acaba sosyal ağlar ve bağlar etrafında şekillenen Dünya Bankası'nın bu formülü, yoksulluğu önleme/mücadele etme görevini devletten sivil topluma kaydırmak için geliştirilmiş "yönetmelik bir strateji" değil midir? Ya da geçmişte "tampon mekanizmalar" olarak adlandırılan gayri resmi alan, yoksullukla savaş stratejisi olarak Dünya Bankasının gündemine nasıl gelmiştir? Bu çalışma, bu ve benzeri türden soruları çıkış noktası kabul ederek sosyal ağların ve bağların Dünya Bankasının öne sürdüğü kadarıyla yoksullukla savaşmak konusunda uygun yollar olup olmadığını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

1. Dünya Bankası ve Yoksulluk: Sosyal Ağ ve Bağların Yoksullukla Mücadelenin bir Aracı Haline Gelmesinin Kısa bir Tarihçesi

Nüfuslarının büyük çoğunluğunun yoksulluk sınırı altında bulunduğu ülkelere kaynak, teknik destek ve politik rehberlik sağlayan bir kurum olarak Dünya Bankasının 'yoksulluk' problemini zamanında ele alışı, 'kalkınmaya' için olan yaklaşımı çerçevesinde değişikliğe uğrar ve bu anlamda 'dönemselliği' oluşturur. Bebbington ve diğerlerinin (2004:39-40) ortaya koydukları gibi 60'lı yıllarda Dünya Bankası tarafından *kalkınma, mühendislik ve altyapı olarak algılanmıştı*, ve gelişmekte olan ülkelerde barajlar, yollar, elektrik ve telefon gibi alanlardaki belli başlı yatırımlar sanayileşme süreçlerinin hızlandırılmasının yarı sıra yoksulluğu azaltmak konusunda da en iyi metotlar olarak lanse edilmişlerdi. 70'li yıllara gelindiğinde Dünya Bankası tarafından *kalkınma bir yoksulluk sorunu olarak algılanmaya* başlamıştı. Bu dönemde, 'yoksulluk' Dünya Bankasının gündemine 'yetersiz

kırsal gelişmişlik' olarak takdim edildiğinde doğrudan doğruya 'yoksullukla' ilişkilendirilerek yoksulluğun üstesinden gelmek için çözüm 'kırsal kalkınma için büyük yatırımlar yapılması' olarak formüle edilmişti. Yapısal adaptasyon dönemi olarak adlandırılan ve gelişmekte olan ülkelerin artan borçlarının ve sürekli azalan döviz kazançlarının yanı sıra büyük makro ekonomik zorluklarla karşılaştığı 80'li yıllar boyunca durum tamamıyla değişik bir hal almaya başladı ve *Dünya Bankası tarafından kalkınma bir politik reform olarak algılanma eğilimindeydi*. Dünya Bankasının ilgisinin büyük ölçüde yoksullukla savaştan makro-ekonomik dengelerin sağlanmasına doğru kaydığı bu yapısal adaptasyon dönemi boyunca piyasanın görevinin desteklenmesi ve kamunun ekonomik ağırlığının azaltılması gibi yeni liberal Ekonomik reform programları dünya bankası tarafından etkin bir biçimde desteklenmeye başlamıştı (Uzun, 2003: 159; Bebbington ve diğerleri, 2004: 39-40).

80'li yılların yapısal adaptasyon dönemini izleyen 90'lı yıllar, Dünya Bankası'nın gündeminde 'kalkınmanın' yeniden 'yoksullukla' ilişkilendirildiği yeni bir dönem demekti ancak yoksulluğun hem nedenleri hem de etkileri çok boyutlu olarak ele alınmıştı. Uluslararası ekonomik koşulların yoksulluğu Dünya Bankasının gündemine taşınmaya zorladığı bu dönem boyunca ana vurgusu 'emek yoğun büyüme', 'insan sermayesi yatırımları' 'hem bireyler hem de hane halkları için güvenlik ağlarının kurulması' olan bir Dünya Kalkınma Raporu¹ (Dünya Kalkınma Raporu 1990) yayınlanmıştır. Ana politik beyanı geliştirmekte ülkelerde yoksulluğun azaltılması olan 1990 yılındaki bu rapor aracılığıyla Dünya Bankası meseleye 'ekonomi dışı boyutlarıyla' fazlasıyla eğildiği halde, bizim bakış açımıza *Dünya Kalkınma Raporu 2000/01: Yoksullukla Savaş* olarak adlandırılan Dünya Bankası raporunun aracılığıyla başlatılan bu dönem Dünya bankasının yoksulluğu ele alışında öne çıkan belli başlı bir değişiklik olarak değerlendirilebilir. 60 tane ülkeden 60.000'i aşkın kişinin tecrübelerini içeren '*Yoksulların Sesleri Araştırmasına*' dayanan bu raporda, Dünya Bankası 'yoksulları' 'yoksulluk uzmanları' olarak kabul etmiş ve yoksulların bakış açılarından yoksulluk istatistiklerinin gerisindeki insan tecrübelerini açığa çıkartmıştır. Bahsedilen bu çalışmaya göre, 'yoksulu' 'ihtiyaçlarından bahsettikleri kanallardan' veya 'sorunlarına çözüm olacak yöntemlerden' veya 'uğraşlarını gerçekleştirecekleri önemli kaynaklardan' yoksun olarak düşünmenin üzerine, yoksulluğu *açığa* indirgememek ancak *zayıflık* ve *suskunlukla* diğer bir deyişle *toplumdan dışlanma* ile ilişkilendirmek gerekir (Özügürlü, 2006b, 60; Soyak, 2004: 42-43). Yoksullar işverenlerle, pazarlarla, devlet kuruluşlarıyla ve sivil toplum kuruluşlarıyla ilişkilerini tanımlarken bir sınırlamayla karşı karşıya gelirler. Kamu görevlileri yolsuzluğa bulaşmışlarsa, yerel ihtiyaçlar karşısında duyarsızlarsa ve sorumluluktan da muafırlarsa, bu yoksulların yani güçsüz ve suskunlaştırılmış insanların yaşam koşulları daha da kötüleşebilir. Dolayısıyla Dünya Bankasının yeni yoksullukla mücadele stratejisinde en önemli rol *yönetişim* ve *kurumsallık* faktörlerine verilmiştir ve aşağıdaki üç temel hareket yarıçapı da desteklenmiştir (Soyak, 2004: 42-43; Uzun, 2003: 164-165; Dedeoğlu, 2004; Callisto, 2000):

(i) *Fırsat*: Dünya Bankasının bu çalışmasında yer alan yoksulların büyük çoğunluğu maddi fırsatların (iş, krediler, yollar, elektrik alt yapısı, kendi ürünleri için yerel pazarların, okulların, temiz suyun, sağlığın v.b) önemine işaret etmişlerdir. Bu bağlamda Dünya Bankası yoksulların mevcut kaynaklara ulaşımını ve mevcut fırsatların artırılmasını, yoksullukla mücadele için belli başlı strateji olarak ortaya koymaktadır.

(ii) *Güçlendirme*: Dünya Bankasına göre devlete ait ve sosyal kuruluşların fonksiyonlarını geliştirmeye yönelik atılması gerekli adımlar büyüme ve sosyal hareketliliğin önündeki kısıtlamaları azaltarak hem büyümeye hem de eşitliğe katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla yoksullukla savaşta yoksulun ihtiyaçlarını karşılamak için kurumsal olarak harekete geçmek, onların güçlerini arttırmak, cinsiyet ve etnik kimlikler üzerindeki ayırımları en aza indirmek kısacası yoksulu güçlendirmek, kaçınılmaz gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

(iii) *Güvenlik*: Yoksullukla savaşta yoksulu güven altına almak için mevcut risklere karşı değişik güvenlik mekanizmaları geliştirmek diğer önemli bir politikadır. Bu bağlamda, Dünya Bankası sağlık kampanyaları düzenleyerek hastalık risklerinin, baraj inşa ederek sel risklerinin, sabit makro ekonomik ve finansal politikalar ortaya koyarak ekonomik kriz risklerinin azaltılmasını önermektedir.

Özügürlü (2006b, 60) ve Bebbington ve diğerleri (2004: 52) tarafından belirtildiği gibi bu üç strateji yardımıyla 'sürdürülebilir yaşam/kalkınma', 'güçlendirme', 'katılım', 'yönetişim' gibi kavram-

¹ 1978 yılındaki ilk yayımından beri bu rapor içinde çok değişik konular tartışla gelmiştir. Dünya Bankası her on yıllık raporunun yoksulluk konusunu içermesi konusunda karar almıştır. Dolayısıyla, 1990 ve 2000 yıllarında Dünyada Kalkınma Raporu yoksulluğa ayrılmıştır

larla beraber 'sosyal sermaye' kavramıyla hem yoksulluğu azaltma politikalarının metodolojik prensibini uluslararası düzeyde anlamda hem de etkin sosyo-politik yöntemler anlamında genelleştirilmiştir. Hart'a göre (2001: Yavuz tarafından 654'ten alıntılanmıştır, 2010: 34) yoksulluğu daha geniş bir kapsama alma ve Dünya Bankasının diğer ilgili kavramların yanı sıra sosyal sermaye kavramını ortaya koymasının ardında böylece soruna daha disiplinler arası bir çerçeve içerisinde çözüm bulma niyeti vardır. Bununla Beraber, Hart'ın bakış açısındaki iddiada bir parça doğruluk payı bulunsun da bizim bakış açımızdan, yeni liberal gündemin ve Washington Sonrası Uzlaşmanın altında yatan daha kritik sebepler cinsinden değerlendirmeye alınmalıdır.

Henüz yoksulluk önleyici stratejiler, Dünya Bankasının 2000/01 numaralı raporunda öngörülen 'devlet müdahalesi' üzerine ilave edilmiş vurgusuyla beraber yeni liberal politikalardan ayrılmayı gerektirmeden kritik bir farklılaşmaya işaret ederler. Yönetim merkezlerinin hepsi de Washington'da bulunan Dünya Bankası, IMF ve Amerikan Yönetimiyle aralarındaki koalisyonu temsil etmek için 80'lerden beri yeni liberalizm Washington Uzlaşmasıyla tanımlanmaya gelmiştir. Bununla beraber, Dünya Bankasının 2000/01 numaralı raporunda Washington Uzlaşmasının aksine kendi hallerine bırakıldıklarında piyasaların düzgün ve akılcı işleyeceklerini var sayan ve 'liberalleşme' ile 'özelleşmeyi' doğru politikalar olarak ön görmüş ve devletin aksayan tarafları yüzünden piyasalarda oluşacak olan aksaklıkların ondan sonra devletlerin kendi milli ekonomilerine müdahalelerini (Dış ticarete ve sermaye dolaşımı serbestisine herhangi bir şekilde müdahale etmeden) yasallaştırmaları olduğunu varsaymıştır. Washington Uzlaşısında 'piyasa ve devlet çelişkisi' olarak inşa edilen böylelikle devlet ve piyasanın birbirinin ikameleri olduklarını varsayan ilişkileri Washington Uzlaşısı Sonrasındaki dengeli bir ilişkiye çevrilmiştir. Faktör kapsamalarının piyasa arızalarına sebep olmasıyla Washington Uzlaşısı Sonrasında ortaya konan piyasa arızaları piyasa dışı kuruluşlarca düzeltilmesi gerekli sorunlar olarak daha da genişlemiştir. Sonuç olarak, Washington Sonrası Uzlaşma bağlamında daha önce uygulanmış 'sosyal unsurları' ve 'sosyal sermaye' başlığı altındaki politik çözümleri analizine eklerken Dünya Bankası bu sırada 'politik unsurları' yönetişimin temel konularına indirger. Washington Uzlaşısının yapısal uyum programlarının yoğunluğu burada Pazar işlemleri için sosyal bir yeniden yapılanma için Washington Uzlaşısı Sonrası ile yer değiştirmiştir (Yavuz, 2010: 39; Özügür, 2006b, 56; Bebbington ve diğerleri., 2004: 36; Fine, 1999: 4; Fine 2001: 10; Öniş & Şenses: 2007; Şen, 2005: 335).

2. Sosyal Ağlar – Bağlar Yoksullukla Mücadele için Uygun Birer Araç mıdır?

Oldukça geniş bir kapsamı ve anlamı belirsiz içeriğiyle, sosyal sermaye kavramı bireylerin kendi özel yaşama çevrelerinde Dünya Bankası tarafından lanse edildiği üzere dayanışma ve destek ağları – bağları için bir referans olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda Özügür (2006a: 195) tarafından ortaya koyulduğu gibi; köylerden gönderilen kışlık zahireler, komşunun bisikleti; hemşerilerine iş bulmada yardımcı olan memleketliler, para ödünç alınan arkadaşlar veya akrabalar; parasız sahip olunan kadınların el emekleri evde yaptıkları el örgüsü kazaklar; mikro-finance süreçleri için tavsiyeler; okul aile birliklerine; sendikalara veya hayvan sever derneklerine üye olmak; Türkiye'de mahalle maçlarına veya Amerika'da bowling turnuvalarına katılmak sosyal sermaye konularındandır. Sonuç olarak, sosyal sermaye güven, dayanışma ve bazen de güce dayalı olarak insanlar arası ilişkilerin kurumsallaşmış şekillerine işaret eder. Olduğu şekliyle sosyal sermaye bireyleri de aşarak ve 'maddi servet' olarak bir sermaye tanımının dışına taşarak sosyal ilişkiler çevresine aittir. Sermaye olarak bahsedilmesinin dayanma noktası bireylerin üyeliklerine ait sosyal ağlarını kendi ilgilerini gerçekleştirmek için birer kaynak olarak kullanıyor olmalarıdır. İlgi bundan sonra bireyin kendisinden değil ancak diğerleriyle tecrübe edilen sosyal ilişkilerden türemektedir.

Sosyal sermaye kavramının Dünya Bankası tarafından dayanışma ve bireylerin kendi özel yaşamlarındaki destek ağları ve bağları ile dengelenmesinden sonra, yoksulluğu azaltmak için aile üyeleri, komşular, yakın arkadaşlar ve bunun gibi geleneksel komüniter ilişkiler arasındaki ahlaki bağların geliştirilmesi gereklidir ve bu bir dizi sosyal ilişkinin toplamını oluşturan 'sosyal sermaye'nin geliştirilmesiyle yoksulluğun azaldığı kabul edilir. Başka bir deyişle, Dünya Bankası yoksullukla 'zayıflık' ve 'dışlanma' arasında ilişki kurarak dolayısıyla aile üyeleri, komşular ve yakın arkadaşlar arasındaki güçlü bağlara dayanan bağlayıcı sosyal sermayeyi önemli bir sosyal tutkal olarak ve korunmasızlığı ve savunmasızlığı azaltıcı bir mekanizma olarak ortaya koymaktadır. Bu bakımdan yoksulun, 'yoksunluk, zayıflık, korunmasızlık, çaresizlikle' yüz yüze kalma durumların-

da bir bakıma kurtuluş adına kendilerince 'sosyal güvenlik fonu' olarak görülen yakın ağlarına ve bağlarına – kendi ailelerine, akrabalarına, komşularına başvurması beklenir (Cleaver, 2005: 893).

Dünya Bankasının düşüncesine karşın 'yoksulun yoksulluktan kurtuluşlarına kullanılabilecek varlıklarının sayısının artırılması başka bir deyişle dayanışma toplumu olmanın avantajlarını yoksulun tek varlığı olan iş gücüne eklemek (Tekeli, 2010) yoksulu yoksulluktan kurtarabilir, sosyal ağların ve bağların bütünüyle pozitif dışsallıklar yarattıkları iddia edilemez. Sıkı sosyal ağlardan ve bağlardan türeyen ilişkilerin yoksul hane halklarında hem maddi hem de moral destek anlamlarında daha belirgin olduğu halde bu ağlar ve bağlar bununla beraber aynı anda korunmasız ve kısıtlayıcı olabilir (Cleaver, 2005: 898). Diğer bir deyişle, bahsedilen ağlar ve bağlar yalnızca işbirliği ve uyum yaratmayabilir ayrıca ilgili aktörlerin bu ağlar dışındaki kaynaklara erişimlerini kısıtlayan mekanizmalara da dönüşebilirler (Granovetter, 1973). Bunun yanı sıra, kendilerine bağımlı aktörleri ortak yapı içerisindeki kuvvetli ilişkilerle ortak kararlardan caymalarını engelleyerek onları grubun normlarına uymalarını zorlayan bu dayanışmacı bağlar yalnızca bireysel özgürlükleri kısıtlamakla kalmaz bunun yanında ayrıca bireyleri oradaki grubun içinde asilime etme tehlikesi de taşırlar. Benzerlikler üzerinde işleyen böyle bir ağ içerisinde yeni bilgileri ortaya koymak zorlaşmaya başlarken güçlü bağlar zaman içerisinde yeniliklere kapalı olmanın sebebi olmaya başlayabilir, başka bir deyişle, birleştirici bağlar aynı zamanda kör edici bağlar şeklini alabilirler (Cohen & Prusak, 2001: 34; Portes, 1998: 17; Narayan, 1999: 8; Woolcock, 2001, s. 12; Adler & Kwon, 2002: 30; Öztaş, 2007: 89).

Bir yandan da, sosyal sermayenin tam tersine sıkı ağların ve bağlardan türeyen öylece zayıf ve daha az yoğun ancak daha çeşitli ve daha kesitsel olan *köprü kuran sosyal sermayenin*, değişik etnik gruplardan arkadaşlıktan, tanışıklıktan, arkadaşların arkadaşlarıyla arkadaşlıktan elde edilen iş birliğinin başarı elde etme ve başarılı olma noktasında daha fazla öneme sahip olabileceği iddia edilebilir. İnsanları daha uzak tanıdıklarına bağlarken kendilerinkinden daha değişik bir devreyle hareket ederler ancak daha zayıf daha az yoğun ama daha da çeşitli ve daha kesitsel sosyal bağlar aynı sosyal kökten gelmeyi veya ağın bir parçası olma kriteri olarak benzer sosyal durumda olmayı ortadan kaldırarak belirli bir sosyal kimlikten başkası köprü kuran sosyal sermaye içinde paylaşırlar. Bu ağ yapısında, değişik çevrelerden gelen oyuncular kendi başlarına gerçekleştiremeyeceklerini düşündükleri şeyleri gerçekleştirmek amacıyla ve bu ağlarda ortak eylemler gerçekleştirmek üzere, daha önce karşılıklı hiç bir ilişkilerinin olmadığı bu ağlara giriş yaparlar (Akdoğan, 2006: 170; Szreter, 2002: 576; Field, 2006: 92; Healy, 2002: 3; Eyal, 2008: 101). Zorlayıcılığın veya diğer sosyal yapının diğer üyelerinden adapte olma yönünde bir baskının olmadığı, bu ağ yapısı içerisindeki bağlar güçlü olanlara karşın dayanışmayı ve homojenliği arttırarak bireylere daha fazla kaynağa ve bilgiye erişimi ve onunla da yaratıcılığı gerçekleştirmeyi de sağlarlar. Diğer bir deyişle ağların farklılaşma düzeyindeki artış yalnızca daha fazla kaynaklara ulaşım sağlamak için değil ancak aynı zamanda ondan elde edilecek zenginliğinde artırılması içindir (Ferlander, 2007: 118).

Dünya Bankasının sosyal ağlar ve bağları yoksullukla mücadele aracı olarak görmesine itirazlar bu noktadan çıkmaktadır. Sosyal ağlara – bağlara erişim bireylerin veya grupların konumlarına bağımlıdır ve göreceli olarak sosyal sermayenin dağılımı diğer sermaye formlarının dağılımında da olduğu gibi, varlıkların lehlerine bir durum sunmaktadır (Edwards & Foley, 1997: 677; Groottaert, 1999: 7). Diğer bir deyişle göreceli olarak daha yüksek ekonomik ve kültürel sermayeye sahip olanların daha büyük sosyal sermayeleri vardır. Bu demektir ki, varlıkları genellikle daha fazla bağlantısı sahip olma eğilimi göstermektedirler ve bu bağlantılar vasıtasıyla insanlarla yine daha iyi bağlantılarla gruplaşma eğilimindedirler. Daha yüksek düzeyde farklılaşmaya sahip bağlantıları olanlar kendi çıkarları doğrultusunda bunları kullanmaya çalışırlar ve bu daha fazla eşitsizlik doğurur. Ağlara doğru ulaşım ile ilgili eşitsizliklere ilaveten insanlar eşitsizlik eğilimlerini gelecek nesiller boyu taşıyarak iletişim ağı kurma yeteneklerini çocuklarına miras bırakırlar. Eşitsizliği arttıran diğer bir konu ise daha az güçlü olanların sosyal sermayelerini kısıtlama veya altını oyma gücüne sahip olan grupların var olma ihtimalleridir. Sonuç olarak sosyal sermayeyi kendi doğası gereği hem eşitsizce dağılmış bir mal hem de daha fazla eşitsizliği destekleyen bir mekanizma olarak algılayabilmek de mümkündür (Field, 2006: 106). Diğer bir deyişle, sosyal sermayenin kendisi Dünya Bankasının yoksullukla savaşındaki yeni stratejisi olarak eşitsizlikleri çoğaltır böylelikle yoksulun zaten yoksun olduğu bir şeyin – daha zayıf ve daha az yoğun ancak daha çeşitli ve kesitsel sosyal ağ ve bağların yoksulluğu yok etmesi beklenmektedir (Das, 2004:Uğuz tarafından 27'den alıntı-

lanmıştır, 2009). Dolayısıyla Özügurlu tarafından (2006b:204) belirtildiği gibi, oysa “yoksulluk gibi nesnelliklerin bireyin yaşadıklarının özelliklerinden ortaya çıktığı” düşüncesi baskın olmaktadır. Bu tam olarak sosyal sermayenin yoksulun kendi yoksulluğu hakkında düşünmesini beklediği şeydir: suçu aile bağlarına ve kendi sosyal ağlarının durumlarına atmak. Bundan sonra yoksullar arasında görülen, hedef koşullar değil ancak *kişiselleşmiş yoksul hayatlardır*.

Yoksul hayatlar kişiselleşirse, yoksulun kurtulması için devletin alması gerekli bir sosyal önlem de kalmayacaktır. Yoksulluğun azaltılmasını yoksul toplulukların dayanışma ve destek ağlarına bırakan bir bakış açısında, sosyal devlet kendi fonksiyonlarını özel alana kaydırır, bu arada yoksullukla savaşın kendisi de sosyal alanın yeniden yapılandırılmasına doğru kayar. Bu yeniden yapılandırmanın ana doğrultusu özel alanın genişlemesi ve geleneksel komüniter ilişkilerin güçlendirilmesidir. Strateji geleneksel komüniter ilişkileri yeniden hayata döndürmeyi, Sivil Toplum Kuruluşları, dini kuruluşlar v.b. gibi dışarıdan desteklerle komüniter yaşam şekillerini canlandırmayı ve bu toplulukların içindeki hiyerarşik ilişkileri desteklemeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Geleneksel komüniter ilişkiler her ne kadar sosyal güvenlik ve dayanışma gibi amaçlar için kurulmamış olsalar da bu türden ağların kurulmasındaki temel amaç geleneksel güç yapılarını muhafaza etmektir. Bu yeni politikaya göre, hayatta kalmaları için yoksul bireylerin bu hiyerarşik yapılara bağlılıklarını geliştirmelerinden başka çıkar yolları da yoktur (Özdek, 2006).

SONUÇ

Washington-Sonrası Konsensüsü üzerine, yoksullukla mücadele aracı olarak Dünya Bankası'nın gündemine gelen sosyal ağların ve bağların güçleri, oldukça ihtilaflı bir konudur. Bu arada, çoğunlukla aile ve komşuluk ilişkilerinden türeyen yoksulun sosyal sermayesi günlük ‘güvenlik ağı’ olarak işlev görmektedir iken, varlıklıların sosyal sermayesi ise kendi çıkarlarını daha da ileriye götürmelerini sağlar. Başka bir deyişle, yoksulların sosyal ağları ve bağları yalnızca bir kurtuluş stratejisi olarak iş görür ve kısıp kaldıkları kısır döngüyü kırmamanın, yani başarılı olmanın kilometre taşlarında faydası yoktur. Ancak ilave kaynaklara erişim sağlamak için, yoksullar kapalı ilişki ağlarının ötesine geçmelidirler. Mevcut durumda, Dünya Bankasının yoksullukla mücadelesinde yeni bir stratejisi olarak ortaya konulmasına rağmen, sosyal sermayenin kendisi eşitsizlikleri beraberinde getirmektedir. Bizim bakış açımızdan Dünya Bankası sosyal sermaye kavramı aracılığıyla zayıf, susturulmuş, kamu alanında temsiliyet zorluğu çeken yoksulun radikal gruplara dönüşmesini önleyerek ve böylelikle yapısal düzenleme politikalarının devamlılığını sağlayarak yoksulu sistemin içine çekmek istemektedir. Bu bağlamda politika karşıtı araçlar olarak değerlendirilen sosyal ağlar ve bağlar Dünya Bankası tarafından lanse edildiği gibi yoksullukla mücadele yöntemlerinden uzak durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adler, Paul S. ve Seok-Woo Kwon (2002), “Sosyal Sermaye: Yeni bir Kavramdan Beklenenler”, *Yönetim Akademisi Dergisi*, 27(1), ss. 17-40.
- Akdoğan, A. Argun (2002), “Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü”, *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Ed.) Yasemin Özdek, TODAİE, Ankara, 71-85.
- Akdoğan, A. Argun (2006), “Siyasal Kültür ve Sosyal Sermayenin Karşılaştırılması: Türkiye İçin Bazı Çıkarımlar”, *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, (12), ss. 162-187.
- Bebbington, Anthony vd. (2004), ‘Sosyal Sermayeyi Araştırma, Dünya Bankasındaki fikir çatışmaları *Kalkınma Araştırmaları*, 40(5), 33-64.
- Callisto, Madavo (2000), “Topluluk tarafından Sürüklenen Kalkınma: Güçlendirme ile Yoksulluğun Azaltılmasının Bakış Açısı”, info.worldbank.org/etools/docs/library/.../CDD_Africa_vision_Final.doc
- Cattell, Vicky (2001), “Yoksul İnsanlar, Yoksul yerler ve Bozuk Sağlık: Sosyal Ağların ve Sosyal Sermayenin rollerine aracılık etmek”, *Sosyal Bilimler & Tıp*, 52, 1501-1516
- Cleaver, Frances (2005), “Sosyal Sermayenin Eşitsizliği ve Kronik Yoksulluğun tekrar üretilmesi”, *Dünyada Kalkınma*, Cilt 33, No. 6, 893-906,
- Cohen, Don ve Laurence Prusak (2001), *Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi*, Çev. Ahmet Kardam, MESS Yayınları, İstanbul.
- Dedeoğlu, Saniye (2004), “Dünya Bankası Dünya Yoksullarına Karşı”, *Siyasi Gazete*, Nisan-Mayıs 2004.
- Edwards, Bob ve Micheal Foley (1997), “Sosyal Sermaye ve Hoşnutsuzluğumuzun Ekonomik Politikası”, *Amerikan Davranış Bilimcisi*, 40(5), ss. 669-678.
- Eyal, Ori (2008), “Ebeveynler Okula başlamaya karar verdiğinde – Eğitimsel Girişimcilikte Bir Sosyal Sermaye Perspektifi”, *Eğitim Yönetimi Bülteni*, 46(1), ss. 99-118.

- Ferlander, Sara (2007), "Sağlık için Sosyal Sermayenin Değişik Formlarının önemi", *Acta Sociologica*, 50(2), ss. 115-128.
- Field, John (2006), **Sosyal Sermaye**, Çev. Bahar Bilgen ve Bayram Şen, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Fine, Ben (1999), "Kalkınmaya yönelik Devlet yapısı Öldü – Çok Yaşasın Sosyal Sermaye?", *Gelişim ve Değişim*, Cilt 30, 1-19.
- Fine, Ben (2001), "Ne Washington Ne de Washington Sonrası Uzlaş", in *21. yüz yıldaki Kalkınma Politikasında: Washington Sonrası Uzlaşısının Ötesinde* (Ed.) B. Fine, Florence, Routledge, 1-27.
- Granovetter, Mark S. (1973), "Zayıf Bağların Gücü", *American Sosyoloji Bülteni*, (78)6, ss. 1360-1380.
- Grootaert, Christiaan (1999), *Endonezya'da Sosyal Sermaye, Hane Halkı Refahı ve Yoksulluk*, Politik Araştırmalar Çalışma Makalesi, Dünya Bankası, Sosyal Kalkınma Dairesi.
- Healy, Tom (2002), "Uluslararası Düzeyde Sosyal Sermaye Ölçümü", **Sosyal Sermaye: Uluslararası Ölçümün Zorluğu-Makale 2**, Ulusal İstatistik&OECD, Londra.
- Narayan, Deepa (1999), **Bağlar ve Köprüler: Sosyal Sermaye ve Yoksulluk**, Yoksulluk Grubu, PREM Dünya Bankası, Washington D. C.
- Portes, Alejandro (1998), "Sosyal Sermaye: Kökleri ve Modern Sosyolojideki Uygulamaları", **Yıllık Sosyoloji Dergisi**, 24, ss. 1-24.
- Öniş, Ziya ve Fikret Şenses (2007), "Küresel Dinamikler, Ülkeçi Koalisyonlar ve Reaktif Devlet: Türkiye'nin Savaş Sonrası Kalkınmasında Önemli Politika Dönüşümleri", http://www.metu.edu.tr/~fsenses/files/kuresel_dinamikler.pdf
- Öztaş, Nail (2007), "Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuram(lar)ı", **Amme İdaresi Dergisi**, 40(3), ss. 79-98.
- Özdek, Yasemin (2006), "Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacında İnsan Hakları", <http://www.toplumsal hukuk.net/>, (15.03.2006).
- Özügürlü, Aynur (2006a), "Sosyal Sermaye: Kamunun Trajedisi ya da Emeğin Sömürgeleştirilmesinde Yeni Bir Eşik", *Akdeniz İİBF Dergisi*, (12), 188-213.
- Özügürlü, Aynur (2006b), "Yoksulluk Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış", *Mülkiye Dergisi*, C: XXX, S:250, 53-66.
- Soyak, Alkan (2004), "Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilim ve Ütopya Dergisi*, S: 125, Kasım, 36-45.
- Şen, Ali (2005), "İktisadi Kalkınmada Devlet-Piyasa Nispi Rollerine İlişkin Tartışmalara "Washington-Sonrası Konsensüs" Son Noktayı Koydu Mu?", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 325-341.
- Şenses, Fikret (2004), *Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi?*, **Ekonomik Araştırmalar Merkezi-ERC Ekonomide Çalışma Makalesi 04/09**, Middle East Technical University, Ankara.
- Tekeli, İlhan (2010), "Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine", [www.blogcu.com/etiket/zygmunt+bauman,\(05.06.2010\)](http://www.blogcu.com/etiket/zygmunt+bauman,(05.06.2010)).
- Uğuz Eşki, Hülya (2009), *Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım Sosyal Sermaye*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Uzun, Ayşe Meral (2003), "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası" *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (4)2, 155-172.
- Woolcok, Michael (2001), "Sosyal ve Ekonomik sonuçları anlamakta Sosyal Sermayenin Yeri", *ISUMA*, Spring, Princeton, ss. 11-17.
- Yavuz, Gülin (2010), "Washington Konsensüsü'nden Washington-Sonrası Konsensüsü'ne: Kalkınma Gündeminin Biçimlenişinde "Yeni Kurumcu İktisat" Etkisi", *Ekonomik Yaklaşım*, 18(64), 23-44, yaylasim.iibf.gazi.edu.tr/ciltler/18/64/2.pdf, (05.06.2010).

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE YOKSULLUK

Yrd. Doç. Dr. İnan KESER

Dicle Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Diyarbakır,
inankeser@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Erol BULUT

Dicle Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Diyarbakır,
e_bulut10@hotmail.com

Özet

Bu makalede günümüzün ve geleceğimizin en önemli problemlerinden biri olan çevre kirliliği ve iklimsel değişim sonucunda artan sosyal problemler ele alınmaktadır. Bu amaçla geçmiş ve günümüz toplumlarından örneklerle yer verilerek, doğanın tahribinin nedenleri ve etkileri irdelenmektedir. Böylece günümüz dünyasının en önemli problemlerinden biri olan iklim değişikliği sorununa dikkat çekilerek, sorunun nedenleri ve sonuçları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Doğa Tahribatı, Yoksulluk.

Abstract

This article is discussed environmental pollution that one of the most important problems of today and future and increasing social problems as a result of climatic change. For this purpose, by giving examples of past and present-day communities, destruction of nature is concerned with the causes and effects. Thus, today's world, drawing attention to the problem of climate change is one of the most important problems, causes and consequences of the problem are discussed.

Keywords: Climate Change, Nature Destruction, Poverty.

1.Giriş

21. yüzyılın gündeminde yer alan problemlerin gelecekte de önemli birer sorun olarak varlıklarını sürdüreceği çoğunlukla kabul edilmesine rağmen bu sorunlarla bağlantılı olan ve insan yaşamını doğrudan tehdit eden iklim değişikliği ve doğanın tahribi sorunu büyük ölçüde ihmal edilmektedir. Oysa genel olarak çevre sorunları olarak adlandırılabilir bu sorunların yaratmış olduğu krizin, insan yaşamını şimdiden olumsuz yönde etkilediği ve gelecekte daha fazla etkileyeceği gözlemlenmektedir.

Çevre sorunlarına ilişkin gerek medyada gerekse akademik çevrelerde yürütülen tartışmalar günümüzde iki temel fikirden hareketle biçimlenmektedir. Bu fikirlerden birincisine göre, çevre sorunları ve buna bağlı olarak küresel ısınma dünyaya yönelik en büyük tehdittir. Bu fikrin savunucuları (Kutting, 2004, Habib, 2010), çevre sorunlarına acilen çözüm üretilmez ise tüm canlı popülasyonun ciddi bir tehlike altına gireceğini ileri sürmekte ve sorunun en önemli sorumlusu olarak da kapitalist sisteme ve onun yarattığı tüketim toplumuna işaret etmekte ancak, çevre sorunlarına ilişkin hakim fikirlerden ikincisinin savunucuları (Taner, 2009) dünyaya yönelik en büyük tehdidin çevre sorunları ve küresel ısınma olduğu tezinin çok abartıldığını öne sürmektedir. Bu fikri savunanlara göre, Dünya tarihi boyunca iklim değişimleri doğal süreçler sonucunda birçok defa yaşanmış ve canlı yaşamı bu iklim değişimlerine rağmen günümüze kadar devam etmiştir; ayrıca, kapitalist sistemin 'çevreciler' tarafından çevre sorunlarından sorumlu tutulması da oldukça basit bir yaklaşımdır. Oysa, dünya tarihi açık nedeni insan kaynaklı iklim değişikliği olan birçok sosyal çöküş örneği barındırmaktadır. Bu örneklerden ilk olarak ele alınabilecek olan Paskalya Adasıdır.

2.Doğa Tahribatı Nedenli Toplumsal Çöküş

Şili kıyılarına yaklaşık 3.200 km uzaklıkta bulunan küçük bir ada olan Paskalya Adası Avrupalılar tarafından ilk kez 1722 yılında Jacop Roggeven tarafından keşfedildiğinde ada nüfusu yaklaşık 2.000 kişidir. 1850'li yılların ortasına kadar bir dış müdahalenin gerçekleşmediği ada, 1859-1861 yılları arasında Perulu köle tacirleri tarafından bir köle kaynağı haline dönüştürülmüş ve bu dönemde ada halkının önemli bir kısmı köle olarak adadan uzaklaştırılmıştır. Hem köle ticareti hem de adaya gelenlerin beraberlerinde getirdikleri çiçek hastalığı nedeniyle 1877 yılında ada nüfusu 111 kişiye kadar inmiştir (Brander ve Taylor, 1998: 121).

1722 yılında keşfedildiğinde oldukça az ve çok fakir bir nüfusa sahip olan adada halk ihtiyaçlarını tatlı patates, taro, muz ve şeker kamışı ile tek evcil hayvan olan tavuk yetiştirerek sağlamlasına (Diamond, 2006: 113) rağmen adada görkemli taş insan heykelleri bulunmuştur. Volkanik taşların oyulması ile yapılmış Moai adı verilen en büyüğü 80 ton ağırlığındaki¹ bu insan heykelleri adanın çeşitli bölgelerindeki geniş platformlar üzerine yerleştirilmiştir. Adada yaşayanların bu tür heykelleri inşa edebilmeleri için gerekli olan kültür ve teknolojiye yoksun olmaları yanında adada heykelleri hareket ettirmede kullanılacak platformların yapılabilmesi için gerekli tek bir ağacın olmaması (Brander ve Taylor, 1998: 121) birçok açıklama çabasını beraberinde getirmiştir. Heyerdahl heykellerin varlığını, Polinezyan kültür oluşmadan adada yaşayan ve daha sonra göç eden Güney Amerika yerlilerinin bu heykelleri yaptığı tezi ile açıklamaya çalışmış, Macmillan Brown ise heykellerin Paskalya Adası'na kıyısı olan ve deprem sonucunda batan bir adanın yüksek medeniyete sahip sakinlerinin yaptığını savunmuş, Erich von Daniken daha da ileri giderek heykellerin uzaylılar tarafından yapıldığını ileri sürmüştür (Perkins, 1994:2;Foot, 2004:14).

Yapılan araştırmalarda ada halkının adaya geldiği ilk dönemde adanın tamamen, çoğunlukla palmye ağaçlarından oluşan tropik ormanlarla kaplı olduğu anlaşılmıştır. Ada nüfusun hızlı bir şekilde artması ve medeniyetin oluşturulması ile de boş zaman kavramı gelişmiş ve kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişim heykellerin inşasını mümkün kılarak yaklaşık olarak 1100-1500 yılları arasında heykeller yapılmıştır. Ancak, medeniyetin gelişmesine kaynaklık eden nüfus artışı, aynı zamanda medeniyetin çöküşünde de en önemli rolü oynamıştır (Hunt, 2006: 412). Nüfusun hızlı artışı doğal olarak, tüketim talebini de arttırmış ve daha fazla kano ve alet yapımı için daha fazla ağaç tahrip edilmiştir. Aşırı nüfus ve tüketim talebindeki artış ile birlikte ormanların tahrip edilmesinde adadaki kabileler ve şefler arasındaki daha büyük ve daha fazla heykel dikme konusundaki rekabet de önemli rol oynamış, sonuçta yaklaşık M.S. 1400'lerde palmye ormanlarının tamamı

¹ Yapımı tamamlanmamış bir heykelin ağırlığı ise yaklaşık 270 tondur.

yok edilmiştir (Foot, 2004: 15-18). Ormanların yok edilmesi beraberinde hızlı toprak erozyonunu ve düşük tarımsal üretimi getirmiş; ormanların yok edilmesi yeni kano yapma ihtimalini de ortadan kaldırdığı için büyük bir açlık yaşanmıştır (Rainbird, 2002: 437). Aynı zamanda adanın en yakın kara parçasına 2000 km uzaklıkta olmasından kaynaklanan ve ada halkının yaşanan problemler karşısında göç seçeneğini ortadan kaldıran yalıtılmışlık çöküşü tetiklemiştir (Diamond, 2006: 144). Böylece M.S. 1400'lerde yaklaşık 10.000 civarında olan ada nüfusu ormanların yok edilmesiyle başlayan süreçte inanılmaz biçimde azalmış ve 1500'lere gelindiğinde ada, mağaralarda yaşayan çok az bir nüfusa ev sahipliği yapar hale gelmiştir.

Paskalya Adası'nın çöküşünde, dış dünyadan yalıtılmışlık önemli bir rol oynamasına rağmen, tarihte dış dünyadan yalıtık olmayan toplumlarda da insan kaynaklı problemler nedeniyle çöküşlerin yaşandığı bilinmektedir. Bu toplumlara günümüzdeki Meksika'nın Yucatan Körfezi olarak adlandırılan bölgesinde gelişen Maya toplumu örnek gösterilebilir (Peterson ve Haug, 2005: 322-324). Klasik Dönem olarak adlandırılan yaklaşık M.S. 250-750 yılları arasında en zengin dönemi yaşayan Maya toplumunda yaşanan hızlı nüfus artışı, öncelikle artan tüketim talebine cevap olarak daha fazla orman alanının tarım arazisine çevrilmesine neden olmuştur. Ancak yaşanan kuraklıklar ve Maya Uygarlığı'nın ekonomisinin en az % 70'nin mısır kaynaklı kısıtlı tarımsal üretime dayanması tüketim taleplerinin karşılanamamasına yol açmıştır (). Paskalya Adasında ağaçların kesilerek heykelleri taşıma amaçlı kullanılmasına benzer şekilde Maya toplumunda da tapınakların ve yolların inşası için ağaçların kesilerek alçı ve kireç yapımında kullanılması ormansızlaşmayı beraberinde getirmiştir. İnsan eliyle ormanların hızlı bir şekilde tahrip edilmesinin bir sonucu olan toprak erozyonunu ile birleşen kuraklık sonucunda tarım arazilerinde verimsizleşme ve yetersiz beslenme sonucunda hastalıklar artmıştır. Tarıma uygun arazilerinde yaşanan verimsizlik yiyecek kıtlığı ise birlikte bölgeler ve hatta aynı bölgedeki çiftçiler arasında savaş ve mücadelenin artmasına neden olmuş, böylelikle Maya toplumu yaklaşık M.S. 750-900 arasında hızlı bir çöküş dönemine girmiştir (Webster, 2000; Diamond, 2006: 192-199; Peterson ve Haug, 2005: 322).²

Ancak, Maya toplumunun her ne kadar Paskalya Adası gibi dış dünyadan yalıtılmış ve iklimsel olarak daha az kırılgan olduğu tartışma götürmese de her iki toplumunda teknoloji ve ekonomi açısından tarihin sınırlılıklarını paylaşıyor olması, bu tür insan kaynaklı doğanın tahrip edilmesi sebebiyle yaşanan çöküşlerin, teknoloji ve iletişim ile donatılmış günümüz toplumlarında yaşanmasının mümkün olup olmayacağı sorusunu akla getirmektedir. Bu soruya cevap bulmak için ilk olarak Ruanda toplumu ele alınabilir.

Ruanda'da 1960'lı yıllarda başlayan ve büyük katliamlara neden olan ülkedeki iki büyük etnik gurup arasındaki çatışmalar sonucunda Hutular üstünlük kazanmış ve 1963 yılında yaklaşık 20 bin Tutsi öldürülmüş; 1973 yılında General Habyarimana önceki Hutu hükümetine karşı bir devrim yapıp, Tutsileri rahat bırakmaya karar verinceye kadar katliamlar devam etmiştir. Ruanda 15 yıl boyunca zenginleşmesine ve barışçı bir ülke konumuna gelmesine rağmen, 1989'da Ruanda'nın en önemli ihracat ürünü olan kahve fiyatlarının düşmesi ve bunun sonucunda kemer sıkma politikaları çatışmaları tekrar canlandırmıştır. İki etnik grup arasındaki çatışmalar 1994 yılında Ruanda başkanı Habyarimana'nın uçağının roketlerle vurulması ile doruk noktasına ulaşmış ve böylece Tutsilere yönelik sistemli bir katliam başlamıştır. İlk bakışta iki etnik gurup arasındaki tarihsel nefret ve iktidar mücadelesi gibi görünen bu süreç daha yakından incelendiğinde aslında etnik çatışmaların bir neden değil sonuç olduğu anlaşılmaktadır. Etnik çatışmaları tetikleyen süreç nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması amacıyla ülkedeki toprakların ormanlar tahrip edilerek tarım arazisine çevrilmesi ve bu ormansızlaşma sonucunda yaşanan toprak erozyonuyla tarımsal üretimin dibe vurmasıyla gerçekleşmiştir. Artan nüfus ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla ormanların yoğun biçimde tahrip edilmesi, bunun sonucunda yaşanan toprak erozyonu ve kuraklığa bağlı olarak da tarımsal üretimin verimsizleşmesi şeklindeki süreç geçmiş toplumlarla (Paskalya Adası ve Maya Uygarlığı) benzer biçimde Ruanda'da da yaşanmış olmasına rağmen Ruanda'yı geçmiş toplumlardan ayıran temel özellik yaşanan çöküşte dış güçlerin önemli etkisinin olmasıdır. Gelişmiş Batı tarımı ile hala insan gücüne dayalı az gelişmiş Ruanda tarımının, serbest

² Farklı dönem ve bölgelerde Maya kentleri arasındaki güç döngüsünden ibaret olan birçok küçük ve oldukça yavaş çöküşün yaşanması ve İspanyollar bölgeye geldiğinde onlarla savaşan birçok Mayanın var olması nedeniyle Maya toplumu açısından klasik bir çöküş döneminden bahsetmek pek de mümkün olmamasına rağmen Diamond (2006: 200-201)'a göre, M.S. 800'lerde nüfusun en fazla yoğunlaştığı bölgelerde %90-99 oranında bir azalmanın yaşanması ve kültürün yok olması nedeniyle Maya örneği de klasik bir çöküş örneği olarak ele alınmalıdır. Aynı şekilde, Dunning (ve Diğerleri, 2002) de Maya Uygarlığında bir klasik çöküşten bahsetmektedir.

piyasa koşullarında karşılaşması, Ruanda toplumunun çöküşünü hızlandırmıştır. Bunun nedeni, gelişmiş ülkelerin, teknolojik altyapıdan ve devlet sübvansiyonlarından yararlanan tarım sektörü daha az tarım nüfusu ile gerekli üretimin fazlasını sağlayabilmesine karşın, az gelişmiş ülkelerin teknolojik yetersizlikleri nüfuslarının büyük çoğunluğu tarımla uğraşmasına rağmen gerekli üretim rakamlarına ulaşamaması ve azgelişmiş ülke çiftçilerinin, büyük Batılı şirketlerin düşük fiyatları ile rekabet edememesidir. Ayrıca azgelişmiş ülkelerin tarımsal üretiminin, uluslararası pazarların talepleri nedeniyle genellikle tek ürüne dayanması, az gelişmiş ülkelerin ekonomisinin uluslararası pazarların bu ürüne yönelik talebine bağlı olarak dalgalanmalar yaşamasına neden olmaktadır. Bu açıdan, Ruanda'da, 1989 yılında kahve fiyatlarının hızla düşmesi sonucu yaşanan ekonomik kriz ve etnik çatışmalar tek tip üretimin toplumların çöküşünde ne ölçüde etkisi olduğunun en çarpıcı örneklerinden biridir (Plumptre ve diğerleri, 2001:9-11; Diamond, 2006; Aydoğan, 2004: 169).

Günümüzde, insan kaynaklı çevre sorunları yalnız az gelişmiş ülkelere özgü bir problem değildir ve aynı sorunlar, gelişmiş ekonomiye sahip toplumlarda da görülebilmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti buna en iyi örneği teşkil etmektedir.

Kapitalist ekonomi ile bütünleşmiş, yaklaşık olarak 1 milyar 300 milyon nüfusu ile Dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin Halk Cumhuriyeti 1979'daki ekonomik reformlardan beri en hızlı gelişen ekonomi olma özelliğine sahiptir. Birleşmiş Milletler ve IMF raporlarına göre, günümüz kapitalist ekonominin simgelerinden biri olan ve Amerika ve Japonya'nın ardından en güçlü üçüncü ekonomiye sahip olan Çin, 2020 yılına kadar Dünyadaki en büyük ticaret hacmine sahip ikinci ülke konumuna gelecektir (Şimşek, 2005: 78-86, Morrison, 2006: 2).

Tüm bu olumlu tablonun ve başarılarla rağmen, 27 eyaletten ve 110 milyon kişinin etkilenmediği son günlerde yaşanan sel felaketinde yaklaşık 700 kişinin hayatını kaybetmesi, 300 kişinin kaybolması ve 8 milyondan fazla insanın yaşam alanlarından tahliye edilmesinin de gösterdiği Çin'in, hava kirliliği, çölleşme, toprak erozyonu, su kirliliği gibi problemler oldukça ciddi boyutlarda seyretmekte ve gün geçtikçe daha da kötüye gitmektedir. Orman alanları bakımından Dünyanın en fakir ve kereste tüketiminin en fazla olduğu 3. ülke konumundaki Çin'de kırsal kesimde yaşayanların %40'ının yakacak odun kullanarak ısınma ihtiyaçlarını gidermesi, tarım alanı açmak ve fabrika kurmak için ormanları yok edilmesi ve ayrıca ağaç ihracatı yapılması nedeniyle yaşanan ormansızlaşma ve toprak erozyonu sonucunda ise sel vakaları artmaya devam etmektedir. Örneğin, 2004'de Batı Çin'deki 2.94 milyon kilometre karelik alan erozyondan etkilenmiş ve Çin hükümeti bu gibi sorunlar karşısında çözüm olarak çevresel göçü desteklemiştir. 2002'de çevresel göçün bir hükümet politikası haline getirilmesi ile gelecek 10 yılda 7 milyon kişinin göçe yönlendirme planlanmış ve 2000-2005 arasında Batı Çin'den çevre sorunları nedeniyle 1.02 milyon kişi göç etmiş ya da ettirilmiştir. Hiç kuşkusuz bu göçler ve tarım alanlarındaki üretimin düşüşü yanında sanayileşmenin sonucu oluşan hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği gibi problemler hali hazırda Çin toplumunun geleceğini tehdit eden unsurlar olarak ortada durmaktadır. (Sabah Gazetesi, 21 Temmuz 2010; Diamond, 2006: 435-452; Hugo, 2008: 20-21).

3. Doğa Tahribatı Nedenli Çöküşün Dünyaya Yayılması

Günümüz Dünyasını önceki Dünya'dan ayıran ise doğa tahribatının etkilerinin tekil örnekler olarak kalmaması ve doğa tahribatının eşzamanlı olarak bütün Dünya'yı etkisi altına almasıdır ki gerçekleştirilen birçok araştırma insan kaynaklı küresel iklim değişikliğine bağlı problemlerin varlığına açık biçimde işaret etmektedir. 1961'den 1990'a kadar sıcaklık ve deniz seviyesinde yaşanan önemli artışlar ve buna karşın kar yağışlarında önemli düşüşler gözlemlendiği, 2020 yılına kadar yağmurla beslenen tarım alanlarında %50 oranında azalma yaşanabileceği ve 21. yüzyılın sonlarına doğru alçak seviyeli yerleşim alanlarının deniz seviyesinin yükselmesinden doğrudan etkilenebileceği; yaşanan mevsim değişikliklerinin halihazırda tarım üretkenliğini düşürdüğü ve 2080 yılına kadar üretkenlik düşüş oranının % 15'den daha fazla olabileceği bilinmektedir. Yaşanan süreç ise sadece bu gibi sonuçlara neden olmamaktadır. Örneğin, 2020 yılına kadar Afrika'da 75- 250 milyon insan temiz su sorunu yaşayacak, 2050 yılına kadar da Asya, Avustralya ve Yeni Zelanda'da aynı sorun baş gösterecektir (IPCC, 2007a; yılında Dünya Bankası, 2008).

Doğa tahribatına bağlı olarak gelişen iklim değişiminin bu tür sonuçlarının yanı sıra diğer bir etkisi de göç hareketleri üzerinde yaşanacaktır. Halihazırda gelişmiş ülkelere yaşanan göçlerin büyük bir çoğunluğunun ekonomik nedenli göçler olması, ekonomik gerilemenin ise tarıma dayanan göç veren bölgelerdeki tarımın gerilemesinden kaynaklandığı bilinmektedir. 2009'da yaklaşık %80'i kırsal alanlarda olmak üzere 1 milyardan fazla insan açlık sınırında yaşamakta ve bu oranın 2050'ye kadar 9.2 milyar kişiye çıkacağı tahmin edilmektedir (FAO, 2009). Yaşanan kuraklıklar ve tarım alanlarındaki verimliliğin düşmesi, açlık seviyesinde yaşayan insanların %80'in kırsal kesimde yaşamasının bir rastlantı olmadığını göstermektedir. Raporlardan hareketle gelecek 100 yıl içerisinde küresel ısınma ile kuraklıkların artacağı düşünülecek olursa, yoksulluğun daha da artması ve bunun sonucunda büyük insan kitlelerinin başka alanlara göç etmesinin uzak bir ihtimal olmadığı ileri sürülebilir. Avrupa Göç Politikası raporlarına göre, Avrupa Birliği ülkelerinde, çoğunluğu az gelişmiş ülkelere gelmiş yaklaşık 8 milyon yasadışı göçmenin olması ve bu sayının her yıl 500.000 den 1.000.000'a kadar artması yanında Çin'de 2000-2005 arasında yaklaşık 1 milyon kişinin doğa tahribatının sonucu olarak göç etmesi ve 10 yıl içerisinde 7 milyon kişinin göçe yönlendirilmesinin planlanması, 21. yüzyılın sonuna kadar iklim değişikliği sonunda Dünya genelinde yaklaşık 250 milyon insanın iklim mültecisi konumuna düşeceğinin tahmin edilmesi gelecekteki küresel göçün muhtemel boyutuna ve nedenine ışık tutmaktadır (Brady, 2008: 27).

SONUÇ

Doğanın tahribatından kaynaklanan problemlerin, 'çevresel problemler' kavramının darlığına hapsederek sorundan herkesi sorumlu tutmak, diğer bir ifade ile doğanın tahrip edilmesinin sorumlusu kim sorusuna "biz hepimiz" tarzında cevap vererek 'hepimiz'e vurgu yapmak sorunun gerçek nedenlerini gizlenmeye yönelik bir genelleştirme ve soyutlama çabasıdır (Cantzen, 2000: 232). Gelecekte görülmesi muhtemel bu tür problemleri ortaya çıkartan iklim değişikliğinin temelinde asıl olarak hepimiz değil, kapitalist ekonomik sistem yer almaktadır. Çünkü, geçmiş toplumlardan farklı olarak doğaya karşı sergilenen istimarıcı tavır 17. yüzyıldan bu yana değişmeden sürmüş ve kainata taarruz çok ileri boyutlara erişmiş, tabiat hadiselerine, teknoloji yoluyla özünü değiştirerek hükmetme gayreti hiç değişmemiş aynı zamanda, doğaya hükmederek insana hükmetme kapitalist sisteminin az gelişmiş toplumları sömürü politikasına dönüşmüştür. Dolayısıyla, havanın ve suyun kirletilmesi, gürültü, endüstri ve ticaret yoluyla açık doğal alanlara tecavüz edilmesi aslında köleliğin ve mahkumiyetin fiziksel bir görünümüdür ve doğanın ihlali kapitalist ekonomiden ayrılamaz (Habermas, 2002:49; Marcus, 1998:58). Ayrıca yine geçmiş toplumlardan farklı olarak, kapitalist ekonomik sistemin Dünya ölçeğinde egemenlik kurması, tarımsal ürününün hareketinin kırsal çevreden tropikal ve astropikal bölgelere doğru genişlemesi ve emeğin sanayi ve tarım iş bölümü üzerinden yeryüzüne yayılması sonucunda uzak bölgelerin insanları, kaynağını bilmedikleri bir değişim girdabının içine çekilmiş, serbest ticaretle birlikte de Dünya düzeyinde karşılıklı bağımlılık ortaya çıkmaktadır (Polanyi, 2005: 253). Sonuçta kapitalist ekonominin temeli olan her şeyin parayla ölçülmesi anlayışı yaşamın her yönünü işgal ederek dönüşüme uğratmakta, toprak bitki örtüsü ve hayvanlardan oluşan doğal dünyayı tehdit etmekte ve doğal olan her şeyi inorganik ya da sentetik biçimlere dönüştürerek günümüzdeki yaşam biçimlerini olduğumuz karmaşık doğal yapı için bir tehlike oluşturmaktadır (Bookchin, 1999: 260).

KAYNAKÇA

- Aydoğan M. (2004) *Bitmeyen Oyun*, İstanbul:Kum Saati.
- Bookchin M. (1999) *Kentsiz Kentleşme*, çev. B. Özyalçın, İstanbul:Ayrıntı.
- Brady H. (2008) "EU Migration Policy: An A-Z", *Centre for European Reform* içinde, London:EU, s.1-30.
- Brander, A. J. ve M. S. Taylor (1998) "The Simple Economics of Easter Island: A Ricardo-Malthus Model of Renewable Resource Use", *The American Economic Review*, no. 88(1):119-138.
- Cantzen R. (2000) *Daha Az Devlet Daha Çok Toplum*, çev. V. Atayman, İstanbul: Ayrıntı.
- Diamond J. (2005) *Collapse*, New York: Penguin.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2006) *Global Forest Resources Assessment 2005*, Rome.
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2009) *The State of Food and Agriculture*, Rome.
- Foot D. K. (2004) "Easter Island", *GMI* 48, no.Winter:11-20.
- Habermas J. (2002) *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*, çev. M. Beyaztaş, İstanbul:Bakış.

- Habib B. (2010) "Climate Change and Regime Perpetuation in North Korea", *Asian Survey*, no. 50(2):378-401.
- Hugo G. (2008) "Migration, Development and Environment", *Migration and the Environment: Developing a Global Research Agenda*, Munich:16-18 April.
- Hunt, T. L. (2006) "Rethinking the Fall of Easter Island", *American Scientist*, no. 94: 412-419.
- IPCC (2007a) *Summary for Policymakers: Climate Change 2007, Synthesis Report*, Valencia:12-17 November.
- IPCC (2007b) *Summary for Policymakers: Climate Change 2007, The Physical Science Basis*, Paris: February.
- Kutting G. (2004) "Globalization and the Environment: Moving Beyond Neoliberal Institutionalism", *International Journal of Peace Studies*, no. 9(1): 29-46.
- Marcus H. (1998) *Karşı Devrim ve İsyan*, çev. G. Koca ve V. Ersoy, İstanbul:Ayrıntı.
- Morrison W.M. (2006) "China's Economic Conditions", *CRS Issue Brief for Congress*, January 12, s.1-14.
- Perkins D. N. (1994) *Mind's Best Work*, London: Harvard University.
- Peterson L. C. ve G. H. HAUG, (2005) "Climate and the Collapse of Maya Civilization", *American Scientist*, no. 93(July-August):322-329.
- Plumptre A.; Masozera M. ve Vedder A. (2001) "The Impact of Civil War on the Conservation of Protected Areas in Rwanda", *Biodiversity Support Program*, New York:World Wildlife Fund.
- Polanyi K. (2005) *Büyük Dönüşüm*, çev. A. Buğra, İstanbul:İletişim.
- Rainbird P. (2002) "A Message for Our Future? The Rapa Nui (Easter Island) Ecodisaster and Pacific Island Environments", *World Archaeology*, no. 33:436-451.
- Şimşek M. (2005) "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine İlişkin Senaryolar", *Yönetim ve Ekonomi*, no. 12(2):77-90.
- Webster D. (2000) "The Not So Peaceful Civilization: A Review of Maya War", *Journal of World Prehistory*, no. 14(1):65-119.
- The World Bank (2008) *The Little Green Data Book*.
- The Lancet (2009), "A Commission on Climate Change", no. 373: 1659.
- Sabah Gazetesi, 21 Temmuz 2010.

ŞEHİRDEN ŞEHRE:

TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN ÜSTESİNDEN GELMEDE MÜLTECİLERİN GÜNLÜK STRATEJİLERİ *

Juliette TOLAY

Delaware Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Juliette@udel.edu

Özet

Mülteciliğin acı yüzü yoksulluk sorununun ötesinde olmasına rağmen yoksulluk özellikle onun tehlikesine maruz kalacak yapısal nedenlere sahip olan mülteciler için diğer bir zorluk katmanıdır. Belirsiz bir gelecek için hazırlanma ve geçimini sağlayabilme çabası içinde temel araçlar, stratejiler ve mülteci nüfusun karşılaştığı zorluklar nelerdir? Yönetimin farklı seviyelerindeki kamu politikaları nasıl bu sorunları en iyi şekilde ele alabilir? Bu soruları Türkiye kapsamında cevaplayabilmek için bu çalışma, kayıt dışı işgücü piyasaları, yerel veya bireysel girişimler ve ülke içindeki hareket özgürlüğünün oynadığı role odaklanmaktadır.

Abstract

The plight of refugees goes well beyond the issue of poverty yet poverty is another layer of hardship for refugees who often have structural reasons for being particularly vulnerable to poverty. In trying to make a living and prepare for an uncertain future, what are the main means, strategies and challenges faced by refugee populations? How can public policies at different levels of governance best address these challenges? To answer these questions in the Turkish context, the paper focus on the role played by informal labor markets, by local or individual initiatives, and by freedom of movement within the country.

“Yarım bir hayat’ yaşadığımı hissediyorum”

Türkiye önemli miktarda mülteci alan bir ülkedir. Ancak bu mültecilerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk toplumu tarafından tanınması sorunu vardır: Türk nüfusu bir bütün olarak bu mültecilerin varlığının yeterince farkında değildir ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu birey ve ailelerin çoğunu mülteci olarak tanımamaktadır. Bu nedenle Türkiye’deki mültecilerle ilgili olarak hazırlanmış olan akademik alandaki ve bilimdeki aktivitelerin büyük bir çoğunluğu tanıma sorunu üzerine odaklanmaktadır: onların varlıklarının ve haklarının tanınması². Bu şekilde yaparak mültecilerin politik/psikolojik durumu (evini terk etme nedenleri) ve hukuki durumu (devlet ve uluslararası düzenlemeleri kabul etme yoluyla atfedilen hak ve sınırlamalar) hakkında sunulan delillerin çoğu güvenilir olmaktadır. Benzer şekilde mülteci yaşamının sosyal yönü, Türkiye’de iltica hakkındaki çoğu tartışmalarda büyük ölçüde bulunmamıştır³. İltica hakkında, dünya çapında mülteciler ve ekonomik göçmenler arasında farkı vurgulama eğiliminde olan literatür sayesinde, bu eğilim ilticanın göç öncesi ve sonrası ekonomik yönlerini gören etkiye sahip olan daha geniş bir fenomene uygulanmaktadır. Ancak ekonomik nedenler mülteciler için göç etme konusunda ilk karar

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

1 “Mültecilerin Sesi” Kış 2007, 2

2 Literatürü gözden geçiriniz...

3 Ancak Türkiye’deki mültecilerin durumu hakkında Türk halkının farkındalığını artırmayı hedefleyen sivil toplum kuruluşlarının yayınlarından başka; bunlar Türkiye’de yaşayan mültecilerin zor sosyal koşullarını okuyucu hassasiyetini ve duygusal bir tepkiyi tetiklemeyi açıkça amaç edinerek vurgulama doğrultusunda olmuşlardır. Örneğin Bkz: Bilgen 2005a ve 2005b, «Mültecilik» 2008, «Mültecilerin Sesi».

arkasındaki temel neden değil ise, mültecilerin yeni ülkelerine ilk ulaştıklarında yüz yüze kaldığı ekonomik ve sosyal zorluklar günlük yaşamlarında ayırıcı bir biçimde önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışma mültecilerin yaşadığı sosyal koşulları ciddi bir biçimde ele alarak ve daha belirgin bir biçimde Türkiye'deki mülteci yaşamı içerisinde yoksulluk sorununun bir analizini sağlayarak bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma ve onun sosyal yönleri hakkında verilen odağı adına, burada "mülteci" ile kastedilen iltica için başvursun veya başvurmasın, Türkiye Cumhuriyeti Devleti veya BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tarafından mülteci olarak tanınmış olsun veya olmasın; iltica talebi olan tüm bireyleri kapsamaktadır⁴. Amartya Sen'in çalışmalarını takiben, burada yoksulluk gıda, barınma, giyim, sağlık, eğitim ve iş piyasasına erişim⁵ gibi çeşitli bir dizi alan içerisinde yetenek eksikliği olarak tanımlanmaktadır. Bu vurgunun yoksulluğa götüren çoklu faktörlerin üzerine koyulacağını ve onların hem resmi ve hem de somut uygulamaları içerisinde zorluklara ve fırsatlara bakılacağı anlamına gelmektedir.

Bu çalışmanın kavramsal ve deneysel analizi akademik yayın, Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin kamusal veya iç raporları olan Türkiye'deki mülteci ve iltica literatürünün bir incelemesine dayanmaktadır. Ayrıca nitel saha araştırması ve Türkiye'deki İstanbul, İzmir, Ankara, Van, Gaziantep ve Şırnak şehirlerinde yürütülen röportajlar temel alınmaktadır. Türkiye'de mülteci durumunun kısa bir genel açıklamasını sunduktan sonra; bu çalışma Türkiye'deki mülteciler konusunda, mülteciler ve/veya yoksulluğu azaltma alanlarında çalışan aktörler için bazı önem seviyelerine garanti veren temel olan ve yinelenen iki soruyu yansıtmaktadır: (1) Verilen diğer konuların ciddiyetine göre mülteciler için yoksulluk ne derecede büyük bir problemdir? (2) Mültecilerin Türkiye'de yoksulluğa karşı duyarlı olan diğer gruplar ile birlikteliği veya ayrılığı ne ölçüdedir? Bu çalışma sonrasında, mültecilerin çalışmak zorunda olduğu yerlerin kapsamı, sınırlamaları ve fırsatları çerçevesinde değerlendirilerek Türkiye'de mültecilerin yoksulluk deneyimlerinin içerisine daha derinlemesine girilmektedir: bilhassa, bu sorunları yerel bir düzeyde (ulusal düzeyin karşılığı olarak) düşünme gerekliliğine ve Türkiye'deki mültecilerin yayılmış kayıt dışı ortamlarının oynadığı rolü anlama gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Son olarak, en son bölüm devlet ve devlet dışı aktörler için bazı politika önerilerini sunmaktadır ve kısa vadeli ve uzun vadeli dönemleri birlikte bir çerçevede düşünmeyi geliştirmektedir.

Genel Bakış: Türkiye'de mülteciler

Türkiye, tarihsel olarak önemli miktarda mülteci girişi alan bir ülkedir. Hatta Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce Osmanlı İmparatorluğu dostça karşılanmadıkları yerlerden kaçan insanları iyi karşılayan topraklar olmuştur. Yahudiler gibi gayrimüslimlerin 1492 yılında girişi veya Doğu Avrupa'daki toleransı olmayan rejimlerden kaçan azınlıkların girişinin yanı sıra, Balkanlar ve Kafkaslar'da artan milliyetçi ülkelerden kaçan milyonlarca Müslüman ile beraber mültecilerin büyük bir çoğunluğu 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında gelmişlerdir. 1923 yılında bir Cumhuriyet olarak Türkiye'nin kurulmasıyla, 1923 yılındaki "nüfus mübadelesi" ve 1989 yılındaki ani önemli girişler ile özellikle Yunanistan ve Bulgaristan'dan mülteciler gelmeyi sürdürmüşlerdir. Hatta sonrasında bile, Yugoslavya'nın parçalanmasını izleyerek 1990'lara kadar Bosna ve Kosova'dan önemli girişler olmuştur. Ancak bu belirli popülasyonlar, "Türklük"⁷ konseptine uygun olmaları sebebiyle, çoğunluğunun "göçmen" ve sonrasında Türk vatandaşlığına⁸ uygun olarak kabul edilmeleri zarfında Türkiye'deki sosyal ve hukuki ortama kolaylıkla uyum sağlayabilmişlerdir.

1970'lerin sonlarında ve sonraki on yıl içerisinde, 1979 devriminden sonra önemli sayıda İranlı, 1980'lerin sonu ve 1990'ların başlarında Irak'ın izleyen istikrarsızlığında Iraklı, 1990'larda Afgan, Somalili ve 1990'lar ve 2000'ler boyunca Asya ve Afrika'dan daha birçoklarının gelişyle bu durum biraz daha karmaşık bir hal almaya başlamıştır⁹. O zamana kadar, Türk kültür ve kökenli insanların Türk topraklarına kabulünü düzenleyen mevcut mevzuat (İskân Kanunu) bu yeni girişlere

⁴ Mülteciler ve sığınmacılar, devletçe tanınan ve sözleşme dışı mülteciler, kabul edilen mülteciler ve reddedilen sığınmacılar, gerçek mülteciler ve "sahte" mülteciler arasındaki ayırt ediciliğin verilen yaygın bir uygulamasının bu yaklaşımı oldukça olağandışıdır. Böyle bir yaklaşım ancak belirli bir nüfusun yasal kabulünün farklı düzeyleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışma, bu farklı hukuki durumların Türkiye'deki mültecilerin sosyoekonomik durumlarını anlamada ilgisiz olduğunu savunmaktadır ve bu yüzden BMMYK'nin ilgisi dahilinde olan tüm kişileri belirtmek için "mülteci" ifadesini seçmektedir. Bkz: BMMYK 2009, s.3 ve 10.

⁵ Sen 1982

⁶ MacCarthy 1995. Benzer fakat zıt bir süreçte, Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok gayrimüslim komşu ülkelere sığınmak için kaçmak zorunda kalmışlardır.

⁷ İskân Kanunu'na göre sadece "Türk soy ve kültürüne bağlı" olan göçmenler Türkiye'ye gelip yerleşebilmektedir.

⁸ Kirişçi 1996

⁹ BMMYK 2009

uygulanamamıştır. Mevzuatın diğer bir bölümü (1951 Cenevre mülteci Sözleşmesi) sadece Avrupa Konseyi ülkelerinden gelen mültecileri Türkiye’de mülteci olarak tanıdığını gösteren sözleşmenin coğrafi sınırlamalarını koruyan Türkiye’de geçerli olmayacaktı. Uygulamada bunun anlamı Türkiye’ye gelen Avrupalı olmayan büyük çoğunluktaki mültecilerin, mülteci olma statüsüne hak kazanamayacağı idi. Bu sınırlamayı kaldırma yönünde çok sayıda tartışma yapılmasına karşın bu düzenleme bugün hala uygulanmaktadır¹⁰.

Ancak 1994 yılındaki düzenleme ile ortak bir çözüm oluşturulmuştur. Buna Göre Avrupalı olmayan mülteciler Türkiye’ye gelip iltica için başvuru yapabilecek; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile işbirliği içerisinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından mülteci olarak tanınabilecek fakat sonrasında genellikle Kuzey Avrupa, Kuzey Amerika veya Avustralya olan üçüncü bir ülkede yerleşmiş olmaları gerekecekti. Bunu yapmak için ancak, mülteciler Türk topraklarına girdiklerinde kendilerini Türk yetkililerine tanıtmak, iltica için başvuru yapmak, uydu kentleri¹¹ olarak adlandırılan yerlere taşınmak ve durum belirlemelerinin yapılabilmesi için beklemek zorunda olacaktı. Durumları belirlendiğinde ilk olarak, eğer resmiyette mülteci olarak tanınır iseler, ya tekrar yerleşecekleri ülke onları kabul edene ve yeni yaşamlarını hazırlayana kadar bekleyecek veya mülteci olarak tanınmaz iseler, prensip olarak eve geri dönmeleri gerekecektir. Yeniden yerleşim düşüncesi arkasındaki fikir uzun dönemde Türkiye’de mülteci bırakmamak olmasına rağmen; başvurma, durum belirlemesi ve yeniden yerleşim süreci çoğunlukla uzundur ve düzenli değildir. Bu yüzden karar verilene kadar mültecilerin Türkiye’de birkaç yıl kalmaları nadir bir durum değildir. Bu çalışma, bu uzun geçiş dönemi boyunca mültecilerin kendilerini içerisinde buldukları sosyal durumu derinden incelemeyi amaçlamaktadır.

Fakat daha ileri gitmeden önce burada iki not üzerine vurgu yapılmalıdır. Biri, yukarıda adlandırılan koşullar sebebiyle Türkiye’deki mültecilerin durumunun başka yerlerdeki mültecilerin durumundan tamamen farklı olduğudur. Mültecileri ve yoksulluğu dikkate alan araştırmaların çoğu gerçekten ya mültecilerin kamp¹² içerisindeki durumları veya yeniden yerleştikleri ülkelerdeki durumlarının uzun vadeli uyum konuları üzerine odaklanmışlardır¹³. Türkiye’deki mülteciler kamplarda yaşamazlar bunun yerine Türk toprakları üzerine dağılmış durumdadırlar ve onların çoğunluğu yeniden yerleşim yapana veya iade edilene kadar Türkiye’de sadece geçici bir süreye kalırlar. Dolayısıyla Türkiye’deki duruma ilgi belirtilen bulgular genellikle literatürde verilen iki duruma üçüncü bir alternatif sunmaktadır.

İkinci not Türk yetkililerinin şu anda iltica sistemini yeniden biçimlendirme sürecinde olduğu gerçeğidir¹⁴. Hali hazırda Türkiye gerçekten bir iltica sistemine sahip değildir ama mültecilerin kaderine belli belirsiz ilgili yasalar ve ikinci seviye düzenlemeler karar vermektedir. Bu durum değişmektedir. Bu aşamada biçimlendirilen sistemin neye benzeyeceğini bilmek için çok erkendir ama Türkiye’deki mültecilerin günlük yaşamları hakkında önemli gelişmelerin somut olacağı açıkça görülmektedir. Her ne kadar bu reform hakkındaki zihniyet değişikliği çoktan mültecilere yönelik idari prosedürlerdeki bazı değişikliklere önderlik etse de, bu çalışmada sunulan kanıtlar reform öncesi duruma odaklanmaktadır¹⁵. Türk yönetimi ve sivil toplum içinde bazı belirli çevreler arasında, mülteci sorunu hakkındaki yeni bilinç gelişmemiş kalmasına rağmen fark edilebilir.

Yoksulluğa odaklanıp odaklanmadığı? Mültecilere odaklanıp odaklanmadığı?

Türkiye’deki mültecilerin yoksullukla ilgili zorlukları ve imkânlarının detaylarına girmeden önce, iki sorunun yöneltmesine ihtiyaç duyulmaktadır:

- Verilen diğer konuların ciddiyetine göre yoksulluk mülteciler için ne ölçüde büyük bir sorun olmaktadır?

¹⁰ Kirişçi 2001

¹¹ Genellikle iç Anadolu’da olmak üzere Türk toprakları üzerinde dağılmış olan yaklaşık olarak 31 tane (zamanla değişen sayıda) uydu kenti oluşturulmuştur. Mültecilerin başvuru işlemleri suresince uydu kentlerinde sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) gerekmektedir. Bu sistemin altında yatan temel mantık, büyük şehirlerde özellikle İstanbul’da mültecilerin yoğunluğundan kaçınma ve bu mültecileri Avrupa sınırından uzak tutma isteğidir. Daha fazlası için, Bkz: Biehl 2008, 7.

¹² Özellikle Filistin mülteci kampları hakkında fakat ayrıca Afrika ve Asya’nın farklı yerlerinin mülteci kampları hakkında yapılan araştırmalarda.

¹³ Örneğin, Bkz: Taylor 2006.

¹⁴ Ekim, Aralık 2009 ve Haziran, Temmuz 2010 Reformun sorumlu yetkilileri ile toplantı.

¹⁵ Yalnız 2010 yılındaki örneğine bakınız, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun refakatsiz çocuklar, risk altındaki kadınlar, özürlüler, yaşlılar için eylemleri geliştirme ve uyum sağlama hakkındaki Genelgesi; İçişleri Bakanlığı’nın sığınmacılar ve mülteciler, ikamet ücreti muafiyetinin tevsiki ve MSB süreçlerinin (veri koruma ve gizlilik kuralarını tanıtan) iyileştirilmesi hakkındaki Genelgesi; İçişleri Bakanlığı’ndan yasadışı göç hakkında karışık göç hareketlerinde yakalananların koşullarını iyileştirme, sığınmacılara BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)’nin erişiminin sağlanması, ihraç merkezleri için standartları tanıtmak hakkındaki Genelgesi; Milli Eğitim Bakanlığı’nın yabancı öğrencilerin Türk eğitim sistemine daha fazla erişimini sağlama hakkındaki Genelgesi.

- Mülteciler Türkiye’de yoksulluğa karşı savunmasız olan diğer gruplar ile ne ölçüde birlikte veya ayrı olarak ele alınmalıdır?

Aşağıda belirtilecek olan nedenlerden dolayı bu iki sorun alanda çalışan insanlar için tekrarlayan bir endişe sunmaktadır ve bu nedenle dikkatli düşünceleri gerektirmektedir.

İlk soru mültecilerin yüz yüze kaldığı takip ve sınırdışının psikolojik travması, tehlikenin muhtemel devamlılığı, bir hukuki statünün kazanılması ile ilgili kaygılar, gelecekle ilgili belirsizlik, yabancılık durumunu vb. içeren birçok önemli zorlukla ilişkilidir. Diğer bir deyişle, mülteciler için zorluklar birçok varlıklı mültecinin sıkıntı durumunu doğrulayabilecek kadar yoksulluk sorununun ötesine geçmektedir. Bu çok ciddi sorunlar arasında, yoksulluğun sorgulaması amaçları mültecilere biraz rahatlama sağlamak olan kurumlar (devlet kurumları veya devlet dışı kurumlar olabilen) için ikinci derecede önemli olarak görülmektedir. Bu kurumların kısıtlı imkânları göz önüne alındığında, onlar bu popülasyona psikolojik ve hukuki danışmanlık sağlayacakları yerde niçin yoksulluk üzerine odaklanmaktadır? Türkiye’de mültecilerin sosyal durumu hakkındaki yardım sadece istisnai ve geçici olarak yapıyor olmasına karşın, bu tip kurumların psikolojik ve hukuki yardım faaliyetleri üzerindeki yatırımları nadir değildir. Bu Türkiye’de iltica alanında çalışan, temel olarak mültecilere sosyal ve hukuki danışmanlık çevresinde organize edilen Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) ve Helsinki Yurttaşlar Derneği olarak adlandırılan iki önemli sivil toplum kuruluşu örneğindeki durumdur¹⁶. Bu eğilimin kökünde, mülteciler üzerine gerçekten en fazla baskı yapan sorunları dikkate alma belirsizliği vardır.

Tekrar değinilen ve yerine yoksulluk sorununun sorgulandığı ikinci soru, mültecilerin kategorisi sorularıdır. Verilen herhangi bir ülkede yoksulluğu azaltmayı amaç edinen bir kurum için, yerel nüfus yoksulluk çekiyorken neden daha fazla mülteciler üzerine odaklanılmaktadır? Türkiye’de bu soru özellikle mültecilerle ilgili kamu yetkililerine sürekli sorulmaktadır: “mültecilere yardım sağlamak yerine muhtaç olan Türk vatandaşlarına öncelik vermeniz gerekmez mi?”¹⁷ Bu tür sorgulama farklı düzeyler boyunca düşmektedir. İlk olarak, daha fazla yardım alması gereken gruba ilişkin bir dizi soru vardır: yerel nüfus, mülteciler veya her ikisi ayrım yapmayan bir uygulama almalı mıdır? Bu alanda, Türk olmayan vatandaşlar genellikle mevcut yoksulluğu azaltma programlarının dışında tutulurken Türkiye’de özellikle mültecilere yardım sağlamak için kurulan birçok kurumla gerçekten ilginç bir paradoks vardır¹⁸. Lakin bir mülteci hedef grubunu hedefleyen aktiviteler bir kez uygulanmaktadır, bu durum mültecilerin kendilerini içinde buldukları ayrıcalıklı durumu anlama hususunda gözlemciler arasındaki kuşkuları artırmaktadır¹⁹. Ayrıca diğer bir dizi husus, muhtaç olan yerel nüfus ile orantılı olan muhtaç mültecilerin sayısı olarak vurgulanır. İzmir Belediyesinden üst düzey bir yetkilinin belirttiği gibi: “Yabancılar [mülteciler] bizim hedef grubumuzun %1’ini bile temsil etmemektedir, burada bizim asıl endişemiz iç göç ile ilgilidir. Muhtaç insanların büyük bir çoğunluğu Türkiye içindendir²⁰.” Bu mantıksal düşüncüyü genişleterek Türk vatandaşları ve mültecilere fark gözetmeyen yardım sağlamak her zaman mümkün değildir, bu durumda bir ikilem ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda sunulan iki soru birlikte ele alınabilir. Türkiye’deki mültecilerin yoksulluk sorunu üzerine konuşma ve odaklanma gerekliliği mutlak değil ama görecelidir. Aslında genel olarak, bir ülke içerisindeki yoksulluktan konuşulurken mülteciler tartışmalarda unutulma eğilimindedir ve genel olarak, mültecilerle ilgilenildiğinde bu eğilimleri birlikte dengeleme ihtiyacını destekleme ve mülteciler ve yoksulluk üzerine daha fazla odaklanmada yoksulluk sorunu ikincil bir sorun olarak görülmektedir. Bu mülteciler için yoksulluk sorununun diğer sorunlardan daha büyük olduğu veya mültecilerin yoksulluğunun yerel nüfusun yoksulluğundan daha önemli bir sorun olduğu anlamına gelmemektedir. Bu çalışmanın amacı, bu durum üzerine birleştirilen bu iki sorun hak-

¹⁶ SGDD Sığınmacı ve Göçmenlerle (www.sgdd.org.tr) Dayanışma Derneği açılımıdır(www.sgdd.org.tr) ve Helsinki Yurttaşlar Derneği özel Mülteci Savunma ve Destek Programına sahiptir.(http://www.hyd.org.tr/?sid=23).

¹⁷ Örneğin bu soru düzenli olarak eğitim veren kurumlara ya da sosyal çalışanlara sorulmaktadır. (Ağustos 2010 İzmir yerel memur ve Aralık 2009 Van yerel sivil toplum aktivisti ile toplantı)

¹⁸ Örneğin Türkiye’nin yoksulluk azaltma stratejisi Türkiye’de oturan mültecileri kapsamaz. Aşağıdaki makalelere de bakabilirsiniz: Önder Beter’in ve mülteci Dayanışma Derneği (ASR)’nin “(Lack of) Social Security of Asylum Seekers and Refugees in Turkey” ve “Words Came to Nothing; 18 thousand refugees are deprived of medical aid”. İki makale de www.multeci.org.tr’de bulunabilir.

¹⁹ Türk vatandaşlarıyla mukayese edilen Türkiye’de imtiyazlı yabancıların, özellikle batılı kurumlar söz konusu olduğunda, Türkiye’de yinelenen bir endişesi olduğu hissi sıklıkla “Sevr Sendromu” olarak gösterilir ve Osmanlı İmparatorluğu’nun zayıflamasından yararlandıkları için 19. yüzyılda batılı emperyal güçlerin hareketine dayanır. Bir örnek olarak aşağıdaki alıntı: “Polis geliyor, beni dövüyor (...). Ama zenciyi adam gibi alıyor. Şu an polis, bir zenci, bir de beni yakalasın. Bize aynı davranmaz. Onu 5 yıldızlı otele götürür.” “Mültecilerin Sesi,” Yaz 2007, 7

²⁰ Temmuz 2010, İzmir, Toplantı

kında küçük çaptaki literatürü hem uluslararası düzeyde hem de Türkiye'nin özel durumunda tamamlamaktır.

Ancak mülteciler basitçe, yoksulluktan sıkıntı çeken muhtemel insanların kategorisi değildir, daha ziyade belirli bir münasebette yoksullukla oyalanmaktadır. Taylor'ın dediği gibi: "[Mülteciler], yoksulluk içinde yaşayan diğer insanlar gibi aynı günlük konularla ama göç öncesi tecrübesinin desteği, yüklenen ek masraflar ve gelir desteği ve istihdam yardımının bir alt kümesinin dışında olan poliseler ile beraber yüz yüze gelmektedirler."²¹ Diğer bir deyişle, mültecilerin yoksulluğu onların sadece bireysel özellikleri tarafından değil ayrıca bir yabancı olarak statülerine eklenen özellikleri (dil ve tecrübe eksikliği veya ırkçılık ve ayrımcılık, vatandaşlık ve ilgili hakların eksikliği²²) ve mülteci olarak statüleri (yarı yasal veya yasa dışı olma durumu, sınır dışı edilme korkusu ve travması veya istismar ve zulüm, durumun belirsizliği ve geçiciliği vb.) tarafından belirlenmektedir. Mülteciler için bazı ilave fırsatların²³ yani sıra yoksulluk durumlarıyla başa çıkma yollarını ve üstesinden gelmelerini daha da zorlaştıran sosyal, psikolojik ve kanuni engeller vardır. Aynı zamanda yeteneklerin eksikliği olarak anlaşılan yoksulluk mülteci olmayanlarda olduğu kadar mültecilerin yaşamları için de önemli ve merkezidir. Mültecilerin çok ciddi sorunlarla yüz yüze olduğu yoksulluğun ötesindeki gerçek sosyo-ekonomik tarafta biraz yardım sağlayacak aciliyeti vurgulanmalıdır ve göz ardı edilmemelidir.

Türkiye'de mültecilerin yoksulluğu

"Peki, Türkiye'de mülteciler nasıl yaşıyorlar, ihtiyaçlarını nasıl karşılıyorlar?"

Hayatları hiç de kolay değil. Çok ciddi sorunlarla karşı karşıyalar.

*Yiyecek, kıyafet, sağlık ve iş imkânları yok denecek kadar az."*²⁴

Türkiye'de mülteciler ne kadar yoksuldur? Malesef verilen mevcut verilerle bu soruya kuantitatif bir cevap vermek mümkün değildir²⁵. Nitel olarak mevcut literatürün çoğunluğu özel ilgilerin aynı sorun setleri üzerine odaklanır:

- Türkiye'de bir mülteci olmanın maliyeti: Oturma izni için bir defaya mahsus ücret ödeme, her 6 ayda bir yüksek ikamet ücreti ödeme (yaklaşık 177 Avro), iltica görüşmesi için Ankara'da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ofisine ziyaret yolculuk ücreti,
- İşe erişim zorluğu: Yasal olarak çalışmak için bir çalışma izni ihtiyacı ama çalışma izni almak için pratik imkânsızlık,
- Gayri resmi iş piyasasında kötü çalışma şartları ve düşük düzeyde maaşlar,
- Sağlık hizmetine erişim zorluğu: Bu durumun ve bazı teknik zorlukların masrafını içerir (Aslında mülteciler sağlık hizmetlerine erişime sahiptir ama pratikte bilgisayar programı sadece Türk vatandaşlarının kimlik numaraları ile çalışır bu nedenle mülteciler hizmet dışında kalır).
- Eğitim erişim zorluğu: Uygun eğitim enstitüleri (yabancı dilde eğitim veren Türk okulu) her zaman mevcut değildir.
- Alt standart konaklama: Kalabalık, faturalarla ilgili problemler (ısınma, elektrik, su),
- Maaşların dışında gelir kaynak eksikliği (Türk hükümeti ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden tazminat olmaması, tasarruf eksikliği vb.)²⁶

Mültecilerin büyük çoğunluğunun yüz yüze olduğu güncel problemlerin ötesinde yalnız kadınlar, çocuklar, yaşlılar gibi savunmasız insanların durumu mevcuttur ki bunlar ile yukarıda sözü edilen hususlar güçlendirilir.

Bu çalışmanın kalan kısmı daha çok mültecilerin ne yapıyor olduğunun değerlendirmesi değil ama çevrelerinin değerlendirmesi ve mültecilerin kendi kendine yeterli ve daha bağımsız olmaları için hangi politikaların daha iyi uygulanabileceğiyle ilgilidir.

²¹ Taylor 2004, 6

²² İstihdam, sağlık hizmetleri, barınma, eğitim ve gelir desteği sınırlı erişim ve yoksulluğu azaltmak üzere tasarlanmış kamu programlarından genellikle tam dışlama.

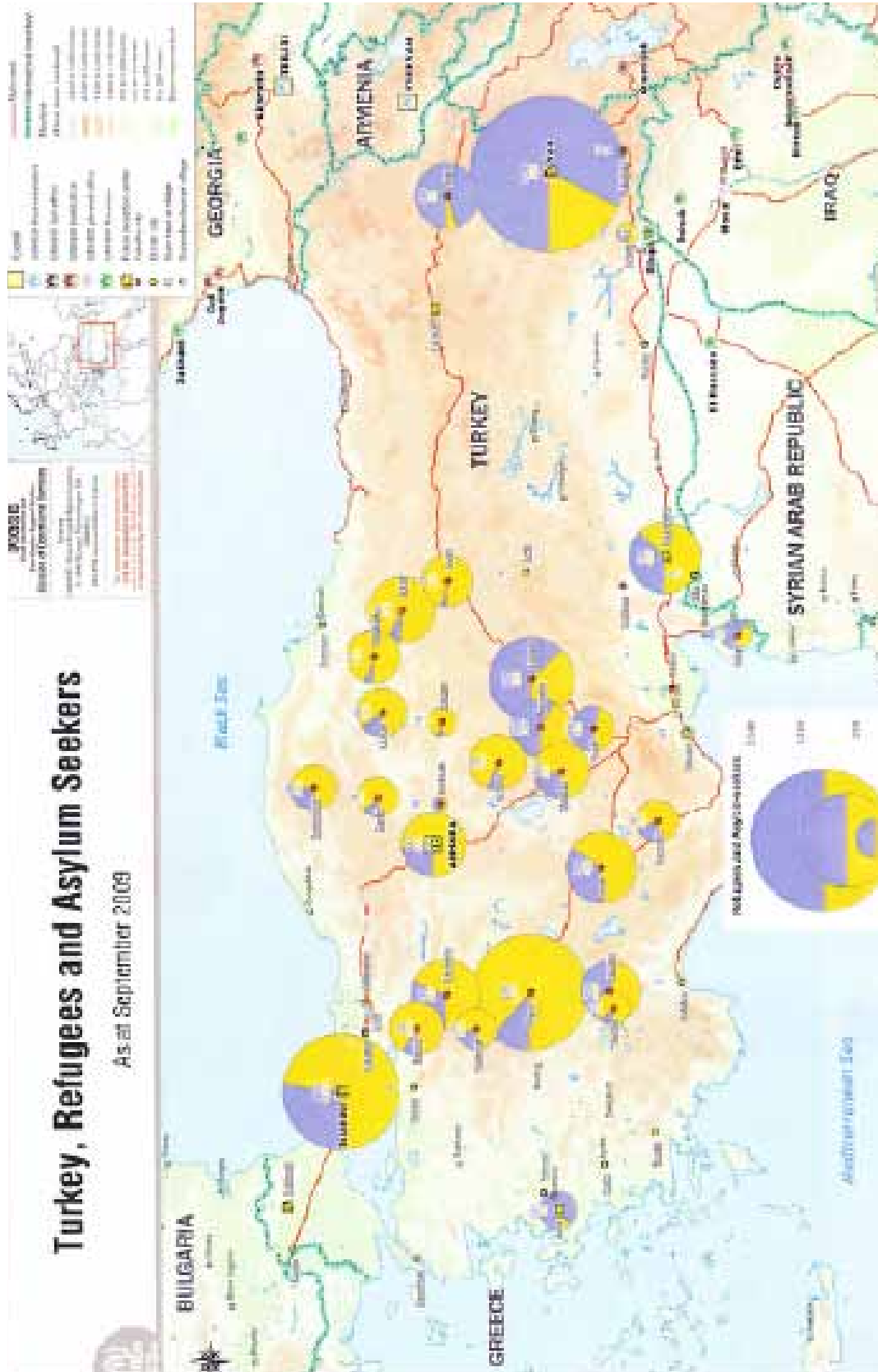
²³ Bazı yardımlar zaman, dernek, sosyal ağ, uluslararası sempati tarafından özel olarak verilir.

²⁴ "Mültecilerin Sesi" Sonbahar 2007, 6

²⁵ Araştırmadan çıkan bazı niceleyici anket türü şu anda bazı sivil toplum örgütü tarafından üstlenilmiştir, ama mültecilerin psiko-sosyal durumu hakkında daha fazla odaklanmış gibi görünmüyor.

²⁶ Listelenen bilgiler esas olarak BMMYK Misyon raporları dayanmaktadır 2010.

Harita 1: Şehirlere Göre Kayıtlı Mülteci

Kaynak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 2009

Yereli Anlama

Türkiye durumunda ulusal düzeyde mültecilerin ortamlarını tanımlamak zordur: durum gerçekten şehirden şehre çeşitlenmektedir (Bkz: Harita 1). Bir kere şehir ilk ulaşılan bir şehir ise, hareket edilen şehre; büyük bir şehir, küçük bir şehir, bir uydu kent olmasına; mültecilerin yabancı misafirhanelerinde alıkonulup konulmadığı bir şehir olmasına²⁷; mültecilerin günlük ortamlarındaki birçok değişikliğe bağlıdır. Fakat bunun da ötesinde, yerel aktörler ve onların mülteciler için farklı şartlar yaratma yeteneğine dayalı olarak büsbütün farklılıklar vardır. Mültecilerin hak ve sorumluluklarını belirleyen ulusal düzeyde kanun ve yönetmelikler (yasal onaylarının farklı aşamaları içerisinde) vardır ama bu yasak çerçevenin uygulanması şehirden şehre tamamen farklılık göstermektedir. Bunun sonucu olarak, Türkiye’de bir mültecinin kendisini içinde bulduğu yoksulluk durumu onun kişisel durumuna (sosyal iletişim ağının gücü, aile üyelerinin sayısı, yaşları, cinsiyetleri ve sağlık durumları, kişisel tasarruf vb.) fakat ayrıca hangi şehirde oturduğuna bağlıdır. Farklı faktörlerin dizisi bir farklılık yapabilir: idarenin en önemli üyesinin (yabancılar bölümünün başı, vali, belediye başkanı, belediyelerin sosyal hizmetler başkanı vb.) kişiliği, yönetmeliğin bir bölümünün nasıl yorumlanacağı hususunda önemli idareciler arasındaki uzlaşma, sivil toplumun odağı ve gücü, değişik bir popülasyona bir şehrin kültürel yakınlığı.

Belirli bir şehirdeki insanların kişilikleri mültecilerin yaşamlarında önemli farklılıklar yaratmaktadır. Emniyet Müdürlüğü’nde yabancılar bölümü başkanının pozisyonu özellikle önemli bir tane olmaktadır. O kişi gerçekten mevcut yönetmelikleri, özellikle sınırdışına ilişkin kararlar gibi mülteciler için az ya da daha fazla elverişli olabilir bir şekilde uygulamaya yetkilidir. Ülkenin doğu bölümünde birçok farklı mültecinin ülkeye girdiği bir coğrafik alanda iki farklı şehrin mültecileriyle çalışan sivil toplum ve insan hakları derneği üyeleri sürekli olarak yabancılar bölüm başkanını²⁸ şikâyet etmiş veya övmüş ve tek bir bireyin nasıl bir fark yapabildiğini göstermiştir. Belediye başkanı veya yardımcısı, vali veya yardımcısı, belediyenin sosyal hizmetler başkanı vb. gibi diğer önemli kişilikler mültecilere sağlanan hizmetlerin çeşidi ve seviyesinde çok önemli bir etkiye sahiptir. Belediyenin sosyal hizmetler başkanı, metropoldeki diğer belediyelerin sosyal hizmet başkanlarının mültecilere ulusal düzeyde hizmet sağlamayı genişletme konusuyla ilgilenmemelerinden ve bunun sonucu olarak onun bölgesindeki mültecilerle ilgili kendi aktif çalışmasının altının oyulduğundan şikâyet etmiştir²⁹. Diğer bir belirleyici faktör, bazı yetkililerin mültecilerin durumlarına neden daha az veya daha fazla duyarlı görüldüğünün açıklamasıdır ki bu genellikle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından iltica konusu üzerine alınan eğitim seviyesi gibi görünmektedir³⁰.

Mültecilerin yerel şartlarını şehirden şehre değiştiren diğer bir yol, tartışma ve istişare yoluyla, İçişleri Bakanlığı’ndan gönderilen direktiflerin nasıl yorumlanacağı ve uygulanacağı ile ilgili olarak yerel polis yabancılar bölümünde oluşturulan uzlaşma seklindedir.

Son yıllarda, mültecilere karşı yetkililerin uygulamalarını düzenlemeyi ve alanda yükselen endişelerin ele alınmasını amaçlayan Bakanlıktan gönderilen bir dizi yönerge ve genelge olmuştur. Ancak bu direktiflerin dili sıklıkla yerel ofislere, yorumlamada her zaman metni aynı şekilde yorumlamayan bazı marjinleri vermektedir. Örneğin, en son genelgelerden biri polis memurları için, eğer mültecilerin mali durumu böyle bir muafiyeti garanti ediyorsa mültecileri yılda iki defa ikamet ücreti ödemeden muaf tutma olasılığı hakkındaydı. Bazı dahili Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği raporları tarafından belgelendiği gibi bazı bölümler pratikte tüm mültecilerin zor bir finansal durumda olduğuna ve muaf tutulduğuna ancak diğer bölümler muaf tutmanın sadece istisnai durumlarda olması gerektiğine ve mültecilere nadiren uygulanması gerektiğine karar vermiştir³¹. Benzer örnekler alıkoymalar, imza şartının sıklığı, eğitim imkânlarına erişim, çalışma izni gereksinimlerinin uygulaması vb. durumlarla ilgili verilebilir.

27 Örneğin, bkz: Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2008

28 Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD), İnsan Hakları Derneği, Uluslararası Af Örgütü ve BMMYK’nin Ekim ve Aralık 2009 yerel şubeler toplantısı

29 Ağustos 2010 toplantısı

30 Son 20 yıldır, Türkiye’de BMMYK gerçekten ilticanın farklı yasal ve sosyal konuları hakkında görevlileri eğitmeye özellikle aktif olmuştur. Bu konuda, BMMYK çalışanlarının mülteciler ile ilgili çalışan İçişleri Bakanlığı bünyesindeki görevlilerin iş hacminden şikâyet etmeleri nadir değildir. İltica konusunda eğitilmiş ve bilgili bir görevli yerine mülteciler hakkında çok şey bilmeyen biri getirildiğinde gerçekten mülteciler ve sivil toplum aktörleri için kaybedecek çok şey vardır ve genellikle daha fazla güvenlik odaklı bir yaklaşıma sahiptir. BMMYK çalışanlarıyla Aralık 2009’da Van’daki ve Ağustos 2010’da İstanbul’daki toplantı.

31 BMMYK görev raporları.

Kamu yetkililerinin oynadığı rolün dışında, güçlü bir sivil toplumun gelişimi ayrıca mülteciler için farklı seviyelerde imkânlar ve kısıtlamalar sağlamaktadır. Son on yılda Türkiye bütün etki alanlarında³² sivil toplumun dikkate değer bir gelişimine tanıklık etmesine rağmen bile, ilticanın etki alanını da içeren³³, Türk toprakları üzerinde sivil toplum dağılımı son derece değişkendir. Türkiye'nin iki büyük şehrinde, İstanbul ve Ankara, iltica ve mültecileri ele alan sivil toplum organizasyonlarının çoğunluğu toplanmıştır. Be sebeplerden dolayı daha fazla fırsat bu kentlerdeki mültecilere yardım için vardır (Tablo 1'e bakınız). Bu iki şehrin dışında ve İstanbul ya da Ankara'da genel merkezi bulunan organizasyonların çoğunun farklı Türk şehirlerde yerel şubelerinin var olmasına rağmen bile, sivil toplum örgütlerinin varlığı şehirden şehre eşit değildir. Örneğin, Van şehrinde mülteci ve iltica ile ilgili aktif ve gelişmiş sivil toplum kuruluşları vardır: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinden bir alan ofisine ek olarak, Uluslararası Af Örgütü içeren aktif dernekler, İnsan Hakları Derneği, Van Kadın Derneği, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV), Mazlumder vb. gibi. Buna karşılık Gaziantep gibi bir şehir Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin ana uygulayıcı ortağı olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin ötesinde mültecilerle ilgili çalışan bir sivil toplum ağına çok fazla sahip değildir. İzmir gibi bir şehir neredeyse yok olan sivil toplum ortamında 2008 Ocak ayında Mülteci-Der'in oluşturulmasıyla son yıllarda önemli bir gelişmeye tanıklık etmiştir. Mülteci-Der'in oluşturulması, eskiden Mazlum-Der ve Uluslararası Af Örgütü ile çalışmış ve mülteci koruma alanında etkili bir hukukçu olan Taner Kılıç örneğindeki gibi bireyler tarafından oynanan önemli rolü vurgulamaktadır. İzmir'deki mültecilerin durumunda bir değişiklik yapan STK mülteci-Der'i oluşturmuştur.

Mültecilere biraz yardım sağlayabilen ya da sağlamayabilen yerel imam, bir komsu vb. rastgele yerel bireyler tarafından yapılan girişimlerde bireylerin rolleri ayrıca devlet kuruluşları ve devlet dışı kuruluşların ötesinde de görülebilmektedir. Ayrıca devlet veya yerel yetkililer için işlerinin sorumluluğu ötesinde, açık ve samimi bir şekilde önemseyen bir birey olarak hareket ederek ve mültecilerin yaşam koşullarını geliştirmeye bizzat yardım ederek faaliyetlere balsama ve mültecilere yardım sağlama nadir bir durum değildir. Bu tip tüm yerel aktörlerin bileşimi belirli bir şehirde yasayan mülteci nüfusu için daha az elverişli ortamları daha da yaratabilmektedir.

Tüm bu faktörler, farklı Türk şehirlerinde mültecilerin yüz yüze kaldığı yoksulluk çerçevesinde çeşitliliğin olduğu bir duruma yol açmaktadır. Mülteciler için durum belirli bir şehirde özellikle zor olurken, başka bir şehirde göreceli olarak daha kolay olabilmektedir. Bu nedenle mültecilerin yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla bir şehirden diğerine geçmek için bir teşvik vardır. Mülteciler gerçekten de özellikle İstanbul'da, ama ayrıca Ankara ve İzmir'de daha az ölçüde olacak şekilde büyük şehirlerde yoğunlaşma eğilimindedir³⁴. Bu gibi bir yoğunlaşma Türk yetkilileri için bir endişe yaratmıştır; bu nedenle mülteciler için yasal bir durumda kalmak istiyorlarsa tasarlanmış bu şehirde (genellikle Anadolu'da orta büyüklükte bir şehir) yerleşmek zorunda oldukları uydu kent sistemini kurmaya karar vermişlerdir. Onların gerçekten belirlenmiş şehirde ikametlerini sağlamak için haftada bir veya daha fazla polis tarafından imza atma zorunlulukları vardır. Bu yaşamak için yaşam koşullarının daha çekici olduğu yerleri seçemeyen Türkiye'deki mültecilerin hareket özgürlüğünü kontrol altına alma karşılık gelmektedir.

32 Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (2009)

33 Şu anda çeşitli sivil toplum kuruluşları mülteciler, sığınmacılar ve düzensiz göçmenlerin yardım ve hakları üzerine çalışmaktadırlar. Bunlar SGDD (Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği), Mülteci-Der (Mülteci Dayanışma Derneği) ve Mülteci-Net'tir. Diğer birçok kurulmuş sivil toplum örgütleri de HCA Türkiye Şubesi (Helsinki Yurttaşlar Derneği), Mazlumder (Mazlumlara için İnsan Hakları ve Dayanışma Derneği), Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Derneği, İHH (İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı), Deniz Feneri vb.

34 Bu şehirlerin yoğunluğu onların büyüklüğü tarafından açıklanabilir ve gerçek sudur ki onlar mülteciler için yararlı olabilen birçok ağı içerirler, fakat İstanbul ve İzmir için Avrupa'ya çıkış şehirleri olabilmeleri veya Ankara için BMMYK görüşmelerinin olduğu yer olması da yoğunluğu etkileyen nedenlerdir.

Tablo 1: Türk Şehirlerinde Mültecilere Sağlanan Yardımın Dağılımı (Alıntı)

[illegible]

Kaynak: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 2009

Kayıt dışılığı dikkat çekme

Yukarıda da belirtildiği üzere bir şehirden başka bir şehre mültecilerin yaşam koşullarının çok farklı olmasının ana nedenlerinden birisi Türk yetkililerinin mevcut yönetmelikleri farklı şekilde yorumlamalarıdır. Birçok durumda, Türk yetkililer esnek düzenlemeler uygulayarak mültecilere biraz gecikme vermektedirler. Buradaki önemli nokta çalışma izni konusudur. Prensip olarak bir çalışma izni ettikleri sürece başvurularının işlemlerde olduğu süre boyunca mülteciler çalışabilmektedir. Ancak pratikte, çalışma izni almak neredeyse hiçbir mültecinin geçemeyeceği oldukça güç bir bürokratik süreçtir. Dolayısıyla mülteciler tarafından üstlenilen işlerin büyük çoğunluğu kayıt dışı ekonomi olarak adlandırılan çalışma izni olmaksızın yapılan işlerdir. Türkiye'deki polis memurları bu durumların farkındadırlar ama genellikle kasten bu kuralı kati bir biçimde uygulamayı seçmezler³⁵. Bu özel uygulama mültecilere yoksulluğu önleme veya azaltmanın ana yollarına erişim kazanma izni vermektedir: Bir gelir elde etme.

Kaynak eksikliği ve polis memurlarının iyi niyetlerinin ötesinde, mültecilerin bir gelir elde etmelerine izin veren temel faktör Türkiye'nin kayıt dışı ekonomisinin büyüklüğüdür. Bazen yeraltı ekonomisi olarak ifade edilen Türkiye'nin kayıt dışı ekonomisi, birçok yerde belgelenmiş ve yorumlanmış iyi bilinen bir gerçektir. Böyle bir kayıt dışı ekonomi ve özellikle de gayri resmi iş gücü mülteciler için iş erişimi sağlamaktadır. "Böylece devlet hükümlerinin eksikliği yani göçmenler için konut, eğitim veya çalışma haklarının olmayışı, bu sektörlerde kayıt dışılığın yaygınlığı nedeniyle katılabilirlikleri yerlerde bir şekilde emek ve konut piyasalarındaki esneklik ile karşılanır"³⁶. Daha dar bir kapsamda, gerçekten benzer bir durum mültecilerin konaklama bulabildikleri kayıt dışı konut piyasası ile ilgili olarak da gerçekleşmektedir.

Son olarak, gayri resmi üçüncü önemli faktör, sosyal ağlar tarafından mültecilerin yararına oynanan roldür. Tanım gereği, bir birey bir mülteci olduğunda, yaşadığı ülkeyi terk etme yoluyla mülteci sosyal iletişimini kaybetmektedir. Ancak yolculuk süresince, iltica için başvuru süresince, evde, işte yeni sosyal bağlantılar kurulmakta ve bazen eskileri yeniden kurulabilmektedir. Arkadaşlık, bir ebeveyn, bir komşu bunların hepsi zor bir yaşama yardım ve kolaylık sağlayabilmektedir. Ama yine de bu tür ağlar Türk toprakları üzerinde eşit olarak dağılmamıştır ve şehirden şehre hareket edildikçe imkânlar ve imkânsızlıklar önemli olmaktadır.

Bu boyutta Türk Devleti'nin bilerek mültecilerin gayri resmi kanallara güvenmelerine izin vermesi veya sadece bu durumun farkında olmaması ilginç bir noktadır. Buğra ve Keyder yoksulluğu azaltmanın nasıl devletin resmi kanalları dışında Türkiye'nin geleneğinin bir parçası olduğuna vurgu yapmaktadırlar: "Belediyeler tarafından yürütülen sadaka ve mekanizmaların yanında aile dayanışmasının bakış açısı ve sivil toplum örgütleri devletin sorumluluğunun ötesinde olan bir problem hususunda yoksulluk ile başa çıkmada doğru yolda olarak görülmektedirler."³⁷ Mültecilerin durumunda, o çok kolay olmayan ve doğrudan bir politik karşılığa sahip olmayan (mülteciler oy kullanamazlar) bir meseleyle ilgilenmenin etkin ve uygun bir yolu olarak görünmüş olabilir.

Politika Önerileri: Adaletle Teşvik Etme, Özgüven ve Uzun Vadeli Çözümler

"Türk hükümetin bizimle ilgilenmesinin zamanı gelmiştir,

*Çünkü iltica hakkımız ve serbest dolaşım hakkımız var"*³⁸

*"Bize oturma ve çalışma izni verilsin ki, biz de üzerimize düşeni yerine getirebilelim"*³⁹

Yukarıdaki analizlerden çıkarabileceğimiz politika öneri sonuçları şunlardır: Devlet veya devlet dışı kurumlar olarak, mülteciler arasında yoksulluk sorunu ile hedefleyen politikaların adaletin önemini vurgulaması (adil ve benzer tarzda, Türk topraklarının her yerinde tüm mültecilere yardım gibi), kendine güven (yoksulluk ile başa çıkmak için mültecilerin kendi yeteneğini takviye eden yardımın benimseyici gibi) ve uzun vadeli çözümler (acil yardım ve sosyoekonomik entegrasyon sistematikleştirmenin ötesinde) gerekmektedir.

³⁵ Sorudaki söz konusu bireysel mülteci Türk toplumunun ilgilerine karşı diğer faaliyetlerde bulunmadığı sürece. Ekim 2009, Ankara, Van, Gaziantep'te polis memurlarıyla toplantılar.

³⁶ Danış vd. 2009, 470

³⁷ Buğra ve Keyder 2005, 31

³⁸ "Mültecilerin Sesi" Kış 2007, 5

³⁹ "Mültecilik" 48

Mültecilerin yerel yaşam koşulların analizi, durumun bir şehirden diğerine nasıl değişeceğini altını çizmektedir. Bu farklılık için altı çizilmesi gereken önemli faktör Türkiye'deki iltica yöneten mevcut yönetmelik Türk topraklarında tek tip bir şekilde uygulanmamakta olduğu gerçeğidir. Bazı mültecilerin belirli bir şehre gönderilmiş diğerlerinden daha "şanslı" olduğu şeklinde, bu mülteciler için eşitsizlik bir ortam yaratmaktadır. İkamet ücreti durumu ile ifade edildiği gibi (ve çeşitli BMMYK raporları vurgulandığı gibi), özellikle eğer mülteciler için daha elverişli bir ortam yaratılacaksa, uygulanan yönetmelikler biçimlerinde daha fazla birliğini sağlamada Türk hükümetinin önemli bir gereksinimi vardır. Daha az bir ölçüde, yardımın minimum düzeyde her yerde sağlandığından emin olmak için, bu mültecilerin alan tüm farklı şehirlerde iltica ile çalışan sivil toplum örgütlerinin daha da gelişmesini teşvik etmek önemlidir.

Mültecilere sağlanan yardımın olağan düzeyi yiyecek, giyecek ve belirli bir miktar para vermekten oluşmaktadır. O gereklidir ama problemi çözmeksizin yardıma bağımlılık durumu da yaratabilir. Özellikle bir gelir elde ederek, kendine güvenen ve kendi kendilerine yeterli olmaya mültecileri teşvik etmek mültecilerin yoksulluğu azaltmak için en sağlıklı çözümdür. Bu anlamda, çalışma izni ya da gelecekteki bir basitleştirilmiş prosedür ile çalışma izin almakla ilgili mevcut denetim eksikliği memnun edici uygulamalardır. Ama bu konuda da hareket özgürlüğü sorununu gündeme getirir. Uydu kentler uygulaması bu konuda bir hafifletilmiş sonuç sunmaktadır. Açık olarak, uydu kent sisteminin kurulması, mülteciler arasında yoksulluğu azaltmayı amaçlamamıştır, daha çok güvenlikle ilgili sebepler için yapılmıştır. Ancak, ekstra bir göçmen nüfusundan Türkiye'nin metropollerini rahatlatmakta etkisi olmuş ve yerel koşulları daha hoş olan daha küçük kentsel alanlarda mültecilerin yaşamasını sağlamıştır. Ama daha küçük iş ve konut piyasası, daha az gelişmiş sivil toplum ve mültecilerin yaşam için ihtiyaç duydukları sosyal ağların azaltılmış veya yok olması anlamına da gelmektedir. Bu nedenle farklı şehirlerde mültecilerin dağılması, mültecilerin ihtiyaçlarına ve isteklerine daha fazla duyarlı olmayı ve optimal koşullar şehirde yerine getirilmediği takdirde onlara uydu kent değiştirme imkânı sunmayı sağlayabildiği bir durum olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak, Türk topraklarında mültecilerin varlığıyla ilgili, daha büyük kamu içinde ve ilgili aktörler arasında, Türkiye'de ciddi bir görüşme başlatmak için bir ihtiyaç söz konusudur. Sadece geçici olarak her mülteci teknik olarak Türk topraklarında olsa bile mülteciler Türkiye nüfusunun artık sistematik ve sürekli bir segmentidirler⁴⁰. Mültecilerin sosyoekonomik bütünleşmesi yardım eden altyapısının geliştirilmenin yani sıra konudaki bilginin artırılması toplumdaki ilişkileri rahatlatacak anahtar bir gelişmeyi temsil edecektir. Üstelik mülteciler prensip olarak sadece kısa bir süre için burada olsalar bile, uygulamada Türk topraklarında kalışları genellikle uzatılır olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle mikro-finance gibi, yerel halka uygulanan bazı uzun vadeli yoksulluğun azaltılması programları, aynı zamanda mülteci durumuna adapte edilebilir ve yoksulluk ile başa çıkmada onlara yardımcı olunabilir.

KAYNAKÇA

- Biehl, Kristen (2009). *Migration 'Securitization' and its everyday implications: an examination of Turkish asylum policy and practice*. Florence, European University Institute.
- Bilgen, Ayşe (2005a). *Umut Yolcuları: Mülteci Kadının Dramı*. Ankara, Mazlumder Yayıncılık.
- Bilgen, Ayşe (2005b). *Düşlerin Peşinde: Küçük Yüreklerin Büyük Özlemleri*. Ankara, Mazlumder Yayıncılık.
- Danış, Didem, Cheri Taraghi and Jean-François Pérouse (2009). "Integration in Limbo": Iraqi, Afghan, Maghrebi and Iranian Migrants in Istanbul, in İçduygu, Ahmet, and Kemal Kirişçi, eds. *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*. Istanbul: Bilgi University Press, 443-636
- Helsinki Citizens Assembly, "Mültecilerin Sesi," all numbers since Winter 2007.
- Helsinki Citizens Assembly (2008), "Unwelcome Guests: The Detention of Refugees in Turkey's 'Foreigners' Guesthouses", http://www.hyd.org.tr/staticfiles/files/rasp_detention_report.pdf
- Kirişçi, Kemal (1996). "Coerced Immigrants': Refugees of Turkish Origins since 1945." *International Migration*, 34(3): 385-412.
- Kirişçi, K. (2001). "BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ and Turkey: Cooperating For Improved Implementation of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees." *International Journal of Refugee Law*, 13(1/2): 71-97.
- McCarthy, Justin (1995). *Death and Exile. The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*. Princeton, The Darwin Press.

40 En azından coğrafi sınırlama kaldırılincaya kadar.

"Mültecilik, Temmuz'08 Özel sayı," *Düşünce Gündem*, n.44, July 2008, <http://www.dusuncegundem.com/content/category/4/126/29/>

Sen, Amartya (1982). *Poverty and Famines: An Essay on Entitlements and Deprivation*. Oxford, Clarendon Press
Tolay, Juliette (Forthcoming). "Coming and Going: Understanding Changes in Turkish Foreign Policy through Migration," in Linden et al. *Getting to Zero: Turkey and West and its Neighbors in the 21st Century*. Boulder, Lynne-Rienner

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ (2010). "Mission Reports: Kirikkale, Aksaray, İzmir, Kirsehir, Isparta, Bilecik, Amasya, Nevsehir, Corum, Afyon"

BMMYK (2009). *United Nations High Commissioner for Refugees in the Republic of Turkey Since 1960*, December 2009, www.unhcr.org.tr

Taylor, Janet (2004). "Refugees and social exclusion: What the Literature Says." *Migration Action*, 26(2):16-31

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (2009). *Civil Society in Turkey: An Era of Transition, Civicus Civil Society Index Report for Turkey*.

SAĞLIK HİZMETLERİ VE SOSYAL YARDIM HİZMETLERİNİN BÜTÜNLEŞMESİ-YOKSULLUK VE SOSYAL AYRIMCILIĞI ÖNLEME YOLU *

Jüri KÖRE

Tartu Üniversitesi, Estonya

Sirje KREE

Tartu Şehir Yönetimi, Estonya

Temel Bilgi

Bazı insanların dışlanması, birtakım birbiriyle ilişkili beşeri, yapısal ve kurumsal faktörlere bağlıdır. Bunlardan biri temel sağlık hizmetlerine yetersiz erişimdir. Sağlık hizmetlerindeki ödeme yükümlülüğü, özellikle sosyal açıdan kırılgan gruplar için yoksulluğun büyüyen bir nedenidir. Hatta sosyo-ekonomik gruplar arasında yaşam tarzındaki sistematik değişiklikler geniş bir boyutta yapısal faktörler tarafından biçimlendirilir. Sağlıktaki sosyal eşitsizlikler sosyal, ekonomik, çevresel faktörler ve yapısal olarak etkilenmiş yaşam tarzları tarafından üretilir. Sosyal eşitsizlik ve sosyal dışlanmanın bu belirleyicilerinin tümü değişimin etkisi altında kalmaktadır. 2003 Estonya Ortak İçerme Belgesi'ne göre; "Yüksek düzeyde alkol tüketimi ve ilaçların kötüye kullanımı sağlık problemlerine, ölümcül kazalara ve bireyler ve aileleri yoksulluk ve dışlanma içine çeken sosyal problemlere (işsizlik, evsizlik, aile içi şiddet, ebeveyn bakımından yoksun çocuklar vs.) sebep olur."

Bu çalışmada Estonya'daki sağlık hizmetleri ve sosyal yardım sistemi arasındaki işbirliği tarif edilecek ve Tartu şehrinin en iyi uygulaması aracılığıyla analiz edilecektir. İşbirliğinin amacı, sağlık sigortası kapsamında olmayanların sağlık hizmetlerine erişimini garantileme, yaşama, çalışma ve öğrenme ortamlarıyla ilişkili sağlık riskleri hakkında insanların farkındalığını artırma, sağlığı destekleyen ayrıca yoksulluğu, evsizliği ve işsizliği azaltan sosyal normları ve değerleri şekillendirme aracılığıyla sosyal dışlanma önlemedir.

1. 20. yüzyılda Estonya'da sosyal korumanın gelişmesi

Estonya'da 20. yüzyıl boyunca üç ayrı sosyal koruma rejimi kullanılmıştır:

1. 1940'a kadar Bismarck'ın sigorta sistemi
2. 1940(44)-1991 yılları arasında sosyalist sosyal koruma sistemi. Sistem tüzel olarak başlamış, 1964-1984 yılları arasında evrensel olmuştur.
3. 1991-bazı sosyalist unsurlarla birlikte Beveridge ve Bismarck sistemlerinin bir karışımı olan geçiş sistemi (Bazen bir sosyal yardımlaşma karışımı olarak adlandırılır).

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

Tablo 1. Estonya'nın sosyal koruma sistemi

Sosyal sigorta ¹	Sosyal yardım (Devlet ve belediye bütçe finansmanı sistemi)		
	Yardımlar ve destekler	Sosyal yardım hizmetleri devlet finansmanı	Sosyal yardım hizmetleri yerel yönetim finansmanı
Estonya'nın sosyal güvenlik sistemi 7 plan içerir: 1.Sağlık sigortası_ 2.İşsizlik sigortası_ 3.Devlet işsizlik ödenekleri 4.Devlet aile yardımları 5.Ebeveyn yardımları 6.Engelliler için sosyal yardımlar 7.Emeklilik sigortası	1. Geçim yardımı 2. Mağdur desteği 3.Baskı mağdurları için yardımlar	1.Teknik yardımlar 2. İltica başvurusu 3. Zihinsel engelli hizmetleri 4.Çocuk hizmetleri (koruyucu aileler, yetimhaneler vs.)	1. Danışmanlık 2.Evde bakım hizmetleri 3. Kişisel yardım hizmetleri 4.Sosyal konutlandırma 5. Konut uyarlama 6. Sosyal taşıma 7.Evde genel bakım 8. Barınma vs.

Estonya toplumu ve sosyal politikadaki değişiklikler 1991 yılında bağımsızlığın resmi restorasyonundan önce başlamıştır. Reformun aşamaları aşağıda özet olarak tanımlanmaktadır:

1. Geçiş reformlarının dönemi 1989-1994

1.1. Yeni bir sosyal güvenlik sistemi yaratılmıştır (emeklilik ve sağlık sistemlerini finanse etmek için sosyal vergi tanıtılmıştır). Yeni sosyal yardım hizmetleri oluşturulmuştur (fiziksel ve zihinsel engelliler, emekliler, geniş aileler vs. için).

1.2. Eskiden neredeyse bilinmeyen yeni sosyal problemler ortaya çıkmıştır (işsizlik, evsizlik, narkotik ilaçların kötüye kullanımı, HIV/AIDS enfeksiyonları vs.)

1.3. Geçiş dönemi boyunca faal politika. Bu politikada uluslararası kuruluşlar tarafından önemli bir rol oynanmıştır (IMF/Dünya Bankası).

2. 1995-1999 İstikrar dönemi

2.1. Sosyal güvenlik sistemi liberal (İngiliz) refah devletinin tipik özelliklerini muhafaza etmiştir.

2.2. AB ile katılım müzakereleri 1998 yılında başlamıştır.

3. 2000-2007 Refahın büyüme dönemi

3.1. Sosyal güvenlik sistemlerinin düzeltilmesi (emeklilik ve sağlık sigortası sistemlerindeki değişiklikler)

3.2. Yeni sistemlerin yaratılması (işsizlik sigortası, engelli yardımları, ebeveyn yardımı)

1. Estonya Avrupa Birliği ve NATO'nun bir üyesi olmuştur.

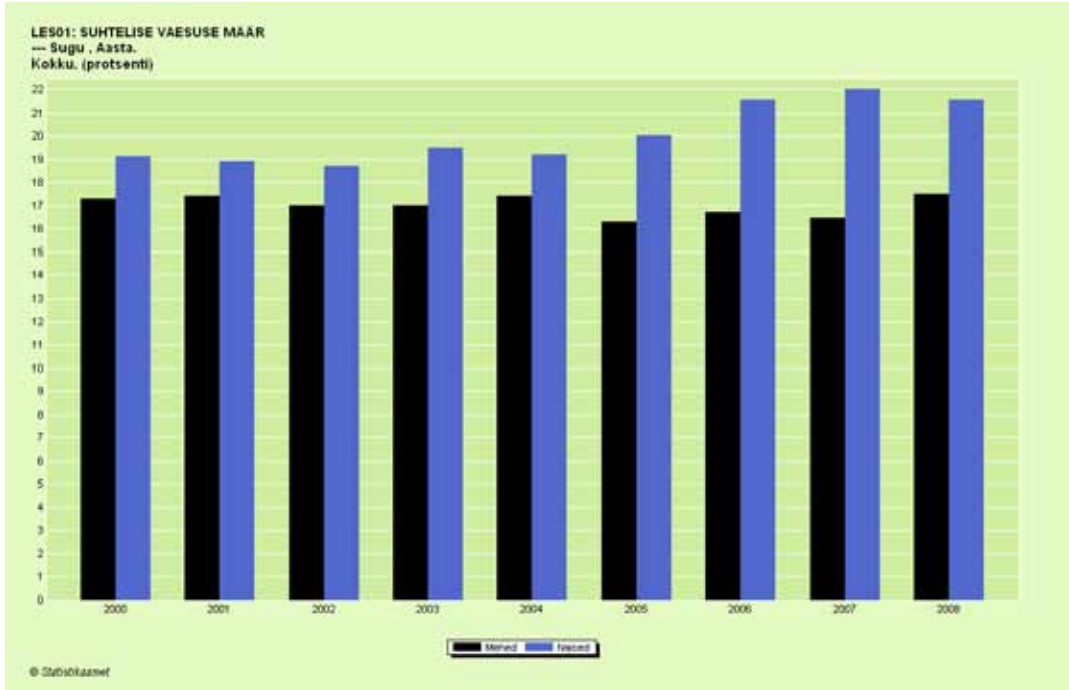
2000-2007 döneminde Estonya'nın gayri safi yurtiçi hâsılası 2,5 kat artmıştır. Başarı faktörleri radikal reformları, elverişli ekonomik çevreyi ve Avrupa Birliği'nden gelen desteği içerir. Estonya dünyanın en yoğun ticaret odaklı ekonomilerinden biridir (ithalat ve ihracat 2002 yılında gayri safi milli hâsılanın %133'üne ulaşmıştır). Dünyadaki ekonomik kriz bu durumu değiştirmiş ve 2009 yılında indeks %100'e gerilemiştir. Aynı dönem süresince Avrupa Birliği ülkelerinin (AB27) kişi başına düşen ortalama gayri safi yurtiçi hâsılası %45 değerinden %68,9'a artmıştır fakat 2008 yılında %67,4'e gerilemiştir. İstihdam oranı %70,4 değerinden %72,5'e artmış; işsizlik oranı %13,8 değerinden %4,8'e düşmüştür (15-64 yaş). Bu dönemde mutlak yoksulluk azalırken, bağıl yoksulluk değişmemiştir.

¹ Emeklilik sigortası, sağlık sigortası ve işsizlik sigortası katılımlı planlar iken diğer planlar katılımlı değildir.

4. 2008 krizi ve mevcut durum

Gayri safi yurtiçi hâsıla 2008 yılında %3,6 ve 2009 yılında %14,1 kadar gerilemiş; Avrupa Birliği ülkelerinin (AB27) kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsılası 2007'de %68,8'den 2008'de %67,4 değerine gerilemiştir. Resmi işsizlik oranı 2008 yılında %5,6'dan 2009 yılında %14,1'e hızlı bir biçimde artmıştır (15-64 yaş). Bu dönemde hem mutlak hem de bağıl yoksulluk artmıştır.

Sekil 1. Cinsiyete göre bağıl yoksulluk oranı (erkek, kadın,%)

Kaynak: ESA

2. Estonya'da Sağlık reformları

Estonya'da 1991'den beri üç büyük sağlık hizmeti reformu tamamlanmış olup dördüncüsü devam etmektedir(Köre, Kree, 2005).

1. İlk sağlık hizmeti reformu finansman ile ilgilidir. Amacı bu sektörde sürdürülebilir güvenli bir sağlık sigortası sistemi inşa etmektir. Sistem merkezden Semashko devlet (eyalet) modelinden Bismarck modeline dönüşmüştür. Tamamı işverenler tarafından ödenen ve çalışan maaşının %13'ü olarak saptanan bir katkı sayesinde sigorta vergisi oluşturulmuştur. İlk yıllarda sigorta sistemi merkezden çeşitli yerlere yetki dağıtmıştır (17 bağımsız vakıf). Tamamen merkezden dağıtılan finanslama sisteminin sürdürülebilir olmadığını gelecek yıllar içindeki pratik deneyimler göstermiştir. Hükümetin gelir tahsili parçalanmıştır. Hayati önemdeki merkezi havuzun eksikliği ve risk adaptasyonlu düzenlemeler bölgeler arasında geniş eşitsizliklere katkıda bulunmuştur. (Kiivet, Harro, 2002)

2. Reformların ikinci aşaması- Sağlanan ağın tekrar organizasyonu: Alıcı ve sağlayıcı arasındaki ayrılığın oluşturulmasından sonra, sağlık hizmeti organizasyonları Semashko sistemi altında kullanıldığından daha fazla özerklik kazanmıştır. Sağlayıcı ağını yeniden yapılandırma, sistematik yanıtlayıcılık ve verimlilik teşvikleri için özgürlük alanı açılmıştır. Yeni Sağlık Hizmetleri Organizasyonu Kanunu (1994) sağlık hizmetlerini planlama fonksiyonunu belediyelere devretmiş ve merkezi hükümetin rolünü azaltmıştır.

Aynı zamanda idari birimler olarak belediyeler sağlık hizmeti düzenlemeleri için gerekli gelir tabanı ve ustalıkta yetersiz kalmıştır(Koppel, Kahur, Habicht,2008).

3. Sağlık sektörü reformlarının üçüncü dalgası sağlık finansmanı, sağlık hizmeti sağlayıcıları ve eczacılar için genel düzenleyici çerçevenin yeniden ayarlanması olmaktadır. Merkezi Hastalık Fonu'nun kurulmasıyla 1994 yılında hastalık sigortasının tekrar merkezleştirilmesi çoktan başlamıştır. 2000-2002 yılları içinde birtakım ilave düzenlemeler uygulanmıştır (2000 yılında Estonya Sağlık sigortası Fonu Kanunu, 2001 yılında Sağlık Hizmeti Düzenleme Kanunu ve 2002 yılında Sağlık Sigortası Kanunu). Sağlık Sigortası Fonu sağlık hizmeti piyasasının başlıca düzenleyicisi olmuştur.

4. Dördüncü reform aile hekimliği, aile doktorları ve genel sağlık hizmetlerinde 1997'den beri gelişmektedir. 2004 yılına gelindiğinde aile doktorları Estonya'nın tamamında başlıca sağlık hizmeti merkezleri olarak görev yapmıştır.(2004) Reform 2000'li yıllarda, 20. yüzyılın sonuna kadar Estonya'da mevcut olmayan destekleyici ve hemşirelik bakımı sistemini yaratma kadar akut yatan hasta bakımını merkeze alarak hastane hizmetlerinin kalitesini geliştirmeyi amaçlamaktadır(2000). Hastane Ana Planı ve (2002) Estonya Hastane Ağının Gelişim Planı, bakımın akut tedaviden ayrılığını akut tedavi yatak sayısının azalması (2001'de 6,500 yataktan 2015'e kadar 3,200 yatağa), hastanede kalma ortalama gün sayısının azalması (2001'de ortalama 6,7 günden 2015'e kadar 4,6 güne) ve yatak işgalinin giderek artması (2001'de %67'den 2015'e kadar %83'e) şeklinde taslak halinde ortaya koyar. Estonya Bakım Ağının gelişimi 2015'e kadar bakım işlemi oranının giderek büyümesini öngörmektedir.

3. Sağlık sigortası olan nüfusun miktarı

Estonya'da kendisi veya bir başkası için sosyal vergi ödeyen sigortalı bir kişinin sosyal vergi ödemesi talep edilmektedir. Toplam kişi sayısının %95,2'si genel sağlık sigortası ve bedava olması gereken sağlık bakım hizmetlerinin neredeyse tümünün kapsamı içindedir (2009 yılının sonunda). İnsanların % 5 kadarı genel sağlık sigortası kapsamında değildir (1340127'nin 63761 'i, Sağlık sigortası Fonu web sayfasından). Onlar için bedava erişim yalnızca acil durumlar için mevcuttur ve diğer tüm sağlık bakım hizmetlerini kendi ceplerinden ödemek zorundadırlar. Bu insanlar genellikle işsizleri veya en düşük sosyal gruplara tabi olan sosyal açıdan zayıf grupları temsil eder.

Tablo 2. 2009 yılı sonunda farklı nüfus gruplarındaki sigortalı insanların yüzdeleri

İnsanların grubu	İnsanların temel katkı hakları	Sigortalı toplam nüfus içindeki yüzdeleri
Kendileri ya da işveren tarafından sigortalı olanlar	İşveren veya bireysel katkı	43,7
Devlet tarafından sigortalı olanlar	Devlet katkısı	5,4
Katkıda bulunmayan sigortalı insanlar	Katkısız	44,8
Uluslararası anlaşmalar bazında sigortalı olanlar		0,3
Sigortasızlar		4,8

Çocuklar, gençler ve emeklilik yaşındaki insanlar dayanışma prensibinin temeline göre sigortalandırılır. Bu nedenle, sigortasız kişilerin ana payı işgücü yaşındadır. Bazı yaş grupları arasında sigortasız kişilerin payı önemlidir. 2008 yılındaki "Estonya Yetişkin Nüfusunda Sağlık Davranışı" çalışmasının sonuçlarına göre çalışma yaşındaki insanlar (%10,8'i erkek ve %5'i kadın olmak üzere) sağlık sigortasına sahip değildir. Bu tür kişilerin yüzdesi 25-34 yaşları arasında en yüksek değerdedir. (Sağlık sigortası olmayan bu insanların tanımlaması şu şekildedir: ilköğretim veya temel eğitilmiş işsiz, boşanmış veya ayrı yaşayan, yalnız yaşayan, 25-34 yaşları arasında olan, aylık 250 avro veya daha az bir miktarla en düşük gelir grubu içinde yer alan erkekler).

Tablo 3. Sağlık sigortası olmayan kişilerin portresi

	Sağlık sigortasına sahip misiniz?	16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	Toplam
Sağlık sigortası, erkekler	Evet	90,3	85,2	87,9	89,8	93,5	89,2
	Hayır	9,7	14,8	12,1	10,2	6,5	10,8
Sağlık sigortası, kadınlar	Evet	94,9	92,1	95,2	95,9	96,9	95,0
	Hayır	5,1	7,9	4,8	4,1	3,1	5,0

Tablo 4. Sağlık sigortası olmayan kişilerin portresi- 2

	Sağlık sigortasına sahip misiniz?	16-24	25-34	35-44	45-54	55-64	Toplam
Sağlık sigortası, uzun dönemli sağlık problemi olan erkekler	Evet	28,6	33,2	41,8	56,2	67,8	55,4
	Hayır	20,8	26,5	28,1	46,4	85,7	36,4
Sağlık sigortası, uzun dönemli sağlık problemi olan kadınlar	Evet	27,2	28,8	40,4	58,3	73,7	46,1
	Hayır	29,4	33,3	31,3	50,0	40,0	35,7

Sağlık sigortası olmayan bir kişinin tasviri uzun süreli sağlık problemlerini veya caydırılmış kişiler olmalarını andırır. Bu nedenle iç içe geçmiş problemleri halletmek zorundayız. Yukarıda da bahsedildiği gibi 2008 yılındaki bir araştırma erkeklerin %10,8'inin, kadınların %5'inin sağlık sigortasına sahip olmadıklarını göstermektedir. Uzun süreli sağlık problemi olan insanların üçte birinden fazlası sağlık sigortasına sahip değildir. Mevcut bulgular, uzun süreli sağlık problemlerinin sağlık sigortasının yokluğunun bir sonucu olduğu yargısına ulaşılmamasına olanak sağlamaz. Fakat şu kesindir ki, sigortanın yokluğu uygun tedaviyi bulmayı imkânsız yapmaktadır.

4. Yoksulluk riski olarak özel sağlık hizmeti giderleri

Sağlık hizmetlerinde cepten yapılan harcama yoksulluk için gelişmekte olan birçok ülkede önemli imalara sahiptir. Estonya'da sağlık giderlerinin yüzde yirmisi özel ve cepten ödemeler şeklindedir ve gerçek anlamda 90'lı yılların ortalarından beri hızla artmaktadır.

Hane Halkı Bütçe Anketleri veri analizi hane halklarının göreceli olarak yüksek miktarda cepten harcama sağlık ödemeleriyle yüz yüze olduğu 1995 yılında %3,4'ten, 2001 yılında %6,3'e ve 2002 yılında %7,4'e artan yüzdeleri göstermektedir (geçim harcamalarının dışındaki %20' den fazlası). Sağlık harcamalarının 1995'te %1 seviyesinden 2001'de %1,3'e artmasının bir sonucu olarak hane halklarının oranı yoksulluk sınırının altına düşmüş ve 2002 yılında aynı seviyede kalmıştır (Habicht J , Xu K , Couffinhal A , Kutzin J, 2005).

Tablo 5. Estonya'da 1995–2006'da (seçilen yıllar, %) sağlık hizmetleri finansmanının ana kaynaklarının payları

Finansman kaynağı	1995	2000	2005	2008
Kamu	89,8	76,4	76,7	78,4
Sosyal sağlık sigortası	77,4	66,0	66,2	67,6
Devlet bütçesi	...	8,7	9,6	9,4
Belediye bütçeleri	...	1,7	0,9	1,4
Özel	7,5	23,3	23,0	21,5
Cepten harcamalar	7,5	19,7	20,4	20,5
Özel sağlık sigortası	0,0	1,0	0,3	0,3
Özel diğer	0,0	2,6	2,3	0,7
Dış kaynaklar	2,7	0,3	0,3	0,0

Kaynak:TAI (1995 devlet+belediye bütçesi %12,4)

Cepten yapılan harcamaların yapısı gelir dilimi boyunca önemli ölçüde değişmektedir. En yoksul beşte birlik kısmın cepten harcamaları sadece ilaç (%86) üzerine iken, en zengin beşte birlik kısım dış bakımını da içeren ayakta tedavi hizmetlerine daha fazla harcama yapmıştır. (Tablo 3.11'e bakınız). Etkenlerin birleşimi şu bulguları açıklamaktadır: (1) Daha yüksek gelir grupları özel hizmetleri ve daha çok dış bakımı olmak üzere ayakta tedavi hizmetlerini kullanmaktadır. (2) Düşük gelir grupları gerekli ayakta tedavi sağlık hizmetlerinden kaçınmakta (örneğin dış bakımı) veya bütün bir tedaviyi temin edememektedir.

Tablo 6. Gelir gruplarına göre ilaç ve tedavi masrafları (%)

Harcama dilimleri (beşte birlik)	Malzemeler	İlaçlar	Yatan hasta bakımı	Ayakta tedavi gören hasta bakımı
I (yoksul)	7	86	2	5
II	11	71	1	16
III	15	59	1	25
IV	22	44	1	33
V (zengin)	21	37	6	37
Ortalama	17	52	3	28

Kaynak: Vörk, 2008

Araştırma cepten yapılan harcamalar nedeniyle en çok finansal zorluğa düşme riskinde olan yoksul insanlar için cepten harcamaların en büyük kaynağının ilaçlar olduğunu göstermiştir. Araştırma yoksul hane halklarına mensup olan yaşlı kronik hastaların en zayıf olanlardan biri olduğuna inanmak için iyi nedenler vermektedir (Habicht J, Xu K, Couffinhal A, Kutzin J, 2005).

2009 yılında yürütülen bir çalışmaya göre yetişkin nüfusunun yaklaşık %2'si aile hekimi, %4'ü uzman bakımı ve %5'i dış bakımı hizmetlerini almamıştır. Sosyal gruplar arasında sağlık hizmetleri kaynakları ve imkânlarına erişimde farklılıklar vardır. Sağlık hizmetlerine erişim düşük gelir grupları için daha kötüdür. Sunulan ifadeler sağlık hizmetleri alma konusunda yalnızca ekonomik engelleri açıklamamaktadır (bu tip hizmetleri ödemede yetersizlik veya sigortanın yokluğu). Zorluklar bilgi eksikliği, ulaşım sorunları (toplu taşımanın zayıf düzenlemesi) vs. sebebiyle doğabilmektedir.

Bu sağlık yardımı almayan emeklilerin büyük bir miktarı tarafından onaylanmaktadır. Emekliler dayanışma prensibine göre sigortalanmaktadır (otomatik olarak).

Tablo 7. Yetişkin nüfusunun (16+) sağlık hizmetlerine erişimi (%)

	Yardım ve danışma almayan		
	Aile hekimi	Uzman doktor	Dış hekimi
2004	6,6	8,2	15,5
2005	5,2	6,9	15,2
2006	5,3	7,7	13,3
2007	5,7	9,5	13,6
2008	3,5	8,2	8,9
2009	2,0	4,2	5,2

Kaynak: ESA

Tablo8. Yetişkin nüfusunun (16+) sosyal gruplara göre sağlık hizmetlerine erişimi (%)

	Yardım ve danışma almayan		
	Aile hekimi	Uzman doktor	Dış hekimi
Çalışan	1,4	3,5	3,7
İşsiz	6,8	8,3	11,2
Emekli	2,5	5,9	6,3
Diğer çalışmayan	1,3	2,7	5,9

Kaynak: ESA

5. Sağlık hizmetlerinde yerel yönetimin rolü. Sağlık hizmetleri ve sosyal yardım sistemleri arasındaki işbirliğinin en iyi uygulamaları

33'ü kasaba ve 193'ü kırsal belediyeler olmak üzere 226 tane yerel yönetim birimi vardır. Anayasa'ya göre tüm yerel meseleler kanunlara bağlı biçimde bağımsız olarak yönetilen yönetimler tarafından çözülmeli ve düzenlenmelidir. Gümrük vergilerinde yalnızca Yerel Yönetim Anlaşması tarafından veya kanuna uygun olarak yerel yönetimlere zorunluluk getirilebilir. Giderler yerel yönetim birimlerinin devlet bütçesinden finanse edilmesi hakkındaki kanun tarafından dayatılan devletin gümrük vergileriyle bağlantılıdır.

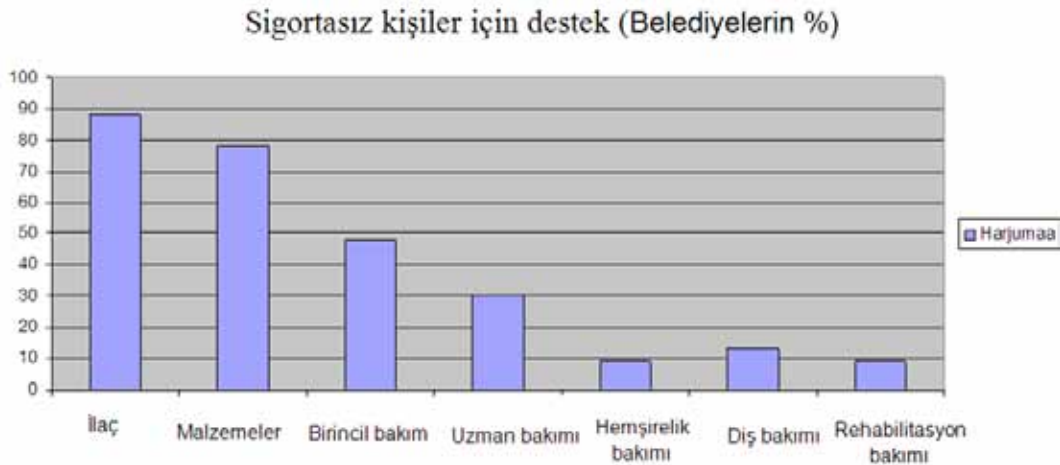
Tablo 9. Yerel yönetimlerin sosyal harcamalarının yapısı

	2004 (%)	2005 (%)	2006 (%)
Özürliülerin sosyal koruması	6,2	11,6	18,3
Yaşlıların sosyal koruması	33,5	28,9	31,9
Çocukların, gençlerin ve ailelerin sosyal yardımları	19,0	18,2	19,2
Konut hizmeti	0,3	0,4	0,9
Risk gruplarının sosyal yardım kuruluşları	2,7	2,5	2,5
Devlet sosyal yardımları	22,8	20,4	14,7
İşsizlerin sosyal yardımı	0,6	0,6	0,6
Hasta kişilerin sosyal koruması	0,1	0,2	0,2
Sosyal yardım yönetimini içeren diğer sosyal korumalar	14,8	17,3	11,5
Toplam	100,0	100,0	100,0

Genel sağlık hizmetleri insanların %5 kadarını kapsamamaktadır. Ücretsiz erişim yalnızca acil durumlar için veya ödemeyi kendi ceplerinden yapacakları diğer tüm sağlık hizmetleri için mevcuttur.

Yerel yönetim ve sağlık hizmetleri arasındaki işbirliğinin amacı sağlık sigortası kapsamında olmayanların sağlık hizmetlerine erişimini garantiye, yaşama, çalışma ve öğrenme ortamlarıyla ilişkili sağlık riskleri hakkında insanların farkındalığını artırma, sağlığı destekleyen ayrıca yoksulluğu, evsizliği ve işsizliği azaltan sosyal normları ve değerleri şekillendirme aracılığıyla sosyal dışlanışlığı önlemedir.

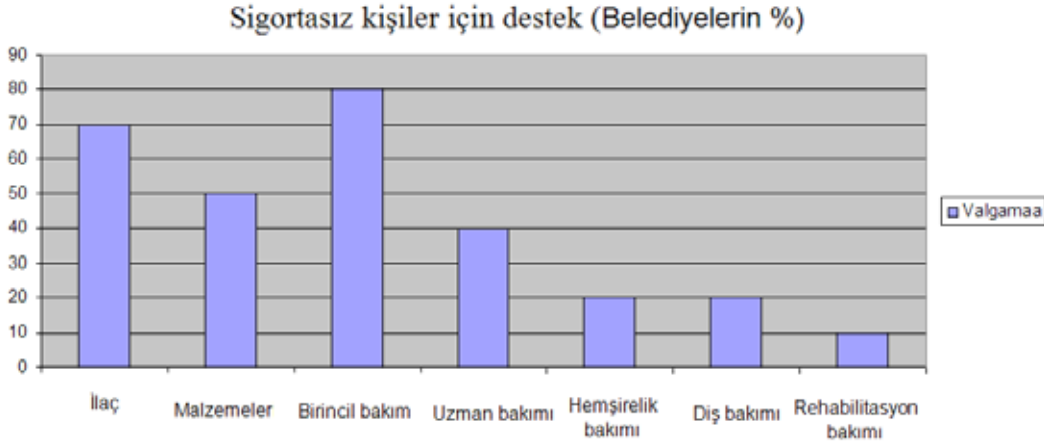
Sekil 2. Sigortasız kişiler için destek, başkent alanı (Harju eyaleti)

Yerel yönetim birimleri sigortasız kişilerin yaklaşık %93'ünün aile hekimine, %41'inin uzman hekime erişimini garanti altına almaktadır. Bu durumlarda sağlık sigortası kapsamında olmayan kişiye verilen bakımı yerel yönetimler karşılamaktadır. Yerel yönetimler ve sağlık hizmetleri özellikle aile hekimliği arasında farklı işbirliği yolları bulunmaktadır. Örneğin; yerel yönetim tarafından finanse edilen belirli günlerde Aile Hekimi Merkezi'ne ücretsiz erişim etkinliği, yerel yönetim

tarafından finans edilen barınaklardaki hastalara belirli bir aile hekimi bakımı sağlama etkinliği, belediyenin desteğiyle kişiye ilaç, dış bakımı vs. sağlama.

Sekil 3. Sigortasız kişiler için destek, çevresel alan (Valga eyaleti)

KAYNAKÇA

Charu C Garg, C.C., Karan, A.K.2009. *Reducing out-of-pocket expenditures to reduce poverty: a disaggregated analysis at rural-urban and state level in India.*

Health Policy and Planning 24(2):116-128

Estonian Health Insurance Found webpage, [http://www.haigekassa.ee/uploads/userfiles/kindlustatute_statistika_seisuga_31_12_2009\(1\).xls](http://www.haigekassa.ee/uploads/userfiles/kindlustatute_statistika_seisuga_31_12_2009(1).xls)

Härmsalu, G., Palu, K., Talpsepp, P. 2009. *Ravikindlustusega hõlmamata isikute olukord Eesti Vabariigi kohalikes omavalitsustes.*

Oiguskantsleri Kantselei *Joint inclusion memorandum, Estonia.* 2003

Kiivet, R.; Harro, J. 2002. *Eesti rahva tervis/Health in Estonia 1991-2000.*

Koppel, A., Kahur, K., Habicht, T., Saar, P., Habicht, J., van Ginneken, E. 2008. *Health Systems in Transition. Estonia Health system review WHO*

Kõre, J. Kree, S. 2005. *Long Term Care Reform in Estonia: Plans and Reality – Financing, Management and Quality of Services.* In The Economics of health reforms. Athens. 109-121

Rohulaid, M. 2007. *Ülevaade sotsiaalse kaitse kulutustest kohalikes omavalitsusüksustes.* SM. http://www.sm.ee/nc/eng/advanced-search.html?tx_indexedsearch%5BextR%5Bsummary%5D=1&tx_indexedsearch%5Btype%5D=1&tx_indexedsearch%5Bgroup%5D=flat&tx_indexedsearch%5Blang%5D=0&tx_indexedsearch%5Bsections%5D=0&tx_indexedsearch%5Bsubmit_button%5D=Search&tx_indexedsearch%5Bsword%5D=kohalik%20omavalitsus&tx_indexedsearch%5BfreeIndexUid%5D=-1&tx_indexedsearch%5Bresult%5D=10&tx_indexedsearch%5BdefOp%5D=0&tx_indexedsearch%5Bmedia%5D=-1&tx_indexedsearch%5Bborder%5D=rank_flag&tx_indexedsearch%5Bdesc%5D=0&tx_indexedsearch%5Bpointer%5D=6

Sarah Th omson, S., Andres Võrk, A., Habicht, T., Rooväli, L., Evetovits, T., Habicht, J. 2010. *Responding to the challenge of financial sustainability. in Estonia's health system.* WHO

Habicht J, Xu K, Couffinhal A, Kutzin J. 2005. Out-of-pocket Payments in Estonia: an Object for Concern? HSF Working Document. WHO Country Office, Tallinn http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Tervisevaldkond/Tervishoid/Patsiendi_tervishoiukulud.pdf

Tekkel, M., Veideman, T., Rahu, M. 2009. *Health Behavior among Estonian Adult Population.* 2008. Tallinn, TAI TERVIS 21..... WHO Euroopa piirkonna "Tervis kõigile" raamprogramm

Kunst AE, Leinsalu M, Habicht J, et al. (2002). *Social inequalities in health in Estonia.* Tallinn, Ministry of Social Affairs (<http://www.sm.ee>, accessed 29 January 2008).

Võrk A (2008). *Household catastrophic expenditures on health care and distribution of taxation burden to households in Estonia 2000–2006.* Tallinn, Technical report to World Health Organization.

Võrk, A., Jesse, M., Roostalu, I., Jüristo, T., 2005 *Eesti tervishoiu rahastamissüsteemi jätkusuutlikkuse analüüs.* PRAXIS

İRAN'DA KIRSAL KESİMDE YOKSULLUĞUN AZALTILMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA YÖNELİK İYİ YÖNETİŞİM YAKLAŞIMI OLARAK YEREL TOPLULUĞA DAYANAN YÖNETİM *

Rashidpour, Loghman

Department of Agricultural Management,
Islamic Azad University, Mahabad Branch, Mahabad, Iran.
e-mail: rashidpour@gmail.com

Farajallah Hosseini, Seyed Jamal

Department of Agricultural Development,
Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Mirdamadi, Seyed Mahdi

Department of Agricultural Development,
Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

Özet

Topluma dayanan yönetim, faydalı ve sürdürülebilir sonuçlar elde etmek için bir yanıttır. Sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında yerel toplulukların liderlik rolleri için güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu çalışmanın amacı sürdürülebilir kırsal kalkınma sürecinde topluma dayanan yönetim rolünü analiz etmek ve belirlemektir. İnceleme şeklinde bir araştırmadır ve tanımlayıcı bağıntılı yöntem kullanılmıştır. Örnek nüfus, kırsal konseyler, tarım ve doğal kaynaklar bölümlerindeki kamu sektörü uzmanları, çevre koruma ajansı ve vilayet yetkilisinden olan 270 kişiden oluşmaktadır. Anlaşma perspektiflerini çıkarmak için Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. LISREL yazılımı ile onaylayıcı faktör analizi sonuçları "organize etmek" ($R^2=0.63$) ve "kontrol etmek" ($R^2=0.62$) kırsal yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmada iyi bir yönetim yaklaşımı olarak yönetime dayanan topluluğun en önemli rolleri olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Topluma Dayanan Yönetim, İyi Yönetim, Yoksulluğun Azaltılması, Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma, Kırsal Yönetim.

Abstract

Community based management is a response to achieve sustainable and useful results. Aimed at empowerment of local communities for leadership roles in sustainable development and poverty reduction. The aim of this study analysis and determine the role of community based management of sustainable rural development process. It was survey type research and descriptive correlative method was used. The sample population consisted of 270 people from rural councils, public sector experts in department of agriculture and natural resources, environmental protection agency and provincial authority. Kruskal Wallis test were used to extract agreement perspectives. The results of confirmative factor analyze with LISREL software shows that "organizing" ($R^2=0.63$) and "controlling" ($R^2=0.62$) were most important roles of community based management as a good governance approach in the rural poverty reduction and sustainable development.

Keywords: Community Based Management, Good Governance, Poverty Reduction, Sustainable Rural Development, Rural Management.

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

Giriş

Birlikte yönetim genellikle bir hükümet tarafından kaynak krizine karşılık uygulanır. Çoğu zaman birlikte yönetim kullanıma açık olan ve bu nedenle de aşınmaya açık olan kaynakların yönetimi için bir çözüm olarak başlatılır. (Welch-Devine, 2008:150). Diğer durumlarda, birlikte yönetim, devlet düzenlemeleri söz konusu kaynağı korumada başarısız olduğu zaman tavsiye edilir ve uygulanır. (Persoon ve Van Est 2003, Srinivasan 2005). Birlikte yönetimin her derde deva ilaç olarak düşünülmemesi gerekmele birlikte, tamamen topluma dayanan ya da devlet idaresindeki yönetimin eksikliklerini giderme konularında fırsatlar sunar. (Lawry 1989).

"İletişim ağı olarak birlikte yönetim" ile yakından ilişkili olan topluma dayanan yönetim anlayışıdır. (Welch-Devine, 2008:150). Topluma dayanan yaklaşımlar birlikte yönetim sürecinin bir bölümünü oluşturabilir ve ne zaman topluma dayanan yönetim birlikte yönetim sürecinin önemli bir bileşeni olursa, sonuç "toplum merkezli birlikte yönetim" olarak düşünülebilir. (Pomeroy 2006). Böyle bir yaklaşım topluluk kontrolü denilen Tyler'in (2006) topluluk güç sürecinin maksimum sonuna yönelik olabilir.

Topluma dayanan yönetim (TDY) aslında sürdürülebilir kırsal kalkınma araçlarının yönetiminin yararlanan toplulukların katılımıdır. Bu 1980'lerin başlarından bu yana kullanılan bir yaklaşımdır. Topluma dayanan yönetimde odak noktası hizmetler için tüketici talebine dikkat etmek, kaynakları ve araçları idare etmek için topluluk kapasitesi yaratmak ve topluluklara teknik destek sağlamak için uzun dönemli kurumsal düzenlemeleri yapmayı göz önünde bulundurmaktır.

Topluluk ve hükümet kontrolünün ne tür karışımının en iyi sonucu verdiği konusunda bilim adamları ile uygulayıcılar arasında görüş birliği bulunmaktadır. En uygun nokta birlikte yönetim süreci için belirlenmiş olan amaçlara dayanabilir (Carlsson ve Berkes 2005). Oyuncular çeşitli olduğu ve onlar arasındaki ilişkiler kat kat olduğu için Carlsson ve Berkes birlikte yönetim sistemlerini şebekeler olarak canlandırmanın bu yönetim sistemlerinin karmaşık gerçeklerini en iyi şekilde yansıttığını savunurlar (2005).

Danida(2007:17) ve Sarrafi (2003), bu yaklaşıma yerel düzeyde kalkınma stratejisi olarak "İyi Yönetişim" sistemi demişlerdir. Bu nedenle, iyi yönetim ya da "uygun karar verme düzenlemelerinin" kurulması ve korunması, kırsal kesim sürdürülebilir kalkınmasının başarısız olmasını önlemenin (ya da başarılı olmasını sağlama) tek kolay yoludur. Özellikle yerinden yönetim ile birlikte yerel toplulukların yerel kalkınma için daha fazla sorumluluk almaları beklenmektedir.

Bu araştırma hem aşağı hem de yukarı yaklaşımını birleştiren topluluğa dayanan yönetimin geniş bir tanımına dayanmaktadır. Bu süreç yönetim çerçevesinde payı olan tüm bireylerin ve grupların katılımına dayanmaktadır. Sosyal, kültürel ve ekonomik amaçlar yönetim çerçevesinin bir parçasıdır. Hükümet tüm politika ve koordinasyon için sorumluluk üstlenirken, yerel topluluk yönetiminde önemli bir rol oynar. Ayrıca topluluğa dayanan yönetim bilimsel, teknik bilgi ve ilgili STK'lar ve yerel ya da geleneksel bilgiden yararlanma fırsatını yaratır. (Rashidpour ve Hosseini,2007). Bu tanım sistemin tanımı için yeterli esnekliği yaratır fakat devlet ve devlet dışı aktörler arasındaki ilgiye dikkati çeker, çabaların bölünmesini, kaynakların israfını ve katılımcı eylemler için rekabeti minimize etmek için çoklu işbirliğini vurgular. (Rashidpour,et. al 2010). Bu durum özellikle kaynak koruma ve sürdürülebilirliğe yönelik tepeden aşağıya yaklaşımlarının başarısız olmasına karşı yeni çözümler bulmak için bir girişimdir. Topluluğa dayanan yönetim muhafaza, güçlendirme, yoksulluğu azaltma ve/veya genel kırsal kalkınma stratejisi olarak görülebilir (RLEP,2004). Bu tür topluluğa dayanan yaklaşımlar sosyal sermaye ve topluluk ilişkilerini güçlendirmek ve sürdürülebilir kırsal kalkınma yönetiminde etkili kurumlar geliştirmek için yeni fırsatlar yaratır. (RLEP,2004). Bazen yerel toplulukların doğal kaynak yönetiminde ayrıcalıklı değil merkezi rol oynadığı yerde yaklaşımlar geliştirmek için de uygulanır. (CHilima et al. 2002). Topluluğa dayanan yönetim kapasite yaratmak, topluluk üyelerini, hem erkek hem de kadınları kalkınma sürecine eşit katılım için motive etmek ve cesaretlendirmek için kilit rol oynar. Yerel halk rehberlik ve kapasite oluşturmak ile birlikte sürdürülebilir kırsal kalkınmayı uygulama ve yönetme yeteneğine sahiptir.

Topluluğa dayanan yönetim ya da birlikte yönetim yaklaşımlarında ilk adım hissedarları ve potansiyel katılımcıları belirlemektir. Hissedarlar daha ulaşılabilir ve topluluğa dayanan yönetimde ortak vizyon için bir çerçeveye sahiptir.

Topluluğa dayalı yönetim, topluluk gelişimini yönetmeden sorumlu esas enstrümanlar haline gelecektir. Bunun içerisinde topluluğun ihtiyaçları/talepleri yanı sıra potansiyel planlama ve uygulama gelişim programları (örneğin içsel ve dışsal olarak elde edilebilen kaynaklar) (Wijayaratra, 2004); yerel halkın sorunlarına öncelik tanıma, kırsal gelişim hedeflerini saptama, uygun komiteleri organize etme, bilgi sistemlerini sürdürme (Borrini ve ark, 2000, Olyel, 2006, Faryadi, 2005), mal ve hizmetleri sağlama, uzmanlaşmış komite üyelerini eğitime (Pomeroy ve ark., 2006); kırsal altyapıyı geliştirme ve sürdürme, toplulukların organize edilmesini ve katılım seviyesini artırma, topluluk kapasite oluşturulması ve güçlendirmesi (Mahendra ve Sharma, 2006), uzlaşmazlıkları yönetme ve topluluk gelişimini değerlendirme (Wijayaratra, 2004), uyumsuz faaliyetleri belirleme, uygun bir şekilde eğitilmiş topluluk organize ediciyi belirleme, ortaklıkları geliştirme ve sorumlulukları paylaşma, tesis teknik bilgilendirme ve tanıtımı, mal ve finansal hizmetleri sağlama, yerel hükümetlerle etkili bir şekilde etkileşime geçme, uygun gösterge ve kriterleri saptama (Plummer & Armitage, 2007. Borrini ve ark, 2000. Faryadi, 2005) yer alır. Bu araştırma, sürdürülebilir kırsal kalkınma ve yoksulluk yönetiminde üretmek ve uygulamak için yenilikçi bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçevenin ana yapısı sürdürülebilirliği sağlamak için yerel topluluğa (kırsal konsey) dayanmaktadır.

Materyal ve Yöntemler

Bu çalışmada kullanılan metodoloji, betimleyici ve nicel araştırmanın bir birleşimini içeriyor ve veri işleme yöntemleri olarak korelasyon, regresyon ve betimleyici analizin kullanılmasını içeriyor. İstatistiksel popülasyon; yerel topluluk (Kırsal Konsey üyeleri), Tarım ve Doğal Kaynaklar, Çevre Örgütünde ilgili alanlardaki kıdemli uzmanlar, topluluğa dayanan yönetim ile ilgili faaliyetlere katılan Tarım ve Doğal Kaynaklar Mühendislik Örgütleri gibi STKlardan Devlet Memurları ve üyelerden oluşmaktadır. Örnek boyutu 120 kırsal konsey üyesini, Tarım Bakanlığından 60 kıdemli uzmanı ve 90 tarım ve doğal kaynaklar mühendislik örgütü (STK) üyesini kapsamaktadır. Bu çalışmada topluluğa dayanan yönetim yaklaşımına yönelik davranışlar aşağıdakiler hakkındaki bir dizi soru ile ölçülmektedir: özellikle sürdürülebilir kırsal kalkınma ve yoksulluğun azaltılma süreci için planlama, kadro oluşturma, örgütlenme, kontrol ve yönetim. Anketin içerik geçerliliği bir grup ilave kırsal ve tarım kalkınma uzmanı tarafından ölçülmektedir. Anketin güvenilirliğini belirlemek için bir pilot test yapılmış ve Cronbach'ın alfası 0.79 olarak alınmıştır.

Veri Analizi: Tüm veri SPSS(Sosyal Bilimler için İstatistiksel Paket) ve LESREL(Lineer Yapısal İlişkiler) kullanılarak analiz edilmiştir. Tanım ve sonuç için uygun istatistiksel işlemler kullanılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın sonuçları, yanıt verenlerin %44.5'inin yerel toplulukların üyesi olduğunu, %22.2'sinin kamu sektöründe çalıştığını, %33.3'ünün sivil toplum kuruluşlarının üyesi olduğunu göstermiştir. Yerel topluluk üyelerinin ortalama yaşı, kırsal konseyde ortalama 6 yıl üyelik ile 41 yıldır. Kamu sektörü çalışanlarının ortalama yaşı, ortalama 10 yıldan fazla bir deneyim ile 36'dır. Hükümet dışı organizasyonların üyelerinin ortalama yaşı 33 ve ortalama deneyimi 6.5 yıldır.

Anlaşma Testi:

Üç grup arasında veri ve ortalama karşılaştırmasını analiz eden parametrik olmayan test (Kruskal-Wallis) şunu belirtiyordu: Kırsal Konsey Üyeleri, Kıdemli Uzmanlar ve Tarım ve Doğal Kaynaklar Mühendislik Örgütleri üyeleri Delphi araştırma yönteminden çıkarılan ve diğer ülkelerde çalışılan 28 özellikten 20'si üzerinde uyumluluk göstermekteydi. Kalan 8 özellik cevap verenlerin davranışlarına göre önemli farklılıklara sahiptir. Tablo 1 katsayı varyasyonuna (CV) dayanan anlaşma özelliklerinin sıralamasını göstermektedir.

Tablo 1: Katsayı varyasyonuna dayanan anlaşma özelliklerinin sıralaması

PLANLAMADA TDY Roller	CV	Öncelik
Kırsal sorunları belirlemek	0.204	1
İnsanların görüş ve yorumlarını toplamak	0.211	2
Bilginin analizi ve kabulü	0.216	3
Uygulama işlemlerinin denetlenmesi	0.217	4
Uygun gösterge ve kriterlerin belirlenmesi	0.224	5
Yerel bölge halkının sorunlarına öncelik tanımak	0.232	6
ORGANİZASYONDA TDY Roller	CV	Öncelik
Yerel halkı organize etmek	0.234	1
Hissedarlar arasında uyumu sağlamak	0.243	2
Grupları ve uzmanlaşmış komiteleri organize etmek	0.247	3
KADRO OLUŞTURMADA TDY Roller	CV	Öncelik
Yerel halkı eğitmek ve kapasite oluşturmak	0.206	1
Yaparak öğrenme ile yerel topluluğun güçlendirilmesi	0.218	2
Uzmanlaşmış komite üyelerini eğitmek	0.219	3
Yerel halkı sınıflandırmaya çabalamak	0.229	4
Çeşitli kuruluşlardan temsilcileri belirlemek	0.240	5
KONTROL ETMEDE TDY Roller	CV	Öncelik
Uyumsuz eylemleri belirlemek	0.225	1
Projenin değiştirilen tüm aşamalarında ayrılma ve sapma	0.241	2
Projeleri değerlendirme ve kontrol etme	0.257	3
YÖNETMEDE TDY Roller	CV	Öncelik
Tevşik ile yerel halkı motive etmek	0.203	1
Faaliyetler hakkında bilgi ve rapor vermek	0.227	2
Topluluğun içi ve dışı ile ağırlantı kurmak	0.235	3

Doğrulayıcı Faktör Analizi:

Doğrulayıcı faktör analizine dayanarak şu sonuca ulaşabiliriz: “Organize etme” ($R^2=0.63$, $Sc=0.80$) ve “Kontrol etme” ($R^2=0.62$, $Sc=0.79$) “Topluluğa Dayanan Yönetim” in kırsal yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma yönetimindeki rolünü tahmin etmede göz önüne alınmış “Topluluğa Dayanan Yönetim” in diğer üç rolünden (Planlama, Kadro Oluşturma ve Yönetme) daha üstündür. Bu, “Organize etmenin” 0.80 gibi en yüksek etki faktör yüklenmesine sahip olduğunu vurgular. Bu topluluğa yetki vermek ve kapasite yaratmak için “Topluluğa Dayanan Yönetim” in rollerinin en iyi göstergeleri gibi görünmektedir. Aslında, bu ölçü veriye en iyi şekilde uyarlanmış ve en güçlü tahmin gücüne sahiptir. Tablo 2 regresyon ağırlığı (ya da tamamen standartlaşmış çözüm) tahminini, t- değerini ve kırsal yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma yönetiminde TDY rollerinin R^2 sini gösteriyor. R^2 katsayısına dayanan “Organize etme” TDY rollerindeki değişkenliğin yüzde 63’ünü açıklamaktadır.

Tablo 2: Regresyon ağırlığının tahmini, t- değeri ve R^2

Değişkenler	SC¹	t	R²
Planlama	0.78	R.V. ²	0.61
Organize Etmek	0.80	14	0.63
Kadro Oluşturma	0.76	13.51	0.58
Kontrol Etme	0.79	14.17	0.63
Yönetme	0.67	11.46	0.44

1. Tamamen Standartlaşmış Çözüm

2. Referans Değişkeni

Doğrulayıcı faktör analizi ayrıca kırsal yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma yöne-

timindeki tüm topluluğa dayanan yönetim rollerinin (Planlama, Organize Etme, Kadro Oluşturma, Kontrol Etme ve Yönetme) önemini belirlemek ve onaylamak için kullanılmıştır. Sonuçlar şunu göstermektedir:

Planlamada TDY rolleri: Sonuç şunu vurguluyordu: “Uygun göstergeleri ve kriterleri belirlemek” ve “Uygulama işlemlerini belirlemek” 0.62 ve 0.61’nin en büyük faktör yüklemesine (Tamamen Standartlaşmış Çözüm) sahiptir. Sürdürülebilir kırsal kalkınma için TDY rollerinin en iyi göstergeleri olarak görünmektedir. Tablo 3’te tarif edilmiş iç korelasyonlar diğer göstergelerin büyük faktör yüklemesine sahip olduğunu ve önemli olduklarını göstermektedir.

Tablo 3. Planlamada TDY rollerindeki Regresyon ağırlığının, t-değerinin tahmini

PLANLAMADA TDY Roller	SC	t
Kırsal sorunları belirlemek	0.37	5.30
İnsanların görüş ve yorumlarını toplamak	0.60	8.77
Bilginin analizi ve kabulü	0.35	5.15
Yerel halk ile sorunlara öncelik vermek	0.48	6.91
Uygun gösterge ve kriterleri belirlemek	0.62	9.08
Uygulama prosedürlerini belirlemek	0.61	9.01

Organize Etmede TDY rolleri: Sonuç şöyledir: “Grupları ve uzmanlaşmış komiteleri organize etmek” 0.73 gibi en büyük faktör yüklemesine sahiptir. Kırsal kesim yoksulluğunun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma için “Organize etmede” TDY rolünün en iyi göstergeleri gibi görünmektedir. İç korelasyonlar Tablo 4’te tanımlanmıştır.

Tablo 4. Organize etmede TDY’nin Regresyon ağırlığının, t-değerinin tahmini

ORGANİZE ETMEDE TDY Roller	SC	t
Yerel halkı organize etmek	0.51	6.36
Hissedarlar arasında uyumu sağlamak	0.50	6.22
Grupları ve uzmanlaşmış komiteleri organize etmek	0.73	7.53

Kadro Oluşturmada TDY rolleri: Sonuç şöyledir: “Yerel halkın eğitimi ve kapasite oluşturmak” 0.62 gibi en büyük faktör yüklemesine sahiptir. Kırsal yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmada TDY’nin rolünün en iyi göstergeleri olarak görünmektedir. İç korelasyonla Tablo 5’te anlatılmıştır.

Tablo 5. Kadro Oluşturmada TDY’nin regresyon ağırlığının, t-değerinin tahmini

KADRO OLUŞTURMADA TDY Roller	SC	t
Yerel halkı eğitmek ve kapasite oluşturmak	0.62	7.58
Yaparak öğrenme yoluyla yerel halkı yetkilendirmek	0.57	7.14
Uzmanlaşmış komite üyelerini eğitmek	0.33	4.34
Yerel halkı sınıflandırmaya çalışmak	0.42	5.51
Çeşitli kuruluşlardan temsilcileri belirlemek	0.37	4.77

Kontrol Etmede TDY rolleri: Sonuç şöyledir: “Uyumsuz faaliyetleri belirlemek” ve Projenin tüm aşamalarında değiştirilmiş ayrılma ve sapma” 0.67 gibi en büyük yüklemesine sahiptir. Sürdürülebilir kırsal kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasını kontrol etmede TDY’nin rolünün en iyi göstergeleridir. İç korelasyonlar Tablo 6’da tarif edilmiştir.

Tablo 6. Kontrol etmede TDY’nin regresyon ağırlığının, t-değerinin tahmin edilmesi

KONTROL ETMEDE TDY Roller	SC	t
Uyumsuz faaliyetleri belirlemek	0.67	9.38
Projenin tüm aşamalarında değiştirilmiş ayrılma ve sapma	0.67	9.47
Projeleri değerlendirme ve kontrol etme	0.63	9.02

Yönetmede TDY rolleri: Sonuç şunu gösteriyor: “Teşvik etme yoluyla yerel topluluğu motive etmek 0.76 gibi en büyük faktör yüklemesine sahiptir. Kırsal yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma için Yönetmede TDY rollerinin en iyi göstergeleri gibi görünmektedir. İç korelasyonlar Tablo 7’de anlatılmıştır.

Tablo 7. Yönetmede TDY’nin regresyon ağırlığının, t-değerinin tahmin edilmesi

YÖNETMEDE TDY Roller	SC	t
Teşvik etme yoluyla yerel topluluğu motive etmek	0.76	8.66
Faaliyetler hakkında bilgi ve rapor vermek	0.52	6.95
Topluluğun içi ve dışı ile bağlantı kurmak	0.56	7.26

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmada TDY rollerinin doğrulayıcı faktör analizine dayanarak şu sonuca ulaşabiliriz: 1- “Organize etmek” “Topluluğa Dayanan Yönetimin” kırsal yoksulluğun azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü tahmin etmede topluluğa dayanan yönetimin diğer dört rolünden (Planlama, Kadro Oluşturma ve Yönetme) daha üstündür. Aslında, bu ölçü veriye en iyi şekilde ayarlanabilir ve en iyi tahmin gücüne sahiptir. Planlamada TDY rolünün en iyi göstergeleri olacak uygulama prosedürlerini saptamak, Organize etmede TDY rolünün en iyi göstergeleri olacak “grupları ve uzmanlaşmış komiteleri organize etmek”, Kadro oluşturmada TDY rolünün en iyi göstergeleri olacak “Yerel halkın eğitim ve kapasite oluşturmak, kontrol etmede TDY rolünün en iyi göstergeleri olacak tüm proje aşamalarında “uyumsuz faaliyetleri belirlemek” ve “Projenin tüm aşamalarında modifiye edilen ayrılma ve sapmalar, Kırsal yoksulluk azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma için Yönlendirmede TDY rolünün en iyi göstergeleri olacak “teşvikler yoluyla yerel topluluğu motive etmek” prosedürlerini saptamak.

Sonuç olarak, bu araştırma birçok paydaşı içeren ve kırsal strateji kalkınmasında benimsenmesi gereken topluluğa dayanan yönetim yaklaşımı gibi yeni yönetim uygulamalarının ilk kez incelenmesini sağlıyor. TDY rolü için en sembolik gösterge “örgütlemelerdir”. Bu nedenle kırsal kesim insanların organizasyonunu kırsal kalkınma yönetimi ve yoksulluğu azaltma süreci içinde düşünmek önemlidir.

KAYNAKÇA

- Borrini-Feyerabend G, Farvar MT, Nguingui JC, and Ndangang V.A., 2001. Co-management of natural resources: Organizing, Negotiating and Learning-by-Doing. GTZ and IUCN, Kasperek Verlag, Heidelberg (Germany).
- Carlsson, L., Berkes, F., 2005. Co-management: concepts and methodological implications, Journal of Environmental Management 75 : pp 65–76.
- Chilima, G., B.Nkhoma, G.charul & Mulwafu,W., 2002. Community Based management approach in the management of water resource By Different Organization in the lake CHILWA BASIN MALAWI, university and government report, university of Malawi.
- Danida., 2007. Community-based natural resource management, Technical Advisory services, Ministry of Foreign Affairs of Denmark,
- Faryadi, Sh., 2005. A Methodology for Participatory local Environmental planning, Journal of Environmental Studies, Tehran university press; 31(37), pp 14-29.
- Lawry, S. W., 1989. Fisheries co-management: Delegating government responsibility to fishermen’s organizations. Marine Policy 13(2):137-154.
- Mahendra, N. and . Sharma, B., 2006. Community Based Rural Energy Development in Nepal: Experience and Lessons From Innovative Approches, ICIMOD, Kathmandu Nepal.
- Olyel, D., 2006. Right tool, Wrong target? Co-management in the Ugandan fishery sector. A thesis submitted in partial fulfillment of the Masters Degree in International Fisheries Management, Norwegian College of Fisheries Science University Of Tromsø. p-124.
- Persoon, G., and D. M. E. Van Est, 2003. “Co-management of natural resources: The concept and aspects of implementation,” in Co-management of natural resources in Asia: A comparative perspective. Edited by G. Persoon, D. M. E. Van Est, and P. E. Sajise. pp. 124. Copenhagen: NIAS Press.
- Plummer, R., Armitage, D. R., 2007. Charting the new territory of adaptive co-management: a Delphi study. Ecology and Society 12(2): 10.

- Pomeroy, R.S., Rivera-Guieb, R., 2006. Fishery co-managemnt: A practical hand book, CABI publishing, Cambridge, MA02139, USA. p 8-23,
- Rasshidpour, L. and S.J.F. Hosseini,, 2007. Community-based management approach in natural recourse protection. *journal of Agricultural Extension& Rural Development*, Tehran . Iran. (in Persian). pp 187-204.
- Rasshidpour, L., Hosseini, S.J.F., Chizari,M., and Mirdamadi, S. M. 2010. The pattern the pattern of local community-based management for sustainable rural development in west azarbaijan province. *American Journal of Agricultural and Biological Sciences* 5 (1): 84-88, 2010
- RLEP(rural livelihood evaluation partnership),, 2004. Community based (Natural Resources) Management , UK Department for International Development for the benefit of'developing Thematic Lessons Paper Series-3, Dhaka , Bangladesh.
- Sarrafi, M., 2003. Good governance: Instrument field of rural community development in Iran, Studies based on Hamadan province. *Rural Development Congress Abstracts*, Institute of Rural Development, pp 102-100. (In Persian).
- Srinivasan, J. I., 2005. State regulation versus co-management: Evidence from the Cochin estuarine fisheries in India. *Environment and Development Economics* 10:97-117.
- Tyler, S.R., 2006. Communities, Livelihoods and natural resources: Action research and policy change in Asia, International Development Research Centre (Canada) Published by IDRC, 420 pages.
- Welch-Devine, M., 2008. From common property to co-management: implementing natural 2000 IN SO-ULE. A thesis submitted in partial fulfillment of the Degree Doctor of Philosophy, University of Georgia. Athens, pp145-154.
- Wijayaratna,C. M., 2004. Role of local communities and hnstitutions in hntegrated rural development, Report of the APO Seminar on Role of Local Communities and Institutions in Integrated Rural Development held in Islamic Republic of Iran, 15-20 June 2002 (ICD-SE-3-01) ©Asian Productivity Organization, P 34-62.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE BİR PARA POLİTİKASI STRATEJİSİ:

MİKRO KREDİ

Doç. Dr. İrfan KALAYCI

İnönü Üniv. İİBF İktisat Bl., Malatya / Türkiye,
ikalayci@inonu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Sevilay SARICA

Çankırı Karatekin Üniv. İİBF İktisat Bl., Çankırı / Türkiye,
sevilaysarica@yahoo.com.tr

Özet

Küreselleşme ile birlikte bazı ülkelerde yoksulluk artarken, bazılarında ise azalma göstermektedir. Yine de neredeyse tüm dünya yoksullukla etkin mücadele stratejileri uygulamaya çalışmaktadır. Bu stratejilerden biri de, para politikası kapsamında "mikro kredi"dir. Dünyada ilk kez bir Dünya Bankası projesi bağlamında, en yoksul ülkelerden Bangladeş'te; ülkemizde de Güneydoğu Anadolu bölgesinde popülerleşmeye başlayan mikro kredi stratejisi, bu çalışmaya özgü olarak, şu noktalarda sorgulanmaya açıktır: 1-Mikro kredi nedir, özellikleri nelerdir, geleneksel kredi politikalarından farklı mıdır? 2-Mikro kredi, kuramsal olarak hangi para politikası türü ile örtüşür? 3-Mikro kredi bütüncül iktisat politikası (maliye politikası + kontrol politikası, vb) eşliğinde uygulanırsa, başarı şansı var mıdır ve artar mı? 4-Mikro kredi küresel planda uygulanmakta mıdır? 5-Mikro kredi stratejisini dünyaya tanıtan ve finansmanını sağlayan Grameen Bankası hakkında ne/ler bilinmektedir? 6-2006 Nobel Barış Ödülü'nün bu stratejinin mucidi olan Prof. Yunus'a verilmiş olması ne anlama gelmektedir? 7-Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde uygulanan mikro kredinin sonuçları nelerdir, tüm Türkiye'ye yaygınlaştırılabilir mi? 8-Mikro kredi stratejisi ile makro iktisadi sorunlara (işsizlik, gelir bölüşümü dengesizliği, vb) ne ölçüde çözüm bulunabilir? 9-Mikro kredi stratejisi, salt kapitalist düzene özgü bir uygulama mıdır, yoksa sistemler üstü, bir üçüncü çıkış yolunu mu işaret etmektedir? 10-Gelecekte mikro kredi stratejisi alanında ne gibi gelişmeler ortaya çıkabilir? Kısacası, mikro kredi stratejisi, adının aksine, yoksulluk ve gelir bölüşümü adaletsizliği bağlamında makro ekonomik sonuçları olan ve olması beklenen bir kredi uygulamasıdır.

Anahtar sözcükler: Mikro kredi, Grameen Bankası, yoksullukla mücadele.

Abstract

With globalization, poverty has been increased in some countries while decreasing in the some others. But almost all of the world is trying to implement strategies for struggle with poverty. One of the strategies in the context of monetary policy is "micro credit". For the first time, in the context of World Bank project, micro credit strategy which was becoming popular in Bangladesh as one of the poorest nations and Southeastern part of our country is open to examination as specific for this study: 1-What is micro credit, what are its spesifications, is it different from the other traditional credit policies? 2-In theory, what kind of monetary policies overlap with micro credit? 3-Is there any chance of success if micro credit is implemented with an integrated economic policies (such as fiscal policy + control policy) and does it increase? 4-Is micro credit being implemented globally? 5-What is being known about Grameen Bank which introduced and financed of micro credit strategy to the World. 6-What is the meaning of being awarded of 2006 Nobel Peace Prize to Prof. Yunus who is the creator of this strategy? 7-What are the impact of micro credit which was implemented in Southeastern part of Turkey? Can it be extended to all Turkey? 8-In what degree macroeconomic problems can be solved with micro credit strategy (such as unemployment and imbalance in the income distribution). 9-Is micro credit strategy a specific application to the capitalist system, or is it pointing out a third way of exit above all systemst? 10-What kind of developments may occur in micro credit strategy in the future? In short, micro credit strategy, as contrary to its name, is a credit application which has –and also anticipated- macro economic impacts on poverty and injustice of income.distrubition.

Key Words: Micro credit, Grameen Bank, struggle of poverty.

I.Giriş

Artan 'çarpık' küreselleşmeden dolayı bazı ülkelerde yoksulluğun artmakta, bazılarında ise azalmakta olduğu görülmektedir. Asıl sorun yoksulluğun azaldığı ülkeler açısından ortaya çıkmaktadır. Bu durum dünyada birçok devleti yoksullukla etkin mücadele stratejileri uygulamaya yönlendirmektedir. Bu stratejilerden biri de, "mikro kredi" stratejisidir.

Eğer sıradan bir kişiye, dünyanın bugün karşı karşıya olduğu en önemli sorunların neler olduğunu sorarsanız, herhalde ilk aklına gelenler "yoksulluk" ve "eşitsizlik" olur. Bu saptamayı yapan bir OECD raporu, iktisadi büyümenin hakça paylaşılmadığı konusunda yaygın bir kanının varolduğundan hareketle, BBC'nin Şubat 2008'de yaptığı bir kamuoyu yoklamasına yer vermektedir: Buna göre; 34 ülkedeki nüfusun yaklaşık 3'te 2'sinin ve aralarında Türkiye'nin de yer aldığı birkaç ülkedeki katılımcı nüfusun %80'nin iktisadi kaynakların hakça paylaşılmadığını düşündükleri saptanmıştır. Bu kapsamda bakıldığında, Buğra ve Keyder'in (?) belirttikleri gibi, *yoksulluk*; büyüme ve gelir bölüşüme ile yakından ilişkilidir ve gelir bölüşümünün çok bozuk, gelir düzeyinin ise çok düşük olduğu ülkelerde daha ciddi sorunlara yol açmaktadır. Yine de büyüme, eşitsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişki, ülkeden ülkeye önemli değişiklikler göstermektedir. Küreselleşen dünya "*yeni yoksulluk*" çağına girmiştir ve bu çağda yeni çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. İşte mikro kredi, bir para politikası stratejisi olarak bu ihtiyacı, bir parça da olsa, karşılamak üzere tasarlanmıştır.

Dünyada ilk kez bir Dünya Bankası projesi bağlamında, en yoksul ülkelere Bangladeş'te de; ülkemizde de Güneydoğu Anadolu bölgesinde popülerleşmeye başlayan mikro kredi, günümüzde 175 ülkede uygulama şansı bulan ve hızla bir para politikası stratejisine dönüşen bir sistemdir.

II. Küresel Yoksulluk Profili ve Mikro Kredi İlişkisi

2007 yılına baktığımızda mikro kredi alan 100 milyondan fazla insan var. Fakat ne acıdır ki, yeryüzünde günde 2 \$'dan daha düşük bir parayla geçinen 3 milyar; 1 \$'dan daha aزیyla geçinen yaklaşık 1 milyar civarında insan yaşamaktadır. Mikro kredi kuruluşlarının (MFI) raporlarına göre; 2008 başı itibariyle, en yoksul insanlar arasından (toplamın %84'üne yakını) ilk kredilerini alan insanların 110 milyona ulaşmış oldukları görülmüştür. Başvuranlar içinde kadın sayısı 89 milyon civarındadır. Her ailenin ortalama 5 kişiden oluştuğu düşünülürse, mikro krediden etkilenen aile üye sayısı 550 milyon kişi civarında olacaktır. 1997-2007 arasında MFI sayısı 3552'ye çıkmıştır; sadece 2008'de kurulan MFI 861 tanedir (Harris, 2009).

Mikro kredi, yoksullaşmaya karşı uygulanan bir para-maliye politikaları karması olarak da görülebilir. Kredinin hedef kitlesi, günlük harcaması 1-5 \$ arasında olan insanlardır. Mikro kredi ile, işsizlere iş sağlama ve yoksullara daha rahat bir nefes aldırma gibi iki temel yaşamsal amaç güdülmektedir. Makul geri ödeme süresi ve ihmal edilebilir faiz maliyetine bakılırsa, mikro kredi projelerinin, hitap ettiği–özellikle kadın ağırlıklı- kitle için popüler bir "ilaç" (yan etkileri neredeyse sıfır olan bir ilaç) özelliğine sahip olduğu düşünülebilir.

Mikro kredinin “icat” edilmesine neden olan yoksulluğun nedenleri ve sonuçları karşılıklılık (et-kileşim) ilişkisi içinde incelenebilir. Nedenlerin biri, bazen, yoksulluğun aynı zamanda sonucu da sayılabilir (tersi de geçerlidir): Odabaşı (2008), yoksulluğun makro düzeydeki nedenlerini şöyle sıralamaktadır: İktisadi yetersizlik, eğitim yetersizliği, toplumsal olanaklardan yoksunluk, fiziksel ve zihinsel engellilik, yaşlılık, eski hükümlü olma, eş ölümü ve terk edilmeye bağlı olarak yalnız kalma, vb. Bu nedenlerden bazıları, yoksulluğa yol açtığı gibi, yoksulluk da bazı durumlar da bu sorunlara neden olabilmektedir. Bu nedenlerden birçoğunun, gerçekte uygar dünyada yeterli, doğru ve etkin iktisat politikaları kullanılabilirse, kaynağında iken ortadan kaldırılması özelliği vardır.

III. Mikro Kredi: Anlamı, Tarihçesi, Yapısı ve Özellikleri

Mikro kredi, bir kere, “*mikro finans*” demek değildir, ancak onun kapsama alanına giren bir terimdir. Mikro finans; hedef kitle olan yoksul ve düşük gelirli insanlara sunulan mikro kredi, tasarruflar, sigorta, para transferi ve diğer finansal ürünleri kapsar. Mikro finans sektörü, geleneksel ticari bankacılık sektörünün aksine, kârsız çalıştığı halde, bir takım gelir kaynakları ve hükümetlerin finansal destekleri sayesinde sürdürülebilir bir yapıya sahiptir. Mikro kredi ise, mikro finansın bir bileşeni olarak, herhangi bir geliri olmayan kişilerin teminatsız, yasal finans kuruluşlarından aldıkları çok küçük borçları ifade eder (microfinancegateway.org ve Microloan Foundation).

Mikro finans programları, yoksulluğu azaltan ve toplumsal değişimi teşvik eden *genişleyen* piyasalar için bir dizi çarpıcı olanak sunar. Bu programlar, özellikle mikro kredi bazında, (çağdaş mucidi olan iktisat profesörü M. Yunus’un çerçevesini çizdiği gibi,) yoksul insanlara şu vaatleri sunmaktadır: Finansal hizmetler, girişimcilik fırsatları, kredi alacaklarının kötü davranışlarını sonlandırmaları ve yoksul insanların kendi parasını yaratabildiği, yönetebildiği ve koruyabildiği bir sistem...

Mikro kredi, orijinali 1970’lerde Prof. Yunus’un kurduğu Grameen Bankası’na (Bangladeş) dayanan bir mali yeniliktir (financial innovation). Yunus, bu Bankanın mikro kredi yoluyla yoksullukla mücadelesinden dolayı 2006’da Nobel Barış ödülünü almıştır. Mikro kredi, 24 Mart 2008 tarihli Time dergisinin kapağında, “*Dünyayı değiştiren 10 fıkirden biri*” şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler, mikro kredinin yaygınlık ve saygınlık düzeyine bakarak, 2005’i “*Uluslararası Mikro Kredi Yılı*” olarak ilan etmiştir.

Mikro kredi, bir sosyo-ekonomik kalkınma aracı olup, küçük ölçekli girişim kapasitesine, istihdam yaratılmasına, güven inşasına ve inisiyatif gerektiren zor zamanlarda girişimcinin yardımı için tasarlanan bir kredidir. Srinivas’ın (1997) belirttiği gibi; mikro kredi, kendisi ve ailesinin gelirini yaratmak amacıyla kişisel istihdam projeleri için küçük kredileri çok yoksul insanlara dağıtan ve öncelikle güvene (pre-bankable) dayalı programlara verilen addır. Tanımlar ülkeden ülkeye değişmekte, ancak tüm tanımlarda şu ölçütler yaygın olarak kullanılmaktadır:

- *Boyut*- krediler mikro ya da çok daha küçük boyutta.
- *Hedef kitle* - küçük girişimciler ve düşük gelirli aileler.
- *Yararlanma* – gelir yaratmak ve bir iş geliştirmek kadar, toplumun sağlık ve eğitim gibi ortak sektörlerden yararlanması için fonların kullanılması.
- *Vade ve koşullar* – mikro kredi borçları için vadeler çok uzun ve geri ödeme koşulları, toplumun yerel yaşam yapısına göre esnek.

Mikro kredinin, düşünce bazında temelini oluşturan, 18.-19.yy’da *İrlanda Ödünç Fonu*’na ilham kaynağı olan J. Swift adlı kişidir. 19.yy ortasında bireysel anarşist L. Spooner’ın, yoksulluğu azaltmanın bir yolu olarak, yoksul insanların girişimci faaliyetleri için gereksinim duydukları küçük boyuttaki ödünçlerin yararları üzerine yazdıkları, bu alandaki en kayda değer tarihsel gelişme sayılabilir. Ayrıca, mikro krediyle ilişkili fikirlerin, II.Paylaşım Savaşı sonrası Avrupa’nın imarı için hazırlanan Amerikan yardım paketi Marshall Planı’nın parçaları içinde de anılmaktadır yer almaktadır (bkz. Wikipedia).

Şunu da hatırlatmak gerekir ki; mikro kredi, bir sosyal yardım – koruma - transfer mekanizması değildir. Bu mekanizmanın üç kolu vardır. Bu kollardan birincisi, çocuklu ailelere verilen destekler gibi belirli bir sosyal gruba gelirden ve istihdamdaki statüden bağımsız verilen “*genel destekler*”;

ikincisi, işsizlik sigortası ve emekli maaşı türünden bireyin istihdam durumuna ve istihdam sırasında yaptığı katkıya göre değişen “sosyal sigorta uygulamaları” ve son olarak, ortalama-testi ya da gelir-mal varlığına bağlı genellikle yoksulluk sınırı altındakilere ya da engelliler gibi “özel gruplara yapılan yardımlardır.” (Lindert’den aktaran Şener, 2010.)

IV. Dünyada Mikro Kredi Sistemi: Başat Uygulama Modelleri

Dünyada mikro kredi salt yoksul ülkelerde değil, en zengin ülkelerde de –az da olsa- ilgi görmektedir. Zira, örneğin, ABD’de belirli bir yoksul nüfus kitlesi vardır ve bu kitle toplam nüfusun %10’unu aşan 35 milyon kişi civarındadır. Bu kapsamda bazı finans kurumları, örneğin, ACCION USA adlı bir dayanışma kuruluşu, 1991’den beri, mikro kredi çerçevesinde yoksul nüfusa %90 geri ödemeli 117 milyon \$ civarında bir para sağlamıştır. Grameen Bankası Nisan 2008’de New York’da (NY) amacı kapsamında işlemlerine başlamıştır. NY Üniversitesi’nden ekonomist J. Morduch’a göre; mikro kredi ABD’de pek fazla ilgi görmemekte, bunun nedeni ise, insanların özel girişimler yoluyla yoksulluktan kaçmanın çok zor olduğunu düşünmeleridir. Ayrıca, Kanada’da, 1990’lar süresince *Calmeadow Vakfı*; hedef kitle ve risk etmenleri dahilinde kırsal bölge (Nova Scotia) ve bazı şehirlerde (Toronto ve Vancouver) paralel olarak mikro kredi modellerini test etmiştir. Zengin ülkelerin Grameen kredilerini kopya ederken pek başarı sağladıkları söylenemez. Gelişmekte olan ülkelerde ise durum biraz farklıdır: Rusya, Ukrayna, İsrail gibi ülkelerde, büyük iş çevresindeki kültürel engelleri aşan küçük işletmecilere mikro kredi verilebilmektedir. Örneğin, *İsrail Serbest Ödünç Kurumu* (IFLA), yurttaşlarına son 20 yılda 100 milyon \$ borç para vermiştir (wikipedia).

Amerikan iş dünyası dergisi FORBES (Aralık 2007), dünyanın ilk 50 MFI’sını sıraladığı liste için “ölçek”, “etkinlik”, “portföy riski” ve “karlılık” kategorilerini esas almaktadır. Buna göre, Hindistan ve Bangladeş, en iyi MFI’ya ev sahipliği yapmaktadır. Onları Bosna-Hersek, Peru, Kolombiya, Rusya, Pakistan, Meksika, Brezilya, vb. izlemektedir. Aynı dergi; mikro finans için, “son on yılda, yoksulluktan kurtulmayı amaçlayan –Türkçe’ye flantropi olarak geçen- *bağışçılığın* (philanthropy) bile kurumsal ve bireysel yatırımcılar için *kârlı olabileceğini* anlatan kışkırtıcı bir kavram olarak yükselen teknik bir alana dönüştü” saptamasını yapmıştır.

Öte yandan, mikro kredi 1992’den beri birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkesinde hızla gelişmektedir. Sektör, ortalama yıllık %67 oranında büyümektedir. Batı Avrupa’da (İngiltere ve Fransa’da) ise mikro kredi göreceli bir gelişme içindedir. Toplam kredilerinin %16’sı mikro kredi türünde olan özel ticari bankalar, kredi kooperatifleri (%78’i) ve kâr gütmeyen birliklerin (%5) organize ettiği kredi miktarında artış hızlı olsa da, toplam müşteri sayısında aynı hızlı artışı görmek söz konusu değildir (EUROFI).

Olay, bir de uluslararası finans kuruluşları açısından bakılmaya elverişlidir. Resmi bir kabul görme de, Üçüncü Dünya ülkelerinin IMF ve Dünya Bankası’nın (WB) reçetelerine göre ekonomilerini yönetmekte oldukları görülmektedir. Bu finansal kuruluşlar(,) bu ülkeler içinde en yoksul olanlarından başlayarak çeşitli düzeylerde borç vermekte ve karşılığında bir dizi talepte bulunmaktadır. Bu çerçevede, WB’nin, mikro kredi sisteminde sağladığı başarıyla dünya kamuoyunu etkilemiş olan Grameen Bankası’na “kredi vermesi”ni –bir de bu açıdan- yeniden değerlendirmek gerekebilir. Örneğin, 1995’te Grameen Bankası’nın genişlemesi için vereceğini duyurduğu 100 milyon \$’ın 1/3’ünü sağlamıştır. Yoksulluğun belini kırmak için bağışçı hükümetlere yapılan davetler ise bazen Grameen Bankası için iyimser sonuçlar yaratmaktadır (Hasan, cdrb.org).

A.Grameen Bankası Tipi Mikro Kredi Uygulaması: Bangladeş Modeli

Mikro kredi uygulamaları içinde dünyada en popüler olanı “Grameen Bankası” modeli kapsamında olanıdır. (Ayrıntılar için bkz. Grameen info; Yunus, 2003; wikipedia; grameen-info.org).

Grameen Bankası (Bengal dilinde yazılışı; ilk olarak Bangladeş’te, yoksul insanlara teminatsız küçük ölçekli borç para veren bir mikro finans kuruluşu ve kalkınma bankasıdır. (“*Grameen*” yerel dilde “köy” anlamındaki Gram sözcüğünden türetilmiş olup; “köye ait” ya da “kırsal” demektir.) Bankanın kredi programı, ağırlıklı olarak yoksul ve işsiz kadınlara yöneliktir. Büyük ticari bankalardan çok az kadının kredi çekebildiği bir ülkede, Grameen’in, üyelerinin %97’sinin kadın olduğu ve toplumsal yaşam için geliştirdiği kurallara (Tablo 1) bakıldığında, kadın borçlu kitleye odaklanması ve

onun refahını arttıracak vaatleri nedeniyle, kendi alanında Bengal toplumu ve yakın çevresinde bir “devrim” yarattığı varsayılabilir.

1976’da Bangladeş’te Grameen Bankası’nın desteğiyle pilot köy kredi projesi başlatılmış, üç yıl sonra ülkenin merkez bankası projeyi yaymak üzere devreye girmiş.. 1980’den itibaren proje tüm dünyada benimsenmeye başlamıştır. Banka, Grameen Vakfı ile birlikte, yoksulluğun olmadığı bir dünyanın yeniden inşa edilmesini amaçlamış ve özellikle 2008’de, aşağıda adı geçen ülkelerin ve daha fazlasının mikrofinans kuruluşlarını desteklemiştir. *Asya-Pasifik*’te Bangladeş, Çin, Endonezya, Filipinler, Hindistan, Lübnan, Pakistan, Philippines, S. Arabistan, Yemen; *Amerika*’da ABD, Bolivya, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Haiti, Honduras, Meksika, Peru; *Afrika*’da Etiyopya, Fas, Gana, Mısır, Nijerya, Uganda, vb.

Tablo 1: Grameen Bankası’nın Manifestosu: “16 Altın Kural”

1. Grameen Bankası’nın disiplin, birlik, cesaret ve çok çalışmak şeklindeki dört ilkesini yaşamımızın her alanında uygulayıp geliştireceğiz.
2. Ailelerimize refah getireceğiz.
3. Yıkık dökük bir evde oturmayacağız. Evlerimizi onarıp en kısa zamanda yeni evler yapmak üzere çalışacağız.
4. Yıl boyunca sebze yetiştireceğiz. Onlardan bolca yiyip artanı satacağız.
5. Ekim mevsimlerinde olabildiğince çok tohum ekeceğiz.
6. Aileleri küçük tutmayı planlayacağız. Harcamalarımızı en aza indireceğiz. Sağlığımıza dikkate edeceğiz.
7. Çocuklarımızı eğiteceğiz ve onların eğitimleri için gereken parayı kazanacağız.
8. Çocuklarımızı ve çevremizi her zaman temiz tutacağız.
9. Fosseptik çukurları yapıp kullanacağız.
10. Kuyu suyu içeceğiz. Eğer bulamıyorsak, suyu kaynatıp şap katacağız.
11. Oğullarımızın düğünlerinde başlık parası almayacağız, kızlarımızın düğünlerinde de vermeyeceğiz. Çocuk evliliklerini ise uygulamayacağız.
12. Kimseye haksızlık yapmayacağız ve haksızlık yapanlara karşı çıkacağız.
13. Daha fazla gelir için ortaklaşa daha büyük yatırımlara gireceğiz.
14. Her zaman birbirimize yardımda bulunmaya hazır olacağız. Birisi zor durumdaysa hep birlikte ona yardım edeceğiz.
15. Herhangi bir merkezde bir disiplin ihlali öğrenirsek, hep birlikte oraya gidip disiplinin yeniden sağlanmasına yardım edeceğiz.
16. Tüm sosyal etkinliklere ortaklaşa katılacağız.

Bir Dünya Bankası araştırmasına göre; kadınların finansal kaynaklara erişim ve karar alma mekânı üzerinde denetim elde etmesine olanak tanıdığı için mikro krediye erişim, onların kendilerini güçlü hissetmesini sağlarken; bazı ekonomistler ise, mikro kredi ile kadının güçlenmesi arasında çok az doğrusal bir ilişkinin kurulabileceğinden söz ederler. Öte yandan Grameen’in iddiası şudur ki; Bangladeş’te borçlu kesimin yarısından fazlası (yaklaşık 50 milyon kişi) borçlarından dolayı aşırı derecede yoksullaşmaktan kurtulmuştur. “Çıktı” olarak elde edilen; günlük üç öğün et tüketimi, temiz su ve sağlıklı tuvalet kullanımı, yağmur geçirmez evde ikamet, borcun geri ödemesi için haftada 4 \$’a karşılık gelen 300 Taka’lık tasarruf, vb. sonuçlar bunu göstermektedir.

Grameen Bankası kredileri, geleneksel ticari bankalarınkinden farklı olarak (Tablo 2) ; genel, ortak girişim, konut ve teknoloji olmak üzere dört çeşitten oluşmaktadır. En yaygın kredi türü olan “genel kredi” ile, gelir sağlayıcı iktisadi faaliyetler; ortak girişim kredileri ile, grup üyelerinin büyük yatırımları; konut kredisi ile, sağlıklı ve müreffeh evlerde yaşamın sürdürülmesi; ve teknoloji kredileri ile, genellikle grup ya da merkez düzeyindeki büyük yatırımlar gerçekleştirilir.

Tablo 2: Kredi politikası açısından Grameen Bankası ile geleneksel bankalar arasındaki farklar

<i>Grameen Bankası</i>	<i>Geleneksel Ticari Bankalar</i>
Krediyi alacak olan bankaya gitmez, banka, kredi müşterisini belirler ve kredi alması için teşvik eder.	Krediyi alacak olan bankaya gider, krediyi almak için bankayı ikna eder.
Kredi için teminat ve formalite istenmez; koşulsuz güven esastır.	Kredi için teminat istenir ve bir çok formalite işlem gerektirir.
(Beş kişiden oluşan) Grup sistemi içinde kredi verilir ve geri dönüşümü grup disiplini içinde gerçekleşir.	Bireysel kredilendirme yapılır, kredi geri dönüşümü her zaman risklidir.
Kredi müşterisinin “yoksul” sayılması önemlidir.	Kredi müşterisinin mevcut tasarrufları önem taşımaktadır.
Öncelikli hedef kitle; dul ve boşanmış kadın aile reisleri; hiç arazisi olmayan aile bireyleri; sadece evi olan fakat toprağı olmayan kişiler	Genellikle ayırım yapılmaz.
Kredinin kullanımı esnek; grup üyesi aldığı krediyi bireysel amacı ve yaratıcılığı doğrultusunda kullanma özgürlüğüne sahiptir.	Kredinin hangi amaçla kullanılacağı önceden belirlenir.
Kadınların “ev hanımı” olarak kalması değil, ekonomiye katılması ve toplumsal bir varlık olarak değer görmesi arzulanır. Toplumsal cinsiyet eşitliği boyutu vardır.	Eril egemen ya da ataerkil toplum örgütlenmesine göre yapılanma söz konusudur.

Grameen tipi mikro kredi belirli gelir kaynaklarıyla finanse edilir. Banka, beş farklı kalemden oluşan bir grup fonuna dayalı çalışır (Hashemi ve Morshed'den aktaran Korkmaz, 2004): i-Üyelerin bankadan aldıkları kredinin %5 civarındaki tutarının yatırıldığı “I nolu grup vergisi fonu”; ii-bir benzeri “II nolu grup vergisi”; iii-her üyenin her hafta “1 Taka” tutarında biriktirmek zorunda olduğu paralardan oluşan ve üyelik bittiğinde iade edilen “kişisel tasarruflar”, iv-Cezalar, v-Faiz gelirleri.

B. Sosyal Yardımlaşma Gruplarına Göre Mikro Kredi Uygulaması: Hindistan Modeli

Hindistan'da sosyal yardımlaşma grupları ilk olarak, küçük tasarrufları teşvik ederek ve karşılıklı yardımlaşma kavramını geliştirerek yoksulları bir araya getirmeyi amaçlayan kredi kooperatifleri şeklinde oluşturulmuşlardır. Ancak süreç içinde kooperatiflerin bir azınlığın güdümüne girip siyallaşması ve etkin iletişimi sürdürememesi sonucunda katılımcı yönetim özelliğini yitirmiştir (Korkmaz, a.k.: 75). Devreye kamu bankaları girmiştir. Hindistan bankacılık sisteminde, küçük girişimci ve çiftçilere gevşek teminat kuralları içinde finansal yardım yapılırken, aynı zamanda, belirli bir tutarın üstündeki kredi taleplerinde arazi ipoteki ve/ya 3.kişi teminatı ile birlikte ek bir parasal teminat koşulu aranmakla birlikte; yoksulluk derecesi arttıkça teminat koşulu esnetilmektedir.

Mikro finans çerçevesinde yoksul ailelere düşük maliyetli kredi vermek için Hindistan'da üst-yapısal gelişmeler kaydedilmiştir. Örneğin, kısa adı **NABARD** olan Tarım ve Kırsal Kalkınma Ulusal Bankası (National Bank for Agriculture and Rural Development) yardım gruplarını (SHGs, self-help groups) finanse eden, 500'den fazla bankaya finansman sağlamaktadır. SHG'lerin her biri, en yoksul kast sınıfından gelen ve çoğunluğu kadın olan 20 ya da daha az üyeden oluşmaktadır. Üyeler, grup fonunda aylık birkaç Rupı olmak üzere az miktarda para tasarruf ederler ve onlar acil ev ihtiyacından okul harcına kadar çok çeşitli ihtiyaçlar için grup fonundan para çekebilirler. SHG'ler kendi fonlarını yönetebildikleri gibi, küçük işletme yatırımları ya da tarımsal faaliyetleri için yerel bankalardan da borçlanabilirler. Bankalar genellikle grup fonundaki her Rupı başına dört rupi borç verirler. Gruplar da, özel bir hesaplama tekniğine göre, makul bir faiz öderler. Hindistan'da 2007-8 döneminde 209 tane MFI var ve bunlar ülkede en yoksul 331 bölgede faal durumdadır (vinodkothari.com/).

C. Tarım Kesimine Yönelik Mikro Kredi Uygulaması: Tayland Modeli

Asya'da bir tarım ülkesi olan Tayland'da ucuz kredi politikasının tarihi oldukça eskidir. 1966'da

Tayland'daki çiftçi ailelerin yarısına finansal destek vermek amacıyla kurulan Tarım ve Tarımsal Kooperatifler İçin Banka (Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives, BAAC) tarımsal kredi portföyünü çok şubeleşme yoluyla geliştirmiştir. 1975 yılına gelince ise Tayland Bankası ve diğer ticari bankaların toplam kredi avanslarının %5 ile %20 arasında değişen oranları "grup kredisi" adı altında tarım sektörüne kullanılmıştır.

Tayland'da 2009 tarihi itibarıyla mikro kredi piyasası şu rakamlarla şekillenmiştir: 67 milyonluk nüfusunun %20'sinin yoksulluk sınırında; 6.2 milyon aile krediye erişim gereksinimi duymakta (A); 4.5 milyon aile aktif borçlu (B); buna göre potansiyel kredi piyasasında krediye erişim oranı (B/A) %72.6 iken; piyasa açığı (C) 1.7 milyon aile kadar olup bu açık oranı (C/A) ise %27.4'tür (The Foundation for Development Cooperation and the Banking With the Poor Network , 2010).

Tayland'da da, pek çok ülkedeki gibi, yoksul insanlara finansal hizmet vermek çok pahalıdır. Bu, bankaların neden küçük kredi vermek istememelerinin en önemli nedenlerinden biridir. Örneğin, bu ülkede, bir 5 bin Baht tutarındaki bir borç da 200 bin Baht'lık bir borç da aynı personel ve kaynak kullanımını gerektirir; dolayısıyla tutar düştükçe ortalama maliyet artar. Daha yoksul insanlar kırsal kesimde yaşadıkları için mikro kredi programları yurttaşlara seyahat için ek para harcamalıdır. Mikro finans kuruluşu (MFI) yoksul insan için daha fazla ödenebilir kredi bağlamındaki borçları destekleyebilmelidir ki, pek çoğu zaten bunu yapmaktadır. Kuruluşlar sürekli desteğe bağımlıdır. Tayland'da MFI'lar komşu ülkelerdekine göre daha düşük kredi faiz oranını uygularlar. Örneğin, Vietnam ve Kamboçya'da yıllık faiz oranı %30-50 arasında iken, bu, (hükümet katkısından dolayı) Tayland için %10-20 arasındadır.

Fakat mikro kredi sektöründeki pek çok uzman, hükümetin mikro krediyi finanse etmesinin piyasaları bozması, büyümeyi sınırlandırması ve bu krediyi programlarının potansiyel siyasal amaçları için kullanılabileceğinden dolayı ortaya çıkan bazı olumsuz etkisinden sözederler.

V. Mikro Kredinin Türkiye Ayağı

Önce Türkiye'deki yoksulluk profili incelenecek olursa... TÜİK'in "Yoksulluk Çalışması Sonuçları"na göre, Türkiye'de 2006'da toplam 17.7 milyon hane (72.6 milyon kişi) yaşamakta ve bunların içinden 2.5 milyonu (12.9 milyon) "yoksul" hane (kişi) sayılmaktadır. Göreli yoksul (toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan yani günlük 1-4 \$ arasında geçinen) hane sayısı 10.5 milyon. (Mutlak yoksulluk oranı ise, asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Nüfusla birlikte yoksulluk rakamları da artmıştır. Fakat, 2002'de çalışan nüfusta genel yoksulluk oranı (=gıda + gıda dışı) yüzde 25.2'den 2006'da 15.8'e; aynı dönemlerde, işsizlerde yoksulluk oranı yüzde 32.4'ten 20.1'e, iktisaden faal olmayanlarda yoksulluk oranı ise 22.2'den 13.6'ya düşmüştür. Sektörel yoksulluktaki değişmelere göre ise; aynı dönemlerde; sanayide, yaklaşık, 21'den 10'a, hizmetlerde 26'dan 7'ye düşen yoksulluk oranı, tarımda sadece 36'dan 34'e (2 puan) düşmüştür. (Aktaran Yükseler ve Türkan, 2008). 2007 yılı verilerine göre ise; gıda yoksulluğu (açlık) oranı yüzde 0.54 (2002'de 1.35), yoksulluk (gıda + gıda dışı) 18.6 (27), kişi başı günlük 1 doların altı "0" (0.20) ve harcama esaslı göreli yoksulluk ise neredeyse aynı (%14'lerde) kalmıştır (TÜİK, 2008).

Türkiye'de mikro kredinin uygulanmasını gerektiren gerekçeleri ve derhal izlenecek yol haritasını bu profile bakarak çıkartmak mümkündür. Prof. Yunus'un dünyada öncülüğünü yaptığı mikro kredi uygulamasının Türkiye ayağını ise bir STK olan *Türkiye İsrافی Önleme Vakfı* temsil etmektedir. Vakfın Başkanı Prof. Akgül'ün (2009) bu konuda verdiği bilgiler özetle şöyledir:

i-Türkiye'de Prof. Yunus'un danışmanlığında "Grameen mikro kredi programı" çerçevesinde yürütülmekte olan mikro kredi uygulaması; Başbakan Erdoğan'ın verdiği çeklerle, Türkiye'de ilk defa Diyarbakır'da 18 Temmuz 2003 tarihinde başlatılmış olup; halen Adıyaman, Afyonkarahisar, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Batman, Bilecik, Bingöl, Burdur, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, Isparta, Kayseri, Kahramanmaraş, Kırşehir, Malatya, Manisa, Mardin, Muğla, Niğde, Rize, Samsun, Siirt, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Yozgat ve Zonguldak illerinde çok başarılı bir şekilde sürdürülmekte ve 2010 yılı sonuna kadar tüm illerimizde yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

ii-*Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı* kapsamında ve 20 Kasım 2009 tarihi itibarıyla, 37 ilde ve 55 şubede, hiçbir teminat ve kefalet istenmeden, tamamen güvene dayalı olarak, yaklaşık 29 bin yoksul kadına, 38 milyon TL'den fazla kredi verilmiş olup, vadesi gelen mikro kredilerde %100 geri dönüş oranı sağlanmıştır. (Ancak burada vurgulanması gereken önemli bir nokta var: Türkiye'de 2003 yılında başlatılan mikro kredi çalışmaları, günümüz verileri açısından bakıldığında, oldukça yetersiz düzeyde seyretmektedir.)

iii-Türkiye'de *mikro kredi şubeleri* farklı finansman şekilleri kullanılarak açılmaktadır. Bazı durumlarda bağışçılar ilgili mikro kredi şubesinin işletme ve kredi ihtiyacının tamamını kendileri en fazla 5 yıla yayılmış şekilde ve en az 300 bin TL'yi; ilk yıl 100 bin TL olmak üzere, diğer yıllarda ise bağışçının takdirine kalacak şekilde en az 50 bin TL olmak üzere, en fazla 5 yıl süreyle finanse ettikleri takdirde, isimleri şubeye verilmektedir. (Örneğin; Eyüp Cenap Gülpınar Siverek Mikrokredi Şubesi, Feyyaz Berker Mersin Mikrokredi Şubesi, Nihat Gökyiğit Artvin Mikrokredi Şubesi, vb.)

iv-DPT'nin *Sosyal Destek Programı* (SODES) çerçevesinde Adıyaman, Kızıltepe / Mardin ve Van / Şanlıurfa Mikro kredi şubeleri finanse edilmektedir. Ayrıca, çok sınırlı da olsa İl Özel İdareleri, (İl Özel İdaresi Kanunun 6'ncı ve 64'ncü maddelerine dayanarak), mikro krediye bir Valilik uygulaması olarak finansman katkısı yaparken, diğer bütün sağlanan büyük finansman kaynakları bağışlardan elde edilmektedir.

v- Ayrıca, 2 Aralık 2008 tarihinde, Prof. Yunus ile ortaklaşa yürütülen "*Türkiye Grameen Mikro kredi Programının Kahramanmaraş Uygulaması*" 47 ülkenin üyesi olduğu Avrupa Konseyi'ne sunulan 600 proje içinden Avrupa Birliği ödülü almıştır.

VI. Mikro Kredi Sisteminin Geleceği

Yanıtlanmayı bekleyen iki soru ortaya atılabilir: Bir: Mikro kredi stratejisi, salt kapitalist düzene özgü bir uygulama mıdır, yoksa sistemler üstü, bir üçüncü çıkış yoluna mı işaret etmektedir? İki: Gelecekte mikro kredi stratejisi alanında ne gibi gelişmeler ortaya çıkabilir; bu strateji, uygulandığı ekonomilerde kökleşebilir mi, yoksa marjinal bir para politikası stratejisi olarak mı kalacaktır?

İzlenebildiği kadarıyla, mikro kredi stratejisi, kapitalist ekonominin kendi içinde ürettiği ya da dışarıda üretilmişse bile, adeta ithal edip içselleştirdiği bir olgudur. Çünkü bu strateji; kapitalizmin serbest piyasa ve özel mülkiyet gibi hiçbir ilkesini yıkmak gibi bir özelliğe sahip değildir; tersine o ilkelerle oldukça uyumludur; aralarında herhangi bir çatışmanın ya da tehdidin varlığından söz edilemez. Ayrıca, genel finans sisteminin ya da para ve sermaye piyasalarının tüm kurumları ve araçları (bankacılık dışında sigorta, borsa, sosyal güvenlik, aracı kurumlar) mikro finans ve dolayısıyla mikro kredi ile zenginleşme olanağı bulmaktadır.

VII. Sonuç: Bulgular ve Öneriler

Kısacası, mikro kredi stratejisi, adının aksine, yoksulluk ve gelir bölüşümü adaletsizliği bağlamında makro ekonomik sonuçları olan ve olması beklenen bir kredi uygulamasıdır. Bu çerçevede şu bulgular ve öneriler ortaya konulabilir.

A. Bulgular

Bulgu 1: Mikro kredi türlerinin ilk dünya uygulamalarına daha çok Asya toplumlarında rastlanmaktadır. "Uygarlık Doğu'da yükselir" sözü biraz gerçeklik kazanıyor.

Bulgu 2: Mikro finans sistemi, yoksulluğu tümüyle ortadan kaldırmayı değil, yoksulluğu hafifletmeyi vaat eden bir seçenek sistemdir. Bir tür ürünü olduğu kapitalizmin şefkatli yüzünü temsil etmektedir.

Bulgu 3: Mikro kredi vb. para-maliye karması politik çözümler, yoksulluğun kapitalist sistem içinde türediği ve çözümün de yine bu sistem içinde arandığını teyit etmektedirler. Her mikro kredi programı, bir neoliberal para politikası stratejisidir, çünkü bu stratejinin arkasında, neoliberalizmin birkaç büyük finans kalelerinden biri olan Dünya Bankası bulunmaktadır.

Bulgu 4: Temelde mikro kredi stratejisinin kapitalizmin kendi iç dinamiğinin yarattığı ve kendi içinde içselleştirdiği bir strateji olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak kapitalist sistem, üretimin temelini oluşturan üretim faktörlerinden sermayeyi ön plana çıkarırken, içselleştirdiği mikro kredi stratejisi ile ise yoksulluğun temelini oluşturan ve acısını çeken insanın sorunlarını çözmeye çalışarak emeğin önemini de vurgulamakta ve konuya hem mikro hemde makro açıdan yaklaşmaktadır.

B. Öneriler

Öneri 1: Mikro kredi programları -adı "mikro" olmasına rağmen-, yoksulluk, işsizlik ve gelir bölüşümü gibi temel "makro" iktisadi sorunlarla mücadele sürecinde sağladığı esneklikten dolayı daha da önemsenmeli fakat / ancak başka iktisat politikaları ile birlikte uygulanması halinde işlevselliğinin arttırılabileceği unutulmamalıdır.

Öneri 2: Her kentin; yoksulların, yaşam kalitesini arttırmayı hedefleyen operasyonel eğilimli nitelik arzeden bir "yoksulluk haritası" çıkarılmalıdır. Bu haritalara göre mikro kredi çeşitlendirilmeli ve uygulanmalıdır.

Öneri 3: Yoksullukla mücadelenin bir kolunun "iletişim"e dayandığı varsayımından hareketle, küreselleşmeye uygun olarak, "e-yoksul" internet siteleri açılmalıdır. Böylece yoksul kişi ve ailelerin birbiriyle iletişimi dışında hükümetin, özel ve sosyal sektörlerin onları yakından ilgilendiren faaliyetlerden ve gelişmelerden daha hızlı haberdar olmaları sağlanacaktır.

Öneri 4: Yoksulluk, bir ülkenin hem yoksulunu ve hem de zenginini etkileyen bir sorundur. Bu çerçevede mikro kredi stratejisinin oluşumunda / temelinde sadece devlet ve toplumsal kuruluşların değil özel sermayeli sanayi sektörünün ve büyük bankaların da bu stratejiye katılmaları ve bir toplu etkileşim içinde çalışmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Not (?) işareti yayım yılı belli değil anlamındadır.

Akgül, Aziz (2009), "Türkiye Grameen Mikrokredi Programı", **Innovabank**, <http://www.innovabank.com/2009/11/25/prof-dr-aziz-akgul-den-mikrokredi-tanitimi/> (20.08.10)

Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder (?), **Framework Paper: Poverty and Social Policy in Contemporary Turkey**, İstanbul: TESEV ve Sabancı Üniversitesi İPM Ortak Yayını.

EUROFI (?), "The Development of Microcredit in the European Union - A Tool for Growth and Social Cohesion - Executive Summary", **Banking and Finance in Europe**, Paris.

Grameen Foundation, <http://www.grameenfoundation.org/who-we-are>, (30.08.10)

<http://www.microfinancegateway.org/p/site/m/template.rc/1.26.9183/#1> (30.08.10)

Harris, Sam D. (2009), **State of the Microcredit Summit Campaign Report 2009**,

Washington, http://www.microcreditsummit.org/uploads/socrs/SOCR2009_English.pdf (31.08.10)

Hasan, Sadık (?), "Micro Credit and Grameen Bank: A New Approach Towards Development", **ASIAN Affairs**, <http://www.cdrrb.org/journal/2002/4/3.pdf> (01.09.10)

Korkmaz, Esfender (Proje Koordinatörü) (2004), **Mikro Kredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği**, İstanbul: İTO Yayın no: 2004/32.

Microloan Foundation (?), "How Microfinance and Microcredit Works" <http://www.microloanfoundation.org.uk/What-we-do/Microfinance.aspx?gclid=COTsxNaq2aMCFUcu3godzAMW9w> (25.08.10)

Micro Credit in India: Overview of regulatory scenario Vinod Kothari and Neha Gupta

<http://www.vinodkothari.com/Micro%20Credit%20in%20India%20-%20Overview%20of%20the%20Regulatory%20Scenario.pdf> (03.09.10)

Odabaşı, Ferhat (2008), "Yoksullukla Mücadelede Temel Yöntemler", **V.Aile Şurası**, Eylül.

Srinivas, Hari (1997), "So, What is Microcredit?", **The Global Research Center, The Microcredit Summit (2-4 Feb.)**, <http://www.gdrc.org/icm/what-is-ms.html> (25.08.10)

Şener, Ülker (2010), **Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İşgücü Politikaları**, İstanbul: TEPAV Politika Notu, Şubat.

OECD (2008), *Growing Unequal?: Distribution and Poverty in OECD Countries*, Multilingual Summaries - Summary in Turkish.

The Foundation for Development Cooperation and the Banking With the Poor Network (2010), **Microfinance Industry Report: Thailand**.

TÜİK-Sosyal İstatistikler Daire Başkanlığı (2008), **TÜİK Yoksulluk Çalışmaları**, Aralık.

Yunus, Muhammed (2003), **Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru**, 2.b., Çev. G. Şen, İstanbul: Doğan Kitap.

Yükseler, Zafer ve Ercan Türkan (2008), **Türkiye’de Hanehalkı : İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi**, TÜSİAD Yayın No: 2008-3/455.

Wikipedia- From Wikipedia, the free encyclopedia , “*Microcredit*”, [http://en.wikipedia.org/wiki/ Microcredit](http://en.wikipedia.org/wiki/Microcredit) (20.08.10)

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KAYIT DIŞILIĞIN AZALTILMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Mehmet ŞENTÜRK

Kilis 7 Aralık Üniversitesi
msenturk@kilis.edu.tr

Öğr. Gör. Yusuf Ekrem AKBAŞ

Kilis 7 Aralık Üniversitesi
yusufakbas@kilis.edu.tr

Özet

Türkiye’de yoksulluğa çözüm arayışları özellikle 2000’li yıllardan sonra hız kazanmıştır. Burada devletin sosyal yönünün artmasının yanında bölgeler arası gelir dağılımına adalet arayışları ve kayıt dışılığın azaltılması çalışmaları da dikkati çekmektedir. Kayıt dışı ekonomi, bireylerin ekonomik faaliyetleriyle ilgili işlemlerini kısmen ya da tamamen kamu otoritesinin denetimi dışında gerçekleştirmesi şeklinde tanımlanabilir. Devlet, kayıt dışı ekonomi ile özellikle de ülkemizin az gelişmiş bölgelerinde mücadele etmektedir. Bu bağlamda; az gelişmiş bölgelerde kayıt dışı ekonomiye çözüm arayışları; gerek bölgeler arası gelir dağılımında adaletin sağlanması, gerekse yoksulluğun azaltılması noktasında kullanıla gelmiştir. Ancak kısa vadede geçerliliği yadsınmayan söz konusu çözüm önerilerinin, uzun vadede de geçerli olup olmadığı önümüzdeki dönemler için geliştirilecek olan politika önerilerine temel teşkil edecektir.

Bu çalışmada, kayıt dışı ekonominin tahmin edilmesinde parasal oran yöntemi kullanılacak ve bunun için TCMB veri sisteminden yararlanılacaktır. Yoksullukla ilgili değerlendirmelerde ise; TÜİK ve DPT’den alınacak olan bölgeler arası gelir dağılımı ve bir takım sosyal kalkınmışlık parametrelerinden yararlanılacaktır. Öz olarak bu çalışma, kayıt dışı ekonomiye çözüm arayışlarının uzun vadede yoksulluğa çözüm getirip getirmeyeceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kayıt Dışı Ekonomi, Bölgeler Arası Gelir Dağılımı, Türkiye.

Abstract

Search for solutions to poverty in Turkey has gained momentum especially after the 2000s. The increase in the state where the social aspects of justice by seeking to inter-regional income distribution, and records that are remarkable feminine reduction efforts. Informal economy, the economic activities of individuals regarding their operations partly or totally outside the control of public authorities as may be defined to perform. State, with the informal economy, especially in less developed regions of the country are struggling. In this context, the less developed regions of the search for solutions to the informal economy, regions need to ensure equality in income distribution, both at the point of poverty reduction has been used. In the short term, but not denying the validity of such solutions, whether in the long term also applies to be developed for the coming period would serve as a basis for policy recommendations

In this paper, the informal economy of the method used to predict the rate and monetary data system that will be used for the CBT. Is related to poverty assessments; Turkstat and SPO, which will be taken from a number of inter-regional income distribution and social parameters of development will benefit from. In essence, this paper in the informal economy, the search for solutions to poverty in the long term solution is intended to reveal whether or not.

Keywords: Poverty, Unregistered Economy, Inter-Regional Income Distribution, Turkey.

1. GİRİŞ

Sözlük anlamıyla *yoksul*, yeterli miktarda parası olmayan veya yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan araçlardan mahrum olan kişidir. *Yoksulluk* kelimesi ise yaşamın gerektirdiği olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Söz konusu mahrumiyet yaşam için ya da yaşamı sürdürmek için gerekli olan olgularla ilgili olmaktadır. Yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan olgular; kişilere, içinde bulunulan topluma, çevreye ve koşullara bağlı olarak değişiklik göstereceğinden yoksulluk kavramı sürekli gözlemlenen durum ile standart durumun karşılaştırılmasını gündeme getirmektedir.

Esas itibarıyla yoksulluk kavramı, beşeri ihtiyaçlar kavramına dayanmaktadır. Beşeri ihtiyaçlar, temelde ekonomik koşullara bağlı olarak karşılanabilen ihtiyaçlar (*maddi nitelikte ve yapısal koşullara bağlı olan ihtiyaçlar*) ve ekonomik koşullara bağlı olmayan ihtiyaçlar (*manevi nitelikte ve bireyin kendisine özgü olan ihtiyaçlar*) olarak iki ana grup altında toplanabilirler. Bu bağlamda, yoksulluk kavramının yalnızca beşeri ihtiyaçların içinde bulunulan toplum ve koşullara göre yeterince karşılanmasını değil; bu ihtiyaçların yaşam boyunca tatmin edilmesi gereğini de kapsamı gerekmektedir (Aktan ve Vural, 2002:1-3).

Yoksulluk olgusu ve yoksulluğu azaltmaya yönelik çalışmalar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin öncelikli gündem maddesi olduğu kadar uluslararası kuruluşların da çalışmalarında yer almaktadır. Öyle ki, bölgesel ve küresel kalkınma hedeflerinin tam olarak yerini bulabilmesi, söz konusu kalkınmanın sağlıklı, dengeli ve sürdürülebilir olması, bunun yanında; ileriye dönük olarak politika önerilerinin gerçeğe uygun bir biçimde planlanabilmesi için yoksulluk ve bu konuda çoğu kez karar mekanizmasını yanıltabilen ve politika önerilerini zaman zaman boşa çıkarabilen kayıt dışı ile mücadele ciddi önem arz eden bir husustur.

Uluslararası kalkınma hedefleri, insan arzularının en güçlüsü olan yoksulluktan ve onun beslediği sefaletten uzak bir dünya arzusuna yönelik olmuştur. Yoksullukla mücadelenin başarısı için çok daha yoğun ve kurumsal bir küresel işbirliğinin geliştirilmesi son derece önemlidir. Çünkü sadece yardım ve borçlarla ciddi bir başarı sağlanamadığı görülmüştür. Artık uluslararası yatırımlar, ticaret, göç, finansal akımlar yanında kültürel ve siyasi konularda işbirliği olanakları geliştirilerek bunlar için kurumsal alt yapı sağlanması zorunludur. Şüphesiz tüm bu alanlarda başarı için en fazla sorumluluk gelişmiş ülkelere ve onların denetimindeki çok uluslu kuruluşlara düşmektedir (Uzun, 2003:169).

Dünyada uluslararası kuruluşların yoksulluk ve kalkınma ile ilgili çalışmalarına baktığımızda; Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ile Dünya Bankası Grubu'nun "*Herkes İçin Daha İyi Bir Dünya*" raporunu hazırladıklarını görmekteyiz. Bu raporda, tüm dünyadaki yoksulluğu azaltmak ve kalkınmayı hızlandırmak, bunun destekleyicisi olarak da gelir dağılımı adaletini sağlamak yönünde niceliksel olarak 7 temel hedef belirlenmiştir. Bu hedefleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz;

1. Mutlak yoksulluk içinde yaşayan insanların oranını, 1990 ve 2015 arasında yarı yarıya azaltmak,
2. 2015 yılına kadar bütün çocukların ilkokulda olmasını sağlamak,
3. 2005 yılına kadar ilk ve orta öğretimde cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırarak cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi, (*hedefin çok altında kalındığı görülmektedir.*)
4. Bebek ve çocuk ölüm oranlarını 1990-2015 arasında üçte iki azaltmak,
5. Anne ölüm oranlarını 1990-2015 arasında dörtte üç azaltmak,
6. Üreme sağlığı hizmetlerine ihtiyacı olan herkesin 2015'e kadar bu hizmetlere erişimini sağlamak,
7. 2015 yılına kadar çevresel kaynakların kaybını geri çevirecek şekilde 2005'e kadar sürdürülebilir kalkınma için ulusal stratejiler uygulamak gerekmektedir (www.paris21.org/betterworld).

2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK VE GELİR DAĞILIMI

Bölgeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları, diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de görülmektedir. Türkiye'de bölgesel yapı farklılık arz etmekte, her bölge kendine özgü özellikler göstermekte ve birçok faktörün etkisiyle bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının ortaya çıkış nedeni olarak; doğal, ekonomik, teknik, demografik, sosyal, yapısal ve tarihsel faktörlerden söz edilebilir. Bunlara, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını hızlandıran bir faktör olarak küreselleşme olgusunu da ekleyebiliriz (Erkan, 2000:60).

Gelir dağılımına ilişkin çeşitli göstergeler incelendiğinde uzun yıllar boyunca bozuk olan dağılımın yakın zamanlarda önemli sayılabilecek derecede iyileştiği söylenemez. Bu alanda hala alınacak birçok önlem ve uygulanması gereken birçok politika vardır. Ekonomik kalkınma ve kişi başına milli geliri artırma çabaları başarılı bir biçimde sürmektedir. Ulaşılan yüksek büyüme hızları ve bu noktadaki istikrar önemli olmakla birlikte, bu alanlardaki önemli gelişmeler gelecek için umut vericidir. Elbette ki; yüksek ve devamlı ekonomik büyümeden elde edilen gelir artışlarından düşük gelir gruplarındakilerin görece olarak daha fazla pay almaları için özel politika önlemlerinin alınması gerekmektedir (DPT, 1994:119).

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirlerine bağlı olarak, nüfusun % 16,7’si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirleri kullanılarak çeşitli görece yoksulluk sınırları (*eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirin % 40, % 50, % 60 veya % 70’ine göre*) hesaplanmaktadır. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirin % 50’si dikkate alınarak belirlenen yoksulluk sınırına göre nüfusun % 16,7’si, yoksulluk riski altındadır. Kentsel ve kırsal yerler için ayrı ayrı hesaplanan yoksulluk sınırlarına göre, kentsel yerlerde bu oran % 15,2 iken, kırsal yerlerde % 14,2’dir.

Kurumsal olmayan nüfusun yaşam koşulları göstergelerine baktığımızda ise;

Kurumsal olmayan nüfusun;

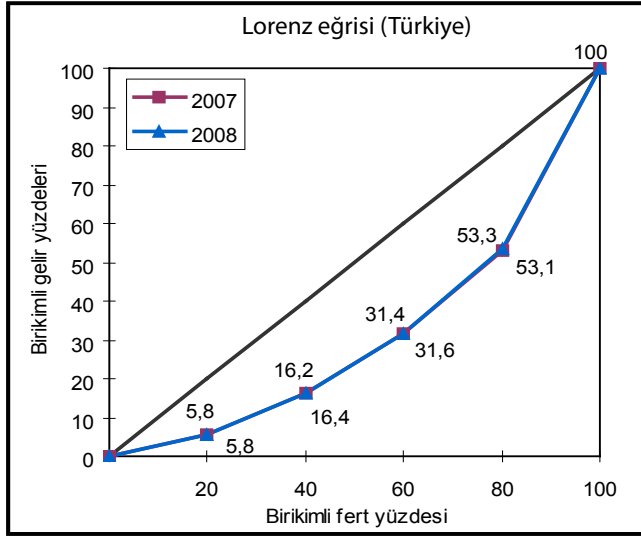
- % 61,0’i kendilerine ait konutta oturmaktadır.
- % 39,0’unun konutunda “sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere çerçevesi vb.” sorunlar söz konusudur.
- % 38,5’inin oturduğu konutta “izolasyondan dolayı ısınma sorunu” yaşanmaktadır.
- % 57,7’sinin hanesinin taksit ödemeleri ve borçları (*konut alımı ve konut masrafları dışında*) bulunmakta, bu borç ödemeleri, % 25,0’inin hanesine aşırı yük getirmektedir.
- % 88,8’i “evden uzakta bir haftalık tatili”, %71,1’i “beklenmedik harcamalarını” ve %82,6’sı “yıpranmış ve eskimiş mobilyalarını yenileme ihtiyacını” ekonomik nedenlerle karşılayamamaktadır.

Lorenz Eğrisi gösteriminden elde edilen Gini Katsayısı gelir eşitsizliği düzeyini tek bir sayı ile tanımlayarak çeşitli gelir dağılımlarının karşılaştırılmasını sağlamaktadır. Gini Katsayısı tam eşitlik doğrusu ve Lorenz Eğrisi arasında kalan alanın, tam eşitlik doğrusu altında kalan üçgenin alanına oranı olarak tanımlanır. Tanım gereği üçgenin alanı 0.5’tir. Gini Katsayısı tam eşitlik durumunda 0 (0/0.5), tam eşitsizlik durumunda 1 (0.5/0.5) değerini alır. Katsayının 1’e yaklaşması eşitsizliğin arttığını, 0’a yaklaşması azaldığını gösterir. Gini Katsayısının istatistiksel gösterimi, bütün gelir ikilileri arasındaki farkların $(Y_i - Y_j)$ işaretlerine bakılmadan alınmış aritmetik ortalamasına (*farkların adedi, gözlem sayısının karesi kadardır*) bağlıdır. Ortalama fark olarak belirtilen bu ortalama, 3 dağılımın aritmetik ortalamasına (μ) bölünürse “*görece ortalama farkı*” vermektedir. Gini Katsayısı görece ortalama farkın yarısı kadardır (Bozdağ ve Bozdağ, 2009:3).

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinden olan Gini Katsayısı 2007 yılında olduğu gibi 2008 yılında da 0,41 olarak hesaplanmış ve 2007 yılı araştırma sonuçlarına göre bir değişim göstermemiştir. Katsayı, kentsel yerleşim yerleri için 0,40, kırsal yerleşim yerleri için ise 0,38 olarak hesaplanmıştır. Gelirin nüfusa dağılımındaki eşitsizliğin grafik gösterimi olan Lorenz Eğrisi de 2007 ve 2008 araştırma sonuçlarına göre gelir dağılımında değişim olmadığını eğrilerdeki çakışma ile göstermektedir (*Şekil 1*).

Eşdeğer hane halkı kullanılabilir gelirlere göre oluşturulan % 20’lik gruplarda, en yüksek gelire sahip son gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay % 53,1 iken, en düşük gelire sahip ilk gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay % 5,8’dir. Buna göre, son % 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk % 20’lik gruba göre bir önceki yıl olduğu gibi 9,15 kat daha fazladır (www.tuik.gov.tr).

Şekil 1. Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Gelirlerin Lorenz Eğrisi

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

$$G = \frac{1}{2n^2\mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |Y_i - Y_j| \quad (1)$$

Y_i : i'ninci hanenin geliri
 Y_j : j'ninci hanenin geliri

Tablo 1. Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı % 20'lik Gruplar

% 20'lik Fert Grupları	Türkiye		Kent		Kır	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
İlk % 20 ¹	5,80	5,80	6,20	6,10	6,40	6,50
İkinci % 20	10,60	10,60	11,00	10,70	11,10	10,80
Üçüncü % 20	15,20	15,20	15,30	15,30	16,00	15,60
Dördüncü % 20	21,50	21,50	21,20	21,90	22,30	22,50
Son % 20 ^{**}	46,90	46,90	46,20	46,00	44,20	44,50
Gini Katsayısı	0,41	0,41	0,39	0,40	0,38	0,38
Son % 20/İlk % 20 (P80/P20)	8,10	8,10	7,50	7,50	6,90	6,80

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

3. KAYIT DIŞI EKONOMİ

Kayıt dışılık, genellikle, devletten gizli yürütülen yasal ekonomik faaliyet olarak tanımlanmaktadır. Bir başka deyişle; kayıt dışılık terimi normalde vergilendirme ve diğer düzenlemelere tabi olan ve dolayısıyla açıkça yasadışı olarak nitelendirilen tüm faaliyetlerin dışında kalan faaliyetleri kapsamaktadır (Dünya Bankası, 2010:5).

¹ Fertler eş değer hane halkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk %20'lik grup" geliri en düşük grup, "Son % 20'lik grup" ise geliri en yüksek gruptur.

Altuğ (1999)'a göre; kayıt dışı ekonomi, ya hiç belgeye bağlanmayarak ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle gerçekleştirilen ekonomik olayın, devletten ve işletme ile ilgili öteki kişilerden (*ortaklardan, alacaklılardan, kazançta katılan işçilerden vb*) tamamen veya kısmen gizlenerek, kayıtlı (*resmi*) ekonominin dışına taşınmasıdır (Altuğ, 1999:257). Bir başka ifade ile; Gayri Safi Milli Hasıla hesaplarını elde etmede kullanılan ve bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen gelir yaratıcı faaliyetlerin tümü olarak tanımlanabilir (Aydemir, 1995:8).

3.1. Kayıt Dışı Ekonominin Ortaya Çıkış Nedenleri

Kayıt dışı ekonominin ana sebepleri; mali, ekonomik ve siyasal nedenler olmak üzere üç farklı sınıflandırmaya tabi tutulabilir.

3.1.1. Mali Nedenler

Kayıt dışı ekonomiyi ortaya çıkaran mali sebeplerden en önemlilerinden biri vergilendirme ile ilgili sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar kendi içerisinde dört alt başlıkta sıralanmaktadır (Tosuner, 2000:65).

3.1.1.1. Vergi Oranlarının Yüksekliği ve Vergiye Karşı Direnç

Vergi oranları ile kayıt dışı ekonomi arasında doğru yönlü bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Vergi oranlarının gelişmiş ülkelere göre nispeten fazla olduğu gelişme yolundaki ülkelerde kayıt dışı ekonominin boyutları Schneider'in yaptığı çalışmadan da büyük olduğu görülmektedir (Schneider, 1997: 42-48). Vergi oranlarının ekonomik faaliyetlere olan etkisi teorik çapta birçok çalışmayla kanıtlanmıştır, ancak bunlar içerisinde en çok bilineni Arthur Laffer tarafından ortaya konulan ve arz yönlü iktisadın en önemli dayanağını oluşturan Laffer Eğrisi olarak iktisat literatürüne kazandırılan vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi açıklayan çalışmadır. Bu analizde vergi oranlarının optimal orana kadar artırıldığında vergi gelirlerini olumlu bir şekilde etkileyeceği, optimalden sonra ise vergi gelirlerini düşüreceği belirtilmektedir. Ancak vergi oranları artmaya başladığında ekonomik faaliyetlerde rakamlarda ifade edildiği şekilde azalma olmayabilmekte ve sadece yüksek vergi oranları sebebiyle kayıtlı ekonomiden kayıt dışılığına kayış söz konusu olabilmektedir (Laffer; 2004:1-8).

3.1.1.2. Vergilendirme Ortamının Belirsizliği

İktisat biliminin kurucusu olarak bilinen Adam Smith'in "*Ulusların Zenginliği*" adlı kitabında vergileme ile ilgili prensipler açıklanmıştır. Bu prensiplerden biri de vergide belirlilik ilkesidir. Bu ilkeye göre mükellef ödeyeceği verginin miktarını, zamanını ve ödeme şeklini daha önceden bilmesi gerektiği esası vardır (<http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/adam-smith/Wealth-Nations.pdf>).

Öz olarak; vergilerin belirli olması için vergi kanunları geriye doğru yürütülmemelidir. Vergi aflarına mümkün olduğunca yer verilmemelidir. Çünkü, bu durum mükelleflerin vergi ödeme konusunda esnek davranmasına yol açmaktadır. Sonuçta, vergi idaresi o denli iyi çalışmalıdır ki, mükellefler vergi affı beklentisi içerisinde değil, denetim korkusu içinde işlemlerini kanunlara en uygun biçimde gerçekleştirmelidirler

Vergi aflarının yukarıda belirtilen mükelleflerin esnek davranması gibi olumsuz etkisinin dışında, bir diğer olumsuz etkisi de vergilendirmede adalet ilkesinde görülmektedir. Vergisini zamanında ödeyen mükellefler, vergisini ödemeyip cezalı duruma düşen fakat sonrada bu cezaları affedilen mükellefleri gördüklerinde gelecek vergilendirme dönemlerinde ödemeleri gereken vergiyi azaltma yollarını aramaktadırlar (Kırbaş, 2000:12). Kısacası durum yine vergilerin belirginliği noktasında çözümlenmektedir.

3.1.1.3. Muhasebe ve Müşavirlik Hizmetlerinin Yetersizliği

Mükellef ile vergi idaresi arasında köprü vazifesi gören muhasebeci ve mali müşavirler vergi kaybının önlenmesinde çok önemli bir role sahiptirler. Dolayısıyla vergi kaçakçılığının önlenmesinde bilhassa sahte fatura temininde mal bedeli yüksek gösterilerek maliyet ve giderler şişirilmektedir. Muhasebeci ve müşavirlik hizmeti yapanların bu hususta son derece hassas davranmaları sağlanmalı, davranmayanlar hakkında da ağır müeyyideler getirilmelidir (Aydemir, 1995:67).

3.1.1.4. Vergi İdaresi ve Denetimden Kaynaklanan Nedenler

Kayıt dışı ekonominin önlenmesinde belki de en etkili olan nokta denetim hususudur. Mükellefler kendilerinin ne kadar az denetleneceğini bilirlerse vergi kaçırma konusunda o oranda cesaretleli olacaklardır. Fakat ülkemizde vergi inceleme oranları son derecede düşük seviyelerdedir. Bunun temelinde de vergi inceleme elemanlarının sayıca yetersiz olması, vergide uzmanlaşan kişilere özel sektörden son derecede cazip tekliflerin gelmesi ve kamunun bu elemanları bünyede tutacak imkanlar sunamaması gelmektedir. Bunun yanında, inceleme elemanlarının bir grubunun ayrıca idari teftişte de görev almaları vergisel incelemelerde yoğunluğu daha da azaltmaktadır. Bu kişilere belli bir süre kamuda çalışma zorunluluğu getirilebilir ise, sorunun idari boyutu çok kolay bir biçimde çözüme kavuşabilecektir (Batirel, 2000:63).

3.1.2. Siyasal Nedenler

Mükelleflerin kayıp ve kaçaklar konusunda davranışlarını etkileyen en önemli belirleyicilerden birisi de siyasal iktidarların tutumudur. Siyasi istikrarın bulunmadığı ülkelerde siyasal iktidarlar genellikle baskı gruplarının istekleri doğrultusunda kararlar alarak oy uğruna vergilendirmekten vazgeçebilmekte ve vergi yükünü belirli kesimlere yükleyebilmektedirler (Tosuner, 2000:71).

3.1.3. Ekonomik Nedenler

Kayıt dışı ekonominin yoğun bir şekilde yaşandığı ülkelerde en önemli ekonomik sorunlardan birisi de enflasyondur. Çünkü enflasyon mükelleflerin karlarının da vergilendirilmesine sebep olmaktadır. Özellikle artan oranlı gelir vergisi yapısına sahip olan ülkelerde gelir diliminin kaymasıyla, mükellefler reel gelirleri artmasa da daha üst bir gelir dilimine kaymakta ve vergi yükleri hızlı bir artış trendine girmektedir.

Kayıt dışılığın ekonomik sebeplerinden birisi de milli gelirin ülke içerisinde bireyler ve firmalar arasında adil dağılmamasıdır. Gelişme yolundaki ülkelerde özellikle orta sınıfın azlığı, alt ve üst tabakaların yoğunluğu; kayıt dışı ekonominin önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Bu durum özellikle küçük aile şirketlerinde görülmektedir. Küçük şirketler, büyük firmalarla rekabet edebilmek için vergi kaçakçılığına imkan buldukları anda bu fırsatı değerlendirmektedirler. Bu firmalarda, denetim ve belge düzeni büyük ölçekli firmalara göre daha düşük seviyede bulunduğundan kaçakçılık eğilimi de artış göstermektedir (Özsoylu, 1998:68).

Bazen bazı firmalara tanınan istisnalar, bunlardan yararlanamayanlar için geçerli bir vergi kaçakçılığı nedenini oluşturmaktadır. Örneğin yatırım indiriminden ancak belirli yatırım tutarlarını geçenler faydalanabilmektedir. Bu durum, bu tutarlara ulaşamayan kişi veya firmalara karşı bir rekabet avantajı oluşturabilecektir. Çünkü yatırım indiriminden istifade eden bir gerçek veya tüzel kişilik, maliyetlerini azalttığı için mallarını daha düşük fiyatlarla piyasaya sürebilecek bu durumda yatırım indiriminden yararlanamayan firma açısından bir rekabet avantajı doğuracaktır. Bu gibi istenmeyen sonuçların doğmasının önlenmesinde, kanuni düzenlemelerin çok titiz yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla mükellefler arasında eşit vergisel yükümlülükler doğuracak kanuni düzenlemeler kayıt dışı ekonominin boyutlarını daraltabilecektir (Oyan, 1998:115).

3.2. Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri

Kayıt dışı ekonominin etkileri konusunda olumlu ve olumsuz görüşler olmasına rağmen bunlar içerisinde olumsuz etkilerin ağırlığı gün geçtikçe artış göstermektedir. Kayıt dışı ekonominin kısa dönemde milli ekonomiye olumlu katkı yapabileceği görüşü bazı marjinal kesim tarafından savunulsa da uzun dönemde ülke ekonomisine olumsuz etkileri daha ön plandadır (Öğünç ve Yılmaz; 2000:5-6).

Kayıt dışı ekonominin birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Öncelikle kayıt dışı ekonominin hacmi önem arz etmektedir. Çünkü kayıt dışı ekonominin varlığında yaşanabilecek her artış eğilimi, kayıt altındaki ekonomiyi eritecek ve böylece de devletin vergi gelirlerinde bir daralma yaşanacaktır. Söz konusu gelirlerin azalması da devletin kamu harcamalarının finansmanında sıkıntı yaşamasına neden olacaktır.

Sonuç itibarıyla; azalan vergi gelirleri, kamu bütçesinde dengesizliğe neden olacak ve ekonominin daha kolay açık vermesine neden olacaktır. Hiç şüphe yok ki; bu sorun politik karar alma mekanizmasını borçlanma yoluna itecek ve kayıt altındaki kaynaklardan elde edilen gelirlerin, kayıt dışı ekonominin neden olduğu borçlanma işleminin faizine gitmesine neden olacaktır. Sadece bununla da kalmayıp, kamu otoritesinin bütçe dengesini sağlamak amacıyla kayıt altındaki ekonomiden daha yüksek oranlarla vergi toplamasına neden olacak ve yeni yatırımların, dolayısıyla da oluşabilecek istihdam olanaklarının önünü tıkayacaktır.

Kayıt dışı ekonominin ekonomik manada sebep olduğu diğer önemli bir sorun da rekabet ile ilgilidir. Kayıt dışı ekonomi kapsamında faaliyet gösteren birimler diğerlerine oranla daha az veya hiç vergi vermedikleri için rekabet üstünlüğüne sahip olmakta ve işlerini büyütme imkanını bulmaktadırlar. Bu durum, rekabet eşitsizliğini doğurmaktadır. Daha da önemlisi vergilerini tam ödeyen mükellefler de rekabet edebilmek için diğerlerini takip etmek zorunda kalmaktadırlar (Öğünç ve Yılmaz, 2000:5-6). Bu da kayıt dışılığı gün geçtikçe artırmaktadır. Kayıt dışı ekonominin genişlemesiyle sigortasız çalışanların sayısı da hızla artış göstermekte böylece sosyal güvenlik sistemin gelişimi durmaktadır (Aydemir, 1995:112).

Bu bağlamda kayıt dışı ekonomik faaliyetler, politik önderleri de yanıltmakta ve ileriye yönelik önlemlerin eksik ya da hatalı alınmasına neden olmaktadır.

Açıkça görülmektedir ki; kayıt dışı ekonomi; büyümenin, yüksek refah düzeyinin, yüksek standartlardaki kamu hizmetlerinin, yeni yatırım olanaklarının, yüksek istihdamın ve etkili işleyen tam rekabet piyasasının önündeki en büyük engeldir. Kayıt dışına neden olan ekonomik birimler; sadece kayıt altındaki ekonomiyi tehdit etmemekte, kendi geleceklerini de tehlikeye atmaktadırlar. Şöyle ki; tam rekabetten yoksun, dengesiz ve istikrarsız büyüyen bir ekonomi, aslında büyümekte tam tersine sakatlaşmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin bu tür olumsuz etkilerinin aksine olumlu etkilerinin de olduğu iddia edilmektedir. Bu çerçevede, ekonomik faaliyetlerin vergi dışında tutulması neticesinde azalan vergi yükünün yatırımlara kaydığı ve artan yatırımlarla beraber üretimin, istihdamın ve gelirin arttığı düşünülmektedir. Bir başka deyişle, faaliyetin kayıt altına alınmış olması durumunda ödenmesi gereken verginin etkin olarak harcanmadığı ve aynı faaliyetin kayıt dışı kalması durumunda kaçırılan verginin yatırımlara dönüştürüldüğü varsayımı altında, kayıt dışılığın tercih edilebileceği iddia edilmektedir. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi; kamu otoritesinin denetimi dışında yaşanabilecek dengesiz ve istikrarsız büyüme, sadece kısa vadede kayıt dışı ekonomiye neden olan birimleri zenginleştirmekte, bu da sadece sorunun makro ekonomik boyutları ortaya çıkana kadar sürmektedir.

Kaçakçılığın olduğu durumda GSMH seviyesinin daha yüksek olması başlıca iki sebebe dayanırılmıştır. Bunlardan ilki, kaçakçılığın olduğu durumda ücret ödemelerinden vergi kesilmeyeceği için emek talebinin emek fiyatına esnekliğinin yüksek olduğu varsayımı altında, emek talebinin artacağıdır, yani kayıt dışı ekonomi istihdamı artıracaktır. Çünkü, işverenler daha düşük işçilik maliyetleriyle karşılaşacaklar işçilerin ise reel ücretleri artacaktır. Oysa ki; kayıt dışı ve sosyal güvence-den yoksun bir biçimde yaşanacak istihdamın, gelecekte karşılaşacağı sorunlar göz ardı edilmekte, adeta günü kurtarma uğruna kayıt dışı çalıştırılan fertlerin gelecekleri yok edilmektedir.

İkincisi ve daha da önemli olanı ise, GSMH' nın kendi başına tüketim düzeyinden etkileneceği ve tüketimin artmasıyla oluşacak çarpan etkisiyle GSMH seviyesinin yükseleceğidir (Yılmaz, 1998:486). Bu durum ise sadece rakamsal bir yanılgıdan ibarettir. Kesinlikle uzun vadeli ve kalıcı bir GSMH artışı söz konusu olmayacak, kayıt altındaki ekonominin sağladığı gelir, kayıt dışı ekonominin neden olduğu hasarların telafisinde kullanılacaktır. Bu ise; büyümenin önündeki en büyük engeldir.

3.3. Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi’nin Boyutu

Türkiye’de kayıt dışılık, farklı tanımlar kullanıldığında ve ekonominin belirli sektörlerinde yakın zamanda yaşanan azalmaya rağmen, yaygın niteliktedir. Ancak Türkiye’nin gelir düzeyi düşünüldüğünde kayıt dışılık düzeyi aşırı derecede yüksek değildir. İşletmelerin kayıt altında olmama durumu çok yaygın olmamakla birlikte (örneğin; birçok Latin Amerika ülkesinin aksine) gelirlerin ve ücretlerin eksik beyanı ve çalışanların sosyal güvenlik sistemine kayıt olmamalarına daha sık rastlanmaktadır.

Kayıt dışılığın kalkınma açısından hem ekonomik hem de toplumsal sonuçları mevcuttur ve bu haliyle politika yapımcılar için temel bir endişe konusudur. Kayıt dışılık, düşük verimlilik düzeyleri yoluyla doğrudan veya örneğin kayıt dışı işletmelerin ölçeklerini küçük tutma yoluna gitmeleri nedeniyle, ölçek ekonomilerini yok etmesiyle dolaylı olarak ekonomik büyümeyi sınırlayabilir. Muhtemel bedeller devletin gelir kaybına uğraması ve kapsam dışında kalan çalışanların ekonomik ve sosyal kırılganlıkları biçiminde de ortaya çıkmaktadır (Dünya Bankası, 2010:1).

Günümüzden 12 yıl önce, 1998 yılında İsmail Çiloğlu tarafından yapılan çalışmaya baktığımızda; ülkemizde kayıt dışı ekonomideki gerçekleştirmeleri daha iyi analiz etme imkanımız olacaktır. Tarımsal faaliyetler, inşaat imalatları, bazı imalat sanayi ve hizmet sektöründeki (*semt pazarları, işportacılık, otopark işl. v.s.*) faaliyetlerin büyük kısmının kayıt dışı yapıldığı göz önüne alındığında bu sektörlerin Türkiye ekonomisi içindeki boyutu (*bu sektörlerin GSMH içindeki payı*) % 60 / % 80 arasında değişmektedir. Kayıt dışı faaliyetlerin muhatabı olarak gösterilen Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ), Türkiye'deki işletmelerin sayısal olarak % 99.5'ini kapsadığı, sağladığı katma değer yönünden ise ülke üretiminin % 57'sini oluşturduğu dikkate alındığında kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin % 40 / % 60 arasında bir değer taşıdığı tahmin edilmektedir (Çiloğlu, 1998:70).

Tablo 2'de GSYİH'nın yüzdesi olarak vergi gelirlerinin yapısı 1990 – 2006 yılları aralığında incelenmektedir. Genel bir değerlendirme yapacak olursak; AB, OECD ve Türkiye'nin bulunduğu üçlü grupta; toplam vergi geliri, sosyal güvenlik katkı payları, toplam vergiler (*sosyal güvenlik katkı payları hariç*), gelir vergileri, kurumlar vergileri, varlık vergileri, mallar ve hizmetler üzerindeki vergiler baz alındığında en düşük yüzdelik oranlar Türkiye'ye aittir.

Özellikle en son verilerin bulunduğu 2006 yılını incelediğimizde; GSYİH içerisinde toplam vergi gelirlerinin % 24,5'lik bir pay aldığını görmekteyiz. Bu oran AB'de %39,8, OECD'de ise %35,9'dur. Ayrıca Türkiye, sosyal güvenlik paylarında %5,5, sosyal güvenlik katkı paylarının hariç tutulduğu toplam vergilerde %19, gelir vergilerinde %3,8, kurumlar vergilerinde %3,8, varlık vergilerinde %0,9, mal ve hizmetler üzerindeki vergilerde ise %11,9'luk pay ile GSYİH yüzdesi içerisinde AB ve OECD'nin gerisinde kalmaktadır. Bu rakamlar Türkiye'de kayıt dışı ekonominin varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 2. GSYİH'nın Yüzdesi Olarak Vergi Gelirlerinin Yapısı

	1990	1995	2000	2005	2006
Toplam Vergi Geliri					
Türkiye	14,9	16,8	24,2	24,3	24,5
AB	38,2	39,0	40,6	39,7	39,8
OECD	33,8	34,8	36,1	35,8	35,9
Sosyal Güvenlik Katkı Payları					
Türkiye	2,9	2,0	4,5	5,4	5,5
AB	10,7	11,4	11,2	11,1	11,1
OECD	7,8	8,9	9,0	9,1	9,1
Toplam Vergiler (Sosyal Güvenlik Katkı Payları Hariç)					
Türkiye	12,0	14,8	19,6	18,8	19,0
AB	27,4	27,6	29,5	28,6	28,8
OECD	26,0	25,8	27,1	26,7	26,8
Gelir Vergileri					
Türkiye	4,0	3,6	5,4	3,6	3,8
AB	10,7	10,5	10,6	10,2	10,3
OECD	10,4	9,7	9,7	9,2	9,2
Kurumlar Vergileri					
Türkiye	1,0	1,1	1,8	1,7	1,5
AB	2,5	2,7	3,5	3,2	3,4
OECD	2,6	2,7	3,6	3,7	3,9
Varlık Vergileri					
Türkiye	0,3	0,5	0,8	0,8	0,9
AB	1,7	1,7	2,0	2,1	2,2
OECD	1,9	1,8	1,9	1,9	2,0
Mallar ve Hizmetler Üzerindeki Vergiler					
Türkiye	4,2	6,3	10,1	12,0	11,9
AB	11,8	11,9	12,0	11,9	11,8
OECD	10,5	11,0	11,2	11,3	11,1

Kaynak: (www.oecd.org.tr) Gelir İstatistikleri.

Türkiye'deki kayıt dışılık kısmen derin yapısal ve kurumsal etmenlerin bir sonucudur. İlk olarak; Türkiye'de nispeten yüksek paya sahip tarım sektörü çoğunlukla kayıt dışı bir işleyişe sahiptir (*tarımda çalışanların % 87'si sosyal güvenlik sistemine kayıtlı değildir*) ve bu durum genel kayıt dışılık oranını yukarı çekmektedir (2008 sonu itibarıyla % 43,5). İkinci olarak; erken emeklilik imkanı yaşlı çalışanlar için emeklilik sonrasında kayıt dışı çalışmayı teşvik etmektedir (emeklilik haklarından yararlanmaya devam ederken). Yaygın algıların aksine vergi oranları ve "istihdam üzerindeki vergi yükü", yakın zamanda gerçekleştirilen vergi ve işgücü piyasası reformlarıyla, artık uluslararası karşılaştırmalarla uyumsuz değildir.

Ancak, denetim ve kanuni yaptırım konularına atanmış personel oranı uluslararası standartlara göre düşüktür ve teftişler tek başına kayıt dışılığı ortaya çıkarmayı hedefleyecek biçimde yapılandırılmamıştır. Ayrıca; Türkiye'deki istihdamı koruma mevzuatı OECD ülkeleri arasındaki en katı mevzuatlardan biri olma durumunu korumaktadır. Birçok işletme, sorunun gelecekte telafisi şimdikinden çok daha zor bir biçimde, daha da büyüyeceğini göz ardı edersesine, istihdam esnekliğini korumak maksadıyla çalışanları kayıt dışı işe almaktadır.

Son olarak; kayıt dışılık rekabetteki dengeleri bozarak kayıtlı ve kayıt dışı işletmeler ve çalışanlar arasında adaletsizlik yaratmaktadır. Sonuçta toplumsal güven erozyonuna yol açabilmekte ve hatta kanunların veya düzenlemelerin daha da önemsenmemesine neden olmaktadır (Dünya Bankası, 2010:1).

4. KAYIT DIŞI EKONOMİYİ TAHMİN ETME YÖNTEMLERİ

Kayıt dışı ekonomi ile ilgili ilk çalışmalardan birisi Cagan (1958)'in "*Basit Parasal Oran*" yöntemiyle, ABD'nin II. Dünya Savaşı yıllarında beyan edilmeyen gelirlerini tahmin eden çalışmasıdır. Feige (1989), banka hesapları, çekler gibi ödeme araçlarıyla yapılan kayıt dışı ekonomik faaliyetleri de kapsayacak şekilde yöntemi geliştirmiştir. Tanzi (1983), kayıt dışı ekonomide yoğun olarak bulunduğu düşünülen nakit para talebini, kişi başına gelir, mevduat faiz oranı, maaş ve ücretlerin milli gelir içindeki payı ve vergi oranı gibi açıklayıcı değişkenlerle açıklamıştır. Norman (1982), Klovland (1984) ve Bhattacharyya (1990) da kayıt dışı ekonomiyi ekonometrik yöntemlerle tahmin etmişlerdir.

Gutman (1979) ve Petersen (1974) "*Milli Gelir Farklılıkları*" yöntemiyle; Langfeldt (1980) ve Tucker (1979) "*Parasal Oran*" yöntemiyle kayıt dışı ekonomiyi tahmin etmişlerdir (DPT, 2001). Türkiye'de ise kayıt dışı ekonomiyi tahmin etmek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. İlk olarak Hakioğlu (1984) ve Derdiyok (1984) Parasalci Yaklaşımı kullanmışlardır. Bunun dışında Kasnakoglu (1990) ve Özsoylu (1993) bu yöntemi kullanarak Türkiye'de kayıt dışı ekonomiyi tahmin etmeye çalışmıştır. Derdiyok (1991) ve Temel, Şimşek, Yazıcı (1991) çalışmalarında "*Vergi Yaklaşımı*" nı kullanmışlardır. Bu çalışmaların dışında Altuğ (1990) "*Kayıt dışı Ücret Yaklaşımı*", Özsoylu (1990) ve (1993) "*GSMH ve İşlem Hacmi Yaklaşımı*", Ilgın (2002) "*Sabit Oran Yaklaşımı*", Ögünç ve Yılmaz (2000) "*Ekonometrik Yaklaşım*" ve son olarak Akalın ve Kesikoglu (2005) "*Genişletilmiş Oran Yöntemini*" kullanarak Türkiye'de kayıt dışı ekonominin oranını araştırmışlardır (Yurdakul; 2008:205-221).

Kayıt dışı ekonomide ödeme aracının nakit para olduğu ve paranın dolaşım hızının kayıtlı ve kayıt dışı ekonomilerde aynı olduğu varsayılmaktadır. Kayıt dışı ekonominin en önemli nedeninin yüksek vergi oranları olarak görüldüğü bu yöntemde, nakit para talepleri vergilerin uygulandığı ve uygulanmadığı durumlar için ayrı ayrı hesaplanmakta ve bu rakamlar arasındaki fark kayıt dışı ekonominin nakit para talebinin seviyesini göstermektedir. Analize paranın dolaşım hızı da eklenerek kayıt dışılığın boyutu belirlenmektedir (Akalın ve Kesikoglu, 2007:73).

4.1. Kayıt Dışı Ekonominin Ölçüm Sorunu

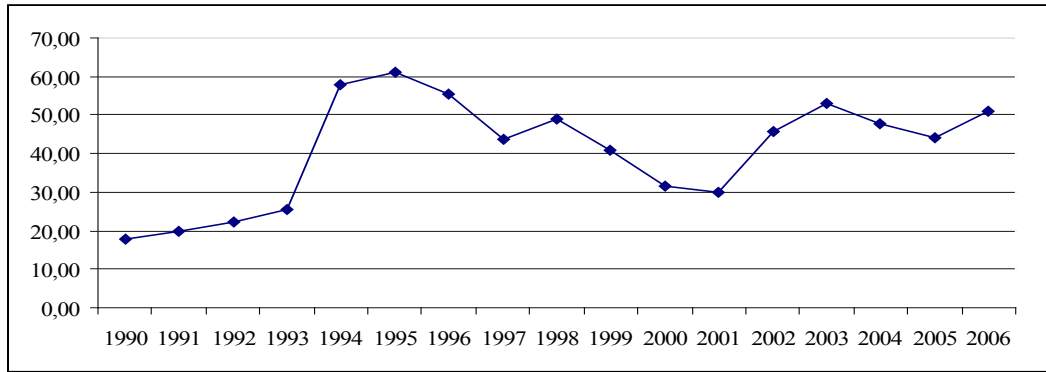
Kayıt dışı ekonominin ölçülmesiyle ilgili gerek ülkemizde gerekse yurt dışında yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır. Esasen bu çalışmalardan hiç biri kayıt dışılığı tam olarak ölçme gücüne sahip değildir. Çünkü kayıt dışı ekonominin sürekli kontrol edilecek bir bölgesi yoktur. Her an ve her ortamda kayıt dışı faaliyetler gerçekleşebilmektedir. Fakat bunlar bahane edilerek kayıt dışı ekonomiyi ölçmeye yanaşmamak da hata olacaktır. Bu bağlamda kayıt dışı ekonominin ölçülmesinde genel olarak kullanılan üç yöntem kullanılmaktadır. Bunlar doğrudan ve dolaylı ölçme yön-

temleri şeklinde sınıflandırılabilir. Doğrudan ölçme yöntemleri arasında çoğunlukla anket kullanılmaktadır. Dolaylı ölçme teknikleri ise GSMH, istihdam ve parasal oran yöntemi olarak üç farklı alt başlık halinde incelenmektedir. Bunlardan en çok kullanılanı parasal oran yöntemidir. Dolayısıyla diğer yöntemlere çalışmamızda yer verilmemiştir.

4.1.1. Parasalci Yaklaşım

Bu yöntemle göre çek ve nakit para kullanımı kayıt dışı ekonomi hakkında ilgililere bilgi verebilir. Parasalci yaklaşıma göre kayıt dışı ekonomide yapılan ödemelerin büyük çoğunluğu, bu konudaki denetimlere imkan vermemek bakımından nakit para ile yapılmaktadır. Kayıt dışı ekonominin boyutlarını ölçmek için para piyasasındaki hareketler izlenmektedir. Bu yaklaşımda dolaşımdaki paranın mevduata oranının zaman içinde artması, paraya olan talebin arttığını ve dolayısıyla kayıt dışı ekonominin genişlediğini göstermektedir (Altuğ, 1998:3421). Parasal oran yöntemiyle Türkiye’de kayıt dışı ekonominin boyutu Tablo 3’te çeşitli hesaplamalarla elde edilen oranlar aracılığıyla tahmin edilmiştir. Buna göre C dolaşımdaki parayı, D vadesiz mevduatı, Co C/D oranının en düşük olduğu değerle vadesiz mevduatın çarpımını, Yo Nominal GSMH’yi, Vo paranın dolaşım hızını ve Yu kayıt dışı ekonominin yaklaşık tutarını ifade etmektedir (Yurdakul; 2008:205-221). Tablo 3’ten de görüleceği gibi, hesaplanan kayıt dışı GSMH’nın, kayıtlı GSMH’ya oranı (Yu/Yo), % 17.97 ile % 61.28 arasında değişmektedir. Bu durum şekil 2’deki grafikte de açıkça görülmektedir.

Şekil 2. Basit Parasal Oran Yöntemiyle Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Yıllar İtibariyle Gelişimi (1990-2006)***

*** TCMB ve TÜİK verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

Tablo 3: Basit Parasal Oran Yöntemiyle Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi***

Yıllar	C Dolaşımda- ki Para	D Vadesiz Mev- duat	C/D	Co=ko*Do ko=0.3029	Yo GSMH	Vo=Yo/ (Co+Do) Dolaşım Hızı	Yu=Yo* (C-ko*D)/ (ko+1)*D	Kayıt Dışı Ekonomi
1990	14412	20020.4	0.568	6586.71	397177.54	12.64	71412.12	17.97
1991	20920	29344.1	0.504	9654.20	634431.097	16.3	126636.70	19.96
1992	31181	47952.2	0.633	15776.27	1130843.423	17.3	252805.23	22.35
1993	51517	77442	0.666	25478.41	1929249.992	18.7	489960.06	25.39
1994	104370	77498.73	1.1004	25497.08	3887903	23.80	2256691.11	58.04
1995	189542	144177.96	1.143	47434.54	7854887	25.41	4813967.31	61.28
1996	354901	259415.75	1.067	85347.78	14978067	27.92	8327185.82	55.59
1997	641707	569143.29	0.908	187248.14	29393262	27.06	12815120.10	43.59
1998	1106023	953401.09	0.983	313668.96	53518332	28.31	26311324.89	49.16
1999	2003483	1707086.20	0.074	561631.36	78282967	24.46	32117339.67	41.02
2000	3214550	3336058.3	0.748	1097563.18	125596129	21.53	39658911.77	31.57
2001	4801257	5352012.44	0.726	1760812.09	176483953	19.10	52737429.97	29.88
2002	7208863	6418713.50	0.034	2111756.73	275032366	22.15	125269018.8	45.54
2003	10128670	8632312.71	1.031	2840030.88	356680888	20.33	188657353.74	52.89
2004	12446299	12955240.26	0.965	4262274.04	428932343	16.84	205272132.55	47.85
2005	18276069	17525111.81	0.924	5765761.78	486401032	14.49	214260529.53	44.05
2006	24676425	21125339.29	1.008	6950236.62	575783962.1	13.56	294552133.99	51.15

*** TCMB ve TÜİK verilerinden yararlanılarak düzenlenmiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de yoksulluğu azaltmaya yönelik çözüm önerilerini şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Etkili ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için ekonomik ve siyasi otoritelerin istikrarlı olması gerekmektedir. Sık sık değişkenlik arz eden bir yönetim durumunda ekonomik yapı istikrar sağlayamayacağı gibi uygulanan politikaların da sürdürülebilirliği tartışma konusu olmaktadır.

Özellikle de günümüz küresel ekonomik koşullarında, hemen tüm dünyanın birbirine entegre olduğu bir ortamda finansal piyasalar çok hızlı reaksiyon verebilmektedir. Piyasaların büyüme yönünde ivmelenebilmesi ve bu doğrultuda istikrar sağlayabilmesi için politik karar alma mekanizmasının istikrarlı olması gerekmektedir.

2. Kamu hizmetlerinden toplumun hemen her kesiminin eşit yararlanmasının sağlanması gerekmektedir. Özellikle ülkemizin kırsal kesimlerinde eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel hizmetlerin tam anlamıyla sağlanması ve eşit paylaşımı, sosyal devlet anlayışını da güçlendirecektir.

3. Sosyal devlet anlayışının ve ekonomik kalkınmanın destekleyicisi olarak sosyal kalkınmanın da ön plana çıkarılması gerekmektedir. Bu noktada özellikle de milli gelirden en düşük payı alan bölgelerin ve dezavantajlı grupların desteklenmesi gerekmektedir. Bu husus sosyal adaletin sağlanması ve gelir dağılımı adaletsizliğinin önüne geçilebilmesi için çok büyük önem arz etmektedir.

4. *Kayıt Dışılığın Azaltılması:* Kayıt dışılığı azaltmak için bütüncül bir politika yaklaşımının benimsenmesi muhtemelen en etkili yöntem olacaktır. Hiç bir politika aracı ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmasında önemli artışa tek başına yetemeyecektir. Ancak söz konusu politikaların birleşimiyle ekonomide kayıtlı faaliyetin arttığı yeni bir dengeye doğru ilerlenebilir. Dünya Bankası Raporu’nda da belirtildiği üzere; Türkiye’de denetim kapasitesini güçlendirme, etkililik ve hedefleme, işgücü piyasası düzenlemelerini daha esnek hale getirme (*bilhassa belirli süreli ve yarı zamanlı çalışanların işe alınması ve işçilerin işten çıkarılması hususlarında*) ve kayıt dışılığın maliyetleri ve ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınmasının faydaları konularında kamuoyunu etkili biçimde bilgilendirme ihtiyacı vardır. Bu tarz kayıt altına alma politikaları hayata geçirilirken geçiş döneminin maliyetli olabileceği -iş kayıpları gibi- ve genel “politika paketi” kapsamına dengeleyici politikaların da dahil edilmesinin gerekebileceği unutulmamalıdır (Dünya Bankası, 2010:1).

Her bir kayıt dışılık türünün farklı sonuçları ve önemi olabilir. Örneğin, ücretlerin eksik bildirimi çalışanların sosyal refahı üzerinde kısa vadede bir etki yaratmazken, çalışanların kayıt altına alınmaması önemli bir etki yaratmaktadır. Benzer biçimde; tarım sektöründeki kayıt dışılığın kentsel imalat sektöründeki kayıt dışılıktan çok farklı sonuçlar doğurması muhtemeldir (Dünya Bankası, 2010:6).

Kayıt dışılığın temel nedenleri arasında (*muhtemel politika kaldıraçları*) ekonominin kayıt altına alınmasında en büyük kazanımları sağlamak açısından, vergi denetimlerinin sıklaştırılması ve koordinasyonun artırılması ile işgücü düzenlemelerinin daha esnek hale getirilmesi kilit önem taşımaktadır. Politikaların odaklanacağı muhtemel konular arasında vergi politikası, çalışma yaşamı düzenlemeleri, vergi idaresi, sosyal yardım programları ve sosyal normlar bulunmalıdır. Bu alanlar arasında vergi idaresi ve çalışma yaşamı düzenlemeleri odaklanılması en olumlu sonuçları doğuracak alanlardır. Bu sonuca uluslararası karşılaştırmalar ve Türkiye’deki konsültasyonlar ile anket bulgularıyla ulaşılmıştır. Ayrıca; Türkiye’de derinden itibar edilen sosyal normlar ve yaygın ekonomik uygulamalar da yukarıdaki etmenlerle birleşerek üretim zincirinin tamamında paralel kayıt dışı ekonominin oluşturulmasında pay sahibidir. Bu husus kayıt dışılığın Türkiye’deki kemikleşmiş doğasının anlaşılması açısından kilit önem taşımaktadır (Dünya Bankası, 2010:63).

5. Prim katkısız sosyal yardım programlarının teşvik edici etkileri kayıt dışılığı güçlendiren temel unsurlardan biri olarak görünmemektedir. Yine de sosyal yardım programlarının istihdam statüsüyle bağlarının koparılması muhtemelen hedeflemeyi iyileştirecek ve etkililiği artıracaktır. Türkiye’deki birçok iyi hedeflenmiş sosyal program (*örneğin: Yeşil Kart prim katkısız sağlık sigortası*

planı ve Şartlı Nakit Transferi) çalışanların kayıt dışı kalmalarını teşvik edebilecek özellikler barındırmaktadır. Türkiye’de sosyal yardımların beklenen değeri birçok vakada çalışanların tercihlerini etkileyecek kadar büyük değildir. Ama yine de, sosyal yardımların istihdam statüsüyle birbirinden ayrılması gelecekte buna benzer etkilerin ortaya çıkması riskini azaltabilir (Dünya Bankası, 2010:63).

6. Rekabet düzenleyici bir önlem paketi, verimlilik artışını da beraberinde getirecektir. Rekabetin piyasalardaki bu olumlu etkisini sınırlayan her türlü engel, ekonominin potansiyel verimliliğine ulaşmasını ve dolayısıyla potansiyel büyümesini olumsuz etkileyecektir. Kayıt dışı olgusu tam bu nitelikte bir engeldir. Kayıt dışı ekonominin varlığı rekabetçi düzenden beklenen olumlu sonuçların elde edilmesini önlemektedir. Bunun sonucunda ekonomi zaman içinde ikili bir yapıya bürünmektedir. Bir tarafta kayıt içinde çalışan ve devlet nezdinde daha verimli firmalar, diğer tarafta kayıt dışında çalışan ve vergisel açıdan daha verimsiz firmalar. Bu kalıcı bölünme, ekonominin daha verimli ve daha fazla zenginlik üreten bir yapıya kavuşmasını önlemektedir. Böylece kayıt dışılık (*kayıt dışı ekonominin etkileri bölümünde de bahsedildiği üzere*) bir ekonominin potansiyel verimliliğine ulaşmasını önleyerek o ülkenin büyüme performansını olumsuz anlamda etkilemektedir (GİB, 2009:32).

Sonuç itibariyle; kayıt dışı ekonominin varlığı Türkiye’de gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde ciddi tahribatlara neden olmaktadır. Bu çalışmada kayıt dışı ekonominin etkileri bölümünde bu konu geniş çerçevede yorumlanmaya çalışılmıştır. Ulaşılan veriler ve yapılan yorumlar ışığında, Türkiye’de kayıt dışı ekonominin gerek kısa, gerekse uzun vadede ekonomi üzerinde olumsuz etki oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Çalışmamızın 5. ve son bölümü olan sonuç ve öneriler bölümünde, Türkiye’de yoksulluğun azaltılması noktasında; kayıt dışılığın azaltılması ve gelir dağılımında adaletin sağlanması maksadıyla alınacak önlemlere yer verilmeye çalışılmıştır.

Kayıt dışılığın azaltılması kısa, orta ve uzun vadede ülkemizde dengeli büyümeyi sağlayacak, haksız rekabetin önüne geçecek, tam rekabet piyasasının etkin bir biçimde işlerliğini sağlayacak, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmanın önünü açacak ve bu sayede de gelir dağılımında adaletin sağlanmasına temel teşkil ederek yoksulluğa çözüm getirebilecektir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, G. ve KESİKOĞLU, F., (2007), “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Büyüme İlişkisi”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 5.
- AKTAN, C.C. ve VURAL, İ.Y., (2002), “Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Ankara:Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- ALTUĞ, O., (1999), “Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 15.
- ALTUĞ, O., (1998), “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi -Paradaki Sıfırların Artması- Rant Arama ve Enflasyon Vergisi Yönünden Yeniden Yapılanma”, Yeni Türkiye, Eylül-Aralık Sayı 23-24.
- AYDEMİR, Ş., (1995), Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul.
- BATIREL, Ö.F., “Vergi Kaçakçılığı ve Vergiye Gönüllü Uyum”, Vergi Dünyası, Sayı 175.
- BOZDAĞ, N. ve BOZDAĞ, G.E., (2009), “Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Gelir Dağılımının Ölçülmesinde “Gini Endeksi” ile “Bozdağ Nüfus Etkinliği Endeksi”nin Karşılaştırılması” Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi.
- ÇİLOĞLU, İ., (1998), “Kayıt Dışı Ekonominin İşleyişi ve Kamu Bütçesine Etkisi” Hazine Dergisi, Sayı 11, Temmuz.
- DERDİYOK, T., (1993), “Türkiye’nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini”, Türkiye İktisat TOBB Yayını, Sayı 13.
- DÜNYA BANKASI, (2010), Türkiye Ülke Ekonomik Raporu, “Kayıt Dışılık: Nedenler, Sonuçlar, Politikalar” Yoksulluğu Azaltma ve Ekonomik Yönetim Birimi Avrupa ve Orta Asya Bölgesi.
- ERKAN, B., (2000), “Bölgesel Düalite Sorunu ve Türkiye Boyutu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- KIRBAŞ, S., (2000), “Türkiye’de Vergi Kaçağı Sorunu”, Mali Hukuk, Sayı 43.
- LAFFER, A., “The Laffer Curve: Past, Present, and Future, Exequitive Summary Backrounder”, Sayı:1765 Haziran.
- OYAN, O., (1998), “Türkiye Ekonomisi”, İmaj yayıncılık, Ankara.
- ÖĞÜNÇ, F. ve YILMAZ, G., (2000), “Estimating The Undergroung Economy in The Turkey”, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/dpaper43.pdf>.
- ÖZSOYLU, A.F., (1996), “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi”, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- SCHNEIDER F., (1997), “The Shadow Economies of Western Europe, Economic Affairs”, September.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (2001), Kayıt Dışı Ekonomi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara:

DPT Yayını.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1994), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu, "Gelir Dağılımı ve Politikaları", Ankara: DPT Yayını.

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, (2008), "2008 Yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Sonuçları".

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, (2008), "2008 Yılı Yoksulluk Çalışması Sonuçları".

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, (2009), "2009 Yılı Hane Halkı Tüketim Harcaması Sonuçları".

T.C. Maliye Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, (2009), "Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010)", Yayın No:87, Ankara, Nisan.

TOSUNER, M., "Vergi Kayıp ve Kaçakları Sorununa İlişkin Görüş ve Öneriler", Vergi Sorunları, Sayı 85.

UZUN, A.M., (2003), "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2.

YILMAZ, G., (1998), "Yer Altı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybının Hesabı İle İlgili Yaklaşımlar ve Türkiye'de Yer altı Ekonomisinin Doğurduğu Vergi Kaybı", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi Özel Sayı Prof. Dr. Halil Nadaroğlu'na Armağan, Cilt:XIV, Sayı: 1, İstanbul.

YURDAKUL F., (2008), "Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi: Bir Model Denemesi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:63, Sayı:4, Ankara.

<http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/adam-smith/Wealth-Nations.pdf>

<http://www.gateshome.com/files/Laffer%20Curve%20%20Past%20Presetsn%20and%20Future.pdf>, 2004.

www.oecd.org.tr (Gelir İstatistikleri)

www.paris21.org/betterworld

EKLER:**Ek Tablo 1.** Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 *	2008
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11
Kişi başı günlük 1 \$’ın altı ¹	0,20	0,01	0,02	0,01	0,00	0,00	0,00
Kişi başı günlük 2.15 \$’ın altı ¹	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47
Kişi başı günlük 4.3 \$’ın altı ¹	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ²	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Ek Tablo 2. Türkiye’de Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı

Yöntemler	Yoksul Fert Sayısı (Bin Kişi)	
	2007 *	2008
Gıda yoksulluğu (açlık)	328	374
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12.261	11.933
Kişi başı günlük 1 \$’ın altı ³	0	0
Kişi başı günlük 2.15 \$’ın altı ³	356	330
Kişi başı günlük 4.3 \$’ın altı ³	5.796	4.759
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ²	10.127	10.497

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Ek Tablo 3. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Tüketici Eğilim İstatistikleri

Endeks	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tüketici Güven Endeksi	105,17	99,45	92,04	93,89	69,9	78,79
Satın Alma Gücü (Mevcut Dönem)	92,71	87,48	82,48	82,66	64,9	72,49
Satın Alma Gücü (Gelecek Dönem)	97,45	91,75	86,71	88,13	68,14	77,62
Genel Ekonomik Durum (Gelecek Dönem)	104,74	94,82	87,25	90,12	62,19	73,01
İş Bulma Olanakları (Gelecek Dönem)	93,08	90,69	88,1	89,74	63,42	72,19
Mevcut Dönemin Dayanıklı Tük. Malı Satın Almak İçin Uygunluğu	137,85	132,53	115,67	118,81	90,84	98,64

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Ek Tablo 4. Harcama Türlerine Göre Aylık Ortalama Tüketim Harcamasının Dağılımı

Harcama Türleri	Toplam Hane Halkı Tüketim Harcaması (%)		Hane Halkı Başına Aylık Tüketim Harcaması (TL)			
	2008	2009	2008		2009	
			Ortalama	Medyan	Ortalama	Medyan
Toplam	100,0	100,0	1626	1341	1688	1402
Gıda ve alkolsüz içecekler	22,6	23,0	368	322	388	332
Alkollü içecek, sigara ve tütün	3,8	4,1	62	33	69	35
Giyim ve ayakkabı	5,4	5,1	88	35	86	35
Konut ve kira	29,1	28,2	472	427	477	426
Ev eşyası	5,8	6,2	94	42	104	48
Sağlık	1,9	1,9	31	2	32	4
Ulaştırma	14,1	13,6	229	90	229	94
Haberleşme	4,4	4,2	71	51	71	48
Kültür, eğlence	2,5	2,6	41	7	44	8
Eğitim hizmetleri	2	1,9	32	0	32	0
Otel, lokanta, pastane	4,4	5,2	71	34	87	44
Çeşitli mal ve hizmetler	4,1	4,1	67	25	68	25

Kaynak: (www.tuik.gov.tr).

Tabloların Dipnotları

** Fertler eş değer hane halkı kullanılabılır gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk %20'lik grup" geliri en düşük grup, "Son % 20'lik grup" ise geliri en yüksek gruptur.

¹ 1 \$'ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL, 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL; 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 YTL kullanılmıştır.

² Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

³ 1 \$'ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 YTL kullanılmıştır.

* Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

YOKSULLUĞU AZALTMAK KAMU, YEREL YÖNETİMLER, SİVİL TOPLUM VE YURTTAŞ İŞBİRLİĞİNİN ETKİN VE MODEL BİR DENEYİMİ: SARMAŞIK DERNEĞİ

Mehmet Şerif CAMCI

Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanlığı
Başkan Danışmanı
mserifcamci@hotmail.com

Özet

Ağır yaşam koşulları yoksullar üzerinde çürütücü bir etki yapar ve onları her türlü istismara açık hale getirir. İşsizler; mafya örgütlerinde tetikçi, fuhuş sektöründe seks kölesi, uyuşturucu satıcısı-bağımlısı, hırsızlık yapan bir sokak çetesi mensubu olmaya itilirler.

Bireylerin “İyilik-Hâyr” gibi hassasiyetlerle yaptığı yardımların anlaşılır yönü olmakla birlikte; kurumların özellikle de kamu, yerel yönetimler ile sivil toplum örgütlerinin yoksulluğa özellikle de yardımlara bakış açısını, ‘sosyal hak talebi ve insan hakları’ çerçevesine oturtarak şekillendirmeli ve buna uygun tarzda yaklaşmalıdır.

Bu anlayış doğrultusunda Büyükşehir Belediyemiz Sarmaşık Derneği’nin kuruluşuna öncülük ederek oluşumuna önemli katkılar sundu. Yaklaşık 8 ay süresince Diyarbakır’da yoksullukla ilgili tüm kurum, kuruluş ve uzmanlarla bir dizi toplantı ve tartışma yürüttü. Bu tartışmalar sonucunda Sarmaşık Derneğinin kuruluşu 2006 yılında 32 kurucunun bir araya gelmesiyle gerçekleşti.

Sadece Büyükşehir Belediyemiz ile değil, yoksullukla ilgili kentimizde çalışma yürüten tüm sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yürüten Sarmaşık Derneği; istihdam, beceri/meslek edindirme ve sürdürülebilir kalkınma çalışmalarının yanı sıra yoksul yurttaşlarımızın yararlanması amacıyla da belli projeler üzerinde çalışmaktadır. Bu çalışmalardan biri de 56 kurum ve kuruluş ile 4200 yurttaşımızın ortaklığıyla kurulan Sarmaşık Gıda Bankası Projesi’dir. Model bir projeye dönüşen ‘gıda bankası’ çalışması ile kentimiz ve belediyemiz önemli kazanımlar elde etmiştir. En önemlisi ‘kamu kaynaklarını daha rasyonel, etkin ve verimli’ kullanmıştır.

Abstract

Heavy living conditions have a corrosive effect on the poor and make them open to all abuses. Unemployed persons are forced to be a gunman in mafia organizations, sex slave in prostitution sector, drug dealer-addicted, member of a street burglary gang.

Donations made by individuals with sensitivities like “Benevolence-Charity” have an understandable aspect; however, it is necessary to shape perspective of institutions, especially public, local administrations and non-governmental organizations, to poverty and particularly to donations by settling it within the framework of demand of social right and human rights and to approach accordingly.

Within this understanding, our Metropolitan Municipality led and contributed in foundation of SARMASIK Association. It held a set of meetings and discussion platforms with all authorities, institutions and specialists related to poverty in Diyarbakir for about 8 months. Following these meetings, interviews and discussions, foundation of SARMASIK Association was realized by meeting 32 founders in 2006.

SARMASIK Association which conducts joint studies not only with our Metropolitan Municipality but also with all non-governmental organizations operating in our city in the field of poverty works on certain projects to the benefit of our poor citizens in addition to its employment, skill/vocational and sustainable development studies. One of these studies is SARMASIK Food Bank Project established with partnership of 56 authorities and institutions and 4200 citizens of us. Our city and municipality obtained important gains with the Food Bank project which turned into a model project. Above all, it used public resources in a more rationale, effective and productive manner.

Yoksulluk bin yıllardır var olan ve halen de bütün dünyayı ciddi şekilde etkileyen, rahatsız eden ve mücadele edilmesi gereken sosyal bir sorun olarak insanlık önünde durmaya devam etmektedir.

Kelime anlamıyla; bireyin, yaşamını sürdürülebilir kılması için gerekli olan şeylerden mahrum olma hali olarak basitçe açıklanabileceği gibi diğer bir ifade ile yoksulluk, eşitsiz gelişme koşullarına bağlı olarak maddi nitelikteki mahrum bırakılma nedeni ile bireyin kaynaklara ve üretim faktörlerine erişememe ve bunun sonucu asgari yaşam düzeyini sürdürecektir gelirden yoksun bırakılmasıdır.

Yoksulluğa karşı asırlardır çözüm çabaları sürmektedir. Bu çabalar sonucunda yoksulluğun yukarıda yaptığımız tanıımı gereği, para veya para yerine kullanılan maddi değerler ile bağlantılı bir sorun olmasına rağmen **çözümün para vermekten geçmediği** net olarak görülmüştür. Gelir eksikliğini giderme yoksulların bir bölümü için geçici çözüm sağladığı görülmüşse de önemli bir bölümü için paranın ötesinde daha başka "hizmetlere" ihtiyaç olduğu ortaya çıkmıştır.

Barış, insan haklarına saygı, sosyal ve ekonomik iyilik hali ve her alanda eşit fırsat ve olanaklara sahip olma vazgeçilmez evrensel değerlerdir. Paranın ötesinde sayılabilecek hizmet ve gereksinimler de bunlardır. Bu temel evrensel değerler sağlanmadan, sadece para vermeye dayalı yoksullukla mücadelenin çözüm yerine yeni sorunlar yarattığı ve sürdürülebilir olmadığı aşikârdır.

Günümüz dünyasında bu perspektifle ele alınması gereken yoksulluk, ülkelerin iç barışı ve sonuça dünya barışı için büyük bir tehlike durumundadır. Doğal olarak bir tarafta yeni bin yılda insanlığın eriştiği akıl almaz zenginlikler ve bilimsel teknolojik gelişmeler diğer tarafta açlıktan ve yoksulluktan ölen insanların hala var olması bu iki uç çelişki dünyanın geleceğini tehdit etmektedir.

Yoksulluk toplumsal yapıyı ve güvenliği de tehdit eden bir durumdur. Yoksulların yoğun olduğu bir toplumda toplumsal barıştan söz etmek mümkün değildir. Diğer taraftan toplumdan dışlanan bireyler çeşitli illegal yöntemlerle yaşamlarını sürdürmek ve toplumda var olmak isteyebilirler. Kapkaç, hırsızlık, sokakta çalışan çocuklar sorunu, madde bağımlılığı vb. sorunlar yoksullukla ilgili olan ve toplumsal yapıyı tehdit eden önemli sorunlardır.

Ağır yaşam koşulları yoksullar üzerinde çürütücü bir etki yapar ve onları her türlü istismara açık hale getirir. İşsizler; mafya örgütlerinde tetikçi, fuhuş sektöründe seks kölesi, uyuşturucu satıcısı-bağımlısı, hırsızlık yapan bir sokak çetesi mensubu olmaya itilirler. Bu yüzden yeni bir kültür yaratma mücadelesi özel bir önem taşıyor. Bir yandan çürütücü güçlere (mafya, uyuşturucu ve kadın tacirleri vb.) karşı etkin bir mücadele yürütülmesi gerekirken diğer yandan yeni bir kültürü yeşertmeye katkı sunacak etkinlikler içine girmek gerekiyor. Kültürel yozlaşmaya temel oluşturan bireycilik ve bencillik anlayışına karşı dayanışmacı değerlerin sözden öte bir yaşama kültürü haline gelmesi için dayanışma ağını genişleten ve kitleselleştiren çok yönlü programlar uygulanmalıdır.

Bireylerin "İyilik-Hâyr" gibi hassasiyetlerle yaptığı yardımların anlaşılır yönü olmakla birlikte; kurumların özellikle de kamu, yerel yönetimler ile sivil toplum örgütlerinin yoksulluğa özellikle de yardımlara bakış açısını, **sosyal hak talebi ve insan hakları** çerçevesine oturarak şekillendirmeli ve buna uygun tarzda yaklaşmalıdır.

Toplumsal cinsiyet, etnik köken, engelliler, çalışan çocuklar, eğitim sorunları ve de özellikle zorla göç ettirme gibi kavram ve kategorilerin **yoksulluk üreten** alanlar olması nedeniyle yoksullukla mücadelenin ayrı-özel bileşenleri olarak değerlendirilmelidir.

Düzenlenecek yardım çalışmalarında, sivil toplum örgütlerinin en üst düzeyde katılımı ve işbirliği sağlanmalıdır.

Üretim dışı bırakılan vasıfsız yoksul yurttaşların, meslek ve beceri edindirme projeleri ile yetkinleştirilmeleri çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Yürütülecek tüm yardım aktiviteleri; **kurumsal ve teorik alt yapısı olan, özünde felsefi bir duruşu barındıran, daha da önemlisi işleyişi ve tarzıyla alternatif bir 'model' olmayı** hedefleyen sistematik bir tarzda olmalıdır. Bu konuda kuruluşuna öncülük ederek oluşumuna önemli katkı sunduğumuz ve pek çok projeyi ortak yürüttüğümüz Sarmaşık Derneği bir sivil toplum örgütü ve özgün bir deneyim olarak dikkati çeken bir konumda bulunmaktadır. Yürüttüğü pek çok

projeden özellikle **Sarmaşık Gıda Bankasının** model bir proje olarak incelemeye değer durumda olduğu kanaatindeyiz.

İlimiz Diyarbakır ölçeğinde yoksulluk olgusuna baktığımızda, oldukça farklı nedenleri bulunan bu karmaşık sorunun gündelik kent yaşamını her yönüyle nasıl etkilediğini çıplak gözle dahi olsa görmek mümkün.

Yapılan tüm yoksulluk tanımı ve sınırlarının oldukça gerisinde bulunan ilimiz Diyarbakır, özellikle son 20 yılda yaşananlara bağlı olarak geçirdiği sosyal-ekonomik ve mekansal “dönüşümle” yoksulluğu tüm yıkıcılığı ile daha da derinden yaşamaktadır.

Son yıllarda yapılan bir araştırmadan edinilen verilere göre; devlet birçok kuruluşu ile yılda 1,5 milyar dolar harcayarak 18 milyon kişiye değişik alanlarda yardım götürmektedir. Diyarbakır’daki yoksul insanlarımızın Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve diğer devlet kuruluşları üzerinden bu kaynaktan belli oranda yararlandıklarını görmekle birlikte, yoksulluğun her geçen gün artıyor olma gerçeği değişmemektedir.

Benzer bir çabanın ciddi yürütücüsü durumunda olan Diyarbakır Büyükşehir ve ilçe belediyelerimizin de bu alanda hatırı sayılır çabaları olmasına rağmen sonuç olarak yoksulluğun tüketilmesi çalışmaları istenilen düzeyde aşama kat edememektedir.

Merkezi yönetime bağlı ilgili kuruluşlarımızın, belediyelerimizin ve bu alanda çalışma yürüten vakıf, dernek ve duyarlı yurttaşlarımızın, toplumda giderek yaygınlaşan yoksulluğu tahammül edilebilir bir seviyede tutma gayretine yönelik çabalarını önemsemekle birlikte, bu çabaların **sorunun kesin çözümünden çok devamından yana objektif bir durum yarattığı gerçeğine dikkat çekmek istiyoruz**. Belirtilen kuruluş veya kişilerden yardım almaya alışan yoksul yurttaşlarımız belli bir süre sonra mevcut durumlarını değiştirmeye yanaşmadıkları kanısındayız.

SARMAŞIK DERNEĞİ ve SARMAŞIK GIDA BANKASI:

Tam da bu noktada hiçbir beklenti içine girmeden yoksullukla etkin ve de sorunun çözümüne odaklı çalışmalar yürütülmesi gerektiğini düşünerek çeşitli arayışlar içine giren belediyemiz, bu sorunun içine kentimizin yoksullukla ilgili tüm kurumlarını sokarak etkin bir mücadele başlatmayı uygun gördü. Çünkü kentimiz Diyarbakır’daki yoksulluğun yarattığı ciddi tahribata denk etkide bir mücadele ile sonuç alınmasının daha rasyonel olacağını düşündük. Bu amaçla da Sarmaşık-Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği’nin kuruluşuna öncülük ederek oluşumuna önemli katkılar sunduk. Yaklaşık 8 ay süresince Diyarbakır’da yoksullukla ilgili tüm kurum, kuruluş ve uzmanlarla bir dizi toplantı ve tartışma platformları oluşturduk. Bu toplantı, görüşme ve tartışmalardan sonra Sarmaşık Derneğinin kuruluşunu 2006 yılında 32 kurucunun bir araya gelmesiyle gerçekleştirdik.

Sarmaşık-Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği, Yoksulluk ve Kalkınma odaklı çalışmalar yürütmek amacıyla Diyarbakır merkezli olarak kurulan bir sivil toplum kuruluştur. Kurucular kurulu incelendiğinde görüleceği gibi, kentimizdeki tüm düşünce ve anlayıştaki kesim ve kişilerden oluşmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının başkanları, meslek örgütleri, ticaret odası, borsa, baro, tabip odası, işadamları derneklerinin başkanları, kanaat önderleri ve yerel yöneticiler ile belediye başkanları bulunmaktadır. Aynı şekilde yönetim kurulu üyeleri de benzer bir anlayışla oluşmuştur.

Sadece büyükşehir belediyemiz ile değil, yoksullukla ilgili kentimizde çalışma yürüten tüm sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışmalar yürüten Sarmaşık Derneği; istihdam, beceri/meslek edindirme ve sürdürülebilir kalkınma çalışmalarının yanı sıra yoksul yurttaşlarımızın yararlanması amacıyla da belli projeler üzerinde çalışmaktadır. Bu çalışmalardan biri de 56 kurum ve kuruluş ile 4200 yurttaşımızın ortaklığıyla kurulan Sarmaşık Gıda Bankası Projesi’dir.

Bu proje ile sadece belediyemizin olanakları değil, derneğin diğer kurum kuruluşlardan edindiği birikimleri ve de daha da önemlisi duyarlı yurttaşların küçük çaplı dayanışma yardımlarını ortak bir projede buluşturarak yerel bazda olsa toplumsal dayanışmanın en güzel örneklerinden birini oluşturmuş durumdayız. ‘Yerel yönetimler, sivil toplum ve yurttaş’ların katılımıyla özgün-model bir proje olan Sarmaşık Gıda Bankası Projesi, geline 4 yılın sonunda başarıyla yürümektedir.

Bu proje ile kentimizin ekonomik anlamda en diptekileri diye tanımladığımız ve yoksulluğun da ötesinde ‘açlık’ sınırında bulunan, sadece yardımlarla yaşama tutunmaya çalışan ve kimi geceler aç yatan 2300 ailemize her ay düzenli olarak adil ve de çağdaş bir tarzda gıda desteğinde bulunmaktadır. Altını çizerek yinelemekte yarar var; bu destek bayramdan bayrama değil, ramazandan ramazana değil, seçimden seçime hiç değil her ay düzenli olarak sunulmaktadır. Üstelik destek alan yoksul ailelerimizin yoksullukları yüzlerine vurulmadan, rencide edilmeden ve yardım alıyor olmanın ötesinde ‘hak temelli’, alışveriş yapıyor gibi bu desteği almaktadır.

Yine Sarmaşık Derneğinin Kent Konseyi ortaklığıyla yaptığı Diyarbakır Kent Yoksulluk Haritası Projesi’nin saha çalışmasının sonuçlarından elde edilen verilere göre kentimiz Diyarbakır’da, evinde çalışabilecek kimsesi bulunmayan, iş verseniz dahi çalışabilecek kimsesi bulunmayan, üretimden düşmüş, üretime geri dönüşü mümkün olmayan bu nedenle de sadece yardımlarla ayakta kalmaya çalışan parçalanmış veya parçalanma riskiyle karşı karşıya kalan 4500-5000 civarında aile bulunmaktadır.

Hedefimiz bu ailelerimizin yaralarını sarma ve hiç olmazsa yaşama tutunma umutlarını yeniden yaratmanın mekanizmalarını oluşturmaktır. Bunu yaparken de sadece belediyemizin olanaklarıyla veya sadece belediye eliyle değil tüm kentin olanaklarını bir araya getirerek buna bireysel olarak yurttaşların desteğini de dahil ederek yapmaya çalışıyoruz. Destek çalışmalarımızı da bu 4500-5000 civarındaki aile profiliindeki hedef kitleye yönelik olarak yürütüyoruz.

Ayrıca Gıda Bankası Projesinin sosyo-ekonomik açıdan yardım yapabilecek kişi, şirket, kurum, kuruluş ya da sivil toplum kuruluşları arasında dayanışma ve yardımlaşma olanaklarını artırmak; kentimiz için yapılacak çalışmalarda farklı düşüncedeki kesimleri bir araya getirerek ‘ortak iş üretme kültürünü’ daha da yaygınlaştırmak gibi özel amaçları da bulunmaktadır. Bu amaca uygun olarak Toplumsal Dayanışma Ağı anlamında düzenli geliri bulunan 4200 kişi her ay bankasına verdiği otomatik ödeme talimatı ile bu projeye düzenli katkı sunmaktadır. Yani kurumsal proje ortaklığının yanı sıra duyarlı yurttaşlar da projeye ortak olmuştur.

Büyükşehir Belediye Başkanlığımız bu proje ile aşağıdaki amaçları hedeflemiş ve 4 yılın sonunda etkin sonuçlar elde etmiştir;

1- Kentimizin en önemli sorunlarının başında gelen yoksullukla etkin ve sürdürülebilir bir mücadeleyi, toplumun tüm kesimlerinin içinde yer aldığı bir teşekkülle birlikte yürütmenin etkinliğini kullanmıştır.

2- Kamu-Yerel Yönetimler-Sivil Toplum ve Yurttaş işbirliği ile bu ciddi konuya dikkatleri çekme, farkındalık yaratma, toplumsal ve de kurumsal işbirliğinin yaratacağı sinerji ile daha etkin sonuçlar almıştır.

3- Belediyemizin yoksullara ayırdığı kaynak başta olmak üzere, sosyal konularla ilgili olarak bu alanda faaliyet yürüten kurum-kuruluş ve uzman kişilerin içinde yer aldığı Sarmaşık Derneğinin deneyimlerinden, araştırmalarından ve bilimsel sosyolojik tespitlerinden yararlanmak suretiyle **kamu kaynaklarını daha rasyonel, etkin ve verimli kullanmıştır.**

4- Bu ve benzeri çalışmaları yürütürken sivil toplum bünyesinde özellikle de Sarmaşık Derneğinin gönüllülerinden yararlanarak maliyet giderlerini düşürmüştür.

5- Farklı düşünce ve anlayışta olan kesimlerle bir araya gelerek ortak iş üretme kültürünü gelişimine katkı sunmuş ve belediyemizin yürüttüğü önemli çalışmalara farklı kesimlerin katılımını sağlamak suretiyle katılımcı demokrasinin gelişimine mütevazı de olsa katkı sağlamıştır.

6- Sivil toplum kuruluşlarının gelişimine katkı sunmuştur.

7- Belediyemizin sunduğu katkıdan daha fazlasını diğer kurum, kuruluş ve sivil toplum ile duyarlı yurttaşların birikimini de birleştirerek daha fazla kaynağa ulaşmış ve bu yolla ihtiyaç sahibi yoksul yurttaşlarımıza desteği büyütülmüştür.

AÇLIK VE YOKSULLUĞU BİTİRMENİN HIZLI YOLU: AİLE BESLENMESİ YAKLAŞIMI *

Dr. Nira RAMACHANDRAN,

Bhoovigyan Vikas (Earthcare) Vakfı,
New Delhi, India
nira_ramachandran@hotmail.com

Özet

Yoksulluk ve açlık ayrılmaz biçimde birbirine geçmiştir. Yoksulluk çoğunlukla açlığa, açlık da düşük BMİlerde gösterilen kötü beslenmeye neden olmakta ve anemi yaygınlığı çoğunlukla yeterli geçim sağlanamamasına ve yoksulluğa neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda açlığı sonlandırmak ve kötü beslenmeyi azaltmak amacıyla çeşitli müdahalelerde bulunulmakta, bu çabaların özellikle üzerinde durduğu kesim ise her zaman kadınlar ve çocuklar olmaktadır. Şüphesiz uzun vadede sağlıklı annenin sağlıklı çocuklar dünyaya getirmesi, bu çocukların yeterli ücret kazanabilen yetişkinler olması ve sonuçta açlık-yoksulluk bağıını kırması mümkün olacaktır. Ancak, bu basit denklemin geçerliliği, gelişmekte olan ülkelerdeki pek çok sonuç ile bağlantılıdır. Bu çalışmada sadece kadınların ve çocukların beslenme düzeylerinin iyileştirilmesine yönelik çabaların sağlıklı bir nüfus ve yoksulluğun mevcudiyetinde bir kırılma noktasına ulaşma konusunda yeterli olmadığı savunulmaktadır.

Güney Asya'da yetişkin erkeklerin yiyecek sepetinde ilk tercih hakkına sahip olduğu kabul edilmektedir. Buna bağlı olarak, erkeklerde kötü beslenme politikalarında hiçbir zaman konu edilmemiştir. Ancak son veriler kadın ve erkeklerde beslenme düzeylerinde küçük bir fark ortaya koymaktadır. Burada karşımıza çıkan husus yetişkin erkeğin temel maaş kazanan kişi olduğu ailelerde durumun zafiyet göstermesi, kadın ve çocukların gıda maddelerinin son derece yetersiz olmasıdır. Genellikle kadın ve çocuklara ağırlık verilen beslenme müdahalelerinin en büyük getiri oranına sahip olduğu belirtilir. Ancak, müdahalelerde güvenlik kordonunu yetişkin erkekleri de dahil edecek şekilde genişletmenin daha fazla ekonomik fayda sağlayacağı ve bir nesil içindeki sonuçları yeni nesil anne-çocuk odaklı programlar karşısında iyileştireceği düşünülmektedir.

Analizde yetişkinlerde kötü beslenme konusunda ülke düzeyindeki verilerden ve Hindistan için ülke düzeyindeki NFHS-3 verilerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: erkeklerde kötü beslenme, açlık ve yoksulluk, beslenme odağı, yetişkinlerde BMI.

Abstract

Poverty and hunger are inextricably inter-linked. While poverty most often leads to hunger, hunger and the resultant malnutrition expressed in low BMIs and the prevalence of anaemia often result in the inability to earn an adequate living, hence poverty. While most developing countries have in place numerous interventions to end hunger and reduce malnutrition, the focus of these efforts has always been on women and children. In the long run, no doubt, a healthy mother will give birth to healthy children, growing into adults capable of earning adequate wages, and eventually, breaking the hunger-poverty nexus. However, the validity of this simple equation is belied by the results in many developing countries. This paper contends that efforts to improve the nutrition levels of women and children alone are insufficient to ensure a healthy population and a breakthrough in the stranglehold of poverty.

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

It is accepted that in South Asia, adult males have first choice from the food basket. As such, male malnutrition was never considered an issue in nutrition policy. Recent data, however, reveals little difference in male and female nutrition levels. The issue here is that in families where the adult male, who is often the main wage earner, is severely debilitated, food supplements for women and children may be of little value. It has often been stated that nutrition interventions focused on women and children have the highest rates of return. However, it is quite feasible that broadening the safety net to include interventions for adult males could bring in higher economic benefits and improve outcomes within a generation as against the next generational outcomes of mother and child focused programmes.

The analysis utilizes country level data on adult malnutrition and state level NFHS-3 data for India.

Key Words: male undernutrition, hunger and poverty, nutrition focus, adult BMIs.

TEMEL BİLGİLER

Açlık ile yoksulluk arasındaki birbirini etkileyen ilişki sorgulanmamış olup açlığı azaltmayı hedefleyen müdahaleler gizliden gizliye yoksulluğu azaltmayı veya tersini hedeflemektedir. Afrika'da yapılan bir gıda ve beslenme çalışmasında, Todd (2004) ilişkinin mantığını özetlemektedir. "Geniş tabanlı ekonomik büyüme, yoksulluğu azaltmak amacıyla gelirlerin ve tüketimin artması için gereklidir. Ekonomik büyüme öncelikle güçlendirilen ekonomik verim ile sağlanacak; bu durum da daha sonra nüfusun entelektüel ve teknik kapasitesinde büyük ilerlemeler ortaya koyacaktır. Nüfusun potansiyel entelektüel ve teknik kapasitesi özellikle küçük çocuklar ile doğurganlık çağında bulunan kadınların beslenme durumunun iyileşmesine bağlıdır. Benzer biçimde, böyle bir kapasitenin etkin kullanımı, bireylerin sağlıklı ve aktif yaşamlar sürdüğü ve kendilerinin ve ulusun ekonomik refahına yaratıcı olarak katkı sağladıkları yeterli beslenen bir nüfusun varlığına bağlıdır". Bu mantık, gelişmekte olan tüm bölgeler için geçerlidir.

Gelişmekte olan çoğu ülkenin hükümeti bu hususa eğilme amacıyla genellikle uluslar arası finansman ve uzmanlık ile çoklu proje ve program yürütmektedir. Ancak 1990-2015 yılları arasında küresel açlık yaygınlığını yarıya indirmeyi amaç edinen Bin Yıl Kalkınma Hedefi, ulaşılmaktan çok uzak bir noktadadır. Esasen, açlığı noktalamaya yönelik ilerleme de birçok bölgede engellenmekte ve açlık küresel gıda ve mali krizin bir sonucu olarak artabilmektedir (MDG web sitesi). Küresel Açlık Endeksi 2009 (GHI), dünya genelinde açlığı azaltmaya yönelik ilerlemenin yavaş kaldığını göstermektedir. 2009 GHI değerleri, 1990 GHI değerlerinin yalnızca çeyreği oranında düşüş göstermiştir. Güneydoğu Asya, Yakın Doğu ve Kuzey Afrika, Latin Amerika ve Karayipler'de açlık 1990 yılından bu yana anlamlı olarak düşmüştür ancak GHI 1990 yılından bu yana ilerleme kaydeden Güney Asya ile ilerlemenin marjinal kaldığı Sahra altı Afrika'da kaygı verici ölçüde yüksek değerlerini korumaktadır (Küresel Açlık Endeksi, 2009).

Şu ana kadar açlık ile kötü beslenmeyi ele almaya yönelik müdahalelerin çoğunda, odak noktasını üreme çağındaki kadınlar ile çocuklar gibi en hassas gruplar ile daraltan maliyet etkin bir biçimde sonuç almak hedeflenmiştir. Haklı olarak sağlıklı ve iyi beslenen bir annenin sağlıklı çocuklar dünyaya getireceği ve bu çocuklara onları sağlıklı erişkinliğe kavuşturacak bakımı daha iyi sağlayacağı savunulmaktadır. Buna ek olarak, fiziksel ve zihinsel büyümenin temellerinin hayatın ilk iki yılında atıldığı bulgusu mevcut olup buna bağlı olarak, odak noktası 24 aydan küçük çocuklar ile daha da daraltılarak en yüksek ekonomik getiriler sağlanmaktadır. "Hayatın ilk iki yılında yetersiz beslenmeden kaynaklanan fiziksel ve zihinsel hasarın geri dönüşünün olmadığı, kısa vadede sağlık ve refahı etkilerken gelecekte de bireysel ve toplu ilerlemeyi etkilediği" tartışılmaktadır. Gelişimin engellenmesi ve anemi okul çağında öğrenme zorluğuna neden olur; bu durum neredeyse kalıcı olarak işgücü piyasasına ve iş performansına girişi ciddi biçimde etkilemektedir. İnsan sermayesinin düşük gelişimi neticede ekonomik büyüme becerisini azaltmaktadır; böylece yoksulluğu nesilden nesle taşımaktadır (WFP 2010).

Şüphesiz kıt kaynakları en hassas gruplara hedeflemek kaynakların yetersiz beslenmiş nüfusun tamamına düşük dağılımından çok daha etkin olacaktır. Ancak, yapılması gereken, "en hassas" terimi ile neyin ifade edildiğini net bir biçimde tanımlamaktır. "En hassas" hedef popülasyon durağan mı kalmalı yoksa son elde edilen istatistikler ışığında yeniden mi tanımlanmalıdır? Bu çalışma bu soruya yanıt aramaktadır. Üzerinde durulan konu, son otuz yılda hükümet tarafından gösterilen çabalarda kadın ve çocukların beslenme durumlarının iyileştirilmesinde çok az bir etki sağlanan

Hindistan'dır. Birçok ülkede olduğu gibi, beslenme istatistikleri aile sağlığı ve diğer demografik anketler yoluyla düzenli olarak toplanmış olsa da yalnızca kadın ve çocuklar için toplanmıştır. Erkeklerin antropometrik ölçülerine ilişkin veriler geçmişte Ulusal Beslenme İzleme Bürosu (NNMB) tarafından toplanırken ve yetişkin erkekler ile kadınlarda yetersiz beslenme yaygınlığının benzerliği 1980lerde bile ortaya çıkarken, bu anketler küçük örneklemelere dayalı olmuştur (Jaya Rao 1984) ve beslenme politikasını etkilememiştir. İlk kez en son uygulanan Ulusal Aile Sağlığı Anketinde - NFHS 3 (2005-06) kırsal temelde yetişkin erkekler için beslenme göstergeleri toplanmıştır. Sonuçlarda Hindistan'daki yetişkin erkek ve kadınların beslenme durumunda çok az bir fark ortaya çıkmış, ancak sağlık ve beslenme politikası yetişkin erkek nüfusunun ihtiyaçlarını tamamen göz ardı etmiştir. Eğer bu farklı durum kadınlara karşı derin ve sağlam olarak yerleşen önyargının gıda, sağlık ve eğitime yansıdığı iyi bilinen Güney Asya bağlamında sağlanabilseydi, erkek nüfusundaki yetersiz beslenme oranı belki de beklenmezdi; yanlış hedef kitleye ağırlık verilmeye devam edilmesi ihtimali, toplumsal cinsiyet ayrımının daha yetersiz tanımlandığı ülkelerde daha yüksektir. Bu söylem, 52 ülkenin kapsandığı "kadınlara nazaran erkeklerin kilo dağılımının daha düşük BMI kategorilerinde olmasına dayandırılmıştır. Erkeklerde zayıflık (7.2'ye karşılık 6.1) yaygınlığı daha fazladır" sonucunun yer aldığı Dünya Sağlığı Anketi (2002-3), boy ve kilo ölçülerinin kullanıldığı yeni bir çalışmanın bulgularıyla desteklenmektedir (Moore ve diğerleri 2010). Ayrıca, Nube ve Van Der Boon (2003) 31 gelişmekte olan ülkede yetişkinlerde yetersiz beslenme konusunda yürütülen bir çalışmada genel olarak yetersiz beslenmenin yaygınlık oranlarının yetişkin kadın ve erkeklerde benzer olduğu bulunmuştur. Buna karşın, sözelimi Sahra altı Afrika'da bölgesel farklılıklar olduğunu, ortalama olarak düşük BMI yaygınlığının erkeklerde kadınlara nazaran yüzde birkaç oranında fazla olduğunu ancak Güney/Güneydoğu Asya'da tam tersinin geçerli olduğunu gözlemlemişlerdir. Bazı ülkelerde kadınlar ile erkekler arasında yetersiz beslenmenin yaygınlığı son derece yüksektir. "Kadınlar ve erkekler arasında düşük BMI yaygınlığı konusunda büyük farklılıklar görüldüğünde yetersiz beslenmeyi azaltıcı toplumsal cinsiyete ilişkin politikaların göz önünde bulundurulması gerektiği" sonucuna varmışlardır.

Küresel Açlık Endeksinde 1990 yılından bu yana belirli ilerleme kaydedilmiş olmakla birlikte, Güney Asya ve Sahra altı Afrika ülkelerinin yüksek açlık düzeylerinden muzdarip olmaya devam ettiği belirtilmektedir. Açlık düzeyleri yüksek olan birçok ülke de mali ve ekonomik krizin sonuçları konusunda özellikle hassastır- bu durum bu ülkelerdeki yoksul halkın gıda güvencesini çok büyük bir risk altına sokmaktadır. Yüksek açlık oranları da ekonomik katılım, eğitim, siyasi güçlendirme ve sağlık gibi toplumsal eşitlik alanlarında paralel gitmektedir. Küresel açlıkla mücadelede ağır ilerlemenin gözlemlendiği yıllardan sonra, kötü beslenmiş nüfus son olayların bir sonucu olarak artmaktadır (Küresel Açlık Endeksi *op cit*).

Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin özellikle beslenme ve sağlık göstergeleri açısından toplumsal cinsiyet eşitliğinin her iki tarafını da etkileyebileceği vurgulanmalıdır. Erkek nüfusunun yetersiz beslendiği ya da kadın nüfusundan kötü beslendiği birçok ülke ya da ülkelerde çeşitli bölge olması fazlasıyla muhtemeldir. Ücretli çalışan olarak gerek kadınlar gerekse erkekler ve bazı ülkelerde ihtiyaç duyulan nakit geliri getiren öncelikli maaşlı çalışan olarak erkekler göz önünde bulundurulursa, yetersiz beslenen erkeklerin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi ters etki yapabilir. Gebe kadınlar, emziren anneler ya da küçük çocuklar için iyi sağlık koşullarını hedefleyen müdahaleler sağlıklı bir hayatın temellerini atabilir ancak uzun vadeli beslenme güvencesini temin edemez. Sürdürülebilir gıda ve beslenme güvencesi için gerek kadınların gerekse erkeklerin üretken bir hayat sürmek ve yeterli geçim sağlamak için gerekli olan asgari beslenme düzeyine kavuşması gerekir. Gelişmekte olan ülkelerdeki müdahalelerin genellikle yoksulluk sınırının altındaki nüfusa ağırlık vererek resmi yoksulluk oranının hemen üzerinde; diğer bir deyişle yoksulluğun yanı sıra başında yaşayan milyonları göz ardı etmesi; buna karşılık, doğal bir felaketin, erken/geç gelen yağışlar ya da beklenmeyen yüksek sıcaklıklar gibi hava koşullarının onları tekrar açlık ve yoksulluk döngüsünün içine çekebilecek olması sorunu daha da karmaşık hale getirmektedir. Todd (2004) Afrika vakasında "Afrika'da yetersiz beslenen 160 milyon Afrikalı bulunmaktadır. Her ne kadar, şu ana kadar gıdaya erişimde ciddi bir kriz ile karşı karşıya kalmamış olsalar da erişim güvenceleri yoktur. 160 milyondan herhangi biri hane halkında ölüm, bir gelir kaynağının kaybı, kronik bir hastalık gibi geniş şoklar ya da bireysel bir şoktan etkilenecek olursa çoğunluğu kısa bir süre içinde ciddi bir açlık krizi ile karşı karşıya kalır" demıştır.

Açıķça görülebileceği gibi, bunun sebebi sadece bu tür  okların etkisi olmayıp, yoksulluğun hüküm sürmesinde bir dönüşümü engelleyen yetersiz beslenen nüfustaki dayanıklılığın d  mesidir.

Bu  alı ma ayrıca gelişmekte olan ülkelerde yetişkinlerde yetersiz beslenme konusunda cinsiyete dayalı farklılıkları beslenme müdahaleleri için “doğru” odak grupların belirlenmesi açısından değerlendirme çabasıdır. Aile biriminin sözgelimi yetişkin erkekler gibi bir kesiminin beslenme programları incelenirken geleneksel uygulamalarda görüldüğü üzere dışarıda tutulması çok ciddi bir engel olarak karşımıza çıkacaktır. Standart kadın ya da  ocuk odağının beslenme müdahalelerinde kırılmasının ve “güncel hassas grupların” yerel bağlamda yeniden odakların belirlenmesinin açlık ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin hızlı bir biçimde elde edilmesinde yardımcı olabileceği hipotezi ortaya konulmaktadır.

Veri Tabanı

Çalışmanın tek amacı, yukarıda da belirtildiği üzere daha etkili sonuçları elde etmek amacıyla beslenme müdahalelerini daha iyi düzenleyebilmek için “a ” ile “yetersiz beslenenleri” doğru olarak belirleyebilmektir. Kişi başına gıda erişilebilirliği, kişi başına kalori alımı, hane halkının gıda harcamasından yetişkinler için Vücut Kitle Endeksi (BMI) ve çocuklar için ya a göre boy/kilo gibi biyometrik    lerde ifade edilen beslenme sonuçlarına kadar çeşitli açlık    mleri bulunmaktadır. Vücut Kitle Endeksi, metre cinsinden boyun karesine bölünen kilogram cinsinden kilo ile tanımlanmaktadır. Düşük kalori alımı ise evrensel kıyaslanabilir beslenme sonucu    m  olup en iyi düşük BMI ile açıklanabilir. Yetişkinlerde kilo durumunun uluslararası sınıflandırmasına dayalı olarak (DSÖ), yetersiz beslenme düzeyi, BMI düzeyi 18.5 normunun altında kalan kadın ve erkek oranı olarak tanımlanmaktadır.

Kadınlarda BMI olarak ifade edilen yetersiz beslenmeye ilişkin veriler birçok ülkede kadınların sağlık durumu üzerine yapılan anketlerde elde edilmiş olarak küresel düzeyde mevcuttur. Ancak, erkeklerde yetersiz beslenme istatistiklerine bakıldığında durum oldukça farklıdır. FAO’dan elde edilen veriler bile farklı ülkeler düzeyinde ortaya çıkan büyük bilgi eksikliğinin veriler bütününü ülke kar ıla tırmalarında kullanılamaz hale getirdiğini göstermektedir. Alt gelir ve alt orta gelir düzeyinde yer alan ülkelere referansla elde edilen kadın ve erkek beslenme düzeylerine ilişkin eksiksiz istatistik sağlama arayışı tek bir kaynak ortaya  ıkarabilmi tir: BMI ile ilgili DSÖ Küresel Veri Tabanı. Ancak bu sitede de belirtildiği üzere, mevcut veriler farklı dönemlere ait olup farklı ya  gruplarından da toplanmış olabilir ve böylelikle kesin kar ıla tırılabilir durumda değildir. Ayrıca,  lke düzeyinde kadınlara ilişkin BMI verileri erkeklere ilişkin olana nazaran çok daha hazır ve erişilebilir durumdadır. Analize uygun verilere ulaşmak için iki adım izlenmiştir:

1. Erkekler için BMI verilerinin ula ılabildiği ülkeler listesinden alt gelir ve alt orta gelir grubunda yer alan ülkeler belirlenmiştir.
2. Kadınlara ait veriler seçilen ülkelerden derlenmiştir.
3. Kadın ve erkeklere ilişkin elde edilen son veriler farklı yıllara ait olabileceği için, seçilen veriler mevcut en son veriler olmasa bile en azından aynı yıla ait olmasına  zen gösterilmiştir.

Kar ıla tırmalara yardımcı olması açısından bağımsız bir veri kaynağının belirlenmesi faydalı olur. Belirlenen ikinci kaynak boy ve kilo    leri ile sosyo-demografik bilgiler sağlayan 172,625 WHS katılımcısından elde edilen boy ve kilo bilgilerine dayalı 53 ülkeden veri sağlayan Dünya Sağlık Anketinin (WHS) uzun versiyonudur (2002-03). Her ne kadar çok sayıda yüksek ve orta gelir grubunda yer alan ülke de kapsama dahil edilmiş olsa da WHS’nin uzun versiyonu öncelikle alt gelir grubunda yer alan ülkelerde uygulanmıştır. WHS’nin örneklem  er evesi, ülkenin uygun nüfusunun %100’ n  kapsamıştır. Hedef popülasyon 18 yaşında ya da daha büyük yaşta olup anketin yapıldığı dönemde ülkede bulunan, özel bir hanede ikamet eden kadın ve erkek yetişkinleri kapsamıştır. WHS araç geliştirmede ülkeler arası kar ıla tırmaya özellikle  zen göstererek hazırlanan ilk ankettir (Spencer Moore ve arkadaşları, 2010). Bu vakada da yetişkinlerde kilo durumunun Uluslararası Sınıflandırması BMI <18.5 değerine ve düşük ağırlığa sahip yetişkinleri belirlemeyi hedeflemiştir.

Moore ve diğerlerinin belirttiği üzere “Kilo durumunun tahminleri boy ve kilonun doğrudan alınması ya da kişilerce belirtilmesi ile elde edilebilir. Doğrudan boy ve kilo    mleri kişiler tarafın-

dan yapılan beyanlara nazaran vücut kitle endeksi (BMI) açısından daha doğru yaygınlık tahminleri sağlayabilir çünkü raporlamada sosyal tercih edilebilirlik önyargıları olasılığını azaltmaktadır. Ancak, kişilerce bildirilen boy ve kilo ölçümleri doğrudan ölçümler kadar hastalık biyomarkerleri ile eşdeğer korelasyona sahiptir ve kalp damar ve koroner kalp rahatsızlıklarına bağlı olarak mortalite ile ilişkili oldukları ortaya konulmuştur. Kişilerin bildirdiği boy ve kilo verileri bu açıdan geniş epidemiyolojik çalışmalarda ilişkilerin belirlenmesi açısından geçerliliğini korumaktadır çünkü maliyetleri düşük ve toplanması nispeten daha kolaydır. Kişilerin boy ve kilo bildirdiği çalışmaların düşük maliyeti de bulaşıcı hastalık taraması yapılan kaynak kıtlığı çeken ülkelerde özellikle elverişli olması, nüfus kilo durumunun taramasındansa mali öncelik sağlıyor olabilir” (Spencer Moore ve diğerleri, 2010).

Kadınlarda beslenme yetersizliğinin aşırı boyutlarda olduğu bir ülkede bile erkeklerin de eşit oranda ya da daha yetersiz beslendiği bölgeler olabileceğini vurgulamak üzere yürütülen Hindistan’ın nüfus altı çalışması kapsamında da veriler ülkenin 29 eyaletinde yaşayan 15-49 yaş arası 124,385 kadın ve 15-54 yaş arası 74,369 erkek örneklemini ulusal temsili olarak kapsayan Ulusal Aile Anketi-3’ten (NFHS-3) 2005-06 alınmıştır.

Analiz

I. Küresel Senaryoda Yoksulluk ve Yetersiz Beslenme

Yetersiz beslenme sürekli olarak vücutta enerji gereksinimini karşılayıp sürdürmekte yetersiz kalan ya da yetersiz emilen ve tutulan gıda alımına bağlıdır. Yetersiz beslenme gelişmekte olan dünyanın çeşitli bölgelerinde yaygın olup genellikle yüksek salgın hastalık oranları ile birlikte görülür ve her yıl 5 yaş altı 5-6 milyon çocuğun ölümünde etkili olduğu tahmin edilmektedir. Yetersiz beslenme bütün yaş gruplarını, özellikle de temiz su ve iyi hijyen koşullarından uzak yoksul halk arasında yaygındır. Kıtlik, ihtilaflar ve savaşlar da yetersiz beslenmeye etki eden unsurlardır (Moore ve diğerleri 2010) Onlarca yıl boyunca sürdürülen çabalar Tayland ve Çin gibi nüfusun özellikle de kadın ve çocukların beslenme durumunda ilerlemeler kaydeden ülkelerde büyük çaplı dönüşümlere ulaşmıştır. Ancak diğer gelişmekte olan ülkelerde, beslenme müdahalelerinin aldığı sonuçlar oldukça ağır ilerlemektedir.

“Alt gelir grubunda yer alan ülkelerde yetersiz beslenmeye ilişkin mutlak düzeyler ile eğilimler hakkındaki bilgiler en az iki gerekçeyle ilgili olarak kabul edilmektedir. Öncelikle kötü beslenme kendi başına insan refahı ve insan onurunun kabul edilemez bir ihlali olarak görülmektedir ve ortadan kaldırılması kendi başına bir kalkınma hedefidir. İkinci olarak, çocuklarda yetersiz beslenmenin yaygınlık oranı gelişmekte olan ülke ve bölgelerde yoksulluk ve gıda güvencesi koşullarının belirlenmesinde en yaygın olarak kullanılan parasal olmayan göstergelerden biridir (Gıda & Tarım Örgütü, 2004; Dünya Bankası, 2004). Buna göre, yetersiz beslenme yaygınlığında anlamlı ve sürekli bir azalma gözlemlendiğinde, yoksulluğun genel olarak azaltılmasında bir teyit ya da en azından güçlü bir gösterge olarak ve gıda güvencesi durumunda bir ilerleme olarak değerlendirilir. Tam tersi olarak da belirli bir dönem boyunca yetersiz beslenme artışı gözlemlenecek olursa, bu da genel insan refahı açısından genel kötüleşme koşullarının bir göstergesi olarak değerlendirilir” (Nube 2005).

Tablo 1’de yetersiz beslenen yetişkin kadın ve erkekler ile ilgili alt gelir ve alt orta gelir grubunda yer alan ülkelere¹ ait veriler yer almaktadır (BMI <18.5). Bu çalışmada öne sürülen hipotez, yetersiz beslenmenin ve geçim sağlama becerisine etkilerinin yoksulluğu sürdürebileceği; buna bağlı olarak da, eğer yoksulluk etkin ve hızlı bir biçimde azaltılmak isteniyorsa, yetersiz beslenmeyi azaltmaya yönelik çabaların kadın ve çocuklar üzerinde sonlandırılmaması gerektiği ancak ihtiyaç duyulduğunda erkekleri de dahil edecek şekilde genişletilmesi gerektiğidir. Bu hipotezi doğrulama yönünde atılan ilk adım, kadın ve erkeğin beslenme düzeyleri arasında anlamlı bir korelasyon olup olmadığının değerlendirilmesidir. Kişiler tarafından bildirilen BMI istatistiklerine Pearson’un Ürün Moment korelasyonunun uygulanması (Tablo 1) kadın ve erkeklerde yetersiz beslenme düzeyleri arasında pozitif bir korelasyon olduğunu (%99 güvenilirlik düzeyinde $r=0.752$ anlamlı) ortaya koymaktadır. Küresel düzeyde, alt ve alt orta gelir grubunda yer alan ülkelerde,

1 Ülkelerin gelir gruplarına göre sınıflandırılması Dünya Bankası gruplamasına dayalıdır. Kişi başına 935 USD ya da daha düşük olan GNI (2007), alt gelir grubunda yer alan ülkelerin, kişi başına 936 USD- 3705 USD olan GNI ise alt orta gelir grubunda yer alan ülkelerin belirlenmesinde benimsenmiştir (Dünya Kalkınma Raporu, 2009).

buna bağılı olarak yetersiz beslenme kadın ve erkekleri benzer bir biçimde etkiler görünmektedir; bunun ifadesi, gıda kıtlığı ve yetersiz çevre koşulları gibi yaygın unsurların geçerli olmasıdır.

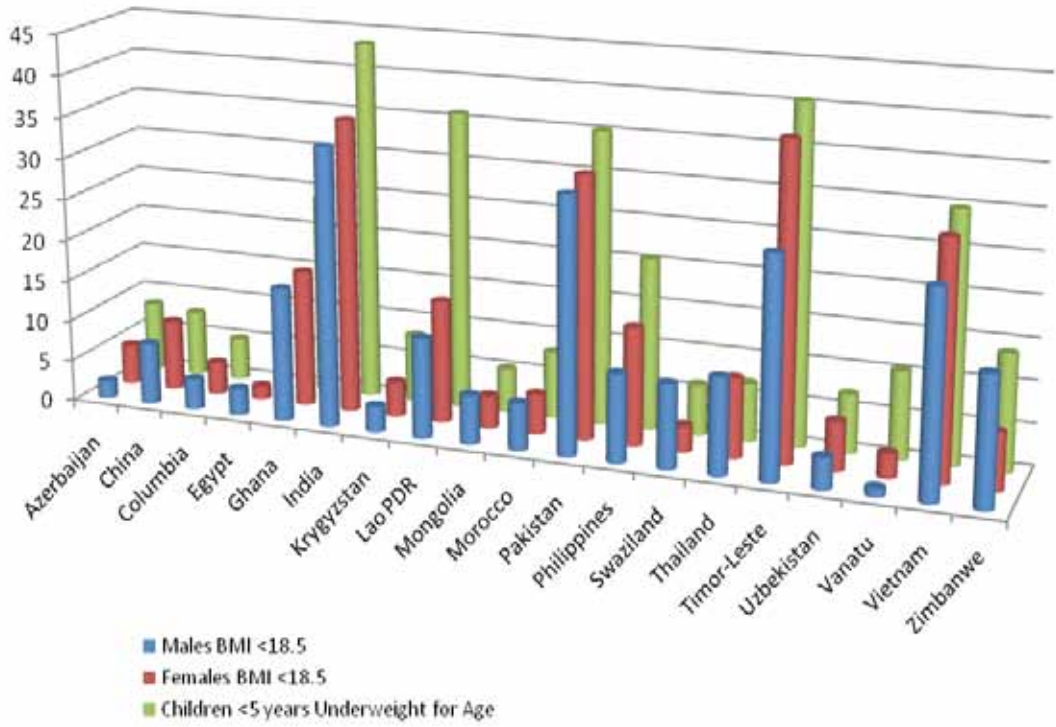
Tablo 1: Yetişkinlerde Yetersiz Beslenme: 2002-03 (Kişiler tarafından bildirilen)

Ülke	% Erkekler BMI <18.5	% Kadınlar BMI <18.5
Bangladeş	16.3	10.6
Bosna & Hersek	3	4.1
Burkina Faso	5.7	7.1
Çad	5.5	6.1
Çin	13.5	12.7
Comoros	6	8.7
Kongo	3.9	4.1
Cote d' Ivoire	5.5	5
Dominik Cumhuriyeti	5.4	5.6
Ekvador	2.1	2.6
Etiyopya	10.8	15.7
Gürcistan	1.3	5.8
Gana	13.9	9.1
Guatemala	4.1	3.5
Hindistan	28.9	17.1
Kenya	14.5	6
Laos	9.3	9
Malavi	7.6	7.9
Mali	7.5	2
Mauritania	11.1	7.1
Fas	6.1	5.7
Myanmar	14.6	13.3
Namibya	12.8	15.2
Nepal	16.7	14.2
Pakistan	11	8.6
Paraguay	3	4.8
Filipinler	16.5	9.2
Senegal	13	9.1
Sri Lanka	4.9	4.9
Swaziland	1.6	2.8
Tunus	4.8	5.7
Ukrayna	0.5	6
Vietnam	22.8	12.1
Zambiya	6.7	11.1
Zimbabve	12.2	5

Kaynak: Dünya Sağlık Anketi, Spencer Moore ve diğ. 2010.

BMI ile ilgili küresel veri tabanından derlenen düşük kiloya sahip kadın ve erkekler ile ilgili DSÖ verileri ve DSÖ Küresel Sağlık Gözleminden alınan beş yaş altı düşük kilolu çocuklara ilişkin veriler (Tablo 2) farklı zamanlarda gerçekleştirilmiş çeşitli anketlerden derlenmiştir. Verilerin kıyaslanabilir olması için her tür çaba sarf edilmekle birlikte, bu veri bütünü içinde istatistiksel bir korelasyon hesaplamak mümkün olmamıştır. Ancak, grafik bir analiz yapılabilir (Şekil 1).

Şekil 1: Kadın, Erkek ve Çocuklarda Yetersiz Beslenme Düzeyleri

Çocuk ve yetişkinlerde yetersiz beslenmeye ilişkin veri karşılaştırmasının yapılabildiği 19 ülkeden 14'ünde yetersiz beslenen çocukların yaygınlığı yetersiz beslenen yetişkinlerin yaygınlığından fazladır. *Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda sürdürülen çabalarda çocukların odak noktasında kalmayı sürdürmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.* Ancak, yetişkinlerde kötü beslenmenin çocukları geçtiği Moğolistan, Swaziland ve Zimbabve gibi üç ülkede, yetersiz beslenmenin en yaygın olduğu grup yetişkin erkeklerdir. Çin örneğinde çocuklar ve yetişkin erkekler, yetişkin kadınlardan daha düşük yetersiz beslenme yaygınlığı ortaya koyarken Tayland'da çocuklarda kötü beslenme düzeyleri yetişkinlerin düzeylerinin çok altında kalmaktadır. Nube, çocuklarda ve yetişkinlerde yetersiz antropometrik sonuçların gözlemlendiği bölgelerde hanehalkı gıda arzının genel olarak sınırlı olan düzeylerinin yetersiz beslenme sebepleri içinde en büyük rolü oynadığını gözlemlenmiştir" (Nube 2005).

Tablo 2: Yetişkinler ile Beş Yaş Altındaki Çocuklarda Küresel Yetersiz Beslenme Yaygınlığı

Ülke	% Erkekler BMI <18.5	Yıl	% Kadınlar BMI <18.5	Yıl	% Çocuklar <5 yaş Yaşa göre düşük kilo	Yıl
Azerbaycan	2.1	2006	4.8	2006	8.4	2001
Çin	7.46	1996	8.5	1996	7.9	1994
Kolombiya	3.7	2005	3.9	2005	5.1	2005
Mısır	3.2	2008	1.6	2008	6.8	2008
Gana	16.2	1988	16.6	1988	24.1	1988
Hindistan	33.7	2006	35.6	2006	43.5	2006
Kırgızistan	3.17	1993	4.17	1993	8.2	1997
Lao PDR	12.1	1994	14.8	1994	36	1994
Moğolistan	5.9	2005	3.9	2005	5.3	2005
Fas	5.7	1999	4.8	1999	8.1	1992
Pakistan	30.81	1994	31.63	1994	35.3	1992
Filipinler	10.6	2003	14.2	2003	20.7	2003
Swaziland	10.1	2007	3.2	2007	6.1	2007
Tayland	11.6	2004	9.6	2004	7	2006
Timor-Leste	26.4	2003	37.7	2003	40.6	2002
Özbekistan	3.8	2002	5.9	2002	7.1	2002
Vanuatu	1	1998	2.9	1998	10.6	1996
Vietnam	24.43	2000	28.31	2000	29.9	2000
Zimbabve	15.5	2005	6.9	2005	14	2006

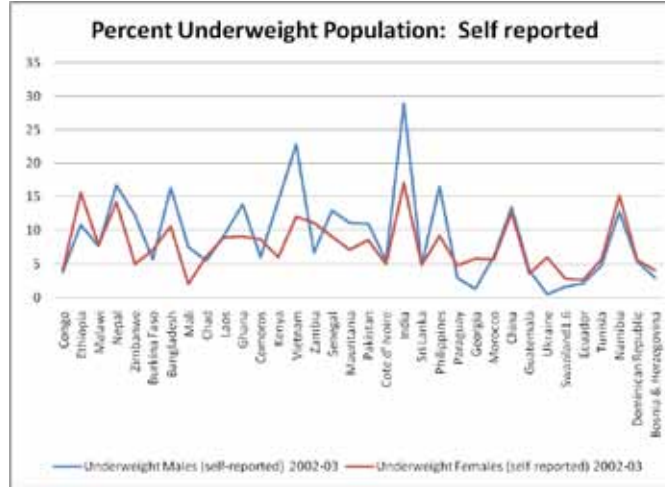
Kaynak: Yetişkinler için DSÖ BMI Küresel Veri Tabanı; Çocuklar için DSÖ Küresel Sağlık Gözlemevi 2009

II. Yetersiz Beslenme Yaygınlığında Cinsiyet Farkı

Yetersiz beslenme yaygınlığı yetişkin kadın ve erkeklerde yüksek korelasyona sahip olmakla birlikte, cinsiyete göre görülme yoğunluğu bölge ve ülkelere göre önemli ölçüde değişiklik göstermekte ve cinsiyete özgü müdahalelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Yukarıda belirtildiği üzere, gelişmekte olan ülkelerde beslenme müdahalelerinin odak noktasında şimdiye kadar neredeyse sadece kadınlar ve çocuklar yer almıştır. Ancak, veri analizi yetersiz beslenmenin çok sayıda erkek popülasyonunu da aynı ölçüde etkilediğini ortaya koymakla kalmamış; çok sayıda ülkede yetersiz beslenen erkek yüzdesinin kadın yüzdesini aştığını da göstermiştir.

DSÖ veri bütünü farklı yıllara ait verilerden derlenmiş ve bu sebeple ülkeler arasında doğrudan kıyaslama yapılmasını olanaksız kılmış olsa da kişilerin bildirdiği WHS istatistikleri doğrudan karşılaştırılabilir. Şekil 2'de 36 gelişmekte olan ülkenin 19'unda (alt ve alt orta gelir grubu) BMI < 18.5 erkek popülasyonu oranının kadınların oranını aştığı görülmektedir. Yalnızca daha geniş erkek popülasyonu yetersiz beslenmekle kalmamış, aynı zamanda varyasyon büyüklüğü Mali örneğinde 4:1'e kadar çıkabilmektedir. Kenya ve Zimbabve gibi diğer Afrika ülkelerinde yetişkin erkeklerde kadınlara nazaran yetersiz beslenme oranı iki buçuk kat daha fazla yaygınlık göstermiştir.

Şekil 2: Yetersiz Beslenmede Cinsiyet Farkı (2002-03)

Yukarıda belirtildiği üzere DSÖ veri bütünü kadın ve erkeklerde düşük BMI yaygınlığı arasında doğrudan kıyaslama yapılmasını olanaksız kılmaktadır. Ancak, belirli bir ülkede kadın erkek arasında yetersiz beslenme ile ilgili veriler belirli bir zaman diliminde olduğundan BMİlerde cinsiyet farkını ya da 18.5'ten az BMI gösteren erkek popülasyonunun kadınlara oranını kıyaslamak mümkün olmuştur. Bu veri bütününde ise 22 ülkeden 7'sinde erkeklerde yetersiz beslenmenin daha yüksek yüzdelerde olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, buna ilaveten 5 ülkede de, erkeklerde yetersiz beslenme düzeyleri kadınlarda yetersiz beslenme düzeylerine eşittir (≥ 90). Buna göre, gelişmekte olan ülkelerin neredeyse yarısında (22 ülkeden 12'sinde) erkeklerde yetersiz beslenme kadınlardakine eşit bir politika odağı olmayı gerektirmektedir (Tablo 3). Burada, münferit ülkelere ait verilerin 1998-2008 yılları arasında 20 yıllık bir dönemi kapsamasına karşın Fas istisna olmakla birlikte (veri tarihi 1999) erkeklerde yetersiz beslenmenin kadınlardaki oranı aştığı altı ülkenin tümüne ait verilerin 2004-2008 yıllarına ilişkin güncel veriler olduğunu belirtmekte yarar vardır (ilgili yıl için bknz. Tablo 2).

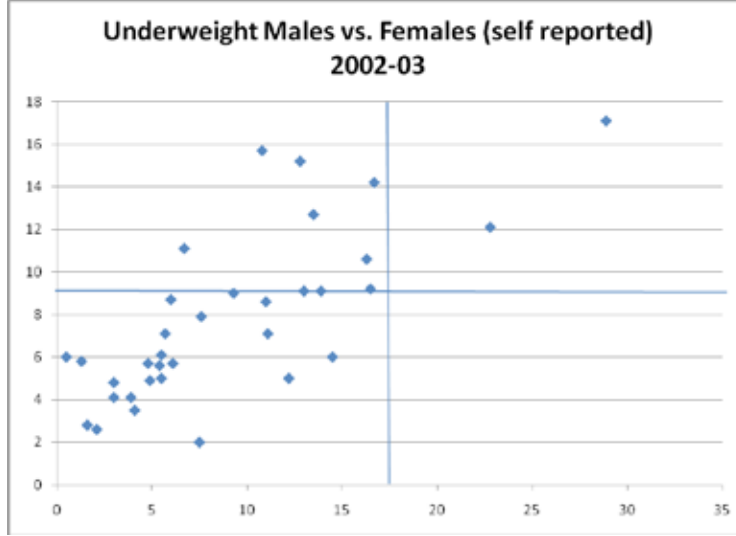
Tablo 3: BMI açısından Kadın-Erkek Oranı

Ülke	% Yetersiz Beslenme: E/K Oranları
Azerbaycan	0.4375
Çin	0.877647059
Kolombiya	0.948717949
Mısır	2
Gana	0.975903614
Hindistan	0.946629213
Iran	1.211538462
Kiribati	0.5
Kırgızistan	0.760191847
Lao PDR	0.817567568
Moğolistan	1.512820513
Fas	1.1875
Pakistan	0.974075245
Filipinler	0.746478873
Kore Halk Cumh.	0.430769231
Swaziland	3.15625
Tayland	1.208333333
Timor-Leste	0.700265252
Özbekistan	0.644067797
Vanuatu	0.344827586
Vietnam	0.862945955
Zimbabve	2.246376812

Kaynak: BMI hakkında DSÖ verilerinden hesaplanmıştır

Kadın ve erkeklerde yetersiz beslenme arasındaki ilişki hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için kişilerin bildirdiği verilerin mevcut olduğu 36 gelişmekte olan ülke için rastlantısal bir grafik oluşturulmuştur (Şekil 3).

Şekil 3: Kadın ve Erkeklerde Yetersiz Beslenme İlişkisi

Nokta dağılımı, sol alt bölümde bir kümelenme olduğunu; bu da gelişmekte olan ülkelerin çoğunda gerek kadın gerekse erkeklerde yetersiz beslenme yaygınlığının kıyaslamalı olarak düşük düzeylerde olduğunu göstermektedir. Ancak, kadınlarda yetersiz beslenme yaygınlığının düşük olduğu durumlarda bile erkeklerde kötü beslenme düzeyleri yüksektir (sol üst bölüm). Gerek kadın gerekse erkeklerde yetersiz beslenme yaygınlığında yüksek düzeyler (sağ üst bölüm) yalnızca iki ülkede ulaşılmış; geri kalan ülkelerde ise orta noktada kalarak yetersiz beslenme yaygınlığı konusunda kadın ve erkekler arasında bir eşitliğin mevcut olduğunu göstermektedir. Kadınlarda yetersiz beslenmenin gelişmekte olan ülkelerde yüksek olduğuna ilişkin yaygın kanının aksine, tek bir ülke bile erkeklerde düşük kadınlarda ise yüksek yetersiz beslenmenin olduğunu gösteren sağ alt bölümde yer almamıştır.

Buna göre politikalarda göz önünde bulundurulması gerekenler aşağıdaki gibidir:

1. Alt ve alt orta gelir grubunda yer alan ülkelerde aile odaklı beslenme müdahalelerinin gerçekleştirilmesi (26 ülke).
2. Erkeklerde kötü beslenme düzeyinin kadınların düzeyinden anlamlı olarak yüksek olduğu altı ülkede erkeklerde kötü beslenme konusuna özel ağırlık verilmesi.
3. Yetişkinlerde yüksek düzeylerde yetersiz beslenmenin görüldüğü Hindistan ve Vietnam gibi iki ülkede gerek kadın gerekse erkekler için daha fazla önem verilmesi.

III. Yetişkinlerde Yetersiz Beslenme Konusunda Bölgesel Farklar

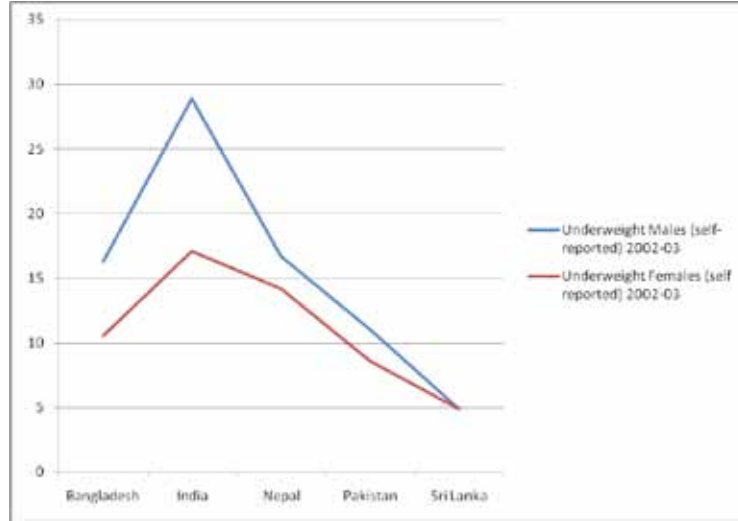
Gelişmekte olan ülkeler altı bölgesel grup içinde sınıflandırılabilir:

1. Doğu Asya ve Pasifik
2. Güney Asya
3. Sahra altı Afrika
4. Orta Doğu ve Kuzey Afrika
5. Latin Amerika ve Karayipler
6. Avrupa ve Orta Asya

BMI bilgilerinin kişiler tarafından bildirilen boy ve kilo ölçülerine dayandığı otuz dört ülke analizinin devamı için altı bölgeye ayrılmıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Avrupa ve Orta Asya olmak üzere iki bölgenin her birinde iki ülke yer alırken kalan dört bölgede daha fazla analiz yapılabilmesi için yeterli gözlem sayısına ulaşılmıştır. Şekil 2-5'te bölgelere göre yetişkinlerde yetersiz beslenme ile ilgili cinsiyete dayalı farklar görülebilmektedir.

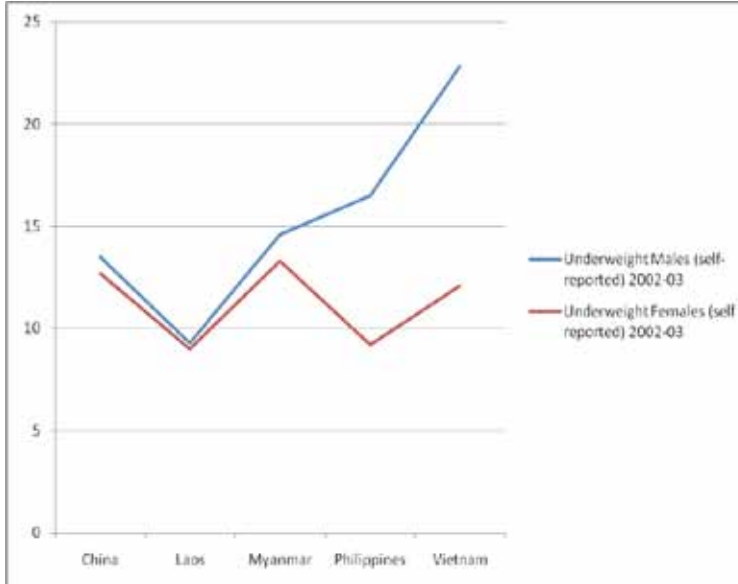
Beş Güney Asya ülkesinde erkeklerde yetersiz beslenme kadın ve erkeklerin %5'inin 18.5 altındaki BMI bildirdiği Sri Lanka hariç kadınlarda görülen yetersiz beslenmeden yüksek çıkmıştır. Bu fark özellikle Hindistan örneğinde özellikle öne çıkmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4: Güney Asya'da Yetersiz Beslenen Kadın ve Erkek Popülasyonu Yüzdesi

Doğu Asya ve Pasifik'te, bir kez daha erkeklerde yetersiz beslenme düzeyleri kadınlardan yüksek çıkmıştır ancak Laos PDR'de bu fark göz ardı edilebilir. Bu bölgede Vietnam erkeklerde yetersiz beslenme yaygınlığının kadınlarda yetersiz beslenmeyi %11 düzeyinde aşmasıyla en büyük farkı ortaya koymaktadır (Şekil 5).

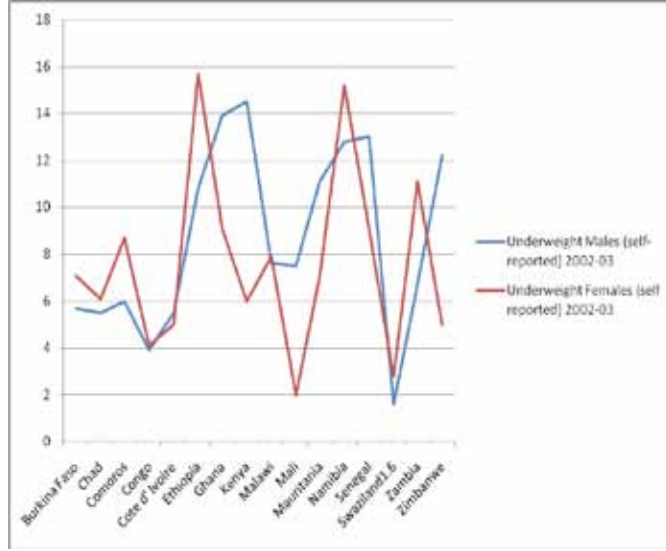
Şekil 5: Doğu Asya'da Yetersiz Beslenen Kadın ve Erkek Popülasyonu Yüzdesi

Latin Amerika ve Karayipler'de, kadınlarda yetersiz beslenme düzeyleri beş ülkeden dördünde erkeklerden yüksektir ancak yetersiz beslenen kadın ve erkek oranlarındaki fark küçüktür. Sadece

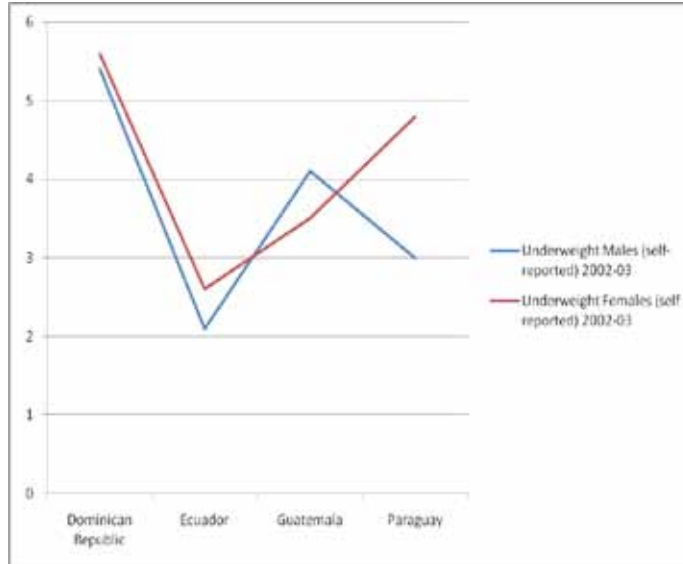
bir ülkede Guatemala'da erkeklerde yetersiz beslenme yaygınlığı daha fazladır. Burada da fark göz ardı edilebilir olup sadece %0.5'tir (şekil 6).

Şekil 6: Latin Amerika ve Karayipler'de Yetersiz Beslenen Kadın ve Erkek Popülasyonu Yüzdesi

Karşılaştırılabilir istatistiklere sahip en yüksek ülke sayısını (16) barındıran Sahra altı Afrika'da karma bir tablo mevcuttur. Altı ülkede yetersiz beslenen erkekler açısından en yüksek orana sahiptir. Kenya ve Zimbabwe'de erkeklerde yetersiz beslenmenin görülme sıklığı kadınlara nazaran iki kattan fazla olup Mali'de bu oran dört katına kadar çıkmaktadır. Ancak, daha fazla sayıda kadın oranının yetersiz beslenmeye maruz kaldığı ülkelerde, cinsler arasındaki fark bu kadar bariz değildir. Yalnızca Swaziland'da yetersiz beslenmede erkeklerin oranı kadınların iki katı olmuştur (Şekil 7).

Şekil 7: Afrika'da Yetersiz Beslenen Kadın ve Erkek Popülasyonu Yüzdesi

Çok az sayıda gözleme dayalı oldukları için değerlendirmeye dahil edilmeyen Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) ile Avrupa ve Orta Asya olmak üzere iki bölgeden alınan veriler karma bir görünüme sahiptir. Avrupa ve Orta Asya'da, iki ülke (Gürcistan ve Ukrayna) kadınlarda kötü beslenmenin görülme sıklığının erkeklerdekine nazaran %6'ya karşılık %1 oranıyla çok yüksek seyrettiği ortaya çıkmıştır. MENA bölgesinde ise Fas kadınlarda daha yüksek bir görülme sıklığı ortaya koymuş; Tunus'ta ise tam tersi meydana çıkmıştır. Ancak farklar küçüktür.

IV. Hindistan'da Yoksulluk-Yetersiz Beslenme Döngüsü

Ekonomik açıdan Hindistan son küresel resesyon sürecinde dahi dünyada en yüksek büyüme oranlarından birini elde etmek üzere hızlı ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak, insani gelişim göstergelerindeki performansı aynı hızda olmamıştır. Küresel Açlık Endeksi 2009 Hindistan'da %65 olup Liberya ve Bangladeş'in hemen yukarısında kalmaktadır. Yoksulluk sınırı tekrar tekrar çekilerek umutsuz yoksulluk koşullarında yaşayan kişi sayısında bir düşüş ortaya koysa da, Hindistan nüfusunun %40'ının resmi yoksulluk sınırının altında ya da hemen üzerinde yaşadığı gerçeği yeterli gıda alımının olmadığını göstermektedir. Bu tahmin yetişkinlerin üçte birinin düşük kiloya sahip olduğunu gösteren beslenme sonuçları verileri ile desteklenirken, beş yaş altı çocuklarda yetersiz beslenme çok daha ciddi boyutlarda olup neredeyse %43 gibi bir oranı etkilemektedir.

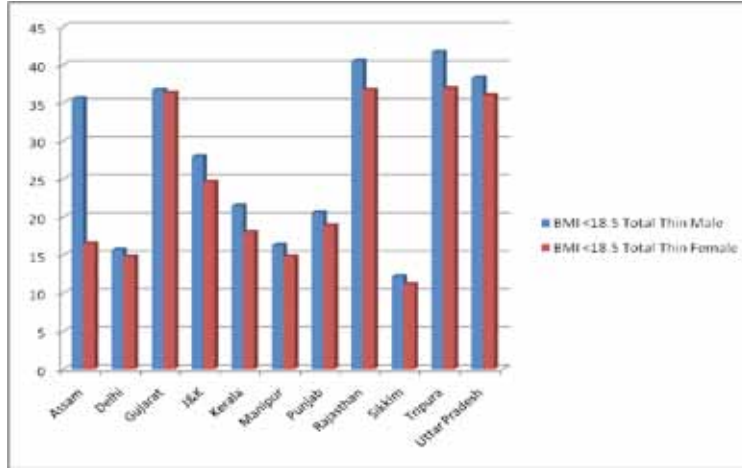
Tablo 4: Hindistan'da Yetersiz Beslenme Konusunda Cinsiyet Farkı

Eyalet	% Erkekler BMI <18.5	% Kadınlar BMI <18.5
Andhra Pradesh	30.8	33.3
Arunachal Pradesh	15.2	16.4
Assam	35.6	16.5
Bihar	35.3	45.1
Chhattisgarh	38.5	43.4
Delhi	15.7	14.8
Goa	24.6	27.9
Gujarat	36.7	36.3
Haryana	30.9	31.3
Himachal Pradesh	29.7	29.9
J&K	28	24.6
Jharkhand	38.6	43
Karnataka	33.9	35.5
Kerala	21.5	18
Madhya Pradesh	41.6	41.7
Maharashtra	33.5	36.2
Manipur	16.3	14.8
Meghalaya	14.1	14.6
Mizoram	9.2	14.4
Nagaland	14.2	17.4
Orissa	35.7	41.4
Punjab	20.6	18.9
Rajasthan	40.5	36.7
Sikkim	12.2	11.2
Tamil Nadu	27.1	28.4
Tripura	41.7	36.9
Uttar Pradesh	38.3	36
Uttaranchal	28.4	30
West Bengal	35.2	39.1
India	34.2	35.6

Kaynak: NFHS-3 (2005-06)

Eyalet düzeyinde, Hindistan'da kadın ve erkeklerde yetersiz beslenme yaygınlığı yalnızca %1.4 oranında değişiklik göstermektedir – yetersiz beslenmede kadınların oranları daha yüksektir. Bölge altı düzeyde, ülkedeki 29 eyalete ilişkin veriler (idari bölümler) Tablo 4'te sunulmuştur. 29 eyaletten 11'inde yetişkin erkeklerde daha yüksek yetersiz beslenme oranları ortaya çıkmıştır. Yedi eyaletin altısında yetersiz beslenmenin kadın ve erkeklerde görülme sıklığı farkı düşük olup %1-5 arasında değişmekle birlikte, Assam'da bu fark oldukça yüksek olup erkeklerde yetersiz beslenme oranı kadınların iki katından fazladır (Şekil 6). Buna ek olarak dört eyalette, kadın ve erkeklerde yetersiz beslenme yaygınlığı neredeyse eşit olarak kadınların erkeklere nazaran çok daha dezavantajlı olduğuna ilişkin geleneksel kanıyı sarsmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8: Erkeklerde Yüksek Oranlarda Yetersiz Beslenmenin Bildirildiği Hindistan Eyaletleri

Erkeklerde kötü beslenme düzeyleri Kuzey Doğu Eyaletleri olan Assam, Manipur, Tripura ve Sikkim'de ve Kuzey - Jammu ve Kashmir, Punjab ve Delhi olmak üzere üç eyalet kümesinde daha yüksek görünmektedir. Diğer yerlerde bölgesel yoğunlaşma fark edilir boyutta değildir.

V. Bulgular

Yukarıdaki analizde ortaya konulan bulgular aşağıdaki gibidir:

1. Kadın ve erkeklerde yetersiz beslenme yaygınlığı arasında güçlü pozitif korelasyon bulunmaktadır.
2. Bu pozitif ilişkiye rağmen kadınlar ve erkekler arasında yaygınlık yoğunluğu ülkelerde ve genişletildiğinde alt küresel düzeyde ve ülkeler içinde ise alt ulusal düzeyde değişiklik göstermektedir.
3. Alt gelir ve alt orta gelir grubunda yer alan ülkelerin %50'den fazlasında erkeklerde yetersiz beslenme oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.
4. 18.5'ten düşük BMI değerine sahip erkek ve kadın popülasyon oranı arasındaki fark 4:1 kadar yüksek olabilmektedir.
5. Kadın ve erkeklerde yetersiz beslenme oranları 22 ülkeden 7'sinde yüksek E/K oranları olduğunu göstermekte buna ek olarak 5 ülkede ise eşit oranların görülmesi 22 ülkenin 12'sinde kadın ve erkeklerin beslenme durumunun en azından eşit odaklı ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.
6. Kadın ve erkeklerde yetersiz beslenme düzeylerinin yüksek olduğu yalnızca iki ülke bulunmaktadır; kadınlarda yetersiz beslenme düzeyinin yüksek olduğu erkeklerde yetersiz beslenme düzeyinin ise düşük olduğu tek bir ülke bile bulunmamaktadır.
7. Bölgesel düzeyde:
 - a. Güney Asya'da beş ülkeden dördünde erkeklerde kötü beslenme daha yüksek olarak bildirilmiş; bunun tek istisnası ise cinsiyete göre yetersiz beslenen popülasyonun eşit düzeylerde bulunduğu Sri Lanka olmuştur.
 - b. Doğu Asya ve Pasifik'te, erkeklerde yetersiz beslenme yaygınlığı kadınlardan çok daha fazla olup yalnızca Laos PDR'de bu fark anlamsızdır. Bu bölgede Vietnam erkeklerde görülen yetersiz beslenmenin kadınlardaki yetersiz beslenmeyi %11 oranında aştığı en yüksek farkı göstermektedir.

c. Latin Amerika ve Karayipler'de kadınlarda yetersiz beslenme düzeyleri beş ülkeden dördünde erkeklerden yüksektir ancak yetersiz beslenen kadın-erkek oranları arasındaki fark azdır. Yalnızca tek bir ülkede Guatemala'da erkeklerde görülen yetersiz beslenme yaygınlığı daha yüksek olarak bildirilmiştir. Burada da fark % 0.5 olup göz ardı edilebilir.

d. Kıyaslanabilir istatistiklerin yer aldığı en fazla ülke sayısına (16) sahip Sahra altı Afrika'da karma bir yapı ortaya çıkmaktadır. Altı ülkede erkeklerde yetersiz beslenme oranları daha yüksektir. Kenya ve Zimbabwe'de erkeklerde yetersiz beslenmenin görülme sıklığı kadınlardaki düzeyin iki katından fazladır; Mali'de bu fark dört katıdır. Ancak, daha yüksek bir kadın popülasyonu oranının yetersiz beslendiği ülkelerde cinsiyetler arasındaki fark büyük değildir. Yalnızca Swaziland'da yetersiz beslenmede erkeklerin oranı kadınların iki katı olmuştur.

e. Avrupa ve Orta Asya'da, iki ülke (Gürcistan ve Ukrayna) kadınlarda erkeklere nazaran çok büyük bir yetersiz beslenme görülme sıklığı oranı (%6'ya karşılık %1) ortaya koymuştur. MENA bölgesinde ise Fas kadınlar arasında en yüksek yetersiz beslenme görülme sıklığı oranı meydana çıkarmış, buna karşılık Tunus'ta tam tersi durum gözlemlenmiştir. Ancak fark azdır.

Alt ulus düzeyinde Hindistan'da 29 eyaletten 11'inde yetişkin erkeklerde daha yüksek yetersiz beslenme oranları bildirilmiştir. Yetersiz beslenme yaygınlığında kadın- erkek oran farkı ise yedi ülkeden altısında düşük olup %1-5 oranlarında değişmektedir; Assam'da fark kadınlardan iki kat fazla oranda erkeklerin yetersiz beslendiği ortaya çıkmıştır. Buna ek olarak dört eyalette, kadın ve erkeklerde yetersiz beslenmenin yaygınlığı neredeyse eşit olup beslenme durumu açısından kadınların ciddi boyutta daha dezavantajlı olduğuna ilişkin geleneksel kanıyı sarsmıştır.

VI. SONUÇLAR

Yukarıdaki analiz bu çalışmada ortaya konulan yetişkin erkeklerde yetersiz beslenmenin kadınlarla en azından eşit düzeylerde bulunduğu ve dünyanın birçok yerinde onu aştığı yolundaki hipotezi desteklemektedir. Esasen küresel düzeyde, kişilerin bildirdiği mevcut istatistikler yetişkin erkeklerde yüksek bir yetersiz beslenme yaygınlığı ortaya koymaktadır. Bu bulgular ışığında, mevcut beslenme müdahalelerinin gerek ülke düzeyinde gerekse ülkelerde alt ulusal düzeylerde gözden geçirilmesi gerektiği açıktır.

Bu çalışmada daha önce de belirtildiği üzere geçmişte gerekli görüldüğü şekilde yalnızca kadın ve çocuklarda beslenme konusuna odaklanılması artık yeniden değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Yetişkin erkeklerde beslenme durumu, ailelerin kendilerini yoksulluk girdabından çekmeleri ve çabalarının sürdürülebilirliğini sağlayabilmeleri açısından derhal dikkatle ele alınmayı gerektirmektedir.

Politika açısından önemli hususlar aşağıdaki gibidir:

1. Alt ve alt orta gelir grubunda yer alan ülkelerin çoğunda aile odaklı beslenme müdahalelerine ağırlık verilmesi (26 ülke).
2. Erkeklerde yetersiz beslenme düzeylerinin kadınlardan anlamlı ölçüde yüksek olduğu altı ülkede özellikle erkeklerde kötü beslenme konusuna ağırlık verilmesi.
3. Kadınlarda yetersiz beslenme düzeylerinin erkekleri aştığı iki ülke olan Hindistan ve Vietnam'da ise kadınlara ağırlık verilmeye devam edilmesi.

Bu bağlamda aşağıdaki stratejiler mevcut beslenme müdahalelerine dahil edilebilir:

1. Erkeklerde kötü beslenme yaygınlığı görülen bölgelerin tespiti,
2. Bu bölgelerde güvenlik kordonlarının yetişkin erkek popülasyonunu kapsayacak şekilde genişletilmesi,
3. Toplum düzeyinde yetersiz beslenmenin görüldüğü hanelerin belirlenmesine ilişkin hükümlerin oluşturulması,
4. Birincil kademe sağlık merkezlerinde basit boy-kilo kontrollerinin sağlanması ve bunların kadın ve erkeklerin erişimine açılması,
5. Besin takviyelerinin /mikro-besin maddelerinin yetersiz beslenen yetişkin erkeklere sağlanması.

Mevcut stratejilere bu şekilde yeniden yaklaşılması ve 2015 yılına kadar açlık ve yoksulluğun yarı yarıya azaltılmasına ilişkin Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılması için gerekli girişimi teşvik edecek fon sağlanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Benson Todd (2004) Africa's Food and Nutrition Security Situation-Where Are WE and How Did We Get Here, IFPRI 2020 Discussion Paper 37.
- Food and Agriculture Organization (2004) The State of Food Insecurity in the World Rome: Food and Agriculture Organization.
- Global Hunger Index (2009) The Challenge of Hunger: Focus on Financial Crisis and Gender inequality, IFPRI, Welt Hunger Hilfe, Concern Worldwide, Bonn, Washington D. C. Dublin.
- Jaya Rao, K. (1984) Undernutrition among Adult Indian Males, NFI Bulletin, Vol.5 (3) 1-6.
- MDG website accessed at <http://www.un.org/millenniumgoals/poverty.shtm>.
- Moore, Spencer, Justin N. Hall, Sam Harper, and John W. Lynch (2010) Global and National Socioeconomic Disparities in Obesity, Overweight, and Underweight Status, Volume 2010 (2010) Article ID 514674, accessed at <http://www.hindawi.com/journals/jobes/2010/514674.html>
- National Family Health Survey (NFHS-3), Vol. 1, 2005-06, Ministry of Health and Family Welfare, Government of India.
- Nube Maarten (2008) The Asian enigma: predisposition for low adult BMI among people of South Asian descent, Public Health Nutrition: 12(4), 507-516.
- Nube Maarten (2005) Relationships between undernutrition prevalence among children and adult women at national and subnational level, European Journal of Clinical Nutrition (2005) 59, 1112-1120.
- Nube, M. and G. J. M. Van Den Boom (2003) Gender and adult undernutrition in developing countries, Annals of Human Biology, Volume 30, Issue 5 September 2003, pages 520 - 537.
- WFP (2010) Nutritional Dimensions of the Social Safety Nets in Central America and the Dominican Republic.
- World Bank (2004) World Development Indicators Washington: World Bank.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL SERMAYE YAKLAŞIMI

Arş. Gör. Oytun MEÇİK

Uşak Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
oytun.mecik@usak.edu.tr

Özet

Sosyal sermaye bireylerin ortak eylemlerinin başarıya ulaşmasını sağlayan bir faktördür. Sosyal sermaye seviyesinin arttırılmasının, olumlu ekonomik sonuçlara yol açabileceği kabul edilmektedir. Mikro ekonomik sonuçlar; bireyler için artan zenginlik, güç ve yaşam memnuniyeti makro ekonomik sonuçlar ise; azalan işlem maliyetleri ve belirsizlik ile artan rekabet gücüdür.

Yoksullukla mücadelede sosyal sermayenin rolü önemli bir araştırma konusudur. Sosyal sermaye unsurlarının durumu ile refah düzeyi arasındaki ilişkinin araştırılması, yoksullukla mücadele sürecinde sosyal sermayenin rolüne ilişkin bilgi sahibi olunmasını sağlayacaktır.

Bu çalışma ile sosyal sermaye kavramının açıklanması, yoksullukla mücadele sürecinde sosyal sermayenin yerinin incelenmesi, sosyal sermaye ve sosyo-ekonomik gelişmişlik bağlamında dünya ülkelerinin durumunun irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sermaye, yoksulluk, sosyo-ekonomik gelişmişlik

JEL Sınıflandırması: A13, I32, R58

Abstract

Social capital is a concept which ensure the success of joint actions of individuals. It is considered that increasing levels of social capital can lead to positive economic consequences. Consequences are increasing wealth, power and life satisfaction for individuals in micro economic respect and reduction in transaction costs and uncertainty, increasing competitiveness in macro economic respect.

The role of social capital in the process of poverty reduction is an important research topic. The investigation of relationship between state of elements of social capital and level of welfare, ensures having information about the role of social capital in the process of struggling with poverty.

This paper aims to explain the concept of social capital, to analyze the role of social capital in the process of struggling with poverty, to investigate the state of countries in the context of social capital and socio-economic development.

Keywords: Social capital, poverty, socio-economic development

JEL Codes: A13, I32, R58

GİRİŞ

Geçmiş yıllarda gelirin ve maddi değerlerin ya da bireylerin tecrübesinin, eğitiminin, yeteneğinin ve bilgi birikiminin sermaye değeri olduğu düşünülürken, bugün bireylerin ve kurumların ilişkilerinin ve bağlantılarının da sermaye olarak değerlendirilebileceği görüşü gittikçe daha fazla kabul görmektedir (Eşki Uğuz, 2010). Bu şekilde, iktisat literatüründe ön plana çıkan sosyal sermaye kavramı, iktisatçıların dikkatini bireylerin ilişkilerinin ekonomik işleyişte oynadığı rolün üzerine doğru çekmiştir. Sosyal sermayeye ilişkin gelişmelere bir diğer destek, dünya ekonomisi üzerinde söz sahibi bir kurum olan Dünya Bankası'ndan gelmiştir. Bunda özellikle Dünya Bankası'nın, yoksullukla mücadele sürecinde sosyal sermayeden yararlanılabileceği yönündeki görüşü etkili olmuştur. Sosyal sermayenin ekonomik işleyişteki yeri, bu şekilde iktisat literatüründe daha fazla irdelenir hale gelmiştir.

Sosyal sermaye kavramı, bazı unsurlar tarafından oluşmakta ve sosyal sermayenin temsilinde de bu unsurlardan yararlanılmaktadır. Bu unsurlardan güven, sosyal sermayenin ölçülmesi ve gözlemlenmesi boyutunda en fazla öne çıkan unsurdur. Çünkü güven, hem sosyal sermayenin diğer unsurları için de bir çıkış noktasını oluşturmaktadır hem de ekonomik işleyişin pratiğinde de zaten önemli bir yere sahip durumdadır. Zira insan ilişkilerinin temelinde güven yatmakta ve ilişkilerin kurulması ile yürütülmesinde etkili olmaktadır. Bu doğrultuda, güvenin sosyal sermaye için bir gösterge olarak kullanılabilmesinin mümkün olduğu kabul edilmektedir.

Bu çalışma ile Dünya Değerleri Araştırması'nın bazı dünya ülkelerinde uyguladığı anketler sonucunda elde ettiği toplumsal güven düzeyleri ve ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi ve sosyal sermayenin, toplumsal refahın artırılması ve yoksullukla mücadele edilmesi sürecinde kullanılmasına yönelik bir yaklaşımın geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak, Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele stratejilerinde sosyal sermayeye biçtiği rol de ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda, yoksullukla mücadele sürecinde sosyal sermayeden yararlanılmasına yönelik öneriler sunulmaktadır.

SOSYAL SERMAYE

Sosyal sermaye kavramı temel olarak, sosyal ilişkilerde yer alan ve bu ilişkilerden elde edilen kaynakların toplamını ifade etmektedir. Bu doğrultuda, sosyal sermayenin birey, takım, örgüt, topluluk, toplum gibi farklı analiz düzeylerindeki aktörlerde değil, bu aktörlerin diğer aktörlerle kurdukları ilişkilerde yer aldığı belirtilmektedir. Kavramın bu şekilde, üretken olması ve yok olduğu takdirde ulaşılması mümkün olmayan belli kaynaklara ulaşılması imkânını sunması, sosyal sermayenin yönetimi için emek ve zaman ayrılması gibi fedakârlıklara katlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sosyal sermaye için belirtilen bu özellikler, kavramın bir tür sermaye olarak değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır (Özdemir, 2009).

Sosyal sermaye kavramının izlerine Tocqueville, Durkheim, Tönnies, Marx, Simmel ve Weber gibi 19. yüzyıl düşünürlerinin düşünce dünyalarında rastlanmakla beraber, bir kavram olarak sosyal sermayenin tarihçesi incelendiğinde, kavramın özellikle son yıllarda popülerliğe kavuşmasına karşın, 20. yüzyılının başından bu yana farklı disiplinler ve kişilerce geliştirildiği görülmektedir. Kavramın gelişimi aşamasında; 1916 yılında, bir eğitimci olan L. J. Hanifan'ın, 1956 yılında sosyolog J. Seeley, A. Sim ve E. Loosely'nin, 1961 yılında bir kent uzmanı olan J. Jacobs'un, 1977 yılında ekonomist G. Loury'nin, 1980 yılında sosyolog P. Bourdieu'nun, 1984 yılında ekonomist E. Schlicht'in ve 1988 yılında bir sosyolog olan J. Coleman'ın rol oynadığı görülmektedir. Sosyal sermaye kavramının bugün ulaştığı noktada ise Bourdieu ve Coleman'ın yanında, kavrama çok farklı alanlarda da geçerlilik kazandıran R. Putnam'ın çok önemli katkısının bulunduğu da belirtilmelidir (Eşki Uğuz, 2010; Özdemir, 2007).

Özellikle Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın ardından, Fukuyama'nın 1995 yılında ulus düzeyinde sosyal sermayeyi ele almasıyla, sosyal sermayenin bir toplumun her bir üyesine bağlı olarak arttığı görüşü öne çıkmıştır. Fukuyama bireylerin, devletin dışında sivil toplumun kendisi tarafından organize edilen yatay bağları oluşturarak, sorunları çözme eğilimini sosyal sermaye ile açıklayarak, sivil toplumun, insanların elde edeceği faydaları bir araya getirdiğini düşünmektedir (Özdemir, 2009).

Sosyal sermaye kavramının sahip olduğu geniş kapsam; ekonomik ve toplumsal kalkınma, aile ve gençlik sorunları, eğitim ve eğitimde etkinlik, topluluk yaşamı, çalışma hayatı ve örgütlenme, demokrasi ve yönetim, kolektif eylemler, toplumsallık, ahlâki değerler gibi manevi varlıklar gibi sınırsız bir araştırma alanına sahip olmasına yol açmaktadır (Eşki Uğuz, 2010). Sosyal sermaye kavramına ilişkin farklı disiplinlerdeki pek çok çalışmanın ortaklaşa sonucu, kavramın unsurları olarak; güvenin, normların ve iletişim ağlarının kabul edilebileceği yönündedir (Meçik, 2010). Bu unsurlar, sosyal sermayenin oluşturulmasını, geliştirilmesini ve karşılıklı etkileşime sahip olmasını sağlayan kaynaklar ve aynı zamanda oluşan sosyal sermayenin sonucu da olabilen olgulardır. Ancak kavramın bileşenlerine ayrılmasının, bu unsurlar arasındaki etkileşimin göz ardı edilmesine yol açmamasının gerektiği de vurgulanmalıdır (Öğüt & Erbil, 2009).

Genellikle sosyal sermaye unsurlarından, üzerinde en fazla durulanı güvendir. A. Giddens'in tanımladığı şekliyle güven, bir kişi ya da sistemin inandırıcılığı olarak ele alınabilmektedir. E. Durkheim'in ünlü "bir sözleşmede her şey sözleşmeye geçirilmez" deyişi ile güvenin, bir birey için duyguların ve duygulara yönelik ön koşulların ortaya çıktığı bir çatı olarak ifade edilebileceği açıktır. Buradan hareketle, güven olmaksızın, işbirliğinin, iletişimin ve ticari ilişkilerin de oluşturulmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla güvenin, toplumdaki bireyler tarafından bilinen, kullanılan, var edilmeye ve korunmaya çalışılan temel insani değerlerden biri olduğu belirtilebilir (Karadoğan Doruk, 2009). Paralel şekilde, ekonomik anlamdaki güvenin, üretimde ve ticari ilişkilerde yoğunluğun fazlaşmasına ve kalitenin yükselmesine etki ettiğine vurgu yapılmaktadır. Bu boyutta değerlendirildiğinde, güvenin piyasalardaki en değerli ürün olduğu ileri sürülebilmektedir (Kara, 2010).

Güvenin, bir toplumdaki refahın ön koşulu olduğu, F. Fukuyama tarafından belirtilmekte ve modern toplumlarda, birbirini hiç tanımayan insanların belirli geleneksel, sosyal ve ahlâki alışkanlıklarla da ilişkili olarak, birlikte iş yapabilmelerine imkân tanıdığına dikkat çekilmektedir. Aynı şekilde, K. Arrow'un güveni, toplumsal sistemin önemli bir akışkanı ve çok önemli pragmatik bir değer olarak ifade ettiği görülmektedir. Dolayısıyla güven ve benzeri değerlerin, dışsallıklara örnek olarak gösterilebileceği kabul edilmektedir. Zira düzenli, süreklilik arz eden toplumsal bir yaşamın oluşturulması, korunması ve devamının sağlanması, sözleşmeler, kurallar, yaptırımlardan yararlanılan sistemlerin oluşturulmasıyla mümkün olabilmekte ve tüm bunlar topluma mal olan yüksek maliyetler doğurmaktadır. Bu noktada, güvenin bireyleri gönüllü olarak işbirliğine itmesi ve toplumdaki birliği oluşturmasının bir değer taşıdığından bahsedilebilir (Karadoğan Doruk, 2009). Özellikle bir topluluktaki genel güven, çok çeşitli sosyal etkileşim biçimlerini ve işbirliklerini mümkün kılan bir sosyal yağ işlevi görmesi nedeniyle, sosyal sermayenin esas göstergesi olarak kabul edilmektedir (Stolle, 1998).

E. Lorenz (1999), ekonomide güvenin oynadığı role ilişkin değerlendirmelerinde; güven, samimiyet, sadakat gibi sosyal bağlara atfedilen önemin az olmasının, ekonomik teorinin önemli varsayımlarından biri olan ve ekonomik birimlere gelecekte karşılaşılabilecekleri tüm belirsizlikleri herhangi bir maliyete katlanmaksızın ortadan kaldırma imkânı sunan tam rasyonellik varsayımına bağlı olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Lorenz'in vurguladığı gibi, ekonomik teorideki mekanizmanın işleyişi; güvenin bulunmadığı, belirsizliklerle karşılaşılan bir yaklaşımla analizlerini gerçekleştirmemektedir. Bu nedenle, ekonomik mekanizmanın işleyişinde güvenin gelişmesi ve kullanılması, ekonomik birimlerin ifadeleri ve verdikleri sözlerin piyasa başarısında rol oynayan önemli bir unsur olarak değerlendirilebileceği gerçeğini ortaya koymaktadır (Sen, 1999). F. Roth (2007) ise güvenin ekonomiyi üç kanaldan doğrudan etkilediğini belirterek, bunların ilkinin işlem maliyetlerini azaltıcı yöndeki etki olduğunu, ikincisinin ekonomik aktörlerin sorunların çözümünde ortaklaşa hareket etmesine yol açarak, büyüme üzerinde doğrudan etkiye sahip olmasından kaynaklandığını ve sonuncusunun güven düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda karşılaşılan asil-vekil sorununun daha az olması olduğunu belirtmektedir.

Ancak kabul edileceği gibi, güvenin ekonomideki esas öneminin, işlem maliyetlerinin azalmasına yol açması ve ortaklaşa hareketi kolaylaştırmasının yanında, işlemlerin var olabilmesi için gerekli ortam şartlarını oluşturmaktan kaynaklandığı ifade edilebilir.

Sosyal sermayenin bir diğer unsuru olan iletişim ağları; bireyler, bireylerin oluşturdukları gruplar, birimler, örgütler veya örgüt gruplarının birbirleriyle olan ilişkileri ve bu ilişkiler yumağının farklı bileşimlerinin ortaya çıkardığı bir yapıdır ve amaca yönelik enformasyonun, ağı oluşturan aktörler arasındaki akışkanlığını sağlamaktadır. Bu enformasyon aktarımı, ağ içerisindeki etkinliği arttırmakta ve ekonomik boyutta bu durum, iş fırsatları ve diğer ekonomik fırsatlar hakkında daha fazla duyuma ulaşılan, asimetrik bilginin azaltıldığı bir süreçte yol açmaktadır. Ayrıca ağlar, sosyal sermayenin oluşturulması ve devam ettirilmesinde rol oynamasının yanında, gelişen güven olgusu ile ağların zamanla güçlenmesine yol açmakta, dolayısıyla sosyal sermaye açısından bir neden-sonuç ilişkisini barındırmaktadır (Öğüt & Erbil, 2009).

Normlar da sosyal sermayenin bir diğer unsuru olarak, bir toplumun içerisinde yer alan bireylerin ait olduğu toplum açısından ne tür tutum ve davranışlarının kabul edilebilir veya kabul edilemez olduğunu ortaya koyan yazılı olmayan değerler bütünü olarak adlandırılmaktadır. Normların bireylerce benimsenip, kabul edilmesi, onların birer dinamik baskı aracına dönüşerek, sosyal baskı niteliği gösterebileceği de belirtilmektedir. Bu noktada, normlar üzerinden varlığını ortaya koyan baskının ne yönde olduğu ve hangi tür amaçlara hizmet ettiği önem taşıyacaktır (Öğüt & Erbil, 2009).

Sosyal sermayenin bir topluluk ya da toplumdaki varlığının, refah düzeyi olarak özetlenebilecek ekonomik gelişmeleri etkilediği kabul edilmektedir. Dolayısıyla bir toplumun yüzleşebileceği temel ekonomik ve sosyal nitelikteki problemlerden biri olan yoksulluk problemi ile sosyal sermaye arasındaki ilişkilerin, toplumsal refah düzeyi göz önünde bulundurularak incelenmesi mümkündür.

YOKSULLUK

Yoksulluğun genel olarak, bir toplumdaki bireylerin temel gereksinimlerini karşılayabilecek yeterli ve düzenli bir gelire sahip olmadıkları durumu ifade ettiğini belirtmek mümkündür. Ancak her dönemde, her toplumda, her birey için geçerli; ortak, somut ve objektif kriterler bulabilmenin güç olması, bireylerin gereksinimlerinin karşılanması için yeterli olacak gelir düzeylerinin de birbirinden farklılaşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğun; bireyler için beslenme, barınma ve giyinme gibi insan yaşamı için gerekli temel gereksinimleri karşılayabilecek yeterli bir gelire sahip olunmaması durumunu ifade eden mutlak yoksulluk tanımıyla ve bireylerin sahip oldukları gelir düzeylerinin, açlık sınırının üzerinde bir yaşam sürdürebilmelerine olanak tanımasına karşın, toplumdaki diğer bireylerin sahip olduğu yaşam standardının yanında yetersiz kaldığı durumu ifade eden göreceli yoksulluk tanımıyla değerlendirilebilmesi mümkün olmaktadır (Altan, 2004).

Yoksulluk problemi, bir ülkenin sosyo-ekonomik koşullarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, yoksulluk ile gelir dağılımı yapısı, bölgesel gelir eşitsizlikleri, işgücü, cinsiyet, eğitim ve bazı demografik unsurlar arasındaki ilişkiler kurulmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda bir ekonomide uygulanan makroekonomik politikaların gelir dağılımı üzerinden yoksulluk üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir (Dansuk, 1997). Bununla birlikte, yoksulluğun çalışma hayatıyla, eğitimle, sağlık ve temel altyapı hizmetleriyle ve hatta bazen de özel siyasi ve kültürel koşullarla ilgili bir durum olduğu söylenebilir. Bu noktada da, sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadele alanında önemli bir rol üstlenebileceği öne sürülmektedir (Buğra, 2007).

Toplumsal refahın artırılması ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, yoksullukla mücadele sürecinde ekonomiye gerekli dinamizmin kazandırılmasını sağlayabilecektir.

Bu doğrultuda, ülkelerin sahip olduğu genel ekonomik koşulların, örneğin bireylerin sahip olduğu kişi başına düşen gelir düzeylerinin fazlalaştırılması da ekonomide mevcut bulunan yoksulluk gibi problemlerle mücadele edilmesinde olumlu sonuçların elde edilmesini mümkün kılabilir. Bu nedenle, dünya ülkelerinde kişi başına düşen gelir düzeyleri ve ülkedeki sosyo-ekonomik koşulların oluşumunda etkili olduğu düşünülen sosyal sermayenin temsilcisi güvenin mevcut durumu incelenmiştir.

DÜNYA ÜLKELERİNİN GÜVEN VE GELİR DÜZEYLERİ

Seçilmiş bazı ülkelerdeki güven ve kişi başına düşen gelir düzeylerine ilişkin Tablo 1'deki veriler, ülkelere göre toplumun genel güven düzeyini göstermektedir. Bu veriler, sosyal sermaye alanında gerçekleştirilen alan araştırmalarının popüler soruları arasında yer alan "genel olarak insanların güvenilir olduğuna mı, yoksa insanlarla ilişkilerinizde dikkatli olunması gerektiğine mi inanırsınız?" sorusunun ilgili ülkelerde uygulanması ile elde edilmiştir. Sosyal sermayenin ölçülmesinde kullanılan araştırma yöntemlerinde güven unsurunun temel ölçütlerden biri olarak kabul edilmesi, diğer kavramların ölçülmesindeki güçlükten kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda, belirli bir topluluğun ya da toplumun sahip olduğu sosyal sermayeye ilişkin ölçümlerin, ancak güvenin ölçülmesi ile doğru biçimde ortaya konabileceği belirtilmektedir (Öğüt & Erbil, 2009).

Bu çalışmada da, güvenin ve sosyal sermayenin temsil edilmesi amacıyla verilerinden yararlanılan Dünya Değerleri Araştırması, temel olarak sosyal sermayenin varlığını ve boyutunu ölçmeyi amaçlayan, beş yılda bir yenilenen ve çok sayıda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeyi kapsayan bir çalışmadır. Araştırmanın sahip olduğu çok yönlü verilerden, güvenin ölçümüne yönelik temel olarak güven düzeyi ile ilgili sorulara verilen yanıtlar incelenerek, ülkelerin güven düzeyleri sıralanmaktadır. Bu kapsamda oluşturulan teorik çerçevede, güven düzeyi yüksek toplumların sosyal sermaye yapılarının ve birikimlerinin daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Kara, 2010).

Tablo 1'deki ülkeler, güven seviyesinin en yüksek olduğu ülkeden en düşük olduğu ülkeye doğru sıralanmıştır. Bu ülkelere genel olarak bakıldığında, listenin üst sıralarında, gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin bulunduğu ve bu ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeylerinin de diğerlerine nazaran yüksek değerler aldığı görülmektedir. Sıralamanın alt tarafında yer alan ülkelerin, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler oldukları ve kişi başına düşen gelir düzeylerinin güven düzeyi yüksek olan ülkelere göre düşük seviyelerde olduğu ifade edilebilir. Buradan sosyal sermaye ile refah düzeyi arasındaki ilişkinin, istisnalara rastlanmakla beraber genel olarak gözlemlenebildiği belirtilebilir. Bu istisnalardan bir tanesi, Fransa gibi kişi başına düşen gelir düzeyi yüksek ve aynı zamanda gelişmiş ekonomiye sahip bir ülkenin düşük güven düzeyine sahip olmasıdır.

Ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeylerinin yükselmesi, toplumsal refaha işaret etmekte ve yoksullukla mücadele boyutunda olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ancak yoksulluğun azaltılabilmesi için aynı zamanda, toplumun gelir dağılımının da adaletli bir yapıya sahip olmasının gerektiği belirtilmelidir. Çünkü gelir dağılımı eşitsizliğinin yoksulluğu arttıracığı ve toplumda bir yozlaşmaya yol açabileceği açıktır. Özellikle gelir dağılımı eşitsizliği ve yozlaşma arasındaki nedensellik ilişkisinin test edildiği çalışmalara göre, gelir dağılımı bozukluğunun yüksek bir düzeyde olması, yozlaşma düzeyinin de yüksekliği ile sonuçlanmaktadır (Bakırtaş, 2007).

Özellikle Kuznets'in 1963 yılında yayınladığı makalesindeki, hanehalkı düzeyinde gelir dağılımının gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre daha dengesiz olduğu ve tarım sektöründe gelirin, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler için daha dengeli bir dağılım gösterdiği, tarım dışı sektörde gelir dağılımının gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere kıyasla daha dengesiz olduğu ve gelişmiş ülkelere gelir dağılımındaki eşitsizliğin, üst gelir gruplarının gelir payındaki azalma ve düşük gelir grubunun gelir payının artması nedeniyle, ekonomik kalkınma ile birlikte daralmakta olduğu yönündeki saptamalarından hareketle (Dağdemir, 1998), ülkelerdeki ekonomik kalkınmanın sürmesinin, gelir dağılımını olumlu yönde etkileyeceği ve yoksulluğun azaltılması için gerekli ortam şartlarından birini oluşturacağı ifade edilebilir.

Tablo 1: Seçilmiş Ülkelerin Güven ve Kişi Başına Düşen Gelir Düzeyleri (2006)

Sıra	Ülke	Çoğu İnsan Güvenilirdir (%)	Kişi Başına Düşen Gelir (\$)*
1	Norveç	74,20	49.756,16
2	İsveç	68,00	35.076,32
3	Finlandiya	58,90	32.679,79
4	İsviçre	53,90	39.115,67
5	Çin	52,30	4.659,15
6	Avustralya	46,10	35.313,72
7	Hollanda	45,00	37.329,68
8	Kanada	42,80	36.953,88
9	Hong Kong	41,10	38.876,58
10	ABD	39,30	44.822,96
11	Japonya	39,10	31.942,64
12	Almanya	36,80	32.513,04
13	İngiltere	30,50	33.877,58
14	İtalya	29,20	29.455,52
15	Uruguay	28,40	10.416,02
16	Güney Kore	28,20	24.662,13
17	Ukrayna	27,50	6.271,22
18	Rusya	26,20	13.220,18
19	Tayvan	24,20	28.887,62
20	Hindistan	23,30	2.329,43
21	Bulgaristan	22,20	10.321,77
22	Romanya	20,30	10.471,42
23	İspanya	20,00	29.059,62
24	Polonya	19,00	14.895,53
25	Fransa	18,80	32.091,10
26	Slovenya	18,10	25.464,61
27	Arjantin	17,60	12.058,14
28	Meksika	15,60	13.414,00
29	Sırbistan	15,30	9.092,70
30	Kolombiya	14,50	7.899,77
31	İran	10,60	9.841,46
32	Brezilya	9,40	9.166,30
33	Peru	6,30	7.093,36
34	Türkiye	4,90	12.106,67
35	Ruanda	4,90	942,19

Kaynak: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAanalyzeQuestion.jsp> Erişim Tarihi: 15.08.2010.

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/weodata/weorept.aspx> Erişim Tarihi: 15.08.2010.

*Satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen gayri sâfi yurtiçi hasıla rakamları (\$) (IMF)

Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, Knack ve Keefer'ın (1997) toplumlardaki güven ve müşterek eylemlere dayalı olarak sosyal sermayenin ekonomik kalkınma üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu yönünde güçlü tespitlerde bulundukları görülmüştür. Elde edilen bulgular aynı zamanda, gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliklerinde bir azalışın söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu açıdan, toplumda sosyal sermaye birikiminin tesis edilmesi yönündeki politikaların kalkınma sürecindeki yeni bir yol olduğu öne sürülmektedir.

Gerçekleştirilen çalışmalardan bir diğ erinde ise Dincer ve Uslaner (2007), güven ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye ait elde edilen ç elişk ili sonuçların, analizlerin gerçekleştirildiği bölge ve ülkeler arasındaki farklılıklara dayalı olduğunu belirtirken, ABD verilerinden yararlanarak gerçekleştirdikleri analizde, güv endeki %10'luk artışın, kişi başına gelir artışında %0,5, istihdam artışında ise %2,5 etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla uygulamalı çalışmalardan elde edilen sonuçlar da, sosyal sermayenin makro ekonomik göstergeler üzerinde olumlu yönde bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Bazı ülkelerdeki mevcut verilerin değerlendirilmesinin ardından, güven ve kişi başına düşen gelir ya da dolaylı olarak toplumsal refah arasındaki pozitif yönlü ilişkilerden yoksullukla mücadele sürecinde yararlanılmasına yönelik yaklaşımlar incelenmektedir.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE GÜVENİN ROLÜ

Sosyal sermayenin temsiliinde ve ölçülmesinde en fazla üzerinde durulan kavram olan güvenin, yoksullukla mücadele sürecinde önemli bir role sahip olduğu belirtilebilir. Bir ülkenin kalkınmasının sadece ekonomik değerlere bağlanmasının yeterli olmadığı gerçeği, Dünya Bankası uzmanlarının da küresel ekonomik gelişme açısından önemle üzerinde durduğu bir konu haline gelmiştir. Bununla birlikte, toplumdaki bireyler arasındaki karşılıklı güven ve işbirliğinin oluşturulmasının, ülkenin ekonomik kalkınmasına en az ekonomik değerler kadar katkı sağlayabileceği belirtilmekte ve sosyal sermaye bağlamında gerçekleştirilen ekonomik kalkınmanın yanında, sosyal sorunların çözümünün de mümkün olabileceği öne sürülmektedir. Dolayısıyla toplumdaki sosyal sermaye birikiminin fazlalaşması; işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma gibi ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümünde önemli bir potansiyeli oluşturmaktadır (Şenkal, 2005).

Sosyal sermayenin bir politika aracı olarak kullanılması fikri, OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) tarafından da desteklenirken, Dünya Bankası'nın 1990'larda sürdürülebilir kalkınma politikalarını biçimlendirirken gerçekleştirilen değerlendirmelerinde öne çıkmış ve topluluk tarafından yürütülen kalkınma, karar alma mekanizmasına topluluğun katılımı, yerel örgütsel kapasitenin kurulması ve yerel talebi karşılayacak projelerin seçilmesini vurgulayan yoksulluğu azaltma programlarında uygulanmıştır (Field, 2008). Bunda özellikle Dünya Bankası'nın sosyal sermayeyi, Putnam'ın görüşlerine paralel olarak yorumlayarak, makro ve mikro seviyede sosyal ve ekonomik kalkınmanın temel bir unsuru olarak değerlendirmesinin rol oynadığı belirtilmektedir. Sosyal sermaye, böylece Dünya Bankası'nın geliştirdiği kalkınma programlarında yararlanılan bir araç haline gelmiştir. Yoksulluğun azaltılması için aile üyeleri, komşular, yakın arkadaşlar arasındaki etnik bağlar ve topluluklar temelindeki geleneksel ilişkilerin geliştirilmesi gerekli görülmekte ve bu sosyal ilişkilerden hareketle oluşan sosyal sermayenin yoksulluğu azaltacağı varsayılmaktadır. Dünya Bankası'nın sosyal sermayenin geliştirilmesi aşamasında öngördüğü dış destek, sivil kuruluşlar aracılığıyla sivil toplum organlarının işleyeceği bağlamı ve iklimi biçimlendirmekten ibarettir (Eşki Uğuz, 2010).

Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele stratejisi, 2000/2001 Dünya Kalkınma Raporu'nda üç kısımda ele alınmaktadır. Bunlar; yoksullar için fırsatların artırılması, yoksulların güçlendirilmesinin olanaklı kılınması ve yoksulların güvenliğinin artırılması başlıkları altında toplanmaktadır. Bu stratejilerden ikinci ayağı oluşturan, yoksulların güçlendirilmesinin olanaklı kılınması ile Dünya Bankası ve sivil toplum örgütleri arasında bir işbirliği geliştirilmesi öngörülmektedir. Bu öngörü, aynı zamanda yoksulların yerel ve ulusal karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanmasını kapsamakta ve bu süreçte sivil toplum örgütlerine bir rol biçmektedir. Bu süreçte ifade edilen güçlendirme kavramı ile "yapabilir kılma" ve "kapasite inşası" gibi yan kavramlar kapsamakta ve yoksulların "üretici bir etkinlik" (ticaret, üretim ya da hizmet gibi) içinde bulunmalarının desteklenmesi tasarlanmaktadır. Dünya Bankası bu şekilde, yoksulları sürdürülebilir kalkınmanın temel bir unsuru olarak, kalkınma yardımlarının alıcısı olmaktan çıkarak, katılımcı olarak kalkınma projelerine dâhil etmektedir. Yoksulların değişen rolü, kalkınma paradigmasındaki köklü bir değişime de işaret etmektedir (Zabcı, 2009).

Özellikle bazı topluluklarda yoksulların, ekonomik fırsatlar hakkında bilgi edinebilmesini sağlayabilecek önemli bilgileri alabileceği sosyal ağlardan dışlanması, onların yaşamdan beklentilerinde olumlu gelişmelere yol açabilecek imkânlardan mahrum kalmalarına ve yoksulluk durumlarının sürmesine yol açmaktadır. Ayrıca yoksulların ekonomik ve politik etkiye sahip bireylerle bağlantılara sahip olmaması da, onların kaynak kullanımına ilişkin pazarlık güçlerinin zayıflamasına neden olmaktadır (Tisdell, 2009).

Sosyal sermaye kavramının pek çok disiplin tarafından ele alınması, aynı zamanda sosyal sermayenin sosyal, ekonomik ve siyasal gibi çok çeşitli alanlarda bir etki alanına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Grootaert ve Bastelaer'in gerçekleştirdiği çalışma (2002), sosyal sermayenin hem

kentsel hem de kırsal alandaki hizmetlerin yerine getirilmesini etkilediğini, kamu yararının yönetimini geliştirdiğini, eğitimin geliştirilmesinde yardımcı olduğunu, çatışmaları önleyebildiğini ve hatta devletin eksikliklerinin telafi edilmesinde rol oynadığını göstermektedir (Öğüt & Erbil, 2009). Sosyal sermaye aynı zamanda, bireylerin topluma, toplumun değerlerine ve hukuk sistemine uyumlarının artmasını sağlayarak, suç oranlarını azaltıcı, radikal hareketleri törpüleyici sonuçlara yol açarak, yüksek toplumsal maliyetlerin ortaya çıkmasını engellemektedir (Çalışkan & Meçik, 2010).

E. Parts'ın yoksulluk probleminin gelir dağılımı ve sosyal bütünlükle ilişkisine dikkat çeken çalışmasında, yoksullar için piyasaya erişimin sağlanmasının, uzun dönemli ekonomik gelişme açısından önemine vurgu yapılmakta ve sosyal sermayenin bu bireylerin sisteme eklenmesinde ve kaynak dağılımının etkinliğinin sağlanmasında rol oynayabileceği belirtilmektedir (2004'den aktaran Öğüt & Erbil, 2009). Güvenin, sosyal sermayeyi temsil eden bir unsur olarak ele alınması halinde, güvenin yaygınlaşmasının, ekonominin sağlıklı işleyişine ve gelişmesine katkı sağladığı ve iktisadi politikaların başarısını da etkileyerek, piyasa ekonomilerinde karşılıklı ilişkilerin yürümesini kolaylaştırdığı belirtilmektedir (Oğuz, 2006).

SONUÇ

Sosyal sermaye, bireyler arasındaki ilişkilerden kaynaklanan bir değer olarak ifade edilebilmektedir. Bunda kavramın sahip olduğu özelliklerin sermaye tanımı ile uyumluluk göstermesi de rol oynamaktadır. Bir toplumun sosyal sermayesinin, toplumun her bir üyesine bağlı olarak artacağı görüşü, devletin dışında sivil toplumun kendisi tarafından organize edilen yatay bağların, sosyal sermaye aracılığıyla sorunları çözme eğilimine yol açtığı ve bireylerin buradan elde edeceği faydaları toplulaştırdığı sonucuna varılmasını mümkün kılmıştır. Sosyal sermayenin geniş bir kapsama sahip olmasından hareketle, farklı unsurlarla ifade edilebilmesi olanağı bulunmakla birlikte güven, normlar ve iletişim ağlarının sosyal sermayenin temel unsurları olarak kabul edildiği belirtilebilir. Bu unsurlar arasında, ekonomik boyutuyla da öne çıkan güven unsuru, işlem maliyetlerinin azalması ve ortaklaşa hareketin sağlanmasını mümkün kılmasının yanında, ekonomideki işlemlerin varolması için gerekli ortam şartlarının oluşması imkânını yaratmaktadır. Güven unsurunun, pek çok çalışmada sosyal sermayeyi temsil etmek üzere kullanılması nedeniyle, toplumun güven düzeyinin yükseltilmesi yoluyla toplumun karşı karşıya olduğu temel ekonomik ve sosyal problemlerden biri olan yoksulluk problemi ile mücadele edilebileceği düşünülmektedir. Bu mücadelede, temel olarak, toplumsal refahın arttırılması ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi aracılığıyla ekonomiye dinamizm kazandırılması sürecine dayandırılmaktadır.

Toplumun genel güven düzeyi ile ekonomik koşulları arasındaki ilişkinin bazı dünya ülkelerindeki güven düzeyleri ve kişi başına düşen gelir düzeylerine dayalı olarak incelenmesi halinde, özellikle güven düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde, kişi başına düşen gelir düzeylerinin de görece olarak yüksekliği göze çarpmaktadır. Buna göre, en yüksek güven düzeyine sahip ülkeler; Norveç, İsveç, Finlandiya, İsviçre gibi gelişmiş ülkeler olurken, son sıralarda İran, Brezilya, Peru, Türkiye ve Ruanda bulunmaktadır. Son sıralarda yer alan ülkelerin güven düzeylerinin diğer ülkelere nazaran düşük seviyelerde olduğu görülürken, bu ülkelerin kişi başına düşen gelir düzeyleri de güven düzeylerine eşlik etmektedir. Ancak burada Türkiye'nin kişi başına düşen gelir düzeyinin diğer ülkelerin olduğu gibi doğrusal bir yapı arz etmeyerek, biraz daha farklı bir duruma sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bu farklı durumu, hem sosyal sermayenin temsiliinde yararlanılan güven düzeyine yönelik hem de güven ve ekonomik koşullar arasındaki ilişkilere yönelik bir sorgulama yöneltilmesine yol açmaktadır. Ancak literatürdeki çalışmaların, sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma hakkında ulaştığı güçlü sonuçların, belirtilen ilişkilerden yoksullukla mücadele sürecinde yararlanılabileceği yönündeki yaklaşımı güçlendirdiği görülmektedir. Bu doğrultuda, gözlenen durumun, ülkelerin ekonomik ve sosyal koşullarının dışındaki diğer özelliklerinden kaynaklandığı yorumunun yapılmasına olanak sunduğu söylenebilmektedir.

Küresel ekonomik gelişmenin sağlanmasında Dünya Bankası uzmanlarının üzerinde durduğu yaklaşımın da, bir ülkenin kalkınmasının sadece ekonomik değişkenlere bağlanmasının yeterli olmayacağına işaret ettiği hatırlandığında, toplumda güven ve işbirliği oluşturulmasının, ülkenin ekonomik kalkınmasına en az ekonomik değerler kadar katkı sağlayabileceği ve işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma gibi ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde önemli bir potansiyeli oluşturduğu belirtilmelidir. Bu nedenle, Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele stratejisi; yoksulların güçlendirilmesi ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla yerel ve ulusal karar alma mekanizmalarına katılımlarının sağlanmasını amaçlamakta ve yoksulları "üretici bir etkinlik" içerisine dâhil etme ekserinde bir yaklaşım geliştirmektedir. Bu bağlamda, otoritelerin ve politika yapıcılarının, yoksullukla mücadele stratejilerini belirleme aşamasında, sosyal sermaye yaklaşımına yer vermesinin, toplum kaynaklı bir değeri, ekonomik işleyişe kazandıracığı ve böylece ekonomik etkinliğin artırılabilceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altan, Ö. Z., 2004. *Sosyal Politika Dersleri*. 1. baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Bakırtaş, İ., 2007. *Ekonomik Analizleri ve Ekonomiye Yansımalarıyla Politik Aktörler*. 2. baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Buğra, A., 2007. Yoksulluk ve sosyal haklar. İçinde: G. Atılğan & B. Y. Çakar, ed. 2007. *Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Ankara: TES-İş Sendikası.
- Çalışkan, Ş. & Meçik, O., 2010. Sosyal Sermayenin Oluşumunda ve Radikalleşmenin Önlenmesinde Eğitimin Rolü. içinde: M. Sever, H. Cinoğlu & O. Başbüyük, ed. 2010. *Terörün Sosyal Psikolojisi*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları, ss.41-63.
- Dağdemir, Ö., 1998. Ekonomik Kalkınma Sürecinde Gelir Eşitsizliği Sorunu ve Makroekonomik Göstergeler. *Ekonomik Yaklaşım*, 9 (30), ss.41-58.
- Dansuk, E., 1997. *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-ekonomik Yapılarla İlişkisi*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dincer, O. & Uslaner, E., 2007. Trust and growth. [internet]. Bu adreste bulunabilir: <http://www.feem.it/userfiles/attach/Publication/NDL2007/NDL2007-073.pdf> [Erişim Tarihi 18 Ağustos 2010].
- Eşki Uğuz, H., 2010. *Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım: Sosyal Sermaye*. 1. baskı. Ankara: Orion Kitabevi.
- Field, J., 2003. *Sosyal Sermaye*. 2. baskı. B. Bilgen & B. Şen tarafından çevrilmiştir, 2008. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- International Monetary Fund. World Economic Outlook Database. [internet]. Bu adreste bulunabilir: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/01/weodata/weorept.aspx> [Erişim Tarihi 15 Ağustos 2010].
- Kara, F. Z., 2010. Ekonomide Güven Etkisi ve Sosyal Girişimcilik. İçinde: S. Besler, ed. 2010. *Sosyal Girişimcilik*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, ss.119-136.
- Karadoğan Doruk, E., 2009. *Sosyal Sermaye: İletişimde Strateji ve Kalite Yönetimi / İnsanın Toplumsal Kuruluşu ve Güven*. 1. baskı. İstanbul: Derin Yayınları.
- Knack, S. & Keefer, P., 1997. Does Social Capital Have an Economic Payoff? a Cross-country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics*, 112 (4), ss.1251-1288.
- Lorenz, E., 1999. Trust, Contract and Economic Cooperation. *Cambridge Journal of Economics*, 23 (3), ss.301-315.
- Meçik, O., 2010. *Sosyal Sermaye ve Beşeri Sermayenin Bireysel Ekonomik Getirisi: Eskişehir İli Örneği*. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oğuz, H., 2006. Makroekonomik Politikaların Performansında Sosyal Sermayenin ve Kurumların Rolü. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 12, ss.79-107.
- Öğüt, A. & Erbil, C., 2009. *Sosyal Sermaye Yönetimi: Strateji, Enformasyon, Güven*. 2. baskı. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özdemir, A. A., 2007. *Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi: Akademisyenler Üzerine Yapılan Bir Alan Araştırması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, A. A., 2009. Örgütlerde Sosyal Sermaye ve Sosyal Sermaye Yönetimi. İçinde: S. Besler, ed. 2009. *Yönetim Yaklaşımlarıyla Kurumsal Sürdürülebilirlik*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, ss.91-125.
- Roth, F., 2007. *Trust and Economic Growth: Conflicting Results Between Cross-sectional and Panel Analysis*, [bildiri] June 2007 ed. Göttingen: University of Göttingen.
- Sen, A., 1999. *Development as Freedom*. 1. baskı. New York: Oxford University Press.
- Stolle, D., 1998. Bowling Together, Bowling Alone: The Development of Generalized Trust in Voluntary Associations. *Political Psychology*, 19 (3), ss.497-525.
- Şenkal, A., 2005. Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye: Sosyal Politikaya Dayalı Alternatif Kalkınma Modeli Arayışları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55 (1), ss.791-810.
- Tisdell, C., 2009. Poverty, Policy Reforms For Resource-use and Economic Efficiency: Neglected Issues. *The Singapore Economic Review*, 54 (2), ss.155-166.
- World Values Survey. WVS 2005-2008. [internet]. Bu adreste bulunabilir: <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAnalyzeQuestion.jsp> [Erişim Tarihi 15 Ağustos 2010].
- Zabcı, F., 2009. *Dünya Bankası: Yanılsamalar ve Gerçekler*. 1. baskı. İstanbul: Yordam Kitap.

BİREYİN TOPLUMSAL KATILIMINI ENGELLEYEN BİR OLGU OLARAK DEMOKRASİNİN ÖNÜNDEKİ ENGEL: YOKSULLUK

Doç. Dr. Ramazan YELKEN,

Selçuk Üniv, Edebiyat Fak, Sosyoloji Böl,
ryelken@hotmail.com

Özet

Bildirimizde yoksulluk olgusu ile siyasallığın çağımızdaki en büyük söylemi olan demokrasi arasındaki ilişkiler sorgulanacaktır. Bu anlamda demokrasi ile yoksulluk arasındaki çok boyutlu olduğunu varsaydığım ilişki yine demokrasinin çağımızdaki en önemli kavramı olan “katılım” temelinde sorgulanacaktır. Çünkü yoksulluk aynı zamanda ekonomik olarak başlayan giderek sosyal, kültürel, psikolojik, hukuki ve siyasal bir “dışlanmışlık” halini alan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk demokrasinin önündeki en önemli engellerden biri olarak algılanmaktadır. Fakat aynı zamanda demokrasi yoksulluğun çözüme kavuşturulmasında önemli bir araç olarak da görülmektedir. Bildirimizde her iki cepheden bakılmaya çalışılacak, demokrasi yoksulluk ilişkisi hem sorunu tesbit hemde çözüm odaklı olarak tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk ve demokrasi, katılım, katılımcı demokrasi, dışlanmışlık.

Abstract

In this presentation, the relation between poverty and democracy, the most popular political form in our area, is examined. In this sense, the relation between democracy and poverty is supposed to be multidimensional and the relation is going to be mainly based on ‘participation’ that is one of the leading concept in democratic theory. Though poverty stems from economic realm, it becomes socially, psychologically, legally and politically anomie or exclusion in due course. In this sense, poverty is one of the challengers against democracy but, ironically, democracy is also considered as an instrument of solving the problem of poverty. In this presentation, both of the aspects will take place and the relation between democracy and poverty will be discussed both with respect to the problem and the solution.

Key-words: Poverty and democracy, participation, participatory democracy, exclusion

GİRİŞ

Yoksulluk çok çeşitli biçimleriyle insanlık tarihinin her döneminde yaşanmıştır. Fakat evrensel bir farkındalık olarak günümüz dünyasındaki biçim ve algılamasının daha önceki dönemlerden farklı olduğunu söyleyebiliriz. Bu farkındalığın en önemli noktası “yoksulluğun çözülebilir ve çözülmesi gereken bir yönetim sorunu” olarak ele alınmasıdır. En azından bu farklılık iktidarın kaynağı nedir sorusuna verilen algıdaki değişimle bağlantılıdır. İktidarın kaynağının geleneksel soy ya da kutsala bağlı olduğu önceki dönemin yaygın imparatorlukları ve diğer yönetimlerinde yoksulluk bir yönetim sorunu olarak algılanmaz, bir kader olarak kabul edilirdi. Kuşkusuz bunun istisnası olan ve yoksulluğu çözülmesi gereken bir yönetim sorunu olarak algılayan hükümdarlar, sultanlar olmuştur. Bu konudaki bir karşılaştırma için her şeyden önce sağlam verilere ihtiyaç vardır ve bu ayrı bir araştırmanın konusudur. Böyle bir araştırma gündelik hayatta yoksulluğun yaşanma biçimlerini kapsayacağı gibi daha genel olarak bir yönetim ve iktidar sorunu olarak ta ele alınabilir. Bu çalışmada tarihsel bir karşılaştırmaya yer vermeyeceğiz fakat yoksulluğu bir yönetim ve iktidar sorunu olarak ele almaya çalışacağız. Yoksulluk konusundaki algı değişimi, aydınlanma ve Fransız Devrimi ile başlayan iktidarın kaynağı konusundaki bilinç değişiminden sonra gerçekleşen bir durumdur. İnsanoğlunun iktidarın kaynağını “halk” olarak tanımladığı toplumsal bir temele dayandırmasıyla birlikte halka ait olan bütün toplumsal sorunlarda yönetimin sorunu olarak algılanmaya ve kabul edilmeye başlanmıştır.

Bugün yeryüzünde iktidarı halka dayalı olarak tanımlamayan ya da tanımlamayan birçok farklı yönetim biçimleri vardır. Bunlardan en yaygın olanı kuşkusuz kendi içinde de oldukça çeşitlilikler içeren demokrasilerdir. Demokrasi bir yönetim biçimi olarak algılanmaktan daha çok bir değerler sistemi olarak algılanır. Burada demokrasi ile ilgili teorik bir tanımlama ve tartışma yapılmayacak, bu konuda yaygın bir bilginin olduğu varsayılacaktır. Günümüz demokrasilerinin en belirgin özeliği değerler kümesi olarak insan hakları temeline oturuyor olmasıdır. Bu temeller insanlığın tarihindeki tüm kazanımların sonucu olmakla birlikte özellikle liberal değerlere daha çok referans göstermektedir. Demokrasi tüm bu iddia ve nedenlere dayalı olarak ta günümüzde üzerinde en çok tartışma yürütülen olgudur. Demokrasiyi en çok tartışmalı kılan özellik, onun insanlığın tüm tarihi boyunca mücadelesini verdiği insan hak ve özgürlüklerine ait tüm taleplerine sahip çıkmaktan kaynaklanmaktadır. Elbette bütün bu hakların en başında insanca yaşama hakkı gelmektedir. Demokrasiyi bu noktada tüm teorik tanımların ötesinde insana insanca yaşama hakkı vadeden yönetim biçimi olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Günümüzde insanca yaşamın önündeki en büyük engellerin başında da yoksulluk sorunu gelmektedir. İşte bu noktadan itibaren demokrasi ve yoksulluk sorunu temel bir tartışma zeminine kavuşmaktadır.

DEMOKRASİ NE İŞE YARAR?

Demokrasinin en yaygın olduğu bir dönemde demokrasi en bunalımlı günlerini yaşamaktadır. Bugün yeryüzünde demokratik olmayan yönetim biçimleri azınlığı temsil etmektedir. Çoğu ülke bir tür demokratik rejimi benimsemiştir. İkinci dünya savaşı sonrası refah devletlerinin kısa süren başarı ve rahatlaması sonrasında 80’lerle başlayan demokrasinin krizi söz konusudur. Bu kriz kendisini demokrasinin kaleleri sayılan ABD ve İngiltere’de bile demokratik devlet idealinden uzaklaşmak şeklinde göstermektedir. Dünyanın demokrasi kalelerinin yoksul dünyadan gelen terör tehdidini bahane ederek demokratik ideallerden vazgeçip şiddet ve işgal yöntemini benimsemiş olması bütün bilinçlerde demokrasiye inanç konusunda kırılmalar yaratmıştır. Bu durum demokrasiden umut bekleyen insanların siyasi sistemlere karşı güvenini azalmakta ve demokrasi zayıflayarak totaliter sistemlerin önü açılmaktadır. Demokrasileri zayıflatan en temel eksiklikler, başta dünya geneline yayılan yoksulluk ve onun tetiklediği eğitimde fırsat eşitsizliği, gelir adaletsizliği ve beraberinde gelen yaşama özgürlüğünü engelleyen terör sorunudur. Bunlar artık her şeyin çözümü olarak insanlığın önüne sunulan demokrasinin sorunlarıdır. Yani demokrasiye karşı yönelen tehdidin geldiği nokta aynı zamanda demokrasinin çözmesi gereken bir sorundur. Demokrasi nicelik olarak dünyaya yayılmış, güçlü ve oturmuş görünmektedir. Fakat bu yanıltıcıdır ve demokrasi nicel olarak güçlüdür fakat nitelik yani performans olarak zayıftır ve güvencede değildir. Bunun için Birleşmiş Milletler Eylül 2000 deki zirvesinde Binyıl Kalkınma Hedeflerinin başına “aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırma” hedefini koymuştur (BM Binyıl Kalkınma Hedefleri).

Bu noktada demokrasi ile ilgili pratik bir soruya gelmiş bulunuyoruz; “demokrasi ne işe yarar? Bu soruya bizi çeşitli demokrasi tanımlarına götüren farklı cevaplar verilebilir. Bu cevaplar aynı zamanda demokrasi nedir sorusunun da cevabı niteliğindedir. Sözelimi demokrasiyi iktidarın kaynağı konusunda bir çıkış olarak algılayan bakış açısı “demokrasi halkın kendi kararlarını kendi katılımları yoluyla almasıdır” diyebilir. Pratikte bu ya Atina’daki **doğrudan demokrasiye** ya da günümüzdeki serbest oya, bazende referandumlara dayalı seçim sistemlerinin **temsili demokrasi**lerine tekabül etmektedir. Bu anlayışta demokrasi teknik bir karar alma süreciyle yani demokratik karar alma süreçleriyle tanımlanmaktadır. Başka bir bakış açısına bağlı olarak da demokrasi insan hakları ve özgürlükler içindir. Bu anlayışta demokrasi teknik bir süreçten çok bir değerler sistemi olarak algılanmaktadır. Bu tartışmayı geniş bir şekilde yaptığı eserinde Sartori (1996: 11) demokrasi konusunda üç tür algıdan söz etmektedir. Birincisi **siyasal demokrasidir** ve kendisini siyasal ve hukuksal eşitlikle sınırlıyor. İkincisi **sosyal demokrasi** ise daha çok toplumsal statü eşitliği üzerinde durmaktadır. Üçüncü ise **iktisadi yani ekonomik demokrasinin** amacı ise gelir eşitliğini sağlamaktır. Bu üç demokrasi yaklaşımının amaçları siyasal ve hukuksal eşitlik, toplumsal statü eşitliği ve gelir eşitliğini sağlamaktır. Bu üç amaçta aslında birbirinden kopuk ve birbirine öncelememez ve birbirine indirgenemez amaçlardır. Aslında her üçü de insanlığın ve demokrasinin ortak idealleridir.

Demokrasi neye yarar? Sorusunu bu konuyu problem edindiği kitabının başlığı yapan Ringen bu üç ideali birleştirmekte ve konuya daha pratik bir açıdan yaklaşmaktadır. Ringen’e (2008: 21) göre demokrasi teoride çok anlama gelebilir fakat gerçek dünyada aralarında birçok farklılıklar olmasına rağmen bir yönetim biçimidir. Bu yönetim biçimini diğerlerinden ayıran kriter de demokratiklik ölçütüdür. Yani demokrasi diğerlerinden farklı bir şekilde yönetim sürecinde demokratik kriterlere göre hareket eder. Demokratik yönetim süreçlerinin işletilmesindeki nihai amaç nedir? Yani yönetimleri iyi kılan şey nedir? Bu sorunun cevabı “esenlik” yani iyi yaşam sürme isteğidir (Ringen, 2008: 22). İnsanlar pratikte yönetimlerden esenlik isterler. Esenlik yani iyi yaşam sürme isteği ve hakkı kişinin neyin kendisi için iyi olduğuna dair seçme özgürlüğü ile ilgilidir. Yani demokrasinin nihai ve ahlaki amacı kişinin kendisi için iyi bir yaşam biçimini seçme ve sürdürebilmesine, kendi potansiyelini geliştirebilmesine olanak veren koşulların yaratılmasıyla ilgilidir. Tüm bunların bağlı olduğu ahlaki demokrasi ilkesi ise özgürlüktür. Demokrasi sonuçta özgürlük içindir. Fakat Ringen burada özgürlükle (sorumluluk), serbestlik (sorumsuz özgürlük) sınırını ayırmaktadır.

Özgürlük liberal vizyonun temel çıkış noktasıdır. Fakat bu çıkış noktasının bugün sadece sermayenin önünü açan bir özgürlüğe dönüşme eğilimini gittikçe güçlendirmesi yoksulluk göstergelerinden açıkça anlaşılmaktadır. Eleştiri şu noktada düğümlenmektedir. Demokrasinin özgürlük temelindeki liberal vizyonu demokrasiyi kapitalist sermayenin bürosu durumuna indirgeyerek onu sınırsız kar hırsının oyuncağı haline getirmiştir. Özgürlüğün yanlış işletilmesi dünyayı kitlesel yoksulluğun, özgürlük adına açgözlülüğün bencilliğin, çevre yıkımının ve kültürel husumetlere dayanan ırkçılığın kıyasına getirmiştir. Tüm bunların temelinde paylaşımdaki korkunç adaletsizlik yatmaktadır. Yoksulluk göstergeleri demokrasinin yeniden sorgulanmasına ve farklı çıkış yolları aranmasına yol açmıştır. Bu arayışlar da yine demokrasinin kendi içinde ve yeni demokrasi önerileri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda zengin bir literatür oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu demokrasi arayışlarının temel çıkış noktasında yoksulluk ve onun etrafında oluşan dışlanma ve insan hakları ihlalleri, çevre sorunları başta gelmektedir. Bu konuya tekrar dönecektir.

İYİ DEMOKRASİNİN ÖLÇÜLERİ NEDİR?

Ringin iyi demokrasinin ne olduğuna cevap vermeden önce yeni ve köktenci arayışlardan çok demokrasilerin kendi içlerindeki işleyiş ve yönetim süreçleriyle ilgili pratik sorunlara dikkat çekmekte, sorunun burada olduğuna vurgu yaparak geniş reformlar önermektedir. Kendi projesinin **ekonomik demokrasi** kavramına yeni bir soluk getirmek olduğunu ifade etmektedir (Ringin, 2008: 19).

İyi yönetim ya da iyi demokrasinin ölçüsü sadece siyasal demokratiklik ilkesi olmamalıdır. Siyasal sistemlerin nasıl demokratik işlediğinden çok bugün ne ürettiklerine ve yurttaşlarına ne verdiklerine bakmalıyız. Bu konuda pratik göstergeler oluşturmamız gerekmektedir. Örneğin demokrasilerin ölçüm kriterleri arasında dünyanın en önemli sorunu olan yoksulluk bir gösterge

olarak mevcut mudur? Bu soruya klasik demokrasilerin hâlihazırdaki ölçütleri açısından olumlu cevap vermek mümkün değildir. Bir demokrasinin geleneksel ölçüm kriterleri seçimle iktidarın değişimi, hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı, özgürlüklerin teminatı, eşitlik, katılım, yatay ve dikey hesap verme gibi soyut değerlendirmelerdir. Bunlar kuşkusuz demokrasi ile ilgili önemli vazgeçilmez değerleri içermektedir. Fakat asıl önemli olan performans ne durumdadır. Demokrasiye şükran duymamızı gerektiren şey siyaset mekanizmasını ne kadar iyi yani demokratik işlettiği değil –bu zaten bir demokraside zorunlu olarak beklenen ve olması gerektirir- yurttaşları için yaptığı işlerdir. Prosedür ve kurumların iyi işlemesi, karar mekanizmasının biçimi ancak demokrasinin niteliği ile ilgili **doğrudan demokrasi, danışmacı demokrasi, müzakereci demokrasi, katılımcı demokrasi** gibi demokrasinin renklerini oluşturur. Oysa bizim sonuca ilişkin yani pratikte ne ortaya çıktığına dair göstergelere ihtiyacımız vardır. Ringen bu konuda bu faktörleri de içeren somut göstergeler oluşturmaktadır. Yoksulluk bu göstergelerden ve ölçüm birimlerinden en önemlisidir. Bu konuda BM kalkınma programınca hazırlanan İnsani Gelişim Endeksini kullanmaktadır (HDR). Böylece her ülkenin ekonomik potansiyeli ve dolayısıyla gelir eşitsizliği ve yoksulluk düzeyleri karşılaştırmalı olarak ölçülebilir olmaktadır. Bu ölçüm yine de demokratik kriterlerle birlikte çalıştırılmaktadır. Burada iki şey ölçülmektedir birincisi rejimin kendisi yani demokrasi, ikincisi ondan etkilenen kişi yani yurttaş. Dolayısıyla ikisi rejim ve ikisi yurttaşın durumuna dair **güç, kapasite, güvence ve itimat** adlı dört ölçüm kriteri vardır. Ringen (2008: 72) bu kriterleri somut veriler aracılığı ile ifade edebileceğimiz ikişer göstergeye dönüştürmektedir. Yani bu dört kriter ikişerli olarak sekiz göstergeyle tabloda ifade edilmektedir. Bu göstergelerde verilere göre 0 ya da 1 puan verilmektedir Bunlar şöyledir:

Rejimi yani demokrasiyi ölçmek için iki temel kriter vardır: **Güç ve Kapasite**

1- Demokratik kurumların **gücünü** ölçmek için iki gösterge vardır: **Sağlamlık ve Basın**

a) Genel oy hakkının yerleştiği tarihe göre **sağlamlık**: 1940’tan önce ise 1 sonra ise 0

b) Özgür bir **basının gücü**: Bu konuda Freedom House’un verileri kullanılmaktadır.

2- Karar alma sürecinin **kapasitesini** ölçmek için iki gösterge vardır: **Yönetim İşlerliği ve Ekonomide yolsuzluk**

a) **Yönetimin işlerliği**: Yönetimin kararlar alma ve uygulama gücü, Dünya Bankası verileri kullanılmaktadır.

b) **Ekonomik gücün** siyasal amaçla kullanılması: Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün (TI) yolsuzluk algılama ve Dünya Bankası rüşvet endekslerindeki ülke puanları kullanılmıştır.

Yurttaşların yaşam durumunu ölçmek içinde iki kriter vardır: **Güvence ve İtimat**

3- Yurttaşların özgürlük kaynaklarının **güvencesi**: **Gelir yoksulluğu ve sağlık hizmetleri**

a) **Gelir yoksulluğu oranı**: Zengin ülkeler için UNICEF Çocuk yoksulluğu tablosu ve daha zengin ülkeler için BM İnsani Gelişim Endeksi kullanılmıştır.

b) **Sağlık Hizmeti Güvencesi**: Sağlık harcamalarının kamu harcamaları içindeki yeri. BM İnsani Gelişim Endeksi sağlık verileri kullanılmıştır

4- Demokrasiye ve özgürlüğe **itimat**: Yurttaşların **yönetime ve kendi özgürlüklerine güveni**

a) **Yönetime güven**: Dünya Değerler Araştırması ve Avrupa Değerler Araştırmasının “parlamento” ve kamu hizmetlerine güven” verileri kullanılmıştır.

b) **Yaşamdaki özgürlük ve güven**: Dünya Değerler Araştırması ve Avrupa Değerler Araştırmasının “yaşamdaki tercih özgürlüğü” ve “insanlara itimat” verileri kullanılmıştır.

Ringen bu dört kriter altında geliştirdiği sekiz gösterge ekseninde mevcut dünyanın 25 seçkin demokrasisinin durumunu veriler doğrultusunda puanlayarak bir tabloda göstermiştir. Tabloda ülkelerin sekiz göstergedeki ortalama iyi durumlarına 1, ortalama altı kötü durumlarına 0 puan verilmiştir. Yani 21. yy’a girerken seçilmiş demokrasilerin niteliği 8 ile 0 puan arasında ölçülmüştür. Buna göre sadece İsveç ve Norveç tüm göstergelerden tam puan alırken İtalya, Meksika, Hindistan ve Güney Afrika 0 puan almışlardır. Buna karşılık dünyanın süper gücü ABD basın ve yönetim işlerliğinden aldığı 2 puanla demokrasisini temsil etmektedir. Demokrasinin iki farklı kurucu ülkesi sayılan Fransa ve İngiltere ise 3 er puan alabilmişlerdir. Bu tabloda demokrasiler yine demokrasilerle karşılaştırılmıştır. Bu tabloda konumuz açısından önemli olan yoksulluk göstergesinde iyi puan alan ülkeler İngiltere, Fransa, Hollanda, İsveç, İzlanda ve Norveç olmak üzere yalnızca 6 ülke-

dir. Yani dünyanın 25 demokrasisinin 19'unda da yoksulluk göstergesi iyi durumda değildir. Yine diğer göstergelerle karşılaştırıldığında yoksulluk göstergesi özgürlüklere güven göstergesinden sonra en düşük puanı almıştır. Özgürlüklere güven göstergesinin düşük çıkması yine yoksulluk göstergesinin olumsuz bir yansıması olarak kabul edilebilir. Elbette bu durum tablo dışında kalan dünyanın geri kalan ülkelerinde durumun daha da kötü olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye açısından tablo değerlendirildiğinde; sanırım AB ye üye olması hariç nüfus ve ekonomik büyüklük ve demokrasi konusunda yaşadığı tarihsel süreç açısından nispeten benzerlik taşıyan İspanya ile karşılaştırmak ancak mümkün görünmektedir. İspanyanın ise basın özgürlüğü ve yönetimde işlerlik kriterlerinden aldığı iki puanı vardır. Türkiye'nin henüz darbe tartışmalarının gölgesinde yürüyen bir demokrasi arayışı süreci yaşadığı düşünülürse tabloya niçin giremediği anlaşılmaktadır.

YOKSULLUĞA KARŞI YENİ DEMOKRASİ ARAYIŞLARI

Demokrasinin en çok tartışıldığı ve eleştirildiği bir yüzyıla girerken çözüm olarak yine demokrasi önerileri teklif edilmektedir. Bu tekliflerdeki temel mantık demokrasinin bu güne kadar siyasal ve kurumsal bir gelişim sağladığı fakat uygulamadaki pratik başarılarının pek o kadar parlak olmadığı noktasında düğümlenmektedir. Bu bakış açısına göre siyasal demokrasi 20. yy.da diğer tüm yönetim biçimleri karşısında zaferini ilan etmiştir. Fakat gelir dağılımındaki eşitsizlik, yoksulluk gibi ekonomik alandaki başarısızlıklar demokrasi üzerinde yeniden düşünmeyi gerektirmektedir. Bu yüzden siyasal alanda da bu durum demokrasileri tehdit etmekte ve zayıflatmaktadır. Temelinde bu mantık yatan bazı demokrasi tekliflerini şöyle özetleyebiliriz:

Bowles ve Gintis'in **Post-liberal demokrasi** teorilerinin çıkış noktası kapitalizm ve Marksizm eleştirisine dayanmaktadır. Bu geleneklerin kazanımlarını da özümseyen alternatif bir radikal demokrasi teorisi inşasına, "yeniden demokratik ekonomik planlamaya" ulaşmaktadırlar. Yazarlara göre gerek liberal gerekse Marksist geleneklerde yeterli bir demokratik kuram bulunmamaktadır. İkisinde de demokrasi amaç değil araçtır. Liberalizm özgürlük üzerine odaklanırken, Marksizm önceliği sınıfsız topluma vermektedir (Bowles & Gintis, 1996: 56). İktidarın bir avuç sermaye sahibi ve şirketin elinde yoğunlaşmasına yol açan kapitalizm demokrasinin önündeki en büyük engeldir. Kapitalizme karşı solun görevi -marksizmin değil- herkesin kabul edilebilir bir geçim standardına sahip olma hakkını kabul ettirmektir. Yoksulluğun olduğu bir yerde halk egemenliği gelişemez, insanları geçim araçlarından mahrum bırakmak özgürlüklerini ellerinden almak demektir (Bowles & Gintis, 1996: 313).

Barber'in "**güçlü demokrasi**" adını verdiği teorisi ise demokrasinin biricik öznesi olan "yurttaş"ın her bakımdan güçlendirilmesi esasına dayanır. Liberal demokrasinin ufkunun darlığına vurgu yaparak onu "cılız demokrasi" kavramıyla eleştirir. Liberalizmin insanı saldırgan, açgözlü, hedonist ve yalnızdır. Barber'e göre demokrasimizi zenginler kadar yoksullar için, beyazlar kadar renkliler için, inanılır kılmak için ekonomik bir devrim beklemek yada yoksulların yurttaş olabilmesi için mülkiyetin ortadan kalkmasını beklemek hayalciliktir. Yoksulluğun ve onun neden olduğu eşitsizliklerin çaresi yoksulların yurttaşlar olarak güçlendirilmesidir (Barber, 1995: 17).

Hahnel ise "İktisadi Adalet ve Demokrasi" adlı eserinde "**iktisadi demokrasi**" kavramını geliştirmektedir. Yazarın çıkış noktası, bugün gelineen durumda en göze çarpan nokta ülkeler arasındaki servet ve gelir eşitsizliğindeki artıştır. 1980 ve 90'larda eşitsizlik görülmemiş oranlarda arttı ve zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki açık şaşırtıcı biçimde genişledi (Hahnel, 2006: 29). Bu durum demokrasiyi yeniden düşünmemizi gerektirmektedir. Bunca servet ve refahın orta yerinde bunca yoksulluğun sebebi nedir? Yazarın sorduğu bu soru onu öncelikle temelinde "iktisadi özgürlük" olan kapitalizm eleştirisine götürmektedir. Sonra kapitalizmin karşısına çıkan "**reel sosyalizmi**", "**sosyal demokrasiyi**" ve "**liberter sosyalizmi**" de eleştirerek iktisadi adaleti önceleyen sıkı bir reform politikası içeren ve rekabet yerine işbirliğine dayalı katılımcı "iktisadi demokrasi"yi önermektedir.

Yukarıda kısaca çeşitli örneklerini sunduğumuz yeni demokrasi arayışlarının ortak çıkış noktası demokrasileri tehdit eden gelir eşitsizlikleri ve yoksulluk ile bunun etrafında oluşan bir dizi diğer sorunlardır. Liberalizmden Marksizme uzanan yelpazede örneklerini çoğaltabileceğimiz bu tür demokrasi teorilerinin diğer bir ortak noktası da yine çözümü demokrasi içinde öneriyor olmalarıdır.

YOKSULLUĞU DÜŞÜNMEK VE ÇÖZÜM OLARAK KATILIMCI DEMOKRASİ

Yoksulluğun “mutlak” ve “görel” olarak yapılan tanımlarının yanında “yoksunluk” kavramı da konunun kavranabilmesi için önemli bir bakış açısı sunmuştur. Özellikle “UNDP İnsani Yoksulluk” yaklaşımındaki yoksulluk tanımı daha geniş bir ölçüt sağlamıştır (Coşkun&Tireli, 2008: 28). Çünkü yoksulluk aynı zamanda ekonomik olarak başlayan giderek sosyal, kültürel, psikolojik, hukuki ve siyasal bir “dışlanmışlık” halini alan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dışlanmışlık ise siyasal anlamda her yönüyle katılamamak anlamına gelmektedir. Oysa demokrasi artık temsili demokrasi olarak değil “katılımcı demokrasi” olarak tanımlanmaktadır. Yüzyılın başındaki demokrasilere ana rengini veren tarz onların daha çok katılım anlamında yalnızca oy hakkına dayanan “temsili demokrasiler” olmasıydı. Bugün halen yaygın olarak böyle olmasına karşın demokrasi giderek yurttaşların kendi hakları konusunda bilinçlenmeleri sonucu daha çok müdahil ve belirleyici oldukları bir biçime dönüşmektedir. Temsili demokrasilerde yurttaş yalnızca oy hakkı kullanan pasif bir durumdadır. Zaman içinde seçim sistemlerini teknik olarak manipüle eden bir siyaset oligarşisi kaynakları el koyarak yurttaşların önemli bir kısmını her bakımdan dışlanmasına yol açmıştır. Bu dışlanmanın ana sonucu kaynakların adaletsiz dağıtımı ve küçük bir sermaye sınıfının siyaset üzerindeki egemenliği sonucu yoksulluğun artmasıdır. Yoksulluk beraberinde sahip olamamak, ulaşmamak anlamında en temel yaşama hakları olan barınma, sağlık, eğitim gibi hizmetlerden dışlanmayı getirmiştir. Çağımızda yaygınlaşmaya başlayan katılımcı demokrasiler yurttaşların içine düştüğü bu dışlanma durumunu katılım yoluyla yeniden telafi etmeye aday olmaktadır. Katılımcı demokrasiler diğer yandan siyaseti yurttaşların temel hakları üzerinde yeniden kurdukları için bu hem siyasal gücün hem de ekonomik gücün daha adil bir şekilde yeniden dağıtımı anlamına gelmektedir. Bu nedenle yoksulluğun çözümünde katılımcı demokrasiler olumlu bir rol oynayacaktır. Bu noktada artık yoksulluk konusundaki algıda değişmektedir. Yoksulluğun bir yönetim sorunu olduğu konusundaki iyi yaklaşımdan bugün bir adım daha ileri giderek onun çözülebilir bir sorun olduğu noktasına gelmiş bulunmaktayız.

Bu durumda yoksulluk tanımlarının tartışılmasından çok bir adım daha ilerleyerek, yoksulluğun niteliği üzerinde düşünerek şu temel soruya cevap aranması gerekmektedir; Yoksulluğu ortadan kaldırılabiliyor muyuz? Ya da yoksulluğu yok edebilir miyiz? BM Genel Kurulunun 2000 yılında kabul ettiği Binyıl Gelişme hedeflerinin ilk maddesi bu soruya olumlu cevap verdiği için ilk hedef yoksulluğu ortadan kaldırmaktır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk ortadan kaldırılması gereken bir sorundur. Bu mantıkla yaklaşıldığında “eşitsizlik” ortadan kaldırılabilir bir sorun değildir. Eşitsizlik azaltılabilir ya da hafifletilebilir ancak ortadan kaldırılamaz. Eşitsizlik doğuştan gelir ve aramızdaki çeşitlilik, zenginlik ve farklılığı da oluşturur. Bu nedenle onun ortadan kaldırılması çoğu zaman istenmeyen bir durumdur. Buna rağmen insanlık çoğu zaman tam bunu kastetmese de eşitliği bir ideal olarak benimsemiştir.

Yoksulluğun ortadan kaldırılabilirliğine olan inanç iki şeye dayanmaktadır. Birincisi herkese yetecek asgari kaynakların yaratılmasının mümkünlüğü yani “**refah**”. İkincisi bu üretilen refahın herkese yeterli olacak şekilde dağıtılmasının mümkünlüğü yani “**yönetilmesi**” (Ringin, 2008: 165). İnsanoğlu bugün birincisini yani refahı gerçekleştirdi fakat dağıtımı gerçekleştiremedi. Dağıtım ise bir yönetim sorudur. Modern dünyanın yaygın yönetim biçiminin demokrasiler olduğunu ifade etmiştik. Dolayısıyla bu dağıtım sorunu demokrasinin bir sorunudur ve bunun mümkünlüğü ifade edilmektedir.

Ringin’in “ekonomik demokrasi” yaklaşımının çıkış noktasının mevcut gelir eşitsizlikleri ve yoksulluk durumları olduğu yukarıda bahsedilmişti. Yazar yoksulluk ve diğer sorunların çözümü olarak sunduğu “**ekonomik demokrasinin**” yeniden keşfedilmeye muhtaç bir fikir olduğunu vurgulamaktadır. “**Siyasal demokrasi**” 20. yy’da zafere ulaşmıştı. Ekonomik demokrasinin yokluğuyla ulaşılan bu zafer şimdi tökezlemektedir. Önemli olan her ikisini birlikte var edebilmektir. Ringin’e göre bunun için topludaki güç dengelerini yeniden tespit ederek bu ilişkileri çözümlemek gerekmektedir. Modern kapitalist toplumlarda ekonomik güç bakımından üç kesim vardır. En alta ekonomik güçten yoksun yoksullar vardır. Dağılımın orta diliminde gelirleri kendilerine yeten orta sınıf vardır. Üst dilimde ise serveti ellerinde bulunduran zenginler vardır. Bu kaba dağılım toplumdan topluma değişse de benzerdir. Genelde alt sınıf küçüktür, toplumun % 10-15 ini oluşturur. Üst sınıfta küçüktür toplumun %10-15ini oluşturur. Geniş olan orta sınıf ise toplumun % 70-80

ini oluşturur (Ringen, 2008:83). Burada ekonomik güç eşitsiz dağıtılmıştır. Dolayısıyla ekonomik gücün insanlara verdiği kişisel seçme ve tercihiyle ilgili **özgürlük gücü** ve başkalarının tercihlerini etkileme ve belirleme anlamındaki **üstünlük gücü**de bu durumda eşitsiz dağılmıştır. Yoksul alt sınıflar ekonomik gücün verdiği özgürlük ve üstünlük gücünden mahrumdur. Orta sınıf yetecek bir gelire sahip olduğu için özgürlük gücüne sahiptir fakat üstünlük gücüne sahip değildir. Üst sınıf her iki güce de sahiptir. O halde ekonomik demokrasiyi tesis etmek için ekonomik gücün yeniden dağıtımına ihtiyaç vardır. Bunu mümkün kılacak şey demokrasinin diğer ayağı olan siyasal demokrasideki güçler dengesinde yatmaktadır. Siyasal demokrasinin güç dengesi eşit oy hakkında korunmaktadır. Bu bakımdan bireysel olarak eşit gibi görünür. Fakat pratikte sınıfsal olarak eşitsiz şekilde ortaya çıkar. Rakamsal anlamda sonucu belirleme açısından ekonomik gücü elinde bulunduran üst ve ekonomik güçten mahrum alt kesim oy olarak zayıftır. Buna karşılık özgürlük gücü de elinde olan orta sınıf oy olarak siyasal gücü elinde bulundurur. Böylece alt sınıfı kendisine bağımlı kıldığı gibi üst sınıf için tehdit edici bir konum taşır. İşte ekonomik demokrasiyi sağlayacak yöntem buradaki güçler dengesinin demokratik bir biçimde işletilmesine bağlıdır. Yani insanların harekete geçirilmesine bağlıdır. Öncelikle orta sınıfın sade insanların ekonomik demokrasinin gerçekleşmesi için ellerindeki oy gücünü demokratik yöntemlerle kullanma bilincine sahip olmalıdır. Orta sınıfın sahip olduğu ve kilit öneme sahip siyasal gücü hiçbir ekonomik güç ondan alamaz. Bu ancak gelişmemiş demokrasilerde olağanüstü bir **darbe** yöntemi ile mümkün olur. Ya da üst sınıfın ahlaki ilkeleri çiğneme pahasına ekonomik gücünü siyasal gücü kısıtlama ve etkilemede kullanması gerekecektir. Bu da bütün orta sınıfı kapsamı mümkün olmayan bir durumdur. Orta sınıf elinde bulunan siyasal gücü, üst sınıfın sahip olduğu ekonomik gücü gayri ahlaki yöntemlerle kullanıp siyaseti etkilemesini engelleyecek yasaları çıkartarak önleyebilir. Yine orta sınıf toplumun tümüne tehdit oluşturan yoksullukla mücadele konusunda elindeki siyasal gücü demokratik yöntemlerle kullanabilir. Bu yöntemler gelir dengesini ve sınıflar arası ekonomik akışı sağlayacak yasal, ahlaki ve demokratik yöntemlerdir. Siyasal güç oy hakkına dayandığı sürece sabit olarak kalır fakat ekonomik güç gerekli makul siyasal düzenlemeler yapıldığı sürece yeniden dağıtılabilir. Yoksulluk karşıtı güçlü bir ahlaki lobinin olduğu her toplumda bu mümkündür. Orta sınıfın kullanabileceği Kuzey Avrupa demokrasilerinde olumlu sonuçlar vermiş yasal, ahlaki, makul yöntemler şöyle sıralanabilir. Artan oranda vergilendirme, çok çeşitli kamu fonları yaratma, eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerinin kapsam ve kalitesini gittikçe artırma, yoksulları güçlendirme, hayat standardını ayarlama vb.

SONUÇ

Yoksulluk geçmiş dünyanın köleliği gibi yaşadığımız dünyanın en belalı sorunudur. Yoksulluk ve demokrasi arasında birbirine zıt iki yönlü bir ilişki vardır. Birincisi yoksulluk demokrasiyi kemiren, zayıflatan özelliği ile ona yönelmiş diğer tehlikeleri de tetikleyen en büyük tehdittir. İkincisi yoksulluğun panzehiri aynı zamanda demokrasidir. Çünkü yoksulluk daha önceki çağlarda yaygın biçimde bir kader olarak kabul edilirken demokrasi çağında yok edilebilir bir olgu olduğu bilincine ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Barber, Benjamin, (1995), Güçlü Demokrasi, Yeni bir çağ için katılımcı siyaset, Ayrıntı yay, İstanbul.
- BM Binyıl Kalkınma Hedefleri, <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=248>
- Bowles, Samuel & Gintis, Herbert, (1996), Demokrasi ve Kapitalizm, (Çev. Osman Akinhay), Ayrıntı yay, İstanbul.
- Coşkun, Selim & Tireli, İbrahim, (2008), Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye, Nobel yay. Ankara.
- Hahnel, Robin, (2006), İktisadi Adalet ve Demokrasi, Rekabetten İşbirliğine, (Çev. Yavuz Alogan), Ayrıntı yay, İstanbul.
- HDR, Human Development Reports - UN Development Programme, <http://hdr.undp.org/en/>
- Ringin, Stein, (2008), Demokrasi neye yarar? Özgürlük ve ahlaki yönetim üzerine, (Çev. Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi Yay. İstanbul.
- Sartori, Giovanni, (1996), Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Yetkin Yay. Ankara
- Ti, Transparency International, <http://www.transparency.org/>

YOKSULLUĞUN AZALTILMASI İÇİN İNSAN KAPASİTESİNİN GELİŞTİRİLMESİ - PAKİSTAN'DA KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ *

Yrd. Doç. Dr. Muhammad Rasheed KHALID

University of Central Punjab

Yrd. Doç. Dr. Irfan SIDDIQUE

University of Lahore

Özet

Günümüzde küreselleşme ve bilgiye dayalı ekonomiden kaynaklanan zorluklar ve fırsatlar karşısında ve Pakistan'ın genel refahı için araştırmacılar ve yetkililer yoksulluğun azaltılmasında insan kapasitesinin güçlendirilmesinin büyük önemi konusunda fikir birliğine varmışlar ve ülkelerin ekonomik gündemine en büyük öncelikler arasında merkezi bir konu olarak insan kapasitesinin geliştirilmesini dahil etmekte kararlılık göstermişlerdir. İnsan kapasitesinin ve girişimciliğin bilgi toplumu çevresi içinde desteklenmesinde kadın girişimciliği çok önemli bir rol oynamaktadır. İnsan kapasitesinin geliştirilmesi çerçevesinde, eğitim devrimi ve Pakistan'da kadınlara eğitim ve gelişim yoluyla bilgiye dayalı becerilerin kazandırılması mevcut ekonomik buhranın aşılmasına yardımcı olacaktır.

Bu çalışmada neoliberal yeniden yapılanmanın yoksulluk yaratma kavramının özellikle Pakistan'da kadınlar üzerinde daha etkili olduğu ortaya konulmaktadır. Her ne kadar dünyada yoksulların çoğunluğunu kadınların oluşturduğu gerçeği kesin olarak ortaya konulmasa da kadınların dezavantajlı konumu inkar edilemez. Yoksulluk insan hakları ihlali olarak algılanıyorsa, dünyanın bu bölgesinde kadın yoksulların öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ikinci olarak da yoksulluk nedeniyle insan haklarının daha fazla ihlal edildiği fark edilmelidir. Dolayısıyla, yoksulluğu azaltma ve ortadan kaldırmaya yönelik ortaya konulan çeşitli önerilerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınların insan hakları göz önünde bulundurulmalıdır.

Yazarlar sırasıyla: Yrd. Doç. Dr. Muhammad Rasheed Khalid (Mezunlar Müdürü) İdare Fakültesi, Central Punjab Üniversitesi, Lahore, Pakistan. (ideas.ucp@gmail.com) ve Yrd. Doç. Dr. Irfan Siddique, İdari Bilimler Fakültesi, Lahore İşletme Okulu, Lahore Üniversitesi (irfansiddeq@yahoo.com). Araştırma görevlisi Dr. Syed Tahir Hijazi, Pro-Rektör Central Punjab Üniversitesi, Sn. Tahir Mehmood (Öğrenci, IDEAS Topluluğu Başkanı) Sn. Quratulain, Sn. Bushra Zareen, Sn. Zeeshan Hashim.

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

I- GİRİŞ

Yoksulluk günümüzde küresel dünyanın karşı karşıya kaldığı en önemli meselelerden biridir ve Asya bölgesi bundan çok kötü bir biçimde etkilenmektedir. Son yıllarda gösterilen değerli çabalara ve kaydedilen ilerlemelere rağmen, bu bölge dünya yoksullarının üçte ikisini barındırmaya devam etmektedir.

Bu bölgedeki ülkeler gelir ve fırsatları arttırmak, yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve çoğunluğu daha müreffeh ülkelerde sağlanan temel hizmetlerin sağlanması amacıyla büyümenin, sosyal kalkınmanın ve iyi yönetişimin güçlendirilmesi gibi her alanda bölge yoksulluğu ile mücadelede kararlıdır.

Özellikle Pakistan olmak üzere bölgede yer alan ülkeler tarafından yapılan çalışmaların etkisi Asya'da kaydedilen ilerleme ile ölçülebilir ve Pasifik bölgesi ulusal yoksulluğu azaltma stratejilerinde belirtilen Bin Yıl Kalkınma Hedefleri ve diğer kalkınma hedefleri ile gelişme kaydetmektedir. Bin Yıl Kalkınma Hedeflerine göre, yoksulluk, açlık, hastalık, çevrenin bozulması ve kadınlara karşı ayrımcılık karşısında durmak küresel dünya için benimsenecek bir ilkedir.

Bin Yıl Kalkınma Hedefleri hâlihazırda küresel kalkınma gündeminin bir bölümünü oluşturmakta ve çeşitli zorluklarla karşılaşılacak her ülke bu zorlayıcı hususları aşmaya yönelik stratejiler geliştirmektedir. Asya Kalkınma Bankası (ADB) tarafından yayınlanan çalışmaya göre her hedef için Yoksulluğun Azaltılması için 1990 yılını bir kilometre taşı olarak daha çok 2015 yılı için olmak üzere bir ya da daha fazla hedef belirlenmiştir. Her hedef için kaydedilen ilerlemelerin ölçülebilmesi için göstergeler belirlenmiştir. Kendi hedefleri ve göstergeleri ile her amacın ülke bağlamlarına göre yorumlanması gerekmektedir.

Pakistan'da Hükümet ve sivil toplum cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak ve kadınları güçlendirmek için yoğun çaba sarf etmektedir. 2015'ten geç olmamak kaydıyla eğitimin her seviyesinde cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Göstergeler, ilk, orta ve yüksek öğretimde kız öğrencilerin erkeklere oranının artması, tarım dışı sektörde kadınların maaşlı çalışma payının artması, kadınların kendilerine yönelik cinsiyet ayrımcılığı konularında seslerini daha iyi duyurması ve gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde politika geliştirme çalışmalarına katılmakta eşit şansa sahip olmalarını sağlamak üzere parlamentoda temsil edilmelerinin sağlanmasıdır. Pakistan'da bir kadının haklarının uygulanabilmesi için özgürlüğe ihtiyacı vardır.

Hedefler aşağıdaki gibidir:

1. Aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması,
2. Evrensel ilköğretimin sağlanması,
3. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kadınların güçlendirilmesi,
4. Çocuk ölümlerinin azaltılması,
5. Anne sağlığının iyileştirilmesi,
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele,
7. Çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması,
8. Kalkınma için küresel ortaklığın geliştirilmesi

Bin yıl kalkınma hedeflerinde yoksulluğun azaltılması ve planlamalarına uygun olarak gerekli sonuçların alınması için sosyal ve çevresel sonuçlara özellikle ağırlık verilirken, aynı zamanda ekonomik altyapı, yapıcı özel sektör istihdamı ve iyi yönetişime de yatırım yapılması gerekmektedir.

Pakistan'daki işgücü piyasalarının çeşitli araştırma grupları tarafından yapılan toplumsal cinsiyet analizlerine göre, maaşlı çalışma ve yüksek gelirler ile yoksulluktan kaçınma konusunda kadınlar erkeklere nazaran daha fazla zorluk ile karşılaşmaktadır. Kadınlar üretim ve üretkenlikte cinsler arasında görev dağılımı ile ilgili sosyal norm ve değerler konusunda çeşitli zorluklar ile karşı karşıya kalmaktadır. Ancak kadınlar artık tüm yaş gruplarında iş gücü piyasasına sayı olarak daha fazla katılım göstermektedir. Bu durum evlerinde adaletsiz görev ve sorumluluk dağılımı ile ilgili sorgulamaları da beraberinde getirmektedir.

Bu durum, üretkenlik çağında maaşlı çalışan kadınların çoğunun kendi işinde ya da zaman değerlendirme konusunda esneklik sağlayan endüstri kollarında çalışmayı tercih etme nedenini açıklamaktadır. Kadınlar çalıştığında gelirlerinin çocuklarının yaşam tarzını desteklemeye harcanma nedenini de açıklamaktadır. Bu engeller kadınların emeklerini maaşlı çalışmaya dönüştürme konusunda erkeklerden daha fazla zorlukla karşılaştıkları anlamına gelmektedir. Ayrıca, kendi maaşlı çalışmalarını daha fazla gelire dönüştürme konusunda da daha fazla zorlukla karşılaşmaktadırlar; bu durum kadın ve erkeğin iş piyasasına getirdiği kaynaklarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansımasıdır.

Kaynağa göre ("Büyümenin istihdam yoğunluğu: Eğilimler ve Makroekonomik belirleyici, S. Kapsos, istihdam stratejisi 2005. Geneva ILO), kadınların sanayileşme ve özellikle de gayri safi yurt içi hasılaya katılımı görevi on yıl boyunca hızla artmıştır. Küresel istihdam esnekliğinin 1991-2008 yılları arasında cinsiyetlere göre durumunu gösteren istatistiklere göre, dünya ekonomisinin 1991-95'te %2,9, 1995-99'da %3,6, 1999-03'te %3,5 ve 2008'de %3,9 olan toplam gayri safi yurt içi hasılaya %0,6 oranında bir artış meydana gelmiştir. Bu genel eğilim kadın yoğunluğunun erkeklerle nazaran daha fazla olduğunu ve her geçen gün kademeli olarak arttığını göstermektedir.

Ekonomik büyümenin hızlandırılması gereklidir ancak bu durum yoksulluk düzeylerinin gerçek azalma gerekçesi olamamaktadır. Pakistan'ın ve diğer ülkelerin geçmiş deneyimlerinin de tekrar tekrar gösterdiği üzere makroekonomik istikrar pahasına meydana gelen yüksek büyüme dönemleri sürdürülebilir bir biçimde yoksulluğun azaltılması hususunda istenen sonuçları ortaya koymamıştır. Hükümet halen %3,7 oranında bulunan gayri safi yurt içi hasılaya 2010 için beklenen %4,1 oranına yükseltilmesi konusunda zorluk yaşamaktadır. Genel ekonomik kalkınma için insan kapasitesinin geliştirilmesine önem verilerek enflasyonu %20,8'den %9,0'a indirmek için çaba sarf edilmiştir.

Zorluk her zaman olduğu gibi faydalarını nüfusun büyük bölümüne yaygınlaştırarak büyümeyi daha kapsayıcı hale getirmekte ortaya çıkmaktadır. Eğitim, sağlık, özellikle düşük gelir grubuna mesken edindirme ve geniş sosyal koruma çerçevesi içinde yoksulların yararı için hedeflenen programlar gibi temel hizmetlerin teminine yönelik daha fazla kaynağın ayrılması, önceki iki yıl içinde olduğu gibi yoksulluğun uzun vadeli olarak azaltılmasının önemli itici gücünü oluşturmaktadır.

II- LİTERATÜR TARAMASI

Dünya, ağır hastalıklardan doğal afetlere, olağan kazalardan sarsıcı terör saldırılarına kadar çok çeşitli büyük sorun ile karşı karşıya bulunmaktadır. Farklı mesleklerle mensup kişiler bu konular karşısında farklı düzeylerde farklı çaba sarf etmektedir. Bölgesel komiteler kurulmakta, yerel halk seferber edilmekte ve farklı ülkeler tek bir blok içerisinde yer alarak insanların refahı için çalışmaktadır. Konu ve şekli nasıl olursa olsun, zihinlerde yoksulluk sebepleri ile ilişkilendirilmektedir. Birçok unsura rağmen yoksulluğun insanları etik olmayan, adil olmayan ve dürüst olmayan çeşitli faaliyetlere sürüklediği doğrudur. Bu kötü faaliyetlerin temelinde yoksulluk nedeniyle temel ihtiyaçlarının karşılanmaması yatar. Esasen, 21. yüzyıl BM tarafından yoksulluk sorunlarının aşılmaya çalışıldığı yüzyıl olarak belirlenmiştir.

Yoksulluk yalnızca sermaye ya da varlık yokluğu anlamına gelmemekte, aynı zamanda yeterlik ve özgüven yokluğu ile güç kaybı olarak da anlaşılabilmektedir (Singer, 2006). Farklı yazarlar yoksulluğu farklı endeksler ile sermayeden kapasite yokluğuna kadar değişen boyutlarda tanımlamışlardır (Bevan ve Joireman, 1997; Sullivan, 2002; Chambers ve ark., 1989; Jazairy ve ark., 1992; Mellor ve Desai, 1985). Yoksulluğun parasal yönü en yaygın olan yönü olup kısaca ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Gelir yaklaşımı temelinde Pakistan Ekonomi Anketi (2009-10) "son yirmi yılda gelişmekte olan dünyada aşırı yoksulluğun derinliği ve şiddetini azaltma yönünde önemli başarılar kaydedilmiştir. Mutlak olarak, aşırı gelir yoksulluğu günde 1,25\$'dan az bir miktarla geçinmeye çalışan kişilerin sayısının 1981 yılındaki 1,9 milyar gibi yüksek bir orandan 2005 yılındaki 1,4 milyara gerileyecek şekilde önemli ölçüde düşmesi ile azalmıştır. Buna bağlı olarak, aşırı yoksulluk çeken insanların oranı bu süreçte yarı yarıya inerek %52'den %25,7'ye düşmüştür." Singer (2006) girişimciler ile tüzel kişiler yıkıcı bir biçimde küresel yoksulluğun azaltılmasını stratejik bir

öncelik olarak görmemektedir ancak işletme performansı yoksulluğu olumlu ve olumsuz biçimde etkileyebilmektedir. Yoksulluğu azaltmak için, girişimcilerin hükümetler ve STKlar ile ortaklık biçiminde güçlerini birleştirebilmesi için olumsuz yönlerini sınırlamanın yollarını aramalıdır. Kamu baskısı da ayrıca önemli olup ülke halkına yönelik politikaların geliştirilmesinde bir katalizör olarak değerlendirilebilir. İyi yönetim kamu baskısını hisseden ülkelerde görülebilir (Currie, 1998) ve bunun daha fazla yararını görmeleri de mümkün olur.

Yoksulluk cinsiyet farkından bağımsız olarak herkesi etkilemekte olsa da en çok etkilenenler kadınlardır. Gelişmekte olan ülkelerde ciddi boyutta cinsiyet ayrımcılığı olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Kadınların geçim gücünü iyileştirmeye yönelik çabalar ortaya konulmuştur ancak halen yüzdelere kentsel bölgelerde daha yüksek olup kırsal sektörde kalkınma programları yoksul kadınların maaşlı çalışmaya çekilmesinde bir başarı kazanmış olsa da halen arada büyük bir uçurum bulunmakta ve programlar iş ayrımcılığını azaltmakta yetersiz kalmaktadır (Akter, 2005). Bu durum sadece az gelişmiş ülkelerde ya da gelişmemiş ülkelerde geçerli olmayıp aynı zamanda gelişmiş ülkelerde de ortaya çıkmaktadır. ABD ile ilgili olarak Cawthorne (2008) tarafından paylaşılan veriler net bir tablo ortaya koymaktadır:

- Yoksulluk oranları kadınlarda erkeklerden yüksektir. 2007 yılında yoksul kadınların oranı %13,8, yoksul erkeklerin oranı ise %11,1'dir.
- Tüm ırklar ve etnik gruplarda kadınlar erkeklerden daha yoksuldur. Verilere göre yoksulluk oranı Afrika-Amerikalı kadınlarda %26,5, erkeklerde ise %22,3; İspanyol kökenli kadınlarda %23,6 erkeklerde %19,6; Asyalı kadınlarda %10,7 erkeklerde %9,7 ve beyaz kadınlarda %11,6 erkeklerde %9,4'tür.
- Siyah ve Latin kökenli kadınlar çok yüksek yoksulluk oranlarına sahiptir. Siyah kadınların dörtte birinden fazlası ve Latin kökenli kadınların neredeyse dörtte biri yoksuldur. Siyah ve Latin kökenli kadınlarda yoksulluk içinde yaşama oranları beyaz kadınların en az iki mislidir.

Güney Asya yoksulluğun ev sahibi olup dünya yoksullarının %30'u burada yaşamaktadır. Pakistan da büyük sorunlar ile karşı karşıya bulunmaktadır. Pakistan'ın son 60 yılda ekonomik büyüme oranı bu insanlara refahı götürmekte sürekli olarak etkisiz kalmıştır. Yoksulluk tahmininin yapılabileceği güvenilir veriler bulunmamaktadır ancak UNDP'ye göre (1999) yoksul insanların mutlak sayısının 1960 yılındaki 19 milyondan 1995 yılındaki 42 milyona yükseldiği söylenebilir. Yoksulluk kendini sınıf, toplumsal cinsiyet ve kırsal-kentsel ayrımında göstermektedir. Yoksulluk ölçülerinin hangisi ele alınırsa alınsın, kırsal alanlarda yoksulluğun görülme sıklığı kentsel alanlardan yüksektir. Pakistan'daki yoksulların çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamaktadır. Sosyal Politika ve Kalkınma Merkezi (1998) tarafından yapılan bir değerlendirmede "yoksulluğun kentsel alanlarda görülme sıklığı son yıllarda azalırken kırsal alanlarda tırmadığı" ifade edilmektedir.

Kadınlar kırsal alanlarda en düşük kasta mensup gibi muamele gördüklerinden durumları hasastır. Çoğunlukla vasıfsız işlerde çalışmaktadırlar ve gerek evde gerekse tarım alanlarında iki kat fazla çalışmaktadırlar. Yetersiz beslenmekte, hastalıklara daha yatkın olmakta ve kendi tedavileri için bile daha az hareket edebilmektedirler. Kentsel bölgelerde bile sayısal veriler daha iyi değildir. Politika, spor, iş dünyası ya da eğitim olsun kadın katılımının sayısı daha az olup sorumlulukları ise eşit ya da daha fazladır.

Erkek göçü ve yüksek işsizlik nedeniyle her geçen gün daha fazla kadın işgücü piyasasında gelir getiren olanaklar arayışına girmektedir. Genellikle gerekli eğitim ve becerilerden yoksun oldukları için kayıt dışı sektöre ya da bölünmüş iş gücü piyasasının ikincil sektörüne dahil olmak zorunda kalmaktadırlar. 1990-1991 yılında, kentsel bölgelerde ekonomik olarak aktif kadınların %77'si ekonomik olarak istismar edildikleri kayıt dışı sektörde çalışmaktaydı ve iş kanunlarının korumasından mahrum bulunuyordu. İş yerinin istismar eden çalışma koşulları kadınların ev işlerinin yegane sorumluluğunu üstlendiği zulüm dolu ev koşulları ile daha da yoğunlaşarak kadınları sağlıkları pahasına daha fazla yükün altına sokmaktadır.

Geleneksel çalışma biçimi insanlara hiçbir rahatlık sağlamamaktadır. Kendi işini yapma ya da sürdürülebilir temelde geçim kaynağı sağlama olanağını tanıyan alanlar konusunda çaba gösteril-

melidir. İnsan kaynağı şüphesiz Pakistan'ın yalnızca kendine yeten bir durumda olmakla kalmayıp ihraç etme kapasitesine de sahip olduğu en önemli kaynaklarından biridir. Pakistan'ın büyük bölümünü meydana getiren kadınlar erkekler ile eşit haklara sahip olmalı ve kendilerine sürdürülebilir geçim kaynakları sağlanmalıdır. Teşkilatlar da yalnızca tüketicilerin durumunun iyileştirilmesi için yeni fikirler ortaya koymaya çalışmakla kalmayıp aynı zamanda toplumun yalnızca bir bölümünün değil tamamının iyileştirilmesine çaba göstermektedirler. Sosyal, çevresel ve kurumsal yönetim ve sorumluluklar riskine ilişkin üç katlı alt çizgi (TBL) önem alanlarını ortaya koymaktadır (Brich, 2003). Toplum kalkınmasında yer alan bu ticari teşkilatlar her toplumdaki yarar sağlamaktadır. Loza'ya göre (2004), işlevsel yararlar aşağıdaki gibidir:

Pazarlama-satış desteği, marka tanınırlığını ve namını arttırmak;

İnsan kaynakları – çalışan moralinin, yönetim gelişiminin ve eğitimin iyileştirilmesi ve takım ruhunun geliştirilmesi;

Halkla ilişkiler- ulusal, yerel ve iş dünyası fikir geliştiricileri arasında diyalog ve görüşmeler

Halkla ilişkiler – genel iyi niyet

Toplumun kalkınmasına yönelik teşkilatın güçlü desteği de, faaliyet gösterdikleri toplumlarda sosyal sermaye düzeylerini şekillendiren güçlü toplum teşkilatları yapılanmasında büyük destek sağlayacaktır. Farklı fırsatlara vatandaşların katılımı sağlanacak, sosyal sorunları ve sosyal dezavantajı iyileştiren hayati hizmetler sunulacak ve özellikle hükümet ve iş dünyası olmak üzere tüm paydaşlara bir platform sağlayacaktır (Loza, 2004). Buna göre, toplum teşkilatlarının oluşturulması ya da kapasitesinin güçlendirilmesi güçlü bir sivil toplumun oluşturulması ve sürdürülmesinde bir stratejidir.

Ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak bir topluluk ancak ülke vatandaşlarının ekonomik açıdan kendini idame etme sürdürülebilirliği var oldukça mümkün olabilir.

Toplum gelişimine destek Pakistan gibi gelişmekte olan ülkelerde daha fazla sonuç almıştır çünkü bu kadar büyük bir nüfus üzerinde küçük çabalar belirli bir etki gücüne sahip olmaktadır. İnsan kapasitesinin güçlendirilmesi özellikle kırsal alandaki kadınların geçimlerini sağlaması ve aynı yönde eğitim almalarına imkan tanınması açısından zor durumdakiler için son çaredir. Hiçbir hükümet STK'lar ile sosyal ortaklarının yardımı olmaksızın yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda böyle bir adım atamaz.

III- PAKİSTAN'DAKİ KADINLAR EKONOMİK VE SOSYAL KALKINMAYA KATKIDA BULUNMAK ÜZERE GÜÇLENDİRİLMELİDİR:

Değişen ekonomik senaryoya uyum sağlayabilmek için toplumsal cinsiyete ilişkin hususlar ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Pakistan gibi bir ülkede kadınların hizmet ya da üretim sektörü dahil herhangi bir üretim alanına katılımı çeşitli sebeplerden ötürü düşük kalmakta; kadınların işgücü piyasasına katılımının niceliği ve niteliğinin iyileştirilmesi için çaba gösterilmesine gerek duyulmaktadır. Bunun fark edilmesi gerekmele birlikte sosyo-kültürel faktörlere ve kadınları destekleyecek kurumsal destek eksikliğine bağlı olarak eğitim, sağlık ve beslenme, arazi mülkiyet hakkı, arazi ve teknolojiye erişim, işgücüne erişim, ya da farklı olarak girişimci süreç ile sürdürülebilir işletmelerin kurulması gibi konularda ciddi boyutlarda ve yaygın ayrımcılık ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyete dayalı kalkınma göstergeleri (GDI) ve toplumsal cinsiyet güçlendirme ölçüleri (GEM) Güney Asya ülkelerinde değişiklik göstermektedir. Pakistan açısından her iki gösterge de Güney Asya ortalamasının altında kalmakta; bu da Pakistanlı kadınların bölgedeki diğer kadınlar gibi ekonomik kalkınmada sınırlı bir rol oynadıklarını ve sosyal hizmetlere erişimleri ile hane içi ve dışında karar alma sürecine katılımlarının sınırlı olduğunu göstermektedir.

Kadınların pazar odaklı üretim faaliyetlerine daha aktif bir biçimde dahil edilmesi için kadın iş gücünün kalitesini arttırmaya, fırsat eşitliği ile kadın ve erkek arasında ödül eşitliğini sağlayacak mevzuat desteğine ve kadınların ekonomik kalkınma ile karar alma sürecine daha etkin bir biçimde dahil edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

IV- PAKİSTANLI KADINLARIN ENDÜSTRİ İÇİ DAĞILIMI:

Sanayi Devrimi erkeklerle birlikte çalışan evli-bekâr çok sayıda kadının evleri dışında maaşlı çalışma olanağı bulmasıyla eşit bir biçimde ekonomik faaliyete katılımı ile hız kazanmıştır. Kadınlar ağırlıklı olarak ev işlerinde, tekstil fabrikalarında ve atölyelerde çalışmışlardır. Ayrıca kömür madenlerinde de çalışmışlardır. Bazıları için Sanayi Devrimi bağımsız maaş, hareketlilik ve daha iyi yaşam standardı anlamına gelmiştir.

Pakistan'da endüstriyel perspektiften istihdamın dağılımı çalışan kadınların çoğunun hâlihazırda tarım, kamu hizmeti ve üretim sektörlerinde çalıştığını göstermektedir. Tarım, kadınların istihdam edildiği temel sektör olarak kalmıştır. Kadınların istihdam edildiği ikinci büyük sektör 1990'lardan önce üretim, 1990'lardan sonra kamu hizmeti olmuştur. Üretimden kamu hizmetine geçiş ülkedeki sanayi faaliyetindeki düşüşe ve kadın yoğun mesleklerde istihdam yaratma becerisinin sınırlılığına bağlı olabilir. Ancak bu senaryo ülke ekonomilerinin temel yoğunluk noktasının tekstil ve giyim sektörüne dayanması nedeniyle 2000 yılından itibaren bir parça değişmiştir. Kadın işçilerin inşaat sektöründeki payı az olmakla birlikte tutarlı olarak artmaktadır ancak inşaat sektöründe çalışan kentli kadınların payı sabit kalmaktadır; kırsal alanda ise artmaktadır. Mali kurumlar da çalışan kadınların sayısı 1980'lerde artmış, 1990'larda azalmış, 2000'lerde ise tekrar artarak eğitilmiş kadınlar için en revaçta olan halini almıştır. Toptan ve perakende ticaret ise çalışan kadınların artan bir bölümünü istihdam etmektedir.

Farklı anketlere göre büyük ölçüde göz ardı edilmiş konu ise tekstil ve giyim üretiminde ayrı toplumsal cinsiyet boyutudur. Tekstil ve giyim sektörü özellikle Asya'da orantısız bir kadın istihdam payı ortaya koymaktadır. Kadınlar sektörde küresel iş gücünün üçte ikisinden fazlasını meydana getirmekte ve tekstil ile giyimde istihdam, üretimde toplam kadın iş gücünün neredeyse beşte birine tekabül etmektedir.

Pakistan da benzer yapıya sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Tekstil ve giyim sektörü Pakistan'da tekstil ürünlerinin üretiminde en çok kadın işçi istihdamına sahiptir. Ulusal ortalama olan %15'e karşılık, sektördeki iş gücünün tahmini olarak %30'unu (yaklaşık 2.3 milyon işçi) kadınlar oluşturmaktadır. Bu oranlar, Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde daha düşüktür. Ancak, kadınların iş gücüne katılımını olumsuz etkileyen toplumdan uzak yaşamaları bağlamında, kadınların tekstil ve giyim endüstrisinde etkin temsili meseleyi kota rejimi dışında toplumsal cinsiyet eşitliği hususuna çekmektedir; bu durum potansiyel olarak Pakistan'da kadınlara maaşlı çalışma olanağı sunan az sayıdaki sektörlerden biri üzerinde baskı oluşturmaktadır.

Her ne kadar Pakistan'da tekstil ve giyim endüstrisindeki genel kadın çalışanların oranı yaklaşık %30 olsa da dikiş birimlerinde kadın istihdamı nispeten daha fazla olup UNDP Islamabad, Pakistan (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) araştırmasının yapıldığı giyim sektöründe beceri gelişimi yoluyla toplumsal cinsiyet desteği altında yer alan birimlerde %75'lere çıkmaktadır. Buna karşılık yaygın bir biçimde çalışanlar ilgili firmaların düzenli işçisi olup dikiş birimlerinde yer alanların çoğu taşeron firmalar tarafından istihdam edilerek parça oranı üzerinden ücret almaktadır.

V-UNDP TOPLUMSAL CİNSİYET DESTEK PROGRAMININ KADININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE “FIRSAT PENCERESİ” ROLÜ-“STANDARTLARIN BELİRLENMESİ”

Pakistan'da tekstil endüstrisi gayri safi yurt içi hasılanın %8,5'ini oluşturmakta ve üretim sektöründeki iş gücünün %38'ini istihdam etmektedir. Toplam ihracatın %55'inden sorumludur.

İhracat istatistikleri son 5-6 yılda kaydettiğimiz ilerlemeyi ve uluslararası ticaretin yeni ilkeleri kapsamında nasıl büyük zorluklar beklediğimizi göstermektedir.

TEKSTİL ENDÜSTRİSİNİN EKONOMİK KATKISI • 2008-09

İhracat	TOPLAM İHRACATIN %55'İ (9.57 MİLYAR ABD \$)
Üretim	TOPLAM ÜRETİMİN %46'SI
İstihdam	TOPLAM İŞ GÜCÜNÜN %38'İ
Gayri safı yurt içi hasıla	TOPLAM GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILANIN %8.5'i
Yatırım	7.0 MİLYAR ABD \$
Pazar Sermayesi (Liste halinde şirketler)	TOPLAM PAZAR SERMAYESİNİN %5.0'İ

Kaynak: Pakistan Ekonomi Anketi, SBP,TDAP

Tekstil ürünlerinin ihracatı 2003-04 yılındaki 5,5 milyar \$'dan 2007-08 yılında 10,62 milyar \$'a yükselmiş; buna göre değer açısından 5,12 milyar \$ ya da %93 artmış olup halen gelecekte bu büyüme oranını geçme potansiyeline sahiptir.

Sorulacak soru bu endüstrinin büyümesini sürdürmek ya da iyileştirmek için ne yapmamız gerektiğidir.

Pakistan'da Tekstil Endüstrisi mevcut sosyo-ekonomik ve siyasi iklime bağlı olarak oldukça önemli bir dönemden geçmektedir. Özellikle tekstil sektörü beceri gelişimi yoluyla İnsan Kapasitesinin Geliştirilmesi, Sosyal Uyum, Çevresel ve Atık İdare Tesisleri, anti-damping, peçe karışıklığı ve koruma suçlamaları bağlamında çeşitli eksiklikler adı altında gelişmiş ülkelerden baskı görmeyen yanı sıra kotaların aşılmasından sonra yoğun rekabete maruz kalmıştır. Rekabet gücünün ve ürün kalitesinin artırılması amacıyla tekstil endüstrisinin insan kapasitesinin geliştirilmesi ile ilgili önemli konulardan birine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) Pakistan'da giyim ve tekstil sektöründe çalışan kadın işçilerin standartlara kavuşması girişimini benimsemiştir. Bu girişim, GEN PROM Pakistan adını taşımakta ve genel hedefi kadın işçiler arasında yoksulluğu azaltmak, onları güçlendirmek, kadın işçilere yönelik eğitim, koruma, beceri gelişimi ve beceri güncellenmesini sağlamaktır.

Bu durum neticede özellikle kadınlar olmak üzere değişen uluslararası ticaret çevresinden etkilenen giyim ve tekstil çalışanlarının gelir ve istihdamını beceri gelişimi ve özel sektör ortaklığı ile arttıracaktır. Bu program eşzamanlı olarak Karachi, Faisalabad ve Lahore'de uygulayıcı ortaklar ile birlikte-PRGMEA (Pakistan Hazır giyim Tekstil Üreticileri ve İhracatçıları Birliği), ve Faisalabad Tekstil ve Moda Tasarım Enstitüsü (Faisalabad Devlet Üniversitesi birimi) ile birlikte uygulanmaktadır.

Proje için kiralanan KSA Technopak yukarıda belirtilen üç merkezde 3 çalışma modülünü tamamlamıştır. Özellikle kadınların güçlendirilmesi için insan kapasitesinin geliştirilmesine yönelik bu girişimin başarısını özetlemek için 12 program koordinatörü, 266 uzman eğitici ve 3,847 işçi (3,008'i kadın) Faisalabad, Lahore ve Karachi'de bu proje boyunca eğitimde yer almıştır. Bunlar içerisinde 12 program koordinatörü, 266 Uzman Eğitici ve 1,397 işçi (1,251'i kadın) farklı tekstil ve giyim üretim tesislerinde KSA Technopak denetimi altında doğrudan çalışmıştır.

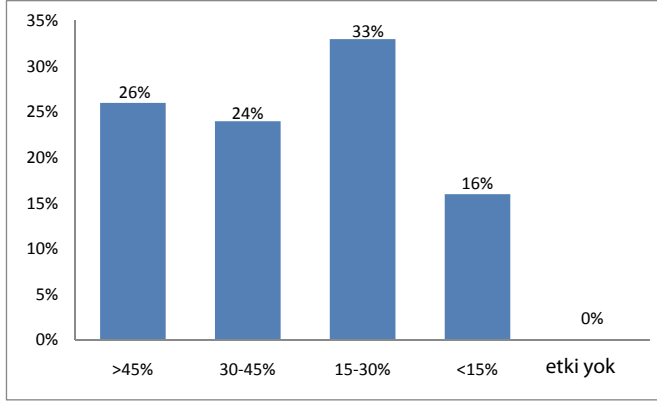
Üç ildeki yaklaşık 72 endüstri kadın işçilere eğitim olanağının yaratılması için ayrı eğitim ve gelişim merkezlerinin kurulduğu uydu eğitim birimleri olarak seçilmiştir. Bu endüstriler ulaşım olanağının ve 2 ay boyunca süren eğitimlerde harçlığın sağlanmasından sorumlu olmuştur. Daha sonra tüm kadın işçiler etkili ve verimli performans düzeyleri yoluyla katkı sağlayan beceri sahibi işçiler olarak istihdam edilmiştir.

Projenin genel amacı yoksulluğun azaltılması ve kadın tekstil/ giyim işçilerinin beceri gelişimi ve özel sektör ortaklığı yoluyla güçlendirilmesidir.

İnsan kapasitesinin geliştirilmesine yönelik bu projede yapılan değerlendirmeye göre;

"Eğitim alan kadınların %50'sinden fazlası aile gelirlerini %30'dan fazla arttırmış OT'lerin aile gelirlerinin yaklaşık %26'si ise %45'den fazla artmıştır. Buna göre aile gelirine büyük ölçüde katkıda bulundukları söylenebilir.

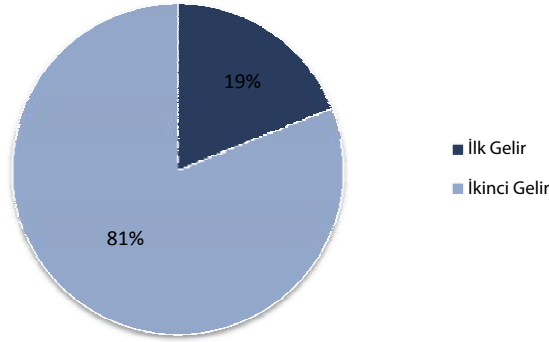
ŞEKİL 1: Aile geliri üzerindeki etki

“OT’lerin yaklaşık %19’u öncelikle ilk gelir olan maaş almakta, böylece aile geçiminde önemli bir görev üstlenmektedirler.”

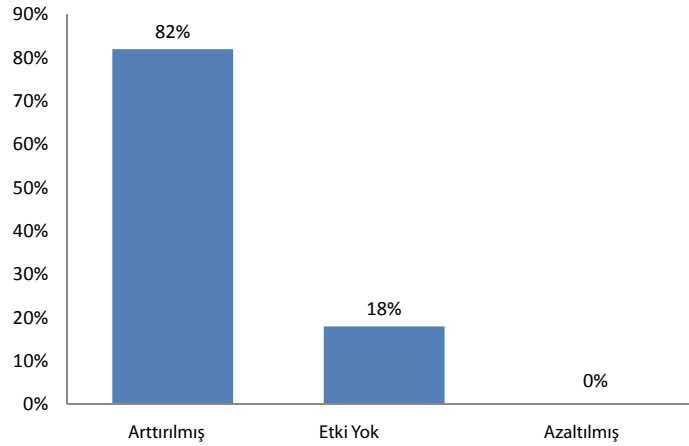
ŞEKİL 2:

Aile İçinde Gelir Türleri

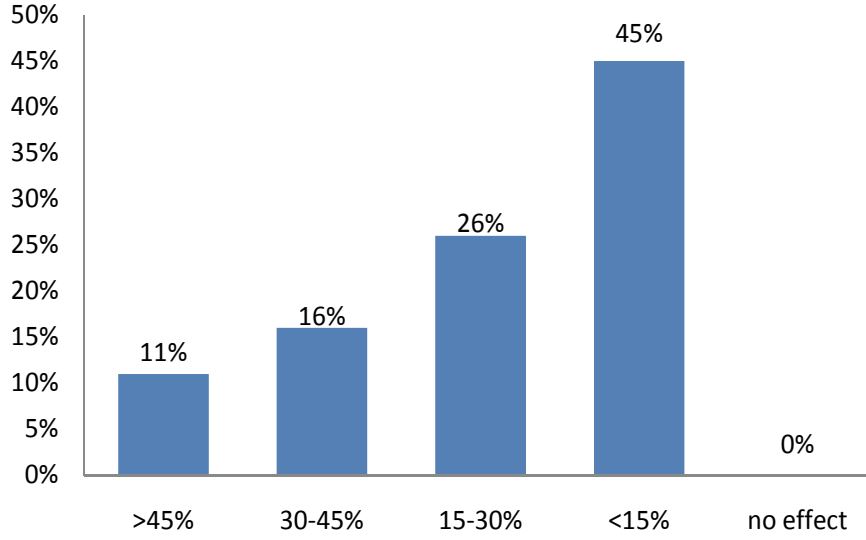
“Niteliksel iyileşme açısından OT’lerin %82’si yaşam standardını yükseltmiştir”

ŞEKİL 3:

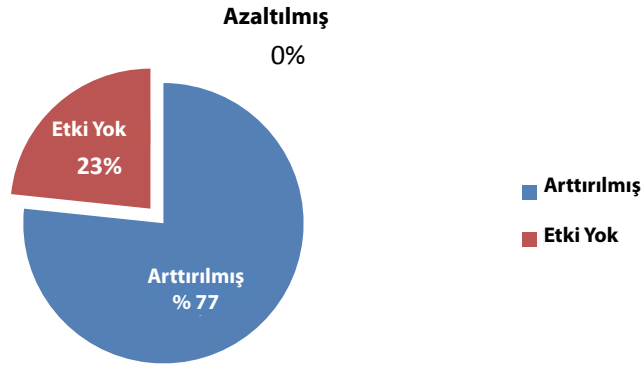
“Kadın üyelerini eğitime göndermiş ailelerin %77’si daha fazla tasarruf etmiştir. Ayrıca bu ailelerin %55’i %15’ten fazla tasarruf sağlamıştır”.

ŞEKİL 4:

Şekil : 5

Aile Geliri Üzerinde Tasarrufun Etkisi

Bu boyut, bu programın ailelerin kadın üyelerini endüstride çalışmaya göndermesi ve kadınların ülkenin ekonomik refahına katkıda bulunmasının sağlanması konusunda kırsal bölgelerde en çok farkındalık yaratan bölümlerinden biri olmuştur.

VI- NE YAPABİLİRİZ?

Pakistan'da kadınlar kendi düşük sosyal, ekonomik ve siyasi konumları nedeniyle bir bağımlılık ve güdüm ağına hapsolmuştur. Kadınların çoğu yoksulluğun her biçimine maruz kalmaktadır. Kadının konumunun ve değerini düşük gören toplum bakışının değişmesi için sosyal dünyamızı şekillendiren ekonomik düzende yapısal değişikliklerin gündeme getirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kadınlar ile erkekler arasındaki yoksulluk açığı kaçınılmaz değildir. Cinsiyetler arasında maaş açığı kadınların eğitim, iş gücü piyasası, kendi işletmelerini kurma ve başarıyla işletme ve yüksek ücretli işlerde çalışmaları konusunda girişimci yaklaşım yoluyla kendi işini yapmaya daha fazla erişim bulmaları ile son 30 yılda daralmıştır. Kadın yoksulluğuna bir son vermek ve Pakistan'da kadınlara yönelik iyi ekonomik olanakların sağlanması için aşağıdakileri sağlayacak stratejik bir politikaya ihtiyaç duyulmaktadır:

- Kadınlar hak ettikleri ücreti ve eşit çalışma koşullarını elde edebilmelidir
- Kadınlar yüksek ücretli işlere erişim sağlayabilmelidir
- Çalışan kadınlar çocuk ve yaşlılarının bakımı için alım gücüne sahip olmalıdır
- Kadın nitelikli ve esnek çalışma ve ücretli aile izni erişimine sahip olmalıdır
- Çalışan kadınlar genişletilen kredi taksitleri ile ailelerinin geçim maliyetini karşılamalarına yardımcı destekleri almalıdır
- Kadınlar ekonomik büyümeye başarılı bir biçimde artan değer katmaya yönelik girişimler için teşvik edilmelidir
- Kadınlar iş ve mesken istikrarını korurken şiddet durumlarından uzaklaşabilmek için ihtiyaç duyacakları destek ve korumaya kavuşmalıdır

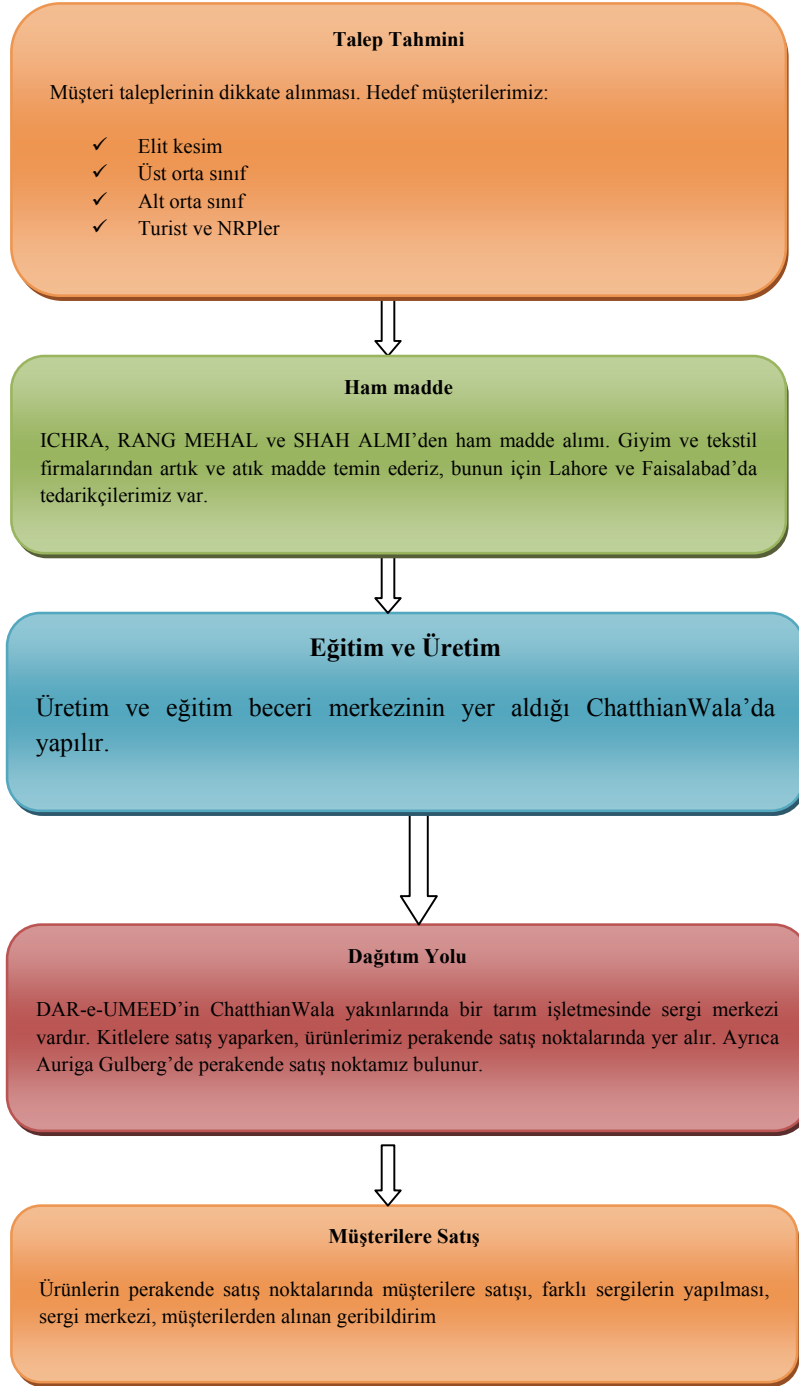
VII DAR-E-UMEEED – (GEN-PROM UNDP PROJESİNDEN ALINAN İLHAM) “Central Punjab Üniversitesi’nde çalışan bir grup Kadın Girişimci tarafından bu Araştırmanın yazarlarının denetimi altında yürütülen İşletme Projesi” – Yoksulluğun Azaltılması için İyi bir İnsan Kapasitesinin Geliştirilmesi Örneği – Pakistan’da Kadının Güçlendirilmesi

Dar-e-Umeed ® küçük ancak aktif kar amaçlı, politik olmayan bir sivil toplum kuruluşu olup merkezi Chatthian Wala Lahore, Punjab-Pakistan’da bulunmaktadır ve kuruluş yılı 2009’dur. Oluşum, çeşitli sektörlerde kadınların durumunu iyileştirmek için çaba sarf etmektedir. Fakülte üyelerinin denetimi altında girişimci düşünceye sahip üniversite öğrencileri kendine yardım temelinde kadınlara yardım sağlayabilecek böyle önemli bir platformun oluşturulması için bir araya gelmiştir. Dar-e-Umeed bir kuruluş olarak ilk kez Toplum kayıt yasası – 1860 altında kaydolmuştur.

DAR-e-UMEEED, el ele verilen bir misyon projesidir ve köylerde beceri sahibi kadın iş gücünü bir araya getirerek onları ailelerine destek olmak ve gerekli mali ihtiyaçlarını karşılamak için güçlendirmektedir. Oluşum, değerli müşterilere makul ücretlerde yenilikçi nitelikli ürünlerin üretilmesinde insan kapasitesinin gelişimi konusunda yardımcı olmaktadır.

Bu girişimin temel amacı gerek mikro kredi gerekse yetişkin okuryazarlık / beceri gelişim programları düzeyinde bakmaktır; Dar-e-Umeed projesi, kadınların güçlendirilmesinin kadınların konumlarında uzun vadeli dönüşümün sağlanabilmesi için gerek uygulama gerekse stratejik çıkarlarının dahil edilmesi gereğini vurgulamaktadır. Vaka incelemesi de ayrıca kırsal ve varoş bağlamlarda yer alan yoksul kadınların güçlendirme programlarının tasarım, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerine dahil edilmesi için çaba sarf edilmesini önermektedir.

İŞLETME MODELİ

İŞLETME MODELİNİN TANIMI

DAR-e-UMEED çok basit beş adımlı bir işletme modelidir. Öncelikle pazarda bu geleneksel ürünlere yönelik talep belirlenir. İkinci olarak, talep tahmininin ardından süreç içinde çeşitli fabrika satış noktalarından elde edilen artık malzeme de dahil olmak üzere ham maddenin toplanması gösterilir. Üçüncü aşamada Chatthianwala, Lahore merkezinde beceri gelişimi kapsamında çevredeki kadınlar yaklaşık 2 aylık eğitim alma konusunda kişisel danışmanlık ile teşvik edilir ve bundan sonra işletmelerde istihdam edilir ya da sürdürülebilir biçimde kendi işini kurmaya yönlendirilir. Dar-e-Umeed ayrıca kendi işletmesini kurmak isteyen beceri sahibi kadın işçilere mikro-finance olanağı sağlamaktadır. Dördüncü olarak, müşterilere ulaşan bir dağıtım ağı yer almaktadır. Üretim biriminde bir sergi merkezi oluşturulmuştur ve şehir içinde Auriga'da belirlenen müşteriler hedeflenir. Son olarak satış ve satış sonrası hizmet perakende satış noktaları ile sağlanır ve kalite güvencesi ile yeni ürün gelişimi için geribildirim alınır.

HEDEF PAZAR

Dar-e-Umeed'de firma kitlelere satış yapmayı hedefler; buna göre hedef pazar aşağıdakileri kapsar;

- ✓ Elit kesim
- ✓ Üst orta sınıf
- ✓ Alt orta sınıf
- ✓ Turistler
- ✓ NRPLer (yerli olmayan Pakistanlılar)
- Müşteri ve çalışan odaklı işletme

DAR-e-UMEED çalışan olduğu kadar aynı zamanda müşteri odaklı bir işletmedir. Hedefimizin kendi iş gücümüze beceri kazandırmak ve onları geliştirmek olması, onlara adil tazminat ödenmesi ve mikro finansman ile desteklenmeleri itibarıyla çalışan odaklıdır. Toplumdaki eğilimlere uygun olarak üretmek ve kaliteli ürünler sağlayarak müşterilerimizin taleplerini karşılamak itibarıyla da müşteri odaklıdır.

- Stratejik varlıklar

Güçlü yönetim ekibi ile tek ve basit işletme modeli firma için rekabetçi bir yöne oluşturur.

- Makul fiyatlar karşılığında kaliteli ürünler

Rekabetçiler karşısında firma üstün kalite güvencesi ile el yapımı ürünleri satmaktadır. Genel olarak, yönetim el yapımı ürünlerin pahalı olacağı ve yüksek kar marjında bulunacağı düşüncesine sahiptir. Firma kitlelere satış yapmaktadır; dolayısıyla rakiplerine nazaran düşük fiyatlar benimsemiştir.

ORGANİZASYON YAPISI

DAR-e-UMEED'in organizasyon yapısı sorumlulukları deneyim ve profesyonel temel ile tanımlamaktadır ve bu durum firmayı bir başarı öyküsü haline getirmektedir. Firmanın iyi açıklanmış bir iş tanımı ve mesleki deneyimi vardır; ortakların iyi niyeti de kendi orta ve üst kademe yöneticilerine değer katmaktadır. Belirlenen hedeflere ulaşmak için firma görevin başarılmasında eşitliği inanmaktadır ve bunun için liderlik temelinde ekip çalışması yaklaşımı kazandıran bir kombinasyon olmaktadır.

ÜCRETLENDİRME STRATEJİSİ

Firma ürününü fiyatlar temelinde iki kategoriye ayırır

- Trafik oluşturanlar
- Kar Güdenler

SİRKÜLASYON OLUŞTURANLAR

Bu ürünler müşterileri DAR-e-UMEED'e çeken ürünlerdir. Bunun sebebi, rakiplere nazaran üstün kaliteye sahip ürünleri nominal fiyatlardan almalarıdır. Bu fiyatlar üzerinden firma düşük kar marjı elde eder. Trafik oluşturanlar:

- Cep telefonu kılıfları
- Cüzdanlar
- Cam eşya kılıfları
- Eşarp
- Çanta
- Mendil kutuları
- Gözlük kılıfları vb

Bu ürünler çok sık satın alınmaz. İnsanlar bu ürünleri yılda iki ya da üç kez alır. Dolayısıyla bu ürün tiplerinde iyi bir kar marjı elde ederiz.

Kar Güdenler:

- ❖ Koltuk örtüleri ❖ Perdeler ❖ Masa örtüleri
- ❖ Yatak çarşafı ❖ Duvar askıları ❖ Minder

MALİ TAHMİN

Üyeler	Qurat-ul-Ain	Nazima Tariq	Hafsa Shiekh	Hina Shahzadi
Özkaynak Payları	1500000	800000	1000000	700000
Başlangıç Maliyeti				
Arazi ve Yapı İyileştirme Maliyeti	102650			
Mobilya ve Aksesuar	84231			
Ekipman/ Makine	450320			
Yasal Harcamalar	40000			
Hisse Senetleri	803550			
İşletim Sermayesi	500000			
Toplam	1980751			
Kalan Tutar	519249			

- Özkaynak ortaklığına Sn. Qura-tul-ain dahildir, kendisi özkaynağın %30'luk payının kullandığı Auriga'da yer alan mağazaya sahiptir.
- Syed Muqadas Haider Chattian Wala'da eğitim tesisine sahiptir ve bina uzun yıllar boyunca boş kalmıştır; şimdi ise üretim birimi olarak kullanılmaktadır ve özkaynağı %20'dir.
- Sn. Nazima Tariq, Sn. Hafsa Sheikh ve Sn. Hina Shahzadi sırasıyla %16, %20 ve %14'lük özkaynağı paylaşmaktadırlar.

Rs.5,19,249.00 olan kalan miktar mikro finansmana ayrılmıştır.

- CGS satışların %50'sidir.
- Satışlar yılda %9 artmaktadır.
- İdari ve pazarlama giderleri her yıl %2 azalmaktadır.
- Mevcut banka faiz oranı %13.5'tir.
- Bu projede geri ödeme dönemi 5 yıldır.
- IRR (İç Verim Oranı) %16 olup projenin is sürdürülebilirliğini göstermektedir.

Bu boyut, bu projenin ailelerin kadın üyelerini endüstride çalışmaya göndermesi ve kadınların ülkenin ekonomik refahına katkıda bulunmasının sağlanması konusunda kırsal bölgelerde en çok farkındalık yaratan bölümlerinden biri olmuştur.

SONUÇ

Ekonominin farklı sektörlerinde kadınların güçlendirilmesi yoluyla yoksulluğun azaltılması için insan kapasitesinin geliştirilmesi için kadınların yoksulluğuna karşı getirilecek en iyi çözümlerde kaliteli sağlık hizmetleri, çocuk bakımı ve mesken yardımı gibi sosyal hizmetler ağı ile çeşitli istihdam olanaklarının birleştirilmesi gerekir. Politika hedeflerinde aynı zamanda ırk, etnik köken, göç durumu, cinsiyet, fiziksel yeterlik ve sağlık durumuna dayalı olarak kadınların karşılaştığı çoklu ekonomik güvence engelleri gözetilmelidir. Bu yaklaşımlar iş hayatı ile aile hayatını dengelemeye yönelik olanaklarını genişleterek bütün kadınların eşit sosyal ve ekonomik durumunu teşvik etmelidir. Kadınlar ekonomik olarak durumlarının iyileştirilmesi amacıyla eşit katılıma teşvik edilmelidir. Katkı sağlayan faktörler kadınların temel haklara (eğitim, üreme sağlığı ve mikro-kredi) artan erişimi ile gerçekleşen kendini güçlendirme ve kadınların iş yerindeki hakları konusunda farkındalığını arttıran ve temsil ile görüşme kapasitelerini güçlendiren dış destek mekanizmaları olarak belirtilebilir.

KAYNAKÇA

- Akter, Shaheen: 2005, 'Occupational Segregation, Wage Discrimination, and Impact on Poverty in Rural Bangladesh.' *The Journal of Developing Areas*, Vol. 39, No. 1 pp. 15-39
- Amjad, R. and Kemal. A. R. (1997) Macroeconomic Policies and their Impact on Poverty in Pakistan. *Pakistan Development Review* 36.
- A CGE based Analysis for Urban and Rural Households in Pakistan. Islamabad,
- Bevan, P. and S. Joireman: 1997, 'The peril of measuring poverty: Identifying the poor in rural Ethiopia.' *Oxford Development Studies* 25(3).
- Bamberger, M., M. Blackden, L. Fort and V. Manoukian, (2002), "Gender", Chapter 10, in *A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies, vol 1: Core Techniques and Cross-Cutting Issues*, by Jeni Klugman (editor), World Bank, Washington, D. C.
- Brown, J. K. (1992) Introduction. In *Sanctions and Sanctuary: Cultural Perspectives on the Beating of Wives*, edited by D. A. Counts and J. K. Brown. Boulder, CO: Westview Press.
- Birch, D: 2003, *Doing Business in New Ways: The Theory and Practice of Strategic Corporate Citizenship with Specific Reference to Rio Tinto's Community Partnerships*, (Corporate Citizenship Research Unit, Deakin University, Melbourne).
- Cawthorne, Alexandra: 2008, 'The Straight Facts on Women in Poverty' Center for American Progress.
- Chambers, R., N.C. Saxena and T. Shah: 1989, *To the Hand of the Poor*. Water and Trees (International Technology Publications, London).
- Currie, Bob: 1998, 'Public Action and Its Limits: Re-Examining the Politics of Hunger Alleviation in Eastern India'. *Third World Quarterly*, Vol. 19, No. 5, pp. 873-2.
- Dollar, D. and R. Gatti, (1999), "Gender Inequality, Income and Growth: Are Good Times Federal Bureau of Statistics.
- Frontier Province, Pakistan." Unpublished paper presented in Seminar at PIDE on August 10, 2002.
- Good for Women?", Working Paper Series 1, Policy Research Report on Gender and Development, World Bank, Washington, D. C.
- Government of Pakistan 1998/99, *Household Integrated Economic Survey*. Islamabad:
- Heise, L. L., J. Pitanguy, and A. Germain. (1994). *Violence Against Females: The Hidden Health Burden*. *World Bank Discussion Paper # 255*. Washington, D.C.: World Bank.
- Heyzer, Noeleen, and Gita Sen. (1994). *Gender, Economic Growth and Poverty: Market growth and the State Planning in Asia and the Pacific*. Asia Pacific Development Centre.
- Iqbal, Z. (1994). Macro Effects of Adjustment Lending in Pakistan. *The Pakistan Development Review* 33 (4).
- Jazairy, I., M. Alamgir and T. Panuccio: 1992, *The state of world rural poverty. An inquiry into it's causes and consequences*. International Fund for Agricultural Development (International Technology Publications, London).
- Khan. S. R., (1999), "Gender and Structural Adjustment", i. In *"Do World Bank And IMF Policies Work?"* (editor) Edited by S. R. Khan, S.R., New York: St. Martin's Press, Inc.
- Kurasaki, T. (2002), "Consumption Vulnerability and Dynamic Poverty in North-West
- Kemal, A. R. (1994). Structural Adjustment, Employment, Income Distribution and Poverty. *The Pakistan Development Review*. 33 (4).
- R. Siddiqui, and R. Siddiqui. (2000). *Tariff Reduction and Income Distribution*:
- Loza, Jehan: 2004, 'Business-Community Partnerships: The Case for Community Organization Capacity Building'. *Journal of Business Ethics*, Vol. 53, No. 3 (Sep., 2004), pp. 297-311
- Mellor, J.W. and G.M. Desai (eds.): 1985, *Agricultural change and rural poverty. Variation on a theme by Dharm Narian*. Published for the International Food Policy Research Institute (The John Hopkins University Press, Baltimore and London).
- MHDC (Mahbub ul Haq Human Development Centre). (2001). *Human Development in South Asia-2000: The Gender Question*. Islamabad: Oxford University Press.
- Poverty Reduction in ADB Millennium Development Goals(MDGs) www.adb.org/poverty/mdgs.asp
- Pakistan: Pakistan Institute for Development Economics.
- Singer, Alan E. 2006, 'The 11th Annual International Conference Promoting Business Ethics' *Journal of Business Ethics*, Vol. 66, No. 2/3, pp. 225
- Social Policy and Development Centre (1998), *Social Development in Pakistan: Annual Review*, p.34.
- Sullivan, C: 2002, 'Calculating a water poverty index', *World Development* 30(7), pp. 1195-1210.
- United Nation Development Program (1999), *A Profile of Poverty in Pakistan*, Islamabad p.1.
- The employment intensity of growth: Trends and macroeconomic determinant by S. Kapsos. Employment

strategy 2005. Geneva ILO

Todaro, M.P. (2000). *Economic Development*. (7th edition). New York: Addison-Wesley.

UNDP (2001)

Siddiqui, R., and R. Siddiqui. (1998). A Decomposition of Male-Female Earnings Differentials. Part II. *The Pakistan Development Review* 37 (4). pp: 885–898.

Siddiqui, R., S. Hamid, R. Siddiqui, N. Akhtar, G.Y. Soomro, (2001), "Gender Planning Network: Gender Dimensions of Structural Adjustment Programme-Pakistan Component", Completed in April 2001, (Funded by IDRC, Canada).

Siddiqui, R. (2001b), "Gender Dimensions of Poverty in Pakistan", paper presented at the Asia-Pacific Forum Conference held in Manila, Philippines on February 5-9, 2001.

Siddiqui, R. (2002), "Gender, Poverty and Employment", paper presented at ILO conference on *Gender, Poverty and Employment*, in Sri Lanka, (November).

UNDP (United Nations Development Programme). 1999. *A Profile of Poverty in Pakistan*.

Islamabad, Pakistan (in collaboration with Mahbub ul Haq Human Development Centre. World Bank. 1990. *World Development Report*. Washington, D.C.: World Bank.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE YENİ BOYUTLAR – ROLLER, SORUMLULUKLAR VE KOOPERATİFLERİN MÜCADELELERİ *

Sudheendra V

Singapur Uzmanlar ve Yöneticiler Kooperatifi,
Singapur.
sudhi@spec.org.sg

Özet

Yoksulluk, isim olarak gerçekten ne anlama geldiği açıkça belli olmayan ancak her toplumda dikkate alınan ve alınması gereken bir tanımdır. Geçtiğimiz yıllar boyunca, küresel kıtlıklarla veya Gıda, Temel-Altyapı ve Eğitim eksiklikleriyle karşılaştık ve bu da belli coğrafyalarda yoksulluklara yol açtı. Doğru olmayan yönetim ve planlama ile mevcut kaynakların çoğaltılması yerine, bu kaynaklardan her hangi birinin belli bir bölgede yoğunlaşmasına rağmen, yanlış kullanılması veya bölünmesi gibi nedenlerle, hala yoksulluklarla karşılaşabiliyor veya görebiliyoruz.

Bu tanımlamalarla, şu ortaya çıkıyor ki, kaynakların yanlış kullanımıyla yoksulluk oluşmuyor, her hangi bir sosyal kuruluş veya bir ekonomi, mevcut kaynakların en iyi bir şekilde kullanımı için, bir yönetim modeline ihtiyaç duymaktadır. Bu gayretler yoksulluğu ortadan kaldıracak tam bir başarıyı garanti etmese de, ilgili insanların yaşam standartları da dahil olmak üzere, ekonomik standartlarını yükseltecek kesin bir alternatif olarak düşünülebilir.

Ancak, bu tür durumların çoğunda sorulan, bu işlerin yönetim sürecini kimin başlatacağını, tam olarak nelerin yapılması gerektiğini belirlemekle başlayan, çeşitli sorular ortaya çıkmıştır. Böylece, kendi toplumu üzerinde tam olarak yoğunlaşarak daha iyi bir toplum için çalışan, Sivil Toplum Kuruluşlarının yanında, Kooperatiflerin nasıl gündeme geldiği görülmektedir. Bu Kooperatifler, halk tarafından oluşturulmuş ve onların zayıf faktörlerinin belirlenerek daha fazla iyileştirilmesi için çalışmaktadırlar.

Bu kooperatiflerin, çeşitli insan gruplarını bir araya getirerek toplumun temel alanlarında onları birleştirmeye yardım ederek nasıl çalıştığını araştıran birçok çalışma ve araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmacılar, kooperatif fonksiyonlarının her sürecinde hakim olan gerçek sorunun, şüphesiz en temel ilgi alanlarından biri olarak yoksulluğun, ne olduğunu öğrendikten sonra, kavramsal uygulamaların seviyesinde ve çeşitlerinde yoğunlaşmışlardır. Bununla beraber, bu kooperatiflerin toplumun mikro seviyesinde yoksulluktan arınmış bir topluma şahit olabilme doğrultusunda nasıl kullanılabileceği konularında düşünebilmekte küresel liderlerdeki boşluk hala devam etmektedir.

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

Bu yazı; Kooperatiflerin ve farklı çeşitlerinin tanımlarının / anlamlarının belirlenmesi ve bunu takiben bu kooperatiflerin yoksullukla nasıl mikro ve makro seviyede mücadele edecekleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Kooperatiflerin yoksulluğun önemli ölçüde azaltılması için mücadele ettiği görevlerinin ve sorumlulukların sunulması ile devam edecek olan bu yazı; yoksulluk seviyesini önemli ölçüde düşürecek temel önerilerle sonuçlanacaktır.

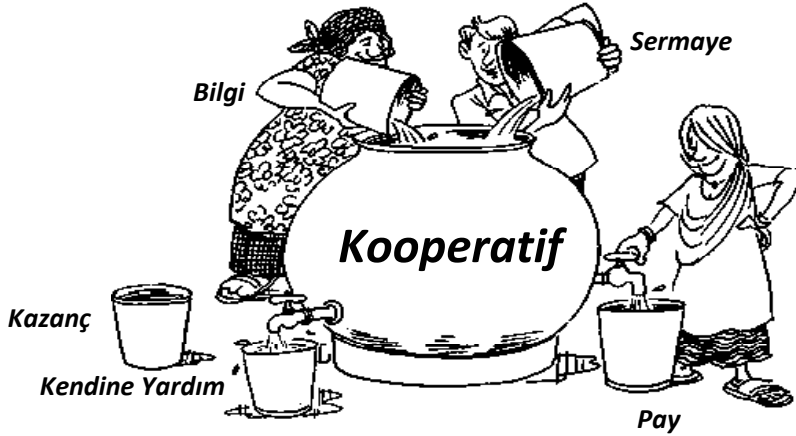
Anahtar Kelimeler: Kooperatifler, Yoksullukla Mücadele, Sosyal Seviyeler

Kooperatiflerin Tanıtılması

Bir kooperatif; önceden tasarlanmış bir hedefe ulaşmak için, aynı görüşteki insanların bir araya gelmeleri şeklinde tanımlanabilir. Bu kooperatiflerin tarihi bizi karşılıklı faydalanma üzerine ilk insan organizasyonunun oluşturulduğu çok seneler öncesine götürür. Başka bir deyişle, herhangi bir Kooperatif, bir insan gurubu tarafından kendi menfaatleri için sahip oldukları, kontrol ettikleri ve işlettikleri bir firma / bir kuruluş olarak tanımlanabilir. Böyle bir iş biriminde her üye ya finansal olarak veya bilgi olarak katkıda bulunarak hem büyümede hem de kar üzerinde pay sahibi olur. 1844'te kurulan, Rochdale Eşitlikçi Öncüler Topluluğu, genellikle dünyadaki ilk başarılı kooperatif kurumu olarak kabul edilmektedir.

Kooperatifler çalıştıkları kurallar ve değerlere göre tarif edilirler. Kendine-yetme, kendine karşı sorumluluğu, demokrasi, eşitlik, adalet ve dayanışma gibi değerler üzerine temellenirler. Kurucularının geleneklerine uygun olarak kooperatif üyeleri, dürüstlük, açıklık, sosyal sorumluluklar ve başkalarını dikkate alma gibi etik değerlere inanırlar.

Şekil-1: Bir Kooperatif örneği.

Üyeler, Bilgi ve Sermaye koyup Paylarını, Kendine Yardımlarını ve Kazançlarını almaktadırlar.

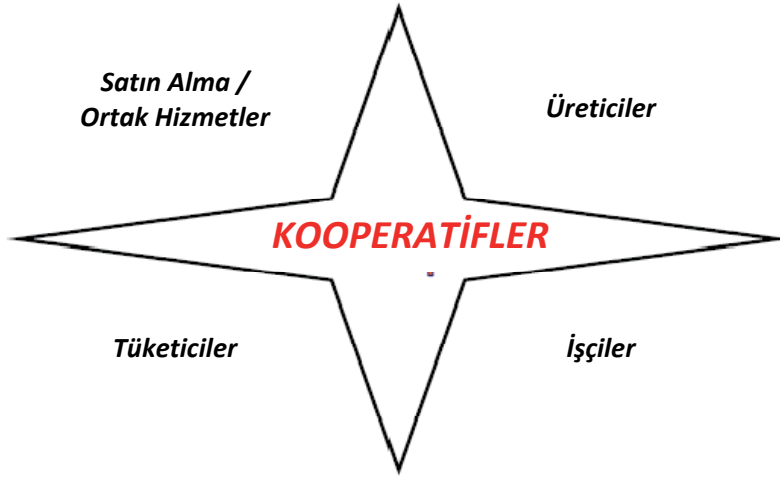
Kooperatifler, üyelerine kazançlarını ve paylarını vermeyi teklif etmenin yanı sıra, onları gelir seviyeleri ve eğitim seviyelerini dikkate alınmaksızın bir grup altında toplamaktadır. Bu Kooperatifler kendi değerlerini uluslararası kabul gören yedi kooperatif prensiplerini uygulayarak pratiğe çevirmektedirler.

1. Gönüllülük ve Açık Üyelik
2. Demokratik Üye Kontrolü
3. Üyenin Ekonomik Katılımı
4. Özerklik ve Bağımsızlık
5. Eğitim ve Bilgi
6. Kooperatifler arasında İşbirliği
7. Toplumu gözetme

Bütün kooperatifler, üyeleri tarafından oluşturuldukları ve yönetildikleri için, demokrasi formatında katılmak isteyen halka gönüllülük ve açık üyelik teklif etmektedirler. Daha da fazlası bu üyeler, uygun ve zamanında eğitimler ve önemli bilgiler alarak, ekonomik katılımlarla özerklik ve bağımsızlığın tadını çıkartabilmektedirler.

Kooperatiflerin Çeşitleri

Şekil -2: Küresel seviyede bir Kooperatifin Temel Sınıflandırılması

Satın Alma ve Ortak Hizmetler Kooperatifi

Bu çeşit kooperatifler satın alma güçlerini arttırmak için, maliyetlerini düşürmek ve rekabet güçlerini ve kaliteli ürünler sunma yeteneklerini arttırmak bir araya gelen bağımsız iş sahipleri tarafından sahiplenilir ve yönetilirler. Dünya ekonomisinin her sektöründe faaliyet gösterirler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en büyük işlerinden bazılarına dahil olurlar.

Üretici Kooperatifleri

Dünyanın bazı lider Kooperatifleri bu kategoriye girmektedir. Benzer ürünleri *üreten* insanlar tarafından sahiplenirler. Örneğin, tahıl üreticisi, koyun veya süt ineği yetiştiren çiftçiler veya zanaat işçileri ve sanatçılar tarafından. Bir arada olmanın getirdiği kuvvetle, kooperatifleşen üreticiler satın alıcıya karşı daha büyük pazarlık güçleriyle ağır basarlar. Ayrıca kaynaklarını birleştirerek ürünlerini markalayarak daha etkili bir şekilde pazarlayabilirler.

Tüketici Kooperatifleri

Bunlar ürünleri satın alan insanlar tarafından veya kooperatifin hizmetlerini kullanan insanlar tarafından sahiplenilen kooperatiflerin başka bir çeşididir. Tüketici kooperatifleri, çiftlik ürünleri gibi tüketici ihtiyaçlarını veya yiyecekleri satabilirler veya ev veya elektrik sağlayabilirler. Diğer kooperatiflerden, kredi birlikleri finansal hizmetleri sunarlar, toplum kreşleri çocuk bakımı hizmetlerini sunabilirler. Hemen hemen her türlü tüketici ihtiyacı kooperatifler tarafından karşılanabilir.

İşçi Kooperatifleri

Bu kategoriye düşen kooperatifler, iş yerindeki işçiler tarafından sahiplenirler ve yönetilirler. Ekonominin her sektöründe çalışarak işçilere hem iş hem de iş sahipliği fırsatları sunarlar. Örneklerine, organik dükkânlarında, taksi şirketlerinde ve deniz aşırı hafif ve ağır sanayi işlerinde rastlanılır.

Küresel ve Bölgesel Yoksulluğun azaltılmasında Kooperatiflerin Rolü

Bu toplantının bir parçası olan çoğumuz, dünya nüfusunun hemen hemen yarısının hala günlük iki Amerikan Dolarından daha azıyla yaşamını sürdürdüğünü kabul etmektedir. Böylece, yoksullukla mücadelede farklı metotların kullanılmasını teklif eden çeşitli kuruluşlarla yoksulluk karşıtı kampanya bir kuvvet kazanmaktadır. Gelişmekte olan kişiler tarafından önerilen ve çoğu ta-

rafından uygulanan yoksulluğu azaltma çalışmalarında, kendi kendine yardım eden gruplar veya kooperatifler temel seviyedeki kuruluşlardır. Kooperatiflerin her şeyden önce kısıtlı imkanları olan halk tarafından gönüllü işbirlikleriyle sermaye katkısı yapılarak işten gelen karların paylaşılması temeliyle kurulduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak kooperatif kuruluşlarının, yoksulluğun tüm boyutlarını karşılayabilen birkaç çeşit organizasyonlardan biri olduğuna yıllar boyunca inanılmıştır. Kooperatiflerin, fakirlerin ekonomik fırsatlarının belirlenmesi; kendi çıkarlarını savunabilmesi için dezavantajlıların güçlendirilmesi ve bireysel riskleri toplu risklere döndürüp fakirlerin güvenliğini sağlaması şeklindeki, avantajlara sahip olduğu şeklinde tartışma devam etmektedir.

Kooperatifler, küresel seviyelerde yoksulluk mücadelesinde farklı adımlar atmaktadırlar. Bu kooperatifler genellikle sosyal süreçlerdeki değişimlere ilave olarak gerekli pratiklerin sağlanmasında bir katalizör olarak topluluğunun her bir ferдинin kazançlı çıktığından emin olmak için çalışmaktadırlar. Bir kooperatif, küresel anlamda yoksulun bile kazanabileceğini, tasarruf yapabileceğini verimli olarak borçlanabileceğini ve borçlarını zamanında ödeyebileceğini gösteren kendi çeşidinde bir ilk kuruluştur. Bu örneği temel alarak, diğer birçok iş birimleri grupları, onlardan görüş olarak daha sonraları kooperatifler gibi çalışmaya başlamışlardır.

Şekil – 3: Yardımlaşmanın bir örneği

Yardımlaşmanın Küresel Prensibi – Halk tarafından, Halktan ve Halk için.

Diğer bir sessiz devrim ise kooperatiflerin, üyelerine kazançlarını ve hisselerini ismen aktarmak için bir enstrüman olarak çalışmalarıdır. Bu adımlar, düşük seviyedeki insanlar eğer üyeyse bundan yararlanmalarını garanti etmektedir. Bu kooperatiflerin istatistikleri, yalnızca yüzde bir kaçının uzun süren bir yaşamı olduğunu göstermektedir. **İşletme ve hizmetler seviyesinde** de Kooperatifler, bütün işlemlerin, esnekliği ve başarıyı garanti edebilmek için, üyelerinin isminde yazılmasında ısrarlıdırlar. Bazen, bu kooperatifler, aile bireyleri tarafından üretilmekte olan yarı-bitmiş veya bitmiş ürünlerin satılmasıyla ve elde edilen kazançların kuruluşun ismi altına hisse arttırma programının bir parçası olarak konulması şeklinde **çalıştırılmaktadır. Böylece, yaratılan tüm kazançlar üyeler arasında eşit olarak paylaşılmış olmaktadır.**

Her hangi bir kooperatifin işletme stratejisi, fazla fonların üyeler tarafından ve üyeler için geliştirme çalışmalarındaki mali **sürdürülebilirliğine bağlıdır.** Genellikle, her hangi bir sübvansiyon ve hibe olmamaktadır, kooperatifler üyelerinin sağladığı sermayenin girişine ve çıkışına şahit olmaktadır. Diğer iş birimlerinde olduğu gibi, bu kooperatifler, düzenli aralıklarla doldurulan kurumsal ve yönetsel pozisyonlara sahiptirler. Yönetim Kuruluna düzenli seçimler yapılarak, yetenekli bir profesyonel yönetimin korunması sağlanır.

Son olarak, her hangi bir kooperatifin günümüze ulaşan diğer önemli bir kilometre taşı da **üyeleri arasında** iş yaratılmasında ve gelir oluşturulmasında yoğunlaşmasıdır. Kaç kişinin çalışma fırsatı bulduğunu ve bunların nereden geldiğini temel düzeyde tahmin etmek zor ve karmaşık olsa da, bazı belirtilerin olması gerekmektedir. Bu şekilde, çeşitli sınıflardaki insanların, **işe alınma veya ürünlerini pazaryerinde satabilmeleri şeklinde gelirlerine katkı olabilmesi için kooperatif** sektörünün canlılığına güvenmesi açıklanabilmektedir.

Bu kooperatiflerin yoksullukların azaltılmasında görev ve sorumluluklarındaki mücadeleleri

“Herhangi bir yerdeki Yoksulluk, Diğer yerlerdeki Refaha bir tehdit oluşturmaktadır.”

Dünya üzerindeki Kooperatifler ve Sivil Toplum Kuruluşları bölgesel yoksullukların azaltılması için faydalı olan, çok amaçlı sosyal kuruluşların geliştirilmesinde büyük çabalar sarf etmektedirler. Bazı istisnalar dışında, hatta bazıları yerel ve bölgesel hükümetler tarafından oluşturulup desteklenmesine rağmen, bunların, önceden belirlenmiş amaçlar için yaşatılmasında başarısız olunmuştur. Son zamanlarda, tüm problemleri alanlarla ancak öncelikli olarak yoksulluk seviyelerini azaltmak için yoğunlaşan, yeni ve daha gerçek kooperatif alanları gelişmektedir. Kooperatifler, çalışmalarında ekonomik küreselleşme süreçlerinin sürdürülmesi, Bilgi Teknolojileri devrimi, ulusal ve uluslararası güçler dengesindeki değişimler gibi yeni zorluklarla karşılaşmaktadır. Hayatta kalmak ve gelişmek için, her hangi bir kooperatif yapılanmasının hem yerel seviyede ve daha da ötesinde verimli olarak bağlantı ağı kurma kabiliyeti önemli ölçüde önem kazanmaktadır. Bu bağlantı ağları, genellikle kooperatif sektörü içerisinde veya her biri yerel, ulusal ve uluslararası diğer yapılanmaların gövdesinde oluşmaktadır.

Şekil-4: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Organizasyonu, 2010.

Açlık – Yoksulluğun kötü bir yüzü.

FAO ya göre, dünyadaki her altı kişiden biri artık aç, 2008 krizi ile birlikte başka bir 100 milyon kişi yoksulluğa ve gıda yetersizliğine itilmiştir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun nedenlerini belirlerken, temel ve ileri seviyelerde sınıflandırabiliriz. Örneğin, dünyada çok sayıda insan, ancak daha az iş ve yetersiz gıda bulunmaktadır. Ancak bu şekildeki cümleler oldukça iddialı cümlelerdir ve kolaylıkla çürütülemez. Çoğu durumlarda, yoksulluğun sebepleri ve sonuçları birbirleriyle etkileşirler, yani insanları yoksul yapan nedenler onları yoksul tutmak için gereken koşulları da yaratır. Yoksulluğa yol açan temel faktörlerin içinde nüfus fazlalığı, kaynak dağıtımındaki eşitsizlik, yüksek yaşam koşulları standartlarının ve yaşam maliyetlerinin karşılanamaması, eğitim ve iş fırsatlarındaki eksiklikler, çevresel bozulmalar, belirli ekonomik ve demografik eğilimler ve refah teşvikleri yer almaktadır.

Yoksulluğun nedenlerini tüm seviyelerde azaltmak için kooperatiflerin rollerine bütünsel bir bakışla aşağıdaki soruları sormamız gerekmektedir.

1. Üyeler seviyesindeki değişiklikleri etkileyerek, fakir insanları kendi inisiyatifleri ile yoksulluk dışına çıkartabilmesi için destekleyebilecek kooperatif kuruluşlarını yerel ve bölgesel seviyelerde nasıl oluşturmalıyız?

2. Fakir insanları, iştirip temsil ederek en iyi bir şekilde kullanabilmeleri için bu kuruluşlardan daha fazla nasıl haberdar edebiliriz?

3. Fakir insanların kendi gayretlerini destekleyebilmek için, yerel, ulusal ve küresel kooperatifler ve Sivil Toplum Kuruluşlarındaki bilgi, kaynaklar ve güç nasıl kullanılabilir?

Günümüzün ve yakın geçmişin ekonomik koşulları, çok boyutlu fonksiyonlarına rağmen, kooperatif topluluklarında yeni yeni mücadeleler ortaya çıkarmaktadır. Dünya yoksulluklarının projeksiyonu, kooperatiflerin görevlerini arttırabilmek için etkili girişimler ile birlikte belirlenmelidir. Bu sorumlulukların en önemli özelliği, bu organizasyonların farkına varmaktaki kısıtlamaların belirlenmesidir. Yoksulluğun çeşitli yönleriyle etkilenmiş topluluklar arasında sık sık kampanya yapılması bu kişilerin yaşam çeşitlerinin yükseltilmesine olan olumlu etkileri hızlandırabilir. Kooperatif sektörü, genellikle çeşitli işlevlerini, günlük temelde acil olarak gerçekleştirme ihtiyacındadır. Gelişmiş ülkelerde bile, bu kooperatiflerin yoksulluk seviyelerini azaltıcı ve az gelişmiş sınıflardaki vatandaşları yükseltebilme konularında görevleri bulunmaktadır.

İş olanaklarının sağlanması ve bu işlerdeki kalitenin sürdürülmesi yoksulluk azaltılmasının karşılaştığı temel bir zorluktur. Kırsal alanlardaki sosyal kooperatifler bölgesel ve yerel ekonomik büyümelerle tarımsal ve imalat alanlarında dengeli iş alanlarının yaratılması için mücadele etmektedir. Bu kooperatiflerin zaman içerisinde işe yerleştirme ajandaları, seçilmiş üretken iş alanlarında ve çalışma hayatındaki kalite boyutlarında kazanç seviyelerini sayısal olarak arttırmayı teşvik etmektedir. Çoğu insanın işsiz olarak bir gün bile yaşayamayacağı, çoğunun günde 5 Amerikan dolarından daha az için çalıştığı ve “çalışan fakirler” olarak tanındığı, gelişmekte olan ülkelerde, iş kalitesinin yükseltilmesi bu sınıflardaki insanlar için temel bir mücadeledir. Yaşanılan iş pratikleri, ekonomik ve sosyal politikaların kalbinde, işe yerleştirmenin aranması şeklinde olup böylece hem iş sayısı ve iş kalitesi yükseltilmesi şeklinde gerçekleşir.

Kooperatiflerin karşılaştığı diğer bir önemli problem üyelerinin kesinlikle iş fırsatlarını araştırmak için kırsal alanlardan şehirlere iç göçleridir. İnsanların bu transferlerinin nedenlerinden bazılarına bakmak zorunlu hale gelmiştir. Kooperatiflerin sorunlu alanlarından sık sık uzakta bırakılan diğerleri üzerinde yoğunlaşınca görülmüştür ki, kurumsal değişim çözümlerin oluşturulmasına yardımcı olarak kırsal ve kentsel kooperatifler arasındaki bağlantılar çok önemlidir. Günümüzdeki kentsel sorunlar ve bunların daha bir süre devam etme olasılığı, şehir sakinlerinden olması için halkın cesaretlenmesini ciddi olarak azaltabilir. Benzer olarak, geniş olarak gerçek bir ilerlemenin görülmesinden evvel, kırsal kuruluşların görevlerinin, işlerinin, farklı alanlardaki sosyo-ekonomik etkilerinin daha iyi anlaşılmasına ihtiyaç vardır.

Şekil -5: Yoksullukla Mücadelede Kooperatiflerin Temel Görevleri

SONUÇLAR

Gelişmiş ülkelerdeki Sivil Toplum Kuruluşları sık sık, fakir / gelişmekte olan ülkelere yardım ve borçlanmanın ancak bu ülkelerin yoksullukla mücadele stratejileri üzerinde çalıştıklarını görmelerinden sonra verilebileceğini söylediklerini duymaktayız. Bu işlerin kesinlikle düzenli ve sık sık olması gerekiyorken, zengin ülkeler genellikle kendilerini zayıf ülkelerin ekonomi politikaları ile karşılaştırmakta ve rekabet etmekte aktif olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler tarafından, yoksulluğa karşı mücadelede gerekli ve zamanında yardım sağlanması, öncelikler listesinde yükseklerde olması kesinlikle bir şart iken, aynı zamanda zengin ülkelerin öncelikler listesinde de bulunmalıdır. Yoksullukla mücadele, yeni deneyimleri temel alan yeni bilgilerin oluşturulmasıyla, daha fazla bilgi ve eğitim ile mevcut kaynakların daha iyi kullanımıyla ve yerel seviyelerde kooperatiflerin oluşturulmasıyla ve sosyo-ekonomik siyasal bilimlerin koşullarının geliştirilmesiyle, mümkün olmaktadır. Yeni bilgilerin, örneğin, yeni dönemdeki zorlukları bilen ve bilgilerini yerel fakirlerle paylaşma isteğinde ve kudretinde olan, kendi taraflarından yeni yaklaşımlara, yeni teknolojilere ve yakalandıkları yoksulluk kısır döngüsünü kırmak için yeni kabiliyetlere bağlı olan insanlar tarafından, dış rehberler, teknisyenler veya geliştirme yorumcuları tarafından dışarıdan getirilmesi gerekmektedir. Gerekmekte olan, geleceğe dair gelişme yöntemlerinin uygulanmasıdır “Gelecekte Öğrenme”. Bu ancak Kooperatiflerin bilgilerini, yeni yerele uyarlanmış, üretim problemleriyle nasıl başa çıkılacağı, gelir artırımı, sosyal yapılanma, değişen çevreye uyum sağlayabilme gibi, bilgilerin geliştirilmesi için yerel halkla paylaşılması mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

<http://en.wikipedia.org/wiki/Cooperative>
<http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPricesIndex/en/>
http://www.ilo.org/asia/info/public/pr/lang--en/WCMS_BK_PR_72_EN/index.htm
www.un.org/esa/socdev/egms/docs/2009/cooperatives/Chambo.pdf
www.acdivoca.org/acdivoca/CoopLib.nsf/.../Rural+Women+coops.pdf

YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMA DENEYİMİ;

TÜRKİYE, ŞANLIURFA'DAN KADIN HİKÂYESLERİ *

Yrd. Doç. Dr. Şerife GENİŞ

Misafir Yardımcı Doçent
Sosyoloji Bölümü
Urbana-Champaign Illinois Üniversitesi
genis@illinois.edu

Özet

Bu çalışma Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde bulunan büyük bir kent olan Şanlıurfa bağlamında kadınların yoksulluk ve sosyal dışlanma deneyimlerini incelemektedir. Nitel verilerin analizi, kadınların farklı bir yolla yoksulluk ve sosyal dışlanma deneyimlerini göstermektedir. Yoksulluğa ek olarak, ataerkil ideoloji ve cinsiyet ayrımcılığı kadınların ev dışında eğitim ve çalışma erişimini sınırlamaktadır. Kadınlar, onların izolasyon, yoksunluk ve çaresizlik duygularına katkıda bulunan ev hayatı ve ev sınırları ile sınırlandırılmışlardır. Kadınların hikâyeleri de şehirde kadına yönelik kamusal alanların düşmanca doğasını betimliyor. Toplu taşıma araçları, park ve şehir merkezi gibi en temel kamu hizmetleri ve alanlarını kullanmaktan bile kadınları büyük ölçüde vazgeçirmede, erkek kamusal alanın ve ataerkil kültürün karakteri egemen olmaktadır. Son olarak, çalışma günlük yaşamda karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmek için bazı hizmet sağlayıcılarına yoksul kadınların taleplerini sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Cinsiyet, yoksulluk, sosyal dışlanma, Şanlıurfa, Türkiye

Yoksulluk ve yoksulluğu önleme üzerine çalışmalar Türkiye'de oldukça azdır ve son zamanlarda görülmektedir (Kıvılcım, 2003). Ancak yoksulluk üzerine akademik ve kamu ilgisi 1980'lerden beri çarpıcı bir şekilde büyümektedir. Gelir eşitsizliği ve yoksulluk artmaya devam ettiği ve liberal ekonomik reformların uygulamalarını takiben on yılda yoksulluğun yeni formları ortaya çıkmaya başladığı için bu şaşırtıcı değildir (Buğra & Keyder, 2003). Bazı son yayınlanan Dünya Bankası Raporlarında Türkiye'nin dikkati, artan yoksulluk oranına, zengin ve yoksul arasında açılan farka ve ülke içerisinde büyüyen bölgesel eşitsizliklere çekilmektedir (Dünya Bankası, 2003).

Sosyoekonomik hayata kadınların aktif katılımını sınırlayan cinsiyet eşitsizliği ülkedeki önemli bir sosyal problem olarak görülmektedir. Yakın zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Raporu (2005:300)'na göre, Türkiye'deki kadınlar bütün insan gelişim göstergele-

* Bu bildirinin orjinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orjinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

rinde yaşam beklentisi dışında önemli ölçüde düşük not almıştır. Okula gitme oranı kadınlar için yüzde 62 erkekler için yüzde 74 iken, yetiskin okuma oranı (+15) kadınlar için yüzde 81,1 ve erkekler için yüzde 95,7 dir. Ortalama olarak kadınlar erkeklerden iki kat daha az para kazanmaktadır.

Bu temel bilgilere dayanarak, bu çalışma Türkiye'nin güneydoğu bölgesinde yer alan büyük şehirlerden biri olan Urfa'da yoksulluk ve sosyal dışlanmayı kadınların yaşamasını incelemektedir. Bu makalede geliştirilen analizler, yoksulluğun sadece maddesel yoksunluğun ifadesi olarak değil üstelik sosyal dışlanmanın fiziksel ve fiziksel olmayan formlarının bir dizisinden oluşan karmaşık bir durum olarak kavramsallaştırıldığı yoksulluk ve sosyal dışlanma hakkındaki çalışmaları takip etmektedir. Hem konseptleri farklı şekillerde belirlemek hem de tanımları diğerlerinden daha iyi olarak tartışmalarını sürdürmek mümkün olmasına rağmen bu çalışma Avrupa Birliği tarafından sağlanan tanımlara uymaktadır.

Yoksulluk: Gelir ve kaynakları, içinde yaşadıkları toplumda kabul edilebilir yaşam standartlarına sahip olmalarına engel olacak kadar yetersiz ise o insanlara yoksulluk içinde yaşıyor denir.

Sosyal dışlanma: Sosyal dışlanma, belirli kişilerin toplumun kiyısına itilmeleri, yoksullukları ya da temel yetkinlik ve yaşam boyu öğrenme fırsatları eksikliği ya da ayrımcılığın sonucu olarak tam olarak katılımlarının engellenmesi hakkında bir süreçtir. (Tam tanımları için, Avrupa Birliği Konseyi 2004: 8'e bakınız).

Sosyal dışlanma olarak yoksulluğun bu kavramsallaştırması yoksulluk ve yoksulluğun önlenmesi hakkındaki çalışmalar için geniş kapsamlı etkilere sahiptir. İlk olarak, bir kez maddi ve maddi olmayan birden çok nedenler ve sonuçlar ile çok boyutlu bir olay olarak yoksulluğu yakalamamıza imkân sağlar. İkinci olarak yoksulların kendilerinin bakış açısından yoksulluğu anlamak için araştırma yapan yeni metodoloji yaklaşımlarına yol açar. Son olarak cinsiyetleri yüzünden kadınların yoksulluk ve sosyal dışlanmayı farklı olarak yaşadıkları birçok yolu anlamamızı güçlendirebilecek cinsiyet eşitsizlikleri ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemek için bir alan açar (Skalli, 2001).

Yoksulların deneyimlerine odaklanan niteleyici çalışmalar, özellikle kadınlar için, önemli politika yansımalarına da sahiptir. Onlar yoksulların seslerini kamuya duyurmaya yardımcı olabilir. Onlar, yoksulların kendi problemleri için formüle edilmiş çözümlerde vasıtalarını egzersiz etmeyi güçlendirebilir ve politikacıların yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın sebep ve sonuçlarını direkt olarak gösteren çözümleri formüle etmesine yardımcı olabilir (Goode & Maskovsky, 2002). Şimdiye kadar bu tip çalışmalar cinsiyet ayrımı ve ataerkil kültürün dünyada kadınların sosyal dışlanmasında ve yoksulluğun savunmasızlığında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Kadınlar aileden başlayarak toplumda her düzeyde yapılan karar, güç ve kaynaklara erişim açısından onların dezavantajlı olduğu yoksulluğun yükünü taşımaktadırlar (Adaman & Keyder, 2006; Ayata & Güneş Ayata, 2003; Erman, 2003, Ecevit, Erman, Kalaycıoğlu vd. 1999). Cinsiyet eşitsizliği yoksullukla ve kadının toplumdan dışlanmasıyla savaşmada temel bir zorluktur (Çağatay, 1998).

İlk olarak, çalışma 2008'de Şanlıurfa'da yapılan alan çalışmasından toplanan bu araştırmada kullanılan veriler için metodolojiyi sunar. İkinci olarak, şehirde yoksulluk ve sosyal dışlanmayı kadınların deneyimleri ile birlikte ele alacak araştırmanın kuantatif aşamasının bulgularının bir özeti verir. Sonraki bölüm yoksulluk ve cinsiyetleri nedeniyle tecrübe ettikleri sosyal dışlanmanın çoklu formlarıyla mücadele ve yoksulluk ile yaşayan kadınların deneyimlerini inceleyecektir. Makale yoksulların her gün yüz yüze kaldıkları zorlukların bazılarının üstesinden gelmek için hizmet sağlayıcılarından yoksul kadınların taleplerinin bir listesi ile sonuca bağlayacaktır.

Yöntem ve Veri¹

Bu araştırma için alan çalışması iki aşamada hem kuantatif hem niteleyici araştırma yöntemlerini kullanmıştır. İlk aşamada 1500 hane ve 1500 kişilik bir temsilci örnek içinden Urfa Belediyesi'nin sınırları içerisinde yasayan nüfustan Türk İstatistik Kurumu'nun yardımıyla rastgele seçilen 1266 *Hane Anketi* ve 1236 *Bireysel Anket* yüz yüze görüşmelerle yapılmıştır.

¹ Bu çalışmanın verileri Erzurum, Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa belediyeleri ve AB tarafından desteklenen EKOSEP (Göç Alan Kentlerde Ekonomik ve Sosyal Entegrasyon Projesi)'in parçası olarak yürütülen bir alan çalışmasından elde edilir.

Alan çalışmasının kuantitatif aşamasında gözlenen eğilimlerin tam anlaşılmasını geliştirmek için odak grup çalışmasını temel alan niteleyici bir alan çalışması da ortaya konmuştur. Odak grupları için potansiyel katılımcılar bireysel anketlerden elde edilen bilgiler temel alınarak seçilmiştir. Bu çalışma için veriler göçmen ve yerli hanelerden *Genç Kadınlar* (20-34) ve *Yetişkin Kadınlar* (35-55) ile yapılan iki odak grup görüşmelerinden elde edilmiştir. Odak grupların bulguları Şanlıurfa'nın şehir nüfusunun demografik karakterleri ve genel sosyoekonomik bir resmini veren kuantitatif araştırma bulgularının bir özetinden sonra sunulacaktır. Bu, kadınların deneyimlerini uygun bir bağlama yerleştirmeye yardımcı olacaktır².

Şanlıurfa şehrinin seçilmiş demografik ve sosyoekonomik göstergeleri

Güneydoğu Anadolu tarihsel olarak ülkenin en az gelişmiş bölgesidir. Dünya Bankası tarafından yürütülen son bir çalışma bölgenin en fakir bölge olmayı sürdürdüğünü ifade etmektedir. Dünya Bankası'nın yoksulluk sınırını temel alarak bölgedeki aşırı yoksulluk oranı ülke ortalamasının 5 katıydı. Türkiye'deki aşırı yoksulların neredeyse yarısı Güneydoğu'da yaşamaktadır (Dünya Bankası, 2003:11). Bölge nüfusun yüzde 7'sinden daha az ama kentsel gıda yoksulluğunun çeyreğinden daha fazlasını içermektedir (Dünya Bankası, 2003: 13). Şiddetli yoksulluk açısından savunmasızlık ülkenin geri kalanıyla karşılaştırıldığında bölgede çok daha yüksektir. Güneydoğu Anadolu'da "kent nüfusunun yüzde 93'ü savunmasızlık sınırı altında eşit tüketime sahiptir" (Dünya Bankası, 2003: 23). Özetle, kent yoksulluğu bölgede çoğunluğun yaşam şartlarını yaygın olarak şekillendirmiştir. Üstelik sosyal, yapısal ve kurumsal faktörler en dezavantajlı gruplar arasında kadınların istihdamını ve eğitime erişimini sınırlandırmaktadır (Gülen, 2004). Urfa Güneydoğu Anadolu'nun büyük kentlerinden biridir ve araştırmanın bulgularının göstereceği gibi şehir büyük oranda bölgenin aynı sosyo-yapısal ve kültürel problemlerinden muzdariptir (Bkz: Devlet Planlama Teşkilatı, 2003).

Şehirde hane halkının ortalama büyüklüğü 5,4'tür ki bu rakamsal değer 2005'te TÜİK tarafından kaydedilen 4,6'lık ulus ortalamasından önemli ölçüde daha yüksektir. Aynı zamanda şehirdeki dört hanenin biri 7 ya da daha fazla üyeden oluşmaktadır. Yoksulluk yüksek olarak hanelerin büyüklüğü ile ilişkilidir. Hanelerde bağımlı çocukların sayısı arttıkça yoksulluk oranı da artar. Diğerleri arasında bu basit gerçek aşağıda tartışıldığı gibi şehirde yaşanan yoksulluğun kapsamını açıklamaya yardımcı olabilir.

Şehirde hanelerin çoğunluğunun yoksulluk riski ya da yoksullukla yüz yüze çok sınırlı aylık bütçe ile yaşadıkları görülmektedir. Şehirde hane başına ortalama aylık harcama düzeyi 648,45 TL'dir. Kiranın dışında kişi başına ortalama aylık harcama düzeyinin 124,31 TL olduğu belirlenmiştir. TÜİK (2009)'a göre dört kişilik bir aile için oluşturulan resmi açlık sınırı 2008'de 767 TL idi. Dörde bölündüğünde bu miktar kişi başına 191,75 TL'dir. Bu mukayeseyi temel alarak araştırma bulgularımız şehirdeki nüfusun çoğunluğunun 2008'deki resmi ulusal açlık sınırının çok daha altında yaşadığını göstermektedir.

Birçok hane halkı ve bireyin yoksulluk veya yoksulluk riski deneyimini yaşamış olması gerçeği haber kaynaklarının subjektif değerlendirmeleri tarafından desteklenmiştir. 10 hane içerisinde 7'si gıda, giyinme ve ısınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çektiklerini nakletmişlerdir. Görüşülen hanelerin neredeyse yarısı ekonomik durumlarını "kötü" veya "çok kötü" olarak belirtmişlerdir. 2 hane halkından 1'i günlük ihtiyaçları konusunda giderek artan borçları olduğunu ve bunları ödemede zorluk çektiklerini söylemişlerdir.

Hanelerin karşılaştıkları yoksulluğun önemli bir kaynağı şehirdeki istihdam modelinin bazı rahatsız edici yapısal sorunlarından kaynaklanmıştır. İlk olarak, şehirde iş gücüne katılım düzeyi oldukça düşüktür. Tüm kent nüfusunun içerisinde sadece 10 kişiden 2'si istihdam edilmektedir. Ekonomik olarak aktif nüfus (15-65) içerisinde istihdam edilenlerin oranı 3'te 1'i ifade etmektedir. İş gücüne kadınların katılımı da ayrıca oldukça düşük olarak bulunmuştur. Ekonomik olarak aktif olan kadın nüfusu içerisinde sadece 100 kadından 3'ü istihdam edilmektedir. Tersine, istihdam edilen ekonomik olarak aktif olan erkeklerin yüzde 36'si kadınlar hakkındaki rakamsal verilerden yaklaşık on kat daha fazladır. Kadınların iş gücü içerisindeki yokluğu geleneksel cinsiyet rolleri ve ataerkil ideoloji ile ilişkili olarak görülürken, diğer şeyler arasında, ekonomik olarak aktif erkek nü-

² Alan çalışması yöntemi üzerine geniş bir açıklama için Adaş and Genç (2009)'a bakınız.

fusu arasındaki işsizlik oranı istihdam yaratmada şehrin yeterliği hakkında diğer bir önemli soruna işaret etmektedir. Şehirdeki 10 erkekten 3'ü "iş bulamadıkları" için çalışmamaktadır.

Diğer taraftan istihdam edilen çoğunluk için "iş" maddi ve sosyal güvenlik sağlayacak gibi görünmüyordu. İşçilerin neredeyse 3'te 2'si işlerinde sosyal güvenlik ve/veya sağlık sigortası olmaksızın istihdam ediliyordu. Kayıt dışı istihdam çocuklar ve gençler arasında toplamda yaklaşık yüzde 90'a ulaşan oranda rahatsız edici bir biçimde yüksektir. Kayıt dışı istihdam düzeyi çalışan kadınların küçük popülasyonu arasında da dikkat çekici bir şekilde yüksektir. 6 yaşından büyük kadınlar arasında, kadın işçilerin 4'te 3'ü herhangi bir sosyal güvenlik olmaksızın istihdam edilmektedir; erkekler için 10'da 6 oranındaki rakamsal değer ile bu durum kadınlara göre biraz daha düşüktür.

Kayıt dışı istihdamın ve işsizliğin yüksek oranı sağlık sigortasına erişime sahip olan insanların sayısını sınırlamaktadır. Şehirdeki kişilerin 4'te 1'i herhangi bir tür sağlık sigortasına erişime sahip değildir. Sağlık güvencesi olmayan erkeklerin oranı aynı durumdaki kadınlardan biraz daha yüksekti. Ayrıca veriler çocukların ve gençlerin sağlık güvencesine erişim hakkında nüfusun geri kalanından daha dezavantajlı olduğunu göstermiştir. Yeşil Kart³ sahipleri sağlık güvencesine erişenler arasında SSK yararlanıcılarından sonra ikinci büyük grubu oluşturmaktaydı. Yeşil Kart sahipliğinin genişliği şehirdeki yoksulluk kapsamının diğer bir göstergesi olarak alınabilmekteydi.

Şehirde gözlenen diğer bir yapısal sorun eğitim düzeyiyle ilişkili idi. Araştırma bulguları şehirdeki 4 kişiden 1'inin okuryazar olmadığını göstermektedir. Yaş ve okuryazar olma olasılığı arasında negatif bir korelasyon vardır. Örneğin, 50 yaşından büyük nüfus arasında okuryazarlık oranı yüzde 50'nin altına düşmektedir. Gençler arasında okuryazar olmama daha az yaygın iken, okul çağı çocukları arasında yüzde 10'a varan oranda göreceli olarak yüksek bir okuma yazma bilmeme oranı vardır.

Veriler ayrıca eğitime erişim konusunda rahatsız edici cinsiyet eşitsizliklerini göstermektedir. Erkeklerin okuryazarlık oranı yüzde 90 iken, kadınlar arasındaki okuryazarlık oranı sadece yüzde 70'tir. Okuryazarlık oranı kadınlar arasında yaşa göre düzenlendiğinde daha keskin bir biçimde düşmektedir. 35 yaşın üzerindeki kadınlar arasında okuryazarlık oranı yüzde 40'tan daha azdır. Tersine, 65'ten daha genç erkekler arasında o, 10'da 9'a yaklaşmaktadır. 65'ten daha yaşlı erkekler arasında okuryazarlık oranı yaklaşık olarak 10'da 6'dır.

Şehirde örgün eğitime erişim benzer eğilimleri göstermektedir. Şehir nüfusunun sadece yüzde 77,5'i örgün eğitimin bazı formlarına sahiptir. Yaş ve örgün eğitim arasında negatif bir korelasyon vardır: Katılımcıların yaşı arttığında örgün eğitim sistemine katılım olasılığı azalmaktadır. Yetişkin nüfusu arasında eğitim oranı yüzde 40'a düşmektedir. Aynı zamanda kadınlar örgün eğitime erişim konusunda dezavantajlarla yüzleşmektedir. Tüm nüfus içerisinde, örgün eğitim elde etme şansı erkekler arasında 10'da 9 iken, kadınların sadece 3'te 1'i örgün eğitim elde etme şansına sahiptir.

Ayrıca şehirde eğitime erişim düzeyi dikkate değer bir biçimde düşüktür. Hane halkı başına ortalama eğitim yılı sadece 5,2 yıl olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, kent nüfusunun ezici çoğunluğu 8 yıldan daha az yani ülkede son 13 yıldır talep edilen zorunlu eğitim düzeyinden daha az bir eğitime sahipti. Bir kez daha cinsiyet kişinin eğitim düzeyini belirleyen önemli bir faktördür. Ortalama olarak, bariz bir biçimde kadınlar erkeklerden daha az eğitilidir. Erkekler için ortalama eğitim süresi 6,16 yıl iken, kadınlar için ortalama eğitim süresi 3,6 yıldır.

Okul çağındaki nüfusun (6-18 yaş) eğitim göstergeleri bazı sıkıntı verici eğilimleri de göstermektedir. İlk olarak, çocukların ve gençlerin 10'da 2'si okul çağındaki olmalarına rağmen eğitimlerine devam etmemekteydi. Erkek çocukların 8'de 1'i herhangi bir eğitim kurumuna devam etmezken, bu oran kız çocuklarında 5'te 1 idi. Yoksulluk ve ekonomik zorluklar erkek çocuklarının daha ileri eğitime erişimini sınırlandırırken, kız çocuklarının eğitime erişimini engellemede başlıca rolü cinsiyet oynamaktadır. Yaklaşık olarak kız çocuklarının 10'da 4'ü cinsiyetleri ve sonrasında yoksulluk ve ekonomik zorluklar yüzünden eğitimlerine devam edememekteydi. Bundan başka toplamda 100 çocuktan 4'ü düzenli olarak okula devam edememekteydi. Bu nüfusun dörtte biri "mevsimsel göç" ve "okul günlerinde çalışma" sebebiyle değişmez devamsızlardı.

³ Yeşil Kart devlet tarafından, ona hak kazanmak için belgelendirilmesi gereken, herhangi bir gelir ve malvarlığı olmayan yoksullara sağlanan kamu sağlık sigortası programıdır.

Bu bulgular, katılımcılar ile yürütülen odak grup görüşmelerinin bulguları tarafından desteklenmiştir. Yoksulluk ve sosyal dışlanmışlığın en önemli nedenleri kayıt dışı ve geçici işçi çalıştırmanın yanı sıra işsizlik olarak belirlenmiştir. Kadınlar iş gücüne katılım konusunda istekliydi ama düşük eğitimsel kazanım, düşük beceriler ve yüksek işsizlik seviyesi sebebiyle onlar güçlü engeller ile yüz yüze gelmekteydi. İlâveten ataerkil aile yapısı ve işgücünün geleneksel cinsiyet ayrımcılığı kadınların eğitime ve istihdama erişiminde büyük engeller oluşturmuştur.

Kadın Odak Gruplarının Görüşme Sonuçları

Kadınların Profili

Tablo 1 ve Tablo 2 odak grup görüşmelerindeki kadın katılımcıların profillerini sunmaktadır. Katılımcılar yoksulluk, ekonomik zorluk ve maddi yoksunluktan muzdarip olduklarını belirten haneler arasından seçilmiştir. Bu ortak kimliğin dışında, katılımcılar yaş, medeni durum, doğum yeri ve istihdam durumu bakımından çeşitlilik göstermiştir.

Tablo 1. Odak Gruptaki Genç Kadın Katılımcıların Profili							
İsim	Köken	Göç Nedeni	İkamet Suresi (yıl)	Medeni Durum	Eğitim	Meslek	Babanın/ Kocanın Mesleği
Fatma	Urfa, Köy	Ekonomi	1,5	Evli	İlkokul	Ev hanımı	İşçi
Necla	Urfa, İlçe	Ekonomi	8	Bekâr	Ortaokul	İşsiz	Emekli
Fatma N	Urfa, İlçe	Sağlık	3	Evli	İlkokul	Ev hanımı	İşçi
Yasemin	Urfa, İlçe	Ekonomi	3	Bekâr	Mesleki okul	İşsiz	İşçi
Fadime	Urfa, İlçe	Sağlık	3	Evli	İlkokul terk	Ev hanımı	İşçi

Tablo 2. Odak Gruptaki Yetişkin Kadın Katılımcıların Profili							
İsim	Köken	Göç Nedeni	İkamet Suresi (yıl)	Medeni Durum	Eğitim	Meslek	Babanın/ Kocanın Mesleği
Şenay	Yerli	--	--	Evli	Mesleki okul	Ev hanımı	Mevsimlik işçi
Semiray	Mardin, İlçe	Ekonomi	35	Evli	İlkokul terk	Ev hanımı	Emekli
Hacer	Yerli	--	--	Evli	İlkokul	Ev hanımı	Teknisyen
Bilge	Adıyaman	Ekonomi	4	Evli	Lise	Ev hanımı	Devlet çalışanı
Hatice	Urfa, Köy	Ekonomi	40	Terk edilmiş	Okur-yazar olmayan	Ev hanımı	---
HB	Yerli	--	--	Evli	Okur-yazar olmayan	Ev hanımı	İşsiz
Güler	Yerli	--	--	Evli	İlkokul	Ev hanımı	İşçi
Rahime	Urfa, Köy	Ekonomi	20	Dul	Okur-yazar olmayan	Mevsimlik işçi	Mevsimlik işçi

Eğitim ve Çalışma

Kadınların ezici çoğunluğu hiç ya da çok az örgün eğitime sahipti. Eğitime erişimlerinin engelleri hakkındaki hikâyelerde yaygın tema hane içerisindeki yoksulluğu, sınırlı mali kaynakları, hane- de kız çocuklarına atanan ev işlerini, ikamet yerinde özellikle kırsal alanlarda okulların olmayışını ve ailede erkek çocuğun eğitime öncelik veren ataerkil ideolojiyi içermekteydi. Örneğin, Semiray ilkokuldaki eğitimini ilk yıldan sonra bırakmıştı. O, birinci sınıftan sonra kız çocuklarını okula göndermenin ayıp olduğu bir yer olan Mardin’de büyümüşü. Fatma’nın durumunda, o Urfa’daki köyünde ilkokulu bitirebilmiş ama köyde ortaokul olmadığı için eğitimini daha ilerletme şansını bulamamıştı. Benzer engeller, doğdukları ve büyüdükleri şehirlerde de kadınların eğitime erişim şanslarını sınırlandıırıyordu. Güler şehrin eteklerindeki yoksul mahallelerden birinde büyümüşü. O ilkokulu bitirmiş ama “çevrede bir ortaokul olmadığı, olsaydı bile 50 yıl önce kız çocuklarını

okutmadıkları için babasının her ne şekilde olursa olsun gitmesine izin vermeyeceğinden” asla ortaokula devam etme şansı bulamamıştı.

Necla, Genç Kadınlar Odak Grubu’nun bir katılımcısı, bir kız çocuğunun eğitime erişiminin genç kızlara atanan ev işlerinin yükü nedeniyle engellenmesi şeklindeki başka genel bir durumu temsil etmektedir. Necla annesinin hastalığı ve ondan istenen ev işleri nedeniyle ilkökul üçüncü sınıftayken okuldan ayrılmak zorunda kalmıştı. O, sonra evde kendi kendine çalışarak ortaokul derecesini almıştı. Görüşme zamanında, o evde eğitim vasıtasıyla ayrıca lise diploması almayı deniyordu. Necla eğitime devam etmeyi ve bir üniversiteye girmeyi istemişti ama sınavlar için eğitim kurslarına katılacak paraya sahip değildi ve “o şimdi bir üniversiteye başlamak için belki de çok yaşlı”.

Eğitim imkânlarının dışında tutulmuş olmanın sonuçları hususundaki tartışmalarda, kadınların bağımsızlığı, kendine saygıları ve sosyal hayattaki katılımları için eğitimin önemi hakkında tüm kadınlar aynı düşüncede görünmekteydi. Örnek olarak, ilkökul mezunu olan Fatma okuryazar olmayan yengesiyile kendisini kıyaslamıştı.

Fatma: (Eğitim) gerçekten önemli. Yengem hiç okula gitmedi. O cahil. Biz buraya gelirken, birlikte gitmeyi istedim. O, “Ben gelemem. Hiçbir şey bilmem. Korkarım.” dedi. Ama ben kendim geldim. Kendi kendilerine şehir merkezine gidemeyen birçok tanıdığım var. Diğer taraftan ben, ailemle ilgili her işle ilgilenirim. Şehir merkezine giderim, her yere giderim. Onlar dışarı çıkmaya korkuyorlar.

Bu kısa hikâye, ilkökul eğitiminin bile dışarı çıkma ve kişisel ve aile sorumluluklarını yerine getirmede yeterince güçlü ve emin hissedenden kadınların yaşamlarında bir fark yaratabildiğini gösterilmektedir. Bu, okuma yazma bilmeyen kadınların deneyimlerine çarpıcı bir tezat vermektedir. Örnek olarak, Hatice okuma yazma bilmediği gerçeği yüzünden tecrit edildiğini hissetmekteydi. Şehir merkezine gitmek, otobüsleri kullanma ve doktora gitmek için başkalarına bağımlı idi. O, kendi başına dışarı çıkamazdı “çünkü kaybolacağını hissedirdi”.

Görüşme yapılan kadınların hiçbiri hali hazırda istihdam edilmemekteydi ve kendi düzenli gelirlerine sahip değillerdi. Önceden çalışma deneyimi olan ve mevcut durumlarını “işsiz” olarak tanımlayan Necla ve Yasemin adlı iki genç kadın dışında diğerleri kendilerini “ev hanımları” olarak tanımlamaktaydı. Gayri resmi sektör ve tarım sektöründe Önceden iş deneyimine sahip olan bazı kadınlar evlendikten ve şehre göç ettikten sonra “ev hanımları” olmuşlardı. Kadınların eğitimsel ve mesleki beceri eksikliğine ilave olarak, ataerkil ideoloji ve geleneksel cinsiyet rolleri, şehrin fonksiyonu içerisinde işgücü piyasasının durumu kadınların istihdama erişiminde değiştiremez engellerdir.

Eğitim ve mesleki becerilerden yoksun kadınların çoğunluğu istihdamın bazı biçimleri için kalifiye olabilecekti. Sadece beceri yoksunluğu değil aynı zamanda herhangi bir tur iş aramada bilgi ve sosyal iletişim ağı gerekiyordu. “Ne yapabilirim? Benim gibi bir kadın ne yapabilir?” okuma yazma bilmeyen, yaşlı ve kırsal çevrelerden gelen kadınlar tarafından gündeme getirilen ortak sorulardı. Lise ve üniversite eğitimi olan bazı kadınlar iş ararken anne olarak deneyimlerinden faydalanmayı denemişlerdi. Örneğin, hem Hacer hem de Şenay anaokullarında “abla” olarak iş bulmayı denemişlerdi ama iş için istenen eğitim becerileri ve sertifikaları yoktu. Bu, dışlanmışlık duygularını kuvvetlendirmiş ve doğru dürüst bir iş için sahip oldukları tek umutlarını da kesmişti.

Yoksul kadınlar arasında kentsel istihdam modelleri üzerine birçok çalışmanın bulgularından farklı Urfa’daki kadınlar temizlik, çocuk bakıcılığı ve taşeronlar için örgü veya dikiş gibi gayri resmi işlere erişime bile sahip değillerdi. Birçok kadının bazı örme, dikiş ve iğne işleri yapma aracılığıyla hane gelirine katkıda bulunmayı deneyen sürekli bir iş için hiçbir umudu yoktu. Üstelik kadınların yüz yüze kaldığı ortak sorun ürettiklerini satmalarıydı. Ev temeli etkinlikler aracılığıyla küçük bir gelir elde edilmekteydi. Onlar sosyal iletişim ağına sahip değillerdi.

Düşük ödeme ve yarar sağlamayan şekilde karakterize edilen şehirdeki mevcut işlerin istikrarsız doğasının yanı sıra işsizlik düzeyi kadınların istihdam şanslarını baltalamaktadır. İki bekâr genç kadın, Necla ve Yasemin, hizmet ve üretim sektörlerinde iş deneyimine sahipti ancak onlar

birkaç yıldır iş bakıyorlardı ve kendilerini “işsiz” olarak tanımlamaktaydılar. Yakın bir zamanda Necle bir fabrikada açılan bir iş hakkında bilgilendirilmişti fakat ücret o kadar düşüktü ki Necla'nın ulaşım ücretini dahi karşılayamayacaktı. O, işi alamadı.

İstihdam imkânlarına kadınların erişimi tutucu değerler ve ataerkil toplum ideolojisi ile son derece sınırlandırılmaktadır. Pek çok kadın annelik ve bakıcılık gibi evle ilgili olan rollerin uzantısı olan işlerde sadece çalışmayı düşünmektedir. Onların yapabileceklerini düşündükleri becerilerin sadece bunlar olduğu gerçeğinin dışında kadınların çalışması hakkındaki geleneksel değerler istihdam için kadınların seçeneklerini kısıtlamıştır. Pek çok kadın iş fırsatına sahip olsalar bile ailenin utancı düşünüldüğü için dışarıda çalışmalarına izin verilmeyeceği gerçeği hakkında şikâyetçi olmaktaydı. Bazıları evlerinden çok uzakta değil ama erkekler tarafından izin verilmeyecek ve toplum tarafından eleştirilebilecek kadar uzakta herhangi bir yerdeki muhitte çalışabildiklerini ifade ettiler. Problem sadece kocaları değil üstelik babaları ve toplumdur. Çoğu çalışma şansına sahip olsalar kocalarının çalışmalarını destekleyeceğini ama babalarının müdahale edeceğini ve toplum baskısının aile üzerinde çok fazla olacağını düşünmekteydi. Kadınlar evlendikten sonra bile geniş aileleri tarafından kontrol altında tutulmaktan şikâyet etmekteydiler.

Pek çok kadın, özellikle genç olanlar, sadece hane gelirini desteklemek değil ekonomik bağımsızlık, güven ve kişisel değerlilik hissi kazanmak ve sosyal yaşamın parçası haline gelmek için çalışmayı istemektedir. Ancak toplumda kadının çalışmasına karşı baskıların şiddetiyle, umutsuzluk ve çaresizlik duygusu onların varlığını zedeler.

İronik olarak yoksulluk ekonomik bağımsızlık için yoksul kadınların mücadelesinin altını kazan başka bir engeldir. Yoksulluk kadınların mesleki eğitim ve kişisel gelişimine yatırımlarını engeller. Çoğu kadının şehirde verilen çeşitli eğitim derslerinin harçlarına ve ulaşım masraflarına gücü yetmemektedir. Örneğin, Fatma yardım alabileceği umuduyla odak grup görüşmelerine katılmak için para ödünç almak zorunda kalmıştı. Başka bir deyişle yoksulluk ücretli iş ve iş eğitime erişmek için kadınların sınırlı seçenekleriyle yoksulluğu besler.

Yoksulluk ile Yaşama

Yoksulluğun, aile üyelerinin günlük ihtiyaçlarıyla ilgilenme sorumluluğu, sürekli stresle karşı karşıya kalma ve kendi ihtiyaçları ve diğer aile bireylerinin ihtiyaçları arasında öncelik verme dürtüsünden sorumlu olan kadınlar üzerindeki etkileri erkekler üzerindeki etkilerinden daha zordur. Bahsedilen kadınların hiçbirinin kendilerinin düzenli bir gelirleri yoktu; yoksulluk gerçeği ve bu kadınların yaşantılarını biçimlendiren günlük mahrumiyetler arasında aileleri sınırlı bir bütçe ile yaşamaktaydı. Hanelerde düzenli bir gelire sahip olmayan kadınlar en dezavantajlı grup iken, her gecen gün sancılı hayatta kalma mücadelesi kocaları veya çocukları çalışıp, eve biraz kazanç getir-seler dahi gruptaki tüm kadınların yaşantılarına damgasını vurmuştu.

Ailesi ve çocukları olan kadınlar, ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluk çekmekte ve çocuklarının gıda, ısınma ve eğitim masraflarına her şeyin üzerinde öncelik vermeye çalışmaktaydılar. Kadınlara göre, onların öncelikleri çocuklarını beslemek, soğuktan korunduklarından ve okullarına devam ettiklerinden emin olma zorunlulukları idi.

Kadınlar günlük harcama masraflarını kısmak, masaya koydukları yiyeceğin niteliğini ve niceliğini maksimuma çıkarmak için stratejiler geliştirmişlerdi. Güvenilen ilk strateji kendi kişisel ihtiyaçlarını sınırlamaktı. Küçük çocuğu olan birçok kadın çocuklarının ihtiyacı olan gıdayı aldıklarından emin olmak için kendi gıda tüketimlerini azaltmışlardı. Onlar aynı şeyi giyinme ve diğer kişisel harcamalar için de yapmışlardı. İkinci olarak, daha ucuz yerleri hedeflemeyi denemişlerdi. Bu, kadınlara ek bir yük getirmiş; ulaşımı karşılayamadıklarından çoğu zaman uzak yerlere yürüyerek gitmek zorunda kalmışlardı. Üçüncü olarak, onlar yerel pazarlara gitmede bir zamanlama stratejisi geliştirmişlerdir. Alışverişi pazarın neredeyse toplandığı geç saatlere kadar erteleme, satıcılar ürünlerini bitirmeye bakarken son andaki pazarlıklar, pazardaki artan gıda ürünlerini arama yoksul kadınlar tarafından gıda masraflarını minimuma indirmek için kullanılan bazı stratejilerdir.

Kadınların çoğu ısınma ve eğitim masraflarından tasarruf ettikleri yaz süresince masaya yiyecek koymanın daha ucuz olduğunu düşünmekteydiler. Yazlar, ayrıca bol ve ucuz oldukları için meyve ve sebze gibi “lüks öğelere” paraları yettiğinde ailelerinin ve çocuklarının daha iyi beslenmelerini sağlayabildiklerini hissettikleri zamanlardı. Bununla birlikte, kışlarla başa çıkması daha zordu. Sadece ısınma masrafı ev bütçesine bir yük getirmemekte, ayrıca gıda daha pahalı olmakta ve böylece yemekler hem nitelik hem de nicelik yönünden azalmaktaydı. Kış boyunca gıda tüketiminin en yaygın malzemeleri muntazaman bulgur, makarna, kuru fasulye, bezelye vb. idi. Nadiren karşılayabildikleri et kıymetli ve lüks olan bir şeydi.

Yeterli ısıtma sistemine ve evi düzenli olarak ısıtmak için yeterli paraya sahip olmadıklarından kadın ve çocuklar kış boyunca soğuktan muzdarip olmaktaydılar. Kadınlar evde yalnız olduklarında tasarruf etmek için ısıtmayı kullanmama yoluna gitmekteydiler. Bununla birlikte evde küçük çocukları olduğunda, evi ısıtma bir öncelik olmaktaydı. Kadınlar kış boyunca gıda, ısınma ve çocukların ihtiyaçları için harcamaları dengelemede daha da zorlandıklarından şikâyet etmişlerdir.

Birçok aile gıda, ısınma ve kamu hizmeti faturaları gibi temel ihtiyaçları için borçlarla mücadele etmekteydi. Üstelik biriken borçlar kadınların yükünü ve onlar üzerinde güç kullanan erkeklerde baskıyı artırmaktaydı. Erkekler gıda, ısınma ve çocukların ihtiyaçlarından tasarruf etmeleri için onlara baskı yapmaktaydı.

Kadınlar ayrıca kocalarının beklentileri yüzünden aşırı gerginlik hissetmekteydiler. Onlar, çok sınırlı bir bütçe ile masaya yemek koymanın ve çocukların ihtiyaçlarıyla ilgilenmenin altındaki sıkıntıyı erkeklerin anlamadıkları hissindeydiler. Erkekler, kadınların evde hissedilen maddi yoksunluk etkilerini en aza indirmelerini bekliyorlardı.

Kadınlar az bir kaynak ile iki ucu bir araya getirmenin, erkekler ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli para kazanamamanın baskısı altında idiler. Para sıkıntısı ve hanede harcamaların öncelikleri hakkında sıklıkla kavgalar yaşanmaktaydı. Yardım için girişimleri erkek otoritesine bir meydan okuma olarak alındığında, kadınlar yabancılaşmış ve güçsüz hissetmekteydiler. Çoğu zaman kadınlar para, gıda, çocukların ihtiyaçları ve hanede diğer karşılanmamış ihtiyaçlar yüzünden sıklıkla dövülme ve erkek şiddetinin ciddi biçimlerine maruz kalmaktaydı.

Birçok kadın kocalarının akrabalarıyla birlikte geniş aileler içerisinde yaşamaktaydı. Geniş aileler hem yoksulluğu azaltma hem de çocuklar ve yaşlıların sosyal bakımı için genç kadınların iş gücünden yararlanma stratejisi idi. Bir çarpıcı durum Fatma örneğinde idi. O, kocasının akrabalarıyla birlikte yaşamaktaydı. Evde eniştereleri ve onların aileleri, ilaveten yaşlılar da olmak üzere 13 kişi yaşamaktaydı. Evde sadece Fatma'nın kocasının bir işi vardı. Onlar aileyi destekliyorlar ve aile de evde bedava kalmalarına izin veriyordu. Fatma'nın tek hayali kendi evini satın almaya gücünün yetmesiydi.

Geniş aile içerisinde yaşamak aşırı yoksulluk durumlarında birbirlerine sosyal destek anlamına gelirken, özellikle genç kadınlar üzerindeki fiziksel ve psikolojik yükü de artırmaktaydı. Aile içerisinde en az önceliğe sahip olan onların ihtiyaçları idi. Evdeki insanların sayısı arttıkça onların ev işlerinin yükü artmaktaydı. Kadınlar ve çocukların ihtiyaçları ve talepleri konusunda kocanın akrabalarının da ise karışmasından dolayı onlara daha fazla boyun eğdirilmekteydi. Birçok kadın gıda, ev işleri ve kadınların dışarıda çalışma talepleri üzerine kocaları ve akrabaları tarafından şiddet, dövülme ve istismar edilme olaylarını anlatmıştı.

Ebeveynlik ve Çocuklar

Kamudaki baskın söylem yoksul kadınların bakabileceklerinden daha çok çocuğa sahip olduklarına odaklanmaktadır. Bu söylem “bireysel tercihin lisanı” içerisinde çerçevelenmektedir. Yoksulluk ve ataerkilliğin yoksul kadınların üreme haklarını uygulama kapasitesini sınırlandırdığından söz edilmemiştir. Yoksul kadınlar, çoğu zaman, ne zaman ve ne kadar çocuğa sahip olmak istediklerini seçme hakkına sahip değildirler.

Genç kadınlar ve anneler, yoksulluğun çocuklarına sağlayabilecekleri imkânları sınırladığı gerçeğinin son derece farkındadırlar. Onlar sahip olabildikleri ya da olacakları çocuk sayısını sınırlama böylece çocuklarının ihtiyaçları için paylarına düşen kaynakları maksimuma çıkarabilme konu-

sunda bilinçliydi. Çoğu birden fazla çocuğa sahip olmak istemekteydi ama açıkça onların buna gücü yetmezdi. Annelikle ilgili seçimleri yoksulluk tarafından kısıtlandığı için kendilerini muhtaç hissetmekteydiler. Daha yaşlı yoksul kadınlarda, geniş aileler içerisinde yaşayan ve kırsal kökenleri olan kadınlar, aykırı bir durum söz konusuydu. Yoksulluk ve ataerkillik kadınların ne zaman ve ne kadar çocuğa sahip olmak istedikleri hakkındaki karar verme isteğini geçersiz kılmaktaydı. Tıbbi yardıma erişimde para, kaynaklar ve bilgiye sahip olmama ve ataerkil baskı tarafından sınırlandırılmış olma yüzünden yaşlı kadınların istediklerinden daha fazla çocuğa sahip olma konusunda bir seçim hakkı yoktu. Bir kadın “İstediğimden daha fazla çocuğa sahip olmak zorunda kaldım. Bu da bir günahdır. Büyük bir günah.” demişti.

Yoksullar hakkındaki diğer bir söylence çocukları için eğitimin değerini anlamadıkları idi. Bu yüzden onların eğitim almamasını tercih etmekteydiler. Bu görüş iki nedenden dolayı yanlıştır. İlk olarak o, yoksulların çocuklarının ve özellikle kadınların kız çocuklarının eğitim alması konusunda ne kadar hevesli olduğunu görmezden gelmekteydi. İkinci olarak, halkın algısı yoksul insanların çocuklarını okula gönderme ve devamlılıklarını sağlama konusunda kahramanca çabalarını ve fedakârlıklarını yok saymaktaydı. Onlar bütçelerinin sınırlamaları ve kendi kültürel sermayelerine rağmen bile çocuklarına yatırım yapmak ve çocuklarının eğitimi içinde yer almak istemektedir. Onlar kendi bireysel ihtiyaçlarından fedakârlık yapma yoluyla çocuklarını okula göndermeye güç yetirebilmektedir. Türkiye’de teorik olarak eğitim parasız olmasına rağmen, sadece çocukları okula gönderme için gerekli harcamalar bu aileler için dikkate değer bir miktarda para tutmaktadır. Çoğu zaman kadınlar kitap, kırtasiye, önlük ve okul yönetimi tarafından sıkça istenen katkıları karşılayamamaktadır. Onlar diğerlerinin karşılayabildiği şeylerin eksikliğinden, çocuklarının öğretmenleri ve arkadaşları arasında küçük düşmesinden dolayı utanmış, yardıma muhtaç ve sürekli olarak üzgün hissederler.

Üstelik kadınlar çocuklarının alması gerektiği en iyi eğitimi alamadıklarını hissetmekteydiler. Okulların uygun ekipman ve insan gücü eksikliği hakkında şikayetleri vardı. Öğretmenler çocukların eğitiminde uzman değildi ve yoksul ailelerden çocukların sahip olabileceği problemler ve özel ihtiyaçlarının anlaşılmasında eksiklikleri vardı. Çocuklar sıklıkla öğretmenler ve idareciler tarafından uygulanan fiziksel şiddete maruz kalmaktaydı. Anneler güçsüzlük ve umutsuzluğa düşmüştü. Çocukların eğitimlerinde ebeveynlerin var olması öğretmen ve idarecilerin düşmanca tutumlarıyla bloke ediliyordu. Kadınlar yoksul oldukları için okullarda çocuklarının gördüğü uygulamayı değiştirmeye güçlerinin olmadığını düşünmekteydiler.

Genç çocuklu kadınlar, okullarda çocuklar için fiziksel ve zihinsel kabiliyetlerini geliştireceği, oynayacağı, öğreneceği sosyal aktiviteler ve yardımların eksik olduğu gerçeği hakkında ilgililidiler. Okulların hiçbirisi uygun oyun alanlarına sahip değildi. Onların hiçbirisi çocuklar için sosyal ve kültürel aktiviteler düzenlemiyorlardı. Kadınlar üstelik mahallede ve şehirde öyle imkânların eksikliği hakkında şikâyetçiydiler. Çocuklar okuldan sonra gidebilecek hiçbir yere sahip değillerdi. Eğitim çok skolâstikti ve çocuklar sosyal ve kültürel becerilerini geliştirecek herhangi bir fırsata sahip değildi.

Sosyal İzolasyon ve Kontrol

Yoksulluk ve ataerkil kültür kadınları sosyal ve kamusal yaşamdan izole etmektedir. Kırsaldan şehre göç eden kadınlar özellikle şehre taşındıktan sonra izolasyon ve kaybolmuşluk hissini tecrübe etmişlerdir. Bilmedikleri yabancı bir çevrede aile ve akrabaları tarafından maddi ve fiziksel zorluklar ve uygulanan sosyal kontrolle bir kalıba sokulan sosyal izolasyonun bir süreci olarak yaşıntılarını anlattılar.

Sosyal izolasyon ve kontrolün bu hisleri göç eden kadınların tecrübeleriyle sınırlı değildi. Yerli yoksul kadınlar da yoksulluk ve ataerkil kontrolle yaşamlarının ciddi şekilde sınırlandırıldığını hissediyorlardı. Kadınların herhangi bir sosyal aktiviteye katılacak özgürlüğü ve parasal kaynağı yoktu. Çoğu zaman mahallenin dışını bile gezme özgürlüğüne sahip değillerdi. Komşuları da sosyal aktivitelerde kadınları ve ailelerini bir araya getirmeye yardım edecek herhangi bir imkana sahip değildi. Örneğin, çoğu kadın ücretsiz, çocukları ve komşularıyla egzersiz yapabilecekleri ve sosyalleşebilecekleri mahallelerinde eğitimsel ve kültürel aktiviteler, eğlence alanları, yürüyüş yollarına sahip olmak için taleplerini seslendirdiler.

Büyük ölçüde kamusal alanların erkek egemen karakteri ve ataerkil kültür de sosyal yaşama yoksul kadınların katılımını sınırlandırır. Çoğu kadınlar, erkekler onlara baktıkları, saygısızca konuştukları ve davranışta bulundukları (küfürler, cinsel şakalar vb.), sosyolojik ve psikolojik olarak onları rahatsız ettikleri için şehirde toplu taşımayı kullanmada kendilerini rahatsız hissetmektedir. Kadınlar şehirde kamusal alanları kullanmada aynı şeyi hissederler. Kocalarıyla sosyalleşmek isteyen genç kadınlar şehir merkezinde karışık sosyalleşme uygunsuz ve eleştirel olarak düşünüldüğü için dışarı çıkmada kendilerini rahat hissetmezler. Kadınlar parklar, yürüyüş parkurları gibi şehirde çoğu eğlence alanlarını kullanmaktan çekinirler çünkü erkekler fiziksel ve sözel olarak onları taciz ederler.

Politika yapıcı ve Hizmet Sağlayıcılardan Kadınların Talepleri

İstihdam ve İnsana Yakışır İşler

Şehirde yoksulluğun kökünün kazınması için işsizlik ve istihdamın kayıt dışı formlarının üstesinden gelinmesi gerekmektedir. Şehirde yüksek düzeydeki işsizlik ve kayıt dışı istihdam bu aileleri sürekli olarak ekonomi ve sağlık konularındaki güvensizlikler ve temel ihtiyaçlarını karşılayamama riskleriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durum kira, kamu hizmetleri, gıda, giyinme, ısınma, sağlık ve çocukların eğitim harcamaları gibi temel gereksinimler arasında öncelik verme ve bunlara günlük olarak sahip olmanın sıkıntılarının üstesinden gelme zorunluluğundan kadınları daha derinden etkilemektedir.

Kadınlar için Mesleki Eğitim ve İstihdam Yardımı

Bazı kadınlar, kadınlar için mesleki eğitimlerin veya gelir yaratan eğitimlerin çevrelerinde olmamasından şikâyet etmişlerdir. Ulaşım maliyeti yoksul kadınlar için önemli bir endişe olduğundan bu tip merkezlere uzaklık bir engel olarak resmedilmiştir. Uzaklık ayrıca kadınların hareketlerini kısıtlayan muhafazakâr kültürden ötürü de bir sorun olmaktadır. Kadınlar ayrıca Halk Eğitim Merkezleri ve Mesleki eğitim Merkezleri'ndeki kursların yerel kadınların ihtiyaçlarına danışılmaksızın tasarlandıkları gerçeğinden şikâyet etmişlerdir. Kadınlar sadece kadın eğitim bölümlerine sahip olmayı da istemişlerdir. Bunun ailelerinden bu kurslara katılmak için izin almalarını kolaylaştıracağını düşünmüşlerdir. Bazı kadınlar karışık sınıflarda iyi öğrenemeyecekleri endişesini dile getirmişlerdir. Onlar çevrede erkekler olduğunda konuşmada ve katılımda kendilerini rahat hissetmemişlerdir.

Birçok kadın evlerinde veya civarında yapabilecekleri gelir getiren etkinlikleri öğrenme ve onlara erişime sahip olmayı istemişlerdir. Şehirdeki muhafazakâr kültür ve kadınların ev işi sorumlulukları, özellikle küçük çocuklarıyla, evlerinin dışında çalışmalarını engellediğinden kadınlar evde gelir getiren etkinliklere erişmek istiyorlardı.

Bu talepler cinsiyet ayrımcılığına dayanarak tartışmalı görünse de daha fazla cinsiyete göre ayrılmış yaşamı ve sosyal muhafazakârlığı doğurabilir. Eğer dengeler eğitim ve iş vasıtasıyla kadınları ve kadınların güçlendirilmesini sosyal ve ekonomik hayata katarsa, sonrasında bu önermeler özellikle yetişkin kadınları hedef alan politikalar için dikkate değer olabilir.

Sağlıklı ve Ucuz Konut

Konut yoksul insanlar için önemli bir sorundur. Birçok kadın çok küçük veya temel rahatlıklardan yoksun sağlıksız evlerde yaşamaktaydı. Konut koşullarının yoksul insanların özellikle evde daha fazla vakit geçiren kadınlar ve çocukların sağlığı üzerinde ciddi zararlı etkileri vardır. Kadınlar, kira ev bütçelerine önemli bir kısıtlama getirdiğinden evin kalitesinden daha çok kira bedeli hakkında endişe etmekteydiler. Politikalar yoksul insanların ödeyebilmeleri için ucuz fiyatta kaliteli evler yapmak amacıyla geliştirilmelidir.

Kadınlar ve çocuklar için eğlence alanları

Kadınlar çevrelerinde parklar, eğlence alanları ve sosyokültürel etkinliklerin olmayışından şikâyet etmekteydiler. Onların çoğu şehrin farklı bölümlerindeki hizmetlerin farkındaydılar fakat uzaklık, ulaşım maliyeti ve istenen kullanım ücretleri nedeniyle bunlara erişememekteydiler. Ka-

dınlar ayrıca çocukları için yakınlarında ve daha geniş olarak şehirde eğlence imkânlarının eksikliğinden endişe etmekteydiler. Onlar çocuklarının oynayabileceği, egzersiz yapabileceği, sosyal, fiziksel ve zihinsel becerilerini geliştirebilecekleri imkânlarla sahip olmayı istiyorlardı. Kadınlar ulaşılabilir uzaklıklarda ve az bir ücretle veya ücretsiz olarak yapılan bu hizmetlere sahip olmayı istemekteydiler. Bu tür hizmetler kadınlar ve çocuklar için az bir ücretle veya ücretsiz olarak sunulmalıydı ve bu tip etkinlikleri tasarlama ve uygulamada kadınların tavsiyelerinin alınması gerekliydi.

Ücretsiz ve Kaliteli Eğitime Erişim

Müfredat dışı malzemeler ve etkinlikler için istenen ücretler önemli bir şikâyet oluşturmakta ve aileleri mali ve duygusal baskı altına sokmaktaydı. Kadınlar okullarda çocuklarına sağlanan eğitimin kalitesi ile ayrıca ilgileniyorlardı. Öğretmenler ve okul yöneticileri yoksulluk içinde yaşayan çocukların imkânsızlıkları ve özel ihtiyaçları hakkında duyarlı değillerdi. Kadınlar ayrıca öğretmenleri tarafından sıkça uygulanan fiziksel şiddetten şikâyetçiydiler.

Kadınlar yoksul çocuklara ihtiyaçları olan ve hak ettikleri kaliteli eğitimin sağlanmasını, hem aile hem de eğitim kurumlarının çocuk hakları konusunda eğitilmiş olmasını ve çocuklarına uygulanan fiziksel ve duygusal şiddet hakkında ailelerin şikâyetlerinde okul yöneticilerinin sorumlu tutulmasını talep etmekteydiler.

Kadınları Koruma ve Yatırım Yapma

Kadınlar, eğitime ve istihdama erişimlerinin güvence altına alınmasının yoksulluklarını ve dışlanmışlıklarını azaltmada çok önemli olduğunu düşünüyorlardı. Politikalar kadınların eğitim ve istihdama erişimini artırmak için geliştirilmeliydi. Bu politikaların oluşturulmasında sorunlar ve günlük hayatta karşılaştıkları engeller hakkında görüş sağlamak için kadınların katılımı gerekliydi. Kadınların kendi problemlerine çözüm üretmeleri için politika yapımında katılımcı olarak yer alması gerekliydi.

Yoksul kadınlar ciddi aile içi şiddete maruz kalmaktadır. Çoklu düzeyde kadınlara karşı olan şiddetle mücadele etmek için politikalar geliştirilmelidir. Kadınlara karşı şiddet ve ayrımcılık konusunda halkı eğitime daha sert yaptırımlar tarafından tamamlanmalıdır. Birçok kadın şiddete karşı mücadelelerinde kendilerini desteği olmayan ve yalnız hissetmekte; şikâyetleri ciddiye alınmadığı ve sonrasında herhangi bir yaptırım uygulanmadığından kendilerini bir şiddet döngüsü içerisinde bulmaktadırlar.

Kadın Dostu Kamusal Alanlar ve Kent Kültürü

Kadınlar şehrin kamusal alanlarında “diğerleri” olarak hissettirilir. Kadınlar otobüsleri, parkları, eğlence alanlarını ve şehir merkezini kullanırken oldukça rahatsız hissederler. Onlar fiziksel ve sözel olarak taciz edilir ve sembolik şiddete maruz kalırlar. Politika yapıcıların şehirdeki erkek egemen kültürün üstesinden gelme ve bunu değiştirme yollarını bulması gerekir. Örneğin, şehir merkezine daha çok kadın ve çiftleri çekmek için ücretsiz veya düşük ücretli sosyokültürel etkinlikler organize edilebilir.

KAYNAKÇA

- Adaman, F and Keyder, Ç (2006) *Poverty and Social Exclusion in Slum Areas of Large Cities in Turkey*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Adaş, E B and Geniş, Ş (2009). *EKOSEP Göçle Gelenlerin Sosyo-ekonomik Profillerini Tespit Etmeye Yönelik Şanlıurfa Alan Araştırması Raporu*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi.
- Ayata, S and Gunes Ayata, A (2003) The Benefit Dependent and the Regular Income Earning Poor. In: *Turkey: Poverty and Coping After Crises*. Washington: World Bank, 104-149.
- Buğra, A and Keyder, Ç (2003) *New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey*. Ankara: UNDP.
- Cagatay N (1998) *Gender and Poverty*. New York: UNDP: Working Paper Series # 5.
- Council of the European Union (2004) *Joint Report by the Commission and the Council on Social Inclusion*. Brussels. http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/final_joint_inclusion_report_2003_en.pdf
- Erman, T (2003) Poverty in Turkey: Social Dimension. In: *Turkey: Poverty and Coping After Crises*. Washington: World Bank, 42-71.

- DPT (2003) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Ankara: DPT.
- Goode, J and Maskovsky, J (2002) *The New Poverty Studies*. New York: New York University Press.
- Gülen, E (2004) Women, Urbanization, and Regional Development in Southeast Anatolia. *Turkish Studies* 5 (3): 1-24.
- Kıvılcım, MO (2003) Poverty in Turkey. In: *Turkey: Poverty and Coping After Crises*. Vol 2. Washington: World Bank, 28-42.
- Skalli, L H (2001) Women and Poverty in Morocco: The Many Faces of Social Exclusion. *Feminist Review* 69: 73-89.
- TÜİK (2009) *Haber Bulteni*. No1. Ankara: TC Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu.
- UNDP (2005) Human Development Report. New York: UNDP
- World Bank (2003) *Turkey: Poverty and Coping After Crises*. Washington: World Bank.

YOKSULLUK DİNAMİKLERİ:

ÖLÇÜLMESİ VE KAVRAMSAL OLARAK ANLAŞILMASI İÇİN LİTERATÜR TARAMASI

Yrd. Doç. Dr. Tolga KABAŞ

Çukurova Üniversitesi,
İ.İ.B.F. İktisat Bölümü
Balcalı-Adana 01330
tkabas@cu.edu.tr

Özet

Yoksulluğun neden gerçekleştiğini daha iyi anladığımız takdirde yoksullukla mücadele politikalarının etkinliğini arttırabiliriz. Standart yoksulluk literatüründe yer alan statik analizler yoksulluğu açıklamak için dinamik analizlerden daha sınırlı bir açıklayıcı güce sahiptir. Yoksulluğun sürekliliğini sağlayan veya yoksulluğun ortadan kaldırılmasını önleyen süreçler statik analizle yeteri kadar incelenemez, ancak bu süreçler dinamik bir analizle daha iyi anlaşılabilir. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan uzun dönemli yoksulluk dinamikleriyle ilgili araştırmalar geçici şoklardan (işsizlik gibi) dolayı yoksul olan önemli sayıda insanın bulunduğu, buna karşın küçük sayıda fakat sürekli yoksulluk içinde yaşayan kronik yoksulların olduğunu kanıtlamıştır. Geçici ve kronik yoksulluğun farklı nedenlerinin olması farklı önleyici tedbirlerin alınmasına yol açar. Türkiye’de kronik ve geçici yoksulluğun göreceli büyüklüklerinin politika uygulayıcıları tarafından öğrenilmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye’de politika uygulayıcıların kronik veya geçici yoksullukla mücadele politikaları arasında nasıl bir denge kurmaları gerektiğine karar vermeleri gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Statik Analiz, Yoksulluk Dinamikleri, Geçici ve Kronik Yoksulluk, Disiplinler Arası Araştırmalar

Abstract

A better understanding of poverty will help us to design efficient poverty reduction strategies. In the standard poverty literature, static poverty analysis has limited power than the dynamic analysis in explaining poverty. The processes which make poverty durable and prevent the extinction of poverty can not be understood by static analysis. These processes can be better understood by dynamic analysis. The long-term dynamic poverty researches which are done in developing countries show that the transitory poverty is very large whereas chronic poverty is small. Transitory and chronic poverty have different causes and therefore different poverty reduction strategies. In Turkey, policy makers should learn the relative magnitudes of transitory and chronic poverty. Besides, policy makers in Turkey should make a decision for formulation a balance between poverty reduction strategies targeting chronic and transitory poverty.

Key Words: Static Poverty Analysis, Poverty Dynamics, Transitory and Chronic Poverty, Interdisciplinary Researches.

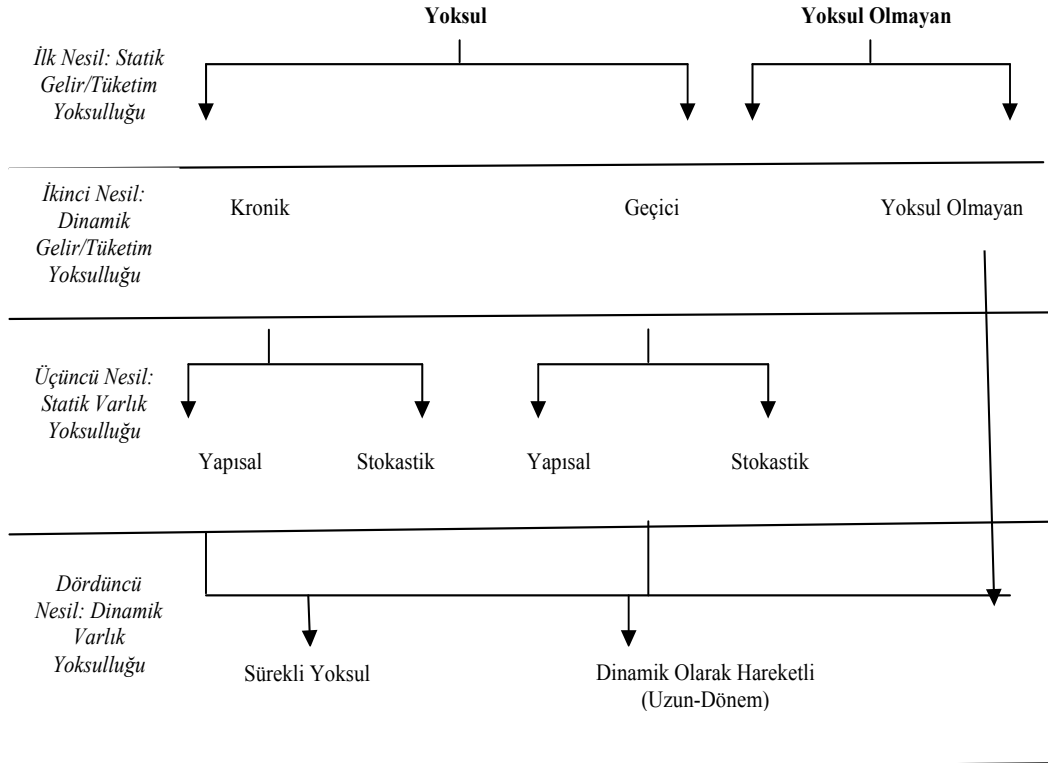
1. Yoksulluğun Ölçülmesinde Kullanılan Farklı Yaklaşımlar

Yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan yaklaşımlar dört nesil altında toplanabilir. İlk Nesil Yaklaşımlarda hanelerin yalnızca bir döneme ait gelir/tüketim verileri toplanarak yoksulluk ölçülmektedir. Yoksulluk bu şekilde ölçüldüğünde toplum yoksul olanlar ve olmayanlar olarak iki gruba ayrılır. İkinci Nesil Yaklaşımlarda ise aynı hanelere ait uzun dönem panel veriler toplanır. Sonra haneler kronik yoksullar, geçici yoksullar ve yoksul olmayanlar şeklinde üç gruba ayrılır. İkinci Nesil Yaklaşımlar ile yapılan yoksulluk ölçümleri genel yoksulluk içerisinde geçici yoksulluğun çok yüksek olduğunu kanıtlamaktadır (Carter ve Barrett,2006,179-180).

İkinci Nesil Yaklaşımlar ile yapılan yoksulluk ölçümleri gruplar (kronik yoksullar, geçici yoksullar ve yoksul olmayanlar) arasında geçişlerin nedenlerinin belirlenmesinde çok yardımcı olmaz. Bu yaklaşımlarla yapılan araştırmalar gruplar arası yoksulluk geçişlerinin yapısal veya stokastik nedenlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığını ortaya çıkaramaz. Bu yüzden yoksulluk ölçümlerinde Üçüncü Nesil Yaklaşımlar kullanılmaya başlanmıştır. Üçüncü Nesil Yaklaşımlarda yoksul insanların sahip olduğu varlıklar stoğu için bir yoksulluk sınırı tahmin edilir. Varlıklar için tahmin edilen yoksulluk sınırı gruplar arasında stokastik geçişlerin yapısal geçişlerden ayırt edilmesini sağlar. Varlıklar stoğu için tahmin edilen yoksulluk sınırı gelir/tüketim temelli standart yoksulluk sınırının üzerine çıkacak kadar gelir üretemeyen varlık stoğuna sahip hanelerin belirlenmesinde kullanılmaktadır(Carter ve Barrett,2006,181-182).

Bir hanenin varlık stoğu, varlıklar stoğu için hesaplanan yoksulluk sınırının üzerinde bulunuyorsa, fakat elde ettiği gelir standart yoksulluk sınırının altındaysa bu hane stokastik olarak yoksul kabul edilir. Eğer, hanenin varlık stoğu varlıklar stoğu için tahmin edilmiş yoksulluk sınırının altındaysa büyük olasılıkla elde ettiği gelir de standart yoksulluk sınırının altında olacaktır. Bu tür haneler yapısal olarak yoksul kabul edilir(Carter ve Barrett,2006,183).

Şekil-1: Yoksulluğun Ölçülmesinde Kullanılan Farklı Yaklaşımlar

Kaynak: (Carter ve Barrett,2006,180)

Varlıklar stoğu için hesaplanmış yoksulluk sınırının altında olan bir hanenin varlık portföyünün getirileri yükseldiğinde elde ettiği gelir standart yoksulluk sınırının üzerine çıkabilir ve artık yoksul olarak kabul edilmeyebilir. Bu geçişe (yoksulluktan çıkış) stokastik geçiş denilmektedir. Ayrıca, bir hanenin varlık stoğu varlıklar için tahmin edilmiş yoksulluk sınırının üzerinde, ancak hanenin geliri standart yoksulluk sınırının altındaysa, varlık portföyünün getirilerinde olan bir yükselme hanenin gelirinin standart yoksulluk üzerine çıkmasına yol açar. Bu geçişe de (yoksulluktan çıkış) stokastik geçiş denilmektedir. Eğer hanenin varlık stoğu varlıklar için tahmin edilen yoksulluk sınırının altından bu sınırın üzerine çıkarsa, yeni varlık düzeyi standart yoksulluk sınırının üzerinde bir gelir üretecektir. Bu geçişe (yoksulluktan çıkış) yapısal geçiş denilmektedir(Carter ve Barrett,2006,183).

Ancak, varlıklar stoğu için tek dönemlik statik bir yoksulluk sınırı tahmin edilmesi bazı sorunlara yol açar. Yapısal olarak yoksul olanlar gelecekte de yoksul kalmaya devam edecekler mi? Yapısal olarak yoksul olanlar doğru patikada ilerliyor mu? Yapısal olarak yoksul olmayanların durumu sürdürülebilir mi? Yapısal yoksulların uzun dönemde ne kadarı yapısal olarak hareketlidir? Yapısal yoksulların ne kadarı sürekli olarak yoksul kalacakları uzun-dönem yoksulluk tuzağına yakalanmışlardır? Üçüncü Nesil Yaklaşımlarla yapılan yoksulluk ölçümlerinde bu soruların cevapları bulunamaz. Tek dönemlik (statik) varlıklar stoğu için tahmin edilen yoksulluk sınırı kısa dönemde stokastik ve yapısal geçişleri öngörebilir. Ancak, uzun dönemde yapısal yoksulluk tuzağına yaklaşanlar dinamik bir varlık stoğu sınırıyla belirlenebilir. Bu da Dördüncü Nesil Yaklaşımları oluşturur(Carter ve Barrett,2006,185).

Eğer, geçici bir gelir şoku bir haneyi standart yoksulluk sınırının altına düşürdüğünde, hane varlık stoğunu azaltmadığı takdirde eski refah düzeyine çıkabilir. Genellikle, stokastik gelir şoklarına maruz kalan hanelerin geçici olarak standart yoksulluk sınırının altına indikleri, ancak yoksulluk tuzağına düşmedikleri görülmektedir(Carter ve Barrett,2006,192). Finansal sermayeye daha çok erişim imkanı bulunan hanelerin diğer hanelerden daha avantajlı birikim patikaları olduğu ve yapısal yoksulluktan daha hızlı çıktıkları görülmektedir.

2. Kronik Yoksulluk

Kronik yoksulluk dinamik bir kavramdır ve içerisinde zaman unsuru bulunur. Ancak, standart literatür genellikle kronik yoksulluğu açıklarken zaman boyutunu ihmal eder. Bir insanın kronik yoksul olarak kabul edilmesi için ne kadar bir süre yoksul kalması gerekir? Standart literatürde bu soru çok sık sorulmaz. Literatürün belirli bir bölümünde ise kronik yoksulluk kavramı “yoksulluk tuzağıyla” bir tutulur (Osmani,2009,248).

Bir insanın geliri bazen standart yoksulluk sınırının üzerine çıkıyor, bazen de altına iniyorsa geçici yoksul olarak kabul edilir. Kronik yoksul olan birinin geliri ise her zaman yoksulluk sınırının altında kalır. Örneğin, bir insanın veya hanenin geliri arada sırada yoksulluk sınırının üzerine çıkıyorsa, ancak genellikle yoksulluk sınırının altında kalıyorsa bu insan veya hane kronik yoksul olarak kabul edilir. Kronik yoksulluk yoksul kalınan sürenin uzunluğuyla ilgilidir. Ancak, kronik yoksullar arasında aşırı yoksullar da bulunabilir. Bazı insanlar veya haneler yoksul kalınan süre bakımından kronik yoksul olarak sınıflandırılırken, yoksulluğun derinliği göz önünde bulundurulduğunda aşırı yoksul veya ılımlı yoksul olarak kabul edilirler(Osmani,2009,248-249).

Yoksul kalınan süre ile gelirdeki stokastik varyasyon özellikleri birleştirildiğinde kronik yoksulluk kavramı daha iyi açıklanabilir. Bunun için, bir insanın t anında gelirinin Y_t olduğunu ve iki faktörler setine bağlı olduğunu varsayacağız.

- Bireyin özellikleri örneğin yaş, cinsiyet, varlıklar portföyü, eğitim, beceriler vs. . Hanehalkının özellikleri, hanede bağımlı kişilerin sayısı, hanede işgücüne katılabilecek kişilerin sayısı vs. . Bu özellikler bireyin donanımını göstermektedir ve D_t ile ifade edilmektedir.
- Bireyin ve hanenin dışında yer alan değişkenler. Bunlar köy, bölge, ulusal veya küresel düzeyde yer alan dışsal değişkenlerdir ve X_t ile ifade edilmektedir.

Gelir yaratma süreci iki dinamik denklemle ifade edilir. İki denklemde de hata teriminin bulunması stokastik varyasyonun varlığını göstermektedir:

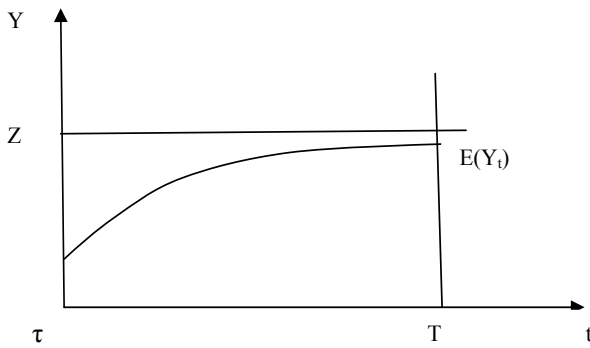
$$Y_t = F(D_t, X_t) + e_t$$

$$D_t = G(Y_{t-1}, D_{t-1}, X_t) + \varepsilon_t$$

Gelirdeki stokastik varyasyondan dolayı insanlar zaman içerisinde yoksul kalabilirler veya yoksulluktan kurtulabilirler. Kronik yoksul birisi bile gelirindeki stokastik varyasyondan dolayı yoksulluk sınırının üzerine çıkabilir. Eğer, Şekil-2’de görüldüğü gibi beklenen gelirin $E(Y_t)$ zaman patikası her zaman yoksulluk sınırının (z) altındaysa, o zaman gerçekleşen gelirin de genellikle yoksulluk sınırının altında kaldığı, ancak stokastik varyasyondan dolayı nadiren de olsa yoksulluk sınırının üzerine çıktığı görülür (Osmani, 2009, 249-250).

Şekil-2’de görüldüğü gibi kronik yoksulluğun başlangıç zamanı τ , bir insanın çalışma süresinin sona erdiği zamanı T ile ifade edilirse: Bir insanın kronik yoksul olarak kabul edilmesi için $E(Y_t \setminus D_t^*, X_t) < Z$ koşulunun sağlanması gerekir [$t \in [\tau, T]$, $D_t^* = E(D_t)$ ’dir].

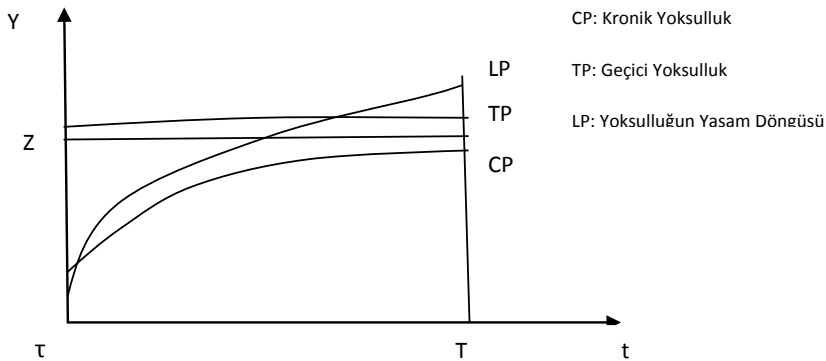
Şekil-2: Kronik Yoksulluk

Kaynak: (Osmani, 2009, 251)

D_t^* iki türlü değişken içerir. İçerdiği bazı değişkenler üzerinde bireyin kontrolü bulunmaz örneğin, yaş cinsiyet gibi. Bazı değişkenler üzerinde ise bireyin bir miktar kontrol gücü bulunabilir örneğin, farklı türde varlıkların ve becerilerin birikim süreci, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı işgücü gibi. Dışsal değişkenler sabitken, Şekil-2’de görüldüğü gibi bir insanın başlangıç koşulları çalışma süresinin sonuna kadar gelirinin genellikle (gelirdeki stokastik varyasyon sonucunda bireyin geliri nadiren de olsa yoksulluk sınırının üzerine çıkabilir) yoksulluk sınırının altında kalmasına yol açıyorsa bu insan kronik yoksul olarak kabul edilir (Osmani, 2009, 251-252).

Şekil-3: Yoksulluğun Yaşam Döngüsü, Kronik ve Geçici Yoksulluk

Kaynak: (Osmani, 2009, 253)

Yoksul olmayan birinin beklenen gelirinin zaman patikası her zaman yoksulluk sınırının üzerindedir. Yoksul olmayan birinin beklenen gelirinin zaman patikası geçici yoksul olan birisinin zaman patikasından daha yüksektir fakat, zaman zaman (nadiren) gelirdeki stokastik varyasyondan

dolayı yoksulluk sınırının altına inebilir. Şekil-3'de yoksulluğun yaşam döngüsü patikası (LP) incelendiğinde çizginin çalışma süresi boyunca bazen yoksulluk sınırının altında bazen de yoksulluk sınırının üzerinde yer aldığı görülmektedir. Aslında, bu tanım ne kronik yoksulluk tanımına, ne de geçici yoksulluk tanımına uymaktadır. Aslında, yoksul olmayan birinin zaman patikasına da benzememektedir. Yoksulluğun yaşam boyu döngüsü patikasının başlangıç yıllarında, bir insanın sahip olduğu kaynaklar örneğin, varlıklar, beceriler, deneyimler ve hanedeki işgücü yoksulluk sınırının üzerine çıkacak kadar gelir üretememektedir. Ancak, zaman içerisinde birikim süreci sonunda ya da öğrenme/kazanılan deneyimler yoluyla sahip olduğu kaynaklar artınca, çalışma süresinin geri kalan yıllarında bu insan yoksulluktan kurtulmaktadır. Bu yüzden, LP çizgisinin (yoksulluğun yaşam döngüsü patikası) çalışma süresinin başlangıç yıllarında yoksulluk sınırının altında, geri kalan sürede ise yoksulluk sınırının üzerinde yer aldığı görülmektedir(Osmani,2009,253).

Ekonomik sistemin içsel dinamikleri bir insana yoksulluktan kurtulabilmesi için hiç bir çıkış yolu üretmiyorsa bu insan yoksulluk tuzağına yakalanmıştır. Eğer, beklenen gelirin zaman patikası yoksulluk sınırının altında yer alan bir tavana (W) değiyorsa, ya da asimptotik olarak bu tavana yaklaşıyorsa, bu duruma yoksulluk tuzağı denilmektedir. Bu durum $E(Y_t \setminus D_t^*, X_t) \leq W \leq Z$ ($t \geq \tau$) koşuluyla ifade edilir. W yoksulluk sınırının altında bulunan asimptotik tavadır(Osmani,2009,254).

2.1. Kronik Yoksulluğun Nedenleri ve Çözüm Yolları

Beklenen gelirin zaman patikaları iki faktör setinin evrimine bağlıdır: 1) Varlık portföyünde bulunan çeşitli fiziki, doğal, ve beşeri sermaye türlerinin kalitesine ve miktarına. 2) Farklı türde olan varlıkların getirilerine. Varlık portföyünün evrimi varlıkların getirilerine bağlıdır, çünkü bir insanın sahip olduğu farklı türde varlıklarına yatırım yapmasını sağlayacak yeteneğini ve motivasyonunu varlıkların getirileri belirler. Bundan dolayı, gelecek dönemde elde edilecek gelir akımları varlıkların getirilerinin evrimine bağlıdır. Bu da bireyin belirli kısıtlar altında (başlangıç varlık portföyü ve dışsal faktörler) yaptığı seçimlere bağlıdır. Bir insanın kronik yoksul olup olmadığını belirleyen beklenen gelirin zaman patikası çeşitli türde varlıkların şimdiki ve gelecekteki getirilerinin fonksiyonudur. Eğer, bir insan kronik olarak yoksul ise varlıkların getirileri oldukça düşüktür(Osmani,2009,255-256).

Makro düzeyde kısıtlar ve yapısal kısıtlar varlıkların getirilerini düşürerek iki türlü kronik yoksulluğa yol açarlar. Örneğin, Keynezyen işsizlik makro düzeyde toplam talep eksikliğinden kaynaklanır ve ekonomi tarafından ne kadar istihdam yaratılacağına bir sınır koyar. Yapısal işsizlik ise işgücü piyasasında arz ve talep arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanır(Osmani,2009,257).

Piyasanın küçüklüğü de makro düzeyde bir kısıt oluşturur. Örneğin, piyasa küçük ise ücretli çalışanlar için fırsatlar sınırlı olur ve düşük ücretlere yol açar. Eğer, yoksul bir insanın ürünlerini sattığı piyasa küçükse, iş ölçeğini büyümeye çalıştığında hızla getiriler azalır. Bunun sonucunda yeni yatırımlar yapılamaz ve üretim ölçeği artmaz. Bu durumda yoksulluk kronik yoksulluk halini alır. Piyasa büyüdükçe herkes için fırsatlar artar ve yoksul insanların yoksulluktan kurtulabilmesini sağlar(Osmani,2009,257).

Yapısal kısıtlar makro kısıtlardan farklıdır. Birincisi, yapısal kısıtlar belirli küçük grupları etkiler, tüm iktisadi ajanları etkilemez. Yapısal kısıtlar genelde fırsatların yetersiz olmasından değil, bir insanın sahip olduğu donanım yapısının fırsat yapısıyla uyumsuz olmasından kaynaklanır. Ekonomi büyürken genelde fırsatlar artar ancak, bazı insanların donanım yapısı açılan fırsat yapısına uymaz. Bu yüzden, büyüme sürecinden yararlanamazlar. Örneğin, ülkeler ekonomilerini dışa açtıklarında daha vasıflı işgücü yeni fırsatlardan yararlanırken, daha az vasıflı yoksul gruplar yararlanamaz. Çünkü, donanımlarının yapısı fırsat yapısına uymaz. Bu yüzden, ekonomi büyürken bir sürü yoksul insan kronik yoksul olmaya devam eder(Osmani,2009,258-259).

Yoksulluk tuzaklarının önemli bir özelliği de varlıkların getirisinde bazı eşiklerin bulunmasıdır. Bu eşik geçildimi azalan getiriler artan getiriler haline döner. Varlıklar biriktikçe azalan getiriler yeniden devreye girer. Ancak, bu önemli bir sorun değildir. Çünkü, daha yukarıda başka bir eşik bulunur ve bu eşik aşıldığında artan getiriler yeniden başlar. Bu başlangıç eşiklerini geçen yoksul insanlar yoksulluk tuzağından kurtulurlar. Ancak, bazı yoksul insanlar bu eşikleri aşamazlar. Çünkü, birincisi başlangıç eşiklerini aşmak için yeterli büyüklükte yatırım yapamazlar. İkincisi, yüksek

getirileri olmadığı için yeteri kadar sermaye biriktiremezler. Üçüncüsü, kredi kısıtları yüzünden gerekli sermayeyi satın alamazlar(Osman,2009,260).

Piyanın büyüklüğü bir bağlayıcı kısıt olduğunda ekonomik sistem çoğu insana sahip oldukları donanımlarına göre yeteri kadar getiri sağlamaz. Bunun anlamı ücretliler için daha az istihdam fırsatı ve düşük ücretler demektir. Kendi işini yapanlar içinse ürünlerini daha düşük getiriler ile satmak demektir. Bu durumda kronik yoksulluğa çözüm ekonominin canlandırılması ve büyümesinin hızlandırılmasıyla olur. Hızlı büyüme piyanın büyümesine, fırsatların artmasına, kronik yoksul olanların sahip oldukları donanımlara göre daha yüksek getiriler kazanmalarına yol açar. Bu süreç kronik yoksulların beklenen gelirlerin zaman patikasını hızla yoksulluk sınırının üzerine çıkarabilir(Osmani,2009,263).

Kronik yoksulluğun nedeni makro kısıtlar değilse, donanımlar ile fırsatlar arasındaki uyumsuzluk, yani yapısal kısıtlar ise bu durumda fırsatların dağılımı önem kazanır. Kronik yoksulların donanımlarının yapısının fırsatlarının yapısıyla uyumlu hale getirilmesi gerekir. Bunun için yapısal uyumsuzluğun nedenlerinin araştırılması gerekir. Farklı kronik yoksul gruplarının farklı yapısal nedenleri olabilir. Bu durumda, kronik yoksulların donanım yapısına uygun fırsat yapısı üretebilmesi için büyüme sürecinin yönetilmesi gerekir. Yapısal kısıtlar altında hızlı büyüme kronik yoksulluğa çözüm oluşturmaz. Büyümenin şekli önemlidir ve yönetilmesi gerekir. Kronik yoksulların donanımlarının yapısının değiştirilmesi için iyi planlanmış müdahaleler de yapılması gerekebilir(Osmani,2009,263).

2.2. Kronik Yoksulluğun Ölçülmesi

Kronik yoksullukla ilgili araştırmalarda ilk cevaplanması gereken sorulardan birisi de toplumda kaç kişinin kronik yoksulluk içerisinde yaşadığıdır. Bu sorunun cevabı kafa sayım oranı ile verilmektedir: $H(y;z,\tau)=Q(y;z,\tau)/N$ ile ifade edilmektedir.

Örnek: Dört kişiden (sütunlar) ve dört ayrı dönemden (satırlar) oluşan gelir matrisi (y) aşağıda görüldüğü gibidir. Örneğin, ikinci sütun üçüncü satırdaki 4 sayısı ikinci insanın üçüncü döneme ait gelirini göstermektedir. Yoksulluk sınırı $z = 5$; kronik yoksulluk için kabul edilen süre sınırı $\tau = 0,70$; yoksulluk açıkları $g = (z-y) / z$; yoksulluk dönemleri h ile gösterilmektedir.

$$y = \begin{matrix} & \begin{matrix} 3 & 9 & 7 & 10 \end{matrix} \\ \begin{matrix} 7 \\ 9 \\ 8 \end{matrix} & \begin{bmatrix} 3 & 9 & 7 & 10 \\ 7 & 3 & 4 & 8 \\ 9 & 4 & 2 & 12 \\ 8 & 3 & 2 & 9 \end{bmatrix} \end{matrix} \quad g = \begin{matrix} & \begin{matrix} 0,4 & 0 & 0 & 0 \end{matrix} \\ \begin{matrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{matrix} & \begin{bmatrix} 0,4 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0,4 & 0,2 & 0 \\ 0 & 0,2 & 0,6 & 0 \\ 0 & 0,4 & 0,6 & 0 \end{bmatrix} \end{matrix} \quad h = \begin{matrix} & \begin{matrix} 1 & 0 & 0 & 0 \end{matrix} \\ \begin{matrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{matrix} & \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix} \end{matrix}$$

h matrisinin sütunları toplanıp $T = 4$ 'e bölünürse süre vektörü elde edilir: $d = (d_1, d_2, d_3, d_4) = (0,25, 0,75, 0,75, 0)$. Yani, birinci kişi dört dönem içerisinde yalnızca bir dönem yoksulluk sınırının altına düşmüştür. İkinci ve üçüncü kişiler ise dört dönem içerisinde üç dönem yoksulluk sınırının altına düşmüştür. Dördüncü kişi ise dört dönem boyunca hiç yoksulluk sınırının altına inmemiştir. Bu durumda kafa sayımı $Q(y;z,\tau) = 2$ yani, iki kişi yoksul kabul edilmektedir ve kafa sayım oranı $H(y;z,\tau) = 0,5$ 'dir. Bu toplumda iki ve üç nolu kişiler olmak üzere insanların yarısı kronik yoksuldur. Ancak, burada hesaplanan kafa sayım oranı yoksul kalınan süreye duyarlı değildir. Örneğin, üçüncü kişinin yoksulluk süresi $d_3 = 0,75$ değil, 1 olduğunda kafa sayım oranının değişmediği görülmektedir. Bu durumda, yoksul kalınan süreye duyarlı kafa sayım oranı tahmin edilmelidir(Foster,2009,66).

Kronik yoksullar arasında ortalama süre $D(\tau) = (d_1(\tau) + d_2(\tau) + \dots + d_N(\tau))/Q$ ile hesaplanır. Yoksul kalınan süreye duyarlı Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı ise $K_0 = HD$ veya $K_0 = (d_1(\tau) + \dots + d_N(\tau))/N$ ile hesaplanır.

Örnek: $\tau = 0,70$ için $h(\tau)$ matrisi aşağıdaki gibidir:

$$h(\tau) = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 \end{pmatrix}$$

$$d_1(\tau) = d_4(\tau) = 0 \text{ ve } d_2(\tau) = d_3(\tau) = 0,75' \text{ dir.}$$

Kafa sayım oranı $H = 0,50$, Ortalama Süre $D = 0,75$. Bu durumda Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı $K_0 = 0,375$ 'dir. Üçüncü kişinin birinci dönemdeki gelirinin 7 yerine 3 olduğunu varsayalım. Üçüncü kişinin yoksulluk içinde geçirdiği süre 0,75'den 1'e, kronik yoksullar arasında ortalama süre $D = 0,875$ 'e yükselir. H değişmediği halde Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı ise $K_0 = 0,438$ 'e yükselir. Yani, üçüncü kişinin yoksul kaldığı dönem sayısı 3'den 4'e yükselince kronik yoksulluğun genel düzeyi artmıştır(Foster,2009,67).

Süre Ayarlı Yoksulluk Açığı Endeksi $K_1 = K_0 G$ ise Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı (K_0) ile ortalama yoksulluk açığının (G) çarpımına eşittir. Aynı zamanda $K_1 = HDG$ 'ye eşittir. Yani, bu endeks yoksulluğun yaygınlığını (H), süresini (D) ve derinliğini (G) birlikte ölçer. Bu gösterge bu faktörlerdeki (H, D, G) değişimlere duyarlıdır. Örneğin, yoksul olan birisinin geliri düştüğünde veya yoksul kaldığı süre arttığında bu göstergede artış olur.

Örnek: $\tau = 0,70$ için $g(\tau)$ matrisi aşağıdaki gibidir:

$$g(\tau) = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0,4 & 0,2 & 0 \\ 0 & 0,2 & 0,6 & 0 \\ 0 & 0,4 & 0,6 & 0 \end{pmatrix}$$

$$|g(\tau)| = 2,4 \text{ (} g(\tau) \text{ matrisinde sütunların toplamı)}$$

$$|h(\tau)| = 6 \text{ (} g(\tau) \text{ matrisinde yoksulluk içinde geçirilen sürelerin toplamı)}$$

$$G(\tau) = \frac{|g(\tau)|}{|h(\tau)|} \text{ (Ortalama Yoksulluk Açığı)}$$

$$G = \frac{2,4}{6} = 0,40$$

$$H = 0,50, D = 0,75, G = 0,40$$

Süre Ayarlı Yoksulluk Açığı $K_1 = HDG = 0,15$ olur(Foster,2009,68).

Süre Ayarlı Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi $K_2 = K_0 S$ ise Süre Ayarlı Kafa Sayım Oranı (K_0) ile ortalama yoksulluk açığının karesinin (S) çarpımına eşittir. ($K_0 \equiv FGT P_0$, $K_1 \equiv FGT P_1$, $K_2 \equiv FGT P_2$). Aynı zamanda, $K_2 = HDS$ 'ye eşittir. Yani, bu endeks yoksulluğun yaygınlığına (H), süresine (D) ve şiddetine (S) duyarlıdır.

Örnek: $\tau = 0,70$ için $s(\tau)$ matrisi aşağıdaki gibidir:

$$s(\tau) = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0,16 & 0,04 & 0 \\ 0 & 0,04 & 0,36 & 0 \\ 0 & 0,16 & 0,36 & 0 \end{pmatrix}$$

$$S(\tau) = \frac{|s(\tau)|}{|h(\tau)|} \quad (\text{Ortalama Yoksulluk Açığının Karesi})$$

$$|s(\tau)| = 1,12 \quad (s(\tau) \text{ matrisinde sütunların toplamı})$$

$$|h(\tau)| = 6 \quad (s(\tau) \text{ matrisinde yoksulluk içinde geçirilen sürelerin toplamı})$$

$$S = \frac{1,12}{6} = 0,1866$$

$$H = 0,50, \quad D = 0,75, \quad S = 0,1866$$

Süre Ayarlı Yoksulluk Açığının Karesi $K_2 = HDS = (0,50)(0,75)(0,1866) = 0,07$ olur(Foster,2009,69).

Bu bilgilerden sonra kronik yoksulluğun genel yoksulluğa katkısı nasıl bulunur? Önce, $\tau = 0$ için $H(y;z,0)$ tahmin edilir. Bu ifade tüm dönemler için tahmin edilmiş genel yoksulluk oranını verir. Sonra, $\tau = 0,75$ olarak alındığında K_0 , K_1 , K_2 göstergeleri hesaplanır. Aşağıdaki üç formül K_0 , K_1 , K_2 göstergeleri için kronik yoksulluğun genel yoksulluğa katkısını ölçer.

$$\frac{K_0(\tau = 0,75)}{K_0(\tau = 0)} = \text{Kronik Yoksulluk (\%)}$$

$$\frac{K_1(\tau = 0,75)}{K_1(\tau = 0)} = \text{Kronik Yoksulluk (\%)}$$

$$\frac{K_2(\tau = 0,75)}{K_2(\tau = 0)} = \text{Kronik Yoksulluk (\%)}$$

Geçici yoksulluğun genel yoksulluğa katkısı ise aşağıdaki formülle bulunur:

$$\text{Geçici Yoksulluk (\%)} = 100 - \text{Kronik Yoksulluk (\%)}$$

2.3. Yaşam Öykülerinden Çıkarılan Yoksulluk Dinamikleri

Davis (2009) araştırmasında Bangladeş’de yoksul insanların yaşam öykülerinden yararlanarak yoksulluk dinamiklerini incelemiştir. Yoksul insanlarla yapılan görüşmelerden elde edilen yaşam öykülerinden insanların yaşamlarıyla ilgili algılarının ve yaşamlarıyla ilgili karmaşık ve dinamik gerçeklerinin daha iyi anlaşıldığı görülmektedir. 1999-2001 yılları arasında Bangladeş’de yoksul insanlarla yapılan görüşmelerden elde edilen yaşam öykülerinden bazı genel (ortak) yaşam patikaları da çıkarılmıştır.

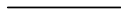
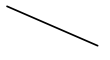
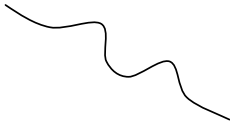
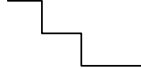
Yaşam patikaları incelendiğinde bazı sonuçlara ulaşılmaktadır:

- İnsanların yaşam koşullarında iyileşmeler yavaş bir biçimde gerçekleşirken, ani düşüşler daha sık görülmektedir. İnsanlar nadiren piyango kazanırken, daha sık ve ani bir biçimde hastalanmaktadır veya tarlasını, eşini, parasını kaybetmektedir(Davis,2009,160).
- İnsanlar krizlerin etkisini azaltacak kadar yeterli kaynağa, varlığa veya tasarrufa sahip olma-

dığında krizler yaşam koşullarında çok ciddi ve ani düşüşlere yol açmaktadır. Çoğu insanın krizlerin olumsuz etkilerini yumuşatacak çok az varlıkları bulunur. Bu yüzden, krizlerin yaşam koşullarını ciddi bir biçimde düşürmesini engelleyemezler.

- Yaşam patikaları veya yaşam patikalarının bir kısmı ortak şekillerde karşımıza çıkar ve bu şekillerin sayısı oldukça azdır. Örneğin, bazı patikalarda büyük bir kriz olur ve o insanın hayatının geri kalan kısmını olumsuz etkiler. Bu yaşam patikası bir basamak düşme şeklinde görülür. Bazı patikaların şekli ise bir çenedeki dişlere benzer. Yavaş iyileşmeler ani düşüşlerle kesilir. Bazıları ise düzgün bir şekilde ilerler(Davis,2009,160-161).

Şekil-4: Genel (Ortak) Yaşam Patikalarının Şekilleri

<u>Patikanın Doğrultusu</u>	<u>Patikanın Şekli</u>	<u>Şekil</u>
Düzey	Düzgün	
İlerleyen	Düzgün	
Gerileyen	Düzgün	
Düzey	Çene-Düzgün	
İlerleyen	Çene-Dişler	
Gerileyen	Çene-Dişler	
Gerileyen	Tek Basamak	
Gerileyen	Çok Basamaklı	

Kaynak: (Davis,2009,160)

Yoksul insanların yaşam patikalarının incelenmesi dinamik risk profillerinin ve sosyal yapıların daha iyi anlaşılmasını sağlar. Bunları göz önünde bulunduran koruyucu, yardımcı ve yeniden dağıtım yapan sosyal politikalar yoksul insanlara daha yardımcı olur. Yoksul insanların krizlere maruz kaldıkları ve en kırılgan oldukları dönemlerde yapılan sosyal müdahaleler çok etkili olur. Bu krizler arasında en çok bilinenler hastalık, işsizlik, gizli işsizlik, düşük gelir, mahkemeler, iş yaşamındaki başarısızlıklar, ürün kaybı, boşanma, eşini kaybetme, ailenin dağılması, şiddet, kavga ve suç işleme vs. bulunmaktadır. Bu krizlerin yaşam döngüsü içerisinde incelenmesi nedenlerinin ve sonuçlarının daha iyi anlaşılmasını ve yerinde müdahalelerin yapılabilmesini sağlar. Örneğin, yaşam patikaları yavaş ilerleyen bir şekle sahipse ve bazen krizlerden dolayı ani gerilemeler görülüyorsa yoksullukla mücadele politikaları yavaş olan ilerleme dönemlerini desteklemesi, diğer taraftan gerilemeye yol açan ani olayların olumsuz etkilerini de önlemesi gerekir(Davis,2009,181).

2.4. Gelir Dışı Kronik Yoksulluk

Gelişmekte olan ülkelerde yukarı doğru hareketliliğin fazla olduğu, bu yüzden bu ülkelerde yoksulluğun büyük bir kısmının geçici yoksulluk olduğu, kronik yoksulluğun ise daha az olduğu yapılan ampirik araştırmalarla kanıtlanmıştır. Standart yoksulluk literatüründe geçici ve kro-

nik yoksullar özellikleri ve müdahale stratejileri bakımından iki ayrı grupta incelenirler. Kronik yoksulluğu inceleyenler yoksulluk tuzaklarına, yoksulluğun sürekliliğine ve yapısal nedenlerine odaklanırken, geçici yoksulluğu inceleyenler ise kırılganlığa, risk ve stokastik şoklara odaklanırlar. Geçici ve kronik yoksulluk gelir/tüketim ile parasal boyutta kavramsallaştırılır. Ancak, gelir/tüketim refahın yeterli göstergesi değildir. Eğer, refah/mutluluk kapasite (okur-yazar olabilmek, uzun ve sağlıklı yaşayabilmek, bilgili olabilmek gibi) bağlamında kavramsallaştırılırsa, gelirin kapasite üreten araçlardan yalnızca birisi olduğu anlaşılır. Eşit gelirler de eşit kapasitelere yol açmaz, çünkü insanlar çok heterojen bir gruptur, bu yüzden gelirlerini kapasiteye dönüştürmelerinde çok büyük farklar vardır(Günther ve Klasen,2009,78).

Günther ve Klasen (2009) çalışmalarında kronik yoksulluğu gelir dışı boyutları kullanarak incelemektedirler. Bu çalışmada refahın bir girdisi olan gelir yerine, refah çıktıları kullanılmaktadır. Refahın yakın bir göstergesi olan gelir yerine gerçek refah göstergeleri kullanılması daha anlamlı sonuçlara ulaşılmasına yol açmaktadır. Bu tür bir araştırmada en çok itiraz edilen nokta refahın gelir dışı boyutlarında zaman içerisinde çok büyük bir ilerleme olmamasıdır. Örneğin, insanların eğitim yoksulluğunu ölçmek için okula devam süresi kullanıldığında, bu göstergenin bir sürü yetişkin için değişmeden kaldığı görülmektedir. Çünkü, bu yetişkinlerin çoğu eğitim sistemini terk etmiştir. Ayrıca, bu gösterge yukarı doğru hareket etse bile hiç bir zaman aşağıya inmez. Bu yüzden, refah gelir dışı boyutlarla ölçüldüğünde bu boyutlarda bir dayanıklılık veya süreklilik olduğu görülür(Günther ve Klasen,2009,81).

Çoğu gelir dışı yoksulun kronik gelir dışı yoksul olduğu, geçici gelir dışı yoksulların ise küçük sayıda olduğu görülmektedir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde çoğu insanın önemli kazanımlar (okur-yazar olmak, sağlıklı ve uzun yaşamak, bilgili olmak gibi) göz önünde bulundurulduğunda kronik yoksul oldukları görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde çoğunun kadın olmak üzere bir çok insanın okula gitme şanslarının olmadığı, bu yüzden kronik eğitim (gelir dışı) yoksulu oldukları görülür. Tüm çocuklar için evrensel olarak ilköğretime devam zorunluluğunun getirilmesi ise yetişkinlerin kronik eğitim yoksulluğunu önlemede etkili olmayacaktır(Günther ve Klasen,2009,81-82).

Tıpkı gelir boyutunda olduğu gibi gelir dışı boyutlarda da yoksulluk sınırları hesaplanır. Örneğin, dokuz yıldan az eğitim almış yetişkinler ılımlı eğitim yoksulu, dört yıldan az eğitim almış yetişkinler ise aşırı eğitim yoksulu olarak tanımlanırlar. Çocuklar için de aynı sınıflandırma kullanılır(Günther ve Klasen,2009,83).

Günther ve Klasen (2009) çalışmalarında 1992/3 ve 1997/8 yıllarına ait Vietnam Yaşam Standardı Araştırması sonuçlarını kullanmıştır. Bu çalışmada büyük ölçüde kronik gelir yoksulu olanların gelir dışı boyutlarda da kronik yoksul olarak kalmaya devam ettikleri görülmektedir. Geçici gelir yoksulu olanlar genellikle gelir dışı boyutlarda da kronik yoksul olarak kalmaya devam etmektedirler. Çünkü, gelirdeki artış gecikmeli olarak gelir dışı boyutları etkilemektedir(Günther ve Klasen,2009,93).

Gelir yoksulluğundan çıkıldığında ise diğer boyutlarda yoksul olarak kalındığı görülmektedir. Gelir dışı boyutlarda yoksul olanların büyük bir kısmı bu boyutlarda yoksul kalmaya devam etmektedir. Bu da gelir ile gelir dışı yoksulluk dinamikleri arasında küçük bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Gelir dışı bir boyutta yoksul olan birisi gelecek yıllarda da bir boyutta yoksul olmaya devam etmektedir. Fakat, yoksul kalınan boyut ise değişebilmektedir. Bu da insanların farklı yoksulluklar arasında seçim yapmaya zorlandıklarını ve zaman içerisinde farklı seçimler yaptıklarını göstermektedir. Son olarak çalışmada gelir dışı yoksulluğun gelir yoksulluğundan daha kararlı ve sürekli olduğu görülmektedir(Günther ve Klasen,2009,97).

3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Hareketlilik ve Yoksulluk Dinamikleri

Genellikle hükümetler statik (tek dönemlik) refah göstergeleri kullanarak belirli yoksul gruplara yardımda bulunurlar. Ancak, bir döneme bakıp karar verilmesi gerçekte yoksul olmayanların yardımdan yararlanmasına yol açarken, gerçekte yoksul olanların unutulmasına neden olur. Sürekli gelirler incelendiğinde yardım alamayacak olan geçici yoksulların (negatif bir şokla geçici olarak yoksul oldukları için) yardımdan yararlandıkları, halbuki sürekli geliri yoksulluk sınırının altında

olmasına rağmen, kronik yoksulların (pozitif bir şokla geçici olarak yoksulluk sınırının üzerine çıktıkları için) ise yardımdan yararlanamadıkları görülür. Yoksulluk havuzuna giriş ve çıkışlara yol açan faktörlerin incelenmesi sosyal yardım ağlarının ve yoksulları hedefleyen müdahalelerin daha iyi tasarlanmasına yol açar. Uzun dönemde bazı hanelerin diğerlerinden neden daha hızlı refahlarını arttırdıklarının araştırılması büyümenin daha adil bir gelir dağılımına yol açması için uygulanan politikalara yol gösterebilir(Baulch ve Hoddinott,2000,2; McCulloch ve Baulch,2000,100-101).

Baulch ve Hoddinott (2000) çalışmalarında kullandığı kavramsal çerçevede hanelerin sermaye donanımı fiziki sermaye (tarım aletleri, evler gibi), doğal sermaye (tarla gibi), beşeri sermaye (bilgi, beceri, sağlık gibi), finansal sermaye, sosyal sermayeden (sosyal organizasyonlar, ağlar gibi) ve emek donanımından (kendi işini yapabilir, başkasının yanında çalışabilir gibi) oluşmaktadır. Haneyi etkileyen şoklar hanenin kontrolü dışında gerçekleşmektedir. Şoklar negatif veya pozitif olmaktadır. Bazı şoklar tüm haneleri etkileyebildiği gibi, bazı şoklar ise yalnızca bir haneyi etkilemektedir. Bu şoklar hanenin sahip olduğu donanım miktarını ve getirilerini etkiler. Örneğin, hanede yetişkin ve çalışabilecek birisinin uzun bir süre hastalanması yalnızca o hanenin donanımını etkileyen negatif bir şoktur. Kuraklık, deprem, sel bütün hanelerin fiziki varlıklarını etkileyen şoklardır(Baulch ve Hoddinott,2000,4).

Şokun türüne göre ve hanenin ilave gelir kaynaklarının olup olmadığına bağlı olarak, haneler varlık stoklarını arttırmaya veya azaltmaya karar verirler. Bu şoklar gelişmekte olan ülkelerde hanelerin tasarruflarını etkiler. Şoklar ile haneler finansal, dayanıklı eşya, çiftlik hayvanı gibi varlıklarını satmak zorunda kalabilirler. Aynı zamanda, kredi piyasasına girip kredi yani ödünç para da alabilirler. Örneğin, Hindistan'da olumsuz gelir şokları kızların okullaşma oranlarının azalmasına yol açmaktadır. Özetle, yoksul hanelerin likidite kısıtları olduğundan şokların olumsuz etkilerini yumuşatacak kapasiteleri çok sınırlı olmaktadır(Baulch ve Hoddinott,2000,4).

Daha önceki yıllarda kazanılan tecrübeler hanelerin getiriler ve farklı faaliyetlerin getirilerinin değişkenliğiyle ilgili beklentilerini değiştirir. Ayrıca, haneler olumsuz şoklarla başa çıkmanın daha iyi yollarını zamanla öğrenmektedirler. Haneler donanımlarını farklı ekonomik faaliyetlere ayırırlar, şoklara maruz kalırlar ve şokların gelir/tüketim üzerindeki olumsuz etkilerini yumuşatmak için girişimlerde bulunurlar. Bu süreç hanelerin yaşam döngüsü boyunca devam eder durur(Baulch ve Hoddinott,2000,5).

Geçici yoksulluk hanelerin negatif bir şok karşısında tüketimlerinin olumsuz etkilenmesini önleyememelerinden kaynaklanmaktadır. Kronik yoksulluk ise hanelerin varlık düzeylerinin çok düşük olmasından ve bunlardan çok düşük gelir elde etmesinden kaynaklanır. Örneğin, ortalamanın çok üzerinde şoklar yaşayan bir hane büyük olasılıkla çok düşük bir sermayeye sahip olacaktır (bu durum hanenin kronik yoksul olma olasılığını arttıracaktır) ve olası yeni bir şoka dayanacak güce de sahip olmayacaktır(Baulch ve Hoddinott,2000,11).

Jalan ve Ravallion (1999) yaptıkları araştırmada Çin'in kırsal bölgelerinde hanelerin sahip olduğu fiziki sermayenin arttırılmasının kronik ve geçici yoksulluğu büyük ölçüde azalttığını, daha küçük ve eğitilmiş haneler arasında ise daha az kronik yoksulluk olduğunu göstermişlerdir. McCulloch ve Baulch (2000) ise yaptıkları araştırmada Pakistan'ın kırsal bölgelerinde hanede yetişkinlerin sayısı azaldığında ve erkek yetişkinler daha az eğitilmiş olduklarında hane gelirlerinde büyük oynaklık olduğunu göstermişlerdir(Baulch ve Hoddinott,2000,11).

Yoksulluk dinamiklerinin kısa dönemde incelenmesiyle (1-5 yıl) hanelerin daha çok kaç kere yoksulluk havuzuna girdikleri veya çıktıkları bilgisine ulaşılır. Ancak, yoksulluk dinamiklerinin uzun dönemde (5-15 yıl) incelenmesi hanelerin refahlarıyla ilgili çok şey öğrenilmesini sağlar(Baulch ve Hoddinott,2000,12). Kısa dönem geçiş matrisleri (yoksulluğa giriş veya yoksulluktan çıkış) tahmin edilip sosyal hareketlilik incelendiğinde çok anlamlı sonuçlara ulaşılamayabilir. Örneğin, on yıldan uzun dönemde yoksulluk dinamikleri incelendiğinde genç hanelerin göreceli olarak zenginleştikleri, orta yaşlı hanelerin ise göreceli olarak yoksullaştıkları görülebilmektedir(Baulch ve Hoddinott,2000,15).

Yoksulluk küçük donanımın, bu donanımların düşük getirilerinin (kronik yoksulluk) ve şoklara karşı kırılganlığın (geçici yoksulluk) bileşimidir. Yüksek donanımı olan ve bu donanımlardan yüksek getiriler elde eden haneler şoklara karşı daha az kırılgandırlar(Baulch ve Hoddinott,2000,19). Hanelerin kırılganlığı donanımlardaki ve donanımlarının getirilerindeki değişmelere bağlıdır. Örneğin, çocukları olan yeni kurulmuş haneler, kalabalık haneler, ıssız ve kırsal bölgelerde yaşayanlar veya yaşlılar bazı şoklara karşı diğer hanelerden daha kırılgan olabilirler(Baulch ve Hoddinott,2000,21).

Roberts (2001) Güney Afrika ile ilgili yaptığı çalışmada kronik yoksulların geçici yoksullardan daha kalabalık hane halkına ve ortalama olarak daha fazla çocuğa sahip olduğunu kanıtlamıştır. Bu çalışmada geçici yoksulların da yoksul olmayanlardan daha fazla çocukları olduğu görülmüştür. Ayrıca, çalışmada kronik yoksul hanelerde hane reisinin geçici yoksul hanelerden ortalama 3 yıl daha yaşlı olduğunu ve bu hanelerde yetişkin okuma-yazma oranının daha küçük olduğunu kanıtlanmıştır(Roberts,2001,13-15).

Roberts (2001) yaptığı çalışmada Güney Afrika için yoksulluk profilini şöyle özetlemektedir: Kronik yoksul hanelerin kırsal bölgelerde yaşadığı, hanelerin kalabalık olduğu, hanede bakıma muhtaç kişilerin olduğu, daha çok hane reisinin kadın olduğu ve hane içinde okuma-yazma oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir. Kırılgan olan geçici yoksulların da kırsal bölgelerde yaşadığı, ancak hanelerin daha az kalabalık olduğu, hane reisinin daha çok erkek olduğu ve hane içinde okuma-yazma oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir(Roberts,2001,17-18).

Yoksulluk dinamikleri literatürü geçici yoksul hanelerin negatif şoklara karşı kırılgan olduğunu ve karşılaştıkları riskleri minimize etmelerini sağlayacak politikalara ihtiyaçları olduğunu belirtmektedir. Örneğin, negatif bir şok karşısında hanenin varlıklarını azaltması uzun-dönemde hane için çok yüksek maliyetli sonuçlara neden olur. Şoklara karşı kırılgan hanelere zaman içerisinde şokların olumsuz etkilerine karşı gelir/tüketimlerini dengeleyebilmeleri için sosyal yardımlar, mikro kredi, ürün sigortası gibi imkanların sağlanması gerekir. Kronik yoksullar için en etkili politikalar ise hanelerin beşeri ve fiziki varlıklarını arttıran politikalardır. Örneğin, toprak reformu, eğitime ve sağlığa yapılan yatırımlar, hızlı kırsal kalkınma için yatırımlar kronik yoksulluğu azaltan politikalar arasında sayılır(Roberts,2001,21; McCulloch ve Baulch,2000,105).

Kronik ve geçici yoksulluğun göreceli büyüklükleri politika uygulayıcılar açısından önemlidir. Çünkü, geçici yoksulluğu önleyen müdahaleler kronik yoksulluğu önleyen müdahalelerden farklıdır. McCulloch ve Baulch'un (2000) Pakistan için yaptığı çalışma negatif şokların olumsuz etkileri karşısında hanelerin gelirlerini dengelemelerine yardımcı olan müdahalelerin geçici yoksulluğu önemli ölçüde azalttığını göstermektedir. Bu çalışma bazı transfer ve yatırım politikalarının ise hem kronik hem de geçici yoksulluğu önemli ölçüde azalttığını kanıtlamıştır(McCulloch ve Baulch,2000,101).

McCulloch ve Baulch'un (2000) çalışması Pakistan'da kırsal yoksulluğun büyük bir kısmının geçici yoksulluk olduğunu göstermektedir. Çalışmada hanelerin ortalama gelirindeki artışların kronik yoksulluğu önemli ölçüde azalttığı gösterilmektedir. Gelirdeki dalgalanmalar yoksulluğun en önemli nedenleri arasındadır. Gelir/tüketimin zaman içinde negatif şoklara karşı dengelenmesi ile genel yoksullukta büyük bir azalma görülmektedir. Yani, gelir yoksulluğunun büyük bir kısmı yoksul hanelerin gelirlerini dengelemeleriyle azalmaktadır. Yoksulluktaki bu azalmanın ancak çok yüksek büyüme oranlarıyla ulaşılabileceği belirtilmektedir. Büyüme sağlanmadığı takdirde hanelerin ortalama gelirleri artmadığı için, kronik yoksulluk devam etmektedir. Bu yüzden, politika uygulayıcıların kronik veya geçici yoksullukla mücadele politikaları arasında nasıl bir denge kurmaları gerektiğine karar vermeleri gerekmektedir(McCulloch ve Baulch,2000,113-116).

McCulloch ve Baulch (2000) çalışmalarında Pakistan'da gelir yoksulluğunun azalması için en etkili yöntemin kalabalık hanelere yardımlar yapılması olduğunu belirtmektedir. Örneğin, hane reislerinin eğitim düzeylerinin artırılmasının yoksulluğu önemli ölçüde azalttığı belirtilmektedir. Kadınlara temel eğitimin sağlanması veya toprak reformu ise kısa dönemde gelir yoksulluğunun azalmasına yol açmamaktadır.

Bunun için, hanede kadınların da gelir getirici işlerde çalışmasını önleyen sosyal ve kültürel engellerin kaldırılması gerekir. Bu engeller azalırsa kadınlar çalışmaya başlayacak ve hanelerin kazancağı gelirler yükselecektir.

Kristjanson vd. (2009) yaptıkları çalışmada 1990, 1997 ve 2005 yıllarında yapılan saha araştırmalarından elde edilen verileri kullanarak Kenya'nın yoksulluk dinamiklerini incelenmiştir. Bu çalışmada 15 yıl içerisinde Kenya'da yoksulluktan kurtulanların sayısının bu dönem içerisinde yoksul olanların sayısından az olduğu görülmüştür. Çalışmada hanelerin karşılaştıkları şoklar kronolojik olarak sıralamasıyla birlikte araştırılmıştır. Çünkü, bir haneyi gerileyen veya ilerleyen bir patikaya koyan olayın hangisi olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır.

Kristjanson vd.'nin (2009) çalışmasında haneleri yoksulluktan çıkaran olaylar arasında farklı ekonomik faaliyetler arasında akıllıca seçim yapılması, formal sektörde istihdam imkanı, ürün farklılaştırması, pazar için üretimin artırılması, akrabaların ve arkadaşların sosyal desteği gibi olaylar görülmüştür. Hanelerin yoksulluğa düşmelerine yol açan olaylar arasında hane halkının sağlıklı olmaması, hane reisinin hastalanması veya ölmesi, sağlık hizmetlerinin çok pahalı olması, kuraklık, tarlaların bölünmesi, hastalıklardan dolayı ürün kayıpları, ürün fiyatlarının düşmesi, hanede bakıma muhtaç insanların bulunması, hırsızlık ve gasp olaylarının yüksek olması gibi olaylar görülmüştür. Haneleri yoksulluktan kurtaran veya düşüren faktörlerin farklı olması farklı yoksullukla mücadele politikalarının uygulanmasını gerektirmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Standart yoksulluk literatüründe herhangi bir zaman diliminde yoksul olanların başlıca iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Bir grupta gelirleri yoksulluk sınırının üzerine hızla çıkanlar, yani geçici yoksullar, diğer grupta ise uzun dönemler boyunca yoksul olarak kalan kronik yoksullar bulunmaktadır. İnsanlar arasında genellikle yoksulluğun çok uzun süre devam eden bir sosyal olgu olduğuna inanılır. Halbuki, gelişmekte olan ülkelerde yapılan uzun dönemli yoksulluk dinamikleriyle ilgili araştırmalar geçici şoklardan (işsizlik gibi) dolayı yoksul olan önemli sayıda insanın bulunduğu, buna karşın küçük sayıda fakat sürekli yoksulluk içinde yaşayan kronik yoksulların olduğunu kanıtlamıştır.

En önemlisi geçici ve kronik yoksulluğun farklı nedenlerinin olması farklı önleyici tedbirlerin alınmasına yol açar. Örneğin, Türkiye'de bir bölgede yoksulluğun büyük bir kısmı geçici olabilirken, diğer bölgede ise nüfusun çoğunluğu yoksul olmayabilir, ancak bu bölgede çok küçük kronik yoksul grup hayatları boyunca yoksul kalıyor olabilir. Bu durumda, birinci bölgede yoksullukla mücadele stratejileri kısa süreli yoksul kalanları hedeflemesi gerekir. Bu bölgede sosyal yardımlar, mikro kredi ve ürün sigortası gibi imkanların sağlanması geçici şokların olumsuz etkilerine karşı hanelerin gelir/tüketimlerini dengeleyebilmelerini sağlar. Yoksullukla mücadele stratejilerinin diğer bölgede yaşayan kronik yoksulların daha derin yapısal sorunlarını hedeflemesi gerekir. Kronik yoksullar için en etkili politikalar ise hanelerin beşeri ve fiziki varlıklarını arttıran politikalarlardır. Örneğin, toprak reformu, eğitime ve sağlığa yapılan yatırımlar, hızlı kırsal kalkınma için yatırımlar kronik yoksulluğu azaltan politikalar arasında sayılır.

Türkiye'de kronik ve geçici yoksulluğun göreceli büyüklüklerinin politika uygulayıcıları tarafından öğrenilmesi gerekir. Yalnızca kronik yoksulların hedeflenmesi ve geçici yoksulların ise ihmal edilmesi arzu edilmeyen sonuçlara yol açar. Yoksullukla mücadele politikalarının hem kronik yoksulları hem de geçici yoksulları hedeflemesi gerekir. Bu yüzden, Türkiye'de politika uygulayıcıların kronik veya geçici yoksullukla mücadele politikaları arasında nasıl bir denge kurmaları gerektiğine karar vermeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Baulch, Bob ; Hoddinott, John (2000): "Economic Mobility and Poverty Dynamics in Developing Countries", *Journal of Developmental Studies*, 36:6,1-24.
- Carter, Michael R. ; Barrett, Christopher B. (2006): "The Economics of Poverty Traps and Persistent Poverty: An Asset-Based Approach", *Journal of Developmental Studies*, 42:2,178-199.
- Davis, Peter (2009): "Poverty in Time: Exploring Poverty Dynamics from Life History Interviews in Bangladesh", edi. Tony Addison; David Hulme; Ravi Kanbur, *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, s. 154-182, Oxford University Press.
- Foster, James E. (2009): "A Class of Chronic Poverty Measures", edi. Tony Addison; David Hulme; Ravi Kanbur, *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, s. 59-76, Oxford University Press.
- Günther, Isabel ; Klasen, Stephan (2009): "Measuring Chronic Non-Income Poverty", edi. Tony Addison; David Hulme; Ravi Kanbur, *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, s. 77-101, Oxford University Press.
- Kristjanson, Patti ; Mango, Nelson ; Krishna, Anirudh ; Radeny, Maren ; Johson, Nancy (2009). "Understanding Poverty Dynamics in Kenya", *Journal of International Development*, 10.1002/jid.1598.
- McCulloch, Neil ; Baulch, Bob (2000): "Simulating the Impact of Policy Upon Chronic and Transitory Poverty in Rural Pakistan", *Journal of Developmental Studies*, 36:6,100-130.
- Osmani, S. R. (2009): "When Endowments and Opportunities Don't Match: Understanding Chronic Poverty", edi. Tony Addison; David Hulme; Ravi Kanbur, *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, s. 247-266, Oxford University Press.
- Roberts, Benjamin J. (2001): "Chronic and Transitory Poverty in Post-Apartheid South Africa: Evidence from KwaZulu-Natal", *Journal of Poverty*, 5:4,1-28.

MUTLAK YOKSULLUK, MUTLAK OLMAYAN GELECEK:

MÜLTECİ VE SİĞINMACILAR

Tuğba KIRATLI

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
tgbkrtl@hotmail.com

Özet

“Afgan çay getir”

Çalışmamızda sahip olduğu konum nedeniyle mülteci akışının en önemli kavşaklarından olan Türkiye’deki mültecilerin ve sığınmacıların mutlak yoksulluk sınırıyla yaşantılarını devam ettirmeye çalışmaları, bekleyiş içinde hayatlarını günlük yövmiyelerle kurtarma çabaları ele alınacaktır. Uzun yıllar süresince yaşantısını birincil ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yasa dışı yollar ile idame ettiren mülteci ve sığınmacılar birçok hak ihlallerine maruz kalmakta mutlak yoksullukla çerçevelenmiş bir hayat yaşamaktadırlar. Bu önermelerden yola çıkılarak çalışmamızda uydu kentlerde ikamet eden mülteci ve sığınmacılarla derinlemesine görüşme tekniği ile tespit edilmiş veriler ışığında, var olan yoksulluklarının düzeyleri tespit edilecektir.

Anahtar kelimeler: mülteci, sığınmacı, mutlak yoksulluk, sosyal dışlanma

Abstract

Refugee flows because of its position as the most important crossroads in Turkey with refugees and asylum seekers living in absolute poverty continues to work, in life expectancy with their relief efforts will be taken daily journal. During the long years of experience to address the needs of the primary ways to sustain the illegal refugees and asylum seekers subjected to numerous human rights violations are living a life of absolute poverty are framed. Our study was based on these propositions in the satellite city of residence in-depth interviews with refugees and asylum seekers have been identified with the data in the light of the existing poverty levels will be determined.

Keywords: Refugees, asylum seekers, absolute poverty, social exclusion

Türkiye'ye Mülteci Ve Sığınmacı Göçü

Günümüzde uluslararası göç tartışmalarının odak noktasını göçü arttıran nedenler ve artan göç baskısını kontrol etme çabaları oluşturmaktadır. Bu iki etken göç sürecinin nasıl gerçekleşeceğini belirlemektedir. Ancak, temel göç denklemi oluşturan faktörler çok fazla değişmemektedir. Ulusal ve uluslararası gelir dağılımındaki uçurumlar, istihdam olanaklarının dengesiz dağılımı, siyasi, etnik, dinsel ve benzeri kültürel haklar alanında yaşanan gerilimler, göçün itme ve çekme etkenlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, göç hareketlerini açıklamaya çalışan çeşitli modeller geliştirilmektedir. Bunların bir kısmı ekonomik faktörlere vurgu yaparken bir başka grup ise bireysel, psikolojik etmenleri birincil önemde görmektedir (Castles, 2008, s.144). Mülteci ve sığınmacı göçlerinin kökleri, en azından direkt olarak sermaye birikim sürecine dayanmamaktadır; böylece belirleyici güç olarak sermaye birikim sürecini kabul eden göç teorileri çerçevesinde düşünülmektedir (Miles, 2007, s.3049). Göç akımları günümüzde gönderen ve alan ülke boyutunu aşarak daha uzun vadeli olmakta ve sirkülasyonlar şeklinde kendini göstermektedir. Bu da yeni uluslararası göç akımlarının ulus ötesi boyutunu ön plana çıkarmaktadır, göç süreci artık birden fazla coğrafyayı ilgilendirmektedir. Örneğin; Afganistan'ın bir köyünden yola çıkan göçmenin, Pakistan'dan edindiği sahte belgelerle önce Moskova'ya oradan da İngiltere'ye ulaşması günümüzde daha sık rastlanan bir olgu olarak göçün değişen niteliğini ortaya koymaktadır (Castles, 2008, s.144). Dünya ölçeğinde 1975'te 2.4 milyon küresel mülteci nüfusu, 1985'te 10.5 milyona ve 1990'da 14.9 milyona ulaşmıştır. Soğuk savaşın bitimi sonrasında küresel mülteci nüfusu 18,2 milyonla zirveye ulaşmıştır. 2000 yılı itibarıyla, küresel mülteci nüfusu 12,1 milyona inmiştir. BMMYK'nin yetki alanına giren kişilerin sayısı (mülteciler, ülke sınırları dahilinde yerinden edilmişler, ülkelerine geri dönüşü sağlanan mülteciler) 27,4 milyon ile 1995'te zirveye ulaşmıştır ve 2000 yılında 21,1 milyona düşmüştür. Mülteciler genellikle Afganistan (2000 yılında 2,6 milyon mülteci), Irak (572.000), Sierra Leone (487.000), Sudan (468.000), Somali (452.000), Bosna (383.000), Angola (351.000), Eritre (346.000) ve Hırvatistan (340.000) gibi savaşın, şiddetin ve kaosun etkilediği ülkelerden gelmektedirler (Castles, 2008, s.141).

Uluslararası göçün sarmal bir nitelik kazanması bu sahnede Türkiye'nin de önemli bir aktör olarak yer almasını kaçınılmaz kılmıştır. 1980'li yılların başından itibaren Türkiye üzerine yoğunlaşan göç, yıllar itibarıyla gittikçe artmaktadır. Yabancıların Türkiye'ye yönelen göçleri genel olarak Türkiye'nin sınır komşusu olan ülkelere veya diğer yakın ülkelere gerçekleşmektedir. 1980'lerde, Bulgaristan'dan 300,000 etnik Türk kovuşturmadan kurtulmak için Türkiye'ye kaçmıştır. Birçoğu daha sonra Bulgaristan'a dönmüştür. 1990'larda Balkanlardaki çatışmalar nedeniyle yerinden edilen bazı Müslümanlar da Türkiye'de sığınak bulmuşlardır. 2000'de, Türkiye göç kanununu yurt dışındaki etnik Türklere geleneksel olarak verilen öncelik hakkını sığınmanın ötesine geçecek şekilde yeniden yazmıştır. Bu yasal değişiklik, Türkiye'yi hem bir göç ülkesine hem de Avrupa'ya doğru transit göç için önemli bir yere dönüştüren yeni bölgesel göç dinamiklerini yansıtmıştır. 1980'ler ve 1990'larda, Türkiye, resmi açıdan mülteci olarak tanınmayan ama ikametlerine Türkiye hükümeti tarafından göz yumulan milyonlarca İranlı, Afgan ve Iraklıyı kabul etmiştir (Castles, 2008, s.183). Bu göçün büyüklüğü konusunda güvenilir rakamlar olmasa da, son yıllarda yıllık 250 bin ile 350 bin kişi arasında, farklı göç kategorilerini içeren, bir kısmını transit göçmen ya da kısa süreli çalışan kaçak işçilerin oluşturduğu bu göçmen kitlesinden meydana gelen bir göç dalgasının ülkeye yöneldiği söylenebilir. Avustralya ve Kanada gibi geleneksel göç alan ülkelere yıllık göçmen sayısının son 15 yılda 75 bin ile 225 bin kişi arasında değiştiği göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin uluslararası göç hareketleri içinde göç alan bir ülke olarak önemli bir yer edinmeye başladığı açıktır (İçduygu, 2004, s.28). Türkiye'ye tüm komşu ülkelere, bunun daha ötesi Asya ve Afrika'dan yasal ve yasadışı yollardan yeni bireyler ve aileler yerleşmektedir (Unat, 2000, s.56). Bu gerçeklikten hareketle mülteci ve sığınmacı olgusuyla son 30 yıldır karşı karşıya olan Türkiye imzalamış olduğu uluslararası metinler ve AB üyelik sürecinin getirmiş olduğu sorumluluklar doğrultusunda belirli politikalar uygulamaktadır. Bu politikalar doğrultusunda farklı uydu kentte geçici ikamet ettirilen mülteci ve sığınmacılar bulunmaktadır. Bu uydu kentlerde mülteci ve sığınmacılar kamplarda ya da İçişleri Bakanlığı'nın yetkililerinin tespit ettiği mekânlarda ikamet etmektedirler. Çok farklı ülkelerden gelmiş olan sığınmacı ve mültecilere yönelik uygulanan politikalar doğrultusunda çeşitli hizmetler verilmektedir. Verilen bu hizmetler ikamet edilen uydu kentin mevcut imkânlarına göre değişmekle birlikte sunulan belli başlı hizmetler mevcuttur.

Türkiye’deki Mülteci Ve Sığınmacılar’ ın Ekonomik Profilleri

Türkiye’de genel toplamda 45 farklı uyruktan 17854 kişi uluslararası göçmendir, bunların 10879 kişisi mülteci, 6975 kişisi ise sığınmacıdır¹. Türkiye’de mülteci ve sığınmacılar Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen yaklaşık 32 uydu kentte² ikamet etmekte ve iltica talebi uygun bulunanlar BMMYK tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi beklemektedirler. Bu süreçte yaşamsal ihtiyaçlarını giderme sorumluluklarını tek başlarına çözmek durumundadırlar.

Kendi baslarına günlük yaşamlarını devam ettirmekte zorlanan mülteci ve sığınmacılar özellikle Türkiye’de bekleme süresinin uzamasıyla birlikte pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar, eğitim sorunları, psikososyal sorunlar, dil konusundaki güçlükler, sağlık sorunları, uyum sorunları, sosyal ilişki kurma sorunları, ekonomik sorunlar olarak sınıflandırılabilir. Bunlara kişinin evinden, ülkesinden ayrılmak zorunda kalarak başka bir ülkeye sığınması, yanında birikimlerini getirememesi, ülkesinde sahip olduğu statü ve kaynaklar kadar sosyal destek sistemleri denen aile, akraba, komşu gibi ilişki ağlarının yokluğu da eklendiğinde gündelik yaşamın sığınmacılar için ne kadar zorluklarla dolu olduğu daha iyi anlaşılabilir (Buz, 2002:171). Şüphesiz mülteci ve sığınmacılar’ ın zorluklarla ve belirsizliklerle kuşatılmış olan yaşantılarında çok fazla sorunsal alan vardır. Ancak biz çalışmamızda ekonomik sorunlarını ele alacağız. İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası’nın, Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Emniyet Genel Müdürlüğü, Dünya Bankası (DB) ve Ekonomik İşbirliği Kalkınma Örgütü (OECD) verileri ile ilgili kurum ve kuruluşların yetkililerinin demeçlerinden yararlanarak hazırladığı rapora göre “Sığınmacıların mülteci olması için Türkiye’de bekleme süreleri 4-5 yıldır. Bu dönemde Türkiye’de geçici statüde bulunan sığınmacılar çoğunlukla kayıt dışı ucuz işgücü olarak çalıştırılmaktadır. Türkiye’ye gelen göçmenler yasal başvurularını yaptıktan sonra Anadolu’da yeni yerleşim yerine gönderilmektedirler. Çalışmaları yasak olmasına karşın, İstanbul, Kayseri, Konya gibi uydu kentlerde işgücü piyasalarında çalıştırılmaktadırlar. Sığınmacılara: hükümet, BMMYK, sivil toplum kuruluşları ve yerel idarelerin işbirliğiyle destek verilmektedir. Ancak fakir sayısının fazla olduğu, ülke genelinde milli gelirden aldığı payı çok düşük olan illerde bulunan sığınmacılar, diğerlerine göre daha şanssız sayılmaktadır. Çünkü sosyal yardımların önceliği bu durumda o ilde yaşayan fakirlere yönelmektedir (ISMMMO, 2008).

Rapordan’ dan anlaşılacağı gibi uydu kentlerde mülteci ve sığınmacıların ekonomik yaşamları enformel ağlarla örülmüştür. Bu sürecin ayrıntılarını alan çalışması verileri ile ortaya koymaya çalışacağız. 2010 yılı mayıs ayında başlayan ve 3 uydu kenti kapsayan alan çalışmamızda, ilk uydu kent olan Isparta’da 25, ikinci uydu kent olan Burdur’da 25 ve üçüncü uydu kent olan Nevşehir’de 23 olmak üzere 73 kişi ile görüşülmüştür. Bu çalışmada mülteci ve sığınmacıların yaşam pratiklerini sürdürmelerinin temel engeli olarak görülen yoksulluk mülteci ve sığınmacıların söylemlerinden birebir aktarılmıştır. Söylemleri genel kategoriler haline getirilmiştir. Bu kategoriler, ülkelerinde sahip oldukları ekonomik düzeylerine dair anlatıları kapsayan, ülkelerindeki profesyonel mesleklerinin yer aldığı “ Göç Öncesi”, yaşanan uydu kentlerde ki çalışma durumlarını anlatan “Geçinme Kaygısı” dır.

1. Göç Öncesi

Mülteci ve sığınmacılar zulüm gördükleri gerekçesiyle ülkelerini terketmeden önce, sürdürmüş oldukları yaşam nitelikleri farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar “Ülkenizde aşağıdaki varlıklardan hangisine sahiptir? Araba, televizyon, e bilgisayar, cep telefonu, buzdolabı, çamaşır makinesi” , “Türkiye’ye gelmeden önceki mesleğiniz? Bu meslekte kaç yıl çalıştınız?” sorularıyla sorgulanmıştır. Türkiye’deki yaşamları ile bir kıyas imkanı vermiştir.

A³. “Üniversitede hocalıkla beraber, gazetelerde yazarlık ve ticaretle uğraşıyordum. Dinler arası çelişkiler üzerine doktora tezi verdim. Alışveriş merkezim vardı, 3 katlı evim vardı. Özel şoförüm ve sekterim vardı. Ben burada gittim üniversiteye dedim ki ben İran’da öğretmenim burada ne yapabilirim, valiye dilekçe verdim. Ben eleman değilim ki 45 yaşında nasıl çalışıyorum. Sadece ben kalem yazdım. Ben nasıl çalışıyorum, ben eleman değilim. Türkiye mültecileri neden kabul ediyor

1 www.unhcr.com(Mayıs, 2010)

2 Sığınmacılara ilişkin yönetmelikte 2006’da yapılan değişiklik uyarınca, iltica başvurusunda bulunanların ve mülteci statüsü alanların içişleri Bakanlığının göstereceği il merkezlerinin de ikamet etmeleri gerekmektedir

3 Görüşmeciler hassas gruplar olduğu için alfabetik kodlarla ifade edilmiştir.

bilmiyorum, burada çelişki var. Çalışmak yasak, parada vermiyor, parada istiyor" (İranlı bir mülteci).

B. "Ön lisans okudum, elektronik teknisyenim, şirketimiz vardı, 6 yıl çalıştım. her şeyimiz vardı. Durumumuz çok iyiydi(İranlı bir sığınmacı)."

C. " Fizik bölümü mezunuyum, küçük uçak pilotuydum. İranair 'de 4 yıl çalıştım. Daha sonra kilisenin matbaasında çalıştım 1 yıl. Durumumuz çok iyiydi. Her şeyimiz vardı(İranlı bir mülteci)."

D. "Üniversite tıp fakültesi 2. sınıf terk etmek zorunda kaldım. Ama İran'da kendimize ait hazır giyim atölyemiz vardı. Türkiye'den mal alıp İran'da satıyorduk. Maddi durumumuz çok iyiydi, hazır giyim bize çok iyi kazandırıyor(İranlı bir mülteci)."

E. "Bilgisayar mühendisiyim. Kendime ait bilgisayar marketim vardı. İnşaat halinde bir evim ve arabam vardı. Babamın evinde yaşıyordum, evimin inşaatı bitince oraya geçecektim(İranlı bir sığınmacı)."

F. "Döviz merkezinde çalıştım. Ağabeyimle birlikte çalıştım. 3 yıl boyunca çalıştım. evimiz vardı, televizyon vardı(Somalili bir mülteci)."

G. "1 yıl Kahvehanede çalıştım. Annemin babamın evi vardı onlarda kalıyordum (Somalili bir sığınmacı)."

Diğer görüşmecilerinde ortalama durumları Türkiye'de içinde bulundukları durumdan oldukça iyi bir niteliğe sahiptir. İran'dan iltica eden mülteci ve sığınmacıların ekonomik refah seviyeleri oldukça iyidir. Somali ve diğer Afrika ülkelerinden gelen mülteci ve sığınmacılar, ülkelerinin savaş ortamından kaynaklanan düşük ekonomik profillere sahiptirler. Kendilerine ait mülk durumları diğer mülteci ve sığınmacılara göre düşük seviyededir. Afganistan'dan gelen mülteci ve sığınmacıların refah seviyeleri ise Taliban dönemiyle birlikte düşüşe geçmiş olsa bile Afrikalılara göre görece daha iyi durumdadır.

2. Geçinme Kaygısı

" İran'da kendime ait iki arabam vardı. Yıkamacıya gittiğimde 20 lira üstüne bahşiş verirdim. Burada ise, bir oto yıkamacıda çalışıyorum ve günlük 20 lira alıyorum."

Türkiye'de kalma süreleri ve geleceklerine dair belirsizliklerle mülteci ve sığınmacılar, hayatlarını idame ettirmek için çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Kanuni olarak yasal çalışma hakları olmayan mülteci ve sığınmacılar enformel sektörde çok düşük ücretli olarak ve uzun saatleri bulan bir çalışma temposuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ülkelerinde sahip oldukları mesleki statüleri Türkiye'de geçerliliğini yitirmektedir. Görüşmeciler genel olarak sanayinin birçok alt dalında, oto yıkamacılarda ve restoranlarda çalışmaktadırlar. İltica etmiş bir birey olarak "geçinme kaygısıyla" çalışan mültecilere görüşmelerimizde "Çalışıyor musunuz?" , "Hangi işte çalıştınız ya da çalışıyorsunuz?" , "Bu işte düzenli olarak mı çalışıyorsunuz/çalıştınız?" , "Çalıştığınız işte günlük ya da haftalık kazancınız ne kadar?" , "İşinizi severek mi yaptınız/yapıyorsunuz?" soruları sorulmuştur.

H. "Çalışıyordum ama ayrıldım. 6 ay çalıştım. İki hafta oldu ayrılalı. Ben burada çalışmaktan çok memnun değilim, ben orada garsonluk yapıyordum ama onlar bana temizlikte yapıyorsun dediler, iki yaşlı insan vardı iş yerimde yemeksiz 17 lira alıyordum. Ben çiğ köfteye çalışmak çok zor oluyor, kollarım çok ağrıyordu, şişiyordu. Bana patronum bana suiistimal ediyorsun dedi, bende neden öyle diyorsun dedim, o bana kocamın aş evine gittiğinde 20 dakika onun işinin yerine bakıyordum, o yalnız çalışıyor ama ben patronuma dokuz buçukta işe başlayacağım demiştim şimdi ise bana 9'da işe başla dedi. Bende olmaz dedim, oda benim iyi niyetimi suiistimal ediyorsun dedi, bende o halde teşekkür ederim dedim ve ayrıldım. Türkiye'de çalışmak çok zor 12 saat çalışıyorsun çok az para alıyorsun, çalışmanın bize zor geldiği halde patronların insafsız konuşması çok ağırıma gidiyor. Bizim İran'da para problemimiz yok, çok mülteciler var burada dışarıdan yardım alıyorlar, Amerika'dan, İran'dan, ancak bizim yok, biz burada günlük yaşıyoruz, aşevine gittiğimde biraz kendini düzelttiğinde " Aa! diyorlar sen çok şıksın, çok güzel geziyorsun, makyaj yapıyorsun senin bir şeye ihtiyacın yok" diyorlar. Ben anlamıyorum, siz nasıl yaşıyorsunuz?, Biz İran'da bulgur yemezdik, lütfen kusura bakmayın ama İran'da biz bulguru tavuklara veriyoruz, İran pilavda birincidir, zengin olsun fakir olsun o pilav masada vardır hep. Ama burada onlar düşünüyorlar ki biz yemekleri başımızın üstüne koyuyoruz ah diyoruz ne güzel yemekler bunlar diyoruz. Bunlar bize zor geliyor ama onlar anlamıyorlar. Biz attan düştük burada ki hayatımızda. Patronum hiç düşün-

müyordu benim çıkacağımız o paraya ihtiyacı var çıkamaz diye düşünüyordu ama ben çıktım, çok kalp kırıcı oldu söyledikleri(İranlı bir sığınmacı).”

I. “İnternet üzerinden oyun oynanan dükkanda çalışıyorum. 5 Aydır burada çalışıyorum. Günlük 15 lira alıyorum. İş çok kolay. Ama benim İran’da öğretmenlik yapıyordum. Şimdi ise sabahları dükkânı paspaslıyorum. Bu çok ağırıma gidiyor, ben evimde hiçbir şey yapmazdım. Bu çok zor ama yapacak başka bir şey yok. Onun dışında iş çok kolay. Buraya geldim emniyet bize dedi ki sizin çalışmak yasak, parada vermiyor ve üstüne para da istiyor (ikamet harcı) bilmiyorum ki nasıl olacak. Eğer para istiyor bizde çalışma istiyoruz. Az kişi var ki İranlılar çalışan onlar eleman, ama ben yazarım ama onlara fark etmez onlar İran’da da çalışıyorlardı. Ben valiye gittim dedim ki sen gidiyorsun başka ülkeye onlar sana kötü bakıyor ister misin ? O dedi ki “yok istemem” ben dedim ki o zaman sen neden bana kötü bakıyorsun. Ben size farsça öğretiyorum, parasız, reklam verdim, 10 kişi geldi onlar da öğrenci Ispartalı değil. İran’da kaynakçı burada da yapar kaynakçılığı, ama ben yazar başka bir İranlı burada doktor hastaneye gitti kabul etmediler(İranlı bir mülteci)”

J. “ Antalya’da tur rehberliği yapıyorum 3 aydır. Burada oto yıkamacıda çalışıyordum bugün ayrıldım. Tur rehberliğinden aylık 1000 lira kazanıyorum. Tur rehberliğini seviyorum. Ama oto yıkamacıda çalışırken şaka yapıyorlar, kötü şakalar yapıyorlar, küfürlü konuşuyorlar. Polise söyledim ben kaçak çalışmak istemiyorum sen bana izin ver Antalya’da çalışmama, çalışayım vereyim ikamet parasını(İranlı bir sığınmacı).”

K. “ Boyacılık yaptım sanayide farklı farklı işlerde çalıştım. Düzensiz bulduğum işi yaptım. 100-150 lira işe göre değişiyor. İş zor geliyor, ağır işimiz. Ama mecburuz. Bizim yabancı olduğumuzu ve çalışmamızın yasak olduğunu biliyorlar, daha az para veriyorlar. Bir ayrımcılıklar karşılaşmadım. Farsça öğretiyorum arkadaşlara onlar bana Türkçe öğretiyor şivemiz farklı geliyor gülüyoruz ama bir problem olmadı. Türkiye de yaşadım ama zor geliyor, bir meslekte çalışsan zor kazanıyorsun burada her şey pahalı ve maaşın çok az geçinemezsin(Somalili bir mülteci).”

L. “Oto yıkamacıda çalışıyorum. 3 aydır çalışıyorum, önceki işimde aynı yıkamacıydı, işi az vardı oranın o yüzden az para verdikleri için ayrıldım. Şimdi 100-150 arası kazanıyorum. Mecbur olarak yapıyorum, çok zor yıkamacılık işi(İranlı bir sığınmacı).”

M. “ Isparta’ya yeni geldim, ama önce Ankara’da sitelerde çalışıyordum. 2006-2007 de çalıştım hasta oldum sonra çalışmadım, bir sene çalıştım 2009 eylül’den 2010 nisan’a kadar çalıştım. Ne kadar verirlerse o kadar kazancın. Senin patron kötüyse haftada 100 lira veriyor iyiye 150 veriyor. Camcıda çalıştım, camcı zordu, ama mobilyada zor. Herkes kardeş gibi muhabbet yaptılar. Biri kötü bir şey derse yanındaki diyor ki senin din kardeş niye böyle yapıyorsun. Herkesin insanlığı bir değil. Bu gavurmu diyorlar. Küfür ediyorlar ama ben duymamazlıktan geliyorum(Somalili bir sığınmacı).”

Sonuç Yerine

Göç ve yoksulluk ilişkisi üzerine yapılan tartışmalar, dört temel eksende gelişmektedir. Bunlardan ilki, yoksulluğun göçe neden olması, yoksulluğun göç için itici bir etmen olması; ikincisi, yoksulluğun potansiyel göçmenlerin sosyal hareketliliğini kısıtlaması, yoksulluğun göçe neden engel olması; üçüncü, göçün yoksulluğa yol açması, göç sonrasında göçmenlerin çeşitli nedenlerle yaşadıkları yoksullaşma; dördüncüsü ise, göç yolu ile yoksulluğun azaltılmasıdır(Çağlayan,2008,s.303). Bizim çalışmamızda ise mülteci ve sığınmacıların ikamet ettikleri uydu kentlerde göç sonrasında yaşamakta oldukları yoksullaşma ortaya çıkmıştır.

Türkiye’deki hayatlarını anlatan söylemleri mülteci ve sığınmacıların yoksulluk sınırında ki yaşantılarını gözler önüne sermiştir. Aileleriyle birlikte yaşayan, kiralık evlerde oturan aylık 150-200 lira gibi ücretlerle güvencesiz çalışan mülteci ve sığınmacılar “ mutlak yoksulluk” sınırında yaşamaktadır. Mutlak yoksulluk tanımlarına baktığımızda; Yoksulluk, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Yoksulluğu dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü tanımlamak mümkündür. Dar anlamda yoksulluk, açlıkla karşı karşıya kalma ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakların yaşamı devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalması durumunu ifade eder. Mutlak Yoksul-

luk, hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Bu nedenle, mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir(Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu,2009,s.30).Tanımdan da görüldüğü gibi mülteci ve sığınmacılar açlıkla karşı karşıya gelmekte ve geniş anlamda yoksulluk yaşamaktadırlar. Yoksulluk, beşeri sermayenin gelişmesine yönelik hizmetlere ulaşamamayı ve sonuç olarak toplumsal gelişimden mahrum olma ve dışlanmayı getiriyor. Yoksulluk bu bağlamda haklara ulaşabilme ve ulaşmayı talep edebilme eksikliğini de içeriyor. Bu hak yoksunluğudur. Yoksulluk, yoksunluğu içerir(İnsel,2001,62-71). Üçüncü bir ülkeye yerleşebilmek adına uzun yıllar bekleyen mülteci ve sığınmacılar, 12 saate varan çalışma süreleri, zor çalışma şartları ve adaletsiz ücretlerle hak yoksunluğuna maruz kalmaktadırlar. Mülteci ve sığınmacılar, söylemlerinde de görüldüğü gibi, benzer işte çalışan ülke vatandaşı ile aynı ücret ve şartlara sahip değildirler. Mülteci ve sığınmacılar içinde bulundukları göç sürecinde sosyal dışlanma yaşamaktadırlar. Sosyal dışlanma, kişilerin - yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla - toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum bu kesimin bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır. Bu kesimin elindeki güç oldukça sınırlı olup, karar alma süreçlerine katılımı sınırlı gerçekleşmektedir; dolayısıyla da bu kesim genelde kendini güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alımında kontrolü elinde tutmaktan aciz hisseder (Adaman ve Keyder, 2006). Gündelik hayatta ırkçılık ve ayrımcılığın artması, yabancı düşmanlığının hissedilir hale gelmesi, işe alımlarda ten rengi ve aksana göre ayrımcılık yapılması bu faktörlerden birkaçıdır. “Dışlanma” yaklaşımını gerekçelendirmemiz gerekmektedir. Yoksulluk/yoksunluk olgularına işaret etmede kullanılan kavramsal araçlardan biri olan sosyal dışlanma kavramı Avrupa’da, yoksulluk, marjinalite ya da sınıf-altı kavramlarından daha öncelikli tutulan ve toplumsal bütünleşmeden sorumlu kurumların yetersiz işleyişine işaret eden çok boyutlu bir kavramdır(Yılmaz,2007,s.133). Mülteci ve sığınmacıların çalışma hakkından yoksunluğunun işverenler tarafından bilinmesi yine bir hak yoksunluğuna neden olmaktadır.

Yoksulluk, tek yanlı bakış açısına sığdırılmayacak kadar çok boyutludur. Yoksulluk, değişik yerlerde, nedenleri, boyutları, türleri ve profili açısından büyük çeşitlilik gösteren ve bir başka kişiye farklı anlamlar taşıyabilen, farklı nedenlerden kaynaklanabilen ve farklı çözüm yolları gerektiren bir durumdur(Senses,2001,s.316).Çalışmamızda mülteci ve sığınmacıların yoksulluk ve yoksunluk durumlarını saha çalışmamızın verilerinden yararlanarak ortaya koymaya çalıştık. Çözüm önerileri üretme konusunda bir bütün olarak ülkenin mülteci ve sığınmacı politikasına gönderme yapıyoruz. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi mülteci ve sığınmacı yoksulluğu bireysel çözümler üzerinden değil bütünsel bir politikayla çözüme kavuşabilecek bir konudur. Türkiye’nin kapsamlı bir göç politikasına ihtiyacı vardır. Uzun yıllar geçmişi olan ve devamlılığı öngörülen iltica konusu devlet ve sivil toplum örgütleri paralel yürütülmesi gereken politik bir alandır. Uluslararası Göç Örgütünün (IOM) 2008 yılında yayınladığı raporunda göç yönetimi için uygulanabilir çabaların ve zorlu bir mücadele alanının gerekli olduğunu belirtmiştir.⁴ Yine bu alanda çalışan sivil toplum örgütleri yayınladıkları raporlarında⁵, Türk hükümeti yetkililerini, Cenevre Sözleşmesine konulan coğrafi sınırlamayı kaldırması, adil ve tatmin edici bir ulusal sığınma prosedürü için gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak uygulanması için çağrıda bulunmaktadır. Yine tutulma yerlerinin bağımsız denetlenmesine olanak veren İşkenceye Karşı Sözleşmenin Seçmeli Ek Protokolü’nün onaylanarak yürürlüğe girmesi, İl İlçe İnsan Hakları Kurullarının misafirhaneleri denetlemesi ve Emniyet ‘Yabancılar Şubeleri’ ve ‘misafirhanelerde’ görevli personelin eğitimine devam edilmesi önerilen çözüm önerilerindendir.

4 Bkn: Uluslararası Göç Örgütü(IOM) Dünya Göç Raporu 2008: Gelişen Küresel Ekonomide İşgücü Hareketliliği Yönetimi

5 Bkn:Af Örgütü Mülteci Raporu(22 Nisan 2009), Helsinki Yurttaşlar Derneği(02 Nisan2008)İstenmeyen Misafirler: Yabancı Misafirhaneleri’nde Tutulan Mülteciler Raporu

KAYNAKÇA

- Buz S., "Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili", Polis Bilimleri Dergisi, Cilt:10,2002
- Buz,S., "Zorunlu Göç Zorlu Çıkış Mültecilik", Ankara:Sığınmacılar Ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, No:5, 2004
- Çağlayan S. Göç Ve Yoksulluk: Mutlak Ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki, Der: Nurgün Oktik ,Yakın Kitapevi,2008
- Faist, T. , Uluslararası Göç Ve Ulus Aşarı Toplumsal Alanlar, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003
- İçduygu A. , Türkiye' De Kaçak Göç, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul,2004
- İnsel, A. "İki Yoksulluk Tanımı Bir Öneri", Toplum Ve Bilim 89 ,Yaz, 2001
- Miles R., Satzewich V. , "Göç, Irkçılık Ve Post Modern Kapitalizm" , Fark, Kimlik Sınıf, Der: Hayriye Erbaş, Eos Yayınevi, Ank,2007
- Pogge T.,Küresel Yoksulluk Ve İnsan Hakları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2006
- Senses, F. Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, İletişim Yayınları,2001
- Skeldon R. , Migration And Poverty, University Of Sussex United Kingdom& University Of Hong Kong China,2003
- Stephen C.- Mark J. M., Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, Çev: Bülent Uğur Bal- İbrahim Akbulut,İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,İstanbul, 2008
- Unat N. A., "Küreselleşme, Göç ve Toplumsal Değişme",Mübeccel Kıray İçin Yazılar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul,2000
- Yılmaz B. , " Göçmenlik, Yoksulluk, Dışlanma Ve Şiddet Sarmalında Fransız Banliyöleri" , Mülkiye Dergisi,30. Cilt,Sayı.251,2007
- Raporlar
(OECD)İnsani Gelişme Raporu: OECD Ülkeleri Uluslararası Göçmenlerin Eğitim Ve İstihdamı(2009)<http://www.oecd.org/>
- (UNHCR)2008 Küresel Trendler Mülteciler, İltica Talebinde Bulunanlar, Dönenler, Yerinden Olmuş Ve Vatansızlar (16 Haziran 2009) <http://www.unhcr.org.tr>
- Adaman, F. – Çağlar, K. , Türkiye'de Büyükşehirlerin Varoşlarında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı2002-2006(http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf)
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Kentleşme Şûrası Kentsel Yoksulluk, Göç Ve Sosyal Politikalar, Ankara - Nisan 2009
- ISMMMO, Gelecek Arayanların Göç Haritası,(13 Aralık 2008)

SULTANBEYLİ ÖLÇEĞİNDE ÖZÜRLÜLÜK VE YOKSULLUK

Mehmet TURGUT

İ.B.B. ÖZÜRLÜLER MÜDÜRLÜĞÜ

Özet

İnsanlık tarihiyle yaşıt olan yoksulluk ve özürlülük kapitalizmin gelişmesi ve pre-modern toplumsal örgütlenmelerin yıkılışı ile beraber form değıştirmiştir. Sanayi devrimiyle kitlesel üretim artmış, uygarlık tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçiş biçiminde gerçekleşmiştir. Geleneksel tarım toplumunun üretim, tüketim, çalışma şekli ve koşulları tersyüz olmuştur. Daha farklı ve önekin benzemeyen bir toplum biçimi meydana gelmiştir. Tarım toplumunda birey, verili bir kimlik sunulmuş bir hayatın içinde doğuyordu. Belirli bir sınıfın içinde yaşayan birey, sunulan o hayat içinde sorgusuz sualsiz yaşıyordu. Modern yaşamla birlikte, birey sunulan değil, yaşanması birebir planlanıp uygulanması gereken bir hayatla karşılaştı. Modern yaşamda, korunaklı bir hayattan ziyade; gündelik yaşamın boğucu, sıkıcı, her daim peşinden sürüklenmesi gereken, yeni bir toplumsal hayat formu ortaya çıkmıştır. Çeşitlenen yeni toplumsal yaşamda modayla beraber tüketim çılgınlığının içinde ortalama hayat standartları özellikle yoksullar ve özürlüler için ulaşılmaz bir seviyeye çekilmiştir. Tüketime odaklı toplumsal hayat algısı, satın alma gücü düşük olan yoksullar ve yaşama katılım maliyeti daha yüksek olan özürlüler için hayatı zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmada yoksulluk olgusunu kavramsallaştırıp, yoksulluk ve özürlülük ilişkini açıklamaya çalışarak; özelde Sultanbeyli’de yoksulluk durumu, özürlülük ve yoksulluk ilişkisini irdledik. Bu sorunsallaştırmalar çerçevesinde yoksulların kendilerinin hayat imgelemesi, onların yoksulluğa bakışı, yoksul özürlülerin yaşantıları, ekonomik durumu, eğitim düzeyi, tutunma stratejileri, toplumsal konumları ile ilgili gibi durumlarını ortaya koyduk.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, özürlülük, yoksul özürlüler, tüketim, sosyal katılım

Abstract

Poverty and disability which are as old as human history have changed their forms because of development of capitalism and collapse of pre-modern social organizations. Industrial revolution has brought mass production processes have developed, and agricultural societies transformed into industrial or semi-industrial societies. Production, consumption, and work style of traditional societies have been changed and new social organizations that are more different and do not remind the previous one took place.

People were born with a given identity, in a given social class and were living in uncomplicated traditional communities. However, modern societies rather than a protected life bring in a new form of life, which is stifling, boring and should always be followed. Especially poor and disabled people cannot reached average living standards easily on account of diversification in daily life that bound by fashion and consumption. Perception of social life focused on consuming makes life difficult for poor who have low purchasing power and disabled people who have more cost to participate.

In this study, we examined relation between poverty and disability, in particular in Sultanbeyli, by trying to explain relation between poverty and disability and making poverty phenomenon conceptual. Within the framework of these problems, we revealed life imaginations of the poor, their view of poverty, economic status, education level, hold strategies, social position, and life of poor disabled people.

Key words: Poverty, disability, poor disabled people, consumption, social participation

GİRİŞ

Yoksulluk ve özürlülük yaşadığımız yüzyılın temel sorunlarından. Küreselleşmeyle beraber bütün ülkeleri ilgilendiren bir sorun haline dönüşmüştür. Yoksulluk, gelişmiş ülkelerin sorunu da olmasına rağmen; özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşmaktadır. Bu yoğunlaşmayı hızlandıran olgu, sanayi devrimiyle beraber uygarlığın tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçmesidir. Toprakta kopuşla beraber kırsaldan kente göç, yoksulluğu daha da arttırdı. Özürlülüğe görünürlük kazandırıp toplumsal sorun haline getirdi. Refah devletinin çöküşü, sosyal devlet anlayışının yıkılışıyla yoksullar korunaklı yaşamdan savunmasız bir yaşama sürüklenmişlerdir. Uygulanan küresel neo liberal politikalar yoksulları savaşım strateji geliştirmekten çok içe kapanmasına ve bağımlı hale gelmesine sebep olmaktadır. Bu dayatılmış eşitsiz güç ilişkisi bu kesimi sosyal dışlanmaya maruz bırakmıştır. Bu dışsallaştırmalar yoksulların belirli bir kesimini mücadeleye, azim ve kararlılığa sürüklemiştir. Diğer bir kesim pasifleşerek, edilgenleşerek bu savaşımdan kendilerini yoksunlaştırmışlardır. Modern toplumla, birey verili bir yaşamdan ziyade, planlanıp uygulanması gereken bir hayatla karşılaşmıştır. Modern kurgusal yaşam karmaşık ve girift ilişkiler şeklinde örgütlenmiştir. Modern yaşamda, korunaklı bir hayattan ziyade; gündelik yaşamın boğucu, sıkıcı, her daim peşinden sürüklenmesi gereken, yeni bir toplumsal hayat formu ortaya çıkmıştır. Çeşitlenen yeni toplumsal yaşamda modayla beraber tüketim çılgınlığının içinde toplumsal katılım için ortalama hayat standartları özellikle yoksullar ve özürllüler için dayanılmaz bir seviyeye çekilmiştir. Hız ve haz merkezli tüketim odaklı toplumsal hayat algısı, satın alma gücü düşük olan yoksullar ve yaşama katılım maliyeti daha yüksek olan özürllüler için hayatı zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmada yoksulluk olgusunu kavramsallaştırıp, yoksulluk ve özürllülük ilişkisini açıklamaya çalışarak; özelde Sultanbeyli’de yoksulluk durumu, özürllülük ve yoksulluk ilişkisini irdeledik. Bu sorunsallaştırmalar çerçevesinde yoksulların kendilerinin hayat imgelemesi, onların yoksulluğa bakışı, yoksul özürllülerin yaşantıları, ekonomik durumu, eğitim düzeyi, tutunma stratejileri, toplumsal içerme durumlarını ortaya koyduk.

YÖNTEM

Bu çalışma Sultanbeyli ilçesine kayıtlı benzer ve farklı özür durumlarına sahip 96 özürllüyle sınırlıdır. Bu çalışmada Basit Rastgele Örneklem Yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni, İstanbul Sultanbeyli ilçesinde yaşayan 15 yaş üstü özürllülerdir. İstanbul Sultanbeyli’de yaşayan Sultanbeyli Özürllüler merkezine kayıtlı 96 özürllüden oluşmaktadır. Ayrıca Sultanbeyli kent meydanında onların ifadelendirmeleriyle “amale bekleme yeri”, “işçi bekleme yeri” “iş durağı” günlük iş bekleyen kişilerle birebir mülakat yapılmıştır. Bu çalışmada kişisel Bilgi Anketi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama araçları ile elde edilen bilgilerin çözümlenmesi SPSS 16.0 paket programı kullanılarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada verilerin yorumlanması çapraz tablo ile yapılmıştır.

YOKSULLUK OLGUSUNUN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI

Yoksul ve özürllü kesimin; neo-liberal ekonomik politik sorunlar nedeniyle güvensizlik, eşitsizlik, ayrımcılık, farklılık, sosyal dışlanma, bağımlılık, yoksunluk, yokluk gibi sorunları daha da derinleşmektedir. Kitlesele üretim artmasına rağmen, gelir dağılımındaki adalet gerçekleşmemiş; aksine bölüşüm adaletsizliği daha da derinleşmiş, küresel ölçekte ‘açlık fenomeni’ çoğalmıştır.

Eşitsizliğin ve paylaşım adaletsizliğinin dünya ölçeğinde yaygınlaşmasının sebebi, kaynakları tekelleştiren küresel kapitalist yaşam biçimidir. Yoksulların kendince oluşturdukları stratejiler, zengin ve fakir arasındaki paylaşım sorunu makasını daraltmamış; aksine modern kent yaşam biçiminin dışında, ne kırsal gibi yaşayan ne de şehirli gibi yaşayan arada kalmış bir kitle meydana getirmiştir. "Bununla beraber yoksulluk fenomeni yalnızca yokluk ve bedensel tehlike anlamına gelmez. Yoksulluk aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir durumdur. Yoksulluk, 'normal yaşam' olarak kabul edilen her şeyden mahrum bırakılma demektir. Yoksulluk, ayrıca, mevcut toplumda 'bir yaşamı' ifade eden tüm imkânlardan yoksul bırakılmak, "hayatın sunmak zorunda olduğu"nu almamak anlamına da gelir. (Bauman, 1999: 60). "Yoksullar, zenginlerden ayrı bir kültürde yaşamıyor." diye hatırlatıyor Seabrook. "Parası olanların yararı için tasarlanmış aynı dünyada yaşamak zorundalar. Onların yoksulluğu, ekonomik gerileme ve küçülmeyle arttığı gibi ekonomik büyüme ile şiddetleniyor." (Bauman, a.g.e.,: 64)

"Küresel neo-liberal yaklaşımlarla birlikte yoksulluk; yapısal, mekânsal, sınıfsal ve cinsiyet temelli ayrışma ve ayrımcılık süreçlerine daha fazla hız kazandırmıştır. 'bedava yaşayanlar', 'kaybedenler' ve yoksulluk yardımları da 'hükümet sadakası' gibi nitelemelerle etiketlenerek aşağılanmakta ve yoksullara yönelik dışlanma süreçleri geliştirilmiştir." (Sallan, 2004: 353).

Yoksulluk olgusunun kavramsallaştırılmasında dört ayrı başlık etrafında konunun ele alındığını görmekteyiz. Bunlar: 'mutlak yoksulluk', 'göreceli yoksulluk', 'insani yoksulluk' ve 'yeni yoksulluk' başlıklarıdır.

"Mutlak yoksulluk kavramı, fiziksel açıdan sağlıklı bir yaşam sürdürebilmek için gerekli temel koşulları ifade eden geçim düşüncesine dayandırılmıştır. Bu yaklaşıma göre, yoksulluk genellikle "beslenme, barınma ve giyinme gibi insan yaşamı için gerekli temel gereksinimleri karşılamak için yeterli kaynağa sahip olamama durumu" olarak veya "mutlak asgari refah düzeyinin altında kalma durumu" ve "yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan gereksinimlerin karşılanamaması durumu" dur. Birey, bu evrensel standartların altına düştüğü zaman dünyanın neresinde olursa olsun yoksul olarak ifade edilebilir." (Sapancalı, 2005: 55)

"Göreceli yoksulluk, herkesin kendisine uygun bir biçimde kabul edeceği bir yoksulluk kavramıdır. Göreceli yoksulluk her bir toplum için geçerli olan, geniş yaşam standartlarıyla ilgili bir yoksulluktur. Temel gereksinimleri mutlak olarak karşılayabilen, ancak kişisel kaynaklarının yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılmaları engellenmiş olanları kapsamaktadır." (a.g.e., : 55)

"İnsani yoksulluk: İnsani yoksulluk endeksi; yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden yoksunluk ve kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan yoksunlukları, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir. İnsani yoksulluk, yoksulluk olgusunun insanlık onurunun kırıcı ve çok yönlü boyutlarını açıklamayı hedeflemektedir. Yoksulluk, haklara erişebilme ve erişmeyi talep edebilme eksikliğini de içerir. Bu, bir hak yoksunluğudur." (a.g.e.,: 57)

"Yeni Yoksulluk ise sadece gelir/tüketim sorunları dolayısıyla yoksulların mutlak bir fakirlik çizgisinde yaşamasıyla değil, onların, yaşamlarını iyileştirecek 'yapabilirliklerini' kısmen ya da tamamen yitirmesiyle ilgilidir. Yapabilirlik, yoksulluk araştırmalarında gelir/tüketim harcamaları kadar üzerinde önemle durulması gerekli bir kavramdır. Gelir/tüketim harcamaları, yoksulluğun/refahın statik boyutunu aydınlatırken "yapabilirlik araştırması" dinamik boyuta ışık tutar. Yoksulluğun dinamik olarak algılanabilmesinden kasıt, yoksulların gelecekte oluşacak bazı fırsatlara ulaşabilme kabiliyeti, şu anda ve yakın gelecekte bu kabiliyeti kullanabilme isteği, dolayısıyla hayatını iyileştirebilme güçleridir. Bu dinamik bakışla, yoksul kesimlerin aşağı ve yukarı doğru hareketleri yoksullukları ile mücadelelerinde geliştirdikleri stratejileri izlenebilmektedir. Refah devleti boyunca alışılabilen 'korunaklı' ortamın ortadan kalkışı ile beraber yoksulluk stratejisi geliştirmeye 'kabiliyeti' olmayan kitlelerin aniden kronik işsizlikle karşılaşması yapabilirliği olanaksız hale getirilmiştir. Yapabilirlik olmadığından yoksullar karşılarında oynanan oyundan pasif izleyici konumuna düşebilmekte ve teslimiyetçi bir pozisyona sürüklenebilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde ciddi boyutlara ulaşan sistemin dışına atılmış sınıf altı kesimin pasif konumu çok belirgindir." (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005: 72).

YOKSULLUK VE ÖZÜRLÜLÜK İLİŞKİSİ

“Engellilik hâli ile yoksulluk ilintisi iki boyutludur. Engellilik, hem yoksulluğun gerekçesi hem de sonucudur. Engelli vatandaşların büyük bir kesimi, yoksuldur; bu sadece Gelişmekte Olan Ülkelerde değil; Gelişmiş Ülkelerde de aynı şekildedir. Genel yoksul nüfusun da en yoksul kitlesini oluşturan söz konusu kesimdir. Buna rağmen; yine de engellilerin tamamının iktisadî bağlamda yoksul olduğu dillendirilemez.”(Özgökçeler, 2006: 210).

“Yoksul kitlelerde özürhüklerin sorumluluğu genellikle ailededir ve aile desteği olmadan engelli fertlerin hayata tutunabilme olasılıkları da son derece zayıftır.” (a.g.e.: 210) Ailenin özürhükte desteğinin kaliteli olması ve özürhükün yaşam kalitesinin arttırılması için devlet tarafından sağlanan ‘evde bakım hizmeti’ aile ve özürhük arasındaki sorumluluk düzeyini arttırmıştır. Diğer taraftan bir kısım yoksul aileler için bu hizmet bir geçim kaynağı olarak algılanmaktadır.

Yoksulluk sebebiyle ortaya çıkan rahatsızlıklar, engelliliğin başat gerekçelerini meydana getirmektedir. Kötü beslenme, bağışıklama programlarına sınırlı erişim, zor ve tehlikeli işlerde çalışma ve insani olmayan yaşama şartları, sağlık hizmetlerine erişememe, doğum öncesi ve doğum sonrası bakım yetersizliği, sıhhi olmayan ortamlar, engellilik hakkında yeterli olmayan enformasyon, savaşılar terör ve doğal felaketler engelliliğe sebebiyet veren etmenlerdir. (a.g.e. : 211)

“Ayrıca yoksulluğın toplumsal katmanlarda tek bir biçimden, mutlak yoksulluk benzeri bir bütünselliğinden söz edilemez. Yoksulluk yaşlılık, çocukluk, özürhük gibi değişik boyutlara sahiptir ve her bir boyutta farklı ihtiyaçlar söz konusudur. Bu bağlamda özürhük yoksulluğın en önemli boyutlarından biridir. Ancak ülke gerçekliğimizde özürhük açısından yoksullukla yoksunluk ayırt edilmez yapıdadır. Bu durumda yine kendi toplumsal koşullarımıza özgü bir karakteristiktir. Dolayısıyla özürhükün sadece ekonomik açıdan yoksulluk bağlamında değerlendirilmesi, hem kavramsallaştırma hem de teorik açıdan yetersiz bir değerlendirme olur. Ülkemizde özürhüklerin bir bölümü yoksullukla yüz yüze olduğa kadar neredeyse tamamı toplumun ortalama sahip olduğu temel imkânlardan yoksundur. Bu açıdan ele alındığında özürhük yoksunluğın belirlediği sorunlar kadar sosyal ve kültürel sorunlara sahip bir olgu olarak karşıımıza çıkar. (Aysoy, 2003: 392)

Toplumumuzda yoksulluk konusunda önemli bir duyarlılık olmasına karşın daha çok yoksulları Ramazan aylarında hatırlayan bir gelenek söz konusudur. Bu ayda yapılan veya yapılmaya çalışılan yardımların tarzı ise, bizlere toplumun yoksulluğu hangi bağlamda algıladığını gösteren temel göstergelerdir. Bu algı çerçevesinde yoksulluk, sosyolojik anlamda mutlak yoksulluk dediğimiz açıktır.

Benzer bir algılama, özürhük konusunda karşıımıza çıkar. Dünya Özürhükler Günü veya Özürhükler haftası dolayısıyla çeşitli kuruluşlarla düzenlenen etkinliklerde çoğunlukla tekerlekli sandalye, (akülü araba) ve körler için baston dağıtılmaktadır. Burada özürhükün öncelikle bedensel olarak algılandığı anlamı yatmaktadır (a.g.e.: 392) Diğer taraftan da özürhüklerin temel medikal gereksinimlerinin karşılanma sıkıntısını halen yaşadıkları anlaşılmaktadır.

“Özürhük bir sağlık sorunu olarak başlamakla birlikte, beraberinde temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılama, insan onuruna yakışır biçimde yaşam koşullarını yitirme ve giderek toplumdan ve yaşamdan dışlanma tehlikesini getirmektedir. Dışlanma; kaynak eksikliğine, beklentilerin azalmasına, sağlık ve eğitim eksikliğine yol açar (Çalık, 2003: 400).

Özürhüklerin dışlanması, evde ve toplumda üretken bir birey olarak yaşamasına engel olur. Bu da yoksullaşmalarını artıran bir faktördür. Fiziksel engellilerin; yetersiz ya da uygun olmayan ulaşım hizmeti, ulaşılabilirlik sorunları, öğretim eşitsizliği, eğitime ve istihdama katılımını zorlaştıracakları için hem ekonomik bir gelir elde etmesini, hem de sosyal katılımını engelleyecektir. (Çalık, a.g.e.: 401)

SULTANBEYLİ ÖRNEĞİ

Sultanbeyli’de sadece sosyal destek ihtiyacını gösteren bir resim çizmeye çalışırsak: Kaymakamlık sosyal yardımlaşma vakfında; ayni-nakdi yardımdan yararlanan hane sayısı; 2005 yılında 26.586 hane, 2006 yılında 27.958 hane, 2007 yılında 16.331 hane, 2008 yılında 28.572 hane,

Sultanbeyli Belediyesi'nde faydalanan hane sayısı; 2005 yılı 6250, 2006, 4225 hane, 2007, 5750 hane, 2008 başvuran hane sayısı:11940,

Mimar Sinan Vakfı'ndan günde 1500 aileye sıcak yemek verilmektedir. Gönül Kuşağı Yardım Derneğinde 2005'te 247 hane, 2006'da 768 hane, 2007'de 616 hane, 2008'de ise 580 haneye, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından da 500 kişiye (102 hane) günlük sıcak yemek verilmektedir. Ayrıca Sultanbeyli'de 35.289 kişi yeşil kartlıdır. 2008 adrese dayalı nüfus sayımına göre Sultanbeyli'nin nüfusu 272.758 kişidir. Bu veriler ışığında sadece kaymakamlıktan verilen sosyal yardımlarla desteklenme ihtiyacı olan nüfusun -hane ortalamasını 5 kişi olarak alırsak- toplam nüfusun neredeyse yarısı olduğu gözlenmektedir.

Amele pazarı görüşme: Sultanbeyli meydanında Merkez Camii'nin karşısında, Sultanbeyli kurulduğundan beri ameleler, sabah 06:30-09:00 gibi birikip beklerler. İş sahipleri gelip onlarla görüşerek bir günlük ücret üzerinden anlaşıp onları çalıştırırlar. Genellikle inşaat, hamallık vb. ağır işlerde çalışırlar. Bu amelelerin, genellikle göç ettikleri yerler kırsal alanlar olup geldikleri memleketlerde, çobanlık, çiftçilikle geçinen kesimler olduğu görülüyor. Göç etmeye başladıklarında mal varlıklarını satıp Sultanbeyli'de emlak fiyatlarının ucuz olmasından dolayı gecekondu ve müstakil evler inşa etmişlerdir.

M.S.: Maden işçisi olarak 22 sene çalışıp 650 lira emekli maaşı alıyor. "-Fakirin derdinden kim anlar" diye sordüğümüzda? "-Fakirin derdinden fakir anlar." cevabını veriyor. Köydeki mal varlığını satıp Sultanbeyli'de gecekondu yaptırmış. "-Köyden niye taşındın?" sorusuna karşılık "-Geçinemediyordum." diyor "Niye çalışıyorsun? Geçinemediğinde çalışırsın. Gider kahvelerde vakit öldürür, sokaklarda boş boş dolaşırsan, evde oturursan olmaz. Herkes evine ekmek götürecektir; kriz, işsizlik bahane. Ben, burada biraz daha iyi yaşamak için çalışıyorum." şeklinde konuşmasını bitiriyor.

A.S.: Yozgatlı, İş durağı 25 seneden beri var. "-Askerden önce Sultanbeyli'deydim. İnşaatlarda çalıştım. Arttırdığım parayla arsa alıp köydeki gelirle beraber gecekondu yaptım. Sultanbeyli'de daha önce su olmadığı için kuyu kazıyordum. Boşluklarda gelip burada nasıl bir iş çıkarsa da çalışıyorum. Şimdi suyun gelmesiyle beraber kuyu kazma işi sona erdi. Burada çalışıyorum. Sosyal güvencemizde Çiftçi Bağkuru. Onu her ay ödüyoruz. Sağlıktan bu şekilde faydalanıyoruz. Elektrik, su, doğalgaz, vs. faturalarımızı biriktiriyoruz, para bulunca yatırıyoruz. Şimdi faturalar birikince ihbar geliyor. Konu komşudan borç alıp ödüyoruz. Para bulunca onlara borcumuzu ödüyoruz. Devlet hep, askere, polise, memura yardım ediyor, onları düşünüyor. Bizi düşünen yok. Sultanbeyli'de iş sahası olmadığı için, bizler de diğerleri de Sultanbeyli dışında çalışıyoruz. Evi otel niyetine kullanıyoruz. Buradaki esnaf doğru dürüst para vermiyor. Oğlum şurada bir esnafta çalışıyor. Günde 15 - 20 lira alıyor. Sosyal hayatımız yoktur. Özellikle gezmeye ve yemeğe çıkmayız."

M.D.: Karslı, 2000 yılında İstanbul'a geldim. 11 kişiyiz, çocuklarım okuyor, onları sırtımda taşıyorum okusunlar diye. Kimsenin de bize yardım ettiği yok. *Hanımlarınız çalışıyor mu? Bizi kesen kadınları çalıştırmayız.*

Sultanbeyli Özürlüler Merkezin'de yaptığımız anket çalışmalarında, birebir mülakat ve görüşmelerde özürünün ve yoksulun eğitim düzeyinin düşük olduğunu gözlenmektedir. Hayata tutunabilmek için aileleri veya kendileri çalışmak zorunda kalıyorlar. Bundan dolayı eğitimden yoksun kalmaktadırlar. Ama kentteki yaşama süreleri arttıkça eğitim düzeyleri ve eğitime verdikleri önemde artış gözlenmektedir. İlk göç dalgasından sonra ikinci ve üçüncü kuşakta kentte yaşamının, tutunmanın, yaşam kalitesinin yükselmesinin eğitimle olunacağını farkına varılmıştır. (Tablol) Eğitim durumu, gelir düzeyi, toplumsal katılım, toplumsal içerme ve dışlama, istihdam, sosyal destek, hayata bakışları ile ilgili yaptığımız görüşmelerde, yoksul özürülerin fiziki koşullardan dolayı dışlanmaya maruz kaldıkları görülmüştür. Katılımcı bireylerin çalışmak istedikleri halde kendilerine uygun iş bulmadıkları görülmektedir.

Tablo-1: Yaşınız nedir? Eğitim düzeyiniz nedir?

Eğitim düzeyiniz nedir?									
Yaşınız nedir?		Okur yazar değil	Okur Yazar	İlkokul	İlköğretim	Lise	Ön Lisans	Lisans	Total
	15-24	0	0	5	9	12	0	0	26
		0,00%	0,00%	19,20%	34,60%	46,20%	0,00%	0,00%	100,00%
	25-33	4	1	13	2	0	1	0	21
		19,00%	4,80%	61,90%	9,50%	0,00%	4,80%	0,00%	100,00%
	34-50	7	2	12	5	2	0	1	29
		24,10%	6,90%	41,40%	17,20%	6,90%	0,00%	3,40%	100,00%
	50-64	5	0	6	1	0	0	0	12
		41,70%	0,00%	50,00%	8,30%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%
	65 ve üzeri	3	2	2	0	0	0	0	7
		42,90%	28,60%	28,60%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	100,00%
	Total	19	5	38	17	14	1	1	95
		20,00%	5,30%	40,00%	17,90%	14,70%	1,10%	1,10%	100,00%

Göç sonrasında eğitilebilir yaştaki nüfusun eğitime katılım oranları nispeten yükselmektedir. Tabloya göz attığımızda 15-24 yaş arası katılımcıların eğitime eski kuşaklardan daha fazla önem verdiği ve şehir hayatı şartlarına uyum sağlama ihtiyacının farkına varıldığı görülmektedir. Eğitimin dışında kalmalarının en büyük nedenlerinden biri de gelir düzeyinin düşüklüğüdür. Gelir düzeyine baktığımızda, bu gelirin bir bölümünün fatura, mutfak masraflarına harcandığı hesaplandığında, yoksul özürülülerin temel asgari şartların altında yaşadığı saptanmıştır.

Tablo-2: Cinsiyetiniz nedir? Ailenizin aylık gelir düzeyi nedir?

Ailenizin aylık gelir düzeyi nedir?							
Cinsiyetiniz nedir?	Bayan	100-500 TL	500-1000 TL	1000-1500 TL	1500-2000 TL	2500 TL ve üzeri	Total
		6	9	4	1	0	20
		30,00%	45,00%	20,00%	5,00%	0,00%	100,00%
	Erkek	24	39	9	0	1	73
		32,90%	53,40%	12,30%	0,00%	1,40%	100,00%

Yoksul özürülülerin çalışarak, emeklerinin karşılığında yaşamlarını sürdürmek istedikleri halde iş olanaklarının eksikliği, özürülü oldukları için uygun iş bulamadıkları, bundan dolayı toplumsal katılım oranlarının düştüğü görülmektedir. Ayrıca gelir düzeylerinin düşüklüğü yapabilirliklerini kısıtlamaktadır. Sosyo-ekonomik düzeylerinin düşüklüğünden dolayı toplumsal fırsatlardan yararlanamamaktadırlar. Bu aradaki durumu kapatmak için de “sosyal destekli” yardımlara başvurdıkları görülmektedir. Özürülük olgusunun yoksulluğu pekiştirdiği görülmektedir. Çalışmak zorunda oldukları için eğitime devam edemeyen bu kesim, kentte yerleşme süresinin artışıyla beraber yoksulluk olgusunun içinde çıkışın ancak eğitimle sağlanacağını farkındalığı özellikle genç özürülü yoksullar tarafından fark edilmiştir.(Tablo1)

Tablo-3: Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler? Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?

Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?					Total
			Evet	Hayır	
Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler?	Çalışarak	Sayı	28	53	81
		Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler?	34,60%	65,40%	100,00%
		Herhangi bir işte çalışıyor mu- sunuz?	93,30%	82,80%	86,20%
	Çalışmadan yardım olarak	Sayı	2	11	13
		Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler?	15,40%	84,60%	100,00%
		Herhangi bir işte çalışıyor mu- sunuz?	6,70%	17,20%	13,80%
Total Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler? Herhangi bir işte çalışıyor musunuz?			30	64	94
		31,90%	68,10%	100,00%	
		100,00%	100,00%	100,00%	

Tablo-4: Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler? Hiçbir yardım kuruluşuna başvurmadım.

			Hiçbir yardım kuruluşuna başvurmadım.		Total
			Evet	Hayır	
Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler?	Çalışarak		46	36	82
		Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler?	56,10%	43,90%	100,0%
		Hiçbir yardım kuruluşuna başvurmadım.	92,00%	81,80%	87,20%
	Çalışmadan yardım alarak		4	8	12
		Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler?	33,30%	66,70%	100,0%
		Hiçbir yardım kuruluşuna başvurmadım.	8,00%	18,20%	12,80%
Total Sizce özürlüler hayatlarını nasıl devam ettirmeliler? Hiçbir yardım kuruluşuna başvurmadım.			50	44	94
		53,20%	46,80%	46,8%	100,0%
		100,00%	100,00%	100,0%	100,0%

Katılımcılardan özürlülerin hayatlarına çalışarak devam etmesi gerektiğini düşünenlerin %56,1'inin hiçbir yardım kuruluşuna başvurmadığı, çalışmadan yardım alarak seçeneğini seçenlerin %66,7'sinin en az bir yardım kuruluşuna başvurduğu görülmektedir.

Genç yaştaki yoksul özürlülerin yoksulluğun yoksunluğundan çıkışını çalışma ve kısmen eğitimle aşılabileceğini fark etmelerine rağmen gelecek açısından hala karamsar ve umutlu olmadıkları görülmüştür.

Tablo-5: Yaşınız nedir? Geleceğiniz için ne tür yatırım yapıyorsunuz?

Yaşınız nedir?			Geleceğiniz için ne tür yatırım yapıyorsunuz?			
			Maddi yatırım yapıyorum.	Eğitime yatırım yapıyorum	Geleceğe yatırım yapmıyorum	Total
	15-24	Sayı	3	10	12	25
		Yaşınız nedir?	12,00%	40,00%	48,00%	100,00%
	25-33	Sayı	2	2	16	20
		Yaşınız nedir?	10,00%	10,00%	80,00%	100,00%
	34-50	Sayı	0	2	27	29
		Yaşınız nedir?	0,00%	6,90%	93,10%	100,00%
	50-64	Sayı	1	1	10	12
		Yaşınız nedir?	8,30%	8,30%	83,30%	100,00%
65 ve üzeri	Sayı	2	0	5	7	
	Yaşınız nedir?	28,60%	0,00%	71,40%	100,00%	
Total		Sayı	8	15	70	93
		Yaşınız nedir?	8,60%	16,10%	75,30%	100,00%

Bu umutsuzluğa ve yaşam kalitesinin yoksunluğuna rağmen tersine göç etmemeyi göze alarak kentteki yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Aşağıdaki iki tablo bize bu göç dalgasından sonra; yoksulların ilk şoku atlattıkları, kentin en ucuz alanına yerleştikleri görülmektedir. Bu kentin ucuz alanına yerleşime en büyük katılım, hemşehrilik dayanışması ve akraba ilişkileriyle gerçekleştirilmektedir.

Tablo-6: İstanbul'da yaşamaya ne zaman başladınız? Yaşamınıza memleketinizde devam etmeyi düşünüyor musunuz?

			Yaşamınıza memleketinizde devam etmeyi düşünüyor musunuz?				Total
			Yakın zamanda	Emeklilik sonrası	Memleketime dönmek istiyorum fakat hayat şartları izin vermiyor.	Memleketime dönmeyi düşünmüyorum.	
İstanbul’da yaşamaya ne zaman başladınız.	İstanbul’da doğdum.		1	3	1	12	17
		İstanbul’da yaşamaya ne zaman başladınız?	5,90%	17,60%	5,90%	70,60%	100,00%
		Yaşamınıza memleketinizde devam etmeyi düşünüyor musunuz?	33,30%	25,00%	4,30%	21,10%	17,90%
	İstanbul’a göç ettim.		2	9	22	45	78
		İstanbul’da yaşamaya ne zaman başladınız?	2,60%	11,50%	28,20%	57,70%	100,00%
		Yaşamınıza memleketinizde devam etmeyi düşünüyor musunuz?	66,70%	75,00%	95,70%	78,90%	82,10%
Total			3	12	23	57	95
İstanbul’da yaşamaya ne zaman başladınız?		3,20%	12,60%	24,20%	60,00%	100,00%	
Yaşamınıza memleketinizde devam etmeyi düşünüyor musunuz?		100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	

Tablo-7: Medeni durumunuz nedir? Toplum içindeki konumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

			Toplum içindeki konumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?					Total
			Toplumun yaşadığım problemleri anlamadığımı düşünüyorum.	Toplumun bana farklı davrandığını düşünüyorum	Toplumdan soyutlandığımı düşünüyorum	Toplumun herhangi bir farklılık göstermediğini düşünmüyorum.	Topluma karşı savunmacı bir yaklaşım sergilediğimi düşünüyorum.	
Medeni durumunuz nedir?	Bekâr		10	11	4	8	7	40
		Medeni durumunuz nedir?	25,00%	27,50%	10,00%	20,00%	17,50%	100,00%
		Toplum içindeki konumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?	52,60%	36,70%	100,00%	24,20%	87,50%	42,60%
	Evli		7	15	0	21	1	44
		Medeni durumunuz nedir?	15,90%	34,10%	0,00%	47,70%	2,30%	100,00%
		Toplum içindeki konumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?	36,80%	50,00%	0,00%	63,60%	12,50%	46,80%
	Dul		1	2	0	2	0	5
		Medeni durumunuz nedir?	20,00%	40,00%	0,00%	40,00%	0,00%	100,00%
		Toplum içindeki konumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?	5,30%	6,70%	0,00%	6,10%	0,00%	5,30%
	Boşanmış		1	2	0	2	0	5
		Medeni durumunuz nedir?	20,00%	40,00%	0,00%	40,00%	0,00%	100,00%
		Toplum içindeki konumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?	5,30%	6,70%	0,00%	6,10%	0,00%	5,30%
Total Medeni durumunuz nedir?		19	30	4	33	8	94	
Toplum içindeki konumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?		20,20%	31,90%	4,30%	35,10%	8,50%		
		100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%		

Katılımcılardan toplumun farklı davranmadığını düşünenlerin %63,6'sının evli olduğu, toplumdun soyutlandığımı düşünüyorum diyenlerin tamamının bekar olduğu, topluma karşı savunmacı yaklaşım sergilediğini düşünenlerin ise %87,5'unun bekar olduğu görülmektedir. Bu tablodan bekar olan katılımcıların toplumun davranışlarından olumsuz etkilendiği yorumu çıkarılabilir. Bu durumda evlilik kurumunun toplumsal içerilmenin güçlü bir aracı olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda statü kurucu rolü nedeniyle özürülülerin topluma ilişkin algılarında belirgin farklılaşmaların oluşmasını sağladığı söylenebilir.

SONUÇ

Sultanbeyli ölçeğinde özürülülük ve yoksulluk ilişkisini irdeleyen bu çalışmada ulaşılan sonuçlar şöyle özetlenebilir. Sultanbeyli, nüfusu büyük oranda göçle artan İstanbul'un görece yeni yerleşim alanlarından biri olarak çok sayıda Anadolu'dan gelmiş işsiz ve muhtaç aileyi barındırmaktadır. Herhangi bir mesleki vasfı olmayan çok sayıda niteliksiz işgücünün varlığı sebebiyle çok ağır şartlarda çalışmak zorunda kalan ya da hiç iş bulamayan nüfus oldukça fazladır. Özürülülük söz konusu olduğunda manzara Sultanbeyli'nin genel karakteristik özelliklerinden bağımsız değildir. Özürülülük sebebiyle çalışamayan eğitimi hiç ya da çok az olan kesim geçimini büyük oranda devletten ve sivil toplum kuruluşlarından aldığı yardımlarla sürdürmektedir. Sosyal destekli talep edilen yardımların kadınlar üzerinde gerçekleştiği resmi kurumlardan ve sivil toplum örgütlerinden yapılan görüşmelerde saptanmıştır. Ataerki değerlerle örölü bir yaşamda, sosyal desteğe ihtiyaç duyan/yararlanmak isteyen geleneksel ailelerde aile geçimini sağlayamayan erkeğin bu yardımları kadın üzerinde gerçekleştirdiği gözlenmiştir. Bu bağlamda yoksulluk yardımları aileler bazında

yaşama tutunmak için bir araç olsa da; erkeğin otoritesinin sarsıldığı anlamına gelmektedir. Ekonomik kısıtlılıkları sosyal yaşantılarında bir daralma meydana getirmiş, ilişki içinde oldukları sosyal ağları benzer sosyo-kültürel ve ekonomik temellik sosyal ortamlarda yeniden üretilir hale gelmiştir. Bu ilişki ağı çerçevesinde özürlülük ve yoksulluk olgusu 'katlanılması gereken bir kader' algısını ortaya çıkarmıştır. Söz konusu kaderciliğin yarattığı çaresizliği göğüslenmede hemşehrlik dernekleri ve görece kapalı bir toplum hüviyetinde olan Sultanbeyli'deki sosyal ortam önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Yapılan anketlerde özürliülerin büyük çoğunluğunun çalışarak yaşamını kendi kazanmak istediği ancak iş olanaklarının kısıtlılığı, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve niteliksiz işgücünün varlığı bu ihtimali zayıflatmaktadır. Sultanbeyli'deki yoksulların yapabilirliklerinin sosyo-ekonomik yaşam koşulları tarafından kısıtlandığı, geniş yaşam standartlarından yoksun kaldığı saptanmıştır. Diğer yanda Sultanbeyli'de formel iş alanların yetersiz olması, yoksulları enformel ilişkiler ağına sürüklemektedir. Özellikle bedensel özürliülerin bu ağa daha çok katılım gösterdikleri saptanmıştır. Birebir mülakatlarda fiziki koşulların, özürliünün yaşam standartlarına uygun olarak tasarlanmamış olması ve ulaşım yetersizliği doğal olarak yoksulları, enformel ilişkiler ağına yaşam stratejileri geliştirmelerine sebep olmaktadır. Formel ve enformel ilişkiler ağına tutunamayan bedensel özürliüler, sosyal destekli yardımlardan yararlanarak (2022 maaşı ve 2828'in ek 7. maddesi) yaşamlarını sürdürmektedirler. Yada buldukları işler süreklilik arz etmediği ve güven vermediği için, içine kapanıp toplumsal katılımın dışında kalmaktadırlar. Bu bağlamda teorik olarak yapılan yoksulluk tanımlarından, Sultanbeyli'nde yoksulların göreceli yoksulluk sınıflandırmasında yaşadığı söylenebilir. Var olan bu yoksulluk, yoksunluk, yokluk durumuna sosyal devletin uygulayacak aktif sosyal politikaları doğruluk, dürüstlük ve devamlılık uygulanmasıyla toplumsal eşitlik sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Işık Oğuz - M. Melih Pınarcıoğlu, (2005), *Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özgökçeler Serhat, (2006), *Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Bursa.
- Bauman Zygmunt, (1999), *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, Çeviren: Ümit Öktem, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Gül Sallan Songül, (2004), IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Değişen Dünya ve Türkiyede Eşitsizlikler, *Sosyoloji Derneği*, Ankara.
- Sapançalı Faruk, (2005), *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.
- Aysoy Mehmet, (2003), 2. Cilt, Deniz Feneri Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği Yoksulluk Sempozyumu, *Deniz Feneri Yayınları*, İstanbul.
- Çalık Selma, (2003), 2. Cilt, Deniz Feneri Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği Yoksulluk Sempozyumu, *Deniz Feneri Yayınları*, İstanbul.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN ÖNEMİ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ (STK) KATKILARI

Uğur DURAN

Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ugurduran.economics@hotmail.com

Özet

Yoksulluk, günümüz toplumlarının en önemli sorunu haline gelmiştir. “Yoksulluk, kaliteli yaşam koşullarından yoksun olmaktır. Eğitimsizlik, nüfus artışı, plansız ve hızlı şehirleşme, yönetimdeki aksaklıklar ve yetersizlikler, yolsuzluklar, afetler, salgın hastalıklar, savaşlar, ülke içi çatışmalar yoksulluğa neden olmaktadır. Yoksulluk nedeni sadece ekonomik kaynaklardan yoksun olmak değildir. Fırsat eşitsizlikleri; sosyal ve coğrafi nedenlerle pazarlardan ve iş imkânlarından yoksun olmak da yoksulluğa neden olmaktadır” (Yatkın, 2007: 53).

Türkiye’de son yıllarda yoksulluk oranlarının düşmesinde, transfer öncesi yoksulluğun azalması ve transferlerin artması etkili olmuştur.

Sosyal girişimciliğin önemli bir parçası olan STK’lar ise bu süreçte önemli bir aktör haline gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sosyal Girişimcilik, Sivil Toplum Örgütü, Türkiye

Abstract

Poverty has become the most important problem of current societies. Poverty is being away from the standards of high quality life. Philistinism, population increase, unplanned and rapid urbanization, failures and inadequacies at the governance, disasters wars and conflixtions within the country creates destitution. Reason of poverty is not only being devoid from economical sources. Inequalities deprivation from the markets because of geographic and social conditions can be the reason of destitution.

In Turkey, the recent reduction in poverty can be linked to decrease in poverty-before-transfers and increase in the amount of transfers.

The NGO’s that are the important parts of social entrepreneurship have become an important actor in this process.

Keywords: Poverty, Social Entrepreneurship, Non-Governmental Organization, Turkey

GİRİŞ

Yoksullukla mücadele konusu çok çetrefilli bir konudur; çünkü tanımı ve ölçümü üzerinde anlaşmaya varılmamış bir konuda mücadeleye girişmek ve mücadele programları geliştirmek oldukça güçtür. Bununla birlikte yoksulluk sadece bir ülkenin ekonomik yapısı ile ilintili değildir. Ülkenin diğer sosyal, siyasal, çevresel niteliklerinin yanı sıra uluslararası siyaset, ekonomi vb. faktörlerden de etkilenmektedir. Bu çok boyutlu süreç, küreselleşme sürecinin de etkisiyle daha da karmaşıklaşmaktadır.

Yoksullukla mücadele konusunda, gerçekleştiği proje ve programların kapsamın yanında parasal miktarı ve kurumsal olarak taşıdığı önemle Dünya Bankası önemli bir aktördür.

Yoksulluk, ülkelerin ekonomik gelişmişliklerinin sosyal alana ne kadar yansıdığı ve sosyal alanda ne kadar gelişmelerinin önemli bir göstergesidir. Bu itibarla, yoksullukla mücadele öteden beri birçok ülkenin gündeminde olmuştur. Temel gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak bilinmekle birlikte, yoksulluk ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre farklı şekillerde ifade edilmektedir.

Sivil Toplum olgusu ülkemizde her geçen gün önem kazanan bir değer haline gelmektedir. Sivil toplumun gerçek anlamda önem kazanması ve toplumun faydasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmesi, profesyonelleşme ve uzmanlaşma sayesinde sağlanabilecektir. Bu kapsamda en önemli rol sivil toplum kuruluşlarına düşmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının (STK) çalışmalarını proje endekli gerçekleştirmesi, dünyada uygulanan yöntemlerden faydalanması, gerek STK'ların uzmanlaşması adına gerekse topluma yönelik çalışmaların daha verimli ve faydalı gerçekleştirilmesi adına büyük önem taşımaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu çalışma günümüz yoksulluğunun parametrelerinin değiştiğini belirtirken, öte yandan insanlığın büyük bir sorunla da karşı karşıya bulunduğu ifade etmek gerekir.

1. Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele

Bir takım sorunlar yanlış politikalar ve umursamazlıklar sonucunda büyütülmüş ise bu sorunla mücadele etmek çok kapsamlı program gerektirmektedir. Eğer söz konusu sorun yoksulluk gibi sadece yoksulları değil yoksul olmayanları hatta bütün insanlığı ilgilendiriyorsa mücadelenin önemi daha da artmaktadır. Bu kapsamda yoksulluk mücadelesinin; sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, eğitim vb. pek çok alanda verilmesi gerekmektedir.

Bir başka perspektiften bakıldığında zaman, yoksullukla mücadele sadece devlet ya da bir takım kurumların sorumluluğunda olmamalıdır. Dolayısıyla statüsü ne olursa olsun her birey ve her kurum bu mücadelede sorumluluk üstlenmelidir; çünkü yoksullukla mücadele, yoksulluğun ortaya çıkmasını diğer bir anlatımla yoksullaşmaya neden olabilecek gelişmelerin önlenmesini veya mevcut yoksulların yoksulluklarını gidermeyi kapsamalıdır.

Bu bağlamda, mevcut yoksulları yoksulluktan kurtarmak kadar gelecekte de yoksullaştırmamak gerekmektedir. Fakat izlenecek politikaların belirli bir dengeyi gözetmesi önemli olmaktadır. Günümüze kadar yoksullukla mücadelede pek çok yöntem kullanılmasına rağmen kesin çözüm bulunamamıştır. Çözüm önerileri geliştirilmesine rağmen çoğu hayata geçirilememiş ya da uygulamada gereken kararlılık devam ettirilememiştir (Yatkin, 2007: 58).

	Kapsamı	Göstergeler
Ekonomik boyut	Sürdürülebilir ekonomik büyüme, insanca bir yaşam için gerekli geçim düzeyinin sağlanması, eşit gelir dağılımına erişim, yaşam standartlarının yükseltilmesi, işsizliğin önlenmesi	- Ekonomik büyüme - Gelir dağılımı - İstihdam göstergeleri - Enflasyon - Ödemeler dengesi
İnsani boyut	Varolma ve yetenekleri geliştirebilme hakkı, yoksullukların giderilmesi, fırsat eşitliği ve kaynaklara erişimin sağlanması	- Demografik göstergeler (Bebek ölümleri, Doğurganlık, Yaşam beklentisi vs.) - Eğitim, Sağlık ve Beslenme - Toplumsal ve Kültürel Değerler
Kurumsal Boyut	Sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesi, Şeffaflık, Katılımcı yönetim anlayışı, Yolsuzluğun Önlenmesi, STK'ların etkinliği ve işlevliği	- Sosyal güvenlik (Emeklilik, Sağlık) - Kamu harcamaları - Bütçe Dengesi - STK'lara katılım
Siyasi Boyut	İnsan hak ve özgürlüklerine dayalı demokrasi anlayışının benimsenmesi, Uygulanması, Cinsiyet, Irk, Din ve Dil ayrımcılığının giderilmesi	- Demokratik seçim sistemi - Seçimlere Katılım - Hukuk sistemine güven - Cinsiyet ayrımcılığına dayalı göstergeler

Kaynak: Tutar, E. ve Demiral, M.

1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk, genel olarak bir halkın ya da onun belirli bir kesiminin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmek için gıda, giyim ve barınak gibi sadece en basit ihtiyaç maddelerini karşılayamaması olgusudur (Yatkin, 2007: 54).

Sosyal bilimler literatüründe herhalde pek az kavram yoksulluk gibi kendisine dokunulabilir bir varlığa sahiptir ve herhalde pek az kavram, yoksulluk kadar bakmak istemeyenler için bile katlanmak zorunda oldukları bir kamusal görünürlük taşır. Yoksulluk kavramı bu yalın haliyle uygarlık tarihinin olumsuz bir gerçekliğini vurgulamaktadır.

Yoksulluğun çok boyutluluğu ve politik yönü yoksulluk kavramının tanımlarını da farklılaştırmaktadır. Zira yoksulluk kavramı 'mutlak, görel, özn, karma, kültürel, nöbetleşe' gibi farklı kavramlar etrafında ele alınarak; siyasal, sosyal, ekonomik ve ideolojik boyutu farklı açılardan değerlendirilmektedir.

Dünya bankasının 1990 yılında yapmış olduğu bir çalışmaya göre günlük geliri 2400 k/cal beşini almaya yetmeyen insanlar mutlak yoksul insanlardır.

Mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için kişi başına günlük 1 dolar, Türkiye'nin dâhil olduğu Doğu Avrupa ülkeleri için 4 dolar, gelişmiş sanayi ülkeleri için 14,40 dolar olarak belirlenmiştir (Demiral, N., Evin, H., Demiral, B., 2007: 3-4).

Tablo 2: Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları, 2002-2008

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008
TÜRKİYE							
Gıda yoksulluğu (açlık)	1.35	1.29	1.29	0.87	0.74	0.48	0.54
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26.96	28.12	25.60	20.50	17.81	17.79	17.11
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.20	0.01	0.02	0.01	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3.04	2.39	2.49	1.55	1.41	0.52	0.47
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30.30	23.75	20.89	16.36	13.33	8.41	6.83
Harcama esaslı görel yoksulluk ⁽²⁾	14.74	15.51	14.18	16.16	14.50	14.70	15.06
KENT							
Gıda yoksulluğu (açlık)	0.92	0.74	0.62	0.64	0.04	0.07	0.25
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21.95	22.30	16.57	12.83	9.31	10.36	9.38
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.03	0.01	0.01	0.00	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2.37	1.54	1.23	0.97	0.24	0.09	0.19
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24.62	18.31	13.51	10.05	6.13	4.40	3.07
Harcama esaslı görel yoksulluk ⁽²⁾	11.33	11.26	8.34	9.89	6.97	8.38	8.01
KIR							
Gıda yoksulluğu (açlık)	2.01	2.15	2.36	1.24	1.91	1.41	1.18
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34.48	37.13	39.97	32.95	31.98	34.80	34.62
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0.46	0.01	0.02	0.04	0.00	0.00	0.00
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4.06	3.71	4.51	2.49	3.36	1.49	1.11
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38.82	32.18	32.62	26.59	25.35	17.59	15.33
Harcama esaslı görel yoksulluk ⁽²⁾	19.86	22.08	23.48	26.35	27.06	29.16	31.00

Kaynak: TÜİK, 2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, Haber Bülteni

(1) Satınalma gücü paritesine göre 1 \$'ın karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL, 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL, 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Son gelişmelerle birlikte, 2008 yılında Türkiye’de fertlerin yaklaşık % 0,54’ü yani 374 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 17,11’i yani 11 933 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Kişi başı günlük harcaması, satınalma gücü paritesine göre 1 Doların altında kalan fert bulunmaktadır. Buna karşın satınalma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2,15 Dolar olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranı %0,47, yoksulluk sınırı 4,3 Dolar olduğunda yoksul fert oranı ise % 6,83 olarak tahmin edilmiştir.

2007 yılında % 0,48 olarak tahmin edilen açlık sınırının altında yaşayan fert oranı 2008 yılında % 0,54’e yükselmiş, yoksul fert oranı ise % 17,79’dan % 17,11’e düşmüştür.

2008 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 275 YTL, aylık yoksulluk sınırı ise 767 YTL olarak tahmin edilmiştir.¹

1.2. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun nedenleri olarak ülkeler ve ülkelerin içindeki bulundukları bölgelerin gelişmişlik düzeylerine sahip oldukları demografik, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel niteliklere göre farklılıklar göstermektedir. Bu kapsamda yoksulluğun genel nedeni olarak; üretim yetersizliği ve bu yetersiz üretim sonucu elde edilen artı değerlerin bölgeler, sektörler ve bireyler arasında adil bir şekilde paylaşılabilmesi olarak tanımlanabilir (Demiral, N., Evin, H., Demiral, B., 2007: 5).

1.3. Yoksullukla Mücadelede Yaklaşımlar

Her yeni süreç ile birlikte yoksulluğu etkin ve sürdürülebilir şekilde azaltmak için genel olarak kullanılabilecek yöntemler konusunda uluslararası alanda oluşmuş bir uzlaşma bulunmaktadır. Sonuç olarak bu uzlaşmayı oluşturulan yöntemleri şu şekilde ifade edilebilir:

- Yoksullara kredi sağlanması;
- Sürdürülebilir iktisadi kalkınma;
- Eğitim, sağlık ve altyapı yatırımları yoluyla yoksulluğun azaltılması;
- Beşeri sermayenin güçlendirilmesi;
- Kapsamlı bir sosyal kalkınma programının oluşturulması;
- Teknolojik ilerleme ve değişikliklerin kullanılması yoluyla tarım kesimindeki büyümenin artırılarak kırsal yoksulluğun azaltılması;
- Kentsel yoksulluğun giderilmesi ve kamu yönetiminin iyileştirilmesi(Aktel, M., Kerman, U., Altan, Y., 2007:17).

1.4. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Girişimciliğin Önemi ve Sivil Toplum Kuruluşları

İnsanlık tarihi boyunca daima sosyal girişimci özelliklerine sahip kişiler yaşamıştır. Bu bağlamda Florence Nightingale, 1800’lerde sağlık alanında bir devrim yaparak çağdaş hemşirelik sistemini kurmuştur. Bütün bunlara paralel olarak 1980 yılında Ashoka, sosyal girişimcilik kavramını tanımladı ve bu yönde çalışmaya başladı. Bu süreçte ilk önce bu kavram sosyal girişimciliğe yakın kişiler dışında kabul görmedi. Ayrıca Ashoka Uluslararası Sosyal Girişimciler Ağı, 1980 yılında Bill Drayton tarafından Hindistan’da kurulmuştur. Dünya çapında sosyal girişimciliği destekleyen ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur (Denizalp, 2007: 10).

Küresel perspektiften bakıldığı zaman, Türkiye’de de faaliyette bulunan Ashoka’nın tanımına göre sosyal girişimci; toplumun en önemli sorunlarına yenilikçi çözüm yolları bulan bireydir.

Sosyal girişimciler, toplumsal sorunların çözümünü devlete veya iş dünyasına bırakmaktansa, bu çerçevede sorunun nereden kaynaklandığını bulur ve böylece sistemi değiştirerek sorunu

¹ Geniş bilgi için bkz: “2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları” 1 Aralık 2009. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4151>), Erişim: 3 Eylül 2010.

çözerler. Bu bağlamda çözüm yollarını geniş kitlelerle paylaşırlar ve bu süreçte tüm toplumu yeni adımlar atması için ikna ederler (Tireli, 2009: 90).

Öte yandan, lider sosyal girişimciler, dünyanın önemli sorunlarına yenilikçi bir yaklaşımla çözüm üreterek toplumsal dönüşümü sağlarlar. Sonuç olarak Ashoka üyesi olan sosyal girişimciler, yenilikçi çözümleri elde ettikleri olağanüstü sonuçlar ile toplumsal dönüşümde öncül rol oynarlar. Güçlü birer değişim yaratıcısı olan Ashoka üyeleri, çevrelerinde önemli farklar yaratır ve diğerlerine de esin kaynağı olurlar (<http://turkey.ashoka.org/>).

Ankara Ticaret Odası, kurumsal sorumluluğunu şu şekilde ifade eder: “toplumun gelişmesine, kalkınmasına katkı yapılması olarak nitelendirmektedir. Sosyal sorumluluk alanındaki etkinliklerini ise; ‘fakir ailelere Ramazan ayında gıda dağıtımı ve iftar çadırları kurulması, ihtiyaç sahibi öğrencilere burs verilmesi, ihtiyaç sahibi okullara nakdi yardım sağlanması, sosyal etkinliklere sponsorluk desteği, ücretsiz yayın yolu ile halkın aydınlatılmasına katkı sağlanması, sanatsal etkinliklerde oda sergi salonlarının ücretsiz kullandırılması ve üyelere, muhtelif konularda ücretsiz eğitim sağlanması’ şeklinde belirtmiştir.” (Ersöz, 2007: 114).

2. Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk: Küresel ve Yerel Perspektif

Yoksulluk kavramına yönelik 1990’lardan bu yana gelişme düzeyi ne olursa olsun birçok ülkede giderek artmaktadır. Bu süreçte günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde küresel krizin olumsuz etkileri ile yoksulluk sorununu daha da derinleştirmektedir. 2000’li yıllara gelindiğinde yeni yoksulluk olgusu ülkelerle sınırlı değildir. Kuşkusuz konu artık küresel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere Dünya Bankası ve benzeri uluslararası kurumlar bu konuda önemli projeler, programlar ve politikalar uygulanmakta ve uygulanmasını teşvik etmektedirler.

Bilindiği gibi söz konusu yoksulluğun azaltılmasına yönelik birçok yaklaşım ve uygulama söz konusudur. Son yıllarda üzerinde yoğunlaşılan yaklaşım ise Bangladeş’de Grameen Bank’ın geliştirdiği ve başarıyla uyguladığı mikro kredi yaklaşımıdır. Bu doğrultuda gelir seviyesi çok düşük kişi ve kurumların finansmanı ve desteklenmesi amacıyla kurulan mikro finansman kuruluşları önem kazanmıştır. Konuya ilişkin olarak Şubat 1997 yılında yapılan mikro kredi zirvesinde 2005 yılına kadar dünyanın en yoksul 100 milyon ailesine ve özellikle ailelerdeki kadınlara kendi işlerini kurmaları ve işe yönelik diğer faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri için kredi sağlayacak küresel bir hareket başlatılmıştır (Yurdakul, E. ve Özdemir, A., 2009: 446).

2.1. Yoksul İnsanların Şartları ve Durumu

Genel olarak değerlendirmeye alındığı zaman, Türkiye İstatistik Kurumu sonuçlarına göre; kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda 2007 yılında % 34,80 olan yoksulluk oranı 2008 yılında % 34,62’ye, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı da % 10,36’dan % 9,38’e düşmüştür.

2008 yılında hane halkı büyüklüğü 3 veya 4 kişi olan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı % 8,48 olurken, 7 ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı % 38,20 olarak hesaplanmıştır. 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerden kentsel yerlerde oturanlar için yoksulluk riski % 26,95 iken kırsal yerlerde bu oran % 54,03’dür.

Hane halkı türüne göre çocuklu çekirdek ailede bulunan fertlerin yoksulluk oranı % 15,42 olurken, çocuksuz çekirdek ailelerdeki fertlerde bu oran % 8,76’ya düşmektedir. Ataerkil veya geniş ailelerdeki fertler için yoksulluk oranı ise % 21,79 olarak tahmin edilmiştir. Kentsel yerlerde çocuklu çekirdek ailede yaşayan fertlerin yoksulluk riski % 9,14 iken kırsal yerlerde bu oran % 33,77’dir.

2008 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı % 5,93 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 28,56, işverenlerde % 1,87, kendi hesabına çalışanlarda % 24,10 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 32,03 olmuştur.

En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı 2007 yılında % 32,05 iken, 2008 yılında % 37,97 olarak tahmin edilmiştir. Sanayi sektöründe çalışanlarda 2008 yılında yoksulluk oranı % 9,71 olarak hesaplanırken, bu oran hizmet sektöründe çalışanlarda

% 6,82 olmuştur. 2008 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı % 13,73 iken, iş arayan fertlerin yoksulluk oranı % 17,78'dir.

2008 yılında okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı % 39,59 olurken, ilköğretim mezunlarında bu oran % 13,44, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 5,64, yükseköğretim, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 0,71 olmuştur. İlköğretime başlamamış olan 6 yaşından küçük çocukların yoksulluk riski ise % 22,53'tür.²

Öte yandan, Kayseri'nin Tomarza ilçesine bağlı Emiruşağı beldesinde tek odalı harabe evde yaşayan Hacı Yalçın için hayırseverler yeni bir ev yapıyor. Tomarza ilçesi Emiruşağı beldesinde tek odalı harabe bir evde yaşamaya çalışan 32 yaşındaki Hacı Yalçın, kendisi için yaptırılan eve kavuşacağı günü bekliyor. Yıllar önce anne ve babasını kaybettikten sonra tek odalı harabe evde yaşam savaşı veren Hacı Yalçın'a, gurbetçi Kemal Karataş ve işadamı Şadet Temel sahip çıktı. 4 odalı olacak şekilde inşaatına başlanılan evin kış mevsimi gelmeden bitirileceği belirtildi. Komşularının yardımıyla ayakta kalan Hacı Yalçın, yeni bir eve kavuşacak olmanın mutluluğunu yaşarken, evin inşaatına da yardım etmeyi ihmal etmiyor. Azda olsa konuşabilen Hacı Yalçın, "Annem ve babamı kaybettikten sonra zor duruma düştüm. Kimse bana iş vermiyor. Çalıştığım yerlerde de paramı alamıyorum. Evimi yaptıracak maddi durumum yoktu. Kış mevsimi gelirken, bana bir ev yapan büyüklerimden Allah razı olsun" dedi (<http://www.engellilersitesi.com/haber/3709-haberler-hayirseverlerden-ozurlu-gence-ev-yardimi.html>).

2.2. İlgili Yasalar

Belirtmek gerekir ki, günümüzde yoksulluk kavramı; bir gelir yetersizliğinden öteye taşınarak insan haklarının bütünselliği, bölünmezliği ve karşılıklı bağımlılığı temelinde tüm insan haklarının ihlali olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda yoksulluk, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından 'yeterli bir yaşam düzeyi ve diğer temel sivil, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklardan yararlanmak için gerekli olan kaynaklardan, olanaklardan, tercihlerden, güvenlik ve güçten sürekli olarak yoksun olma durumu şeklinde açıklanmıştır (Demiral, N., Evin, H., Demiral, B., 2007: 4).

Bununla beraber, "Sosyal hukuk devleti olan toplumumuzda eşitlik ilkesi çerçevesinde tüm yurttaşların insan onuruna yakışır bir biçimde sosyal haklardan yararlanmaları ön planda tutulmuştur. Başta Anayasa olmak üzere bazı yasalar kapsamında kişi hak ve özgürlüklerinin korunması, insan hakları ve diğer sosyal haklardan eşit olarak yararlanmaları güvence altına alınmıştır (İleri, 1998: 11).

2.3. Yoksullukla Mücadelede Hayırseverliğin Doğası

Hayırseverlik, çoğunlukla tarihi gelişimi sebebiyle bireylerin dini, vicdani veya duygusal güdülerinden hareketle yaptıkları yardım faaliyetlerini çağrıştırmaktadır. Kuşkusuz uluslararası düzeyde filantropi terimi bu çağrışımlardan ziyade birey ve kurumların içinde bulundukları toplumların refah seviyesini yükseltmek amacıyla bağışta bulunmaları şeklinde tanımlanmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Türkiye'de sosyal adalet için hayırseverlik potansiyelini anlamak ve ölçmek amacıyla, TÜSEV'in (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı) iki yıl süren uzun bir girişimini ifade etmekteyiz. Bu bağlamda tarihsel geçmiş, İslami gelenekler, geçiş dönemindeki yasal çerçeveler ve vakıfların güncel uygulamaları birlikte, günümüz Türk hayırseverlik olgusunun kendine özgü bir yapısını oluşturmaktadır. Bu görüntüsü nedeniyle, anlaşılabilir yeni bir üçüncü sektör modeli oluşturulması ihtiyacı geniş kapsamlı bir araştırmayı gerektirmektedir.

Bununla birlikte, sosyal adalet için hayırseverlik; katkılarının ya da bağışların politik, ekonomik ve sosyal anlamda en az varlığa sahip olanların fırsatlarını çoğaltmak amacıyla yapısal değişiklikler için çalışan kar amacı gütmeyen örgütlere yönlendirilmesidir.

Öte yandan hayırseverliğin özendirilmesi, insanların hayırsever eylemlere katılmaları için başı çeken üç özendirici nedenin; **din, gelenek ve görenekler** ile topluma hizmet yükümlülüğü olduğunu bildirmektedir.

Bu çok boyutlu süreçte, hayırseverlik olgusu halen karşı karşıya oldukları zorluklar ve fırsatlar doğrultusunda zengin ve kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. Bu sonuçların, özellikle Türkiye'nin mevcut kalkınma hedefleri göz önüne alındığında, sağlam ve güçlü bir diyalog oluş-

² Geniş bilgi için bkz: "2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları" 1 Aralık 2009. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4151>), Erişim: 3 Eylül 2010.

turması gereklidir. Bu süreçte toplumsal değişimlerle uğraşan reform ve girişim gruplarının, Türkiye'deki hayırseverlik olgusunu ve sosyal ve ekonomik adaletsizliklerin nedenlerini kökten çözmeyi amaçlayan STK girişimlerine yönelik daha destekleyici bir rol üstlenmelidir.

Umudumuz, bu çalışmanın bazı temel sorunlara ışık tutması ve zengin bir hayırseverlik geleneği oluşturması ve Türkiye'de yaşayan insanların gelecekte daha güçlü olmalarını sağlama yolunda bir katkısı olacağına umut ediyoruz (Zincir, R.ve Bikmen, F. (Ed.), 2006: 11-18).

3. Popüler Bir Kavram Olarak Sivil Toplum

Türkiye'de ve Dünya'da sivil toplum üzerine yapılan tartışmalara baktığımızda karşımıza çıkan temel soru şu; acaba sivil toplum dediğimiz şey, 1980'lerde başlayıp, birdenbire popülerleşen, insanların, akademisyenlerin, siyasetçilerin, entelektüellerin çok kullandığı, fakat aynı anda enfasyonist bir nitelik de gösteren, ne anlama geldiği pek belli olmayan, o yüzden hem akademik, hem kamusal söylemde bir ara meşhur olup, şimdi yavaş yavaş kaybolan bir kavram mıdır, bir klişe midir, yoksa 21. yüzyıla damgasını vuracak en önemli kavramlarından biri mi olacaktır?

Bu bağlamda Keyman'ın ifade ettiği gibi, 1370'lerin sonunda İngiltere'de bir köylü isyanı çıkıyor. Bu isyanın liderlerinden bir tanesi olan John Ball, 1381 yılında bu isyanın sonunda şöyle bir cümle sarf ediyor. Bu cümle, Londra'da Blackheat semtinde bulunan bir kilisenin duvarında asılı: "Dostluk, arkadaşlık yaşamdır. Dostluğun ve arkadaşlığın olmadığı yer ise ölümdür. Cehennemde dostluk, arkadaşlık yoktur, insanlar tek tek var olurlar." John Ball bunları söylerken, sivil toplumun ilk tanımını yaptığını düşünmüyor tabii. Zaten dostluk, arkadaşlık, kolektiflik, insanların gönüllü olarak bir araya gelmesi ve bir şeyler yapması, sivil toplum. O anlamda sivil toplumdaki konuşurken, yaşamdan konuşuyoruz. Tek tek olmakla beraber olmak arasında, yaşamla ölüm arasındaki fark da var. O yüzden de sivil toplum insanların tek tek yapamadıkları şeyleri beraber yapması anlamına gelen bir şey; o anlamda bir birlikteliği, gönüllülüğü, dayanışmayı temsil ediyor (Keyman, 2004: 1-3).

Sivil toplum kuruluşları, yerine getirmekte oldukları fonksiyonlara bağlı olarak çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Doğrudan olarak yardım kuruluşları, ihtiyaç içindeki kişilere yardım etmek amacıyla yapılanırken, beraberinde destekleyici sivil toplum kuruluşları, kamu hizmetlerinin düzeyini arttırmak çabasıyla yerel topluluğa yardım etmek için organize olmaktadır. Buna karşılık ise şunları ifade edebiliriz, taraf sivil toplum kuruluşları, ya devlet ya da iş dünyasının politikalarına veya yönetim biçimine etki etmek için yapılanır.

Bu perspektiften hareketle Ersöz'ün ifade ettiği gibi, ülkemizde sivil toplumun tarihini incelediğimizde, sadece "siyasi alanın dışında yer alan bir örgütsel yaşam" ölçeğinde değerlendirildiğinde, Türkiye'de sivil toplumun oldukça uzun bir tarihe sahip olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda örgütsel yaşam ve devlet dışı kuruluşlar Osmanlı Devleti döneminden beri mevcuttur. Vakıflar, Osmanlı toplumunda sivil toplum kuruluşu örneklerindendir.

Nitekim, birer hayırseverlik kurumu olarak ortaya çıkan vakıflar, devlet dışı bir örgütsel yaşam alanı oluşturmuşlar, yaptıkları hayırseverlik faaliyetleriyle siyasi ve ekonomik yaşam alanlarının dışında bir toplumsal dayanışma ilişkisi ortaya çıkarmışlar ve yine hayırseverlik alanı içinde bugünün sosyal vatandaşlığına benzer bir toplumsal ilişki biçimini yaşama geçirmişlerdir (Ersöz, 2007: 114-120).

3.1. Sivil Toplum Örgütleri: Kavramsal Yaklaşım

Tarihin derinliklerine inildiğinde "Fransızca-Latince kökenli olan "civil" kelimesinin anlamı görgü kurallarını iyi bilen demek olmakla birlikte medeni, nazik ve kibar anlamlarını da çağrıştırmaktadır ve Türkçede "sivil" şeklinde telaffuz edilmektedir. Sivil kelimesi terim olarak kullanıldığında; "şehir adabı" "medenilik-bedevi(köylü) olmamak", halk arasında ise "askeri olmayan, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş" gibi farklı anlamlara gelebilmektedir. Ancak bu kelimenin "toplum" kelimesi ile birleşerek "sivil toplum" şeklinde kavrama dönüşmesi bazı toplumsal ve siyasal hareketlere bağlı olarak gerçekleşmiştir.

Bu bağlamda, "on yedi ve on sekizinci yüzyıllardan sonra sivil toplum kelimesi "doğa durumundan" "uygarlık durumuna" geçme anlamında kullanıldığı gibi, bir şehirli gereksinimi olarak hürriyet, hak ve yükümlülükleri ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaya başladığı" ifade etmek gerekir (Abay, 2004: 272).

Sivil toplum kuruluşlarını ayırt eden ilkelerden ilki, gönüllülük ve özel alandan fedakârlık yapılmasına dayandırılmalarıdır; çünkü bu özellik sivil toplum kuruluşlarından bireysel düzeyde olan beklentilerle yakından ilişkilidir. Bunun yanında nihai amaçlarının topluma bir şeyler sunmak, toplumsal iyiye katkıda bulunmak olduğunu ifade etmekte yarar vardır (Şahan, H., Ulukan, M., Gezer, E., Aytaç, K., 2009: 404).

Belirtmek gerekir ki, günümüzde küreselleşme giderek artan bir biçimde sivil toplum, özel sektör ve bunları da aşacak ölçüde farklı yerel, bölgesel ve tüm dünya üzerinde giderek etkinliğini arttırmaktadır. Dolayısıyla dünyada oluşan birbirine adeta zincirleme bir biçimde artarak dünya siyasal sisteminde hükümetlere organize bir biçimde etkide bulunduğunu belirtmek gerekir (Doğan, 2002: 296).

Genel olarak değerlendirmeye alındığı zaman Yatkin'in da ifade ettiği gibi, Türkiye'de sivil toplum, toplumsal değişimin önemli bir alanı olarak güçlenirken, diğer taraftan bu sivil toplumun iletişim ve müzakere alanının örgütsel yaşam ve kamusal alan olarak hareket etmesini sağlayan STK'ların da sayılarının giderek arttığını, çalışma alanlarının farklılaştığını ve hareket alanının toplumsal yaşam içinde yaygınlaştığını, derinleştiğini görüyoruz. Dolayısıyla bu farklılaşma ve yaygınlaşma içinde STK'ların farklı alanlarda çalışan gönüllü örgütlerden düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık inisiyatiflerine, hükümet dışı örgütlerden sendikalara ve meslek odalarına kadar geniş bir yelpaze içinde hareket ettiğine şahit oluyoruz. STK'lar çalışma alanları içinde yarattıkları farklılaşma ve toplumsal alanda yarattıkları yaygınlaşma sürecinde, canlı, etkili ve verimli olmaya çalışan toplumsal yaşamın sivil ve demokratik değerleri içselleştirmesine katkı sağlayan bir örgütsel yaşam alanını temsil ediyorlar (Yatkin, 2007: 59).

3.2. Yoksulluğu Azaltmada Sosyal Girişimcilikte STK'ların Rolü

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin ticari olmayıp gönüllülük esasına dayalı olarak toplumdaki çeşitli sorunların çözümüne yönelik çalışmalardan oluştuğunu ifade etmek gerekir. Burada, öncelikli amaçları ticari olmayan sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri sosyal girişimcilik adıyla anılmaktadır. Böylece sosyal girişimcilik felsefesine göre ne ticari karlar ne de müşterilerin tatmin edilmesi değer yaratmanın bir ölçüsü olamaz; çünkü değer yaratmanın ölçüsü ancak toplumsal etki yaratmaktadır. Sosyal girişimci, yatırımlarının dönüşümünü uzun vadede sosyal fayda olarak sağlar, vur kaç taktiği izlemez. Sonuç olarak, sosyal girişimcinin amacı uzun süreli etkiler yaratmaktır (Uluyol, O. ve Danacı, M. Cem., 2009: 50).

Bu perspektiften hareketle Seyyar'ın ifade ettiği gibi geniş anlamda STK'ler, toplum içerisinde idarenin bir parçası olmayan ve sivil toplum alanında etkinlik gösteren her türlü örgütlerdir. Buna göre, siyasî gruplar, sendikalar, dinî kuruluşlar, spor kulüpleri, kültür ve sanat dernekleri, ticarî birlikler ve sanayi odaları da bu kapsama girmektedir. Dar anlamda STK'ler, yalnızca sosyo-ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan örgütlerdir. Konumuz itibarıyla bu kategoride değerlendirilen STK'ler, dört ana temel üzerine bina edilmişlerdir.

Gönüllülük: Örgütün kurulmasını öneren ya da engelleyen hiçbir yasal düzenlemenin olmaması gerektiği gibi, katılımda gönüllü olarak gerçekleşmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, üye kabulünü esas alan ve üyelerinin demokratik katılımına imkân tanıyan kuruluşlar, sivil nitelik taşıır.

Bağımsızlık (Özerklik): STK'ler, toplumun kuralları dahilinde kendilerini oluşturan yasalarla veya üyelerin denetimi için yetki verdiği kurullarca denetlenirler. Bu, STK'lerin, merkezî ve mahallî idarelerden bağımsız oldukları anlamına geldiği gibi, kamu yararı konusunda siyasî partilerden farklı görüşlere sahip oldukları anlamına gelmektedir. STK'ler, her ne kadar devlet yapıları dışında ise de, gerektiğinde devlet kurumları ile yakın işbirliği içinde olabilmektedirler.

Kâr Amacı Gütmemek: STK'ler, kişisel kâr veya kazanç için faaliyet göstermezler. Ancak; bu kuruluşlarda sürekli olarak çalışanlar, ücret alabilirler. Ayrıca, gelir getirici faaliyette bulunabilirler, fakat elde edilen gelirleri üyelere dağıtamazlar.

Vizyon ve Bir İdeale Sahip Olmak: STK'ler, amaçları ve buna bağlı değerler doğrultusunda gayretli faaliyetlerde bulunurlar. Genelde STK'lerin hedeflerinin kendileriyle sınırlı değildir.³

³ Geniş bilgi için bkz: Ali Seyyar, "Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede STK'ların Roller ve Önemleri (Deniz Feneri Derneği Örneği)", (http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm), Erişim Tarihi: 3 Eylül 2010.

Tarihsel bir perspektiften bakıldığı zaman İKÖ, İslam dünyasında yoksullukla mücadele için 19 milyar dolarlık ödenekle 'Yoksullukla Mücadele Fonu' kurulacağı ifade edilmiştir. Beraberinde şu sözlere yer verildi; İslam Konferansı Örgütü genel sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu, merkezi Cidde'de bulunan İslam Kalkınma Bankası'nın 33. Oturumunda yaptığı konuşmada, şimdye kadar İKÖ üyesi 57 ülkeden 21 ülke bu fonun kurulması için işbirliği yapmaya hazır olduğunu açıkladığı söyledi.

İKÖ'nün Yoksullukla Mücadele Fonu, İslam ülkelerinde yoksullukla mücadele, okuma-yazma seferberliği, epidemik hastalıklarla mücadele ve az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak gibi alanlarda faaliyette bulunulacaktır.⁴

Son gelişmelerle birlikte, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) 25. Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) toplantısı kapsamında düzenlenen "Bakanlar Açılış" oturumunda, hem siyasi hem ekonomik anlamda dikkat çekici açıklamalarda bulundu.

Bununla birlikte, İKÖ üyesi ülkelerin sahip oldukları sermayenin, yine bu ülkelerde değerlendirilmesinin gerekliliğini sık sık dile getirdiklerini belirten Sayın Gül, bunun için üye ülkelerin yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik tedbirleri bir an önce hayata geçirmesini istedi. "Kalıcı bir kalkınma sürecini başarmanın en önemli anahtarlarından birinin rekabet gücümüzü artırmak olduğuna inanıyorum" diyen, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, şöyle devam etti: "Rekabet gücümüzün artırılmasında iş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi, makroekonomik istikrar, eğitimde fırsat eşitliği, teknolojik ilerleme ve Ar-Ge çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda üye ülkelerin yeni ve adil rekabet koşullarının oluşmasına hizmet etmeleri öncelikli hedeflerimiz olmalıdır."⁵

4. Yoksullukla Mücadele Bağlamında Benimsenmesi Gereken Temel Politikalar

Yoksullukla mücadele denildiğinde akla öncelikle devlet politikaları gelmektedir. Devlet tarafından uygulanacak politikalar ise sosyo-ekonomik politikalar olarak bilinmektedir. Yoksullukla mücadele öne çıkmaya başlayan ve her geçen yıl önemi daha da artan kuruluşlardan bir diğeri de sivil toplum kuruluşlarıdır.

Dünya genelinde özellikle gelişmiş ülkelerde sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve etkinliği sürekli artmaktadır. Yoksullukla mücadele de başta Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) olmak üzere pek çok uluslararası organizasyon tarafından yürütülmektedir.

UNESCO'nun "Kalkınma ve Yoksullukla Mücadele Stratejisi" kapsamında yoksulluğun azaltılmasına yönelik politik çerçevenin hazırlanması ve tartışılması kararlaştırılmıştır.

UNESCO, ulusal ve uluslararası kurumların yanı sıra iki taraflı kurumlarla da işbirliği içinde bulunarak 2015 yılına kadar aşırı yoksulluğu önlemedeki kararlılığını ortaya koymaktadır. Yoksulluğun önlenmesinde UNESCO sivil toplum örgütlerinden yararlanmayı hedeflemektedir (Yatkin, 2007: 58-59).

Kuşkusuz Türkiye bakımından açıklık getirilmesi gereken bir durumu şu şekilde ifade edebiliriz. Bilindiği gibi bir kar amaçsız örgütün varlığının amacı ve gereği olarak karşı karşıya bulunduğu iki önemli durum bulunmaktadır. Bunların biri örgütün girdi kaynağını oluşturan "bağışçılar" olarak tanımlanmaktadır. Diğeri ise çıktının gideceği yeri gösteren ve kar amaçsız örgütün etkinliklerinden faydalananlardır. Yani bağışçılar kar amaçsız örgüte, para, emek, hizmet veya materyal gibi yardımları içeren kaynakları sunan; fon temin edici birey ya da grupları temsil eder. Diğer taraftan ise statü kaygısıyla tüketim yapmanın karşılığı olarak ifade edilen "gösterişçi tüketim" teorisinin yanı sıra "gösterişçi merhamet" kavramı başkalarının gözünde olumlu bir izlenim yaratmak ve kimlik oluşturmaya işaret etmektedir.

Bu kavram aynı zamanda bireylerin yardım kuruluşlarıyla olan ilişkilerinde başkaları tarafından fark edilme kaygısını içeren "gösterişçi bağış davranışını" açıklamaktadır (Torlak, Ömer ve Tiltay, M. Ali, 2009: 212).

⁴ Geniş bilgi için bkz: "İKÖ'den Yoksullukla Mücadele Fonu", (<http://www.haberpan.com/koden-yoksullukla-mucadele-fonu-haberi/>), Erişim Tarihi: 4 Eylül 2010.

⁵ Geniş bilgi için bkz: "Yoksullukla Mücadeleyle Gül formülü", (<http://www.haberpan.com/yoksullukla-mucadeleyle-gul-formulu-haberi/>), Erişim Tarihi: 4 Eylül 2010.

4.1. Niçin Bazı Milletler Zengin, Bazıları Yoksul?

Genel olarak değerlendirmeye alındığı zaman, zengini daha zengin, yoksulu da daha yoksul yapmaktan başka bir işe yaramadığı şeklinde eleştirilen küreselleşme süreci, mevcut yapısı ve işleyiş biçimi ile de bu yargıyı desteklemektedir. Bu kapsamda yoksulluk, krizler, işsizlik, çaresizlik, eşitsizliğin göstergeleri olmuştur. Öte yandan, küresel düzenin adaletsiz işleyişi, kazananlar ile kaybedenler arasındaki uçurumu daha da derinleştirmiştir. Bu süreçten kazançlı çıkanlar ya da kazançlı çıktıklarını yahut ileride kazançlı çıkacaklarını düşünenler küreselleşmeden hoşlanırlar ve önüne engel çıkarılmasını istemezler. Fakat, kaybedenler ise değişikliklerin herkes için iyi ise kazançların daha adil biçimde dağıtılması gerektiğini ölçsüz kazanç elde edenlere engel olunmasını istemektedirler (Aktel, M., Kerman, U., Altan, Y., 2007:13).

Sonuç ve Perspektifler

Yoksulluk, yirminci yüzyılında insanlığın yüz yüze kaldığı en önemli beşeri ve toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün için pek çok ülke şiddet derecesi ne olursa olsun az ya da çok bu sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumdan dolayı fakirlik ile mücadele etmek durumunda kalmıştır.

Yoksulluğu sadece açlık ya da yeterince beslenebilecek gıdaya sahip olamama şeklinde algılamak yanlış olacaktır. İnsan sadece yemek ihtiyacı olan bir varlık değildir. Başta gıda olmak üzere giyim, barınma, eğitim, sağlık, kültür ve buna benzer ihtiyaçları olan bir varlıktır. Dolayısı ile insan ihtiyaçlarının “yeterince” karşılanıp karşılanmadığı sorunun özünü teşkil etmektedir. Bu kapsamda yoksulluk kavramı insanoğlunun icat ettiği en eski kavramlardan biri olmakla birlikte, tarihin belli dönemlerinde kendini göstermiştir.

Dolayısıyla, yoksullukla mücadelenin arttığı küresel dünya düzeninde, sosyal girişimciliğin önemi ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) katkılarını ifade etmek gerekmektedir. Nitekim, günümüzde “Sosyal Girişimcilik” kavramı; yoksulluğun önlenmesi, refah düzeyinin artırılması ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasını temel hedefler olarak benimsemiştir.

Küresel perspektiften bakıldığı zaman, bütün kavramlara yönelik yapılan açıklamalar sonucunda şu yargıya varmış bulunuyoruz. Sivil toplum kuruluşların faaliyet alanları farklılıklar gösterse de hepsinin dayandığı temel faktör “**Birlikten Güç Doğar**” ilkesine dayanmaktadır.

Genel olarak değerlendirmeye alındığı, yoksullara her türlü sosyal yardım yapmayı kendine görev kabul etmiş olan STK’lar sosyal faaliyetlerini bütün yurt çapında dışı açık olarak gerçekleştirmektedir. Toplumunda oluşturduğu şeffaflık ve güven sayesinde bağışçılardan büyük miktarlarda maddî yardım sağladığı gibi, gönüllüler ordusundan da sosyal faaliyetlerin hayata geçirilmesi yönünde güzel örnekler teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- ABAY, A. “Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil”, (<http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/06-04.pdf>), Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2010.
- AKTEL, M., Kerman, U., Altan, Y. (2007), “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluğun Değişen Yüzü”, IV. Uluslararası STK’lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 13-17.
- ASHOKA (<http://turkey.ashoka.org/>), Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2010.
- DEMİRAL, N., Evin, H., Demiral, B. (2007), “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Küresel Yoksulluk”, IV. Uluslararası STK’lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 3-5.
- DENİZALP, H. (2007). “Toplumsal Dönüşüm için Sosyal Girişimcilik Rehberi”, (<http://www.ghdb.gov.tr/genclik-yayinlari/genclik-yayinlari/sosyal-girisimcilik-rehberi/download.html>) Erişim Tarihi: 14 Ağustos 2010.
- DOĞAN, İlyas. (2002). “Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum”, Alfa Yayınları, İstanbul, 296.
- ENGELLİLER SİTESİ, (<http://www.engellilersitesi.com/haber/3709-haberler-hayirserverlerden-ozurlu-gence-ev-yardimi.html>), Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2010.
- ERSÖZ, H. Yunus. (2007). “Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışının Gelişiminde Meslek ve Sivil Toplum Kuruluşları”, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 114-120.

HABER PAN, "Yoksullukla mücadelede Gül formülü", 8 Kasım 2009, (<http://www.haberpan.com/yoksullukla-mucadele-gul-formulu-haberi/>), Erişim Tarihi: 4 Eylül 2010.

HABER PAN, "İKÖ - Yoksullukla Mücadele Fonu", 30 Mayıs 2007, (<http://www.haberpan.com/koden-yoksullukla-mucadele-fonu-haberi/>), Erişim Tarihi: 4 Eylül 2010.

İLERİ, Cafer. (1998). "Görme Özürlülerin Hareket Özgürlüğü Eğitimi", BASEV Yayınları, Ankara, 11.

KEYMAN, F. (2004) "Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye", (http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf), Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2010.

SEYYAR, Ali. "Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede STK'lerin Roller ve Önemleri (Deniz Feneri Derneği Örneği)", (http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksullukla_mucadele.htm), Erişim: 3 Eylül 2010.

ŞAHAN, H., Ulukan, M., Gezer, E., Aytaç, K. (2009), "Boş Zaman Faaliyetlerinde: Sivil Toplum Kuruluşları Olarak Doğa Sporları Dernekleri (Kardak Örneği)", VI. Uluslararası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 404.

TİRELİ, Münir. (2009), "Sosyal Girişimcilik, Ulus Devletin Sosyal Politika Alanından Çekilmesi Yolunda Bir Başka Vesile Midir?", VI. Uluslararası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 90.

TORLAK, Ömer ve Tiltay, M. Ali (2009), "Sivil Toplum Kuruluşlarına Bağış Yapmada Gösterişçi Davranışın Rolü", VI. Uluslararası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 212.

TUTAR, E. ve Demiral, M. "Türkiye'de Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Sürecinde STK'ların Önemi", (http://derneklerdergisi.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=380&Itemid=269), Erişim Tarihi: 4 Eylül 2010.

TÜİK, "2008 Yoksulluk Çalışması Sonuçları" 1 Aralık 2009. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4151>), Erişim Tarihi: 3 Eylül 2010.

ULUYOL, O. ve Danacı, M. Cem. (2009), "Küresel Sorunların Çözümünde Bir Model Olarak Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimciliğin Finansman Boyutuyla Değerlendirilmesi", VI. Uluslararası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 50.

YATKIN, Ahmet. (2007), "Küresel Yoksulluğun Çözümünde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü ve Önemi", IV. Uluslararası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 53-59).

YURDAKUL, E. ve Özdemir, A. (2009), "Yoksulluğun Azaltılmasında Sosyal Girişimciliğin Rolü: Aydın İli Mikro Kredi Uygulamaları" VI. Uluslararası STK'lar Kongresi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, 23-25 Ekim 2009, Çanakkale, 446.

ZİNCİR, R.ve Bikmen, F. (Ed.). (2006). "Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaş, Vakıflar ve Sosyal Adalet.", İstanbul: TÜSEV Yayınları, 11-18.

KIRSAL KESİMDE YAŞAYANLARIN PAZARLAMA KARARLARI VE MOZAMBİK'TE TARIMSAL KALKINMA *

Vincenzo Salvucci

Doktora Öğrencisi, Siena Üniversitesi, İktisat Bölümü,
İtalya.
salvucci3 @ unisi. it

Özet

Mozambik'te hane halkının oldukça büyük bir çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır ve tarım hala ana ekonomik etkinliktir. Pazar için nadiren üretim yaparlar ve geçimleri için iklim şartlarına oldukça bağımlıdır. Bu çalışmada kırsal hane halkının temel gıda pazarlama kararlarını çift eşik modeli kullanarak ve temel gıda zirai pazarında katılım kararlarını etkileyen pazar dışı faktörleri göz önünde bulundurarak analiz ettim. Ayrıca farklı yüzdelik dilimlerdeki bazı anahtar değişkenlerin tahmini katsayılarındaki farklılıkları ortaya koyan bölünmüş yüzdelik dilim analizinin sonuçları sunulmaktadır. Sonuç olarak belirtisiz kümeli temel bir yoksulluk indeksi oluşturulmuştur ve bir dizi niteleyici analiz yapılmıştır. Kullanılan veri grubu (Trabalho do Inquerito Agrícola, TIA 2005) 2004/2005 zirai dönemine atıfta bulunmaktadır ve benzer çalışmalar için daha önce kullanılan hane halkı araştırmalarına nazaran tarımsal fiyatlar üzerine daha detaylı veri içermektedir. Bu durum pazarlama kararları sürecinde içerilen dinamikleri daha iyi anlamımıza olanak sağlamaktadır. Ön bulgular ilk önce alt yapı, teknoloji ve bilgi eksikliğinin temel gıda mallarının pazarlanmaları kararında önemli bir rol oynayabileceğini; ikinci olarak ise açık bir sebep olmaksızın piyasaya katılımın daha büyük mal donatımı ile bütünleşmiş olduğunu dile getirmekteydi. Sonuç olarak politik çıkarımlar Mozambik tarımsal gelişmesi için ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: tarım, pazara katılım, Mozambik.

JEL sınıflandırması: , Q13, Q18, O13

Abstract

The vast majority of households in Mozambique live in rural areas and agriculture is still the main economic activity. They rarely produce for the market and are highly dependent on climate for their subsistence. In this study I analyse basic food marketing decisions of rural households using a double-hurdle estimator, also considering non-market factors as influencing the participation decisions in the basic food agricultural market. Moreover, results from disaggregated quantile analysis are presented, evidencing the differences in the estimated coefficients of some key variable at different quantiles. Finally, a basic fuzzy set poverty index is constructed and a series of qualitative analyses is conducted. The dataset used (Trabalho do Inquerito Agrícola, TIA 2005) refers to the 2004/2005 agricultural season, and contains more detailed data on agricultural prices and quantities with respect to the household survey previously used for similar studies. This allows a better understanding of the dynamics involved in the process of marketing decisions. Preliminary findings say that that first, lack of infrastructures, technology and information may play a very important role in determining the marketing decisions of basic food commodities; second, market participation is associated with greater asset endowments, even though there is no clear causation. Policy implications are finally drawn for Mozambican agriculture development.

Keywords: agriculture, market participation, Mozambique. JEL classification: Q13, Q18, O13

* Bu bildirinin orijinal hali İngilizce olup, burada Türkçe çevirisi yer almaktadır. Bildirinin orijinal hali Sempozyum kitabının İngilizce versiyonunda yer almaktadır.

GİRİŞ

Mozambik'te hane halkının büyük bir çoğunluğu kırsal kesimde yaşamaktadır (%64) ve tarım GSMH'nın %27'sinden fazlasını teşkil ederek hala başlıca ekonomik etkinliktir (Dünya Bankası, 2008). Bundan başka, kırsal hane halkının %60'ını ilgilendiren kesim için mahsul üretiminden kazanılan gelir toplam gelirlerinin %80'ini oluşturmaktadır (Boughton ve diğerleri, 2006). Mozambik'teki yüksek piyasa liberalleşmesine rağmen tarımsal ürünler markette nadiren el değiştirir veya satılır (Boughton et al., 2007). Yeterli alt yapının bulunmaması, devlet desteği, kredi ve üretkenliği arttırıcı araçlar başlıca nedenler arasında yer almaktadır (Hanlon ve Smart, 2008). Bunlardan başka Mozambik'te tarımsal üretim esas olarak yağmurlarca beslendiği için bu durum kırsal kesimdekilerin geçimleriyle ilgili iklime olan bağımlılığı arttırmıştır. Bu çalışmada kırsal hane halkı için pazarlama kararlarını inceleyerek özellikle, genelde fiyat değişikliklerine, düşük piyasaya giriş engellerine, yüksek muamele masraflarına, çok az düzenlenmiş kontrat planlarına değişken tepkiler veren temel gıda pazarları üzerine yoğunlaştım (Boughton ve diğerleri 2007). Bu konu kanımca çok önemlidir, çünkü pazara katılım yoksulluktan ve geçimlik tarımdan bir kurtulma yolu olarak değerlendirilmektedir. Geçmiş yıllarda bunun mümkün olabildiği değişik mekanizmalar belirlenmiştir: Örneğin pazara katılım üretkenliği arttırabilir veya uzmanlaşmayı arttırabilir ve hane halkının karşılaştırmalı üstünlüklerden faydalanmasının önünü açabilir. Özellikle ikinci konu servet dolayısıyla edinilen kazanımlarla ilgili olarak önemli görülmektedir ve uzmanlaşmayla ilgili kazanımlar Smith ve Ricardo'ya kadar geriye gitmektedir. Bununla beraber, geçimlik tarımdan piyasa tarımına geçiş geliştirmekte olan ülkelerde nadiren görülmektedir. Böyle bir sonucu elde edebilmek için pek çok değişik faktör gereklidir: kamu malları, hükümetlerin desteği, krediler ve teknoloji. Basit fiyat-tabanlı müdahaleler veya empoze edilen liberalleşmeler nadiren başarılı sağlamışlardır (Barrett, 2008); ve doksanlı yıllarda Mozambik'te uygulamaya geçilen akaju cevizi liberalleşmesi bu türden stratejilerin "kötü" örnekleri arasında yerini almıştır (McMillan ve diğerleri, 2002; Hanlon ve Smart, 2008).

Katılıma ve satılan miktarları belirlemeye yol açan sebeplerin araştırılması daha iyi tarımsal politikaların tasarlanması için hayati değerdedir. Hükümet ile pek çok ulusal ve uluslararası STK'lar kendilerini ülkedeki tarımı geliştirmeye adanmışlardır; öyle ki bu çalışma da temel gıda tarım piyasasıyla ilgili kırsal hane halklarının davranışlarını açıklayarak ve katılımı donatım, teknoloji, alt-yapılarla ve bilgi arasındaki ilişkiye kanıtlar sunarak bu konuyla ilgili daha fazla anlayış sağlamayı amaçlamaktadır.

İzleyen ne varsa onları çift engelli model ile analiz ettim. Model değişik soruları cevaplama-yı yardımcı olur: Piyasada ne kadar miktarın satıldığını nelerin belirlediğini anlamak önemliyse hane halkının pek çoğunun ürettiği halde mısır ve diğer temel gıda mahsullerini neden bu kadar az sattığını analiz etmek de o kadar büyük önem taşır. Çift engelli tahmin yaklaşımı kendi kendine seçim yapmayı düzeltmeyen ve Heckman Prosedürü'nden farklı olarak kesilmiş bir regresyondur ancak ikinci safhadaki standart Tobit modeline ek olarak modelin ilk safhasında seçim problemine başka bir "engel" getirir.

Kullanılan veri grubu (Trabalho do Inquerito Agrícola 20051, izleyen kesimlerde TIA 2005 olarak belirtilmiştir) 2004/2005 tarım mevsiminde tarımsal fiyatlarla ve miktarlarla ilgili hane halkı araştırmasına göre (Inquerito dos Agregados Familiares 2002/2003, IAF 2002/2003) ve Mozambik'te daha önce benzer araştırmalarda kullanılan Trabalho do Inquerito Agrícola 2002'den daha detaylı verileri içerir (Sırasıyla Heltberg ve Tarp, 2002, ve Boughton ve diğerleri.,2007). Bu pazarlama kararlarını verme süreçleriyle ilgili olan dinamiklerin daha iyi anlaşılabilmesine olanak sağlar.

Ön araştırmam sırasında ilk önce alt yapı, teknoloji ve bilgi eksikliğinin temel gıda mallarının pazarlama kararlarını belirlemede önemli bir rol oynayabileceğini; ikinci olarak piyasaya katılımın daha fazla mal donatımı ile ilgili olduğunu tespit etmiştim. Bununla beraber güçlü neden sonuç ilişkisi bağları verinin kesit yapısı sebebiyle değerlendirilememiştir.

Bu makalede değişik yüzdelik dilimlerdeki dağılım regresyonu izleyen katsayılar arasındaki farklılıkları da kontrol ettim. Sonuçlar göstermiştir ki katsayıların pek çoğu dağılımın tamamı için aynı kalırken, fiyat, eğitim, canlı hayvan sahipliği veya eyalet ortalamalarında mısır üretimi gibi

bazı ana değişkenler dağılım ortalamasına dayalı standart analizlerin kavrayamayacağı bir kalıp ortaya çıkartır.

Arkasından, eğitim, sağlık ve bisiklet, radyo, masa gibi dayanıklı tüketim mallarının tüketimi ve diğer çiftlikle ilgili donatılar ve aletler ile ilgili mevcut verilere dayalı temel bir belirtisiz kümeli yoksulluk endeksi tanımladım. Yoksulluk endeksiyle ilgili olarak piyasaya katılımın yine büyük oranda mal donatılarıyla ilgili olduğunu gösteren ve yoksul ile yoksul olmayan kişilerin fiyat veya alternatif gelir kaynağı değişikliklerine cevaben değişik şekilde davranabileceklerini gösteren sonuçların niteliksel analizleri de sunulmuştur. Sonuç olarak politik çıkarımlar Mozambik tarımsal gelişmesi için ortaya konulmuştur.

Benim katkım böylelikle Mozambik'te kırsal ev halkının piyasaya katılım için karar verme sürecinin doğasını anlamak ve bu problemin çözümü için çift engelli tahmin yaklaşımı uygulamak oldu. Bildiğim kadarıyla çift engelli tahmin yaklaşımı gelişmekte olan ülkelerdeki tarım sektöründe yalnızca süt piyasasına uygulanmıştı (Holloway ve diğerleri, 2006) ve kavramsal olarak seçilen modellerden oldukça farklı bir şekilde (a la Heckman) benim çalışmamda kullanımları doğrulanmıştır çünkü örnek seçimi tahminlerinin sonuçları (izleyenlerde gösterilmemiştir) seçim yanlılığı konusunda çok az kanıt sunuyordu. Bu seçilen araç değişkenler üzerinden bulunan sonuçlara bağlılığı ortadan kaldırırken aynı parametre takımını hem seçim hem de miktar sürecinde benim kullanmama izin verdi.

Aslında – diğerlerinin arasından – Heltberg ve Trap tarafından seçilen (2002) tahmin sonuçları için araç değişkenleri aslında miktar eşitliğiyle de ilgiliydi. Bu yüzden çok iyi araç değil gibi göründüler. Hem eğitim hem de bir radyoya sahip olmak mesela pazarda satılan miktarı ve pazara katılmakla ilgili verilecek kararı etkiler.

Holloway ve diğerlerinin (2006) makalesine ve çift engelli tahmin edici kullanımına geri dönersek, canlı hayvan veya süt piyasası temel yiyecek piyasalarıyla çok farklı özelliklere sahip olduğu için bu yüzden bu tür çalışmalarda çift engelli tahmin edici kullanımı bir yeniliktir. Bu makale gelişmekte olan ülkelere pazara dahil olma kararları hakkında yazılan literatürdeki boşluğu doldurmaya ek olarak yeni ampirik sonuçlar sağlaması ve Mozambik tarım ürünleri pazarındaki anormallikleri ortaya koyması bakımından aslında kendi halinde bir girişimdir. Bundan başka yüzdelik dilim analizi uygulaması ve belirtisiz kümeli yoksulluk endeksi de gelecekteki uygulamalar için daha derin araştırmayı hak ederken bu literatürde yenidir.

Makale şu şekilde gelişmektedir: Bölüm 1 konu üzerinde özellikle Mozambik tarımını mercek altına alan çalışmalara özel dikkat gösterirken ilgili literatürün taranmasını sunmaktadır. Bölüm 2'de makalenin geri kalanında kullanılan teorik model tanıtılmaktadır. Bölüm 3 verileri ve tanımlayıcı istatistikle ilgilenmektedir. Bölüm 4 ekonometrik modeli ve tahminleri sunmaktadır. Bölüm 5 belirtisiz küme teorisini kullanarak, mal donatımı/ yoksulluk ile pazara katılım arasında kurulan bağıntının bazı niteleyici analizleriyle beraber değerlendirerek temel bir yoksulluk endeksinin oluşturulmasıyla ilgilidir. Bölüm 6 bazı politik çıkarımları içererek sonucu bağlar.

1. Literatür taraması

Janvry ve diğerleri (1991) ile Fafchamps'ın (1992) ön katkılardan sonra pazar katılımını analiz etmek için ana sonuçları düşük üretkenlikli yiyecek üretiminde oluşacak pazar hatalarının ihracat ürünlerinin pazara katılımına engel olması olan teorik bir çerçeve geliştirilmiştir. Daha sonra pazara katılımın ekonometrik analiziyle ilgilenen, öncelikle de kendi kendine seçim yapmak gibi, bu tip tahminlerde ortaya çıkan sorunlarla uğraşmaya çalışan bir dizi literatür oluşturulmuştur (Heckman, 1979). Gelişmekte olan ülkelere pazara katılımı ilgili kendi kendine seçim sorununu çözmeye çalışan ilk denemelerinden birisi Goetz tarafından yapılmıştır (1992). Senegal'deki hububat pazarına katılımı analiz etmiştir. Bu makalede pazara katılımı çalışmak için ilk aşamada probit kullanmıştır ve ikinci aşamada pazara sürülen hububat miktarını tahmin etmek için geçişli bir regresyon modeli kullanmıştır.

Key ve diğerleri (2000) bunun yerine bilinmeyen bir eşikle sansürleme metodunu kullanarak Meksika'daki mısır pazarına katılımı incelemişlerdir. Goetz'e (1992) karşı çıkararak katılım ve miktar tercihlerinin eş zamanlı olarak yapıldığı bir hipotezi açık olarak kullanmışlardır. Birini ya da diğer hipotezi tercih etmek yalnızca teknik bir konudur ve çiftçilerin profesyonel tüccarlar tarafından sömürülüp sömürülmedikleri ihtimaliyle ilgili kabulleri içerir. Katılım ve miktarla ilgili eş zamanlı yapılacak olan bir karar, çiftçileri tüccarların durumlarına çok fazla bağımlı hale getirmektedir. Yerine kullanılan tercih ardışık olduğunda satılan miktarlar şartlı olarak piyasaya katılıma göre seçilmişlerdir, piyasaya katılan çiftçiler piyasada mevcut olan durumları kontrol ederler (yani fiyatları) sonra buna göre satacakları miktarlara karar verirler. Mozambik'te görünen durum, çiftçilerin özellikle de aralarında daha fakir olanların profesyonel tüccarlar tarafından sömürüldükleridir. Çoğu tüm üretimlerini veya büyük bir kısmını bir gün içinde satar (hububat satan hane halkının %55'i ve fasulye satanların ise %70'i bütün bir miktarı bir gün içinde satmaktadırlar). Bundan başka izleyen sonuçlardan görüldüğü kadarıyla satılan miktarlarla fiyat arasında pozitif bir ilişki mevcut değildir. Fiyatlar sadece katılma veya katılmama tercihini etkilemektedir.

İkincil veya eş zamanlı kararlar hipotezini test etmek için yapılan ilk deneme Bellemare ve Barnett'in 2006 yılında kaleme aldıkları makalede yer almıştır. Çalışmaları Kenyalı ve Etiyopyalı canlı hayvan piyasasıyla ilgiliydi ve eş zamanlı karar verme modeli (iki değişkenli tobit) ile ardışık karar verme modelinin (sıralı tobit) sonuçlarını karşılaştırıyorlardı. Ardından bir dizi test edilmemiş hipotez kullanarak hangisinin veriye daha çok uyduğunu test ediyorlardı. Holloway ve diğerleri (2006) bunun yerine Etiyopya süt piyasası için modelde sıfır olmayan sansürlemeye sebep olan mevcut ihmal edilemez sabit giderlere çok dikkat ederek çift engelli bir tahmin ediciyi uygulamışlardı. Ayrıca ardışık seçimleri de varsaymışlardı.

Mozambik'i mercek altına alan çok az bu türden literatür bulunmaktadır: Heltberg ve Trap (2002) piyasaya katılım konusunu sabit muamele masrafını iki sürecin tanımlanması, katılım ve üretim için ana değişken halde kullanarak çalışmışlardır. Bu daha önce Key ve diğerleri (2000) tarafından daha önce kullanılan metotla aynıdır. Sabit muamele masrafları yalnızca katılım kararlarını ve tanımı gereği miktarları hariç, etkilerken değişken muamele masraflarının her iki karar verme sürecini de etkilediğini öne sürmüşlerdir. Kullandıkları tahmin prosedürü geçişli veya (tek adımlı) Heckman regresyon modelidir, satış yapmayan hane halkı grubunun kendi seçimleri için örneğin Goetz aynı yaklaşımı geliştirilmiştir (1992). Bu analiz hane halkı araştırması IAF 1996-97'ye uygulanmıştır ve toplu bütün satışlar, temel gıda satışları ve ihracat ürünleri satışını mercek altına alır. Benzer bir yaklaşım Benfica ve diğerleri (2006) tarafından izlenmiştir ancak Zambezi Ovası civarındaki tütün ve pamuk eken sözleşmeli çiftçilere uygulanmıştır.

Boughton ve diğerleri (2007) Mozambik'teki piyasaya katılımı büyük oranda incelemişlerdir: Trabalho do Inquerito Agrícola'nın (TIA) 2002 verisinden yararlanarak, TIA panelinin (2002-2005) ilk dalgası olan mal tabanlı yaklaşım kullandılar. Kazançlı ithal ürün (pamuk ve tütün) piyasalarına katılımın daha az kazançlı mısır piyasalarına katılıma nazaran daha fazla mal donatımı ile alakalı olup olmadığını analiz etmişler ve kırsal çiftçilerin içsel bir dürtüyle kendileri için bir piyasayı ya da diğerini tercih etmelerine izin vermişlerdir. Toprak, canlı hayvan, işçilik ve ekipman gibi daha fazla mal donatımının daha kazançlı piyasalara katılımı aslında ilgisi olduğunu bulmuşlar, ancak verinin kesitsel doğası gereği daha kuvvetli neden sonuç ilişkisini ortaya koyamamışlardır.

2. Tarımsal kaynağa ait bir model

Aşağıdaki analizin temelinde daha önceden Strauss (1984), Goetz (1992) ve Heltberg ile Tarp (2002) tarafından kullanılmış olan ampirik bir model yer almaktadır. Oldukça basittir ve bir üretim denklemi, q_s , ile bir tüketim denkleminden oluşmaktadır, q^c .

$$q_i^s = Q^s(p, z_i^s) \quad (1)$$

$$q_i^c = Q^c(p, [\alpha_i + f(p, z_i^s)], z_i^c) \quad (2)$$

Alt indis i , i . hane halkını ifade etmektedir, p malların fiyatıdır, z_i^c tüketimle ilgili sabit faktörlerle ilgiliyen z_i^s sabit olan ve üretimle ilgili olan faktörlerdir. Üretimi etkileyen karakteristikler z_i^s arasında, toprak, iklim karakteristikleri ve ayrıca hane halkının karakteristikleri de yer almaktadır. $f(\cdot)$ çiftliğin karlarını temsil ederken α herhangi bir dışsal gelir kaynağıdır. q^s ile q^c arasındaki fark eninde sonunda pazarlanan ve daha önce açıklanan dışsal değişkenlere dayanan fazlayı ifade eder¹.

$$s_i = q_i^s - q_i^c = q^s(\cdot) - q^c(\cdot) = f(p, \alpha_i, z_i^s, z_i^c) = f(Q_i) \quad (3)$$

Pazarlanan fazlayı araştırırken üretim, piyasaya katılma kararları ve piyasaya verilecek miktarlar arasındaki etkileşim de hesaba katılmak zorundadır. Daha önce de sunulduğu üzere Key et al. (2000) ve Heltberg ile Tarp (2002) iki sürecin, katılımın ve üretimin, geçişli regresyon yaklaşımı ile tanıtılması için sabit muamele masraflarını ana değişken olarak kullanmışlardır. Özellikle Heltberg ve Tarp (2002) mesafe ve taşımacılık karakteristiklerinin değişken taşımacılık masrafı için temsilci olarak kullanmışlardır. Örneğin bir radyo, televizyon, telefon, hane halkı reisinin en yüksek eğitim seviyesi ve yörenin nüfus yoğunluğu gibi "bilgi" değişkenleri sabit muamele masraflarının temsilcileridir².

3. Veri ve Tanımlayıcı İstatistikler

Bu çalışmada Trabalho do Inquerito Agrícola'dan (TIA) 2005 alınmış olan 10 adet eyaletteki (Maputo ve Matola şehirleri hariç bırakılmışlardır), 136 adet kasabadan 94 adedinde yaşayan 6149 Mozambikli kırsal hane halkı hakkındaki bilgiyi içeren geniş bir veri grubu olan veriyi kullandım. Bu veriler Michigan Devlet Üniversitesi tarafından sağlanan destekle Tarım Bakanlığı tarafından toplanmıştır (Ministerio da Agricultura, 2005). Araştırma sınıflandırmanın tarıma elverişli arazi, canlı hayvan sayısı ve ağaç sayısına dayandığı küçük ve orta halli toprak sahipleri için (toplam kırsal hane halkının %99'u) temsil edicidir. Gelir, mal mülk, toprak³, hububat üretimi ve satış, hizmetler ve teknoloji gibi demografik hane halkı karakteristikleriyle ilgilenen pek çok kesimi içerir.

Tarımsal piyasaya katılımı ile ilgili olarak satılacak ürünlerle hakkındaki bilgi tahıllar, yer fıstıkları, manyok, fasulye, ithal ürünler, bahçe sebzeleri ve meyve mahsulleri için mevcuttur. Fiyatlar kaydedilir ve fiyat/kg olarak standartlaştırılır. Bununla beraber pek çok ürün için çok az sayıda gözlem mevcuttu ve var olan analiz yalnızca kümelenmiş besin ürünlerini mercek altına alıyordu (mısır, pirinç, mapira, mexoeira, iki ayrı çeşit yer fıstığı, manyok, iki çeşit tatlı patates ve altı çeşit fasulye).

Mısır en önemli temel besin ürünüdür: örnekteki hane halklarının %84,5'i mısırı ekip biçiyordu ve bu açık dönemlerinde en önemli yiyecek rezervini temsil ediyordu. Ülkenin merkez ve kuzey bölgeleri çok daha uygun iklim özelliklerinden dolayı mısır üretimi yapılan bölgeleridir⁴. Bununla beraber üreticilerin yalnızca %19,2'lik kısmı en azından pazarda bir miktar satmışlardır ve satıcılar arasında %52,8'lik bir kısım tüm mahsulü bir gün içinde satmıştır. Fiyatlar dikkate değer şekilde bölgeler ve kasabalar arasında değişiklik göstermektedir, ortalama satış fiyatı 3,9 Mt/kg (Meticais/kilogram) olmaktadır. Bununla beraber Maputo eyaletinde mısırın ortalama satış fiyatı daha yüksek seyretilmişti (8,5 Mt/kg).

Mısırın ortalama (mevsimsel) satış değeri eyaletler arasında da değişmektedir, örneğin Zambeziya'daki 416 Mt değerinden Maputo Eyaletinde 4289 Mt değerine çıkabilmektedir (kabaca sırayla 10 Avro ve 100 Avroya karşılık gelmektedir).

Diğer temel gıda ürünleri için rakamlar Tablo 1'de sunulmuştur.

¹ Sadoulet ve de Janvry (1995) göstermişlerdir ki arz ve talep işlevlerine yapışik olan kısıtlamalar piyasa fazlasına uygulanamaz.

² Kırsal Mozambik'te piyasaya katılım tahmin yaklaşımının ilk adımı olarak aynı belirleyici kabulü kullandım. Heckman tahmin yaklaşımındaki bir radyoya sahip olma hane halkı reisinin eğitim düzeyi ve tarımsal ürünlerle ilgili fiyat bilgisini almak (görünmeyen) sabit muamele masrafları için temsilci olarak kullanılmıştır. Bununla beraber bu analiz tatmin edici değildi çünkü bu enstrümantal değişkenler miktar eşitliğinde de oldukça önemli olarak gösterilmişlerdir.

³ Araziyle ilgili ne varsa, tüm parsellere ait bir alt örnek (%25) GPS kullanarak sayıcılar tarafından ölçülmüştü ve hane halkı reisinin eğitim düzeyini ve yerel farklılıkları da göz önüne alarak bu ölçümlere kendi kendine raporlama hatalarını düzeltmesi için izin verilmişti (Mather ve diğerleri, 2008).

⁴ Mısırın üretimi ve pazarlanmasıyla ilgili bir tartışmayı görmek için Boughton ve diğerlerine (2007) bakın.

Tablo 1

Ürün	Ekip Biçme %	Satış %	1 Günde hepsini satanların %	Ortalama satış fiyatı	Std. Sapma	Ortalama Satış değeri	Std. Sapma
mısır	84,5	19,2	52,8	3,89	2,97	1357,7	5106,8
pirinç	14,2	12,6	60	6,95	4,19	16028,8	97534
mapira	31,5	4,5	62,6	4	3,71	247,9	385,4
mexoeira	8,9	2,6	85,7	6,24	4,71	113,3	90,2
Yer fıstığı (büyük)	13,3	23,2	67,2	9,75	5,52	619,4	1306,5
Yer fıstığı (küçük)	30,6	14,5	75,7	8,06	4,37	539,1	847,1
Fasulye (manteiga)	14,2	29,3	65,2	9,74	5,47	814,8	991,2
Fasulye (nhemba)	54,8	6,8	75,5	7,05	5,84	440,2	995,5
Fasulye (Jugo)	12,3	3,3	68	5,21	3,97	64,8	27,4
Fasulye (boer)	15,9	13,5	80,3	3,97	3,58	223,71	376,6
Fasulye (oloko)	2,2	5,3	85,7	6,62	4	67	31,1
Fasulye (outro)	0,4	41,7	40	-	-	1607	936,6
Tatlı patates (alaranjada)	3,6	12	50	3,57	4,29	211	324
Tatlı patates (nao alaranjada)	17,5	13,1	35,9	3,79	3,78	393,8	717,2
manyok	62	16,5	48,3	1,93	2,87	324,8	552

Üretim ve tüketim etkilerinden sayılabilmek için toprak büyüklüğü gibi çiftlik özelliklerinin etkin hane halkı sayısına (14 - 60), akaju cevizi ve Hindistan cevizi ağaçları sayısına; büyükbaş hayvan, keçilerin ve tavukların sayısına; arazilerin toplam sayısına (ekili veya nadasa bırakılmış) bölümünü dikkate aldım. Hayvan gücünden yararlanma için, mısırın ortalama eyalet üretimi, hane haklarının dönüşüm, güç birliği, aynı hızda ekip biçmek, gübre kullanımı, depolama için yüksek kaliteli depo sahipliği gibi dahil edilen teknolojik değişkenlerden birini uygulayıp uygulamadıklarına dair kukla değişkenlerdir.

Bu değişkenlere ek olarak diğer topluluk özelliklerinden de yararlandım. Ki bunlar ne yazık ki, köye ulaşan taş döşeli bir yolun bulunması, toplulukta bir pazar, fuar veya seyyar satıcıların olması, en çok kullanılan ulaşım aracı olarak yayan yürüme yolu ve toplu taşımaya ulaşma mesafesi gibi yalnızca TIA 2002 veri grubunda yer almaktadır. TIA 2002, TIA 2005'ten daha az kasaba (80) içeriyordu, bu değişkenlerin daha az gözlemleri vardı.

Hane halkı karakteristiklerini nelerin ilgilendirdiği için analize bir bağımlılık oranını, (15 yaşından küçük ve 65 yaşından büyük hane halkı üyesi sayısının 15 ila 65 yaş arasındaki hane halkı sayısına bölümüyle elde edilir); hane halkı reisinin yaşını; hane halkı reisinin eğitim düzeyiyle ilgili dört adet kukla değişkeni (eğitimsiz, ilköğretim - birinci evre, ortaokul - ikinci evre, ortaokul ve üzeri), olası lineer olmayan etkileri hesaba katmak için; eğer hane halkı reisi kadınsa bir kukla değişken, hane halkı içerisindeki sağlıklı üye oranını; eğer hane halkından birisi çiftçilere yardım amaçlı kurulmuş bir dernekle bağlantılı ise bir kukla değişken ve hane halkından biri bir maaş veya bir ücret alıyorsa bir kukla değişken ekledim. Bu değişken de diğer gelir kaynaklarının pazara katılım kararı üzerindeki etkilerini değerlendirmek açısından öneme sahiptir. Hane halkının donatımları yeni kukla değişkenlerin eklenmesi için hesaba katılırlar: bir radyo, fener, bisiklet sahibi olmak; veya ev duvarlarının yüksek kaliteli malzemeden yapılıp yapılmadığı için bir kukla değişken. Son olarak bir hane halkı üyesinin fiyatlar hakkında herhangi bir bilgi sahibi olup olmadığı da; coğrafi kukla değişkenler gibi diğer coğrafi kontroller ve arazinin kuraklık veya sel baskını gibi doğal afetlere açık olup olmadığı da hep beraber ayrıca eklenmiştir. Değişkenlerin daha komple bir tanımı Ek-A'da bulunabilir.

4. Ekonomik model ve tahminler

Bu bölümde aşağıdaki tahminleri yapmak için kullanılan ekonomik bir model sundum. Problemi verilen kararlar sanki ardışıkmiş gibi modelleyen, ancak katılım kararını ve seçim ön yargısına ait düzeltmeyi yapmadan iki ayrı süreci tanıtan çift engelli bir tahmin edici sundum. Çift engelli tahmin edici her bir süreç içerisinde aynı veya değişik açıklayıcı değişken takımlarına sahip olma-ya izin veren standart Heckman modelinde bunun yerine, modeli belirlemek üzere miktar kararını değil ama katılım kararını etkileyen bir değişken takımını eklememiz gerekmektedir (ayrık seçim). Bu tip değişkenlerin seçimi genellikle zordur ve genelde tartışılabilir çünkü kararlar genelde birbirine bağlıdır; bundan başka, tahmin sonuçları bu türden enstrümantal değişkenlerin seçimine karşı çok fazla hassastır.

4.1 Çift engelli model

Çift engelli model ilk kez Cragg (1971) tarafından formüle edilmiştir. Çift engelli modelde hane halkının iki engelden atlama durumu pozitif olan bir miktar görülebilir. İlk engel katılmaya karar vermeyi belirlemekle, Tobit modeli (ikinci engel) satılacak olan miktarı belirlemektedir (Jensen and Yen, 1996; Moffat, 2005). Model iki adet denklemle oluşturulmuştur:

$$q_{1i}^* = z_i' \alpha + \varepsilon_i \quad \text{Katılım kararı} \quad (4)$$

$$q_{12}^* = x_i' \beta + u_i \quad \text{Satış kararı} \quad (5)$$

Aşağıdakilerle beraber:

$$q_i = x_i' \beta + u_i \quad \text{if } q_{1i}^* > 0 \quad \text{ve} \quad q_{12}^* > 0 \quad (6)$$

$$q_i = 0 \quad \text{diğer türlü} \quad (7)$$

Model maksimum benzerlik prosedürlerinin yardımıyla tahmin edilmektedir ve ilerleyen kısımlarda ayrıca sağlam standart hatalar kullanılmıştır. Buna ek olarak, Cragg'ın orijinal formülasyonundan farklı olmak üzere burada çift engelli tahmin ediciyi ben bağımlı denklemlerle beraber uyguladım.

4.2 Tahmin Sonuçları

Aşağıda yer alan tüm tahminlerdeki bağımlı değişken kilogram cinsinden ifade edilen satılan temel gıda ürünlerinin miktarlarının logaritmalarıdır⁵. Fiyatları ilgilendiren ne varsa her yöre için mısır fiyatının ortanca değerini kullandım. Bu ölçüm mevcut olmadığı zaman mısır fiyatının ilgili eyalet ortanca değerini kullandım. Buna ilaveten pek çok kırsal hane halkının küçük üretici olması ve fiyat kabul eden konumunda olması şartıyla fiyatın içselliliği sorununu önlemek için bunun yeterli olmasının gerekliliğini vurguladım.

Çift engelli modelin tahmin sonuçlarından Mozambik tarımsal piyasasının belli başlı özellikleriyle ilgili hemen bir anlayış sahibi olunabilir. En çok şaşırtan özelliklerden bir tanesi temel gıda satış miktarları (log) ile mısırın fiyatı (log) arasındaki ilişkinin eksik olmasıdır. Öyle görünüyor ki en önemli gıda ürününün fiyatı katılım kararı vermek için miktar kararından daha önemlidir⁶. Bu durum Mozambik için daha önce yapılmış tespitlerle uyum içerisindedir (Heltberg ile Tarp, 2002) ve bu durum Eduardo Mondlane Üniversitesi Maputo'daki diğer araştırmacılarla yapılmış olan gayri resmi görüşmelerde de teyit edilmiştir. Etkin hane halkı başına düşen arazi gibi çiftlik donatıları (log) veya tavuk sayısının her iki süreçte de pozitif etkisi vardır. Arazi büyüklüğünün karesinin etkin hane halkı başına ekisi işaretli olduğu sürece bu değişkenin doğrusal olmayan bir etkisi olması olasılığını yansıtırken (azalan marjinal etki); bu sonuçlar Boughton ve diğerlerinin

5 Ön box-cox regresyonlarının (teta 0,01 değerine eşit) sonucu olarak logaritmik dönüşüm seçilmiştir. Bundan başka, düzgün eksik olan verilerden (logaritmik dönüşümden sonra eksik değerlere çevrilen) "sıfırları" ayırmak için daha ileri kontroller yapılmıştır. Ancak regresyona 14 adet eksik değer girilmesi yüzünden böyle gözlemlerin ağırlıkları ihmal edilebilir.

6 Miktar üzerinde fiyatın etkisi belirgin olmamakla birlikte hatta eksidir.

(2007) tespitleriyle paralellik göstermektedir. Bu makalede bağıntıyı açıklamaktadırlar piyasaya daha çok katılım ile canlı havyan sayısı arasındaki inanılır bir hipotezle daha fazla canlı hayvanı olanın gıda emniyetiyle ilgili daha az kaygıları bulunmaktadır. Yalnızca seçim denkleminde toplam toprakların sayısı (log) karesi önemlidir, sırasıyla artı ve eksi işaretli (yine azalan marjinal etki). Bu şu sebepten olabilir ki daha fazla toprağı ekip biçmek satış yapma olasılığını arttırarak daha fazla ürün ve çeşidini üretme olanağını verir her şeye rağmen satılan miktarlar bu özellikten pek de etkilenmemiş olabilir.

Teknolojik kaynaklarla ilişkili değişkenler oldukça önemlidir: Eyaletteki ortalama mısır rekoltesi satılan miktarları pozitif olarak etkiler ancak katılımı değil, bunun yerine gübre kullanımı ve geçici işçi çalıştırmak her iki denklemde artı işareti ile de belirgindir. Önceki değişken daha büyük tarımsal bilgi veya genellikle doğrudan gübreler konusunda sıklıkla doğrudan bilgi sağlayan veya veren derneklerle, STK'larla v.b. sık bağlantılar anlamına gelirken sonraki değişken bağıl iyi durumda olmanın bir göstergesi olarak da bilinir. Yüksek kaliteli depoların olması da satılan miktarları pozitif şekilde etkiler: Tarımsal ürünleri depolayabilme olanaklarının olması çok önemlidir, çünkü depolama için uygun bir yer eksikliği hane halkının tüketimlerini yumuşatmasına ama aynı zamanda daha iyi ticaret koşullarının oluşmasına da engel olmaktadır. Değişik ürünlerin uyum halindeki ittifak ve üretimi pazara katılım olasılığını arttırır ama miktar tercihinde artma sağlamaz. Bu değişkenler, kırsal kesimde çok da yaygın olmayan iyileştirilmiş tarımsal üretim bilgisinin temsilcileri olarak kabul edilebilirler. Hane halkının özellikleri katılım ve miktar kararlarını da etkiler görünmektedir: Ailenin üretim ve satış için başlıca faktör olarak belirtildiği bağımlılık kat sayısı negatif işaretlidir ve her iki süreçte de belirgindir (katılım sürecinde yalnızca %10 seviyesine olduğu halde). Bununla beraber hane halkı reisi eğer bir kadınsa bu durum satılan miktarları olumsuz olarak etkilemektedir. Pek çok konuda⁷ Mozambik Aşağı Sahra ülkelerine nazaran daha düşük cinsiyet eşitsizliği gösterse de, kırsal bölgelerde kadınlar erkeklerle nazaran daha az sayıda olanağa sahiptirler. Bu durum politika yapıcılar tarafından yeterli oranda aşılamamış kültürel engellerin varlığını işaret etmektedir (Boughton ve diğerleri, 2007). Sağlık durumu da satılacak miktarla ilgili karar alırken önem teşkil etmektedir. Hane halkından sağlıklı üye sayısı oranının yüksekliği katılım kararını verirken çok ilgili olmasa da satılacak miktarları, olumlu şekilde etkilemektedir.

Hane halkının donatımları göz önüne alındığında, bir fener, bisiklet veya yüksek kaliteli duvarların olmasıyla ilgili katsayılar için beklenen pozitif işaret ortaya çıkar. Buna ek olarak, eğer hane halkı reisinin mülakat öncesinde yirmi dört aylık süreç içerisinde en az bir kez hane halkı üyelerini beslemekle ilgili zorluk yaşamışsa, böyle bir durum katılımı ve satışla ilgili kararları verirken çok kuvvetli etki yapmaktadır. Değişik tahminler boyunca bu karakteristiği (*fome*) açıklayan değişkenlerin kat sayıları her iki karar verme sürecinde de negatif işarete sahip olmayı sürdürürler ve %1 mertebesinde anlamlılığa sahiptirler. Bu konuya daha sonra yoksulluk ve pazara katılım arasındaki ilişkiyi ele aldığım 5. bölümde geri döneceğim.

Bir hane halkı üyesinin maaş veya ücret alıyor olması da temel gıda piyasasına katılım olasılığını azaltmaktadır. Bu durum daha önceki bulgularla bağdaşlık göstermektedir ve Heltberg ve Tarp 'ın (2002) ileri sürdükleri gibi muhtemelen değişik mücadele etme stratejilerinin varlığını yansıtmaktadır. Hane halklarının yaşadığı yerlerdeki toplulukların bazı özelliklerinin her iki sürece karar verirken dikkate değer bir rol oynadığı görünmektedir: Bir pazarın bulunması ya bir satıcı olmayı ya da satılacak miktar olasılığını arttırmaktadır, toplulukta bunun yerine bir seyyar satıcının bulunması yalnızca verilecek miktar kararıyla ilgili olmaktadır. Tabii ki bir ülkede taşımacılık alt yapısının olmaması başlıca sorun ise, topluluğun içinde ticaret yapabilme olasılığın var olması veya olmaması (yerel piyasa içerisinde veya seyyar satıcılar vasıtasıyla) ticaret yapmak için ihmal edilemez bir teşviktir. Dolayısıyla, yayan yürümenin başlıca taşımacılık yöntemi olduğu topluluklarda yaşayan hane halklarının piyasaya katılmamalarının daha muhtemel olması şaşırtıcı değildir. Buna karşın ve biraz da şaşırtıcı şekilde en yakın toplu taşıma noktasına olan mesafe hiç bir zaman önemli değildir. Muhtemelen fiziki mesafe yerine zaman olarak uzaklık pek çok yolu kullanmak yılın bir kısmında pratik olmaktan uzak olduğu için daha açıklayıcı bir güce sahiptir. Coğrafi konum pazara katılım için başlıca bakış açısidir: Boughton ve diğerlerinin (2007) daha önce belirttikleri ve vurguladıkları gibi, temel gıda ürünlerinin özellikle de mısırın üretildiği ülkenin kuzey ve merkezi bölgeleri bu bölgelerdir. Kuzey ve merkezde yaşayan hane halklarının ürünlerini satma olasılıkla-

⁷ Kız çocukların ilkökula toplu kayıt olmaları örneğin göreceli olarak Aşağı Sahra Afrika'sına nazaran Mozambik'te daha yüksektir (Dünya Bankası (2008)).

rının daha yüksek olması hiç de şaşırtıcı değildir. Bununla beraber riskli bölgelerde yaşayan hane halklarının temel gıda maddesi satıcısı olmaları daha az ihtimal dahilindedir. Bu kuraklık veya sel olması muhtemel bölgelerdeki bir mücadele stratejisi olarak görülebilir.

Değişkenlere geri dönersek, fiyatlar konusunda bilgi sahibi olmaya ve bunu işleyebilme yeteneği bulunmasının sebebi görülemeyen sabit muamele masraflarının miktarını etkileyen bir etmen olarak görülebilir, bunlar ağırlıklı olarak Heltberg ve Trap'ın yaptığı (2002) Heckman tahminlerinde enstrüman olarak kullandıkları "bilgi" değişkenleridir. Benim durumumda, daha önce söylediğim gibi Heckman prosedürünü kullanmamaya karar verdim. Çünkü temel olarak daha önceki çalışmalar tarafından seçilmiş olan bu enstrümantal değişkenler sorunluydular: bir radyoya sahip olmak miktar sürecini etkilemektedir, kat sayı pozitif ve %1 düzeyinde bir anlamlılığa sahiptir. Bu muhtemelen böyledir çünkü bir radyoya sahip olmak bağıl olarak iyi durumda olmanın bir göstergesidir ve sonuç olarak miktar sürecini diğer hane halkı donanım değişkenleri gibi etkiler. Bundan başka, çift – engelli tarifimle beraber her iki süreçte de eğitimin oynağı rolü daha iyi anlamak mümkündür. Aslında orta veya daha yüksek öğretimle ilgili olan kat sayıları (educ_8_13) katılım denkleminde negatif işaretliken miktar denkleminde pozitiflerdir. Bu yüksek eğitimin temel yiyecek pazarına katılım olasılığını azaltırken verilen satış miktarında katılımın daha büyük olmasını öne sürer. Ve etkisi %1 anlamlılık derecesindedir⁸.

Katılım denklemindeki eksi işareti muhtemelen pek çok hane halkı reisinin 8 veya daha çok yıl eğitim almış olması, başka bir sektörde maaşlı bir işinin olması (%66,7) veya ihracata yönelik para getiren ürün üretmeleri (%38) sebebiyledir. Tablo 2 bu tahmin sonuçlarını özetlemektedir⁹

Tablo 2

l_qv_basic		
l_p_milho	-0,035(-0,17)	0,356(4,14) **
l_Land_Lih	0,387(6,05) **	0,213(6,04) **
dep_ratio	-0,121(-2,79) **	-0,048(-1,78) *
cajueiros	0,001(0,73)	-0,001(-1,34)
coqueiros	-0,002(-1,09)	0(0,31)
animal_traction	0,126(0,84)	-0,08(-0,98)
l_age	-0,874(-0,36)	0,912(0,62)
l_age_sq	0,119(0,36)	-0,153(-0,77)
paidjob	-0,086(-0,95)	-0,213(-3,94) ***
l_prod_milho	3,324(3,31) **	-0,305(-0,55)
l_prod_milho_sq	-0,3(-3,63) **	-0,003(-0,07)
north	0,014(0,05)	1,08(10) **
centre	0,406(1,36)	1,16(9,85) **
estrada_transitavel	0,009(0,1)	0,067(1,22)
radio	0,274(2,95) ***	0,083(1,48)
info_prices	0,032(0,38)	0,174(3,29) ***
educ_1_5	-0,04(-0,43)	0,096(1,7) *
educ_6_7	0,173(1,25)	0,037(0,38)
educ_8_13	0,741(2,95) **	-0,306(-2,04) **
mercado	0,29(2,88) **	0,187(3,04) **
feira	-0,114(-0,73)	0,182(1,55)
fome	-0,423(-4,29) **	-0,374(-7,15) **
candeeiro	0,193(2,24) **	-0,005(-0,1)
f_head	-0,254(-2,34) **	0,006(0,09)
ambulante	0,178(2,03) **	0,083(1,56)
trasporte_pe	-0,162(-1,89) *	-0,276(-5,18) ***
risky_area	-0,082(-0,6)	-0,248(-2,5) **
bovinos	0,012(1,98) **	0(-0,02)
caprinos	-0,002(-0,58)	-0,004(-1,43)

8 Seçim denkleminde ilköğretim için kullanılan katsayı da (educ_1_5) anlamlıdır, ancak yalnızca %10 seviyesinde. Bu şekilde educ_8_13 değişkeninin eksi işaretli olması durumunda pazara katılımı ilgili doğrusal olmayan bir eğitim etkisinin varlığına işaret edebilir. Eğitimin tüm kukla değişkenleri "eğitimsizliği" referans noktası olarak alırlar.

9 Tahminler J.Fennema tarafından yazılmış STATA programı "durdur" kullanılarak elde edilmiştir. Daha önce bahsedildiği gibi bu program bağımlı denklemlerin olmasına izin vermektedir.

galinhas	0,01(3,01) **	0,01(3,27) **
healthprop	0,74(2,12) **	0,24(1,19)
hq_wall	0,332(1,56)	-0,107(-1)
l_nland	1,737(1,18)	2,435(3,24) ***
l_nland_sq	-0,689(-1,39)	-0,852(-3,47) ***
l_dist_trasp	-0,09(-0,97)	0,055(1,04)
l_dist_trasp_sq	0,033(1,81) *	-0,012(-1,14)
assoc	-0,119(-0,79)	0,056(0,65)
rota	0,116(1,32)	0,076(1,42)
consoc	0,165(1,11)	0,269(3,51) **
linhas	0,08(0,88)	0,163(3,02) ***
fertilizante	0,286(1,78) *	0,443(3,95) ***
trabalhojt	0,285(1,28)	-0,028(-0,22)
trabalho_temp	0,435(4,42) ***	0,238(3,7) ***
possui_bici	0,246(2,76) ***	0,085(1,5)
celeiros	0,379(3,54) **	-0,064(-0,98)
cons	-5,454(-1,01)	-3,086(-0,97)
Gözlem Sayısı	3359	
Sansürlenmiş gözlem	2209	
Sansürlenmemiş gözlem	1150	

Bağımsız Denklemlerin Wald testi (rho=0): chi2(1) = 6,31 Prob > chi2 = 0,0120

Not: Parantez içindeki t istatistikleri; * = 90%, ** = 95%, *** = 99%.

4.4 Değişik yüzdelerdeki dilimlerdeki katsayıların analizi

Bu alt bölümde sıklık derecesi regresyonu yaklaşımını kullanarak tahmin edilmiş bazı katsayıları analiz ettim. Bu Koenker ve Basset tarafından ileri sürülmüştü (1978): Koenker ve Hallock'un açıkladıkları gibi (2001) bu tip modellerde 'tepki değişkeninin durumsal dağılım dilimleri gözlemlenmiş eşdeğişkenlerin fonksiyonları olarak ifade edilirler' (p. 143). Yüzdelerdeki dilim regresyonundaki Q'uncu yüzdelerdeki dilim regresyon tahmin edicisi β_τ problemi çözer:

$$(8) \text{Min}_\beta \frac{1}{n} \sum_i \rho_\tau(y_i - x_i' \beta)$$

burada:

$$(9) \rho_\tau(z) = z(\tau - I(z \leq 0))$$

Bu tip bir problem birinci dereceden lineer yaklaşımlarla çözülemez ancak lineer programlama metodlarıyla çözülebilir.

Bizim örneğimizde ilk önce eş zamanlı yüzdelerdeki dağılım regresyonu sonuçlarını gösterdim daha sonra değişik yüzdelerdeki dilimlerdeki bir kaç ana değişkenin katsayılarındaki farklılıkları daha iyi anlamak için bu prosedürü kullandım. Eş zamanlı dağılım dilimi regresyonu (q1, q10, q25, q50, q75, q90, q99 dilimlerine uygulanan) daha önceki alt bölümde hali hazırda tartışılmış bulunan sonuçların çoğunu değişik yüzdelerdeki dilimlerdeki ancak bazı değişikliklerle tekrarlandıkları durum Tablo 3'te sunulmuştur. Daha sonra şekil 1'de, 0,05 ila 0,95 arasını taramak için her noktanın yorumu ana kesintisiz çizgi üzerindeki bağımsız bir değişkenin bağımlı bir değişken üzerindeki bir birimlik değişimin etkisi olan ve diğer bağımsız değişkenleri sabit tutarken bazı yüzdelerdeki dilim regresyonunun tahmin edilen kat sayılarının grafiğe dökülmüş halleri yer almaktadır. Gri alan yüzdelerdeki dilim regresyon tahminini için %90'lık güvenlik şeridini temsil ederken kesikli çizgi OLS tahminidir (aralık boyunca belirgin bir şekilde sabit olan). (Koenker ve Hallock, 2001). Çalışılan ilk değişken mısır fiyatıdır: bu değişkenin katsayısı pek çok yüzdelerdeki dilimde esasen OLS değerine eşittir ve çok da dikkate değer değildir. Bununla beraber (satılmış miktarların) çok yüksek yüzdelerdeki dilimlerde satılmış miktarlar üzerindeki etkisi pozitif olurken %5 düzeyinde anlamlılığa sahiptir. Dolayısıyla yalnızca çok büyük miktarlarda temel gıda satışı gerçekleştirenler için fiyat önemli bir kara verme değişkenidir. Değişik yüzdelerdeki dilimlerdeki eyalet ortalama mısır rekoltesinin etkisini mercek altına almak da ayrıca mümkündür. Şekil 1 düşük yüzdelerdeki dilimlerde bu değişkenin yük-

sek yüzdelik dilimlerde olduğu kadar öneme sahip olmadığını ileri sürmektedir. Satılan miktarların etkisi, temel gıdaların satılan miktarları arttığında miktarlar daha da yükselirken üzerlerinde daha büyük etkisi olduğu anlamına gelen 0 ile 7'den fazla logaritmik terime kadar devam etmektedir. Satılan miktarlar üzerindeki daha yüksek düzeydeki eğitimin etkisine bakmak da ayrıca ilginç olacaktır: satılan miktarlar düşük olduğunda bu değişkenin etkisi çok fazla anlamlı değildir. Her şeye rağmen, yüksek yüzdelik dilimlerde (q90, ve q99) satılan miktarları büyük oranda olumlu şekilde etkilemektedir. Aynı biçim düzeni toplulukta bir pazarın var olmasında da ve büyük baş hayvan ile kümes hayvanları sahipliğinde de gözlemlenebilir.

Tüm bu özellikler yalnızca Heckman'ın ve çift engelli tahminlerin de temeli olan OLS tahminlerine güvenerek gözlenemezler. Bu tespitler değişik yüzdelik dilimlerdeki değişik davranış şekillerine vurgu yaparak Mozambik tarımsal temel gıda piyasasının daha hassas bir resmini oluşturmaya yardımcı olurlar.

Tablo 3

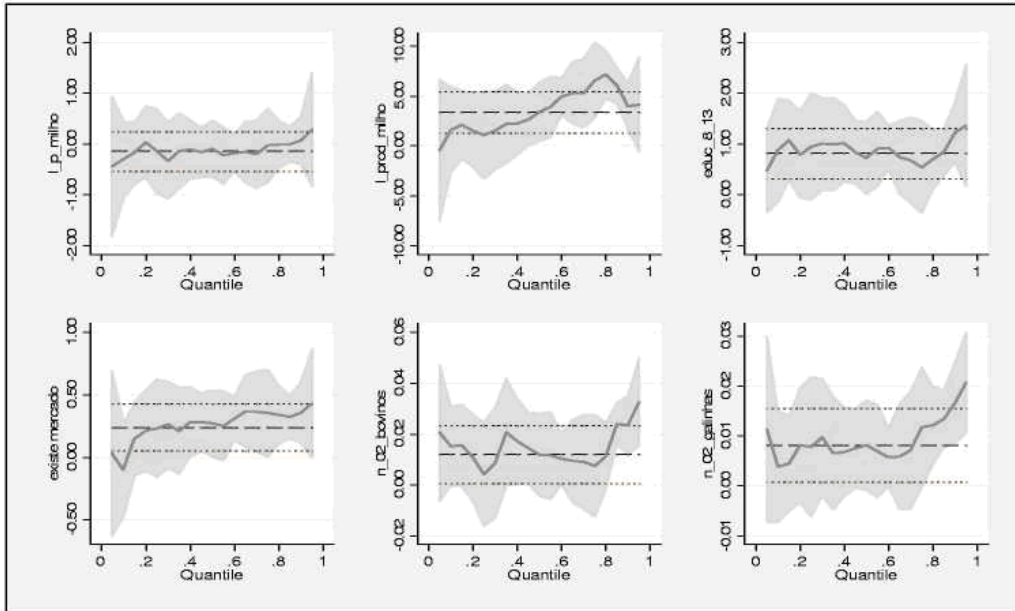
Eş zamanlı yüzdelik dilim regresyonu

l qv basic	q1	q10	q25	q50	q75	q90	q99
l p milho	-0,307 (-0,53)	-0,305 (-1,2)	-0,144 (-0,56)	-0,090 (-0,31)	-0,025 (-0,07)	0,067 (0,15)	1,088 (1,99) **
l_land_hh	0,400 (2,32) **	0,344 (2,71) ***	0,342 (4,1) **	0,316 (3,66) ***	0,305 (3,1) **	0,275 (2,73) ***	0,175 (1,04)
dep_ratio	-0,184 (-1,53)	-0,175 (-2,02) **	-0,171 (-1,98) **	-0,110 (-2,08) **	-0,074 (-1,22)	0,033 (0,57)	0,049 (0,45)
cajueiros	-0,006 (-1)	0,001 (0,28)	0,001 (0,4)	0,001 (0,45)	0,003 (1,25)	0,002 (0,45)	0,012 (3,56) ***
coqueiros	-0,001 (-0,15)	-0,003 (-1,01)	-0,004 (-1,8) *	-0,003 (-2,16) **	0,001 (0,38)	0,002 (0,41)	-0,002 (-0,35)
animal_traction	0,339 (1,2)	-0,069 (-0,3)	0,148 (0,49)	0,371 (2,12) **	0,082 (0,32)	-0,190 (-0,73)	-0,399 (-0,86)
lage	4,824 (0,64)	-1,170 (-0,29)	-0,576 (-0,15)	-3,021 (-0,77)	-1,860 (-0,44)	2,745 (0,66)	2,161 (0,49)
la ges q	-0,495 (-0,5)	0,180 (0,34)	0,092 (0,18)	0,395 (0,75)	0,239 (0,42)	-0,372 (-0,66)	-0,307 (-0,51)
paidjob	0,269 (1,01)	0,112 (0,83)	0,005 (0,03)	-0,168 (-1,37)	-0,131 (-1,03)	0,054 (0,44)	-0,547 (-1,65)
l_prod_milho	-0,287 (-0,1)	1,615 (0,79)	1,077 (0,61)	3,404 (2,09) **	6,591 (5,18) ***	4,006 (2,51) **	7,671 (2,29) **
l_prod_milho_sq	0,001 (0)	-0,165 (-0,97)	-0,107 (-0,75)	-0,300 (-2,29) **	-0,559 (-5,4) **	-0,342 (-2,6) ***	-0,652 (-2,38) **
north	-0,611 (-0,99)	-0,546 (-1,47)	-0,042 (-0,12)	-0,120 (-0,39)	-0,318 (-0,8)	0,050 (0,11)	0,021 (0,04)
centre	-0,323 (-0,5)	0,086 (0,18)	0,443 (1,17)	0,276 (0,6)	0,090 (0,19)	0,140 (0,31)	0,379 (0,58)
estrada_transitavel	0,328 (0,81)	-0,140 (-1,24)	-0,040 (-0,51)	0,060 (0,54)	-0,005 (-0,05)	-0,085 (-0,49)	-0,022 (-0,11)
radio	0,626 (2,71) ***	0,266 (1,3)	0,215 (1,83) *	0,202 (1,63)	0,311 (2,67) ***	0,383 (2,54) **	0,369 (1,51)
info_prices	0,302 (1,14)	0,045 (0,3)	-0,022 (-0,16)	-0,020 (-0,16)	0,057 (0,44)	-0,088 (-0,61)	-0,166 (-1,08)
educ_1_5	-0,127 (-0,57)	-0,124 (-0,76)	-0,196 (-1,36)	-0,071 (-0,53)	-0,163 (-1,36)	0,198 (1,79) *	-0,170 (-0,79)
educ_6_7	0,341 (0,9)	0,359 (1,07)	0,371 (2,36) **	0,073 (0,33)	-0,037 (-0,19)	0,254 (1)	-0,271 (-0,78)
educ_8_13	0,402 (0,49)	0,873 (2,4) "	0,952 (1,49)	0,727 (1,81) *	0,542 (1,23)	1,227 (2,09) **	1,040 (2,6) ***
mercado	-0,263 (-0,83)	-0,100 (-0,45)	0,231 (1,92) *	0,270 (2,45) **	0,354 (3,21) ***	0,358 (3,08) ***	0,773 (3,25) ***
feira	-0,162 (-0,45)	0,014 (0,04)	-0,190 (-0,79)	-0,279 (-1,36)	-0,428 (-2,01) **	-0,015 (-0,06)	-0,269 (-0,78)
fome	0,139 (0,52)	-0,268 (-1,57)	-0,259 (-1,66) *	-0,288 (-3,48) **	-0,481 (-4,45) ***	-0,372 (-2,13) **	0,183 (0,78)
candeeiro	-0,058 (-0,28)	0,218 (1,73) *	0,353 (2,69) ***	0,171 (1,49)	0,105 (0,92)	0,030 (0,23)	0,139 (0,43)
f_head	0,387 (1,1)	-0,069 (-0,31)	-0,184 (-1,13)	-0,307 (-1,75) *	-0,303 (-2,1) "	-0,075 (-0,46)	-0,042 (-0,14)
ambulante	0,290 (1,37)	0,280 (1,61)	0,154 (1,16)	0,202 (3,03) **	0,170 (1,21)	0,175 (1,27)	0,361 (2,36) **
trasporte_pe	-0,273 (-0,89)	-0,069 (-0,46)	-0,131 (-0,98)	-0,063 (-0,92)	-0,116 (-1,02)	-0,123 (-1,14)	0,218 (1,12)
riskyarea	-0,464 (-1,05)	-0,303 (-1,32)	-0,037 (-0,21)	0,113 (0,54)	0,017 (0,07)	-0,165 (-0,57)	0,211 (0,69)
bovinos	0,015 (1,01)	0,015 (1,35)	0,004 (0,28)	0,012 (1,19)	0,007 (0,84)	0,023 (2,75) ***	0,024 (1,26)
caprinos	0,004 (0,6)	-0,001 (-0,26)	-0,002 (-0,22)	0,000 (-0,06)	0,000 (-0,05)	0,001 (0,14)	-0,011 (-1,48)
galinhas	0,010 (0,61)	0,004 (0,49)	0,008 (1,15)	0,008 (1,8) *	0,012 (1,69) *	0,017 (2,18) **	0,024 (1,93) *
healthprop	1,559 (1,58)	1,126 (1,77) *	0,725 (1,49)	0,623 (1,23)	0,301 (0,85)	0,083 (0,18)	0,684 (0,74)

hq_wall	0,013 (0,02)	0,199 (0,52)	0,608 (1,98) **	0,554 (1,88) *	0,408 (1,36)	0,511 (1,13)	0,009 (0,02)
l_n_land	4,714 (1,11)	3,450 (1,46)	1,772 (0,58)	0,975 (0,61)	0,406 (0,25)	-0,229 (-0,09)	-1,891 (-0,45)
l_n_land_sq	-1,662 (-1,22)	-1,372 (-1,7) *	-0,667 (-0,64)	-0,403 (-0,79)	-0,281 (-0,52)	-0,042 (-0,05)	0,567 (0,39)
l_dist_trasp	-0,104 (-0,66)	-0,063 (-0,47)	-0,150 (-0,96)	-0,137 (-1,38)	-0,025 (-0,17)	0,062 (0,29)	-0,365 (-1,51)
l_dist_trasp_sq	0,065 (1,42)	0,014 (0,5)	0,045 (1,45)	0,042 (1,96) *	0,022 (0,94)	0,004 (0,1)	0,069 (1,49)
assoc	-0,563 (-1,41)	-0,209 (-0,69)	-0,220 (-0,78)	-0,037 (-0,2)	-0,315 (-1,15)	0,362 (1,02)	0,363 (0,85)
rota	-0,075 (-0,33)	0,155 (0,95)	-0,084 (-0,55)	0,163 (1,39)	0,267 (2,42) **	0,109 (0,72)	0,070 (0,36)
consoc	0,234 (0,36)	0,130 (0,4)	0,241 (0,95)	0,090 (0,48)	-0,044 (-0,27)	-0,182 (-0,61)	0,100 (0,22)
linhas	-0,196 (-0,61)	0,006 (0,04)	0,063 (0,41)	0,011 (0,11)	0,041 (0,32)	0,056 (0,33)	0,235 (1,16)
fertilizante	0,498 (1,21)	0,134 (0,55)	0,207 (0,93)	0,113 (0,64)	0,099 (0,33)	0,392 (1,31)	0,358 (0,97)
trabalhojnt	0,319 (0,61)	0,038 (0,08)	-0,038 (-0,09)	0,251 (0,63)	0,610 (2,56) **	0,357 (1,21)	0,667 (1,26)
trabalho_temp	0,659 (2,76) ***	0,353 (2,03) **	0,355 (2,05) **	0,391 (4,04) ***	0,371 (3,27) ***	0,405 (3,22) **	0,024 (0,1)
possui_bici	0,320 (1,35)	0,128 (0,83)	0,206 (1,32)	0,187 (1,53)	0,203 (2,14) **	0,050 (0,28)	0,181 (0,77)
celeiros	0,319 (0,95)	0,544 (3,3) ***	0,274 (1,4)	0,416 (4,06) ***	0,368 (2,62) ***	0,434 (2,63) ***	0,526 (2,02) **
cons	-12,121 (-0,71)	-1,314 (-0,13)	0,080 (0,01)	-0,586 (-0,08)	-10,499 (-1,34)	-10,663 (-1,24)	-20,238 (-1,51)
Pseudo R2	0,3193	0,146	0,139	0,164	0,1932	0,2349	0,3836
Gözlem Sayısı	1150 #	1150	1150	1150	1150	1150	1150

Not: Parantez içindeki t istatistikleri; * = 90%, ** = 95%, *** = 99%.

Şekil 1

5. Temel gıdanın pazarlanması ve yoksulluk

Bu bölüm belirtisiz küme teorisine dayanan temel yoksulluk endeksinin oluşturulmasıyla ilgilenmektedir. Bu konu, yoksulluk durumu ve piyasaya katılım arasındaki ilişki üzerine bir dizi niteleyici analiz gerçekleştirmek üzere çalışmada kullanılmıştır. Bu konuyla alakalı olan geçmiş diğer çalışmalar şunlardır: Örneğin Heltberg ve Trap (2002) kişi başına tüketimi kullanarak yoksulu yoksul olmayanlardan Planlama ve Maliye Bakanlığı ve diğerleri tarafından hesaplanmış olan resmi bir yoksulluk sınırı kullanarak ayırmışlardır (1998). Yoksul ve yoksul olmayanlar benzer kat sayılara sahip olurlarken (böylelikle de benzer davranışlara), satış yapma olasılıkları bakımından ayırt edilmektedirler; öyle ki yoksul olmayanların hem temel gıda hem de ihracat ürün piyasalarında mal

satmaya daha yatkın olduklarını tespit etmişlerdir. Boughton ve diğerleri (2007) bunun yerine TIA 2002 içinde bulunan hane halklarının çiftlik ve çiftlik dışı gelirleriyle ilgili (ayrıca Walker ve diğerlerine de bakın, 2004) ayrıntılı bilgiyi kullanmışlardır. Buldukları sonuçlar sahip olunan toprağın, canlı hayvanların, hayvan gücünden yararlanmanın, çiftlik dışı gelir kaynakları olmasının yüksek katılımla ve/veya yüksek satış rakamıyla ilintili olduğunu iddia etmektedir.

Bildiğim kadarıyla, benimkisi bu çerçevede dayanıklı mallar üzerinde tüketim, eğitim ve sağlıkla ilgili mevcut veri üzerinde belirtisiz kümeli bir yoksulluk indeksi oluşturarak yapılan ilk denemedir. Bir parça gelişigüzel de olsa bu indeks hane halklarının yoksulluk durumlarıyla ilgili olarak temel gıda piyasasına katılımlarıyla ilgili bazı ilginç özelliklere vurgu yapılmasına izin vermektedir.

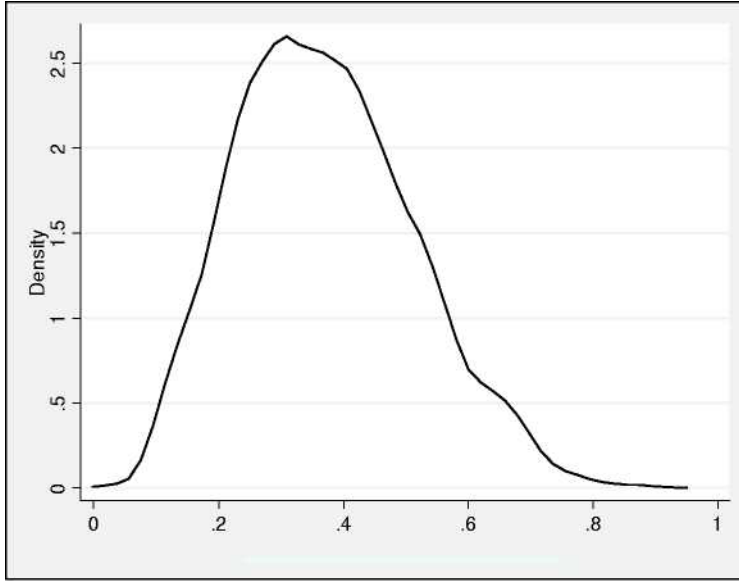
5.1 Endeksin oluşturulması

Pek çok yazarın da fark ettikleri gibi (örneğin Kolm, 1977; Atkinson ve Bourguignon, 1982; Bourguignon ve Chakravarty, 2003) maddi olanından başka yoksulluğun pek çok değişik boyutu vardır. Belirtisiz küme teorisi, yoksulluğun “belirtisiz” bir kavram oluşu ve çok hassas şekilde tanımlamanın da (iki parçaya ayrılmış şekilde) o kadar zor olması problemiyle yüzleşmeye çalışır. Birinin yoksul olup olmaması pek çok değişik karakteristiğe bağlıdır, ve yoksulluğun nerede başlayıp bittiğini söylemek de çok zordur. Bu yüzden belirtisiz küme teorisi problemle uğraşmak için çok daha elastik bir yöntemdir. Bu teori ilk kez Zadeh (1965) tarafından öne sürülen bulanık mantığa dayanmaktadır: Bu mantığa göre her belirtisiz özelliğe 0 ile 1 arasında bir doğruluk derecesi atanabilir ve 0 kesin yanlış olma durumunu belirtirken 1 kesin olarak doğru olma durumunu belirtmektedir. Bu ikisi arasındaki tüm değerler bu önermenin doğruluk derecesini vermektedir.

Önerme “birey j yoksuldur” ise, bu durumda bu teorenin yardımıyla yoksul insanların kümesine ait olduğu şeklinde 0 ile 1 arasında oluşmuş bir değere dayanarak buna bir değer atamak mümkün olabilecektir. Yoksulluk kavramının ilk belirtisizleştirme denemelerinden birisi bir alt ve bir de üst olmak üzere iki eşik öne süren Cerioli ve Zani tarafından gerçekleştirilmişti (1990). Öyle ki düşük olanın altında yer alan j bireyi şüphe götürmez şekilde yoksul olarak kabul edilmekteydi ve üst eşikğin üzerinde yer aldığına ise şüphe götürmez şekilde yoksul değil olarak kabul ediliyordu. Yüksek ve alçak eşikler arasındaki bir aralıkta yer alan kişiler 0 ile 1 arasında yer alan bir ölçüde fakir olarak değerlendirilmekteydiler. Bu her iki eşik değerini birleştiren fonksiyon yalnızca düz bir çizgiydi. Bu teorenin yoksulluk üzerine pek çok uygulaması son yıllarda patlama yapmıştır (örneğin, bakın Lemmi ve Betti, 2006); bu uygulamaların belli başlı özellikleri gelir ve harcama verilerine ilaveten dayanıklı mallarının tüketimleri, eğitim, sağlık ve benzeri verilerin kullanılmasıydı. Değişkenlerin seçimleri çok önemlidir en azından belirli sayıda bir değişkenin eklenmesinden sonra her ne olur-sa olsun sonuçların çok da fazla değişmediği görünür (Berenger ve Celestini, 2006).

Bundan sonra gelen yerlerde, dayanıklı tüketim mallarının tüketimleri, sağlık ve eğitim hakkındaki verileri kullanarak basit bir indeks oluşturdum. Toplam arazi sayısını ve toplam arazi büyüklüğünü; fenere, bahçe tuvaletine, masaya, radyoya, depolara, bisiklete, tırpana, çapaya, yüksek kaliteli duvara ve çatıya sahip olmayı; aile reisinin sahip olduğu eğitim yılını; sağlıklı hane halkı üyelerinin sayısını ve hane halkı reisinin tüm üyeleri beslemekte zorluk çekip çekmemesiyle ilgili bir adet kukla değişkeni kullandım. Sürekli değişkenler ilk önce [0,1] aralığına standartlaştırılmışlardır. Daha sonra her bir kaleme örnekteki dağılımlarına dayanarak ve diğer kalemlerle korelasyonuna bakarak değişik ağırlıklar atanmıştır (bakınız Betti ve Verma, 1999). Özellikle, ilk önce beş tane boyut tanımlanmıştır: ev koşulları ve dayanıklı tüketim mallarına sahip olma; üretim mallarına sahip olma; eğitim; sağlık; gıda güvenliğine sahip olma. Her bir boyuttaki kalemler dağılım ve korelasyona göre ağırlığa sahip olurken her boyuta birimsel bir ağırlık atanmıştır. Her ağırlık değişim katsayısı ile ortalama ölçümünün tersinin onun diğer kalemlerle boyuttaki korelasyonunun çarpımının sonucudur (Betti and Verma, 1999, ss. 9-10). Şekil 2’de kernel yoğunluğunu kullanarak (Epanchinekov kernel ile) yoksulluk indeksinin dağılımı gösterilmektedir. Burada 0 değeri hane halkının kesin olarak yoksul olduğunu 1 değeri ise hane halkının kesin olarak yoksul olmadığını göstermektedir. Dağılım ortalaması 0,37’ye eşittir ve ortanca değeri 0,36’ya eşittir ve sağa doğru çarpıktır ve minimum değer 0,02 iken maksimum değer 0,93’tür.

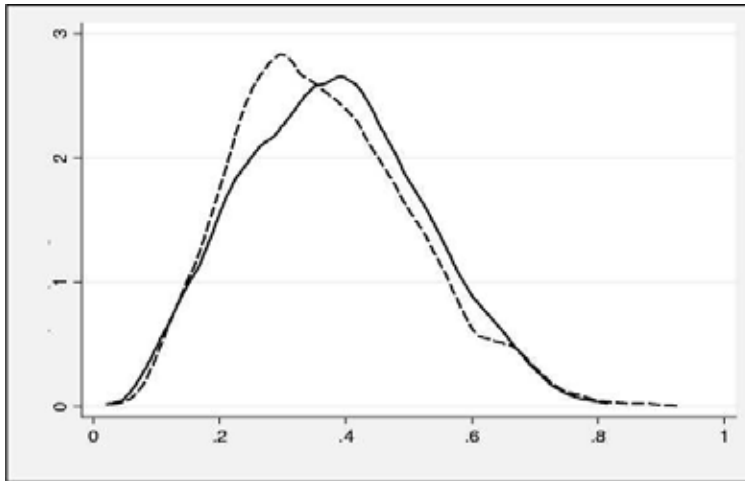
Şekil 2

5.2 Niteleyici Analizler

Şimdi artık az önce açıklanan yoksulluk endeksine dayanan bazı niteleyici analizlere geri dönebilirim. Her şeyden önce, temel gıda piyasalarında, piyasaya katılımın yüksek veya alçak düzeydeki yoksullukla ilintili olup olmadığını değerlendirmek önem taşımaktadır. Bundan başka, satılan temel gıda maddesi miktarlarının yoksulluk yüzde dilimleri arasında değişip değişmediğini kontrol etmek ilginç olabilir. Şekil 3'te belirtisiz yoksulluk endeksinin iki tane dağılımı piyasaya katılan hane halklarının ve piyasaya katılmayan hane halklarının grafikleri beraberçe çizilmiştir. Düz çizgi piyasaya katılımı belirtirken, kesikli çizgi piyasaya katılmamayı temsil etmektedir. Görünen odur ki çok düşük varlık düzeylerinde (0,32-0,35 seviyelerine kadar) piyasaya katılanlar katılmayanlara nazaran çok daha kötü durumdadırlar. Bu, şu sebepten dolayı olabilir ki, temel gıda ürünlerinin bu yoksulluk düzeylerindeki ticareti hane halkının gıda güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Ancak bu noktadan sonra piyasaya katılanların dağılımı katılmayanların dağılımından daha yukarıda gerçekleşmektedir. Bu daha önceki regresyonlarla uyum içerisindedir.

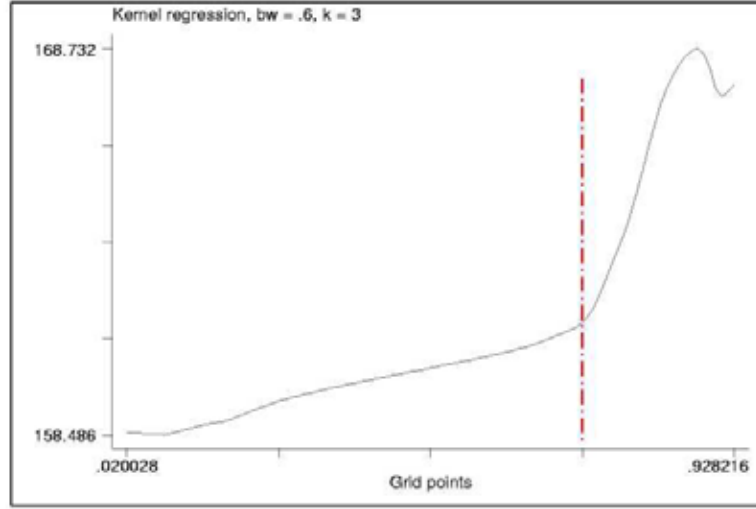
Şekil 3

Şekil 4'te Satılan temel gıda miktarının (y eksen) belirtisiz yoksulluk indeksi üzerine (x eksen) Kernel regresyonu çizilmiştir (Epanechnikov kernel bant genişliği 0,6'ya eşit). Beklendiği şekilde sonuç artan bir eğridir. Bununla beraber, düşük yoksulluk seviyelerinde belirli bir eşik değeri geçildikten sonra keskin şekilde artarken yüksek ve orta seviyelerindeki fakirlikte eğri kademeli

olarak arttığını not etmek ilginç olacaktır. Bu durum tarımsal temel gıda piyasasına daha büyük oranda katılım sağlayabilmek için kırsal hane halklarının daha fazla malla donatılmış olduklarına işaret edebilir. Yoksullukla aktif hane halkı başına arazi büyüklüğü, hayvan gücü kullanımı, ihracata yönelik ürün satış miktarı, çiftlik dışı ücret/maaş ve çiftlik veya hane halkının diğer donanım değişkenleri gibi diğer değişkenler arasındaki ilişki için aynı yukarı yönlü eğilim burada da izlenmektedir (ancak gösterilmiyor).

Şekil 4

Bundan başka ve Heltberg ve Trap'ın (2002) bulduklarının tam tersi olarak, öyle görünüyorki gösterildiği şekliyle yoksulluk indeksi alındığı takdirde piyasaya katılma ve satılan miktarlara bakıldığında yoksul ve yoksul olmayan farklı tepkiler göstermektedirler¹⁴.

Yoksul ve yoksul olmayanlar için hesaplanan tahminler (Tablo 4) örneğin gösteriyor ki fiyat değişimlerine cevap verme yeteneği yalnızca yoksul olmayanlar için anlamlı ve pozitifdir seyyar satıcıların topluluktan sıklıkla geçmelerinin ve bir radyo sahibi olmanın (fiyat bilgisine ulaşabilmekle de ilintili olarak) pazarlama kararları üzerindeki olumlu etkileri de yalnızca yoksul olmayanlar için anlamlıdır.

Hâlbuki fiyatlar hakkındaki bilgi ve hane halkı reisinin eğitim düzeyinin 1 ila 5 yıllık bir öğretimi kapsamı yalnızca fakir hane halkları için anlamlıdır bununla beraber hane halkı reisinin eğitim düzeyinin 8 ila 13 yıllık bir öğretimi kapsamı her iki grup içinde anlamlı olmasına karşın ters işaretli olması çok ilginçtir.

Tablo 4

	Bağımlı çift engelli model			
	yoksul		Yoksul olmayan	
		seçim		seçim
l_qv_basic5				
l_p_milho	-0.042 (-0.14)	0.044 (0.29)	-0.156(-0.44	0.575 (4.28) ***
l_land_hh	0.397 (3.8)***	0.154 (2.62) ***	0.431(4.46***	0.238 (4.36) ***
dep_ratio	-0.094 (-1.14)	-0.033 (-0.71)	-0.210(-3.22***	-0.076 (-1.7) *
cajueiros	0.003 (1.48)	0.000 (-0.25)	0.001(0.88	-0.001 (-1.41)
coqueiros	-0.001 (-0.29)	0.000 (0.45)	-0.002(“1-5	0.001 (0.93)
animal_traction	0.335 (1.28)	-0.112 (-0.77)	0.182(0.82	-0.056 (-0.45)
l_age	2.323 (0.55)	1.156 (0.49)	-6041(-1.55	-0.445 (-0.18)
l_age_sq	-0.286 (-0.5)	-0.191 (-0.6)	0.806(1.52	0.017 (0.05)

paidjob	-0.235 (-1.29)	-0.435 (-4.79) ***	0.036(0.27	-0.057 (-0.68)
l_prod_milho	2.158 (1.12)	-1.009 (-1.04)	2357(1.58	0.719 (0.86)
l_prod_milho_sq	-0.226 (-1.44)	0.045 (0.56)	-0.205(-1.64	-0.081 (-1.16)
north	0.568 (1.18)	1.099 (5.58) ***	-0.101(-0.26	1.013 (6.02) ***
centre	1.211 (2.17)**	1.450 (6.85) ***	0.068(0.17	0.777 (4.28) ***
estrada_transitavel	-0.154 (-0.95)	0.140 (1.49)	0.071(0.54	0.062 (0.74)
radio	0.078 (0.51)	-0.008 (-0.09)	0.702(4.85***	0.185 (2.15) **
info_prices	0.190 (1.23)	0.199 (2.16) **	-0.002(-0.01	0.206 (2.53) **
educ_1_5	-0.080 (-0.47)	0.203 (2.16) **	-0.022(-0.15	0.058 (0.65)
educ_6_7	0.392 (1.67)*	0.292 (1.72) *	-0.044(-0.2	-0.224 (-1.54)
educ_8_13	1.389 (3.22)***	0.190 (0.63)	0.466(1.32	-0.597 (-2.8) ***
mercado	0.305 (1.71)*	0.398 (3.8) ***	0.348(2.51**	0.025 (0.27)
feira	-0.062 (-0.25)	-0.102 (-0.52)	-0.125(-0.47	0.366 (2.03) **
fome	-0.488 (-3.05)***	-0.406 (-4.56) ***	-0.275(-1.85*	-0.322 (-4.03) ***
candeeiro	0.138 (0.9)	-0.035 (-0.36)	0.221(1.69*	0.007 (0.09)
f_head	-0.199 (-0.95)	-0.181 (-1.59)	-0.290(-1.87*	0.085 (0.85)
ambulante	0.023 (0.14)	0.051 (0.58)	0.300(2.24**	0.189 (2.25) **
trasporte_pe	-0.196 (-1.29)	-0.169 (-1.83) *	-0.153(-1.09	-0.377 (-4.59) ***
risky_area	0.042 (0.17)	-0.280 (-1.68) *	-0.177(-0.87	-0.233 (-1.41)
bovinos	0.028 (3)***	-0.003 (-0.44)	0.001(0.12	0.000 (-0.04)
caprinos	-0.003 (-0.46)	0.003 (0.82)	-0.001(-0.19	-0.004 (-1.01)
galinhas	0.014 (2.72)***	0.001 (0.2)	0.008(1.23	0.018 (3.73) ***
healthprop	2.744 (4.6)***	0.486 (1.38)	-0.251(-0.49	0.137 (0.41)
hq_wall	0.549 (1.39)	0.058 (0.31)	-0.088(-0.28	-0.328 (-1.99) **
l_n_land	1.249 (0.49)	3.297 (2.53) **	1506(0.66	1.454 (1.26)
l_n_land_sq	-0.596 (-0.7)	-1.153 (-2.71) ***	-0.620(-0.81	-0.521 (-1.39)
l_dist_trasp	0.064 (0.39)	0.121 (1.29)	-0.157(-1.14	0.040 (0.49)
l_dist_trasp_sq	-0.002 (-0.07)	-0.022 (-1.18)	0.052(2**	-0.007 (-0.39)
assoc	-0.304 (-1.19)	0.200 (1.23)	-0.024(-0.1	-0.102 (-0.79)
rota	0.159 (1.01)	0.214 (2.32) **	0.093(0.69	0.028 (0.34)
consoc	0.605 (2.77)***	0.217 (1.74) *	-0.211(-0.88	0.258 (2.1) **
linhas	0.177 (1.23)	0.059 (0.65)	-0.025(-0.17	0.201 (2.37) **
fertilizante	0.299 (1.03)	0.661 (3.68) ***	0.047(0.21	0.288 (1.59)
trabalho_int	-0.045 (-0.14)	0.155 (0.73)	0.279(0.88	-0.106 (-0.54)
trabalho_temp	0.340 (2.01)**	0.124 (1.16)	0.534(3.61***	0.319 (3.25) ***
possui_bici	0.252 (1.62)	0.100 (1.04)	0.337(2.54**	-0.046 (-0.52)
celeiros	0.489 (2.76)***	0.080 (0.74)	0.421(2.12**	-0.268 (-2.45) **
cons	-10.079 (-1.06)	-1.907 (-0.37)	8011(0.97	-2.853 (-0.55)
Gözlem Sayısı	1305		1334	
Sansürlenmiş gözlem	908		862	
Sansürlenmemiş gözlem	397		472	

Not Parantez içindeki t istatistiği, *= ** _ 95%^ *** _

Burada belirtisiz yoksulluk endeksinin birinci ve ikinci yüzdelik dilimlere ait olan hane halkları fakir olarak ve dördüncü ile beşinci yüzdelik dilimlere ait olan hane halkları ise yoksul değil olarak kabul edilmektedir.

6. Politik Çıkarımlar ve Sonuç

Bu makalede Mozambik'te kırsal hane halklarının temel gıda piyasasına katılımlarıyla ilgili kararlarına ait bir analiz sundum. Benzer konulardaki diğer makaleleri (Heltberg ve Tarp, 2002; Boughton ve diğerleri., 2007) referans olarak alıp iki adımlı Heckman tahmin yaklaşımından daha uygun bulduğum çift engelli tahmin yaklaşımını uyguladım. Bu yolla hane halkı ve çiftliğin donatılarının, kullanılan teknolojinin, bilgi ve eğitimin ayrıca da pazarlama kararları ve sonuçları bakımından coğrafi konumun rollerini vurguladım. Daha ileriki bir adım olarak yüzdelik dilim regresyon analizi yoluyla bazı regresör değişkenler daha derin incelenme fırsatı buldular ve mısır fiyatı, mısırın ortalama eyalet rekoltesi, sığır ve tavuk sayısı ve toplulukta bir pazarın olması gibi değişkenlerin satılan miktar dağılımının değişik yüzdelik dilimlerinde değişik etkilere sahip olduğu ortaya çıktı. Tüm bu sonuçlar beni pazara katılım ile donatım/yoksulluk arasındaki ilişkiyi daha ileri düzeyde incelemeye sevk etti. Bu noktaya kadar, temel bir belirtisiz küme yoksulluk indeksini hesapladım ve bunu satılan miktar ve pazara katılımı ilişkilendirdim. Bu sonuçlardan, görünen odur ki pazara katılım daha fazla çiftlik ve hane halkı varlık donatımıyla ilgilidir ve bundan başka pazarda satılan miktar yoksullukla birlikte azalmaktadır. Buna ilaveten yoksul ve yoksul olmayan için hesaplanan tahmin sonuçları bu iki kategorinin pazarlamayla ilgili kararlarına bakarak değişik şekilde davranacaklarını ileri sürmektedir.

Başlangıçta da belirtildiği ve Mozambik hükümetince sıklıkla kabul edildiği gibi kırsal hane halkının tarımsal piyasalara katılımının yoksulluğun azaltılması için ve ülkenin top yekun kalkınması için son derece önemli olabilir. Her şeye rağmen tarımsal politikaları tasarımlarken kırsal bölgelerde pazarlama katılımını arttırmayı hedefleyen bu karmaşık sürece etki yapan tüm değişkenlerin dikkate alınması gerekmektedir. Özellikle, kırsal hane halklarına daha iyi teknolojiler, daha iyi bilgi, yaygın eğitim, alt yapı gibi kamu mallarını bağışlamak fiyatları ayarlamaktan daha önemli olarak görünmektedir. Buna rağmen fiyat değişiklikleri pazara katılımı etkilemektedir bizim tahminlerimiz şunu göstermiştir ki daha önce den bahsedilen özellikler pazarla ilgili kararları daha doğrudan etkilemektedir. Buna ilaveten, fiyat değişiklikleri yalnızca yoksul olmayan hane halkalarının kararlarını etkilemektedir.

Bu sorunun daha da ileriki uygulamaları sahip olunan donatımlarla pazara katılım arasında burada daha ayrıntısıyla araştırılamayan verinin kesitsel doğası için bir neden sonuç ilişkisi kurulmasına ışık tutabilir. Bunlara rağmen burada ispatlanan yoksulluk ve pazara katılım arasındaki kuvvetli (negatif) ilişki, "tarımsal piyasalara katılım ve kırsal yoksulluğun azaltılması alanlarında etkin sonuçlar almak için destekleyici politikalar uygulanmalıdır" argümanını kuvvetlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Atkinson, A., Bourguignon, F., 1982. ekonomik durumların çok boyutlu dağılımlarının karşılaştırılması. *Ekonomik Çalışmalar Dergisi* 49, 183 – 201.
- Barrett, C., 2008. Küçük çiftçinin pazara katılımı: Doğu ve güney Afrika'dan kavramlar ve kanıtlar. *Gıda Politikası* 33,299-317.
- Bellemare, M., Barrett, C., 2006. Pazara katılımın düzenli bir tobit modeli: Kenya ve Etiyopya'dan kanıtlar. *Amerikan Tarımsal Ekonomi Bülteni* 88, 324.
- Benfica, R., Tschirley, D., Boughton, D., 2006. İhracata yönelik ürün üreten ekonomilerde birbirine bağımlı işlemler: Mozambik'in Zambezi Irmağı ovasında Çiftçi Katılımının Belirleyicileri ve Performansları. *Uluslararası Tarımsal Ekonomi Birliği, Ağustos, Gold Coast (Avustralya)*. East Lansing: Tarımsal Ekonomi Bölümü, Michigan Devlet Üniversitesi.
- Berenger, V., Celestini, F., 2006. Belirtisiz kümeler yaklaşımı kullanarak Fransız Yoksulluk Ölçütleri Çok Boyutlu Yoksulluk Ölçütlerine Belirtisiz Küme Yaklaşımı, 139-154.
- Betti, G., Verma, V., 1999. Dinamik ve karşılaştırmalı bir içerikle yoksulluk derecesinin ölçülmesi: belirtisiz küme teorisi kullanarak çok boyutlu bir yaklaşım, *Bildiriler ICCS-VI* 11, 289-301, Lahore, Pakistan, Ağustos 27-31, 1999.
- Boughton, D., Mather, D., Barrett, C., Benfica, R., Abdula, D., Tschirley, D., Cunguara, B., 2007.

Düşük gelirli bir ülkede kırsal hane halklarının piyasaya katılımları: Mozambik'e uygulanan varlık temelli bir yaklaşım. *İnanç ve Ekonomi* 50,64-101.

Mozambik'te Kırsal Gelir Büyümesini Ne Tetikliyor? 1996 ve 2001 Ulusal Tarımsal Örnek Anket Çalışmalarının Karşılaştırmalı bir Analizi. MINAG Ekonomi Başkanlığı Araştırma Makalesi.

Bourguignon, F., Chakravarty, S., 2003. Çok Boyutlu Yoksulluğun Ölçülmesi. *Ekonomik Eşitsizlik Bülteni* 1, 25-49.

Ceroli, A., Zani, S., 1990. Yoksulluğun ölçümü için belirsiz bir yaklaşım: Dagum, C., Zenga, M. (Editörler), *Gelir ve zenginlik dağılımı, eşitsizlik ve yoksulluk, günümüz ekonomisi için çalışmalar* Springer, Berlin, ss. 272-284.

Cheli, B., Lemmi, A., 1995. Yoksulluğun çok boyutlu analizine tamamiyle belirsiz ve göreceli bir yaklaşım. *Ekonomi Notları* 24, 115-134.

Clark, D., Qizilbash, M., 2005. Çekirdek yoksulluk, temel yetenekler ve belirsizlikler: Güney Afrika bağlamına uygulama. *Küresel Yoksulluk Araştırmaları Grubu Çalışma Tezi*, Manchester ve Oxford Üniversiteleri

Cragg, J., 1971. Dayanıklı tüketim mallarına olan talebin uygulamasıyla birlikte kısmi bağımlı değişkenlerin bazı istatistiksel modelleri. *Econometrica: Ekonometri Birliği Bülteni* 39,829-844.

Datt, G., Simler, K., Mukherjee, S., Dava, Mozambik'te Yoksulluğun Belirteçleri: 1996-97. *Uluslararası Gıda Politikası Araştırma Enstitüsü Washington*.

De Janvry, A., Fafchamps, M., Sadoulet, E., 1991. Kayıp piyasalarda köylü hane halkı davranışları: Bazı paradoksların açıklamaları. *Ekonomi Bülteni* 1400-1417.

İhracata yönelik ürün üretimi, Yiyecek fiyatlarının değişkenliği ve Üçüncü Dünya ile kırsal piyasanın bütünleşmesi. *Amerikan Tarımsal Ekonomi Bülteni* 74, 90.

Goetz, S., 1992. Aşağı Sahra Afrika'sında hane halkı yiyecek pazarlama davranışının seçicilik modeli. *Amerikan Tarımsal Ekonomi Bülteni* 74, 444.

Hanlon, J., Smart, T., 2008. Mozambik'te bisikletler gelişmeyi eşitliyor mu? James Currey, Wooldbridge.

Heckman, J., 1979. Belirleme hatası olarak örnek seçim yanlılığı. *Econometrica: Ekonometri Birliği Bülteni* 47, 153-161.

Heltberg, R., Tarp, F., 2002. Mozambik'te tarımsal arz cevabı ve yoksulluk Gıda Politikası 27, 103-124.

Holloway, G., Barrett, C., Ehui, S., 2006. Sabit giderlerin varlığında çift engelli model.

Uluslararası Tarımsal Ticaret ve Kalkınma Bülteni 1, 17-28.

Jones, A., Yen, S., 2000. Bir Box-Cox Çift Engelli Modeli. *Manchester Okulu* 68, 203-221.

Key, N., Sadoulet, E., de Janvry, A., 2000. İşlem masrafları ve tarımsal hane halkının arz cevabı. *Amerikan Tarımsal Ekonomi Bülteni* 82, 245-259.

Koenker, R., Bassett Jr, G., 1978. Dağılım dilimi regresyonu. *Econometrica: Ekonometri Birliği Bülteni* 46, 33-50.

Koenker, R., Hallock, K.F., 2001. Dağılım Dilimi Regresyonu, *Ekonomik Perspektifler Bülteni* 15,143-156.

Kolm, S., 1977. Çok boyutlu eşitlikçilik. *Ekonominin Üç Aylık Bülteni* 91,1-13

Lemmi, A., Betti, G., 2006. Çok boyutlu Yoksulluk Ölçümüne belirsiz Küme Yaklaşımı, Springer, New York.

Maddala, G., 1986. *Ekonometride kısıtlı bağımlı ve kalitatif değişkenler*. Cambridge Üniversitesi Basımı

Mather, D., Cunguara, B., Boughton, D., 2008. Kırsal Mozambik'te Hane Halkı Geliri ve Varlıkları, 2002-2005: Yoksullar yararına büyüme sürdürülebilir mi? Mozambik Tarım Bakanlığı Araştırma Makale Serileri 66.

Mather, D., Donovan, C., 2008. Kırsal Hane Halkında Genç Yetişkinlerin Ortalama Yaşam Sürelerinin Etkileri Mozambik'te Gelir, Varlıklar ve Yoksulluk. Mozambik Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı Araştırma Makalesi 65E.

McMillan, M., Rodrik, D., Welch, K.H., 2002. Ekonomik Reform Yanlış Gittiğinde: Mozambikteki akaju cevizi. NBER Çalışma Makalesi 9117

Tarım Bakanlığı (MINAG), Trabalho do Inquerito Agrícola, Departamento de Estatística, Direcção de Economia, MINAG, Republica de Mozambique, Maputo, Mozambique.

Planlama ve Maliye Bakanlığı. EMU ve IFPRI 1998. Mozambik'te Yoksulluğu ve Mutluluğu Anlayabilmek: İlk Ulusal Değerlendirme (1996-97) IFPRI, Washington DC.

Moffatt, P., 2005. Borç Ödeme Aczinin Engel Modelleri. *İşlevsel Araştırmalar Topluluğu Bülteni* 56, 1063-1071.

Puhani, P., 2000. Örnek seçiminin Heckman düzeltmesi ve eleştirisi. *Ekonomik Araştırmalar Bülteni* 14, 53-68.

Sadoulet, E., de Janvry, A., 1995. Kantitatif Kalkınma Politikası Analizi. Hopkins Üniversitesi Basımı, Baltimore and London.

Strauss, J., 1984. Sierra Leone'de tarımsal hane halklarının pazarlanan tarımsal fazlaları. *Amerikan Tarımsal Ekonomi Bülteni* 66, 321.

Tschirley, D., Abdula, D., Weber, M., 2006. Merkezi ve güney Mozambik'te gelişmiş mısır pazarlamasına ve hane halkı gıda güvenliğini desteklemek için tarımsal politikalara doğru. MINAG/DE/DAP Araştırma Raporu 60E.

Verbeek, M., 2008. *Modern Ekonometri için Kılavuz*. Wiley, West Sussex.

Walker, T., Boughton, D., Tschirley, D., Pitoro, R., Tomo, A., 2006. Yoksulluk Analizine Bildirmek üzere Kırsal Hane Halkı Gelir Anketi Verilerini Kullanmak: Mozambik'ten bir örnek

Uluslararası Tarımsal Ekonomi Birliği, Ağustos, Gold Coast (Avustralya). East Lansing: Tarımsal Ekonomi Bölümü, Michigan Devlet Üniversitesi.

Walker, T., Tschirley, D., Low, J., Tanque, M., Boughton, D., Payongayong, E., Weber, M., 2004.

2001 -2002 arasında Mozambik'te Kırsal Gelir'in Belirteçleri MINAG/DE/DAP Araştırma Raporu 57E.

Wooldridge, J., 2002. Kesitin ekonometrik analizi ve panel verisi. The MIT press, Cambridge.

Dünya Bankası, 2008 Bir bakışta Mozambik.

URL: http://devdata.worldbank.org/AAG/moz_aag.pdf, accessed on 01/06/2010.

Zadeh, L., 1965. Belirsiz kümeler. *Bilgi ve kontrol* 8,338-353

TEŞEKKÜR:

Vasco Nhabinde, Monica Magaua, Aurelio Mate, Francesca Bettio, Bruna Ingrao, Tushar Nandi, Pierpaolo Pierani, Novella Maugeri, Valentina Gil, Laura Anselmi ve Gestao Ekonomi Çalışmaları Merkezine (CEEG), Eduardo Mondlane Üniversitesine, Maputo, Mozambik. Università degli Studi di Siena)

Ek- A – Regresyonlarda kullanılan değişkenlerin betimleyici istatistikleri

Değişken	Tanım	Gözlem	Ortalama	Std. Sapma	Min	Maks
<i>qv_basic</i>	2004/2005 tarım mevsiminde satılan temel gıda miktarları (Kilogram cinsinden)	6149	160.6735	905.0965	0	36318.15
<i>p_milho</i>	Kasabada (veya eyalette, hiç bir gözlem olmayan kasabalar için) kayıtlı ortanca mısır fiyatı (Meticais)	6149	3.824996	1.630471	1.334816	11.81235
<i>land_hh</i>	Toplam sahip olunan arazilerin aktif hane halkı üyesi sayısına bölünmesi (14-60)	6149	0.8854391	1.26781	0	62.46836
<i>dep_ratio</i>	Bağımlılık oranı ($<15 + >65$)/(15-65)	5976	1.13252	0.9367371	0	9
<i>cajueiros</i>	Akaju cevizi ağacı sayısı	6149	14.21939	70.87266	0	3750
<i>coqueiros</i>	Hindistan cevizi ağacı sayısı	6149	7.143926	44.49651	0	1460
<i>animal_traction</i>	Hayvan gücünün kullanılıp kullanılmadığı	6149	0.200683	0.4005439	0	1
<i>age</i>	Hane Halkı Reisinin Yaşı	6147	45.81129	15.01331	15	99
<i>paidjob</i>	Maaşlı bir işi olan hane halkı üyesi	6149	0.359408	0.479866	0	1
<i>prodjnilho</i>	Eyalet ortalama mısır üretimi	6149	397.7293	335.2014	83.64546	1198.391
<i>north</i>	Niassa, Cabo Delgado or Nampula bölgelerinde yaşayan hane halkları için kukla değişken	6149	0.2785819	0.4483377	0	1
<i>centre</i>	Tete, Zambezia, Manica or Sofala bölgelerinde yaşayan hane halkları için kukla değişken	6149	0.41275	0.4923686	0	1
<i>estrada_transitavel</i>	Topluluğa ulaşan yol kaplanmış	5182	0.6549595	0.4754274	0	1
<i>radio</i>	Hane halkının radyosu var	6149	0.5680598	0.4953865	0	1
<i>info_prices</i>	Hane halkından herhangi birisi fiyatlar hakkında değişik kaynaklardan bilgi sahibi oluyor	6149	0.3903074	0.4878588	0	1
<i>educ_1_5</i>	Hane Halkı reisinin 1 ila 5 yıl arasında bir eğitimi var (ilk öğretim – ilk devresi)	6149	.4555212	.4980582	0	1
<i>educ_6_7</i>	Hane Halkı reisinin 6 ila 7 yıl arasında bir eğitimi var (ilk öğretim – ikinci devresi)	6149	.0928606	.2902606	0	1
<i>educ_8_13</i>	Hane Halkı reisinin 8 yıldan fazla bir eğitimi var (Orta Öğretim ve fazlası)	6149	.0453732	.2081383	0	1
<i>mercado</i>	Toplulukta bir Pazar var	5182	0.285411	0.4516536	0	1
<i>feira</i>	Toplulukta bir Fuar var	5182	0.0387881	0.1931082	0	1
<i>fame</i>	Geçen 12 aylık süre içinde hane halkı reisi en az bir kere hane halkı üyelerini doğru bir şekilde beslemekte güçlükler yaşamıştır	6149	0.4125874	0.4923398	0	1
<i>candeeiro</i>	Hane halkının fenerleri var	6149	0.5150431	0.4998143	0	1
<i>f_head</i>	Hane Halkı Reisi Bir Kadın	6149	0.2415027	0.4280291	0	1

<i>ambulante</i>	Seyyar Satıcılar sıklıkla topluluğu ziyaret etmekte	5182	0.6225396	0.4847983	0	1
<i>trasporte_pe</i>	En fazla kullanılan ortak taşımacılık aracı yayan gitmektir.	6149	0.5369979	0.4986698	0	1
<i>risky_area</i>	Hane Halkının yaşadığı bölgede kıtlık, sel veya v.b. riskler var.	6149	0.90161	0.2978654	0	1
<i>bovinos</i>	Büyükbaş sayısı	6149	2.786632	8.428389	0	98
<i>caprinos</i>	Keçi sayısı	6149	3.561392	10.73051	0	300
<i>galinhas</i>	Tavuk sayısı	6149	5.429663	11.31705	0	500
<i>healthprop</i>	Sağlıklı hane halkı sayısının toplam hane halkı sayısına oranı	6149	0.9508627	0.1302303	0	1
<i>hq_wall</i>	Hane halkının yaşadığı evin duvarları yüksek kalitelidir	6149	0.0982274	0.297646	0	1
<i>n_land</i>	Hane Halkının sahip olduğu arazi sayısı (Ekilip biçilen veya nadasa bırakılmış)	6149	4.297447	1.379217	2	14
<i>dist_trasp</i>	Toplu taşıma ağına ulaşma mesafesi	3584	25.43728	32.04353	0	300
<i>assoc</i>	Herhangi bir hane halkı üyesinin tarımsal birliğe üye olması durumu	6149	0.0902586	0.2865752	0	1
<i>rota</i>	Hane halkı ekip biçerken döngüsel metotları kullanıyor	6149	0.3403805	0.4738757	0	1
<i>consoc</i>	Hane halkı ekip biçerken ittifak metotlarını kullanıyor	6149	0.8616035	0.3453437	0	1
<i>linhas</i>	Hane halkı aynı hizada ekip biçme uyguluyor	6149	0.4745487	0.4993924	0	1
<i>fertilizante</i>	Hane halkı gübre kullanıyor	6149	0.0536673	0.2253782	0	1
<i>trabalho_int</i>	Hane Halkı arazisindeki tarımsal faaliyetler için tam zamanlı işçilerden faydalanmaktadır	6149	0.0567572	0.2313969	0	1
<i>trabalhojemp</i>	Hane Halkı arazisindeki tarımsal faaliyetler için geçici işçilerden faydalanmaktadır	6149	0.2128801	0.4093769	0	1
<i>possui_bici</i>	Hane Halkının bir bisikleti var (ve bunu tarımsal faaliyetlerde kullanıyor)	6149	.3083428	.4618465	0	1
<i>celeiros</i>	Hane Halkı tarımsal ürünleri saklamak için yüksek kaliteli depolara sahiptir	6149	.1675069	.3734582	0	1

SEMPOZYUM GENEL DEĞERLENDİRME OTURUMU

GENEL DEĞERLENDİRME OTURUMU KONUŞMACILARI

- Sayın Aziz YILDIRIM - Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürü
- Sayın Amita SHARMA- Joint Secretary /Ministry of Rural Development / INDIA
- Sayın Fikret TOKSÖZ- İyi Yönetişim Program Direktörü / TESEV
- Sayın Peter Kelly - Director Of The Poverty Alliance / UK
- Sayın Hasan CANPOLAT – İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı

Sunucu: Değerli konuklar ve katılımcılar,

Yavaş yavaş üç günlük “Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu”nun sonuna geliyoruz. Biraz önce de gördüğünüz gibi fotoğraflardan anlaşılan en azından oldukça yoğun ve verimli bir konferans oldu gibi gözüküyor. Şimdi son bir değerlendirme yapmak üzere konuşmacılarımızı sahneye davet etmek istiyorum.

İlk olarak Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürü Sayın Aziz Yıldırım’ı buraya davet ediyorum.

Hindistan Kırsal Kalkınma Bakanlığı’ndan Amita Sharma.

TESEV İyi Yönetişim Program Direktörü Sayın Fikret TOKSÖZ.

İngiltere Yoksullukla Mücadele Programı Direktörü Peter Kelly.

Ve son olarak İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Sayın Hasan CANPOLAT.

Aziz YILDIRIM: Galiba önce fotoğraf vermemiz gerekiyor. Yoksa değerli katılımcılar belki de merak ediyorlardır niye sessiz sedasız duruyorlar. Ama arkadaşlarımız da işlerini yapıyor. Teşekkür ediyorum. Sağ olun.

Bayanlar ve baylar, değerli katılımcılar,

Üç günlük sempozyumumuza önce hoş geldiniz. Üç günlük çalışmamızı burada sabırla takip ettiniz. Hepinize teşekkür ediyorum. Bugün az önce son oturumu bitirdik ama bir değerlendirme yapmak gerekirse burada karşınızda bulunan arkadaşlarımızla birlikte sizlerin de katkılarıyla neyi doğru yaptık neyi daha iyi yapabiliydik, bundan sonra neler yapabiliriz? Uluslararası bir sempozyum olduğu için yurt dışından gelen, dünyanın değişik ülkelerinden ve uygulama alanındaki bir takım kuruluşlardan gelen değerli arkadaşlarımızın katkılarından nasıl istifade edebiliriz? Bunları da ortaya koymak bizim için önemlidir diye düşünüyorum.

Üç günlük çalışma bize şunu gösterdi ki yoksulluk tek boyutlu bir olgu değil ve bütün dünyanın problemi. Yoksulluğu azaltmak bizim çabalarımızla sizlerin çabalarıyla ve burada bulunamayan milyonlarca bu konuda çalışan insanların çabalarıyla belki azaltılabilecek ama zannediyorum ki hiçbir zaman sıfırlanamayacak.

Bizler, uluslararası bu konferansı düzenlemeyi plânlarken, aslına bakarsanız iki yıldan bu tarafa düşünüyorduk fikri düzeyde ama 2010’un Şubat ayından bu tarafa ciddi anlamda grubumuzu kurduk ve çalışmalarımıza başladık. Pek çok kuruluşa mailer attık. Üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarına, ülkelere, uluslararası kuruluşlara, pek çok kuruluşa mailer attık ve siz değerli katılımcıları burada toparlayabilme fırsatını elde ettik. Yalnız şunu da görüyorum ki yoksulluğun bir kısmı da işsizlikten kaynaklanıyor. O zaman işsizliğe birtakım çarelerin bulunabilmesi için belki politikalar geliştirmek lâzım. Hatta bizim bu konferansımıza belki de bu seminerlerimize özel sektörden de firmaların fonları bulunan yoksullukla mücadele veya eğitim alanında veya sağlık alanında fonları bulunan firmaların da katılmalarının, davet edilmelerinin uygun olacağını düşünüyoruz. Belki bir sonraki toplantıda bu eksikliğimizi de giderme fırsatını elde ederiz. Gerçi biz, yinede Türkiye’deki TÜSİAD, MÜSİAD, TOBB gibi işverenlerin bir arada bulunduğu bütün kuruluşlara da, bütün üst organizasyonlara da mailerimiz attık, davetlerimizi yaptık. İşte onları da burada ifade etmek istiyorum.

Ben, değerli katılımcılara söz vereceğim. En sonunda da değerli katılımcılarımızın da tekrar değerlendirmelerini aldıktan sonra bir küçük değerlendirme de ben yapacağım. Fazla vaktinizi almayı arzu etmiyorum. Son gün. Belki sabırlarınız da zorlanmış olabilir. Ama bu salonun bu kadar dolu olması ciddi anlamda bizi memnun ediyor. Hepinize katıldığınız için ben hakikaten teşekkür ediyorum ve değerlendirmelerini yapmak üzere Amita Sharma Hanımefendi’ye sözlerimi bırakıyorum.

Amita SHARMA: Hepinize merhaba. Bu fırsatı bana verdiğiniz için teşekkür ederim. Bazı gözlemlerimizi sizinle tabi ki paylaşmak isterim. Burada ve benim kendi ülkemdeki tecrübelerim. Ben, Kırsal Kalkınma Bakanlığı'nın ortak sekreteryasında çalışıyorum ve ulusal istihdam yasamız var. Özellikle ülkenin yoksul halkına hitap eden bir programdır, bu. Dolayısı ile bu konuları kendi ülkemizde biz ele alıyoruz. Oradan da tabi dersler alıyoruz. Dün soru-cevap oturumunda sabahleyin bir hanımefendi vardı ve dedi ki, Hindu yaşam şekli, Hinduizm'de yoksulluk kutsaldır, dedi. Bu söz beni çok ilgilendirdi, ilgimi çekti. Aslında yoksulluğa nasıl baktığımızla çok ilgili bir şey bu. Tabi ki Hinduizm ve yoksulluk kutsal değil. Yoksulluk kutsal olamaz. Kimse yoksulluğa kutsal olarak bakamaz, bakmamalı. Bütün dünya yoksulluğu çözmeye çalışıyor ve etik ve ekonomiyi bir araya getirmeye çalışıyor, bütün dünya. İhtiyaçların dengelenmesi, bir tarafta aşırı tüketim, tüketim toplumları. Onların dengelenmesi gerekir. Ülkelere nereye yatırım yapacak? Piyasa güçleri nasıl çalışacak? Devletlerin ve milletlerin malî taahhütlerine bağlı bu. Devletin politikasına bağlı her şey. Burada ılımlı birtakım hatlar, ılımlı konularda karar vermek gerekir. Hindu yaşam şeklinde Aristo'nun bize öğretileri var. Uygulanıyor. Dolayısı ile bizim, birleşmeye ve büyümeye ihtiyacımız var. Bir arada büyümeye ihtiyacımız var. Son kişiyi dahi göz önüne alarak büyümekten bahsediyoruz. Bir tarafta insanlar çok zengin olurken diğerlerinin marjinal yoksulluk içinde yaşamaları kabul edilemez. Dediğim gibi dün sabah sorulan bu soru beni çok şaşırttı. Dikkatimi çekti. Bizim önceliklerimiz neler? Kamu politikalarında öncelikler neler? Yeterli sayıda program var mı? Yeterli sayıda bütçe ayrılıyor mu? Etnik, coğrafi, sosyo-ekonomik olarak marjinal gruplara önem veriliyor mu? Kamu kaynakları eşit dağıtılıyor mu? Bunlara önem vermek gerekir. Bütün bunlar bizi ikinci soruya getiriyor. Şu anda devam eden tartışmanın bir kısmı şu; kaynaklar nerede ve bu kaynaklar nasıl kullanılacak? Ayrıca özelleştirmenin mutlaka yeniden tanımlandırılması gerekir. Biz, burada yoksullara diğeri, öteki diye mi bakıyoruz yoksa yoksulluğu kendi problemimiz olarak benimsiyor muyuz? Bütün bunları anlamak gerekir. Burada benim ülkemden Mahatma Gandhi yasasından bir örnek vereceğim. 401 milyon Rupî iç bütçemiz. Bu çok eksik bir bütçe. Talebe dayalı bir bütçe ve burada istihdam garantisi var. Kırsal alanda iş isteyen kişilere yüz günlük bir istihdam garantisi veriliyor. Kişinin statüsü, hangi kasttan olduğu, cinsiyetinin ne olduğunu sormuyoruz. Bir kişi eğer onurlu bir yaşam sürmek istiyorsa o zaman hükümet on beş gün içinde bu kişilere iş buluyor. Bu bir haktır. Bu kalkınma programlarının yasayla desteklenen insan hakları üzerine kurulması çok önemli. Kişi haklarına odaklanmalıdır. Bu bir haktır. Gelişmekte olan ülkelerde çok büyük talepler var. Ayrıca piyasanın uyarıcı bir tarafı var. Hindistan'da bugün büyük bir açık pazarımız var. Büyüme hızımız çok hızlı, çok güzel. Özelleştirme giderek artıyor ve merkezi yönetim, yoksulların haklarını koruyor ve yoksullara hakları olan destek ve yardım veriyor. Bu bir haktır. Bunu yapıyor, Hindistan hükümeti. Yoksullara yardımı sürdürüyor. İstihdam ve yoksulluk, evet, yakından ilişkili. Hiç şüphe yok ki yoksulluk, istihdamla yok edilebilir. Şimdi tabi ki insanların kendi işini kurabilecekleri kapasiteler var. Ama burada belli sayıdaki insanlar iş bulamıyorlar. Yeterli becerileri ya da yeterli kapasiteleri yok ya da yeterli derecede fevkalade hassas ve kırılgan yaşamlar yaşıyorlar. Ve insan onuruna yakışmayan bir şekilde yaşıyorlar. Ne yapacağız? Bu kişilerin becerilerini geliştirmelerini ondan sonra iş aramalarını mı beklemeliyiz ya da kaynaklarını devlet nasıl transfer edecek? Burada tabi çeşitli kamu programları var. Bizim programımız, Mahatma Gandhi programı. Bu program, bu tür şartları dikkate alarak...

Ve bilgi alışverişine ihtiyacımız var. Bilgiyi oluşturmamız gerekir. Web sitelerinden herkesin yaptıklarını yeniliklerini öğrenmek gerekir. Ben, kendi programımı önerebilirim. En bilgi veren web sitelerinden biridir, bizimki. Orada bu web sitesi programlarını izlemenizde size yardımcı olacaktır. Bu programlar çok yoksul insanlar için. Enformasyon iletişimi çok önemli. 52 milyon hane halkı, 100 milyon kişi bu türlü bilgi enformasyon teknolojisi üzerinde çalışıyor. Herkesin ismi, adresi bu web tabanlarında mevcut. Bu türlü seminerlerde birbirimizden çok şey öğrenebiliriz. Siz de ben de bütün yaptığımız programları bir tuşa basarak öğrenebiliriz. Bu aynı zamanda kamunun hesap verme sorumluluğunu da ortaya koyan sistem. Eğer bir programı tamamen şeffaf yaparsanız, gelen paraların nereye harcandığını çok iyi görebilirsiniz. Hiç para kaybolmaz. Hepsiz izlenir. Aynı zamanda bilginin profesyonel ağlarda paylaşılması çok önemlidir. Bütün bunlar tabi ki çok önemli idarî sistemlere ihtiyaç olduğunu gösterir. Yeni finansman ve fon modellerine ihtiyaç var. Özel donörler de dile getirildi burada, özel sektörden de bahsedildi. Kamu yatırımlarında da bir program yönetici olarak şunu söylemek isterim. Burada sizin elinizde büyük paralar var, bir program için. Burada sizin elinizdeki yönetim, idare sevk etme sistemleri çok önemli, paranın dağıtılması çok

önemli. Çeşitli yatırımlar yapıp, yeni programlar oluşturabilirsiniz ama dağıtılan, sevk edilen miktarın sürdürülebilir olması gerekir. İyi tasarımı yapılmış programlarda bile mutlaka sadece programa bakmak yetmez. Araştırma yapıp, analiz yapmak gerekir. Programın uygulanması çok önemli. Programın müdahalesinde yepyeni süreçler, yeni yönetimler oluşturuluyor mu ya da sadece alışlagelmiş şekilde mi devam ediyor? Bu çok önemli. Yönetimi çok önemli. Ne kadar para yatırımı yaptığınıza çok bağlı her şey. 5 dakikam daha var. Evet. Peki, benim bazı gözlemlerim bunlar. İki konuya daha değinmek istiyorum. Yine etkilendiğim tartışmalar var. Mesela yoksulluğun bütün dünyadaki durumu nedir? Cinsiyetler arası eşitlik mesela... En yoksul insan genelde kadındır ve bir toplum içinde yaşayan, kendi kabilesi içinde yaşayan yoksul olan kadındır. Kadın, en yoksul kişidir ve kime baktığınıza bağlı olarak durum değişir. Burada farklı şekillerde yoksulluğun devam ettiğini görüyoruz. Kuşaktan kuşağa devam ettiğini görüyoruz. Dolayısı ile programlarınızda kadınları hedef alın. Kadınlar odak noktanızda olsun. Kadınlar yoksuldur ve evlerdeki kadınların durumu daha kötüdür. Biz, burada hedefli program diyoruz. Kırsalda bulunan her kişi devletten iş talep edebilir. Bu, onun hakkıdır. Program 4 yıldan beri sürüyor, şu an ve beşinci yılındayız şimdi. 450 milyar Rupı her yıl harcanıyor, programımızda. Çalışan kadınların %50'den fazlası kadın. Neden kadınlar, bu programlara geliyorlar? Bilinçli bir seçim mi bu? Bunlar yerel programlar, yoksulluğun ortadan kaldırılması için yere programlar, yerel istihdam yaratmaya çalışan programlar. Kadınlar kendi projelerini seçiyorlar. İyi bir çalışma alanı kurarsanız, kadınlar oraya gelecektir. Kadınların bu programa gelmesi çok önemli. Bu program kadınlara diğer pek çok cinsiyetler arası eşitlik programlarından çok daha fazla yarar sağlamıştı. Kadının hayatını saran, bakım, ev, çocukları gibi konuları ele alıyor. Kadınlar yer değiştirmek istemiyor. Kadının tek istediği ücret alabileceği bir iştir. İkinci bir şey. Bir kadının, bir program içinde kazandığı para genelde evin reisine, erkeğe veriliyor ama biz burada ne yaptık? Açık banka hesapları açtık. Kadının adına banka hesabı açtık ve kazancı, kadının kazancı bu banka hesabına gidiyor. Dolayısı ile kadının para kazanması aile içindeki karar verme mekanizmasını da etkiliyor. Kadın, karar verme sürecine katılıyor. Kadın, kendi kazandığı paraya erişimini sağlayabiliyor ve kendisini geliştirebiliyor. Bunun tabi kadınlar üzerine etkisi çok önemli. Hukukî çerçevelere ihtiyacımız var. Yoksullukla mücadele vatandaşların bir hakkıdır. Bunu hak olarak almak gerekir. Malî kaynaklar ve öncelikleri iyi düzenlemek gerekir. Öncelikleri ele almak gerekir. Eşitlik ve hukukî haklar öne çıkarılmalıdır. İlginiz için teşekkür ederim.

Aziz YILDIRIM: Bayan SHARMA'ya teşekkür ediyoruz. İkinci konuşmacımız, Sayın Hocam Fikret TOKSÖZ. Hocam, burada bir pozitif ayrımcılık yapacağım herhalde. Bayan SHARMA'ya da 20 dakika verdim. Size de 20 dakika vereceğim. Kapanışta artık söz sizin. Buyurun.

Fikret TOKSÖZ: Teşekkür ediyorum. Şimdi bu kim diye merak ediyor, olabilirsiniz. Biz, TESEV olarak İstanbul'da bazı sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle sosyal politika platformu kurduk ve bunun üzerinde 3-4 yıldır çalışıyoruz. Ayrıca sosyal bütçe izleme yapıyoruz. Bunu, bu konuda şimdi 6 ilde bir program uyguluyoruz. Bunun sonuçlarına göre bunu bütün kamu kurumlarıyla paylaşmayı düşünüyoruz. O bakımdan ben, biraz da sivil toplum olduğumuz için biraz da muhalif ses olacağım ama muhalif ses olurken de eleştirelden çok, negatif bakmaktan çok sentezci ve analizci olmaya çalışacağım.

Şimdi öncelikle bu toplantının zamanlaması çok iyi oldu ve çok iyi bir toplantı yapıldı. Kutluyorum. Gerçekten bunu laf olsun diye söylemiyorum. Çünkü bu toplantı, önümüzdeki yıl dünyadaki ilk büyük toplantı: "*Az Gelişmiş Ülkeler Toplantısı*" İstanbul'da yapılacak. Ona bir hazırlık çalışması oldu, bu. Bu gelecek sene Haziran ayında dünyadaki az gelişmiş ülkelerle ilgili bütün az gelişmiş ülkeler ve bu aradaki bütün uluslararası kuruluşlar bu toplantıya katılacaklar. Hükümetimizin bu toplantının İstanbul'da yapılmasını sağlaması büyük bir başarıdır. Viyana'yla İstanbul yarışmıştır ve İstanbul kazanmıştır. Ve bizim gibi gelişmekte olan bir ülkenin perspektifine de ihtiyaç vardır. Bu bakımdan önümüzdeki sene dünyadaki yoksulluk meselesi İstanbul'da belki de bu salonda konuşulacaktır.

Şimdi bu nedenle gerçekten bu toplantıyı, ve bir tesadüf oldu belki de bilmiyordunuz, bu da Türkiye'deki kopukluğu gösteriyor. Yani bunu da Dışişleri Bakanlığı biliyor. Diğer Kurumların pek bildiği yok.

Şimdi öncelikle toplantının düzenine ilişkin, tasarımına ilişkin bazı şeyler söylemek istiyorum. Burada örneğin; Kayseri Belediyesi'nin örneği tartışıldığı zaman bir arkadaşımız, haklı olarak: "Bu, her yerde de var." dedi. Şimdi bunu önlemek için şöyle yapmak gerekiyor herhalde diye düşünüyorum. Belediyelerin tipik örneklerinden birer örnek vermek lâzım. Bunu yaparken de Türkiye'nin bölgesel ve politik durumunu da göz önüne almak lâzım. Yani burada muhalif belediye de Kürt belediye de bulunmalı, onlar da görüşlerini anlatmalıydı. Onun için belki gelecek sefer ayrı bir oturum, "*Yerel Yönetim Pratikleri*" diye bir oturum yapmak lâzım. Aynı alanda "*Sivil Toplumun Yereldeki Pratikleri*" diye bir şey yapmamız lâzım. Çünkü bu konuları çok iyi bilmiyoruz. Ve zenginleşmemiz lâzım. Bu deneyimleri görmemiz lâzım. Bu toplantıyı yaparken özellikle bizim Tarihî Kentler Birliği'nde yaptığımız bir düzenleme var. O çok işe yarayan bir düzenleme. İşte Türkiye'de Kayseri Belediye Başkanı da o Tarihî Kentler Birliği'nin Başkanı'dır. Bu toplantıların hepsinde toplantı salonlarında herkes, kendisinin yaptığı işi orda sergiliyor. Bütün sivil toplum ve de belediyeler, buralarda ne yapıyorlarsa dışarlarda tablolar halinde sergilerlerse çok iyi olur. Akademisyen arkadaşlarımız da diğer kamu kurumu yetkilileri de bunları anlamış olur. Daha çok anlamış olur, diye düşünüyorum.

Şimdi bu şeyden sonra, bu toplantıda gördüğüm şöyle bir sorun da var: Devletin diğer kurumlarının çok ilgi göstermediğini görüyorum. Yani Devlet Plânlama, SHÇEK ve diğer kurumların. Belki bir iki temsilci olabilir. Ama yoksulluk, bir... Bu da ve bugün yapılan konuşmalardan da, sorulardan da gördüğümüz kadarıyla bir şeyin eksik olduğunu gösteriyor Türkiye'de. O da Türkiye'de bir yoksulluk stratejisinin bulunmamasıdır. Çalışma Bakanlığı, bunun üzerinde bir çalışma yapıyor. Ama kimin haberi var, bilmiyorum. Dolayısıyla bu toplantı, aynı zamanda Türkiye'deki yoksulluk stratejisi için de bir başlangıç oldu, diye düşünüyorum. Çünkü görünüyor ki burada bugün sorulardan da anlaşıldığı gibi, daha önce programa da baktım. O programdaki konuşmalardan da görüldüğü gibi ciddi bir kopukluk var. Parayı bir yığın adam dağıtıyor, yoksullukla bir yığın insan çalışıyor ve çoğu kez birbirinden haberi değiller. Bunun yerelde bir örneğini çok iyi bir tesadüf, eski Sivas Valisi arkadaşımız, burada. Sivas'ta yerel bir sosyal politika stratejisi geliştirmişlerdi. Bunu kitap halinde de bastılar. Bu başka bir ilde de yok. Ve biz, Anadolu'da yaptığımız bütün çalışmalarda şunu gördük. Özellikle yoksullukla mücadeleyle ilgili olarak çalışan kurumların birbirlerinden haberi yok. Öyle ilginç ki, örneğin; Sivas küçük bir yerdir. 200 bin nüfuslu bir yer. Yani İstanbul'a göre küçük bir yer. Oradaki sivil toplum kuruluşlarının sayısı 10'u falan geçmiyor ama birbirlerini tanımıyorlardı. Kamu kurumları da tanımıyorlardı. O kadar çok kişi, o kadar çok kurum şey dağıtıyor ki yoksullukla ilgili çalışma yapıyor ki birbirlerini bilmiyorlar. Orada stratejik plân hazırlanırken bunlar bir araya geldi ve bir stratejik plân hazırladılar. Onun için belki de her ilde böyle bir stratejik plân geliştirilmesi koordinasyon meselesini de çözecektir diye de düşünüyorum. Burada da üstünde çok duruldu.

Şimdi bir başka konu. Başarılı örnek diye soruyoruz. Hakikaten ne kadar başarılı? Kimsenin bildiği yok. Bunu ölçmemiz lâzım. Bunu devletin kendisi de ölçemez arkadaşlar. Bunu mutlaka bağımsız kurumların, sivil toplumun veya işte üniversitelerin bunu yapması lâzım. Böyle bir şeyi yapmazsak birazcık kendi kendimizi aldatıp, kendi kendimizin propagandasını yapar duruma düşeriz. Dolayısı ile özellikle Türkiye'deki sosyal politikanın bugüne kadar yani bu dayanışma vakfı rahmetli Özal zamanında başladı, bugüne kadar devam etti. Acaba ne getirdi; ne götürdü diye bir bakmamız lâzım. Neye yardım ediyor diye göstermek lâzım.

Şimdi buradan bir başka noktaya geçmek istiyorum. Şimdi bu toplantıda da baktığım zaman içerikte Amita Sharma Hanım da sözünü etti. Yoksulluk, istihdamdan ayrık, kopuk gibi sanki. Halbuki istihdam, yoksullukla birlikte ele alınması gereken bir şeydir.

Şimdi burada biraz belki de yanlış gelebilecek bir şey söyleyeceğim. Şimdi kalkınma için bizim bir yığın görüşlerimiz var. Acaba yoksulluğu negatif bir efekt olmaktan çıkarabilir miyiz? Yoksulluğu, kalkınmanın daha adil yapılabilmesi için bir pozitif yaklaşım olarak ele alabilir miyiz? Bir de o tarafından bakalım. Çünkü milyonlarca insandan söz ediyoruz. Bu milyonlarca insanın düşüncesini geliştirmek, bu insanların katkısını sağlamak, topyekûn kalkınmaya çok büyük çapta katkıda bulunacaktır, diye düşünüyorum. Bu yüzden bir sosyal politika stratejimiz olursa ve bu tabi ki bir sosyal politika stratejisi istihdamdan ayrılmaz. Bunun içinde olması gerekir, diye düşünüyorum. Burada gene programda gördüğüm bir eksiklik. Şimdi özel sektöre davet mektubu yazmak yeterli değil-

dir. Şimdi özel sektör, sosyal sorumluluk projeleri uygulamaktadır. Hatta bugün aynı saatlerde Sabancı Vakfı'nın sosyal sorumluluk projelerinin tartışıldığı bir toplantı da başka bir yerde yapılıyor. Dolayısıyla şimdi sosyal sorumluluk politikalarının anlatılmasını üniversiteden bir arkadaş yerine sosyal politikaya hatta sosyal sorumluluk derneği de var, Türkiye'de. Bunların uygulamalarından zenginleştirmek lâzım. O zaman tıpkı yerel yönetimler, sivil toplum gibi özel sektör ve sendikaların katılacağı oturum yapmak lâzım. Onlarla tartışmak lâzım ki bütün bu fikirlerden yararlanalım. Bir başka burada gördüğüm eksiklik, tabi ki Dünya Bankası IMF, Birleşmiş Milletler, UNDP, Avrupa Birliği gibi kurumların burada belki de oturumlarda başka türlü tartışılması gerekiyordu. Çünkü konu gelip gidip sonunda bunların eleştirisine geliyor. O eleştirilerin hepsi de haklı. Onlara da katılıyorum ama onların da bir savunma ya da nasıl değiştiklerini anlatmalarını görmemiz lâzım. Biz, burada ikinci üçüncü elden bunu anlamaya çalışmamız yerine onlardan öğrensek belki daha iyi olur. Ayrıca onlara direk soru sorma imkânı da olacaktır. Bir de yabancı konukları ayrı ayrı toplantılara serpiştirmek yerine o toplantıda o konukların hepsini bir arada tutup, onları görmek daha iyi olur, diye düşünüyorum. Hepimiz için ufuk açıcı olabilirdi, diye düşünüyorum.

Şimdi buradan şuna gelmek istiyorum. Biz, gene yoksullukla ilgili kalkınmayla ilgili bir rapor yayınlamıştık, 3 sene önce, Sayın Başbakanın isteği üzerine. O raporda, söylediğimiz bir şey var. Şimdi biraz tabi buradaki dinleyici arkadaşlarımızın bir kısmı kamu görevlisi. Böyle bir şey biraz radikal görülecek ama şimdi Türkiye'deki bu sosyal güvenlikle ilgili, sosyal yoksullukla ilgili, sosyal politikayla ilgili çok başlılığı, dağınıklığı ortadan kaldırmamız lâzım. Bu, bir tek çatı altında olmalı ve herkes ucundan bulaşmamalı bu işe. Birisi bir şey dağıtıyorsa bir tanesi dağıtmalı. Şimdi Orman Bakanlığı dağıtıyor, Millî Eğitim Bakanlığı dağıtıyor. Ufak çapta şeyler dağıtıyorlar. Herkes bir şeyler yapıyor. Bunun koordine edilmesi lâzım. Bu, tabi merkezde yapılması gereken şey. İkincisi bizim raporda söylediğimiz şey: "Bütün bu yardımları kaldırın. Yoksullara aylık maaş verin." Bunun, Brezilya'da çok iyi bir uygulaması var. O zaman yoksulluk meselesi Türkiye'de iç politikanın konusu olmaktan çıkacaktır. Yoksulluk; politik yapıya göre, etnik yapıya göre ya da işte başka ideolojilere göre tanımlanmayacaktır. Daha iyi bir şey yapılacaktır. Özellikle de Türkiye'nin etnik sorunları olduğunu bildiğimiz için bizim Diyarbakır'da yaptığımız çok çok çalışma var. Kürtlerin başlıca talebi; Türkiye'nin zenginliğinden, zenginliğini paylaşmak istiyorlar. Bunu paylaşırken de böyle çeşitli adlarda insanlara paralar vermek... Son zamanlarda metodolojileri, teknikleri çok geliştirdik. Gerçekten iyi şeyler yapıyor. Artık öyle binlerce kişi yığılmıyor, bir ekmek için insanlar birbirini ezmiyor falan ama yoksulların da ulusun bir vatandaşı olduğunu, bir paydaşı olduğunu hissetmeleri lâzım. Onun için bunların aylık alması lâzım. Türkiye, nasıl ki 65 yaş üstündeki insanlara bir aylık veriyor. Bunun gibi genelleyerek merkezden tabi ki belki bu dayanışma vakfını kaldırmak tamamen mümkün olmayabilir ama merkezi de tutarak bunu yapmak lâzım ve objektif ölçütleri orada koyup uygulamak lâzım diye düşünüyorum ve bu iş için de ayırdığımız bu kadar çok örgüt için harcadığımız bürokratik masrafları da hiç göz ardı etmeyin arkadaşlar. Bir kamu kurumu kuruldu mu büyüme eğilimindedir. İlk kurulduğu zaman 100 kişiye şimdi 500 kişi olmuştur. Rakamları bilmiyorum ama iki sene sonra 750 kişi olmuştur. Bu, politikadan ayrı bir şeydir. Kamu kurumları büyüme istikametindedir. Dünyanın her tarafında böyle bir şeyle karşı karşıyayız.

Şimdi bazı önerilerim olacak. Ona geçmek istiyorum. Burada da Sayın Genel Müdürüm de söyledi, değerli arkadaşlarımız da söyledi, bazı konuşanlarda söyledi. Yani yoksulluklara yardım yapmak, tembellik yapıyor, bilmem ne yapıyor, işte... negatif tarafından alınıyor, iş. Bunu kaldırmak için istihdamla birleştirmek için Türkiye'nin kendi geçmişindeki bazı uygulamalardan yararlanmak lâzım ve bazı yeni yaratıcı şeylere ihtiyacımız var. Özellikle bu konuda Hindistan'ın, Brezilya'nın, Arjantin'in, Bangladeş'in çok önemli uygulamaları var. Bunlardan istifade etmemiz lâzım. Ama biz, şimdi düşünün Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en başarılı işlerinden bir tanesi sıtma savaşının ortadan kaldırmasıdır. 1924 yılında Türkiye'de ortalama ömür 31 yaşındaydı. 39'a geldiğinde 33'tü. Sıtma savaşı başladıktan sonra bu yükselmeye başladı. Şimdi sıtma savaşı, sadece bir sıtma savaşı değildi. Binlerce insan istihdam edildi ve çok ciddi bir biçimde istihdam alanı açtı. Şimdi bu, aynıısını yapalım demiyorum ama başka alanlarda bu kullanılabilir. Gene bunun gibi Sayın rahmetli Ecevit Başbakanken, o zaman çok dalga geçilen, alay konusu olan bir proje vardı. O da Güneydoğu'da taş toplamaktı. Tarlaların taşını toplamaktı. Güneydoğu'da gezen arkadaşlarımız bilir. Çok dağlık bir arazi ve çok taşlık bir arazi. O taşların toplanması onların üretime katkısını, katılımını sağlıyordu. Küçük de olsa bu istihdam yaratan bir şeydir. Onları daha sonra toprağına bağlayacaktır. Öyle bir

şeydir. Bunun gibi uygulamalara bakmak lâzım. Burada tabi en şey konu, ormandır. Türkiye’de orman ve mutlaka meyveciliğin geliştirilmesi bunu şey yapacaktır. Şimdi şu günlerde Arnavutluk’ta çok güzel bir proje uygulanıyor. Arnavutluk zaten yoksul bir ülke. Yoksul bir bölgesinde vatan-daşların hepsi orman işçisi olmuş, ağaç şey yapıyorlar. Ekiyorlar, biçiyorlar. Sonra da onların geliri onlara verilecek. Hem çevreyle ilgili bir şey yapılmış oluyor hem de kalıcı bir şey yapılmış oluyor. Dolayısıyla Türkiye’deki orman politikasını bu açıdan bir daha gözden geçirmemiz lâzım. Orman-larımızın hazır... Her orman yandığında hepimizin yüreği yanıyor. Buna devlet tek taraflı oraya işçi tutup, 100 tane falan değil, köylüleri bizzat ortak yaparak bu işin içine koymamız lâzım. Bir gerçek de Türkiye’deki orman köylüleri zaten en fakir kesimi oluşturmaktadır. Böyle bakmak lâzım. Bir başka şey de TOKİ harcamalarında böyle müteahhitlerle bu işi yapmak yerine başka projeler yap-mak lâzım. Bu konuda bir tane de çok güzel bir örnek var. Van’da... Van birden çok göç aldığı için o Van’daki vatandaşlarımız büyük çapta dere yataklarına çadır kurmuş, orada oturuyorlardı. Bir sel geldi. Bütün Türkiye’de o zaman televizyonlar, bilmiyorum hatırlıyor musunuz, bunu konu yaptı. O zaman İstanbul Ticaret Odası, oraya bir 100 milyon lira para verdi. Bunlara ev yapın, diye. O za-manki parayla bu paraydı, yani. Yapılabilirdi bu iş. Sonra bu orada çok tartışıldı. O zamanki vali ve yöneticiler şöyle bir yöntem uyguladılar. O insanların hepsi orda işçi oldu. Kendi evlerini kendileri yaptılar. Hem para kazandılar hem ev yapıldı. Mimarlar Odası, plânları çizdi. Köylülerin istediği gibi plan çizildi, valilik işte devlet araçlarıyla taş, kum taşıdı. Belediye yolları açtı. Böylece çok önemli bir proje geliştirildi. Bu insanları üretken hale getirmek için özellikle TOKİ’nin Anadolu’da yaptığı, küçük kentlerde yaptığı, yoksul bölgelerle bunu görmek lâzım. Bu tür yöntemleri ki bizim biliyor-sunuz çok yaygın uygulanan bir emanet usulümüz var. Bunu orada kullanmamız çok mümkündür, diye düşünüyorum.

Son olarak da şunu söylemek istiyorum. Bitireceğim, Sayın Başkan. Bu yoksullukla ilgili mücadelede evet, kamu kaynakları artmıştır ama kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığına ilişkin bil-gilere erişmek hemen hemen imkânsızdır. Şimdi biz, bu konuda araştırma yaptığımız için şunu mesela Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nden istedik. Onlar, bize gönderdiler. Ama hepsi aynı şeyi göndermiyor. Sağlık harcamalarını il bazında göremiyoruz, ilçe bazında gö-remiyorsunuz. Hâlbuki meseleyi büyük yerden, küçükten başlayarak bakmak lâzım. Biz, mahalle bazında şey yaptık, İstanbul’da bir araştırma yaptık: “Göçle gelen nüfusun durumu nedir?” diye. O araştırmada da gördüğümüz bir şey var ki Amita Hanım da onu söyledi. Burada, İstanbul’da en alttaki %20 gurubun en altındakilerle yaptığımız araştırmadır. %21’in de internet var, arkadaşlar. En fakir grubun, en alt kademsinde. İnternet, Türkiye’de çok ciddi biçimde yaygınlaşmış haldedir. Dolayısıyla istihdama yönelik eğitim programlarında bir internetle şey öğretmek, meslek öğret-menin çekici şeylerini koymamız lâzım. Yani belediyeler gayret gösteriyor, devlet gayret gösteriyor ya da sosyal dayanışmanın ya da İŞ-KUR’un projelerinde bu tür şeyler var ama bunu internetten taşıyarak yapmak lâzım. Bunu hatırlarsınız, TRT bir yayın yapıyordu. Bir ressam, nasıl resim yapılır diye anlatıyordu. Ondan sonra bir yığın insan, resim yapmaya başladı. Yani bu çok önemli bir şey. Onun için interneti ve tabi ki bu görsel yayınları... Özellikle TRT’nin görevidir. Yani TRT’nin şeyinde programı özel sektör programlarıyla aynı. Yani olmaz böyle bir şey. Yani TRT’nin bir tane kanalı olması lâzım ve o kanalda sadece bunlarla ilgili şeyler yapması lâzım. Hem daha iyi Türkiye’den örnekler gelecektir. TRT’de mutlaka bir yayın yapılmalıdır, internetle beraber. Bu kullanılmalıdır, diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim. Saygılar sunarım.

Aziz YILDIRIM: Hocama değerli açıklamalarından dolayı teşekkür ediyorum. Bize getirdiği eleştiriler, yapıcı eleştirilerdir. Bütün bunlar, tabi ki bir sonraki seminerlerde dikkate alınacak. Bazı-larında da cevap hakkımız var. Onları sona saklıyorum.

Şimdi üçüncü konuşmacımıza geçmeyi arzu ediyorum, izninizle. Sayın Peter Kelly. İlk günkü açılış oturumunda da kendisini izlemiş ve fikirlerinden istifade etmiştik. Şimdi de bütün bir çalış-manın değerlendirmesini kendilerinden bekliyoruz. Buyrun Sayın Kelly.

Peter KELLY: Teşekkür ederim. Tabi iki kere konuşmak ne büyük fırsat. Herkesin bu fırsatı ol-muyor. Memnuniyetle ikinci defa konuşmayı istiyorum. Son üç günde pek çok şey gördük, dinle-dik tabi. Önce organizatörlere teşekkür etmek istiyorum. İki meslektaşımın da söylediği gibi çok önemli bir sempozyum oldu, bu. Ve kendi kaynaklarımızı nasıl daha iyi kullanarak yoksullukla

daha etkin bir şekilde mücadele edebiliriz? Bunlar dile getirildi. Avrupa yoksullukla mücadele yılında yapılıyor, bunlar. Ve ama burada yapılan bu sempozyum, hakikaten fevkalade hem teorik hem pratik deneyimi bir araya getirdi ve bu aşamadaki politikaların irdelendiğini gördük. Bu konferanstan öğrendiklerimi dile getirmek isterim. Bundan sonra *Avrupa Birliği Sosyal Kaynaştırma Programı*'na katılacağım. Önümüzdeki Pazartesi-Salı Brüksel'de olacak, bu toplantı. Buradaki küresel deneyimleri o Avrupa Birliği sürecine taşımak istiyorum. Bir defa çok ortak şeyimiz var. Daha fazla iletişime ihtiyacımız olduğunu söyledi, benden önceki konuşmacılar da. Bundan yararlanmak gerekir. Benim son iki günde öğrendiklerimi Brüksel'de nakledeceğim, herkese. İletişim çok önemli. Ben, burada bazı başlıklara eğilmek isterim. Önemli başlıklar. Son iki günde gördüğüm önemli konular. Çarşamba günü açılıшта duyduk. Ben bir kampanyacıyım. Bir kampanyacı olarak, bir STK olarak katılıyorum, bu toplantıya ve işte politika yapıcılara baskı yapabilen guruplarız biz. Burada gene değinilen bazı ana konular. Aslında ikili temalar. Evrensel hedeflenmiş yaklaşımlara ihtiyacımız var, yoksullukla mücadele için. Kültürel ve davranış konularına sürekli atıfta bulunuldu, yoksulluk çerçevesi içinde. Ve ilk günden itibaren önemli bir konuda hükümet temsilcileri tarafından dile getirildi. Temel haklar konusu. Yoksulluk, temel haklarla ilgili bir konudur, dendi. Ve ayrıca yoksulluğun tarifinde kritik tartışmalar oldu, farklı tarifler oldu. Sadece az gelir anlamına gelmiyor, yoksulluk. Bu konulara bir değinmek istiyorum. Şimdi bütün benim katıldığım oturumlarda yapılan konuşmalarda çok büyük çapta bilgi alış veriş yapıldı. Ancak evrenselci yaklaşımların zaman içinde getirdiği büyük yararları duyduk. Açılış günü de söylendi. David, bize... Şöyle dendi, yardımcı olmayacak bir diyaloga girmemek gerekir. Yoksullukla mücadele için evrensel yöntemler mi yoksa hedeflenmiş programlara mı ihtiyacımız var? Her ikisi de olmalı. Her ikisinin de olması gerekir. Yoksulluğun kendine özgü unsurlarını bilmemiz gerekir. Yoksulluğun coğrafyası, cinsiyetlerle ilgili durumu, engellikle ilgili durumu, istihdamla ilgili durumu gibi yoksulluğun özel unsurlarını incelememiz gerekir. Ve bütün bunları genel evrensel bir yaklaşımla ele almamız gerekir. David, yine açılış konuşmasında değindi, diğer konuşmacılar da değindi. Sosyal koruma modelleri geliştirmek gerekir, yoksulluğa karşı. Yani sadece bağış ve yardımın ötesinde birtakım şeyler yapılıyor. Bir evrensel yaklaşım başlangıç noktası olacaktır. Sosyal korumacılık yaklaşımında evrensel yaklaşım çok önemlidir. Gerçekten çok ilginç konuşmalar oldu. Sadece şunu ya da bunu seçmek istemiyorum ama dün mesela dünün ikinci oturumunda deneyimlerin paylaşılması dendiğinde kronik yoksulluğun yok edilmesinin en kadar zor olduğu ifade edildi ve yeni duyarlılıklardan ve kültürden bahsetti, çünkü bu konuda konuşan arkadaşımız. Burada tabi hedeflenme, yardım götüreceğimiz kitlenin hedeflenmesi çok önemli. Kültür ve davranışın da bir rolü var. Özellikle yoksullukla mücadeleyi sürdürülebilir şekilde yönetmek çok önemli. Bu sadece yoksulların bir problemi değil. Bu bir davranış problemidir, kültür problemidir. Ve yoksullukla mücadele etmek isteyenler şöyle düşünmeli. Bu marjinalize gruplar, davranış modellerine de sahip olan bu gurupları nasıl ele almalıyız, nasıl anlamalıyız ki daha kalıcı ve iyi çözümler getirebilelim. Bu yoksullarla yakınlaşmak, onları anlamak, onların sorunlarına daha iyi çözümler getirecektir. Yoksulluğun sanki farklı, sanki özel, sanki farklı bir şeymiş gibi görmemek gerekir. Yoksul insanlar bizden, genel nüfustan farklı insanlar olarak görülmemeli. Öteki olarak görülemez. Kafamızdaki yoksulluk kavramı ve yoksulların kafamızdaki kavramı çok önemli bu konuyla çalışırken. Doğru yaklaşım çok önemli. Bu pek çok konuşmada dile getirildi. Stratejilerimizi nasıl geliştireceğiz? Daha iyi koordinasyona ihtiyacımız var. Bir defa temel olarak başlangıç noktası çok önemli ve stratejik yaklaşım çok önemli yoksullukla mücadelede. Ve işin başından itibaren uygun politikalar önemli. Kabul ettiğimiz politikalar evrensel olsun ya da odaklı stratejiler olsun. Burada doğru yaklaşımın seçilmesi gerekir. İngiltere'de ve 2020 yılına kadarki stratejisini tanımlıyor, şu an. Yoksulluk, paranın az olması mıdır? Politikalar, politikacılar bize yoksulluğun, gelirin çok ötesinde bir şey olduğunu söylüyor. Bir tek gelirden bahsetmeyelim. Diğer konulara geçelim. Yoksulluk sadece gelirden başkadır, farklıdır ve hizmetlere, istihdama erişimdir. Ve şiddetten kaçınmaktır. Bütün bunlar dile getirildi. Bir şey daha. Tabi ki ücret de yoksulluğun önemli bir parçası. Dolayısı ile yeterli ücretler yoksullukla mücadele stratejisinin bir parçası olmalı. Bunu nasıl yaparız? Nakit transferleriyle nakit vererek ya da bir evdeki masrafları kısarak mı? Ama odak noktalarından biri bu gelir konusu. Seçim, tercih, tabi ki yeterli gelirin olması kişilere seçeneklerinde daha özgürlük sağlıyor. Burada yoksullukla mücadele stratejilerinde bu konular ilk adımlar. Evet. İlk iki konuşmacıdan sonra konuşmak çok iyi. Siz pek çok şeyi kapsadınız bile. Ama ben de şunu söylemek isterim. Bu konuda liderliğe ihtiyaç var, vizyona ihtiyaç var. Bu türlü forumlarda, bu tür tartışmalar çok yararlı ama gerçek liderliğe ihtiyacımız var. Özellikle de politikacıların liderliğine ihtiyacımız var. Aksi takdirde ilerlemeyi bile kaydedemeyiz. Türk Hükümeti

bu sempozyumu düzenleyerek niyetini, liderliğini çok güzel göstermiştir. Bunlara çok ihtiyacımız var. Uluslararası çalışmalara çok ihtiyacımız var ama pek çok liderin, iş çevresinden liderlerin de bu konuya ilgi göstermesi gerekir. Yoksullukla başa çıkacağız dediğimiz şey için liderlere ihtiyacımız var. Temel olarak bu konuda tartışacak taraflara ihtiyacımız var. Ekonomik büyüme tabi ki finansal problemler son iki üç yıl içinde bütün dünyada finansla problemler yaşandı. Ekonomik büyüme, ekonomide büyüme İngiltere’de ve batı Avrupa’da son 15 yılda sürdürülebilir ekonomiyi görüyoruz. Ve ekonomik büyümenin başında gördüğümüz yoksul kitlenin bugün daha da arttığını görüyoruz. Evet. Birtakım sunumlar burada ekonomik büyümemizi nasıl yönettiğimiz sorusunu sordu. Ekonomik büyümenin yoksullara yansımaları nasıl oluyor? Kamu hizmetlerinden yararlanma dediğimizde neler oluyor? Şu an büyük bir değişim geçiriyor, kamu hizmetleri. Çünkü özelleştirilen birtakım kamu hizmetleri var. Sıklıkla belki en iyi çözüm değil ama kamu... Burada son iki günde güçlü bir şekilde ortaya çıkan şey şu. Yoksullukla mücadele teknik bir konu değil. Bu salonda pek çok yönetici, idareci ve teknik kişi var. Evet. Deneyimlerin çok önemli. Ama yoksulluğa sadece teknik açıdan cevap vermek yeterli değil. Yoksulluk sosyal, manevî ve siyasî bir olgudur. Bir politikada ufak bir değişiklik bazen yoksullukla mücadelede büyük sonuçlar getirebilir ve kamunun da desteğini, kamuoyunun desteğini de almamız gerekir. Teşekkür ederim.

Aziz YILDIRIM: Sayın Kelly’e zamana gösterdiği hassasiyetten dolayı da çok teşekkür ediyorum. Sunumu da gayet iyiydi. Çok iyi bir şekilde özetledi, iki günün çalışmasını, bu üçüncü günde. Kendilerine tekrar teşekkür ediyorum. Bugünkü son konuşmacımız İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Sayın Valim Hasan Canpolat. Mikrofon sizde efendim. Buyurun.

Hasan CANPOLAT: Çok teşekkür ediyorum, Genel Müdürüm ve bütün dinleyicilere saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Değerli Genel Müdürümüz, hem meslektaşımız hem de çok değerli bir dostumuz olarak bu konferansın düzenlenmesine öncülük etti. Ben hem kendisini hem de bütün mesai arkadaşlarını tebrik ediyorum. Çünkü Türkiye’nin bence gündemin ilk sırasında yer alması gerektiği halde bugüne kadar yeterince üzerinde durulmayan ve tartışılmayan yoksulluk meselesini, yoksullukla mücadele konusunu böylece ilk defa bu katılım ve bu çapta gündeme getirdiler. Kendilerini tebrik ediyorum.

Ben, müsaadenizle zamana da uyarak sizlerle paylaşmak istediğim düşüncelerimi şöyle bir akış içerisinde paylaşmak istiyorum. Tabi benim aslında iki kimliğim var. Birincisi yönetici olarak. Özellikle sizlerle paylaşacağım şeyler, Sivas ve Denizli’de görev yaptığım, vali olarak görev yaptığım dönemde, yaklaşık 6 yıl boyunca çeşitli uygulamalarımızdan elde ettiğimiz neticeler ama öte yandan da bu konuya bir akademisyen yönümle de çeşitli öneriler getirmek istiyorum. Yani sadece tecrübe paylaşımı değil, bu konuda da bazı önerilerim olacak. Müsaadenizle ben önce yoksulluğun global düzeydeki resmiyle başlamak istiyorum. Tabi ki bunların hepsini siz biliyorsunuz. Burada muhtemelen bunların hepsi konuşulmuştur. Ancak sizlerle paylaşmak istediğim konunun akışı bakımından, bir giriş bakımından dünyanın bence en önemli problemi olan yoksulluk, global yoksullukla ilgili resmi sizinle bir paylaşmak istiyorum. Şimdi şu rakamları müsaadenizle sizlere aktarmak isterim. Şu anda dünyada 22 bin çocuk her gün açlıktan ölüyor. 1.8 milyon çocuk ise buluşıcı hastalıklardan yılda ölüyor. 72 milyon çocuk ise hiç okula gidemiyor. Bir milyara yakın insan okuma-yazma bilmeden veya hiç kitap okumadan yaşıyor. 350 ile 500 milyon arasındaki insan sıtma hastalığına yakalanıyor. Bir milyonu çoğu Afrika’da olmak üzere ölüyor. Bir milyar civarında insan temiz sudan, 2.6 milyara yakın insan ise kanalizasyondan yoksun olarak yaşıyor. 2 milyara yakın insan dünyada temiz suya ulaşmak için yaklaşık bir kilometre yol kat etmek zorunda kalıyor. Bunların tüketim miktarları ise en fazla 20 litre. Buna karşılık İngiltere’de tuvaletlerde kişisel su tüketimi 50 litre, günlük tüketim 150 litre. Amerika’da ise günlük su tüketimi 600 litre. Yoksul ülkelerde 2 milyar çocuk yaşıyor. Bu 2 milyar çocuğun 400 milyonu hiç temiz suya ulaşamıyor. 300 milyona yakını sağlık hizmetlerine ulaşamıyor. 11 milyona yakını 5 yaşına gelmeden ölüyor. Bu nüfus Fransa, Almanya, Yunanistan ve İtalya’nın çocuk sayısına eşit. Bugün 1.4 milyona yakın, bu çocukların 1.4 milyonu hiç temiz suya ulaşamıyor. 15 milyona yakın çocuk ise HIV veya AIDS’e yakalanmış durumda. 2.5 milyon insan dünyada, bio-yakıtlar yani bildiğimiz tezek, odun veya kömür kullanmak zorunda kalıyor. Bu kullanımdan kaynaklanan ölümler ise yıllık bir milyon civarında. Dünyada 1.6 milyar insan elektrik kullanamıyor. Bu rakamlar uzatılabilir. Ama buna karşılık batı

lkelerinde zellikle Avrupa ülkelerini burada kast ediyorum. Kozmetie 8 milyar dolar, dondur-maya 11 milyar dolar, parfme 12 milyar dolar, sigaraya 50 milyar dolar, alkollü içeceklerle 105 milyar dolar, uyuşturucuya 400 milyar dolar harcanıyor. Ancak bu, biraz evvel bahsettiğim temel ihtiyaçlardan, eğitim için 6 milyar, temiz su için 9 milyar, kadın sağlığını iyileştirmek için 12, temel sağlık hizmetleri için 13 milyar Dolar gerekiyor. Ancak dünyada şu anda asgari harcamaların tutarı 1,5 trilyon Dolar. Bunun %72'sini NATO lkeleri, Japonya, Güney Kore ve Avusturya oluşturuyor. Yani asgari harcamaların %1'i dahi biraz evvel bahsettiğimiz temel hizmetlerin iyileştirilmesi için yeterli. şimdi bu genel görünümü kısaca sizlerle paylaştıktan sonra aslında yoksulluğun nereden kaynaklandığını da sizlerle paylaşmak isterim. Tabi bu aslında bilinen bir şey ama ben, sizlerle yeniden tekrar paylaşmak istiyorum. Dünyada yoksulluğun iki temel sebebi var. En önemlisi gelir dağılımı adaletsizliği, diğeri de etkin olmayan kamu politikaları. Gelir dağılımı adaletsizliği ile ilgili yine bazı rakamları sizlerle paylaşmak isterim. Dünya'da 3 milyar insan, 2,5 Doların altında gelirle yaşıyor. % 80'i ise, yani dünya nüfusunun %80'inin geliri 10 Doların altında. En fakir %40 nüfus ise, dünyanın en fakir %40'ının nüfusu ise dünya gelirinin sadece %5'ini alıyor. En zengin %20'i ise dünya gelirinin %76'sını alıyor. En fakir %20 ise dünya gelirinin %1,5'unu alıyor. %10 olarak tekrar bakalım. Dünya nüfusunun %10'nu gelir olarak %60'ını dünya nüfusunun en fakir %10'nu dünya gelirinin %0,5'ini alıyor. Dünya nüfusuna genel olarak bakıldığı zaman %52'si gelirin %4'n alıyor. Nüfusun %8'i ise biraz sonra bahsedeceğim, bu %8 nerde yaşıyor? Gelirin %80'ini alıyor. Bu nüfusun %92'si Birleşik Devletler, Avrupa ve Asya Pasifik lkeleri, bu biraz evvel bahsettiğim Güney Kore, Japonya, Avusturya gibi, Avustralya gibi lkeler. Bunlardan %39'u Avrupa, %23' Amerika, %15'i yani %77'sini Japonya oluşturuyor. Bu bahsettiğimiz gelirin %80'ini alan nüfus. şimdi dünyada böylesine büyük bir adaletsizlik var. Dünyada yoksulluğun temel sebebi dünya kaynaklarının adaletsiz şekilde batı ülkeleri tarafından gasp edilmesinden kaynaklanıyor. şimdi bu gasp ne zaman başlamış? Bu gasp, ikinci milenyumun ikinci yarısından itibaren. şöyle bir rakam vereyim, size. İlk milenyumda yani 1000 yılına kadar, bu bahsettiğimiz bölge yani Amerika-Avrupa bölgesi, dünya gelirinin %9'unu alırken, Asya lkeleri 3'te 2'sini alıyordu. Ancak şu anda bu %9 işte biraz evvel bahsettiğimiz %70'lerin üzerine çıkmış. işte dünyadaki büyük transformasyon özel-likle ikinci milenyumun ikinci yarısından itibaren başlayan büyük değişim batı ülkelerinin dünya kaynaklarına el koymaları, başta Asya ve Afrika olmak üzere, yoksulluğun ortaya çıkmamasının en temel sebebi. şimdi biraz daha detaylandıralım. Bu, dünya kaynaklarını elinde bulunduran grup aslında çok daha küçük. Yüzdeler verilince biraz çok anlaşılmıyor. Dünyada 24 milyon kişi, 3 milyar kişinin gelirinden fazla gelir elde ediyor. Bunların geliri 70 trilyon Dolar, 3 milyar kişinin geliri ise 8.2 trilyon Dolar. şimdi bunu, şöyle biraz daha sayıya dökelim. Dünya gayri safi GDP'nin, dünya global GDP'nin %7'sini 497 kişi elinde tutuyor. Yani yaklaşık 500 kişi, dünyadaki 3 milyar insandan fazla gelir elde ediyor. Bu %7, şöyle bir baktığımız zaman neredeyse üç büyük kıtanın insanların nüfusundan fazla gelir elde ediyor. Dünya GDP'sinin %1'ini Afrika oluşturuyor, %2'sini Hindistan, %4'n Latin Amerika, %8'ini de Çin. Yani bu, Afrika, Hindistan, ve Latin Amerika'nın millî gelirdeki payı 500 kişinin gelirine eşit. şimdi son dönemde dünyada global yoksullukla mücadelede şöyle bir görünüm var. Yoksulluk oranında bir düşme var. Ancak bu düşmenin aldatıcı olmaması lâzım. Bu düşme, Asya bölgesinde, yani Hindistan ve Çin'deki ekonomik büyümeden kaynaklanıyor. Çin zaten dünyadaki yoksul nüfusun önemli bir kısmını oluşturduğu için Çin ekonomisindeki büyüme, bu oranda bir iyileşme gibi görülüyor. Yani şöyle, global yoksulluk %27'lere düşmüş. Ancak bu rakamın aldatıcı olmaması lâzım. 2015 yılında 920 milyon kişinin 1 Doların altında gelir seviyesin-de kalacağı tahmin ediliyor, yine. Dolayısı ile 1990'da dünyada açlık sınırının altında yaşayan 815 milyon kişi varken bu yıl itibari ile bu rakam 925 milyon kişi. Bu bakımdan, global kamu politika-larından bahsetmiştik, global kamu politikaları da son derece başarısız. Biraz sonra bunlarla ilgili rakamları da sizlerle paylaşmak istiyorum.

şimdi gelir ve yoksulluk açığı büyüyor, demiştik. 1820'lerde yani bu geçtiğimiz milenyumun son iki yüzyılı içerisinde en zengin ve en fakiri arasındaki uçurum, fark 1'e 3 iken, bu rakam bugün 1'e 72'ye çıkmış. Dolayısı ile açık büyüyor. Bu, sanayileşmiş ülkeler de büyüyor, Türkiye de büyüyor. Genel olarak biraz evvel bahsetmiştik, Çin'den kaynaklanan iyileşme. Çin'de bu yoksulluk oranı 85'ten 16'lara inmiş; ancak biraz evvel de bahsettim. Bu yoksulluğun derinleşmesinin önüne geçmiyor. Hayat beklentisi, bebek ölüm hızının düşmesi, okuma-yazma, sağlık hizmetlerine erişim gibi hizmetlerde, konularda iyileşme maalesef özellikle son dönemlerde yavaşlamış durumda. Yani eğilim yavaşlamış durumda. Bazılarında da eğilim zaten biraz evvel de bahsettim, açlık sını-

ryla ilgili yaşam göstergeleri iyi değil ama global yoksulluğun etkisini sadece yaşam göstergeleri ile sınırlı görmemek lâzım. Yoksulluğu dünyanın birinci sorunu olarak nitelendirmemizin sebebi şu; yoksulluk sebebi ile ortaya çıkan problemler, global göç, bugün çok büyük bir problem. Milyonlarca insan, bugün vatansız veya göçmen durumunda. Şiddet, global düzeyde şiddet veya ülke içi şiddet, iç savaşlar, kötü yönetimler, insan hakları ihlalleri ve buna benzer birçok konu aslında yoksulluğun ortaya çıkardığı sorunlar. Kendileri türev sorunlar, yani. Sonuç olarak bugün baktığımız zaman bu resme dünyada refah adaları ve yoksulluk adaları oluşmuş durumda. Geçiş de mümkün olduğu kadar bu silahlanma vesaire şeyle büyük duvarlar örülerek engelleniyor, engellenmiş durumda. Global politika yetersiz. Global ekonomik büyümenin ve Asya ekonomisinin büyümelerinin sonucunda bu bölgelerde iyileşmeler görülse de yoksulluk ve biraz evvel saymış olduğum yoksulluğa bağlı problemler aslında dünyada derinleşiyor. Özellikle sanayileşmiş ülkelerde bu biraz evvel bahsettiğimiz gelir dağılımında uçurumun büyümesinden sonra çok ciddi yoksulluk ve yoksulluğa bağlı sosyal problemler yaşanıyor ve az gelişmiş ülkeler diye bahsedilen, aslında yoksul ülkeler diyelim bunlara, bunlar da büyük metropollerde özellikle gerçekten insanın adeta gözlerinden yaş boşanacak şekilde çok ciddi dünya tarihinde daha önce görülmemiş yaşam manzaraları ortaya çıkıyor. Şimdi bakıldığı zaman sanayileşmiş ülkelerde yoksulluğun ortaya çıkmasının biraz evvel bahsettiğim gelir dağılımı açığı aslında çok ciddi. OECD ülkelerine bakıldığı zaman yani dünyadaki en gelişmiş ülkeleri içeren, zengin ve fakir arasındaki uçurum çok net. Buna göre birinci Meksika. Burada fark 1'e 25. Yani en zengin ve en fakir arasındaki fark 25 kat. İkinci Türkiye, 17 kat. Üçüncü Birleşmiş Devletler, 16 kat ve bu açık büyüyor. Şimdi buradan ben, Türkiye'de yoksulluğun görünümüne de geçmek istiyorum. Bu açıdan baktığımız zaman aslında Türkiye'de yoksulluğun genel resmi dünyadaki genel resimle aynı diyebiliriz. Dünyada da yoksulluğun, Türkiye'de de yoksulluğun iki temel sebebi var; ama ikincisinden biraz sonra bahsedeceğim. Son dönemde iyileşmeler var. Türkiye'de yoksulluğun temel sebebi gelir dağılımı eşitsizliğidir. Toplumsal gruplar ve bölgeler arasında gelir dağılımı eşitsizliğidir. Biraz sonra TÜİK'in resmî rakamlarını sizlerle paylaşmak istiyorum. Bir de kamu politikalarının etkinleştirilmesi ile ilgili, gelir dağılımı konusunda Türkiye maalesef başarısız. Ancak son dönemde kamu politikalarının etkinleştirilmesi, sosyal yardımların etkinleştirilmesi vesaire diğer konularla beraber o açıdan belirli bir başarı var. Ancak orada da yapılması gereken daha etkin kamu politikaları anlamında yapılması gereken şeyler var. 5 dakikamız mı var?

Aziz YILDIRIM: 5 dakikanız var.

Hasan CANPOLAT: Peki, 5 dakikada toplayayım, değerli Başkanım.

Şimdi bakıldığı zaman dünyada, Türkiye'de 374 bin kişi TÜİK'e göre açlık sınırının altında yaşıyor. %17'si yani 11 milyon, yaklaşık 12 milyon kişi ise gıda ve gıda dışı harcamalarını içeren yoksulluk sınırı dediğimiz sınırın altında yaşıyor. 4.3 Dolar olarak alınan sınırın altında Türkiye nüfusunun 6.8'i yaşıyor. Şimdi bu, bu sınıra baktığımız zaman bir iyileşme var. Biraz sonra konuşacağımız kamu politikaları sebebi ile Türkiye'de bakıldığı zaman 4 Doların altındaki yoksullukta %30'lardan %6'lara inilmiş. Bu ciddi bir iyileşme. Ancak harcama esaslı yoksulluğa baktığımız zaman 2002'de 14 olan oran 15'e çıkmış. Bu gelir dağılımıyla ilgili bir gösterge. Şimdi buna kent-kır ayrımı açısından baktığımız zaman daha net bir görünüm çıkıyor. Kentlerde bu 11'den 8'e inmişken kırsal alanlarda 19'dan 31'e çıkmış. Bu Türkiye'de kamu politikalarının nereye yönelmesi gerektiğini ve nerede bir boşluk olduğunu da göstermesi bakımından ilginç diye düşünüyorum. Yani kentsel yoksulluk ve kırsal yoksulluk meselesi Türkiye'de önemli bir konu. Şimdi tabi kırsal yoksulluk niçin ortaya çıkıyor? Çünkü birincisi kırsal ekonomi, yani tarım ekonomisinin Türkiye'de millî gelirden aldığı pay düşüyor. Kırsal alanda ücretli maaş geliri, sosyal güvenlikli alınan gelir az. Yevmiye ile çalışma oranı yüksek. Bunlar hep yoksulluğa etken faktörler. Eğitim seviyesi düşük, düzenli gelir yok vesaire bunlar sebebi ile istihdamı etkileyen, yoksulluğu etkileyen birçok faktörler bakımından kırsal yoksulluk artmış. Şimdi biraz evvel bahsetmiştim gelir dağılımı meselesinde Türkiye'de millî gelirden en fazla pay alan ilk %20 diyelim, yani piramidin üstündeki son %20 Türkiye'de millî gelirin % 44'ünü alıyor, son %20 ise %6 buçüğünü alıyor. Dolayısı ile Türkiye'de biraz evvel de OECD rakamlarıyla gördüğümüz gibi ciddi şekilde bir gelir dağılımı eşitsizliği var ve bu düzelme eğiliminden ziyade bozulma eğilimi içersinde. Zaten dünyada da bakıldığı zaman ekonomik büyümenin toplumsal kesimlere yansıtılabildiği ülkeler var. Buralarda yoksullukla mücadele başarı-

İl. Ancak bunun aktarılamadığı ülkeler de var. Aktarılamadığı ülkelerde gelir dağılımı iyileşmiyor. Şimdi Türkiye’de büyüyor. Ekonomik bakımdan büyüyor. Ancak bu ekonomik büyümenin muhakkak işte bu bahsettiğimiz gelir dağılımı üzerinde iyileştirme, iyileştirici yönde yansıtılması gerekiyor. Şimdi nüfusun yaşam göstergeleri açısından bakıldığında zaman Türkiye’de göstergeler, burada aslında bazıları iyi, bazıları iyi değil ama bunları, siz zaten biliyorsunuz. Bunları tekrarlamayacağım. Bu bölümde son olarak şu şeyi söyledikten sonra bazı önerileri sizlerle de paylaşmak istiyorum, son birkaç dakikada. Türk...

Aziz YILDIRIM: Süreniz bitti.

Hasan CANPOLAT: Birkaç dakika alabilir miyim, değerli Başkanım?

Aziz YILDIRIM: Tabi.

Hasan CANPOLAT: Şimdi Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin kırsal alanda daha büyük olduğu hissedildiğini söyledik. Kırsal yoksulluk ve bölgesel gelişmişlik üst üste bindiği zaman Türkiye’nin bazı bölgelerinde hem kırsal ekonominin hem bölgesel gelir farklılığının açıldığı bölgelerde bu daha büyük şekilde hissediliyor. Bu bakımdan Türkiye’de kırsal politikaların, kırsal kalkınma politikalarının ve bölgesel kalkınma politikalarının üzerinde durmak gerekiyor. Son dönemde yapılan çalışmalardan bahsetmiştik. Bunlar özellikle zaten bütçe içerisinde çok net. Son dönemde bakıldığı zaman sosyal güvenlik ve sosyal yardım harcamaları bütçede çok büyük oranda artmış. Bunlar özellikle eğitim hizmetleri ile sağlık hizmetlerine, sosyal güvenlik hizmetlerine, sosyal yardım hizmetlerine akmış ve dolayısı ile bunların iyileşmesi zaten rakamlar üzerinde görülüyor. Ancak buradaki problem şu: Türkiye’de gerek merkezi düzeyde gerek yerel düzeyde yoksullukla mücadele stratejileri yeterince üretilmiş değil. Bu konuda çok düşünülmüş değil. Bu bakımdan birinci üzerinde durulması gereken bu konunun biraz evvel bahsettiğim boyutlarıyla gerçekten çok ciddi bir devlet politikası olarak üretilmesi gerekiyor ve gerek merkezi kuruluşlar gerek yerel kuruluşlar arasında çok ciddi bir koordinasyonun kurulması gerekiyor. Ancak esasen Türkiye’deki problemlerden birisi yerel yönetim alanında görülebilir. Çok başlılık, dağınıklık, yerel yönetim denilen konunun eksikliği yerel alanda görülüyor. Dolayısıyla kamu politikalarının bu aktarılan kaynakların yerini bulması, etkinlikle harcanması konusunda burada bir boşluk var. Bu bakımdan sizlerle çok paylaşamadım ama Sivas ve Denizli illerinde sosyal odaklı bütçeleme dediğimiz, ildeki bütün kamu harcamalarının ve kamu yatırımlarının sosyal odaklı bir hedeflemeye göre yapılması deneyimi var. Buna bağlı olarak tüm kamu hizmetlerinin belli bir hedefe yönlendirilmesi. İşte bu bahsettiğimiz göstergelerin iyileştirilmesi bakımından başta konut yoksunluğunun düzeltilmesi, daha hedefli sosyal yardımların yapılması bakımından ama burada esas paylaşmak istediğim kurumlar arasındaki yönetişimin güçlendirilmesidir. Bununla ilgili birçok organizasyonlar yapıldı. Bunlar tebliğde olduğu için çok sizinle paylaşmak istemiyorum ama bunlardan çok olumlu neticeler alınmıştır. Türkiye’de muhakkak bu konuda sadece bir il deneyimi, pratik deneyimler değil ama bu konu üzerinde durarak, yerel düzeydeki bu boşluğun doldurulması gerekir. İl düzeyinde organizasyon boşluğu var. Bunu çok net sizlerle paylaşmak istiyorum. Bölge düzeyinde bir yönetim boşluğu vardır. Zaten bakıldığı zaman bu görülüyor. Yani bölgesel kalkınma politikalarının etkin olmamasından kaynaklanan bir şey var. Bir de kırsal alanda bir yönetim boşluğu olduğu çok net görülebilir. Bakınız, kent yoksulluğunun biraz daha az görülmesinin sebebi belediyelerin, yerel yönetim alanında etkin çalışmalarından kaynaklanır; ama köy yönetimi konusunda özel idarelerin ve kırsala hizmet veren özel idarelerin aynı etkinlikle çalışamaması kırsal alanda bir yönetim boşluğu, bir yaklaşım boşluğu olduğunu gösteriyor. Netice olarak merkez, bölgesel politikalar, il düzeyinde ve yerel düzeyde kırsal hizmet veren kuruluşlar olarak bunlar arasındaki bu organizasyon daha çok, daha ziyade şöyle söyleyeyim, yönetişim problemi ortadan kaldırılabilirse çok ciddi stratejik yaklaşımlar uygulanabilirse bu kamu politikalarının etkinleştirilmesi daha iyi sağlanabilir. Ama netice olarak tabi ki bu tek başına yeterli değil.

Son olarak başta söylediğimi tekrar söylemek istiyorum: Türkiye’de ekonomik büyümeden kaynaklanan artı değerın muhakkak bütün kesimlere de yansıtılarak yoksullukla mücadelede başarı elde edilebilir, diye düşünüyorum. Sizlere de değerli Başkanımıza da toleransından dolayı teşekkür ediyorum. Eğer soru gelirse sizlerle de başka konuları paylaşabiliriz. Teşekkür ederim.

Aziz YILDIRIM: Sayın Valime çok teşekkür ediyorum. Aslında Sayın Valim, bize değil de belki de Sayın Kelly'e teşekkür etmelidir. Sayın Kelly, 15 dakikada bitirdi, konuşmasını. Sayın Valim, ondan kalan süreyi 5 dakika da böylece kullanmış oldu. Ben de sabrınızdan dolayı teşekkür ediyorum.

Değerli katılımcılar, bu bir değerlendirme oturumuydu. Onun için çok fazla soruya aslına bakarsanız müsaade etmeyi pek düşünmüyorum. Farklı bir yöntem, ben kendi konuşmamdan önce, farklı bir yöntem yapalım diye düşündüm. Öncelikle yurt dışından gelen, değişik ülkelerden gelen değerli misafirlerimizden iki kişi ve ülkemizden gelip bizimle burada zamanını paylaşan, kamu görevlisi olmayan, 3 gündür de buradaki oturumları takip eden arkadaşlardan varsa iki kişi, değerlendirme yapmak üzere 4 kişiye 5'er dakikalık süre vermeyi arzu ediyorum. Değişik bir yöntem belki ama konuşmayı arzu eden varsa öncelikle misafirlerimize vermeyi düşünüyorum. İki tane yurt dışından gelen, 2 gündür 3 gündür buradaki sempozyumu takip eden arkadaşlardan konuşmayı arzu eden varsa son bir değerlendirme yamak üzere; iki tane de ülkemizden 3 gündür burada takip eden ve kamu görevlisi olmayan arkadaşlarımızdan... Yani biz, neyi ne yaptık? İyi bir şeyler yapabildik mi? Dışarıdan nasıl görünüyoruz? Bunu konuşmaya ve bizimle fikirlerini paylaşmayı arzu edenler varsa onlara söz vermeyi arzu ediyorum.

Buyurun, bekliyorum. Ülkemizden? Dışarıdan misafirlerimizden var mı, öncelikle?

Katılımcı-1: Sayın Başkan, burada var.

Aziz YILDIRIM: Var. Tamam, oraya verin.

Katılımcı-2: Yabancı konuşumuz var mı? Açar mısınız mikrofonu?

Görevli: Açık, şu anda.

Katılımcı-2: Merhabalar, ben Gaziantep'ten geliyorum. Öncelik benim miydi, dışarıdaki insanların mıydı?

Aziz YILDIRIM: Neyse, madem başladınız. Devam edelim.

Katılımcı-2: Öncelikle böyle bir konuyu güzel bir şekilde ortam hazırlayarak, bizleri de davet ederek hazırladığınız için teşekkür ederim. Ben, Gaziantep'te 1986 yılından beri sivil toplum kuruluşlarında çalışan bir sivil vatandaşım. Derneklerim var ve halihazırda da çalışıyorum. Şu konu, herkes, benim gözlemim şu. Herkes çok güzel projeler yapıyor. Fakat ortak koordinasyon yok. Ben, kendi sivil toplum çalışmalarında da, kendi şehrimde de hep bunu gözlemliyordum. Şehirlerde vakıflar var, sivil toplumlar var, çeşitli sivil toplum kuruluşları var, valilik var ve hepimiz ortak akıl yapamıyoruz. Bütçe var. Bütçe herkes bir şekilde kendi çapında bir bütçe buluyor. Çalışmalar yapıyor. Fakirler bir yerden bir yere yani yoksullarımız bölgenin her tarafında var ama ortak akılla bir pilot bölge çalışması yapılarak, bu naçizane fikrim, bir pilot bölge çalışması yapılarak, Güneydoğu, Gaziantep veya doğu, ülkenin herhangi bir yerinde bu çalışmalar belki herkesi için çok güzel bir örnek olacak. Çünkü bütün projeleri dinliyoruz. Ortak akıl olarak, herkes bir tarafta yapmış, ama ortak akıl olarak bir bütünlük yok gibi görüyorum. Ben, Gaziantep'te 5 yıl önce "Yükselen Gaziantep" diye bir eğitim çalışması başlattık. Okul Aile Birliği Başkanlığı döneminde finansmanını okuldan bularak, bir ünlü işadamından bularak üniversitedeki Eğitim Fakültesi hocalarımızla, Millî Eğitimdeki Müdür Yardımcılarımızla 5 yıllık bir eğitim çalışması yaptık. Gaziantep'te neden analizini çıkararak, 6 ayda neden analizini çıkardık genel semtteki insanlarla. Bu çalışma inanılmaz güzel bir ortak akılla neden oldu. Ama genele yaymamız gerektiğini düşünüyorum. Çalışmanızdan dolayı çok teşekkür ediyorum ve bundan sonraki çalışmalarda da sivil topluma daha çok ağırlık vererseniz, bizler de saha içi gözlemcisiyiz. Gönüllüüz. Size daha farklı belki bakış açısı sunabiliriz. Çok teşekkür ediyorum.

Aziz YILDIRIM: Ben teşekkür ediyorum. Yurt dışından gelen arkadaşlarımızdan var mı, öncelikle? Bir değerlendirme yapmayı düşünen?

Katılımcı-3: Yurt dışından geldim ama Türküm. Yani ben hem... Siz nerden, nesiniz deyince ben, hem içinden hem dışıdanım. Öyle diyeyim.

Aziz YILDIRIM: Peki peki.

Katılımcı-3: Belki öyle bir gözlemlerle akademisyenim. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda çalıştım, yıllarca ve yoksulluk konusunda çalışmış biri olarak gözlemlerimi paylaşayım.

Aziz YILDIRIM: Peki, tabi buyurun.

Katılımcı-3: Önce tabi Türkiye'de böyle bir sempozyumun olması hepimiz için çok sevindirici şüphesiz ve ben kendi açımdan bu sempozyumların devamlılık içermesini diliyorum. İnşallah ileride de tekrarlanır. Birçok öneriler oldu, zaten ileride daha neler yapılabilir diye. Bunların içinde dediğim gibi yine de yoksulluk konusunda iktisatçı olarak çalışan birisi ve çalışmış olan birisi olarak en önemlisi Türkiye bazında bir strateji çizilmesi ve bu stratejilerin tabi çizilirken katılımcı bir yaklaşımla yapılması ve bu sempozyumda, bu tür sempozyumlarda tabi bu tür stratejilerin yapılmasında çok büyük yardımcı olacaktır diye düşünüyorum. Bu bazda da bu tür sempozyumların ve toplantıların diğer daha geniş kesimleri de içermesi, sivil toplum örgütleri ve akademisyenler de aynı zamanda bürokratlar; fakat belki de yurt dışından daha çok misafirlerin burada gelip, kendi deneyimlerini paylaşımlarının da çok önemli ve yararlı olacağını düşünüyorum. Burada böyle örnekler vardı. Fakat bunların daha çoğaltılabileceğini düşünüyorum. Belki ileride bunlar yapılabilir. İkincisi de ben iktisatçı ve makro-iktisatçı olduğum için ve bu yoksula bu konuda yaklaştığım için makro-ekonomik politikaların içine nasıl yerleştirilir yoksulluk? Hani o konunun daha fazla irdelenmesini görebiliriz, görmeliyiz diye düşünüyorum. İnsan hakları söylemi burada çok fazlaydı ve herkes tabi Türkiye'nin sosyal adalet devleti olduğundan bahsetti. İnsan hakları beyannamesinden bahsetti. Bunun yanında hakların bir makro-ekonomisi yapılması gerekiyor, diye düşünüyorum. Yani tabi bu haklarımız var. İnsanlık hakları olarak var. Fakat bunların makro-ekonomik düzeyde de değerlendirilmesi ve makro-ekonomik politikalarla ilişkilendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Hani belki ileride daha fazla sosyal cinsiyet alanında olan eşitsizlik ve diğer çeşitli sosyal eşitsizliğin örtüşmesi ve bu örtüşmelerin tartışılması çok önemli olur diye düşünüyorum ve tekrar çok da teşekkür ediyorum, bu sempozyumu düzenleyen arkadaşlara, emeği geçen herkese.

Aziz YILDIRIM: Ben, teşekkür ederim. Çok sağolun. Evet. Bir arkadaşımıza, bir kişiye daha söz verelim. Şurada hanımefendiye söz verelim.

Katılımcı-4: Düzce, Kaynaşlı'dan sivil saha çalışanı. Oturum konuşmacılarının tüm değerlendirmelerine katıldığımı söylemeliyim. Onun için onları tekrarlamayacağım. Bir sivil gözüyle önemli bulduğum birkaç noktayı izninizle tekrarlamak istiyorum. Gördüğüm kadarıyla özetle akademisyenler sahaya inmiş ve uygulayıcılar da bilimle çok yakın bağlar kurmuş. Bu gerçekten sevindirici bir durum. Bunda özellikle 2 gündür, Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Genel Müdürlüğü Uzmanı arkadaşların akademik değerlendirmelerinin beni çok mutlu ettiğini söylemeliyim. Çünkü sadece uzman olarak değil bilgi ve donanım olarak da bu işe gerçekten gereken önemin verildiğini, verilmeye başlandığını düşünüyorum. Akademik yönden de hem ulusal hem uluslararası katılımcıların artık on yıllardır tartışıla gelen ya da yazılıp, çizilen yoksulluk tanımının ötesine geçtiği, yani kabaca ifade edersem anglo-Amerikan yaklaşımın ötesine geçilmesini, geçilmiş olduğunu da gerçekten yeni ufuklara doğru bir girişim olarak kendi açımdan faydalı bulduğumu söylemeliyim. Yine oturumun bu sempozyumun çerçevesinde aynı zamanda geleneksel ve inanç temelli yaklaşımların da günümüze bağlantıları ve uyarlamaları konusunda da bazı bildiriler dinledik. Bunları da önemli buluyorum. Çünkü bu, gerçekten tarihî coğrafi kökenleri ile de dikkate alınması gereken bir konu. Çok önemli bir şey, yoksulluk. Ben, burada pratik olarak saha uygulayıcıları ile ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Birincisi yoksullar diye ele alırken burada karşımızdaki kişilerin sadece güçlükleri değil aynı zamanda yetenek ve kapasitelerinin de ele alınması gerektiğine inanıyorum. Yani yerel dayanışma, baş etme, üstesinden gelme kapasiteleri eğer doğru değerlendirilirse o zaman uygun önlemler, kaynaklar ve destekler de ortaya çıkacaktır. Bunu kamu olsun, sivil olsun, özel sektör olsun tüm işin taraflarının dikkate alması gerektiğini düşünüyorum. Yani sadece yukarıdan bir şeyler vermek değil ama gerçekten de insanların bireylerin yani insanî bir şey olduğunu düşünüyorum ve yetenek ve kapasitelerin de olduğunu dikkate almak gerekiyor. İkincisi dün özellikle bazı akademisyen dostların vurguladığı kamu ile iş birliğinde karşılaşılan güçlükler konusunda ben bir sivil olarak bir noktaya dikkat çekmek istiyorum. Elbette ki verilerin paylaşımı önemlidir ve şeffaflık hesap verilebilirlik açısından önemlidir. Fakat öyle veriler vardır ki özel hayatın gizliliği ile de ilgilidir. Kamu tabi ki bu konuda hassas davranmak durumunda. Yani o bakımdan da bazı bildirilerdeki

bu tür istekleri de anlayamadığımı söylemeliyim. Yani bilgi vermenin elbette bir sınırı vardır ve bu özel hayatın gizliliği gerçekten özellikle yardımın muhatabı olan kişiler açısından çok dikkatle ele alınması ve kesinlikle rencideye yol açılmaması gereken bir konudur.

Aziz YILDIRIM: 5 dakikanız doluyor.

Katılımcı-4: Peki. Son olarak bir şey söyleyeceğim. Burada saha uygulayıcılarıyla ilgili belki bir şey yapılabilirdi. O da şudur; gönül ister ki Sosyal Yardımlaşma Vakfı'nın bir günü diye bir doğal çekim yapılsaydı. Yani o zaman yerel ilçe, özellikle ilçe düzeyindeki Sosyal Yardımlaşma Vakfı'nda çalışan arkadaşlarımızın yani bir sivil gözlemdir bu, hangi sorunlarla gün boyu karşılaştığı ve nasıl bir davranış içinde olmaları gerektiği... Yani çünkü bu öyle bir şey ki insanı yönden karşılıklı insandan insana iletişimdir bu. Ve çok rahatlıkla şefkat yorgunluğuna düşebilirsiniz. Aynı zamanda da çözümler üretmeniz gereken bir durum. Ve umuyorum böyle bir toplantıda gelecek defa hazırlanmış bir çekim değil ama bir Sosyal Yardımlaşma Vakfı'nın bir günün çekilip de bize gösterilmesi herhalde siviller ve özel sektör çalışanları açısından da yararlı olacaktır. Teşekkür ederim.

Aziz YILDIRIM: Teşekkür ederim. Son... Son bir konuşmacıya... Hanımefendi en önce el kaldırdı. Vereceğim. Alişan Hocam, siz konuştunuz. Ama halen söyleyecek şeylerinizin olduğuna inanıyorum da. Hanımefendinin söyleyeceklerini bir alalım da ondan sonra.

Katılımcı-5: Çok teşekkür ederim. Serap Fırat, Ahi Evran Üniversitesi'nden. Ben zaten söz istemiyorum. O kadar da kullanmayacağım. Küçük bir açıklama yapmadan konuşumuzun gitmesini istemedim. Ama özür dilerim. Önce üç konu. Birincisi size çok teşekkür ediyorum, hem mükemmel ev sahipliğiniz hem de tartışma ortamının geniş perspektifi, bu konudaki ön yargılarımızı kırmış olduğunuz için çok teşekkür ediyoruz. İkincisi Sayın Sharma'nın tepki duyduğu ifade, çok ünlü bir düşünür'e ait. Ben dile getirdim ama benim ifadem değil. Francis Fukuyama'nın "*Tarihin Sonu ve Son İnsan*" kitabında geçen bir ifadedir. Hindu bir sunuştu benimki. Muhtemelen Türkçe olduğu için açıklama şansım olmayacaktı. Hemen peşinden de Noam Chomsky'nin buna getirdiği itirazdan söz etmiştim. O da Sayın Müsteşar Yardımcımızın ifade ettiği gibi Hindistan ve Çin örneği nüfus ölçüleri bakımından çok büyük bir örneğe sahip olduklarından onlardaki politikaların önemli olduğunu ifade etmişti ve Chomsky bunun kültürel kodlarda ya da dinsel kodlarda değil yine de ekonomik yönelimlerde olduğunu söylemişti. Bu küçük açıklamayı yapayım. Ama Sharma'yla bir konuda çok uyuşuyoruz. Yine bu fırsatı suiistimal ederek onu ifade edeyim. Yaptığı sunumda tam da benim ısrarla ve burada birçok kişinin ısrarla vurguladığı gibi hak olarak alındığında bunun nasıl ölçülebilir olduğunu Hindistan örneklerinden bize çok güzel göstermişti. Orda kadın kotaları yasanın uygulanmasına ilişkin bütün maddeler bizim de yapmış olduğumuz belirli tablolar, işte gerçek rakamlar talebimizin somut örneğini teşkil ediyordu. Kendisine çok teşekkür ediyorum. Bütün konuşmacılara da öyle.

Amita SHARMA: Evet. Yeni bir tartışma açmak istemiyorum ama burada yeni bir fark var. Yoksullar, kutsaldır. Yoksulluk kutsal değildir. Sayın Kelly de aynı şeyi söyledi. Kişi ve ötekenden bahsetti. Diğerlerini patolojik olarak görmemek lâzım. Ben, Hindu felsefesi konusunda burada ders vermek istemiyorum tabi ki ama dinî kaynaktan gelsin ya da ekonomiden gelsin benim şu an uyguladığım gibi bir program olduğunda biz en fakiri hedefliyoruz. Onlara çalışma hakkı veriyoruz ve geleneksel yapıdaki sistemi değiştiriyoruz. Bu çok önemli. Bu bir transformasyona neden olacak. Biz diyoruz ki elinde olmayanların da hakkı var. Çalışarak bunu elde edebilirler. Bu. Tabi ki yoksulluğu pozitif, olumlu olarak anlamak gerekir. Hakkı olmayanlara hakkı vermek gerekir. İstismar edenler de mutlaka sorumluluklarını üstlenmelidirler. Mahatma Gandhi müthiş bir kişiydi. Kendiniz için yaptığınızı başkaları için isteyebilirsiniz. O zaman kültürdeki öncelikler bir insanî kültüre dönüşür. Burada çeşitli ortodoksvari yaklaşımlardan ziyade kişiye, insana dönük kültüre ihtiyacımız var. Ben bürokratım. En fakir insanlar için çalışıyorum ve bu vizyonla fevkalade dikkatli bir şekilde detaylı stratejiler hazırlıyoruz. Detaylarıyla, çeşitli unsurlarıyla programları hazırlayıp, bunları sunmaya çalışıyoruz. Sağlıklı yönetim, düzgün yönetim burada çok önemli. Burada tabi ki en fakirleri hedef alıyor ve kendiniz için istediklerinizi başkaları için de isteyin dediğimizde o zaman işte aç gözlülüğü önleyip, vericiliği arttırmış oluruz. Burada tabi bu konuda bütün bir seminer düzenlenebilir, kesinlikle. Teşekkür ediyorum.

Aziz YILDIRIM: Evet. Teşekkür ediyorum. Son bir defa da Alişan Hocamıza bir söz verelim de ondan sonra benim de söyleyecek birkaç cümlem var. Sonrasında kapatalım. Çünkü yavaş yavaş azalmaya başladı. Zannediyorum arkadaşlarımız acıktılar, herhalde. Öğle yemeği vakti geliyor.

Alişan KAPAKLIKAYA: Alişan Kapaklıkaya. Anakara'dan geliyorum. Konu "Yoksullukla Mücadele". Ortada hiç yoksul yok. Ortada bir yemek kitabı var. Yemek tarifi kitabı, tarifler çok güzel ama yemeği yiyecek kişi yok. Biz, burada üç gündür buradayım. Orkestra gibi düşündüm. Yoksullukla mücadele orkestrası çok güzel. Türkü söyleyecek yoksul yok, burada. Acaba zenginlerin sazlarıyla yoksulların türküleri söylenebilir mi diye kendi kendime düşünmeye başladım. Böyle bir sempozyumda bir tane yoksul olsaydı, yoksullukla nasıl mücadele ettiğini, o durumlardan nasıl kurtulduğunun stratejilerini oluştursaydı daha güzel olabilir miydi, diye düşünüyorum. Acaba kendileri için mücadele edilen yoksullar, kendileri için kendileri mücadele ediyorlar mı, diye düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Aziz YILDIRIM: Peki, ben de çok teşekkür ediyorum.

Değerli... Değerli misafirler, değerli katılımcılar...

Üç günlük sempozyumumuzda göstermiş olduğunuz sabrınızdan dolayı hepinize teşekkür ediyorum. Pek çok arkadaşımız burada bütün gün akşam saat 6, 6 buçuklara kadar devam eden sempozyumu sabırla takip ettiler. Hepsini de kutluyorum.

"Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Deneyimler ve Yeni Fikirler" başlıklı sempozyumumu burada kapatacağız. Yalnız birkaç kelime de ben etmek istiyorum. Her şeyden önce biz, bir şeyleri iyi yapmaya gayret ediyoruz, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü olarak. Her şeyin en iyisini yaptığımız iddiasında değiliz ama iyi yapmaya gayret ediyoruz, yaptığımız şeyleri de. Bununla ilgili olarak yaptığımızın da her zaman daha iyisinin bulunabileceğinin de farkındayız. Bunun için akla da ihtiyacımız var. Deneyimlerin paylaşımına da ihtiyacımız var. Yeni bakış açılarına da ihtiyacımız var. Burada bize, bizim yaptıklarımızı eleştiren bize göre aykırı fikirler olarak gelebilen fikirler bile çok değerlidir. Çünkü biz, kendimizi tekrar etmeyi arzu etmiyoruz. Yaptığımızdan biraz daha farklı şeyler yapıp, daha faydalı, insanlara daha faydalı olmayı arzu ediyoruz. Bu açıdan da çabalarımız sürecek. Her türlü fikre gerçekten açığız.

Devlet yardımları bir lütuf değildir. Devlet, yardım yaparken de yoksul insanların ihtiyaçlarını gidermeye gayret ederken de lütufta bulunmaz. Asıl olarak devlet, lütufta bulunmaz. Üzerine düşen işi yapar, her şeyden önce. Bunu böyle bizim algıladığımızı düşünüyem. Söylemeyi arzu ediyorum ve yapılmış olunan yardımlar, aktarılan kaynaklar tabi ki insanların ihtiyaçlarını gidermek içindir ve sosyal devlet olmanın da bir gereğidir. Bunların yetip yetmediği, çeşitliliği tabi ki tartışılır. Ama şunuda hepimiz görüyoruz ki burada 3 günlük çalışma neticesinde yoksulluğun azaltılmasında da ciddi anlamda bir kaynağa, bir paraya ihtiyacımız var. Bu paranın tamamını, bütün yoksulluğun ortadan kaldırılması için tamamını bulabilme ihtimali hiçbir ülkede yok. Bizde de bu kadar yok ama elimizdeki kaynağın çok daha iyi değerlendirilerek daha güzel yerlere kanalize edilmesi ve yoksulların ihtiyaçlarının önceliklerinin belirlenerek bunların hiç olmazsa ortadan kaldırılması yolunda daha düzgün kullanılabileceğine dahil olan fikrimi de sizlerle paylaşmayı arzu ediyorum. Bir de Hocam da söyledi, bunu. Artık bu tür parça parça ya da bizim tabirimizle bölük pörçük yardımlar yapmaktan ziyade yoksul insanlara işte bir nevi maaş vererek bu tür yardımları sonlandırmak gerektiğini söylediler. Daha önce katılımcılardan bazılarının da bu tür fikirlere sahip olduğunu görmüştük, zaten. Biz de bununla çalışma alanımızda çok sıklıkla karşılaşıyoruz. Fakat burada da bir açmaz söz konusudur, diye düşünüyorum. Çünkü insanlara mesela asgari ücret kadar bir ücret verdiğinizde o insan niye bir daha çalışsın? Çalışmayı arzu etmiyorlar. Hatta biz, işveren dünyasından şu tür serzenişler alıyoruz, şikayetler alıyoruz. O kadar çok yardım yapıyorsunuz ki biz, çalıştıracak insan bulamıyoruz. Böyle de şikayetler var. Bu gerçek şikayettir. O yüzden bu ikisinin arasında bir miktar tespit edilmesi lâzım ya da iki uç arasında bir orta yolun tarafımızdan ya da hep birlikte çalışarak bulunması gerekmektedir.

Dün ve önceki gün de birtakım oturumlarda konuşuldu. Veren elin, alan elden üstün olduğuna dair bir kültürümüz var, bizim. Doğrudur. Ama bu hiyerarşik bir üstünlük değildir. Bizim kanaatimizce bu sadece ve sadece vermenin de yoksula sahip çıkmanın da kendi kazancının bir kısmını

yoksulun ihtiyacı için ayırmanın da erdem olduğu, büyük bir fazilet olduğu yolunda bir açıklamadır, diye düşünüyorum. Çünkü bir başka yine kültürümüzden kaynaklanan bir başka şey daha var ki bir elin verdiği öbür el görmeyecek. Bunun, bu iki cümleyi birden alırsak zannediyorum ki veren elin alan elden üstün olmasının ne anlama geldiği çok daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü yine kültürümüzden gelen bir şey, biz komşumuz açken, biz kendimiz tok yatamayız. Bunu da biliyoruz.

Hocam, dış işleri biliyor, dedi. *“Gelişmekte Olan Ülkeler”* konferansını biz bilmiyoruz. Doğru. Ben de burada öğrenmiş olmaktan ciddi anlamda mutlu oldum. Ama bizim bunu yani denk getirmek gibi bir düşüncemiz yoktu. Bu yıl biliyorsunuz, Avrupa’da yoksullukla mücadele yılıdır. Biz, bu amaçla buna denk getirmeye gayret ettik. İşte Şubat’tan beri yaptığımız hazırlıkta, hazırlığın sonucunda burada birlikte beraberiz. Ayrıca Devlet Plânlama Teşkilatı, Çalışma Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, İş-Kur, Diyanet, TÜBİTAK, TÜİK gibi pek çok kurum burada kendilerini ifade etmek üzere bulundular. Değişik oturumlarda buradaldı. Bu arkadaşlarımızın da değerli fikirlerinden faydalandık. Biz, baştan da söylemiştim, yaptığımızın en doğru olduğunu iddia etmiyoruz. Hatta bu yaptıklarımızın ne kadar doğru olduğunu, nasıl algılandığını ve ne kadar işe yaradığını da öğrenebilmek bakımından eleştirilmekten korkmuyoruz ve etki analizleri yaptırıyoruz. Üniversitelerle çalışıyoruz. Dün, burada açılış konuşmalarında bulunan Ayşe Buğra Hocam Boğaziçi Üniversitesi’nden, yine Muhittin Hocam burada Hacettepe Üniversitesi’nden Muhittin Hocamın aynı grupta çalıştığı Gazi Üniversitesi’nin elemanları var. Onlarla çalışıyoruz. Devlet Plânlama Teşkilatı ile çalışıyoruz. Pek çok kurumla da çalışıyoruz. Onun için de yaptıklarımızı daha doğruya, daha güzele götürebilmek bakımından da kendimizi bir gayret içerisinde devamlı bulmayı çabalıyoruz. Tek çatı var. Kamu kaynaklarının kullanılmasında ben tek çatıyı, tek çatının doğru olduğunu düşünüyorum. Eğer kamu kaynağı kullanarak yardım yapıyorsanız, yardım niteliğinde bir takım kaynakları kişilere aktarıyorsanız, bunların tabi ki tek bir elden yapılması doğru bir şeydir. Bunların mahallî örgütlerle ve sivil toplum kuruluşlarıyla da bilgi anlamında paylaşılması da çok doğru bir şeydir. Bununla ilgili olarak biz zaten 1,5 yıldan bu tarafa bir proje yürütüyoruz. TÜBİTAK’la birlikte yapıyoruz. Bunu bilgilendirme amaçlı söylüyorum. *“Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri”* diye bir projemiz var ve bu, burada konuşulan ve bazen de şikayet edilen bilgilerin paylaşılmaması, kurumların, grupların, STK’ların, kamu kurumlarının ayrı ayrı çalışıyor olması, birbirinden habersiz çalışıyor olması konusunu ümit ediyorum ki 1-1,5 yıl içerisinde ortadan kaldıracamız diye düşünüyorum. Tabi ki eksikleri olabilir ama bunları da hep birlikte el birliği ile ortadan kaldırırız, ümidindeyim.

Eğitim kanalı olsun demişti, Fikret Hocam. Bunu sadece bilgi olarak söylüyorum. TRT’de eğitim kanalı olsun diye. TRT bir eğitim kanalı hazırlıyor. Zannedirim, Kasım ayı içerisinde onun açılışını yapacak. Arkadaşlarımdan bildiğim, öğrendiğim bir bilgidir, bu. Yine Fikret Hocamın vermiş olduğu bir örneği desteklemek bakımından söylüyorum. Eski Başbakanlarımızdan Rahmetli Sayın Ecevit’in hani taş toplamak sureti ile insanları istihdam etme ve oraları açma, tarıma açma çabası bugün de devam ediyor. Bir farkla. Bugün devlet açıyor, onları. Urfa-Diyarbakır arasına giderseniz, oralarda pek çok örneğini görürsünüz. Büyük büyük taşlar, böyle büyük iş makineleri ile toplanıyor ve çok güzel tarıma arazi kazandırılıyor. Bunu da sadece küçük bir bilgi olarak aktarmayı düşündüm.

Bizim çalışma şeklimiz biliyorsunuz vakıflarımız sayesinde oluyor. Bütün il ve ilçelerimizde vakıflarımız var. Şu anda 973 adettir. Ve biz, şunu düşünüyorum ki modern yönetim tarzı olan yönetişimin uygulandığı tek kurumdur, tek göstergedir. Çünkü yardımlar, orada yaşayan vatandaşlar tarafından değerlendirilmekte ve yine orada yaşayan o bölgede yaşayan insanlara ulaştırılmaktadır. İlçelerimizde 12 kişi var, bizim vakıflarımızın mütevelli heyetinde karar alan. İllerimizde 14 kişi var ve bunların tam tamına %50’si atanmışlardan, kamu görevlilerinden oluşuyor. Diğer % 50’si de tamamen o çevrede yaşayan, seçilmiş insanlardan oluşmaktadır. Bunu da küçük bir bilgi olarak aktarmayı uygun buldum.

Kalkınma konusunda Sayın Valim bahsettiler. Belki kalkınma ajansları bu konuda çare olur. Hep birlikte bir strateji oluştururuz. Yoksullukla mücadele anlamında da bir stratejimiz olur ve hep birlikte de bu strateji doğrultusunda belirlenmiş hedeflere ulaşabilmekte belki kendimize göre yöntemler, belki ortak yöntemlerle hareket ederek bu çorbada bizim de bir tuzumuz olsun diye belki de bir gayret sarf ederiz.

Söylenecek belki pek çok şey var. Ama bu sempozyuma 22 ülkeden 45 katılımcı geldi. Şu anda 70 tane bildiri sunuldu. 15 ayrı oturum yaptık, açılış ve kapanış oturumları ile birlikte, 17 tane oturum. 111 tane bildiri var. Bu bildirilerin tamamı kitap haline getirilerek, değerli katılımcılarımıza, sizlere ulaştırılacaktır. Hatta tamamını Türkçeye ve tamamını İngilizceye çevirme gibi bir düşüncemiz de var ama ne kadar muvaffak oluruz bilmiyorum. Ama en azından buradakiler mutlaka kitaplaştırılarak siz değerli katılımcılara ulaştırılacak. Bu konuda herhangi bir tereddüt olmasın. Çünkü paralel oturumlarda keşke ben şu oturumu da izleyebilseydim diye düşünen arkadaşlar mutlaka vardır. Onlar da böylece sonrasında bilgi edinmiş olacaklar, o oturumda konuşulandan.

Ben, öncelikle Sayın Başbakanımıza, çünkü himayelerine almışlardı bu toplantıyı. Son anda Pakistan'a gitmek gibi bir programları çıktığı için katılamadılar Çarşamba günü. Sonrasında Sayın Bakanım, bize çok ciddi tabi ki destekler verdi ve hedefler gösterdi. Sonrasında Genel Müdürlüğümüzün çalışan arkadaşları, 14-15 kişilik bir grupla bu çalışma hayatıyete geçirildi ve pek çok kamu kurumundan destek aldık. Hakikaten Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan aldık. Sayın Başkanım buradalar. Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan aldık. Devlet Plânlama Teşkilatı'ndan destekler aldık. Yani aklıma gelmeyenler lütfen beni affetsinler. Sadece şu andaki belki yoğunluk içerisinde aklıma gelmedi. Yoksa hepsinin emeklerini takdirle karşılıyorum. Bu salonları bize tahsis eden Haliç Kongre Merkezini bize tahsis eden değerli dostumuz Naci Bey'e de ayrıca teşekkürlerimi arz etmek isterim. Yine İstanbul Valimize, İstanbul Belediye Başkanımıza, İstanbul Müftümüze, İstanbul'da Emniyet Teşkilatına, burada değerli katkıları bulunan Emniyet Teşkilatına, bize de burada hizmetler veren değerli arkadaşlarımıza ve konaklamayı ve de ulaşımı sağlayan, sağlamada çalışan diğer arkadaşlarımıza, basın mensuplarımıza... Yani lütfen aklıma gelmeyenler beni bağışlasın ama bütün emeği geçenlere, en ufak bir katkısı olanlara hepsine çok teşekkür ediyorum. Böyle bir toplantıyı inşallah bir daha yaparız, diye düşünüyorum. İnşallah o zaman daha az eksikimiz olur ama biz yine eleştirilmekten korkmuyoruz. Eleştirin ki doğruyu bulalım. Hep yaptığımızın doğru olduğunu düşünmeyelim.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Bu arada özellikle yurt dışından gelen arkadaşlarımızı da sahneye davet etmeyi arzu ederim. Buradan katılan arkadaşlarımızla birlikte bir aile fotoğrafı çektirelim, arzu ediyoruz. Lütfeder misiniz? Buyurun.

